

NAZIONALE
13
8 E
10

DE SCRIPTVRA PRIVATA

Tractatus Nouus plenissimus.

NICOLAO GENVA PATAVINO
I. C. CELEBERR. ATQVE PRÆCLARISS. AVTHORE.

In Libros Quinque distinctus.

IN QVIBVS VNIVERSA SCRIPTVRARVM PRIVATARVM Materia quamplurimis quæstionibus, prout ex earum elencho constabit, elegantissimè enodatur, atque explicatur.

Omnibus Iuris Professoribus, ac præsertim Procuratoribus, & Aduocatis, alijsq; in foro versantibus, apprimè Vtilis, ac necessarius.

Ab eodem Authore, Tertia hac editione, summa diligentia Reuisus, quamplurибusq; additamentis, & integris Capitibus recenter adauctus, & illustratus.

Cum duobus Indicibus, altero Quæstionum, altero rerum, & verborum notabilium exuberantissimis.

Cui quidem adiectus est alter eiusdem Authoris aliàs euulgatus Tractatus, De Verbis Enunciatiuis, Opus pariter I. Vtriusque Professoribus admodum vtilis, ac pernecessarius.

Superiorum Licentia, & Priuilegio.

VENETIIS. MDCXV.

Apud Rubertum Meiettum.

ILLVSTRISSIMO
ET REVERENDISSIMO
MATTHAEO PRIOLO.

NICOLAVS GENVA S. D.

EVM hoc Iuris priuati ſcriptum paucis ab hinc annis ex meis legalibus lucubrationibus natum, viri quidem publici, id eſt, vt ego interpretor, viri in omni ſcientiarum genere clariſſimi manuductione opus habebat, vt ad cuiuſq; manus non ſine gloria aliqua, & admiratione potuiſſet transferri; iure ergo à me factum, Vir Illuſtriſſime, ſi dum de illo imprimendo cogitauerim, tibi fuiſſe dedicandum ſemper animo volutauerim meo, vt quod inter priuatos homines exiſteret, tua dignitate, aut virtute apud nationes omnes non priuatam mereretur laudem: is enim es, qui ſolus & ſplendore Familiæ, & claritate ſanguinis res obſcuras claras, priuatas publicas valeas præſtare; Dedicationis præcipua hæc cauſa. Altera accedit non priori minor; quòd cùm plurimùm tuis crebris in me collatis beneficijs debeam, videor hac vna re, aliqua ex parte nonnullas magno tuo animo poſſe grates referre. Quod voueo igitur, rogo, vt accipias velut animi, cultuſq; mei in te pignus, nihil enim habeo; quod pro ingentibus meritis rependam præter vota, & grates: quæ tibi magno, magnæ quoque res. Vale.

Dat. Patauij Kal. Ianuarias. 1615.

Auctor ad Lectorem.

VM iuxta Platonis sententiam, Lector beneuole, non mihi solum, sed etiam Patriæ, amicis, & reliquis hominibus me natum intelligerem, multoties mecum cogitaui; qua potissimum via, & ratione possem tum de iuris vtriusq; studiosissimis bene mereri, aliquid in lucem emittendo, tum certo aliquo argumento nomen meum ab obliuione vindicando, aliquando vixisse testatum relinquere. Cùm itaque in tanta librorum molle, quæ penes me est, paucissimos viderem, qui de Scripturarum Priuatarum materia, quæ in quotidiana praxi versatur, ea luce, splendore, & claritate disceptarentur, quæ addiscentibus est necessaria, non ab re alienum visum fuit; quæcumque ad illarumdem materiam ex I. Consultorum primariorum veterum, & recentiorum, Hispanorum, Italorum, Gallorum, Germanorum, ac aliorum scriptis pertinere conspicerem, ea sparsim digesta, breui volumine comprehendere. Id quod etiam diuino numine, summa fœlicitate, maximaq; animi mei lætitia sum assecutus. Cùm enim opus ipsum iam tribus annis perfecerim, & in quinque libros pro maiori studiosorum facilitate, ac vtilitate distinctum, illico Venetijs imprimendum curauerim: adeò in hominum manus fœliciter expetitum prodijt, ab omnibusq; receptum extitit, vt modico temporis interuallo. Licet in Officina Spirensi apud Heliam Kembachium Bibliopolam Anno D. 1613. in maxima copia prostaret, à quamplurimis tamen in dies perconstanter exoptaretur; Quò factum, vt de tertia ipsius operis editione iterum Venetijs per Magnificum Meiettum fuerit cogitatum. Cùm autem de hoc certior factus essem, opus ipsum vt maxime adauctum, quamplurimisuè additamentis, sparsim ornatum, & integris Capitibus illustratum recuderetur, ac tertiò in lucem prodiret, volui. Opus igitur iam perfectum, Lector beneuole, eo, quo soles animi candore, accipito, ipsumq; (sicuti contingit de Tractatu meo de ENVNCIATIVIS VERBIS bis edito) boni consulere ne graueris, vt ad maiora postea edenda, prout sunt Conciliationes Cunctarum Legum, quæ in toto corpore Iuris Ciuilis adinuicem contrariari videbantur, in vnum corpus digesta. Opus quidem nouum, delectabile, omnibusq; Iuris professoribus vtilissimum, atque necessarium, animum mihi vix trigesimum annum agenti facias. Interim hoc fruere, & Vale.

DE

DE NICOLAI IANVAE

I. C. Patauini Disertissimi Elaborato

SCRIPTVRÆ PRIVATÆ TRACTATV.

ARSENII MERII I. V. D. PATAVINI
Epigramma ad Lectorem.

VSTITIAE veneranda Domus suffusa tenebris
Manserat obscuris obliterata diù,
Pròh dolor, armorum cedebat viribus Aequum,
Perierat legum Gloria, Fama, Decus;
Subsidium tandem à Superis Astrea Virago
Obtinuit tantis commiserata malis,
Ne ve iterum caderet, & solus terminus esset,
Quem Mundo æthereus Iuppiter ipse tulit;
Ingenijs Hominum diuini Numinis auram
Contulit, ac Legum Dogmata clara dedit,
Quid labor hos docuit valeat, Sapientia, Virtus,
Vtilitas Patriæ, feruidus Orbis Amor,
Nec modo difficiles indoctis pandere leges,
Ambigua & claro sensa aperire stylo,
Verum collecta ex præuasto corpore Iuris
Cæsarei æternis tradere Scripta Typis;
Contigit at paucis hæc Iuris Templa tueri,
Quorum post cineres optima Fama manet:
Primus in excelsis residet penetralibus Heros
Bartolus, hunc reliqui præposuere ducem;
Dynus, Alexander, Baldus, Speculator, Iason,
Castrensis, Cynus, cumque Guidone Faber,
Decius, Hyppolitus, Salicetus, Ripa, Socini,
Imola, Cagnolus, Stirps Aretina, Crotus,
Atque alij quotquot Scriptorum nomine pollent
Tutantur Tectum, Castraque firma tenent;
Ianua sola Domus tantæ indefensa manebat,
Et Foribus Custos nec datus vllus erat:
En Ciuis Patauus properat, qui hæc pondera tollet,
Ostia seruabit, Iustitiamque colet,
IANVA quid mirum? celebre est Cognomen eidem,
Cur non danda sibi Ianua, Tecta, Domus?
Vidit vt intactam Scripturæ in iure priuatæ
Materiam mersam fluctibus Oceani,
Extemplò Nostrum miro succensus amore
Condignam calamo censuit esse suo;
Ex Silice attrito Studiosis flamma paratur,
Sic lux ingenijs iste Libellus erit,
Hoc opus, inuidia expulsa, iam suscipe Lector
Inuenies studijs plurima digna tuis.

ALLA

ALLA CITTA DI PADOA

Del molto Illustre, & Eccellentiss. Signor

GIO. MARIA AVANZO.

E genti corron quà da Persi, e Parthi
Anzi da climi ignoti à nostri Regi
Per veder le scienze, eo i bei fregi
Del Diadema Real le chiome ornarti.
Ben è ragion che tu gloria dell' Arti
Che tu splendor delle virtù ti pregi
D'anco arricchir il mondo de i più egregi
De i più d'ogn'altra gloriosi parti.
Ma tra i sublimi equal mai non ci desti
Al GENOVA, al cui par non fia, che vegna
Qualunque Roma, anzi tu stessa hauesti
Ne al suo Nerua, ò al tuo Paolo così degna
Lode si die, che sol imberbe questi
Con canuto valor le leggi insegna.

DEL

MAG.^{CO} ET ECCELLENTISS.^{MO} SIG.^{R}

LEONIDA TVRRICELLE.

SONETTO.

Ouel Prometheo alle più eccelse cime,
Là doue il gran Pianeta alluma, e splende
Sormonta altero, e tosto in terra scende
Carco di nobil preda, e spoglie opime.
Nouello Atlante il graue pondo imprime
Sù'l dorso sì, che chi ben l'occhio intende
Stima il douer, s'à quest'hoggi si rende
Il primo honor, si dan le lodi prime.
Nouello Alcide soggiogar'i mostri
Poco li par, che di più degne imprese
Buon vincitor fà che l'adora il mondo
Nicolò se tu chiaro hoggi tu mostri
Prometheo, Atlante, Alcide, il Ciel cortese
Ti sia, qual merti, e'l tuo voler secondo.

TABV-

TABVLA CAPITVM,
QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR.

Capita Libri Primi.

Capita Libri Secundi.

Capita Libri Tertij.

An

Capita Libri Quarti.

Capita Libri Quinti.

TABVLA RERVM NOTABILIVM,

Quæ in toto opere continentur.

LIBER PRIMVS.

Quid sit Scriptura priuata.

Quotuplex sit Scriptura priuata.

Quo iure scripturę priuatę fides fuerit adinuenta.

An scriptura priuata in genere sumpta probet.

Scarta-

Dubitatur igitur primò, an scriptura priuata instrumenti appellatione contineatur.

An scriptura priuata ex archiuio publico sumpta fidem faciat?

An scriptura priuata ad sui validitatem requirat de necessitate diem, vel annum?

Vtrum falsificans scripturam priuatam falsi pœna puniatur.

Occultans, surripiens, corrumpens, abradens, lacerans, & comburens scripturam priuatam, an, & quando pœna falsi puniatur.

Falsitas an, & quando præsumatur apostolica, seu additione reperta in scriptura priuata?

Falsitatis præsumptio, an, & quando oriatur, ex cancellatione reperta in Scriptura priuata.

De præsumptione falsitatis oriente ex interlineatione facta in scriptura priuata.

De præsumptione Falsitatis oriente ex abrasione scripturæ priuatæ.

datam

Diuisio bonorum an per scripturam priuatam probari possit.

Emancipatio an probari possit per scripturam priuatam.

An scriptura priuata manu presbyteri conscripta fidem faciat.

An scripturæ priuatæ defuncti magis credatur, quam viuentis.

Qualiter recognitio priuatæ scripturæ fieri debeat.

An per scripturam priuatam probetur delictum.

Exemplum scripturæ priuatæ an probet?

Ex l. scripturas C. qui potiores in pignoribus habeantur.

Secunda Conclusio, ex d. l. scripturas.

Subsequitur ultimo loco tertia Conclusio desumpta ex d. l. scripturas, C. qui potiores.

dumtaxat

LIBER SECVNDVS.

De Apocha manu Debitoris conscripta.

Solui-

De Apocha manu creditoris conscripta.

De Apocha manu Tertij conscripta.

Liber Secundus.

LIBER TERTIVS.

De Epistola.

Animi

Liber Tertius.

Dubitatur igitur Primò, an litteras alienas aperiens pœna falsi puniatur.

An falsificans litteras alienas, pęna falsi puniatur? Contingit secundo loco dubitare.

An dispositio l. si filiusfamil. ff. ad Macedonianum locum habeat in Criminalibus.

An inter absentes per epistolam fideiussores validè obligentur.

Disposi-

Emptio, an venditio, an per epistolam celebrari possint?

Societas an iniri possit per epistolam?

Locatio, & conductio an per epistolam celebrari possint.

Depositum an per epistolam probari possit?

Cessio iurium, & actionum, an per epistolam fieri possit?

Pactum an per epistolam confici posit?

Donatio inter viuos, an per epistolam inter absentes rectè celebrari posit?

An donatio causa mortis per epistolam celebrari. posit inter absentes?

Mandatum, siue constitutio procuratoris, an per epistolam fieri posit?

An constitutum per epistolam celebrari posit?

An cu-

An

An Consanguinitas, siue necessitudo, per epistolam probari possit?

Cessio bonorum per debitorem inopem, in absentia suorum creditorum, an per epistolam fieri possit?

De Litteris Cambij.

Cur

De litteris cambij: Contra quem sit dirigenda actio litteris cambij casu amissis, ad petendam pecuniam illis contentam.

An pro litteris cambij competat regulariter priuilegium hypothecae.

Quęnam actio pro litteris cambij concedatur.

An litterae cambij de iure communi exequutionem habeant paratam?

Liber Tertius.

De litteris credentialibus, seu fide, vel quòd idem est, assertorijs.

De litteris Commendatitijs.

De litteris Amatorijs.

De Epistola exhortatiua.

De Litteris Testimonialibus.

De Litteris Inducialibus, seu Dilatorijs, vel Moratorijs.

An dilatio concessa principali debitori ad soluendum medio huiusmodi litterarum inducialium, prosit suis fideiussoribus in supplicatione non nominatis.

De annalibus, & quinquennalibus dilationibus, breuis, ac elegans disceptatio.

Contra-

Liber Tertius.

De Litteris Apostolicis.

De litteris Episcopi, seu cuiuslibet alterius iudicis Ordinarij.

De Litteris Imperatoris, Regis, vel cuiuslibet alterius Principis, & præcipuè non recognoscentis Superiorem.

LIBER QVARTVS.

De Libris Rationum.

De Fide libri rationum tam pro Actore illum producente, quàm contra se, copiosa, ac dilucida explicatio.

De Connexis, ac separatis vtilissima tractatio.

De Separatis.

De Libris dominorum contra rusticos, ac eorum colonos.

De Libro factoris contra dominum.

De Libris tutorum, curatorum, ac aliarum huiusmodi personarum, breuis disceptatio.

De Libro Administratoris.

De Libro Patroni Nauis.

De Libris Proxenetarum, Mediatorum, seu, vt vulgo dicitur Sensariorum.

De Libro Rationum institoris accurata, atque perutilis disceptatio.

De Libris Rationum alicuius societatis.

De Libris Rationum officialis de publico deputati, elegans disceptatio.

De Libris Argentariorum, seu Nummulariorum accurata, & elegans disceptatio.

Intelle-

De Libris Rationum Gabellarij, seu Daciarij.

De Libris Thesaurariorum.

De Libris Massariorum alicuius Villæ:

De Libris Mercatorum.

Glos.

An liber rationum mercatoris contra eum fidem faciat?

An liber mercatoris pro tertio, contra tertium regulariter fidem faciat?

Sed non minus pulchra quàm vtilis oritur hic difficultas, & est. An mercatores nostri temporis suarum rationum libros ad fundandam alterius, actoris nempè intentionem, edere teneatur?

De Libro Campsoris, & Bancherij.

De Libris Vsurarij.

De Libris Hebræorum.

De Libris Aromatariorum.

Item

LIBER QVINTVS.

De Libris rationum in archiuio publico repertis.

De Libris Monasterij.

Hoc

Hoc tamen damnatur per Cranettam, nu.33. ead.

An per librum censualem Ecclesiæ, probetur regulariter ipsius dominium? maximè se torserunt interpretes, numero 34. ead.

Romanus, ac alij concludunt pro affirmatiua, nu.35. ead.

Contrarium Barbatia, nu.36. ead.

Consil. Romani 127. declaratur per Barbatiam, nu.37. ead.

Fundamentum Barbatiæ, nu.38. ead.

Barbatiam alij sequuntur, nu.39. ead.

Concilia, nu.40. & 41. ead.

Intellige, ac declara multis modis, nu.42.43.44.45.46. & 47. ead.

Liber censualis Monasterij ad ipsius fauorem, & contra tertium cum probat, id procedit in iudicio possessorio, non autem petitorio, num.48. & 49. ead.

De Libris Monasterij.

Libris Monasterij, vel Ecclesiæ in præiudicium tertij plenè non creditur, nu.1. pag.268

Inducitur tamen quædam præsumptio, quæ benè sufficit ad iuramentum suppletorium deferendum, nu.2. ead.

Fallit primo supradicta regula in antiquis, & quando hi libri sunt benè tenti, regulati, nec in aliquo suspecti, num.3. 4.5.6. & 7. ead.

Fallit secundò, cum agitur de his, quæ sunt leuis præiudicij, ac momenti, nu.8. ead.

Item cum in ipsismet libris adsunt aliqua partita vera, nu.9. ead. Ratio, ibidem.

Sublimita tamen in separatis, num.10. ead.

Item fallit, cum in ipsismet libris apparet de solutione decennali uniformi, tunc enim ipsis in præiudicium tertij plenè creditur, num.11. ead.

Adducitur quædam doctrina Baldi, nu.12. ead.

Et alia Barbatiæ, nu.13. pag.269

Author se remittit ad ea, quæ scripsit in præcedenti capite, num.14. ead.

Aliæ limitationes referũtur per Bursat. remissiuè, n.15. ead.

An ex ipsorum Plebanorum libris ætas alicuius probetur?

Aetas alicuius per librum Plebani rectè probatur, num.1. 2. & 3. pag.270

Et est verissima conclusio, nu.4. ead.

Amplia, etiamsi dies natiuitatis illius, de cuius ætate quæritur, in eodemmet libro non fuerit nominatus, sed tantum dies, quo ad fontem Baptismatis accessit, nu.5. ead.

Ratio, nu.6. & 7. ead.

Amplia secundò, etiamsi ageretur de fauore illius, cuius est liber, & de eius commodo pecuniario tractaretur, numero 8. ead.

Intellige tamen, vt supradicta conclusio dumtaxat procedat, dummodo adsit consuetudo, vt huic libro plenè credatur, nu.9. ead.

Vel saltem si ita fuerit solitum à 10. annis ante, nu.10. ead.

Contra, quod non requiratur consuetudo ista decennalis, tenuit Mandos. nu.11. ead.

Fundamentum eius, nu.12.13. & 14. ead.

Et hęc etiã videtur verior, & ęquior sententia, nu.15. ead.

Hac tamen conclusio temporibus nostris, stante Conc. Trid. est supernacanea; & hoc etiam animaduertit Mascard. num.21. Author, num.16. ead.

Concil. Trident. dispositio, sess.24. tit. de Reform. matrimonij c.1. in fine affertur per Authorem, nu.17. p.271

Verba sic accipi debent, vt aliquid operentur, nu.18. ead.

Libro electi à publico bene creditur, nu.19. ead.

Plebanus, seu Rector Ecclesię, est à publico ad id electus, num.20. ead.

An ex Libris Curatorum Ecclesiarum, mors alicuius ritè probari possit?

Libris Plebanorum, in quibus sit descripta mors sepultorum in eorum Ecclesia, si tractetur de modico pręiudicio plenè creditur, num.1. pag.271

Sin autem de magno, ex ipsis saltem aliqualis inducitur pręsumptio, nu.2. ead.

Et hæc est verissima conclusio, quidquid dixerit Bertaz. num.3. ead.

An ex libris dictorum Plebanorum probari possit matrimonium?

Parochus ex forma Conc. Trident. tenetur habere librum, in eoq; scribere coniugum, & testium nomina, necnon locum, & tempus contracti matrimonij, nu.1. pag.272

Et hoc tenetur facere sub pœna lęthali, nu.2. ead.

Licet ex verbis dicti Cõcilij hoc minimè inferatur, n.3. ead.

Ex libro præfati Parochi ritè probatur matrimonium, numero 4. ead.

Vanumq; est secundum Galliam de hoc amplius disputare, num.5. Ratio, nu.6. ead.

De Libris Cameræ Apostolicæ.

Libris Cameræ Apostolicę regulariter creditur, nu.1. ead.

Prout & libris Camerę Regię, nu.2. ead.

Et hoc pręcipuè de consuetudine Curię, nu.3. ead.

Libri Camerę Apostolicę, ex quibus apparet solutio Annatę, seu Guindenij, probant regulariter vnionem Ecclesię, pro qua soluitur, in fauorem soluentium, & per consequens possessionem ipsius Ecclesię, num.4. ead.

Liber Pontificis Romani plenè probat, nu.5. ead.

Libris antiquis Camerę Ducalis plenè creditur, nu.6. p.273

Ratio, num.7. & 8. ead.

De Libris Prælatorum.

Libris Prælatorum de expensis factis per ipsos in Ecclesia creditur, nu.1. pag.273

Item creditur suis libris computorum continentibus censuales debitores, & eorum emphyteutas, nu.2. ead.

Et solutiones ipsorum probant contra illos debitores, nu.3. & censuales, non autem contra alios, nisi esset consuetudo in contrarium, quod contra omnes fidem facerent, numero 4. ead.

Amplia ex Boerio, prout ibi, nu.5. ead.

Opinio Carol. Bardelloni, nu.6.7. & 8. ead.

Opinio Authoris, num.9. ead.

An liber æstimi, seu quod idem est, Catastrum, regulariter probet?

Liber ęstimi regulariter minimè probat, nu.1. p.274

Declara, num.2. ead.

Limita

Limita primò, quando agitur contra illum, qui est dominus rerum in ipso Catastro descriptarum, nu. 3. ead.

Si quis in suo æstimo professus sit soluere libellum, vel censum alicui, fundata remanet ipsius creditoris intentio, etiam contra tertium possessorem loco describentis, numero 4. ead.

Limita secundò, quando Catastrum reperitur penes egregias, & illustres personas, quales sunt Marchiones, numero 5. ead.

Tertiò fallit, quando ipsemet liber æstimi inter scripturas publicas reperitur collocatus, & ei præsit magistrat. publicus, ac demũ ipsi fides adhiberi consueuerit, nu. 6. ead.

Ratio ex Mascard. nu. 7. ead.

Per æstimum testatoris fideicommittẽtis plenè probatur descripta in eo fuisse in illius bonis, nu. 8. ead.

Amplia, etiamsi scriptura reperta in registro dicti æstimi non habeat neque diem, neque Consulem, num. 9. ead.

Amplia secundò, vt eo magis procedat, quando tale Catastrum diù habitum sit pro publico, & authentico, nu. 10. Ratio, num. 11. ead.

Limita quartò, quando ipsum Catastrum, seu liber æstimi, producitur vna cum solutione census, & collectarum, tunc enim plenè probat locum, vel villam soluentem censum, vel collectas esse de dominatu loci illius, cui soluuntur, nu. 12. 13. & 14. ead.

Limita quintò, quoad aliquem præsumptionem, quæ inducitur in gratiam eius, cui bona sunt descripta, numero 15. & 17. pag. 275

Bona censentur communia inter fratres, si commum nomine sunt descripta in libro ipsius æstimi, num. 16. ead.

Ex scriptura ipsius æstimi plena, ac efficax inducitur probatio rem fuisse in bonis illius, ad cuius nomen reperitur descripta, nu. 18. Ratio, nu. 19. ead.

Cum liber æstimi probat, illud dumtaxat procedit inter personas eiusdem territorij, non autem contra alios, numero 20. ead.

Solum Catastrum non probat absque solutione census contra illos, quos non apparet consensisse, aut interfuisse scripturæ, num. 21. ead.

Liber æstimi probat contra tertium, dummodò adfuerit tempore, quo conscriberetur, ac descriptioni consenserit, numero 22. ead.

Requiritur tamen, quod expressè consenserit, non enim sufficit patientia, aut scientia tantum, num. 23. ead.

An ex politia æstimi alicuius ad præiudicium tertij regulariter oriatur probatio? duos casus particulares distinguit Author, nu. 24. 25. 26. & 27. cum seqq. vsque in finem. pag. 275. & 276

An dominium per Catastrum, seu æstimi Codicem probetur?

Dominium per æstimum minimè probatur, nu. 1. pag. 276

Aestimum neminem facit dominum, nu. 2. ead.

Amplia, etiam tributorum solutione facta, nu. 3. ead.

Et est verissima conclusio, quidquid dixerint nonnulli, numero 4. ead.

Amplia, vt eo magis procedat, cum agitur de præiudicio tertij, nu. 5. ead.

Vel cum agitur de personis in ipso æstimo non interuenientibus, ac nominatis, nu. 6. ead.

Subamplia hoc procedere, etiamsi essent assignati ad id magistratus publici, num. 7. ead.

Aestimum dominium probat in præiudicium eius, qui conficiendam curat scripturam in d. æstimo, nu 8. ead.

Licet secus sit quoad præiudicium tertij, nu. 9. ead.

Doctrina Bart. deducitur, nu. 10. ead.

Aestimum respectu dominij facit saltem aliqualem præsumptionem ad fauorem illius, ad cuius nomen bona descripta sunt, nu. 11. ead.

Amplia ex Anchar. præcipuè, si ille, cuius nomine sunt descripta, soluerit collectas, nu. 12. ead.

Amplia etiam, vt oriatur semiplena probatio, nu. 13. ead.

De hac tamen opinione dubitat Author, nu. 14. ead.

Per æstimum dominium probatur inter partes, quæ ipsi consenserunt, seu sunt in ipso descriptæ, nu. 15. ead.

An per Librum Aestimi probetur possessio?

Possessio per librum æstimi minimè probatur, nu. 1. p. 277

Amplia etiamsi ille, ad cuius nomen bona descripta sunt solueret tributa, & vectigalia, quando tamen alius eo tempore cogitur possidere, nu. 2. ead.

Amplia secundò, vt ista regula præcipuè procedat, quando agitur contra eum, qui descriptioni consensit, vel quando agitur de graui tertij præiudicio, nu. 3. & 4. ead.

Per æstimum, cum agitur de possessione, aliquod saltem adminiculum, seu præsumptio inducitur ad fauorem illius, ad cuius nomen bona descripta sunt, nu. 5. ead.

Et huic quidem præsumptioni standum est, donec de contrario doceatur, num. 6. ead.

Amplia, prout ibi, nu 7. ead.

Per æstimũ probatur possessio in factis antiquis, item quando non probatur, quod tunc temporis, quo liber fuit confectus, res per alium possideretur, nu. 8. ead.

Amplia prout ibi, nu. 9. ead.

Per æstimum probatur possessio inter partes in ipso descriptas, nu. 10. ead.

Amplia ex Bertaz. hoc eo magis procedere, si non constaret tempore ipsius æstimi alium possedisse, nu. 11. ead.

Et est verissima ampliatio, nu. 12. pag. 278

Ratio, nu. 13. ead.

Aestimum probat possessionem, quando alius non reperitur possidere, nu. 14. ead.

Quomodo autem id dignoscatur, docet Author, nu. 15. ead.

Aestimum quamuis non probet plenè dominium, ac possessionem inter diuersas personas, quæ ipsi non cõsenserunt, inducit tamen præsumptionem dominij, ac possessionis, quæ sufficit in antiquis pro plena probatione, num. 16. & 17. ead.

An per librum æstimi rei æstimatio probari possit?

Per librum æstimi probatur rei æstimatio, dummodo tamen in ipsomet libro describantur res omnium, & eorũ pretia, num. 1. ead.

Solus liber æstimi probat verum valorem, nisi per testes clarè sit edoctum de contrario, nu. 2. ead.

Immò liber æstimi cum duobus testibus præfertur quinque contrarium deponentibus, nu. 3. ead.

Ratio, nu. 4. & 5. ead.

Per librum æstimi æstimatio rei minimè probatur quoad effectum respicientem priuatorum commodum, ac incommodum, nisi saltem huiusmodi æstimatio per æstimum esset facta tempore contractus, vel paulo ante, nu. 6. ead.

Secus

An ex æstimi Libro quem esse, vel non esse soluendo, rectè comprehendi possit?

De Giornali, seu libro Diario.

De Scartafacijs, seu Memorialibus.

De Schedulis, breuis sed elegans disceptatio.

F I N I S.

DE SCRIPTVRA PRIVATA TRACTATVS

D. NICOLAI DE PASSERIBVS A IANVA, I. C. PATAVINI.

Liber Primus.

Quid sit Scriptura priuata.

QVAESTIO PRIMA.

SVMMARIVM.

1 *Omnis nostra institutio debet à definitione proficisci.*
2 *Definitio naturam rei, atque potestatem demonstrat.*
3 *Priuata scriptura definitur per Innocentium.*
4 *Aliter per Iodoc. Damhouder.*
5 *Aliter per Hippol. de Marsil.*
6 *Alijs quoque modis per D. Scacciam, & alios.*

1 VEtus inoleuit consuetudo, vt qui longiori sermone aliqd sibi pertractādum sumpserunt, ante omnia Ciceronis illud tritum axioma, in primo de Officijs, præponere soleant: omnem nostram institutionem à definitione debere proficisci, vt sciatur, qd sit illud, de quo disputetur. Quod pronunciatum nobis vtilissimum, in præsentiarum
2 amplectendum fore sumus arbitrati. Definitio namque cum rei naturam, vim, atque potestate demonstret, vt ex Phil. *7. Metaph.* quem refert Accurs. *in l. omnis definitio, de reg. iur.* profectò dispicere non poterimus, de quo nunc simus verba facturi, nisi à definitione ipsius scripturæ priuatæ exordium sumpserimus.

3 Est igitur scriptura priuata, si tamen rectè definiri potest, illa, quæ fit à non publicis personis, & non habet per se authoritatem, nisi aduersarius eam confiteatur, vel nisi per collationem, & comparationē alterius scripturæ, subscriptionis ipsiusmet aduersarij, & testium, qui subscripserunt, probetur contrarium. Sic præcisè docuit Innoc. in c. 1. *de fide instrum.* sequutus est ex recentiorib. Mascard. *de probat. Conclus. sua 6. num. 79.* Addo P. Rebuffum *in suo tractatu de Chirograph. & cedul. recognitione, num. 2.* vbi docuit; scripturam priuatam esse illam, quæ non est publica, sed à priuatis personis, idest nō publicis confecta, & subijcit etiam *sub num. 3.* quod scriptura iudicis, etiamsi habeat testes inscriptos, censetur priuata, quia scribere non est iudicum officium, sed Tabellionum, & latius vt per eum videndus idem *sub nu. seqq.*

4 Aliter ipsam describit Iodoch. Damhouder. *in sua prax. rerum ciuil. cap. 175. num. 1.* dicens: quod priuata scriptura est illa, quam aliquis propria manu conscripsit, & subsignauit suo sigillo manuali consueto, aut quam suo sigillo sigillauit:

5 Adde scripturam priuatam dici quoque illā, quæ non solum scribitur, seu subscribitur à priuato, sed etiam quæ non est subscripta à Notario tanquam priuato, & sic nō habet publicam formam, sed solum habet subscriptionem ab ipso Notario tanquā à persona priuata. Sic post nonnullos relatos docuit eleganter Hippol. de Marsil. *in repet. Rubrica, C. de probationibus, nu. 203.*

6 Alijs etiā modis ipsam describit doctiss. Scaccia *de Iudicijs causarum ciuil. ac criminal. lib. 2. c. 11. nu. 1172. ipsum consulas.* Adeundi quoq; D. Herman.

A Quoru-

Meyrerus *de pignoribus,& Hypothec.in primis numeris;* & Illust. D. Card. Tusc. *conclus.sua 74.a nu.19. vsque in finem,in lit.S.* Vbi multa in hoc proposito adinuenies Sat loca indicasse.

Quotuplex sit Scriptura priuata.

QVAESTIO II.

SVMMARIVM.

1 *Triplex est species scripturæ priuatæ.*
2 *Definitur Apocha.*
3 *Item Antapocha.*
4 *Syngrapha quid sit.*
5 *Liber rationum quid sit,* } *explicatur.*
6 *Epistola quid sit.*

Iso quid sit scriptura priuata, videndum modo quotuplex sit, cũ enim ipsius nomen sit generale, eandem plures sub se continere species, apertè consequitur. *ad not.per DD. in Rub.C.de proba.* & per Canon. *in Rub.eod.*

1 Triplicem autem ipsius esse speciem, videlicet Apocham, seu Antapocham, vel Syngrapham, librum rationum, & epistolam, communiter ab omnibus receptum est. Sic enim præcisè docet Bart. *in Auth. Etsi contractus, nu.7.C.de fide instrumentorum, & num.12. in l.admonendi, num.25.de iureiur.* Sequitur Iasi ibidem *numero* 87. Petrus de Ptolom. *nu.*59.60.*&* 61. Caccialup. *nu.*53. Curti. iun. *num.*106. licet addat quartam, quæ tamẽ sub prima comprehenditur. Lanfranc. de Orian. *num.*48. Purputat. *num.*158. Schrader. *num.*254. Ioachim. Beust. *num.*940. & cõmuniter ibi DD. Addo P. Rebuf. *in constit. Reg. tract. de Chyrograph.& Cedul. in præfatione, num.*13. & Mascard. *Concl.sua* 6. *num.*26. videndus quoque Lanfranc. de Oriano *in suo tract. de fide instrument. num.*54. Et eruditissimus Scaccia *lib.2.de iudic.causarum ciuil. cap.1. num.* 966. vbi infinitos concordantes deducit, *& num.* 1173. adnectendus etiam D. Petrus Gilken. *in l. instrumenta, nu.3.C.de probationibus,* & Rulanth. *d.cap. 11.num.fin.*

2 Apocha ptiori loco, quæ alio nomine dicitur Apodissa, nihil aliud est, quam scriptura facta à creditore debitori data, quia sibi ab ipsomet debitore solutionem factam esse profitetur, & vocatur Latino nomine receptio. Text. est *in l. fin. §.Titius, de condict.indeb. in l.qui tabernas. §. apoch. de furtis, in l.plures Apochis, C.de fide instrument.& in Authent. si quis vult.cautè deponere, C.qui potior.* Sequitur post alios D. Philip. Massin. *in l.1.C. de eden.nu.*18.

3 Antapocha autem secundo loco est illa, quæ fit à debitore, & creditori datur, quia solutio ipsius pecuniæ continetur, & hæc proprio nomine dicitur Schedula, siue Chirographum, quo debitor fatetur se debere creditori, aut quo ipsemet debitor se obligat. Sic præcisè Accurs. inter ceteros, *in d.l.plures Apochis,* vbi latè de hoc verbo Antapocha, sequitur Rip. *in d.l.admonendi, nu.*95. Corras. *in 2.par.repetitionum.nu* 45. Addo Massinium *in d.l.1.num.*19. & Oldendorpium *de executoribus vltimarum voluntatum, tit.8.nu.*23.

4 Syngrapha vero tertio loco dicitur illa, quæ à pluribus, qui in alicuius rei fidem paciscuntur scripta est. Sic præcisè Corras. *citato loco.* Latius autem de supradictis nominibus, & præcipuè de Chirographo discurrit P. Rebuff. *d. suo tractat.nu.*13. *cum pluribus seq.* vide pereum.

5 Secunda principalis species scripturæ priuatæ est liber rationum, & est ille, quem quilibet sua sponte sibi conficit.

6 Vltima verò est epistola, quæ alicui mittitur, de quibus omnibus particulari tractatu disserendum est.

Quo iure scripturæ priuatæ fides fuerit adinuenta?

QVAESTIO III.

SVMMARIVM.

1 *Scriptura priuata eodem iure fuit introducta, quo instrumentum.*
2 *Ratio.*
3 *Quo iure instrumentum fuit introductum, maximopere se torserunt scribentes, & nu.4.*
5 *Nonnulli senserunt eam introductam fuisse iure Diuino.*
6 *Alij iure naturali.*
7 *Plerique verò alij iure ciuili.*
8 *Videndi Massinius, & Rutgerus Rulanth.*

1 Cripturam priuatam eodem met iure, quo fides instrumentorum fuit adinuenta, introductum esse, mea quidem est sententia.
2 Nec sanè mirum.

Ipsa enim recognita, & ipsum instrumentum ad paria iudicantur. Quinimo, appellatione instrumenti cõtinetur, quicquid enim causam instruit proculdubio instrumenti nomine comprehenditur, *vulgata l.1. de fide instrum.&* latius *infra loco suo.*

3 Sed quo iure ipsorum instrumentorum fides fuerit introducta sciscitaberis?

4 In hac autem difficultate, non est eadem omnium scribentium sententia.

5 Nonnulli enim eam iure Diuino fuisse introductam opinati sunt, moti per textum Ieremię, *cap.*32.

6 Alij secundo loco eandem fuisse iure naturali adinuentã censuere, inter quos Phil. Massin. *ad l.1.nu.6.C.de edendo.*

7 Plerique verò alij eandem fuisse contra ius gentium à iure ciuili repertam autumarunt.

8 Videndi inter ceteros Massinius *præcitato loco,* & doctissimus Rutgerus Rulanth. *de commissionibus, lib.5.cap.1.in primis numeris,* vbi de hoc eleganter satis.

An scri-

An scriptura priuata in genere sumpta probet?

QVAESTIO IIII.

SVMMARIVM.

1 *Scriptura priuata plenam probationem minimè inducit.*
2 *Maximè quando non continet verisimilia, quod quidem procedit etiam in instrumento publico.*
3 *Item quando non est aliquo pacto recognita.*
4 *Vel iustificata, & quando caret subscriptione.*
5 *Scriptura priuata tunc præcipuè non probat, quando refert se ad aliam, quæ tamen non exhibeatur.*
6 *Instrumentum publicum mentionem faciens de alio, cuius tamen non fiat exhibitio, nil probat.*
7 *Scriptura priuata tunc particulariter minimè probat, cum agitur de præiudicio tertij.*
8 *Creditor posterior habens hypothecam publicam, idest fundatam super instrumento publico, præfertur creditori habenti priuatam licet anteriorem.*
9 *Ratio.*
10 *Fallit, & num. 11.*
12 *Priuata scriptura tunc minimè probat, cũ agitur de probanda morte alienius.*
13 *Item cum factum alienum enunciatur.*
14 *Item cum agitur de præscriptione interrumpenda.*
15 *Similiter cum tractatur de probanda solutione.*
16 *Item quando ipsa est producta in iudicio nõ citata parte.*
17 *Scriptura priuata minimè probat, licet & multæ essent, & simul iunctæ.*
18 *Item plenè minimè probat, licet cõfecta fuerit manu Notarij, si tamen non habeat sollemnia ad scripturam publicam attinentia.*
19 *Scriptura etiam facta ab Episcopo dicitur priuata.*
20 *Supremus Princeps minimè facere potest, vt ipsi scripturæ priuatæ plena fides adhibeatur.*
21 *Limita, & nu. 22. & 23.*
24 *Scriptura priuata nec etiam plenè probat, quoad vtilitatem fisci, & nu. 25.*
26 *Fiscus in dubio vtitur iure priuati.*
27 *Quinetiam videtur ipsomet priuato peioris conditionis.*
28 *Scriptura priuata nec etiam plenam probationem inducit, licet agatur de fauore piæ causæ.*
29 *Fundamentum pro hac opinione, & nu. 30. & 31.*
32 *Scriptura priuata nec etiam plenè probat, interueniente partium voluntate, quod ipsi plena fides adhibeatur.*
33 *Partium conuentione induci minimè potest, vt stetur priuata scripturæ alterius partis, vel alterius tertij.*
34 *Contrarium multi.*
35 *Et hanc sequitur Author.*
36 *Priuata scriptura quod non probet, inductum est in fauorem partium.*
37 *Partes debent posse fauori suo renunciare.*
38 *Testis aliàs inhabilis potest consensu partium validari.*
39 *Attestationes inualidæ, factæ scilicet tempore feriarum possunt ratificari consensu partium.*
40 *Semiplena probatio ex conuentione partium potest effici plena.*
41 *Sententia nulla potest ipsarum partium consensu effici valida.*
42 *Valet pactum initum à partibus, quod stetur dicto alicuius testis etiam non iurati.*
43 *Item quod stetur dicto vnius tantum testis, & quod vnus plenè probet inter eos.*
44 *Statutum, seu consuetudo, per quod priuatæ creditur scripturæ, valet.*
45 *Plus possunt partes in re propria, & ad earum præiudicium quam statutum.*
46 *Conuentio inita à partibus, vt scriptura priuata in vim publici valeat documenti, valet & tenet.*
47 *Contrarium multi.*
48 *Author diuersas has duas Doctorum opiniones fœdere distinctionis conciliare conatur, & nu. 49. & 50. cum quatuor seq.*
55 *Scriptura priuata, nec etiam semiplene probat ex communi.*
56 *Contra multi.*
57 *Perpenditur tex. in l. instrumenta domestica, C. de probationibus, & num. 58. 59. & 60. explicatur nu. 62. 63. 64. 65. cum trib. seq.*
61 *Prior vti communis retinetur, & num. 69.*
70 *Scriptura priuata plenè probat, si sit inter partes longo tempore obseruata.*
71 *Exemplum.*
72 *Cuiuslibet scripturæ defectus, propter longi temporis obseruantiam sanatur.*
73 *Obseruantia longi temporis facit, vt instrumento aliàs minus sollemni, & inualido plena fides adhibeatur.*
74 *Nec est opus, quod dicta obseruantia longissimi temporis extiterit.*
75 *Et aduerte, quod in hoc casu nedum oritur fides inter partes, sed etiam contra tertium.*
76 *Scriptura priuata plenè probat, cum agitur de modica summa, & hoc præcipuè procedit in antiquis.*
77 *Scriptura priuata plenè probat quãdo recipit aliquod fomentum, vel supplementum, ex quo fiat authentica, & est suffulta adminiculis.*
78 *In omni causa tam ciuili, quàm criminali, ex pluribus indicijs, ac præsumptionibus, plena, ac perfecta inducitur probatio.*
79 *Adminicula, quib. priuata scriptura corroboratur, quæ possint esse, & soleant, afferuntur, & numero 80. 81. 82. & 83.*
84 *Priuata scriptura plenè probat, quando is, contra quem ipsa producitur eam sua manu confectam diffiteri minimè veretur.*
85 *Ratio.*
86 *Scriptura priuata à debitore, vt ita dicam, confessata contra eum plenè probat, licet in ea contenta esse vera postea negauerit.*
87 *Et est verissima conclusio, quicquid nonnulli aliter senserint.*
88 *Pulchra doctrina Caphal. consilio suo 686. in 1. dub. vol. 5. deducitur.*
89 *Quid si debitor interrogatus fassus fuerit scripturam illam priuatam à se fuisse confectam, ceterum quantitatem in ea contentam se soluisse, an stante iam dicta confessione sic qualificata, contra eum agi possit? dubitatur;*
90 *Negatiuam tenet Cl. Menochius, & P. Mala.*
91 *Fundamentum Malæ, & nu. 92.*
93 *Contrarium tenet Author.*

94 *Rationes, quibus mouetur, & nu. 95. 96. 97. 98. & 99.*
100 *Fundamentum Mala resoluitur, & nume. 101. 102. 103. 104. & 105.*
106 *Priuata scriptura tunc demum contra confitentem plenè probat si causa in ipsa inserta sit.*
107 *Fallit autem hoc, quando adesset iuramentum, nam tūc probaret, etsi in ea dicta causa non esset reposita.*
108 *Priuata scriptura probat contra confitentem, etsi agatur de crimine probādo, pœnaque pro ipso imponēda, & de eo, qui fassus quidem sit apocham fuisse eius manu scriptam, verum contenta in ea minimè veritatem continere, excusans se quod ita scripsit ioco, & otiosè gratia experiundi calamum.*
109 *Priuata scriptura contra confitentem plenè probat, licet ipsamet aliena manu de eius tamen voluntate scripta fuerit.*
110 *Ratio.*
111 *Opinio Imol. & sequacium, in c. si cautio. de fide instrumen. improbatur.*
112 *Priuata scriptura contra confitentem plenè probat, licet absque sollemnibus requisitis facta produceretur.*
113 *Et aduerte quòd non solùm probat contra ipsummet confitentem, sed etiam contra eius successores, & hæredes. Item contra habentes ab eo causam, nu. 115.*
114 *Quicquid senserint nonnulli.*
116 *Pulchra quæstio resoluitur ibidem.*
117 *Debitor scripturam priuatam à se confectam semel sassus, contra istam suam confessionem amplius venire non potest.*
Ratio, ibidem.
118 *Quinimo nec ad appellandum admitti poterit, si in secunda instantia confessionem illam suam quodammodo voluerit reuocare.*
119 *Ratio, & num. 120.*
121 *Scriptura priuata à debitore confessata contra ipsum non habet exequutionem paratam latè ibi.*
122 *Scriptura priuata plenè probat contra scribentem.*
123 *Ratio.*
124 *Amplia, & num. 128. & 129. cum sequentibus, vsq; ad 142.*
125 *Declara, vt num. 126.*
127 *Quomodo isthæc ampliatio differat à superiori, explicatur.*
142 *An scriptura priuata pro scribente fidem faciat? dubitatur.*
Conclusio fit pro negatiua, amplia ibidem, etiamsi scribens iurasset.
Ratio, ibidem.
143 *Scriptura priuata etiam in fauorem scribentis probat, quando continet verisimilia.*
144 *Amplia.*
145 *Scriptura priuata probat etiam pro scribente, quando à contraria parte approbaretur.*
146 *Item quando pars aduersa confessa est, scribentem fuisse dignum, vt ipsi fides adhiberetur.*
147 *Sed distingue, & nu. 148. 149. & 150.*
151 *Scriptura priuata plenè probat contra producentem.*
152 *Et precipuè quando producit ipsam in iudicio.*
153 *Scriptura computi cōtra ipsū producentē plenè probat.*
154 *Amplia ex Alex. & Paris. prout ibi, & 155.*
156 *Producens priuatam scripturam in iudicio nedum eis, quæ in ipsius scripturæ fronte annotata sunt, stare cōpellitur, verum etiam illis, quæ à tergo reperiuntur.*
157 *Producens chirographum tenetur illi stare etiam in his, quæ contra ipsum faciunt.*
158 *Etsi produxisset cum protestatione, quod ipsum dumtaxat produxit in parte, & partibus pro se facientibus.*
159 *Amplia hoc procedere, etiamsi scriptura producta non sit sollemnis.*
160 *Notabile quoddam deducitur.*
161 *Scriptura priuata plenè probat quando reperitur penes debitorem.*
Ratio, ibidem.
162 *Declara.*
163 *Chirographum penes debitorem repertum, sed cancellatum, probat solutionem de eo factam fuisse.*
164 *Pulchra quæstio proponitur.*
165 *Scriptura priuata plenè probat, quando per sententiam superioris iudicis, vel Principis fuisset semel approbata.*
Item probat, quando solo Principis iussu fuit conscripta, ibidem.
166 *Item quando in actis iudicij est reperta.*
167 *Declara.*
168 *Notarij attestatio vim habet subscriptionis testium.*
169 *Scriptura priuata plenè probat in fauorē mulieris producentis scripturam mariti, in qua scriptum sit nonnullas res esse paraphernales, & nu. 170.*
171 *Declara, & nu. 172.*
173 *Scriptura priuata plenè probat in his, quæ dependent à propria partium voluntate.*
174 *Scartafacium probat etiam intentionem scribentis.*
175 *Priuata scriptura declarat præcisè voluntatem testatoris.*
176 *Limita.*
177 *Scriptura priuata plenè probat, quando est scripta in presentia iudicis ordinarij loci, in quo scripta, & dictata fuit.*
178 *Ratio.*
179 *Declara ex Mascardo.*
180 *Scriptura priuata tutoris probat debitorem soluisse etiā contra pupillum.*
181 *Confessio tutoris, vel curatoris, an fidem faciat de recepto in præiudicium pupilli, vide Mascardum remissiuè.*
182 *Scriptura priuata plenè probat debitum contra suspectum de fuga.*
183 *Ratio.*
184 *Scriptura priuata omnium quidem consensu approbata fidem facit.*
185 *Scriptura priuata, plenam fidem facit, quando in ipsa continetur aliquid, quod in specie officium ipsius scribentis respiciat, exemplum, ibid.*
186 *Item probat, quando sumus inter liberos.*
187 *Scriptura priuata plenè probat in lapidibus monumentorum.*
188 *Declara.*
189 *Item in lapidibus, & columnis antiquis.*
190 *Ius patronatus probatur ex literis antiquis scriptis in campanili.*
191 *Priuata scriptura itidem probat in muris, ac parietibus.*
192 *Probatio, quæ oritur in his casibus, est plena, non autem semiplena.*
193 *Ratio.*
194 *Amplia, & num. 195. & 196. vbi Doctores remissiuè de hac materia.*

197 Scriptura priuata plenè probat, quando producitur coram arbitratore potestatem habente procedendi de facto, & sola facti veritate inspecta.
198 Ratio.
199 Declara.
200 Scriptura priuata plenè probat, quando in loco, in quo fuit confecta, viget consuetudo, vel statutum, quod ipsi plena fides adhibeatur, prout est Venetijs, & Patauij.
201 Nota tamen, quod ista consuetudo deberet esse præscripta, & probari per allegantem.
202 Item, quod talis scriptura vbiquè terrarum fidem faceret.
203 Ratio.
204 Statutum, quod priuata scripturæ plena fides adhibeatur, an valeat, & teneat, vide Alex. remissiuè.
205 Scriptura priuata plenè probat, quando est scripta manu debitoris & habet subscriptionem trium testium.
206 Quorum quidem testium recognitione opus est.
207 Scriptura priuata patris quo ad probãdam ætatem filij sui, vtique probat, vide tamen Doctores remissiuè.
208 Scriptura priuata plenè probat, quãdo est subscripta, & sigillata sigillo Principis, vel alicuius Communitatis. Amplia ex Deciano, ibid.
209 Scriptura priuata ipsius Principis vicem legis obtinet, quod intellige, vt ibi.
210 Scriptura priuata plenè probat, parte contraria, contra quam producitur minimè opponente.
211 Copia instrumenti minus solennis fidem facit, parte ipsa non opponente.
212 Testis aliàs minimè idoneus ad testificandum admittitur, parte contra eius personam, & dictum minimè opponente.
213 Non licet examinare alios testes super eisdem capitulis, vel alijs, post publicata dicta testium prius examinatorum.
214 Fallit parte contraria minimè opponente.
215 Iudicium suis substantialibus carens, tenet parte contraria minimè opponente.
216 Instrumẽtum mandati non legitimi tenet, parte contraria similiter non reluctante.
217 Alia de hac materia per Crauett. remissiuè, & nu. 218 vbi ad supra dicta affertur declaratio, ex ipsiusmet sententia.
219 Scriptura priuata plenè probat, quando à parte, contra quam in iudicio fuit producta, expressè fuisset approbata.
220 Quomodo autẽ diceretur ipsam approbasse, explicatur, & nu. 221. 222. 223. & 224.
225 Scriptura priuata plenè probat, quando vel est per testes iustificata, vel solẽniter per ipsum scribentẽ recognita
226 Declara.
227 Amplia, & nu. 228. 229. & 230.
231 Recognitio priuatæ scripturæ fieri potest, & peti quandocunque etiam post conclusum in causa.
232 Scriptura priuata saltem semiplenè probat, quãdo versamur in antiquis. & est communis.
233 Quicquid dixerit Purpurat.
234 Quinimò Schrader. post alios tenet plenam resultare, modo tamen de nullo, vel exiguo alterius agatur præiudicio.
235 Quid iuris autem, si de magno tractetur, explicatur, & num. 236.
237 Scriptura priuata in antiquis tunc præcipuè semiplenè probat, quando est alicuius viri legalis.
238 Et ista semiplena, quæ oritur, locum præcipuè habet contra tertium.
239 Scriptura priuata adhoc vt semiplenè probet cõtra tertium in antiquis, an sit necesse constare, quod sit scriptura illius, qui dicitur eam scripsisse, si negetur, dubitatur.
240 Author concludit pro affirmatiua. Ratio ibidem, & num. 241.
242 Nota tamen, quod leuiores eo in casu probationes sufficiunt.
243 Scriptura priuata in antiquis plenè probat, quotiescunque vltra temporis antiquitatem, adesset sigillum, & subscriptio.
244 Scriptura priuata manu duorum Notariorum subscripta, dummodo tamen subscribant in quantum Notarij, plenè probat.
245 Scriptura priuata sigillo authentico, seù publico roborata, fidem plenam facit.
246 Declara.
247 Donatio rectè probatur per scripturam priuatam.
248 Ratio.
249 Societas rectè probatur per scripturam priuatam.
250 Scriptura priuata plenè probat, si vltra testiũ approbationem, qui fortassè dum scriberetur, interfuerint, vel etiam ipsimet subscripserunt, adiuuetur comparationis literarum adminiculo.
251 Scriptura priuata alicuius Sacerdotis, quando tamen tractatur de matrimonio, & dote, plenè probat, sed latiùs loco suo.
252 Scriptura priuata plenè probat, quando habet causam expressam debiti, quod continetur in ea.
253 Causa autem tunc dicitur sufficienter expressa, quando scribens narrat se ex aliquo contractu antecedenti ad ipsam pecuniam teneri.
254 Ad hoc, vt in supradictis omnibus casibus scriptura priuata plenè probet, de necessitate requiritur quod in ipsa certa causa debiti inserta sit.
255 Scriptura priuata facit saltem aliqualem præsumptionem in fauorem ipsius creditoris producentis; & est communis.
256 Ratio, & nu. 257.
258 Contrarium multi.
259 Fundamẽta pro hac opinione, & nu. 260. cum quinque seqq.
266 Prior vti communis, & verior retinetur, & num. 275. Declaratur num. 276.
267 Resoluuntur contraria, & num. 268. 269. cum quinque seqq.
277 Scriptura priuata plenè creditur tempore pestis propter necessitatem.

Antequàm ad singulas priuatæ scripturæ species examinandas, ac pertractandas me accingam, de viribus ipsiusmet in genere sumptæ, in hoc primo libro tractare plenè constitui. A cognitione namque ipsius generis primò semper incipiendum est.

Dubitatur igitur hic congruo loco, an ex ipsamet scriptura priuata in genere sumpta, plena resultet probatio?

1 N qua quidem difficultate constituenda est regula negatiua, prout de hoc sunt text. ad literam, *in l. instrumēta. cum ibi not. C. de probation. in l. nuda, C. de donationib. in l. exemplo. & l. rationes, C. de fid. instrumentorum, & in authent. si quis vult. in fi. C. qui potior. in pignor.*

Sequitur Aretin. *consil. 64. nu. 1.* Imol. *cons. 37. num. 4.* Rebuf. *consil. 4. num. 25.* Salon de Pace *cons. suo 29 num. 84. in primo.* Mantua pulchrè *consil. suo 30. num. 10. in 2.* Paris. *consil. suo 125. nu. 15. in primo. & 169. num 23. in 4.* M. Brunus *cons. 168. nu. fi.* Rol. à Vall. *cons. 2. num. 139. in 1.* Riminal. iun. *cons. 213. num. 104. 452. num. 9. & 631. nu. 30.* Pedrocha *cons. suo 32. num. 125. in prin.* Cæphal. post multos relatos *cons. suo 384. num. 22. & 631. num. 30. in quinto.* Eugenius *cons. su. 8. num. 35.* Pancirol. *cons. 140. nu. 18.* Rubeis *cons. suo 3. nu. 89. & cons. 43. nu. 32 in primo.* Cothman, *cons. 47. num. 25. Fab.* Turret. *cons. suo 74. num. 59. in primo.* vbi infinitos deducit, & nouissime Ioan. Baptista Costa, *consil. suo primo, num. 92. in primo.* Addo post Riminald. iun. *cons. suo 39. num. 9. cum seq.* Lancel. Galiaut. *consil. suo 91. num. 1. & 2.* Paul. Tusc. *in suis singularibus, in litera S. num. 9.* & D. Mascar. *conclus. sua 111. nu. 1. & 2.* Addo etiā Cl. Menochium *cons. suo 2. num. 326. cons. suo 378. num. 10. & 51. cons. suo 807. num. 32.* Et Flamin. de Rubeis *cons. suo 44. nu. 20. in secundo.* Annotandus est etiam Aluar. Valasc. *consultatione sua Lusitania 177. nu. 1. tomo 2.* & D. Paulus Binius *cons. suo 216. nu. 92. vol. 3.* adiunge Solam *in consuetudines Sabaudia pag. 207. num. 2.*

2 Declaratur autem principalis ista conclusio, & primo, vt præcipuè procedat, quando non continentur in ipsa scriptura priuata verisimilia. Sic præcisè post Alexandrum, & Dec. Gratus *cons. suo 93. num. 19. in secundo.*

Sic etiam instrumentum publicum (quod magis est) inuerisimilia continens nullam fidē facit. Pulchrè post plures relatos Mascard. *conclus. suo 914. per totam, vol. 1.*

3 Declaratur secundò, vt præcipuè sibi locum vēdicet, quando non est aliquo pacto recognita. Sic post alios Maluasin *consil. suo 55. num. 37.* Bursat. *cons. suo 453. num. 12. in 4. & consil. suo 74. nu. 57. in primo, & 57. num. 7. in tertio.* Addo Crotum *consil. suo 182. num. 83. in secundo,* P. de Caball. *consil. suo 155 nu. 9.* & Guliem. Guidobon. *aduoc. sua. 90, num. 10.*

4 Vel iustificata, Afflict *decis. sua 85. nu. 6.* quem sequitur Rubeis *cons. suo 70. num. 75. secundo,* & caret subscriptione. Surd. inter alios *consil. 491, num. 7. in 4.* addo Cl. Aldouin. *cons. 26. nu. 38.* & D. Hectorem Fellicium *Alleg. sua 150. nu. 18. lib. 2,* vbi præcisè loquitur quādò cuius manu sit scripta ignoratur,

5 Declaratur tertiò principaliter supra dicta regula, vt maximè tunc locum habeat, quando scriptura ipsa priuata refert se ad aliam, quæ tamen non exhibeatur. Sic Roman. *cons suo 305. num. 6.* Mynsing, *resp. 21. num. 16. de cad. 2.* & Natta *consil. 169. numero 15 in tertio.*

6 Sic etiam instrumentum publicum mentionem faciens de alio, cuius tamen non fiat exhibitio nihil probat. Tex. est *in authen. si quis in aliquo documento. C. de edendo,* & latissimè differit Mascar. *concl. sua 924. in 1.*

7 Declaratur quartò, vt regula præcipuè procedat, cum agitur de præiudicio tertij. Ita Felyn. *in cap. 2. num. 12. de fide instrumentorum.* Bellon. post Bar. & alios *decis. sua Genuæ 146. num. 6.* Gail. *lib. 2. obseruat. 25. num. 9.* Thom. Triuisan *decis. sua 11. nu. 32 lib. 1.* Rota Roman. in nouiss. *decis. 750. num 8. parte 1.* Flamin. de Rubeis *consilio 38. num. 8. in secundo.* Et Ioannes Komppen. *conclus. sua 46. num. 34.* vbi post multos relatos ampliat, etiam si ipsam & scriptura fuerit recognita.

8 Hic videmus, quod creditor posterior habēs hypothecam publicam, hoc est in iudicio coram iudice datam, vel coram Notario, & testibus factam, de qua ex actis, & instrumento publico constat, priuato hypothecario, licet anteriori præfertur, vt est tex. singularis *in d. l. scripturas, C. qui potior. in pignor.*

9 Et ratio est, quia scriptura priuata non probat contra tertium.

10 Fallit autem hoc, cum ipsa scriptura priuata, est a partibus, & tribus testibus subscripta. Sic Hip. Riminald. *cons. suo 39. nu. 13. in primo.* Thom. Triuisanus, *lib. 1. decis. 60. num. 8.* & alij. Item cessante omnis fraudis, & doli sinistra suspitione ad tradita per Ioannē Guliem. Guidobon. *aduocatione sua 29. nu. 17.* De hoc autem inferius loco suo plenius dicetur.

11 Fallit secundò, quando alijs coadiuuatur adminiculis, vt potè, quando continet verisimilia, tunc enim probat etiam contra tertium, sic post Bald. *in rub. C. de fide instrumentorum.* Corn. & alios Decian. *consil. suo 31. num. 121. vol. 1.* Addo Euerar. *cons. 470. num. 7.* videndus tamen Menochius *cons. 85. nu. 10.* cum sequentibus.

12 Declaratur quinto, vt præfata regula principalis præcipuè locum habeat, cū agitur de probāda morte alicuius. Sic præcisè post alios Marian. Soc. Senior *cons. suo 104. nu. 41.*

13 Item cum factum alienum enūciatur, vt post alios docet Præteus *consil. suo 44. num. 6, centuria tertia.*

14 Et cum agitur de præscriptione interrumpēda, prout est text. *in l. penultima. C. ne de stat. defunct.* iuncta glo *in auth. offeratur, C. de litis contestat.* & tradit Salòn. de Pace *consil. suo 33, num. 10.*

15 Similiter cum tractatur de probanda solutione, ad latè tradita per Franc. Milanens. *decis. 13, num. 129. lib. 2.*

16 Et vltimo loco, quando est producta in iudicio, non citata parte, prout docet Alfetius *allegat. sua 9. num. 1,* In his enim omnibus casibus præcipuè scriptura ipsa priuata minimè probat.

17 Ampliatur autem principalis ista conclusio varijs modis, & primo, vt procedat, licet essent multæ scripturæ priuatæ, & simul iunctæ, nam ideo minus non plenè probarent, ita Purpurat,

inter

inter cōsilia feudalia diuersorum Lenord.a Lege *conf. suo* 65. *num.* 22.

18 Amplia secundo, vt prædicta regula vera sit, licet ipsa met scriptura priuata fuerit confecta manu Notarij, Si tamen non habeat solennia ad scripturam publicam attinentia. Sic præcisè post Bald. Socin. Crau. & alios, Mascard. *conclus. sua* 1300. *nu.* 8. *&* Pet. de Caball. *conf. suo* 155. *nu.* 10. *&* 11. addo Flamin. de Rubeis *conf. suo.* 60. *nu.* 2. *in* 2. Videndus Stephan. Gratia. *decis. sua in Marchiana* 104. Addo Rot. Roman. *decis. sua* 76. *nu.* 2. *par.* 1. Vbi ampliat etiam si ipsamet scriptura reperta fuerit in filcia, in qua solent apponi scripturæ authenticæ, adhuc enim ex ea probatio minimè inducetur, nisi alia adminicula concurrant. Adde etiam de materia istius ampliationis P. Rebuf. *in suo tract. de Chyrographum, & cedularum recognitione num.* 8. *cum seq. vbi pulchrè.*

19 Amplia tertiò, nam scriptura facta ab Episcopo dicitur priuata, & per consequens nullam fidem facit, quia nullo iure cauetur, quod vim habeat publicæ scripturæ, *tex. in cap. cum à nobis.* Vbi Bald. expressè *in fine de test.* plus dicit, quod omnis scriptura regulariter est scriptura priuata, vt notatur, *in l. quadam §. nummularios, ff. de edend, & ibi glossa.* Ideò si Episcopus propria manu scripserit cautionem vsurarij, vel eius testamentum, vel collationē beneficij, illi scripturæ non credentur in præiuditium alterius, quia est scriptura priuata, vt afferit ibidem Bald. & instrumenta domestica sine alijs adminiculis nō probant, *l. instrumenta C. de probationis.* Sequitur Rebuff. *loco, d. nu.* 11. [illegible]

20 Amplia quarto, vt nec supremus Princeps facere possit, vt ipsi scripturæ priuatæ plena fides adhibeatur, reg. est *in c.* 1. *versic. nam possumus, de fide instrum.* Sequitur Ripa, *in l. admonendi, nu.* 97. *ff. de iureiur.* & Bertaz. *conf. suo ciuil.* 14. *nu.* 16.

21 Claudicat tamē hoc, si ex magna causa Princeps ipse moueretur. sic Ripa *præcitato loco*, Sequitur præcisè Riminald. iun. *conf.* 213. *nu.* 7. *&* 8. & Mascard. *conclus. sua* 111. *nu.* 7.

22 Item si per viam legis id determinarit, vel id ex potestate egerit absoluta: tunc enim plena absque dubio orietur probatio.

23 Nec sanè mirum, quod enim Principi placet legis vtique vigorem habet, *§. sed quod Principi, de iure naturali.* Sic in puncto Bursatus *conf. suo* 299. *nu.* 18. *in* 3, Vbi ampliat, vt tunc etiam probet in tertij præiudicium, quando Princeps ita vult.

24 Ampliatur quarto, vt nec ad vtilitatem fisci, scriptura priuata debitoris fiscalis, per quam profiteatur se creditorem alicuius tertij, fidem faciat. Tex. *est in l. inter chartulas, C. de conuenien, fisci debitor, lib.* 10. *& in l. exemplo, C. de probationibus.* Sequitur pulchrè Cl. Eques D. Peregrinus *de iure Fisci, lib.* 16. *tit.* 1. *nu.* 28.

25 Hinc cum ipse fiscus agit contra aliquem, vti debitorem sui debitoris, de illius debito plenè docere debet, nec sufficit, quod in libris, seu chartulis debitoris fiscalis, ille pro debitore reperiatur descriptus. Sic ob supradicta iura respondit idemmet Clariss. & illustris Dominus Peregrinus, *dict. lib.* 6. *tit.* 7. *nu.* 27.

26 Horum autem ratio ea, mea sententia, potest esse, quia fiscus in dubio vtitur iure priuari, ac communi. *l. idem, de compensationibus, l. cum vitiosè, de pignoribus*, cum pluribus concordantibus deductis per eundem Clar. Equitem Peregrinum *d. lib.* 6. *tit.* 1. *nu.* 1.

27 Quin etiam peioris videtur conditionis ipso priuato, prout duabus rationibus probat acutè Alex. Turramin. *in repetitione, l. non puto, de iure fisci, cap.* 2. *nu.* 8. *cum seq.*

28 Ampliatur quintò, vt nec etiam priuata scriptura plenè probet, licet agatur de fauore præ causæ. Sic post Crauet. præcisè Mascard. *conclus. sua* 1300. *nu.* 10. vbi tali innititur rationi.

29 Non magis probat scriptura priuata, quam vox viua. *ca. licet ex quadam. de testib. & l. in exercendis, C. de fid. instrum.*

Immo magis statur voci viuę, quam mortuę, *§. sed si quis. auth. de instrumen. caut. & fid.* sequitur Alex. *conf.* 132. *nu.* 4. *vol.* 4.

30 At in pia causa non est remissa solennitas Iuris diuini, quod in ore duorum, vel trium stet omne verbum, *cap. relatum & cap. cum esset, de testibus*, & communem dici Tiraquel. *de pia causa. priuileg.* 1. *ergo.*

31 Si non creditur viuæ voci vnus, fauoræ piæ causæ, nec credetur etiam voci mortuæ vnius scripturæ priuatæ. Sequitur hoc idem Rot. Roman. *decis. sua* 781. *nu.* 15. *in nouis. par.* 1. & post Afflict. *decis. sua* 85. *nu.* 6. Flam. de Rubeis *conf. suo* 38. *num.* 9. *in* 2. vbi etiam ampliat, licet scribens publico fungeretur officio, ibique infinitos deducit. addo ego D. Frideri. Martini post hæc scripta visum *in suo eleganti tract. de iure censuum, cap.* 7. *nu.* 13. vbi firmat pro regula, ex priuatis scripturis neque ius census, neque titulum, nec quasi possessionem ipsius iuris census probari, etiam ad fauorem loci pij, ibique plures cōcordantes deducit. est bene verum, quod hoc pluribus modis sublimitat, de quibus ibi sub numeris sequentibus, adeundus quoque Cl. Aldouinus, *conf.* 26. *nu.* 39. *vbi pulchrè.*

32 Ampliatur sextò, vt hęc conclusio procedat, interueniente etiam partium voluntate, quod dicta priuata scriptura plenè probet.

33 Partium enim conuentione induci minimè potest, vt stetur priuatæ scripturæ alterius partis, vel alicuius tertij. Ita singulariter Innocen. *in e. cū P. Tabellio post med. de fide instrumen.* Roman. *consil. suo* 204. *num.* 4. *&* 205. *nu.* 3. Dec. *conf. suo* 612. *ante numerum* 6. *in.* 2. Decian. *conf. suo* 33. *num.* 110 *in primo.* Hipp. Riminald. post plures relatos *consil. suo* 213. *num.* 9. *in secundo*, & alij. Addo Cl. Menoc. *conf. suo* 1. *num.* 328.

34 Non defuere tamen, qui contrariam opinionem veriorem esse autumarunt, eam enim inter cæteros sequitur Bald. *in l. de quibus, num.* 17. *ff. de legib.* omnium pulcherrimè, & elegantissimè Ias. *in repetitione l. admonendi, num.* 102. 103. 104. *&* 105 vbi hāc opinionem sex validissimis fundamentis

mentis corroborat, vt per te videre poteris. Hanc eandem sequitur quoque pulchrè Felyn. *in cap 2. num. 13. de fide instrumentorum*, vbi quoque hanc sententiam pluribus similibus comprobat, & obiecta ex aduerso resoluit, sequutus est etiam Cardin. Paris. *cons. suo 68. num. 24. in 3.* Marsilius *in repetitione sua Rub. C. de probationibus, nu. 299. cum sequentibus*, & præcipuè *sub num. 302.* vbi Innocentium quoque pro cõtraria allegatum, hanc eandem sequi sententiam acutissime demonstrat. Addo Crauett. *cons. suo 939. num. 12. in quinto, & de antiquitat. in verbo, viso de verbis enũciat. num. 26. & 27.* Videndus quoque Vasquius *lib. 2. suarum cõtrouers. vsu frequent. cap. 29. num. 1. circa medium, per totum*, vbi latè, & pulchrè discutit hunc articulum.

35 In tanta Harũ opinionum an fractu, arbitror ego hãc posteriorem sententiã veriorẽ esse, quã etiã vti receptiorem, & equiorem sequutus est Ioachim Beust. *in d. l. admonendi, nu. 973. cum seq.*

36 Si enim priuata scriptura regulariter fidem non facit, istud principaliter est inductum fauore ipsarum partium, prout considerat. Ias. *in d. repetitione l. admonendi, num. 101. in fin.* ergo

37 Huic fauori debent partes posse renunciare, *ad l. si quis in conscribendo. C. de pactis*. Hinc plura videmus in simili.

38 Et primò, quod testes aliàs in habiles, possũt ex consensu partium validari. Sic Ioan. And. *in additionibus ad Speculator. titulo de teste, §. sæpe, in prima additione*, Butr. & Imol. *in ca. cũ dilectus, de cõsuet.*

39 Secundo, quod attestationes inualidæ factæ. v.g. tempore feriarum, dum tamen non sint feriæ in honorem Dei, possunt ratificari consensu partium, Innocentius *in cap. cum causam, ext. de testib.* Salycet. *in l. si quis testam. C. eodẽ, de testib.* Rom. *cons. suo 104.* Et nouissimè Carrocius *de iuramen. lit. decisor. quæst. 5. nona quæstionis principalis, num. 14.*

40 Tertiò, quod semiplena probatio ex conuẽtione partium potest effici plena. Roman. *consil. 204. in col. 2. in princ.* vbi allegat Speculator. *in tit. de teste. §. restat, vers. 24.*

41 Quartò, quod sententia nulla potest ipsarum partium consensu effici valida, vt valeat in vim pacti, ita gl. communiter approbata *in l. 2. C. com. vtriusque iud.*

42 Quinto, quod valet pactum initũ a partibus, quod stetur dicto alicuius testis, etiam non iurati, vt per Bart. *in l. Lucius, in fine, ff. de fideiussor*, & per Bald. *in l. in bonæ fide, in penultima columu. 1, C. de rebus credit.* plures concordantes adducit, & sequitur Carroc. *de iuramento lit. decisorio d. q. 5. nu. 17.*

43 Sexto, & vltimo, quod stetur dicto vnius tãtum testis, & quod vnus plenè probet inter ipsas partes. Sic plurimi, quos refert, & sequitur Gabriel. *lib. 1. tit. de testib. conclus. 1. num. 31.* Addo Viuium *opinione sua 942. nu. 1. & per totam*, vbi infinitos propemodum deducit Mascardũ *conclusio. sua 11. num. 12.* & Carroc. *d. tract. præcitata quæst. 5. num. 11. & 12.* vbi ampliat etiam si talis testis esset infamis, per partes enim approbari potest, ibique deducit Angel. & Crotum, *de testib.* Vidẽdus quoque Vasq. *præcitato cap 29. nu. 4.* vbi post infinitos relatos hanc opinionem communem esse testatur.

44 Vlterius hanc eandem sententiam tali ratione confirmo.

Nemini dubiũ est valore consuetudinem, seu statutum, per quod priuatæ credatur scripturæ. Sic infiniti, quos longa serie refert, & sequitur Crauet. *d. vers. Viso, de verbis enunciatiuis, nu. 27. & 28.* adde statuto etiam validè induci posse vt ipsa priuata scriptura paratam executionem habeat, prout tradiderunt nonnulli, quos retulit, ac sequutus est D. Ioseph. Cumia in ritum 18. magnæ curiæ Regn. Siciliæ *nu. 91.*

45 Si valet statutum, per quod datur plena fides scripturæ priuatæ, a fortiori valere debet pactũ quoad præiudicium ipsarum partiũ, plus enim possunt partes in re propria, & ad earum præiudicinm, quàm statutum, ita probatur *in l. finali, §. fin. C. de tempor. appellation. iuncto cap. venientes, de iureiur.* & Hunc eandem sententiam sequutus est quoque P. Rebuffus *d. suo tract. num. 40. & 41.* vbi tamen subdit eam non procedere, quando in ipsamet scriptura priuata non esset solenniter confecta vt quia non esset subscripta & a partibus, & a testibus, vel alio eorum nomine, & latius, vt per eum, de qua tamen re valde dubito, stante ipsarum partium conuentione ac placito.

46 Amplia, vt a contrahentibus, siue partibus, iniri ẽt valida conuentio, possit, vt scriptura aliqua merè priuata in vim publici valeat documẽti, veluti si dicatur. *E voglion dette parti, che questo scritto benche priuato, habbia forza, quanto vn' instrumento publico.* Sic præcisè post plures relatos Decian. parum sibi constans *cons. suo 31. num. 158. in primo.* Hipp. Riminal. *consil. suo 612. num. 34. in sexto.* Eruditissimus Odd. *consilio suo 100. nu. 23. in primo.* & plures alij, addo Iulium Cæsarem Ruginell. *Practicarum quæst. cap. 7. per totum*, vbi latè de hac materia, & D. Rutgerum Ruland. *de Commissionibus lib. 5. cap. 9. nu. 4. in litera C.* adnectendus est ẽt Cl. Farinat. *in suis decisionibus nouissimis*. Rotæ Romanæ *decis. 98. per totam*, & hæc est receptissima conclus.

47 Quiquid dixerint Papponius *consil. suo 48. nu. 16.* Carroc. *dicto tractatu citata quæst. 5. nu. 19.* Cotra in suis memorabilibus in versic. pactum quod credatur post nonnullos ibi relatos & nouissimè Polydor. Ripa, *obseruatione sua 116. nu 2. & 3.*

48 Sed ad excindendas omnes, & quascunque difficultates, quæ obijci poterant cogitabam, si hæ diuersę Doctorum opiniones fœdere distinctionis ita conciliari possent.

49 Aut volumus, vt conuentione partium priuata scriptura plenã inducat probatione quo-
50 ad omnes, aut inter ipsas tantum partes. Si primò, quia partes facere minimè possunt, vt priuatis scripturis plena fides quoad omnes adhibeatur, procedat prima opinio, Innocẽtij vide-
51 licet & sequacium. Si vero secundò, idest vt inter ipsas solummodò partes fidem faciat, procedat

cedat

cedat posterior nostra sententia. Sic quoq; videtur distinguere Ioannes Botta *cons. suo 65. num. 21.* Vasquius *supra citato c. 29. nu. 6. versi. Sed responde*, & Mascard. *conclus. sua 1300. nu. 14.* Et in terminis, quod priuata scriptura fidem faciat inter easdem partes, post Bald. *in Rub. C. de fide instrum.* scribit Grat. *consi. 122. num. 5. in secundo.*

52 Hac eadem distinctione videntur quoque conciliari diuersæ illæ Deciani, & Papponij opiniones; nam aut volumus, vt priuata scriptura vim publici habeat documenti, quoad ipsas tantum partes, aut quoque in præiudicium tertij.

53 Si primò procedat prior opinio, videlicet Deciani, & assectatum; Si secundò locum habeat posterior Papponij. Ita quoque videtur ex professo distinguere Decian. ipse *supra citato nu. 158. in fine*, & Odd. *d. consil. 100. nu. 24.*

54 Aliter etiam conciliari possent, videlicet, si diceretur, quod primæ Doct. opiniones procedant in scriptura iam facta, reliquæ verò duæ contrariæ, in facienda. Sic post Alexandr. *consil. suo 114. in 4.* distinguit Dec. *in c. 2. nu. 17. de fide instrument.* sequitur Mascard. *d. conclus. 111. num. 18. & 19. satis.*

55 Ampliatur vltimò, vt nec ex ipsa scriptura priuata, semiplena oriatur probatio. Ita Barto. *in d. l. admonendi*, sequitur in specie Bertazzol. *cons. suo crimin. 291. num. 16.* & post Ias. Alexan. & alios Mascard. *d. conclus. 111. num. 2.* & est verissima opinio teste Cardin. Alban. in suis Lucubrationibus ad eundem Bart. *in d. l. admonendi, nume. 16.*

56 Non omittendum est tamen, haud defuisse, qui contrariam hac in re sequuti fuerint opinionem. Inter ceteros autẽ adest ipsemet Bart. sibi contrarius, *in l. scripturas in fine, C. qui potiores.* cui sententiæ adhæsit quoque Ludolph. Schrader. *in repetitione d. l. admonendi, nu. 253.* & videtur quoque assentiri Mascard. & ipse, *quæst. sua 13.* vbi scripturam ipsam priuatam inter species inserit semiplenæ probationis. id quod etiam facit Iodoc. Damhuder. *in sua Praxi rerum ciuil. ca. 150. num. 4.*

57 Mouetur ipse Schrader. per tex. *in l. instrumenta domestica, C. de probation.* argumento a contrario sensu deducto, & arguit sic.

Dicitur in illa lege, quod instrumenta domestica sola, si non alijs adminiculis adiuuentur, ad probationem non sufficiant; ergo a contrario sensu iuncta alijs adminiculis probationem
58 inducent, & plenam. Verba enim in ambiguis sunt semper in pleniori, ac potentiori significatu capienda, *l. 4. § toties, ff. de damno infecto.*

59 Et appellatione probationis venit absque dubio plena probatio. Afflict. *decis. sua 272. num. 3.* Et post plures relatos Granutius *Theoremat. suo 15. num. 31.*

60 Si sic est, ergo absque alijs adminiculis de per se semiplenam probationẽ inducent, alioquin enim accedentibus alijs adminiculis plenè non probarent; quod est contra text. & per cõsequẽs redditur falsa supradicta ampliatio.

61 Hoc tamen fundamento minimè obstante, a priori sententia vti veriori, ac communiori recedendum minimè arbitror.

62 Nec officit tex. *in d. l. instrumẽta domestica*, Resp. enim cum Hugon. Donell. ibi, illam legem neutiquam loqui de quacunque specie scripturæ merè priuatæ, idest apocha, seu syngrapha, sed de alijs scripturis domesticis, quas quis sibi priuatim confecit, & de domo scriptas profert; hę enim scripturæ sunt illæ, quæ in totum pro eo, qui scripsit, fidem non faciunt, sunt namque domesticum testimonium, & nullus in re sua est idoneus testis, *l. nulla, de testibus, & l. 2. C. eo.*

63 Præterea nominatur ibi priuata testatio, seu annotatio, sub quo quidem nomine cõtinetur scriptura priuata, qua quis memoriæ causa, testatur in libris suis, aliquid factum esse, vel quid scribit, quod notatum velit, *l. pe. qui test. fac. poss.*

64 Huiusmodi autem priuatę testationes, & annotationes sunt, vt si quis ita scribat: Memineris me eo die vendidisse fundum Tusculanum Titio, precio 100. florenorum, quam summam ille mihi, &c. Item nota me illo die 100. mutuò dedisse Titio, & similia. & dicitur in eo tex. nullam earum scripturarum domesticarum, pro eo, qui scripsit, fidem facere, quia nullus sit idoneus testis in re sua. Sed additur circumscriptio illa. Nisi res alijs adminiculis adiuuetur.

65 Pręterea cõsidero, quod in casu dict. leg. nullo modo elici potest, quod illa instrumenta domestica, de per se absque alijs adminiculis semiplenam inducant probationem. Si enim inducerent, posset absque dubio proferens, petere sibi iuramentum deferri in supplementum, & ita quicquid sibi libuerit, obtinere, absque eo, quod alia adminicula intercederent, quod est contra dictum textum.

Quinimo quod in casu dict. leg. null' gradus probationis, nullaq; penitus fides ad fauorem annotantis oriatur, pulcherrimè tenuit Rot. Romana in nouissimus, *decis. 781. per totam, vol. 2.*

66 Accedit vltimo loco legem illam nullo modo intelligi posse de scriptura merè priuata, prout est apocha, & syngrapha, quam Græci vocant, *ἰδιόχειρον*. nam aut confitetur a debitore, aut negatur.

67 Si confitetur, tunc sumus in comperto, plenam ex ipsa confessione probationem induci, nec opus esse, quod alia adminicula intercedant, *ad l. generaliter, C. de non num. pecun.*

68 Si verò negetur, tunc partes proferentis sũt vt ipsam probet; asserenti enim incumbit onus, probandi, *ad l. qui accusare, C. de edend.*

69 Concludamus ergo cum communi, quod scriptura merè priuata, nec etiam semiplenam inducat, quam quoque sequitur Crauett. *de antiq. par. 4. § viso de verbis enunciatiuis, num. 7. & Burpo in d. l. admonendi. num. 182.* vbi ampliat hoc etiam procedere, licet testes in ipsa scriptura priuata descripti essent, & viuerent, non tamẽ ad eam recognoscendum prouocarentur.

Coarctatur autem principalis dicta regula,

quod

quod videlicet scriptura priuata de per se, nec plenè, nec semiplenè probat varijs modis.

70 Primus est, si illa quidem sit longo tempore inter partes obseruata: adeò enim per vsum, & obseruantiam longi temporis roboratur, vt valeat, & transeat in fidem veri. *ad tex. in l. cùm de in rem verso. ff. de vsuris.* Sic in specie post Tiraquel. Vasq. & alios, Bertazzol. *consi. suo crimin.* 147. *num.* 14. *volum.* 1. *&* 110. *ciuili, num.* 34. pulchrè Crauet. *de antiq. tempor. in versi. quartò limitatur, nu.* 14. *&* 15. *cum sequen.* vbi quoque quomodo id intelligatur, eleganter declarat. Addo Mascard. *conclus. sua* 1300. *num.* 19. *cum duobus sequen.* Menoch. *consil. suo* 508. *nume.* 20. & nouissimè Clar. Equitem D. Peregrinum *consi. suo* 64. *num.* 19. *volum.* 1. *& consilio* 48. *num.* 8. *vol.* 4.

71 Exemplum autem potest esse: Si scriptum sit in quadam schedula priuata, Seium vendidisse fundum Titianum Caio, illeque fundus vigore tenoris illius scripturæ ab emptore Caio possessus fuerit, etsi enim constet scripturam illam sollemnem nō existere, elucescit tamen ex eadem veritas facti longo tempore obseruata.

72 Nec sanè mirum; Cuiuslibet enim scripturæ defectus, propter longi temporis obseruantiam sanatur; Sic post Craue. Beccium, & alios, Bertazzol. *consi. suo criminal* 431. *num.* 13. *in secundo,* Addo Cephal. *consil. suo* 304. *nume.* 76. *in* 251. *num.* 90. *& in* 294. *n.* 24. Videndus quoque Cl. Menoc. *consi. suo* 423. *nu.* 21. *&* 22.

73 Quinimo ipsa longi temporis obseruātia facit, vt instrumēto aliàs minus sollemni, & inualido plena fides adhibeatur. Sic Crau. post alios *consi. suo* 65. *num.* 11. 101. *nume.* 4. *&* 277. *nu.* 2. Becc. *consi. suo* 104. *nume.* 26. *Et* Ioseph. Ludouic. *conclus. sua* 38. *illat.* 4. *&* 117.

74 Nec est opus, quod dicta obseruantia longissimi temporis extiterit, vt post multos relatos subijcit idem Bertazzol. *cit. consi.* 431. *nu.* 12.

75 Amplia, vt ex ista priuata scriptura fides otiatur nedum inter partes, sed etiam contra tertium; id quod eo magis procedere, cum ipsamet pro publica in iudicio producta fuerit, & habita, Doct. nostri passim scripsere. Sic præcisè Crauet. Mascard. & alij *supra notat. locis.*

76 Secundus principalis casus est, cum agitur de modica summa; tunc enim ipsi priuatæ scripturæ plenè creditur. sic post Abbat. Ias. Deci. & alios; Panclrol. *consi. suo* 131. *nu.* 24. Addo Mascar. *conclusion. sua* 399. *nu.* 4. vbi id præcipuè ampliat in antiquis.

77 Tertiò principaliter fallit, quando ipsa scriptura priuata recipit aliquod fomentū, vel supplementum, ex quo fit authentica; ad tradita per Præteum *consilio suo* 106. *nume.* 30. *in primo,* & est suffulta adminiculis; eo enim casu plenam proculdubio probationem inducit: sic præcisè inter alios Hippol. *Riminal. consil. suo* 52. *nume.* 112. vbi quoque pro confirmatione considerat, quòd

78 in omni causa tàm ciuili, quàm criminali ex pluribus indicijs, ac præsumptionibus, plena, ac perfecta inducitur probatio, glos. in l. tertia, §. eiusdem, ff. de testibus, cum concordantibus per eum deductis. addo Cæphal. *consilio suo* 608. *numero* 58. *&* 59.

Hoc idem sequutus est etiam Crauet. *consilio suo* 613. *nu.* 14. *&* 701. *num.* 12. Flaminius de Rubeis, post plures relatos, *consilio suo* 8. *nume.* 13. *in primo. Decian. consil. suo* 11. *num.* 121. *in primo,* & nouissimè Farinac. *consil. suo criminal.* 70. *nu.* 59. *&* 61. addo Rot Roman. *decis. sua* 813. *nu.* 2. *&* 3. *volum.* 1. *&* 227. *num.* 3 *in* 2. *in nouiss. & D. P. GilKen. in l. rationes, nu.* 5. *in fine, C. de probationibus: adnectendus etiam* d. Hector Felic: post hæc edita visus, *allegatione sua* 44. *num.* 6. *par.* 3. *vbi non nullos alios concordantes deducit.*

79 Adminicula autem possunt esse, & primò, quando scribens est vir bonæ opinionis, ac famæ, & solitus semper scribere veritatē. sic post alios Gozad. *consi. suo* 11. *num.* 18 & Pancirol. *cons. suo* 71. *num.* 7. *volum.* 1. & est verissima conclusio.

80 Quicquid dixerit Mazzol. *consi. suo* 106. *nu.* 43.

81 Item quando est vir legalis, summaque præditus nobilitate, ac integritate. Socin. *consilio suo* 186. *nu.* 16. *in* 2. & post Guidon. Pap. & Boerium in suis decisionibus. Decian. *consil. suo* 11. *nu.* 136. *in primo.* addo Cl. Menoch. *consi. suo* 402. *nu.* 48.

82 Secundò quando continet ipsa scriptura priuata verisimilia. ita Bal. *in l.* 1. *C. de edendo,* Alexan. *consi.* 54 *colum.* 2. *ver. confirmo lib.* 2. Salon de Pace, *consilio suo* 2. *num.* 48. *in primo* & post infinitos relatos, Hippolyt. Riminald. *consilio suo* 39. *num. decimo octauo, in primo.* addo Rotam Roman. *decisione sua* 375. *nume.* 5. *p.* 1. *in nouiss.*

83 Tertiò, quando est iuramento roborata quo casu habet etiam exequutionem paratam; vt post alios tradit Seraphin. *de Priuileg. iuramen. priuil.* 77. *nume.* 18. & post multos relatos Carol. de Gras. *de exceptionibus in præludijs num.* 78.

Alia etiam adminicula deducit Menoch. *d. consil. suo* 402. *nu n.* 49. *&* 50. vide per eum: adeundus quoque Bald. *in l. instrumenta numero* 4. *C. de probationibus.*

84 Coarctatur quartò, quando is, contra quem ipsa priuata scriptura producitur, eam sua manu confectam diffiteri minimè veretur, tunc n. contra eum plenè probat. Tex. est notabilis *in l. Publia. §. fin. ff. deposit. in §. si quis igitur, in versic. ex eo, quod professus non est, in auth. de instrum. caut. et fid. & in authent. contra qui propriam, C. de non numerat. pecunia,* cum cōcordibus deductis per Petrum GilKen. *in l. instrumenta, num.* 4. *C. de fide instrument. & sequuntur communiter Doct. in d. l. admonendi. Ias. in repetit. nu.* 88. *versicu.* primus casus, Caccialup. *num.* 54. Lanfranc. de Orian. *nume.* 49. & Purpurat. *nume.* 159. sequitur quoque Felin. *in c.* 2. *nume.* 11. *versi.* 5. *limita, vbi etiam* Decius *nume* 9. *de fide instrum.* Mod. Pastor in suas consuetudines Parisienses *titu.* 1. §. 8. *num.* 16. P. Rebuff. in suo tract. de chirographorū, & cedularum recognitione, *nu.* 25. *&* 26. vbi tamē subdit hoc procedere, quando expressè eam confiteretur, secus si tacitè, puta tacendo. nisi tamen esset cōtumax, & latius vt per eū Marian. Socin. *sen. cons. suo* 8. *nu.* 2. *in* 5. vbi infinitos

deducit

deducit,& ex recentioribus D.Mascard.*Conclus. sua 109.numero 1.& 2. & 111.num.20.* Addo Scacciam *cap. 11.inferius allegando num. 33.*

85 Et ratio quoq; est in promptu creditur enim absq; dubio contra se,*l.de etate §.1.ff.de interrogat. action.* cum concordantib. deductis per Martini Vranium *cons. suo 57.nu.17.in 2.*& nulla est maior probatio,quam proprij oris confessio,& cessat controuersia, & dissensio,vbi est partium concordia, & consensus. Scaccia *pracit.loco.* Adde Hippolyt. Riminald. *consil. suo 127. num. 1.& 2.* vbi pulchrè.

86 Ampliatur Primò ista Limitatio, vt procedat,licet ipsemet debitor, qui apocham contra se productam manu propria scriptam esse fassus est, neget postea in ea contenta esse vera, adhuc enim plena contra ipsum inducetur probatio.Sic præcisè Castrens.*in d.l.admonendi,& ibidem* Caccialupus *num.58.vers. tertia Conclusio.* & nouissimè Ioachim Beust. *in repetit. eiusdem l. nume. 943.cum sequentibus.* Sequitur post infinitos relatos Vranius *cons. suo 23.num. 1.in secundo,* vbi in simili deducit, quod priuata scriptura debitoris, quam fatetur per se confectam, aut mandato, seu consensu ipsius scriptam, si continet intentionem producentis, contra eundem debitorem,licet talē intentionem neget,plenè nihilominus contra ipsum probat.Addo Cephal. *cons. suo 562.num.9.& 685.num.1.*& Mascard.*Concl.sua 109.num.9.* Videndus quoque D. Scaccia *de Iudicijs causarum ciuil. lib. 2.cap.11.num. 83.* vbi pulchrè, & Rebuf.*pracit. tract.num.27.*vbi ponit Regulam, quod per recognitionem chirographi probatur etiam debitum, adeò quod confitens chirographum esse scriptum à se, etiam de debito plenam fidem facit. Vide per eum.

87 Et hæc est verissima Ampliatio, quicquid dixerint Salicet.Ripa,& alij, per eundem Mascar. relati, *cit.Conclus. 109.num.8.*

88 Nota tamen per illam confessionem minimè tolli,quin ipsemet debitor qui taliter fassus est, probare posteà possit, quod asseruit, videlicet, scripturam illam minimè veritatem continere: sic enim in fortioribus terminis dicitur de publico instrumento, quod licet faciat probationem probatam, potest tamen probari contrarium. *l.cum precibus,C.de probation.* Bart.*in l.1.§. si quis neget, Quemadm. test. aperiantur cum suis concordantibus.* Sic in facto consuluit Cephal. *d. consil. suo 686.in primo dub.vol.5.* Est benè verùm, quod contra ipsum instrumentum publicum aptissima requiritur probatio,*c.cum Ioannes, de fide instrumentorum* pulchrè Clariss. D.Farinacius *deci.sua Rotæ Romanæ 317.in nouiss.num.5.* Vide tamen inferius scripta *sub num.120.*

89 Sed hic pulchra scitcitatur quæstio: Pone, debitorem interrogatum confiteri scripturam illam priuatam,apocham puta,manu sua fuisse confectam,ac subscriptam, ceterum quantitatem in ea contentam se soluisse: dubitatur hic, an stante iam dicta confessione sic qualificata, apocha illa contra ipsummet debitorem executioni demandari possit?

90 In huiusmodi difficultate Cl.Menoch.*lib.2.de arbitr.Centur.1.Casu 93.num.21.*& latius P.August. Morla *de fide instrument.d.q.3.num.8.cum duob. seqq.* sentiunt pro negatiua,debitorem scilicet qui sic qualificatè apocham illam confessus est, nullo modo propter eam condemnandum esse.

Mouetur Morla inter ceteros, *sub num.9.* tali ratione.

91 Confessio qualificata continens vnum factum,debet semper cum sua qualitate acceptari, & ita qui acceptat partem confessionis pro se, debet etiam acceptare contra se: quando tamen in connexis facta est confessio: nisi contra confitentem adsit iuris præsumptio, vt in eo, qui confitetur se occidisse hominem ad sui defensionem. Text,est *in l.cum quæritur,de administrat.tut.in l.etiam,§.j.de minoribus,*cum concordantibus deductis per Zangerum,*de except.par. 3.c.vlt. num.44.*

De materia confessionis qualificatæ, quando scilicet possit in parte acceptari, & diuidi, vel non. *latè Cardinale s,Tuscus concl.sua 623.in litera C. per totam.*

92 Sed confiteri debitum,& solutionem inde secutam, sunt coniuncta, & connexa, quæ ex continentia factorum separationem minimè recipiunt,vt resoluit Bart. per eundem adductus, licet de hoc nec verbum quidem, *in l. Aurelius, §.idem quæsiit,nu.2. de liberata. legata.* & Menoch. *d. num.21.*ergo confessio illa cum sua qualitate per actorem acceptanda erit, & sic posteà minimè poterit actione aliqua contra ipsum reum iam confessum experiri.

93 Ego autem (vt apertè meā hac in re promam sententiam)arbitror viros illos alioquin clarissimos, in errorem maximum lapsos, cōtrariamq; opinionem proculdubio veriorem esse.

94 Et considero,quod debitor fatēdo apocham illam manu sua fuisse confectam,absque dubio communit intentionem ipsius actoris,& tacitè saltem fatetur se antea debitorem extitisse: cū autem subijcit posteà se soluisse,volens per huiuscemodi exceptionem ipsius creditoris actionem infirmare, nemini dubium est, quin ipsi reo probatio illius exceptionis iniungenda sit.

95 cum enim in sua illa exceptione,actor euadat, proculdubio ad eam probandam ipsum teneri apertè consequitur, *ad l.2. & l.ab ea parte,iuncta l. in exceptionibus de probationibus.*latissimè prosequitur Mascard.*Concl.sua 686.per totam.*

96 Si sic est, ergò ipse debitor ità qualificatè respondens,nec solutionem ipsam aliter probās, iuxta contenta in ipsa scriptura per eum iam confessa, omninò condemnandus erit.

97 Adde solutionem esse facti, *l. quingenta, de solutionibus,* latissimè Mascard. *Conclus.sua 1324. numero 1.& 2.*

98 Facta autem minimè præsumi, nisi per allegantem probētur, adeò notum est, quam quod notissimum, *vulgata l.in bello,§.facta,de captiuis.*

99 Suffragatur tertio loco: nā ita tenet Accurs. *in*

in l. si quidem, C. de exceptionibus, quem communiter omnes sequuntur, teste Boerio, *Decis. sua 243. nu. 2.* vbi pariter quamplures adducit, & ita quoq; prout testatur Morla *d. q. 3. num. 10. in fine*, seruatur in praxi.

Et hac opinione retenta, non officit fundamentum Morlæ.

100 Respondeo enim, negando minorem, videlicet, confiteri debitum, & solutionem inde secutam, esse coniuncta, & connexa, vt ex continentia factorum separationem minimè recipiant.

101 Arbitror enim ego, talem confessionem, de qua supra, omninò continere quid separatum, & duos completi articulos distinctos, & ita posse vnum approbari, & alterum reprobari. Et quod hoc verum sit, probo tali facto.

102 Illa in iure nostro dicuntur, ac proprio nomine nuncupantur connexa, quæ separari minimè possunt, vt dicitur de iure patronatus spiritualitati annexo.

103 Quæ ad vnum finem tendunt, & sub vna specie continentur, & quorum vnum sine altero stare minimè potest, quippe, quod vnum dependeat ab altero. Item quando vnum est consequens alterius.

Sic ex multorum Scribentium sententia docuit latissimè ipsemet Menoch. *d. lib. 2. Centur. 1. Casu 95. per totum.* Addo Crauet. *consi. suo 232. num. 2.* vbi docet illud dici cõnexum, quod alteri ita connectitur, & adhæret, vt necessariò ex eo sequatur, siue in antecedens, siue in consequens necessarium, & ibi plura deducit.

104 Si sic est, ergo ista duo, videlicet confessio debiti, & deinde solutio sequuta, nullo pacto connexa dici possunt: hæc enim ad vnum, & eundem finem minimè tendunt; confessio enim tendit ad obligandum, solutio verò ad liberandum, sub vna specie nullo pacto continentur, vt patet ex toto tit. *de actionibus, & obligationibus*, & ex tit. *de solutionibus*. Vnum sine altero proculdubio stare non potest, & vnum non esse consequens alterius, nullus est, qui eat inficias, ergò.

105 Quinimò expressè dici possunt capitula separata; cum vnum non veniat ad alterius determinationem, ad tradita per Bartol. *in d. §. idem quæsiit, in fine.*

Et hæc sufficiant. Alia pulchra de hac materia, vide per Menoch *d. lib. 2. Centur. 1. supra cit. Casu 93.* Boer. *d. quæst. sua 243.* Zangerum *de exceptionibus, d. cap. vltimo, parte 3. num. 42. cum sequentibus*, Fuulu. Pacianum *de probationibus, lib. 1. cap. 23. & 35.* & nouissimè per Carrocium *de iuramẽto lit. decisor. quæst. 1. 11. quæstione principali, per totam.* Addo Vincentium Mancinum *in suo tractatu de Confessione, cap. 1. num. 23. cum sequentibus*, vbi omnium pulcherrimè. Videnda quoque eruditissimi D. Scaccia *d. cap. 11. num. 88. vsque ad 103.* vbi an confessio aduersarij posset pro parte acceptari, & pro parte non, omnino, quot quot scripserint, exactissimè disceptatur? Adnectendus est etiam D. P. Gilken. *in l. instrumenta, num. 43. cum duobus sequentibus C. de probationibus.*

106 Obseruandum secundò principaliter, supradictam fallentiam procedere, modo tamen causa in ipsa scriptura inserta sit, alioquin tamquam indiscreta, & sine causa, effectum aliquẽ probationis contra ipsummet confitentem minimè operaretur, *ad l. cum de indebito, ff. de probationibus, cum suis concordantibus deductis per* Schuuart Zenthaler. *in repetitione l. magnam, C. de contrahenda, pag. mihi 745. nu. 8. & 9.* omnium latissimè, & elegantissimè Mascard. *Conclus. sua 345.* vbi de hoc vsque ad satietatem discurrit, docendo quando, & in quibus casibus ipsa scriptura, licet sine causa, probet contra debitorem confitentem. Addo post hæc scripta, Ioachimum Beust. *in repetitione d. l. admonendi, nu. 945.*

107 Claudicat tamen hoc, quando nisi adesset insertio causæ, insertum tamen esset iuramentum, ipsum enim sufficere, cum vim causæ habeat, post Marsi. Socin. Roman. Barbat. & alios, docuit Maceratensis *lib. 2. variarum resolutionum, resolutione vlt. casu 33. circa princ.*

108 Non ignorandum Tertio principaliter, supradictam fallentiam locum quoque sibi vendicare, etsi agatur de crimine probando, pœnaq; pro ipso imponẽda, & de eo, qui fassus quidem sit apocham fuisse eius manu scriptam, verum contenta in ea minimè veritatem cõtinere, excusans se, quod ita scripsit ioco, & otiosè, gratia experiẽdi calamum; nam adhũc ex tali scriptura confessãta plena cõtra eum, quod ipsum delictum fuerit commissum, inducetur probatio, & per consequens locus erit multæ, quæ imponitur pro ipso delicto.

Pulcher autem in hac materia proponitur casus, qui Romæ contigit, per Iureconsultorum Monarcham D. Prosperũ Farinacium *cõs. suo 25. vol. 1.* ibi enim cum quidam Rector Ecclesiæ esset delatus, & à Birruarijs captus, in eius domo fuit reperta scriptura priuata sequẽtis tenoris

Ioan Virgilio, &c. *Con la presente di mia mano dic chiaro, & confesso, che tutte le carezze con baci, & altri toccamenti carnali tanto dinanzi, come di dietro, che passorno, & tuttauia passano, & passaranno secretamente trà me, & M. G. mio padrone, il detto G. me l'hà fatto di bona volonta, & consentimento anzi con mia instanza, & delettatione, che io ne pigliano, & sentiuo fino dal primo di, che veni in casa sua, & però io gli prometto di essergli sempre amoreuol, & di compiacerlo di tutto questo, che lui vorrà del corpo mio, & di essergli perpetuamente secreto, & fedele, altrimente voglio esser sottoposto à tutte le pene ciuili, & canoniche, che lui meritana.*

Rector sic ad carceres ductus, & examinatus, fassus fuit illam apocham fuisse eius manu scriptam; verum contenta in ea audacter negauit, excusans se, quod ita scripsit ioco, & otiosè, gratia experiendi calamum, & totus perstitit. Fuit dubitatum, an nõ obstante tortura, vigore schedulæ prædictę eius manu conscriptę, iure potuisset ad instãtiã patroni ecclesiæ, cuius erat rector

in

in pęnam priuationis illius ecclesiæ multari?

Maxima quidem fuit in curia altercatio. Plurimi enim multa tā pro, quam cōtra ipsum delatum cartis commisere, vt videre licet *ex præcitato respons. 25.* D. Farinacij, Re tandem discussa. Rector ille non solum cōdemnatus fuit in penā priuationis beneficiorum, verum etiā exilij perpetui ab Vrbe, & toto Statu Ecclesiastico; & ita fuit exequutum. Hoc idem, quod si quis in aliqua sua scriptura priuata, veputà epistola, confiteatur suum delictum, sola illa scriptura absque alijs testibus, sufficiat ad plenā probationem, dummodo in iudicio recognoscatur à scriptore Reo: post nonnullos relatos firmauit Emanuel Rodericus *lib. 2. Quæstionum suarum Canonicarum quæst. 13. artic. 5. in princip.*

109 Ampliatur secundo principalis ipsa Limitatio, vt locum quoque sibi vendicet, licet ipsa scriptura priuata, aliena manu scripta fuerit, modò tamen eam sua voluntate scriptam agnoscet, sic præcisè ampliat inter alios Ripa, in d. l. admonendi, num. 102. & sequutus est etiam Beust. num. 946. cum duob. seqq.

110 Nec sanè mirum videtur, namque mea manu scriptum, quod mea voluntate scriptum est. *leg. Diuus Claudius, §. item Senatus, ff. ad l. Cornel. de fals. & cap. cum inter vos, de re iud.*

Et gessisse propriè videtur ille qui per alium gessit, *l. ita autem, §. gessisse, ff. de administratione tutor.*

111 Ex his itaque redditur proculdubio falsa opinio Imolæ, ac sequacium, *in cap. cautia, de fide instrumentorum*, cum enim ipsi ita demum assertionem factam in libello nocere libellanti tradant, si propria manu scriptus sit libellus, non autē, si manu Aduocati, Notarij, aut cuiuslibet alterius tertij, ob supradicta eos falli apertè consequitur. Addo nun Mascard. *Concl. sua 368. nu. 20. & 21.* vbi hac de re pulchrè.

112 Ampliatur principaliter tertio, idem iuris esse licet illa scriptura sine sollemnitatibus requisitis facta produceretur, adhuc enim, si ille, contra quem producitur, confiteretur esse sua manu scriptam, contra ipsum plenè probaret, sic pręcisè post Felin. Mascard. *d. Concl. 109. nu. 7.*

113 Ampliatur quartò, vt non solum prædicta scriptura probet contra ipsummet scribentem, sed etiam contra eius successores, & hæredes; sic inter alios Cardinal. Paris. *cons. suo 77. nu. 25. in 3.* & Mascard. *d. Concl. 109. num. 3.*

114 Et licet ipsemet Mascard. *ibidem sub num. 4.* nonnullos contrarium tenentes adducat, considerant enim, quod aliàs esset in potestate debitoris præiudicare tertio.

115 Respondeo tamen, eos loqui, ac intelligi de illo tertio, qui non habet causam ab ipsomet debitore, contra enim ipsum vtique Regula nō pcedit, prout quoque post plures relatos docet præcisè Purpurat. *in d. l. admonendi, num.* 160. non autem de eo, qui habet, prout est eius hæres, ac successor.

116 Sed hic pulchra congruo ordine succedit difficultas, & talis est. Dum fit discussio bonorum alicuius, producitur apocha mille aureorum, quam debitor recognoscit: An ipsa recognitio præiudicet tertijs creditoribus? Dubitatur, & respondetur, quod non: nisi de debito ipso aliter appareat. Sic præcisè post Socin. ac alios. D. Petrus Rebuf. *in suo Tract. de Chirographorum recognitione, nu. 81.* vbi subdit, id esse in causa, quia alioquin esset in potestate debitoris præiudicare tertio, quod non est dicendum, *per l. rem alienam, ff. de contrab. empt.* & supra tetigimus, & quia per hoc daretur materia calumniandi cōtra *l. conuenire, ff. de pactis dotalibus.*

Hoc autem limita, quando ille tertius haberet causam à scribente, *ad l. repetita, ff. de fide instrumentorum, & l. ex sextante, §. Latinus, de exceptione rei iudicatæ.*

Coarcta Secundo, quando apocha ipsa, siue Scriptura, esset subscripta à tribus testibus: nā tunc cessare videbitur præsumptio fraudis, *ad l. Scripturas, & ibi notat. C. qui potiores;* De cuius quidem legis materia, latissimè loco suo per nos differetur. Sic eleganter limitat Rebuf. post alios, *d. tractat. nu. 82. & 83.* vbi subdit rationem, dicens: nam sicut non statur dicto solius deponentis viua voce, ita si conficiat scripturam. Est bene verum, (subnectit) quod quemadmodum si dictum suum probaretur propter tres testes, valeret, ita idem iuris erit, quādo ipsamet Scriptura esset per tres eosdem testes approbata, & latius vt per eum, quem consulas.

117 Ampliatur vltimo, (licet hoc videatur potius notabile) vt contra istam suam confessionem de illa scriptura factam, videlicet, quod manu propria scripta fuerit, debitor ipse amplius venire non possit: nimis enim indignum est, vt quod sua quisque voce dilucide protestatus est, id in eodem casu infirmare proprio valeat testimonio, *ad l. generali, C. de non numer. pecunia.* ita pulchrè Mandos. *cons. suo 97. num. 8.* Adde, quod confessus contra propriam confessionem non auditur, pulchrè Ill. D. Card. Tusc. *Conclus. sua 648. in littera C.*

118 Quinimò, nec ad appellandum admitti poterit, si in secunda instantia cōfessionem suam quodammodo voluerit reuocare.

119 Contrarij enim sibi ipsis, debent à iudiciorum limine repelli; & respondens cōtraria, suo iure proculdubiò priuatur. Sic præcisè post Marsil. *Singul. suo 257. & 266.* Boer. *Decis. 8. num. 4. & alios,* Adrian. Gylman. *Rerū iudicatatar. Camer. Imperialis lib. 2. decis. 11. num. 21. & 22.*

120 Et quod probatio in contrarium hoc casu admitti non possit, quando scilicet debitor Scripturam propria manu sua fuisse confectam fassus est, docet ex professo Mascardus *Conclus. sua 382. per totam.* Addo Scacciā *de Iudit. caus. ciuilium, capite 11. inferius allegandū, nu. 78.* vbi docet, quod amplius nec probari, nec allegari per eum poterit error, quod tamen secundum ipsum numero 79. non procedit, quando ipsemet scribēs non intellexit, quod scripsit, vt est, quando quis se subscripsit in charta vacua, in qua nihil erat

scriptum, quia tunc probato, quod se subscripserit in eiusmodi charta, confessio, quod scriptura est suae manus, nihil operatur in praeiudicium ipsius scribentis, ex quo non habuit notitiam eius, q'd scripsit; & hocidem tenet Guidi Papa, Colerus *de processib.* ac alij per eśdē Scacciam relati. Vide tamen scripta *sub num.* 88.

Alijs etiam modis ampliat, & limitat D. Mascard. *d. Conclus. sua* 109. vide per eum.

121 Sed alia non minus pulchra, quam difficilis pro coronide huiusce limitationis succedit hic dubitatio, & est: An ipsamet scriptura priuata, à debitore confessata contra ipsum habeat exequutionem paratam?

In qua quidem difficultate statuas Regulam pro negatiua, cū nec publica ipsam exequutionem habeat, *ad l. minor 25. annis per fideicomm. ff. de minorib.* Sic praecisè Pet. Rebuff. *d. suo tract. nu.* 42. *&* 43. vbi tamē subdit hodie secus esse ex Legibus Fraciae in illo Regno; scriptura n. priu ta à parte recognita vtique habet exequutio em paratam, ex constitutionibus dicti Regni.

De hoc agit adeo doctè, & latè tum amplian do cum limitando differit Clarif. Rebuff. *d. suo Tract. de Chirographorum recognit. à num.* 42. *vsque ad* 75. vt vniuscuiusque alterius opera (s. pertinacia) nea vt ab oībus iudicetur necesse sit, Ad ipsum igitur, ne ex scriptis scripta conficiā, beneuolū Lectorē relegandū duxi. Videdus idem sub *nu.* 98. vbi quoque an sit locus dictae consuetudini, quando ipsamet scriptura habetur pro recognita per simplicē contumaciam accusatorum, eleganter edisserit.

122 Limitatur quintò principaliter: nam scriptura ipsa priuata contra ipsummet scribentē, ac in eius praeiudicium probationem plenam inducit, textus sunt clarissimi *in l. Publia, §. finali, ff. deposit. in l. eum taberna, §. idem quaesiit, ff. de pignoribus, in l. Lucius de cōst. pecun. & in l. emptor. §. finali, ff. de Pactis.* Sequitur Geminian. *cons.* 19. *num.* 2. Aretinus, *consil.* 44. *nu.* 1. Dec. *consil.* 650. *num.* 6. *in secundo,* Cantiuncula *consil. suo* 16. *nu.* 127. Gratus, *consil.* 30. *num.* 2. 53. *nu.* 1. *in primo, & consil.* 33. *nu.* 39. *in* 2. Laurent. à Piinu *cōs. suo* 88. *nu.* 5. *&* 135. *num.* 3. Iacobus Heinrichmanus *consil. suo* 27. *num.* 6. *in* 2. Philipp. Portius *consil.* 139. *num.* 8. Hipp. Rim. *consil.* 52. *num.* 25. *&* 111. *& consil.* 553. *num.* 13. Cioff. *consil.* 108. *nu.* 10. *in* 2. de Rubeis, *consil.* 32. *num.* 186. *in primo,* Decian. *cons.* 10. *num.* 22. *volum.* 1. & nouissimè Farinacius *consil. suo criminali* 25. *nu.* 11. & est verissima limitatio.

Eam enim sequitur quoque Lapus, *allegatione sua* 77. *num.* 4. Rota Genuens. teste Bellono *decisione* 12. *num.* 6 *decis.* 13. *num.* 29. *decis.* 126. *num.* 1. vbi adducit textum *in l. si aliquid, in l. si per epistolam, in l. nec ambigi C. de donationibus.* Item *decis.* 186. *num.* 3. 196. *num.* 1. *&* 207. *num.* 1. Boer. *decis. sua* 105. *num.* 1. *&* 2. Laurentius, *decisione Auenionensi* 146. *num.* 1. Magon. *decisione Lucen.* 5. *num.* 18. Thomas Triuisan. *decis.* 60. *num.* 7. *lib.* 1. *&* Mascard. *Concl. sua* 111. *nu.* 22. addo Flamin. de Rubeis, *consil. suo* 38. *num.* 7. *vol.* 2. Aldouinum *consil. suo* 73. *num.* 5. & Clariss. D. Sigismund. Scacciam *de Iudicijs causarum ciuil. lib.* 2. *c.* 11. *nu.* 70. vbi latè, *& num.* 77. Addo quoque D. Herman. Meyierum *de pignoribus tit.* 13. *num.* 8.

123 Nec sane mirum, certissima est enim iuris Regula, scripturā contra scribentem semper fidem facere, *l. generaliter, C. de non numerata pecun. l. quędam, §. nūmularios, ff. de edendo.* & tradunt Doctores omnes, *in d. l. admonendi,* in specie autem Ptolomeus, *num.* 64. *versic. decimo probat,* & Ripa, *num.* 117. sequitur Bertazzol. *consil. suo criminal.* 2. *num.* 17. *vol.* 1. Ratio autem huiusce rationis (mea sententia) ea potest esse: quia vt dicit text. *in d. l. generaliter, in fine;* nimis indignum est, quod sua quisque voce dilucide protestatus est; id in eū casum infirmare, testimonioq; proprio resistere.

124. Ampliatur, vt hoc procedat, licet scriptura ipsa priuata confecta etiam fuerit absque die, & Consule, Tiraquel. post alios, *de retractu conuentionali.* §. 1. *glos.* 7. *num.* 51.

125 Hanc tamen receptissimam conclusionem intellige, ac declara procedere, quando ipsamet scriptura priuata tanquam propria manu confecta, est in iudicio per ipsummet scribentem recognita, quo casu (vt supra diximus) nulla potest esse difficultas; nunc autem addo Marian. Socin. sen. *consil.* 57. *num.* 1. *&* 68. *num.* 8. *in* 5. Malnas. post alios, *consilio suo* 47. *num.* 6. Machel. *Patroc. suo* 14. *num.* 6. *&* 7. Decian. *cons.* 20. *num.* 1. *&* 29. *nu.* 32. *in secundo,* Scacciam latissimè *d. cap.* 11. *num.* 71. cum sexcentis alijs.

Addo quoque Ioannem Koppen. *decis. sua* 46. *num.* 25. *&* 26. vbi etiam adducit textum *in l. si pro curatorem, de procuratoribus, & sub num.* 33. vbi post multos relatos subdit, nil referre, an scribens realiter ipsam recognouerit, an verò in iudicio ad recognoscendum citatus, nō apparuerit, sed accusata fuerit contumacia. Id quod etiam sequitur Rota Genuens. *Decis. sua* 118. *num.* 1. & D. Emanuel Roderic. *d. articulo* 5. Addo Rebuff. *d. tract. sub num.* 97.

126 Similiter eam intellige, quādo si per ipsum forsan esset negata, fuisset iustificata, aut comprobata, vel per testes, aut per litterarum comparationem, aut quolibet alio modo.

127 Et in hoc differt limitatio ista a superiori: prior enim procedit dumtaxat, quando debitor scripturam illam contra se productam, manu propria esse confectam confitetur.

Haec autem posterior, quando etiam confitetur, vel si negat, iustificatur, aut comprobatur per testes, vel per comparationem litterarum, vel alio modo.

128 Ampliatur secundò ista limitatio, vt procedat, licet talis scriptura careret subscriptione, dummodo tamen sit scripta propria manu, & in ea fuerit scriptum proprium nomen, & cognomen scribentis, & fuerit per eumdem recognita, vel comprobata per testes illam fuisse scriptam manu eius, cuius nomen inscriptum est in ea, sic post Fulgos. Alexand. Purpurat. & plerosque

plerosque alios Bellon. *d. decisio.126.nu.2.* Addo in terminis terminatibus, Caballi. *Mill. suo* 664. & Scacciam d. c.11. num.555. vbi latè. Adeundus quoque Pet. Rebuff. *d. suo tract. num.* 84. vbi pulchrè.

129 Ampliatur tertio hanc eamdem limitationem procedere, licet scriptura illa scripta esset per tertium, & subscripta per eum, cōtra quem producitur, adhuc enim contra ipsum plenè probaret, sic præcisè Bellon. *d. decis.* 207. *num.* 2. Addo Marian. Soc. iun. *consil. suo* 9. *num.* 11. *in quinto*, & Maurum Burgium *in suo tract. de Laudimio, par.* 3. *inspectione* 38. *num.* 8. *cū seqq.* vbi pulchrè.

130 Et ratio mea sententia est satis euidēs: nam apocham subscribens, dicitur totam scripturā scripsisse. Borgnin. *decis.* 27. *num.* 62. *parte* 2:

131 Paria enim sunt, apocham esse scriptam manu partis, & subscriptam tantum. Felin. *in c.2. nu.7. de fide instrument.*

132 Subscriptio namque idem operatur quod scriptura propria, vt de magis Communi testatur Bursat. *consil. suo* 39. *num.* 24. Addo Decian. *consil. suo* 39. *num.* 89. *in secundo.*

133 Et dispositio de propria scriptura loquēs, habet ēt locum in subscripta. Rimin. iun. *consil.* 503. *num.* 5. *in* 5. & Decian. *consil.* 30. *num.* 21. *in* 1.

134 Hinc apocham subscribens dicitur omnia in ea contenta approbare, Castrens. *consil.* 320. & Roman. *consil.* 303. & se obligare, vt not. *in l. fideiussor. §. pater. ff. de pignor. & in l. si ita stipulatus. §. Chrisogon. ff. de verb. obligation.* sequitur Gabriel. *tit. de præsumptionib. conclus.* 3. & post Paris. & alios, Vincent. Mancin. *in suo tract. de Confess. c.* 6. *nu.* 55.

135 Et idem est, si se subscribat, non lecto eius tenore, contra eum enim semper præsumitur, sic pulchrè Paul. Tuscus *in suis Singularib. in littera A. num.* 76. & melius Paris. *consil. suo* 77. *num.* 26. *in* 3. vbi inquit, quòd conqueri minimè potest, quòd subscripserit scripturam ignoranter, & nesciens, quæ in ipsa continebantur, cum enim ille se subscripserit, præsumptio est, quod habuerit notitiam contentorum in dicta scriptura, & quod omnia illa intellexerit, & illis cōsenserit. Est verū, quod probato plenè per ipsum, quod subscripserit scripturā ignoranter, vtpotè quando subscripserit in charta vacua, talis subscriptio, sibi non nocebit, ad tradita *supra, numero*...

136 Videndus tamen hac de re Cl. Menoch. *lib. 3. præsumpt. præsump. sua* 66. *per totam*, vbi quando, & quomodo subscribēs scripturam aliquā, vel cum sua manu scribēs, vel subscribens eam approbare præsumatur, satis abundè accurata, & diligenti enodat explicatione. Adeundus est etiam hac de re Gabriel. *lib.* 1. *Conclus. tit. de præsumptionibus, Conclus.* 3. & Mancin. *d. cap.* 6. *num.* 56. *cum sequentibus.* Addo Mascard. *Conclus. sua* 1347. & Pet. Rebuff. *in suo tract. de Chirographorū recognitione num.* 52. *cum sequent.* vbi an, & quando subscribens habeatur pro scribēte, latissimè disceptatur. His adde quoque Card. Tuscum *Concl. sua* 761. *in littera S.* vbi exactissimè.

137 Ampliatur quarto proxima ipsa principalis limitatio, vt procedat non solum contra scribētem, sed etiam contra eius hæredes, sic post Castrens. Albens. *consil. suo* 737. *num.* 3. *in* 4. & post Crauet. *consil. suo* 134. *nu.* 9. Clariss. Menoch. *consil. suo* 409. *num.* 4.

138 Item contra quoscumque alios habentes tamen causam ab eo, sic post Ias. Ancharan. & alios, tradit Scot. *consiliorum tomo* 2. *consil.* 3. *nu.* 42. Addo Maurum Burgium, post alios. *in suo tract. de Laudimio, parte* 3. *Inspect.* 38. *num.* 12. & Scacciam *d. cap.* 11. *num.* 80. *&* 81. vbi hoc declarat, vide per eum.

139 Ampliatur quinto, vt scriptura priuata contra scribentem probet, dūmodo tamen de ipso legitimè constet, licet nec ab eodemmet scribente, vel testibus fuerit subscripta. Sic præcisè post multos relatos, Eques Rugerius, *cōs. suo* 38. *num.* 65. *vol.* 1. Addo Preteum *consil. suo* 44. *num.* 1. *in* 3. vbi deducit tex. *in l. finali, in princip.* vbi DD. *de leg.* 2. & *in l. fin. in princ. de probation.*

140 Ampliatur sexto, ista Conclus. in eo, quod dicimus scripturam priuatam probare contra scribentem, vt in tantum sit vera, quod si is, qui eam scripsit, negauerit suam manum, hoc est, non esse à se scriptā, seu negauerit contenta in ea, & postea fuerit conuictus, veniat condemnandus ad duplum, sic post Speculator. per tex. *in l. contra qui propriam, C. de nō numerat. pecun.* Scaccia *d. c.* 11. *nu.* 72. *cum seq.* vbi quoque nonnullos deducit casus, in quibus dictæ pęne dupli non est locus, ad ipsum, ne ex scriptis scripta conficiam, & aliena mihi videar vsurpare, beneuolū lectorem remitto.

141 Ampliatur septimo vt scriptura priuata probet contra scribentem, non solum in antiquis, sed etiam in non antiquis, & factis recentibus, sic post Crauet. & Masc. Scaccia, *d. c.* 11. *num.* 82.

Alias ampliationes deducit idem Scaccia *d. cap.* 11. *nu.* 85. *&* 86. vide per eum.

Sed quid iuris sit si agatur de fauore eius qui scripsit, an ipsiusmet scripturæ priuatę fides sit adhibenda, superest videre.

142 In hac autem difficultate, rem paucis perstringendo, conclude pro negatiua; id quod etiam procedit, licet ipsemet scribens iurasset, *l. exemplo. & l. rationes, C. de probationib.*

Nec sanè mirum: perniciosum est enim, vt ei scripturæ credatur, qua vnusquisque sibi annotatione propria, debitorem constituit, *d. l. exemplo.* Quinimò, subdit ille text. quod nec fiscus, nec quilibet alius, ex sua annotatione propria, sibi deberi probare potest.

Sequitur Parisius *consil. suo* 112. *num.* 20. *in primo* Zylet. *lib.* 1. *consil. vltimarum voluntatum consil.* 178. *num.* 12. *Socinus iun. consil.* 54. *num.* 5. *&* 57. *num.* 3. *in secundo*, Decian. *consil.* 46. *nu.* 33. *in* 2. Hipp. Rim. *consil. suo* 553. *num.* 12. *in quinto.* Alferius *consil. suo* 31. *num.* 15. Eques Ruger. *consilio suo* 38. *num.* 17. *in secundo*, Machell. *Patroc. suo* 36. *num.* 3. Turret. *consil.* 17. *num.* 21. *in primo.* & nouissimè Vincent. Honded. *consil. suo* 109. *num.* 46. *&* 47. vbi quoque eamdem priuatam scripturam pro ipsius scribentis

bentis hærede, minimè probare subnectit.

Addo etiam Rotam Genuens. teste Bellono decis. 110. num. 5. & Gaill. *lib. 2. Obseruat. 20. num. 1.* vbi quoque hoc procedere potissimum ampliat, si agatur de tertij præiudicio.

Obseruandum tamen, hanc eamdem Regulam pluribus in casibus quoque fallere.

143 Primus est, quando ipsa scriptura continet aliquid verisimile; tunc enim probat etiam in fauorem ipsius scribentis, ita Baldus, *in l. 1. de edendo*, vbi quoque subdit, librum rationū pro ipso scribente probare, quando continet verisimilia. Sequitur post multos relatos Gerard. Mazol. *conf. suo 16. num. 15. vol. 1.* Addo Rotam Roman. *decis. sua 751. nu. 2. & 3. parte prima. in nouiss.* & Flamin. de Rubeis, *consil. 29. num. 25. in secundo.*

144 Id quod multo magis procedit, quando vltra verisimilitudinem intercederet etiā iuramentum, eo nāque casu scriptura priuata plenè probaret in fauorē ipsius scribentis: sic post alios Maluasia *consil suo 96. num. 28.* & post multos relatos Rugerius, *consil. supra citato 38. nu. 17. in secundo.*

145 Secundus casus est, quando à contraria parte approbaretur, tunc enim in fauorem ipsius scribentis probationem induceret; præcisè Paris. *consil. suo 47 num. 7. in primo.* Monal. post alios, *consil. suo 151. num. 8. in secundo.*

146 Tertius quoque casus est, in quo scriptura priuata plenè probat pro scribente, quādo pars aduersa confessa est, scribentem ipsum fuisse dignū, vt ipsi fides adhiberetur, ita post alios Mascard. *Conclusio sua 111. num. finali.*

147 Sed pro maiori intelligentia ita distingue.

148 Aut ipsa pars aduersa dixit, & semper habuit scribentem, pro persona veridica, in omnibus eius dictis, & scripturis, & tunc talis scriptura priuata probat contra ipsam, & ad fauorem ipsius scribentis, licet in specie non approbauerit scripturam, de qua agitur.

149 Aut solum dixit, scribentem esse, & pro viro bonæ conditionis, ac famæ habitum, & tūc, censetur solum approbare personam, non autem dictum.

150 Et approbatio personæ nil facit quoad probationem dicti, aut facti, *l. si quis testibus, C. de testibus, cap. si quis testibus, 4. quæst. 3. & cap. præsentium, de testibus*, non operatur nisi semiplenam probationem.

Ita pulchrè post alios idem Masc. *Conclusione sua 1300. num. 12. & 13. cum seq.*

151 Fallit sexto principaliter reg. supradicta, qđ videlicet scriptura priuata, nec plenè, nec semiplenè probat contra producentē; contra .n. ipsum quantumcumque priuata sit, plenè vtique probat. Sic communiter Doctores omnes, *in cap. cum venerabilis, de exceptionibus.* Sequitur Crauetta, *consil suo 815. num. 14. & 921, nu. 21.* Salon de Pace, *consilio suo 3. num. 74. in primo.* Schurph. *Centur. 3. consil. 90. num. 11.* Vranius *consil. suo 57. num. 16, in secundo*, & Monald. *consil. 154. num. 8.* Addo Clar. Menoch. *de præsumptionibus lib. 2. c. 45. num. 7. & per totum*, vbi etiam discutit, quid iuris existat respectu publici instrumenti quemadmodum quoque facit latissimè D. Mascard. *de probationibus, Conclus. sua 916.* D. Trētacinquius *Variarum Resolutionū lib. 2. tit. de Fide instrumentorū, resolut. 3. per totam*, & Illust. Dom. Card. Tuscus *Conclus. sua 872. in littera P.*

152 Et hoc quidem præcipuè procedit, quando producit ipsam in iudicio, eo enim casu videtur ea omnia, quæ in ipsa cōtinentur fateri, nec eā amplius reprobare, vel impugnare potest, sic post multos relatos concludit Schrader. *in repetitione sua l. admonendi, num. 254.* Addo Cæphal. *consil. 374. num. 57. & 454. num. 30.* Addo etiam Crauet. *de antiquit. temp. in ver. Viso, de verbis enunciatiuis, nu 42 cum seq.* vbi quoque an talis approbatio illius scripturæ productæ prosit tertio absenti, & multa alia ad hanc materiam spectantia, elegantissimè deducit.

153 Hinc, scriptura computi contra ipsum producentem plenè probat, si tamē in iudicio fuerit producta, sic post alios Cardin. Parisius, *consil. suo 47. num. 3. in primo.*

154 Ampliat Alexander, *consil. 147. col. 2. in secundo*, vt hoc etiam locum habeat, licet partitæ in dicto libro computorum descriptæ, non essent descriptæ manu principalis, sed alterius, quoniā præsumptio est fuisse descriptas ipsius voluntate. Sequitur post multos relatos idem Paris. *citato loco, num. 4.*

155 Nec immeritò quidem, cū enim producens produxerit dictum cōputum, nedum illud confessus est, verū omnia, & singula, quæ in eo cōtinentur, acceptasse dicitur, & confessum fuisse, iuxta ea, quæ traduntur *in l. cum precum, C. de liberali causa*, & per gloss. *in l. 1. §. editiones, ff. de edendo*, & sequitur Parisius *d. consilio, num. 5.*

156 Et est obseruandum, quod is, qui priuatam scripturā in iudicio exhibuerit, nedum eis, quæ in ipsius scripturæ aspectu, vel fronte adnotata fuerunt, stare compellitur, verum etiam illis, quæ à tergo comperiuntur, vt puta, si chirographum sit, atque ideo comperiatur adnotata solutio totius, vel partis debiti; sic pulchrè post infinitos relatos, Carol. Zallong. *racematione sua 88, num. 2.* Addo Mascard. *Conclus. sua 1248. numero 15.*

157 Amplia, vt producens chirographum teneatur illi stare, etiam in his, quæ contra ipsum faciunt cum omnibus vitijs, & qualitatibus in eo contentis, *cap. cum olim, de censibus. & cap. Cum venerabilis, vbi Canonistæ, de exceptionibus, iuncto cap. imputari, de fide instrumentorum, cum concordantibus* deductis per Brunor. à Sole, *in suo Compendio Propositionu. iur. in vers. scripturam producens.*

158 Quinimò, licet produxisset chirographum cum protestatione, quòd ipsum dūtaxat producit in parte, & partibus pro se facientibus, nō tamen releuaretur, quin etiam partibus contra se facientibus teneretur stare. sic communiter Doctores, *in d. cap. Cum venerabilis.* Addo Rot. Roman.

Roman. *decis. 264. in nouiss.* Cl. Decian. *consi. suo 20. num. 7. & 8. in secundo*, vbi pulchrè; & Magonium *decis. sua Lucana 25. num. 10.* Addo post hæc edita visum D. Sigismūdum Scacciam, *cap. 11. inferius allegandū nu. 50. cum pluribus sequentibus*, vbi an, & quando protestatio, qua producens scripturas protestatur se illas producere in parte, & partibus, iuuet ipsum protestantem, omnium latissimè disceptatur.

159 Amplia etiam supradictam Conclusionem procedere etiamsi scriptura ipsa producta non sit sollēnis, quia productio imponit illi fidem, & authoritatem. Sic præcisè post alios Dom. Surd. *Decis. sua 267. nu. 2.* vbi tamen limitat, quādo ipsamet scriptura esset suspecta de falso, quia tunc non comprobatur productione, & latius, vt per eum.

160 Pro coronide tamē huiusce limitationis obseruandum volo, in productione ipsarum scripturarum citationem partis esse necessariam, hæcq; necessitas citandi partem operatur, vt si citatio fuerit omissa, productio ipsius scripturæ sit inualida. Sic omnium latissimè, ac elegantissimè Sigismundus Scaccia *de iudic. causarum ciuil. lib. 2. cap. 11. num. 6. cum tribus sequent. & num. 10.* vbi etiam quomodo formetur citatio ad videndum produci ipsas scripturas, eleganter subnectit. Adde multos extare casus, in quibus ipsius partis citatio in ipsarum scripturarum productione minimè est necessaria; eos omnes singillatim refert, ac deducit idem Do. Scaccia *d. cap. 11. num. 11. cum pluribus sequentibus*. Vide per eum.

161 Septimò principaliter limitatur supradicta Conclusio, quando scriptura ipsa priuata reperitur penes debitorem, licet enim non habeat sollemnitates requisitas, contra creditorem tamen, nempè debitum esse solutum, vel remissum, plenè probat: textus est *in l. creditricem, C. de remiss. pignor.* notat Bart. *in l. 1. C. de Latin. libertate tollenda, argum. l. idem Labeo, ff. de pactis*; & sequitur Mascard. *conclus. sua 111. nu. 14. & 15.*

162 Intellige tamen hoc, quando debitor probaret huiusmodi apocham habuisse ab ipso creditore, tūc enim plenè probaretur ipsa liberatio, alias secùs. Sic notatur *in l. 1. §. ne fraudandi d. tit. C. de Latin. libert. toll. in l. si chirographum, de probat. & in l. Labeo, §. finali, de pact.* Sequitur Felin. *in c. 1. nu. 8. de fide instrumentorum*, Iacob. Petrus de Ptolomeis *in d. l. admonendi, nu. 64. vers. Quartus casus*, & Mascard. *d. Conclus. 111. num. 16.*

163 Si etiam chirographum, quo me tibi centū debere sum professus, penes te cancellatum reperiatur, oritur præsumptio iuris, verisimilisq; probatio, me tibi satisfecisse, *d. l. si chirographum, de probation.* Ias. *in l. 2. nume. 2. ff. de pactis*, & Menoch. *lib. 1. præsumptione 4. num. 2.*

Sic quoque statuto nostro cauetur *sub Rubr. de chartis debitor. reddendis, cap. 1. in princ.* & statuto Dominorum Venetorum, *pag. 6. à tergo num. 5.*

De hac tamen materia videndus ipsemet Mascard. *Conclus. sua 477.* vbi an ipsius debiti solutio per instrumentum repertum apud debitorem probari possit, eleganter differit. Vidēdus quoque Cl. Menoch. *lib. 3. præsumpt. cap. 140. & 141.* vbi latè. Adeundus etiam D. Bernard. Greuenis *lib. 2. practicarum Conclus. Conclus. 31. consideratione Miscell. per totam*, & Illust. Cardin. Tuscus, *Conclusione sua 22. in littera C. per totam*, vbi Cancellatio, an, & quando probet solutionem, vel nō, & quid operetur, omniū exactissimè disceptatur. Adeundus idem *in conclus. 345. in littera S.*

164 Sed pulchra de materia posset hic excitari quæstio, & est, an creditor chirographum debitoris habēs, si ei ab ipso debitore protestatio fiat, debitum solutum esse, adhuc agere ex eo chirographo queat? Disputat ex professo hunc articulum ad partes Do. Iacobus Scultes *lib. 1. quæst. sua 43.* & tandem *sub num. 7. & sequentibus*, concludit pro negatiua, ad eum, ne aliena mihi videar vsurpare, lectorem beneuolum remitto.

165 Octauo loco fallit: nam scriptura priuata fidem facit, quādo per sententiam superioris Iudicis, vel Principis fuisset semel approbata, & admissa; De cetero enim absque dubio fidem faceret: argumento text. *in §. semel, Instit. Quibus ex caus. manumit. non licet*. Ita in terminis tradit Bald. *consil. 275. in tertio.* Dec. *consil. 596. colum. vlt. vers. Quintò suadetur*, Schrader *in d. l. admonendi, nu. 260.* & plerique alij. Addo D. Cęsar. Manent. post hæc edita visum, *cons. sua 26. num. 6. volum. 1.* vbi post Magonium, & alios, subdit, quod scriptura, quando super ea iudicatum fuit, prævalet etiam instrumento publico, & latius vt per eum.

Quinimò, ipsa priuata scriptura plenè probat, quando fuit ipsius Principis iussu dumtaxat conscripta. Sic præcisè Hippolyt. Rimin. *consil. suo 642. num. 129. in sexto.*

166 Nonò fallit: nam ipsa quidem priuata scriptura fidem facit, quando in actis iudicij est reperta, tunc enim vim publici obtinet documēti. Text. est *in l. ne in arbitris*; & ibi in specie Bald. *in tertio notabili; C. de Arbitris, & in Authent. Offeratur*, vbi Doctores, *C. de litis contestatione.*

167 Hoc autem ita demum procedere cōcludas cum Baldo, *in d. Authent. Offeratur, num. 16.* Quādo ipsamet à Notario in libris actorū insinuata, & approbata esset, & eam Notarius ipse proprio testimonio confirmasset, ac roborasset, ponendo puta productionem, alias sine ipsius Notarij testimonio minimè probaret; non enim sufficit, quod in actis fuerit reperta. Multa enim in ipsis producuntur, quæ fidem non faciunt.

168 Ratio autem, quare ipsius Notarij attestatio debeat intercedere, mea sententia, ea potest esse; quia talis attestatio habet vim subscriptionis testium, ita Ias. *in d. l. admonendi, in repetitione num. 93.* Guid. Pap. *quęst. sua 175.* & Schrader. *in ead. l. admonendi, num. 259.* Addo Schuuart Zentaler. *in repetitione l. magnam, C. de contrahenda, pag. mihi 753. num. 27. & 28.* Pulchrè de hac eadem fallentia differit Crauet. *de antiq. tempor. in versic.*

quarto dub. num. 21. cum duobus sequent. vide per eũ. Adeũdus quoque D. Rebuffus *d. suo tract. nu. 70.* vbi etiam docet, quòd scriptura semel in iudicio producta, & in actis registrata, facit plenam fidem, licet non reperiatur originalis, adducit Bald. *in l. finali, C. de fide instrumentorum.*

169 Decimo principaliter limitatur regula supradicta, in muliere producente scripturã mariti, in qua scriptum esset nonnullas res esse parapernales; hæc enim licet sine aliqua testium subscriptione, ad fauorem ipsius mulieris plenè probaret. text. est *in l. si ego. § dotis. ff. de iure dot.* quem ad hoc allegat Ias. *in d. l. admonendi, nu. 79. & in repetitione, num. 94.*

170 Ex quo infertur, quod si creditor mariti velit bona in ipsius domo existẽtia occupare, per illam simplicem scripturam mariti plenè probatur, res illas vxoris esse, nec posse ab aliquo occupari; & ita notabiliter limitatur *l. scripturas, C. qui potior in pign. hab.*

Hanc eãdem fallentiam sequitur Roman. *in l. qui viro, de acquirendo rerum dominio,* Soc. *consil. 123. 1. par. & 123. par. 2.* Ptolomeus *in d. l. admonendi, num. 64. in fine, & ibidem* Schrader. *num. 262.* Pancirol. *cons. suo 71. num. 4. & 5.* Alferius *consil. suo 39. num. 15. & 16.* & Mascar. *d. sua Conclus. 111. num. 11.* addo Bursat. *cons. suo 303 num. fin. in tertio,* & Ioachimum Beust. *in Repetitione d. l. admonendi, num. 952. cum seq.*

Hoc autem intellige duobus tantum cõcurrentibus,

171 Primò, quod res, de quibus in scriptura, sint muliebres, & ad muliebrem vsum destinatæ.

172 Secundò, quod mulier sit in illarum detentione: ita notabiliter declarat Bald. *in l. 2. vers. sed nonne. C. ne vxor pro marito.*

173 Vndecimo fallit, quoad mentem, seu intentionem disponentis declarandam, & in his, quę dependent à propria voluntate, prout in aditione hereditatis; tunc enim scriptura ipsa priuata valet, ac probat. text. est *in l. Nesennius, de negot. gest. & in l. alimenta, §. 1. ibiq;* Bart. *ff. de alim. & cibar. legat.* Sequitur Petrus de Ptolomeis, *in d. l. admonendi, num. 64. vers. octauo in his,* Parisius *consil. 19. num. 114. in secundo,* Crauet. *in consil. 996. num. 3. in sexto,* & Hippol. Riminal. *consil. 280. num. 4.* Addo Rotam Romanam *in nouiss. decis. sua 811. num. 16. par. 1.*

174 Quinimo ipsius scribentis intentio probatur adhuc per scartafacium, *d. l. Nesennius,* sic Bellon. *decis. Genuæ 91. num. 2.*

175 Sic in simili ex priuata scriptura testatoris declaratur præcisè eius voluntas, ac intentio, Ioan. Guill. *in l. 3. Tauri, num. 184.*

176 Est tamen verum, quod per eam non declaratur intentio vtilis ipsius scribentis, *l. exemplo, C. de probationibus,* Sequitur Verall. *decis. 285. nu. 3. in secunda parte.*

177 Duodecimo limitatur: nam scriptura priuata plenè probat, quando est scripta in præsentia iudicis ordinarij loci, in quo scripta, & dictata fuerit; idq; propter calorem iudicij, sic post Crauett. *de antiq. tempor.* & alios Mascard. *Conclus. sua 1300. num. 17.* vbi hoc tamen intelli-
179 git procedere, dummodo Notarius actorum testetur, non quod talis scriptura in actis producta sit, sed quod apud acta facta est, & talis subscriptio Notarij actorũ, habet vim subscriptionis testium.

180 Decimotertio principaliter fallit in apocha priuata tutoris, ea enim probat debitorem soluisse, etiam contra pupillum, argum. *l. Lucius, §. tutelæ, ff. de administratione tutorum.* Sic præcisè Tiraquell. *de vtroque retractu, §. 1. gloss. 18. num. 93.* Sequitur post alios Mascard. *d. Conclusio. 111. num. 21.*

181 Sed an confessio ipsius tutoris vel curatoris, fidem faciat de recepto, regulariter in præiudicium pupilli, videndus idem Mascard. *Conclus. sua 970. per totam.*

182 Decimoquarto fallit supradicta principalis regula, cum agitur de probando debito contra suspectũ de fuga, tunc enim absque dubio probationem inducit, sic post alios Burs. *consil. 241. num. 17. in tertio.*

183 Nec mirum, fuga enim inducit probationẽ debiti, Doctores communiter *in d. l. admonendi.*

184 Decimoquinto coarctatur, quando ipsa scriptura priuata, omnium quidem consensu esset approbata; sic præcisè inter alios Ptolomeus, *in d. l. admonendi, nu. 64. vers. tertius casus,* vbi exemplificat in libro Legum, Philosophiæ, & Medicinæ.

185 Decimosexto principaliter fallit reg. supradicta, quod videlicet scriptura priuata plenã probationem minimè inducit, quando in ipsa scriptura continetur aliquid quod in specie officiũ ipsius scribentis respiciat, veluti si Episcopus Patauinus scriberet se aliquem excommunicasse, tunc enim ex ipsa scriptura priuata plena induceretur probatio. text. est expressus *in cap. post cessionem, ext. de probationibus,* Sequitur Iacob. Pet. de Ptolom. *in d. l. admonendi, num. 64.*

186 Decimoseptimo limitatur, quando sumus inter liberos, tunc enim scriptura priuata testatoris plenè probat, text. est *in Authent. Quod sine, C. de testam.* Sequitur Ptolomeus *in d. l. admonendi, num. 64. vers. septimo probat.,* quam materiam in præsentiarum minimè attingo. Videndus de hoc D. Ioachim. Beust. *in d. l. admonendi, nu. 950. & 951.* vbi pulchrè.

187 Decimooctauo fallit regula principalis in lapidibus monumentorum, in ipsis enim priuata scriptura vtique probat.

188 Quod tamen procedit, quando in ipsis continetur aliquid verisimile, sic perpulchrè inter alios Petrus de Ptolomeis *in d. l. admonendi, num. 62. & 63.* Bart. *in l. 6. C. de relig.*

189 Idem iuris est in lapidibus, & columnis antiquis, sic præcisè Brunor. à Sole *in suo Compendio Propositionum iuris, in vers. scriptura priuata in lapidib.* vbi deducit text. *in cap. cum causam, de probationibus: in capit. peruenit, 30. q. 1. & in cap. sanè, il secondo, 24. q. 2.* Sequitur Baptista Schuuart Zenthal.

in

in suo tractatu de stipulationibus, explanatione 163. *nu.* 61. *&* 62. & Papponius *consil. suo* 20. *nu.* 34. *&* 35. vbi subdit, quod ex talibus scripturis probatur antiquum ius patronatus,

190 Prout quoque idipsũ probari ex litteris antiquis scriptis in campanilis, docet Crauet. *consil. suo* 158. *num.* 4. Et Illustriss. Card. Tusc. *Conclus. sua* 617. *nu.* 2. *in littera I.* vbi latè.

191 Idem quoque esse in muris, ac parietibus, docet post alios Vranius *consilio suo* 18. *num.* 10. *in secundo*, vbi subdit, quod illæ scripturæ, quæ reperiuntur in dictis muris, non faciunt fidem tanquam propriæ probationes, sed tanquam inducentes quoddam notorium; addo Guid. Pap. *quæst. sua* 582. *num.* 4.

192 Et aduerte quod probatio, quæ in his casibus resultat, est plena, non autem semiplena, prout contingit regulariter in scriptura priuata, in antiq. pulchrè Ioseph. Ludouic. *Conclus. sua* 39. *ampliat.* 32.

193 Et ratio diuersitatis inter talem scripturam priuatam incisam in lapidibus, aut columnis, & alias scripturas priuatas, est: quia talis scriptura in lapidibus, aut columnis, publicè omnibus apparet, & inducit notorium, vt dicunt Bart. & Bald. *in d. l. monumentorũ C. de relig.* & tangit Vranius *citato loco.*

194 Obserua etiã secũdò, quod sine dubio probant tales litteræ incisæ in lapidibus, aut colũnis, etiam in factis recentibus; quando tamen non agitur de præiudicio tertij, puta quod, Ecclesia fuerit consecrata. Innoc. *in Rubr. de consecration. Eccles. vel Altar.* & quod ipsius Ecclesiæ consecratio probari possit per litteras in ipsis lapidibus scriptas, aut in marmore, tradidere Cl. Mascard. *Conclus. sua* 415. *num.* 3. & Cardin. Tuscus *Conclus.* 745. *in littera C.*

195 Item, quando agitur de præiudicio tertij, nõ tamen magno, prout in quæstione confinium, ita glo. *in cap. cum caussam, de probationibus*, pulchrè Cardin. Tuscus post Geminian. *consil.* 100. *conclus. sua* 700. *in littera C. nume.* 3. *&* 4. *necnon &* 6. vbi subdit quod scriptura etiam priuata in antiquis probat confinia, quando est recognita, vel est obseruata. Latius autem insistit Crauet. *de Antiquit. temp. in versic. octaua datur, sub nume.* 13. 14. *&* 15. vide per eum.

Videas quoque de hac materia D. Mascard. *Conclusione sua* 398. vbi an confines per libros antiquos probẽtur, 399. vbi an probentur per scripturam, *&* 400. vbi an per lapides antiquos, eleganter edisserit.

196 His adde Hieronymum de Monte, *de Finibus regund. cap.* 65. vbi pulchrè, & Cardin. Tusc. *d. Conclus. sua* 700. *per totam.* Adeundus quoque Clar. D. Menoch. *lib.* 2. *præsumptio.* 59. *per totam*, vbi an, & quando scripta in lapidibus, parietibus, & monumentis, præsumptionem, vel plenam probationem facere dicantur, exactissimè more suo disceptat. De qua etiã re disserit idẽ D. Cardin. Tuscus, *Conclusione sua* 84. *in littera S.*

197 Decimanona est limitatio, quando ipsa scriptura priuata producitur coram arbitratore habente potestatẽ procedendi de facto, secundum veritatem, & sola facti veritate inspecta, tũc enim absque dubio probationem inducit.

198 Nec sanè mirum, coram enim ipso arbitratore sufficiunt leuiores probationes.

199 Aduerte tamen hoc non ita facilè concedendum, si de alterius graui ageretur præiudicio, tunc enim ipsi scripturæ priuatæ ex toto fides minimè adhibenda esset, ita pulchrè docet hæc omnia, sed longè latius, & elegantius Crauet. *de antiq. tempor. in d. versic. octaua datur, à numero primo, vsque ad duodecimum, & in suo consil.* 73. *nu.* 23. *in primo*, vide per eum.

200 Vigesimo quidem fallit, quando in loco, in quo ipsa priuata scriptura fuit confecta, vigeret consuetudo, vel statutum (prout est in inclita Ciuitate Venetiarum, veluti testatur Alban. *in lucubrationibus ad Bartolum, in d. l. admonendi, nu.* 18. vbi etiam Ias. *num.* 78. Decian. *consil. suo* 22. *num.* 10. *in tertio*, & alij, & hic Patauij, vt refert Pãcir. *consil. suo* 57. *nu.* 4.) quod ipsimet priuatæ scripturæ fides esset adhibenda; tunc enim ipsa consuetudo, & statutum loci attenderetur, etiam quod in alio loco produceretur. Sic notabiliter voluit Ioannes Andræas *in additionibus ad Speculator. tit. de instrumentorum edit. §. nunc dicendum; in additione magna quæ incipit; Priuatorum, circa finem*, Butrius, & Imola *in cap.* 2. *extra de fide instrumentorum*, allegant text. *in cap. cum dilectus, extra de consuetudine, & in l.* 1. *C. de emancipat. liberorum*, vbi cõsuetudo loci seruanda est; & tradit post plures relatos Ias. *in lectura d. l. admonendi, d. num.* 78. *cum duobus sequentibus, & in repetitione num.* 95. & Ptolomeus *num.* 64. *versic. quinto plenè.* Et in terminis de ipsa scriptura priuata consuluit Socin. *consil.* 102. *col.* 1. *vol.* 3. Sequutus est etiam Rimin. iun. *consil.* 779. *nu.* 3. Mascard. *Conclusione sua* 111. *nu.* 12. & Schrader. *in d. l. admonendi, num.* 263. vbi etiam post plures relatos Beust *nu.* 970. *cum sequẽtibus.* Addo Menoch. *consil. suo* 787. *num.* 5. vbi post plures relatos subdit statutum istud effectum etiam habere contra tertium. Videndus quoque D. Antonius Piagg. post hæc edita visus, *in suo eleganti tractatu de consuetudine, quæstione* 11. *num.* 541. *cum sequent.* vbi pulchrè.

201 In hoc tamen duo aduertenda sunt; Primũ est, quod ista consuetudo deberet esse præscripta, & deberet probari per eum, qui eam allegaret, vt per Alexand. *consil. vltimo, num.* 4. *in septimo.*

202 Alterum verò est, quod talis scriptura facta, vel conscripta in illo loco, in quo talis cõsuetudo, vel statutum viget, vbique terrarum plenã fidem facit.

203 Nec sanè mirum; in his enim quæ sollemnitatem vel formã actus respiciunt, inspicimus illius loci consuetudinem, in quo talis actus celebratur, & actus ipse, secundum illius loci cõsuetudinem rectè, atque legitimè perfectus, vbique vigorem suum obtinet, *argumento l. si nõ specialis, & ibi* Doctores, *C. de testamentis, & l.* 2. *C. quemadmod. testam. aperiantur, iuncta l.* 1. *C. de emanci-*

pat.

pat. liberorum, sic præcisè Iaf. in repetitione d.l. admonendi, num. 79. & 80. vbi quoque hanc eandem sententiam tribus alijs rationibus corroborat. Eumdem Iaf. sequitur Panceirol. d. consf. 57. nu. 4. Schrader. in d.l. admonendi, num. 261. & Mascard. d. Conclusione sua 111. num. 13. Et hæc est verissima sententia, quidquid post Puteum scripserit Scaccia, d. cap. 11. numero 799. Videndus idem Scaccia d. cap. 22. sub num. 240. cum sequentibus, vbi totum oppositum verius esse statuit.

204 Verum autem statuti, per quod priuatæ scripturæ fides adhibeatur, valeat, & teneat, tradit Alexan. consil. 3. in secundo, Ceph autem consil. suo 454. num. 33. concludit pro affirmatiua, ibiq; multos deducit. Quid iuris autem sit respectu consuetudinis, an scilicet, & ipsa valeat? Videndus inter alios D. Rutger. Rolant. de Comiss. lib. 5. cap. 9. vbi post articulum ad partes plenè discussum, tàdem pro affirmatiua concludit. Adeundus quoque D. Hector Felicius, Allegatio. sua iuris, 44. nu. 13. Partem, vbi plures alios cōcordantes deducit.

205 Vigesimoprimo fallit Regula principalis, quando scriptura ipsa priuata est scripta manu debitoris, & habet subscriptionem trium testium integræ, ac probatę opinionis: nam tunc vigore hypothecæ, vel pignoris, plenè probat. Text. est apertissimus, in l. scripturas, C. qui potior. notat Angel. in l. cum antiquitas, C. de testamentis, Addo Soc. consil. suo 273. nu. 3. in secundo, Petr. de Ptolomeis in d.l. admonendi, num. 64. versic. 9. & Laurentium Tenninum Cautela sua 122. num. 2. & 3. infinitos refert etiam, & sequitur Rolan. à Valle, consilio suo 26. num. 1. in primo, & Decian. consil. 33. num. 115. vol. 1. Videndus quoque Ioachim. Beust. in d.l. admonendi, num 962.

206 Aduerte tamē opus esse recognitione, idest, quod illi met testes eorum subscriptiones recognoscant, & dicant se illas fecisse; vel saltē adfuisse, quando debitor scripsit. Sic post Bart. Socin. & alios, Crauet. de antiquit. temp parte prima, in versic. quæro etiam, num 50. Addo Riminal. iuniorem consil. 438. num. 43. in quarto. & omniū latissimè Lancellot. Galliam consil. suo 91. nu. 30. vbi ex professo improbans opinionem Ceph. consilio suo 270. infinitos hoc asseuerantes deducit.

207 Vigesimosecundo coarctatur Regula principalis, si agatur de scriptura priuata patris, quoad probādam ætatem filij sui, ea enim vtique probat; ita Bertazol. consil suo ciuil. 102. in littera A. vers. 3. Socin. iun. consil. 3. nu. 5. 6. & 8. in secundo, Alferius consil. 177. num. 22. Pancirol. consil. suo 12. num. 4. ferè in fine, & Pret. cons. 64. numero 1. Videndus tamen Mascard. Conclus. sua 670. per totam, vbi pulchrè, & Viuius Dec. 443. in tertio, Addo Menoch. lib. 2. de arbitr capit. 116. Hoc idem expresse statuto nostro cautum esse legimus, si scripturam continere veritatē fuerit iuratum, sub rubrica, quod pater non compellatur dare partem, & cap. 2. in fine. An autē testamentum probetur ex scriptura priuata testatoris, tàm inter liberos, quàm extraneos, & quando, latissimè disceptat. Illustr. Card. Tuscus Conclus. sua 101. in littera T. per totam, eum consule.

208 Vigesimotertio limitatur: nam scriptura priuata subscripta & sigillata sigillo Principis, vel alicuius Cōmunitatis, aut alicuius publici Officialis, plenè probat; sic inter alios Iaf. in repet. d.l. admonendi, num. 91. Sequitur Decian. consil. suo 96 nu. 28. in secundo, vbi præcipuè ampliat, quando sumus in causis, in quibus proceditur sola facti veritate inspecta, in ijs enim non tantum scriptura priuata, sed & leuiores probationes admittuntur, adducit concordantes Bald. in l. solam, in fine, C. de testibus. & Aretin. consilio suo 54.

209 Adde quod scriptura priuata ipsius Principis vicem legis obtinet, l. 1. versic. per epistolam, de Constitutionib. princip. Decian. d. consil. 96. num. 31. quod tamen intellige, dummodo habeat animum legis condendæ, vt ibi not. & in §. quod principi, Instit. de iur. natur.

210 Vigesimoquarto principaliter fallit: nā scriptura ipsa priuata plenè probat, parte cōtraria, contra quam producitur minimè opponente, tunc enim habetur pro publica, & censetur ab ipsa approbata, sic pcise Ciof. cōs. suo 39. n. 3. in 1. Preteus cōs. suo 129. nu. 29. in primo, Granut. Theoremate suo 15. n. 24. vbi diuersas Rotæ decisiones adducit. Surd. Decis. sua 199. nu. 8. & nouissimè Mar. Anton. Macerat. lib. 1. variar. resol. c. 58. nu. 7. vbi multos deducit. Addo Rot. Genuēs. Decis. sua 21. nu. 5. & 72. nu. 1. vbi subdit hoc præcipuè procedere, si pars ipsa fuerit citata ad opponendum, & non opposuerit, addo etiam Mascard. Conclus. 121. num. 10. cum seq. vbi quoque in fine rationem adducit dicens: nam non contradicere, & approbare, paria sunt, allegat Bartol. in l. nē in arbitris, in versic. venio ad final. versic. C. de arbitris.

211 Sic in simili videmus, quod copia instrumēti minus sollemniter sumpta, fidem facit, parte ipsa non opponente, sic præcisè post alios addentes ad Afflict. Decis. sua 48. num. 2.

212 Sic etiam testis aliàs minimè idoneus ad testificandum admittitur, parte cōtra eius personam, & dictum minimè opponente, l. si quis testibus, & Authentica, Si dicatur, C. de testibus, c. præsentiam, de testibus, lib. 6.

213 Sic quoque licet regulariter post producta capitula, & publicata dicta testium, non liceat amplius facere deductiones super eadem materia, & examinare testes super eisdem capitulis, vel cōtrarijs, tam in causa appellationis, quā in priori instantia, vt docent inter ceteros, Afflict. Decisione 33. & Guid. Pap. quæstio. 14. cum concord.

214 Attamen hæc regula fallit, quando pars nō cōtradicit circa admissionē capitulorum datorū, publicato processu: Taciturnitas enim habetur tunc pro cōsensu, & admissio non debet reuocari, sic præcisè Crau. cōs. 14. nu. 7. & cōs. 65.

Simile

215 Simile videmus in iudicio suis substantialibus carente, quod tamen tenet parte de tali defectu minimè reluctante, Decius *in l. vinum, col. penult. ff. si cert. petat.*

216 Idem videmus in instrumento mandati nō legitimi, qđ censetur tacitè approbari per partem, quæ non opponit, Bart. & Doct. *in l. licet*, & ibi quoque Ias. *C. de procuratoribus.*

217 Videndus est autem hac de re, Crauett. *consil. suo* 150. *num* 2. vbi in comprobationem, multas alias decisiones Doctorum adducit, per quas constat, taciturnitatem partis approbationem inducere.

218 Hoc idem mirabiliter facit, & docet idem Crauet. *de antiq. temp. vers. quæritur etiam, num.* 20, *cum seq.* vbi præcipuè hoc axioma ita procedere intelligit, quando quis non opponeret expressè, nec tacitè ipso facto, ipsi priuatę scripturę, secus autem esset, si facto opponeret, puta petendo se absolui à petitis partis, vel quod conclusa per partem fieri nō debet, & similia; satis enim videtur eo casu opponere cōtra producta per partem: si enim approbare vellet, nō posset ita petere, quia stante veritate scripturæ productę, deberet condemnari, non autē absolui, *ad l. Paulus respondit, ff. rem rat. haberi*, Sequitur præcisè Mascard. *conclus. sua* 1300. *num.* 18. Addo Schuuart. Zentaler. *in l. magnam, C. de contrahenda, nu.* 23. *explanatione* 38. *pag. mihi* 751.

219 Ampliatur ista principalis limitatio, vt præcipuè procedat, quando à parte, contra quā ipsa priuata scriptura producitur, expressè fuisset approbata, tūc enim plena absque dubio ex ea induceretur probatio. sic præcisè Crauet. *consil.* 158. *num.* 2. Addo Cioff. *consil.* 39. *num.* 2.

220 Diceretur autem approbata, quando pars ipsa illam iterum produxisset, vt tradit Ang. *consil.* 132. *col.* 2.

221 Et de instrumento minus sollemni, quod illud producens videatur idipsum approbare, tradit Bald. *in l. alia, col.* 2. *C. de his, quibus vt indign.* Alexand. *consil.* 184. *col.* 2. *vers. & posito, lib.* 7. Ias. *consil.* 161. *col.* 3. *lib.* 3. & plures alij.

222 Sic etiam petēs exhiberi scripturam, videtur illam approbare, vt in specie de libro rationū per supradicta consuluit Crauet. *consil.* 275. *nu.* 2. vbi inquit, quod pars, quæ exhiberi curauit librum rationum, tenebitur stare partitis in illo contentis, nec poterit illum impugnare,

223 Sic quoque scripturam retinēs penes se per plures menses, præsumitur illam vidisse, perpendisse, & approbasse, ac ideo nō potest eam amplius, quādo illam vidit, improbare, sic post alios Fab. Turrett. *consil. suo* 17. *num.* 2. *&* 3. *vol.* 1.

224 Sic etiam ille dicitur scripturam priuatā approbare, qui non contradicit, cum eam sæpius in manibus habuerit. Surd. post alios *decisi. sua* 199. *num.* 9. Addo Bursat. *consil.* 39. *num.* 17. *in primo.*

225 Vigesimoquinto principaliter regula supradicta fallit, quando ipsamet scriptura priuata est per testes iustificata, vel sollemniter per ipsum scribentem, aut alio modo recognita. Sic præcisè Paris. *consil. suo* 19. *nu.* 109. *cons.* 45. *num.* 1. 82. *num.* 10. 83. *num.* 2. 121. *num.* 26. *in primo & 68. num.* 22. *in tertio*, Albens. *consilio suo* 560. *num.* 6. Cioff. *consil.* 97. *num.* 3. *in primo.* Decian. *consil.* 20. *num.* 1. *in secundo*, Cephal. *consil.* 263. *num.* 32. 33. *& 69. & consil.* 540. *num.* 1. Crauetta *consil. suo* 73. *num.* 15. Surd. *consil. suo* 368. *num.* 19. *in tertio. & decis. sua* 265. *num.* 37. Sequitur quoque Ludouic. Velasquez *in l.* 22. *Tauri, glos.* 1. *num.* 19. Caballin. *Mill. suo* 655. Maurus Burgius *in suo tract. de Ludimio, par.* 3. *inspectione* 38. *num.* 1. Thom. Triuisan. *decis. sua* 41. *num.* 3. *lib.* 1. Magonius *decisione sua Lucana* 25. *num.* 10. Stephanus Gratian. *decisione sua Marchiana* 111. *num.* 11. & nouissimè post plures relatos Dominus Cæsar Barzius *decis. sua Bononiens.* 21. *num.* 8. vbi ampliat hoc procedere, etiā si facta esset in absentia partis. Hoc idem docet *decis. sua* 36. *num.* 15. *& 16. & decis.* 106. *num.* 18. *& 19.* vbi etiam subdit, quod exequutioni mandatur, proinde ac si publicum esset instrumentum.

226 Quod tamen intellige contra debitorē, non contra alios; sic præcisè docet Paris. *consilio suo* 19. *num.* 46. *in tertio*, & Magonius *decisione sua Florentina*, 122. *num.* 5.

227 Amplia idem iuris esse, si pars ipsa fuerit citata ad recognoscēdum, & non comparuerit, adhuc enim habetur pro recognita, sic præcisè *dec. sua* Boer. 295. *num.* 15. *& 19.* Rota Genuens. *decisione* 198. *num.* 1. & Caballin. *Mill. suo* 667.

228 Quemadmodum dicimus in simili, qđ scriptura priuata contra aliquem producta censetur ab eo, contra quem producitur, approbatā, licet fuerit decreta sibi copia, cum termino opponendi, si tamen nil opposuerit, prout docet Cacheran. *decis. Pedemont.* 71. *num.* 61.

229 Amplia secundo, vt non solum probet contra ipsummet recognoscentem, sed etiam contra habētem causam ab eo, altera parte adhuc absente. Sic præcisè Costa *de Retrotractionibus cap.* 8. *Casu* 6. *num.* 3. *& vide sub num.* 2. vbi an hypotheca in scriptura priuata postmodum recognita, incipiat à die recognitionis, vel ante, eleganter post plures relatos subnectit.

230 Aduertendum est tamen, quod recognitio ipsius priuatæ scripturę, seu confessio debitoris tunc demum tertiō ius à debitore habenti non nocet, si fiat post venditionem, cessionem, vel aliàs ius ipsi tertio acquisitum, secùs si antea, quia tūc illa recognitio & confessio nocet nō solum eidemmet recognoscenti, seu confitenti; sed etiā apta est omnibus posterioribus præiudicium parare, post factam recognitionem. Sic post Castrens. Riminal. & alios, Magon. *d. decis. Florent.* 122. *num.* 13.

231 Obseruandum secundò, recognitionem ipsius priuatæ scripturę fieri, & peti posse quādocumque, etiam post conclusum in causa. Sic præcisè Bursat. *cons.* 39. *num.* 19. & etiam in causa appellationis, idq; ex vi illius regulę. Non deducta deducam, & non probata probabo. pulchre

chrè post alios Costa *d. tract. de retrotractat. d. c. 8. Casu 6. num. 9. & 10.*

Quibus autē modis iustificetur, ac recognoscatur, inferius docebitur.

232 Limitatur vigesimosexto supradicta principalis regula, quando versamur in antiquis; tūc enim scriptura ipsa priuata semiplenè saltem probat. Sic præcisè inter alios Ias. *in repetit. d. l. admonendi, num. 90. & in Lectur. num. 77. in fine,* Felin. *in cap. 2. num. 10. de fide instrumentorum.* Marsil. *Singul. suo 436. & 505.* Hippol. Riminald. *consilio suo 365. num. 3. in quarto.* Paulus de Mont. Pich. *consil. suo 97. num. 87. in primo.* Borel. *consilio suo 40. num. 36.* Crauet. *consil. 274. num. 5. & de Antiquitatib. par. 1. versic. Viso de verbis enunciatiuis, num. 1.* Cephal. *consilio 608. num. 54.* Caballin. *Mill. suo 658. in fine,* Mcnoch. *consil. suo 402. num. 47.* & Pedrocha *consil. suo 32. num. 126.* Sequitur post infinitos relatos Mascard. *Conclusione sua 111. num. 8. & 1300. num. 1.* & est verissima limitatio.

233 Quidquid dixerit Purpurat. *in d. l. admonendi, num. 182. versic. sed videtur durum.*

Pro qua etiam iudicauit Camera Imperialis teste Mynsing. *Obseruat. 79. Centur. 5.* vbi subdit, arbitrio iudicis relinquendum esse, quantum temporis spacium requiratur.

234 Quinimò Schrader. post Ias. & Schurph. *in d. l. admonendi, num. 257.* tenet scripturam ipsam priuatam in antiquis plenè probare, dummodo tamen de nullo, vel exiguo alterius præiu-

235 dicio agatur. Si verò de magno alterius præiudicio tractetur, dicit hoc similiter procedere, si ipsa scriptura communi hominum opinione approbata, atque recepta sit, *argumento l. census, de probationibus,* & notat Bald. *in Rubr. C. de fide instrum.*

236 Alioquin vult dumtaxat semiplenam probationem induci.

237 Amplia Primò, vt hoc præcipuè procedat, quando ipsa scriptura est alicuius viri legalis; sic præcisè Paris. *cōs. suo 104. num. 78 in primo.* Vel nobilis, ad tradita per Menoch. *consilio suo 402. num. 48.*

238 Amplia Secundò, vt talis probatio semiplena, quæ inducitur ex scriptura priuata in antiquis locum præcipuè habeat contra tertium, non autem contra scribentem, vel eius hæredes, & singulares successores, contra eos enim & in non antiquis plenā induci probationem satis, superq; fuit supra conclusum, & nūc post Crauet. *de antiq. tempor. in d. versic. Viso, de verbis enunciatiuis, num. 2.* Addo Masc. *d. Conclus. 1300. num. 2.* & Schuuart. Zenthaler. *in repetit. l. magnā; pagina mihi 750. num. 21. C. de contrahenda.*

239 Vtrum autem ad hoc, vt talis scriptura priuata probet semiplenè contra tertiū in antiquis, sit necesse cōstare, quod sit scriptura illius, qui dicitur eam scripsisse, si negetur.

240 Cōclude pro affirmatiua; Nec mirum, omnis enim dispositio præsupponit substantiam actus, & sic debet apparere prius, quod scriptura sit illius, cuius esse prætenditur. Bart. *in simili in l. Diuus, ff. de testamento milit.* vbi licet statutū, nolit aliquid opponi contra instrumētum, potest tamen opponi quod non sit instrumentū, & sic debet prius apparere de substātia actus.

241 Sic etiam dixit Dec. *in cap. consuluit, in tertio notabili, de appellationibus,* quod quando disponitur aliquid super notorio, debet prius constare illud esse notorium, *argum. cap. quanto, de translat. episcop.*

242 Est benè verum, quod in hoc casu sufficiūt probationes leuiores, vt puta, per solā litterarum comparationem. Sic præcisè animaduertit Crauetta, *d. versic. Viso de verbis enunciatiuis, num. 3. cum sequentibus.*

243 Ampliatur vltimò, vt ipsa priuata scriptura in antiquis plenè etiam probet, quotiescūque vltra temporis antiquitatem adesset sigillum, & subscriptio, sic Pichus *præcitato loco,* & Borell. *præcitato consilio 40. num. 37. & 38.* vbi etiam subdit, quod solum sigillum sufficit ad plenā probationem inducendā. Pro coronide tamen huius limitationis obseruandū volo, quod tūc demum limitatio ipsa procedit, si à persona & loco non suspectis scriptura ipsa proferatur, & in sui forma appareat confecta, vel approbata ab vtraque parte, secus si esset scripta, vel subscripta ab illo solo, qui eam producit à domo sua, non enim potest eius scriptura vllo casu plus, quàm vox sua, & sic nullam fidem faceret, aliàs sequetur hoc absurdum, qd quis posset sibi ipsi probationes cum lapsu tēporis apparare, quod minimè dicendum. Sic eleganter meminit Modern. Parisiēs. *in suis Consuetud. Parisiens. tit. 1 gloss. 1 § 8. num. 17.*

244 Fallit vigesimoseptimo regula principalis, quando ipsa scriptura priuata esset subscripta manu duorum Notariorum, tunc enim plenā probationem induceret; intellige tamen, dūmodo ipsi subscriberent inquantum Notarij, secus si tanquam simplices amici. Sic præcisè post Bald. Felin. *in cap. 2. num. 15. in fine.*

245 Coarctatur vigesimooctauo, quando ipsa met scriptura priuata sigillo authentico, seu publico esset roborata, tunc enim probaret; Sic per illum text. Felin. *in d. cap. 2. num. 16. versic. vltimo limita,* Sequitur Franc. Mar. *decis. sua 994 num. 2. par. 1.*

246 Intellige tamen id in his, quę pertinent ad officium sigillantis, secus autem in aliis; Sic præcisè Dec. *in d. cap. 2. num. 4. de fide instrumentor. vide supra num. 208. & sequenti.*

247 Limitatur vigesimonono, nā per ipsam scripturam priuatam plenè probatur donatio. Sic præcisè post alios Boer. *decis. sua 172. num. 19.* Addo Mascard. *Conclus. sua 563. num. 3.* vbi infinitos deducit.

248 Nec sanè mirum. Si enim donatio fieri potest per nūcium, vel epistolam, vt *in l. 1. in fine, C. de contrahenda emptione, in l. si donatio per epistolā, C. de donationibus, & in l. consensu, de action. & obligat. Cum concordantibus,* ergo etiam fieri poterit per apocham, vel quamlibet aliam speciem scri-

pturæ

pturæ priuatæ, & per eamdem probari.

249 Fallit trigesimo: nam scriptura ipsa priuata plenè probat, si agatur de societate probanda, sic post Cl. Paris. Cl. Decian. *consilio 96. num. 30. in secundo.*

250 Limitatur trigesimoprimo, si vltra testium approbationem, qui fortasse dum scriberetur interfuerunt, vel etiam ipsimet subscripserunt, adiuuetur scriptura ipsa, litterarum comparatione, ita Bart. & post eum omnes, *in Authent. de instrument. caut. & fide, §. sed & si quis*, de quo tamen inferius loco suo latius dicetur.

251 Coarctatur trigesimosecundo, si agatur de scriptura priuata alicuius Sacerdotis, quando tamen tractatur de matrimonio, & dote, eo enim casu priuata illa scriptura subscripta tamen à tribus testibus, habet vim publicæ. Casus est secundum Bart. *in Auth. Quibus modis naturales efficiantur leg. §. quantum*, Sequitur post Bald. Petrus de Ptolomeis *in d. l. admonendi, num. 64. versic. duodecimo plenè*, & Alban. *in suis lucubrationibus* ad *Bart. super d. l. admonendi, num. 17.* Addo Ias. *in repetitione eiusdem legis num. 96.*

252 Fallit trigesimotertio principaliter, quando ipsa scriptura priuata habet causam expressam debiti, quod continetur in ea, tunc enim cōtra debitorē indistinctè probat, actionemq; producit, sic Roman. *consil. suo 375. nu. 4.* & Albens. *cons. suo 737. num. 514.*

253 Dicitur autem sufficienter expressa causa, quando scribens narrat se ex aliquo contractu antecedenti ad ipsam pecuniam teneri, videlicet, ex præcedenti contractu fideiussionis, vel alterius huiusmodi.

254 Et est obseruandum, quod hi omnes casus in quibus supra diximus scripturam priuatam fidem plenā facere, ita accipiendi sunt, vt tunc demum procedant, quādo in ipsa scriptura priuata certa causa debiti expressa est, vt puta mutui, vel similis, alioquin si absque causæ expressione generaliter conscripta est, plenam fidem absque dubio minimè inducet, *l. cum de indebito, §. fin. de probationib.* gloss. & Doct. *in l. generaliter, C. de non numerata pecunia*, & post alios Schrader. *in l. l. admonendi, nu. 263. in fi.* Addo Iodoc. Damhouder. *in sua praxi rerum ciuilium, cap. 175. nu. 15.* vbi tamen hoc intelligit, nisi statutum, aut loci consuetudo aliter disponeret, ut ordinaret, & latius, vt per eum. Et ista consuetudo est Tolosæ, teste Rebuffo *d. suo tractatu, num. 67.* vbi etiam an generalis causa sufficiat, puta, si quis dicat: Confiteor ex omnibus causis me debere, omnium elegantimè disceptatur.

255 Limitatur vltimo loco: nam scriptura ipsa priuata facit saltem aliqualem præsumptionē in fauorem ipsius creditoris producentis, sic præcisè primus omnium docuit Bart. *in d. l. admonendi*, quem sequuntur ibidem Rainer. de Forliu. Ripa, *num. 98.* Ias. *num. 89. in fine*, Purpurat. *num. 183. cum seq.* & alij multi. Eius opinioni vti veriori, ac Communiori adhæserunt communiter passim Doctores, Ias. *cons. suo 129. vol. 1.* Roland. à Val. *consilio 26. num. 14. in primo.* Cephal. *consil. 454. num. 50.* Hippol. Riminald. *consil. 119. num. 2. in secundo*, Bertaz. *consil. suo criminal. 291. num. 16. in secundo*, Botta *consil. 65. num. 23.* Bimius *consil. suo 85 num. 7. in primo*, Clar. Eques D. Peregrinus *consil. suo 101. num. 3. in secundo*, & nouissimè Prosper Farinacius *consil. suo criminali 70. num. 60.*

Addendi sunt etiam Couar. *practicarum quæstionum, cap. 2. num. 6.* vbi pulchrè. Antonius Scappus *in suo tract. iuris script. lib. 3. rubr. 7. cap. 71. num. 2.* Granutius *Theoremate suo 15. num. 12. & 13.* Caballin. *Mill. suo 658.* Mascard. *Conclus. sua 111. num. 4. & 5.* & ex recentioribus Ioannes Koppen. *quæstione sua 46. num. 40.* vbi de Communi, & D. Ioachim. Beust. *in d. l. admonendi, num. 988.* Addo quoque D. Valasc. *consultatione sua 177. num. 2. vol. 2.* & eruditiss. D. Andream Fachineū, post hæc scripta visum, *lib. 11. suarum iuris controuers. cap. 31.* Adeundus quoque D. Sigismund. Scaccia *d. cap. 11. num. 1074.* vbi de vera, ac Communi. & D. Pet. Gilken *in l. instrumenta, num. 16. & 17. C. de probationibus.*

256 Huiusce autem opinionis ea communiter affertur ratio: quod non sit aliquo modo præsumendum, quod quis ad conscribendum falsam aliquam scripturam priuatā se accingat, idque propter timorem pœnæ ac infamiæ.

257 Item, quia scribēs scit, quod de facili posset doceri contrarium per comparationem litterarum.

258 Contrariam autem opinionem, quod videlicet ex ipsa scriptura priuata, nec præsumptio quidem oriatur, tenet inter alios Angel. *in d. l. admonendi, sub num. 6.* quem ibidem sequuti sunt Curtius iun. *sub num. 113.* & Coras. *in 2. par. num. 47.* Hanc eamdem quoque sequutus est Dec. *in cap. 2. num. 14. cum seq. de fide instrumentorum.* & Hippol. Riminald. sibi contrarius *consil. suo 779. num. 42. in septimo.* Addo post quamplures relatos Cl. Menoch. *consil suo primo, num. 327. & cons. 378. num. 10.* in hac eamdem procliuior videtur Cl. I. C. D. Aldouinus *consilio suo 13. post hæc edita viso, num. 8. vol. 1.* & Modern. Paris. *in suis Cōsuetudinib. Parisienses, lib. 1. §. 8. num. 11.*

259 Mouetur ipse Angel. per text. vulgatissimū in hac materia, *in l. exemplo, C. de probat.*

260 Adducitur secundo loco per Curtium, & Riminal. *supra cit. locus text. in cap. 2. de fide instrum.* sub illis verbis, (non videntur alicuius firmitatis robur habere, &c.) quæ quidem verba, ali-
261 cuius firmitatis, videntur quoque in minimo verificari, vt per glos. *in Clement. 1. in §. par. de foro compet.*

262 Perpenditur tertio loco per eosdem vulgata illa iuris regula, quod dicenti, & non probanti non creditur, *l. actor. C. de probat.* ergò si producens scripturam, quæ à reo cōuento fuerit negata, eā minimè probauerit, nullo modo exaudiendus erit.

263 Augetur, nam actore non probante, reus est absoluendus, etiamsi nil præstiterit.

Vlti-

264 Vltimo loco considerat Corasi.quod si ex ipsa scriptura priuata præsumptio quædã promanaret,semper in facultate actoris esset causæ victoriam sibi parare, priuatam aliquam scriptu-
265 ram proferendo, iam enim si probationes vtriusque pares sint,illũ vincere, qui aliqua pro se præsumptione adiuuetur, constat inter omnes, Accursius,Bartol.& ceteri, *in l.si duo patroni, in princip. ff. de iureiurand.* Sequitur Mascard. *Conclusione sua* 1300.*num.*7.

Consequens autem non est dicendum; ergo, &c.

266 His tamen, & similibus, quæ in contrarium obijci possunt,minimè obstãtibus,à priori sententia vti veriori,ac communiori minimè recedendum arbitror quæ etiam confirmari potest ex textu *in §.si quis igitur.in Authent. de instrument. caut. & fide, in versic. Sed & si quis,* quatenus dicitur ibi, priuatam scripturam fidem recipere ex vtroque,videlicet ex ipso documento,& ex testium recognitione, ergo sola ipsa scriptura aliquid valet. Nec officiunt contraria.

267 Ad primum enim desumptum ex textu *in d. l.exemplo.* resp.quod non facit ad rhombum,solum enim ibi deciditur, (prout vnusquisque videre potest,) quod ex propria scriptura creditoris non conuincitur debitor etiam in causa fiscali.

268 Ad text. *in d.cap.2.de fide instrumentorum.* Resp. verba illa intelligenda esse respectu plenæ, vel semiplenæ probationis,non autẽ aliqualis præsumptionis. Sic præcisè post Canonistas omnes *in supra citato capitulo*, Iason. *in d.l.admonendi, num.*77.

269 Et quod hoc verum sit,cõsidera,quod in tali præsumptione nulla adest firmitas, cũ iudex propter illam non adhæreat alicui parti: igitur verba illa, (alicuius firmitatis) non verificãtur in præsumptione. Sic præcisè Ripa,*in d.l. admonendi, num.*98. Sequitur Hippol. Rimin.*consil.suo* 39.*num.*12.*vol.*1.

270 Ad tertium respondetur, regulam illam fallere, quando actor aliquali pro se præsumptione adiutus est: tunc enim minimè probare cogitur.

Nec officit,quod actore non probante, reus sit absoluendus, etiamsi nil præstiterit:

271 Quoniam respondetur id verum esse,nisi simus in casibus,in quibus reo iuramentum purgatorium deferatur.

272 Est autem iuramentum purgatorium,quod præstatur à reo conuento,vbi etiam non adest semiplena probatio actoris, sed dũtaxat aliqua suspicio, seu præsumptio; vt post alios pulchrè docuit Vancin. *de iuramento, parte* 2. *articulo* 11. *num.*2.

273 Inter casus autem, in quibus reo iuramentũ huiusmodi deferri solet, principaliter noster enumeratur,quando videlicet scriptura priuata,neque testibus, neque litterarum comparatione suffulta producitur contra debitorẽ; tũc enim licet actor ipsam negatã adminiculis non corroborauerit, propter illam præsumptionẽ ex ipsa scriptura emanantem, quod ipsa veritatem contineat, cogitur reus ipsum iuramẽtum purgatorium subire.

274 Minus officit vltimo loco fundamentũ Corrasij. Respondetur enim, illud, quod ipse infert, nullo modo eliciendum,aut prẽsumendũ esse: nullus enim (prout etiam superius annuimus)ad falsam scripturam conscribendam ita de facili admitteretur, prout ipse opinatur,idq; propter timorem pœnæ,ac infamiæ.

275 Ex his ergo patet apertè communem sentẽtiam verissimam esse; videlicet,quod ex priuata scriptura aliqualis præsumptio saltem oriatur: id, quod etiam post nonnullos cõcordantes adductos sequutus est nouissimè D.Hector Felicius *Allegatione sua* 44.*num.*4.*parte* 3.

276 Hoc autem intellige non de præsumptione, quæ transferat onus probandi in aduersarium, sed de aliquali tantum præsumptione, quæ, vt dixi supra, operatur, vt data paritate probationum is præferatur, pro quo est dicta aliqualis præsumptio, inducta ex ipsa scriptura priuata. Sic præcisè Crauet. *de antiq.temp. in versic.Viso de verbis enunciatiuis,num.*7. *cum seq.* vbi quoque latè improbat opinionem Socini *consil.suo* 68. *vol.*4. ex huiusmodi scriptura præsumptionem iuris absque dubio promanare defendẽtis, sequitur Mascard. *d.Conclusione* 111.*num.*4. *ver. ideò*, & est verissima Conclusio,licet aliter quoque senserit D. Felicius *d.Allegatione* 44.*num.*5.

277 Addo aliam fallentiam,& est, quod priuatæ scripturæ tẽpore pestis plenè creditur propter necessitatem vrgentem. Sic præcisè inter alios Crot. *consilio suo* 328. *num.*6.*in tertio.*

278 Alios etiam casus, in quibus scriptura priuata fidẽ facit, & probat, deducit Aluar. Valasc. *Consultatione sua Lusitania* 177. *volum.* 2. *per totam.* vide per eum. Satis. Videndus quoque Illustriss. Card. Tuscus *Conclusione sua* 76. *in littera S.* vbi de hac eadem materia,an,& quãdo scriptura priuata probet nec ne,omnium latissimè disceptatur.

An, & quando ex scriptura priuata plena oriatur probatio, hactenus docuimus;nunc autem congruẽti ordine variæ, quę de ipsius materia à Doct. excitari solent quæstiones, mira quadã facilitate, ac vtilitate discutiendæ sunt.

Dubitatur igitur primò, an scriptura priuata instrumenti appellatione contineatur.

SVMMARIVM.

1 *Scriptura priuata an veniat appellatione instrumenti, dubitatur.*

2 *Distinguitur ex cõmuni, quod aut quæritur, an veniat secundum propriam significationem, quæ sumitur ex allusione vocabuli, an verò ex communi loquendi vsu.*

Si

3 *Si quæratur, an veniat secundum propriam significationem, non est eadem omnium sententia.*
4 *Bart. & alij sentiunt pro affirmatiua, & num.* 11.
5 *Fundamenta, & nu.* 6. 7. 8. 9. *&* 10.
12 *Contrarium multi.*
13 *Media, quibus fundatur hæc opinio, & num.* 14. 15. 16. *&* 17.
18 *Sin autem quæratur, an veniat communi loquendi vsu inspecto, pro negatiua omnes concludunt.*
19 *Ratio.*
20 *Communis loquendi vsus in statutis propriè attenditur.*
21 *Item in vltimis voluntatibus, rescriptis, priuilegijs, & Sacris Scripturis.*
22 *Quinimò etiam in correctorijs, & odiosis.*
23 *In dispositione statutaria loquente de instrumento non comprehenditur scriptura priuata, & numero* 24. *&* 25.
26 *Communis loquendi vsus præfertur propria verborum significationi.*
27 *Communis loquendi vsus ab allegante articulandus, & probandus est.*
28 *Scriptura priuata venit appellatione instrumenti etiam vsu communi loquendi inspecto, quando est recognita, & per se probans, non ibidem.*
29 *Item quando in ipsa adesset iuramentum.*
30 *Item quando rationis identitas à statuto respectu publici instrumenti considerata, militaret etiam in scriptura priuata.*
31 *Noua opinio authoris in difficultate proposita, reiecta communi scribentium distinctione.*

Scriptura Priuata an veniat appellatione instrumenti, dubitatur.

1 IN huiusmodi difficultate, vt vera, ac realis resolutio habeatur, communiter Doct. ita distinguunt.

2 Aut quærimus, an appellatione instrumenti priuata scriptura contineatur, secundum propriam significationem, quæ sumitur ex allusione vocabuli: Aut verò ex communi vsu loquendi.

3 Si primò, res est in maximo anfractu, Bart. enim *in l. prima, C. de iureiurando propter calumniam*
4 *dando, num.* 2. Sensit pro affirmatiua, & primo sic arguit.

5 Quidquid instruit causam, id proculdubio dicitur instrumentum, *l.* 1. *de fide instrumentorum.*

6 Sed priuata scriptura instruit causam. Petr. de Caball. pulchrè *consilio suo* 24. *numero* 13. ergò &c.

7 Adducit secundo loco text. *in l. instrumenta domestica, C. de probationibus*, vbi apertè dicitur, quod domestica instrumenta sine alijs adminiculis ad probationem plenam inducendā non sufficiunt, & tamen sub illis verbis (Domestica instrumenta) intelligit ibi Imperator de priuatis scripturis, non de publicis, publica enim absque dubio sufficerēt: ergò est ibi text. apertus, quod appellatione ipsius instrumenti, ipsa priuata scriptura contineatur.

8 Tertio loco tu vltra alios cōsidera text. à nemine perpēsum, nec excogitatum, *in l. si quis decurio, in princ. C. ad leg. Cornel. de fals.* ibi (in conscribendis publicis, priuatisq; instrumentis.)

9 Quarto, vltra alios pariter perpende text. *in l. comparationes, C. de fide instrumentorum*, ibi, (ex chirographis fieri, & alijs instrumentis, quæ non sunt publicè confecta.)

10 Quinto, accedit vltra a[illegible] [illegible]uoque text. *in l.* 17. *C. si cert. petat.* ibi, (sup[illegible] [illegible]graphariis instrumentis.)

11 Hanc eamdem Bartoli sententiam sequitur etiam Bald. *in d. l.* 1. *C. de iureiuran. num.* 6. Decius *in Rubr. Decretal. tit. de fide instrumentorum, num.* 15. & Cl. vir D. Menoch. *lib.* 3. *præsumptio.* 41. *num.* 8. Addo Tiraquell. *de retractu lignag. §.* 2. *glos.* 1. *nu.* 29. & Carrocium *decis. sua* 49. *num.* 3. *cum pluribus seq.* vbi pulchrè.

12 Contrariam tamen sentētiam vti veriorem defendere alij multi non sunt veriti; inter ceteros autem Corneus *in d. l.* 1. Imola *in Clement.* 1. *de procuratoribus* & alij.

13 Mouentur primò, *per textum in d. l.* 1. *C. de iureiur. propter calumniam dand.* vbi separatim loquitur Imperator de scripturis priuatis, & publicis instrumentis, signum est ergo euidens, quod sunt inter se diuersa, nec vnum alterius appellat. comprehenditur.

14 Adducitur secundo loco text. *in Clement.* 1. *de procuratoribus*, vbi Summus Pontifex in hæc verba prorumpit: Instrumēto, vel litteris, quibus te aliquis in causis suis procuratorem constituens, &c. Ecce quod expressam constituit differentiam inter instrumenta, & litteras, quæ tamen sunt species scripturæ priuatæ, vt suo loco diximus, ergò appellatione instrumenti non continetur scriptura priuata, & per istum text. opinionem contra Bart. sequutus est Imola.

15 Suffragatur tertio loco mirum in modum text. *in l. scripturas, in secundo resp. C. qui potior.* vbi expressa constituitur differētia inter priuatam scripturam, & instrumentum publicum, dicitur enim ibi, quod habens publicum instrumentum, etiam posterius, præfertur quoad hypothecam habenti priuatam scripturā etiam anteriorem, ergo.

16 Quarto considera multas, & longe maximas extare differentias inter ipsam priuatam scripturam, & publicum instrumentum, quas in præsenti referre, nec facilè, nec necessarium, ergo &c.

17 Et adde, quod instrumentum sic dicitur, quoniam confectum sit à publica persona, & sic à tabellione, *argumento l. census, ff. de probationibus.*

18 Si verò secundo, id est, an communi loquendi vsu inspecto, ipsa priuata scriptura, appellatione instrumenti comprehendatur, indagari contingat, tunc minimè contineri vno ore omnes fatentur. sic Bartol. Bald. & Dec. *in*

C *præno-*

thẽticæ, vel pro talibus habitæ, & ab officiali publico cuſtoditę, alioquin vt dixi minimè ꝓbat. adducit Cephal. multos concordantes, Bald. ſcilicet Felin. Dec. & alios per eum relatos.

Et aduerte, nõ ſufficere, quòd in archiuio ipſo publico fuerint repoſitæ ſcripturæ partim publicæ, & partim priuatæ, ſed omnes debenr eſſe publicæ, vel pro talibus habitæ.

10 Commixtio enim impedit probationis virtutem, ita Cephal. *cit. conſ. 631. num. 29.* vbi Dec. & Felin. concordantes deducit.

11 Aduertendum ſecundò, quod ipſamet ſcriptura priuata ex archiuio publico ſumpta ꝑdictis omnibus concurrentibus, fidẽ faciet inter ſubditos tãtũ illius Ciuitatis, ſeu loci, in quo archiuium illud reperiretur, & in eius territorio, non autem quoad forenſes, & alios extraneos. ſic præciſè Borgnin. Caualcan. *deciſ. ſua 27. num. 83. de contractibus, par. 2.* Monald. *d. conſ. 149. nu. 8.* & alij. ita etiam iudicauit Rota Romana, teſte Verral. *deciſ. ſua 42. per totam, par. 1.* Addo Scacciam *d. capit. 11. num. 796.* vbi omnium pulcherrimè.

Hanc eamdem ſentẽtiam ſequutus eſt quoque Crauet. *de antiquitatib. in verſic. quarto limita-*
12 *tur, num.* 11. vbi etiam tres diuerſitatis rationes affert, quare ſcripturæ ipſæ priuatæ ex archiuio publico ſumptæ, fidem non faciant extra territorium, quælibet autem alia ſcriptura faciat, pront eſt de intentione Bart. & aliorum, *in l. 1. C. de Summa Trinit.* quos omnes refert idẽ Crauet. *citato loco, ſub num. 6. cum ſeq.*

13 Et in ſpecie, quod priuata ſcriptura reperta in archiuio Patauino non probet in territorio Taruiſino, & ſic extra territorium ipſius archiuij, tradit Decian. *conſilio ſuo 24. numero 49. in tertio.*

14 Obſeruandũ tamen, ꝙ ipſa ſcriptura priuata reperta in archiuio publico, probatet etiã extra territorium ipſius archiuij, inter perſonas ſubditas illi territorio, in quo reperta fuiſſet, licet quo ad alias fides ipſi minimè adhiberetur. Sic præciſè poſt alios Hieronym. de Mõte, *in ſuo tract. de finib. regund. cap. 63. in fine.*

15 Aduertendum eſt etiã, ꝙ dicta ſcriptura priuata probaret ẽt extra territorium ipſius archiuij, ſi ipſe locus extra territorium eſſet confęderatus cum loco dicti archiuij, ſic eleganter poſt Bald. Dom. Maſcard. *Concluſione ſua 162. num. 11.*

16 Intellige tamen hoc verum eſſe in priuata illa ſcriptura in archiuio publico reperta, in qua contineretur cauſa. Sic in puncto Becc. *conſil. ſuo 5. num. 9.*

Animaduertẽdum tertio, quod ipſamet ſcriptura priuata probaret quoque extra territorium ipſius Archiuij in nonnullis alijs caſibus ſingillatim relatis per D. Ioſeph. de Seſſe, poſt hęc edita viſum, *in ſuis deciſionibus Regni Aragonię, deciſ. ſua 21. per totam.* Ad ipſum Lectorem remitto, ne ex ſcriptis ſcripta conficiam; Addo etiam D. Alexandrum Trentacinquium *Variarum Reſolutionũ lib. 2. tit. de fide inſtrumentorum, reſolut. 8. num. 9.* vbi nonnullos alios deducit.

17 Non ignorandum quarto pro coronide huius materiæ, regulam iſtam, videlicet, ſcripturam priuatam in archiuio publico repertam, fidem facere, limitari, cũ agitur de crimine probando; Sic præciſè Iaſon *conſil. ſuo 34. colum. penult. in princ. lib. 1.*

18 Amplia, vt nec per inſtrumentum etiam ſollemne, & publicum crimen ipſum probari poſſit. Bart. *in l. Senatus, in principio, ad Turpillian.* Sequitur poſt Bald. Felin. & alios Crauet. *in d. verſic. Quarto limitatur, de Antiquitatibus, num. 13.* Sequitur hoc idem D. Scaccia *dicto capit. 11. numero 60.*

19 Non ignorãdum quinto eamdem regulam coarctari, quando ſcilicet ſcriptura non eſt authentica, nec habetur pro authentica, eo enim caſu, quamuis ſit ſumpta ex ſcripturis archiuij per manus archiuiſtę, & reperta inter ſcripturas authenticas, nullam tamen fidem inducit. Sic præciſè eruditiſs. Scaccia, *d. cap. 11. à num. 779. vſque ad 795.* ibi enim non ſolum pluribus modis de hac ſcripturæ priuatæ ſpecie exemplificat, verũetiam qualiter iſthæc limitatio procedat, ac intelligatur, omniũ exactiſſimè diſcurrit; ad eum, ne rerum alienarum dicar vſurpator, beneuolum lectorem remitto.

Sexto & hæc ſufficiant. Latius de hac materia differunt Crauetta, *d. verſic. quarto limitatur, in primis numeris.* Caualcan. *deciſ. ſua 27. de Contractibus, num. 83. par. 2.* & Hieronym. de Monte *de Finibus regund. c. 63.* vide per eos; Addo Scacciam *d. cap. 11. à num. 753. vſque ad 802.* Alexand. Trentacinq. *dicta reſolutione octaua, per totã,* & D. Cardinal. Tuſcum *Concluſione ſua 486. poſt hæc congeſta viſum in littera A.*

21 An autem, & quando liber ipſe archiui probet, hoc non eſt præſentis ſpeculationis, ſed latiſſimè loco ſuo differetur.

An ſcriptura priuata ad ſui validitatem requirat de neceſſitate diem, vel annum?

QVAESTIO III.

SVMMARIVM.

1 *Scriptura priuata ad ſui validitatem non requirit neque diem, neque annum.*
2 *Ratio.*
3 *Amplia.*
4 *Subamplia.*
5 *Limitatur pluribus in caſibus & num. 7. 8. 9. & 10. vſque ad 26. incluſiuè.*
6 *Apocha ſi vno die ſcribatur, alio ſigilletur, & alio ſubſcribatur, dies ſubſcriptionis attendendus, ex Bartolo.*
17 *In omnibus illis caſibus, in quibus tempus in priuata ſcri-*

scriptura desideratur, debet exprimi de iure non solus annus, mensis, & dies, sed etiam nomen Principis.
18. *Contrarium seruatur in praxi.*
19. *Locus in priuata scriptura ad sui validitatem non requiritur.*
20. *Falla quando penderet quaestio ex loco.*

An in scriptura priuata de necessitate dies, vel annus desideretur? dubitatur.

1 Egatiuam opinionem tenuit inter ceteros Dec. *in cap. 2. num. 24. de fide instrumentorum*. Parisi. *cons. suo 68. num. 21. in tertio*. Soc. iun. *consil. suo 111. num. 19. in tertio*, vbi adducit textum *in l. cum taberna, §. 1. de pignorib.* Decian. *consil. suo 20. num. 23. consil. 29. num. 91. & 46. num. 152. in secundo*, & Gabriel. *consil. suo 169. num. 38. in secũdo*, vbi ampliat, quod nec etiã indictione opus habeat; indictio enim solum requiritur in instrumẽtis publicis, prout not. Bart. *in l. ad hac, & in Authent. Et si contractus, C. de fide instrumentorum*, & Doctor. omnes *in l. admonendi, ff. de iureiurando*. Hanc eamdem sequitur quoque Alciat. *consil. 1. num. 27. lib. 8. & cons. 115. num. 2. lib. 9.* Maluas. *cons. suo 120. num. 27. in primo*, Bursat *consil. suo 325. num. 9.* Turret. *consil. suo 59. num. 12. & cõsil. suo 74. num. 65. vol. 1.* Bertazzol. *de Clausul. causul. 2. gl. 1. nu. 4.* Pet. August. Morla, *in suo iuris Emporio par. 1. tit. de fide instrumentorum, q. 3. num. 13.* Maurus Burg. *in suo tract. de Laudimio inspect. 38. num. 4. vbi de magis Communi*. Et omniũ pulcherrimè, & latissimè Caballin. *Mill. suo 665. par. 2.* vbi etiam nonnulla, quae in contrarium obijci possent, accurate resoluit.

Sic etiam tenuit Petr. Rebuff. *in tract. de chirographorum, & cedularum recognitione, num. 39. & numero 92.* Franc. Marcus *decis. sua 912. par. 2.* Rota Genuens. teste Bellon. *decis. sua 26. num. 14. & decis. 126. num. 3.* Mascard. *Conclusione sua 6. num. 32.* Barzius *decis. sua 39. num. 55.* & post infinitos relatos, Viuius *Opin. sua 889. num. 2. in tertio*, Addo Ioan. Pet. Fontanellã *de pactis nuptialibus clausula prima, num. 7. gl. 1.* vbi plures alios concordantes deducit.

2 Huius autem regulę ea est ratio: quia scriptura priuata regulariter non facit fidem, nisi contra scribentem, *ad l. Publia, ff. Depositi*, & ideò sufficit, qualitercũque fuerit scripta, imputet enim sibi ipsemet scribens, qui diem non apposuit *d. l. veteribus, de pactis*.

3 Amplia, vt ista Conclus. praecipuè procedat, quando agitur de induenda probatione contra ipsum scribentem, eo enim casu ob supradicta, scriptura ipsa priuata, licet sine die, & tempore contra eum plenè probat. sic praecisè post alios Bursatus *d. consil. 325. num. 10.*

4 Subamplia, vt sine die probet etiam contra scribentem, licet aliàs ipsamet scriptura diem exposceret; sic post Iason. Dec. Stracch. & alios, Bursat. *dicto consilio 325. numero decimo*.

Limitatur autem regula ista principalis, videlicet, quod priuata scriptura, neque diem, aut annum ad sui validitatem expostulet, quando controuerteretur de prioritate temporis, vel tempus esset de substantia probationis, hanc enim producens scripturam, necessariò deberet probare tempus, ac diem, aliàs succũberet, prout concludit Bart. *in d. l. cum tabernam*, allegando textum *in l. scripturas, C. qui potior.* vbi in specie Bald. *sub num. 14.* Sequitur Alexand. *consilio suo 132. num. 3. in quarto*, Tiraquel. *de Retractu Conuention. §. 1. gl. 7. num. 49. & 50. cum seq.* vbi quoque opinionem Barbatiae contrarium asseuerantis acutè resoluit.

Sequitur etiam Mandell. Albens. *consilio suo 529. num. 34.* Alciat. *consilio suo 5. num. 1. lib. 8.* Hippol. Riminald. *consil. suo 612. num. 53. in sexto*. Turret. *consilio suo 74. num. 67. volum. 1.* Rebuffus *in tract. de chirographorum recognitione, num. 88.* vbi nõ solum cõcordantem adducit text. *in l. in summa, §. idem Labeo, ff. de aqua pluuia arcenda*, verum etiam contraria nonnulla resoluit, & Mascard. *Conclus. sua 6. num. 33.* Addo Lanfranc. de Oriano, *in suo tract. de fide instrumentorum, in fine*, & D. Rutgerum Rulanth. *de Commission. lib. 5. cap. 11. num. 4.*

6 Sed fingamus scripturam aliquam priuatã veluti apocham vno die scribi, alio sigillari, & alio subscribi, qualisnam dies attẽdendus erit? Diem subscriptionis attendendum esse docet Bart. *in l. si testamentum, C. de Testament.*

7 Limitatur secundo loco principaliter supradicta Concl. quoad libros rõnum, in ipsis enim proculdubio dies, & tẽpus requiritur. Sic post Alex. & Dec. docet Burs. *d. cons. 325. nu. 9. in fi.* vbi ẽt de Cõi testatur. pulchrè Cattellianus Cotta, *in suis Memorialib. in vers. dies in lib. rationum*. Addo Rulanth *d. c. 11. praecitato, nu. 4.* & Rebuff. *d. tract. nu. 95.* Addeundus quoque D. Hect or Felicius *de societat. c. 38. num. 23. cum sequentib.* vbi latè.

8 Fallit tertio, quando actus ille, de quo cõtrouerteretur, mutari soleret, tũc enim dies requireretur. Sic post Abb. Turret. *d. consil. 74. num. 66. in primo.*

9 Coarctatur Quarto principaliter, quãdo de tertij praeiudicio tractaretur, tunc enim in scriptura priuata pro sui validitate & locus, & dies desideraretur. Sic praecisè inter alios Dec. *in d. c. 2. num. 25. de fide instrument.* & Turret. *d. cõs. suo 59. num. 11. & 12. in primo*, vbi cõcordantes adducit Rotam Roman. *decis. 5. de fide instrum. in Antiquis*, & Puteum *decis. 7. de fide instrument.* Sequitur hoc idem Pet. Granut. *Theorem. suo 40. num. 7. col. 3. circa medium*. Borgnin. *decis. 27. num. 25. de Contractibus par. 2.* & omnium pulcherrimè Crauetta *consil. suo 860. num. 2. in quinto*, vbi quoque rationem deducit, dicens: Qui enim se defendendi facultatem tertius habebit, remq; ita actam non esse docebit, si expressio loci, temporis, ac diei in ipsa scriptura priuata facta non insit? Sequitur praecisè Petrus Rebuffus *dicto*

suo tract. num. 89. vbi exemplificat in procuratore in scriptura priuata constituto. vide per eũ; His adde D. Fontanellam *d. Clausula* 1. *num.* 8.

11 Limitatur quinto, quando de ipsa scriptura priuata à Notario publicũ conficeretur instrumentum, tunc enim omnia sollemnia instrumenti obseruanda essent, & per consequens & diei, loci, ac temporis fieri deberet appositio. Sic præcisè inter alios Clar. Menoch. *consilio suo* 288. *num.* 35. *in tertio*, Addo Leonard. à Lege, *consil. suo feudali* 29. *num.* 9.

12 Restringitur sexto, quando summus in ijs, quæ fiunt non solum ad contrahendum, sed et ad probandum, tunc enim scriptura priuata ad sui validitatem requirit & diem, & annum. Sic post Cin. & Bald. *in l. si qua beneficia, per illum textum, C. de diuers. rescript.* limitat Alciat. *lib.* 5, *consil.* 14. *num.* 5.

13 Fallit principaliter septimo, in scriptura priuata testamenti facti à patre inter liberos, ea enim non probat, nisi dies, & Consul in eadem insertus sit. casus est in Authent. *Quod sine, C. de Testamentis*, Sequitur Roman. *in d. l. admonendi, num.* 53. & Decius *in d. cap.* 2. *num.* 27. Addo Rebuffum *d. suo tract. num.* 91. vbi rationem subiungit dicens: nam pluries testamentum mutari assolet, & vltimum valet, & ideò de tẽpore debet apparere, vt sciamus esse vltimum; & per hanc rationem idem iuris esse cõcludas in quacumque specie testamenti, ac in omnibus vltimis voluntatibus. Sequitur Fontanella *d. reg.* 1, *num.* 9.

14 Limitatur octauo in scripturis, quæ sumuntur ex Archiuio publico; sed reprobatur, ista fallẽtia per Rom. *d. loco*; illæ enim probant dũtaxat ratione loci, prout not. Bart. *in Authẽt. Ad hoc, & in Auth. At si contractus, C. de fide instrument.*

15 Coarctatur nono, quãdo producitur scriptura priuata legitimationis filiorum naturalium, in ea enim & dies, & locus apprimè desideratur; Sic in specie Curtius iunior, *in d. l. admonendi, num.* 121. vbi adducit text. ad litterã *in §. quoniam verò, Authent. Quibus modis naturales effic. legit.* Addo Decium *in d. cap.* 2. *num.* 29. & Mascardũ, *Conclus. sua* 6. *num.* 34. Adeundus quoque Petr. Rebuffus *d. suo tract. num.* 90. vbi subdit etiam iuris esse in causa matrimonij, quia agitur de maximo præiudicio, vtpotè de seruitute perpetua, & latius vt per eum,

16 Multos alios casus, in quibus priuata scriptura & diem, & annum exposcit, refert Caballin. *d. Millel. suo* 665. vide per eũ. videndus quoque Illustr. Cardin. Tuscus *Conclus. sua* 81, *in littera S.* vbi pulchrè de materia.

17 Obseruandum tamen pro coronide, quod in omnibus illis casibus, in quibus tempus in scriptura priuata desideratur, debent exprimi de iure non solum annus, mensis, & dies, sed ẽt nomẽ ipsius Principis, text. apertis. *in l.* 2. *§. diẽ, ff. quemadm. test. aper. & in Auth. vt praponat. nom. Imperat. in princip.*

18 Sed hoc hodie nõ seruatur in praxi, sufficit enim si dies, mensis, & annus apponantur, & & præcipuè in simplici apocha, siue syngrapha. Sic præcisè animaduertit idem Caballin. *d. Mill.* 665. *in fine*, Addo Rebuffum *d. tract. num.* 94.

Sed an locus in ipsa scriptura priuata de necessitate requiratur? posset quis de facili dubitare,

19 In hac difficultate, rem paucis perstringẽdo, conclude pro negatiua. text. est *in l.* 1. *C. de apoch. publ. lib.* 10. Gl. *in cap. Abbate sanè, de re iud. in sexto*, Caballin. *Mill. suo* 666. *per totum*. Matthesilan. *Sing.* 45. & Paulus Fuscus *in suis Sing. in littera S. num.* 10. Addo Menoch. *consil. suo* 288. *num.* 33. & D. Petr. Rebuffum *d. tract. a tnum.* 95. vbi subdit id esse in causa, quia vbique potest quis & recipere, & promittere, quod secùs est in publica,

20 Limitatur autem hoc, quando quæstio penderet ex loco, vtpotè, quia pars vna affirmaret certo loco aliquid factum, alia autem negaret, tunc enim requireretur: ita pulchrè Bald. *consil. suo* 354. *num.* 1. *in tertio*, & DD. supra citati. Addo Rebuffum *d. tract. num.* 96.

Vtrum falsificans scripturam priuatam falsi pęna puniatur.

QVAESTIO IIII.

SVMMARIVM.

1 *Falsificans scripturã priuatam (in ea enim & falsum quoque committi potest) an pęna falsi puniatur dubia est difficultas.*

2 *Pęna falsi quæ olim fuerit* } *explicatur.*
3 *Et quæ hodie* }

4 *Falsitatem committens in scriptura, quæ nullam de per se probationem faciat, ordinaria pęna falsi minimè punitur. Exemplum ibidem.*

5 *Corroboratur hæc opinio, & num.* 6. 7. 8. *cum sequentibus, vsque ad* 22. *inclusiuè.*

23 *Obycitur contra, & num.* 24.

25 *Soluitur & num.* 26.

27 *Prior vti verior, & communior retinetur.*

28 *Ampliatur.*

29 *An committens falsum in priuato libro suarum rationum, pęna aliqua extraordinaria arbitrio iudicis puniendus sit, dubitatur.*

30 *Negatiuam multi tenuerunt.*

31 *Fundamentum eorum, & num.* 32. *&* 33.

34 *Quid sit crimen stellionatus explicatur.*

35 *Criminis stellionatus pęna est arbitraria.*

36 *Crimen stellionatus vnde nomen sumpserit, & in quibus casibus locum habeat, vide remissiuè per Menochium.*

37 *Affirmatiuam tenuerunt quamplurimi alij, & eã quoque sequitur author, num.* 45.

38 *Fundamenta pro hac opinione, & num.* 39. 40. *&* 41.

42 *Resoluuntur contraria, & num.* 43. *&* 44.

46 *Ampliatur prędicta opinio affirmatiua.*

Falsi-

47 *Falsificans scripturam aliquam priuatam, quę alicui po test obesse, vel ad plenam, vel semiplenam, vel quoad aliqualem saltem præsumptionem, falsi pęna punitur ordinaria.*

48 *Exemplum, & num. 53. & 54.*

49 *Firmatur ISthæc opinio, & num. 50. 51. & 52.*

55 *Ampliatur.*

56 *Quomodo reo conuento volenti de falso scripturam aliquam priuatam ab actore dolo malo contra eum productam redarguere, consulatur, pulchrè docet author, & num. 57. & 59.*

58 *Qualis debeat esse responsio producentis ad illam interrogationem à reo sibi factam? vide Doctores remissiuè.*

60 *De materia falsificantis scripturam priuatam pulchrè Clariss. Farinacius remissiuè.*

1 TRVM falsificans scripturã priuatam. (falsum enim & in ipsa absque dubio committi potest, *l.1.§.qui in rationibus, & l. Paul.§.Paulus, ad leg. Cornel. de falsis*, & tradit post alios Modern. Paris. *in Consuetudines Parisienses tit.1. §.8. num.11. in fine*) falsi pęna puniatur? Non est eadem omnium scribentium sententia.

2 Pœnam autem falsi (ne per incognita procedatur) regulariter olim fuisse deportationẽ, & bonorum publicationem, text. est apertissimus *in l.1.§.vlt.ff.ad leg. Cornel. de fals.*

3 Hodie autem, quoniam ipsa deportatio in vsu esse desijt, pęna est arbitraria, vt post Gand. & alios, rectè animaduertit Rolan. à Val. *consilio suo 38. num. 15. & 16. volum. 1.* & Clar. Menoch. *lib. 2. de arbitr. Centur. 4. Cas. 306. num. 8.* Addo Clarum *in §. falsum, lib. 5. Sentẽtiarum, num. 31.* Ioseph. Ludouic. *decis. Lucana 15. num. 16. cum seq.* & nouissimè post hæc edita visum Cl. D. Farinac. *in suo eleganti tract. de Falsitat. quæst. 150. parte 1. num. 21. & per totam*, vbi latissimè de hac materia. Hoc idem etiam clarè testatur Statutum nostrum *sub Rubric. de Falsis testibus, in capit. in omnibus suprà dictis.*

In huiusmodi difficultate, vt rẽ paucis perstringam, & certa huiusce rei doctrina habeatur, distinguo duos casus.

4 Alter est, quando quis committeret falsitatem in scriptura, quæ de per se nullam probationem faceret, nec plenam, nec semiplenam, nec etiam aliqualem præsumptionem, vt putà si quis in aliquo suo proprio lib^ro veluti rationum, scriberet aliquem esse suum debitorem, cum re vera non esset. Nullam enim in hac hypothesi fidem oriri, aut præsumptionem luce meridiana clarius est, *l. exemplo, C. de probationib.* & notant Doct. *in l. admonendi, ff. de iureiur.*

Et in hoc casu falsificans nullo modo pęna falsi punitur.

Ad hoc autem asserendum, moueor infrascriptis iuris rationibus; & primò sic arguo.

5 Ad hoc vt falsitatem committẽs pœna falsi puniatur, requiritur necessariò, quod talis falsitas alicui sit nociua, vel apta nocere. sic præcisè Anchar. *consil. suo 24. num. 6.* Socin. *consil. suo 103. per totum, & 104. vol. 1.* Paris. *consil. 151. num. 23. vol. 4.* latè Gabr. *lib. 7. Conclusionum suarũ, tit. de malefic. concl. 5. num. 1.* infinitos deducit, & Becc. *cons. suo 78. num. 14. volum. 1.* Addo Honded. *consil. suo 109. num. 49. cum seq. vol. 1.* Sequitur Afflict. *decis. sua vlt. num. 9.* & Viuius *opin. sua 273. per totã. lib. 1. & decis. sua 540. num. 5.* Sic etiam tenuit, & iudicauit Rota Rom. *die 21. Nouembr. 1552. teste Verral. decis. sua 5. parte 2.* Parlamentum Delphynale teste Marco *quæstione sua 739. in primo.* & Senatus Mediolan. die 28. Nouembris 1543. teste Claro *lib. 5. Sententiarum in §. falsum, num. 35.*

6 Aliter non punitur falsificans, licet falsitas commissa sit, Gabr. *vbi supra*, Soc. iun. *consil. 38. num. 15. in secundo.*

7 Hinc videmus in simili, quod mendacium, quod nemini nocet, non punitur, secùs si alteri noceat, doctrina Baldi mirabilis *in l. fin. ff. quod fals. tutor.* sequuntur infiniti relati per Viuium *d. decis. 540. num. 4.*

8 Sic etiam testis non potest de falsitate puniri, nisi ipsius falsitas alicui sit obfutura. sic post Bart. Ang. & alios Socin. *d. consilio 103. numero 1. in primo.*

9 Sic quoque instrumentum confectum à Notario si est nullum, alio respectu, quam falsitatis, Notarius illud conficiens non potest puniri ex falso. sic præcisè post Alexand. *consil. 35. in primo*, Paris. *d. consilio 151. num. 23.* Sequitur post multos relatos Viuius *d. opin. 273. num. 4.* Addo Afflict. *decis. sua 21. num. 12.* quòd sic pariter falsificans scripturam non nociuã, & nemini prę-iudicium afferentem nõ tenetur pęna falsi. secundum glos. *in l. damus, in verbo, priuatas, C. ad leg. Cornel. de falsis*, & ibi Bart. *num. 1.* Sequitur Cl. Farinac. *d. tractatu præcitata quæstione 150. parte 12. num. 291. & 292.* vbi plusquam quinquaginta ex scribentibus concordantes deducit, ipsum consulas.

10 Sic etiam vltimo loco statutum imponens pœnam producenti falsum instrumentum, debet intelligi, si falsitas sit nociua, vel apta ad nocendum; sic in terminis Rota Rom. teste Verral. *decis. sua 214. par. 3.*

11 At in casu proposito propter illam falsitatẽ commissam nullum detrimentum pati potest ille, qui debitor in illo libro rationum scriptus fuit, ille enim liber veluti priuatus nullam fidẽ facit, non plenam, vel semiplenam, aut etiam indicium, & præcipuè per spatium temporis, quo ipsemet scribens vitam agit. ad not. *in l. quedam, § nummularios, ff. de edend.* ergo &c.

12 Nec officit, si diceretur, quod illa falsitas posset afferre aliquod pręiudicium saltem post mortem, secundum Bart. & Doct. *in l. admonendi, per l. rationes, C. de probat.*

13 Resp. enim cum Castrensi *consilio suo 130. numero 1. in primo*, id non sufficere, vt ille falsificãs puniatur, ex quo præsumitur, quòd non immemor salutis æternæ, ante vltimum vitæ suæ spiritum,

ritū, huiuſmodi falſitatem remouebit, *ad l.fin. C.ad leg.Iul.repet.*

Hoc idem ſequutus eſt etiam Gabriel. *d.concluſ.5.num.22.*

14 Secundò ſuffragatur mirum in modum doctrina Bart. *in l.1.§.qui in rationib.ff.eod. ad leg. Cornel.de falſ.* vbi dicit, quod quando quis committit falſum in aliqua ſcriptura, quæ aliquam fidem inducat, vel ſemiplenè probet, vel indicium faciat, tunc pœna falſi puniatur, aliàs ſecùs.

Sequutus eſt hanc theoricam præcisè Caſtr. *conſil.ſuo 130. in 1. vbi monetur præcipuè, ſub num. 2. tali ratione.*

15 Quando quis venit puniēdus ex actu aliquo, qui ſit ſortiturus effectum, ſi ille actus non eſt de iure validus,& ſic non eſt ſortiturus effectū, non punitur, *l.1.ff.quòd quiſque iuris.*

16 Sed ſcriptura fuit adinuenta, vt ſortiretur iuris effectum, id eſt, faceret probationem, *l.contrahitur, de pignorib.cum concordantibus.*

17 Si ergo talis eſt, quæ probationem, imò nec aliquod indicium faciat, cum talem iuris effectum non ſortiatur, non debet quis ex falſitate ſic commiſſa, puniri, cum non dicatur verè, ac propriè commiſſa falſitas, *arg.d.l.1.in fin.ff.quod quiſque iuris.*

18 Hanc eamdem doctrinam Bart. contra opinionem Saliceti contrarium defendentis, cuius quoque ſententię adhęſit Cl.vir D.Menoc. *de arbit.d.Caſu* 306.*num.*32.Sequutus eſt etiā Soc. *conſil.ſuo* 104.*num.*3.*vol.*1. Natta, *conſilio ſuo* 588. *num.*5.Gabr.*d.concluſ.*5.*tit.de malef.num.*3.& ex recentioribus Viuius *d.deciſ.*540.*nu.*15.*lib.*4.

19 Et licet idemmet Socin. *conſil.ſuo 62.in 1. dubio, in primo*, videatur totum contrarium defendere, id tamen ſi rectè aduertatur, ſumma eum ratione facit: quoniam priuata illa ſcriptura,& liber rationum ipſius Hebræi cōtra quem conſuluit, poterat aliquid præiudicij tertio afferre, rationibus, vt per eum *in d. conſilio, & præcipuè ſub num.6.*

20 At in caſu noſtro ſcriptura illa, ſiue liber rationum falſificatus, nullam licet minimam in præiudicium alicuius fidem facit, ergo,&c.

21 Accedat, quod quilibet rei ſuæ extat abſque dubio moderator, & arbiter, & poteſt in libro ſuo mille mendacia ſcribere abſque timore pęnæ falſi, ex quo per tale mendacium nullus lędi poteſt, cum ipſi nulla penitus fides adhibeatur, ad not. per Vegium *conſil.ſuo 46.nu.2.* & per Menoch. *conſ.ſuo 75. num. 11.*& ipſum poſtea in ignem proijcere. Sequitur Sola *in Conſuetudines Sabaudiæ, pag.mihi* 166.*num.*9.Si ſic eſt. ergo,&c.

22 Et hanc opinionem ſequutus eſt inter ceteros Gabriel.*dicta concluſ.5.num.4.* omnium pulcherrimè, & latiſs. Nat.*conſil.ſuo 588. per totum*, & nouiſſimè Io. Bapt. Coſta *in ſuo tract. de iuris, & facti ignorantia, diſt.83.num.fin.* Addo poſt hæc edita viſum Cl. d. Farinacium *d.quæſt.*150.*part.* 2.*num.*320.*cum ſequentibus*, vbi omnium latiſſimè & elegantiſſimè; videndus idem prius, *ſub num.*308. vbi regulā proponit generalem ad falſificantem quamlibet ſcripturam priuatam, quę nihil probat pro ſcribente, nullo pacto pęna falſi puniri.

23 Sed contra ſupradicta obijciet quis fortaſſis, de text. *in d.l.damus, in verſ. necnon & rationes priuatas, C.eod.ad leg.Cornel.de falſ.* ex quo tex. ſatis aperte colligi videtur, falſificantem proprium librum priuatarū rationum, in crimen falſi incidere, quod eſt contra ſuperius firmatam regul.

24 Ad idem videtur eſſe text. *in l.1.§. qui in rationibus, ff.eod.ad leg.Cornel.de falſ.*

25 Reſpondetur vnà cum *gl.in d.l.damus, in verb. priuatas*, legem ipſam nō loqui de libro proprio rationum priuatarum, ſed de priuata ratione tali, quæ aliquid valeat ſaltem ad comparationem, & ſequuntur ibi communiter Doctores, Soc. quoque *conſ.ſuo 104.nu.2.in fi.vol.1.*

26 Vel dic ſecundum Nat.*d.conſil.ſuo 588.nu.16. cum ſeq.* quod dicta iura intelliguntur, quando ſcriptura illa producebatur in forma ſcripturæ priuatæ ſollēnis, vt quia habebat ſubſcriptionem teſtium, quo caſu probationem inducebat, quod non eſt hic.

27 Firmum eſt ergò, falſificantem proprium librum rationum, ex quo nulli præiudicium afferre poteſt, ordinaria pœna falſi minimè plectendum eſſe.

28 Quod quidem præcipuè procedit, quando ipſemet falſificans nullo vnquā tēpore eo vſus fuerit, vt poſt multos relatos docuit præcisè Vulpell. *conſ.ſuo 129.nu.3.*

29 Sed pulchra hic ſuſcitatur quæſtio, an ſcilicet pœna aliqua extraordinaria arbitrio D. Iudicis, puniēdus ſaltem ſit ille, qui commiſit falſum in ipſo priuato libro rationum?

30 In huiuſmodi difficultate negatiuam ſententiam tenuit inter ceteros Paul. de Caſtro *in d. conſ.ſuo 130.vol.1.* Nat. *d.conſil.ſuo 588.in fine*, Roland. à Vall. *conſil. ſuo 38.num.45. vol.1.* Crauett. *conſil.46.nu.1.* & Vulpell. *conſil.ſuo 129. per totum*, cui quidem plures clariſſimi viri ſubſcripſere. Sequitur etiam Teſſaurus *deciſ.ſua Pedemont.171. nu.2.* Suadetur autem hæc opinio tali ratione.

31 Pęna iſta extraordinaria, quæ infligenda eſt, quæ dicitur criminis ſtellionatus, eſt ad inſtar actionis de dolo, *l.3.§.1.de crimine ſtellionatus.* Sine enim dolo ipſum crimen ſtellionatus minimè committitur, *d.l.3.*& ſequitur Soc.iun. *conſ. ſuo 39.num.85.in 2.*

33 Sed actio de dolo non datur propter mendacium, quod alicui non nocet, *l.quod ſi venditor, ff.de dolo, & l.fundum, §.cum tibi,*& ibi Salic. *de euictionibus*, ergo &c.

34 Eſt autem crimen hoc ſtellionatus (vt nil, quod ad terminorum ſpectat cognitionem, intactum relinquam) innominati criminis nomen, cum enim crimen proprio, ac ſpeciali nomine caret, ſtellionatus illud aſſumit, & ipſius pęna eſt iudicis arbitraria, quemadmodum & eius accuſatio ſubſidiaria, *l.2.& 3.ff.eod. de crimine ſtellionat.*

Vnde

36 Vnde autem nomen istud sumpserit, & in quibus casibus locum habeat, latissimè differit Nomenclator egregius D. Menoch. *de arbitrar. lib. 3. Centur. 4. Casu 381.* vide per eum.

Sed ad rem redeamus.

37 Contrariam autem sententiam defendere alij multi non dubitarunt, inter ceteros autem post Cyn. & Bald. *in l. 1. C. de sepulch. violat.* Parif. *consil. suo 151. num. 29. & 30. in quarto*, Gabr. post plures relatos *d. conclus. 5. nu. 14.* Clarus in §. *falsum, numero 35.* vbi pulchrè. Becius *consil. suo 78. num. 15. & 16.* Afflict. *decis. sua 404. num. 13.* Viuius *d. decis. sua 540. nu. 10. cum seq. & per totam*, & perillustris vir D. Menochius, *de arbitr. lib. 2. Cent. 4. Casu 306. nu. 16. cum seq.* vbi latè.

38 Ad hoc autem asserendum considerat Viuius, quod qua muis tria apprimè ad essentiam falsitatis requirantur, videlicet, dolus malus, &
39 verus, (falsum enim sine dolo non committitur, *l. nec exemplum, & l. si quis decurio*, & ibi Cyn. *ad leg. Cornel. de fals.* & tradit Becc. *consil. suo 78. nu. 8. & 9.* & Menoch. *lib. 2. de arbit. Centur. 4. Casu 309. num. 1.*) item secundo loco mutatio veritatis, & quod alteri noceat; itē quod non satis sit immutatam esse veritatem, licet cum dolo, nisi alicui quoque damnum fuerit illatum. Soc. iun. *consil. suo 39. nu. 83. in 2.*

40 Tamen hæc omnia tria requisita procedūt, vt illis intercedentibus ordinaria falsitatis pœna locum habeat; ceterum vbicumque nō extat nociua, commissa est tamen falsitas, puniri debet ille, qui falsitatem commisit, pœna aliqua extraordinaria, arbitrio tamen iudicis.

41 Accedit secundo. Nam in isto casu falsitas absque dubio fuit commissa. Falsum enim nihil aliud est, quàm mutatio veritatis, *l. quid sit falsum, ff. de falsis.* Soc. *iun. consil. 37. nu. 24. in 2.* & Beccius *consil. 78. num. 1.* & veritatem iste proculdubio mutauit. Scripsit enim, puta, me debitorem in centum cum 50. dūtaxat deberem, & quod ad falsitatē spectat, validius ipsam consummare nequiuit, vnde est pœna quoque falsi puniendus, & ordinaria, vtpotè, quia illa falsitas nemini obsit, saltem aliqua extraordinaria; & hoc vt homines ab huiuscemodi falsitatibus in eorum libris conscribendis qui præiudicium aliquod gignere quandoque possent alieui, penitus absterreantur.

42 Nec officit, quod nemini damnum afferat. Respondetur enim quod si afferret, pœna falsi ordinaria locum haberet.

43 Præterea, dicitur sat esse, quod possit detrimentum inferre, licet non intulerit. Afflict. *decis. sua vltima, num. 13.* per ipsum enim falsificantem non stetit.

44 Et in istis casibus delinquentis animus attenditur, Thessaur. *d. decis. nu3.*

45 Et huic sententiæ veluti æquiori & ego lubens subscribo, videndus hac de re Cl. Farinac. *præcit. quæst. nu. 362. cum seq. vbi latissimè.*

46 Amplia hoc eo magis procedere, quando in ipsa falsitate committenda quæ nemini est nocibilis, intercessisset dolus, nam tunc contra ipsum falsificantem pœnæ extraordinariæ arbitrio iudicis absque dubio locus est. Sic post alios docet eleganter Farinac. *d. q. 150. nu. 339.* & est verissima Conclusio, quidquid dixerint nonnulli relati per eumdem Farinacium, *sub numero 338.*

47 Secundus autem principalis casus est, quando illud, quod falsificatur, habet sui essentiam, & formam, & nisi falsitas fuisset detecta, nocuisset ad plenam, seu semiplenam probationem, vel ad aliqualem præsumptionem, & tūc talis falsitas venit punienda.

48 Exemplum autem tale potest esse. Mæuius debitor meus scripsit quandam schedulam, in qua sic dicebatur. Ego talis creditor habui à Mæuio debitore meo ea, quæ mihi debebat.

Dubitatur, an detecta falsitate ipse Mæuius de falso sit puniendus.

49 Et in hoc casu per affirmatiuam concludito. Text. est notabilis, *in l. qui veluti*, & ibi in specie Bald. *& in d. l. damus, C. ad leg. Cornel. de fals.* & ibi Doctores omnes, amplissimè Farinacius *præcit. quæst. num. 353. cum sequentibus, & prius sub numero 350.*

50 Suffragatur vlterius talis ratio. Quando scriptura priuata potest aliquid gignere præiudicij, saltem per comparationem litterarum, tūc semper falsitas in ea scriptura commissa ordinaria pœna falsi punitur, ita glos. *in l. damus, in ver. priuatas*, quā mirabiliter sequutus est Bart. *in l. si quis legatum, num. 2. ff. ad leg. Cornel. de fals.* Sequitur præcisè Farinac. *d. quæst. num. 353. & 355. cum sequentibus*, vbi pro regula firmat idem iuris esse in falsitate, quæ licet non nocuerit, erat tamen apta nocere, talis enim falsitas secundum (quidquid nonnulli dixerint) ordinaria pœna falsi punitur; eum consulito.

51 At in casu nostro absque dubio id de facili potest contingere. Fingamus enim Mæuium illum debitorem excipere mihi creditori petenti satisfactionē crediti mei, de illa schedula saldi, meq; illi replicare, antipocam illam esse falsam, nec manu mea esse conscriptam, hoc in casu sine dubitatione ad litterarum comparationem deueniendum esset; & sic posset mihi aliquod præiudicium inferri.

52 Multos enim extare, qui alienum caracterē adeo præcisè æmulantur, vt vix vnus ab alio dignosci possit, apertissimè testatus est inter ceteros Mascard. *Conclus. sua 330. num. 2. & 3.* & iam ex ipsa quoque schedula quādam præsumptionem ad fauorem Mæuij debitoris ortam esse aliàs fuit conclusum.

53 Aliud exemplum potest afferri in libro mercatoris falsificato, cum enim ille aliqualem sine dubio probationem inducat, & per consequens tertio in hoc casu præiudicium inferri possit, ipsum mercatorem falsitatē in eodem patrantem pœna falsi ordinaria multandum esse, apertè consequitur; sic præcisè post multos relatos Gabriel. *d. Conclus. 5. de malefic. numero 6.*

Sequi-

Sequitur in præcisis terminis Clar. Farinacius, *quæst. præcitata, num. 327. cum sequentibus*, vbi post Vulpellum ampliat, etiamsi iste liber non fuerit productus in iudicio.

54 Intellige tamen in libris ipsorum mercatorum ad merces spectantibus, & non in alijs. Sic post Riminald. iun. Camill. Borrel. *consil. suo 66. numero 11.*

55 Amplia ex sententia eiusdem D. Farinacij, *d. quæst. num. 329. cum sequentibus*, hoc pariter locum sibi vendicare in exactore publicæ pecuniæ minus scribente quam acceperit, in suo libro rationum, vel aliquam partitam falsificante; in socio abradente, vel falsificante librum suarum rationum, ac in alijs personis, de quibus per eum, quem consulas.

56 Sed in praxi, quomodo reo conuento volenti de falso scripturam illam priuatam ab actore dolo malo contra eum productam redarguere, consulatur? quæres.

57 Respondeo ex mirabili doctrina Bart. *in l. diuus, la seconda, ff. eod. ad leg. Cornel. de falsis*, quod poterit ipse actor scripturam illā in iudicio producens ab ipsomet reo interrogari, an reuera scriptura illa vti velit, dummodo tamen interrogans exprimat specificè partem illam scripturæ, quam intendit de falso coarguere, cui quidem interrogationi factę tenebitur præcisè producens ipse respondere, & si forsan ea adhuc se velle vti responderit, detecta postea falsitate ordinaria pœna falsi absque dubio multandus erit, & si enim ab initio aliquam excusationis, vel ignorantiæ causam valuisset allegare, de ipsa tamen falsitate certior postmodum factus, cum vsque ad finem causæ pergere dolo malo maluerit, id agere sine dubitatione prohibetur.

58 Sed qualis ipsiusmet actoris producentis ad illam interrogationē à reo factam debeat esse responsio, id est, an debeat esse nitida, & clara, an verò possit esse dubia, & cum protestatione: nō est præsentis speculationis, vide Bart. *in d. l. Diuus*. Gabriel. *d. lib. 7. conclus. 7.* vbi omnino pulcherrimè, & latissimè, Bertaz. *cons. suo criminali 496. in 2.* & plures alios, quos refert, & sequit Costa *d. tract. de iuris, & facti ignor. Centur. 3. dist. 83. num. 8.* vide per eum. Adeundus quoque Cl. D. Farinacius *decis. sua Rotæ Rom. 783. vbi pulchrè.*

59 Quid autem sit agendum, si quis voluerit arguere instrumentum de falso, consulas statutum nostrum Patauinum *sub Rubrica, de Falsis testibus, & instrumentis, cap. si aliquod instrumentum* hæc satis.

60 Latius de materia falsificantis scripturam priuatam, idem D. Farinacius *præcit. quæst. 150.* vide per eum; non enim omnia ibidem per ipsum scripta hic cartis committenda sunt.

De materia autem, an, & quādo falsitas non nocibilis puniri possit? latè Sigismundus Scaccia, *lib. 2. de iudic. Causarum Ciuilium ac Criminalium, cap. 8. num. 517. cum multis sequentibus*, eum pariter consulas.

Occultans, surripiens, corrumpens, abradens, lacerans, & comburens scripturam priuatam, an, & quando pœna falsi puniatur?

QVAESTIO V.

SVMMARIVM.

1 *Occultans, seu surripiens scripturam priuatam, vt veritas non appareat, falsi pęna tenetur.*
2 *Idē est in corrumpēte, & abradente scripturam ipsam.*
3 *Iodoci Damhouderij doctrina deducitur.*
4 *Idem quoque in lacerante, & comburente scripturam ipsam priuatam.*
5 *Contrarium docuit Antonius Tessaurus.*
6 *Eius opinio refellitur per authorem, & nu. 7. & 8.*
9 *Noua obiectio.*
10 *Solutio.*
11 *Confessus combussisse scripturam priuatam, torqueri potest, vt dicat causam, quare eam combusserit.*
12 *Contra lacerantem, & comburentem scripturam ipsam priuatam datur iuramentum in litem.*
13 *Lacerans, & comburens scripturam priuatam, perdit causam.*
14 *Ratio.*
15 *Lacerans, seu comburens scripturam priuatam, non punitur pęna falsi, nisi dolosè id egerit.*
16 *Doctrina Barbatiæ deducitur.*
17 *Laceratio in dubio præsumitur dolosè facta.*
18 *Fallit in tribus casibus de quibus & numero 19. 20. 21. & 22.*
23 *Lacerans propriam aliquam scripturam, pęna falsi non punitur.*
24 *Ratio, & num. 25.*
26 *Celans scripturam priuatam, vt nemini appareat, punitur, secùs si contra vnam personam tantum.*
27 *De materia occultantium publica documenta, videndi Doctores remissiuè.*

1 Occultantē, seu surripientem scripturam aliquam priuatam, vt veritas non appareat, falsum committere, & per consequens falsi pęna teneri, firma sit Conclusio. textus est clarus *in l. 1. §. qui in rationib.* ibi: (vel rem amouerint) & ibidē glo. *in vers. vel rem, ff. ad leg. Cornel. de Falsis, in l. Paulus, §. 1. & in l. qui testamentum, ff. eodem*, ad idem quoque text. est apertissimus *in l. damus, C. eod. tit.* alia iura concordantia deducit vna cum pluribus scribentium authoritatibus Clar. Farinac. *de Falsitat. & simulatione quæst. 150 par. 7. nu. 154.*

2 Amplia Primò propositam Regulam, vt eadem falsi pęna locum habeat in corrumpente, & abradente scripturam ipsam priuatam, seu in illa aliquid delente; text. est clarus *in d. l. Paulus, §. 1.* ibi: (Quid deleuerunt) & notatur *in d. l. 1. §. is qui peruerterit, & in l. qui testamentum, ff. eod.* Addo pulcherrimum textum *in l. quid sit falsum, ff. eodem tit.* vbi sic legitur. Quid sit falsum, quæritur.

ritur.

ritur,& videtur id esse falsum, si quis chirographum alienum imitetur, vel rationes intercidat. Hoc idem docuit apertè Cyrillus Fulgeonius *in sua Summa Criminali, par.2.tit. de publicis iudiciis*, §. 8.*num*.1.

3 Huc confert mirum in modum doctrina D. Iodoci Damhouderij, *in sua praxi Criminali, cap.*126. *tit. de Falsitate per silentium, num.* 4.dum talia verba profert.

Quisquis item vitiat, corrumpit, & falsificat libros mercatorum, aut eos comburit, aut ex ijs paginas, vel quaterniones excipit, aut quædam substantialia litura quadam,vel rasura tollit, & veritatem obscurat, ne fides mercatoris, & veritas alijs innotesceret, is fidem falsi committit,& plectendus est,& falsi pœna,& restitutione omnium damnorum. Hactenus Iodocus. Conferunt quoque scripta, ac deducta per Clariss. D. Farinacium, *d.quæst.*150.*præcitata parte* 7.*nu.*158.vide per eum.

4 Amplia secundò idem iuris quoque esse in lacerante, seu comburente scripturam ipsam priuatam,nam adhuc is pęna falsi ordinaria punietur; sic pręcisè notatur *in d.l.*1. *pręcitato* §. *qui rationibus, in d.l.qui testamentum, & in pręcit.l.Paulus*, §.1.*ff.eodem tit.* Hoc idem sequutus est Clar. Gratus,*consil.suo* 59.*vol.*1.dum in puncto consuluit contra lacerantem apocham sui debitoris in illius præiudicium, vt pęnam falsi plectatur; eum consulito, nam casus,super quo cōsuluit, est in his præcisis terminis; Adde in ijsdem terminis D. Franciscum Marcum, *quæst.sua* 741. *num.*1.*parte* 1.

5 Obseruandum tñ eruditissimum præsidem Tessaurum *in sua Pedemont.*171.*nu.*4. conari defendere,lacerantem, seu comburentem ipsam scripturam priuatam, non incidere in pœnam falsi,quia non potest dici commissa falsitas,vera enim falsitas est (secundum eum) quando ponitur in scriptura id, quod est falsum, vt puta,Męuium esse debitorē de 50.cum tamen reuera nihil debeat, vel de minori summa sit debitor; quid ergo? Subdit ipse, quod ipse lacerās tenebitur ad interesse erga partem prætendentē actione in factum, si dolus accesserit, quod interesse per iuramentum in litem terminabitur, idq; totum prudenti iudicis arbitrio relinquetur.

6 Verum hæc opinio D. Tessaur.viri alioquin clarissimi nō mihi satis probatur, fateor enim, quod falsitas propriè tunc dicitur commissa, quando in scriptura positum id est quod est falsum,sed teneo etiam, quod falsum committatur,quando vt veritas non appareat,aliquid celatur,vt ad litteram dicit Iurisconsultus *in l.Paulus*,§. 1.*ff.eodem tit.ad leg.Cornel.de fals.* Iam autem lacerantem, seu comburentem scripturam ipsam priuatam id agere, vt de veritate debiti,vel crediti respectiuè,seu de alijs in eadem contentis appatere nequeat,cōstat inter omnes,& tradit D Mascard.in specie *de probationibus Concl. sua* 962.*nu.*2.*cum seqq.*vbi pulchrè,ergo.

7 Pręterea definitur falsum à Paulo Iurisconsulto *in l.quid sit falsum,ff.ad leg.Cornel.de fals.*vt sit, si quis chirographum alienum imitetur,aut libellum, vel rationes intercidat, idest lacerer, sunt enim synonyma, ergo patet intercidētem seu lacerantem rationes, & sic scripturam priuatam,(librum enim rationum specie esse scripturę priuatę satis notum est) pęna falsi ordinaria plectendum esse, contra opinionem D. Tessauri.

8 Et ideo non est mirum, si isthęc D. Tessauri opinio,(licet de supradictis nullum verbum) displicuerit etiam Monarchę Iuristarum D. Farinacio *d.quæst.*150.*præcitata parte* 7.*num.*165.*in fine*,quando tamen laceratio,seu combustio dolo,& in præiudicium alterius (quod & nos supponimus)commissa fuit.

9 Sed adhuc superesse videtur pulchra difficultas,& est. Nam eo casu videtur esse locus pęnę falsi,quando quis celat,lacerat,seu amouet testamentum, tunc enim, quia accusatio est publica,(testamētum enim publici iuris esse constat,l.3 .tit.eodem) videtur, quod dicta pęna locum habere debeat; secus autem dicēdum sit, si occultetur, seu comburatur, quælibet alia scriptura, nam tunc cum accusatio non videatur esse publica,non intrat pęna falsi, sed furti; text.est de hoc ad litteram *in l.Paulus,ff.eodem ad leg.Cornel.de fals.* vbi sic legitur (Paulus respondit instrumentorum surreptorum crimen non esse publici iudicij, nisi testamentum alicuius surreptum videatur.)Quid clarius?& huius opinionis extitere etiam quamplurimi relati per D. Farinac.*d.q.*150.*nu.*171.*&* 172.

10 Huic obiectioni facile responderi posse existimo,& dico eam procedere posse, nisi subreptio, seu laceratio fiat animo occultādi ipsam scripturam, & vt veritas non apparear, (quod in casu nostro supponimus;) tunc enim cum crimen sit publicum, locum habet pęna falsi, etiamsi non testamētum,sed alia quælibet scriptura occultata fuerit; sic magistraliter interpretata est glos.*in d.l.Paulus, in fine, in verfic. surripuerunt.* Eam infiniti sequuti sunt, quos retulit, ac insequutus est Clariss. Farinacius *d.quæst.*150. *num.*174. vbi inter ceteros adducit Angel. *in l. prima, num.*2.*&* 3. *de publicis iudicijs*, attestantem ita fuisse practicatum Perusij ipso audiente.

11 Subamplia principalem istam ampliationem, vt etiam torqueri possit is, qui confessus est se combussisse scripturam ipsam priuatam, vt dicat causam, quare eam combusserit. Sic eleganter docuit post infinitos relatos,Cl. Farinacius,*præcit. q. & parte,nu.*162.

12 Subamplia secundò, vt contra lacerantem, & comburentem scripturam ipsam, detur etiā iuramentum in litem; statur enim iuramento partis de eo, quod continebat eadem scriptura lacerata,& contra eumdemmet lacerantem datur ipsum iuramentū in litem, ad probandum interesse damni emergentis, & lucri cessantis, intrinsecum, & extrinsecum. Sic pulchrè post quam

quam plures concordantes adductos docuit idem Clar. Farinacius, *d.quæst.* 150. *par.* 2. *num.* 51. *& d.par.* 7. *num.* 163. tangit quoque D. Mascard. *d.Conclus.* 962.

13 Subamplia tertio, nam sic lacerans, & comburens scripturam ipsam priuatam, perdit etiã causam, ad latè tradita per eumdem D. Farina

14 cium, *d.quæst.* 150. *num.* 33. *&* 168. Nec sanè mirum: nam qui subtrahit, seu lacerat instrumenta, seu quaslibet alias scripturas, præsumitur habere malam causam; pulchrè Barbatia, *consilio suo* 54. *num.* 4. *in* 3.

15 Declaratur autem regula principalis superius firmata, vt locum quidem habeat, dummodò in laceratione, seu combustione ipsius scripturæ interuenerit fraus, & dolus, aliter secus. Cessante enim dolo, non solum cessat pœna leg. Corneliæ de Falsis ordinaria, sed etiam alia extraordinaria Stellionatus; ad tradita per Corneum, *consil.* 182. *nu.* 5. *lib.* 4. Cepolam, Socinum iuniorem, Beccium, ac plures alios, quos retulit, ac sequutus est D. Honded. *consil. suo* 105. *nu.* 86. *in primo*. Sic eleganter post infinitos concordantes adductos animaduertit D. Farinac. *d.q.* 150. *num.* 165.

16 Confert hic mirũ in modum, quòd scribit subtilissimus Barbatia, *consil. suo præcit.* 54. *num.* 4. *vers. vnde Bald.* dum docuit eum, qui per superbiam, vel indignationem lacerauit scripturam coram iudice productam, non pęna falsi, prout si dolosè, ac fraudolenter lacerasset, sed extra ordinem arbitrio iudicis puniẽdum esse. Hanc eamdem traditionem Barbatiæ, sequuti sunt nonnulli alij, quos retulit, ac insequutus est D. Mascardus, *supracit. Concl. sua* 962. *nu.* 5.

17 Obseruãdum est tamẽ, quod laceratio in dubio præsumitur dolosè facta: ipsa enim falsitatem commissam proculdubio arguere solet, vt docuit Crauet *consil.* 6. *num.* 8. *& consil.* 28. *nu.* 8. Illi addo Curtium sen. *consil.* 56. *in fine*. Falsum autem sine dolo non committi, adeo clarum est, quam quod clarissimum, *ad l. nec exemplum, & l. si quis Decurio, & ibi Doctores ad leg. Cornel. de Falsis*.

18 Limitatur autem ista præsumptio, videlicet, per laceratio præsumatur dolosè facta, & propterea sit ordinaria pœna falsi punibilis, tribus in casibus principalibus.

19 Primus quidem est, respectu mulieris, quæ non præsumitur falsum committere ob præsumptam ignorantiam, sic in specie Clar. Menoch. *consil. suo* 48. *num.* 19. Sequuti sunt Clar. Mascard. *d.Conclus. sua* 962. *num.* 7. & Farinacius, *d.quæst.* 150. *præcit. par.* 7. *num.* 166. *& in tract. de pœnis temperandis*, *q.* 89. *inspectione* 3. *num.* 50. *cum tribus sequentibus*, vbi docet, quod neque dolus, neque lata culpa in ipsa muliere præsumitur, sed bene bona fides, & quod hanc coniecturam induxit naturalis ratio, & sexus imbecillitas, & latius vt ibi per eum, quem omnino consulas.

20 Idem iuris esse cõcludas respectu rustici ob supradictas rationes. Sic præcisè Menochius, & Mascard. *prænotatis locis*. Sequutus est Clar. Farinacius, *d. suo tractatu de pœnis temperandis*, *præcitata quæst.* 89. *d.inspect.* 3. *nu.* 45. *cum tribus seqq.* vbi omnium latissimè, ac pulcherrimè insistit.

21 Alter principalis casus est, quando persona lacerans esset nobilis, ac bonæ famæ, quia tunc in ea cessaret, & suspitio, & præsumptio falsi. Sic post Bald. Crauet. & Soc. iun. tradit eleganter Menoch. *d.consil.* 48. *num.* 20. sequuti sunt ijdem Clar. viri Mascard. *d.Conclus. sua* 962. *num.* 8. & Farinacius, *d.quæst.* 150. *num.* 166. *& infra, quæst.* 153. *num.* 147. vbi infinitos prope concordantes deducit.

22 Postremus verò casus est, quando ex laceratione, siue combustione, lacerans ipse nullum perciperet commodum, siue lucrum, quinimo potius damnum, quia tunc cessat in eo præsumptio falsitatis, ac per consequens in eodem ordinaria pęna falsi minimè locum habet. Sic in specie post Corneum, Rubeum, Crauet. & Roland. D. Menoch. *d.consil.* 48. *num.* 21. insequuti sunt D. Mascard. *d.Conclus. sua* 962. *num.* 9. & Farinacius, *d.quæst.* 150. *præcit. num.* 166. *& infra quæst. sua* 153. *nu.* 205. *cum pluribus sequentibus*, quem omnino consulas.

23 Declaratur, secundo principaliter regula superius firmata, vt minimè procedat, quando quis propriam aliquam scripturam priuatim laceraret, quæ tantum in ipsius lacerantis commodum producta, redundasset; tunc ob dictã lacerationem pœna falsi minimè punuetur; nec mirum. Non enim potest dici commissa

24 falsitas, nec res illicita, aut dolus; tum quia de re propria actum est, in qua quilibet est moderator, & arbiter, *ad l. in re mandata, C. mandati*, tum etiam, quia ista laceratio tamquam nulli nocibilis, minimè punitur; sic eleganter, sed longè latius Clar. præses D. Tesaur. *decis. sua Pedemont.* 171. *num.* 1. *&* 2. Conferunt mirum in modum scripta per nos, *supra præcedenti quæst. in primis numeris*, ibi dicta lector consulat.

25 Adde, quod magis est: Nam qui occultat etiam proprium instrumentum, non dicitur esse in dolo. Bald. Salic. & Decius, *in l. qui accusare, C. de edendo*, & sequutus est post alios D. Alex. Trentacinq. *Variarum resolutionum, lib.* 2. *tit. de Fide instrumentor. resolut. prima*, *num.* 1. & per consequens pęna falsi puniri nequit.

26 Declaratur, tertio principaliter supradicta regula, vt locum habeat, quando quis celat ipsam scripturã simpliciter, vt nemini appareat; secus si celat contra vnam personam tantum, alijs autem palam ipsam ostendit, sic perpulchrè Clar. D. Menoch *de Arbitrar. lib.* 2. *Cent.* 4. *Cas.* 311. *num.* 5. Sequutus est post infinitos concordantes deductos magni nominis I. C. Cl. Farinac. *d.quæst.* 150. *num.* 170.

Et hæc quoad subtractionem, lacerationem, ac combustionem scripturæ priuatæ dixisse sat sit.

27 De occultatione verò, ac laceratone facta de instrumento publico, videndi D. Menoch.

d.Casu

d. Casu 381. Mascard. *d. conclus.* 962. Alex. Trentacinquius *d. Resolut.* 1. *per tot.* & Farinac. *d. quæst.* 150. *d. parte* 7. addo Boer. *decis.* 292. Francisc. Marc. *quæst. sua* 701. *p.* 1. Tessaur. *decis.* 171. & Illustr. D. Card. Tuscum *Conclusione sua* 3. *in littera L.*

Falsitas an, & quando præsumatur ex Apostilla, seu additione reperta in scriptura priuata?

QVAEST. VII. PRINCIPALIS Dubitatio prima.

SVMMARIVM.

1 *Falsitas præsumptionibus satis superq; probatur.*
2 *Ex Apostillis, seu additionibus in margine ipsius scripturæ priuatæ repertis arguitur falsitas.*
3 *Idem dispositum est, respectu publici documenti.*
4 *Apostilla, seu additio in margine scripturæ priuatæ quando continet aliquid magni præiudicij, tunc præcipuè falsitatem arguit.*
5 *Item, quando reperitur in loco suspecto.*
6 *Item, quando in parte substantiali.*
7 *Quando autem dicatur apposita in loco substantiali, edocet author, & num. 8.*
9 *Item, quando apostilla, seu additio reperitur scripta diuersa manu ab ea, qua est scriptum corpus ipsius scripturæ.*
10 *Secus est autem si eadem manu.*
11 *Sublimita, vt ibi.*
12 *Apostilla, & additio in scriptura priuata falsitatem arguit, maxime quando est scripta diuerso atramento à corpore scripturæ.*
13 *Nonnulli rati sunt solam diuersitatem atramenti in apostilla; seu additione falsitatem minime arguere, nisi etiam concurrat diuersitas manus.*
14 *Doctrina Mascardi.*
15 *Contrarium verus.*
16 *Apostilla, seu additio inserta in scriptura priuata an falsitatem arguat, quando est confecta eodem atramento, quo scriptum est corpus ipsius scripturæ, dubitatur.*
17 *D. Menoch. & Achill. Personalis sentiũt pro negatiua.*
18 *Contrarium Vulpellus, & Farinacius.*
19 *Doctrina Menochij deducitur.*
20 *Additio, seu apostilla in scriptura priuata tribus in casibus falsitatem minime arguit, de quibus & num. 21. & 22.*
23 *Additio in dubio præsumitur facta eodem tempore, & de consensu partium, non autem ex interuallo.*
24 *Contrarium multi.*
25 *Cogita.*
26 *Licet ex Apostilla inserta in scriptura priuata falsitatis suspicio oriatur, oritur tamen dicta suspicio ad effectum, vt ipsi scripturæ fides denegetur, non tamen vt contra scribentem ipsum criminaliter agi possit.*

1 FIrma est Iuris Conclus. falsitatem præsumptionibus satis superq; probari, vt post alios omniũ latissimè docuit Cl. ac æternæ memoriæ vir D. Farinac. *in suo aureo tractatu, de Falsitate, quæst.* 152. *num. per totam*, ac D. Menoch. *de præsumptionibus, lib.* 1. *quæst.* 58. *nu.* 8. succedit autem nunc videre, quænam sint istæ præsumptiones, falsitatem ipsam arguẽtes; & Primo quidem loco occurrit præsumptio illa, quæ promanat ex Apostilla, seu additione facta in ipsa scriptura priuata.

2 In hac aũt proposita dubitatione Regulam propono affirmatiuam, quod scilicet ex Apostillis, seu Additionibus in margine ipsius scripturæ priuatæ repertis, arguiṫ falsitas; sic notatur *in l. falsos, C. ad leg. Cornel. de Falsis*, & est textus apertus *in l. Paulus, §. 1. sub illis verbis (qui in rationibus) & ibi subiecerunt, ff. eod. tit.*

Hoc tradidit quoque Franc. Marc. *q. sua* 699. *nu.* 5. *p.* 1. vbi docuit, quod qñ aliquis addit, vel apostillat, seu interlineat scripturam alienam, cõmittit furtũ. idq; ẽt sequutus est idẽ Marcus *quæst. sua* 743. *nu.* 4. *ea. par.* 1. & D. Baiard. *in Addit. ad Clarum, in §. falsum, nu.* 197. *ver. item si scriptura.*

3 Hoc idem videmus quoque dispositum respectu publici instrumẽti, ipsũ. n. ex Apostillis, seu additionibus in eo appositis adhuc de falso redarguiṫ, vt post alios firmauit pro Regula Cl. vir D. Farinac. *d. suo trac. de Falsitate, quæst.* 153. *n.* 2.

4 Ampliatur præmissa cõclus. vt potissimum procedat, quãdo additio, seu appostilla in margine ipsius scripturæ priuatæ reperta, continet aliquid magni præiudicij, nam eo magis scriptura ipsa de falso redargui potest. Sic in simili de publico instrumento docuit Cl. Farinacius *d. quæst.* 153. *num.* 3.

5 Declaratur autem ipsamet supradicta conclus. varijs modis; & primò, vt nõ procedat, qñ talis apostilla, seu additio reperitur apposita in loco suspecto ipsius scripturæ, secus in loco nõ suspecto: quia tunc nullam arguit falsitatẽ. Sic videtur esse de communi mente omnium Scribentium, dum falsitatem arguunt ex additione, & apostilla reperta in loco suspecto, quasi sentiant secus in loco non suspecto.

Et sic in specie post quam plures relatos, declarat, (loquendo de publico instrumento) Cl. Farinac. *d. quæst.* 153. *parte* 1. *nu.* 4.

6 Secundo declaratur principaliter, vt locum habeat, quãdo ipsamet apostilla, seu additio reperitur in parte substantiali ipsius scripturæ, tũc enim falsitatem arguit, secus, si in loco nõ substantiali; sic præcisè post Ruinum, Paris. Dec. ac alios, D. Farinac. *d. quæst.* 153. *num.* 6.

7 Tunc aũt diciṫ esse apposita in loco substantiali, (ne termini ignorentur) qñ est apposita in ea parte, in qua rei pondus consistit, ad tradita in simili per Ioannem Sichard. *in l. si vnus, num.* 8. *C. de Test.* vel qñ rei substantia cõmutatur, prout docuit Baiard. *in addit. ad Clar. in d. §. falsum, num.* 198. Vel qñ est apposita in ea parte, quæ pertinet ad sollemnitatem scripturæ, nõ autem in ea, in qua facti narratio cõtineṫ, ad tradita p Castr. *in d. l. si vnus, num.* 4. Vel quando est apposita super re, de qua litigaṫ, prout animmaduertit Card. Paris. *consil. suo* 28. *num.* 44. *in* 2. Sed quæritur,

vt docuit Grammat.decis.166.nu.17. Vel tandem, quādo est inserta in loco in quo stat tota substantia quæstionis, ad tradita per Ancharanum *consi.suo* 431.*post numerum* 4. Latius in hoc proposito vide Cl. Farinacium differentem *d. quæst.* 153.*num.* 6.38.53.*&* 75.

8 Adde pro coronide, quod si quis abradit in aliqua scriptura nomen alienum, & ponat nomen suum, illa abrasio dicetur substantialis, & sic abradens tenebitur pœna falsi. Doctrina est Bartoli *in l. Titio, num.* 4. *Ad Municipal.*

9 Tertio declaratur principaliter, vt præcipuè procedat, quando Apostilla, seu additio reperitur scripta diuersa manu ab ea, qua est scriptū corpus ipsius scripturæ, tunc enim sine dubio talis Apostilla, seu additio, falsitatem arguit. Sic præcisè plurimi relati per Cl. Farinacium, qui & ipse huic eidem opinioni adhæsit, *d. quæst.* 153.*nu.* 7.*&* 8. vbi post Ruinum ampliat, etiam quod sit dubium, cuius manu apostilla fuerit scripta. Adde tradita in simili de instrumento per D. Mascard. *de probation. Conclus.* 740. *num.* 11.*&* *nu.* 40.*ver. & eo magis.&* per Cl. Menoch. *de Arbitr. lib.* 2.*Centuria* 2. *Casu* 187.*num.* 39.

10 Secus est autem, si apostilla, seu additio reperta reperiatur eadem manu, quia tūc ex ea nō arguitur falsitas; & sic vt falsitas arguatur, necesse videtur, vt cōcurrat diuersitas manus. Sic plurimi, quos retulit, ad sequutus est D. Farinacius, *d. qu est.* 153.*num.* 10.

11 Sublimitatur tamē hoc etiam etiam ex Apostilla, seu additione scripta eadem manu, falsitas arguitur, quando in loco suspecto, & substantiali reperitur inserta, nisi à partibus fuerit approbata. Ad tradita in simili post quamplures cōcordantes adductos per Cl. Farinacium *d. quæst.* 153.*num.* 12.

12 Quarto declaratur principaliter supradicta Regula, vt maximè locum habeat, quando additio, & apostilla scripta est diuerso atramento à corpore scripturę; nam tūc falsitatem arguit; sic præcisè in terminis Apochæ priuatæ diuerso atramento scriptæ, docuit Cl. D. Menoch. *consi. suo* 199.*num.* 8.*lib.* 2. & in terminis libri Parochialis Ecclesiæ *consi.suo* 221.*nu.* 35. Conferunt scripta per Clar. Farinacium *d. quæst.* 153.*num.* 15.

13 Obseruandum tamen nonnullos extare, qui arbitrantur, quod sola diuersitas atramenti in Apostilla, seu additione, non arguat ipsius falsitatem nisi etiam concurrat diuersitas manus atque ita senserunt Socin. senior, Crauet. Curtius iunior, ac plerique alij, quos retulit, ac sequutus est idem D. Menoch. *de præsumptionibus, lib.* 5.*cap.* 20.*num.* 9.*&* *d. consil. suo* 221. *præfato n.* 35.

14 Hinc D. Mascard. *Conclus. sua* 113.*in fine.* post nonnullos relatos docuit, quod Apostilla scripta diuerso atramento, facit dumtaxat de per se leuem præsumptionem.

15 Contrarium tamen est verius, quod scilicet diuersitas atramenti reddat apostillam, & additionem suspectam, etiam quod sit facta eadem manu, voluit Ruin. *consi.* 68. *num.* 5.*lib.* 4. & sequutus est Cl. Farinac. *d. quæst.* 153.*nu.* 20. vbi pro ratione considerat, quod Apostilla etiam scripta eadem manu, arguit suspitionem falsitatis, quādo reperitur inserta in loco suspecto, & substantiali, ad tradita supra nu. .... quod in casu quoque nostro cōtingere supponimus; ergo multo magis id tenendum est, si concurrat diuersitas atramenti.

16 Sed pulchra hic insurgit dubitatio, & talis est.

Finge Apostillam, seu additionem insertam in scriptura priuata, confectam fuisse eodem atramento, quo scriptum est corpus ipsius scripturæ; Dubitatur modò, an iam dicta scriptura de falsitate adhuc redargui possit?

17 Cl. Menoch. *consil. suo præcitato.* 221 *num.* 35. & D. Achill. Personal. *de Adipiscend. possessione num.* 141.*in fine.* sentiunt pro negatiua.

18 Contrariæ tamen sententiæ vti veriori post Vulpell. *consil. suo* 129. adhæsit Illust. D. Farinac. *d. quæst.* 153.*num.* 18. Quinimo tenet quod magis suspecta sit apostilla scripta eodem atramēto, quam diuerso, vide per eum.

19 Hic obiter nota, Cl. Menoch. *d. Casu* 187.*nu.* 42. docere, quod apostilla inducit suspitionē, etiam quod sit eiusdem atramenti; Limitatur autem supradicta Regula principalis, varijs etiam modis, &

20 Primo, vt non habeat locum in Apostilla inutili, & quæ non sit de contextu, & corpore scripturæ: nam tunc ex dicta apostilla, scriptura ipsa priuata de falsitate minimè redargui potest. Sic eleganter Vulpellus *d. consil.* 129. *num.* 17.*&* 21. vbi pulchre discurrit. Sequutus est Cl. Farinac. *d. quæst.* 153.*num.* 22.

21 Secundo coarctatur, quando extaret consuetudo, quod crederetur additionibus, & apostillis factis in ipsa scriptura; talis enim consuetudo valeret, dummodò concludenter esset probata, & per consequens apostilla ipsa falsitatē minimè argueret. Sic in simili post Decian. *consil. suo* 99.*num.* 7.*&* 51.*lib.* 2. vbi declarat, quando consuetudo ipsa dicatur concludenter probata; docuit Cl. Farinac. *d. quæst.* 153.*num.* 23. vbi quoque subdit hoc procedere, dummodo in contrarium non adsint aliæ falsitatis præsumptiones, quia tūc talis cōsuetudo nō operaret.

22 Tertio & postremo fallit, quando additio, seu apostilla ipsa inserta esset in scriptura aliqua priuata, quæ nullius esset fidei, nullamq; faceret probationem, & maximè in præiudiciū alicuius; tunc enim ex dicta apostilla ipsamet scriptura priuata tamquam nugatoria, nullo pacto de falsitate redargui posset; Sic in puncto pluribus rationibus motus respondit eleganter D. Vulpellus *præcitato consil. suo* 129. *per totum*, cui etiam quamplures Cl. viri subscripsere; vide per eum.

23 Sed pro coronide huiusce quæstionis, duo adhuc obseruanda sunt.

Alterum est, ꝙ in dubio Apostilla, seu additio exprimit facta eodē tēpe, & de cōsēsu partiū,

non

non autem ex interuallo. Sic eleganter Cl. Decianus, *consil. suo 99. num. 3. in 2.* sequuti sunt Zucchardus, Nonius, ac plures alij, relati per Illust. I. C. Farinacium. *d. quaest. 153. num. 24.*

24 Contrarium tamẽ, ꝙ Apostilla, seu additio non praesumatur incontinenti facta, tenuere Ruinus, Personalis, Crauet. ac alij relati per eumdem Farinacium *d. quaest. 153. nu. 25.*

25 Cogita.

26 Alterum verò est, quod licet ex apostilla, seu additione inserta in Scriptura priuata, falsitatis suspicio oriatur, oritur tamen dicta suspicio ad effectum, vt ipsi Scripturae fides denegetur, non tamen, vt contra scribentem ipsũ criminaliter agi possit. Sic eleganter post Achill. Personalem, ac alios, docuit D. meus Farinacius. *d. quaest. 153. num. 29.* Addo D. Mascard. *de probationibus, Conclus. sua 1260. nu. 5. 6. & 7.* vbi relatis opinionibus hinc inde, sic tandem distinguit, ac conciliat, eum consulas.

Et haec in hoc proposito sufficiant.

Falsitatis praesumptio, an, & quando oriatur, ex cancellatione reperta in Scriptura priuata.

QVAEST. VI. PRINCIPALIS.

Dubitatio Secunda.

SVMMARIVM.

1 *Cancellare quomodo dicatur in stricta significatione.*
2 *Differt à verbo circumducere, inducere, vel abolere.*
3 *In larga significatione nulla adest differentia inter supradicta verba.*
4 *Ex cancellatione in scriptura priuata reperta praesumitur falsitas.*
5 *Videndi Mascardus, & Farinacius.*
6 *Cancellatio reperta in scriptura priuata tunc falsitatem arguit, quando repeditur in loco suspecto.*
7 *Quando autem in eo reperiatur, declarat Author, & numero 8.*
9 *Item quando reperitur in loco substantiali.*
10 *Quando autem dicatur esse in loco substantiali, videndus Farinacius, & docet ibi Author.*
11 *Amplia hoc procedere, etsi cancellatio facta in loco substantiali esset modica.*
12 *Declara.*
13 *Locus suspectus, & substantialis parificantur.*
14 *Cancellatio facta inconsultò, sine dolo, bona fide, & per errorem, non arguit falsitatem in scriptura priuata.*
15 *Quando autem praesumatur facta inconsultè, & per errorem, vide DD. remissiuè.*
16 *Item non arguit falsitatem, quando ex praecedentibus, & sequentibus uerbis colligitur clarè verus, ac proprius sensus ipsius scripturae.*
17 *Item quando extaret consuetudo adhibendi fidem ipsi scripturae priuatae etiam cancellatae.*
18 *Cancellatio reperta in scriptura priuata, falsitatem minimè arguit, quando ipsa reperiretur incorporata in ipso contractu.*
19 *Cancellatio reperta in scriptura priuata, in dubio praesumitur facta tempore ipsius scripturae, & de voluntate partium.*
20 *Quod procedit, nisi in cõtrarium adsint aliquae coniecturae suadentes oppositum.*
21 *Cancellatio in scriptura priuata tunc demum falsitatem arguit, & tollit fidem scripturae, quando est talis vt id quod scriptum prius erat, intelligi nequeat, aliter secus.*
22 *Intellige tamen, vt scriptura praesumatur falsa, & suspecta in ea parte, in qua adest cancellatio, seù in alijs.*
23 *Declara procedere in capitulis separatis, secùs autem in connexis.*
24 *Instrumentum in vna parte falsum an praesumatur esse falsum in totum? videndi DD. remissiuè.*
25 *De materia Cancellationis adeundus Card. Tuscus.*

Rò Intelligentia dicendorũ, antequã quaestionem aggrediar, praesciendum est, quod Cancellare, seù Cancellatio in stricta eius signific. dicitur, quando
1 calamus ducitur per medium litterae ad modum Crucis.
2 Et differt à verbo, circumducere, inducere, vel abolere, quia circumducere est, quando extra litteras ducta est penna in circuitu chartae; Inducere, cum calamus ducitur per medias litteras; Abolere, quando abraditur littera, vel aboletur ita, quod legi non possit.
3 In larga verò significatione, inter supradicta verba nulla est differentia. Sic praecisè post Odofred. *in l. finali, num. 3. C. de edicto Diui Adr. tollẽdo.* ac plures alios, docuit Clar. Farinacius *d. quaest. 154. parte 2. nu. 30.* addo D. Mascard. *de probationibus, concl. 256. num. 2. & 3.*
4 Hoc sic praemisso, Regulam modo propono affirmatiuam, quod scilicet ex cancellatione in scriptura priuata reperta (in ipsa enim quoque cadit propriè cancellatio, ad text. *in l. si chirographum cancellatum, ff. de probationibus*) praesumitur falsitas, & propterea eadem scriptura vti suspecta, fidem non facit. Sic praecisè *notatur in cap. inter dilectos, in §. instrumentum, extra de Fide instrumentorum.* Sic etiam docuit eleganter Clar. D. Menoch. *lib. 1. praesumpt. 99. num. 3.* & licet ibi loquatur de scriptura publica, attamen *sub nu. 30.* idẽ quoque iuris esse respectu priuatae concludit. Publica enim scriptura, ac priuata ad paria iudicãtur, cum tractatur de praesumptione, seù suspitione falsi, prout post Alexandrũ, Decium, ac Curt. iuniorẽ animaduertit idem D. Menochius *loco iam admonito.*
5 Conferunt mirum in modum scripta per Illustres Iureconsultos D. Mascardum *de probationibus, Conclus. sua 255. num. 2.* & Farinacium. *d. quaest. 153, num. 31.* vide per eos.
6 Declaratur autem ista conclus. vt procedat, quando cancellatio ipsa reperta esset in loco suspecto ipsius scripturae priuatae, secus si in loco, seù parte eiusdemmet scripturae non suspecto, quia tunc de falsitate dicta scriptura

minimè redargui posset: nisi tamen in loco ipso non suspecto aliquid falsi contineretur; sic præcisè post infinitos relatos tradidit in simili de instrumento publico Clar. Farinac. *d.quæst.* 153. *num.* 33. *&* 34.

7 Tunc autem dicitur cancellatio facta in loco suspecto, quādo adest in eo capitulo, de quo quæritur, aliàs secus, & respectu testamenti tūc dicitur facta in loco suspecto, quando est facta circa institutionem hæredis, subscriptionem testium, sigilla, & annos Domini; In loco autem non suspecto, quando est facta circa legata, vel in præfatione, de qua quidem re omnium latissimè disceptat D. meus, ac æterna memoria dignus D. Menoch. *de Adipiscend. remed.* 4. *sub num.* 713. *cum pluribus seqq.* Sic eleganter docet hæc omnia post plures relatos idem D. Farinacius, *d.quæst.* 153. *num.* 35. videndus idem *sub num.* 55. *&* 80 *d.quæst.*

8 Adde tu cancellationis vitium tunc stare in loco non suspecto, quando stat in eo, in quo nō est vis, exemplum est; quando aliquod verbum per errorem est iteratum, & cassatur vnum ex dictis verbis. Sic clarè colligitur ex scriptis per Oddofred. *in l. fin. nu.* 13. *C. eod. de edicto D. Adr. tol. vers. Sed denuo quæro. Pone testamentum*, & secundū Albericum *ibidem, nu.* 6. Locus suspectus dicitur is, de quo est quæstio, vel aliàs est præiudicialis. Et secundum Angel. *nu.* 2. quando in eo consistit vis quæstionis. Secundum Corneum autē, *nu.* 5. Locus suspectus dici potest, quando cancellatio ipsa reperitur circa locum celebratæ scripturæ, vel circa alias sollemnitates; non suspectus autem, quando in narratione, vel in aliquà præfatione; idq; totum arbitrio iudicis relinquendum esse concludit.

9 Declaratur secundò principaliter supradicta Regula, vt procedat, quando cancellatio reperitur in loco substantiali ipsius scripturæ priuatæ, secus si in parte non substantiali, quia tunc cancellatio ipsa falsitatem non arguit, sic eleganter declarat inter ceteros D. Mascard. *Concl. sua* 256. *num.* 4. *&* 5. Ex cuius quidē scriptis hoc etiā clarè colligitur, quòd huiusmodi cancellatio adeo est efficax, vt ipsa scriptura nullam faciat probationem, nec plenam, nec semiplenam, nisi illud cancellatum per id, quod in ipsa scriptura cōtinetur nō deletum, cōstet esse verum, & eadem manu scriptum, alioquin secus est, nam præsumitur falsum ex eo, quod deprehenditur varietas, cum primò esset scriptum aliquid, & postea illud cancellatum, & aliud scriptum, *argumento l. scriptura, ff. de fide instrument. & l. qui falsa, ff. de testibus*, & latius vt ex eodem Mascard. Hoc idem tradidit in simili de publico instrumento Clar. Menoch. *lib.* 5. *præsump.* 20. *nu.* 10. vbi quamplures alios concordantes deducit, & Illustr. D. Farinac. *d.quæst.* 153. *nu.* 36. *&* 37. vbi omnium pulcherrimè.

10 Quando autem cancellatio dicatur facta in parte substantiali, vel non substantiali, progreditur ipsemet Farinacius, *sub num.* 38. & nos supra satis abundè docuimus, num. ... ad ibi dicta lectorem remitto. Hoc vnum in præsentiarum addo, quòd cancellatio tunc dicitur facta in parte substantiali, quando ipsius rei substantia cōmutata est. Sic post Bald. & Cephal. D. Baiard. *in Addit. ad Clar. in §. falsum, nu.* 198.

11 Ampliatur ista declaratio, vt etiam locum habeat, quando cancellatio facta in loco substantiali esset quoque modica, ad tradita per Afflictum *decis. sua vlt. num.* 11. *&* 12.

12 Hoc tamen intellige, quando cancellatio ipsa modica facta esset in re multi pōderis, secus in re leuis momenti. Sic præcisè post Socinum sen. *in cons.* 15. *num.* 51. *lib.* 1. animaduertit Cl. D. Menoch. *d. præsumpt.* 20. *præcitato num.* 10.

13 Obseruandum volo pro coronide huiusce declarationis, quod locus suspectus, & substantialis parrificantur, & idem ferè sunt. Sic præcisè Paul. de Castro, *in d. l. finali, post num.* 6. *C. eod. de edicto Diui Adr. tollendo, & ibi* Corneus *num.* 8. *in fine*. Curt. iunior, *num.* 6. & Sichard. *num.* 11. Addo D. Mascard. *d. Conclus.* 256. *d. num.* 4. *in princ.*

14 Limitatur autem ista principalis Conclusio varijs etiam modis, & Primò, vt nō procedat, quando probaretur cancellationem ipsam factam esse incōsulto, sine dolo, bona fide, & per errorem; neque enim dicta scriptura per dictā cācellationem de falsitate redargui posset. Sic omnium elegantissimè coarctauit Cl. D. Farinac. *d. quæst. sua* 153. *num.* 43. vbi post nonnullos relatos, plura quoque meminit iura, in quibus fit mentio de cancellatione inconsultò, & per errorem facta, vide per eum.

15 Anautem, & quando cancellatio præsumatur facta inconsultè, & per errorem, videndi DD. omnes *in l. si vnus, C. de Testamentis, & in l.* 1. *ff. de his, quæ in testamento delentur.*

16 Coarctatur secundò principaliter, vt locum minimè habeat, quando ex præcedentibus, & sequentibus verbis colligitur clarè verus, ac proprius sensus ipsius scripturæ; Tunc enim cancellatio ipsa falsitatem nō arguit, nec vitiat ipsam scripturam; sic eleganter inter ceteros Cl. Farinac. *d. quæst.* 153. *num.* 46.

17 Coarctatur tertio, quando in cōtrarium extaret aliqua consuetudo adhibendi fidem ipsi scripturæ priuatæ etiam cancellatæ; vt pariter tetigi supra in materia Apostillæ, & additionis; sic præcisè idem D. Farinac. *d. quæst. num.* 48.

18 Limitatur quarto principaliter, vt minimè procedat, quando cancellatio ipsa reperiretur incorporata in ipso contractu, nam tunc falsitatem minimè argueret, ex quo præsumeretur facta tempore contractus. sic post Follerium Cl. Farinac. *d. quæst. num.* 45.

19 Hic obiter nota, quod cancellatio reperta in scriptura priuata, quemadmodū & in qualibet alia, in dubio præsumitur facta tempore ipsius scripturæ, & de voluntate partiū, antequā absoluta fuerit; sic eleganter post alios D. Mascard. *Concl. sua* 1260. *num.* 18. Sequutus est post plures alios adductos Cl. Farinac. *d. q.* 153. *nu.* 39.

Subli-

20 Sublimita tamen hanc limitationem, nisi in cõtrarium vbique adsint coniecturæ suadentes oppositum. Sic præcisè inter alios eruditiss. Bertazzol. *consil. suo criminal.* 411. *ferè per totum*, vbi etiam plures contexuit coniecturas, quibus cãcellatio præsumitur facta post ipsam scripturam cõfectam,& sic per falsitatem,ipsum consulas: sat enim est locum demonstrasse. Huic eidem sublimitationi subscripsit quoque Clar. Farinac.*d.q.*153.*nu.*40.

21 Quintò coarctatur, vt tunc demum cancellatio arguat falsitatem, & tollat fidem scripturæ,quando est talis, vt id, quod scriptum prius erat,intelligi nequeat, aliter secus. Sic præcisè Cl.Farinac.*d.q.*153.*nu.*42.& inferius dicetur.

22 Sextò limitatur,vt ipsamet scriptura dumtaxat præsumatur falsa,& suspecta in ea parte, in qua adest cancellatio,secus in aliis. Sic omniũ elegantissimè docuit in simili de instrumento publico post plures relatos Clar. D. Menoch. *lib.*5.*præsumpt. sua* 21.*nu.*12.*&* 13. vbi tamen subdit, secus esse, quãdo falsum fuisset verè in vna parte ipsius instrumenti commissum.

23 Hanc tamen limitationem veram esse intelligerem in capitulis separatis secus in cõnexis, & hæc sufficiant.

24 An autem,& quando instrumentum in vna parte falsum præsumatur,esse in totum falsum, latissimè more suo disceptatur per Clar.virum Menoch.*d.præsumpt.*21.*per totam*, & per Cl.Mascard.*de probat.Conclus.*742. addas Clar. Farinac. *d.tract atu de Falsitate, q.*152.*nu.*12.vbi infinitos remissiuè concordantes deducit, eos consulas. Sat enim est loca in hoc proposito tetigisse.

25 De materia cancellationis, videlicet quotuplex sit,& quando attendenda, & quid operetur; vide Card. Tuscum *Conclus.sua* 20. *&* 21. *in littera C, vbi latissimè.*

De præsumptione falsitatis oriente ex interlineatione facta in scriptura priuata.

QVAEST. VI. PRINCIPALIS

Dubitatio tertia.

SVMMARIVM.

1 *Per interlineationem,seu per superlinearem scripturam arguitur falsitas ex ipsa scriptura, quæ vti suspecta, fidem non facit.*
2 *Procedit autem hoc, quando interlineatio reperitur in loco substantiali ipsius scripturæ.*
3 *Quando interlineatio dicatur esse in parte substantiali, docet Farinacius.*
4 *Item quando reperitur in loco suspecto, aliàs secus.*
5 *Item quando interlineatio ipsa reperitur facta diuersa manu à corpore scripturæ,secus quando eadem manu.*
6 *Contrarium, quòd etiã interlineatio facta eadem manu non tollat suspicionem falsitatis, tenuerũt plurimi alij.*
7 *Declara,prout ibi.*
8 *Interlineatio nõ arguit falsitatem, quando ex præcedentibus,& sequẽtibus colligitur verus sensus verborum ipsius scripturę.*
9 *Item quando vigeret consuetudo, quòd etiam scripturæ priuatæ, in qua interlineatio posita esset, plena fides esset adhibenda.*

1 IN proposito capite statuas regulã, quòd per interlineationem, seu vt alij dicunt,per superlinearẽ scripturam, vel (& generalius) per additionem inter vnam, & alteram lineam agitur falsitas ex ipsa scriptura,quæ vti suspecta, fidem non facit. Sic præcisè notatur in c.cum Venerabilis, de religiosis domibus, sub illis verbis.

Instrumẽto prædicto nullam fidem penitus adhibendã propter superlinearem scripturam. Hoc idem sequutus est per illũ text. Goffred. *in sua Summa tit.de crimine,falsi,nu.* 2.*vers.item qui superlinearem.* Sic etiam notatur communiter per Scribentes *in d.l.qui testamentum,& in l.Paul.* §.1.*ff. eod.ad leg.Cornel.de fals.* per quæ iura hanc eãdem Regulam firmauit Ruin.*conf.*15.*nu.*1.*lu* 5.quem post plures alios etiam adductos insequutus est Cl.Mascard.*Concl.sua* 1260.*nu.*8.addo Francisc. Marc.*decis.sua* 699.*nu.*5.*par.*1.

Conferunt pro supradicta Regula firmanda scripta elegantissimè per D. Farinac. *d.quæst. sua* 153.*par.*3.*num.*49.

2 Declaratur autem primò isthæc Conclusio, vt procedat, quando interlineatio reperitur in loco substantiali ipsius scripturæ, secus in loco non substantiali, pulchrè Clar. Menoch. *de Arbitrar.lib.*2.*Centur.*2.*Casu* 187.*nu.*40. addo Marcum *d.decis.*699.*nu.*1. & Cl. Farinacium *d.quæst. & part.num.*51.*&* 52.

3 Quando autem interlineatio dicatur esse in parte substantiali prosequitur idem. Farinac. *sub nu.*53.& nos alibi diximus.

4 Declaratur secundò principaliter, vt maximè locum habeat, quando interlineatio ipsa reperitur in loco suspecto,aliàs secus est. Sic præcisè notatur *in d.cap.cum Venerabilis*, sequutus est Franc. Marcus *in d.decis.*699.*nu.*2.*vers.Tertia coniectura*, & post plures alios relatos Cl. Farinac. *d.quæst.*153.*nu.*54.*&* 55. vbi etiam declarat quisnam locus dicatur suspectus. De qua quidem re nos quoque supra disseruimus.

5 Declaratur vltimò, vt præcipuè procedat, quando interlineatio ipsa reperitur facta diuersa manu à corpore scripturæ, secus quando eadem manu;sic precisè Franc.Marcus *d.decis.sua* 699.*nu.*2.*vers.Secunda coniectura*,vbi adducit text. *in* §.*& quod sæpè,in Auth.de triente, & semisse,col.*1. & est de mente DD. Allegator.supra num. . .

6 Contrarium autem, quòd etiam interlineatio facta eadem manu,non tollat suspitionem falsitatis,tenuerunt plurimi alij relati,per Clar. Farinacium,*d.quæst.*153.*num.*57. *&* 58. vbi subdit Achill. personal. inter ceteros hanc opinionem vti veriorem defendere, ad effectum tamen vt ex tali interlineatione tollatur fides

ipsi scripturæ, non sic ad effectum, vt criminaliter contra ipsummet scribentem agi possit, id quòd etiam docuit ipsemet Farinac. *d. Conclus. numero 62.*

7 Intellige tamen hanc postremam sententiã, quando interlineatio ipsa eadem manu facta, apposita est in loco suspecto, & substantiali, ad tradita, *supra num. ...*

Fallit autem hæc eadem principalis varijs quoque modis.

8 Primus quidem est, quando ex præcedentibus, & sequentibus colligitur verus sensus verborum ipsius scripturæ, tunc enim interlineatio non arguit falsitatem, nec etiam eiusdemmet scripturæ fidem minuit; sic præcisè inter alios Cl. Farinac. *d. q. 153. num. 59.* & supra tetigimus in materia cancellationis.

9 Secundus modus principalis est, quando in contrariũ vigeret consuetudo, quòd etiam scripturæ priuatæ, in qua interlineatio posita esset, plena fides esset adhibenda. Sic præcisè Farinacius, *d. quæst. nu. 61.* & nos supra tetigimus in materia Apostillæ, & additionis dubitatione numero, necnon cancellationis, dubitatione... numero.... & hæc satis.

De præsumptione Falsitatis oriente ex abrasione scripturę priuatæ.

QVAEST. VI. PRINCIPALIS.

Dubitatio quarta.

SVMMARIVM.

1 *Abrasio reperta in scriptura priuata falsitatem arguit, & per consequens ipsi fidem adimit.*
2 *Et est verissima Conclusio, & nu. 3.*
4 *Amplia: nam dicta scriptura priuata nihil penitus probat.*
5 *Item dicta præsumptio, & suspicio falsi ipso iure falsam scripturam reddit.*
6 *Amplia, vt ista præsumptio falsi habeatur etiam pro plena probatione, quoad condemnationem.*
7 *Contrarium multi.*
8 *Concilia.*
9 *Abrasio in scriptura priuata falsitatem arguit, etiam quòd sit tenuis, & subtilis, & talis, vt discerni non possit, nisi ad solem eleuata, & interposita.*
10 *Abrasio in scriptura priuata falsitatẽ non arguit, quando non adest in loco substantiali, & suspecto.*
11 *Abrasio quando dicatur facta in parte substantiali, & loco suspecto. Vide remissiuè, & docet Author sub numero 12.*
13 *Rasura modica etiam vnius syllabæ, falsitatem arguit, quãdo per eam mutatur sensus uerborum, reperiturq; facta in parte substantiali, & loco suspecto.*
14 *Rasura in scriptura priuata falsitatem non arguit, quando ex præcedentibus, vel sequentibus colligitur verus sensus verborum, & quòd sic, vt rasum & cancellatum est, scriptura debet stare.*
15 *Ratio, & nu. 16. & 17. necnon nu. 18.*
19 *Abrasio falsitatem arguit, quando reperitur facta in aliqua parte alicuius scripturæ, secus si tota charta fuisset rasa, & super ea fuisset extensa alia scriptura.*
20 *Si scriptura rasa reperiatur penes aduersarium, & Iudex eum cogat ad ipsam edendam in iudicio, quamuis sit abrasa in parte substantiali, tamen non vitiatur, nec falsa redditur contra me, & in mei præiudicium; immo ei præstatur fides in omnibus, in quibus ex illa potest sumi sensus.*
21 *Ratio.*
22 *Scriptura abrasa falsitatem non arguit, quando aliunde corroborari potest.*
23 *Item quando per aliquam aliam scripturam appareret illam abrasam esse bene factam.*
24 *Contrarium multi.*
25 *Prior opinio retinetur.*
26 *Concorda, & num. 27.*
28 *Scriptura abrasa falsitatem arguit, quando abrasio talis est, vt id, quòd prius scriptum erat, intelligi nequeat, secus quando rasura non obstante potest legi quòd prius erat scriptum.*
29 *Opinio Authoris contra istud Axioma.*
30 *Scriptura abrasa falsitatem minimè arguit, quando adesset consuetudo, quòd & ipsi scripturæ rasæ adhibenda esset fides.*
31 *Scriptura abrasa falsitatem arguit, quando ciuiliter agitur, secus si criminaliter.*
32 *Scriptura abrasa in multis alijs casibus falsitatem non arguit, de quibus remissiuè per Mascard. & Farinac.*

1 Brasionem repertam in scriptura priuata, falsitatem arguere, ac per consequens illi tanquam suspectæ fidem adimere, cõmuni omnium Scribentium voto receptum est. Sic præcisè notatur *in c. inter dilectos, §. instrumentum, extra de fide instrument. & in l. Paul. §. 1. ff. eod. ad leg. Cornel. de falsi.* & in terminus de epistola rasa, quæ quidem est species scripturæ priuatæ, docuit Franc. Marcus, *decis. 151. nu. 1. par. 1. & 613. nu. 1. in secunda,* in specie autem, de scriptura priuata in genere, tradit Cl. Menoch. *lib. 1. præsumpt. q. 99. nu. 20.* In terminis libri mercatorũ, hoc idem sequutus est d. Octau. Vulpel. *consil. suo 48. per totum.*

2 Et hęc quidem est verissima Conclusio, pro qua etiam facit, nã falsitas committitur quoque abradendo, & delendo verum, *d. c. inter dilectos,* & sequitur Vulpel. *d. cons. 48. nu. 8. ferè in fine.*

3 Conferunt mirum in modũ scripta per Cl. Mascard. *Concl. sua 1260. nu. 1.* & d. Farinac. *d. quæst. 153. par. 4. nu. 63.* vbi generalem firmant regulã, quòd abrasio reperta in aliqua scriptura falsitatem arguit, illiq; tanquam suspectæ fidem detrahit, eos consulas.

4 Ampliatur primò isthæc conclusio, vt adeò procedat, vt huiusmodi scriptura, in qua talis abrasio reperitur, nihil penitus probet. Sic in simili post infinitos relatos docuit Cl. Mascard. *d. Concl. 1260. nu. 2. & 3.* vbi subdit hoc eo magis procedere, quãdo rasura est facta per eum, qui vtitur ipsamet scriptura rasa.

Amplia-

5 Ampliatur secundò, nam isthæc præsumptio, & suspitio falsi ipso iure falsam scripturam reddit. Sic in simili docuit quoque Dominus Mascardus post quamplures concordantes adductos *dicta Conclusione 1260. numero 4.* Sequutus est Clar. Farinac. *præcitato numero 8. in fine.*

6 Ampliatur tertiò, vt ista præsumptio, & suspitio falsi habeatur etiam pro plena probatione quoad condemnationem. Sic præcisè notatur *in l. iubemus, C. de probationibus.* Sequuti sunt infiniti relati per Do. Mascard. *d. Conclus. 1260. num. 5.*

7 Contratium autem senserūt plurimi alij relati per eumdem Do. Mascard. *dicta Concl. nu. 6.*

8 Concilia has dissidentes inter se DD. opiniones, vt ista secunda procedat, quando tractaretur in iudicio criminali, & criminaliter, & de puniendo ipso scriptore de falso. Prima autem, quando ciuiliter ageretur ad derogādum tantummodo fidei ipsiusmet scripturę, tunc. n. nullo pacto esset locus pęnæ ordinariæ impositæ pro crimine falsi. Sic in simile distinxit Cl. Decianus post alios *consil. suo 91. num. 9. in tertio.* & sequutus est D. Mascard. *d. Conclusione 1260. numero 7.*

9 Ampliatur quartò, vt dicta abrasio falsitatē arguat, etiam quòd sit tenuis, & subtilis, & talis, vt discerni non possit: nisi ad Solem eleuata, & interposita. Sic præcisè post infinitos relatos docuit in simili Cl. Farin. *d. quæst. 153. nu. 68.* Hic obiter nota, rasuram deprehendi solere ex eleuatione chartæ in Solem, ac interpositione inter Solem & oculos, pulchrè post alios Sola *in consuetud. Sabaudiæ, pag. 280. num. 8.*

Hęc tamen conclusio non vsquequaque locum habet, sed aliquas limitationes recipit.

10 Limitatur enim Primò, si rasura non sit in loco substantiali, & suspecto; optimus est text. de hoc, & ibi notant Canonistæ, *in c. ex litteris de fide instrumentorum*; vbi Alexander III. Pontifex Maximus rescripsit, quòd per rasuram factam in simplici narratione facti, scriptura nō vitiatur; Sequutus est hanc eamdem limitationem inter ceteros Cl. D. Mascard. *Conclusione sua 740. num. 43. & 1260. num. 9.* Addo Iurisprudentum Monarcham D. Farinacium *d. Concl. 153. num. 71. cum pluribus sequentibus*, vbi de vtroque loco tàm substantiali, quàm suspecto, omnium, quotquot scripserint, latissimè, ac elegantissimè.

11 Quandò autem abrasio dicatur facta in parte substantiali ipsius scripturæ, & quando non; item quando dicatur facta in loco suspecto, vel non, superius loco suo satis abundè docuimus. Nunc autem adeas D. Farinacium *d. Concl. 153. numero 75. & 80.* vbi de hoc latiori folio disceptatur.

12 Adde tu in præsentiarū in hac materia. Sic exemplificari posse tenore cuiusdam scripturæ priuatæ cautum legimus, quòd Meuius vendidit Seio 11. perticas terræ; sed illud 11. erat scriptum in loco abraso, vbi poterat per prius esse scriptū 10. vel 100. hoc casu isthęc scriptura in loco abraso suspecta est, quia est in loco substantiali *ad leg. triticum, de verbor. obligationibus.*

Idem iuris, si in ipsamet scriptura dicatur, quòd Meuius promisit cētum Caio ex causa depositi, & illud verbum depositi adsit scriptū in loco abraso, vbi per prius poterat esse scriptū Mutui, vel Commodati, nam ex his variatur effectus, & ideò officit ipsi scripturæ, nimirum, quia ponitur pro substantia in obligationibus, & in contractibus, vt notatur singulariter *in l. iurisgentium §. quòd ferè, de pactis.*

13 Ampliatur ista limitatio, vt etiam rasura modica, & vnius sillabæ, necnon paucarum litterarum falsitatem inducat, quando per eam mutatur sensus verborum, reperiturq; facta in parte substantiali, & loco suspecto. aliter secus. sic præcisè post quamplures concordantes adductos tradidit Cl. Farinac. *d. quæst. 153. nu. 69.* Addo Mascard. *d. Concl. 1260. num. 10.* vbi certā proponit Conclusionem, quòd modica rasura non vitiat scripturam.

14 Coarctatur secundò principaliter, quando ex præcedentibus, vel sequētibus colligitur verus sensus verborum, & quòd sic, vt rasum, & cancellatum est, scriptura debet stare: nā tunc ipsamet rasura falsitatem non arguit, nec vitiat scripturam; sic præcisè notatur *in c. cum venerabilis, de religios. domibus*, sequutus est post infinitos propè deductos Cl. Farinac. *d. Conclus. 153. num. 82.*

15 Ratio autem huiusce limitationis ea potest esse: nam si quando aliquid ommittitur, illud suppletur, & habetur pro posito, si ex pręcedentibus, & subsequentibus benè percipitur quòd omissum fuit; *ad leg. verbum volo, C. de fideicomm. & l. cum pater, §. cum imperfecta, de leg. 2.* multo magis potest suppleri, & coadiuuari id, quòd aliquo modo est cancellatum, seu abrasum.

16 Addo Cl. D. Mascard. hanc eamdem limitationem insectātē *Conclusione sua præcitata 1260. num. 11. 20. & 21.* vbi ampliat hoc adeò verum esse, vt etiamsi per alias scripturas pars abrasa declarari possit, quidq; in ea scriptum fuerit ex eis conijci, ipsamet scriptura nullo modo vitietur, falsaq; reddatur, ibiq; de hoc plures concordantes deducit.

17 Adnectendus quoque Cl. Dom. Menoch. *de Arbitr. præcitato cap. 187. num. 41.* vbi dicit, quòd abrasio non vitiat scripturam, si sensus rectus ipsius percipi potest, & ideò hoc arbitrio iudicis relinquēdum esse, qui ex qualitate abrasionis, & interlineationis id diiudicare poterit.

18 Confert hic etiam mirum in modū pulchra concl. Doctorū volentium, quòd rasura falsitatem arguat, quando ex ea mutatur substantia orationis, & sensus verborum, aliter secus, quā quidem conclusionem post quamplures relatos firmauit Cl. Farinac. *d. quæst. 153. nu. 83.* Addo Viuium *decis. sua 81. num. 4.* vbi etiam docet nō sufficere, quòd ex rasura cuiuslibet animus in du-

in dubitationem inducatur, nisi fuerit animus sapientis.

19 Limitatur tertio principaliter, vt abrasio arguat falsitatem, quando reperitur facta in aliqua parte alicuius scripturæ, secùs si tota charta fuisset rasa, & super ea fuisset extensa alia scriptura; sic eleganter docuit in simili Clariss. Farinac. *præcitata quæstione, numero* 84.

20 Fallit quarto, supradicta Regula principalis, si ipsamet scriptura reperiatur penes aduersarium, & iudex eum cogat ad ipsam edendam in iudicio, quamuis enim eo casu scriptura sit abrasa in parte substantiali, tamen nō vitiatur, nec falsa redditur contra me, & in mei præiudiciū; immo ei prestatur fides in omnibus, in quibus ex illa potest sumi sensus, præsumitur enim aduersarium dolo abrasisse.

21 Nec mirum: Abrasio enim semper præsumitur facta ab eo, penes quem ipsa scriptura reperitur, sic eleganter tradidit inter alios Cl. Mascard. *d. Conclusione* 1260. *num.* 22. *&* 23. Sequutus est post infinitos cōcordantes adductos magni nominis I. C. D. Farinac. *d. quæst.* 153. *num.* 86. *&* 87. vbi declarat in simili hoc procedere, dummodo abrasio tendat ad fauorem eius, penes quem reperitur ipsa scriptura, aliàs secus.

22 Coarctatur quinto principaliter, vt locū non habeat, quando scriptura ipsamet priuata, in qua abrasio reperiretur, aliundè corroborari posset, vt putà per viuam vocem testium, illud, quòd abrasum est, comprobantium, tūc enim abrasio non vitiaret ipsam scripturam, nec falsitatem argueret.

23 Idem iuris esset, quando per aliquam aliam scripturam publicam, vel priuatam appareret illam rasam esse benè factam, vel illius veritas detegeretur, tunc enim scripturæ illi rasæ fides non diminueretur; sic eleganter quamplurimi relati per Cl. Mascard. *d. Conclus.* 1260. *numero* 11. *&* 21. & per D. Farinac. *d. quæst.* 153. *num.* 90. vbi omnium pulcherrimè; Addo P. Aemil. Verrald. *decis. sua Rota Romana* 3. *par.* 2. *nu.* 9. vbi subdit etiam hoc casu depositionē vnius testis sufficere.

24 Et licet contrarium nonnulli per eosdē Mascard. & Farinac. *sub numero sequenti* deducti, verius esse opinentur, attamen à priori sententia
25 vti veriori, ac Communiori minimè recedendum iudico, fauore enim pùblico introductū, & constitutum est, vt diuersæ probationes iungātur, vt veritas facilius elucescat, vt dicit Bal. post Dynum *in l. spadonem, §. qui iure, ff. de excusat. tutorum.*

26 Adde, (vt nil intactum relinquam) posteriorem hanc sentētiam locum habere posse in casu, in quo summaria cognitio requireretur, eo enim casu secundum aliquos, scriptura rasa nō potest comprobari viua voce testium, etsi dissentiat Achil. Personalis, & alij per D. Farinacium relati *d. quæst.* 153. *num.* 93. priorem autem procedere in causa ordinaria, in qua non pro-
27 ceditur summariè, sed D. Iudex causæ cognitionem adhibet; sic eleganter colligitur ex scriptis per D. Mascard. *d. Conclus.* 1260. *num.* 13. per Cattell. Cottam *in suis Memorabilibus in versic. Instrumentum rasum*, & per Illustrem Farinac. *d. quæst.* 153. *num.* 92. eos consulas.

28 Limitatur sexto principaliter, vt tunc demū abrasio arguat falsitatem, & tollat fidem scripturæ priuatæ, quando abrasio est talis, vt id, quòd prius scriptum erat, intelligi nequeat, secus quando rasura non obstante potest legi, quod prius erat scriptum. Sic in præcisis terminis scripturæ priuatæ eleganter consuluit Crauet. *cons.* 73. *num.* 15. Addo Baiard. *in additionibus ad Clarū in §. falsum, num.* 200. vbi nonnullos alios cōcordantes deducit.

29 Verum quomodo hæc limitatio locum habere possit, non intelligo. Si enim quod scriptum est, legi potest, vtique nō potest dici propriè abrasum; si verò legi potest ex eo, quòd super abrasione aliquid scriptum fuerit, & tūc aut illud est scriptum eadē manu, aut diuersa. Si primò, tunc scriptura redditur suspecta, ad tradita per Bald. & alios, *in lege finali, C. de edicto Diui Adr. toll.* Si verò diuersa manu, tunc prorsus est falsa. Videndus Clar. Farinac. *d. quæst.* 153 *num.* 64. vbi latè.

Conferunt mirū in modū scripta per D. Bertazzol. *in consil. suo criminali* 543. *num.* 7. *&* 8. vbi consuluit, quòd abrasio eo magis arguit falsitatem, quādo super litteris rasis aliquid aliud est scriptum: ideo considera, & iste quoque fuit sensus Clar. Farinac. in hoc proposito *præcitata quæst. num.* 95.

30 Fallit septimo supradicta regula principalis, quando in contrarium adesset consuetudo, quòd & ipsi scripturæ rasæ adhibenda esset fides, sic eleganter Cl. Farinac. *d. quæstio. num.* 99. & nos aliàs docuimus.

31 Coarctatur octauò, ac postremò, vt ex abrasione oriatur suspicio falsitatis, quando ciuiliter agitur, & sic ad tollendā fidem ipsi scripturæ, secus si criminaliter, prout dixi *supra num.* .... ideò hic non repeto. Sic quoque animaduertit D. Farinac. *d. quæst.* 153. *num.* 100.

32 Nonnullas alias limitationes ad supradictā Regulā elicere poteris ex scriptis per Mascard. *d. Conclus.* 1260. & ex Cl. Farinac. *d. quæstione* 153. *præcitata parte* 4. ipsos consulas. Sat enim nobis potiores, & ad rem magis pertinētes retulisse.

De præsumptione falsitatis oriente ex diuersitate manus in scriptura priuata.

QVAEST. VI. PRINCIPALIS Dubitatio quinta.

SVMMARIVM.

1 *Diuersitas manus in scriptura priuata falsitatem arguit, & num.* 2.

Fallit

3 *Fallit isthac regula, quãdo talis manus diuersitas perueniret, vel ex mutatione calami, vel ex mutatione atramenti.*

4 *Item, quando proueniret propter mutationem statut personæ ipsius scribentis.*

5 *Item, quando ipsemet scribens in subscriptione fidem faceret scripturam illam fuisse diuersorum manibus confectam.*

6 *Sola diuersitas manus, litterarum, seu characterum, non reddit adeò suspectam scripturam, vt illi fides aliqua adhibenda non sit, nisi alia concurrant adminicula.*

7 *Comparatio litterarum non probat diuersitatem manus quoad effectum condẽnandi in criminalibus, & nu. 8. necnon num. 9.*

10 *Qualiter scriptura eadẽ manu, vel diuersa scripta probetur docet Cardin. Tuscus.*

Prosequendo alias falsitatis præsumptiones, ex quibus quidem scriptura priuata de falso vti suspecta redargui potest; ea potissimum succedit præsumptio, quæ ex manus diuersitate elicitur, in qua

1 REgulam constituo affirmatiuam, quod scilicet diuersitas manus in ipsa scriptura priuata falsitatem arguit; sic præcisè Gloss. loquens in terminis scripturæ priuatæ (loquitur enim de epistola, quæ est illius species) *in c. in memoriã, in verbo falsam, vers.* Item dicitur falsa, quæ habet subscriptiones *distinctione 19.* vbi etiam Præpositus *num. 9.* Sequutus est Cl. Menoch. *consil. suo 199. num. 7. versic. tertio*, vbi consuluit in terminis apochæ priuatæ cuiusdã matrimonij, id quod etiam repetijt *de præsumptionibus lib. 5. præsumptione 20. num. 18.* vbi loquitur, quando characteres sunt insoliti, & diuersi ab ijs, qbus vti solet scriptor illius apochæ, de cuius falsitate agitur.

2 Conferunt mirũ in modum tradita per Cl. Farinacium *dicta quæstione 153. parte 6. num. 112.* quem consulas.

Limitatur autem isthæc Communis, ac ab omnibus recepta Conclusio varijs modis.

3 Primus quidem, ac principalis est, quãdo talis manus diuersitas foret causata, vel ex mutatione calami, vel ex mutatione atramenti: ita *gloss. in d. c. in memoriam, in loco præcitato*, Sequutus est in simili post infinitos relatos Cl. Farinac. *d. quæst. 153. num. 114.*

4 Limitatur secundo principaliter, quando diuersitas manus proueniret propter mutationẽ status personæ ipsius scribentis; scimus enim, quòd non ita scribit senex, sicut iuuenis, & robustus, & quòd ita non scribit languens, & tremens. Sicut sanus, & fortis: sic post Hostiens. docuit eleganter Cl. Farinac. *d. quæstione, nu. 115.*

5 Coarctatur tertio, quando ipsemet scribens in subscriptione fidem faceret scripturam illã fuisse diuersorum manibus confectam; sic pulchrè animaduertit post plures relatos idem D. Farinac. *num. 116. præcitata quæstione.*

6 Fallit quarto, quia sola diuersitas manus, litterarum, seu characterum, non reddit adeò suspectam scripturam, vt illi fides aliqua adhibenda non sit, nisi alia concurrant adminicula: sic clarè colligitur ex scriptis per Cl. Mascard. qui sic distinguendo contrarias opiniones concordat. *Conclusione sua 740. num. 20.* Sequutus est Dominus meus Farinac. *d. Conclus. num. 117.*

7 Fallit quinto & vltimo principaliter, quia ad effectum condemnandi in criminalibus, cõparatio litterarum non probat diuersitatẽ manus: quia sepissimè fallax est, cum multi reperiantur, qui alienas manus imitari solẽt, & quandoque (vt supra dixi) mutatio calami, vel atramenti, ætas, seu infirmitas, diuersitatem manus inducat, & propterea in hoc peritorum iudicio non cõcludat de necessitatẽ, sed de credulitate, & verisimilitudine: immo de se sola adminiculis minimè concurrentibus, nec etiam faciet indicium ad torturam: sic præcisè post Ripam, Curtium, Crauet. Decium, Frãcisc. Marc. Vulpell. Mascard. Baiard. ac alios, docuit eleganter Cl. D. Farinac. *d. q. 153. num. 118.*

8 Conferunt mirum in modum scripta per D. Mascard. *Concl. sua 740. nu. 10. cum seq.* vbi proposita difficultate, an falsitas probetur per comparationem litterarum, arguit pro, & contra; & deinde distinguit, vt opinio affirmatiua procedat, quando agitur ciuiliter, secunda autẽ, quando agitur criminaliter.

9 Conferunt quoque maximopere scripta per nos, *supra lib. 2. tit. de apocha manu debitoris conscripta, num. 108. cum pluribus sequentibus*, ea lector consulat.

10 Qualiter autem scriptura eadem manu, vel diuersa scripta probetur: pulchrè docet Card. Tuscus *Conclusione sua 86. in littera S.*

De præsumptione falsitatis oriente ex contrarietate, & repugnantia scripturarum priuatarum.

QVAESTIO VI. PRINCIPALIS

Dubitatio sexta.

SVMMARIVM.

1 *Falsitas arguitur ex contrarietate, seu repugnantia apparente in eadem scriptura, aut etiam inter vnam, & alteram, & num. 2.*

3 *De Materia Scripturarum Contradictoriarum, seu inter se repugnantium, videndus Alexander Trentacinquius variarum resolutionum.*

1 IN proposita difficultate statuẽda est Regula, vt falsitas maximè arguatur ex contrarietate, seu repugnantia apparẽte in eadem scriptura, aut etiam inter vnã, & alteram. Sic præcisè, *gloss. in d. cap. in memoriam,* in

in versic. falsum, in versic. item dicitur falsa, il torzo, dificil. 19. *& notatur in l. scriptura, C. de fide instrument.* Sequutus est in præcisis terminis scripturæ priuatæ Clar. Menoch. *cons. suo* 199. *num.* 16. Addo Grammatic. *consil. suo* 24. *nu.* 4. *& sequentibus*, vbi docuit, quòd stante diuersitate, seu contrarietate scripturarum, præsumitur falsitas, & per vnam scripturam est derogatum fidei alterius, & neutri creditur, & quod reuera neutri credetur, textus est apertissimus *in d. l. scriptura.*

a Conferunt mirum in modum scripta in simili de instrumento publico per Iuristarũ Monarcham D. Farinacium. *d. quæstione* 153. *parte* 7. *num.* 121. *&* 122. *cum sequentibus*, eum Lector cõsulat. adeundus quoque D. Cephal. *cons. suo* 287. *num.* 12. *&* 13. vbi considerat in simili, quòd quando vnus testis contradicit alteri nemini est credendum, ad not. per Canonist. *in cap. nostra, extra, de testibus*, Adnectendus etiam D. Menoch. *lib.* 5. *præsumptione* 20. *num.* 24. vbi nonnullos cõcordantes deducit.

Et hæc breuiter tetigisse sat sit, De materia autem scripturarum cõtradictoriarum, seu inter se repugnantium, & tam ab eadem parte, quàm à diuersis productarum. an scilicet, & quando probent, omnium exactissimè disceptat, inter ceteros nouissimè D. Alexander Trẽtacinquius *Variarum resolutionum lib.* 2. *tit. de fide instrumentorum, resolutione* 5. *per totam*. vide per eum; videndi quoque Communiter scribentes *in d. l. scriptura, C. de fide instrumentorum.*

De Pluribus alijs, ac diuersis præsumptionibus falsitatis resultantibus, ex scriptura priuata.

QVAEST. VI. PRINCIPALIS

Dubitatio septima.

S V M M A R I V M.

1 *Præsumptio falsitatis oritur ex scriptura priuata; ex mala qualitate ipsius scribentis, ac producentis scripturam, de cuius falsitate agitur.*
2 *Est bene verum, quòd vltra malam qualitatem ipsius scribentis requiritur etiam vitium visibile in ipsamet scriptura, & num.* 3.
4 *Falsitatis suspicio oritur in scriptura priuata ex diuersitate atramenti.*
5 *Item quando reperitur conscripta diuersa manu.*
6 *Nonnulli opinati sunt diuersitatem atramenti inducere dumtaxat leuem falsitatis præsumptionem in ipsa scriptura priuata.*
7 *Opinio Authoris.*
8 *Falsitatis suspicio oritur ex diuersitate styli, & nu.* 11.
9 *Exemplum, & num.* 10.
12 *Opinio Authoris circa dictum axioma.*
13 *Dissimilitudo, & varietas dictaminis, falsitatẽ arguit in scriptura priuata.*
14 *Oritur præsumptio falsitatis ex actu, siue modo insolito, siue ex appositione Clausulæ non consueta.*
15 *Quænam autem dicantur Clausulæ insolitæ, videndus Mascard. remissiuè.*
16 *Item oritur ex Clausula non habente rectam, aut perfectam constructionem.*
17 *Vel quando in ipsa scriptura priuata adesset falsa Grãmatica, vel Latinitas, quòd declara, vt ibi.*
18 *Latinitas falsa, an, & quãdo vitiet dispositionẽ? adeundus Card. Tuscus.*
19 *Oritur falsitatis præsumptio in scriptura priuata ex diuersitate Papiri, seu chartæ, & signi, & num.* 20.
21 *Opinio Authoris circa istud Axioma.*
22 *Oritur falsitatis coniectura ex eo, quòd in vno libro plures reperiantur quinterni ligati, quorum vnus non sit similis alteri, & num.* 23.
24 *Oritur falsitatis præsumptio, si in charta recenti reperiatur scripta apocha aliqua antiqua, & constaret, quòd tempore, quo ipsamet apocha confecta fuit, charta illius speciei non fabricaretur, & è conuerso.*
25 *Hæc sola præsumptio, quòd recens scriptura reperiatur in charta antiqua, ex Communiori non concludit falsitatem Ratio ibidem.*
26 *Oritur falsitatis præsumptio in scriptura priuata ex inuerisimilitudine.*
27 *Oritur, quoque dicta præsumptio, quando deficiente spacio in charta, carmina restricta reperiuntur, cũ à principio potuissent latiori spacio scribi.*
28 *Exemplum.*
29 *Item oritur dicta præsumptio, quando in scriptura priuata de recenti stipulatione vallata contestes in ipsa nominati ex hac vita subtracti reperiuntur.*
30 *Oritur quoque dicta præsumptio ex tarditate in producendo ipsam scripturam priuatam, & num.* 31.
32 *Et est verissima Conclus. quidquid dixerit D. Surdus.*
33 *Item oritur dicta præsumptio, quando charta, in qua ipsa scripta est, reperitur incisa.*
34 *Idem iuris, quando ordo substantialis præpositus est.*
35 *Item, quando charta, in qua ipsa scripta est, est immunda, maculata, & vituperata, & num.* 36.
37 *Hæc tamen Regula, recipit tres declarationes, de quibus, num.* 38. *&* 39.
40 *Item oritur dicta falsitatis præsumptio, quando dicta scriptura priuata facta est sine debita solemnitate.*
41 *Item oritur dicta præsumptio, quando quis asserit à iudicio, se nolle ab ipsamet scriptura priuata cede re confecta, sed in eadem contenta velle comprobare testibus.*
42 *Oritur pariter, quando ex pluribus testibus in ipsamet scriptura descriptis, aliqui tantũ producerentur examinandi.*
43 *Oritur etiam dicta suspicio falsitatis ex immodica diligentia, & solicita cura, quòd scriptura ipsa priuata admittatur, & recipiatur.*
44 *Item emanat dicta præsumptio, quando Pamphilus puta in chirographo asseruit pecuniã fuisse à Manio debitore datam Sempronio creditori, & ab ipsomet Sempronio receptam, vel è contra, & tamen verè coram ipso pecunia non adfuit.*
45 *Notarius, qui in instrumento testatur pecuniam numeratam, quæ numerata non fuit, an de falso puniri possit? vide Farinacium remissiuè.*

Oritur

46 *Oritur quoque dicta præsumptio, quando is, qui produxit ipsam scripturam, fuit sæpius interrogatus, an eadem vti vellet, & is responderit semper subobscurè, & dubitatiuè.*

47 *Item, quando ipsamet scriptura continet renunciationē immensi iuris, & aliqua causa ipsius renunciationis minus vera fuit narrata.*

48 *Oritur etiam præsumptio falsitatis ex qualitate personæ contrahentis, quæ cognosci non potuit tempore celebrati contractus; cuius esset ętatis, & qualitatis.*

49 *Item, quando ipsamet scriptura fuit clam, & in loco abdito, & obscuro confecta.*

50 *Item oritur, quando ille, qui per scripturam aliquam priuatam ius suum renunciauit, stetit semper in possessione eiusdemmet iuris renunciati, donec vixit.*

51 *Oritur quoque dicta præsumptio, quando constat eum, qui asseritur falsificasse scripturam illam priuatam, do qua est contentio, perquisiuisse antea scripturā illi similem, vt forte inde exemplum sumeret.*

52 *Item emanat, quando scriptura ipsa fuit confecta inter ignotos.*

53 *Item quando falsa causa fuit in ipsamet scriptura priuata expressa.*

54 *Pariter dicta præsumptio falsitatis oritur, quando quis scripturam aliquam priuatam, quæ interesse communē seu alicuius complectatur, celat, atque occultat, & num. 55.*

56 *Item oritur, quando quis exhibet libros, & codices rationum mancos, & mutilatos.*

57 *Aliæ coniecturæ falsitatis referuntur per Barbatiam, Menoch. Peregr. & Card. Tuscum remissiuè.*

58 *Sola suspicio falsi an habeatur pro falsitate in ipso crimine falsi? videndi Doctores remissiuè.*

59 *Supradictæ falsitatis præsumptiones ex quibusnam causis extenuari possent, videndi Menochius, & Farinacius.*

Prosequendo alias falsitatis præsumptiones, quæ quidem ex scriptura merè priuata resultare possunt.

1 Prima succedit generalis illa præsumptio, quæ oritur ex mala qualitate ipsius scribentis, ac producētis scripturam, de cuius falsitate agitur, præsertim si aliàs fuerit solitus falsum scribere, seu falsas scripturas producere, & sit suspectus de alijs falsitatibus. Sic præcisè præsumptionem istam probauerunt infiniti, quos pulchro quidem ordine retulit, ac sequutus est Cl. D. meus Farinac. *d. quæst. 283. parte 11. num. 146. & 147.* vbi docet, quod falsitatis præsumptioècontra repellitur, quando inquisitus est bonæ conditionis, & famæ; ibiq; circa hoc latissimè insistit.

2 Aduerte tamen, quia ad hoc vt scriptura ipsa priuata reddatur suspecta ex mala qualitate personæ, eam producentis, videtiam requiri vitium visibile in ipsamet scriptura, ad tradita in simili per Baiard. *in additionibus ad Clar. in d. §. falsum, num. 113.*

3 Et quod scriptura non reddatur suspecta ex eo, quòd persona ipsius scriptoris, vel producentis illā, sit solita facere, vel producere alias scripturas suspectas, vel falsas, nisi appareant aliqua alia vitia, vel suspiciones, post Albericū tradidit idem Dom. Farinacius *dicta quæstione num. 148.*

4 Secunda succedit præsumptio falsitatis ea, quæ ex diuersitate atramenti colligitur, secundum gl. *in c. in memoriā, in verbo, falsam, in vers. item dicitur falsa, distinct. 19.* Sequutus est in pręcisis terminis scripturæ priuatæ Cl. Menoch. *d. cons. 199. num. 8.* Addo in simili Cl. D. Farinacium *d. quæstione 153. num. 155.* vbi infinitos propemodum concordantes deducit, & Illustrissimū Card. Tusc. *Conclusione infra citanda 44. num. 29.*

5 Idem iuris esse concludito, quando ipsamet scriptura diuersa manu reperitur conscripta; tunc enim redditur suspecta. pulchrè Cardin. Tuscus *Conclus. sua 44. num. 10. in littera F.*

6 Nota tamē aliquos opinatos esse, diuersitatem ipsius atramenti inducere dumtaxat leuē falsitatis præsumptionem; huiusq; opinionis extitere Socin. & Paris. relati per Farinacium *d. quæst. num. 156.*

7 Sed tu dicas, quòd an leuis, an probabilis oriatur suspicio, multum esse arbitrio iudicis tribuendū. Sic eleganter Cl. Menoch. *de Arbitrarijs, lib. 2. Cent. 2. Casu 187. num. 36. & 38. in fine;* & sequutus est D. Farinac. *d. quæstione 153. num. 157. & 158.* vbi subdit aduertēdum esse, quòd potest diuersitas atramenti quandoque apparere propter mutationem calami, seu atramenti, quæ si probetur, tollitur suspicio inde resultās; allegat gl. *in d. cap. in memoriam, in versic. falsam, in versic. item dicitur falsa,* & Præpositū *ibi*, ac alios, cum consulas.

8 Tertia falsitatis præsumptio principalis est illa, q̄ oritur ex diuersitate styli, varietas enim styli falsitatem vtique arguit, sic præcisè in terminis scripturæ priuatæ docuit eleganter Clar. Menoch. *consil. suo 199. num. 7. cum duobus seqq.*

9 Exemplum autem de facili potest esse. Consueuit quidam putà Hieronymus semper subscribere nomen suum cum aspiratione illa; in quadam autem apocha appositū est ipsius nomen absque illa aspiratione, autumāt communiter DD. in hoc casu, apocham illam de falso redargui posse, propter diuersitatē illam styli. Sic eleganter in his præcisis terminis Hieronymi pro inualiditate, seu falsitate publici testamenti, quòd magis est, respondit D. Socinus iunior, *consil. suo 189. num. 56. & 57. in secundo,* quem sequutus est Cl. Menoch. *d. consil. 199. num. 10. & lib. 5. præsumptione 20. num. 18. & 19.*

10 Sic quoque celeberrimus Decian. *consil. suo 108. num. 62. in secundo,* ob supradictā diuersitatē styli, pro inualiditate, seu falsitate nōnullarum litterarum Cambij respondit, ex quo quidem nomine Ioannes illarum scriptor solitus erat semper scribere nomen suum Io. cum littera I. in subscriptione verò illarūdem extabat illius subscriptio cum littera G.

Con-

11 Conferūt mirum in modum scripta per Cl. Farinacium *d. quæstione* 153. *num.* 159. vbi proponit præsumptionem istam falsitatis resultantē ex diuersitate styli respectu litterarum Apostolicarum, & publicorum instrumētorum, ibiq; plures de hoc cōcordantes deducit; ipsum consulas.

12 Mihi tamen (vt verum fatear) isthæc DD. opinio quoad supradictam præsumptionē non satis probatur; arbitror enim nimis leuem esse suspicionem illam fraudis promanantem ex diuersitate illa styli, quādo scilicet scribitur Hyeronymus cum aspiratione, & quando linea & propterea scripturam illam priuatam nō adeò facilè suspicione falsi laborare dicerem: iam enim constat de claramente scribentis, quęante omnia est attendenda. Quid ergo? opinor ego tunc dictæ præsumptioni locum esse posse, concurrentibus alijs circumstantijs, & coniecturis falsitatem ipsam indicantibus, prout cōtigit in casibus, super quibus respondere Soci ac Decian. supra relati. Cogita.

13 Quarto principaliter præsumitur, & oritur suspicio falsitatis ex dissimilitudine, seu varietate dictaminis in confectione ipsiusmet scripturæ priuatæ. Sic in simili post Speculatorem & Iasonem probauit Clar. Mascard. *Conclus. sua* 741. *num.* 39. Addo Decian. *consil.* 99. *num.* 19. *in secundo*. Conferunt etiam scripta supra præsumptione præcedenti.

14 Quinto oritur præsumptio falsitatis ex actu, siue modo insolito, siue ex appositione Clausulæ non consuetæ in ipsamet scriptura priuata; Nec sanè mirum; Actus enim insoliti sine dubio suspicionem arguunt, & generaliter qui recedit à solito, suspectus est. Sic eleganter docuit in simili post plures relatos, D. Mascard. *d. Conclus.* 741. *nu.* 37. & D. Menoch. *lib.* 5. *præsumpt.* 20. *num.* 20. Sequutus est Cl. vir D. Farinacius *d. quæstione* 153. *num.* 162. *cum duobus sequentib.* vbi tamen subdit, præsumptionem istam non procedere, quādo ex aliqua iusta causa particulari fuit in ipsamet scriptura apposita aliqua Clausula insolita, & quādo modus ipse insolitus est bonus, & laudabilis, & latius vt per eum, quem etiam in hoc proposito consulas in sua Praxi, & Theorica criminali, *tit. de pœnis temperandis, quæstione* 89. *numero* 121. *cum quattuor sequentibus*, vbi pulchrè; adeundus quoque Card. Tuscus, *d. Conclus.* 44. *num.* 26.

15 Quænam autem Clausulæ dicantur insolitę, & inconsuetæ; congerit Cl. Mascardus *Conclus. sua* 299. vide per eum.

16 Sexto principaliter oritur suspicio falsitatis ex Clausula non habente rectam, aut perfectā constructionem. Sic præcisè post nonnullos relatos D. Menoch. *lib.* 5. *de præsumptionibus c.* 20. *num.* 25. Sequutus est Cl. Farinacius *d. quæstione* 153. *num.* 153.

17 Idē iuris esse concludito, quando in ipsamet scriptura priuata inesset falsa Grammatica, vel Latinitas, quòd tamen intellige, si propter dictam Latinitatem falsam, alteraretur sensus ipsius dispositionis, seu per eam veritas occultaretur, aliter secus: tunc enim veritas, & substantia non autem qualitas verborum inficeretur. Sic eleganter, & pulchrè colligitur ex scriptis per D. Farinacium *d. quæstione* 153. *num.* 151. 152. & 154.

18 An autem, & quando Latinitas falsa vitiet dispositionem, discutit Card. Tuscus *Conclusione sua* 11. *in littera L.* vide per eum.

19 Septima oritur præsumptio falsitatis in ipsamet scriptura priuata ex diuersitate papyri, seu chartæ, & signi. Sic in terminis ipsius scripturæ priuatæ, docuit Cl. Menoch. *d. cons.* 199. *nu.* 8. & *de præsumptionibus lib.* 5. *præsumptione* 20. *num.* 40.

20 Conferunt mirum in modum scripta in simili de publico instrumento per D. Mascard. *d. Conclusione* 740. *num.* 21. & per D. Farinacium *d. Conclus.* 153. *num.* 166. vide per eos. Addo quoque Card. Tuscum *dicta Conclusione* 44. *num.* 13. & 14.

21 Mihi tamen isthæc Scribentium opinio in hac præsumptione non satis arridet; arbitror enim ego, ex eo nullo pacto falsitatem in ipsamet scriptura probari posse, quòd vnum folium sit diuersi papyri, aut signi, & quòd vna charta sit lōgior altera, dummodo in ea aliud vitium visibile minimè contineatur, & sic senserunt etiam Addentes ad Albam, *in consil. suo* 99. *in littera E.* moti authoritate Castrens. *in suo cōs.* 371. *libro primo*.

22 Octaua falsitatis coniectura oritur ex eo, q̄ in vno libro plures reperiantur quinterni ligati, quorum vnus non est similis alteri, vt puta, quia vnus continet plures chartas, quàm alter. Sic præcisè in terminis cuiusdam libri rationū à priuato confecti, docuit subtilis. Barbat. omninò videndus, *consil. suo* 54. *num.* 3. *versic. apparet etiam falsificatus in tertio*. Sequutus est in simili post plures cōcordantes adductos Cl. Farinac. *d. quæst.* 153. *num.* 168. & 169 vbi subdit etiam ex

23 eo falsitatē argui in ipsomet libro, quod foramina reperiatur vacua in cooperta ipsius, tūc enim quia signum est, quòd indè folia iam cōsuta fuerunt extracta, propterea ipsamet falsitas arguitur, adde Cardin. Tuscum *d. Conclus. sua* 44. *num.* 54. vbi tradit in simili, folium repertū de per se, non affoliatum, neque compaginatū cum alijs, falsitatis suspicionē inducere; & propterea concludo ego: si apocha aliqua in ipso folio descripta reperiatur, eandem suspicionē falsi minimè vitare.

24 Nona falsitatis præsumptio principalis oritur, si in charta recēti reperiatur scripta apocha aliqua antiqua, & cōstaret, quòd tempore, quo ipsamet apocha confecta fuit, charta illius speciei non fabricaretur, & è conuerso, si in charta antiqua reperiatur scripta recens aliqua scriptura. Sic in simili de instrumento publico omnium elegantissimè tradidit post plures concordantes deductos Cl. Farinac. *d. Conclus.* 153. *num.* 170. *cum tribus sequentibus*, quem consulas.

Adeun-

Adeundus quoque D. Mascard. *Conclus. sua* 740. *num.* 21. *&* 22. & D. Menoch. *lib.* 5. *praesumpt.* 20. *num.* 15. adde etiam D. Card. Tuscum, *d. Concl.* 44. *num.* 28. vbi in simili tradit post alios, quòd atramentum recens in charta antiqua reddit ipsam suspectam de falso.

25 Aduerte tamen, quòd hæc sola præsumptio in eo casu, in quo recens scriptura reperitur in charta antiqua ex communiori non concludit falsitatem, quoniam in pagina etiam antiqua quis recenter scribere potest, vt post nonnullos relatos meminit idem Do. Farinacium *d. quaest.* 153. *num.* 174. *&* 175. vbi subdit hanc præsumptionem benè sufficere ad transferẽdum onus probandi contrarium in aduersarium, & latius vt per eum.

26 Decima falsitatis præsumptio generaliter sumitur ab inuerisimilitudine, quæ ex communi omnium scribentium consensu falsitatem ipsam præsefert; & in specie, quòd ad probandã falsitatem in scriptura priuata maximè attendatur inuerisimilitudo, tradidit Clar. Menoch. *d. cons. suo* 199. *num.* 11. *vers. quinto augetur, & nu.* 12. vbi loquitur in præcisis terminis Apochæ; Sequutus est Crauet. *consil. suo* 28. *num.* 1. *in fine*, vbi loquitur in specie de libro rationum, quẽ Crauet. insequutus est etiam D. Mascard. *d. Conclus. sua* 740. *num.* 36.

Conferunt mirabiliter in hoc proposito scripta de instrumento publico per D. Mascardum *praecitata Cõcl. nu.* 35. & per D. Farinac. *d. quaest.* 153. *nu.* 176. *&* 177. eos cõsulas. Adde Cl. Menoch. *de praesumptionib. lib.* 5. *c.* 20. *nu.* 12. *cum duobus seqq.* vbi varijs modis exemplificat, vt per eum; & subdit in fine, quòd in materia falsi verisimilitudo est multum spectanda; adeundus quoque Cardin. Tuscus *d. Conclus.* 44. *num.* 18.

27 Vndecima coniectura principalis falsitatem redolens in scriptura priuata, deducitur, quando deficiẽte spacio in charta, carmina restricta reperiuntur, cum à principio potuissent latiori

28 spacio scribi. Exemplum pro faciliori intelligentia. Ponas in apocha, in qua quinque, aut sex posteriores lineæ præcedentes subscriptionem ipsius scriptoris, scriptæ fuerint angustissimo quodammodo, & diuersissimo stylo, seu ordine ab alijs lineis: quia deficiebat spacium chartæ, & tamẽ post subscriptionem eiusdemmet scriptoris superesset spacium chartæ, quod sufficeret lineis quindecim, aut viginti. Sic eleganter in simili de instrumento publico exemplificauit D. Alba, *cons. suo* 99. *num. finali*, vbi subdit hanc falsitatis coniecturã sibi videri admodum efficacem. Hoc idem tradidit quoque respectu cuiusdam testamenti D. Socin. iun. *consil. suo* 41. *num.* 7. *versic. tertio suadetur vol.* 1. & sequutus est, hæc omnia Clar. Farinac. *d. quaestione* 153. *num.* 178.

29 Duodecima, & non modica falsitatis præsumptio est illa, quando in scriptura priuata de recenti stipulatione vallata testes in ipsa nominati, ex hac vita subtracti reperiuntur, cum enim verisimile minimè videatur, quòd omnes mortui sint tam citò, propterea ex hoc oritur suspicio quædam, & efficax ipsius falsitatis. Sic omnium elegantissimè in terminis cuiusdam apochæ priuatæ tradidit Clar. vir, & numquam satis laudatus Dom. Menoch. *consilio suo praecitato* 199. *numero* 13. Sic etiam in simili de publico instrumento de recenti stipulato, docuit Dom. Mascardus *d. Conclusione* 740. *num.* 8. *&* 9. & sequutus est post plures alios relatos Clariss. Farinac. *d. Conclusione* 153. *numero* 179. *&* 180. vbi etiam subdit, hoc idem procedere, quando ex duobus testibus in ipsamet scriptura nominatis, vnus est mortuus, & alter dicit se non interfuisse, & latius, vt per eum, quem consulas.

Addo eumdem Dominum Menochium *de praesumptionibus lib.* 5. *cap.* 20. *numero* 7. vbi plures concordantes deducit; adeundus quoque Cardin. Tuscus *d. Conclusione* 44. *numero* 23. *& prius sub numero* 22. vbi idem iuris subdit, quando testes nominati erant incogniti, & forẽses, & scriptura confecta fuit in loco, in quo frequentia testium cognitorum aderat, & latius, vt per eum, quem omninò consulas.

30 Tertiadecima falsitatis præsumptio oritur ex tarditate in producendo ipsam scripturam priuatam, ad notata *in l. si quis fortè*, §. 1. *de poenis*, & sic post plures concordantes adductos docuit in simili Clariss. Mascard. *d. Conclusione sua* 740. *numero* 17. vbi subdit, id esse in causa, quoniam ex interuallo, & tarditate arguitur suspicio; id quòd etiam sequutus est nomenclator egregius Dominus Farinacius *dicta quaest.* 153.

31 *numero* 182. Confert hic mirum in modum illud Axioma, quòd reus conuentus præsumitur fouere malam causam, quod diu distulit opponere exceptiones suas, prout post Ancharan. Castrens. Crauet. ac alios, tradidit eleganter Dom. Menochius *de praesumptionibus lib.* 2. *cap.* 91. *num.* 8. Videndus idem Menoch. de hac materia *lib.* 5. *praesumpt.* 20. *num.* 39.

32 Et hæc est receptissima Cõclusio, quidquid titubauerit D. Surd. *cons. suo* 132. *num.* 83. ea ratione motus, quòd nemo inuitus cogitur de iuribus suis experiri.

33 Quartadecima præsumptio falsitatis in ipsamet scriptura priuata deducitur, quãdo charta, in qua ipsa scripta est, reperitur incisa. Sic eleganter in simili post nonnullos concordantes deductos, docuit D. Farinac. *d. Conclus.* 153. *num.* 184.

34 Idem iuris est, quando ordo substãtialis præpositus est; pulchrè Card. Tusc. *d. Cõcl.* 44. *nu.* 77.

35 Quintadecima præsumptio falsitatis in ipsamet scriptura priuata, oritur ex charta immunda, maculata, & vituperata, ex allegatis per Præpositum *in c. in memoriam, nu.* 10. *vers. quia charta est immunda, vel vituperata, dist.* 19. Sequutus est Bald. *in l. contractus, num.* 22. *C. de fide instrumentor.* (dum protulit hæc verba.)

36 Et adde, quòd non solum scriptura debet esse

esse munda, sed etiam charta, in qua scribitur; vndè propter vilissimam, & immundam chartã, scriptura est suspecta; & ideò si in curia Romana charta est pforata, & reperiretur ibi Bulla; reputaretur Bulla falsa, & non daretur ei fides, & idem in Romana Curia in litteris Papę, in quibus decet esse omne mundum. Hactenus Bald. qui & hoc idem docuit *in cap. ex litteris, numero 8. extra, de fide instrum. tit. eod.* vbi etiam subdit, quòd veritas omnem vituperationē abhorret; item, quòd veritas vituperationem non recipit; itē, quòd veritas sine macula esse debet. Addo Alexand. *consil. suo 175. nu. 2. in septimo,* vbi tradit, quòd vituperatio scripturæ tollit fidem, & transfert onus probandi illius veritatem in producērem. Mōticellus *Regula sua criminali 15. num. 128. cum sequentibus,* vbi de charta maculata, aut fumo infecta, & d. Decian. *consil. suo 99. num. 18. versic. quibus additur in secundo,* vbi de charta infecta sudore, & manuum sordibus. Addas etiã Cl. Mascard. *Conclus. sua 284. num. 1. & 2.* & eminentissimi ingenij virum D. Farinacium *d. Conclus. 183. num. 185.*

Verùm hæc pręsumptio recipit tres declarationes.

37 Prima quidem est, vt procedat, quando vituperatio, & macula adest in loco suspecto, & substantiali, aliàs secùs.

38 Secunda, si ipsamet scriptura fuit producta in iudicio, penes Notarium actorum, sine aliqua macula, & postea reperiatur maculata, non per hoc ipsius fides imminuetur.

39 Postrema verò est, nam licet isto casu ipsamet scriptura sit suspecta, & aliqualiter ei de fide detrahatur propter vituperationem, aut maculam ipsius chartę, non tamen per hoc dicitur falsa. Sic eleganter docuit hæc omnia Clar. D. Mascardus *d. Conclus. sua 284.* ad quem se retulit Card. Tuscus *Conclusione sua 106. in littera C,* & repetijt longe latius perillustr. Farinac. *d. quęstione 153. num. 186. cum duobus sequent.* eos consulas.

40 Sextadecima principalis falsitatis præsumptio oritur ex ipsa scriptura priuata facta sine debita sollemnitate. Sic in simili post infinitos relatos docuit Cl. Farinac. *d. consil. 153. nu. 191.* eum consulas. Addo Verral. *decis. 3. par. 2.* & D. Menoch. *lib. 5. præsumpt. 20. num. 43.* vbi subdit, idem iuris, quamdiù fuit obseruatum contrarium eius, quòd in ipsamet scriptura expressum erat.

41 Septimadecima coniectura, quando quis asserit in iudicio se nolle vti ipsamet scriptura priuata ea de re confecta, sed in eadem contenta velle cōprobare testibus. Sic præcisè post Corneum, Curtium iuniorem, & Crauet. docuit in simili Cl. Menoch. *lib. 5. præsumpt. 20. num. 22.*

42 Octauadecima est coniectura, quando ex pluribus testibus in ipsamet scriptura descriptis, aliqui tantùm producerentur examinādi. Sic post Aret. & Crauet. D. Menoch. in simili *d. præsumpt. 20. num. 23.*

43 Nonadecima coniectura falsitatis oritur ex immodica diligentia, & solicita cura, quòd scriptura ipsa priuata admittatur, & recipiatur, sic pręcisè in terminis scripturę priuatę docuit eleganter Cl. Menoch. *consil. suo 199. num. 7.* & repetijt *de præsumptionibus d. præsumptione 20. lib. 5. num. 28.* Addo Card. Tuscum *d. Conclus. 44. nu. 79.* vbi post Menoch. *d. consil. 199. nu. 7.* tradit, ꝙ diligētia nimis accelerata arguit suspicionē falsi.

44 Vigesima falsitatis præsumptio deducitur, quando Pamphylus putà in chirographo asseruit pecuniam fuisse à Męuio debitore datam Sempronio creditori, & ab ipsomet Sempronio receptam, vel è contra; & tamen verè corã ipso pecunia non adfuit: nam tunc proculdubio arguitur falsitas. Sic in simili post nonnullos relatos tradidit Cl. D. Menoch. *lib. 5. de præsumptionibus, d. præsumptione 20. num. 29.*

45 An autem, & quādo Notarius, qui in instrumēto testatur pecuniam numeratam, quæ numerata non fuit, de falso puniri possit, non est præsentis speculationis. Sed beneuolum lectorem remitto ad scripta per Cl. Farinacium, *d. suo tract. de simulatione & falsitate, quęstione 154. par. 4. per totam,* vbi omnium elegantissimè.

46 Vigesimaprima falsitatis suspicio oritur, quando is, qui produxit ipsam scripturam priuatam, fuit sępè, & sępiùs interrogatus, an eadē vti vellet; & is responderit semper suboscurè, & dubitatiuè: nam tunc insurgit aliqua suspicio falsi. Sic eleganter post Lapum, Felinum, & Neuizanum, animaduertit in simili D. Menoch. *d. præsumpt. 20. num. 33.*

47 Vigesimasecunda coniectura est, quando ipsamet scriptura continet renunciationem immensi iuris, & aliqua causa ipsius renunciationis minus vera fuit narrata: nam tunc falsi suspicio resultat; Sic præcisè docuit in simili D. Menoch. *d. præsumpt. 20. num. 34.*

48 Vigesimatertia coniectura est, quæ sumitur ex qualitate personæ contrahentis, quę cognosci non potuit tpe celebrati cōtractus, cuius esset ætatis, & qualitatis: ita post Ruinũ animaduertit Dom. Menoch. *d. præsumptione 20. num. 35.*

49 Vigesimaquarta coniectura est, quando ipsamet scriptura fuit clam, & in loco abdito, & obscuro confecta. Sic post Ruinum, & Crauet. D. Menoch. *d. præsumpt. 20. num. 36.* Addo Card. Tuscum, *d. Conclus. 44. num. 19. & num. 61.* vbi docet, quòd tempus noctis arguit suspicionem, quando de die actus fieri potuit.

50 Vigesimaquinta falsitatis coniectura ea potest esse, quando ille, qui per scripturam aliquã priuatam ius suum renũciauit, stetit semper in possessione eiusdemmet iuris renũciati, donec vixit: nam tunc fraudis, ac coniectura falsitatis sumitur. Sic præcisè D. Menoch. *d. præsumpt. 20. nu. 37. & num. 56.* vbi econtra docuit, ꝙ tunc cessat coniectura ipsius falsi, quando is, pro quo cōfecta fuit ipsa scriptura, iamdiù stetit in possessione rei sibi renunciatæ, vel donatæ, & latius, vt per eum, quem consulas. Videndus idē *libro 3. præsumptione 122. numero 110. & 111. & de*

Arbi-

Arbitrarijs lib. 2. Centuria prima, Casu 39. vbi omninò elegantissimè. Addas de hac materia Clariss. Mascardũ *Conclusione sua 439. de probationibus.* & statutum nostrum Patauinum *sub Rubr. de Alienationibus, & obligationibus, c. si aliquis emit.*

51 Vigesimasexta præsumptio falsitatis oritur, quando constat eũ, qui asseritur falsificasse scripturam illam priuatam, de qua est contentio, perquisiuisse antea scripturam illi similem, vt fortè inde exemplum sumeret. Sic præcisè in terminis scripturæ priuatæ tradidit Clariss. Menoch. *d. consil. suo 199. num. 6.* id quòd etiam repetijt *d. præsumpt. 20. num. 38.* Addo Cardin. Tuscũ *Conclus. sua 44. num. 9. in littera F.* vbi etiam tradit, quòd litterarum imitatio, quæ non sit calamo currenti scripta, arguit falsitatem.

Vigesimaseptima coniectura est, quando ipsamet scriptura fuit confecta inter ignotos. Sic
52 in simili de instrumento publico, post Crauettam docuit Clariss. Menoch. *d. præsumptione 20. num. 41.*

53 Vigesimaoctaua coniectura est, quãdo falsa causa in ipsamet scriptura priuata fuit expressa, tunc enim oritur præsũptio falsitatis. Sic præcisè idem D. Menoch. *d. præsumptione 20. num. 42.*

54 Vigesimanona præsumptio falsitatis resultat, quando quis scripturam aliquam priuatã, quæ interesse commune, seu alienum complectatur celat, atque occultat, tunc enim quia ipsemet occultãs dicitur in dolo, ideo falsũ cõmittit. Sic præcisè notatur *in l. Paulus. ff. ad legem Cornel. de Falsis*; sequutus est post infinitos relatos, Clar. vir D. Alexãder Trentacinquius, *Variarum resolution. lib. 2. tit. de Fide instrument. resolutione prima, num. 2.*

55 Iure merito autem dixi (quæ interesse commune, seu alienum cõplectatur,) quia si occultans propriam aliquam scripturam, in qua de nullius interesse ageretur occultaret, non diceretur in dolo, & per consequens falsum non committeret. Sic eleganter post alios animaduertit idem Do. Trentacinquius *d. Resolutione 1. num. 1.*

Et videndus per totum, vbi, an, & quando occultans proprium instrumentum, dicatur in dolo, & falsum committat; omnium exactissimè disceptatur.

56 Trigesima coniectura est, quando quis exhibet libros, & codices rationum mãcos, & mutilatos, tunc enim, quia id dolosè facere præsumitur, oritur etiam suspicio falsitatis, quæ sine dolo non committitur. Sic eleganter in terminis de dictis libris tradidit Cl. Menoch. *consil. suo 406. num. 108.*

57 Aliam quoque falsitatis præsumptionem in terminis cuiusdam libri rationũ, & sic scripturę priuatę, considerat adhuc subtil. Barbat. *consil. suo 54. in tertio, numero tertio.* vide per eum.

Nonnullas alias quoque adinuenies penes D. Menoch. *d. præsumpt. 20. per totam* cũ cõsulas. Adeas quoque in hac materia Cl. Peregr. *consil. 108. in quinto*, & nouissimè, Illust. Card. Tuscum *d. Conclus. 44.* vbi omnium latissimè; eum omninò consulas.

58 Disseruimus hucusque de quamplurimis falsitatis præsumptionibus, seu suspicionibus ex scriptura merè priuata varijs ex causis resultantibus: Nunc autem superest videre, an in ipso crimine falsi sola suspicio habeatur pro falsitate, & sic an falsitatis præsumptiones faciant in eodem crimine concludentem probationem. Pro cuius quidem articuli exactissima cognitione ac intelligentia, videndi Clariss. viri Gabriel. *lib. 7. suarum Conclus. tit. de Maleficijs, Conclus. 6.* Menoch. *libro 1. præsumpt. 99.* & D. Farinac. *d. suo tract. de Falsitate & simulatione, quæstione sua 152. per totam*, vbi latissimè. Sat enim mihi in hoc proposito est loca indicasse. Adde Viuium *decis. 81. lib. 1.* & Card. Tuscum *Conclus. 45. in littera F.*

59 Si quis autem pro perfecta huiusce materiæ cognitione non ignorare cuperet, ex quibusnã causis supradictæ coniecturæ, & falsitatis præsumptiones dilui, vel saltem extenuari possint, adeat Cl. Menoch. *d. præsumpt. 20. d num. 44. vsque in finem*, & Cl. Monarcham Iuristarum D. Farinacium *d. suo tract. de Falsitate & simulatione, quæstione 153. parte 10. per totam.* Satis.

Diuisio bonorum an per scripturam priuatam probari possit.

QVAESTIO VII.

SVMMARIVM.

1 *Diuisio in dubio non præsumitur, nisi probetur.*
2 *Diuisio bonorum probatur per scripturam priuatam.*
3 *Amplia, ac limita, vt per Cardin. Tuscum.*

Diuisionem in dubio non præsumi, nisi probetur, colligere est ex rescripto Imperatorum Diocletiani, & Maximiniani, *in l. penult. C. Communi diuidundo*, vbi Doctores omnes.
1 Et sequutus est inter alios Clariss. Mascardus *Conclusione sua 527. numero 1.* Videndum est modo, An per scripturam priuatam ipsa probari possit?

2 Et Resolutiuè procedendo, concludo pro affirmatiua. Sic præcisè inter alios Illustriss. Cardinalis Tuscus *Conclusione sua 525. in littera D. num. 1.* vbi docet, quòd ipsamet diuisio non requirit regulariter de substantia scripturam, sed dumtaxat ad probationem, quę quidem potest fieri siue per publicam, siue priuatam, siue per testes.

3 Amplia, extende, ac limita supradictã Conclusionem varijs modis, de quibus singillatim disceptatur, Idem Card. Tuscus *præciuata Conclusione*, cum consule. Non enim ex scriptis scripta absque le... vtilitate conficienda sunt.

Dominium an per scripturam priuatam probari possit.

QVAESTIO VIII.

1 BReuiter conclude pro negatiua. Sic eleganter notatur *in l. cum res, C. de probationibus.*

2 Amplia, vt nec etiam per instrumentum publicum (quod magis est) dominiū ipsum probari possit, vt pulchrè post alios firmauit pro regula Clar. Mascard. *Conclus. sua 541. num. 1.* quem consulas. Adeundus ipsemet Mascard. *d. Conclusione per totam.* ibi enim, an, & quando, & in quibus casibus dominiū ipsum per instrumentū probari possit, eleganter edisserit; consulendus quoque Illustr. Card. Tuscus *Conclusione sua 611. in littera D. per totam,* vbi omnium latissimè, ac elegantissimè de materia.

Emancipatiò an probari possit per scripturam priuatam.

QVAESTIO IX.

SVMMARIVM.

1 *Emancipatio regulariter probatur per scripturam.*
2 *Et sic per scripturam priuatam.*

1 CVm emancipatio probari principaliter debeat per scripturam cum omninò in scriptis fieri debeat, vt notant Communiter Doctor. *in l. emancipatione, C. de fide instrumentorum,* & tradat post plures alios relatos Cl. Mascard. *Conclus. sua 598. num. 1.* quem sequutus est Cardin. Tuscus *Conclus. sua 115. in littera E.*

Dubitari hoc loco commodè contingit, an id per scripturam priuatam fieri possit.

2 In qua quidem difficultate conclusio sit pro affirmatiua, dummodo ipsa scriptura sit confessata, ac per partes recognita, & maximè quādo trium testium subscriptiones suas recognoscentiū subscriptione munita sit; latius de eiusdem materia per Mascardum loco admonito.

Hypotheca an oriatur ex scriptura priuata, veluti apodissa.

QVAESTIO X.

BReuiter co[illegible]de cum Card. Tusco *Conclus. [illegible] 6. num. 1. in littera H.* pro nega[illegible] ea enim nō potest dari hypo[illegible] bonorum, nisi sit trino teste [illegible]pta, & sic fit scriptura sollemnis. Latè v[illegible] per eumdem Card. Tusc. Non .n. ex scriptis scripta cōficiēda sunt.

An autem & quādo recognitio chirographi cum hypotheca bonorū retrotrahatur, necne, differit inter alios Ioānes Baptista Costa, *in suo tract. de Retrotract. Casu 6. c. 8. per totū,* vide per eū.

An scriptura priuata manu presbyteri conscripta fidem faciat.

QVAESTIO XI.

SVMMARIVM.

1 *Scriptura priuata manu presbyt. scripta minimè probat.*
2 *Ratio, & num. 3.*
4 *Scriptura presbyteri non Notarij, nec ad pias causas probationem inducit.*
5 *Ratio.*
6 *Scriptura priuata presbyteri et parochi minimè prob.at.*
7 *Idem est in scriptura Fratris.*
8 *Limita hoc, quando Frater in sęculo existens ipso Tabellionatus officio functus esset, & num. 9.*
10 *Contraria opinio verior est.*
11 *Clericus in sacris constitutus regulariter Tabellionatus officium exercere prohibetur.*
12 *Pōt benè multis in casib', de quib' per Marcū remissiuè.*
13 *In Ciuitate Venetiarum plena fides scripturis presbyterorum, ac sacerdotum adhibetur.*

An scriptura priuata manu presbyteri confecta fidem faciat? Dubitatur.

1 IN huiusmodi difficultate (ne diutius lectorem morer) cōclude pro negatiua; sic præcisè post Cardin. Zabarell. *cōs. suo 73.* Ioannē Dilectū *de arte testandi,* & alios docet Camill. Bonellus *cons. suo 37. num. 4.* Addo Prosperum Pasethum *cons. suo 162. num. 21.*

2 Et ratio (mea sententia) ea potest esse: quia si se immiscerent indifferenter in talibus officijs, possēt se de facili ingerere in actibus pęnę sanguinis, quod prohibitum esse clericis in sacris constitutis adeò notum est, quàm quòd notissimū. textus expressus *in cap. clericis, iuncto c. sententiam sanguinis, ne Clerici, vel Monachi.*

3 Adde, quòd scripturas priuatas conficere, genus est quoddam negotiationis, quod clericis vetitum esse apertissimum est.

4 Ampliatur, vt nec etiam ad pias causas scriptura presbyteri non Notarij probationem inducat. Sic præcisè inter alios Benedictus Capra *cons. suo 57.* Dec. *cons. suo 56. & 120. num. 1.* Bonell. *d. cons. nu. 5.* & Preteus *cons. suo 80. num. 36.*

2 Nec mirum. Priuilegium enim piæ causæ non supplet defectum, & inhabilitatē scribentis, prout singulariter docuit Bald. *per illum text. in l. in fraudem, §. si quis, ff. de milit. testam.*

6 Ampliatur secūdo, etiam si presbyter ille esset Parochus, sic post Card. Paris. *consil. suo 146. num. 2. & 3. in quarto,* Bonell. *d. cons. sub num. 6.*

7 Ampliatur tertio idem iuris esse in Fratre, nā

ideo

ideo minus scriptura priuata per eum confecta minime probat, sic super quadã schedula confecta per quemdam fratrem Paulum Priorem Conuentus D. Augustini. Respondit Dec. *cons. suo 612. num. 4.* vbi ampliat, etiam si præfata scriptura fuisset à partibus approbata.

8 Claudicat autem supradicta enunciatio, & primo, quando frater ipse in sæculo existens ipso tabellionatus officio functus esset, adhuc .n. posset. Text. est rotundus *in cap. vt officium, §. ad conscribendas, de haret. in 6.*

9 Hinc post Durantē docet Mascar. *Conclus. sua 1293. num. 5.* Presbyterum Parochialem, qui in villis, ac castris ad scribendum testamentum adhiberi solet, non rectè ad id peragendum admitti, nisi Notarius antea extiterit.

10 Aduertendum est tamen cōtrariam opinionem veriorem esse.

11 Regulariter enim clerici in sacris constituti tabellionatus officium exercere prohibentur. Tex. est clarissimus *in c. sicut. ne clerici vel monachi.*

12 Est bene verum, quod ista propositio fallit in multis casibus veluti, quando ipse Clericus esset Notarius Papæ, vel Episcopi, item quando esset in minoribus constitutus, item in crimine Hæresis, & in alijs quāplurimis, de quibus miro ordine Franc. Marc. *decis. sua 194. par. 2.* ad quā breuitatis gratia lectorem remitto.

13 Limitatur secundo supradicta principalis enunciatio: nam in Alma Ciuitate Venetiarū plena fides scripturis Presbyterorū, & Sacerdotum adhibetur. Sic post Ias. & Laurēt. & Pinu testatur Monald. *consil. suo 154. num. 11. vol. 2.* Addo Baldum *in l. comparationes, num. 17. C. de fide instrumentorum.*

An scripturæ priuatæ defuncti magis credatur, quam viuentis.

QVAESTIO XII.

SVMMARIVM.

1 *Scripturæ priuatæ defuncti, magis creditur, quam viuentis.*
2 *Ratio.*
3 *Nemo cum mendacio presumitur mori, & in peccato.*
4 *Scriptura priuata licet pro scribente nullam fidem faciat, tamē vbi facta est à mortuo; facit præsumptionē.*
5 *Et facta à reputato bono, semiplenè post eius mortem probat.*
6 *Opinio Pretei deducitur.*
7 *Resoluitur ac explicatur.*

An scripturæ defuncti magis credatur, quàm viuentis? Dubitatur.

1 Breuiter conclude maiorē adhiberi fidem scripturæ defuncti, sic inter alios Pācir. *cons. 112. nu. 44.* post Bald. Alex. & alios Leonard. à Lege, *cons. suo feud. 53. nu 37.* Flaminius de Rubeis *cons. suo 8. nu. 11. in primo,* & Botta *consil. suo 65. num. 26. & 27.* vbi post Rimin. sen. vult scripturā mortui semiplene probare, qñ fuit vir legalis, stante, qđ mors illius, qui scripsit, equipollet, ac si viuus iurasset. Hanc eādem sniam sequitur quoque Rimin. iun. *cons. suo 752. nu. 43. & 44. in 7.* Crauet. *cons. suo 158. num. 7. consil. 274. num. 4. & 275. num. 6.* Surd. *consil. suo 245. num. 20. in secundo,* & Menoch. post plures relatos *consil. suo 402. num. 49. & 422. nu. 18.*

Sic etiam tenuit Afflict. *decis. sua 40. num. 20.* Stephan. Gratian. *decis. sua Marchiæ 94. num. 13.* & nouissimè Adrian. Gylman. *rerum iudicatarū Cameræ Imperial. lib. 2. decis. 30. num. 22. & 23.* Addo Rot. Rom. *decis. sua 813. num. 13. vol. 1.* & Ioannē Gulierm. Guidobon. *Aduocat. sua 68. num. 1.* vbi subdit DD. Communiter ita tenere.

2 Ratio autem ea communiter affertur: quia non est verisimile, quod moriens talem scripturam dimisisset, si vera nōn esset. Nemo enim cum mendacio præsumitur mori, & in peccato. Bald. *consil. 476. vol. 5.* vbi ex hac ratione cōcludit, q̄ confessio damnati ad mortem, super extorsione vsurarum, fisco præiudicat, pulchrè sequitur Hippol. Riminald. *consil. suo 58. num. 30. cum seq.* & omniū elegantissimè Mascard. *Concl. sua 1079.* per totam.

Addo Cl. D. Menoch. *lib. 5. præsumpt. 5.* per totam, vbi non solum conclusionem istam pluribus similibus comprobat, verum etiā qualiter intelligatur, ac procedat regula illa, q̄ nemo moriens præsumatur esse S. Ioannes Baptista, quæ quidem ex aduerso obijci solet, eleganter explicat, atque declarat; ipsum consulas.

4 Hinc videmus, q̄ licet scriptura ipsa priuata regulariter pro scribente nullam fidem faciat, tamen vbi facta est à mortuo, pro eius hærede facit præsumptionem. Sic præcisè Natta *consil. 120. num. 13. in tertio.*

5 Et quando est confecta à reputato bono & precellenti, post eius mortem, non solum dictā præsumptionē inducit, id q̄ etiam sequutus est nouissimè D. Hector Felicius *Allegatione sua iuris 44. num. 7. lib. 3.* verum etiam semiplenam: ad tradita per Socinum *cons. suo 14. num. 3. in primo,* ac nonnullos alios adductos per d. Feliciū, *nu. 9.* Vnde concurrentibus alijs præsumptionibus, & adminiculis pro dicto suo hærede plenā resultare probationem scripsere quamplurimi, quos retulit, ac sequutus est D. Hector Felicius *d. allegatione sua 44. num. 8.*

6 Est bene verum, q̄ Simon de Pretis *consil. suo 138. num. 33. in primo,* tenet, quòd soli scripturæ priuatæ defuncti minimè credatur, absque testibus, adducēdo text. *in l. rationes, C. de probationib.*

7 Sed eius authoritas minimè officit, cum intelligatur de plena probatione, quam absque alijs adminiculis ex dicto libro minimè oriri, & nosmetipsi confitemur. Satis.

De materia huius cemet quæstionis differit quoque Illustr. D. Card. Tuscus, *Concl. sua 398. in littera M.* vide per eum, & *Conclus. 80. in littera S.*

Quid si Laudimium fuerit promissum in scriptura priuata, veluti apodissa, qualiter agatur.

QVAESTIO XIII.

1 Vic difficultati adeò doctè, & eleganter satisfacit Maurus Burgius *in suo tractatu de Laudimio, inspect.* 38. *par.* 3. vt nil addi posse proculdubio videatur. Ad eum beneuolum lectorem remitto.

Qualiter recognitio priuatæ scripturæ fieri debeat.

QVAESTIO XIIII.

SVMMARIVM.

1 *Publico instrumento fides adhibetur, etiam mortuo tabellione, ac testibus.*
2 *Secus est in priuata scriptura, nisi fuerit recognita.*
3 *Qualiter autem ipsius fiat recognitio?*
4 *Author distinguit, & num.* 5.
6 *Tria notabilia deducit idem author, & num.* 7. 8. *&* 9.
10 *Recognitio scripturæ priuatæ fit octo modis, de quibus remissiuè per D. Scacciam, & num.* 11.
12 *An per procuratorem priuatæ scripturæ recognitio fieri possit. Dubitatur.*
13 *Pro affirmatiua concludit author.*
14 *Quid iuris si procurator ipse neget? subnectit ibidem Author.*
15 *An scriptura priuata recognita habeat exequutionem paratam, videndus Valasc. remissiuè.*
16 *Recognitio scripturarum priuatarum, quæ producũtur, an sit necessaria? vidẽdus Scaccia remissiuè, & nu.* 17.

1 Vamuis publico instrumento fides sit omninò adhibenda etiam mortuo tabellione, qui illud confecit, ac mortuis testibus, qui illius confectioni præsentes fuerint, *cap. vlt. & pen. de fide instrumentorum, & cap.* 2. vbi quoque Decius, *eod. tit.*

2 Scriptura tamen priuata nõ probat, nec fidẽ facit, nisi recognoscatur, *l. instrumenta, & l. rationes, iuncta l. exemplo, C. de probationibus.*

3 Qualiter autem ipsius fiat recognitio, contingit hoc in loco commodè dubitari.

4 In huiusmodi difficultate, vt rem paucis complectar, ita distingue. Aut testes deponunt de tenore ipsius priuatæ scripturæ, ac de contentis in ea. Afferentes eam rem gestam fuisse, ac contigisse eo pacto, quo ipsa enarrat, & hoc casu nõ dicitur fieri recognitio, sed ordinaria probatio, & legitima per testes.

5 Aut verò non deponunt de contentis in ipsa, sed quod viderint illam scriptam, vel subscriptam à partibus, aut ab eo, contra quem producitur, & hæc est propria testium recognitio, de qua tamen latius *in sequenti libro*, & per Couarr. *Pract. quest. c.* 22. *num.* 1. *cum seq.* Addo Colerum *de processib. par.* 3. *cap.* 1. *à nu.* 18. *vsque ad* 27. & Cl. Menoch, *cons. suo* 260. *num.* 2.

6 Multa autem obseruetis velim.

7 Et Primò, requiri vt ipsa recognitio fiat in iudicio, Rebuff. *in tract. de chirograph. recogn. nu.* 68. Non tamen refert, an iudex sedeat pro tribunali, vel non. Ias. *in l. fin. & ibi* Castrens. *num.* 5. *C. de edicto Diui Adr. toll.*

8 Secundò, quod ipsa recognitio fiat bona fide, & non in præiudicium creditorum, vel tertij, Bart. *in l. post contractum, num.* 17. *de donationib.* Cole. *de processib. par.* 3. *cap.* 1. *num.* 102.

9 Tertiò, ac vltimò, quod subscriptio, & sigillatio testificetur esse facta causa inducẽdę obligationis, & non testimonij, ita Felinus *in c. quoniam contra, num.* 47. *de probationibus.* Sequitur post multos relatos, & docet hæc omnia Ioannes Koppen, *decis. sua* 46. *num.* 27.

10 Sed hic pulchrę oriuntur difficultates.

Prima quidem est, quotnam modis ipsius scripturæ priuatæ recognitio fieri possit.

Ad hoc autem respondeo vna cum eruditissimo D. Sigismundo Scaccia, *de Iudicijs Causarum Ciuilium lib.* 2. *cap.* 11. *num.* 933. eam octo modis fieri posse.

Primò, per confessionem aduersarij, contra quem ipsa scriptura facit.

Secundò, per recognitionem eiusdemmet, qui illam scripsit.

Tertiò, per examẽ testium, qui fuerunt præsentes scripturæ, & viderunt illam scribi.

Quartò, per examen testium, qui habẽt notam manum eius, qui scripsit.

Quintò, per examen testium, qui se subscripserunt illi scripturæ.

Sextò, per comparationem litterarum.

Septimò, per comparationem, & examen testium.

Postremò, per contumaciam partis non recognoscentis.

11 De hisce autem octo modis, videndus ipsemet Scaccia; adeò enim doctè & elegãter *à dicto num.* 933. *vsque ad* 1055. *inclusiuè*, de ijsdẽ per eũ disceptatur, vt nil amplius addi posse, vnusquisque etiam peritissimus vt fateatur, necesse est; ipsum igitur lector consulat; Nos quoque de ipsorum singulis per discursum materiei, (vt ipsemet lector videbit) satis abundè disceptauimus: ideò circa eos in præsentiarum particulariter differendo minimè insistemus.

Addo nunc Rebuffum *de chirographorum recognitione, num.* 75. *cum duobus sequent.* & Illustr. D. Card. Tuscũ *Cõcl. sua* 50. *in littera R.* vbi latissimè.

12 Oritur secundo loco difficultas, an per procuratorem ipsius priuatæ scripturæ recognitio in iudicio fieri possit?

13 In qua quidem difficultate, conclusio sit affirmatiua, per Regulã, Quod quis per aliũ, &c.

Et

Et nota, quòd ipse procurator recognoscēs, do
14 mino præiudicat; Si tamē ipse neget se scripturam, aut sigillum productum nosse, aut non esse eius, cuius pars aduersa esse affirmet, tūc eius dicto non statur, sed dominus ipse aut recognoscere, aut iure id quod productum est, diffiteri cogitur. Sic pcisè Daniel Moller, *lib. 4. Semestriū, c. 43. nu. 3. & per totū*, vbi pulchrè de hac materia.
An autem postquam ipsamet scriptura priuata in iudicio fuit recognita, habeat contra debitorē obligatum exequutionem paratam, nec nè, discutit ex professo Aluarus Valascus, *Consultatione sua Lusitaniæ, 170. vol. 2.* vbi & quid iuris respectu publici instrumenti, omnium elegantissime disceptatur.
16 Tertio loco alia non minus pulchra, quam difficilis succedit hic dubitatio, & est; Nunquid recognitio scripturarum priuatarum, quę producunt, sint præcisè necessaria, nec ne.
17 Scaccia eruditissimus, *d. cap. 11. à num. 896. vsque ad 932.* duos distinguendo casus, videlicet quando pars, contrà quam producuntur, opponit, vel non opponit, adeò doctè, & eleganter totam hanc materiam ampliando, declarando, ac limitando pertractat, ac prosequitur, vt vniuscuiusque alterius operam hac in re superuacaneam fore absque dubio cōfitendum sit ad ipsum igitur lectorem beneuolum remitto. Sed de his satis.

An per scripturam priuatam probetur delictum.

QVAESTIO XV.

SVMMARIVM.

1 *Delictum non probatur per scripturam priuatam.*
2 *Rationes.*
3 *Amplia, vt nec etiam per instrumenta publica.*
4 *Delictum, quod committitur scribendo, paciscendo, seu contrahendo, de quo pacto, seu contractu delictum ipsum continente fiat per paciscentes, & contrahentes scriptura, probatur per scripturam priuatam.*
5 *Exempla, & num. 6. & 7.*
8 *Intellige, ac declara prout ibi, & nu. 9.*
10 *Delictum quod fit promittendo, vel contrahēdo, probatur etiam contra scribentem per simplicem eius litteram, vel epistolam.*
11 *Delictum, quod committitur scribendo, paciscendo, seu cōtrahendo, multo magis probatur, quando de eo confectum est publicum instrumentum.*
12 *Quędam opinio Baldi, ac Farinatij deducitur.*
13 *Damnatur autem per Authorem, & num. 14.*
15 *Delictum probatur per scripturam priuatam, quando ciuiliter agitur de crimine, & ipsa confessa est à delinquente, vel ipso volente, & nu. 16.*
17 *Scriptura priuata facit aliquam præsumptionem, seu adminiculum circa materiam delictorum.*
18 *An, & quando delictum per instrumentum publicum probetur, remissiuè videndus D. Mascardus.*

An per scripturam priuatam probetur delictum? pulchra, & vtilis est dubitatio.

1 IN huiusmodi autem difficultate, conclusiue procedendo, cōclude pro negatiua. Sic communiter notatur *in c. cum in ecclesijs, de maioritate, & obedient. & in l. sciant cuncti, C. de probationibus.*
2 Plurimæ autem rationes communiter à Doctoribus afferuntur, & sunt.
Prima, quia nemo absens condemnari pōt, *l. absentem, ff. de pœnis*, ergo multo minus conuinci. *l. 2. C. de requirendis reis, & l. finali, C. de Accusationibus.*
Secunda, quia testes in criminalibus debēt coram iudice venire. *l. iudices, cum Authentica ibi posita, C. de fide instrumentorum.*
Tertia, quia testibus, & non testimonijs credendum est, *l. testium, §. item Diuus, ff. de testibus.*
Quarta, quia in criminalibus ad condemnādum testes debent esse omni exceptione maiores, *l. finali, C. de probationibus*, in scripturis autem priuatis possunt recipi testes minores, infames, seu aliàs inhabiles, ideò, &c.
Quinta, quia testes, vt reum conuincant, debent ipso citato, aut præsente iurare, *c. 2. de testibus*, & testificari viua voce, non autem per scripturam, vt habemus *in c. testis, 3. quæst. 9. & in c. primates, 2. quæst. 1. cum concordantibus.*
3 Amplia, vt nec etiam per publica instrumēta crimē, seu delictum ipsum probetur. Sic per supradictas omnes rationes veterum Scribentium authoritatibus omissis, firmando pro Regula, docuit inter alios, Cl. D. Mascard. *Concl. sua 360. in primis numeris, & concl. sua 500. num. 1. 2. 3. 4. & 5.* vbi ampliat, etsi instrumētum ipsum repertum esset in archiuio publicio. Ante ipsum hoc idem docuit Iulius Clarus summus practicus, *in sua praxi criminali, quæst. 54. nu. 1.* vbi post Dyn. & Gandinum de maleficijs, subdit, quod hæc opinio tenetur, & seruatur pro Euangelio; & nouissime sequutus est Monarcha iuris, ac decus iuris prudētiæ Cl. D. meus Farinac. *in sua Aurea praxi criminali, tit. de Reo confesso, & conuicto, q. 84. n. 1. & 2.* vbi triginta, & plures Scribētium nostrorum authoritates hoc idem asseuerantium concordantes deducit.
4 Limitatur autem isthæc Regula principalis, & Primò, vt minimè procedat in delicto, quod committitur scribendo, paciscendo, seu contrahendo, de quo pacto, seu cōtractu delictum continente fiat per paciscentēs, & contrahentes scriptura, tunc enim cum ipsa scriptura sit de se delictum, ipsumq; intrinsecum in se contineat; hoc ideo quoniam istis casibus, seu aliàs quandocūque per ipsam scripturam committitur delictum, sine dubio per ipsam scripturā delictum ipsum probatur. Sic præcisè docuit Bartolus *in l. non intelligitur, §. tacite, ff. de iure Fisci, num. 2.* vbi in specie loquitur de scriptura priuata; sequutus est in terminis Felinus, *in d. c. cum in Ecclesijs, num. 5. ver. amplia, de maioritate, & obedientia,*

tia, vbi exemplificat in scribente se recepisse vsuras; adde Mascard. *d. Concl.* 460. *nu.* 10. & Cl. Farinac. *d. q.* 84. *num.* 19. vbi nonnullos alios concordantes deducit; hi enim omnes loquuntur in specie de scriptura priuata.

5 Exempla autem huiusce limitationis possunt esse varia. Primum enim adduci solet de illis, qui faciunt aliquam coniurationem aduersus Principem per scripturam priuatam ipsi sese subscribendo, tunc enim talis coniuratio probatur per illam scripturam. Sic in specie coniurationis factæ per scripturam priuatam, docuit inter alios Cl. Mascard. *Concl. sua* 420. *num.* 6. & sequutus est Farinac. *d. num.* 19. *in fine.* Addo Illustr. Card. Tuscum, *concl. sua* 780. *num.* 3. *in littera* C. vbi pulchre.

6 Aliud exemplum potest esse, si quid hæreticum scriberetur, iuxta text. *in l. quisquis, C. ad leg. Iuliam Maiestatis, & in c. finali*, 24. *quæst.* 2.

7 Vel famosum carmen, fabricaretur, *iuxta terminos l. vnica, C. de famosis libellis*, tūc enim per scripturam ipsam talia delicta probarentur. Sic in specie de Hæresi tradidit idem Cl. Mascardus, *Conclus. sua* 858. *num.* 1.

8 Intellige tamen hęc omnia, dummodo ipsamet scriptura recognoscatur, *ad not. in Auth. Qui propriam, C. de non numerata pecunia*, & tradit in exē plo Hæresis Mascard. *d. Conclus.* 858. *num. finali.*

9 Item dummodo sit celebrata de voluntate partium, aliter enim nullam fidem faceret, etiā quod in se delictum contineret. Sic in specie animaduertit Cl. Farinacius, *d. quæst.* 84. *num.* 10. Conferunt quoque scripta per eum *in suo consil.* 25. *num.* 64.

10 Amplia, vt etiam delictum, quod fit promittendo, vel contrahendo probetur etiam cōtra scribentem per simplicem eius litteram, vel epistolam. Sic in terminis Ioannes de Anania, *in d. c. cum in Ecclesijs, num.* 6. vbi exemplificat in eo, qui alteri scribit litteram, vt Titium accuset, nam illi soluet pecuniam. Sequutus est præcisè Franc. Marcus, *decis. sua* 910. *per totam, vol.* 2. & rogo, vt videatur per lectorē, quia certè est mirabilis decisio in hac materia. Addo Farinacium, *d. quæst.* 84. *præcitato num.* 19.

11 Amplia secundo, vt hoc eo magis procedat, quando publicum de ipso delicto confectum esset instrumentum. Sic præcisè post infinitos relatos D. Farinac. *d. Conclus.* 84. *num.* 7. *cum sequentibus*, vbi pulchre id declarat, quem vide.

12 Obseruandum tamen, quod supradicta principalis limitatio subdeclaratur, vt procedat in ijs tantum, quę ad scribentis officium pertinēt, tunc enim delictum probatur per eius scripturam, vt puta in publico exactore, cuius scriptura probat indebitam, ac illicitam exactionem, secus autem in ijs, quæ ad ipsius scribentis officium minimè spectant, prout est, si ego scribetem me commisisse adulterium, quia nec talis scriptura probat contra me, nisi tantum, quantum probat extraiudicialis confessio. Sic præcisè Bald. *in l.* 1. *num.* 6. *C. de apochis publicis, lib.* 10. sequutus est præcisè Cl. Farinac. *d. quæst.* 84 *num.* 20. *& addentes ad idem consilium in littera* C.

13 Verum ego, vt quid sentiā libere loquar, valde dubito de opinione tantorum patrum: repugnant enim exempla ferè omnia superius allata. Finge enim me quid hæreticum scribere, vel famosum libellum conficere, vel conspirare aduersus principem, de hisq; omnibus, vel quolibet eorum, priuatam cōficere apocham, nonne ex iam dicta apocha vnumquodque ex his delictis verè probabitur, etsi non versemur ad præsens in ijs, quæ ad Scribentis officium, & munus minimè spectetur? certè sic, ergo.

14 Nec officit exemplum allatum ab ipsomet Baldo quod si ego scribam me cōmisisse adulterium, non ob id per ipsam scripturam probatur crimen ipsum adulterij commissum. Respondetur enim, quod ea, quæ facto committūtur, vt est furtum, adulterium, & similia, nec per apochas, nec etiam per publica instrumenta probantur, secus est autem in ijs, quæ committuntur dicto, pactione, vel contrahendo, vt supra deduximus; ita pulchrè Iul. Clar. *d. q.* 54. *in sua Praxi, num.* 1. & post infinitos relatos sequutus est nouissime D. Cæsar Lucianus inter responsa Cl. Farinacij, *in consil.* 25. *nu.* 40. *vol.* 1. Addo præfatum D. Bald. *in l. finali, num.* 13. *C. de probationibus*, & tangit etiam *in l.* 2. *num.* 12. *C. quorum appellationes non recipiuntur.*

15 Limitatur secundò principaliter Regula supra firmata, videlicet, quod per scripturam priuatam minimè probetur delictum, vt nō procedat, quando ciuiliter agitur de crimine, tunc enim crimen ipsum per scripturam ipsam, quæ est scripta ab ipso delinquente, vel ipso volente, rectè probatur; sic infiniti relati per Farinaciū, *d. quæst.* 84. *num.* 17. addo Mascardum, *Conclus. sua* 460. *num.* 20. 499. *num.* 7. *&* 902. *nu.* 2. *&* 3. vbi inferendo ad crimen iniuriarum, dixit illud per scripturam, & instrumentum probari, quando ciuiliter agitur, secus si criminaliter.

16 Et licet ipsemet Farinac. *d. quæst. num.* 18. de hac eadem limitatione titubare videatur, eandem tamen sequitur, quando scriptura ipsa facta fuit de voluntate, & consensu partium, prout & nos supponimus.

17 Coarctatur tertio, vt non procedat supradicta Regula principalis, quoad aliqualem præsumptionem, & adminiculum, vt post infinitos relatos docet in simili Cl. Farinac. *d. quæst.* 84. *num.* 35. & hæc breuiter docuisse sufficiat.

18 Videndi Cl. Farinac. *d. quæst.* 84. *per totam*, & Mascardus *præcit. Conclus.* 460. *&* 500. vbi an, & quando, & in quibus casibus crimē ipsum, seu delictum per publicum instrumentum probari possit, adeo doctè, & elegāter edocent, atque pertractant, vt vniuscuiusque alterius opera superuacanea iudicetur, ad ipsos lectorem remitto videndus quoque Illustr. Card. Tuscus, *Conclus. sua* 1082. *in littera* C. vbi pulchrè, *& Conclus.* 174. *in littera* D.

Exem-

Exemplum scripturæ priuatę an probet?

QVAESTIO XVI.

SVMMARIVM.

1 *Exemplum scripturæ priuatæ minimè probat, & numero 2.3.4.5.6.7.8.9.10.& 11.*
12 *Amplia, vt nec exemp. publici instrumenti probet.*
13 *Amplia, vt nec etiam summus pontifex efficere queat, vt tale exemplar probet, & illi credatur.*
14 *Declara.*
15 *Amplia, & si iuuans se tali exemplo esset persona vel de priuilegiata, vt puta Fiscus.*
16 *Limitatur Conclusio contra illum, qui dedit exemplum; nam contra eum plenè probat, & num. 19.*
17 *Amplia.*
18 *Opinio Moderni parisiensis.*
20 *Limitatur secundò quoad aliqualem præsumptionem.*
21 *Contrarium Baldus.*
22 *Supradicta opinio retinetur, & nu. 23.*
24 *Sublimita, & nu. 25.*
26 *Limitatur tertiò, quando scriptura ipsa priuata fuisset registrata in Actis per Notarium actorum, & exem pl. ibi relictum, extractum esset de verbo ad verbum per modum registri.*
27 *Ampliatur ista limitatio, & num. 28.*
29 *Sublimita. & nu. 30. 31. & 32.*
33 *Exempl. scripturæ priuatæ probat, quando aduersarius, contra quem producitur exemplum, habet originale, quod nolit exhibere.*
34 *Sublimita.*
35 *Opinio Authoris.*
36 *Item probat, quando pars non opponeret.*
37 *Item quando exemplatio esset antiqua.*
38 *Sublimita, & num. 39. & 40.*
41 *Item probat, quando scriptura ipsa originalis non posset haberi.*
42 *Item si exempl. ipsius scripturæ priuatæ fuerit sæpius in iudicio productum.*
43 *Idem iuris, quando super eodem fuisset iudicatum.*
44 *Item quando appareret plura exempla.*
45 *Item accedentibus pluribus alijs coniecturis.*
46 *Exemplum publici instrumenti an probet? vide DD.*

Exemplum priuatæ scripturæ non probare: & an sufficienter scripturam priuatam originalem exhibitam, regulariter minimè probare, supra loco suo satis abunde conclusimus. Nunc quid iuris, si ipsius produ catur exemplum, dubitari contingit.

1 IN huiusmodi autem difficultate conclusiuè procedendo firma Regulam pro negatiua, nec sanè mirum: non plus enim exemplum, trãsumptum, siue copia (hi enim termini in iure nostro confunduntur, vt rectè post alios animaduertit Mascardus, *de probationibus conclus. sua 711. numero 1.*) operari possunt, quam originale, *ad notata in cap. cum dilecta*, vbi Canonistæ, *de confirmatione vtil. vel inutil. & in cap. finali, de fide instrumentorum*, ergo.

2 Adde exemplum cuiuslibet scripturæ, originali minimè exhibita: haud probare nec fidem facere, vt inter ceteros pro Regula latissimè firmauit Cl. Mascard. *d. Conclus. 711. in primis numeris*, vbi etiam de hoc varias, & subtiles quidem rationes deducit, quem consulas.

3 Et in terminis quod exemplum scripturæ priuatæ minimè probet, docuit [redacted] *in ver. Denonbrement. num. 33.* & sequutus est, post glos. Mascard. *in c. Abbate, de ver. sign.* Pirrũ Alfan. ac alios D. Carolus Iallon. *in sua Racemat. Iuris Ciuil. 85. numero 1.*

4 Hinc infertur, quod copia alicuius partitæ, seu postæ extracta à mercatore ex suo proprio libro rationum sua manu conscripto, non probat: quia est copia, siuè transumptum, & mercatoris fides est approbata dũtaxat in scriptura originali ipsius libri. Sic eleganter animaduertit Cl. D. Sigismundus Scaccia, *de iudit. Cauf. ciuilium, ac Criminal. lib. 2. cap. 11. num. 593. cum seq.* vbi non solum subdit ita in iudicijs seruari, verum etiam traditionem quãdam Socini, in *Authentica siquis in aliquo, sub num. 8. C. de edendo*, quæ in contrarium adduci posset, acutissimè enodat, atque resoluit; vide per eum.

5 Amplia præmissam illationem ex sententia eiusdem Scacciæ, vt sit vera, etiamsi esset copia plurium partitarum.

6 Amplia secundò, vt itidem locum habeat, etiamsi esset copia totius integri libri, quia adhuc non probaret, ex quo esset copia, in iure enim cautum non reperitur, quod copię sumptę à mercatoribus ex suis libris habeantur, & sint scripturæ originales; sic præcisè D. Scaccia *præcit. num. 594.*

7 Inferto secundò, quod copia alicuius partitæ extractę à gabellario, seu alio officiali publico, nõ probat, eadẽ ratione, q̃a est copia, & in iure nõ reperitur cautum, quod copiæ istorum sint originalia; id enim solummodo in notorijs cõstitutum est. Sic in terminis, D. Scaccia, *d. cap. 11. nu. 595.* vbi subdit illationem istam amplian dam esse duobus illis modis, quibus prima extensa fuit.

8 Infertur tertiò, quod si aliquis de commissione partium scripserit apocham cum sua, ac testium subscriptione, *iuxta materiam l. scripturas, C. qui potior.* eaq; apocha de earumdem partium consensu remanserit apud ipsum scriptorem, isq; postea copiam eius dederit, illa copia non probabit, quia est copia.

9 Amplia primò istam illationem, vt sit vera, etiamsi iste, qui eam scripsit, esset Notarius; & ratio est: quia Notarius ipse non scripsit eam vti Notarius, sed vti priuata persona.

10 Amplia secundò, vt sit vera, etiamsi in ipsamet copia se subscriberent ijdem testes, quia adhuc non probaret; & ratio est: quia quamuis habeat easdem sollemnitates, quæ sunt in originali, tamen est copia, quæ retinet semper naturã cuiusdam depositionis, seu attestationis testium factæ extraiudicialiter. Ita pulchre docet

docet hæc omnia Cl. Scaccia, *præcit. cap. 11. num. 596. cum duobus sequentibus.*

11 Alias illationes deducit idem Scaccia, *sub numeris sequentibus*, vide per eum, sat enim nobis est potiores retulisse.

12 Ampliatur autem supradicta principalis Concl. [illegible] ius quoque existat respectu publici instrumenti, exemplis enim [illegible]rum fidem non adhiberi, originali minimè exhibito, adeò notum est, quam quod notissimũ, ad textum, *in l. 2. ff. de fide instrumentorum*, & *in l. procurator, C. de edendo, in l. si qua*, & *in l. Pomponius, ff. famil. hercisc. cum concordantibus*, Sequutus est, hoc Axioma ex nouissimis Carolus Iallon. *racematione sua Iuris Ciuilis, 84*, & *d.* P. Augustinus, Morla, *in suo Emporio Iuris Ciuil. parte 1. tit. de fide instrumentorum, quæst. 1. per totam*, & *præcipuè sub num. 7. & 8.*

13 Ampliatur secundò principaliter, vt etiam Summus Pontifex efficere nequeat, vt tale exẽplat probet, & ipsi credatur. Sic præcisè docuit Roman. *Singulari suo* 716. qui ait esse casum singularem, *in c. 1. de fide instrumens.* sequuti sunt hoc idem plurimi alij, quos retulit, ac sequutus est Cl. Mascardus, *d. Conclus. 711. num. 14.*

14 Hoc tamen limitabis, ac intelliges procedere de potestate Summi Pontificis ordinaria, secus de absoluta, vel etiam ordinaria, sed ex causa. Sic pcisè animaduerterunt addentes ad Roman. *in præc. notabili* 716. vbi subdũt nil mirũ, cũ ẽt valeat statutũ, vel cõsuetudo, ꝙ priuatæ scripturæ authoritatẽ tribuit, *ad c. cũ dilectus, extra de re iudicata*, & docuit Alex. *in l. 1. §. fin. & ibi Scribentes ceteri, ff. de verb. oblig.* & retulere DD. *in c. 2. de probationibus*, Sequutus est hoc idem Cl. Mascardus post alios *præcit. Concl. num. 15. & 16.*

15 Ampliatur tertiò, supradicta Regula principalis, videlicet, exemplum scripturæ priuatæ minimè probare, vt locum etiam habeat, etsi iuuans se tali exemplo, esset persona valde priuilegiata, vt putà Fiscus, vel Ecclesia; Sic præcisè D. Mascard. *d. Concl. nu. 13.*

16 Limitatur autem supradicta eadem Concl. varijs modis, & Primo, vt non procedat cõtra ipsum, qui dedit exemplum, nam contra eum plenè probat; dando enim exempla, videtur fateri contenta in ipsis esse vera; per textum, *in l. in fraudem, §. neque, ff. de iure fisc.* sic in terminis scripturæ priuatæ post Aquensẽ, ac Purpurat. docuit præcisè Cl. Mascard. *d. Conclus. 711. num. 30.* & videndus est, *sub num. 80.*

17 Amplia , vt id etiam locum habeat contra omnes tacitè approbantes illud exemplum. Sic in specie ampliat post alios D. Mascard. *d. Concl. 711. n. 33.* & videndus, *sub nu. 34.* vbi hanc tamen limitationem procedere intelligit, quando per confessionem ipsius exemplaris, vel aliter constaret quidem de veritate originalis, aliàs secus.

18 Nota tamen Moderni Parisiens. in *in dictis Consuetudinibus suis tit. 1. §. 8. gl. 1. nu. 36.* hanc quidem fallentiam improbare, inquit enim, quod talis probatio nõ oritur ex exemplo producto, sed ex confessione producentis, qui eo ipso censetur confiteri omnia contenta in scriptura, quam producit, etiamsi esset merè priuata. Cogita.

19 De hac eadem limitatione videndus Carol. Iallong. in sua Racemat. *Iuris Ciuilis*, 88. per totam, vbi pulchrè.

20 Coarctatur secũdò supradicta Regula principalis, quoad præsumptionem aliqualẽ, quoad ipsam enim inducendum vtique probat exẽplum ipsius scripturę priuatę, quemadmodum & ipsam dictam præsumptionem inducere, *supra hoc eodem lib. quæst. 4. nu. 255.* latè firmauimus.

21 Obseruandum tamen in contrarium obstare videri doctrinam Baldi, *in l. in bonæ fidei, nu. 24. C. de rebus credit.* sensit enim is exemplum etiam publici instrumenti originali minimè exhibito, nullam fidem facere, nec etiam quoad præsumptionem; mouetur: nam sicut testis de auditu deponens nihil probat, *ad l. testium, & ibi gl. de Testibus*, ita nec istud exemplum.

22 A supradicta tamẽ limitatione firmata, haud recedendum iudico; neque officit, quod testis de auditu nullam fidem faciat; Respondetur enim, dictam Regulam fallere, quoad dictam præsumptionem inducendam pulchrè Alex. post alios, *consil. suo 77. num. 4. vol. 1.* sequuti sunt plurimi Addentes ibi, *in littera N.* & nouissimè, C. Iallon. Racemat. sua *I. Ciuil. num. 4.*

23 Adde ex aliquorũ sententia præsumptionẽ promanantem ex depositione testis de auditu, adeò efficacem esse, vt etiam transferat onus probandi contrarium in ipsummet aduersariũ. Sic præcisè post Roman. Alex. ac alios, Mynsing. *Centuria 6. Obseruat. 58. numero 3.* sequuti sunt plurimi alij relati per eumdem Iallong. *d. nu. 4.*

24 Sublimitatur tamen isthæc limitatio, vt minimè procedat, si quis dumtaxat exemplum ipsiusmet scripturæ priuatæ producere vellet, originali dolosè celato, tũc enim ex dicta productione exempli supradicta præsumptio minimè promanaret. Sic præcisè nonnulli relati per eumdem Iallong. *d. Racemat. 91. num. 3.* qui (quod magis est) loquuntur etiam respectu publici instrumenti.

25 Sed de hac limitatione satis. Videndi Clariss. Mascard. *d. Concl. 711. n. 56. cũ tribus seq.* & Iallon. *d. Racemat. 91. per totam*, vbi de exemplo instrumẽti publici, an scilicet ipsum dictam præsumptionem inducat, latissimè disceptatur, vide aliqua etiam penes Modernum Paris. *præc. tit. 1. §. 8. num. 35.* & D. P. Gilken. *in Auth. Si quis in aliquo, num. 20. C. de edendo.*

26 Limitatur tertiò principaliter supradicta Concl. quando scriptura ipsa priuata fuisset registrata in actis per Notarium actorũ, & exemplum ibi relictum extractum esset de verbo ad verbum per modum registri: nam tunc illud exemplum plenam faceret probationem. Sic præcisè in terminis scripturæ priuatæ in actis registratæ, docuit Clariss. Mascardus, *d. Concl. sua 711. num. 70.* post nonnullos concordantes ibi rela-

relatos. Sequutus est in simili perillustr. Menoch. *consil. suo* 924. *nu.* 31. & D. P. Gilken. *in d. Auth. Si quis in aliquo, num.* 19. *C. de edendo*.

27 Ampliatur autem ista limitatio, vt locum habeat, etiamsi postea ipsamet scriptura, quæ fuit semel in actis registrata, reperiatur postea maculata, vel abrasa in aliqua parte: nam nihilominus illud exẽplũ q reperit in actis, probat. Sic post Bart. Bald. Alex. ac alios, tradidit in simili D. Mascard. *d. Concl.* 711. *nu.* 68.

28 Ampliatur secundò, vt itidem procedat, etiamsi scriptura ipsa originalis non fuerit registrata, sed data copia parti, quæ nil opposuit, nam perdita dicta originali scriptura, cogetur pars copiam exhibere, quę registrata probabit. Sic post Castrensi. Felin. ac alios, idem D. Mascardus, *d. Concl.* 711. *num.* 69.

29 Sublimitatur tamen supradicta principalis limitatio, quod tale exemplum registratum probat, quando apud acta scriptura ipsa originalis producta fuit, aduersario petente, vel citato, aliàs non probat. Sic post alios declarauit præcisè dictus D. Mascardus, *præcit. Conclus. num.* 72. vbi subdit, necesse quoque esse, quod dicta pars citata, contra dictam scripturam productam nil opposuerit; & latius vt per eum; addo Cl. Menoch. *consil. suo* 924. *num.* 28.

30 Sublimitatur secundò, procedere, dummodo iudex authorizauerit ipsam exemplationem; nec sanè mirum: generale est enim id in omni productione, quia non sufficit facta coram solo Notario. Sic eleganter animaduertit post alios Mascard. *d. Conclus. num.* 73.

31 Alijs etiam modis dictam limitationẽ ampliat, ac sublimitat D. Mascardus, *præcit. Conclus.* 711. *num.* 71. 74. *&* 75. vide per eum.

Videndus quoque de materia huiusce limitationis D. Carol. Iallong. *Racemat. sua Iuris Ciuilis,* 94. *per totam*, vbi latè, licet loquatur de exemplo instrumenti in actis relato.

32 Obseruandum est tamen pro coronide huiuscemet limitationis, q ad hoc vt ipsa locum habeat, integrum ipsius scripturæ priuatæ exẽplum in actis producẽdum est: neque enim sat erit, si forte finis, initiumq; describantur, sed integra tota scriptura ad verbum describenda est. Sic præcisè D. Mascard. *d. Conclus.* 711. *num.* 71. & Cl. Iallong. *d. Racemat. Iuris Ciuilis,* 94. *num.* 2. *&* 3. vbi subdit, id esse in causa, quia tũc ipsius priuatæ scripturæ tenor de actis minimè esset, sed productio dumtaxat, & latius, vt per eũ.

33 Quarta principalis occurrit limitatio, & est, quando aduersarius, contra quem producitur exemplum, habet originale, quod nolit exhibere, tũc enim dictum exemplum, quia aduersus eum maxima præsumptio viget, plenè probat; sic in simili de instrumento publico coarctat post alios Cl. Mascard. *d. Conclus.* 711. *num.* 77. ac nouissimè, d. C. Iallong. *Racemat. sua Iuris Ciuilis,* 97. vbi plures concordantes deducit. Addo D. P. GilKenum, *in Authentica, Si quis in aliquo, nu.* 17. *C. de edendo.*

34 Sublimita tamen prædictam limitationem minimè procedere, si ille, qui habet originale, opponat exemplum falsum esse, tunc etenim licet nolit producere originale, tñ illud exemplum non probat. Sic præcisè sublimitat post alios D. Mascard. *d. Conclus.* 711. *nu.* 78. Sequutus est D. Carol. Iallong. *d. Racemat. sua Iuris Ciuilis* 97. *num.* 5.

35 Hæc tamen tantorũ patrum opinio mihi parum probatur: arbitror enim, ego exemplum illud maximè probare, si ille, qui habet originale, asserens exemplum illud falsitatem continere, requisitus, originale ipsum edere nolit, vt de falsitate allegata constare possit; stat enim præsumptio pro producente, q exemplum ipsum veritatem contineat, nisi de contrario doceatur. Cogita.

Latius de materia dictæ quartæ limitationis D. Iallong. *d. Racemat.* 97. vide per eum.

36 Coarctatur quinto principaliter, quãdo pars non opponeret, tunc enim ex exemplo in iudicio producto maxima orietur probatio, quandoquidem tacito ipsius non opponentis consensu approbatum censeretur. Sic in simili de publico instrumento docuit Mascard. *d. Conclus.* 711. *num.* 19. sequutus est Cl. Menoch. *consil. suo* 924. *num.* 34. & D. P. GilKen. *in d. Auth. Si quis in aliquo, C. de edendo, nu.* 18. vbi subdit, hoc tum demum procedere, si pars aduersa citata fuerit, & nil opposuerit.

Videndus tamen de hac eadem limitatione D. Carl. Iallon. *Racemat. sua Iuris Ciuilis* 95. *per totam*, ibi enim post articulum ad partes optimis hinc inde rationibus propositis, discussum, tandem pro reali habenda cognitione, tres casus proponit, ac distinguit, vt per eum, quem consulas, non enim ex scriptis scripta conficere, & aliena mihi vsurpare absque lectoris vtilitate statui.

37 Fallit sexto principaliter, quando ipsamet exemplatio est antiqua, nam tunc probat, quãuis non appareat de commissione Iudicis, præsumitur enim facta commissione ipsius, & parte citata. Sic pręcisè licet in terminis instrumẽti, docuit post plures relatos D. Mascard. *d. Conclus.* 711. *nu.* 81. *&* 82. sequuti sunt D. Carol. Iallong. *Racemat. sua Iuris Ciuilis* 93. *in primis numeris,* Cl. Menoch. *d. consil. suo* 924. *num.* 29. *&* 30. vbi subdit, tempus 30. annorum in hac hypothesi antiquum iudicari.

38 Sublimitatur tamen ist hæc limitatio, quando clarè appareret exemplum illud non fuisse factum authoritate Iudicis, ac citata parte: nã ex hoc defectu tolleretur præsumptio illa antiquitatis, ac per consequens nec plena, nec semiplena ex dicto exemplo orietur probatio. Sic præcisè post alios D. Mascardus. *d. Conclusione* 711. *num.* 83.

39 Orietur tamen ex eo aliqua præsumptio Iudici arbitraria ex qualitate facti, vt post alios monet D. Iallong. *d. Racemat.* 93. *num. finali.*

40 Obserua tamen, quod nihilominus semper oppo-

opponi poterit de nullitate, & falsitate ipsius exempli,& peti,quod exhibeatur originale;sic eleganter D. Mascar.*d.Concl.num.*85.

41 Limitatur septimo supradicta Regula principalis non procedere, quando scriptura ipsa originalis non potest haberi,veluti si eius iactura facta sit,vel penes sit aliquem, qui cogi non possit ad eius exhibitionem, nam tunc ipsius exēplum sumptum à Notario bonæ famæ, & vocis,semiplenè saltem probat.Sic præcisè post plures relatos D. Mascard. *d. Conclus.* 711.*n.*87.

42 Coarctatur octauo,si per partes exemplum ipsius scripturæ priuatæ fuerit sæpius in iudicio productum, & approbatum, licet tacitè, quia tunc tale exemplum probat, Sic præcisè post Parisium,ac plures alios, idem D. Mascardus, *d.Conclus.*711.*num.*88.

43 Idem iuris, quando super eodem exemplo extitisset iudicatum, tunc enim semper ei fides præstanda est. Sic præcisè post alios docuit eleganter idem D.Mascardus,*d.Conclus.* 711.*nu.*89. sequutus est Cl.vir D.Menochius,*d. consil.*924. *numero* 33.

44 Fallit nono principaliter, qundo ipsiusmet scripturę priuatæ apparent plura exēpla, nam cum singula aliqualiter probent prout supra vidimus, dicendum est, quod simul iuncta semiplenam saltem probationem faciant; videndus in simili D.Menoch.*d.consil.*924.*num.*32.

45 Coarctatur postremo, concurrentibus alijs adminiculis:nam tunc exemplo ipsius scripturæ plenè creditur. Sic eleganter animaduertit prçfatus Cl.D.Menoc.*d.consil.* 924.*num.*35.

Et Hęc de materia exempli scripturę priuatę dixisse sat sit.

46 De exemplari autem instrumenti publici(cum de eo imprçsentiarum differere ad nos minimè pertineat, videndi Modern.Paris.*in dictis consuetudinibus suis,tit.*1. §.8.*sub n.*37.*cum seqq.* Cl.Mascardus,*d.Conclus.*711.*per totam*, Carol.Iallon.*in Racemationibus suis Iuris Ciuilis supra allegatis.* P.Augustin.Morla,*in suo emporio Iuris Ciuilis,parte* 1.*tit.de fide instrumentorum, quæst.*1. ac Scribentes omnes, *in Authentica Si quis in aliquo,C. de eden.* Adeundus quoque D Sigismundus Scaccia, *de Iudic.Causarum ciuilium,& criminal.lib.*2.*cap.*11.*nu.* 524.*cum infinitis sequentibus*, vbi omnium latissimè,& Couuar.*pract. quæstion.c.*21.*per totum*,perlegendum quoque Statutum nostrum Patauinum,*sub Rub.de Fide instrumentorum exemplatorum,* per totum.

Ex l.scripturas C.qui potiores in pignoribus habeantur.

Discussuri materiam *l.Scripturas*, *C. qui potiores*, sequendo ordinem Gabriel. *tit. de probationibus,Conclus.sua* 9.10.*&* 11.tres dumtaxat ex ea Conclusiones eliciemus, quas ex veteri nostro instituto mira quadam facilitate ad lectoris vtilitatem(pro viribus tamen) omnium elegantissimè enodabimus.

PRIMA CONCLVSIO.

SVMMARIVM.

1 *Priuata scriptura à partibus subscripta, etiam absque testibus vim publicæ obtinet quoad personalem actionem contra ipsum debitorem exercendam.*

2 *Amplia idem iuris esse,licet nec à partibus subscripta, quando tamen debitor actione ipsa personali conuentus fateretur quidem, quæ in ea continentur, vera esse.*

3 *Amplia secundo, idem quoque iuris esse, si de reali actione intentanda contra ipsummet debitorem tractetur.*

4 *Subamplia, vt hoc procedat etiam contra fiscum.*

5 *Amplia tertiò regulam procedere,licet scriptura ipsa esset scripta manu vnius dumtaxat partis, & non subscripta à testibus,si tamen illa approbetur per tres testes,qui dicant se vidisse cedulam prędictam scribi per partem.*

6 *Contra tenuerunt multi.*

7 *Distinctio Alex.in difficultate proposita.*

8 *Improbatur à multis.*

9 *Authoris sententia cum eius declarationibus remissiuè per Gabrielium.*

10 *Variæ limitationes ad supradictam Regulam,& num.* 11.*&* 12.

Conclusio prima desumpta ex d.l.scripturas.

1 PRiuata scriptura à partibus subscripta,etiam absque testibus,vim publicæ obtinet quoad personalem actionem cōtra ipsum debitorem exercendam,ita tex.*in dicta l.scripturas,& in Authent. de instrumentorum cautela, & fide, §.sed & si quis.*

2 Ampliatur Primò, idem iuris esse, licet nec à partibus sit subscripta, quando tamē debitor actione ipsa personali conuentus, fateretur quidem quę in ea continentur vera esse; Sic prçcisè post alios Dominus Cęsar Barzius *decisione sua Bononiensi* 21.*num.* 1.

3 Ampliatur Secundò,idem iuris pariter esse, si de reali quoque actione contra ipsum debitorem exercenda tractetur,in hoc enim etiam casu, locum habet dispositio *dicta l. scripturas.* Sic post Cynum,& alios,Gabriel. *de probationibus,Conclusio.*9.*num.*2. sequitur Petrus Augustinus Morla,in suo Empor.*libro* 1.*tit.de fide instrumentor.quæst.*3.*num.*15.

4 Subamplia, vt hoc procedat etiam contra Fiscum, si bona ipsius debitoris propter delictum veniant publicanda,ita Gabriel.*d.loco, nu.* 3.& Morla *præcitato loco.*

5 Ampliatur tertiò, hanc eamdem regulam procedere,licet scriptura ipsa esset scripta manu vnius dumtaxat partis, & non subscripta à testibus, tamen illa approbetur per tres testes, qui dicant se vidisse cedulam prædictam scribi per partem,ita Cynus, & Angelus, in l.comparationes,

rationes, C. de fide instrumentorum, Felinus, & Imol. *in cap. 2. eodem*, Iason *in l. Admonendi, num. 44. versiculo, Tu attende*, vbi dicit hanc esse magis veram, ac Commnem opinionem, *ff. de iureiur.* & plerunque alij.

6 Contrarium tamen, vt in hoc casu nedum requiratur, quod testes dicant se vidisse apocham illam scribi, sed etiam necesse sit, vt comparationis litterarum intercedat adminiculũ, tenet glossa *in Authent. de instrumentorum cautela, & fide, §. si quis igitur, in versic. faciamus.* sequitur Bartolus, & alij quamplurimi per Gabriel. relati, *dicta Conclusione 9. num.* 4. 5. & 6.

7 Pro Conciliatione, Alexander *consilio 181. in secondo*, ita distinguebat.

Aut incipitur à testium recognitione, & tũc sola sufficit recognitio; aut à comparatione, & tunc vtrumque requiritur.

8 Sed contrarium tenent Socin. Abb. & nonnulli alij, relati per Gabriel. *dicto loco nu. 6. versic. contrarium.*

9 In hac difficultate ab hac postrema sententia minimè recedendum iudico, quam tamen tribus modis declara, prout per Gabriel. *dicta conclusione 9. sub numero 7. 8. & 9.* ad quem breuitatis causa lectorem remitto.

Limitatur autem principalis ista Conclusio.

10 Et Primò, vt sufficiat cedulam subscriptam esse manu vnius partis tantum, videlicet, creditoris, dummodo tamen subscriptionem habeat trium testium, Sic præcisè post Ananiam, Crauett. & alios, Gabriel. *dicta quæstione 9. numero* 10.

11 Coarctatur Secundò, nam subscriptio soliusmet debitoris, sufficit, quando agitur de contractu, ex quo ipse tantum obligetur, si modò tres testes se subscripserint. Sic præcisè post Purpuratum, & alios, idem Gabriel. *citata conclusione 9. num.* 11.

12 Amplia præterea, sublimita, & declara, vt per eumdem Gabriel. *d. Conclusione 9. à num. 12. vsque in finem*, ad quem ne ex scriptis scripta cõficiam, studiosum beneuolum remitto.

Secunda Conclusio, ex d. l. scripturas.

SVMMARIVM.

1 *Scriptura priuata à partibus non subscripta, ac trino teste bonæ opinionis, ac famæ, non munita, non operatur quoad hypothecam in præiudicium posteriorum creditorum hypothecam ipsam habentium ex publico instrumento.*

2 *Ratio.*

3 *Ampliatur ista Conclusio, vt procedat, etiamsi præcedens mandatum per instrumentum publicum ad obligandum: nam ideo minus obligatio sequens per priuatam scripturam non præiudicat in hypotheca habenti publicum instrumentum posterius, & ratio ibidem ex Tiraquello.*

4 *Conclusio supra posita, non solum locum habet in creditore publicum instrumentum habente, sed etiam in emptore.*

5 *Ratio.*

6 *Contrarium multi.*

7 *Prior retinetur.*

8 *Item habet locum in habente titulum lucratiuum, vt puta, donationis.*

9 *Et in summa contra omnes habentes causam à debitore, & in omni casu, in quo eadem vigeat ratio.*

10 *Ampliatur multis alijs modis, de quibus remissiuè per Gabriel.*

11 *Creditor priuatam habens scripturam, creditori posteriori publicum etiam habenti instrumentum quoad hypothecam præferretur, si duo testes bonæ opinionis, ac famæ, de veritate contentorum in ipsa scriptura priuata quoad substantiam obligationis, apertè deposuerint.*

12 *Ampliatur hoc procedere, etiam si alio modo, quam per testes de veritate ipsiusmet scripturę priuatæ constare posset.*

13 *Ratio.*

14 *Varia afferuntur exempla, quibus de ipsius priuatæ scripturæ veritate alio modo, quàm per testes constare potest, & num. 15. & 16.*

17 *Priuatam habens scripturam anteriorem, an præferatur posteriori creditori publicum instrumentum habenti postea celebratum, si tamen suspicio fraudis in casu dictę l. scripturas cesset, etsi in ea non sint apposita requisita eiusdem legis? Dubitatur.*

18 *Author concludit pro affirmatiua.*

19 *Fundamentum eius. & num. 20.*

21 *Resoluit contraria, quę obijci possent. & num. 22. 23. 24. & 25.*

26 *Scriptura priuata operatur etiam in præiudicium posterioris creditoris publicum pro se habentis instrumentum, quando duo testes essent in ea subscripti, & alia adminicula maioris ponderis, & authoritatis, quam sit tertius ille testis, intercederent.*

27 *Item, si confessio ipsius debitoris probaretur emissa, tribus tantum testibus præsentibus, licet non inscriptis.*

28 *Item, si ipsa scriptura priuata ex forma statuti vim publici haberet documenti.*

29 *Quam sententiam author sequitur, & confirmat, & num. 30. 31. & 32. vsque ad 37 inclusiuè.*

38 *Eamdem quoque sequitur Cl. Decianus.*

39 *Contrarium tenuit post Ripam Tyraquellus.*

40 *Fundamentum eius.*

41 *Prior vti verior retinetur.*

42 *Soluitur ratio Tyraquelli, & num. 43.*

Sequitur secunda Conclusio desumpta ex *d. l. scripturas, C. qui potior.* & talis est.

1 SCriptura à partibus non subscripta, ac trino teste bonæ opin. ac famæ non munita, non operatur quoad hypothecam in præiudicium posteriorum creditorum hypothecam ipsam habentium ex publico instrumẽto, text. est Clarissimus *in d. l. scripturas, C.*

qui potior. sequitũ post infinitos relatos Gabriel. *de probationibus Conclus*. 10. *num*. 1. Tiraquel. *de retractu conuent*. §. 1. *gl*. 7. *num*. 43. & plurimi alij.

2 Ratio autem secundum Gabriel. *citato loco, num*. 2. est satis euidens; quoniam scriptura ipsa priuata, est valdè suspecta de antidatione, id est quod debitor præponat posteriorem creditorem anteriori, ac proindè quoad hypothecam præiudicium minimè infert ipsi posteriori creditori.

3 Ampliatur Primò, ista Conclusio, vt procedat, etiam si præcederet mandatum per instrumentum publicum ad obligandum; nam ideo minus obligatio sequens per priuatam scripturam non præiudicat in hypotheca habenti publicum instrumentum posterius, sic præcisè post Ancharanum, Felin. Ripam, & alios, Gabriel. *d. Conclus*. 10. *num*. 3. & Tiraquellus *d. nu*. 43. vbi quoque rationem adducit, dicens: (Neque enim tollitur ob id suspicio illa fraudis de prælato die.) Cogita.

4 Ampliatur Secundò, vt idem sit, nedum quãdo scriptura priuata anterior adducitur contra creditorem habentem publicum instrumentum, sed etiam contra emptorem, qui publici pariter instrumẽti munimine sit tutus; sic post relatos Gabr. *d. Conclus*. 10. *num*. 4. Tiraquell. *d*. §. 1. *glos*. 7. *num*. 44. Bertazzol. *consil. suo criminali* 295. *num*. 9. *in* 2. & nouissimè P. Augustinus Mala, *in prima parte sui empor. tit. de fide instrument. q*. 3. *num*. 25. *versic. qua quidem Conclusio*.

5 Nec sanè mirum alicui de hoc videri debet; si enim creditor prætendens hypothecam anteriorem, virtute priuatæ scripturæ non præfertur posteriori habenti publicum instrumentũ, *d. l. scripturas*, à fortiori multo minus præferri debet emptori, quem meliori, ac potiori munitum esse iure neminem præterit.

6 Contrarium tamen tenuerunt Bald. Socin. & alij, relati per Gabr. *d. q*. 10. *num*. 4. *in fine*.

7 Sed à priori non est recedendum, quam hodie veriorem esse, æquiorem, tutiorẽ, & in praxi receptiorem testatur benè eruditus vir D. Carroc. *in suo tract. de excuss. bonor. q*. 65. *par*. 2. *num*. 11. & Cl. vir D. Petr. de Cabal. *consil. suo* 121. *nu*. 3. Addo D. Alex. Trentacinquium *Variarum Resolut. lib*. 2. *tit. de Fide instrumentorum, resolutione* 12. *numero* 20.

8 Ampliatur tertiò, idem iuris esse, etsi priuatam habens scripturam, contenderet super hypotheca cum habente titulum lucratiuum, vt puta, donationis; Sic post Castrens. Gabriel. *d. Conclus*. 10. *num*. 5. Tiraquel. *d. num*. 44. & Mala, *præcitato num*. 15.

9 Et in summa, amplia hanc eamdem Cõclusionem procedere in omni casu, in quo eadem vigeat ratio, & per consequens conclude dispositionem *d. l. scripturas*, locũ sibi vendicare quoad omnes habentes causam à debitore, ita Gabr. *iam citata Concl*. 10. *nu*. 6. & Tiraq. *nu*. 45. & 46. Addo Magon. *Dec. sua Florent*. 222. *num*. 9. *versic. quia d. l. scripturas*.

10 Amplia quoque alijs modis, vt per Gabr. *nu*. 7. & 8. vide per eum.

Limitatur autem hæc eadem regula pluribus modis.

11 Et Primò, si duo testes bonæ opinionis, ac famæ, de veritate contentorum in ipsa scriptura priuata quoad substantiam obligationis apertè deponerent, tũc enim creditor priuatam habens scripturam, creditori posteriori publicum ẽt habenti instrumentum quoad hypothecam absque alio præponeretur, sic post infinitos relatos Gabriel. *d. Conclus*. 10. *num*. 9. Et ratio est: quia hypotheca, cum non requirat de necessitate scripturam, sed solo consensu contrahatur, testibus proinde plenè probari potest, *l*. 1. *ff. de pignor. act. & l. contrahitur*, de pign. cum concordãtib. deductis per Petr. de Caball. *cons. suo* 121. *nu*. 2. Addo Ioannem Gulielmum Guidobonũ, *aduocatione sua* 19. *num*. 22.

12 Ampliatur ista limitatio, vt procedat, etiam si alio modo, quã per testes de veritate ipsiusmet priuatæ scripturæ constare posset, adhuc enim dispositio *d. l. scripturas in secundo responso*, in præiudicium tertij effectum suum sortiretur.

13 Nec sanè mirum, paria enim sunt, vel probationem scripturæ fieri per testes subscriptos, vel aliundè, dummodo constet de ipsius voluntate. Sic expresè Bald. *in d. l. scripturas, nu*. 15. *ver. tu dic plenius*. Sequitur perpulchre post plures relatos, sed longe latius eruditiss. Vincentius de Frãchis, *decis. sua* 96. *nu*. 6. 7. & 8. vbi subdit, ita quoque de anno D. 1568. in Regio Collaterali cõsilio fuisse decisum. Addas D. Alex. Trentacinquium, *d. resolutione* 12. *num*. 21. vbi pulchrè.

Varia autem à Scribentibus passim afferuntur exempla, quibus de ipsius scripturæ priuatæ veritate alio modo, quàm per testes cõstare potest.

14 Primum quidem est, si ipse debitor confessus esset in iudicio anteà hypothecasse, prout in scriptura priuata continetur, quàm per publicum postea obligaretur instrumentum; sic præcisè post Baldum, & Angelum Gabr. *d. concl*. 10. *num*. 10. Addo Petr. de Caball *consi. suo* 121. *nu*. 6.

15 Alterum est, si publicum habens pro se instrumẽtum, fateretur quidem priuatam illam scripturam anteriorem confectam fuisse à parte tẽpore illo, cuius ipsa scriptura meminit, & de hoc dubiũ nemini videri potest, ità pulchrè aduertit Caccialup. *in d. l. admonendi, nu*. 64. sequi quoque videtur Bursat. *consil. suo* 103. *num*. 3.

16 Aliud tertiò loco est, quoties ipsa priuata scriptura ante confectionem publici instrumenti fuisset lecta, recognita, & intellecta per illos tres testes, qui in ea sunt descripti, licet non subscripti, in hoc. n. casu priuata illa scriptura præponeretur quoad hypothecam publico documẽto; sic post Bald. & Ioannẽ Bapt. de Sancto Seuerino Couar. *prac. q. c*. 22. *n*. 5. *versic. poterit tamen*. Gabriel. *d. Concl*. 10. *nu*. 11. & Caccialup. *in d. l. admonendi, n*. 65. Addo D. Menoch. *consil. suo* 787. *n*. 12. & 13. Gutierrez *prac. quest. lib*. 5. *quest*. 111. *n*. 6. Sed ex supradictis pulchra hic elicitur dubitatio, et est.

An in

17 An in casu *d.l.scripturas.* priuatam habēs apocham anteriorem, præferatur posteriori creditori publicum instrumentum habenti postea celebratum, si tamen suspicio illa fraudis de antidatione cesset, etiam si non sint apposita requisita *d.l. scripturas.*

18 In huiusmodi difficultate sentio ego, & intrepidè teneo affirmatiuam opinionem proculdubio veriorem esse. Eam enim sequi quoque videtur Vincentius de Franchis, *d.decisione sua* 96. *num.* 7. Magonius *decis.sua Florentina* 122.*num.* 11. *&* 12. & omnium pulcherrimè Hieronymus Papponius *consil. suo* 48. *num.* 25. *cum sequentibus.* Addo Menochium *consil.suo.* 787. *num.* 6. *&* 7. *&* Cl. Petrum de Caball. *consil.suo* 121. *ferè per totū.* Adeundus quoque Dominus Gutierrez *d.q.* 111. *num.* 7. & eruditissimus Scaccia, *lib.* 2. *de Iudit.caus.ciuil.cap.* 11. *num.* 1128. vbi pulchrè, His adde Clar. D. Farinac. *in suis decisionibus Rotæ Romanæ nouissimis decis.* 100. *per totam, & decis.* 102. vbi docet ad huiusmodi probationem admitti adminicula, ac coniecturas, & latius vt per eum; qui etiam nonnullas ibi subnectit.

19 Moueor vulgatissima illa iuris Regula, φ cessante fraudis suspicione, debet quoque cessare dispositio illius legis, quæ super tali præsumptione fundata est, ad tradita per Bald. *in l.si certis annis, C.de pactis, in l.si qui adulterij, C.de adulterijs, & in c.cum cessante, de appellat.*

20 Vnde cum in casu nostro clarè de veritate ipsius priuatæ scripturæ constare, omnisq; fraudis suspicionem remotam esse supponatur, cessare quoque debere dispositionem *d.l.scripturas* quæ in iam dicta suspicione fraudis se fundat, & per consequens priorem creditorem præferendum esse posteriori, *ad l.assiduis, C. qui potior. cum concordantibus,* apertè consequitur.

21 Non officit si diceretur, quod modus conficiendi scripturam priuatam traditus per Imperatorem *in d.l.scripturas,* sit de forma ipsius legis, & per consequens, quod cessante etiam ratione legis, non debeat ipsius forma cessare, ad tradita per Bart. & alios, *in l.cum hi, §. eo autem, ff. de transactionibus,* & Tiraquell. *in suo tractatu Cessan te causa limit.* 37.

22 Respondetur enim cum Papponio, *d.consil.* 48. *num.* 27. nullo modo verum esse, quod modus conficiendi ipsam scripturam traditus per *d.l.scripturas.* verè inducat formam.

23 Et ratio est, quia in ipsa lege, post illum traditum, non subijcitur Clausula ipsius actus annullatiua, in casu, quo aliter fieret, prout expressè requiri tradidere Bald. & Imola, & Communiter Doctores, *in l.* 1. *ff. de liberis, & posthumis.*

24 Aliter etiam fuit responsum, ad ibi dicta, ne bis idem repetamus, lectorem remitto.

25 Duobus alijs modis ampliatur ista Prima principalis limitatio, & declaratur per Gabrielum *d.Conclusione* 10. *numero* 12. 13. *&* 14. vide per eum.

26 Limitatur secundò loco principaliter iam dicta Conclusio, quandò duo testes tantum essent subscripti, & adminicula alia maioris ponderis, & authoritatis, quàm sit tertius ille testis, intercederent, tunc enim scriptura illa priuata operaretur etiam in præiudicium illius, qui publicum haberet instrumentum posterius, sic Gabriel. *d.Conclus.* 10. *numero* 15. & post Fulgosium, *consil.suo* 132. Tiraquell. *d.glossa* 7. *numero* 59.

27 Coarctatur tertiò, etiam si confessio ipsius debitoris probaretur emissa tribus tantum testibus præsentibus, licet non in scriptis, ita Fulgos. *præcitato consilio,* & Gabriel. *dicta Conclusione* 10. *numero* 17.

28 Limitatur quartò, si ipsa priuata scriptura ex forma statuti vim publici obtineret documenti, tunc enim præualeret habenti publicum instrumentum posterius, sic præcisè post Socinum *consil.suo* 240. *in* 2. Bald. & alios, Gabriel. *d. Conclus.* 10. *num.* 18.

29 Quæ sententia mihi quoque summoperè probatur, eamq; pluribus modis confirmo, & Primò sic.

30 Vbicumque scriptura priuata minus sollemnis, id est, quæ non habeat sollemnitates *d. l.scripturas.* habetur per statutum, vel consuetudinem, vt publica scriptura, tunc semper venit, & comprehenditur in quacumque lege, vel statuto, loquente de publica scriptura, sic notatur *in c.cum dilectus, de fide instrument.* ita Abbas in Rubrica *eodem titulo.* Socin. *consilio* 63. *column. fin. volum.* 1.

31 Sed sic est, quod duabus publicis, scripturis exhibitis, illa semper præualet, quæ prior est in tempore, *vt Regula, Qui prior, cum materia, de regulis iuris, in sexto,* ergo.

Scriptura priuata ex forma statuti, vel ex cōsuetudine pro publica habita, creditori, posterius instrumentum habenti, absque dubio præferretur, & sic valida limitatio.

32 Secundò, & fortius sic arguo, & confidero, quod sicut *d.l.scripturas.* vult, quod vbi scriptura priuata est trino teste notata, habeat vim publici instrumenti, & sic quod vti publicum instrumentum prius in tempore præferatur alij posteriori, ita & quando statutum, vel consuetudo vult, quòd ipsa priuata scriptura cum minori sollemnitate, quam ea, quæ *in d.l.scripturas,* exigitur, habeat vim publici instrumenti, debeat & in hoc casu eumdem effectum producere: ista enim minor sollemnitas subrogata est in locum eius, quæ à lege requiritur.

33 Sicut dicimus de præscriptione, quæ licet à lege requirat tēpus triginta, vel quadraginta annorum, si statutum minuat illud tempus, & velit φ præscribatur, puta: spacio decennij istud tempus diminutū à statuto subrogatur in locū temporis requisiti à iure communi, & eosdem parit effectus, ita Bald. *in l.supernacuam, C.de tēpor. in integr.restitut. & in l. in contractibus, C. de non num. pecun. in secundo notab.*

34 Tertiò suffragatur, nam *in d. l.scripturas, §.finali,*

nali, ponitur pro constanti Regula, quod priuata scriptura nõ præferatur, etiam ratione temporis, publico instrumento.

Ab hac autem Regula excipitur vnus casus, quando videlicèt scriptura ipsa sit vallata subscriptione trium testium, tunc .n. vult Iustinianus huiuscemodi scripturam quasi publicè cõfectam, præferri debere: ergo ista limitatio debet extendi ad oẽm similem casum, in quo scriptura ipsa priuata habetur quasi publicè confe-
35 cta. Limitatio namque in aliquibus casibus facta, extẽditur etiam ad alios casus similes, vt ex illo textu colligit Abb. *in capit. cum dilecta, de confirmatione vtili, vel inutili*, & Bald. per illum text. *in capit. post translationem, versic. quamquam, de renunciat.*
36 Quod procedit, etiamsi talis limitatio facta fuisset per taxatiuam, tantum, vt dicit *ibi* Abb. & Dec. *in d.c. cum dilecta*, & Ang. *in l. si hominem*, §. *in delictis, ff. de ędil. edicto*. Add. Dec. *consil. suo* 699. *num.* 8. ergò & in casu nostro.
37 Cum consuetudo velit scripturã haberi pro publico instrumento, hic casus similis est limitationi, de qua *in d. l. scripturas*, quo ad effectum, quia vtroque casu scriptura ipsa priuata habetur pro instrumento publicè confecto. ergo idem ius, per prædicta.
38 Hanc eamdem sententiam omniũ pulcherrimè, & latissimè defendit Clar. vir D. Decian. *consil. suo* 11. *num.* 143. *cum infinitis seq. in* 1.
39 Obseruandum est tamen, non defuisse qui contrarium verius esse sunt opinati. Inter ceteros autem est Tiraq. post Ripam, *in l. priuilegia, de priuilegijs creditorum, de retractu conuention. glos.* 7.
40 *num.* 57. *versic. nec mihi*. Inquit enim ipse, huiusmodi statutum esse intelligendum, vt scilicet habeat talis scriptura vim publici instrumenti aduersus debitorẽ, qui eam cõfecit, non etiam aduersus tertium, & hoc ex sententia Baldi *in l. vltima, C. si aduers. creditor. & in l.* 1. *C. communia de legat.* vbi docuit statutum volens instrumenta guarentigiata exequutioni demandari, habere locum tantum contra debitorem, non contra tertium.
41 Sed à priori sentẽtia vti veriori, minimè recedendum arbitror. Nec officit fundamentum ex aduerso deductum ex sententia Baldi.
42 Respondetur enim cum Socino *d. consil.* 240. & Decian. *d. consilio* 11. *num.* 145. quod dictum Baldi procedit in actione personali, quæ non potest exerceri nisi contra debitorem, vel eius hæredes, & non contra tertium, ideò nil mirũ, si non extenditur contra tertium, cõtra quem agitur hypothecaria.
43 Sed vbi in scriptura priuata, quæ habet vim publicæ, ex forma statuti, extat hypotheca, vt in casu nostro, tunc non procedit dictum Baldi, & latius vt per eumdem Decianum, qui vlterius quæcumque obijci possunt, acutissimè resoluit. Satis.

Subsequitur vltimo loco tertia conclusio desumpta ex d. l. scripturas, C. qui potiores.

SVMMARIVM.

1 *Habens priuatam scripturam trino teste bonæ opinionis, ac famæ, munitam, præfertur habenti publicum instrumentum posterius quo ad pignus, & hypothecam. Ratio num.* 3.
2 *Hypotheca etiam per chirographum potest constitui, dummodò constet de mente cõtrahentium ipsam constituere volentium.*
4 *Ad hoc vt Conclusio supra firmata, num.* 1. *locum habeat, multa requiruntur.*
5 *Primò, quod à tribus testibus scriptura ipsa priuata ad minus sit subscripta.*
6 *Amplia, vt dictus numerus requiratur etiam de iure Canonico.*
7 *Amplia, an ne sufficiat, si sint duo, & vnus eorum Notarius.*
Ratio ibidem.
8 *Item, vt nec scribens inter ipsosmet testes debeat connumerari.*
9 *Prout nec etiam mediator; licet nec pretium, aut mercedem aliquam receperit.*
10 *Amplia, vt id procedat, non solum quando ageretur contra tertium verum etiam contra principalem debitorem.*
11 *Requiritur secundò, quòd illi tres testes sint bonæ, ac probatæ opinionis.*
12 *Et ista qualitas proculdubio erit articulanda, & probanda.*
13 *Ratio.*
14 *Angeli.* }
15 *Capollæ, &* } *dicta afferuntur.*
16 *Parisij.* }
17 *Exigitur tertiò, quod ipsi tres testes partes agnoscant & notitiam ipsarum habeant. & nu.* 18.
19 *Item quòd illi scripturę se subscribant, vel saltem suis sigillis eam obsignent.*
20 *Signum habet vim subscriptionis.*
21 *Requiritur quartò, quòd testes ipsi sint masculi, & non feminæ.*
22 *Contrarium multi.*
23 *Prior tamen vti verior, ac Communior retinetur.*
24 *Exigitur quintò, quod vltra ipsorum testium interuentum, ambarum quoque partium intercedat subscriptio.*
25 *Contrarium quamplurimi, & num.* 26.
27 *Eorum fundamentum.*
28 *Ampliatur, vt quando debitor scripturam illam priuatam manu sua propria scripserit, idq; in ipsa scriptura asseruerit, alia ipsius posteà subscriptio non requiratur, & num.* 29.
30 *Ratio.*
31 *Et ita de consuetudine obseruari testatur Caccialupus.*
32 *Text. in d. l. scripturas enucleatur.*
33 *Subampliant, idem iuris quoque esse, quando sigillum illius,*

illis, cuius manu tota scriptura reperitur scripta, esset appositum; alia enim ipsius subscriptione minimè esset opus.

34 Ratio.

35 Declara.

36 Distinctio communis scribentium in huiusmodi difficultate deducitur, & nu. 37.

38 Quod plures tangit ab omnibus debet approbari.

39 Superflua, & elusoria ex Crauet. videtur subscriptio illius partis, de cuius fauore tantum agitur.

40 P. Bimius consil. suo 172. nu. 1. in 2. improbatur.

41 Alia distinctio Ripa in iam dicta difficultate deducitur, & num. 42. 43. & 44.

45 Oddus consil. suo 100. num. 79. refellitur.

46 Communis illa distinctio, de qua sup. num. 34. approbatur ab authore.

47 Requiritur sextò, quod dicta priuata scriptura cōtineat diem, mensem, annum, & locum, in quo facta est.

48 Item, quod testes in recognoscendo dicant se subscriptiones suas recognoscere, quia manu sua fuerunt scriptæ.

49 Item, quòd fuerunt præsentes, quādo ipsamet scriptura per partes fuit scripta, & subscripta, & quod de ea re manifestitur, et alia multa, de quib. ibi, & n. 50. & 51.

52 Requiritur octauò, quod ipsimet testes deponant se vidisse partes ipsas scribere, adeò quod non sufficiat, si deposuerint, se habere characterē ipsarum partium familiarem, ac cognitum.

53 Si aliquis ex illis tribus testibus in priuata scriptura subscriptis, in fata concesserit, ceteriq; duo ipsam scripturam dumtaxat recognouerint, an id sufficiat quoad probandum debitum, & hypothecam in praeiudicium tertij, in materia d. l. scripturas? dubitatur.

54 Negatiuam multi tenuerunt.

55 Fundamenta pro hac opinione, & num. 56. 57. 58. 59. 60. & 61.

62 Affirmatiuam quamplurimi sequuti sunt.

63 Media, quibus hæc opinio sustinetur, & nu. 64. 65. 66. 67. 68. 69. & 70. vsque ad 78. inclusiuè.

79 Et hanc uti veriorem, & Communiorem sequitur author. & nu. 93

80 Respondetur ad fundamenta contraria partis, & num. 81. 82. vsque ad 92. inclusiuè.

94 Multa notatu digna deducit author, & nu. 95. 96. 97. cum seqq. vsque ad 112.

113 Quæritur si tres omnes testes subscripti in ipsa scriptura priuata, ante eorum recognitionem in fata concesserint, an ipsamet scriptura probet?

114 Distingue duos casus, de quibus & nu. 115. 116. 117. & 118.

119 Alia difficultas; quid si ipsamet scriptura habeat subscriptionem dūtaxat testium, & non partium, an pro bet, si fiat sola testium recognitio.

120 Vide Trentacinquium remissiuè.

121 De materia d. l. scripturas, vide plures DD. relatos ibi, remissiuè.

Tertia, & vltima conclusio desumpta ex d. l. scripturas, talis est.

1 HAbentem priuatam scripturam trino teste bonæ opinionis, ac famæ, munitam, præferri habenti publicum instrumentum posterius quo ad pignus, & hypothecam, clarissimè deducitur in d. l. scripturas, in secundo responso. Sequitur Gabriel. lib. 1. Conclus. tit. de probationibus, Conclus. 11. num. 1. Bellon. decis. sua Genuæ 13. num. 31. Ioachim. Beust. in d. l. admonendi, num. 963. licet sub nu. 964. subdat aliter per Constitutionem Ducis Augusti Electoris Saxoniæ, nuper cōstitutum fuisse, & plurimi alij. Addo post hæc edita visum Cl. Doctorem Martam, Voto suo Rotæ Pisanæ 53. num. 1. vbi infinitos concordantes adducit.

2 (Hic obiter nota, hypothecam etiam per chirographum posse constitui, dummo cōstet de mente contrahentium ipsam volētium constituere; veluti si debitor pmittat sub obligatione bonorum, text. est in l. finali, C. quæ res pignor. et in l. penult. C. qui potior. & in l. pen. §. itē, ff. de pignorib.) Nec sanè mirum: illa enim scriptura priuata tunc æquiparatur publicæ, d. l. scripturas, in fine. & tantam vim habet, quantam publicum documentum. Rol. à Val. consil. suo 84. nu. 2. in 3. licet nomen priuatæ adhuc retineat; pulchrè, & latè Thom. Triuisan. lib. 1. decis. 4. num. 9. Hinc illud notissium Carmen.

Cautio priuata cum trino teste notata
Hoc ius est nacta, quod cautio publicè facta.

4 Obseruandum est tamen, multa de necessitate requiri, ad hoc vt illius tex t. decisio locum habeat.

5 Exigitur enim Primò, q ipsa priuata scriptura tribus testibus ad minus sit subscripta, d. l. scripturas, in fine, & §. si quis igitur, iuncto §. sed & si quis, in Auth. de fide instrum. per quæ iura ita quoque concludit Aretin. consil. suo 64. num. 4. & Scaccia lib. 2. de iud. causarum ciuil. c. 11. nu. 990.

6 Et adeò est de essentia hic numerus trium testium in scriptura priuata, ad excludendum creditorē instrumenti posterioris, vt duo testes nō sufficiant etiā de iure Canonico; & in hoc nulla est differentia cum Ciuili. Sic p ost Abbat. Felin. Couuar. ac alios, Excell. Marta dicto Voto suo 53. numero 2.

7 Et hoc quoque adeo verū est, vt nō sufficiat, si sint duo, & vnus eorum sit Notarius. Sic post Felin. Gabriel. d. sua Conclus. 11. n. 3. & post plures alios relatos Mascard. Conclus. sua. 285. nu. 4. Non enim propter hoc plus operaretur, quam alius simplex testis, quia nō subscriberet vt tabellio.

8 Amplia, vt nec scribēs inter ipsosmet testes debeat connumerari, pulchrè D. Triuisan. lib. 1. decis. sua 40. num. 7.

9 Amplia, vt nec mediator, licet nec pretium, aut mercedem aliquam receperit, ad latè tradita per eumdem Triuisan. d. decis. 40. nu. 4. & 5.

10 Amplia vltimò, vt hoc procedat non solum qñ ageretur cōtra tertiū tm, sed et qñ ageretur cōtra ipsum debitorem principalem. Sic post alios præcisè Scaccia, d. cap. 11. num. 992.

11 Requiritur secundò, quod hi tres testes sint bonæ, ac probatæ opinionis, sinceræq; fidei, d. l. scripturas, & d. §. si quis igitur, ibi: (Tres testes honestos, ac fide dignos) sequitur Clar. Oddo. consil. suo 100. nu. 61. Addo D. Martam Voto suo 53. num. 4.

12 Quæ quidem qualitas proculdubio articulanda est,& probanda, prout aduertunt Socin. *consil. suo* 274. *num.* 10. *in* 2. Purpurat. *in d. l. admonendi, num.* 165. *versic. & debent esse* Ripa. *ibid. nu.* 104. *ver. quarto intelligitur*, Q. Mādosius, *consil. suo* 97. *num.* 3. *&* 4. Hippolyt. Riminaldus, *cons. suo* 503. *numero* 18. *in* 5. & omnium latissimè, & elegantissimè Crauet. *de antiquit. temporum, prima parte, versic. quæritur etiam, num.* 39. *cum duobus sequentibus.*

Sic quoque iudicauit Hieronym. Marilian. *decis. sua* 22. *num.* 5. & Sacrum Consilium Neapolitanum, teste Vincentio de Franchis, *decis. sua* 644. *parte* 4. Addo Mascard. *Conclus. sua* 285. *num.* 6. & Polydor. Ripam, *Obseruatione sua* 261. *num.* 5. *cum seq.* Videndus quoque Gutierez. *Pract. quæstionum lib.* 5. *quæst.* 1 11. *num.* 5.

13 Nec mirum: Regulare est enim vt quotiescumque dispositio requirat aliquid probādum esse per testes bonæ opinionis, ac famæ, tunc semper illa qualitas, bonæ opinionis, debeat articulari, ac probari. Sic post infinitos relatos Gabriel. *d. Conclus.* 11. *de probationibus, num. fin.* Sic quoque post quamplures deductos Gallia, *cons. suo* 91. *num.* 6. vbi quoque in praxi admonet causarum patronos, vt debeant esse cauti ad hanc qualitatem probandam.

14 Hinc meritò dicebat Angel. *in l.* 2. *§. si quis neget, ff. quemad. test. aperiantur*, quod statuto Bononiæ disponente, quod ad probationem mortis alicuius, qui extra territorium dicatur decessisse, interueniat probatio per tres testes optimæ opinionis, ac famæ, quod inquam non erit probata mors, nisi probetur illos deponentes esse optimæ opinionis, ac famæ.

15 Sic etiam Cæpol. *consil. suo* 57. *num.* 7. *in* 3. concludit, quod statuto puniente abducentem mulierem honestæ vitæ, bonæ conditionis, & famæ, quod istæ qualitates erunt probandæ, ad hoc vt abducens mulierem pœna ipsius statuti puniatur. Sequitur hæc omnia post infinitos relatos D. Rol. à Valle. *consil. suo* 84. *numero* 8. *cum sequentibus in* 3.

16 Sic quoque vigente consuetudine in territorio Mantuano, quod creditum cuiuscumque summe, & quantitatis, debeat ad minus per duos testes omni exceptione maiores probari, qualitas ista à dicta consuetudine requisita de necessitate probanda erit. Sic pulchrè post alios Parisius, *consil. suo* 83. *nu.* 20. *cum duobus seqq. in primo.* Et quod ista qualitas regulariter sit probanda, tradit Clar. Eques D. Peregrinus, *consil. suo* 75. *n.* 17. *volum.* 1. pluribus alijs similibus comprobat id Crauet. *cit. loco*, vide per eum: Videndus quoque Mascard. *Conclus. sua* 1253. *per totam, &* 1254. *&* 1366. *num.* 7. Addo D. Martam, *d. Voto suo* 53. *nu.* 6. & D. Trentacinquium, *resolut.* 12. *inferius alleganda, num.* 10. vbi testatur, de veriori, & Communiori: quamuis nonnullos tenentes contrarium deducat.

17 Requiritur tertio principaliter, quod ipsi tres testes partes agnoscant, & notitiam ipsarū habeant, *§. oportet, in Authent. de instrumentorum caut.* (*ibi non ignotos*) sequitur Ripa, *in dict. l. admonendi, cit. num.* 104. *versic.* 5. *requiritur*; & Prosper Pasethus, *consil. suo* 145. *n.* 3. *versic. tertio requiritur.* Addo Scacciam, *d. cap.* 11. *num.* 997. vbi subdit, hanc cognitionem esse necessariam ad excludendas fraudes, ac falsitates ibique. *& sub num.* 1035. exemplificando talia verba profert.

18 Nam alioquin possent plures vocari eodem nomine, & cognomine, quo vocatur debitor, qui scripsisset, vel subscripsisset apocham, & deinde hæredes creditoris possent ignoranter agere contra vnum ex ipsis habētibus idem nomen, & cognomen, qui tamen nō esset ille debitor, qui scripsit, & tamen testes possent recognoscere suas subscriptiones, & conuentus posset ostendere per comparationem litterarum illam non esse manum suam, & quod reperiantur alij eiusdem nominis, & cognominis in illo eodē loco. Item posset euenire, quod Titius in apochæ scriptura se vocauerit Seium, seq; isto nomine Sei constituerit debitorem Caio, & quod in ea apocha se subscripserint testes, qui etiam recognoscerent suas subscriptiones contra Seium, qui tamen esset omnium inscius, & tamē testes verè recognoscerent suas subscriptiones, & dissimilitudo litterarum facta comparatione verè probaret illam nō esse manum Sei. Quare, ad tollendam æquiuocationem, & errorem in primo casu, & falsitatem in secūdo, necesse est, vt testes cognoscant contrahentes, scribentes, seu subscribentes. Hactenus Scaccia, *d. num* 1035.

19 Item, quod illi chirographo se subscribant,
vel saltem suis sigillis obsignent. Signum enim
20 habet vim subscriptionis. Mascardus *d. Conclus.*
285. *num.* 7.

21 Exigitur quartò, quòd testes ipsi sint masculi, & non feminæ, secundum Bald. *in d. l. scripturas*, ponderando verbum (virorum) sequitur Socin. *consil. suo* 274. *num.* 10. *in* 2. in princ. Purpurat. *in d. l admonendi, num.* 164. Gabriel. post infinitos relatos *d. Conclus.* 11. *n.* 5. Couarr. *Pract. quæst. c.* 22. *nu.* 5. *vers. primum illud.* Rolan. à Valle post alios, *consil. suo* 84. *nu.* 3. *in* 3. & infiniti alij. Addo Schuartzenthaler. *in l. magnam, C. de contrahen. nu.* 19. *vbi de Communi, pagina mihi* 750.

22 Obseruandum tamen dictum istud Baldi reprobari per Felinum, *in d. cap.* 2. *de fide instrumentor. sub num.* 4. Iason. *in repetit. d. l. admonendi, nu.* 107. *&* 108. & per Ripam *ibidem d. num.* 104. *vers. tertio intelligitur, ibi.* (*Mihi placet.*)

23 Sed à priori sententia minimè recedendum arbitror, quam pluribus rationibus firmat benè eruditus Crauet. *de antiquit. tempor. in versic. quæritur etiam, nu.* 35. 36. *&* 37. & sequitur etiam Dec. *in d. cap.* 2. *n.* 11. *&* 12. & Mascard. *Concl.* 285. *d. num.* 5. vbi de Communi, *& Conclus. sua* 1300. *nu.* 23. Addo quoque Laurentium Teninum, *Caut. sua* 241. vbi Cremensem, Cottam, Duennam, & plures alios deducit cauendumq; esse hoc in casu à feminis pro cautela docet. Videndus quo-

quoque Ioannes Gutierez. *Tract. quæstionum lib. 5. quæst. 111. num. 2.* vbi concordantem adducit Viuiū, & alios. Adesidus quoque hac de re D. Sigismundus Scaccia *lib. 2. de iudit. causarum ciuil. cap. 11. num. 984. cum seq.* vbi omnium pulcherrimè; & D. Alex. Trentacinquius *variarum resol. lib. 2. titulo de fide instrumentorum resol. 12. nu. 9.* vbi nonnullos concordantes deducit.

24 Quintò principaliter requiritur, quod vltra ipsorum testium interuentum, ambarum quoque partium intercedat subscriptio, ita Bartol. *in dicta l. admonendi, sub n. 26.* quem sequitur quoque ibidem Salic. idq; per text. *in d. l. scripturas, ibi (ipsorum tamen cōtrahentium subscriptiones habeāt.)* Hoc idem docet ipsemet Bartol. *in Authent. Etsi contractus, C. de fide instrument. & in d. l. scripturas.* Sequitur post quamplures relatos Rolan. à Val. *consilio suo 84. num. 13. versic. ad secundum, in 3.* Gabriel. *lib. 1. Conclus. tit. de probationibus, Conclus. 10. nu. 19.* Thomas Triuisan. *decis. 40. lib. 1. num. 1.* & nouissimè post infinitos adductos Cl. Oddus, *cons. suo 100. num. 59. & 70.*

25 Contrariam tamen hac in re sententiam tenuerunt infiniti alij, inter ceteros autem Cato Sachus *in d. l. admonendi, num. 46.* Ioan. Bapt. Caccialup. *num. 55.* Roma. *num. 52. versic. Item adde secundò*, & plurimi alij per Rolan. à Val. relati, *consil. suo 84. num. 6. in 3.* Itaquoque Romæ iudicatum fuisse testatur Curt. senior, *in d. l. admonendi, numero 122.*

26 Hi enim omnes, vno communi ore docent, ad plenam probationem inducendam sufficere, si vna pars, videlicèt debitor, subscripserit, asserendo esse suam scripturam, & suum debitū, licet non adsit subscriptio alterius partis.

27 Et pro eorum opinionis corroboratione cōsiderant, sufficere in simili ad validitatem instrumenti, Tabellionem solum rogatum esse ab ea parte, qua mandante conficitur instrumentum principaliter, licet alia pars non rogauerit, prout notatur *in §. nos autem, in Authen. de Tabellionis.*

28 Ampliatur, vt quando debitor scripturam illam priuatā manu sua propria scripserit, idq; in ipsa scriptura asseruerit, alia ipsius posteà subscriptio non requiratur. Sic Communiter Doct. *in præcitata l. admonendi*, & in specie Romā. *num. 52.* Curtius iunior, *num. 111.* Purpurat. *num. 166. & 167.* & alij.

29 Nec mirum, vbi enim requiritur subscriptio alicuius, sufficit scripturam esse factam manu illius, sine alia subscriptione, per text. *in l. cum antiquitas, §. fi. C. de testamentis*, arguendo de vltimis volūtatib. ad cōtractus, *ad l. qua de legato, delegat. 1.* Addo ego meliorem text. à nemine perpensum, nec excogitatum, *in §. 1. Instit. de empt. & vendit. ibi. (Nisi & instrumenta fuerint conscripta, vel manu propria contrahentium; vel ab alio quidem scripta, à contrahentibus autem subscripta.)*

30 Hanc eamdem sentētiam sequutus est quoque Mascard. *Concl. sua 110. num. 7. & 8. & Conclus. 1300. n. 25.* vbi adducit concordātes Rom. *cons. suo 303.* Aretinū, & Crau. Addo Cl. Menoch. *de Arbitr. lib. 2. Centur. 2. Casu 114. num. 4. & 5.* vbi post alios ibi relatos subdit, ideo subscriptione illius, qui iā scripsit, minimè opus esse, quia vna semper est scriptura, & litterarum forma, & quia periculum falsitatis, si quod inest, non magis tollitur, quando adest subscriptio, quā cum deficit.

Sequitur id etiam nouissimè D. Polydor. Ripa, *Obseruatione sua 190. per totam.*

31 Et ita de communi consuetudine obseruari testatur Caccialup. *in præcitato numero 55. vers. de Communi tamen.*

32 Nec officit textus ex aduerso adductus, *in d. l. scripturas.* Intelligitur enim, & loquitur ille text. quando scriptura est manu tertij cōfecta, quo casu ambarum partium subscriptio desideratur. Sic præcisè text. illum interpretatur Roman. Cato Sachus, & alij, *in prænotatis locis.*

33 Subamplia idem iuris secundum eos esse, quando sigillum illius, cuius manu tota scriptura reperitur scripta, esset appositum: eo enim casu ad plenam probationem inducēdam, alia ipsius subscriptione minimè esset opus.

34 Sigillum enim consensum, & ratihabitionē denotat, & habet vim subscriptionis, *l. distrahente, C. de reb. alien. non alienand. l. fideiussor. §. pater Seij, ff. de pignorib.* Roman. *consil. 303.* & omnium latissimè Menoch. *de Arbitr. lib. 2. Cētur. 2. Casu 113. num. 10. cum seq.*

35 Quod tamen intellige, dummodo dolus in appositione ipsius sigilli adhibitus non fuerit; ita pulchrè idem Mascard. *d. Conclus. 1300. num. 26. & 27. & latius conclus. sua 1308.* Idē Menoch. *d. Casu 113. num. 12.* Videndus tamen hac de re Crauet. *de antiquit. temp. 1. par. versic. quæritur etiā, num. 44. cum quinque seqq.* vbi pulchrè.

36 Pro resolutione vera huiusce difficultatis Doct. communiter ita distinguunt.

Aut versamur in cōtractu vltrò, citroq; obligatorio, in quo per scripturā agitur de probando in præiudicium vtriusque. Aut tantum in scriptura, in qua vnius dūtaxat obligatio continetur.

37 Si Primò, requiritur subscriptio vtriusque partis, quod enim plures tāgit, ab omnibus debet approbari; sequitur Felin. *in d. capit. 2. num. 7. versic. nona declaratio, de fide instrument.* Addo Tob. Nonium, *consil. suo 79. num. 2.*

38 Si verò Secundo, sufficit subscriptio solius obligati, siue debitoris. Sic expressè Corrasius *in d. l. admonendi, num. 57.* Sequitur post multos relatos Gabriel. *de probationibus, Conclus. nona, num. 11.*

39 Superflua enim (inquit Crauet. *de antiq. temp. in vers. quæritur etiam, num. 66.*) & elusoria videtur subscriptio illius partis, de cuius fauore tantum agitur, puta creditoris. Videtur enim (subdit idem Crauetta) quasi ridiculum dicere, quod aliquid plusculum fidei detur tali scripturæ ex subscriptione creditoris in facto suo proprio, & in causa propria, *arg. l. omnibus, C. de testibus.*

Et

40 Et licet P. Bimius *consilio suo* 172. *num.* 1. *in* 2. senserit in hoc etiã secundo casu requiri vtriusque partis subscriptionem, eum tamen ob supra dicta falli, vnusquisque conijcere potest.

41 Ripa, secundo loco *in d.l. admonendi, num.* 104. *in fine*, ita distinguit.

42 Aut agitur de præiudicio tãtum ipsius scribentis, & tunc procedat opinio Bart. Quotiescumque enim agitur de actione personali, cõtra debitorem per illam obligatum, intentãda, vel scriptura sit subscripta à partibus, vel à testibus, vel non, parum quidem refert. Quando enim ipse debitor fatetur scripturam esse manu sua scriptam, vel subscriptam, vel quæ in ea continentur, esse vera, tunc scriptura illa contra eum semper plenè probat. ita Bartol. & omnes alij, *in d.l. admonendi*, sequitur Crauet. *de antiquit. temp. in vers. quartò limitatur, num.* 62. *cum seq.* Addo plures, quos refert Triuisan. *d. decis.* 40. *num.* 1.

43 Aut verò agitur de præiudicio tertij propter anterioritatem in personali, vel hypothecaria, de quibus non constat nisi per dictam scripturam priuatam, & tunc procedat altera opinio, videlicet, quod ipsa scriptura priuata debeat esse subscripta ab ambabus partibus creditore videlicet ac debitore.

Sic in terminis etiam post Ripam, & alios, Prosper Pasethus, *d. consil.* 145. *numero* 3. *in fine*, & omnium latissimè Odd. *d. consil.* 100. *num.* 56. 57.

44 58. *&* 59. vbi præterea considerat, nõ esse in hoc secundo casu in potestate debitoris, ità de facili præiudicare creditori instrumentario faciendo antedatam. Hanc eamdem distinctionem sequitur quoque ipsemet Oddus *d. consil.* 100. *num.* 71. *&* 72. Addo D. Martã, *dicto voto suo* 53. *nu.* 3.

45 Sed hoc, pace tanti viri dixerim, non videtur tutum: quis enim non videt in potestate ipsiusmet debitoris esse, præiudicare creditori instrumentum publicum pro se habenti, faciẽdo antedatam, etiamsi ipsa scriptura priuata ab vtraque parte fuerit subscripta?

46 A communi itaque distinctione minimè recedendum iudico.

47 Exigitur sextò, quòd dicta priuata scriptura contineat diem, mensem, annum, & locum, in quo facta fuit. Sic præcisè Doctores omnes *in d.l. scripturas, & Canonistæ in d. cap.* 2. *de fide instrumentorum.* Sequitur post multos relatos Clariss. Odd. *d. consil.* 100. *num.* 62.

48 Septimum principale requisitum est, quod omnes testes, qui se subscripserint isti scripturæ priuatæ subscriptæ etiam à debitore, & creditore, recognoscant proprias subscriptiones. Sic præcisè post alios D. Marta, *d. Voto suo* 53. *num.* 7. *&* 8. vbi subdit, quot testes requiruntur in actu pro sollemnitate, totidem deponere debere de illo actu, quando debent testificari, & aduerte opus esse quod dicti tres testes in scriptura illa recognoscenda dicant se ideò subscriptiones suas recognoscere, quia manu sua fuerunt scriptæ.

49 Item, quod fuerunt præsentes, quando ipsamet scriptura per partes fuit scripta, vel subscripta. Item, quod de ipsa scriptura reuera reminiscuntur, id est, eam fuisse confectam ab eo, qui asserit in causa se illam scripsisse, illa eadẽ die, de qua in ipsa facta est mentio, & per ipsos subscriptam. pulchrè D. Scaccia *d. cap.* 11. *num.* 994. *cum sequentibus.*

Et hoc sanè, vt præiudiciũ inferri possit tertio in iure hypothecæ, etiam contra publicũ instrumentum, aliàs si probarent tantum ea, quæ continentur in scriptura esse vera, probarent quidem factum in præiudicium debitoris, sed non prioritatem hypothecæ in præiudicium tertij.

50 Et ratio est in promptu: quia benè potest esse, quod factum illud in corpore scripturæ cõtentum sit verum, sed non, quod scriptura fuerit confecta ea quidem die, quæ ipsi scripturæ est apposita.

51 Est ergò necessarium in recognitione, vt dixi, quod ipsiusmet testes deponant, scripturam illam cõfectam fuisse illa eadem die, quæ in ipsa est apposita, quo casu suspicio quoque illa fraudis, quam habet lex, quod debitor colludat cum posteriori creditore, & faciendo scripturã priuatam cum antedata, priorem creditorẽ instrumẽtarium faciat posteriorem, quæ est ratio viua, & finalis decisionis, *d.l. scripturas*, omninò elidi videtur, nec aliter quidem potest. Sic præcisè inter alios, sed longè latius, & elegãtius docet Odd. *d. consil. suo* 100. *num.* 64. *&* 65. *cum tribus sequentibus.*

52 Exigitur præterea, quod ipsimet testes deponant se vidisse partes ipsas scripsisse, adeo quòd nõ sufficiat, si deposuerint se habere characterem ipsarum partium familiarem, ac cognitũ. Sic post multos relatos Paseth. *d. consil. suo* 145. *num.* 3. *vers. quartò est necessarium.* Addo D. Trentacinquium *d. resolutione* 12. *num.* 12. vbi postquã docuit à suprafirmata conclusione minimè recedendum esse, eam tamen declarat procedere, quando negatur debitum, licet non scriptura; at secùs est, si scriptura esset propria confitentis: nam tunc etiam debiti probatio per testes recognoscentes non esset necessaria, quia satis probatur debitum dum recognoscit scripturam à se factam ex propria eius confessione; Item non est necessaria recognitio ipsorũ testium subscriptorum, quando eorum subscriptiones pars recognosceret, & fateretur. & latiùs, vt per eum, quem consulas. De hoc tamen latius loco suo differetur.

Sed non minus vtilis, quam pulchra suboritur hic dubitatio.

53 Fingamus enim aliquem ex illis tribus testibus in illa priuata scriptura subscriptis, in fata concessisse, aliosq; duos superstites dumtaxat ipsam scripturam recognouisse. Dubitatur an id

id sufficiat quo ad probandum debitum, & hypothecam in præiudicium tertij, in materia *d.l. scripturas.*

54 In huiusmodi difficultate mirum in modũ se torserunt interpretes. Bart. enim *in d.l. scripturas, ferè in fine*, Socin. sen. *consilio suo 274. num. 7. in 2.* & Franc. de Aretio *consil. suo 64. num. 4.* pro negatiua senserũt. Eos infiniti alij sequuti sunt Gabriel. *de probat. Conclus. 10. num. 22. & 27.* Crauet. *de antiquit. temp. in versic. quæritur etiam, nu. 51. cum sequentib.* Carpanus *supra Statut. Mediolanens. cap. 96. num. 85.* post plures relatos Mascard. *Conclus. sua 110. num. 18.* Menoch. *consil. suo 199. nu. 26.* vbi de magis Communi. & nouissimè ex professo Lancell. Gallia post infinitos adductos, *consilio suo 91. per totum*, Hanc eamdem sequitur quoque P. Surdus, *decis. sua 71. in primis numeris.*

Et pro hac opinione, quæ Communis videtur, vrgent infrascripta.

55 Adducitur priori loco per Soc. & Aret. text. *in Auth. de instrumẽtorum caut. & fide, in §. si quis igitur, ibi.* (*Quod si inuenti fuerint tales testes non minus, quam tres*, &c.) *& inferius ibi*, (*Si venerint, & proprijs subscriptionibus attestentur*, &c.) ex quibus quidem verbis satis apertè colligitur, Iustin. loqui de illis testibus, qui eorummet subscriptiones debent recognoscere, & tamen vult eos tres esse debere: ergò, &c.

56 Secundò sic arguitur. Vbi certus numerus testium exigitur pro sollẽnitate alicuius actus, idem absque dubio, & non minor requiritur in ipsius probatione. Sic notatur *in l. 2. C. de bon. possess. secundum tabul. & in l. heredes palam, §. 1. ff. de testament.*

57 Sed pro sollemnitate scripturæ priuatæ, vt vim habeat contra tertium, trium ad minus requiritur subscriptio testium, *d.l. scripturas*. ergò in ipsius probatione trium quoque recognitio est necessaria.

58 Suffragatur tertiò talis ratio. Vbicumque aliquid est de forma legis, proculdubio eo præcisè, & ad vnguẽ non seruato, actus ille est nullus. latissimè post infinitos relatos Gallia, *consil. suo 3. a num. 1. cum pluribus seqq.*

59 Quinimò ipsius formæ defectus, licet exiguus, actum ipsum vitiat. Bald. *in l. ordo, col. 2. C. de executione rei iudic.* Dec. *consil. 532. numero 5.* & Cagnol. *in l. esse, num. 2. ff. de reg. iuris.*

Sed ipsa trium testium recognitio in casu *d. l. scripturas*, est de forma ipsius legis. ergo, &c.

60 Vrgere etiam quarto loco videtur, text. *in d. capit. 2. de fide instrumentorum*, vbi sic legitur: (*Scripta verò authentica, si testes inscripti decesserint, nisi per manum publicam facta fuerint, ità quod appareant publica, aut authenticum sigillum habuerint, per quod possint probari, non videntur nobis alicuius firmitatis robur habere.*) ergò, &c.

61 Nonnulla alia fundamenta adducuntur per Surdum *præcitato loco*; sed quia leuia, vide per eum: nobis enim potiora tetigisse sufficiat.

62 Contrariam autem sentẽtiam vti veriorem, ac magis æquitati consonam, alij multi defendere non sunt veriti; inter ceteros aũt ex Neothericis Bursat. *consil. suo 193. num. 6. in 1.* Cephal. ex professo *consil. suo 270. per totum*, & Stephanus Gratianus, *decis. sua Marchiana 94.* vbi latè. Tangit quoque Gayl. *lib. 2. Obseruatione 43. num. 4. versic. Hinc est.*

Suadetur autem hæc opinio infrascriptis iuris rationibus.

63 Et Primò sic arguitur. Publico instrumento absque dubio fides adhibetur etiam mortuo tabellione, qui illud confecit, ac mortuis insuper testibus, qui illius confectioni præsentes extitere. text. *in c. vlt. & pen. extra, de fide instrumentorũ*, Dec. *per text. ibi, in cap. 2. num. 3. eod. illo tit. cum concordantibus.*

Ergò illud idem dicendum est, de scriptura illa priuata, de qua loquitur text. *in d.l. scripturas,*
64 probatur consequentia. Eam enim vim publici habere documenti, ac publicæ æquiparari scripturæ, constat inter omnes, *d.l. scripturas, in fi.* Castrens. *consil. 134. in 1.* Si sic est, ergò, &c.

65 Secundo loco mirum in modum vrgere videtur text. *in l. comparationes, C. de fide instrum.* vbi text. est expressus, quod ad probãdam scripturam, ex qua fit comparatio, sufficit, quod duo ex tribus testibus iam subscriptis eorũ subscriptiones recognoscant, & tamen illam eamdẽ scripturam præcisè trium testium subscriptionibus debere esse munitam, clarissimè ibi deducitur. ergò illud idem concludendum est in casu nostro.

66 Nec dicatur prout communiter excitatur, legem illam loqui de scriptura, ex qua fit comparatio, non autem de scriptura ad quam, de qua præsertim nos loquimur, nil enim facit ad rhombum.

67 Nullam enim solidam diuersititatis rationem inuenio inter vnum casum, & alterum.

Quinimò maior ratio recognitionis testium militare videtur in ipsa scriptura, ex qua fit cõparatio, quam in ea, ad quam; in ea enim maiorem requiri sollemnitatem, cum ex ipsa ad aliam fiat comparatio, communi omniũ Scribentium calculo receptum est.

68 Si igitur in primo casu duorum ex tribus testibus sufficit recognitio, *d.l. comparationes*, ergò multo magis debet sufficere in hoc secundo.

69 Suadetur tertiò hæc opinio, nam ratio, ob quam tot requisita in ipsa scriptura priuata cõficienda, & recognoscenda, ad hoc vt publicis actis, siue documentis præferri possit, ad text. *in d. l. scripturas*, debeant intercedere, nulla alia est, nisi quia lex coniectat, ac dubitat, quod facilè fraus in tempore committeretur, & quilibet ad libitum in fraudem alterius tempus cõtractus fingeret. Hæc est vera, & finalis ratio, secundum communiter Doctor. *in d.l. scripturas*, quam quoque sequitur post infinitos relatos Gabr. *d. Concl. sua 10. de prob. num. 1.* & Andreas Gayl. *lib. 2. Obseruat. 25. num. 9.* Addo nouissimè P. de Cabal. *consilio suo 121. num. 1.*

70 Hæc autem ratio, & suspicio fraudis tollitur omni-

omnino, quando vltra confessionem partium, testes duo ex tribus bonæ opinionis, ac famæ, eorum subscriptiones in illa priuata scriptura existentes recognoscendo, de omnibus illis requisitis, *de quibus supra, num. 47. cum seq.* apertè deponunt. ergò, &c.

Quarto, quòd duorum ex tribus testibus recognitio proculdubio sufficiat in casu, *d. l. scripturas*, sic euidentissimè demonstratur.

71 Si nulla priuata scriptura fuerit confecta, & hypothecæ anterioris constitutio, & quo tempore facta sit, testibus saltem probari potuerit, creditor tempore prior absque dubio præferendus erit creditori posteriori habenti hypothecam publicam.

72 Nec sanè mirum: non enim minor probatio oritur ex testibus, quàm ex instrumento publico, ad text. *in l. in exercendis, C. de fide instrumentorum*. Sic post Calcaneum *consilio suo 29.* docet benè eruditus Gayl. *d. Obseruatione 25. nu.* 10. Sic quoque in Rota Rom. de anno Domini 1552. 22. Martij iudicatum fuisse testatur Verral. *decis. sua* 112. *parte 3.* Addo Gratianum, *dicta decisione sua* 94. *numero* 5. & Surdum *dicta decisione* 71. *numero* 4. vbi quoque subdit rationem, dicens, quod cum in hypotheca non requiratur scriptura, testibus ita probari poterit, sicut instrumento.

73 Sed in isto casu nemini dubium, quin duorũ depositio testium esset sufficiens: in ore enim duorum, vel trium stat omne verbum, vulgatis iuribus, ergò, &c.

74 Quinto principaliter accedit, maiorem, ac pleniorem per illius tertij testis obitum fidem hoc in casu resultare: nam, (prout considerat Hippolytus Rimin. qui hanc eamdem sequi videtur *consil. suo* 503. *num.* 11. *in* 5.) scripturæ defuncti maior fides adhibetur, quàm viuentis. Diximus nos *sup. quæst.* 12. si sic est, ergò, &c.

75 Sexto loco ita arguit Cephal. præcit. *consil. suo* 270. *num.* 2.

Vbicumque publicum confectum est documentum, sufficit testes esse annotatos absque eo quòd demum id fateantur, *ad l. cum precibus, C. de probation. l. desiderium, C. deposit. & §. item verborum, Instit. de inutil. stipulat.*

76 Sed scriptura priuata trium virorum integræ opinionis, ac famæ, subscriptionibus munita, quasi publicè confecta existimatur, *d. l. scripturas, in fine*.

Ergò alia pariter ipsorum testium recognitione non videtur opus; si sic est, ergo, &c.

77 Vltimò suffragari videtur vulgata illa iuris regula, quòd facultas probationum non est coangustanda, *d. versic. nam si inueneritmus, ibi: neque enim vt abbreuiemus probationes, ponimus leges, &c. d. Authent. de instrum. caut.*

78 Sed si duorum ex tribus testibus recognitio minimè sufficeret, facultas probandi scripturã illam priuatã coangustaretur, consequens non est dicendum, ergò nec antecedens.

79 Ex his igitur patet hanc opinion. veriorem, ac probabiliorem esse, qua retenta non officiũt contraria.

80 Ad primum enim *desumptum ex d. §. si quis igitur*, Respond. verum quidem esse, legem ibi requirere, quòd adsit recognitio trium testiũ, sed hoc procedit, & intelligitur, si sit possibile, vt quia omnes viuant; aliàs secùs, *arg. text. in l. cum non facilè, ff. si cui plus, quam per leg. Falcid.* vbi etiam illa satisdatio legatarij, vel fideicõmissarij licet efflagitetur, intelligitur tamen in casu possibili, & illa censetur proculdubio remissa, vbicumque eam præstare nequeunt: ita Castrens. *in Authent. Cui relictum, col. fin. C. de indict. viduit. tollen.* & generaliter in quacumque alia dispositione idem tradit Crauet. *cons.* 203. *num.* 12. Marsilius, & plurimi alij, quos refert, & sequitur Cephal. *d. consil.* 270. *num.* 4.

81 Sic quoque si statutum exigat authoritatem propinquorum in contractibus minorũ, (prout hoc nostro Patauino cautum est) intelligitur, si extent propinqui; aliàs secùs; vnde si ex hac luce migrassent, sine huiusmodi sollẽnitate absque alio minores ipsi possent contrahere. ita Bald. *in l. 1. C. de legat. in l. 1. C. vnde vir, & vxor, & in l. conuentione, C. de nupt. cum concordantibus deductis per Corneum consil. suo 242. numero primo, lib. 4.*

82 Quamobrem cum in proposito casu ille testis, qui subscriptionem suam non recognouit, vita sit functus, sine dubio talis recognitio, quoad ipsum fuit remissa.

83 Quinimò, vlterius procedendo, dicas ipsius mortem pro recognitione haberi.

84 Sic in simili videmus, quòd instrumentum Notarij viuentis carẽs subscriptione, & signo, licet fidem non faciat, tamen si Notarius est mortuus, potest ex eius imbreuiatura, aut protocollo etiam tali sollemnitate carente, leuari instrumentum publicum, & sic mors Notarij habet vim signi, & subscriptionis. sic Alexand. *consil.* 14. *lib.* 6. Curt. iun. *consil.* 162. *col.* 2. & Ias. *in l.* 2. *col.* 3. *vers. ex his esset videndum, ff. si cert. petat.* infinitos refert, & sequitur Gayl. *lib.* 2. *Obseruat.* 43. *num.* 3. *&* 4.

85 Hoc idem procedit in libro alicuius priuati, qui maiorem fidem facit, quando scribens est mortuus, quàm quando viuit. ita Bald. *in l. comparationes, num.* 14. *C. de fide instrum. & in l. inter cartulas, C. de conueniend. fisc. debitor. lib.* 10. sequitur Afflict. *decis. sua* 40. *num.* 20. & nos alibi latius. Pluribus alijs similibus comprobat id D. Gratian. vide per eũ. Sic etiam præcisè respondet Honded. *consil. suo* 79. *num.* 8. *cum duobus seqq.*

86 Ad secundum pariter respondetur, vt supra, et tunc demum trium recognitio sit necessaria, si possibile sit, alias secus.

87 Vel secundò respondeas, negando cõsequentiã, licet enim triũ ad minus requiratur subscriptio testium in casu *d. l. scripturas*, non tamen sequitur, ergo trium quoque recognitio est necessaria; patet hoc apertè per text. *in d. l. comparationes, de fide instrum.* vbi trium testium subscriptionem debere intercedere, duorum autem

reco-

recognitionem sufficere. clariß. testatus est ibi Imperator.

88 Minus officit tertium; Respond. enim, negando minorem, quod videlicet trium testium recognitio fit de forma ipsius *l. scripturas*. Quinimò contrarium ita clarè probatur.

89 Quando aliquid est de forma alicuius actus, tunc illud præcisè, & ad vnguem est seruandū, ita vt nihil ommittatur, vel fiat cōtra, aut præter, citra vè ipsius formā, aliàs corruit ipse actus.

90 Et hoc adeò verum est, vt nec etiā per equipollens adimpleri possit. Alexand. post Bald. & alios, *in l. 1. ante num. 9. & ibi quoque* Ias. attestans de Communi, *nu. 8. & 10. cum seq. ff. de liber. & posthum.* Soc. sen. *consil. 24. num. 21. lib. 1.* cum mille concordantibus. Hoc præmisso sic arguo.

91 Si de forma præcisa, *d. l. scripturas*, esset trium testium recognitio, sequeretur hoc præcisè, quod si alio modo, quàm per ipsosmet testes de veritate ipsius priuatæ scripturæ constare posset, dispositio, *d. l. scripturas, in 2. resp.* quo ad præiudicium tertij effectum suum minimè sortiretur, per supradictam regulam.

92 Sed cōsequens est falsum, vt patet ex scriptis *supra Conclus. 2. num. 12. cum seq.* Ergò falsum est ēt antecedens, quod ipsa testium recognitio sit de forma præcisa, *d. l. scripturas*, si sic est, ergò, &c.

93 Ad tex. vltimo loco deductum *in d. c. 2.* Resp. cum Nonio *d. consil. 79. num. 11.* quòd loquitur, quando omnes testes mortui sunt, cum indefinitè loquatur, *arg. l. si pluribus, ff. de leg. 2. & l. si plures, ff. de leg. 3.* In casu autem nostro aliqui supersunt, ergò &c.

94 Et sic sublatis omnibus hisce contrarijs, remanet vera, & indubitabilis opinio nostra, à qua in iudicando, & consulendo minimè arbitror recedendum, quemadmodum etiam ratus est Cl. Trentacinquius *d. resolutione 12. nu. 11.* vbi pulchrè.

95 Multa tamen notetis velim; & primò, necesse esse, vt allegans mortem illius tertij testis, de quo in illa scriptura, veluti fundamentum suæ intētionis probationibus clarissimis id probet.

96 Mors enim non præsumitur, sed est probanda; ex quo quilibet præsumitur viuere, *l. fin. cum ibi not. C. de sacros. eccles.*

97 Et quidem mors ipsius probanda venit ante tempus recognitionis faciendæ, cum fundans se in morte alicuius tēporis præcisi, tale in specie tempus sit probandum; ita clarè colligitur ex scriptis per Gallia. *d. consil. 91. num. 7. 8. 9. & 10.*

98 Secundò obseruandum volo, posteriorem hanc nostram sententiam eo magis procedere, & habere locum, quando illi duo testes superstites in recognitionibus suis assererent se quoque recognoscere subscriptionem illius tertij defuncti, qui fuit præsens tali scripturæ, & illi se subscripsit.

99 Quicquid post multos relatos dixerit Rol. à Val. *d. consil. suo 84. num. 11. in 3.* & Scaccia *d. capit. 11. num. 993.* sic præcisè inter alios Ceph. *d. cons. suo 720. num. 9. cum duobus seqq.* vbi quoque in similibus comprobat. Addo Nonium *d. consil. suo 79. num. 5.* vbi pulchrè, & Gratian. *d. sua decis. 94. num. 16. cum seq.*

100 Aduertendum tertio, hanc eādem tunc præcipuè procedere, quando per illosmet duos testes superstites deponeretur veritas contentorū in ipsa scriptura priuata quoad substantiā obligationis, & tenorem ipsius contractus, asserendo rem gestam fuisse, & cōtigisse eo pacto, quo in ipsa scriptura narratur, tunc enim ipsorum duorum recognitio absque dubio sufficeret etiam contra tertium. Sic præcisè post plures relatos Bursat. *d. consil. 103. num. 2.* & Grat. *d. decis. 94. num. 3. & 4.* vbi post alios subdit, id procedere præsertim de iure Canonico.

101 Notandum quarto, tunc præcipuè duorum ex tribus testibus recognitionem sufficere, & per consequens opinionem nostram sibi locū vendicare, quando alia concurrerent adminicula. Sic præcisè Fulgos. *consilio suo 133. col. 2.*

102 Obseruandum quinto, hanc eamdem nostram sententiam multo magis sibi locum vendicare, quando ageretur contra ipsummet debitorem principalem scripturam ipsam inficiantem.

103 Nec sanè mirum: maior enim sollemnitas, & probatio scripturæ priuatæ requiritur, quando disputatur cum tertio de prioritate hypothecæ, quam quando cum debitore, *d. l. scripturas*, & tamen cōtra tertium eam locum habere superius satis abundè fuit conclusum.

104 Subamplia, vt hoc præcipuè procedat, quando illi duo testes superstites in eorum subscriptionibus recognoscendis apertissimè deponerent super veritate negotij gesti, aut contentorum in ipsa scriptura. Sic post alios, sed longè latiùs Crauet. *de antiq. temp. par. 1. in versic. quæritur etiam, num. 58.*

105 Aduertēdum sextò, minimè necesse esse, vt vltra subscriptionem partium, & depositionē testium subscriptorum, qui scripturam ipsam priuatam recognoscant, concurrat etiam ipsa litterarum comparatio; satis superq; enim per ipsorummet testium, qui præcipuè optimè sint opinionis, ac famæ, recognitionem, & subscriptionem partium, ipsius scripturæ tenorem, ac veritatem probari, nemini dubium est. Sic præcisè post multos relatos Gabriel. *de probat. Conclus. 10. num. 28.*

106 Et licet ibidem nonnullos tenentes contra-
107 rium deducat, à priori tamē vti veriori, ac receptiori minimè recedendum reor, quam etiā sequitur Cl. vir D. Mascard. *Conclus. sua 285. nu. 2.* & D. Gutierez *d. quæst. 111. num. 3. in fine.*

108 Non ignorandum vltimo, (pro coronide huius materiæ) dispositionem, *d. l. scripturas*, locum sibi minimè vendicare, quando duæ priuatæ scripturæ concurrunt: tunc enim procedit illa Regula, Quod qui prior est in tempore, potior est in iure, ita glos. & Doctor. omnes *in ead. lege:*

109 Id autem intelligas procedere, quando vtraque scriptura est simplex, non habens sollemnitates

nitates requisitas per dispositionē *d.l.scripturas*, nec est aliter verificata quoad datam, seu diem in ea appositam: tunc enim benè potest atten-
110 di Regula, Quod prior in tēpore, potior est in iure: secùs autem, si vna ex ipsis sit sollemnizata secundum terminos *d.l.scripturas*, vel aliter indubitata respectu datæ, seu diei, quia tunc nō procedit dicta Regula, sed scriptura sollemnizata, vel verificata, & indubitata, vt supra, quāuis posterior in tempore, præfertur scripturæ simplici non sollemnizatæ, nec verificatæ quoad datam, licet appareat anterior ex die in ea apposito, ob suspicionem fraudis, & antidatæ.
111 Nec sanè mirum: si enim talis scriptura priuata sollemnizata, vel verificata, quoad datam, præfertur publico instrumento posteriori, vt probat text. *in d.l.scripturas*, & supra dictum fuit, vtique præferenda, & eo magis anteriori scripturæ priuatæ non sollemnizatæ, nec verificatæ, vt sup. cui publicum instrumentum posterius præfertur, *ex eadem l.scripturas*, idq; ob vulgatam il-
112 lam iuris regulam. Si vinco vincentem te, multo magis, vincam te. de qua est text. ad litteram, *in l. de accessionibus, in fine, ff. de diuerf. & temporal. præscript.*

Sic mirabiliter, & pulchrè animaduertit Clar. vir D. Petr. de Caballis, *consil. suo 121. num. 8. & 9.*
113 Sed alia secundo loco non minus pulchra, quàm ardua succedit hic difficultas, & est; Quid si tres omnes testes subscripti in ipsa scriptura priuata, ante eorum recognitionē in fata concesserint, an ipsamet scriptura probet?

Pro huius quidem hæsitationis clara resolutione, duo casus apprimè distinguendi sunt.
114 Primus est, quādo est facta litterarum comparatio.
115 Secundus autem, quando ipsa minimè facta est.

In primo casu facienda sunt duæ conclusiones.

116 Altera est, quādo scriptura ipsa haberet subscriptionem testium. & partium: tunc enim facta litterarum comparatione, ipsamet plenè probaret.
117 Altera vero est, quādo ipsamet scriptura haberet subscriptionem testium dumtaxat, non autem partium, & tunc si testes sint mortui ante eorum recognitionem, etsi comparationis litterarum adminiculum intercesserit, ex ipsa tamen scriptura non oritur probatio, ex quo in ipsa minimè adest ipsarum partium subscriptio. Sic elegánter post Calcaneum, Corneum, Socin. Aretin. Crauet. ac alios, docuit hæc omnia Clar. Trentacinq. *d. resolutione sua 12. num. 14.*
118 In secundo autem casu, vera resolutio est, quòd ipsamet scriptura nullam fidem facit, quando mortui sunt ipsimet testes, & non est facta ipsa litterarum comparatio. Sic præcisè post Socin. & Crauet. docuit etiam idemmet Trentacinquius *d. resolutione 12. num. 15.*
119 Alia etiam tertio loco succedit hic difficultas, & est; an si ipsamet scriptura habeat subscriptionem dumtaxat testium, & non partium, probet, si fiat sola testium recognitio?
120 Huic autem difficultati adeò doctè, & eleganter duos casus distinguendo, ac subdistinguendo, satisfacit Clar. Dom. Trentacinquius *d. resolut. 12. nu. 16. 17. & 18.* vt nil aliud superaddi posse, vt vnusquisque fateatur, necesse sit, eum consulas. Non enim ex scriptis scripta conficienda sunt;
121 Infinitos ex Scribentibus de materia huiusce *l. scripturas*, differentes refert, ac deducit Bernardus Grençus *lib. 2. Praticarum Conclusionum, conclusione 25. consideratione prima*, Vide per eum. Addo Herman. Meyierum *de Pignoribus, & Hypothec. tit. 13. per totum*, & Trentacinquium *d. resolutione 12.* Adeundus quoque Illustriss. D. Cardin. Tuscus, *Conclus. sua 79. in littera S.* vbi omnium latissimè, & elegantissimè. Sat nobis potiora retulisse.

Finis Primi Libri.

DE SCRIPTVRA PRIVATA TRACTATVS

D. NICOLAI DE PASSERIBVS A IANVA I. C. PATAVINI.

Liber Secundus.

De Apochà manu Debitoris conſcripta.

SVMMARIVM.

1 *Apocha manu debitoris conſcripta, tunc plenè probat, quando vltra ipſam adeſſent duo, vel tres teſtes deponentes de veritate contentorum in ea.*

2 *Apocha manu debitoris confecta, ſi non habet cauſam debiti obligatoriam, contra ipſum efficaciter non probat.*

3 *Idem eſt in ſcriptura publica.*

4 *Partita facta ſine cauſa in libro creditoris, cui ex forma ſtatuti fides adhiberi ſolet, non probat.*

5 *Scriptura ſaldi, in qua cauſa non ſit expreſſa, minimè probat.*

6 *Si quis pro reſto, & ſaldo, vt vulgò dicitur; rationum factarum confiteatur ſe debitorem, licet cauſa non exprimatur, attamen apocha illa de reſiduo ſuum obtinet robur.*

Idem eſt in libro campſoris, ibidem.

7 *Pulchra quaſtio ibi proponitur, & deciditur.*

8 *Apocha manu debitoris conſcripta, & quam eſſe manu ſua confectam ipſemet fatetur, contra ipſum plenè probat, licet ſe minimè debitorem eſſe oppoſuerit.*

9 *Ratio.*

10 *Et eſt vera Concluſio, quidquid nonnulli dixerint.*

11 *Et præcipuè procedit in contractu depoſiti.*

12 *Excipito contractus mutui, & dotis, in quibus intra præſtituta à iure tempora non noceret confeſſio confitenti.*

13 *Priuata ſcriptura à debitore confeſſata, an noceat, & præiudicet tertio? Dubitatur.*

14 *Author diſtinguit duos caſus, & numero 15. 16. 17. vſque ad 22. incluſiuè.*

23 *Apocha, quæ non habeat teſtes inſcriptos, vel ſubſcriptos, & à debitore negata, nec plenam, nec ſemiplenam probationem inducit.*

24 *Aliqualem tamen in fauorem ipſius creditoris producentis præſumptionem operatur.*

25 *In comparatione facienda duplex ſcriptura habetur in conſideratione, ſcriptura videlicet, ex qua, & ſcriptura, ad quam.*

26 *Scriptura ad quam quid ſit.* } *Declaratur.*
27 *Et quid ſcriptura ex qua.*

28 *Scriptura, ex qua comparatio deſumenda eſt, debet eſſe certa, vera, & indubitata illius, qui eam ſcripſiſſe aſſeritur.*

29 *Ex omni ſcriptura, quam ſcriptam fuiſſe conſtat manu debitoris, ſeu aduerſarij, fit comparatio ad ſcripturam contentioſam.*

30 *Iudex pro comparatione habenda poteſt cogere aduerſarium negantem ſcribere, & exinde ex illa ſcriptura comparationem habere ad ſcripturam ipſam contentioſam.*

31 *Producens apocham poteſt à iudice petere, vt ex officio interroget eum, contra quem fit productio, an talē apocham ſcripſerit, & huiuſmodi interrogatorio tenebitur reſpondere ante litem conteſtatam.*

32 *Debitor officio iudicis ad iudicium accedere apodiſſam à ſe conſcriptam recogniturus cogi poteſt, & à tali præcepto appellare vtique prohibetur.*

33 *Et ſi forſan citatus ad recognoſcendum negauerit, conuictus poſtea de mendacio, non ſolum in contentis in ipſa ſcriptura, ſed etiam in duplum multabitur.*

34 *De quibus particulariter ſit acturus in materia ſcripturæ, ad quam fit comparatio, breuiter docet author.*

35 *In omnibus illis caſibus, & cauſis ad comparationem litterarum deuenitur, in quibus comparatio ipſa poteſt aliquem veritatis producere effectum.*

36 *Ad probandum quis nō debet admitti, quod probatum non releuat.*

37 *Habens probationes de veritate aliunde, à comparatione facienda repellitur.*

38 *Vbi alio reſpectu ſcriptura fidem non faceret, tunc comparatio litterarum ad illam minimè admitteretur, exemplum, ibidem.*

39 *Per quos litterarum fiat comparatio, multæ extāt Scribentium opiniones, & num. 40. & 41. cum ſeqq. vſque ad 50. incluſiuè.*

51 *Experti, qui in iudicio comparationis faciendæ eliguntur, non aſſumuntur, nec deponunt vt teſtes.*

52 *Ratio.*

53 *Sed aſſumuntur tanquam in arte periti.*

54 *Vnde non iurant, nec tenentur iurare de veritate, sed tantum de credulitate.*

55 *Qualiter fiat comparatio, vide Doctores remissiuè.*

56 *Qui comparationem fieri petit, & instat, sollemniter manu tactis Euangelijs debet iurare, quod non aliam idoneam habens fidem, ad ipsam comparationem venit, & quod circa eam nihil egerit, quod veritatem possit immutare.*

57 *Ratio, & num. 58.*

59 *Item secundum aliquos tenetur praestare iuramentum de calumnia.*

60 *Periti electi pro comparatione facienda, tenentur iurare, quod ad id accedunt, nec lucri causa, nec inimicitijs, nec gratia aliqua tenti.*

61 *In omnibus causis, in quibus eliguntur periti, defertur illis iuramentum.*

62 *Iudex, & periti quid debeant agere pro comparatione facienda, praestitis iuramentis, de quibus supra declarat auctor.*

63 *Sat est, quod periti electi pro comparatione facienda, semel iurent ante comparationem institutam.*

64 *Quidquid scripserit Rol. à Valle.*

65 *Olim ex ipsa litterarum comparatione plena fides inducebatur, quod postea fuit immutatum.*

66 *Hodie autem quanta ex ea inducatur, non est eadē omnium sententia.*

67 *Nonnulli adhuc plenam resultare concludunt.*

68 *Multi autem aliqualem dumtaxat arbitrio domini iudicis permanere arbitrantur.*

69 *Fundamentum eorum.*

70 *Non pauci verò, nec praesumptionem quidem oriri rati sunt.*

71 *Semiplenam autem probationem induci Communiter receptum est.*

72 *Ratio, & num. 73.*

74 *Et hanc tenent etiam à Baldo author verissimam arbitratur.*

75 *Producens scripturam priuatam per litterarum comparationem comprobatam, petere potest sibi deferri iuramentum in supplementum probationis.*

76 *Limita in causis magni ponderis.*

77 *Ratio.*

78 *Asserens causam esse magni ponderis, & per cōsequēs iuramentum suppletorium deferri minimè posse, tenetur id tamquam fundamentū suae intentionis probare.*

79 *Quae causae sint parui, vel magni ponderis, arbitrio iudicis relinquitur.*

80 *Iuramentum in supplementum probationis etiam conceditur in causis maximi ponderis, quando plusquam semiplenè actor intentionem suam probasset.*

81 *Scriptura priuata per litterarum comparationem comprobata, si vnius testis, qui se praesentem fuisse, & vidisse quando debitor scripsit, fuerit dicto corroborata, plenam fidem faciet.*

82 *Ratio, & num. 83.*

84 *Scriptura priuata per litterarum comparationem comprobata, semiplenam fidem minimè inducit, cum de tertij agitur praeiudicio.*

85 *Quandoque potest esse tanta vis comparationis, vt illa sola sufficiat ad sollemnem, ac plenam probationem.*

86 *Et est verissima Conclusio, quidquid dixerint nonnulli.*

87 *Litterarum comparatio, quae ostendat scripturam simul cum illa, ad quam fit comparatio, per omnia similem, plenè probat.*

88 *Comparatio litterarum, quando concurrit quoque subscriptio trium testium, qui graues, & honesti forent, & qui eorum subscriptiones recognoscerent, affirmantes illam scripturam, de qua controuertitur, esse ipsis praesentibus scriptam ab illo in scriptura commemorato, plenè probat.*

89 *Amplia.*

90 *Limita, & num. 91.*

92 *Amplia secundò.*

93 *Pulchra proponitur dubitatio, & soluitur per D. Scacciam remissiuè.*

94 *Litterarum comparatio plenam fidem facit, quando & scribentes, & subscribentes omnes ex hac luce migrassent.*

95 *Item quando conuentum esset inter partes, quod ex ipsa sola litterarum comparatione plena fides apochae priuatae adhiberetur.*

96 *Similiter quando ipsa litterarum comparatio adminiculis alijs reperitur adiuta.*

97 *Ratio.*

98 *Suspicio falsitatis tollitur ex coniecturis contrarijs.*

99 *Comparationi litterarum tunc demum est locus, quando negotium non excedit valorem vnius librae auri,*

100 *Et haec est verissima sententia, quidquid scripserit Gaspar Tesaurus.*

101 *Quot solidi, siue aurei ad libram conficiendam requirantur? Dubitatur.*

Solidus, & aureus in iure aequiparantur, & saepius confunduntur, ibidem.

102 *Libra ex communi Scribentium sententia aureis, siue solidis 72. constat.*

103 *Et si de aureis legalibus intelligatur, verissima est praefata Conclusio.*

104 *Libra ex quot aureis nostri temporis constet, valdè se torserunt Scribentes.*

105 *Bouer. 96. apprimè requiri testatur.*

106 *Ioseph. Ludouic. & Clar. Peregr. eam ex 107. constare responderunt.*

107 *Author relinquit cogitandum.*

108 *In omnibus illis casibus, in quibus comparatio sufficit, & probat, illud procedit, quando ageretur ciuiliter, secus si criminaliter, puta in crimine falsi.*

109 *Ad probandam falsitatem sola litterarum comparatio minimè sufficit.*

111 *Purpurat. vult fieri indicium ad torturam, intellige, vt ibi.*

112 *Pulchra proponitur per authorem dubitatio, & numero 113.*

114 *Cuiuslibet scripturae, ex qua actio vel accusatio institui potest, admittitur comparatio.*

115 *Comparatio litterarum famosum libellum, seu cantilenam continentium, an faciat sufficiens indicium ad torturam?*

116 *Arguitur primo aspectu, quod sic.*

117 *Franc. Marc. cogitandum relinquit, ratio, ibidem.*

118 *Comparatio litterarum, nisi alia concurrant, nec etiam indicium facit ad torturam.*

110 *In litterarum comparatione facienda semper requiritur citatio partis.*

120 *Idq; in practica aduertendum docet Viuius.*

Compa-

121 *Comparatio litterarum in libro rationũ plenam fidem facit ex Communi.*
122 *Ratio, & num.* 123.
124 *Declara, & num.* 125.
126 *Comparatio litterarum facta in epistola, an plenè probet? Dubitatur.*
127 *Affirmatiuam Bart. & infiniti alij, & num.* 128.
129 *Contrarium multi. Ratio ibidem.*
130 *Prior tamen opinio vti verior, & communior retinetur.*
131 *Soluitur ratio aduersariorum.*
132 *Limitatur supradicta Conclusio.*
133 *An comparatione litterarum testamentum paternum probetur, vide Pantzschmanum remissiuè.*
134 *Apocha à partibus subscripta, & à tribus testibus, qui eorum subscriptiones recognoscant, plenè probat.*
135 *Multa tamen requiruntur, de quibus remissiuè per Ripam.*
136 *Apocha, quæ non habet partium subscriptiones, sed testium dumtaxat illam recognoscentium, an plenam fidem faciat, maxima est quæstio.*
137 *Affirmatiuam multi tenuerunt.*
138 *Fundamentum eorum.*
139 *Contrarium quamplurimi asseruere.*
140 *Author distinguit vnà cum Corn. & num.* 141. 142. 143. & 144.
145 *Aliter distinguit Alexand. consil.* 181. *colum.* 2. *in* 2. & *num.* 146. & 147.
148 *Eius tamen opinio communiter reprobatur.*
149 *Quot testes ad priuatæ scripturæ comparationem requirantur? ambigitur.*
150 *Quædam communis Doctorum distinctio in hac difficultate deducitur, & num.* 151. *cum quattuor seqq.*
156 *Apocha priuata, quæ non habet subscriptionem testiũ, vel partium, sed tantum iuuatur per depositionẽ duorum, vel trium testium inscriptorum, vel tantum nominatorum, qui dumtaxat deponant se præsentes extitisse tunc, quando apocha ipsa fuit confecta, semiplenam solum probationem inducit.*
157 *Et ideo quoad plenam inducẽdam necessarium est comparationis adminiculum.*
158 *Pulchra ratio ex Bartolo & num.* 159.
160 *Contrarium tenent multi.*
161 *Casus diuersificantur.*
162 *Prior opinio, quæ est Bart. & communis retinetur.*
163 *Apocha à debitore, & tribus testibus, qui tamen sint mortui, vel absentes, subscripta, si ab ipsomet debitore, vel eius hæredibus fuerit negata, per litterarum comparationem comprobata plenam fidem faciet.*
164 *Declara, & nu.* 165. 166. & 167.
168 *Contrarium multi.*
169 *Ratio eorum.*
170 *Soluitur.*
171 *Amplia, & num.* 172. & 173.
174 *Scriptura priuata partium, & vnius testis dumtaxat subscriptione munita, si probetur per comparationem litterarum etiam respectu subscriptionis illius testis, an aliquid probationis inducatur? Videndus Crau.*
175 *Apocha absente creditore per debitorem conscripta, deinde data, aut transmissa ad ipsum creditorem, si in se iustam, & habilem contineat causam, sufficiens erit ad plenam exactionem.*
176 *Ratio, & num.* 177.
178 *Si antequam apocha ad creditorem deferetur, scribens ex hac luce migraret, apocha illa nullam probationem ad vtilitatem ipsius recipientis induceret.*
179 *Vbi propter impossibilitatem minimè habet locum veritas, nec etiam cadit fictio.*
180 *Intellige hoc nedum quoad obligationem, sed etiam quoad probationem.*
181 *Ratio.*
182 *Apocha licet habeat partium, & testium subscriptiones, diem, & Consulem, si tamen per ipsosmet testes non fuerit recognita, minusque à partibus, nullam fidem faciet.*
183 *Ratio, & num.* 184.
185 *Amplia.*
186 *Limita.*
187 *Apocha manu debitoris conscripta, licet nec diem, neque annum insertum habeat, si tamen legitimis indicijs fuerit comprobata, plenè probat.*
188 *Ratio.*
189 *Apocha confecta à debitore in publica forma, vt quia esset Notarius, plenam fidem facit.*
190 *Comparatione litterarum facta in apocha, si de ipsarum quidem similitudine constet, testes autem contradicant, standum esse iudicis arbitrio Bart. & alij docuere.*
191 *Author contra, & num.* 192. 193. & 194.
195 *Si in apocha litterarum comparatio fieri non possit, nec testes illi scripturæ inscripti sint, sed solummodo quidam reperiantur, qui affirment se vidisse, cum ipsamet scriptura à debitore conscriberetur, hoc in casu semiplenam ex ea probationem resultare docuit Bartolus.*
196 *Authoris de eadem re opinio.*
197 *Apocha ipsius debitoris sigillo munita, & per litterarum comparationem comprobata, plenam fidem facit.*
198 *Nota tamen probationem illam ad ipsius sigilli veritatem referendam, & num.* 199.
200 *Si apocha habeat testes subscriptos & facta litterarum comparatione, de earum maxima dissimilitudine constet. Testes autem subscriptiones suas recognoscant, & fuisse ipsius debitoris manu confectam attestentur, cui magis fides sit adhibenda, arbitrio iudicis relinquitur.*
201 *Apocha subscripta, & à debitore licet negante, & à testibus, qui deponant se fuisse præsentes, quando fuit ab eodemmet debitore confecta, plenè probat ex Communi secundum Mascardum.*
202 *Depositio testium dicentium scripturam illam fore talis, cuius manum, & characterem notum habent, & cognitum, nec semiplenè probat, & nu.* 203. & 210.
204 *Amplia ex Parisio.*
205 *Ratio, & num.* 206. 207. & 208.
209 *Clarissimi Peregrini opinio improbatur.*
211 *Depositio testium dicentium talem scripturam fore talis, quia eius manum, & characterem cognitum habent, si ipsi testes sint affines, & attinentes illius, cuius apocha illa esse contenditur, semiplenè probat.*
212 *Contrarium tenet author.*
213 *Item, depositio eorundem ex communi probat, si alia adminicula concurrant.*

214 Item ſi apertè deponant ſe vidiſſe, & adfuiſſe tunc temporis, quo ipſa ſcriptura fuit confecta.

215 Sed qualis probatio oriatur, an ſcilicet plena, vel ſemiplena, non eſt eadem omnium ſententia.

216 Opinionem, quod plena oriatur, tenuerunt multi.

217 Quod verò ſemiplena dumtaxat inducatur, Communiter receptum eſt.

218 Fundamentum huius Communis opinionis.

219 Noua opinio authoris in hac difficultate.

220 Rationes, quibus mouetur, & num. 221. 222. 223. & 224.

225 Depoſitio teſtium dicentium ſcripturam illam fore talis, quia eius manum, & characterem cognitũ habent, & familiarem, in praxi recepta eſt, & præcipuè in Curia Romana.

226 Nota tamen talem conſuetudinem Curiæ Romanæ, non procedere in recognitione apocharum.

227 Item talium teſtium depoſitiones in Ciuitate Venetiarum receptæ ſunt.

228 Item hic Patauij, & vbique, numero 229.

230 Contra tamen ipſam conſuetudinem iudicauit Vallerius Valleria auditor Rotæ Lucenſis.

231 In Ciuitate Lucæ non viget talis conſuetudo.

232 Si cum teſtium depoſitione comparatio litterarum cõcurrat, ex apocha plena reſultabit probatio.

233 Alius caſus deducitur.

E ſcriptura priuata in genere ſumpta ſuperiori libro ſatis abũdè diſſeruimus. Nunc autem in hoc ſecundo de qualibet ipſius ſpecie, & priori quidem loco de apocha, præcipua tractatio eſt inſtituenda. Cum autẽ apocham ipſam, aut manu debitoris, aut creditoris, ſiue alicuius tertij conſcriptam eſſe contingat, de omnibus hiſce ſpeciebus, ac in præſentiarum de ea, quæ ipſius debitoris manu ſcripta reperitur, particularis ſermo ſubijciendus eſt.

Sed ad faciliorem, & ſtudioſorum, ac dicendorum intelligentiam, & vt clara huiuſce rei doctrina, ac reſolutio habeatur, per nonnullos caſus dumtaxat, qui de facili in praxi contingere poſſunt, totam hanc materiam complectemur, ac diſcutiemus.

1 Primus quidem, ac principalis eſt, quando vltra ſcripturam, ſeu apocham adeſſent duo, vel tres teſtes de veritate cõtentorum in ea deponentes, tunc enim plena abſque dubio probatio de contentis in ipſa induceretur, *iuxta regulam l. vbi numerus, ff. de teſtibus,* &c. *in omni negotio, extra, de teſt.* ſic in terminis docet gl. *in §. ſi quis igitur, in verſic. facias, Authent. de inſtrumentorum cautela, & fide,* & Bart. *in Authent. Si contractus, num. 8. & ibi quoque* Caſtrenſ. *num. 3. C. de fide inſtrumentorum.* Idem, *in l. ſcripturas, colum. 2. C. qui potior.* Cardinalis, Abb. & Felin. *in capit. 2. num. 4. verſic. tertia declaratio, extra, de fide inſtrumentorum,* & ſequitur Ioannes Baptiſta Caccialup. *in repetitione l. admonendi, num. 62. verſic. decima concluſio, ff. de iureiurando,* & Socin. *conſilio ſuo 274. In cauſa D. Lyſæ, num. 2. cum ſequentibus, in ſecundo,* vbi quoque quando ipſimet teſtes dicantur deponere de contentis in ſcriptura; an verò ſuper recognitione ſcripturæ, eleganter diſſerit. Addo D. Petrum Gilkenum *in l. inſtrumenta, numero 6. C. de probationibus,* vbi nonnullos concordantes deducit. & prius P. Rebuffum *in ſuo tractatu de chirographorum, & cedularum recognitione, num. 29.* vbi quoque ſubdit rationem, dicens: quia teſtes in hoc caſu non poſſunt decipi, cum recognoſcant ſua ſigna, & poſſunt rationem exprimere, quia viderunt eam à partibus ſcribi, vel ſubſcribi, & ſic probabunt: & latiùs vt per eum, quem videas quoque *ſub num. 33.*

2 Secundus quidem caſus eſt, quando in ipſa apocha adſunt teſtes de veritate in ea contentorum deponentes, vel etiã in eadem ſunt deſcripti teſtes, vel debitor illam fatetur, ita quod de vitibus ſcripturæ non dubitatur, attamẽ apocha illa non habet cauſam obligatoriã, vt quia ſimpliciter in ea cõtinetur, quòd Titius eſt debitor Sempronij in centum, nulla tamen cauſa debiti, vt puta mutui, aut depoſiti in ea exprimitur, & iſto caſu huiuſmodi ſcriptura efficaciter non probat contra debitorem, text. ſunt clariſſimi *in l. cum de indebito, §. fin. ff. de probationibus, & in cap. ſi cautio, extra, de fide inſtrumentorum.*

3 Quæ quidem iura tam in priuata, quàm publica procedere ſcriptura notant gl. & Doctores vtrobique, & præcipuè Felin. *in d. c. ſi cautio,* eſt etiam caſus *in l. nuda ratio, ff. de donationibus,* qui text. loquitur in libro rationum, in quo quis ſcripſiſſet ſe debitorem alicuius, ſine cauſæ expreſſione, vt per Bart. & alios Doctores, *ibi.*

4 Et idem per iſta iura in libro creditoris, cui ex forma ſtatuti fides adhiberi ſolet, quòd partita facta ſine cauſa non probet, tradit Alexãd. *conſil. 180. num. 5. volum. 2.*

5 Et in ſcriptura ſaldi, in qua cauſa non fuiſſet expreſſa, quod non probet, tradit idem Alexãd. *conſilio 3. colum. 2. in ſecundo,* vbi tradit generalem regulam in iſta materia, ſequitur Ioãnes Bapt. Coſta nouiſſimè, *in ſuo tract. de iuris, & facti ignor. Centuria 1. diſt. 20. num. 10.*

6 Aduerte tamen, quod ſi quis pro reſto, & ſaldo, vt vulgò dicitur, rationum factarum, confiteretur ſe debitorem, licet cauſa non exprimeretur, attamen apocha ipſa de reſiduo ſuum robur obtineret, ſic ipſemet Alexander *conſilio ſuo 141. in fi. volum. 6.*

Idem quoque in libro campſoris voluit poſt Pileum Ioannes Andræas *in additionibus ad Speculator. in Rubrica de depoſito,* & Alexand. *conſilio 179. num. 2. in ſexto.*

7 Sed quid iuris, ſi in praxi talis cõtingeret facti ſpecies?

Finge produci apocham manu debitoris conſcriptam, ſequentis tenoris.

Io Nicolò Genoa confeſſo hauer hauuto, & riceuuto dal ſereniſs. Prencipe ſcudi mille, & in fede della verità hò ſcritto, & ſottoſcritto la preſente di mia propria mano.

Io Nicolò Gen. confeſſo quanto di ſopra.

In

In petitione satisfactionis istius chirographi opponitur defectus causæ debiti confessati, & defectus promissionis restituendi, quasi quod alio non apparente dicatur informis confessio nullatenus exequenda in bonis confitentis.

Dubitatur, an huiusmodi oppositiones iure sint admittendæ, necne?

Clariss. Dom. Carolus Bardellon. de hac præcisa facti specie consultus, pulcherrimis quidem, ac subtilissimis rationibus motus ex professo *in suo consilio 82. in primo*, pro negatiua respondit.

Sed ego ob supradicta, de opinione tanti viri valdè dubitarem; nisi tractaretur de interesse Principis creditoris, cui fauendum est in hoc casu, rationibus, vt per eum elegantissimè discussis. Cum autem ageretur causa alicuius priuati, indubitanter contrarium verius esse contenderem, ac iudicarem. Tene menti.

Conferunt huic materiæ, quæ per Doct. scripta sunt de vi, & effectu confessionis sine causa; ideo videndi Mascard. *in Conclusione sua 345.* & Dom. Vincentius Mācinus *in suo eleganti tract. de Confessione capit. 5.* vbi latissimè de hac eadem materia.

8 Tertius est casus, quando ipsamet apocha continet in se causam obligatoriam, testes tamen non adsunt, nec inscripti, vel subscripti, & debitor fatetur scripturam illam esse manu sua confectam, opponit tamen se minimè debitorem esse. Hoc in casu, plena contra illum absque dubio resultat probatio. Non enim ipse

9 contra confessionem suam modo aliquo venire potest. Casus est *in l. Publia, §. fin. ff. deposit. in l. scripturas, in primo resp. C. qui potior. & in l. generaliter, C. de non numerata pecunia*, & in terminis tradit Alexand. *consilio 191. Visa scriptura, in secundo.* Est etiam casus *in d. l. cum de indebito, §. fin. & in d. cap. si cautio, vbi Doctores, de fide instrumentorum*, quem sequitur quoque Bartol. *in d. l. generaliter*, & post eum reliqui Doctores, idem Bart. *in d. l. admonendi*, quem sequitur ibidem Caccialup. *sub nu. 58. versic. tertia conclusio.* Addo Socin. *consilio 68. numero 1. in quarto*, Castrens. *consilio 312. numero 2. in secundo*, & Mascardum *Conclusione sua 109. numero 9.* Adeundus quoque eruditissimus Andr. Fachineus, post hæc edita visus, *lib. 11. suarum Iuris Controuers. capit. 29.* vbi loquitur in specie de syngrapha recognita ab eo, qui scripsit negante tamen contenta in ea vera esse.

10 Et hæc est verissima Conclusio, quidquid dixerit Ripa, *in d. l. admonendi, num. 102.* Salic. & alij, per eundem Mascard. relati, *d. Conclus. 109. num. 8.* Quinimò Clariss. Fachineus *præcitato cap. 29.* nec Ripam, nec Salicetum, dictæ Communi sententiæ aduersarios fuisse acutissimè ac manifestissimè demonstrat: ipsum consulas.

11 Et in contractu depositi pluries pro hac opinione consuluit Bald. vt refert Tiraq. *de retractu conuentionali, §. 4. glos. 6. num. 8.* & tradit Alex. *cons. 42. col. penult. in 3.*

12 Obseruandum est tamen, excipiendos esse contractus & mutui, & dotis, in quibus intra præstituta à iure tempora non nocet confessio confitenti, sed potest opponi exceptio non numeratæ pecuniæ, & dotis; quam materiam in præsenti non aliter attingo. Videndus tamen Mascard. *d. Conclusione sua 285. num. 8.* Videndus etiam in simili materia Io. Parlador. *lib. 2. rerum quotidianar. cap. fin. 1. parte, §. 5. numero 12. & 13.* vbi pulchrè.

13 Sed vtrum ista confessio, seu priuata scriptura à debitore confessata noceat, ac præiudicet tertio, puta alteri creditori, non est eadem omnium sententia.

14 Tu pro maiori dicēdorum facilitate, ac claritate distingue duos casus.

15 Primus quidem est, quando secundus creditor habet pro se publicum instrumentum, & tunc priori creditori, qui priuatæ scripturæ à tribus testibus bonæ opinionis, ac famæ minimè subscriptæ, nec de veritate contentorum comprobatæ innititur, eum proculdubio præferri. Casus est apertus *in d. l. scripturas, in secundo resp.* & nos superius pleniori folio disseruimus.

16 Alter verò casus est, quando creditor ipse secundus, publico minimè innititur documento; in quo casu adhuc gl. *in d. l. scripturas, & ibi* Bart. *in secundo notab.* videntur concludere, quod illa scriptura confessata non obsit tertio. Et reddit

17 rationem ipsemet Bart. nam si talis scriptura probaret cōtra extraneos, de facili debitor posset præponere posteriorem creditorem priori, quod esset inconueniens.

18 Hoc idem clarius decidit idem Bartol. *in l. repetita, ff. de fide instrumentorum*, sequitur Felin. *in cap. 2. num. 12. extra de fide instrumentorum*, allegando notata per Bartol. *in l. si superatus, ff. de pignoribus*, ex cuius dictis colligitur, quod vbi confessio debitoris precessisset obligationem contractam cum illo tertio, quod eo casu confessio ipsa illimet tertio noceret, aliàs secùs.

19 Sequutus est etiam Mascard. *Conclusione 372. per totam*, vbi confessionem debitoris in aliqua scriptura factā de aliquo debito, quibusdam assertis creditoribus, non probare in præiudiciū aliorum creditorum, nisi aliter constet de ipso debito, apertissimè scriptum reliquit. Addo Caballin. *milleloq. suo 663.* vbi pulchrè.

20 Sed ista opinio, licet communiter recepta, mihi tamen à veritate abhorrere quammaximè videtur: ea enim attenta, creditor publico innixus instrumento, & qui habenti priuatam scripturam præfertur, nullo prorsus frueretur priuilegio, quod est contra casum *d. l. scripturas*, idcirco fatendum est, quod scriptura recognita per debitorem, noceat quoque tertio habenti causam ab eo, prætetquam in casu *d. l. scripturas.*

21 Et hac opinione retenta, non officit consideratio Bartoli, quod videlicet debitor posset de facili præponere posteriorem creditorem priori, quod esset absurdum.

22 Respondetur enim, id non esse præsumendum, idq; propter timorem pœnæ, ac infamiæ, quam ipsemet debitor incurreret falsitate detecta. Cogita.

23 Quartus quidem principalis casus est, quando apocha, quæ producitur, asseritur scripta manu debitoris, quæ tamen nō habet testes inscriptos, vel subscriptos, & debitor illam negat. Isto casu talis scriptura nullis adminiculis suffulta, nec plenam, nec semiplenam probationē inducit, prout est casus *in l. instrumenta, C. de probationibus, & in cap. 1. & 2. extra de fide instrumentorū*; Bart. & alij, *in d. l. admonendi, & in l. nuda pactio, C. de probationibus.*

24 Aduerte tamen, quòd aliqualem saltem in fauorem ipsius creditoris producentis præsumptionem inducit, *ad latè tradita supra, lib. 1. quæst. 4. num 255. cum sequentibus*. Addo nunc Brunor. à Sole *in suo Compendio propositionum iuris, in verf. apocha priuata.*

Quintus principalis casus est, quādo ipsamet apocha per debitorem negata, adminiculatur tantum per comparationem litterarum, *iuxta l. comparationes, C. de fide instrumentorum.*

Circa quam materiam comparationis, (de hac enim etiam tractare hoc in loco plenè constitui.)

25 Præsciendum est, duplicem scripturam haberi in consideratione: Alteram, ex qua fit cōparatio, quæ quidem si omittatur, ad ipsam minimè deueniri potest, vt pulchrè Paris. *consil. suo 55. num. 10. in 4.* Alteram verò, ad quam fit ipsa comparatio, vt in proposito distinguit Bart. *in d. l. comparationes*, & eum sequuntur communiter, ac passim Doctores. Addo Ioan. Bapt. Costam *de remed. subsid. cap. 7. num. 7.* Ioachim. Beust. *in d. l. admonendi, num. 979.*

26 Scriptura priori loco, ad quam fit comparatio, est illa, quæ in iudicio producitur, vt ei fides adhibeatur, continens illud, ad quod debitor est obligatus.

27 Scriptura verò, ex qua, describitur, vt sit illa, quæ in iudicio producitur, vt ex ea similitudo accipiatur, ita glos. *in Authent. de instrumentorum caut. & fide, §. 1. in verb. ex collatione*, gl. Cyn. & alij, *in d. l. comparationes, C. de fide instrument.* Curt. iun. *in d. l. admonendi, num. 114.* Rolan. à Vall. post infinitos relatos *consilio suo 26. lib. 1.* Hieronymus Pantzschman. *lib. 2. quæst. sua 2. num. 2.* & Ioseph. Ludouic. *decisione sua Perusina 7. numero 1. parte 1.* Addo Beust. *in d. l. admonendi, num. 980. & 981.* & D. Alexand. Trentacinquius *variar. resolut. lib. 2. tit. de fide instrument. resolutione 7. numero 1.* vbi pulchrè.

28 His premissis sciendum modò est, quod scriptura, ex qua comparatio desumenda est, dicitur esse certa, vera, & indubitata illius, qui eam scripsisse asseritur, de qua Imp. *in d. l. comparationes*, ponit tria exempla, & duo *in Authent. Ad hac, quæ immediatè sequitur.* Videndus Pantzschman. *d. quæst. sua 2. num. 3.* & Scaccia *cap. 11. inferius allegandus, nu. 1065. cum sequentib.* vbi pulchrè.

Adeundus quoque Trentacinq. *d. resolut. 7. num. 2.* vbi latissimè circa dicta quinque exēpla.

29 Tu verò generalem firma regulam, quod ex omni scriptura, quam scriptam fuisse constet manu debitoris, seu aduersarij, fit comparatio ad scripturam contentiosam; sic concludunt Baldus, Paulus, Angelus, & Salicetus, *in dicta l. comparationes*, & est Communis Conclusio, quam firmat Ripa, *in d. l. admonendi, numero 11.* Crauetta *consilio 216. num. 18.* & nouissimè Clarissimus Menochius, *de Arbitrarijs, lib. 2. Centuria 1. Casu 114. numero 29.* vbi etiam, quomodo hæc certitudo haberi possit luculentissimè demonstrat.

30 Amplia, vt iudex pro comparatione habenda cogere possit etiam aduersarium negantem scribere, & ex illa scriptura comparationem habere ad scripturam ipsam contentiosam, sic

31 præfati Doctores Communiter, Purpurat. in specie, *in d. l. admonendi, numero 161.* vbi quoque producentem apocham posse à iudice petere, vt ex officio interroget eum, contra quem fit productio, an talem apocham scripserit, & huiusmodi interrogatorio ante litem contestatā, esse respōdendum, eleganter subnectit. Sequitur hoc idem Rebuffus *in suo tractatu de chirographorum recognitione, numero 78.* Albensis *consilio suo 737. numero 6. in quarto*, Monald. *consilio suo 14. numero 16. in primo*, Viuius *Opinione sua 113. num. 2.* Magonius *decisione sua Lucæ 17. num. 2.* Beust. *in d. l. admonendi, num. 987.* & omnium elegantissimè Dominus Menochius *d. Casu 114. numero 12.* vbi ità in foro obseruari testatur, & Angeli, ac Zasij contrariam opinionem defendentium fundamenta resoluit. Sic quoque semper se vidisse practicatum testatur Curt. iun. *in d. l. admonendi, numero 116.* & Cremonæ se ita in praxi obtinuisse docuit Lanfranc. de Oriano, *in suo tract. de fide instrumentorum, num. 64.* Addo eruditissimo Scacciam *lib. 2. de Iudic. Causarum ciuilium, cap. 11. numero 939. cum duobus sequentibus*, vbi pro hac opinione subdit esse textum clarissimum *in §. si quis igitur, ibi, (& scribere alia coactus est) Authentica de instrumentorum cautela, & fide.* Et ratio quoque huiusce met opinionis secundum eum esse potest: quia licet ipsa litterarum comparatio plenam probationem minimè deducat, facit tantum aliquod iudicium, & ex veriori semiplenam, ad tradita per nos *infra, num. 71. cum sequentibus.*

Addas quoque Clar. Pacian um *de probat ionibus, lib. 1. cap. 63. num. 167. & 168.* & D. Emanuel Roderic. *Canonicarum quæstion. lib. 2. quæstione 13. artic. 5.*

32 Amplia quoque, vt debitor officio iudicis ad iudicium accedere apodissam à se conscriptam recogniturus cogi possit; & quod à tali præcepto minimè appellare queat, ex quo non grauatur, cū de facto suo interrogetur; sic præcisè post Roman. Rebuff. Couarr. & alios, docet Maur. Burg. *in suo tract. de Laudimio, parte 3. inspectione 38. num. 23. & 24.*

Et

33 Et adde, quod si forsan ipse debitor citatus ad recognoscendum, iuerit inficias, conuictus postea de mendacio, absque dubio condemnabitur non solùm in contentis in ipsa scriptura, prout post Roman. docet Burgius *dicto capite 38. num.* 13. verum etiam in duplum, prout est textus clariss. *in Auth. Contra, C. de non numerata pecunia.*

Hæc de scriptura, ex qua fit comparatio breuiter dicta sint.

Circa eam autem, ad quam fit comparatio. (Reiectis inutilibus, & his, quæ ad rem nostrā minimè conferunt, de quibus omnibus communiter per Doctores *in d. l. comparationes.*) de tribus solummodo mihi differendum constitui.

34 Primò, in quibus casibus, & causis fiat comparatio. Secundò, qualiter, & per quos fiat. Tertiò, ac vltimo, de effectu ipsius comparationis.

35 Quoad Primum attinet, firma sit conclusio, quòd in omnibus illis casibus, et causis deuenitur ad comparationem, in quibus comparatio ipsa potest aliquem veritatis producere effectum, aliàs secus est.

36 Ad probandum enim quis non debet admitti, quod probatum non releuat, sic præcisè Salicet. & Bald. *in d. l. comparationes, in 5. quæst.* Addo Scacciam *d. cap.* 11. *num.* 941.

37 Ex quo infertur ad plura. Et Primò, quòd si quis haberet probationes de veritate aliundè, à comparatione facienda absque dubio arceretur, sic voluit notabiliter Bald. *in d. l. comparationes in 5. q. in fi.* & inferius per nos comprobabit.

38 Secundo, quod vbi alio respectu scriptura fidem non faceret, seu non esset efficax, posito, quod fuisset scripta manu eius, de quo contenditur, tunc etiam comparatio ipsa non adhiberetur, veluti si instrumentum publicum intrinsecis careret sollemnitatibus, vel scriptura priuata esset sine causa, quo casu efficacem ex ea probationem minimè induci docuerunt Bald. & Salic. *in d. l. comparationes*, & nos latius *sup. num. 21. cum seq.* sic in terminis, sed longè latius firmauit Crau. *d. consil.* 216. *num.* 9. 17. *& per totum, in* 2.

39 Quoad secundum ex propositis attinet, videlicet, per quos, & qualiter fiat comparatio, et Primò per quos fiat, dic, quòd in hoc diuersæ fuerunt opiniones.

40 Nam glos. *in d. l. comparationes, versic. ab his.* iudicem comparationem ipsam peritis scriptoribus, qui illam facere debeant, & sibi referre, debere committere, ipsumq; postea secūdum eorum relationem iudicare oportere, opinata est, allegat text. *in l. semel, C. de re milit. lib.* 12. *& in §. quod autem, Auth. de non alienan. aut permut.*

41 Glossa verò *in §. si verò nihil, Auth. de fide instrumentorum, in ver. abscondere.* præmissa opinione relata, ipsaq; reprobata, iudicem solum debere inspicere, ac intueri aperte concludit, adducit textum *in §. oportet, il primo eodem tit.*

42 Bart. autem ibi, huic postremæ inhærendo sententiç, concludit quidem verum esse, quod per iudicem ipsa litterarum comparatio fit facienda, subdit tamen, quod secum habere debeat scriptorem peritum; cuius sententiæ adhæsit quoque Bald. *in d. l. comparationes, in 6. quæst. num.* 30. vbi inquit, comparationem rectè per iudicem faciendam, cautius tamen eum facturum, si duobus saltem secum assumptis peritis inspectoribus, vna cum ipsis corpora scripturarum, viderit, ac diligenter inspexerit, allegat text. *in d. §. quod autem, & in d. l. semel.*

43 Hoc tamen secundum Nicolaum de Matarell. relatum per Bald. est arbitrarium iudici, qui etiam solus ad ipsam litterarum comparationem deuenire potest sequitur quoque Cl. Menoch. *d. Casu* 114. *num.* 26.

44 Tutius est tamen secundum ipsummet Baldum, quod peritos adhibeat, quibus deferat iuramentum, iuxta formam *d. l. comparationes*, & debet adhibere duos, vel plures, ad tradita per Trentacinquium *d. pag.* 276. *versic. pro facienda*, si tot in ciuitate haberi possint, aliàs sufficit vnus, iuxta not. per Bar. & Doct. *in l.* 1. *§. si. ff. de verb. oblig.* & per Alex. *consil.* 179. *num.* 6 *in secundo.* sequitur post Ioseph. Ludouic. *d. dec. sua Perusina* 7. *num.* 9. Menoch. *d. Casu* 114. *num.* 27. Addo Riminald. iun. *consil. suo* 39. *nu.* 43. vbi comparationem aliter factam, esse nullam, & irritam apertè respondit. Sequitur hęc omnia D. Scaccia *d. cap.* 11. *num.* 1061. *cum duobus sequentibus.*

45 Et est obseruandum, quòd periti, qui eligun tur, non debent esse suspecti partibus, ità Bald. *præcit. loco*, vbi allegat glos. *in §. & sæpe, in verb. artificis, Authen. de trien. & semis.*

46 Sed ipsarum confidentes. Curt. sen. *in d. l. admonen. num.* 114. *versic. quinto requiritur.*

47 Et propterea ipsorum iuramentum non posse recipi, nisi partibus præsentibus, aut legitimè citatis, ad hoc vt possint opponere si eos habeant pro suspectis. scripserunt Bart. *in l. Theopompus, num.* 11. *de dot. praleg.* & Fel. *in c. quia indicante, num.* 1. *de præsumptionibus pulchrè Farinacius consil. suo* 70. *num.* 16.

48 In hanc etiam opinionem concordāt Ang. & Paul. *in d. l. comparationes*, vbi cōcordando opiniones gl. concludunt, quod iudex potest committere peritis, non vt comparatio fiat ipso absente, sed vt fiat ipso præsente, & si omnes litteras esse similes ad inuicem conuenerint, approbanda erit scriptura negata, aliàs reprobanda.

49 Et isthæc opinio, quod periti sint eligendi, mihi quoque probatur, & pro ea, mea sententia, est casus *in d. l. comparationes, in ver. omnes.* Frustrà enim ibi Imperator præberet formam iuramenti illis, qui comparationem faciunt, defendi, nisi forent eligendi isti, à quibus comparatio ipsa facienda.

50 Nec obstat text. *in d. §. oportet*, quia fateor, ꝙ ista est inspectio iudicis, qui vnà cum peritis debet diligenter aduertere, & comparare.

51 Et ex hoc, quod iudicium comparationis sit habendum, & per expertos faciendum, infertur, quod isti, qui assumuntur, non deponunt vt testes, nec vt testes recipiunt, quia testis deponit

52 nit de eo, quod percipit per sensum corporis, l. qui testamento. §. fin. ff. de testamentis, vbi Doct. notatur quoque in l. solum, & in l. testium, C. de testib.

53 Sed tamquam in arte periti assumuntur, Rimin. iun. consil. 439. num. 20. in 4. & deponunt de eo, quod percipiunt per iudicium intellectus.

54 Vnde isti periti non iurant, nec tenentur iurare de veritate, sed tantùm de credulitate, ita notanter declarando concludit Castrensis in d. l. comparationes, num. 11. vbi etiam P. GilKen. nu. 7. & est verissima conclus. quidquid scripserint Iul. Pacius, & Donellus, reprobati per GilKenum præfato loco. Addo Ludouic. d. decis. Perus. 7. num. 8. Menoch. de arbitrar. lib. 1. q. 58. in vltimis numeris, & Pantzschmanum, d. q. sua 2. nu. 13.

55 Qualiter autem fiat comparatio, declarant latissimè Bald. Salic. & Communiter Doct. in d. l. comparationes. Tu verò breuitati studendo, duo tantùm obseruanda dicito.

56 Primum est, quod qui comparationem fieri petit, ac instat; sollemniter manu tactis Euangelijs iuret, quod non aliam idoneam habens fidem, ad ipsam comparationem confugit, & quod circa eã nihil egerit, quod possit veritatem immutare, vt est text. in §. si verò nihil, in Authent. de fide instrumentorum.

57 Et iure meritò sanè, cum enim iudicium cõparationis sit subsidiariũ. Rimin. iun. post Angel. consil. 779. num. 10. in septimo, Io. Bap. Costa post plures relatos de remedijs subsid. remed. 7. in princ. & D. Rutger. Rulant, de Cõmissionibus, lib. 5. cap. 38. ante numerum primum, vtique ad illud non deuenitur, nisi in defectum aliarum probationum. Sequitur hoc idem Cæph. consil. suo 570. num. 7. & 8. Addo Scacciam d. cap. 11. num. 1057. & GilKenum in d. l. comparationes, num. 8. C. de Fide instrumentorum.

58 Et aduerte, quod cum hoc sit traditum pro forma, & sit de substãria comparationis, quod ipsa comparatio aliter facta est ipso iure nulla. ita notanter scriptum reliquit Bald. in d. l. comparationes, in 3. opposit. n. 8. & illum sequuntur Communiter Doct. in specie autem Hip. Rimin. cons. suo 439. num. 21. in 4. & consil. 779. num. 10. 11. & 12. in septimo, Viuius Opin. sua 113. nu. 4. Seraphin. de priuileg. iuram. priuil. 172. num. 2. Vincent. Mancin. de iuram. par. 4. effect. 249. num. 3. Menoch. d. casu 114. num. 34. Mascard. Conclus. sua 330. num. 33. Pantzschman. post plures relatos d. q. sua 2. num. 5. & 6. Farinacius consil. suo 70. num. 17. & nouissimè perillustris eques D. Peregr. cons. suo 101. num. 8. in secundo. Addo Cl. D. Aldouinum; qui plures alios congerit, consil. 13. num. 14. vol. 1. vbi pulchrè assentitur quoque eruditissimo Scaccia, d. cap. 11. num. 1058. & 1059. vbi tamen subdit hoc verum esse, si iuramentum istud à parte petitum sit.

59 Adde secundum aliquos, necessarium quoque esse, vt qui petit comparationem fieri, præstet etiam iuramentum de calumnia. Sic precisè Sud. consil. suo 187. num. 26. in secundo, & de vtroque iuramento pulchrè Botta consil. suo 33. num. 6. & 7. & Io. Bapt. Costa de remedijs subsidiar. d. remed. 7. num. 1. 2. & 3. Addo d. Alexan. Trentacinquium Variarum resolut. lib. 2. tit. de fide instrumentorum, resolut. 6. pag. 274. versi. 2. pro facienda, & pag. 275. & 276. vsque ad versiculum pro facienda, vbi omnium latissimè, ac elegantissimè, cum omnino consulas. Addo etiam Rulant, d. cap. 38. numero 9.

60 Alterum verò est, quòd iuramentum pariter peritis electis deferatur, iuxta formam d. l. comparationes, videlicet, quod ad id accedãt, nec lucri causa, nec inimicitijs, nec gratia aliqua tẽti. Sic ad litteram in d. l. comparationes, & sequuntur Communiter Doct. Surd. d. consil. 187. num. 27. Botta d. consil. 33. num. 6. Vranius consil. suo 57. num. 19. in 2. Riminald. iun. dicto consil. 39. num. 44. & in consil. 779. num. 23. cum quinque sequentibus, in septimo, vbi omnium pulcherrimè, & latissimè. Sequitur etiam Menoch. dicto Casu 114. num. 28. Pantzschman. d. quæst. 2. num. 2. & Cl. Peregrin. d. consil. 101. num. 8. Addo Costam d. remed. 7. num. 5. & Scacciam; d. cap. 11. num. 1064.

61 Et de hoc nemini mirum videri debet. Generale est enim in omnibus causis, in quibus eliguntur periti, quod illis deferatur iuramẽtum, prout est casus in l. hac edictali, §. his illud. C. de secundis nuptijs, & in l. 1. §. 1. ff. de ventr. inspic.

62 Quibus quidem iuramentis præstitis, iudex, & periti postea coram se positis scripturis, litteras simplices, quæ vocantur elementa, item earum tractus, stylum, modũ dictaminis, & plura alia, quæ ipsimet ad fidem veritatis habendæ conducere videbuntur, & de quibus omnibus per Doctores præcitatis locis, & in specie per Menoch. d. Cas. 114. num. 31. Patzschman. d. quæst. 2. num. 14. & Vranium d. consil. 57. num. 21. diligenter erunt inspecturi. Addo Gilkenum post plures relatos in d. l. comparationes, num. 9.

63 Et aduerte pro Coronide sat esse, quod isti periti semel iurent ante comparationem institutam, nec enim posteà necesse est, quod tempore relationis aliud præstent iuramentum, prout artis periti alioquin, & in alijs casibus facere consuescunt, sic præcisè post Bart. Ias. Ripam; & alios, Menochius d. Casu 114. nu. 28. Pantzschman. d. quæst. 2. numero 12. & est verissima conclusio.

64 Quidquid scripserit Roland. à Valle, d. consil. suo 26. num. 25. circa fin. in primo. latius de supradictis omnibus meminit Trentacinquius d. pagina 276. vers. quinto requiritur, & versic. 7. satis.

65 Quod spectat ad vltimum ex propositis, videlicet, quam fidem litterarum comparatio faciat.

Præsciendum est, quod olim ex ipsa litterarum comparatione plena fides inducebatur, prout communiter notant glos. & Doctor. in d. l. comparationes, quod quidem propter litterarum varietatem fuit posteà correctum, ac immutatum.

66 Hodie autem quantam fidem faciat, non est eadem omnium sententia.

Ac-

67 Accurs. enim *in l. 3. §. 1. in ver. speciem, ff. de testibus*, & Alberic. *in d. l. comparationes*, quos refert Mascard. *conclus. sua 330. num. 8.* tenent indistincte, plenam adhuc probationem ex ipsa litterarum comparatione promanare. Sequuntur etiam nonnulli relati per Riminal. iun. *d. consil. suo 779. num. 4. in septimo.*

68 Gloss. verò *in d. l. comparationes, & in Authēt. At si contract.* ex ipsa comparatione aliqualē dumtaxat fidem, quæ arbitrio d. iudicis, quanta sit, relinquitur, promanare concludit.

69 Et pro ista opinione videtur casus *in §. si verò moriatur, ibi (& omninò si putauerit.) in Authent. eadem*, & quod hoc sit in iudicis arbitrio positū, latissimè inter alios firmauit Clarissimus Menoch. *d. Casu 114. num. 7. cum sequentibus.*

70 Couarr. 3. loco, & Modern. Paris. *in Consuetud. Parisiens.* prout refert Pantzschman. *d. q. 2. num. 33.* tenent, quod nec præsumptio quidem oriatur.

71 Gloss. autem vlt. loco *in §. 1. in versic. probibuerūt. in Authent. de instrumentorum cautela, & fide*, fuit in alia opinione, concludit enim ipsa, quod cōparatio sufficiat ad semiplenam probationem, Quam opinionem secutus est quoque Bart. ibi, idem sentit gl. *in l. admonendi*, quam sequuntur, ibi Communiter Doct. in specie. Curt. iun. *num. 117.* Idem Bart. *in l. nuda ratio, ff. de donat.* Salic. *in d. l. comparationes, col. vlt.* Felin. *in cap. 2. nu. 14. versic. 7. limita, de fide instrumentorum*, Alex. *consil. 76. num. 3. in tertio, consi. 80. num. 4. in quarto, & 150. num. 16. in quinto*, post infinitos relatos. Rolan. à Valle. *consil. suo 26. num. 12. 13. cum sequen. in primo*, sequitur quoque Couar. *pract. quæst. cap. 22. nu. 6.* Bursat. *consil. suo 123. nu. 21. in primo*, Pet. Surd. post quamplures adductos *consil. suo 187. numero 24.* in 2. Hipp. Rimin. *consil. suo 39. num. 6.* vbi latè. Petrus Aug. Mala, *in suo Empor. lib. 1. titul. de fide instrumentorum, quæstione tertia, nu. 21. versic. sed tamen sciendum est*, Marc. *decis. sua 935.* Mascardus *dicta Conclusione sua 330. numero 7.* & prius *Conclusione sua 12. per totam, & 110. numero 21.* & nouissimè Ioannes Koppen. *decisione sua 46. numero 39.* & D. Petrus GilKen. *in l. instrumenta, numero 13. C. de probationibus, vbi latè, & in l. comparationes. n. 21. C. de fide instrumentorum.* Et de hoc nullum esse dubium post plures relatos inquit Natta *consil. suo 632. num. 1.* Addo Viuium, *Opinione sua, 113. nu. 1.* & Ioannem Baptistam Costam, *de remed. Subsidiar. remedio septimo, num. decimoquarto.* Adeundus est quoque eruditissimus D. Scaccia *d. cap. 11. num. 999. cum sequentibus*, vbi huiusmodi difficultate ad partes discussa, reprobataq; illa opinione Menochij, ac sequacium, per resolutionem ab illis pro suæ sententiæ corroboratione deductorum, tandem hanc postremam verissimam profitetur, ac eam vti talem tuetur, ac defendit; ipsum consulas. Adeundus etiam *sub nu. 1029. & 1030.* vbi declarat, vt per eum. Videndus quoque D. Gaspar Ant. Tessaur. *Quæstionum Forens. lib. 10. cap. 24. num. 11.* vbi infinitos concordantes deducit.

72 Et pro hac opinione illud satis vrget, nam scriptura priuata simpliciter de per se absque alijs adminiculis inducit præsumptionem ad fauorem producentis, quæ est minor semiplena probatione, vt sup. conclusum fuit.

73 Igitur adminiculata per comparationem, sufficiet ad semiplenam probationem; debet enim ipsamet comparatio præsumptionem illam in aliquo augere.

74 Et hanc eamdem opinionem, quam verissimam & ego arbitror, secutus est etiam Bald. *in d. l. comparationes, colum. vlt. sub num. 33.* vbi in effectu distinguit, an comparatio fiat ad publicā, an verò ad priuatam scripturam, & in publica, quia satis fidei propter suam publicam formā habet, concludit, quod comparatio plenam faciet probationem, quemadmodum etiam cōcludit post alios Mascard. *d. conclus. sua 330. num. 15. & 16.* & D. Scaccia *d. cap. 11. num. 1004. cum duobus seq.* In priuata verò, quia probabiliter negari potest, si tūc per legitimam probationem augeatur eius fides, licet nō resultet plena probatio, tamen arbitrio iudicis committetur iuramenti delatio; & sic per eam semiplenam probationem saltem induci, cum sine ipsa regulariter ad iuramentum suppletorium deuenire minimè possit, clarè supponit.

75 Ex quo infertur, quod producēti ipsam scripturam priuatam; per comparationem litterarum cōprobatam; deferendū sit, & deferri debeat iuramentum in supplementum probationis. ità concludunt gloss. Bart. & omnes, *in d. l. admonendi, in l. bonæ fidei, C. de rebus credit. & in d. l. comparationes.* Infinitos refert, & sequitur Roland. à Valle. *d. consil. suo 26. nu. 15. in primo.* Riminald. iun. *d. suo consil. 779. num. 6. in 7.* & pulchrè Natta *consil. suo 632. num. 2. cum seq.* Addo Emanuel. Roderic. *li. 2. Canonicarū quæstion. quæst. 13. artic. 5. in fine*, & D. Trentacinquium *d. resolut. 7. nu. 4.* vbi latissimè, ac elegantissimè.

76 Limita tamen hoc in causis magni pōderis, eo enim casu iuramentum in probationis supplementum denegandum esse, communi Scribentium sententia receptum est. Sic plurimi relati per Roland. *d. consil. 26. num. 10.* Sequitur Hippolyt. Rimin. *dicto consil. suo 39. nu. 36.* Masc. post infinitos adductos *Conclus. suo 957. num. 30.* & nouissimè Mancin. *de iuramento, par. 2. articulo 6. numero 5.*

77 Et ratio est propter suspicionem peiurij ratione magni emolumenti, vt post alios notat Albens. *consil. suo 741. num. 8.*

78 Aduertendum tamen, afferentem de causa maximi momenti tractari, & per consequens iuramentum ipsum suppletorium deferri minimè posse, tamquam fundamentum suę intētionis teneri id probare. Sic post Curt. iun. *in d. l. admonendi*, Clar. Menochius *lib. 2. Centur. 5. Casu 464. numero 5.*

79 (Quæ autem sint causæ parui, vel magni ponderis, arbitrio iudicis relinquēdum opinor, Sic inter alios Albens. *consil. suo 741. num. 5.* & Addentes

dentes *ibi in littera D.* vbi latè sequitur Mascard, *dicta Conclus.* 957. *num.* 31. & Clar. Menoch. *lib.* 2. *Centur.* 1. *Casu* 71. *per totum*, vbi omnium pulcherrimè, & latissimè. Addo Mancin. *d. art.* 6. *num.* 7.

80 Claudicat tamen supradicta limitatio, quotiescumque aliquis plusquam semiplenè intentionem suam probasset; tunc enim iuramentum ipsum in probationis supplementum etiã in causis magni ponderis concedi receptissimum est: & maximè cum honestæ personæ sit deferendum. Sic plurimi relati per eumdem Roland. *præcit. consil.* 26. *nu.* 23. Infiniti quoque, quos refert, & sequitur Mancin. *d. loco nu.* 8. Sic etiam Mascard. *d. Conclus. sua* 957. *nu.* 33. *&* 34. Puteus *decis. sua prima, de iureiurando*, & nouissimè Marius Anton. Maceratens. *Var. resolut. lib.* 2. *resolut. vlt. cap.* 32. circa finem, vbi multos adducit.

81 Infertur principaliter secundò, quod si scriptura ipsa priuata per litterarum comparationem comprobata, vnius testis dicto fuerit suffulta; qui se fuisse præsentem, & vidisse quando debitor scripsit apocham, deponat; plenam inducet probationem. Sic post relatos multos Rim. iun. *consil. suo* 503 *num.* 6. Nonius *consil. suo* 79. Mala *de fide instrumentorum d. nu.* 21. & nouissimè Clar. Eques D. Peregrin. *d. consil.* 101. *numero* 6. Addo Costam *de remed. subsidiar. remed.* 7. *numero* 15. *in fine*, & Scacciam post hæc edita visum *d. cap.* 11. *num.* 1028. Adeundus quoque D. Gaspar An. Tessaur. *quæst. Forens. lib.* 1. *cap.* 24. *numero* 4. vbi subdit ita pluries fuisse iudicatum.

82 Et ratio est in promptu: nam duæ probationes semiplenæ etiam diuersi generis, tendentes ad vnum effectum, coniunguntur, vt plenam faciant probationem, glos. est celebris *in l.* 3. §. *idem Diuus, in versic. specie. ff. de testibus*, concordantes adducit Mala *præcitato loco*. Addo Riminald. iun. post plures relatos *d. consil. suo* 39. *num.* 3. vbi rationem quoque huiusce rationis deducit, di-

83 cens, quoniam fauor est publicus, ne facultas probandi restringatur. Sequitur pulchrè Far. *consil. suo* 70. *num.* 67.

84 Obseruandum est tamen Regulam superius firmatam, videlicet scripturam priuatam sola comparatione iuuatam, semiplenam fidem facere, fallere, cum de tertij agitur præiudicio, contra enim ipsum nõ dicam, quo ad plenam, prout sensit, & male Scaccia, vir alioquin doctissimus, *d. cap.* 11. *num.* 1027. verum etiam quoad semiplenam probationem minimè nocet. Sic pulchrè Crauetta *consil. suo* 216. *num.* 19. *in secundo, & de antiquit. tẽpor. in ver. quartò limitatur, numero* 70. *cum sequent.* Sic quoque post Corneum Purpurat. *in d. l. admonendi, nu.* 180. & alios Hipp. Rimin. *consil. suo* 39. *num.* 47. *in primo* Addo P. Surdum *decis. sua* 312. *num.* 2. vbi pulchrè.

85 Obseruandum præterea, quod quandoque posset esse tanta vis comparationis, vt illa sola sufficeret ad sollemnem, ac plenam probationem, ita Bartol. *in d. l. admonendi, num.* 26. quod dictum pro notabili sequuntur Canonistæ omnes, *in d. c.* 2. *de fide instrument.* Sequitur post multos relatos Excell. Peregrinus *d. consil.* 101. *nu.* 7.

86 Et est verissima Cõclusio, quidquid dixerit Corras. *in dicta l. admonendi, in* 2. *par. nu.* 54. & nonnulli alij relati per Roland. à Val. *dicto cons.* 26. *num.* 9. Probationes enim sunt iudici arbitrariæ ad tradita per D. Scacciam *d. lib.* 2. *de Iudic. causarum ciuil. cap.* 9. *num.* 530. *&* 531.

87 Quinimò multos quidem extare casus, in quibus comparatio ipsa litterarum plenam probationem inducit, obseruetis velim.

Primus est, si talis esset cõparatio, quæ ostenderet scripturam simul cum illa, ad quam fit comparatio, per omnia similem. hoc enim casu plenè probaret.

Sic expressè arguendo à contrario sensu cõstitutum est, *in* §. *si quis igitur, in Authent. de fide instrumentorum, & in* §. *si verò tale, eod. tit.* vbi habetur, si iudex arbitratus fuerit ex comparatione litterarum omnimodam formæ similitudinẽ resultare, plenam induci probationem, etiamsi testes sint contrarij.

Ita quoque pulchrè docet Roman. *in d. l. admonendi, num.* 50. Cato Sacch. *num.* 44. Cur. iun. *num.* 118. *versic. secundo*, & Iacobus Petr. de Ptolomeis, *num.* 67. Sequitur ibidem Ripa, *nu.* 113. vbi explosa Angeli, & Curtij contrarium sententium opinione, subdit, quod si non omnimoda resultet similitudo, semiplena tantum eo in casu probatio orietur.

Hanc eamdem limitationem sequuntur infiniti alij, quos refert, & sequitur Masc. *d. Concl. sua* 330. *num.* 20. *cum quattuor sequent.* addo Viuiũ, *Opin. sua* 133. *num.* 3. & Pantzschman. *d. quæstione sua* 2. *num.* 40. vbi pulchrè. Videndus quoque P. de Caball. *consil. suo* 150. *num.* 7. *cum seq.*

88 Alter principalis casus est, quando vltra comparationem, adesset quoque subscriptio trium testium, qui graues, & honesti forent, & qui eorum subscriptiones recognoscerẽt affirmantes illam scripturam esse ipsis præsentibus scriptam ab illo in scriptura commemorato: hoc enim casu, comparatio illa, seu illa scriptura plenam induceret probationem. Sic expressè Bart. *in d. l. admonendi, num.* 26. *& in d. l. nuda ratio, numero* 6. *versic. aut quis, de donationibus*, & sequuntur communiter Doct. Curt. iun. *in d. l. admonendi, nu.* 118. *versic. tertio*, & Iacob. Petr. de Ptolomeis, *nu.* 67. Addo P. Rebuffum *in suo tractat. de chirographorum, et cedularum recognitione, num* 28. & D. Albensem *consil. suo* 741. *num.* 2. *in* 4. vbi in hoc casu, facta litterarum comparatione, elusorium esse, actorem petere sibi iuramentum in probationis supplementum deferri, eleganter subnectit.

89 Amplia hanc limitationem procedere, etiãsi omnes testes non recognoscerent scripturam, sed aliqui eorum, vt duo ex tribus, quia sufficeret: ex quo habetur certitudo scripturæ. Text. est apertissimus *in d. l. comparationes.* & ibi Scribentes omnes; pulchrè Mascard. *d. Conclus.* 330. *num.* 28. *&* 29.

Subli-

90 Sublimitatur autem hoc, quando pars con-
fiteretur subscriptiones illas esse eorumdem-
met testium, eo enim casu recognitio ipsa mi-
nimè exposceretur. Sic præcisè post alios Iose-
ph. Lodouic. *d. decis. 7. num. 6.*
91 Idem iuris subdit esse; si dicta scriptura aliàs
in iudicio fuisset approbata, tunc enim alia te-
stium recognitione minimè esset opus.
92 Amplia secundo eamdem limitationem
tunc præcipuè locum habere, quando ipsa-
met apocha nō solū esset subscripta à tribus te
stib. verū etiam ab vtraque parte, tunc. n. reco-
gnitio per solam comparationem litterarum
plenam proculdubio probationem induceret.
Sed auerte quod omnimoda similitudo debet
esse tam respectu apochæ, quam respectu sub-
scriptionum ipsorū testium ac partium. Sic ele
ganter post infinitos relatos D. Scaccia, *d. cap. 11.*
num. 1007. Sed pulchra hoc in loco excitatur
quæstio. Producitur apocha subscripta ab vna
parte, tū, partim à debitore, et à testib. dubitat,
an sola ipsa litterarū comparatio plenam reco
gnitionem ac probationem inducat, vel etiam
ad ipsam inducendam requiratur recognitio
per testes? Scaccia eruditissimus post articu-
lum plenè discussum, *d. cap. 11. num.* 1008. *cum*
pluribus sequentibus tuetur opinionem, quod
sola comparatio sufficiat; cum itaque, quæ
vide per ex aduerso obijci possunt, accuratè
resoluit, eum, non enim ex scriptis scripta con-
ficienda sunt.
93 Tertius casus, in quo litterarum compara-
tio facit plenam fidem, est, quando & scriben-
tes, ac subscribentes omnes ex hac luce migras
sent. Sic apertè deciditur *in §. si verò nihil, & in §.*
si verò omnes, d. Authent. de instrumentorum cautione.
Sequitur præcisè Roman. *in d. l. admonendi, nume-*
ro 50. in princ. Cato Sacch. *ibidem num.* 44. Curt.
iun. *num.* 118. & Iacob. P. de Ptolomeis, *nu.* 67.
94 Quartus est casus principalis, quando conuē
tum esset inter partes, quod ex ipsa sola littera-
rum comparatione plena fides ipsi apochæ pri
uatæ adhiberetur, licet enim regulariter in ipsa
apocha sola litterarum comparatio ad plenā
probationem inducendam minimè sufficiat,
valere tamen pactum, aut conuentionem par-
tium, quod ex eadem sola, plena fides ipsi adhi-
beatur, modo tamen de tali conuentione legi-
timè constet, apertissimè testatus est post Ale-
xandr. *consil. suo 76. nu. 7. in 3.* Crauet. *d. versic. quar-*
to limitatur, num. 73.
95 Vltimus casus, in quo ipsamet litterarū com
paratio plenam fidem facit, est, quādo alijs ad-
miniculis reperitur adiuta. pulchrè post alios
P. de Cabal. *consil. suo 150. n. 8.* Nec sanè mirum:
ratio enim, quare in apocha priuata non suffi-
96 cit comparatio, est, propter suspicionem falsi-
tatis, quę de facili in ipsa potest committi, *vt in*
Authent. de instrumentorum caut. & fide, in principio.
Hæc autem suspicio cessat, vbi adsunt in cōtra-
rium adminicula pro veritate apochæ.
97 Suspicio enim falsitatis, si quæ sit, tollitur ex
coniecturis contrarijs. Sic post Parif. *consil.* 28.
num. 50. in 2. Farinac. *consil. suo 70. num. 65. & 66.*
98 Obseruandum tertiò principaliter, quod
tunc demum ipsi comparationi litterarum est
locus, quando negotium non excedit valorem
vnius libræ auri. Sic notatur *in Auth. At si con-*
tract. C. de fide instrumentorum. Sic post Ancharan.
in quæstionibus suis familiaribus. Surd. *consil. suo* 187.
num. 29. & Hipp. Riminald. *consil. suo 39. num.* 45.
& 46. vbi post eumdem Ancharan. subdit, q
statutum de priuatis scripturis, de litterarū lo-
quens comparatione, velut in multis correcto-
rium, debet intelligi, dummodo debitum non
excedat libram auri; Addo Ioannem Bottam,
consil. suo 33. num. 2. & 4. vbi subdit, quod si ad ip-
sius comparationis remedium deuentum fue-
rit in causa ipsam libram auri excedente, dicta
comparatio vti facta in casu prohibito, habebi-
tur pro nulla: frustra enim fit, quod factum nō
releuat *l. hac stipulatio, §. Diuus, ff. vt leg. nomine cau.*
Cæphal. *consil. suo 370. nu. 109. cum concordantibus.*
Et hęc est verissima sententia, quidquid dixerit
Gaspar Tessau. vir alioquin doctissimus, *d. sua*
quæstione forensi 24. num. 19.
100 Quot autem solidi, siue aurei, (hi enim ter-
mini in iure æquiparantur, & aureus aliquoties
pro solido accipitur, & è contra, vt amplè, &
101 pulchrè docet more suo Gayll. *li. 2. Obseruatione*
39. num. 1. & 2. & Viuius, *Opinione sua 76. ferè per to*
tam) ad ipsam auri libram conficiendam requi-
rantur, posset quis de facili dubitare.
102 In qua quidem difficultate cōmuniter ab
omnibus in eam itum est sententiam, libram
ipsam ex aureis, siue solidis 72. dumtaxat con-
stare, idq; per textū apertum *in l. quotiescumque,*
C. de susceptoribus, & arcarijs, lib. 10. Inter hos au-
tem post quamplures relatos est Renerus Bu-
dellius *in suo tract. de monetis, & re nummar. lib. 1. c.*
14. num. 13. Bodin. *de re nummar. nu.* 33. Boer post
infinitos adductos *decis. sua 327. nu.* 2. Hipp. Ri-
minald. *d. consil. suo 39. num.* 45. Viuius, *d. Opin.* 76.
num. 4. & Botta, *consil. suo 33. num.* 3. Addo Ber-
nard. VVuymser. *Tract. Forens. lib. 1. tit. 50. Obser-*
uatione 11.
103 Et si de aureis legalibus axioma propositum
intelligatur, res ob supradicta videtur decisa.
104 Sin autem ad aureos nostri temporis, qui-
bus vtimur, vt sunt Veneti, & Florentini, respe
ctum habeamus, cum ipsis legalibus longè ma
gis diminuti, ac minoris ponderis circumferan
tur, quotnam ad ipsam auri libram constituen-
dam requirantur, valde varij Doct. nostri
extitere.
105 Boer. enim post Ioannem de Platea, Lucam
de Penna, Siculum, & alios, *decisione sua 327. nu-*
mero 2. tenet 96. apprimè requiri. Eum sequitur
inter alios Viuius, *d. Opinione sua 76. num.* 5. Addo
Sigismund. Scacciam, *de iudic. causarum ciuil. & cri*
min. cap. 99. num. 2. vol. 1. & Antonium. Solam *de*
Monetis casu. 41. num. 4.
106 Ioseph. autem Ludouic. *decis. sua Perus. 7. num.*
3. post Roland. à Val. *de lucro dotis, quæst. 53. in fine,*
libram

libram ipsam auri ex centum, & septem aureis ad minus constare apertè respondit. Huius sententiæ extitit quoque Clar. vir D. Peregrin. *d. consil. suo* 102. *num.* 11. Addo Ioannem Bapt. Costam, *de remed. subsidiar. remed.* 7. *nu.* 9. & D. Alex. Trentacinquium *d. resolutione* 7. *num.* 1. *versic. scriptura ipsa priuata.*

107 Tu; quænam melior sit harum opinionum, cogita.

108 Non ignorandum quartò principaliter, ꝙ in omnibus illis casibus, in quibus sola litterarum comparatio sufficit, & probat, illud procedit, quando ageretur ciuiliter, secùs si crimina-
109 liter, puta, in crimine falsi, ad ipsam enim falsitatem probandam sola litterarum comparatio non sufficeret. Sic pulchrè Dec. *cons. suo* 615. *colum.* 1. Mascard. post alios, *d. conclus.* 330. *nu.* 26. *&* 27. *& conclus. sua* 627. *num.* 29. *&* 30. & Viuius, *d. Opin. sua* 113. *num.* 20. Addo Scacciam, *d. cap.* 11. *num.* 1020. vbi quoque rationem deducit, dicēs: nam in criminalibus requiritur probatio certa, & concludens, qualis non est illa, quæ fit per comparationem litterarum; Hinc per istam rationem Cl. Petrus de Caball. *Variarum resol. Centuria* 3. *Casu* 251. docuit, quod si fuerit producta quædam apocha contra Titium, putà, debitorem, & is in iudicio eam manu sua fuisse confectam apertè negauerit; Cognito medio litterarum comparationis apocham illam eius manu fore conscriptam, sententiaq; contra ipsum, & ad fauorem creditoris subindè sequuta, non poterit ipsemet debitor à creditore criminaliter accusari de falso, quia negauerit scripsisse, & per sententiam pro scribente habitus fuerit, & condenatus; & latius vt per eum, quem omninò videas, quia illa est pulcherrima decisio in hac materia. Adeundus quoque Gaspar Antonius Tessaur. *d. quæst.* 24. *num. finali.*

111 Purpuratus tamen *in d. l. admonendi*, voluit oriri posse indicium ad torturam, secundum qualitatem personarum, quod satis admitterem contra personam aliqua dedecoris labe notatam; aliàs secùs esset. Costa *dicto remed.* 7. *nu.* 11. Sequitur Scaccia *d. cap. num.* 1021.

112 Sed pulchra hic suscitatā quæstio, & talis est. Accusatur Mæuius, quod libellum famosū, seu cantilenam conscripserit, Mæuius ipse delatus scripturam illam negat, an hoc in casu ad litterarum comparationem deueniendum sit, dubitatur?

113 In huiusmodi difficultate, rem paucis perstringendo, conclude pro affirmatiua. Pulchrè Costa, *d. remed.* 7. *num.* 12. post plures alios relatos. Nec sanè mirum.

114 Cuiuslibet enim scripturæ, ex qua actio, vel accusatio institui potest, comparationem admitti nemini dubium est. Salic. *in l. comparationes, C. de fide instrumentorum.*

115 Sed an talis comparatio in isto casu faciat indicium sufficiens ad torturam, non est eadem omnium sententia

116 Primo aspectu videretur dicendum, quod sicut nam litterarum comparatio in causa ciuili inducit semiplenam probationem, vt vidimus,

Ergò bene in isto casu potest dici, quod faciat indicium, quod est minus semiplena probatione, secundum gloss. *in l. cum probatio, ff. de probationibus.*

117 Franc. autem Marc. *quæstione sua* 985. *par.* 2. inquit super hac quæstione cogitandum esse. Eamq; indecisam relinquit: litterarum enim comparatio secundum eum, est remediū multum fallax. In hanc eamdem flecti quoque videtur Thomas Triuisan. *decis. sua* 52. *lib.* 2. *per totam*, vide per eum.

118 Et quod ipsa litterarum comparatio, nisi alia concurrant, nullo pacto indicium faciat ad torturam, docet post plures relatos Prosper Farinac. *d. consil. suo criminali* 70. *nu.* 14. Addo Triuisan. *d. decis. sua* 52. *num.* 8. Contra affigentes, vel mittentes cartellos, quæ pœna sit statuta, videnda pars huius Sereniss. Dominij lata de anno Dom. 1541. 9. Aprilis in Consilio Decemuirū.

119 Obseruandum principaliter vltimò, quod in ipsa litterarum comparatione faciēda, semper requiritur citatio partis, aliàs nulla esset comparatio. *cap.* 2. *de test.* vbi est casus.

120 Et hoc aduertendum esse in praxi, ne error cōmittatū, admonet Viuius *d. Opin. sua* 113. *nu.* 12.

Et hæc de comparatione litterarum in apocha, seu apodissa facta, dicta sint; latius autem disceptat Trentacinquius *d. resolut.* 7. *precit. numero* 4.

Vtrum autem in alijs scripturis priuatis, puta in libro rationum, & in epistolis, quę trāsmittuntur, ipsa litterarum comparatio plenam fidem faciat, an verò semiplenam, prout in apochis, & apodissis, quæ dantur à parte parti, non est eadem pariter omniū Scribētium sententia.

Et quoad librum rationum attinet, Bart. *in Auth. Et si contract. colum.* 2. *& fin.* tenuit, quòd *l.*
121 *comparationes*, sit dumtaxat correcta in apodissis, & apochis, non autem in ipso rationum libro, & per consequens, quod comparatio ipsa litterarum in libro rationum, etiam hodie plenam fidem faciat. Eum sequuti sunt infiniti, quos refert, & sequitur Mascard. *d. sua cōcl.* 330. *num.* 17. *&* 18. Viuius, *d. Opinione sua* 113. *num.* 22. & nouissimè Cl. Eques D. Peregrinus *d. consil.* 101. *num.* 10. *in* 2. Addo D. P. GilKenum, *in l. instrumenta n.* 20. *C. de probationibus*, vbi concordantes deducit, *& in l. comparationes, n.* 22. *&* 23. *C. de fide instrumentorum.* Adnectendus est etiam Trētacinquius *d. resolut.* 7. *num.* 5. vbi infinitos concordantes deducit, et cōtraria quęque resoluit.

122 Mouetur Bart. nam in ipso libro rationum nihil reperitur immutatum, ergò standum est dispositioni legis antiq. *l. præcipimus, C. de appell.*

123 Præterea potest quis facilius æmulari, & effingere simplicem quandam apodisā, vel apocham quæ dari solet à parte parti, & dicere, ꝙ fuit facta à debitore, quàm librum aliquem rationum, quia in eo continentur plures partitæ continuatæ, & successiuæ, & quia ipsemet liber

rema-

remanet semper penes scribentem.

Et hæc est verissima opinio, ac in praxi recepta, teste D. Scaccia, *d. cap.* 11. *num.* 1022. *cum sequentibus*, vbi omnium pulcherimè, ac latissimè quidquid aliqui dixerint.

124 Intellige tamen prædicta habere locum in libro rationum ipsius scribentis, qui in eo ad alterius commodum aliquid contra se scripsit, & penes quem, vel eius successores liber ille esse assolet, vt scripsit Bart. *in d. Authent. At si contractus, num.* 5.

125 Secùs in libro rationū alicuius, vt puta Caij, in quo aliquid esset contra Sempronium scriptum ab eodem Sempronio, & eodem codice Caius ipsemet vti vellet, nam hic sola litterarū comparatio minimè sufficeret, quoniam in isto casu facilè potest committi fraus, referendo, & effingendo genus illud scribendi, sicuti in apocha dictum est. Sic eleganter aduertit Dominus meus Menoch. *d. Casu* 114. *num.* 23. & Dominus Mascard. *d. conclus.* 330. *num.* 19. Addo D. Gasparum Ant. Tessaurum *lib.* 1. *quæstionum forensium, d. quæst.* 24. *num.* 23. Intellige secundò ac declara idem axioma pluribus alijs modis relatis per D. Trentacinquium *d. nu.* 5. quem omninò videas, non enim omnia chartis committenda sunt.

126 Quod autem ad epist. spectat. Bart. *in d. l. admonendi*, dicit idem iuris esse in epistola, quod in libro rationum, & per consequens, *l. comparationes*. in apocha tantum esse correctam. Hoc idē firmat *in l. nuda ratio, ff. de donationibus*, vbi rationē diuersitatis inter apocham, & epistolam assignat, dicens, quod in apocha, quæ datur à parte parti, imputandum est ei, qui se super ea fundat: curq; testes, & alias sollemnitates minimè adhibuerit; quæ ratio culpæ non militat in epistola, quæ mittitur absenti, in ea enim non solent adhiberi testes.

127 Hanc Bartol. opinionem sequitur Bald. *in Authen. Sed nouo iure, C. si cert. pet.* vbi inquit vniuersali consuetudine receptum esse, quod *d. l. comparationes*, sit tantum correcta in apodissis, seu apochis; sequitur etiam Alexand. *consil.* 58. *col.* 1. *&* 2. *in* 7. Dec. *consilio suo* 219. *colum. vlt.* Lanfranc. de Oriano *in repetitione d. l. admonendi, num.* 52. Crauet. *de antiq. tēp. ver. limitatur, n.* 65. Grammat. *decis. sua* 34. *num.* 15. *&* 16. Viuius, *d. sua Opin.* 113. *num.* 23. & Mascard. post infinitos relatos, *d. conclus. sua* 330. *nu.* 9. 10. *n.* 12. *&* 13. *& conclus. sua* 627. *num.* 26. *cum duobus sequentibus*.

128 Addo Bursat. *consil. suo* 39. *nu.* 25. *in* 1. vbi quoque post quamplures adductos, subijcit recognitionem ipsius epistolæ sufficienter fieri ex testibus deponentibus, videri sibi talem epistolam manu talis ex Caracteribus, & figuris litterarum; quia notam habent eius manum, cum illum pluries anteà viderint scribere.

129 Contrariam tamen sententiam, videlicèt, quod *d. l. comparationes*, sit etiam correcta in ipsa epistola, tenet Bart. sibimet contrarius, *in d. Authent. At si contractus, in fine*, vbi inquit, quod etiam quis de facili posset epistolam quandam falsam conficere. Cuius sententiæ adhæsit quoque Abb. in *in d. c.* 2. *de fide instrumentorum*, vbi reprobat eumdem Bartol, in alijs locis, & Ias. *in repetitione d. l. admonendi, num.* 139. vbi etiam Curtius iun. *num.* 123. Eumdem sequuti sunt alij quamplurimi relati per eumdem Mascard. *d. conclus. sua* 330. *num. decimoquarto*. Addo Ludolph. Schrader. *in repetit. d. l. admonendi, num.* 270. *colum.* 2. & D. Schuuartzenthaler, *de stipulationibus, pag. mihi* 762. *nu.* 52. *cum sequentibus*, Adeundus quoque D. Gaspar Ant. Tessaur. *lib.* 1. *Quæst. Forensium, d. c.* 24. *num.* 20. *cum sequentibus*, vbi pulcherrimè, & D. Alexander Trentacinquius *d. Resolut.* 7. *numero* 6. vbi latè.

130 Sed à priori, quam veriorem, ac receptiorē esse testat Masc. *prænotato loco*, haud arbitror discedēdum. Eam. n. sequitur quoque post infinitos relatos Triuisan. *lib.* 2. *decis.* 57. *n* 9. vbi etiam nonnullas Rotę Romanæ decisiones pro hac eadem opinione deducit. Addo post hæc edita visum eruditissimum Scacciam *d. c.* 11. *numero* 1016. *cum sequentibus*, vbi post infinitas Scribentium authoritates pro vtraque parte deductas, hanc eamdem sententiam Communiter recipi, ac de consuetudine obseruari clarè testatur.

131 Nec officit ratio per Bart. in contrarium deducta, quod scilicet quis de facili posset vnam falsam epistolā conficere; Respondetur enim, hoc minimè præsumendum, nullus enim propter timorem pœnæ falsi ad id peragendum alliceretur.

132 Limitatur tamen isthæc firmata Conclus. vt non habeat locum in epistola, quæ daretur præsenti. Hic obiter nota, quod epistola fieri ēt potest à præsente præsenti, ad notata *in l. Titius* vbi Bart. *de Constituta pecunia*, nam tunc non sufficeret sola litterarum comparatio, ad plenam probationem inducēdam in ipsamet epistola; est ratio est: quia in epistola, quam præsens dat præsenti, militat eadem ratio, quæ militat in Apocha, videlicet, quia sibi, cui traditur, imputatur cur nō fecerit adhiberi testes. Sic eleganter limitat post alios D. Mascardus, *d. Conclus.* 627. *num.* 26. & D. Scaccia post alios concordantes adductos *d. capitulo* 11. *numero* 1019. vide per eos.

133 An autem comparatione litterarum testamentum paternum probetur, hic nō discurro; latè autem differit Pantzschman. *d. quæst. sua* 2. *à n.* 17. *vsque in finem*, vide per eū. Videndus quoque Tessaurus, *d. quæst.* 24. *num.* 25. & Cl. D. Pereg. *cons. suo* 61. *in* 1. vbi loquitur de cedula testamentaria alicuius testatoris.

Et hæc de litterarum comparatione breuiter dicta sufficiant; Latius autem de materia ipsius litterarum comparationis, differunt D. Gaspar Tessaur, *d. quæstione sua* 24. *per totam* Rutgerus Rulant, *dicto capit.* 38. Alexander Trentacinquius *d. resolut.* 7. *per totam*, P. GilKen. *in d. l. comparationes, C. de fide instrumentor.* & omnium

H latis-

latissimè, ac elegantissimè Illust. Card. Tuscus *Conclus. sua* 483. *cum duabus sequentibus in littera C.* eos omnes consulas. Sat enim mihi nonnullis potioribus prius de materia deductis, loca retulisse.

134 Sextus principalis casus est (vt ad institutum nostrum reuertamur) quando ipsamet apocha à partibus fuit subscripta, & à tribus testibus, & testes subscriptiones suas recognoscunt. Hoc in casu scriptura illa absque alia litterarum cōparatione, plenam fidem facit. Text. est *in d. l. scripturas, cum Authent. ibi seq.* not. Bartol. *in dicta l. nuda ratio, columna vlt. & in dicta l. admonendi, numero* 26. vbi etiam Caccialup. *num.* 60. *& in d. Authent. At si contractus, colum. secunda*, & est Communis Doct. Conclusio, quam sequitur quoque Alexand. *consilio* 181. *numero* 5. *in secundo, & consil.* 114. *num.* 6. *in quarto*, Socin. *d. consil.* 274. *numero* 5. Gabriel. *de probationibus, Conclus.* 10. *nu.* 28. post plures ibi relatos. Addo ex recentioribus Cl. Pancirolum, *consil.* 57. *num.* 3. *in* t. & P. Augustin. Malam *in suo Emporio, lib.* 1. *tit. de fide instrumentorum, Conclus.* 3. *num.* 16. *versic. Ego tamen in princ.* videndus quoque Scaccia *d. capitulo* 11. *nu.* 981. & nouissimè GilKen. *in d. l. instrumenta, num.* 7. *&* 8. *C. de probationibus*, vbi pulchrè, & latè.

135 Obseruandum tamen, multa de necessitate requiri, ad hoc, vt ista Conclusio locum sibi vendicet, quæ quidem omnia pulchrè congerit Ripa, *in d. l. admonendi, num.* 104. & nos aliàs satis abunde retulimus.

136 Septimus est casus, quando ipsamet apocha non habet partium subscriptiones, sed testium dumtaxat, & testes illam recognoscunt, in hoc casu, an huiusmodi priuata scriptura per recognitionem testium comprobata, plenam fidem faciat, non est eadem omnium sententia.

137 Opinionem enim, quod plena probatio inducatur, tenet Hostiens. Ioannes Andreas, & Imola, *in cap.* 2. *de fide instrumentorum*, Alexand. *in l. admonendi, num.* 31. *circa medium*, Ias. *ibidem numero* 89. & in lectura *num.* 77. Cato Sachus *numero* 43. & Curt. iun. *n.* 35. *versic. secundus casus.* Idem Alex. *consil. suo* 181. *num.* 4. *in secundo*, quod est repetitum *in consil.* 68. *in* 4. & Carol. Ruinus, *consil. suo* 46. *num.* 14. *in* 4. vbi vult, quod licet duo tantum testes ipsi apochæ fuerint subscripti, attamen sufficere debeant. Sequutus est etiam P. GilKen. *in d. l. instrumenta*, vbi latè.

138 Horum omnium fundamentum est, quoniam testes isti subscriptiones suas recognoscentes, & apocham illam manu debitoris fuisse confectam deponentes, deponunt quidem per sensum corporis appropriatum illi actui, de quo agitur, vnde plenè probant.

139 Contrariam autem sententiam, videlicet, quod ad plenam probationem inducēdam, vltra huiusmodi testium depositionem requiratur pariter litterarum comparatio, tenuerunt omnes infrascripti, Bartol. *in l. nuda ratio, in l. admonendi, in Authent. Et si contract. C. de fide instrumentorum, & in l. scripturas, col. fin. C. qui potior.* & Canonistæ ferè omnes *in d. cap. secundo, de fide instrumentorum*, & videtur magis Communis opinio, secūdum quam consuluit etiam Aretin. *consil. suo* 64. *col.* 4. *&* 5. vbi pro hac parte fortiter inducit text. *in §. si quis igitur, & in §. sed & si quis, in Authentica de instrumentorum caut. & fide.* Sequutus est quoque hanc eamdem sententiam Soc. sen. *consil. suo* 274. *num.* 6. *in* 2. vbi Alexan. & Imol. opinionem cōtrariam defendentium rationes acutissimè resoluit. Corneus etiam, Calcaneus, & alij multi, quos refert, & sequitur Hippolyt. Rimin. *consil. suo* 213. *num.* 27. *&* 28. *cum tribus sequentibus, in secundo. Addo* Gabriel. *lib.* 1. *Conclus. tit. de probationibus, Conclus.* 9. *num.* 14. Clar. Menoch. *d. Cas.* 114. *num.* 2. Lancellot. Galliam, *consil. suo* 91. *num.* 20. Bursat. *consil.* 123. *num.* 23. Mascard. *d. Conclus.* 330. *numero* 28. & Crauet. de antiquit. temp. *in vers. quæritur etiam, num.* 79. Scaccia *d. cap.* 11. *num.* 976. *cum seq.* vbi tamē limitat secus esse in recognitione epistolæ ac libri rationum vbi etiam ipsam litterarum comparationem quoad subscriptiones ipsorum testium eas recognoscentium, minimè necessariam esse, clarè subiungit.

140 Ego in huiusmodi opinionum anfractu, arbitror vnà cum Corneo, *consil. suo* 58. *in* 3. ita distinguendum esse.

141 Aut testes isti subscriptiones suas recognoscentes, deponunt tantum fuisse præsentes priuatæ illi apochæ, de qua controuertitur, & vidisse illam scribere, & tunc procedat opinio Bart. & sequacium.

142 Aut verò deponunt etiam de tenore, & cōtentis in ipsa apocha, & tunc, quia ipsius certitudo habetur, procedat prior opinio.

143 Amplia hoc adeò verum esse, vt nil referat, licet omnes testes non recognoscerent ipsammet apocham, sed aliqui dumtaxat, veluti ex tribus duo, quia sufficeret, ex quo habetur certitudo ipsius scripturæ, vt est text. *in d. l. comparationes, in principio*. Sequitur inter alios præcisè Mascard. *d. sua Conclus.* 330. *num.* 29.

144 Hanc eamdem distinctionem sequutus est etiam Rimin. iun. *d. consil.* 213. *num.* 33. vbi sic distinguendo enodat text. *in §. si quis igitur, d. Auth. de instrument. caut.*

145 Alij, (vt nil in hac materia, quod relatu dignum videatur, prætermittamus) sic distinguēdum in hac eadem difficultate arbitrantur.

146 Aut ad probationem priuatæ scripturæ incipitur à testium recognitione, & tunc plena resultat probatio.

147 Aut verò incipitur à comparatione, & tunc absque dubio vtrumque requiritur, testium recognitio videlicet, & ipsa litterarum comparatio. Sic præcisè Alexan. *consil. suo* 181. *col.* 2. *versic. vnde concludunt, in* 2.

148 Hæc tamen tanti viri distinctio mihi non videtur satis tuta: eam enim reprobant Socin. Abb. & alij, quos refert, & sequitur Gabr. *lib.* 1. *Conclus. titulo de probationibus, Conclus.* 9. *num.* 6. vide per eos; à priori igitur minimè est recedendum.

Sed

149 Sed oportunè hoc in loco, quot testes ad ipsius priuatæ scripturæ comparationem regulariter requirantur, sciscitabitur quispiam.

150 In qua quidem difficultate Doct. communiter, prout superius & nos docuimus, ita distinguunt.

151 Aut testes ipsi eorum subscriptiones recognoscentes, de veritate contentorum in ipsa scriptura priuata clarè deponunt, & tunc duorum dumtaxat depositionem sufficere docuerunt Abb. Imola, & alij, *in d. cap. 2. de fide instrum.* Couar. *Pract. Quæst. c. 22. num. 1. arg. tex. in l. in exercendis, C. de fide instrum.*

152 Aut verò deponunt solummodo se vidisse apocham illam scribi, & subscribi ab eo contra quem producitur, & eo quidem casu maxima est inter Doct. altercatio.

153 Speculator enim, tit. *de instrumentorum fide*, §. *nunc dicendum.* Iure tantum Pontificio nõ etiam Ciuili, duorum depositionem sufficere arbitratus est.

154 Alex. autem etiam iure ciuili inspecto, nisi contractus excedat libram auri, *ad l. fin. C. si cert. pet.* duos sufficere *consil. suo* 181. *lib.* 2. apertè respondit.

155 Nonnulli verò, quorum sententia vti Communior præualuit, existimant vtroque iure hoc in casu, tres testes ad minus requiri, ita Abb. & Felin. *in dicto capit. secundo.* Ripa, & Iason. *in d. l. admonendi,* & Didac. *prænotato loco, numero* 3. vide per eos. Satis.

156 Octauus principalis casus est, quando ipsamet apocha non habet subscriptiones testium, vel partium, sed tantum iuuatur per depositionem duorum, vel trium testium inscriptorum vel tantum nominatorum, qui deponunt non de veritate in ea contentorum: res enim eo casu absque dubio careret difficultate, vt supra docuimus; sed dumtaxat deponunt se præsentes extitisse tunc, quando apocha ipsa fuit confecta; & in isto casu semiplena tantum ex ipsorum testium depositione resultat probatio.

157 Quò fit, vt ad plenam inducendam, necessarium sit omninò comparationis adminiculum, ita Bart. & communiter Doct. relati in præcedenti casu. Et istam opin. rationabiliorem dicit Alex. *consil.* 30. *col.* 2. *in* 4. & veriorem; ac magis Cõmunem Gabriel. post infinitos relatos *d. conclus.* 9. *de probat. num.* 5. & 6. Eam sequitur quoque Caccialup. *in d. l. admonendi, num.* 62. *vers. nona Conclusio.*

158 Rationem autem reddit ipsemet Bartol. *in d. Authent. si contractus, col.* 2. licet enim verum sit, quod testes fuerint præsentes cõfectioni vnius apochæ factæ inter partes, non tamen necessariò sequitur, quod illa apocha priuata sit eadẽmet, de qua contenditur, cum enim illi minimè se subscripserint, vtique in eius recognitione de facili possunt errare, & potissimum si litteras ignorarent.

159 Et re vera, cum huiusmodi testium depositio circa veritatem minimè versetur, nõ potest ex ea modo aliquo, concludens, & necessaria sumi probatio, et quod iudicio meo, in illa scriptura insertus esset dies, vel Consul, & de eo testes concordes essent, adhuc enim militat præmissa ratio, & consideratio Bart. per quam hãc eamdẽ sentẽtiam firmauit quoque Ripa, *in d. l. admonendi, n.* 107. & Mala *d. q.* 3. *præcit. n.* 16. *in fine.*

160 Et licet Imola, Roman. Alexand. Ias. & plerique alij, relati per Gabriel. *d. Conclus.* 9. *nu.* 4. & per nos *in præcedenti casu*, tenuerint oppositum.

161 Casus tamẽ ille est multum diuersus ab isto, & testes magis, ac facilius in hoc decipi possunt cum non adsint eorum propriæ subscriptiones, quemadmodum in præcedenti.

162 Vndè ab opinione Bartoli non est recedendum, quidquid etiam dixerit vir alioquin Cl. Dom. Menoch. *de arbitrar. d. Casu* 114. *nu.* 19. qui eo loci hunc casum esse iudici arbitrarium opinatus est, & Excellentissimus Dominus Andreas Fachin. post hæc edita visus, *lib.* 11. *suarum Iuris Controuers. cap.* 30.

163 Nonus est casus, quando in ipsamet apocha adest debitoris subscriptio, ac insimul triũ testium, testes tñ sunt mortui, vel absẽtes, adeò, quod eorum subscriptiones recognoscere minimè possunt, & pars, vel hæredes eius negant scripturam cõtinere veritatem. Isto casu comparatio fidem plenam faciet, ità Bartol. *in Auth. Etsi contractus, col.* 2. *C. de fide instrumentorum* Cuius

164 tamen dictum declara, & intellige, quando comparatio fit non tantum ad scripturam, sed

165 etiam ad ipsorum testium subscriptiones, propter tot enim scripturas, & earum comparationes videtur, quod non possit ità de facili error committi. Sequitur P. Rebuffus *in suo tracta tu de chirographorum recognit. num.* 30. vbi pulchrè.

166 Hinc videmus in simili, quod ex comparatione in libro rationũ facta, plena quidem inducitur probatio, quia plures sunt scripturæ.

167 Ad hæc etiam mirum in modum confert, 9 pulchrè scribit idem Bart. *in d. l. admonendi, n.* 26. vbi inquit, quod quandoque potest esse tanta vis comparationis, vt ipsi plena fides per iudicẽ adhibeatur, quod quidem maximè considerãdum venit in casu proposito; vnde vera videtur Cõclusio eiusdemmet Bartoli, quam sequitur quoque Butr. *in d. c.* 2. *de fide instrumẽtorum*, Alex. *consil.* 103. *in* 7. Ias. *consil.* 129. *in primo*, Ripa *in d. l. admonendi, nu.* 112. & 113. vbi quoque Purpurat. *nu.* 175. & Ludouic. Alferius *allegat. sua* 9. *num.* 4.

168 Obseruandum tñ, non defuisse, qui contrariam opinionem veriorem esse sunt arbitrati, inter ceteros autem adest Castrens. *in dicta, Authen. At si contractus*, Felin. *in d. c. secundo*, Alex. & Caccialup. *in d. l. admonendi, num.* 61.

169 Mouentur: quia litterarum comparatio est probatio multum fallax, & periculosa, & quæ regulariter semiplenam tantum inducit.

170 Sed contrariam defendendo sententiã. Respondetur rationem istã non concludere, quinimò potius cõtra eos retorqueri. Sicuti. n. comparatio scripturæ solius debitoris, facit semiple-

H 2 nam

nam probationem, vt supra, & fatentur contrarij, ita comparatio ipsa facta ad litteras testium subscriptorum, fidem augebit, & sic plenam inducet probationem.

171 Amplia ob præmissa, idem iuris esse, id est, vt ex ipsa litterarum comparatione facta, & ad partis, & testium subscriptiones plena oriatur fides, licet produceretur simplex apocha, in qua & debitoris, ac trium testium subscriptio reperiretur, & pars abnegaret scripturam illam continere veritatem, & testes quoque requisiti, vt recognoscerent negarent se subscripsisse.

172 Et licet contrarium post Salic. *in d. l. admonendi, numero 61. versiculo septima*, tenuerit Caccialupus,

173 A priori tamen minimè arbitror opinione recedendum.

174 Sed hic pulchra suboritur difficultas; pone, quod scriptura illa priuata partium, & vnius testis dumtaxat subscriptione munita sit, & probetur talis scriptura per comparationem litterarum etiam respectu subscriptionis illius testis, an aliquid probationis ex ea inducetur? Crauetta in huiusmodi difficultate, *de antiquit. tempor. in d. versic. quæritur etiam, num.* 57. explosa Alexandri opinione, plusquam semiplenam induci probationem, existimantis, aliqualem tantummodo, quæ tamen sit minor semiplena, promanare arbitratus est, rationibus; vt per eum, ad ipsum lectorem remitto.

Decimus casus est, quando constat apocham fuisse confectam parte absente, scilicet credi-

175 tore, constat tamen manu debitoris conscriptam, deinde datam, aut transmissam ad ipsum creditorem, & isto casu, posito, quod scriptura in se iustam, & habilem contineat causam, sufficiens erit ad plenam exactionem, sic præcisè post alios Mascard. *Conclus. sua* 342. *num.* 117.

176 Ratio autem est: quia in istis scripturis quæ dantur à parte parti, sufficit, quod interueniat consensus creditoris, eo quidem tempore, quo sibi per debitorem dantur, aut transmittuntur.

177 Cum enim scriptura semper nomine scribentis loquatur, Eques Peregrinus post alios *consil. suo* 94. *num.* 9. *in primo*, (ipsa enim, & præsentia ad patia iudicantur. Mascard. inter ceteros *Conclusione sua* 481. *num.* 3.) & creditor recipiens tempore receptionis cõsentiat, succedit, quod consensus vtriusque sit simultaneus, iuxta text. eum ibi notat. *in l. consensu, in principio, ff. de actionibus, & obligationibus*, & in specie not. Bartol. *in d. l. nuda, in versi. non obstat*, vbi allegat text. *in l. Publia, §. fina. ff. deposit.* & ibi idem asserit esse in scriptura, quę non transmittitur, vt in libro rationum, in quo conficiendo minimè requiritur præsentia partis, vt ibidem etiam aduertit Imola, pulchrè de hoc Decian. *consi. suo* 108. *nu.* 16. *&* 17. *in* 2.

178 Obseruandum tamẽ, quod si antequam apocha ipsa ad creditorem deferretur, scribens ex hac luce migraret, quia tunc nec verè, nec fictè loqui posset, (vbi enim propter impossibilita-

179 tem minimè locum habet veritas, nec etiam cadit fictio, *ad l. qui ad certum, ff. locati, & ad notata in l. si is, qui pro emptore, ff. de vsucaptionibus*) proinde scriptura illa post mortem ad ipsum creditorem deuoluta, ipsi quidem recipienti minimè prodesset. Ita concludit Roman. *in d. l. nuda ratio. ff. de donationibus.*

180 Quod tu notanter declara, nedum quo ad obligationem, quia deficeret simultaneus cõsensus partium, sed nec etiam quo ad probationem; quia ista scriptura haberet vim confessionis extraiudicialis, quæ quidem vti parte absente facta: minimè sortiretur effectum validæ probationis, ita Butrius *in c. finali, de confessis*. Ad

181 quod confert, quod notatur per Innocẽtium, *in cap. cum dilectus, extra de successione ab intestato*, vbi inquit, quod confessio extraiudicialis nocet confitenti eo tamen viuo, sed non mortuo. Et sequuntur alij Canonistæ ibi. sequitur quoque pulchrè Mascard. *d. Conclusione sua* 342. *num.* 106. *& conclusione sua* 481. *numero* 8. Sic quoque præcisè tenuit Rota Romana teste Puteo, *lib. primo decis.* 114. Addo ex nouissimis Preteum *cons. suo* 44. *numero* 18. *cum sequentibus, in* 3. Carroc. *in suo tract. de deposit. par. prima, pag. mihi* 86. *numero* 17. *&* 18. vbi post plures adductos in simili, tenuit, confessionem depositarij per litteras ante illarum receptionem morientis, hæredibus suis minimè obsuturam.

182 Vndecimus casus est, quando ipsamet apocha habet partium, & testium subscriptiones, diem, Consulem, aliasq; sollemnitates, non tamen per testes est recognita, vt quia absunt, vel defuncti sunt, nec etiam adminiculo comparationis adiuta: minusq; à partibus recogni-

183 ta. Isto casu, huiusmodi scriptura, quoniam priuata est, nullam fidem faciet quoad effectũ exactionis. Sic Speculator *in tit. de instrumentorum edit. §. nunc videndum, ver. regulariter*, casus est apertus *in d. capit.* 2. *vbi Doct. de fid. instrumentorum*, sequitur Castrend. *cons. suo* 406. *in primo dub. in primo*, & omnium latissimè post plures relatos, Mala *d. q.* 3. *num.* 6.

184 Alia quoque ratio considerari potest, quam assignat Iustinian. *in §. si tamen quisquã, d. Auth. de instrumentorum cautel.* dicens, ꝙ tota fides ipsius apochæ priuatæ hoc in casu videretur pendere ab ipsa parte producente, cui credendum non est, in preiudicium alterius.

185 Ampliat ista Conclusio, vt procedat, etsi essent plures scripturæ. ita Alex. *cons.* 80. *col.* 2. *in* 4.

Ampliatur secundò, vt identidem procedat, etiamsi vnus tantum ex testibus subscriptis viueret, & subscriptionem suam recognosceret, eo enim casu apocha illa absque alijs adminiculis plenam fidem non faceret. Sic eleganter post plures relatos, docuit Clariss. Menochius, *consilio suo* 260. *numero* 9. vbi concordantes inter ceteros adducit, Aretinum, & Socin. seniorem sequutus est Ioannes Gulielmus, Guidobonus post hæc congesta visus, *ad monat. sua* 39. *num.* 1. *vbi ampliat*, vt per eum.

Nec

Nec sanè mirùm vox enim vnius vox nullius, iuribus vulgatis.

186 Faciet tamen aliqualem præsumptionem pro eo, qui eam produxit. Sic præcisè Cacciaiup. *in dicta l. admonendi, num. 62. in fin. ver. vndecima conclusio* sequitur. P. Rebuffus *in suo tract. de chirographorum recognitione, num. 35.*

187 Duodecimus casus est, quando apocha ipsa manu debitoris conscripta non habet neque diem, neque annum, potest tamen ex alijs legitimis indicijs comprobari. Hoc in casu plena

188 ex ipsamet apocha resultat probatio, & ratio est: quia priuata scriptura pro sui validitate non requirit appositionem temporis, aut diei, *vt est casus in l. cum tabernam, §. idem quæsijt, de pignoribus, & nos latius sup. lib. 1. q. 3.*

189 Decimus tertius casus est, quando apocha ipsa confecta foret à debitore in publica forma, vt quia esset Notarius, & per instrumentum publicum, & in publica forma conscriptum, constituisset se debitorem alicuius; hoc in casu tale instrumentum contra se plenè probaret. Sic in specie consuluit Bald. *cons. 43. in primo*; est tex. quoque clarissimus, *in l. nō putauit, §. si quis sua manu, ff. de bon. poss. cōtra tabul.* per quem idem tenuit Bart. *in l. filius, §. sequens quæstio, ff. de furtis*, notat Bald. *in l. si Consul. ff. de adoptionibus.*

190 Decimiquartus casus est, quando in apocha comparatione litterarum facta, de ipsarum quidem similitudine cōstat, testes autem contradicunt, in quo standum esse iudicis arbitrio, scripsit Bart. *in d. l. admonendi, num. 26. versic. quod apparet*, quem sequitur ibidem Curt. iun. *numero 108.* & alij.

191 Ego autem, vt apertè hac in re meam promam sententiam, arbitror in facto, propositum hunc casum accidere minimè posse.

192 Aut enim volumus, quod isti testes, qui se in illa apocha subscripserint, proprias eorum subscriptiones recognoscant, & tunc nullo modo possunt contradicere, cum allegarent contraria. Subscribendo enim attestati sunt illius esse scripturam, de quo in ipsa fit mentio, nunc autem inficiando esse illius manu scriptam, aliter sentirent, quod esset absurdum.

193 Aut verò intelligimus testes hos nō esse subscriptos, & tunc quomodo apocham illam ab eo fuisse conscriptam, (loquor de debitore) cum contrarium ipsa litterarum ostendat similitudo, inficiari possunt?

194 Nil mirum igitur, si Purpurat. *in d. l. admonendi, num. 171.* difficile esse in hoc casu exemplificare, apertè scriptum reliquerit. Cogita.

195 Decimusquintus casus est, quādo in apocha comparatio litterarum fieri non potest, nec testes illi scripturæ inscripti sunt, sed solummodo quidam reperiuntur, qui affirmant se vidisse, cum ipsamet scriptura ab eo cōscriberetur. Hoc in casu docuit Bartol. *in d. l. admonendi, num. 26. versic. si verò approbatur, & in d. l. nuda, num. 6.* semiplenam ex ea probationem resultare.

196 Ego autem arbitror vna cum Cl. Menoch. *dicto casu 114. numero 20.* totum id arbitrio iudicis esse relinquendum. Conferunt, quæ scripsimus.

197 Decimussextus casus est, quando ipsamet apocha est ipsius debitoris sigillo dumtaxat munita, & per comparationis adminiculum, de litterarum quidem similitudine constat. Hoc in casu inquit Castrens. plenam resultare probationem, sequitur Menochius *d. cas. 114. numero 21.*

198 Sed aduertendum cum Purpurato *in d. l. admonendi, num. 177.* probationem istam, quæ ex ea oritur, non ad litterarum similitudinem, sed ad ipsius sigilli veritatem referendam esse. Nec sanè mirum sigillum enim idem operatur quod subscriptio, Menochius, *de præsumptionibus lib. 2. præsumptione 57. num. 33.* quæ quidem recognita plenam fidem facit.

199 Et ob id rectè infertur per eumdem Purpurat. *sub num. 178.* quod supradicta animaduersio minimè locum haberet, quando sigillum fuisset ab ignorante appositum. Sed de hoc satis. De materia enim sigilli an videlicet, & quando præsumptionem vel plenam fidem faciat: tam in publicis, quam in priuatis negotijs, hic minimè differendum necesse esse iudico; sed videndi, Ant. Gabriel. *lib. 1. suar. Conclus. tit. de præsumpt. conclus. 4.* Cl. Mascard. *De probationibus, Conclus. sua 1308.* vbi omnium latissimè, & elegantissimè; & perillust. Præses D. meus Menoch. *de Arbitr. lib. 2. Centur. 2. Casu 113. & de præsumptionibus lib. 2. præsumpt. 57. & 58.* Hi enim omnes adeò doctè, & eleganter quæcumque de hac materia excogitari possunt, coaceruarūt, ac pertractarunt vt vnicuiusque alterius, qui de eadem differere peroptaret, operam superuacaneam fore procul dubio iudicem. Adeundus quoque D. P. GilKen. *in d. l. in instrumenta, num. 14. & 15. C. de probationibus*, & D. Alex. Trentacinquius *Variarum, resolut. lib. 2. tit. de Fide instrumentorum resolut. 7. num. 7. cum sequentibus.* His Adde Illustr. D. Card. Tuscum, *Conclus. sua 240. in littera S*, vbi latè.

200 Decimusseptimus casus est, quādo apocha habet testes subscriptos, & facta litterarum comparatione, de earum maxima dissimilitudine constat; testes autem, subscriptiones suas recognoscunt, & fuisse ipsius debitoris manu confectam attestantur. Hoc in casu arbitrio iudicis referendum esse, cui magis fides adhibenda, vel litterarum dissimilitudini, vel ipsismet testibus, docuit apertè Iustinian. *in §. si verò tale, in Auth. de fide instr.*

Sequuntur hoc communiter Doctores, & præcipuè Cl. Menoch. *d. Casu 114. nu. 17.* vbi post multos relatos, quidquid à prudenti iudice in tali casu sit obseruandum, accuratissimè subnectit. Addo Mascard. *Conclus. sua 110. nu. 17.* & eruditissimum Scacciam, *d. capitulo 11. sub numero 1033. cum infinitis sequentibus*, vbi pro maiori elucidatione huius casus, varias facti species proponendo, circaq; ipsas extendendo, limitando, ac declarando, & latissimè versando,

quidquid in hac eadem materia excogitari potest, omnium elegantissimè attigisse visus est, ad ipsum, ne ibi per eum dicta absque lectoris vtilitate in præsentiarum repetam, eamdem lectorem relego.

201 Decimus octauus casus est, quando ipsamet apocha, & à debitore, licet negante subscripta, & à testibus insimul, qui deponant se fuisse præsentes, quando fuit ab eodemmet debitore cōfecta, producitur, & hoc casu ex ista scriptura priuata, licet negata plenam induci probationem, communis est scribentium sententia, sic post multos relatos omnium latissimè Masc. *Conclus. sua* 110. *num.* 1. *& per totam*, vbi id quoque varijs modis ampliat, ad ipsum, nè aliena mihi videar attribuere, & ex scriptis scripta conficiā, lectorem beneuolum remitto. Videndus quoque de hoc 18. *Casu* P. Rebuff. *in suo tract. de Chirographorum, & Cedularum recognitione, num.* 32.

202 Decimus nonus casus est, cum in ipsa apocha agitur de comparatione litterarum, ex testium testimonio, v.g. Producitur apocha, quæ dicitur à Caio scripta, & testes plures, qui præsentes minimè fuerunt, eum scriberetur, examinati, deponunt illam iudicio suo esse scripturam manu ipsius Caij scriptam, cuius quidem manum, & characterem notum habent. Hoc in casu, an ex huiusmodi comparatione plena, vel semiplena inducatur probatio, posset quis de facili dubitare.

203 Negatiuam opinionem, & quod nec etiam semiplena oriatur, tenuit inter alios Alex. *cons. suo* 16. *num.* 4. *in tertio. Dec. consil. suo* 615. *num.* 3. *circa finem*, Crauet. *consil.* 854. *nu.* 10. Bertazzol. *consil. suo criminal.* 295. *nu.* 16. *in* 2. Hippol. Riminald. *consil. suo* 30. *num.* 49. *cum duobus sequentibus, & consil. suo* 30. *num.* 50. *cum seq.* vbi omnium pulcherrimè, & latissimè, idem Riminald. *consil. suo* 219. *num.* 17. *& consil.* 439. *num.* 16. *in* 4. Menoch. post plures relatos *d. Casu* 114. *num.* 22. & Dominus Mascard. *Conclus. sua* 110. *num.* 10. *cum sequentibus, et Conclusione sua* 988. *num.* 1. Addo Card. Paris. *cons. suo* 19. *nu.* 43. *&* 44. *in* 3. vbi pulchrè ampliat hoc quoque procedere, licet ipsimet testes iudicantes

204 dixerint quod notam habent illius manū, & characterem, ex quo pluries viderunt eum scribere, & quod id tenent pro firmo, & indubitanter, nam ideo minus ipsorum depositio est penitus inconcludens.

Sic etiam precisè in Regio Consilio Neapolit. iudicatum fuisse testatur Afflictus, *decis. sua* 181. *num.* 9. & Grammatic. *decis. sua* 84. *&* 93. *nu. fin.* & certè sunt mirabiles decisiones in hac materia. Addo vlterius Rotam Genuens. *decis. sua* 18. *nu.* 3. & Ioseph. Ludouic. *decis. sua Perus.* 7. vbi post infinitos propemodum relatos, pro hac eadem sententia se iudicasse testatur. Addendus est etiam Valerius Vallaria *inter decisiones diuersorum Rota Lucensis dec.* 133. & Farinac. *consil. suo criminali* 70. *num.* 11. *& in additionibus in littera D.* vbi ità quoque fuisse resolutum in causa Auinionensis fideicommissi 26. Iunij 1583. coram bon. mem. D. de Rubeis, & in causa Bracchiarens. matrimonij 31. Ianuarij 1575. coram D. Episcopo Triolen. testatur.

205 Ratio autem huiusce Conclusionis (mea sententia) ea potest esse, quoniam testes isti non deponunt respectu scripturæ, de qua agitur, per aliquem sensum corporeum, vnde nil probat, *ad text. in l. qui testam. §. finali, ff. de testamentis.*

206 Præterea, ipsi testes in casu præsenti non videntur testificari, sed iudicare, iudicant enim scripturam esse de manu alicuius propter recognitionem, quam de eius charactere habent, ideo nil probant, secundum Innocent. & Doctores, *in cap. cum causam, de testibus.*

207 Accedit, quòd ipsi in sua opinione, ac credulitate de facili decipi possint, vt inqt Imperat. *in Auth. de instrumentor. cautela, & fide*, §. 1. Characteris enim similitudo facilè pōt effingi. Adeo enim homines sunt procliues, & propensi ad falsitates, vt peruerso studio aliorum manus, et scripturas, ad viuum, vt ita dicam, effingant, pulchrè Hippol. Riminald. *præcitato consil.* 30. *nu.* 55. *&* 439. *num.* 16.

208 Hinc postea vulgatum illud: Comparatio litterarum fallax est, cum facilis sit earum imitatio; ità Bimius *consil. suo* 188. *num.* 116. *in* 3. de his duobus pulchrè, & latè Cl. Aldouin. *d. consil.* 13. *num.* 12. *&* 13.

209 Ex his itaque apertè consequitur malè respōdisse Cl. Equitem Peregrinum, virum alioquin peritissimum, *consil. suo* 101. *nu.* 4. *&* 5. *in* 2. dum concludit. Si vltra huiusmodi testium depositionem concurreret comparatio legitimè facta, plenam probationem resultare, in hoc enim decipitur; qui enim litterarum comparatione accedente, vltra huiusmodi testium depositionem, plena potest emanare probatio, si semiplenam dumtaxat per ipsam litterarum comparationem induci probationem, aliàs per nos fuerit conclusum.

210 Firmum igitur remanet depositionem huiusmodi testium nullam fidem facere. Addo D. Martam *Voto suo Rotæ Pisanæ* 45. *in primis numeris*, & D. Sigismundum Scacciam, *lib.* 2. *de iudit. causarum ciuil. cap.* 11. *num.* 967. *&* 968. Adeundus etiam *sub num.* 969. vbi ampliat, vt hæc Conclusio habeat etiam locum in libro rationum, & in epistola, rationibus, vt per eum, quem consulas.

Limitatur autem communis ista traditio pluribus modis.

211 Et Primò, si isti testes sint affines, seu attinētes illius, cuius apocha illa esse contendit, tunc semiplena saltem inducitur probatio. Sic ꝑcisè post Ruinum Hipp. Rim. *cons. suo* 503. *num.* 14. *in* 5. & reddit rationem: qm̄ ipsi tanto minus decipi possunt, cum longè magis verisimiliter de eius charactere notitiam habeant, argum. *l. octaui, ff. Vndè cognati.*

212 Sed ista limitatio (pace tanti viri dixerim) haud mihi videtur tuta, militāt enim & in hoc

casu ceteræ omnes rationes, quas superius ad fundandam regulam attulimus.

213 Coarctatur secundò, quādo vltra huiusmodi depositionem, alia concurrent adminicula, tunc enim probatio in isto casu proculdubio induceretur. Sic præcisè inter alios Paul. Granut. *Theoremate suo* 15. *num.* 19. *cum sequentibus*, vbi quamplures Rotarum decisiones deducit, & latè insistit.

214 Fallit tertio loco, quando huiusmodi testes, qui deponunt scripturā esse talis, quia eius characterem cognitum habent, apertè deponerēt se vidisse, & adfuisse tūc temporis, quo ipsa scriptura fuit confecta, tunc enim absque dubio inducitur probatio.

215 Qualis autem oriatur, an scilicet plena, vel semiplena, non est eadem omnium sententia.

216 Opinionem enim, quod plena oriatur, tenet inter alios Card. Paris. *consil. suo* 19. *num.* 43. *in* 3. Preteus *cons. suo* 44. *nu.* 2. *etiā in* 3. Viuius, *Opinione sua* 889. *nu.* 4. *ferè in fi.* Daniel. Moller. post infinitos relatos, *lib.* 4. *Semestr. c.* 43. *nu.* 4. & Thom. Triuisan. *lib.* 2. *decis.* 52. *num.* 13. *&* 19. & alij multi.

217 Contrarium tamen, quòd videlicet semiplena dumtaxat inducatur, Communiter receptū est. Sic enim præcisè tenuit post Bart. *in l. admonendi.* Alciat. *consilio suo* 14. *num.* 3. *lib.* 5. & Hippol. Riminald. post quamplures adductos *præcitato consil. suo* 30. *num.* 51. vbi etiam subdit, ad plenam posteà probationem inducendam necessarium esse comparationis litterarum adminiculum.

218 Et ad hanc communem sententiam corroborandam adducitur ab omnibus text. *in* §. *si quis igitur, in versic. etenim tales, in Authent. de instrumentorum cautela, & fide*, vbi sic expressè legitur. Etenim tales suscipimus testificationes, quas præsentes testes dicant, quia his præsentibus subscripsit, qui documentum fecit, & hunc nouerunt, &c. Ex quibus quidem verbis, satis apertè colligitur, depositionem horum testiū, qui præsto fuere, cum debitor scriberet, fidem facere, & quidem semiplenam, cum Iustin. posteà ad plenam in discursu exigat comparationis adminiculum. Hæc alij.

219 Mihi tamen, vt quid sentiam in hac difficultate liberè loquar, neutra harum opinio vera videtur, arbitror enim nullo pacto sustineri posse, vt plena, vel semiplena ex depositione illorum testium, hoc in casu probatio inducatur.

220 Nec sanè mirum: licet enim ipsi testes præsentes extiterint, & viderint, quādo debitor puta Sempronius chirographum confecit; attamē in recognitione facienda, eos facillimè decipi posse, cum continuò hominū malitia excrescente, reperiantur non pauci, qui ità rectè aliorum manus, & scripturas, seu characteres effingunt, vt vix alteram ab altera peritissimus etiā quisque dignoscere possit, vt vnusquisque fateatur, necesse est.

221 Adde præterea hos realiter nescire posse, apocham esse illam, quam viderunt scribi, nisi per ipsam similitudinem litterarum, quæ, vt diximus, fallax est.

222 Accedit etiam, ipsam scribendi formā multis ex causis quotidie mutari, vt in Auth. *de fide instrumentorum, in princ.* aliter enim quis in iuuentute scribit, quam in adolescentia, aliter posteà cum senio confectus erit, aliter sanus, quam cū morbo laboraret, aut conualescere incipiat, quinimò plerosque diuersis scribētes calamis, diuersas exarantes litteras cernimus.

Quid ergò?

223 Opinor ego aliqualem dumtaxat probationem induci, quæ quanta sit, iudicis arbitrio relinquendum existimo. Sic etiam præcisè tenet Ioseph. Ludouic. *d. decisione sua Perusina* 7. *nu.* 14.

224 Nec officit text. *in d. versic. etenim tales.* Respondeo enim, quod ibi nullo pacto colligi potest probationem semiplenam induci ex taliū testium testificationibus: solum enim ibi habetur, tales testificationes receptas esse, sed quænam probatio ex ipsis inducatur, ibi nō decidītur. Nos autem hoc esse iudici arbitrarium opinamur.

Et hæc, inspectis iuris communis regulis dicta sint.

225 In praxi enim, talium testium depositiones vbique ferè recipiuntur, & ex ipsis plena resultat probatio. Sic enim in Curia Romana obseruari testatur Octauian. Vestrius, *in sua practica, lib.* 6. *tit. de productione iurium in Curia, num.* 8. vbi similiter huiusmodi stylū Romanę Curiæ à iuris dispositione minimè abhorrere accuratissimè demonstrat, eum sequitur Viuius, *d. sua Opinion.* 889. *in fine*, Mascard. *Conclus. sua* 988. *num.* 2. P. de Caball. *cons. suo* 150. *num.* 9. *&* 10. Et Paulus Granut. *d. Theorem.* 15. *num.* 23. Et licet ad hoc plures decisiones Rotæ Romanę per eumdem Granutium relatæ, obstare videantur, ipsæ tamen resoluit, & in vltimis numeris plures quoque adducit casus, in quibus illa sola testiū depositio, videlicet, quod notam habēt manum, &c. plenè probat, prout etiam facit Vrsill. in addit. ad Afflict. *decis. sua* 181.

Hoc etiam probatur apertè *ex decis.* 124. *nu.* 2. *parte* 2. *in nouissimis.* Addo Scacciam, qui de hac eadem Consuetudine in Vrbe testatur, *d. c.* 11. *num.* 956. *&* 971.

226 Non omittendum tamen volo, Farinac. *consilio suo crimin.* 70. *num.* 12. attestari, talem cōsuetudinem, & stylum Curiæ Romanæ limitari, non procedere in recognitione apocharū, ibiq; diuersas Rotarum decisiones adducit.

227 In inclita Ciuitate Venetiarum, quod taliū testium depositiones pariter recipiantur, meminit inter alios Clar. Decian. *consilio suo* 11. *nu.* 128. *in primo.*

228 Id quod etiā in hac celebri Ciuitate ab omnibus obseruari, & in iudicijs pluries practicatū ab excellentissimis, & præclarissimis viris sæpius audiui.

Similiter, quod contrarium malè obseruetur, tradit D. Moller. *d. cap.* 43. *in fine.*

Et

229 Et denique quod in praxi illa tam ſtricta iuris cenſura, de qua ſupra, minimè recipiatur, teſtatur Valaſc. *deciſ. ſua Luſitania 67. nu. 14.* vbi quoque ſubdit, ita ſæpiſſimè ſe vidiſſe iudicatũ fuiſſe. Eſt bene verum, quòd ipſe vult, vt vltra talium teſtium depoſitionem, intercedat quoque ipſa litterarum comparatio in forma conſueta.

230 Pro coronide tamen obſeruandum volo,
Vallariam, *d. ſua deciſio. Lucenſi* 133. contra iſtam
conſuetudinem iudicaſſe, inquit enim, quod cũ
in contrarium adſit ipſa iuris communis diſpo-
ſitio, dicta conſuetudo propterea, licet longo
vſu in Romana Curia, & alibi obſeruata, non
231 operabitur in dicta Ciuitate Lucenſi, quæ vi-
uit ſuis legibus, & in qua minimè adeſt talis
conſuetudo.

232 Vigeſimus adducitur caſus, & eſt, quando teſtium depoſitio cum ipſa comparatione concurrit, tunc enim plenam huic apochæ, fidem adhiberi, communiter receptum eſt. Sic præcisè poſt Bart. ac alios, P. Gil Ken. *in d. l. inſtrumenta, num. 12. C. de probationibus*.

233 Vigeſimusprimus, ac poſtremus caſus eſt, quando ipſamet apocha manu debitoris conſcripta, & à tribus teſtibus ſubſcripta, qui cum parte eam ſcriptam à debitore negent, producitur, tunc facta bene comparatione, facit talem qualem præſumptionem, quæ minus eſt, quam ſemiplena probatio; ſi verò comparatio ipſa facta ſit tam litterarum debitoris, quam teſtium, & bene correſpondeant vndique, facerent ſemiplenam probationem, Salicet. *in l. in bonæ fidei contractibus, C. de rebus creditis*; ratio eſt: quia ſicut comparatio contra debitorem probat, ita contra teſtes, cum non ſit diuerſa ratio, teſte Purpurato, *in l. admonendi, num. 175. cum ſequentibus, ff. de iureiurando.* Sequutus eſt hæc omnia P. Rebuffus, *in d. ſuo tractatu, nu. 31.*

De Apocha manu creditoris conſcripta.

SVMMARIVM.

1 *Apocha manu creditoris conſcripta nullam ad fauorem ipſius probationem inducit.*
2 *Ratio.*
3 *Nullus eſt idoneus teſtis, nec legitimum poteſt ferre teſtimonium in cauſa propria.*
4 *Apocha manu creditoris conſcripta, ad fauorem ipſius tunc fidem facit, quando & à debitore foret ſubſcripta.*
5 *Tantum operatur ſubſcriptio ad obligandum ſubſcribentem, quantum ſi ſcriptura tota manu illius fuiſſet ſubſcripta.*
6 *Idem dicito de ſupraſcribente. ratio ibidem.*
7 *Apoca manu creditoris conſcripta, tunc demum ad fauorem ipſius, ſubſcriptione debitoris intercedente, probat, quando ipſemet debitor ſe ſubſcripſit vti principalis obligatus, vel vti fideiuſſor, ſecus autem ſi vti teſtis.*
8 *Item, quando habuit notitiam contentorum in ea ſcriptura, cui ſe ſubſcripſit.*
9 *Vtrum ſubſcribens poſſit probabiliter allegare ignorantiam contentorum in ſcriptura, cui ſubſcripſit? vide per Caſtrenſ. remiſſiuè.*
10 *Item, quando ſubſcriptio fuit ſpecialis, non generalis.*
11 *Contrarium verius.*
12 *Tantum operatur genus in ſuo genere, quantum ſpecies in ſua ſpecie.*
13 *Apocha manu creditoris conſcripta, tunc pro eo fidem faceret, quando in ea adeſſet ſubſcriptio trium teſtium, qui examinati, & ſubſcriptiones ſuas recognoſcentes apocham illam fuiſſe ab ipſo creditore conſcriptam debitore præſente, & conſentiente, ipſis etiam præſentibus, & videntibus apertè deponerent.*
14 *Amplia, & num. 15.*
16 *Quid iuris, ſi teſtes in fata cõceſſiſſent? docet ibi author.*
17 *An ex apocha redacta in publicam formam per creditorem Notarium, probatio aliqua ad fauorem ipſius inducatur? Dubitatur.*
18 *Author concludit pro negatiua.*
19 *Ratio.*
20 *Declara.*
21 *Limita, & num. 22.*
23 *Apocha manu debitoris confecta, tunc plenè probat, quando eſſet alterius liberatoria, & penes debitorem reperiretur.*
24 *Item probat quando creditor poſt illam apocham à ſe confectam in fata conceſſit.*
25 *Ratio.*
26 *Liberculus rationum defuncti concurrentibus alijs coniecturis, plenè probat.*

Hactenus de apocha manu debitoris conſcripta diſſeruimus, nunc autem de ea, quæ à creditore reperitur confecta, congruenti ordine diſſerendum eſt.

Dubitatur igitur, an ex apocha priuata manu ipſius creditoris conſcripta, ſpecimen aliquod probationis inducatur.

1 ET rem paucis perſtringẽdo, nullam ad fauorem ipſius probationis fidem emanare concludito. Caſus eſt apertus *in l. inter chartulas, C. de conuenien. fiſci debitorib. lib. 10. in l. exemplo, in l. inſtrumenta, C. de probationibus*, & vtrobique notatur, traditur per Bart. & alios, *in l. nuda ratio, col. vlt. & in l. admonendi, col. 6. ff. de iureiurando*, quatenus concludunt, librum rationum ad fauorem ipſius ſcribentis nullam fidem facere.

2 Et ratio quoque eſt apertiſſima, quoniã ſcriptura ipſa priuata inter ſpecies probationum connumeratur, tendit enim ad effectum probationis faciendæ, ad latè tradita per Maſcard. *quæſt. ſua 6.*

3 Sed ſic eſt, quòd nemo in cauſa ſua eſt idoneus teſtis, nec legitimum poteſt ferre teſtimonium, *l. omnibus, C. de teſtib. l. nullus, ff. eodem, & l. 1. C. ne quis in ſua cauſa*, ergo nec etiam apocham aliquam pro ſe conficere poterit.

4 Limitatur tamen principalis iſta Concluſio, quando

quandoipsamet apochamanu creditoris con-
scripta subscriptione quoque ipsius debitoris
esset munita, nam tunc subscriptio illa recogni
5 ta subscribentē ipsum obligaret. Tantum enim
operatur subscriptio ad obligādum subscriben
tem, quantum si scriptura tota fuisset illius ma
nu conscripta; ita eleganter notat Bart. *in l.em-
ptor, §. Lucius, per illum text. ff. de pactis*, & sequun-
tur Doctores ibi, notatur *in l.si quis ex argentarijs, ff. de edendo*, tradunt etiam Baldus, Paulus, Alex. Ias. & alij, *in l.cum antiquitas, §.cum autem, C. de testamentis*, idem Bald. *in Authent. Contra qui propriam, C. de non numerata pecunia*, vbi inquit, quòd illa Authentica locum habet contra subscribentē scripturam, licet non sua manu scriptam, & sequitur Ias. *in d. §. cum autem*, & idem de subscribente latissimè tradunt Ang. & Imola, Alex. Aret. & Ias. *in l.ita stipulatus, §.Chrysogonus, ff. de verborum obligationibus*, & est indubitata Conclusio, secundū quam consuluit quoque Castrens. *in consil. suo 216. vol. 2.* vbi adducit textum *in l.in donationibus, C. de donationibus, & in l. 1. §. sed si mandauit, ff. quod iussu*. Socinus *consil. 68. num. 2. in 4.* & Eques Rugerius *consil. suo 6. num. 1. & 36. in primo*. Et ideo Notarius, qui se subscribit in instrumento, videtur ipsum instrumentum scripsisse, ac confecisse, vnde plenam fidem faciet, secundum Alex. *cons. suo 14. col. 4. num. 14. & num. 24. in 6.* sequuntur Iason, & Decius, *in Authent. Si quis in aliquo, C. de edendo*, idem Decius *consil. suo 447.* Addo de hac materia Clar. Mascard. *Conclus. sua 1347. in primis numeris*, vbi omnium elegantissimè.

6 Et quod dictum fuit de subscribente, idem dicas de suprascribente, quia suprascriptio trahit ad se actum, prout subscriptio, & eosdem operatur effectus, vt concludit Alex. *cons. 147. vol. 7.* ac plurimi alij relati per Mascard. *d. Conclusione 1347. num. 14.*

Hoc tamen, quod dictum est de subscribente enucleatur, ac declaratur tribus modis.

7 Et Primò, vt dumtaxat procedat, quando ipsemet subscribens se subscribit vti principalis obligatus, vel vti fideiussor, secùs autem si vti testis, & præsens illi actui, tunc .n. subscribendo non obligaretur contentis in illa scriptura. Est casus, & ibi notatur, *in l. Titia, §. Lucius, ff. de legatis 2.* notant gloss. & Doctores, *in l. Gaius, ff. de pignor. actione, & in l. fideiussor, §. pater, ff. de pignoribus*, & tradit in terminis Castrens. *in præallegato consilio 216. in principio*, vbi etiam, quando subscribens dicatur subscripsisse vti principalis, an verò tanquam testis, & præsens illi actui, de quo etiam per Ioānem Andraem post Innocentiū *in cap. 2. extra, de fide instrumentorum*, eleganter edisserit. Videndus quoque Mascard. *præcitata Conclus. 1347. num. 24. & 25.*

8 Declaratur secundò, vt potissimum locum habeat, quando subscribens ipse habuisset notitiam contentorum in scriptura, cui se subscripsit, aliàs enim sibi illa subscriptio minimè noceret. text. est apertus *in l. finali, C. plus valet quod agitur, & in l. 2. C. de rebus alienis non alienandis*, & vtrobique notatur amplissimè, Mascard. *d. Conclus. sua 1347. num. 16. cum seq.*

9 Vtrùm autem subscribens possit probabiliter allegare ignorantiam contentorum in scriptura, cui subscripsit, declarat eleganter Castrens. *in d. consil. suo 246.* Videndus quoque Mascardus *præcitata conclusione, num. 19. cum seq.*

10 Declaratur tertiò, vt præcipuè procedat, qñ subscriptio fuisset specialis, generalis namque ipsi subscribenti præiudicium minimè gigneret, ita Bartol. *in l. diuus, §. idem Senatus, ff. de fals.*

11 Sed istud dictum Bart. communiter reprobatur, tantùm enim operatur genus in suo ge-
nere, quantùm species in sua specie, *l. si dño', de
12 administratione tutorum, & l. si chorus, ff. de leg. 3.* vn-
dè sicut specialis subscriptio noceret subscribenti quoad ea, quę sub illa specialitate cōprehenderentur, ità quoque generalis subscriptio præiudicabit quoad ea, quæ sub illa generalitate comprehendi possunt; & ità per hanc rationem contra Bartol. concludunt Angel. Imola, Alexand. Iason, Aretin. & omnes, *in Auth. Si quis in aliquo, C. de edendo*, idem Iason, *in d. l. cum antiquitas, §. cum autem*, Alexand. *in præcitato consilio 147. Ponderatis, colum. 2. & 3. in secundo*, & infiniti alij.

13 Coarctatur secundo principaliter præmissa Conclusio, quando in ipsamet apocha manu creditoris conscripta, trium quidem testiū, qui examinati, & subscriptiones suas recognoscentes apocham illam fuisse ab ipso creditore cōscriptam debitore præsente, & consentiente, ipsis etiam præsentibus, & videntibus apertè deponerent, subscriptio esset inserta. In hoc enim casu apocha illa absque litterarum cōparatione, ex quo clarè constat, quòd ipsiusmet creditoris manu fuerit scripta, plenam probationem induceret. Casus est de hoc apertissimus *in l. scripturas, C. qui potior.* quam ità etiam notanter intelligit, & ampliat Anan. *consilio suo 40.* Ias. *cons. 129. col. 2. in primo*, & Pancir. *consil. suo 131. nu. 23.*

14 Ampliatur, vt hoc præcipuè procedat, quando testes ipsi subscripti attestarentur potissimū de veritate in ipsamet apocha contentorum, vt quia fuissent præsentes contractui, & accordio, de quo stipulator confecisset scripturam, & testes se subscripsissent attestātes se fuisse pręsentes omnibus contentis in ea.

15 Pariter si fuisset facta conuentio, & promissio sine scriptura de re aliqua, præsentibus duobus, vel tribus testibus, deinde absente promissore, stipulator cōfecisset scripturam manu sua de illa conuentione, & testes illi se subscripsissent; in hoc etiam casu ex tali scriptura à testibus de veritate contentorum in ea attestātibus recognita, plena absque difficultate emanaret Latius autem de hac secūda principali limitat. disserit Crauetta *de antiq. temp. par. 1. vers. quæritur etiam, num. 80. cum tribus seqq.* vide per eum.

16 Sed quid iuris si testes in fata concessissent? Cōsilium est, vt ipso debitore negante, fiat cōparatio subscriptionū testium ad alias litteras manu eorumdem testium conscriptas, & facta exinde

exinde legitima comparatione, habitaq; litterarũ similitudine, resultabit eo in casu semiplena probatio, quę quidem, vt actori possit, & debeat deferri iuramentum in supplementũ probationis, absque aliqua difficultate erit in causa, ità notanter docuit Ias. *in d. consil. suo 129.*

Sed altera non minus pulchra, quàm noua suboritur hic difficultas, & talis est.

17 Producitur Apocha manu creditoris conscripta, in publicam tamen formam ab eodẽ, vt quia sit Notarius, redacta, an ex ipsa ad fauorem ipsius probatio aliqua induci possit? Dubitatur.

18 In huiusmodi difficultate. Rem paucis de more nostro, perstringendo, conclude pro negatiua.

19 Et ratio est: quia adhuc locum habet trita illa iuris regula, quod nemo in causa propria potest legitimum sibi ferre testimonium, *d. l. omnibus, & d. l. nullus idoneus, de testibus*, per quam etiam ità concludit Baldus *in l. si Consul, de adoptionibus*, Bartol. *in l. filius, §. sequens, ff. de falsis*, vbi etiam inquit, quòd instrumentum pro scribente nihil probabit, & plurimi alij.

20 Est tamen verũ, quòd quatenus in ipsa apocha contineretur aliquid contra scribentem, eatenus plena de eo induceretur probatio, *prout est textus in l. non putauit, §. si quis sua manu, ff. de contrahend.* & dictum fuit latius *supra lib. 1.*

21 Limitatur hoc tamen dupliciter, & Primò, quando ipsemet debitor illi instrumento, seu apochæ priuatæ in vim publicę redactæ, se postea subscripsisset: tunc enim ad fauorem ipsius creditoris scribentis, plena absque alio resultaret probatio, ità notanter Angelus *in l. 1. §. inter filium, per illum textum, cum ibi notatis per glossam, & Bartolum, ff. de fals.* & sequitur Alexander *ibi in additionibus ad Bartolum.*

22 Secundò limita, quando Notarius confecisset instrumentum inter debitorem, & creditorem, & defuncto posteà creditori successisset, eo enim casu ex illo instrumento ad fauorem ipsiusmet Notarij plena oriretur fides. est casus, & ibi notat Bartol. *in l. de eo, §. 1. ff. ad leg. Cornel. de falsis:*

23 Limitatur tertiò principaliter supradicta regula, quando apocha ipsa priuata manu creditoris confecta, alterius, nempè debitoris esset liberatoria. Tunc enim si penes ipsum debitorem reperiretur, plenè ex ea liberatio ipsa induceretur, sic præcisè inter alios Ioannes Baptista Caccialup. *in d. l. admonendi, num. 56.* vbi tamen debitorem ipsum probare teneri huiusmodi apodissam ab ipso creditore sibi fuisse redditã, apertè subiungit; sequitur hoc idem Cato Sachus *ibidem nu.* 49. Conferunt ad hoc mirum in modum, quæ alias diximus *supra lib. 1.*

24 Coarctatur quartò, quando ipsemet creditor, post apocham illam à se confectam, in fata posteà concessisset. Tunc enim aliqualis saltẽ ex ea fides, ac probatio ad fauorem hæredum ipsius induceretur.

25 Nec sanè mirum, non enim præsumitur, qđ ipsemet creditor, veluti immemor salutis ęternæ, falsa illa apocha post se relicta in fata voluerit concedere. Ita Bartolus *in d. l. admonendi, col. 7. versic. circa secundum*, Soc. *consilio* 161. *col. 2. versic. nec obstat, & consilio* 295. *col. item secunda, in secundo*, Iason *in d. l. admonendi, num.* 105. & Crauetta *consilio suo* 274. *num.* 4. 158. *num.* 7. *&* 275. *versic. sextò fortiter*, vbi etiam subdit, quod mors defuncti obtinet vim iuramenti, adducit dicta Castr. *consil. suo* 301. *in tertio dubio, lib.* 1. sequitur Decius *in l. 1. in secundo notab. C. de edendo, & in cap. 2. col. 5. extra, de fide instrumentorum.*

26 Et in libercul o rationum defuncti, concurrentibus aliquibus alijs coniecturis, quod plenè probet, scribit Paris. *consil.* 104. *num.* 75. *cum seq. in primo*, vide quæ supra scripsimus, *lib.* 1. Satis.

Latius de hac materia videndi Mascard. *præcitata Conclusione* 1347. & Dom. Menochius *de præsumptionibus, lib.* 3: *præsumptione* 66. vbi omniũ latissimè, ac elegantissimè.

De Apocha manu Tertij conscripta.

SVMMARIVM.

1 *An ex Apocha priuata manu Tertij confecta, probatio aliqua inducatur, ambigitur.*
2 *Exemplum.*
3 *Author distinguit plures casus.*
4 *Apocha manu Tertij confecta quando non habet neque subscriptionem partium nec testium, nec etiam ab ipso scribente est recognita, & debitor, vel eius hæredes illius eunt inficias, tunc nullam probationem inducit; & est verissima Conclus. num.* 19.
5 *Ratio.*
6 *Amplia ex Romano, & num.* 7.
8 *Officium Notarij operatur tantùm circa validitatem, & probationem scripturarum, quas facit sollemniter vti Notarius.*
9 *Ratio & num.* 10. 11. *&* 12.
13 *Apocha priuata scripta à tertio, sine subscriptione partium, & testium, non probat, etiamsi recognita esset ab eo, contra quem facit; Ratio ibidem, & num.* 14.
15 *Fallit autem hoc, quandò is, contra quem facit, asserit eam fuisse scriptam de sua voluntate, quia tunc probat.*
16 *Ratio.*
17 *Extenditur fallentia, etiamsi negaret posteà contenta in ipsa scriptura.*
18 *Restringitur Fallentia, vt non procedat quoad præiudicium contra Tertium.*
20 *Apocha manu Tertij confecta, quando non habet partium, neque testium subscriptiones, fuit tamen per illum Tertium, qui illam scripserat, & qui attestatur eamdem se scripsisse de voluntate vtriusque partis, recognita, non inducit plenam probationem.*
21 *Ratio.*
22 *Fundamenta, quibus per Authorem firmatur istæc Cõclusio. & num.* 23. 24. 25. 26. 27. *&* 28.
29 *Opponitur.*
30 *Solutio.*

Minus

31 Minus tamen, quam semiplenè probat, & num. 32. & 33.

34 Opinio Mandell. Albens. consilio suo 660. numero 1. in quarto, improbatur, & num. 36.

35 Necnon & Decij in consilio suo 56. num. 4. & 650. num. 9.

37 Accidentibus alijs coniecturis, adminiculis, ac praesumptionibus plenè etiam probat.

38 Quales autē debeant esse istae praesumptiones, siue qualia adminicula iudicis arbitrio relinquitur.

39 Apocha recognitio facienda est in iudicio parte citata, aliàs nil prodesset.

40 Apocha manu tertij confecta, dummodo constet, quod fuerit per ipsum scripta de mandato debitoris, contra ipsum debitorem plenè probat.

41 Ratio.

42 Dictum Geminiani deducitur.

43 Licet stetur dicto tertij, qui Apochā conscripsit, quoad recognitionem scripturae, non tamen statur quoad contenta in ea.

44 Ratio.

45 Pulchra dubitatio proponitur. Producitur Apocha, quae asseritur scripta manu tertij, putà Aloysij. Aloysius ipse examinatus se illam scripsisse negat. Sed facta litterarum comparatione, reperitur cū charactere ipsius Apochae magna similitudo. Dubitatur, numquid isto casu sit standum eius dicto, vel potius comparationi ipsarum litterarum?

46 D. Scaccia concludit standum esse eius dicto.

47 Ratio, & num. 48.

49 Altera excitatur quaestio. Producitur Apocha, quae manu Titij esse conscripta asseritur. Titius interrogatus eam manu sua esse conscriptam fatetur; sed tamen facta litterarum comparatione, eius manus apparet omninò dissimilis. Dubitatur, numquid hoc casu sit standum eius dicto, vel potius comparationi?

50 D. Scaccia concludit, quod intercedente magna varietate, & modica temporis intercapedine, sit potius standum comparationi, quam dicto. Secus autem sit, si dicta duo non concurrant: eum consulas.

51 Apocha manu tertij confecta, quando habet dumtaxat subscriptiones testium, qui illam recognoscunt: probat, ex glossa in c. 2. de fide instrumentorum.

52 Contrarium multi. Ratio ibidem.

53 Opinio gl. in d. cap. 2. in duobus dumtaxat casibus posset saluari, quos ibi deducit author, & numero 54. 55. & 56.

57 Opinio glossae damnatur etiam per Socinum, & per Authorem.

58 Ad hoc vt per testes subscriptiones suas recognoscentes, approbetur illa scriptura, requiritur, quod saltem tres adsint, nec duo sufficerent.

59 Sed qualis ex illorum testium in illa priuata Schedula manu tertij confecta descriptorum recognitione fides oriatur maximo est inter Doctores altercatio.

60 Author distinguit duos casus, & numero 61. 62. 63. & 64.

65 Opinio Hieronymi Papponij, consilio 101. num. 6. in primo deducitur.

66 Improbatur, & Viuij sententia opinione sua 113. affertur.

67 Quam etiam sequitur Author, licet eamdem posteà in aliquibus damnet, & num. 68.

69 Obiectio proponitur.

70 Soluitur per Scacciam, & num. 71. 72. & 73.

74 Apocha etiam publici Notarij manu confecta, non tamen in publica forma, minimè probat, nisi à parte fo-ret recognita; aut per testis, quòd de mandato partiū fuerit conscripta recognitionem comprobata. Subamplia & num. 76.

75 Quādo Apocha priuato diceretur in publica forma cōscripta, declarat Author.

77 Qualis esse debeat ipsorummet testium in ipsamet apocha subscriptorum recognitio, seu depositio, eleganter docet Author, & num. 78. 79. 80. 81. 82.

83 Si producatur apocha manu tertij cōfecta, in qua adsint dumtaxat subscriptiones testium, & tom ipsi testes, quam scriptor decesserint, ita vt ad suarum subscriptionum recognitionem deueniri non possit, facta litterarum comparatione tam ad ipsam scripturam, quā ad ipsorum testium subscriptiones, & omnimoda litterarum similitudine reperta, plena ex ea apocha oritur probatio ex sententia Scacciae.

84 Et hanc opinionem vti aequam sequitur quoque Author rationibus, vt per eum, ibidem.

85 Apocha manu tertij confecta, & à debitore, ac à testibus subscripta, qui testes subscriptiones suas recognoscentes deponant tantum de confessione ipsius debitoris confitentis se subscripsisse, non autem affirment, quod in eorum praesentia fuerit ab ipso debitore subscripta, an probet, non est eadem omnium scribentium sententia.

86 Mattheus de Afflictis tenet pro affirmatiua.

87 Fundamentum eius.

88 Contrarium Author.

89 Ratio eius, & num. 90.

91 Afflicti decisio posset saluari, vt per Authorem.

92 Apocha manu tertij confecta, subscripta tantum à partibus, seu ab ea solum, contra quam ipsa facit, non autem à testibus, recognito plenam fidem facit.

93 Videndus de hoc casu D. Scaccia remissiuè.

94 Apocha manu alicuius tertij confecta, qui vir bonus, fide dignus, & amicus eius, qui ipsimet apocha contradicit, extiterit, accedente etiam aliqua verisimili praesumptione, quòd ipso schedula de consensu, & voluntate eiusdemmet negantis fuerit conscripta; plenè probat.

95 Apocha per tertium conscripta, & subscripta vtraque parte mandante, vltra subscriptionem testium, plenā probationem inducit.

96 Ratio.

97 Declara.

98 An tertius exhibens chirographum debiti cum Clausula, (A chi presenterà il presente scritto) possit in iudicio agere contra debitorem, dubitatur.

99 Author concludit pro affirmatiua.

100 Adiectus solutioni, licet ei rectè soluatur, regulariter tamen nullum agendi ius habet.

101 Fallit, si per creditorem fuisset traditum sibi instrumentum, vel chirographum ipsius debiti.

Ratio ibidem.

102 Et haec est verissima Conclusio, & indubitabilis.

103 Difficultas maxima consistit in eo, an ipsemet debitor obijcere possit exhibenti ipsummet chirographum, exceptio-

ceptionem solutionis principali creditori facta?
104 *Pro resolutione Author distinguit, & numero* 105. *&* 106.
107 *Quæ quidem distinctio seruatur in praxi.*
108 *Pulchrum notabile in materia illorum verborum.* (A chi presenterà il presente scritto) *deducit ibi Author.*
109 *Pulchra dubitatio.*
110 *Resoluitur per Carol. Bardelon. & numeris duobus sequentibus.*
113 *Alius casus proponitur per Rebuffum.*
114 *Alij etiam remissiuè.*

Viso, An ex apocha priuata manu debitoris,& creditoris cõscripta, probatio aliqua inducatur; superest modò, vt de ea, quæ manu tertiæ personæ reperitur confecta, iuxta ordinem nobis propositum, præcipua institua tur tractatio.

1 Dubitatur itaque, an ex ea fides aliqua proba-
2 tionis oriatur? exemplum pro iunioribus. Producitur chirographum scriptū, vt videtur manu Sempronij, in quo ipsemet Sempronius scripsit Titium debitorem Pamphyli in centum; quod quidem chirographum attestatur se scripsisse de voluntate ambarum partium; Quæritur de fide ipsius?

3 In huiusmodi difficultate, omissis opinionibus glossæ *in capit. 2. extra, de fide instrument. & in §. si tamen quisquam, in Authent. de instrumentor. caut. & fide*; necnon omissa Baldi sententia, *in l. instrumenta, C. de probationibus*, de quibus omnibus pulchrè,& latè per Romanum, *in d.l. Admonendi, num.* 43. *&* 44. & per Catonem Sacchum, *nu.* 37. Ad faciliorem, ac veriorem huiusce materiæ intelligentiam, nonnullos dumtaxat casus, qui de facili in praxi contingere possunt, esse distinguendos existimo.

4 Primus quidem est, quando in ipsamet apocha manu tertij confecta, nõ adesset neque subscriptio partium, nec testium, nec etiam ab ipso scribente esset recognita, & debitor conuentus, vel eius hæredes illius irent inficias,& tunc conclusio sit, dictam scripturam minimè probare. Sic præcisè probatur *in d. l. scripturas*, arguendo à contrario, *C. qui potiores in pignore habeantur.*

5 Et ratio est etiam in promptu: nam alioquin esset in potestate tertij obligare alium, quod reprobant iura, eo inscio, & inuito, cum consensus in obligatione debeat interuenire. Ang. *in* §. 1. *Instit. de obligationibus*, quem prçcisè sequutus est D. Petrus Rebuffus *in suo tractatu de chirographorum recognitione, num.* 37. Sic quoque docet in
6 specie Romanus, *in d.l. Admonendi, num.* 46. vbi amplius voluit, quod etiamsi scripta fuisset à mercatore, cui aliàs fides adhiberetur, non tamen probaret, Fides enim, quæ mercatoribus adhibetur, solet ipsis adhiberi quoad libros rationum suarum, nec ad alia extẽditur negotia. Ita etiam pulchrè tradit Ioannes Andreas, in Additionibus ad Speculatorem, *in tit. de Instrumentorum editione, §. nunc dicendum, in magna additione*; & sequitur Cato Sacchus, *in d.l. admonendi, nu.* 39. & Caccialup. *nu.* 66. *versic.* 19. *conclusio.*

7 Tu vero notabilius amplia, etiam quod fuisset illa schedula priuata manu Tabellionis cõfecta: nam adhuc non recognita minimè probaret; sic notatur *in d.l. scripturas*, officium enim Notarij operatur tantum circa validitatem, &
8 probationem scripturarum, quas facit sollemniter vti Notarius.

9 Ratio huiusce rationis est: quia quando Notarius facit scripturam, vt Notarius, & sollemniter, consideratur in eo iuramentum, quod præstitit initio suscepti Notariatus: iurãt namque Notarij exercere fideliter suum officium, *c. ad audientiam, de præscriptionibus*, Pulchrè Speculator *in tit. de instrumentorum edit. §. restat videre, sub num.* 37. *uers. item quæro, & num.* 38. vbi huius iuramenti præcisam formulam ponit cum suis concordantibus. Considerantur prætereà omnes sollemnitates, quæ requiruntur in scripturis publicis.

10 At quando facit scripturas priuatas, non maiorem habent fidem illæ scripturæ, quam scripturæ alterius personæ priuatæ. *argum. text. in l. scripturas, & ibi gloss. in versic. notarij, C. qui potiores* Sequitur Felin. *in d. cap. 2. sub n. 5. versic. quarta declaratio, de Fide instrument.* subdens, quod non
11 plus operatur subscriptio Tabellionis in Apocha, quam subscriptio alterius simplicis testis; & ratio est: quia sicut authoritas, quæ competit ratione officij, seu exercitij, non debet ope-
12 rari vltra naturam officij, ad tradita per Seacciam post alios *d. cap.* 11. *num.* 149. Sic etiam fides, quæ præstatur scripturis Notariorum, non debet præstari scripturis, quas ipsi faciunt vti personæ priuatæ, & non vti Notarij, & sic meritò possunt Notarij huiusmodi te dargui, ex quo suo officio abutuntur, vt notat Felin. vbi supra.

13 Amplia secundò respectu personarum recognoscentium, vt sit vera, etiamsi manus, & littera esset recognita ab aduersario, cõtra quem facit apodissa, quia nihilominus non probaret; nam aliud est acceptare scripturam esse scriptam manu alterius, & aliud est acceptare contenta in ea; quare potest pars confiteri, & acceptare, seu recognoscere illam scripturam esse scriptam de manu eius, qui eam scripsit, sed negare cõtenta in ea scriptura, quia vt scribit Crauetta, *de Antiquitatibus Temporum Rubrica Reuocare consilium, in verbo, quæritur etiam, sub nu.* 82. stant
14 simul, quod tertius scripserit me esse debitorem alterius, & tamen debitor non sim, quia potuit falsò scribere.

15 Hoc tamen limitatur non procedere, quando pars recognosceret cum assertione, quod illamet fuerit scripta de sua voluntate. Sic post alios Ripa, *in d.l. admonendi, numero* 102. *ff. de iureiurando.*

16 Et ratio est: quia paria sunt, apocham esse scriptam à tertio de voluntate partium, vel esse

scri-

ſcriptam ab ipſis partibus, qui enim per alium facit, per ſeipſum facere videtur, & non eſt de ſubſtantia, ſeu de forma, quod apocha ſit ſcripta, ſeu ſubſcripta de manu partis. pulchrè D. Scaccia *d. cap. 11. num. 1102. verſ. ratio huius.*

17 Extēde iſtam fallentiam, vt procedat, etiāſi negaret poſteà cōtēta in ipſamet apocha, quia adhuc plenè probaret, vt in apocha ſcripta propria manu, & ab ipſa parte in ea obligata recognita retulit, & ſequutus eſt poſt plures relatos Scaccia *d. cap. 11. num. 1083.*

18 Reſtringe tamē id, vt procedat quoad actionem contra ipſum recognoſcentem, ſed non quoad præiudicium tertij. Sic poſt alios Scaccia *d. c. 11. num. 1084.*

19 Et iſte primus caſus, ſiue prima Concluſio, omni penitus caret difficultate, ſecundum quā conſuluit quoque Roman. *conſilio ſuo 105.* & ſequitur Felin. *in d. cap. 2. num. 5. de fide inſtrumentorum.*

Secundus caſus principalis eſt, quando ipſamet apocha non habet teſtium, & partium ſubſcriptiones, fuit tamen per illum tertium, qui illam ſcripſerat, qui atteſtatur eamdem ſe ſcripſiſſe de voluntate vtriuſque partis reco-

20 gnita. Et in hoc caſu rem paucis perſtringendo, concluſiuè teneas, ex ipſamet apocha ſic recognita nullo pacto plenam reſultare probationem; non enim aſſerenti ſe ſcripſiſſe de vo-

21 luntate, & mandato alterius, plena fides adhibetur, prout tradit Imola, *in conſilio 91. In cauſa, quæ vertitur.* Quē ſequitur Marſil. *Singulari ſuo 471. & in repetitione Rubricę, C. de probationibus, num. 309. in fi. necnon & in ſua Praxi criminali, §. diligēter, num. 39.* His adde Caballinū *Milleloquio ſuo 659. ferè in fine, parte 2.* Maurum Burgium *de Laudimio, parte 3. inſpectione 38. num. 18.* Cl. Menochiū *conſilio ſuo 98. num. 17. in 1.* & D. Lancellot. Galliam, *conſil. ſuo 91. num. 13. vol. 1.* vbi nonnullos alios concordantes adducit.

Iſthæc autem concluſio huiuſcemodi ratio-

22 nibus firmatur, & Primò: nam eiuſcemodi apocha ſic recognita, repræſentat in effectu dictū vnius teſtis non iurati, prout notatur *in l. in exercendis, C. de fide inſtrumentorum.*

23 Dictum autem vnius teſtis non iurati, nihil probat *vulgata l. iuriſiurandi, C. de teſtibus, c. Hortamur, 3. quaſt. 9* ampliſſimè Maſcard. *Concluſione ſuo 1168. cum concordantibus.* His adde Scacciam eruditiſſimum, *lib. 2. de Iudicijs Cauſarum Ciuilium, & Criminal. cap. 8. nu. 400.*

24 Confert & vulgatum illud: Vox vnius, Vox nullius, de quo Communiter ſcribentes.

25 Secundò principaliter accedit, nam in huius tertij ſcribentis teſtimonio, ſiue examine, deficit citatio partis.

26 Clarum eſt autem, teſtes examinatos parte non citata, etiam ſi eſſent mille, nullam probationem facere, *l. ſi quando, C. de Teſtibus. Authent. Sed ſi quis ab aliquo, C. eod. tit.* cum infinitis concordantibus deductis per Maſcard. *Concl. ſua 1372.* Vnde &c.

27 Suffragari quoque videtur poſſe tertio lo-

28 co ratio conſiderata ſupra, *num. 5.* Sic per iſtas, & ſimiles alias rationes hanc eamdem ſententiam tutatus eſt quoque eruditiſs. Scaccia *d. cap. 11. num. 1071. cum ſequentibus.*

29 Nec dicatur receptiſſimam eſſe Scribētium ſententiam corroboratam ex textu *in l. quaro, §. vltimo, ff. de adilitio edicto, & ex l. ſeruos, C. de probation. cum concordantibus,* quod cum teſtis perſona honeſta deponit de geſtis à ſeipſo, nec agitur de eius commodo, vel incommodo, (prout in caſu propoſito ſupponitur,) quod plenè eius teſtimonio ſit credendum; Vndè &c.

30 Quoniam reſpondetur, contrariam opinionem longè veriorem eſſe, ac Communiorem. Videndus de huiuſcemodi difficultate Clariſs. Menoch. *de Arbitrar. lib. 2. Centuria prima, Caſu 99. à numero 12. vſque in finem,* vbi poſt infinitos hanc eamdem opinionem ſectantes adductos, eamdem rationibus cōmunit, textusq; ex aduerſo adductos, in quibus cōtraria opinio fundatur, acutiſſimè enodat, ac reſoluit, ipſum conſulas. Videndus quoque Gabriel. *ſuarum Cōcluſionum lib. 1. titulo de Teſtibus, Cōcluſione 1. num. 18. & 21.* & Clar. Farinac. *de oppoſitionibus contra perſonas teſtium quæſtione 63. cap. 4. num. 207. cum duobus ſequentibus.*

31 Quid ergo? Reſpondendum hoc in caſu per iſtam recognitionem factam a tertio minorē ſemiplena dumtaxat probationem induci. Probatur.

Nō enim primò ire quis poteſt inficias, quin ex ipſa apocha oriatur ſaltem aliqua præſumptio pro ipſo creditore, abſque alio adminicu-

32 lo, vt enim inquit Bartol. *in d. l. admonendi,* & ſequuntur Communiter Doct. *in d. cap. 2. de Fide inſtrumentorum.* Nemo ad falſam apocham conficiendam propter timorem pęnæ, ac infamiæ in caſu falſitatis detectæ ita de facili allicietur.

33 Accedit exindè depoſitio, ſeu recognitio ipſius ſcriptoris, de cuius intereſſe minimè agitur, quæ quidem & ipſa aliquid operari debet; verūtamen hæ duæ pręſumptiones, quæ oriuntur, non ſunt tanti roboris, ac momenti, vt poſſint pro ſemiplena probatione ſufficere.

34 Ex hac Concluſione ſic firmata, infertur, D. Mandell. Albenſem, virum alioquin clariſſimum, ac doctiſſimum, *conſil. ſuo 660. numero 1. in quarto,* malè ſenſiſſe, dum conſuluit per recognitionem iſtius tertij, qui ſcripſit, licet ſit vnicus teſtis, probationem plenam reſultare, decipitur enim, rationibus, de quibus ſupra;

Ne officit textus per quem mouetur, *in d. l. quaro, §. finali, ff. de adilitio edicto;* iam enim ad ipſum per Clariſs. Menochium reſponſum eſſe paulo ſupra deduximus. Videndus itaque Menoch. dicto Caſu 99. num. 17.

35 Redarguendus eſt etiam Philippus Decius vir alioquin ſummæ eruditionis, dum *in conſilio ſuo 56. numero quarto, & in 650. numero nono,* hoc idem, quod ſcilicet ex illius tertij depoſitione, ac recognitione plena oriatur pro-

 batio,

batio, præcisè sequutus est, ex supradictis .n. eũ aptè decipi, necesse est, vt vnusquisque fateatur.

36 Adde eiusdem sententiam expressis verbis reprobari per addentes ad ipsum Decium, *præcitato consilio suo 56. in littera B*, Videndus quoque D. Alexander *consilio suo 192. num. 13. & 14. in 6.* vbi pulchrè de hac materia.

37 Credere tamen, quod vbi aliquę aliæ coniecturæ, præsumptiones, seu adminicula concurrerent vltra depositionem ipsius tertij scriptoris, plena eo casu resultaret probatio. Sic post infinitos relatos docet elegãter inter alios Farinac. *d. quæstione 63. præcitato cap. 4. num. 221.* Addo Clar. Decian. *conf. suo 42. num. 28. in quinto*, Menoch. *d. cas. 99. num. 17. in fine*, ac alios.

38 Has autem præsumptiones, coniecturas, indicia, siue adminicula, quales, seu qualia esse debeant, iudicis arbitrio relinqui, testatum reliquit perillustris Preses Menoch. post Herculan. *d. c. 99. num. 18.* Addo Cl. Farinacium *d. c. 4. præcitata qõne 63. nu. 222.* vbi cõcordãtes deducit. Hic plura in Praxi notanda sunt.

39 Primum est, quòd ipsa recognitio facienda est in iudicio citata parte, aliàs illa absente parte facta, in aliquo minimè prodesset. Sic egregiè Alexander *consil. 105. col. 2. num. 3. in tertio, per regulam l. de vnoquoque de re iudicata*; Vide quæ supra scripsimus *lib. 1. quæst. 14. num. 7.*

40 Obserua secundo, Apocham istam manu tertij conscriptam, dummodò constet, quod fuerit per ipsum scripta de mandato debitoris, contra ipsum debitorem plenè probare. *ad leg. Publia, ff. depositi*; Sic præcisè Albensi *d. consil. 660. num. 2.* Rota Genuens. *decis. sua 192.* Hieronymus Papponius *consil. suo 101. num. 5.* & Crauet. *consil. suo 73. num. 1.* vbi ampliat hoc etiam procedere non obstante statuto, quod non credatur scripturæ tertij.

41 Nec sanè mirum. Paria enim sunt, quod manu debitoris fuerit scripta, vel manu alterius de ipsius tamen mandato, sic post Iason. idem Albens. *præcitato consil. num. 4.*

42 Hinc scripsit Geminianus *in capit. si pro te, in principio, de Rescriptis, in sexto*, quod stante statuto, quod quis non audiatur, seu non admittatur ad excipiendum contra suam scripturam, illud idem statutum locum habet, etiamsi scriptura non esset confecta manu propria ipsius, sed alterius, eo tamen mandante.

43 Vltimò nota, quod licet stetur dicto illius tertij, qui apocham ipsam cõscripsit, quoad recognitionẽ scripturę, non tñ statur quoad contenta in ea: quia in effectu eius scriptura nõ potest plus valere, quàm valeat simplex eius depo-

44 sitio; non maior enim adhibetur fides scripturæ, quam viuæ voci, & consequenter si alicuius dicto non est standum, multo minus stabitur eius scripturæ priuatæ. Sic eleganter post alios animaduertit D. Scaccia *d. cap. 11. nu. 1085.* videndus idem *sub num. 1072.* Sed duæ pulchrę oriuntur hic difficultates.

45 Prima talis est. Producitur Apocha, quæ asseritur scripta manu tertij, putà Aloysij; Aloysius ipse examinatus se illam scripsisse negat, sed facta comparatione litterarum, reperitur cũ charactere illius apochę magna similitudo. Dubitatur, numquid isto casu sit standũ eius dicto, vel potiùs comparationi ipsarum litterarũ?

46 Et resolutiuè procedendo, eius dicto potiùs standum esse cõcludito. Sic inter ceteros erudi-

47 tiss. Scaccia, *lib. 2. de Indicijs Cauſ. ciuil. c. 11. nu. 942.* Huius Cõclusionis ratio ea põt esse: quia litterarũ cõparatio est multũ periculosa, & fallax.

48 Adde qđ discordante ipsa litterarũ comparatione à dicto testium, est potius stãdum ipsis testibus, quã comparationi litterarum; vt dicit *text. in Auth. de instrum. caut. & fide, §. si verò tale aliquid, collat. 6.* Vnde hæc probatio per cõparationem dicitur subsidiaria in defectum probationis viuæ vocis; prout eleganter docuit idẽ Scaccia *d. cap. 11. num. 1034.* & hæc satis. Latiùs vide per eumdem Scacciam, *num. 343. cum sequentib.*

Altera dubitatio, quæ succedit, est hmõi.

49 Producitur Apocha, quæ manu Titij esse conscripta asseritur, Titius interrogatus, eã manu sua esse conscriptã apertè fatetur, sed tñ facta litterarũ cõparatione, eius manus apparet omninò dissimilis, dubitatur, nũquid hoc casu sit standum eius dicto, vel potiùs cõparationi?

50 Scaccia eruditiss. *d. c. 11. nu. 949. cum duobus seqq.* cõcludit, quod intercedente magna varietate, & modica tpis intercapedine, sit potiùs standũ comparationi, q̃ eius dicto, rõnibus, vt per eũ, secùs sit aũt, si dicta duo nõ concurrant; ipsum cõsulas, mihi .n. difficultatem tetigisse satis sit.

51 Tertius principalis casus est, quãdo ipsamet apocha manu tertij cõfecta habet dũtaxat subscriptiones testiũ, qui illã recognoscendo attestãtur se fuisse pręsẽtes illius cõfectioni: & hoc casu eiusmodi apocha probationẽ inducit, secundũ gl. *in d. c. 2. de Fide instrum. in versic. Authent.*

52 Contrariũ tñ sensit ibi post Hostiens. & Ioã. Andream Imola, *nu. 8.* non .n. secundum eũ sequitur: ista scriptura fuit conscripta à tertio, ergo fuit cõscripta de mãdato, & voluntate partiũ; Quamobrẽ ex ipsiusmet sñia in duobus tm̃ casibus posset ipsiusmet glossę opinio ꝓcedere.

53 Primus est, quando in eadẽ Apocha adesset partiũ subscriptio, iuxta text. *in d. l. scripturas*, tũc enim satis de ipsarũ voluntate clarè constaret.

54 Secundus verò est, qñ ipsimet testes in subscriptionibus suis se fuisse pręsentes, & de volũtate ambarũ partiũ, quæ sic mãdarunt, subscripsisse apertè deponerent; Sequitur præcisè Felin. *in d. c. 2. nu. 5.* post Roman. *in suo conſ. 204.* per eum relatum, Ripa *in d. l. admonendi, num. 105.* vbi subdit, hoc sibi videri rationabile. Matthias Colerus *de processibus, par. 3. c. 1. nu. 134.* & post infinitos cõcordãtes adductos eruditiss. Scaccia *d. c. 11. nu. 1102.* vbi quoque rõnem deducit, dicẽs:

55 Nã paria sunt, apparere apochã esse scriptã à tertiò de volũtate partium, per ipsarum partiũ subscriptionẽ; vel per testium depositionem in eorũ subscriptione, quidquid dixerit Crauetta

per

per eum relatus, cuius opinionem improbat, ipsum consulas.

56 Amplia ex sententia eiusdem Scacciæ *d. cap.* 11. *num.* 1103. vt hoc procedat, etiamsi testes id non testarentur in eorum subscriptione, dummodo ille tertius scripsisset in apocha, quod ipse rogatus, seu de mandato talis, & cū eius præsentia, & voluntate, & etiam in præsentia testiū infrascriptorum, & subscripto.um scripsit, &c. Quia isto casu testes asserēdo in eorum subscriptione, quod fuerunt præsentes confessioni ipsius apochæ, videntur asserere omnia in apocha contenta. Et subdit idem Scaccia, hoc in praxi receptum esse.

57 Adde, quod in terminis contra opinionem dictæ glossæ, à qua & ego dissentio, inhærendo considerationi Imolæ, consuluit quoque Socinus *in consilio* 274. *num.* 5. *ferè in fine, in secundo*, vbi 58 etiam docuit, quod ad hoc, vt per testes subscriptiones suas recognoscentes approbetur illa scriptura, requiritur, quod saltem tres adsint, nec duo sufficerent. Addo Hieronymum Papponium *consilio suo* 101. *num.* 4 *in primo*.

59 Sed pulchra hic & congruo ordine, insurgit dubitatio, vtrum scilicet testium illorum in illa priuata schedula manu tertij confecta descriptorum, recognitio plenam efficiat probationem?

60 In qua quidem difficultate resolutiuè procedendo, ita distinguendum arbitror.

61 Aut testes illi de veritate contentorū in ipsamet apocha clarè deponunt, & isto casu, quia fides habetur & per testes, & per scripturam recognitam de veritate negotij, plena proindè resultat probatio, & ita decidit Corneus *consilio* 220. *colum.* 2. *&* 3. *in primo*. Sequi quoque videtur Magonius *decisione sua Florentina* 8 1. *num.* 4. Aut 62 verò de veritate negotij minimè deponunt, sed tantum subscriptiones suas recognoscendo sese illi scripturæ de voluntate partiū subscripsisse testantur; & tunc ex ista recognitione semiplenā dumtaxat probationem emanare dijudi- 63 co. Nec sanè mirum: Si enim scriptura, quæ asseritur scripta manu debitoris, recognita per testes, qui non deponant super veritate contentorum in ea, semiplenam probationem tātùm inducit, igitur multo magis eadem semiplena resultabit ex scriptura, quæ scripta manu tertij 64 asseratur, ex ipsa enim minorem absque dubio oriri probationem contra tertium apertissimè tradit Corneus, *consilio suo* 138. *Visis colum.* 1. *in primo*.

65 Obseruādum tamen, Papponium virū alioquin eruditissimum *præcitato consil. suo* 101. *nu.* 6. contrarium hac in re respondisse; sensit enim ibi per recognitionem illorum testium asserentium se fuisse præsentes, quando tertius ille de voluntate partium apocham illam conscripsit, & quod de earumdem quoque voluntate illi sese subscripserunt, plenam resultare probationem.

66 Sed decipitur: ad hoc enim, vt plenæ locus sit probationi, plera que alia, de quibus cumulatè Vitius, *Opinione sua* 13. *num.* 8. *cum sequentib.* omninò desiderantur, oportet enim ex ipsius sententia, quod schedula illa priuata manu tertij confecta, sit subscripta à tribus testibus, qui fuerint præsentes, quando scripta extiterit, & quod testes ipsi recognoscant eorum subscriptiones per ipsorummet depositiones, & quod etiam sit subscripta manibus partium, vel saltem debitoris. Item quod contineat diem, & locum, in quo confecta fit; item causam aptā, & idoneam, qua partes ipsæ ad ipsam celebrandam fuerint adductæ; & quòd denique litterarum comparatione adiuuetur: his enim omnibus, de quibus supra, concurrentibus, plenā resultare ex ipsa scriptura manu tertij confecta probationem, & non aliter, nec alio modo, satis apertè testatur.

67 Cuius quidem clarissimi viri sententiæ, & ego lubens subscribo, licet, vt ingenuè fatear, requisitum illud litterarum comparationis superuacaneum esse censeam; nec immeritò quidem.

68 Cōcurrentibus enim & recognitione testiū in illa priuata schedula subscriptorum, se tunc temporis, cum illa scriberetur, fuisse præsentes, & de voluntate partium illi sese subscripsisse asserentium; item depositione ipsarummet partium eamdem scripturam de sua volūtate per illum tertium fuisse confectam clarè deponentium; ac reliquis posteà illis omnibus requisitis, de quibus paulò superius, intercedentibus, clarè, ne dicam clarissimè, de veritate illiusmet apochę constare, adeo quod ipsa litterarum comparatione minimè sit opus, nullus est, qui eat inficias.

69 Sed dicet aliquis ingeniosus, litterarū comparationis adminiculum ad plenam hoc in casu probationem inducendam adhuc esse necessarium, quandoquidem communi omniū Scribentium ferè consensu receptum est, vt ex sola testium attestatione sine comparatione scriptura manu tertij cōfecta plenè probet, necesse est, quod vltra trium testium subscriptionē ipsamet apocha sit subscripta ab ambabus partibus, aliàs, &c. quod non est hic; & quod hæc sit communis Scribentium sententia, testatur inter ceteros post infinitos relatos, D. Scaccia *d. cap. suo* 11. *num.* 1105. *&* 1106.

70 Verùm isthæc communis Scribentium sententia displicuit eidem Dom. Scacciæ *d. cap.* 11. *num.* 1107. *cum sequentibus*; opinatus est enim ipse, quod nec in hoc casu, quamuis desit ipsarū partium subscriptio, sit necessaria ipsa litterarum comparatio pro plena habenda probatione, & considerat paria esse, aliquid scribi à 71 parte, seu scribi ab alio de voluntate ipsius partis, qui enim per alium facit, per seipsum fa- 72 cere videtur, iuxta ea, quæ aliàs tradidi supra *num.*...... & sequutus est etiam idem Scaccia *præcitato capite, numero* 1102. *versic. ratio huius*.

73 Sed si testes subscripti recognoscāt scripturam

ram partis, quia vtraque subscripta sit, probatio est plena, sine alia comparatione litterarũ, ex eorumdem aduersariorum sententia; ergo idem dicendum est, quãdo recognoscunt scripturam scriptam de voluntate partis: quia sicut non requiritur comparatio litterarum in scriptura partis, ità neque in scriptura tertij, qui scripsit de voluntate partis. Sic pulchrè ipsemet Scaccia, qui vlterius in resoluendis obiectis ipsorum aduersariorum eleganter insistit, ipsum consulas. Eiusdem enim opinioni, ac scriptis hoc in casu, & ego lubens adhereo.

74 Retenta igitur communi illa distinctione, de qua *supra, num. 61. cum sequentibus*. Amplia, vt præmissa Conclusio procedat, etiam quod ipsamet apocha cõfecta foret manu publici Notarij, non tamen in publica forma.

75 Diceretur autẽ in publica forma conscripta, quando haberet signa, & sollemnitates scripturæ publicæ, putà, quia haberet annum, diem, Indictionẽ, Consulem, signum Notarij, & illius subscriptionem sub nomine officij, & similia, quæ exiguntur pro sollemnitate publici instrumenti, talis etenim scriptura Notarij sub forma priuata minimè probaret, nisi à parte foret recognita, aut per testium, quod de mandato partium fuerit conscripta, recognitionem comprobata. Sic Bald. & communiter Doct. *in d. l. scripturas*.

76 Subamplia, vt idem sit in scriptura manu tertij conscripta in libro rationum creditoris, vt scilicet plenam efficiat probationem, si de mandato ipsarum partium conscripta probari possit, vt per Bald. *consil. suo 98. in secundo*.

77 Sed antequã ad vlteriora fiat transitus, qualis esse debeat ipsorummet testium in tali scriptura subscriptorum recognitio, seu depositio, hic perspicua declaratione subnectendum arbitror.

78 Dic ergo, qđ deponere debent se fuisse præsentes, cum scriptura illa fuit per illum tertiũ confecta, & quod viderunt eam scribi, & quod illi de voluntate partium sese subscripserunt.

79 Item aduertas, necesse esse, quod ijdemmet testes deponant, cuius manu reuera illa fuerit scripta, seu per quam personam eam scribi viderint, & quod scribẽtem ipsum cognouerint, & cognitum habeant.

80 Item vltimo loco, quod sociorum suorum subscriptiones recognoscant, dicendo se fuisse præsentes ipsis subscriptionibus, nec sufficeret dicere, quod habeant notas eorum manus.

81 Obserua tamen, minimè opus esse, quod deponant contenta in ipsa scriptura esse vera, & quod debitor se obligauit, prout in ea continetur: quia tunc de veritate actus, quo casu duorũ testimonium etiam contra tertium dumtaxat sufficeret, non autem subscriptiones suas simpliciter recognoscere, dicerentur deponere.

82 Sic clarè colligitur ex scriptis per Socinum *d. consilio suo 274.* & per Crauettam, *de Antiquitat. temporum, prima parte, in versic. Quæritur etiam, num. 59. 60. & 61.* Latius vide per eos. Consulendus quoque Marcell. Cala. *in suo tractatu de modo articulandi, §. 2. gloss. vnica, numero 645.* Satis.

83 Quartus casus principalis est, quando in ipsamet apocha manu tertij confecta, adsunt dũtaxat subscriptiones testium, sed tamen ipsimet testes vnà cum ipso scribente, in fata concessere, adeo, quòd ad suarum subscriptionum recognitionẽ amplius deueniri nequit, & hoc casu concludas cum Scaccia eruditissimo *d. capit. 11. numero 1164. cum sequentibus*, plenam oriri probationem, si adhibita comparatione litterarum tam ad ipsam scripturam, quàm ad ipsorum testium subscriptiones, inueniatur omnimoda litterarum ipsarum similitudo; Et

84 hæc opinio vti æqua, indistinctè amplectenda est; propter enim tot subscriptiones medio cõparationis litterarum recognitas, videtur cessare omnis mala suspicio, & videtur adhibita sollemnis diligentia, vt parti quidquam imputari non possit; tota enim difficultas oritur ex morte scribentis, ac testium subscriptorum, quæ quidem partibus obesse non debet: quia illi occurri non potest, ex quo prouenit ex iusto Dei iudicio, & inuentum est remediũ comparationis litterarum in subsidium, iuxta aliàs per nos tradita *supra* ..... & de hoc satis. Latiùs per eumdem Scacciam, vbi elegantissimè.

85 Quintus casus principalis est, quando apparet de apocha manu tertij confecta, & à debitore, ac à testibus subscripta, & testes subscriptiones suas recognoscunt, non tamen affirmant, quod in eorum præsentia fuerit subscripta à debitore; deponunt tamen de confessione ipsius debitoris confitentis se subscripsisse: Dubitatur in isto casu, an per huiuscemodi scripturam plena inducatur probatio?

86 In huiusmodi difficultate, Matthæus de Afflictis, *decisione sua 104.* tenet pro affirmatiua, & ita in Regio Consilio Neapolitano iudicatum fuisse testatur.

87 Mouetur: nam parem vim habet secundum eum, confessio debitoris dicentis se subscripsisse, quam subscriptio ipsius facta in præsentia testium. Afflictum sequutus est post Crauet. Dom. Alexander Trentacinquius *Variarum resolution. lib. 2. titulo de fide instrument. resolutione 12. num. 19.*

88 Sed contrarium mihi longè verius videtur; & arguo sic.

89 Si apocha non vtriusque partis, sed testiũ dumtaxat, vel vnius partis tantum subscriptione munita sit, tunc absque dubiò non probatur plena fides ipsius scripturæ ex recognitionibus testium subscriptorum, licet dicãt se fuisse præsentes illi scripturæ, & eam scribi viderint, nisi etiam ipsiusmet scripturæ fides ex litterarum comparationis adminiculo corroboretur. Sic expressè docuimus supra; & conferunt tradita per Scacciam *d. cap. 11. num. 110. cum sequentib.*

Si

90 Si ergo sola testium recognitio minimè sufficit, licet ipsimet apochæ præsentes extiterint, & vidisse eam scribi apertè deponat, quanto minus sufficiet talis recognitio sola in quæstione proposita, quando testes non fuerunt præsentes, sed solum si scriptam fuisse per confessionem debitoris intellexerunt?

91 Benè fateor, quod si in casu dictæ quæstionis propositæ, ac decisæ per Afflictum intercessisset subscriptio vtriusque partis, sufficiens visa esset illa testium recognitio, cum quod illimet scripturæ præsentes minimè fuissent, cum deponant de confessione ipsius debitoris præsente creditore, secus si ipso absente, maximè cum talis confessio non respiciat veritatem negotij, sed solum, quod ita debitor subscripsit.

92 Sextus quidē casus est, quando ipsamet apocha à tertio cōfecta, subscripta est tantū à partibus, seu ab eâ parte solum, contra quam ipsa facit, non autem à testibus, & hoc casu plena absque alio ex ipsamet apocha recognita inducitur probatio; textus est ad litteram, *in d.l.scripturas, ibi:* (*adhibitis, vel non adhibitis testibus*) Sequitur Cato Sachus *in d.l.admonendi, num. 38. in fine.* & hæc satis.

93 Post hæc autem edita vidi Scacciam eruditissimum, in examine istius facti speciei duos casus distinxisse, latissimoq; folio in eorumdemmet discussione, ac enucleatione versatū; ad ipsum igitur, ne ex scriptis scripta conficiā, ac palinodiam, vt vulgo dicitur, recantem, lectorem beneuolum remitto. Videndus itaque *d.c.ap.11. à numero* 1110. *vsque ad* 1131.

94 Septimus adducitur casus, & est, quando ipsamet apocha per tertium cōscripta, fuisset per aliquem confecta, qui vir bonus, fide dignus, & amicus eius, qui ipsi scripturæ cōtradicit, extitisset, & ex qualitate & accidentia facti cōcurreret etiam aliqua verisimilis præsumptio, qd ipsamet apocha de consensu, & voluntate eiusdemmet negantis facta foret; in hoc enim casu plenam absque dubio emanare probationē respondit pater veritatis D. Alexander *consil.suo* 113. *in quarto.*

95 Octauus, casus est, quando ipsamet apocha scripta, & subscripta fuit per tertium vtraque parte mandante, vltra subscriptionem testium, & tunc plenam, non obstante etiam statuto, quod scripturæ tertij minimè fides adhibeatur, resultare probationem concludito, sic post Bald. *consilio* 98. *in secundo*, Crauetta, *consilio suo* 73. *num.* 1.

96 Et ratio (mea sententia) ea potest esse: nam paria sunt, scripturam fuisse conscriptam à partibus, vel à tertio de voluntate, & mandato ipsarum partium, *ad l.ita autem depositioni, §. gessisse, ff. de administratione tutorum, & Regulam, Qui per alium.*

97 Quod tamen procedit, quando in ipsamet scriptura ipsarum partium subscriptio intercederet, aliàs duo copulatiuè viderentur necessaria, recognitio scilicet ipsorū testium subscriptorum, & comparatio litterarum, prout inter omnes rectè animaduertit idem Crauetta *de Antiquit.tempor.parte 1.in vers.quæritur etiam, num.* 78. quem consulas.

98 Sed pulchra pro coronide huiusce materiæ excitatur hic quæstio, An tertius exhibens chirographum debiti cum Clausula (*A chi presenterà il presente scritto*) possit in iudicio agere contra debitorē. In qua quidem difficultate, rem paucis perstringendo, conclude pro affirmatiua.

99

100 Quamuis enim adiectus solutioni nullum regulariter agendi ius habeat, licet ei rectè soluatur, *l.finali, & l.eum, §.si ità, iuncto §.qui sibi, ff.de de verborum obligationibus*, Bartolus *in l. cum quis, eodem titulo, & in l. sed & si filio, §.1.ff.de constit.pecun.cum concordantibus deductis* per Bursatum, *consil. suo* 242. *num.* 1. *volum.* 3. Addo nunc Zangerum *de Exceptionibus parte 3.cap.1.num.*48.& Magonium *decis.Florentina* 106.*num.*1.

101 Attamen procedit id, quādo est simpliciter adiectus, secus si per creditorem, (prout per nos supponitur) fuisset traditum sibi instrumentū, vel chirographum ipsius debiti; eo enim casu ad agendum proculdubio admitteretur; & ratio est: quia per traditionem ipsius chirographi, censetur tacitè sibi datum mandatum ad agendum. Sic in puncto pluribus tamen alijs rationibus motus, latè respondit Clar. D. Decianus, *consil. suo* 68. *vol.* 3.

102 Et de hoc mea sententia, nulla potest esse dubitatio.

103 Solum difficultas in eo versatur; an ipsemet debitor obijcere possit exhibēti ipsummet chirographum exceptionem solutionis principali creditori factæ?

104 Pro resolutione ita distinguendum censeo, Aut chirographū dicit: (*Io tale, prometto di paghar à D. Aluyse Tomasini, ò à chi presenterà il presente scritto*) aut solummodo inquit. *A chi presenterà.*

105 Primo casu, si debitor conuentus à præsentatore, opposuerit de solutione in parte, aut in totum facta Do. Aloysio principali creditori, eamq; probare contenderit, absque dubio exceptione illa tutus erit: cum enim vero creditori soluerit, vtique tenorē ipsius chirographi dicentis: (*Prometto di paghar à Don Aluise, ò à chi presenterà*) eum adimpleuisse fatendum est. obligatus enim erat soluere aut Aloysio, aut cuilibet alteri, qui ipsum chirographum exhiberet; iam autem soluit Aloysio.

106 Secundo autem casu, quando scilicet chirographum solummodò inquit; (*à chi presenterà*) debitor conuentus non potest obijcere exceptionem solutionis factæ principali creditori, nisi de solutione facta fuerit receptio, & de ea constet à tergo ipsius chirographi: imputandū est enim ipsi, quod sibi cautius minimè prospexerit.

107 Et ita seruatur in praxi. Et sic obtinui pro Helia Catellano Hebreo ad officium Vrsi, anno 1608. de mense Decembris, contra Leonē

de Neapoli pariter Hebrçum; & ita fuit exequutum,&c.

108 Notandum tamen volo (& est pulchrũ dogma,) quod creditor habens chirographum talis tenoris, videlicet; (*A chi presenterà*) non potest ipsum vendere, aut cedere viro se potẽtiori, aut nobiliori, cuiq; maior videretur attributa actio ipsam exigendi in præiudicium ipsius debitoris. Verba enim illa (*à chi præsenterà*) de similibus ipsimet creditori intelligenda sunt, nõ autem de potentioribus, ac nobilioribus. Sic præcisè animaduertit inter alios Thomas Triuisanus *lib.1.decis.42.num.17.* vbi ita quoque iudicatum fuisse attestatur; & hæc satis.

De materia alienationis factæ in potentiorẽ, vide aliqua penes Clar. Bardellonum inferius nominandum, *in consilio suo 87.vol.1.*

109 Sed post hæc scripta, aliam vidi à Scribentibus difficultatem moueri, quæ talis est. In chirographo contentioso legitur talis promissio, nempe: (*li quali scudi cento il Signor Aluyse promette dar, & restituir al Signor Alessandro, ouero à chi per lui presenterà il presente scritto*) contingit præfatum D. Aloysium soluisse prædicta centum Excellentiss. Tomasino exhibitori dicti chirographi, dictus autem Alexander principalis creditor, prætendit iterum exigere præfata centum ab ipso Domino Aloysio, ex quo absque eius mandato, & voluntate prædictos denarios soluit, quæritur, an iustè petere possit?

110 Clariss. I.C.D. Carolus Bardellonus discutit ex professo pro vtraque parte hunc articulũ, & tamdem *in suo cons.28.nuper edito*, respõdit pro affirmatiua. Mouetur inter alia: nam debenti

111 soluere præsentatam cedulam nomine stipulatoris, non oritur liberatio per simplicem solutionem, non constito de mandato creditoris: quia sine mandato nequaquã constare potest de nomine, seu voluntate ipsius creditoris; adducit textum singularem, vnicum, ac digito, (vt inquit ipse) ligandum, *in l.si quis vxori, §.apud Labeonem, ff.de Furtis*, & latius, vt per eum.

112 Nota, per illa verba (*per lui*) exponuntur, id est, nomine eius, vel nomine suo. Sic post Ruinum, Parisium, Ripam, & Riminald. iuniorem, idem Bardellonus, *cons.suo præcitato 28.num.6.*

113 Nonus casus principalis in hac materia potest esse, quando producitur apocha manu tertij facta, & trium testium subscriptione munita, si enim ea à duobus ex tribus fuerit absente, vel mortuo tertio recognita, semiplenè probat. Sic præcisè post nonnullos relatos Dom. Petr. Rebuff. *in suo tract.de Chirographorum, & Cedularum recognitione, num.38.*

114 Alios etiam casus in hoc proposito deducit idem Rebuffus *d.tractatu, num.36.& 37.* vide per eum. Sat enim nobis est potiores retulisse.

Finis Secundi Libri.

DE SCRIPTVRA PRIVATA TRACTATVS

D. NICOLAI DE PASSERIBVS A IANVA I. C. PATAVINI.

Liber Tertius.

De Epistola.

SVMMARIVM.

1 *Omnis nostra institutio debet à definitione proficisci.*
2 *Epistola definitur ex authoris sententia.*
3 *Verba ipsius definitionis enodantur, & nu. 4. & 5.*
6 *Epistola aliter describitur per Iustum Lipsium.*
7 *Et aliter per Antonium Possevinum.*
8 *Et alio modo per Baldum.*
9 *Quæ definitio ex allatis melior sit, author cogitandum relinquit.*
10 *Epistola vnde dicatur, declaratur.*
11 *Adducitur Cic. ad Quint. Fratr. lib. 1. Epistola prima.*
12 *Epistola pertinet aut ad inducendam obligationem, aut probationem.*
13 *Epistola non obligat.*
14 *Et præcipuè, quando verba in ipsa prolata sunt enunciata ad aulam potiùs, quàm ad forum.*
15 *Fallit; quotiescumque inter absentes mediante ipsa epistola aliquis celebrandus esset contractus, qui solo consensu perficeretur.*
16 *Ratio, & num. 17.*
18 *Donatio per epistolam potest celebrari.*
19 *Et præcipuè, quando ipsa res donata, & remissa reperiretur penes donatarium de voluntate donantis.*
20 *Procurator constituitur per epistolam.*
Constitutum potest celebrari per epistolam.
Quemadmodum etiam compromissum ibidem.
21 *Epistola missiua tunc obligat, quando peruenit ad eum, ad quem fuit directa.*
22 *Et inducit validam confessionem.*
23 *Ratio.*
24 *Obligatio per epistolam licet non contrahatur, tamen ea inducta probatur.*
25 *Obligatio per epistolam contrahi potest contra constituentem se soluturum pro alio, quando in persona alterius obligatio iam erat contracta, & num. 26.*
27 *Epistola regulariter non probat.*
28 *Quando vt epistola probet, tractatur, docet author.*
29 *Differentiam inter casum, in quo epistola probet, & casum in quo obliget, deducit Castrensis.*
30 *Epistola tunc præcipuè non probat, quando ipsamet refert se ad aliam, quæ non exhibeatur.*
31 *Epistola tunc probat, quando est recognita per scribentem, & confessata, vel per testes comprobata.*
32 *Quinimo tunc paratam habet exequutionem*
33 *In recognitione epistolæ facienda non requiritur exacta illa diligentia, quæ aliàs adhiberi solet.*
34 *Ratio, & num. 35.*
36 *Epistola non recognita, nec confessata, quinimò etiam negata, probat, quando signata reperitur priuato, solitoq; sigillo ipsius scribentis.*
37 *Ratio.*
38 *Quanta autem fides, seu probatio oriatur, vide Menoch. & Mascard. remissiuè.*
39 *Dictum num. 36. declaratur, & num. 40. & 41. Subdeclaratur prout & num. 42.*
43 *Pulchra proponitur dubitatio.*
44 *Resoluitur per authorem.*
45 *An ex litterarum comparatione in epistola facta plena, vel semiplena oriatur probatio, docet author remissiuè.*
46 *Ad hoc vt deueniri possit ad litterarum comparationem in epistola, requiritur inter alia, vt nomen, & cognomen ipsius scribentis contineat, aliter non valet.*
47 *Alia dubitatio.*
48 *Resoluitur, & num. 49.*
50 *Epistola plenè probat, quando in ipsa adest nomen, & cognomen scribentis, & nomen, cognomenq; eius, cui mittitur.*
51 *Epistola probat contra recipientem.*
52 *Item quoad ipsiusmet scribentis intentionem declarandam.*
53 *Epistola scripta manu testatoris, declarat apertè, quænam fuerit eius voluntas.*
54 *Epistola scripta ante aliquem contractum, valet ad illius declarationem.*
55 *Epistola inducit saltem aliqualem præsumptionem, quæ quanta, ac qualis sit, arbitrio iudicis relinquitur.*
56 *Epistola probat quoad ea, quæ pertinent ad officium scribentis.*
57 *Item contra producentem, & num. 58.*
59 *Epistola probat contra scribentem.*
60 *Debet tamen ante omnia constare eam scriptam fuisse ab eo, cuius esse prætenditur.*

Quali-

61 *Qualiter autem id contingat, explicat author.*
62 *Epistola tunc præcipuè probat contra scribentem, quando in ea inserta fuit causa obligatoria, & numero 63. 64. & 65.*
66 *Et est generalis conclusio in quacunque scriptura publica, vel priuata.*
67 *Item tunc præcipuè probat, quando fuit ab ipso mittente recognita, & num. 68.*
69 *Et quando habet suam debitam formam.*
70 *Quæ autem sua sit forma, docet ibi author, & num. 71.*
72 *Epistola probat contra scribentem, etsi careat data respectu temporis, & loci.*
73 *Et est indubitata conclusio, quidquid dixerit Vilius in suis Decisionibus.*
75 *Ratio. & num. 76.*
77 *Epistola probat contra scribentem, licet ipsamet careat subscriptione ipsius scribentis, si tamen eiusdem nomen contineat.*
78 *Idem iuris est, etsi solum subscriptionem ipsius mittentis habeat, & num. 79.*
80 *Adde nil etiam referre, vtrum ipsa fuerit scripta manu debitoris, an verò manu tertij de ipsius tamen mandato.*
81 *Epistola probat contra scribentem, etiam quod in ipsa scribens vsus fuisset verbis enunciatiuis, & num. 82.*
83 *Item contra eum probat, licet ipsamet epistola non contineat dignitatem eius, cui transmissa est, vel etiam ipsius mittentis.*
84 *Limita, quando mittens, vel ipse, cui illa transmittitur, magna, & honorifica esset decoratus dignitate.*
85 *Quinimo esset suspecta ob stylum curiæ non seruatum, & num. 86. & 87.*
88 *Per epistolam probatur affinitas contra scribentem.*
89 *Epistola contra scribentem suum operatur effectum non solum inter viuos, sed etiam post eius mortem. Si tamen ipsius nomen contineat.*
90 *Epistola probat non solum contra scribentem, verum etiam contra ipsius hæredes.*
91 *Epistola non probat contra scribentem, quando non fuit præsentata ei, cui mittitur.*
92 *Ratio.*
93 *Præsentatio epistolæ debet fieri de voluntate, & commissione ipsius scribentis.*
94 *Et qui ipsam præsentatam dicit, de præsentatione docere tenetur, & pulchrè num. 95.*
96 *Respondetur cuidam tacitæ obiectioni.*
97 *Animi perseuerantia in eadem voluntate semper præsumitur.*
98 *Epistola contra scribentem non probat, quando eo iam vita functo, præsentata fuit.*
99 *Ratio, & num. 100. vsque ad 104.*
105 *Et est verissimum iuris Axioma.*
106 *Quidquid subtiliter scripserit Daniel Mollerus.*
107 *Multa notabilia colliguntur, & numero 108. 109. 110. & 111.*
112 *Epistola non probat contra scribentem, quando non fuit acceptata ab eo, ad quem exarata, & præsentata fuit.*
113 *Confessio emanans præsente parte, si acceptata non sit, non nocet confitenti.*
114 *Filiusfamilias electus in patritium, non prius à nexibus patriæ potestatis censetur solutus, quam præsentatis litteris, & ab eo acceptatis.*
115 *Litteræ productæ ab eo, qui illas non acceptauit, non iuuant ipsum producentem.*
116 *Qui non acceptat verba aduersarij, non potest in illis se fundare.*
117 *Epistola pro scribente non probat.*
118 *Fallit, quando is, cui ipsa epistola mittitur, ea accepta non contradixit, sed tacuit.*
119 *Sic recipiens litteras continentes mandatum, censetur ipsum approbare.*
120 *Amplia, etiamsi sit mandatum de soluendo.*
121 *Et hæc est receptissima conclusio.*
122 *Quidquid scripserit Corrasius.*
123 *Cautela Capol. ac Matthesilani, ad fauorem creditoris pro extorquendo creditum à debitore deducitur.*
124 *Quam etiam ante eos probauit Bart. & sequuntur infiniti alij.*
125 *Communis illa conclusio, de qua supra num. 118. comprobatur varijs fundamentis, & nu. 128. 129. 130. 131. & 132.*
126 *Et præcipuè per text. in l. filiusfamil. ff. ad Macedon. quidquid dixerint P. de Castro, & Menoch.*
127 *Pulchra obseruatio Polydor. Ripæ ad illum textum.*
133 *Declaratur prædicta communis conclusio varijs modis, de quibus ordinatè per authorem, & numero 134. vsque ad 177. inclusiuè.*
135 *Text. in d. l. filiusfamilias, in versiculo, continuò, declaratur.*
138 *Intentio Ancharani, in Clement. 1. de procurator. declaratur per Menoch.*
178 *Epistola probat etiam pro scribente, quando in ipsa continentur duo connexa, vnum scilicet pro ipso scribente, & alterum contra, & vide num. 179. cum tribus seq.*
183 *Pulchra proponitur dubitatio.*
184 *Opinio Matthesilani deducitur.*
185 *Improbatur per Caccialupum.*
186 *Author relinquit cogitandum.*
187 *Epistola non probat contra tertium.*
188 *Amplia, vt procedat etiam in epistola Episcopi suo sigillo munita.*
189 *Ratio.*
190 *Limitatur in litteris Campsorum.*
191 *Libri Campsorum fidem faciunt contra tertium.*
192 *An epistola probet pro tertio? dubitatur.*
193 *Exemplum.*
194 *Verior opinio stat pro affirmatiua.*
195 *Et hanc sequitur author.*
196 *Ratio, & num. 197. & vide num. 198. vbi author se remittit.*

Cturus in hoc tertio libro de secunda principali specie scripturæ priuatæ, id est Epistola; prius ab ipsius definitione inchoandũ arbitror: omnis enim, quæ à ratione suscipitur de aliqua re tra
1 ctãda institutio, debet à definitione proficisci, vt sciatur quid sit illud, de quo disputatur, secũdum gl. & Doct. *in l. omnis definitio, de Regul. iur.* Cũ autem nullam à Doct. nostris de ea definitionẽ traditam fuisse comperiam, ego sic eam definien-

niendam, seu potius describendam existimo.

2 Epistola est scriptura, qua quis absenti, vel quasi, mentis suæ intentionem declarat.

3 Dixi, priori loco (Scriptura) loco generis: eam enim tam de priuata, quam de publica, & depriuata, tam de apocha, vel syngrapha quam de libro rationum, & ipsamet epistola æquè prædicari constat inter omnes.

4 Dixi secundò. (Qua quis absenti intentionem suam declarat, &c.) loco differentiæ, ad excludendas, scilicet alias scripturarum species, per quas intentio scribentis alicui absenti minimè declaratur.

5 Dixi postremo, (vel quasi absenti) quoniam interdum, vt Iusti Lypsij verbis vtar, ea vsurpata est ad præsentes, prout de hoc notat præcisè Bartol. *in l. Titius, per illum text. ff. de constit. pec.* & sequitur D. Mascardus *Conclus. sua 627. num. 26.*

6 Iustus Lypsius autem in sua Epistolica institutione, epistolam ipsam aliter definiebat, Epistola, (dicebat ipse) est scriptum animi nuncium ad absentes, vel quasi absentes.

7 Antonius verò Posseuinus aliter describebat, dicens: Epistola est colloquium absentis ad absentem: & hanc, quam dicit esse Libanii Sophistæ, sequitur etiam Ioachim. Beust, *in d. l. admonendi, num. 1049.*

8 Post hæc scripta vidi Bald. *in l. secunda, ff. de pactis*, quem refert, & sequitur D. Card. Parif. *consilio suo 127. num. 29. volum. primo.* Epistolam ipsam itá quoque describentem. Epistola est medium organum, per quam inducitur pactum expressum inter absentes, & est tanquam copulatio consensuum.

9 Tu, quænã ex his melior sit, & subtilior, cogita. Videndus etiam hac de re Henningius Oldenburgicus, *in suo eleganti tractatu de fideiussor. c. 31. num. 34. cum seq.* vbi omnium latissimè, & D. Iulius Pacius *in l. non epistolis, C. de probationibus, numero 10.*

10 Est autem epistola Græcum vocabulum, ἐπιστολὴ ἀπὸ τοῦ ἐπιστέλλειν proueniens, quod est mittere, quia ad absentes mittitur. Sic præcisè Schardius, *in suo Lexico, in ver. Epistola*, & D. Menoch. *de arbitrar. lib. 2. Centur. 1. Casu 94. num. 1.*

11 Confert ad hoc mirum in modum, quod scripsit M. Tullius ad Quintum fratrem *lib. 1. epi. 2.* dum itá inquit, *(Illud est epistolæ proprium, vt is, ad quem scribitur, de his rebus, quas ignorat, certior fiat*, &c.)

12 His ficad intelligentiam terminorum præmissis, penetralia modo huiusce materiæ, medullitus ingrediendo, breuiter sciendum est, vim ipsius epistolæ circa duo potissimum cõsistere, quandoque enim pertinet ad inducẽdam obligationem, quandoque verò ad faciendam probationem de cõtentis in ea; pulchrè Iulius Pacius *in d. l. non epistolis num. 17.*

13 Quod spectat ad primum, videlicet, an ex ipsamet epistola obligatio aliqua inducatur.

Rem paucis perstringendo. Conclusio sit negatiua. *Text. est de hoc apertissimus in l. Publia, §. si. ff. deposit. in l. emptor, §. Lucius, et in l. epistola, ff. de pac. cum concordantibus deductis* per Crauet. *de antiquit. tempor. in §. vidimus, & abundè par. 1. nu. 39.* sequitur hoc præcisè Laurent. á Pinu *consil. suo 155. num. 6.* vbi ampliat hoc potissimum procedere, quando non est scripta animo contrahendi obligationem, & D. Mascardus *Conclus. sua 627. numero 7.*

14 Amplia, vt ista Conclusio præcipuè procedat, quando verba in ipsamet epistola inserta ad aulam potius, quam ad forum sunt enũciata, prout sunt illa. *Tutto il mio, è vostro, vi sarò sempre seruo, & schiauo*, & quando sunt in futurum prolata, tunc enim nullo modo obligationem aliquam inducunt. Sic in terminis consuluit D. Laderch. Imolens. *consil. suo 101. vol. 1.*

15 Fallit autem ista communis regula varijs modis, & primò quotiescũque inter absentes aliquis celebrandus esset contractus, qui solo consensu perficeretur, tunc enim quia per epistolam, vti per optimum, ac congruum instrumentum declaraturi ipsarum partium consensus, per eamdem partes possent validè contrahere, & efficax absque dubio orietur obligatio. *Casus est in l. Titius Seio, ff. de constit. pecun. & in l. consensu, ff. de actionibus, & oblig.* vbi etiam affertur ratio sub illis verbis.

16 (Ideò autem istis modis consensu dicimus obligationem cõtrahi, quia neque verborum, neque scripturę vlla proprietas desideratur, sed sufficit eos, qui negotia gerunt consentire.)

17 Sequitur hoc præcisè Bartol. *in l. non epistolis, C. de probationibus, & in dicta l. Titius, ff. eod. de constit. pecun.* vbi etiam Bald. qui adducit concordantia iura, & post multos relatos Domin. Mascardus, *Conclusione sua 627. num. 46.* Addo Schuuartzenthal. *in suo tract. de stipulationibus, pagina mihi 99. numero 2.*

18 Hinc videmus donationem, (vt ex ea sumam initium,) quoniam solo consensu perficitur, mediante ipsamet epistola rectè celebrari posse *Text. est expressus in l. si donatio, in l. nec ambigi, in l. si aliquid, C. de donationib. & in l. etiam, & l. absenti, ff. de donationib.* sequitur pulchrè Clar. Eques Dominus Peregrinus *consilio suo 94. nu. 8. volum.*

19 *primo*, & prius Cardin. Parisius, *consil. suo 127. nu. 34. volum. 1.* vbi etiam sub *num. 35.* ampliat hoc præcipuè verum esse, quando ipsamet res remissa, & donata, reperiretur penès donatariũ de voluntate ipsius donantis, & latiùs, vt per eum. De hoc autem pleniori cornu loco suo differetur.

20 Hoc idem videmus constitutum in mandato, siuè procuratore, in compromisso, in constituto, & alijs huiusmodi, de qbus bene Deo dante, & plenius disceptabimus.

21 Limitatur secundò supra dicta principalis Conclusio, quando epistola ipsa missiua peruenit ad eum, ad quem fuit directa, tunc enim obligationem inducit, pulchrè Cardinal. Parif. *consil. suo 127. num. 32. & 33. vol. primo.* Burfat, *consilio 172. num. 31. in secundo*, & Rota Genuens. *decis. sua*

sua 80. *num.* 2. post nonnullos ibi relatos.

22 Et validam confessionem. Eadem Rotam Genuens. *decis.* 48.

23 Nec mirum: ille enim, ad quem mittitur epistola, statim ac eam recipit, ac retinet, & tacet, dicitur consentire omnibus contentis in ea, vt *per illum text.* dicunt Bart. & Bald. *in l. Titius, in fi. ff. de constit. pec.* & latius inferius dicetur.

24 Coarctatur tertiò principaliter, nam licet per epistolā obligatio non contrahatur, tamen ea inducta probatur. sic post Crauet. & alios per multa iura, concludit Mascard. *Conclus. sua* 627. *num.* 7.

25 Adde tamen, quod per epistolam contrahi potest obligatio contra constituentem se soluturum pro alio, quādo in persona alterius obligatio iam erat contracta, & sic licet noua omninò obligatio per epistolam cōtrahi nequeat, attamen iam contracta extendi potest ad personam constituentis se pro alio soluturum in ipsa, vt contra eum competat actio de constituta. *Text. est in l. fin.* §. *fin. ff. de actionibus, & obligat.* idem tradit Bal. *in Authent. Si quando, C. de constit.*

26 vbi fortius voluit, quod vbi quis confitetur se teneri soluere id, quod alius debet in epistola, licet verba non sonent in obligationem, sed solum in confessionem, tamen ex quo talis confessio probationem operari non potest in præiudicium alterius, operatur obligationē, vt teneatur sic confitens actione de constituta, *per text. in l. quidam, ff. de constit. pecun.*

27 Quod autem spectat ad secundum, videlicet an ex ipsamet epistola plena oriatur probatio. conclude pariter pro negatiua; *text. est in d. l. Publia.* §. *fin. ff. deposit. & in l. instrumenta domestica, C. de probat.* not. gl. & Doct. *in d. l. admonendi, ff. de iureiur.* & sequitur Matthæus Brunus *consil. suo* 66. *num.* 2. Addo Franc. Marc. *quæst. sua* 431. *num.* 3. *vol.* 1. & verissima est Conclusio, quidquid dixerit Mandel. Albensis, *consilio suo* 527. *num.* 1.

28 Obseruandum est tamen, (& hoc ad faciliorem dicendorum intelligentiam) quòd tunc vt epistola probet, tractatur quando in ea continetur cōfessio de aliquo dato, vel facto, vt quia aliquis scribat se aliquid debere, vel se aliquid fecisse.

29 Et differentia nō modica est inter primum, & hunc secundum casum; nam in primo, quādo in epistola, seu per ipsam contrahitur, potest agi ex contractu, de quo in epistola; puta, quia vendidisti mihi per epistolam, ideò ago ex vendito; sed vbi in epistola continetur confessio venditionis, debet agi ex vendito, non quidē propter confessionem, de qua in epistola, tamquam quod ex illa cōfessione oriatur actio, sed illa confessio, de qua in epistola, debet induci, & produci ad probandum venditionem factā. ità magistraliter post Speculator. declarat Castrens. *in d. l. Publia*, §. *fin. num.* 3.

30 Declaratur autem principalis ista Cōclusio, videlicèt, ex epistola plenam probationem minimè induci, vt præcipuè procedat, quando ipsamet epistola refert se ad aliam, quæ non exhibeatur, *argum. text. in Authent. Si quis in aliquo, C. de edendo*, ita pulchrè Gratus *consil. suo* 36. *num. quadragesimo, in primo*. Conferunt, quæ alias scripsimus.

31 Fallit autem hæc eadem regula varijs modis, & primo, quando ipsamet epistola per scribentem esset recognita, & confessata, vel per testes cōprobata: tunc enim plena ex ea absque dubio orietur probatio. Sic præcisè Bursat. *consil. suo* 253. *num.* 39. *in* 3. Bertazzol. *consil. suo ciuil.* 28. *num.* 63. Cornazzan. *decis. sua Lucensi* 93. *num.* 1. Viuius, *decis. sua* 467. *numero* 86. & 87. & plurimi alij.

32 Quinimo paratam tunc habere exequutionem respondit post Bart. Abb. & alios, Ioannes Parlador. *lib.* 2. *rerum quotidianarum, c. fin. prima par.* §. 5. *numero* 17.

33 Et aduerte, quod in ipsius recognitione faciēda, non requiritur exacta illa diligentia, quæ aliàs adhiberi solet. Et ratio est: quoniam scribi haud assolet in præsentia testium. Sic pulchrè

34 inter alios Cæsar de Graff. *decis. sua* 113. *num.* 7.

35 Est tamen verum, epistolam ipsam nō probari de mandato, & ad dictamen alterius fuisse scriptam ex dicto vnius, maximè si deponat ad sui excusationem, & si sit varius, & periurus, & sibi ipsi contrarius: sed ad alias probationes deueniendum esse. Sic eleganter post alios D. Hector Felicius *Allegatione sua* 70. *num.* 1. *cum sequentibus lib.* 2.

36 Nota tamen extare casum, in quo epistola ipsa priuata non recognita, nec confessata, quinimò etiam negata, probationem inducit, & est, quando signata reperitur priuato, solitoq; sigillo ipsius scribentis. Sic pulchrè Speculat. *tit. de probationibus*, §. *vlt. versic.* 10. vbi allegat *l. distrahere, C. de rebus alien. non alienand.* sequitur Roman. *in d. l. admonendi, num.* 55. Cato Sachus *ibidem num.* 6. 50. & 51. & Petrus de Ptolomeis, *num.* 74. addo Viuiū post infinitos relatos *decis. sua* 467. *num.* 87. & Eugen. *consil. suo* 19. *numero* 30. *cum seq.* Adeūdus quoque Ioan. Guliem. Guidobonus *Aduocat. sua* 25. *num.* 75. vbi docet, quod litteræ sigillatæ probant in terminis salarij.

37 Et ratio quoque est in promptu, nam sigillū multum operatur ad faciendam scripturam indubitatam esse, ità Bald. *in l. in bona fidei, C. de rebus credit.*

38 Quanta autem hoc in casu fides, seu probatio ex ea oriatur, in præsentiarum nō discutio; sed videndi Clar. Menoch. *de Arbitrar. lib.* 2. *Centur.* 2. *Casu* 113. & Dominus Mascardus *Conclus. sua* 1308.

39 Obseruandum tamen hæc proximè dicta rectè procedere, si vltra sigillum epistola quoque habeat nomen scribentis: aliter enim, etiā si ipsiusmet scribentis signo obsignata sit, eamdem nequaquā probare, testis est Bald. *in proœm. Digestor. n.* 19. & plurimi alij relati per Mascard. *d. sua Conclus.* 627. *num.* 40. Addo in terminis Anton. Corset. Singul. *suo* 107. *in ver. epistola*, & Schuuar-

uartzenthaler. *in suo tract. de stipulat. pag. mihi 764. num. 59.* vbi adducit text. *in l. ad testium, §. si quis, de testamentis, & qui test. fac. poss.*

40 Et non solum debet cōtinere proprium nomen, sed etiam solita cognomina ipsius scribētis. Sic præcisè Mascard. *d. Conclus. num. 41. & videatur tribus numeris subsequentibus*, & Ant. Corset. *Singul. suo 109.* vbi præcisè loquitur, quando versamur in re ardua.

41 Intellige tamen, quod dictum est, videlicet, epistolam non habentem nomē scriptoris, sed sigillum dumtaxat non probare; locum dumtaxat habere, quando epistola tenderet ad obligationem, vel contineret in se rem licitam. Se-
42 cùs autem, quando rem illicitam, vel crimen aliquod; quoniam hoc casu, etsi in ea non esset insertum nomen scribentis; si tamen eius obsignata existeret signo; aliquam proculdubio induceret suspicionem criminis contra eum, cuius esset sigillum. Sic præcisè post Bald. Iason. & alios, declarat Mascard. *d. Conclusio. 627. num. 45.* vbi quoque sibi in quodam casu per eum ibi relato sic in praxi contigisse eleganter subnectit.

43 Sed circa prædicta pulchra suboritur dubitatio, & talis est. Producitur epistola, quæ manu Sempronij fuisse conscripta asseritur; Sempronius autem id inficiatur, quomodo quod eius manu fuerit conscripta probari possit? dubitatur.

44 In huiusmodi difficultate, vt rem paucis ex more complectar, per comparationem litterarum id fieri posse concludit Doct. omnes, *in d. l. admonendi.*

45 Sed an ex ipsa litterarum cōparatione oriatur postea plena, vel semiplena pbatio: in hoc mirum in modum, se torserunt interpretes. Nos de hoc latè disseruimus *sup. lib. 2. tit. de apocha manu debitoris conscripta num. 126. cum sequentib.* ad ibi dicta, (ne crambes, quod aiunt, repetita stomachum moueat) Lectorem beneuolum remitto.

Adeundus nouissimè Clar. vir D. Fachineus *lib. 11. suarum iuris Controuers. cap. 35.*

46 Vnum dumtaxat aduertendum volo, & est: ad ipsam litterarum comparationem in epistola deueniri minimè posse, nisi in eadem nomen, & cognomen ipsius scribentis contineatur, & si deueniatur non valet. Sic post Felin. Mascard. & alios docet Franc. Monald. *consil. suo 14. num. 8. vol 1.*

47 Quæres vlterius, producitur pariter epistola, quæ manu Sempronij fuisse conscripta asseritur, pro ipsius autem recognitione faciēda adhibentur dumtaxat nonnulli testes non asserentes se adfuisse, quando litteræ scriptæ fuerunt, sed tantum ipsius notam habere manum, vidisseq; aliàs scribere, & ob id illas per eumdem conscriptas iudicare, deponentes; hoc in casu an plena, ac efficax oriatur probatio, dubitabis.

48 Et pro negatiua regula firmato. Sic præcisè, ac in terminis epistolæ respondit Alexand. *cons. 150. num. 16. in quinto.* in ijsdem terminis respondit Berous *consil. 126. num. vndecimo, lib. tertio*, Socin. iun. *consil. 29. num. 28. in secundo*; & plurimi alij, quos refert, & sequitur Dominus Lancellot. Gall. *consil. suo 54. num. 68. & 69.* vbi vlterius litterarum comparationis quoque adminiculum desiderari clarè subiungit. Addo D. Hectorem Felicium *alleg. sua iuris 69. numero 4. lib. 2.* vbi concordantes deducit Menochium, Rintinal. iun. ac alios.

49 Conferunt autem ad hæc mirum in modū, quæ aliàs *supra scripsimus, lib. 2. cap. De apocha manu debitoris conscripta, nu. 201. cum seq.*

50 Coarctatur secundò principaliter regula supradicta, quando in ipsamet epistola adest nomen, & cognomen scribentis, & nomen cognomenq; eius, cui mittitur. Sic post Cardinalem Parisium *consil. suo 19. num. 105. in secundo*: Cornazzan. *decis. sua Lucens. 7. num. nono*; addo Ioachim. Beust. *in dicta l. admonendi, num. 1051.*

51 Limitatur tertiò contra recipientem, cōtra eum enim plenè vtique probat. ita Bartol. *in l. filiusfamilias, ff. ad Macedon.* Rota Genuens. *decis. 138.* & Rota Romana, *in Nouiss. decis. 441. nu. 5. libro 1.*

52 Fallit quartò, quo ad ipsiusmet scribentis intentionem declarandam. Sic præcisè Rot. Roman. teste Veral. *decis. sua 185. num. 8. par. 2.* vbi adducit text. *in l. Publia. §. fin. ff. deposit.* & Ruin. *consil. suo 121. num. 11. lib. quarto.*

53 Sic videmus in simili, quod epistola scripta manu testatoris declarat apertè, quænam fuerit eius voluntas; vt post Cardinal. Mantic. aduertit P. Bimius *consil. suo 89. num. octauo, volum. 1.*

54 Sic quoque epistola scripta ante aliquem contractum valet ad illius declarationem, Cephal. præcisè *consil. suo 626 num. 15. vol. 5.*

55 Restringitur quintò principaliter quo ad aliqualem præsumptionem inducendam, quæ qualis, ac quanta sit, iudicis arbitrio vnà cum Camil. Gallin. *de verborum significatione, lib. 5. cap. 20. num. 126.* relinquendum existimo.

56 Fallit sextò, quo ad ea, quæ pertinent ad officium ipsius scribentis, quoad ea enim plenè probat, *argum. l. Publicanus, de Publicanis.* Sic præcisè Mar. Anguissol. *cons. suo 156. num. 1. volumen 1.*

57 Coarctatur septimo, contra producentem ipsammet epistolam in iud. contra enim ipsum eadem fidem facit vtpotè approbata. Sic elegāter post Decium, Paris. & Crauettam D. Farinacius, *decis. sua Rotæ Romanæ 444. numero 1. in nouissimis.*

58 Sed vt plenius, & facilius, quam probationē epistola faciat, omnes intelligant, tres apprimè casus sunt distinguendi, videlicet an ipsa probet contra scribentem, secundò, an pro scribente, tertiò, ac vltimo, an contra tertium, vel pro tertio.

59 Circa primum, videlicet, an epistola probet contra scribentem. Conclusio sit affirmatiua. Text. sunt clarissimi *in l. Publia, §. fin. ff. deposit. in l.* nec

nec ambigi, & l. si per epistolam, iuncta l. si aliquid, C.
de donationibus, notant communiter Canonistæ
in c. 2. de fide instrumentorum, & Doctor. omnes, *in*
l. admonendi, de iureiurando; vbi in specie Bartol. se-
quitur hoc idem Gratus *consil. suo 9. num. 19. in pri*
mo, consil. 30. num. 3. consil. 83. num. 16. in eod. & con-
sil. 42. num. 28. in 2. Decian. *consil. 48. num. 10. in 3.*
Farinac. *consil. suo 24. num. 21.* Brun. à Sole *in suo*
Compend. Proposition. iur. in ver. Epistola probat, & Pe
tr. August. Morla *in suo Emporio par. 1. tit. de Rebus*
credit. si cert. pet. quæst. 17. num. 15. Addo Rotam
Genuens. *decis. sua 18. num. 8. 51. num. 1. 76. num. 1.*
80. num. 1. 81. num. 3. 136. num. 1. 180. nu. 1. & 191.
num. 3. & Cornazza. *decis. sua Lucensi 94. numero 11.*
Videndus quoque Ioachimus Beust. *in d. l. admo*
nendi, num. 1053. Et D. Iulius Pacius, *in l. non episto-*
lis num. 27. C. de probationi, Adeund. quoque D. P.
GilKen. *in l. instrumenta num. 54. C. de probationibus*,
& D. Rutgerus Rulant. *de Comissionibus lib. 5. cap.*
14. numero 1.

60 Debet tamen in primis, & ante omnia con-
stare scriptam fuisse ab illo, cuius prætenditur:
Sic post quamplures relatos Mascar. *Conclus. sua*
627. num. 2. & Menoch. *lib. 2. de arbitrar. Centur. 1.*
Casu 94. num. 9.

61 Contingit autem id, vel si per ipsum mitten-
tem fuerit confessata, & agnita *d. l. Publia, §. fin.*
vel si in ipsa adsit sigillum ipsius, *l. si qua per calu-*
niam, C. de episc. & cleric. vel si negata, litterarum
comparatione adiuuetur. Bartol. *in l. admonendi,*
col. 6. versic. de tertio genere, de iureiurando, & sequi-
tur communiter Doct. in specie autem Mar.
Anguissol. *consil. suo 75. num. 13.* Marzar. *consil. suo*
61. num. 36. Bellon. *consil. 26. num. 7.* Anguil. *consil.*
suo 36. nu. 33. sequitur hoc idem Rota Genuens.
decis. sua 74. num. 2. vbi adducit text. *in l. litteras, C.*
mand. in l. licet, iuncta l. præcedenti, ff. de constit. pecun.
& in l. quidam, vbi Bart. *ff. eo.* Hierony: Marilian.
decis. sua 5. nu. 11. Magon. *decis. sua Lucensi 25. num.*
9. Medices *sua Marchiana 7. num. 4.* Barzius *decis.*
sua 47. num. 13. & 76. num. 4. Card. Tuscus *Con-*
clus. sua 303. in littera C. & nouissime Mar. Ant.
Maceratens. *Var. resolution. lib. 2. cap. 53. nu. 8.* Ad-
do Beroũ *quæst. sua 21. nu. 5.* vbi post multos rela-
tos ampliat hoc præcipuè procedere: cum agi-
tur de facto ꝓprio, & interesse ipsius scribẽtis.

62 Declaratur autem principalis ista Cõclusio
varijs modis, & Primò, vt tunc demum proce-
dat, quando in ipsamet epistola inserta fuit cau
sa obligatoria: alioquin enim nuda cõfessio in
causa ipsimet scribenti minimè præiudicium
gigneret. Textus est *in l. nuda ratio, ff. de donat. in l.*
63 *cum de indebito, §. fin. ff. de probat. & in c. si cautio, ext.*
de fide instrum. sequitur Iulius Pacius *in l. non*
epistolis, num. 26. C. de probationibus, vbi subdit inser
tionẽ causæ in ipsamet epistola minimè fore
necessariam cum agitur de probanda ac indu-
cenda liberatione, nec mirũ: liberatio enim est
64 fauorabilior obligatione, *ad l. Arrianus, de obli-*
65 *gationibus, & actionibus.* Secùs autem est, cum de
alia re tractaretur.

66 Et est generalis Conclusio in quacumque
scriptura publica, vel priuata. Alexand. *consil. 3.*
In causa, col. 2. lib. 2. Conferunt quę scripsimus su
pra, *libro primo, num. 254.*

67 Declaratur secundò, vt locum præcipuè sibi
vendicet, quando ipsamet epistola fuisset à mit
tente recognita; nam ante recognitionem ab
eo factam vti priuata scriptura minùs sollem-
68 nis, probationem non faceret. Imò nec indi-
cium, vt pulchrè inter ceteros animaduertit D.
Hector Felicius, *Allegat. sua Iuris Ciuilis 76. num.*
2. libro 2.

69 Enodatur vltimò, vt tunc demùm locum
habeat, si ipsamet epistola habeat suam debi-
tam formam.

70 Illa autem sua dicitur esse forma, si mitten-
tis nomen, & eius, cui mittitur, contineat; item
si narrationem, conclusionem, & datam; sic
post Alberic. *in proœmio Digestor. col. vltima.* Do-
minus Menochius *dicto Casu 94. nu. 17.* vbi quo-
que eiusdem Alberici salutationem, de forma
ipsius epistolæ pariter esse existimantis, opinio-
nem acutè refellit. Sequitur Mascard. *d. Conclus.*
627. numero 50.

71 Ampliatur hæc eadem conclusio varijs
quoque modis.

72 Et primò, vt procedat, etiam si ipsamet epi-
stola careat data respectu temporis, & loci, ad-
huc enim contra ipsum scribentem plena ex
ea induceretur probatio. Textus est apertus *in l.*
cum tabernam, §. idem quæsijt, ff. de pignoribus, & se-
quuntur Doctores communiter *in d. l. admonen-*
di. Sequitur etiam Grat. *consil. suo 9. num. 20. in pri*
mo, Fran. Marc. *quæst. sua 698. num. 4. in primo*, Cl.
Menoch. *d. Casu 94. num. 11.* & Mascard. *d. Concl.*
627. numero 18.

73 Et est indubitata Conclusio. Quidquid di-
74 xerit Viuius, *decis. sua 467. num. 83. lib. 3.*

75 Ratio autem est in promptu. Dies enim, &
Consul, solent in scripturis apponi ob priorita-
tis causã, & posterioritatis, *ad d. l. scripturas, C. qui*
potior. Quæ sanè prioritas, vel posterioritas (vt
hisce verbis vtar) ipsi debitori, nihil tribuit. Pa-
rùm etiam refert, si data loci deficiat, præsumi-
76 tur enim semper data è loco domicilij ipsius
scribentis, *ad l. quæ conditio, §. finali, ff. de conditioni-*
bus, & demonstrationibus, & sequitur Rota Ge-
nuens. *decis. sua 126. num. 5.* addo Schuartzentha-
ler, *in suo tractatu de stipulationibus, pagina mihi 760.*
numero 49.

77 Extenditur secundò, vt etiam locum habeat
licet ipsamet epistola careat subscriptione ip-
sius scribentis, si tamen eiusdem nomen conti-
neat, sic post Cynum, Bald. Felin. & alios, Me-
noch. *d. Casu 94. num. 13.* & Mascard. *d. conclus. 627.*
num. 20. Addo Corset. *Singul. suo 108.* & notabi-
lem text. *in l. cum antiquitas, C. de testamentis.*

78 Idem iuris, etsi solùm subscriptionem ipsius
mittentis habeat, per illam enim tota scriptura
rectè repræsentatur, Card. Paris. *consil. suo 19. nu-*
mero 108. vol. 2.

79 Quandoquidem subscribens omnia in ipsa
contenta censetur approbare. Rota Genuens.

decis.

decis.78.nu.1. Et videas eamdem *decis.24. num.21*

80 Adde nil etiam referre, vtrum ipsamet epistola fuerit scripta manu debitoris, an verò manu tertij, de ipsius tamen mandato. Sic præcisè Mandel. Albens. *consil. suo 660.nu.2.* Sequutus est Io. Gulierm. Guidobonus. *Aduocatione sua 26.num.67.*

81 Ampliatur tertio, vt procedat etiam quod in ipsa epistola scribens vsus fuisset verbis enunciatiuis, adhuc enim illa contra ipsummet scribētem plenè probaret. *Textus est, & ibi notatur, in d.l.Publia, §.finali,* sequitur Felin. *in d.cap.2.de fide instrumentorum, num.17.in fine,* D. Menoch. quoque *d.Casu 94.num.10.* & Mascard. post multos relatos *d.Conclus.627.num.17.*

82 Et nos latius *in tractatu nostro de verbis enunciatiuis, lib.2.q.24.num.8.cum seqq.*

83 Extenditur quartò, vt locum quoque sibi vendicet, etsi ipsamet epistola minimè contineat dignitatem eius, cui transmissa est, vel etiam ipsius mittentis, non enim propter hoc fides ipsi adimitur. Sic post Bald. *in proœmio Digestor.* Felin. & alios, Mascard. *d.Conclus.627. num.21.* Addo Corset. *Singul. suo 110.*

84 Coarctatur tamen ipsa ampliatio, quotiescumque mittēs, vel ipse, cui ipsa transmittitur, ampla & honorifica esset decoratus dignitate, vt puta Pontificia, tunc enim si epistola titulo illius dignitatis careret, nullā absque dubio probationem induceret.

85 Quinimò, esset suspecta ob stylum curiæ non seruatum. Sic post Niconicium, & alios, limitat præcisè Dominus Menoch. *d. Casu 94. num.16.* eum sequitur Clariss. vir D. Mascard. *d.Cōclus.627. num.21.* Addo Schuuartzenthalen *de stipulationib. pagina mihi 761. nu.49. circa medium.*

86 Quoties enim ipse stylus infringitur, non valet quod agitur, Bald. *in l.de quibus, numero 59. de legibus.*

87 Ideoq; litteræ Ducis huius Sereniss. Reipublicæ, si non sunt plumbatæ, sunt suspectæ de falso, quia de stylo princeps ipse vtitur plumbo, sicut Papa, & per cōsequens nullam fidem faciunt. Sic omnium pulcherrimè Ant. Piagg. *de Consuetudine, q.13.nu.48.& 49.*

88 Ampliatur quintò, vt per epistolam probetur etiam affinitas contra ipsummet scribentem, ita post Bald. Menoch. *d.Casu 94.num.16.& prius Casu suo 89.per totum.* Sequitur D. Mascard. *d.Conclus.627.num.23.& Conclus.794.num.10.* De hoc tamen latius loco suo.

89 Extenditur sextò, vt non solum ipsamet epistola suum operetur effectum inter viuos, sed etiam probet post mortem scribētis, si tamen ipsius nomen contineat. Sic post Cyn. *in l.generaliter, C.de non numerata pecunia* Felin. *in cap.scripta, num.19.versic. item operatur de fide instrument.* & sequitur Mascard. *d.Conclus.627.num.24.*

90 Extenditur septimò, vt non solum ipsamet epistola contra ipsum scribentem probet, verum etiam contra ipsius hæredes. Sic præcisè post alios Preteus *cons. suo 30.nu.23.vol.1.*

Coarctatur tamen supradicta principalis regula, videlicet, quòd epistola probat contra scribentem varijs etiam modis.

91 Et primò, quando ipsamet epistola non fuit præsentata ei, cui mittitur; cum enim illius acceptatio, atque ita consensus sequutus minimè fuerit, vtique ex ea mittens non obligatur, minusq; contra eum aliqua resultat probatio. Sic præcisè post Ripam, *in l.admonendi, per l.si absenti, ff.de donat.* docet Clar. Menoch. *lib.2. de arbitrar. d.Casu 94.num.18.*

92 Confert mirum in modum ad id, quod scribit Sebastianus Medices, *in suo tractatu de acquirendo, & amittendo rerum dominio, gl.1.par.1.nu.54.* dum scribit, quod si tibi misi epistolam, non prius ipsa sit tua, quam si tibi tradatur. Id quod etiam docuit D. Iulius Pacius, *in l.non epistolis, num.11.C.de probationibus,* dum dixit, dominium epistolæ ad eum pertinere, qui scripsit, non ad eum, ad quem scribitur, nisi vel tradita sit ei, cui scribitur, vel alij eius nomine accipiēti, aut tādem nuncio, aut tabellario, quem ille misit.

93 Et nota necesse esse, quod ipsa præsentatio fiat de voluntate, & cōmissione ipsius scribentis. Hipp. Riminald. præcisè *cons. suo 9. num.15. vol.1.* & Laderch. Imolens. *cons. suo 201.nu.14.*

94 Et qui ipsam præsentatam dicit, de præsentatione docere tenetur, prout eleganter docet Franc. Marc. *q.1380.par.1.* vbi in fortioribus terminis loquitur de epistola principis.

95 Non enim sequitur Mæuius habet litteras subscriptas à Pamphylo penes se; ergo ab eo sibi transmissæ, vel illius nomine præsentatæ fuere, quia ipse illas accipere potuit, sic post Bart. Felin. Rom. & alios, docet prædictus Laderch. de Imola *cons. suo 101.nu.13.*

96 Nec quidquā obest, si diceretur, quod post subscriptionem, & consignationem epistolæ, scribens posset penitentia duci, quo casu nil peractum videretur.

97 Quoniam respondetur, nullo pacto hoc præsumendum esse, cum semper animi perseuerantia in eadem voluntate vsque quo probetur contrarium, præsumatur, *ad l.cum hic status, §.1.in fine, de donationibus inter virum, & vxorem;* ita pulchrè Ceph. *cons.272.num.88.cum seq.* & latius D. Hippol. Riminal. *cons. suo 9.nu.30.& 31.vol.1.*

98 Coarctatur secundò, quādo illi, cui ipsamet epistolam mittitur, præsentatio de ea facta fuisset mortuo scribēte, ex ipsa enim, nihil aut probationis, aut obligationis cōtra ipsummet scribentem emanare, tradidere passim Scribētes. Sic in terminis Hippol. Rim. *d.conf.10.num.15.* sequitur Lancellot. Gallia, *consilio suo 54. numero 76.vol.1.*

99 Et est ratio: quia consensus simultaneus deficit. Sic Felin. *in d.cap.2.num.19.de fide instrum.* qui scribit epistolam ipsam quidē probare, & obligare etiam post mortem scribentis, sicq; eius heredem, dummodo eo viuo fuerit præsentata ei, cui mittitur. Sequitur hæc omnia perillustris vir D. meus Menoch. *d.Casu 94.nu.19.*

100 Adde, quod mittens dicitur absentem alloqui per epistolam. Vranius *consil.6.nu.13. in primo,& consil.65.num.6. in 2.* Epistola enim idem operatur, ac si verba in eius præsentia fuissent prolata. Placent. *cons.79.nu.6.*

101 Et hinc est, quod nuncium mittere, scribere litteras, & præsentialiter loqui, parificantur, Hippol. Riminald. *consilio suo 9.num.25.* vbi ob id infert, quod qui mittit nuncium, vel litteras excommunicato, communicare dicitur cum

102 ipso, & incurrit excommunicationem, allegat Doctores omnes *in cap. cum excommunicato, 2.quæst.3.*

103 Sed quando mittens ipse est mortuus, non potest dici, quod alloquatur illum, vt ait Ias. *in d. l. admonendi, num.142.* mortuus enim non potest dici velle, ex quo per mortem omnino extinguitur voluntas, *l.4. ff. locati, cum ibi notatis,* Bart. *in l.centesimis,§.fin.ff.de verbor.obligationibus.* Decian. *consil. suo* 108. *num* 77. *in* 2. & omnium pulcherrimè Mascard. *citata Conclus.* 627. *nu.32. & 33.* ergò.

104 Præterea, qui acceptat, considerat eo tempore, quo acceptat, integram esse personam scribentis, vt post alios scribit Fabius de Anna, *cons. suo 82.num.15.* id quod postea post eius mortem non potest verificari.

105 Et hoc est verissimum iuris Axioma, & indubitata Conclusio.

106 Quidquid subtiliter disseruerit Daniel Moller. qui contrariam opinionem ex professo tutatus est, *lib.4.Semestr.c.44.per totum.*

107 Ex supradictis autem plura ad materiam congruentia inferuntur.

Et Primò, quod si forsan epistolā recipiens, ea contra mittentem vti voluerit, tenebitur præcisè probare receptionem, transmissionemq; ipsius epistolę, viuo adhuc eodem transmittente factam fuisse, alitet nihil operabitur, sic pulchrè P. Granut. *Theoremate suo 15.nu.34.* vbi post infinitos relatos, variasq; rationes perpensas, ita per Rotā in vna Massiliensi coram Mohedano de anno 1541. 23. Martij decisum fuisse testatur.

108 Secundò infertur, si is, qui litteras, pactum, aut promissionem continentes mittit, ex hac luce, priusquam ab eo, cui mittuntur, recipiantur, demigret, pactum non confici. Innocētius *in cap.fin.in fine, extra de success. ab intestato,* Marsil. *in Rubrica,C.de probationib.num.* 248. Sequitur post multos relatos Cun. *de pactis,lib.2.cap.14.nu.15.* vbi etiam adducit text. *in l.si cum filiusfamil. §.sed si quis,ff.de donat.*

109 Sic etiam si viuente eo, qui nuncium destinauerat, nuncius moriatur, antequam voluntatem destinantis ad absentem retulisset, pactum similiter non confici, scripsete Aretin. *in l. qui serui,ff.de acquir.hæred.* & Zuchard. *in repetitione rubricæ,nu.75.C.de pactis.*

110 An autem interea, dum mittitur nuncius, vel epistola, mandatum, vel consensus reuocari possit, videndus Cun. *dicto capit.14. numero 17.* vbi infinitos remissiuè deducit.

111 Sic in simili quoque epistola de debito non nocet hæredibus ante eius, qui conscripsit, mortem non perlata. Sic præcisè Albert. Brun. *de interit. & peremp.Concl.15.nu.92.*

112 Limitatur tertiò principaliter supradicta principalis Conclusio, quando ipsamet epistola nō fuit acceptata ab eo, ad quē exarata, & præsentata fuit, tunc enim contra ipsummet scribentem nullam probationem facit. Sic in terminis coarctat Bart. & Doctores, *in l.nuda ratio,ff.de donationibus.*

113 Sic in simili videmus, quod confessio emanans pręsente parte, si acceptata non sit, non nocet ipsi confitenti, Ias. *in l.error,col.2.C.de iuris, & facti ignorantia.*

114 Sic quoque filiusfamil. electus in patritium, non prius à nexibus patriæ potestatis censetur liberatus, quam præsentatis litteris, & acceptatis. Sic post Bart. Alexand. & plerosque alios, Lancellot. Gallia, *consilio suo 54. numero 62.* vbi pulchrè.

115 Sic etiam litteræ productæ ab eo, qui illas non acceptauit, non iuuant ipsum producentem, *iuxta l.3. & not. ibi per Bald. in secundo notab. C. de repudianda hæreditate,* quod etiam ibi voluit Salicet. *numero quinto,* & sequuntur alij, maxi-

116 mè Alexander *in 3.notabili,* dicens, quod qui non acceperat verba aduersarij, non potest in illis se fundare; ad quod plura cumulantur per Iason *in l.error, numero 4. cum sequenti, C. de iur. & facti ignorantia.* Addo Socin.iun. *consilio 37. numero 2.in 4.*

Et hæc quoad primum casum ex propositis sufficiant. De secundo disseramus.

Dubitatur igitur, an ex epistola efficax pro scribente oriatur probatio?

117 In qua quidem difficultate Conclusio sit negatiua, ita probat text. *in capit.2.de fide instrumentorum,* notatur *in l.Publia,§.finali,ff.depositi, & in l. admonendi, de iureiurando,* & est regulare in omni priuata scriptura, vt non probet in fauorem scribentis, Sequitur P. Augustin. Motla *in suo Empor. parte prima, tit.de rebus credit.quæst.17.numero 15. vers. secundo constituendum est,* & nouissimè Ioachim. Beust. *in d.l. admonendi,nu.1056.*

118 Limitatur autem ista principalis Conclusio, quando is, cui ipsa epistola mittitur, ea acceptata, non contradixit, sed tacuit: nam illius fidem probasse censetur, & videtur etiam in sui præiudicium fateri omnia contenta in eadē epistola esse vera, ad hoc solet adduci communiter text. *in l.si filiusfamil.ff. ad Macedon. & ibi not.* Bart. vbi inquit, quod recipiens epistolam, & non contradicens, videtur approbare, quod in epistola continetur, & sequuntur Angel. & Paul. de Castro ibi, idipsum voluit idem Bart. *in l.quidam,ff.de cōstituta pecunia,* vbi post Gulielm. de Cun, inquit, quod eo ipso, quod quis recipit epistolam, & non contradicit, videtur consentire; & idem Bart. *in l.cum tabernam,§.idē quæsit,ff.de pignor. & in l.quo etiā,§.1.ff.rē rat.haberi,* vbi

vbi dicit, quod vbi superuenit scientia de aliquo actu per præsentationem litterarum, vel instrumenti, eo ipso, quod recipiens non improbat, videtur approbare, allegat *d.l.si filius, & textum in Clementina 1. de procurator.* Idem decidit Bald. *in l.si absentis, num.6.C.si certum petatur.* Idem *in Rubrica, C. de fide instrum.num.37.vers.quæro quid, de litteris transmissis, in l.finali, num.4. C.ad Macedon. in l.si litteras, ad finem, C.mandati, & in l.emptor, §.Lucius, ff. de pactis*, & dicta ista Bartoli & Baldi, communiter approbantur, vt latè per Alex. *in l.non solum, §.morte, num.27. & 28. ff. de noui oper. nunciat.* & idem Alex. & Iaf. *in l.quæ dotis, ff.soluto matrim.* Hoc idem concludunt Laudens. Petrus de Anchar. Abb. & communiter Canonistæ, *in d. Clementina prima, de procurator.* vbi dicunt, quod sola receptio, & retentio litterarum cum scientia contentorum in eis, obligat recipientem, quamquam aliter non appareat de sui intentione. Et idem fuit de mente Domini Abb. *in cap.non iniustè, extra de procuratoribus.* Sequitur Felin. *in cap.2. num.22. extra, de fide instrumentorum, & in cap.nemo, col.3. num.10. extra, de præsumptionib.* & latè Ripa, *in cap.cum M.nu.131. extra de Constit.*

Hoc idem pulchrè, & latè docet. Socin.iun. *consil. suo 122. num.30. & 31. in 2.* Philip. Portius *consil. suo 142. num.73.* Marzar. *consil.61. numero 37.* Hippol. Riminald. *consil. suo 424. num.12. in 4.* Gigas *consil. suo 32. num 9.* Franciscus de Ponte *consil. suo 82. num.13.* Schurp. *consil. suo 84. nu.9. Centur.3.* Vranius *consil. suo 4. num.47. vol.2.* Bim. *consilio suo 106. num.30.* vbi adducit quoque rationem, dicens: nam taciturnitas, & patientia coniuncta alicui actui, sine oppositione, & oppugnatione, aut protestatione, inducit proculdubio consensum, & ratihabitionem, ex sententia Imolæ, *in cap.cum olim, de officio deleg.* Idem Bimius *d.consil. 106. num.32. & 115. num.10 in 2.* Bursat. *consil.284. num.51. in 3.* & Claris. Peregrinus *consil. suo 94. num.10. in 1. & 107. num.8. in 2.* & nouissime Pap-

119 ponius, *consil. suo 33. numero 1. & 2.* vbi in simili docet, quod recipiens litteras continentes mandatum, censetur mandatum ipsum approbare.

120 Amplia, etiam si sit mandatum de soluẽdo, nam ex illarum receptione obligatur recipiẽs, ita Rota Genuens. *decis.70.* quemadmodum è contrario dicimus, quod si quis miserit litteras alicui, vt aliquid faciat, & si illud fecerit, promittat illi quid certum, si recipiens litteras iuxta illas egerit, mittens ipse ex illis obligatur, ad text. *in l.fin. ff. de action. & oblig.*

Hanc eamdem limitationem, vt ad eam reuertamur, sequuti sunt quoque infiniti alij, Benuenut. Strach. *de assecurationibus, glos.11. num.47. pag. mihi 371. colum.5.* Matth. Cun. *de pactis, libro 1. cap.14. num.14.* Brunor. à Sole, *in suo Compendio Propositorum iur. in vers. litteras recipiens.* Carroc. *in suo tract. de deposito, parte prima, pagina mihi 86. numero 8.* Idem *in suo tractatu de sequestr. par.3. quæst.13. & in suo de excussione bonorum, quæst.6. par.2. numero 52. cum multis sequentibus*, vbi pulchrè, hoc idem latissimè docet Gabriel. *libro 1. Conclusionum, titulo de præsumptionib. Conclus.2. num.1. & per totam.* Dominus Menochius *d. Casu 94. num.8.* & omnium elegantissimè, *lib.3. de præsumptionibus, cap.65. in primis numeris*, vbi multa similia in proposito deducit. Sequitur Mascard. *d. Conclus. sua 627. num.10.* Bernard. Greuæus *pract. quæstionum, quæst.21. Considerat.1. num.6.* Schrader. *in l.admonendi, num.271. versic. sin verò*, & Addentes ad Matthesilan. *Singulari suo 78. num.13. & Singulari suo 22. per totum, & præcipuè sub num.5.* vbi an hæc eadem propositio in criminalibus locum habeat, eleganter subnectit. Idipsum sequitur quoque Rota Genuens. *decis. sua 18. num.6. 120. num.1. 133. numero 2. 147. num.4. & 162. numero 2.* Magon. *decis. sua Florentina 95. num.7.* Gayll. *lib.1. Obseruat. 21. num.9. circa med.* Sebast. Med. *decis. sua Marchiana 6. nu.19.* Rutgerus Rulant, *de Commissionibus, lib.5. cap.14. num.3.* Hector Felicius *Allegatione sua iuris ciuilis 9. numero 2. libro primo*, & infiniti alij.

121 Et est receptissima Cõclusio, teste Ioachim. Beust. *in d.l.admonendi, nu.1056.*

122 (Quidquid dixerit eruditissimus Corrasius, *in d.l.admonendi, in tertia parte, num.75. cum sequentibus*, quem etiam refert Mascard. *d. Conclus.627. numero 38.*)

Ex qua etiam idem Matthesilan. *in suo notab.*
123 *23.* & Cæpol. *in sua Cautela 9.* cautelam satis egregiam in fauorem creditoris, quæ suum debitorem, vt debitum confiteatur, conuincat, docuerunt, & est, vt ipsi debitori det litteras, quibus significet se iam scire eum summam illam debere, & ob id eum velle rogatum, vt soluat. Is enim si litteras illas receperit, ac legerit, nec protestatus fuerit se nihil debere, debitum fassum esse credetur, & per consequens ad ipsius solutionem poterit postea compelli.

124 Hanc eamdem cautelam probauit etiam ante eos Bart. *in l.quo eum, ff. rem rat. hab.* & Doctores communiter *in d.l.admonendi.* Sic etiam in terminis consuluerunt Abb. *consil. suo 88. Facti contingentia, col.fin. par.1.* Alex. *consil.78. Causa, columna 1. in 1. & in consil.147. col.3. nu.8. in 2*, quamplures alios refert & sequitur D. Menoc. *lib.2. de arbitrar. Centur.1. Casu 21. num.1.* Mascard. *conclus. sua 481. in primis quattuor numeris* Pet. Aug. Morla *in suo Emporio, par.1. tit. de rebus credit. si certum petatur, q.17. in fine.* Addo nouissimè Io. Baptistam Costam *in suo tractatu, de iuris, & facti ignorantia, Centuria prima, dist.79. num.1. cum sequentibus*, vbi etiam, quid in huiusmodi casu sit necessarium clarè subiungit. Addendus est etiã D. Iacobus Schultes, *quæst.43. nu.10. lib.1.*

125 Ista autem communis Conclusio, vt supra diximus comprobatur per textum *in d.l. filiusfamilias, ff. ad Macedon.* vbi præsupponitur, quod filiusfamilias, pecuniam mutuo acceperat patre absente, quasi ex eius mandato, & ad patrẽ litteras miserit, vt eam pecuniam in prouincia solueret, dicit ille text. quod si pater factum filij sui improbat, continuo debet interponere

K 2 conte-

contestationem cõtrariæ voluntatis, per quod
text. ibi præsupponit, quod vbi pater continuo
non declaret contrariam suã voluntatem, vide
bitur approbare factum filij sui, quæ quidem
approbatio non aliundè videtur resultare, quã
ab illo actu receptionis, & retentionis litterarũ.
126 Et per istum textũ corroboratur valdè com
munis sententia, (quidquid dixerit Paul. de Ca
stro *in l. quo enim, §. 1. ff. rem rat. haberi*, & Clar. Me
noch. ex recentioribus, *lib. 2. Centuria prima, de ar-
bitrarijs, Casu 21. num. 3.* & pauci nonnulli alij)
vt optimè aduertit Dominus Alexander, *in l.
non solum, §. morte, nu. 27. & 28. ff. de noui operis nun-
ciatione*, & post infinitos relatos Rota Romana
*in nouissimis, decisione 811. in primo dubio, per totum,
parte prima*.
127 Aduertendum est tamen, (& hoc ad plenio-
rem intelligentiam illius textus) quod licet ibi
pater litteras filij, in quibus mutuum continea
tur, acceptans in mutuum dicatur consentire,
non tamen censetur summam in ipsis litteris
contentam fateri, vnde exceptionem non nu-
meratæ pecuniæ absque dubio poterit oppone
re. Sic præcisè docuit inter alios bene eruditus
D. Polydor. Ripa, *Obseruatione sua 270*.
128 Corroboratur secundo loco prædicta rece-
pta Conclusio, per text. *in Clementina prima, de pro
curatoribus, iuncta l. filiusfamil. §. inuitus, de procurato-
ribus*, licet enim inuitus quis procurator non
constituatur, & inuitus existimetur non tãtum
ille, qui contradixerit, sed etiam qui expressè
nõ cõsensisse probetur, vt habetur *in d. §. inuitus*,
attamen si quis scienter litteras, vel instrumen
tum receperit, in quo seu quibus constitutus
sit procurator, si incontinenti minimè contra-
dixerit, onus mandati suscepisse creditur, vt ha
betur *in d. Clementina prima*, quod quidem non
ex alio prouenire, nisi ex illo actu acceptionis,
& retentionis litterarum, seu instrumenti, iun-
cta taciturnitate, & non contradictione eius-
dem recipientis, constat apertè inter omnes.
129 Suffragatur tertio loco ratio satis conclu-
dens, & est, quod licet taciturnitas, & patientia
in præiudicialibus nequeat operari cõsensum;
attamen quando vltra ipsam taciturnitatem
interuenit aliquis actus positiuus, vt quia quis
sciẽter receperit litteras, in quibus debitor con
stituebatur, in isto casu taciturnitas per istum,
vel similes actus, operatur consensum, & tacẽs
videtur consentire. Ita in specie concludunt
Abb. *in cap. nonne, extra de præsumpt.* & illum re-
fert, & sequitur Felin. *ibi, colum. 3. num.* 10. Idem
docuit Abb. *in cap. cum virum, in 3. notab. extra de
regular.* & idem Abb. *in c. non iniustè, extra de pro-
131 curator.* vbi colligit hanc theoricã, quod quan
do tractatur de præiudicio alicuius, si vltra ta-
citurnitatem interueniat aliquis actus, qui ten-
dat, seu tendere ad confirmationem eius, de
quo agitur, dignoscatur, tũc semper in sui præ-
iudicium consentire videatur, allegat *d. Clemen-
tinam primam*, & sequitur Ias. *in l. quæ dotis, nu. 84.
cum sequenti, ff. solut. matrim.* Hoc idem traditur
communiter per eosdem Canonistas, *in c. cum
N. extra, de Constitut.*
132 Nonnullis etiam alijs rationibus rectè com
probatur Communis ista Doct. sententia, quas
singillatim deducit Rota Romana, *in nouiss.
decis. 811. in secundo dubio, parte prima*, ad eam lecto
rem remitto.
Declaratur autem ista prima principalis li-
mitatio varijs modis.
133 Et Primò, vt procedat, quãdo epistolam ac-
ceptans ipsam retinet, nec contradicit, vt supra
dictum fuit.
134 Secundò, quod acceptans sciat quid reuera
in ipsa contineatur, vt est casus *in d. Clement. 1. in
ver. scienter*, & tradit Bald. *in l. 1. ff. mand. argum. l. si
per errorem, ff. de iurisd. omn. iudic.* & ideò contra ip
sum recipientem minimè probat, nisi eam ape
riat, & legat, & non perfunctoriè, sed cum ali-
quo temporis interuallo. Licet enim Paulus
Iur. Consl. *in d. l. filiusfam. ad Macedonian.* dicat *con-
136 tinuò*, tamen verbum illud, intelligitur iudicis
arbitrio, vt scilicet tempus recipienti non dene
getur, legendi, cogitandi, & peritiores etiam
consulendi, sic post Alciatum, Rubeum, &
alios, Clariss. vir D. Menoch. *lib. 2. Centuria 1. de
arbitrar. Casu 21. num. 5.* Mascard. *Conclus. 81. nu. 6.*
& Rota Romana *in nouiss. d. decis. 811. num. 36. &
40. parte 1.*
137 Sequitur hoc idem post plures relatos ipse-
met Menoch. *d. præsumpt. 65. num. 13. & 14.* vbi
eandem procedere subdit, nisi post retentio-
nem ipsius epistolæ tantum postea tempus ef-
fluxerit, vt verisimile sit illum recipientem vi-
disse, & perlegisse epistolam illam, atque ita se-
cundum eum declaratur intentio Anchar. *in
d. Clement. 1. colum. 2. de procurat.* cum dixit, ex præ
sentatione litterarum, præsumi scientiam, etsi
138 non appareat de ipsarum lectione. Loquitur
enim sanè Anchar. (inquit Menoch.) quando
post retentionem litterarum tãtum temporis
spatium elapsum est, quo verisimile sit eas per-
legisse; videndus de eadem re, idem Menoch.
d. loco, nu. 16. & Carroc. *de deposito, part. 1. pag. 86.
num. 10. 11. & 16. & in suo tractatu de excussione bo-
norum, q. 3. par. 2. nu. 65.*
139 Nota tamen necesse esse, quod ad hoc, vt lo
cum habeat supradicta regula, videlicet, quod
litteras accipiens, & non contradicens censea-
tur omne illud, quod in ipsis cõtinetur, appro-
bare, scribens, ac mittens ipse per idoneos te-
stes probet ipsum recipientem sciuisse id, quod
in ipsis continebatur, & eas aperuisse, & coram
iisdem testibus perlegisse, & non aliter. Sic præ
cisò Cioff. *consil. suo 17. num. 12. cum seq. in 2.* vbi
pulchrè: Et ideò cautela est, quod transmittẽs
140 scribat epistolã in præsentia duorũ testium,
qui benè sint informati de eius tenore, & illi-
met testes sint ipsius latores, quo quidem casu,
si in eorum præsentia litteras acceptãs eas per-
legerit, poterit per eosdem de ipsiusmet epi-
stolæ acceptatione absque contradictione fieri
depositio. Sic præcisè Matthesilan. *dicto suo
notabili*

notabili 23. & Cæpol. *d. sua cautela* 9. & sequitur post hos relatos Magon. *decis. sua Florent.* 103. *numero* 15.

141 Tertiò intelligas procedere, nisi in ipsamet epistola contineretur calculus rationis de datis, & receptis, & in fine diceretur, quod deberet restituere reliquum debiti in tanta quantitate. Eo enim casu epistolam illam recipiens, & retinēs, in dubio crederetur retinuisse eo ani
142 mo, vt videret, an calculus ipsarum rationum sit rectè factus, non animo consentiendi contentis in ipsa, *iuxta l. cum seruus, ff. de conditionibus, & demonstrationibus*. Sic eleganter inter alios aduertit Cæpol. *dicta caut.* 9. allegat textum *in dicta l. cum seruus*, sequitur Ias. *in repetitione d. l. admonendi, num.* 114. Ripa *in d. cap. cum M. nu.* 132. Gabriel. *d. Conclus. 2. de præsumptionib. nu.* 13. Albens. *consilio suo* 448. *num.* 7. & Menoch. *d. præsumpt.* 65. *num.* 15. Addo Mascard. *Conclus. sua* 481. *num.* 5. *&* 627. *numero* 39. Carroc. *de deposito parte* 1. *pag.* 86. *num.* 12. *& de excussione bonorum, quæst.* 6. *par.* 2. *num.* 66. Antonium de Gamma *decis. sua Lusitania* 336. *nu.* 3. & Rotam Romnam *in nouissimis, d. decisio.* 811. *numero* 38.

143 Quartò declara, vt procedat quantum ad approbationem contentorum in litteris, non autem quod acceptans censeatur confiteri factum enarratum in ipsis ita esse. Sic precisè declarat Cuman. *in consil.* 177. quem sequitur Ripa, *in d. l. admonendi, num.* 139. *& in d. cap. cum M. nu-*
144 *mero* 132. vbi infert, quod si procurator scribat domino se vendidisse, aut donasse, videtur dominus, qui recipit, & retinet litteras, approbare venditionem, & donationem, si facta fuit, non autem fateri veram esse donationem illam, seu venditionem factam.

145 Sequitur hoc idem Cl. Menochius post multos relatos *d. præsumpt.* 65 *num.* 12. vbi aliud affert exemplum, dicit enim, quod si procurator Titij ei dat litteras, se mutuo recepisse suo nomine, centum à Caio, Titius iste recipiendo litteras, approbasse quidem illas dicitur, si mutuo receptæ fuerunt pecuniæ, sed tamen non dicitur affirmasse, quod reuera fuerint receptæ, & proptèrea, qui numerasse asserit, aliter quam ex litteris eam numerationem probare debet. Sequutus etiam est hoc idem in terminis Mandel. Albens. *d. consil. suo* 448. *num.* 5. *&* 6. Carroc. *de deposito, parte* 1. *pag.* 86. *num.* 9. *& de excussione bonorum, quæst.* 6. *par.* 2. *num.* 64. Clar. Farinac. *consilio suo* 56. *nu.* 11. & Rota Romana *in nouissimis d. decis.* 811. *num.* 39.

146 Quintò declara procedere, nisi mittens ipse negauerit, vel alio modo hanc epistolam postea impugnare visus fuerit, tunc enim nihil ex ea contra recipientem allegare potest, *argumento cap. ex eo, de regulis iuris, in sexto*. Sic præcisè docet inter alios Schrader. *in d. l. admonendi, nu.* 271. *versic. secundo hoc non procedit.*

147 Sextò declara procedere, si ista, quæ in epistola cōscripta, recipienti obsunt, habeant causam debiti expressam, alioquin credo hæc in illa epistola scripta contra recipientem, non plenam, sed semiplenam dumtaxat probationem inducere, argumento eius, quòd supradictum fuit de scribente.

148 Nam si expressa confessio scribentis absque causa omissa contra scribentem, plenè nō probat, multo minus tacita confessio recipientis, quæ causa caret, contra recipientem plenam
149 fidem facere debet. Plus enim nocent expressa, quam tacita, *l. expressa, ff. de reg. iur.*

150 Septimò hoc, quod dicitur ex epistola plenam pro scribente, & contra recipientem promanare probationem, ita demum verum est, ac procedit, si quis sponte epistolam ipsam recipiat, secus si coactè, tunc enim ex ea nulla proculdubio contra ipsummet scribentem resultat probatio, ita gl. *in d. Clem.* 1. *versic. scienter, de procurator.*

151 Quod tamen ita accipiendum existimo, nisi postea cessante metu, vel coactione, quis eam epistolam absque protestatione aliqua contraria retinuisset, tunc enim, quia per retentionem sequentem metus præcedens purgatur,
152 perindè habetur, atque si ab initio sponte hanc epistolam recepisset, *argumento cap. si ex insinuatione, extra qui cleric.* Scribentes *in l. si ob turpem, ff. de condict. ob turp. caus.* & Doct. *in l.* 2. *ff. quod met. causa*.

153 Sic etiam regula illa, quod recipiēs litteras, vel instrumentum, & non contradicens, præsumatur quidem approbasse illum actum, procedit quoad ea, ad quę recipiens sua ipsa voluntate; & spontè se obligasse dicitur, secus verò quoad ea, ad quę recipiens inuitus obligaretur, sic perpulchrè Cl. Menoch. *d. præsumpt.* 65. *num.* 10. *&* 11. *lib.* 3. vbi exemplificat ad clariorem omnium intelligentiam.

154 Octauò supradicta principalis limitatio ita demum procedit, si quis ipsam epistolam simpliciter recipiat, secus si eam recipiendo protestetur, se eamdem tantum recepisse in passibus & punctis, (vt ita loquar) pro se facientibus; in alijs tamen se illam non approbare, tunc enim epistola illa contra ipsum recipientem fidem non facit, nisi in capitulis connexis, *l. Publia, §. fi.* & ibi Bar. *ff. depos.* Alex. *cons.* 186. *nu.* 7. *lib.* 2.

155 Nonò principaliter declara procedere, nisi epistolam recipiens, & legens, simpliciter dixerit nuncio sibi illam reddenti, se domino responsum dare velle, & posteà etiam ex interuallo rescribens ipsi domino exprimat, se ea omnia, quę in epistola sibi reddita in eius damnum, ac detrimentum redundare possunt, negare, vel improbare, tunc enim perinde ac si post litteras redditas, ac lectas, statim hoc protestatus fuisset, epistola illa contra recipientem fidem nullam facit; *argum. l. asse toto, ff. de acquir. hæred. & l. si ita fuerit, ff. de conditione, & demonstratione*.

156 Declaratur decimo procedere, nisi ea, quæ in ipsamet epistola continentur, nō principaliter, sed incidenter in eadem referātur, eo enim

caſu non plena contra recipientem, ſed ſemiplena dũtaxat orietur probatio, argum. eius, quod not. Abb. *in cap. fin. num. 7. ext. de ſucceſſ. ab ab inteſt.* Sic pręcisè docuit inter alios Schrader. *in l. admonendi, num. 273. verſ. decimò ex hoc fallit.*

157 Vndecimo declara, vt non procedat, ſi illa, quæ in epiſtola continentur, quis contradicendo impedire non valuit, vt putà, ſi is, qui reum defendit, epiſtolam ad illum mittat, qua ſignificet ſe eum defendere, licet enim reus talẽ epiſtolam recipiat, atque legat, abſque contraria proteſtatione, tamen quia reus etiam contradicendo non potuiſſet ipſum impedire quo minus ſe defenderet, *l. ſoluendo, ff. de ſolut. gloſ. in l. exigendi, C. de proc.* reus ipſe non intelligitur ijs, quę in epiſtola continentur, conſentire, ideoq; contra ipſum nulla ex eadem epiſtola oritur probatio; ita Bald. *in Auth. Qua in prouincia, nu. 15. C. vbi de crim. agi oport.*

158 Duodecimò declaratur ſupradicta principalis limitatio, vt non procedat, ſi quis in epiſtola ſignificet, ſe eũ, ad quem ipſam mittit, cõſtituere procuratorem, vt ſuo nomine cauſam aliquam in iudicio agat; & pro ea debito modo non cauit, tunc enim licet quis hanc epiſtolam recipiat, neque contrarium proteſtetur, tamen eis, quæ in ipſamet epiſtola continentur, conſentire non intelligitur, & per conſequens ex ea nulla cõtra ipſum oritur probatio, ita Bald. *in l. 1. ff. mand. argum. Clem. 1. de procurat.*

159 Hæc tamen declaratio, ſeu limitatio, communiter per Doctores improbatur, volunt enim eũ, qui ſimpliciter litteras reeipit, in qua mittens ſignificauit, ſe ipſum procuratorem conſtituere, intelligi contentis in illis litteris conſentire, niſi reclamauerit, ita Bald. ipſemet *in l. ſi litteras, in fine, C. mandati.* Iaſ. *in d. l. qua dotis, num. 9.*

160 Decimotertiò declaratur, vt præcipuè procedat, ſi quis in epiſtola ad alium tranſmiſſa ſignificet ſe negotium aliquod ſuo nomine geſſiſſe, tunc enim, niſi is, qui epiſtolam recipit, expreſſe ipſi contradicat, hoc negotium geſtũ ratum habere dicitur, & ſic epiſtola contra recipientem plenam fidem facit, ſecus eſt, ſi quis in ipſa non de negotijs illius nomine geſtis, cui
161 epiſtolam illam tranſmiſit, ſed de alijs rebus mentionem faciat, puta ſcribat ipſum ſibi debere centum, vel veſtem penes ſe in cauſam depoſiti habuiſſe, eo enim caſu, licet quis ſimpliciter eam recipiat, & abſque proteſtatione aliqua, tamen illis, quæ in ipſamet cõtinentur, conſentire non intelligitur, ideoq; probationem contra ipſum non faciet, ita Bald. *in l. 2. ff. mandat.* Dec. *in cap. cum M. Ferarienſ. extra de Conſtitutionibus*, & plures alij, quos pulchro ordine refert, & ſequitur Cioff. *conſilio ſuo 17. numero 11. in 2.*

162 Mihi tamen, vt verum fatear, contraria hac in re opinio verior videtur, exiſtimo enim ego, & indiſtinctè credo, aliquem ex eo, quod epiſtolam abſque proteſtatione aliqua recepit, ei conſentire intelligi, eamq; plenam probationem contra ipſum recipientem facere, licet illud negotium, de quo in ipſa fit mentio, non ſit nomine illius geſtum.

163 Ad hoc autem aſſerendum moueor Primò, per text. *in l. Titius, & ibi Bart. & Bald. ff. de conſtituta pecunia,* vbi ex eo, quod quis recipit epiſtolã, nec ei contradicit, in qua ſcribens cõſtituebat ſe certam pecuniæ ſummam alterius nomine ipſi ſoluturum, conſtitutum induci decidit Iuriſconſultus.

164 Secundo loco ſuffragatur text. *in l. cum tabernam, §. idem quæſiit, & ibi Doctores, ff. de pignorib.* vbi ex eo, quod quis recipit litteras, in quibus mittẽs exprimebat ſe illi certa bona obligare, contrahitur obligatio pignoris, & probatur plenè pignus contractum eſſe.

165 Tertio loco adducitur præcipuè text. *in Clementina 1. de procurator.*

166 Et hanc ſententiam vti veriorem communiter ſequuti ſunt interpretes, Bald. Alex. Iaſon, Abb. & alij quamplurimi, quos enumerat præcisè Schrader. *d. loco, nu. 273.*

167 Declaratur decimoquarto, vt nõ procedat, quando in ipſa epiſtola adſunt expreſſa verba iniurioſa, famam, atque exiſtimationem recipientis aggrauantia; tunc enim licet quis hanc epiſtolam recipiat, atque legat, non intelligitur tamen ijs, quæ in ipſa continentur, conſentire, vel actioni iniuriarum per hoc renũeiare: Hic
168 enim capi poteſt alia præſumptio, quã quod velit contentis in litteris conſentire, quia eſt veriſimile illum, ideo has litteras retinuiſſe, vt ex illis fidem facere poſſet de iniuria ſibi illata; quamobrem cum hic alia coniectura, quã conſenſus capi poſſit, non eſt præſumẽdum, quem recipiendo, & retinẽdo has litteras, iniuriarum actioni velle renunciare, *argum. l. cum de indebito, ff. de condict. indebiti, & l. ſi cum autem, ff. de ſolutionib.*

169 Decimoquinto intellige, ac declara procedere, quando ipſamet epiſtola viuo mittente peruenit ad recipientem, ſecus ſi eo mortuo, tunc enim huic præſumptioni locum minimè eſſe ſcripſere Doctores noſtri. Sic poſt Rom. Decium, Gabriel. & alios, Menoch. *præſumptione 65. nu. 17.* Sequitur Albenſ. *conſ. ſuo 774. nu. 21.* Maſcard. *Concluſ. ſua 481. num. 7.* Carroc. *de depoſito, par. 1. pag. 86. numero 14. & de excuſſione bonorum, quæſt. 6. num. 67. parte 2.* & nouiſſimè Lancellot. Gallia *conſil. ſuo 54. num. 76.* Addo Fabium de Anna, & D. Ioannem Ancharanum, *lib. 1. q. 48. num. 8. cum ſeq.* vbi pulchrè poſt plures relatos *conſ. ſuo 82. nu. 17. vol. 1.*

Vide, quæ ſcripſimus ſupra, *nu. 98. cum ſeq.*

170 Declaratur decimoſexto, vt procedat, dummodò litteræ ſcriptæ ſint manu debitoris, vel eius ſigillum contineant. Sie poſt Ancharan. *q. 48. par. 1.* Carroc. *de depoſito, pag. 86. nu. 15.*

171 Idem iuris eſſe concludito, licet exaratæ fuerint manu alicuius tertij, de ipſius tamen debitoris conſenſu, ac mandato, ad tradita, *ſupra numero 82.*

Deci-

172 Decimoseptimo declaratur, vt procedat, quando in ipsis litteris continetur tale quid, quod debeat obligare ipsum acceptantem ad contenta in litteris, vt loquitur text. *& ibi not. in d.l. si filius.*

Vnde si in litteris non contineatur tale quid, quod obliget acceptantem, tunc earum acceptatio non potest obligare; tum, quia non de-
173 bent ipsæ litteræ plus operari, quam contineant, & de necessitate ex eis inferatur.
174 Tum etiam, quia non debet plus operari consensus superueniẽs, quam qui interuenit à principio, sic præcisè Hieronym. Pappon. *consilio suo* 75. *num.* 7. *&* 8. *volum.* 1.
176 Decimooctauo declaratur, vt procedat, dũmodo ipsam epistolam scribentis manu fore confectam apertè constet; vbicumque enim non liquet eamdem ab ipso fuisse cõscriptam, nec eius sigillo signatam, tunc recipiens eã non potest obligari, etsi non improbauerit, sed tacuerit, ita Bal. *in l. in bona fidei, C. de reb. cred.* & in terminis post Anchar. *in suis familiaribus quæst.* docet Viu. *decis. sua* 467. *num.* 85. *vol.* 3.
177 Et ratio quoque est in promptu: nam recipiens huiusmodi litteras errabundas, vt ita dicam, & defectiuas, non videtur ob hoc sibi præiudicare, nec contra recipientem ipsum vllum inducunt indicium, cũ ex nihilo nihil resultet, & hæc quoad istam primam limitationẽ satis: Latiùs autem differunt de eiusdem materia Illustriss. D. Cardin. Tuscus *Conclusione sua* 374. *in littera L. per totam*, eum consulas.
178 Limitatur secundo principaliter supradicta Conclusio, videlicet, quod epistola nõ probet pro scribente, quando in ipsa continerentur duo connexa, vnum, scilicet pro scribente, alterum verò contra scribentẽ, nam si is, cui mittitur, pro se acceptat, altera pars iuuabit scribentem, & pro eo fidem faciet, text. est *in l. Publia, §. fin. ff. depos.* & illam sequuntur communiter Doctor. *ibi*, inde etiam colligentes, quòd quis po-
179 test approbare vnũ capitulum pro se, & aliud contra se reprobare, quamuis in eadem scriptu
180 ra ambo sint descripta, quòd est verũ ex sententia Castr. quando epistolam ipsam producens protestaretur, in actis, quòd ipsam producit in partibus pro se facientibus, & non aliter. Ceterum si illam simpliciter produceret, videretur in omnibus partibus eam approbasse, vt ibi per eum, allegando not. *in l.* 1. *§. editiones, ff. de eden.* & per Bart. *in l. Aurelius, §. idem quæsijt, ff. de lib. leg.* vbi distinguit, an capitula sint separata, & connexa, & tunc non possit vnum sine alio acceptari, de quo etiam per Cyn. & Bald. *in l.* 1. *in decima quæst. C. de confess.*
181 Subdit tamen idem Paul. de Castro, quod vbi epistola, vel scriptura continens plura capitula, scripta fuisset manu tertij, non posset aduersarius illam in parte, & partibus approbare, sed tenetur in totum vel approbare, vel improbare, allegat Innoc. *in c. cum venerab. extra de exceptionib.* de qua materia plenius p̃ Canonistas *ibi.*

182 Hanc eamdem limitationem sequutus est etiam Mascard. *d. Conclus.* 627. *num.* 9. & Claris. Menoch. *de Arbitrar. d. Casu* 94. *nu.* 7. Addo Rutger. Rulant *de Comissionibus lib.* 5. *capit.* 14. *num.* 3. *in littera C.*
183 Sed hic pulchra suscitatur quæstio: producitur epistola, in qua continetur, qualiter tu à me accepisti 100. ex causa depositi, & quod ex illis tali die reddidisti 40. & tali die 20. & tali die 10. & quod tu remanes debitor in effectu in 30. dubitatur an recepta ista epistola, possim illam approbare quoad centum, quæ fateris te habuisse in causa depositi, & negare te reddidisse illa septuaginta.
184 In huiusmodi difficultate Matthesil. *Singul. suo* 78. concludit pro affirmatiua, & reddit rationem: nam hæc dicuntur esse capitula separata; allegat text. *in l. Publia, §. fin. ff. depositi*, & vlterius secus esse in libro rationum subiungit.
185 Hæc tamen tãti viri opinio improbatur præcisè per Caccialup. *in d. l. admonendi, num.* 76.
186 Tu quænam ex his verior sit opinio, cogita.

Et hæc quo ad secundum ex propositis. Sequitur autem vltimum, videlicet, an Epistola probet contra tertium?

187 Cui quidem dubitationi satisfaciendo, Conclusio sit negatiua. Ita Doct. *in d. l. admonendi*, & præcipuè Ripa, *sub num.* 140. idq; per text. *in l. exemplo, C. de probation. & in l. epistola, in princip. ff. de pact.* Hoc idem post Bald. & Boer. firmat Clar. Menoch. *d. suo Casu* 94. *num.* 22. Grat. *consil. suo* 5. *num.* 27. *in primo*. Mascard. *d. sua Conclusione* 627. *num.* 14. Schuuartzenthaler, *in suo tract. de stipulationib. pag. mihi* 766. *num.* 64. & Sebastianus Medices, *decis. sua Marchiana* 8. *numero* 7. Addo Anton. de Gamma, *decis. sua Lusitaniæ* 336. *numero* 5. vbi in simili considerat, quod quando epistola obligationem inducit, solum id contingit inter mittentem illam, & eum ad quem mittitur, nõ autem contra tertium, sequitur Gratian. *decis. sua Marchiana* 156. *num.* 3.
188 Extenditur ista Cõclusio, vt procedat etiam in epistola Episcopi suo sigillo munita, adhuc enim illa tertio minimè obest; ita post Archidiacon. Guid. Pap. Ripam, & alios, Menoch. *d. suo Casu* 94. *num.* 23. vbi etiam rationem adducit, dicens: quia hæ litteræ non sunt de his, quæ
189 ad eius officium spectant, iuxta *cap. post cessionem, de probationibus*, quòd sic intelligit Ripa, sed considerantur tamquam litteræ priuati cuiusdam amici amico datæ, sequitur hoc idem Mascard. *d. sua Conclus.* 627. *nu.* 15. & Ioachim Beust, *in d. l. admonendi, num.* 1057.
190 Declaratur tamen ista Conclusio, vt nõ procedat in libris argentariorum, seu campsorum, quos bancherios vel trapezitas magis Latinè appellamus, qui ex more litteras transmittunt de receptis, nam quemadmodum eorum codices contra tertium aliquam probationem faciunt,

ciunt, vt latè per Menoch. *d. Casu 94. num. 24.* & Mascard. *d. quæst. 627. nu. 16.* Sequitur Schuuartzenthaler, *in suo tract. de Stipulationibus, pag. mihi 776. num. 64. in fine.*

192 Viso an epistola probet contra tertium, videndum modo, quid iuris, si de ipsius fauore tractetur?

193 Exemplum. Scripsi litteras Mæuio amico meo, quibus significaui, quod tibi debebã centum ex causa, puta mutui, aut vẽditionis, & excusationes adducebam, quare tibi non soluerem; dubitatur, num hæ litteræ tibi ad plenam probationem aliquo temporis tractu sufficerent.

194 Difficultatem hanc discutit ad partes Rota Roman. *in antiquis, tit. de Probationibus, decis. 18.* & in affirmatiuam procliuior videtur. Eiusdem sententiæ fuit etiam Crauet. *de antiq. tempor. in versic. vidimus, & abundè, parte prima, num. 41.* & Beneuen. Straccha, *de assecurat. glos. 13. num. 46.*

195 Cui quoque, & ego assentior, & considero, quod cum epistola scribentis nomine semper loquatur, vt supra, de necessitate fatendum est, quod cum ad manus illius tertij peruenerit, ple-
196 nam ad ipsius fauorem inducere debeat probationem, ex quo videtur tunc cõfessio illa facta præsente illo tertio.

197 Adde extraneum vnicuique videri, quod liceat scribenti aduersus iam scriptam confessionem venire, alio errore non probato.

198 Sed cũ latiori folio hac de re disseruerimus *in tractatu de verbis enunciatiuis, libro primo*; hæc in præsentiarum tetigisse sufficiat. Videndus quoque Mascard. *Conclus. sua 627. num. 11. cum sequentibus*, & Preteus, *consilio suo 186. num. 27. volum. 1.* Adeundus etiam Puteus, *lib. 2. decis. 11.* & Rota Genuens. *decis. sua 19. num. 8.* Satis.

Latiùs de hac materia litterarum priuatarũ disserit Card. Tuscus *Conclus. sua 364. in littera L.*

Præludia quædam Epistolarum, seu quod idem est, litterarum sumptarum in genere hactenus attigimus. Nunc autem ad nonnullas de earumdem materia pertractandas quæstiones deueniendum est.

Dubitatur igitur Primò, an litteras alienas aperiens pœna falsi puniatur.

SVMMARIVM.

1 *Litteras alienas aperiens quanam pœna regulariter afficiatur.*
2 *An aperiens litteras alienas pœna falsi puniatur? Plures casus sunt distinguendi.*
3 *Primus quidem est, quando quis aperuit litteras alicuius priuati, sed eas non legit; hoc in casu pœna falsi absque dubio minimè punitur.*
4 *Amplia idem iuris esse, quando quis sine dolo litteras ipsas aperuit, & legit.*
5 *Ratio.*
6 *Secundus casus est, quando quis aperuit litteras priuati, & eas solus legit, atque ita alteri non ostendit, & hoc casu ex communiori pœna criminis stellionatus extraordinaria arbitrio tamen iudicis punitur.*
7 *Qui aperuit testamentum clausum, licet alteri non ostenderit, pœna falsi ordinaria mulctatur, & num. 8.*
9 *Amplia etsi in ipsis litteris aliquid scriptum esset contra hunc aperientem, & legentem, adhuc enim ipsa pœna extraordinaria stellionatus locũ sibi vẽdicabit.*
10 *Quinimò aperiens ipsas litteras sibi consignatas, & alteri destinatas, & illas legens, tenetur actione iniuriarum, & ea actione conueniri potest per transmittentem.*
11 *Tertius casus principalis est, quando quis aperuit litteras alicuius tertij, in quibus quidquam minimè extabat, ob quod aliquid detrimenti, vel iniuriarum ille pati posset, & hoc casu nulla pœna ipsemet aperiens punitur.*
12 *Ratio, & num. 13. & 14.*
15 *Quartus casus est, quando quis aperuit litteras alicuius priuatæ personæ, & eius aduersario ostendit in ipsius scribentis detrimentum; hoc in casu ordinaria procul dubio punitur pœna falsi.*
16 *Amplia, vt actione iniuriarum conueniri etiam possit.*
17 *Item, quod in foro conscientiæ commisisse quoque dicatur peccatum mortale: quod tamen limita in duobus casibus, num. 5. 21. 22. & 23.*
18 *Amplia, etsi nullum damnum indè sequatur.*
19 *Non incidit tamen in excommunicationem.*
20 *Etiamsi aperta fuissent litteræ directæ Summo Pontifici.*
24 *Aperiens litteras alicuius priuati, & eas ostendens alteri, quam aduersario ipsius scribentis; si modo inde ei damnum intulit, pœna falsi ordinaria punitur.*
25 *Contrarium multi.*
26 *Et est verior ex authoris sententia.*
27 *Patroni, vel procuratores pandentes iura suorum clientum aduersarijs eorum, sunt & ipsi ordinaria pœna falsi puniendi.*
28 *Quintus principalis casus est, quando quis lacerauit, vel combussit litteras ipsas, & tunc punitur pœna extraordinaria iudicis arbitrio.*
29 *Quinimò condemnatur ad restitutionem omnium damnorum, & ad interesse.*
30 *Dictum D. Deciani elucidatur.*
31 *Quando nominatur, vel infligitur pœna falsi, in dubio intelligitur de ordinaria.*
32 *Sextus casus est, quando quis remoratur reddere litteras ei, cui mittuntur, quo casu tenetur ad interesse erga mittentem, si aliquod fortassis is ex ea mora damnum fuerit perpessus.*
33 *Hoc idem statutum est quoque respectu tabellariorum, qui serò nimis reddunt litteras.*
34 *Septimus est casus, quando quis pigritia, vie*q*; conficiendæ tedio adductus, in itinere litteras alicuius priuati abijcit, vel arena obruit; & hoc casu litteris repertis, extraordinaria pœna falsi punitur.*
35 *Vltimus casus est, quando ille, qui litteras alienas aperuit, & legit, aliquid forsan in ipsis correxit, abrasit, & immutauit, & tunc sine dubio ordinaria pœna falsi puniendus est.*

Ratio,

36 *Ratio, & num. 37. & 38.*
39 *Aperiens litteras sui Principis, in quibus de re ipsius graui tractatur, easq; hostibus suis patefaciens, potest multari, & pœna qua punitur reuelans secreta Principis, quæ est pœna capitis, item ordinaria pœna falsi, & num. 40. 41. & 42.*
43 *Aperiens litteras Principis, in quibus agatur de re personæ priuatæ, punitur in hoc, vt amplius audiri non possit.*
44 *Et si clericus est, deponitur.*
45 *Remouens sigillum de litteris alicuius Principis punitur pœna falsi.*
46 *Aperiens litteras alicuius Magistratus vel Iudicis, quomodo puniatur non est eadem omnium sententia.*
47 *Addentium ad decis. Guid. Pap.* } *Opiniones hac in re recensentur.*
48 *Ipsius Guidonis Papæ, &*
49 *Ioannis Fabri.*
50 *Author autem distinguit, & num. 51. & 52.*
53 *Aperiens acta iudicialia in sui aduersarij detrimētum, punitur duplici pęna, prout ibi.*
54 *Author remittit lectorem ad Baiard. & Colerum.*
55 *Ad hoc vt aperiens litteras alienas puniatur pęna falsi, vel ordinaria, vel extraordinaria, requiritur de necessitate dolus, vel culpa, aliter ab omni pœna tutus est.*
56 *Ratio, & numero 57. & 58. vbi pulchrè.*
59 *Et dolus iste regulariter non præsumitur, sed ab eo, qui illum allegat, clarè probandus est.*
60 *Multa notatu digna in materia doli afferuntur per authorem vsque in finem.*

Quoniam effrenis hominum petulātia adeo processit, vt quamplurimi, qui litteras alienas aperire non erubescant, in dies reperiantur; rem congruam hic me facturum arbitror, si qua pœna ipsi regulariter ob tale delictum plecti soleant, in præsentiarum vos docuero; verum quia pœna, quæ vt plurimum huiusmodi delinquentibus solet infligi, est pœna falsi: iure meritò igitur contigit hic dubitare,

An litteras alienas, seu epistolam aperiens, pœna falsi puniatur?

2 VTilis, & in foro frequens sanè est hæc disputatio. Vt autem ipsa ab omnibus mira quadam facilitate, & percipiatur, & insimul discutiatur, per plures casus arbitror distinguendos.

3 Primus quidem casus est, quando quis aperuit litteras alicuius priuati, sed eas non legit, hoc in casu cum dolo carere, nec ipsas litteras aperuisse dicatur, pœna legis Corneliæ, de falsis, minimè multandus est: sic sensisse visus est Bart. *in l. si quis in graui, §. qui tabulas, ff. ad Sylbanian. per illum text.* & clarius Bertachin. *in suo tract. de Episcopo, lib. 3. par. 1. num. 39.* licet loquatur quando quis casu, & forte fortuna litterarum nizzā fregit. Hoc idem sequitur D. Decian, *in tract. criminal. lib. 7. capit. 17. colum. pen. num. 46. versic. quæ tamen omnia,* vbi subdit, id etiam probari per tex. *in l. 2. §. si linum, ff. de bonorum poss. secundum tabul.* & per glo. *in cap. Nobilissimus, 97. distinct.* Sequitur quoque Baiard. *in Additionibus ad Clarum, in §. falsum, num. mihi 203.* & Viuius *lib. 1. decis. sua 62. in fi.* vbi quoque ita in facti contingentia in sacra Regia audientia Barēsi die 15. Martij 1590. iudicatum fuisse eleganter subnectit. Addo nouissimè Clar. Dom. Menochium *de Arbitrar. libro 2. Centur. 6. Casu 538. num. 6. & 7.* vbi quoque
4 subdit, idem iuris esse, quando quis sine dolo litteras aperuit, & legit; veluti si credat ad se datas, cum eodem & ipse vocaretur nomine; quo
5 ille, ad quem erant scriptæ. & hoc cum falsitas non dicatur committi, vbi non adest dolus, *ad l. nec exemplum, C. de falsis.* Huic eidem sententię adhæsit quoque post plures alios relatos Clar. vir, Dom. Farinac. *in suo tractatu de Falsitate, quæst. 150. par. 4. num. 129. & 130.* Videndus idem *sub num. 131.* vbi loquitur in aperiente litteras alienas sine dolo, sed per errorem, & casu credendo eas sibi esse directas.
6 Secundus quidē principalis casus est, quādo quis aperuit litteras priuati, & eas solus legit, atque ita alteri non ostendit; & hoc casu ipsum aperientem pęna extraordinaria stellionatus, iudicis tamen arbitrio puniendum tradidere passim Scribentes. Sic præcisè docuit auriga noster Bart. *in l. qui testamētum, ff. ad leg. Cornel. de fals.* vbi de hoc subdit esse text. singularem *in capit. cum olim Magister, extra, de offic. deleg.* Eumdem Bart. sequitur *in eodem met cap.* Abb. *sub num. 4.* Ludou. Roman. *in suo consil. 365. num. 3.* & post multos relatos Decian. *præcitato num. 46. ferè in princip.* Hanc eādem traditionem Bart. sequutus est etiam Baiard. *in dictis Additionibus Clari ad §. falsum, num. 205.* Viuius, *d. decis. 62. num. 2.* & nouissimè Clariss. vir Dom. Menoch. post multos alios relatos *d. Casu 538. num. 8.* Addo Bertazzol. *cons. suo criminali 112, num. 2. lib. 1.* & eruditiss. Farinac. *præcitata parte 4. quæst. 150. nu. 126.* vbi infinitos etiam concordantes deducit.
7 Pro qua quidem opinione cōsideratur etiā; Nam speciale est in eo, qui aperuit testamentū clausum, & alteri non ostendit, vt ordinaria pęna falsi puniatur, prout est text. singularis *in l. qui testamentum, ff. ad leg. Cornel. de fals. cum concordantibus deductis* per Farinacium *d. quæst. 150. præcitata parte 4. num. 119.*
8 Ergo aliud dicendum de eo, qui aperuit alias litteras, maximè priuatas; & ita arguit quoque D. Abb. *in d. capit. cum olim, numero 4.* & Bernard. Vvurmser. *Pract. foren. lib. 1. num. 47. Obseruatione 25. num. 22.*
9 Ampliatur isthæc communis Conclusio, vt procedat, etsi in ipsis litteris aliquid scriptum esset cōtra hunc aperientem, & legentē: adhuc enim ipsa pœna extraordinaria stellionatus locum sibi vendicabit; non per hoc enim debuit eas aperire, sed aut non recipere, aut receptas fideliter præsentare. sic præcisè Abb. *in d. cap.*

cum

cum olim, sub num. 2. *versic. & nota*, quod etiam sequitur Dom. Menochius, *d. Casu* 538. *num.* 7.

10 Quinimò aperiens ipsas litteras sibi cõsignatas, & alicui destinatas, & illas legens, tenetur actione iniuriarum, & ea actionẽ per transmittentem litteras ipsas posset agi contra aperientem prædictum, argumento, *l.* 1. §. *si quis tabulas, ff. depositi.* Sic perpulchrè Viuius *d. sua decisione* 62. *num.* 10. & sequitur post alios Clar. Farinacius *præcitata par.* 4. *num.* 123.

11 Tertius præcipuus casus est, quãdo quis aperuit litteras alicuius tertij, in quibus quidquam minimè extabat, ob quod aliquid detrimenti, vel iniuriarum ille pati posset; & hoc casu nulla pœna ipsemet aperiens punitur. Sic præcisè Bertachin. *in d. suo tract. de Episc. lib.* 3. *par.* 1. *nu.* 39. *versic. & quod dixi*, quem sequitur Decian. *d. cap. suo* 17. *præcitato num.* 46. *versic. item tempera*, & post hos Clar. Menoch. *d. Casu* 538. *num.* 5. Addo Viuium *d. decis.* 62. *num.* 13.

12 Istaq; opinio corroboratur tali ratione. Ad hoc vt ordinaria pęna falsi, vel extraordinaria criminis stellionatus sibi locum vendicet, necessariò semper inter alia requiritur, vt falsitas commissa alicui sit nociua, vel apta nocere. Sic præcisè Ancharan. Socin. Paris. & plurimi alij
13 per nos relati *sup. lib.* 1. *quæst.* 4. *principali, numero* 5. *cum sequent. & sub num.* 33. vbi probatur, quod pęna ista extraordinaria criminis stellionatus, quæ est ad instar actionis de dolo, non infligitur propter illud, quod alicui non nocet.

14 Modò in casu nostro nihil detrimẽti, vel iniuriarum pati posse illum, ad quem litteræ erãt destinatæ; iam in casu proposito supponimus; ergo, &c. De traditione tamen tantorum patrum valdè dubito. Cogita. Nota Clariss. Farinac. post hæc edita visum, *d. parte* 4. *præcitata quæstione* 150. *num.* 133. pariter de horum opinione ancipitem esse, qui docet aperientem ipsum aliqua extraordinaria pęna puniendum, cũ sit res mali exempli aperire litteras alienas, siue sit præiudicium scribenti, siue non.

15 Quartus principalis casus est, quando quis aperuit litteras alicuius priuatę personæ, & eius aduersario ostendit, in ipsius scribentis detrimentum; hoc in casu ordinaria proculdubio punitur pęna falsi. Sic in terminis docuit Bart. *in d. l. qui testamentum*, vbi subdit de hoc esse text. *in l.* 1. §. *is qui deposita, ff. eodem; & in l. Titio, num.* 3. *ff. ad municipal.* vbi quoque adducit text. concordãtem *in l. si quis aliud*, §. *qui viui, ff. de pœnis*, sequitur D. Decian. *d. num.* 46. *in princip.* Clar. *in* §. *falsum, num. mihi* 26. & Baiard. *in additionibus ad eundem*, §. *falsum, num.* 205. Sequutus est etiã Viuius *d. decis.* 62. *num.* 3. vbi adducit Curt. iuniorem *in l.* 2. *num.* 56. *C. de edendo*; & nouissimè Clariss. vir D. Menoch. *d. Casu* 538. *num.* 10. *cum sequent.* vbi quoque opinionem Augustini Ariminens. *in Addit. ad Angel. in verbo Falsario, num.* 10. pęna dũtaxat extraordinaria hunc aperientem plectendum esse contra Cõmunem existimantis, acutè refellit. Addo Bernard. Vvuymser. *Tract. for. lib.* 1. *tit.* 47. *Obseruatione* 23 *num.* 1. Et hæc opinio mihi verissima videtur, quidquid dixerint nonnulli relati per Farinacium *d. quæst.* 150. *præcitata par.* 4. *num.* 127.

16 Amplia, vt iste aperiẽs, si ipsas litteras in scribentis iniuriam propalauerit, iniuriarum quoque actione cõueniri possit. Sic post Gõdislaũ *in tract. de Legato*, & Decian. *cit. num.* 46. Menoch. *d. Casu num.* 13.

17 Amplia secundò, vt hic aperiens in foro conscientię commisisse quoque dicatur peccatum mortale. Sic post Nauar. *in cap. si sacerdos, nu.* 14. *de pœnitent. distinct.* 6. Dom. Menoch. *d. Casu* 538. *num.* 14. *cum seq.* vbi hoc pulchrè exornat, & corroborat; *& sub num.* 17. ampliat idem iuris quo-
18 que esse, etiam si damnum non sequatur, modo eo animo factum fuerit. Hoc idem de peccato mortali sequitur Farinac. *præcitata quæstione, & parte, num.* 115.

19 Nota tamen, quod non ob id incidit in excommunicationem. Nauar. *consil.* 33. *num.* 3. *de*
20 *sententia excommunicationis, lib.* 5. quod procedit, etiamsi aperiret litteras directas Summo Pontifici. Sic post Abb. & alios, obseruauit præcisè Viuius *d. decisione sua* 62. *num.* 1. Sequitur præcisè D. Farinac. *præcitata parte* 4. *num. finali.*

21 Obserua secũdò, quod ista secunda ampliatio limitatur in duobus casibus. Primus quidem est, vbicũque quis aperiret litteras sui aduersarij, suspicando illas aliquam sibi non leuẽ perniciem allaturas, tunc enim aperiens non peccaret mortaliter.

22 Alter verò est, quando ex aliqua causa rationabili, litteræ ipsæ aperirentur, veluti ad proditiones detegendas, vel si aperirentur litteræ vassallorum per suos superiores: Item si per patres litteræ filiorum, seu per viros litteræ coniugum
23 suarum: tunc enim isti nullatenus peccarent. Et ratio est in promptu: quoniam prædicti omnes, id est dominus, pater, & maritus, vtuntur in præsenti casu iure eorum, nemini autem facit iniuriam, qui suo iure vtitur, *l. nullus, de regul. iur. & l. prima*, §. *idemq; Marcell. ff. de aqua plu. arcend.* Sic eleganter docet hæc omnia Viuius *d. sua decis.* 62. *num.* 7. 8. *&* 9. Adeas in hoc proposito D. Ioannem Ozorium *parte* 3. *Institutionum Moraliũ lib.* 13. *cap.* 31. *in fine*, vbi pulchrè.

24 Ampliatur tertiò, idem iuris quoque esse, quando hic, qui litteras aperuit, eas ostendit alteri, quam aduersario ipsius scribentis, si modo inde ei damnum aliquod intulit. Sic præcisè docuit Decian. *d. num.* 46. *versic. sed & si litteras*; sic intelligens Bart. *in d. l. Titio, sub iam allegato numero* 3. & sequutus est etiam Clar. D. Menoch. *d. Casu* 538. *num.* 12.

25 Obseruandum tamen, nõ defuisse, qui contrariam hac in re sequuti fuerint opinionem; inter ceteros autem adest Claud. Bertazzol. *in Additionibus ad consil. Bart. consil.* 112. *vers. secundus est casus lib.* 1. Sicq; ante omnes sentire visus est quoque Auriga noster Bart. *in d. l. qui testamentũ, ff. ad leg. Cornel. de fals.* dum ibi clarè dicit, quod

alienas

alienas litteras aperiens, & aduersario mittentis ostendens, tūc incidit in pœnam falsi. Sic ēt scriptum reliquit Marcian. I. C. *in d. l. 1. §. is qui depositã, ff. ad leg. Cornel. de fals.* sic enim ibi legitur: (*Is qui deposita instrumenta apud alium ab eo prodita esse ab aduersarijs suis dicit, accusare eum falsi potest.*)

26 Et hæc (mea sententia) est verior, & receptior opinio, secundum quam respōdit quoque eruditissimus Honded. *consil. suo 105. num. 83. vol. 1.*

27 Amplia quartò, vt id procedat etiam respectu Patronorum, & Procuratorum: si enim ipsi iura clientum, vel partium suarum suis ostendant aduersarijs: pœna falsi ordinaria absque dubio, & ipsi multandi sunt. Sic post alios Abbas *in d. cap. cum olim, numero 5.* vidend. Bernard. Vvuymser. *Tract. for. lib. 1. tit. 47. Obseruatione 35. num. 4.* vbi hac de re pulchrè.

28 Quintus casus principalis est, quando quis lacerauit, vel cōbussit litteras ipsas, tunc enim punitur pœna extraordinaria iudicis arbitrio; ita post Abbat. Aret. & Decian. Clar. Menoch. *d. Casu 538. num. 21.* & Viuius *d. decis. 62. num. 4.* vbi post Sūmam Armillam, *in verbo, falsarius, num. 5.* concedit etiam ipsum lacerantem, vel comburentem condemnari posse ad restitutionē omnium damnorum, & interesse: ibiq; rationem assignat. Hoc idem, quòd lacerans litteras alienas, extraordinaria pęna plectatur, post nonullos alios relatos, sequutus est etiam Farinac. *d. quæst. 150. præcitata parte 4. num. 122.*

29 Obserua tamen, Cl. D. Decianum *d. loco* per Menoch. alleg. non docuisse, quòd iste lacerās pęna extraordinaria falsi sit plectendus, sed dūtaxat, quod pœna falsi teneatur. In dubio autē
3 1 intelligitur de ordinaria. Hoc idem præcisis verbis scriptū reliquit Baiard. *in Addit. ad Clarū, ad d. §. falsum, num. 207.* Cogita. nam isthæc posterior sententia verior, & probabilior mihi videtur.

3 2 Sextus præcipuus casus est, quando quis remoratur reddere litteras ei, cui mittuntur, tunc enim absque dubio tenetur ad interesse erga mittentem, si aliquod fortassis is ex mora fuerit damnum perpessus. Sic post Bertachin. Cl. Decian. *d. num. 46. colum. penult. circa med.* vbi de hoc dicit esse text. singularem, *in l. finali, C. de Fabricens. lib. 12.* & sequutus est etiā D. Menoch. *d. Casu 538. sub num. 22. & 23.* vbi quoque subdit, eadē pœna plectendos esse tabellarios, qui sero nimis reddunt litteras, nisi ostēderent sibi forsan illas vel à latronibus, vel ab hostibus, quod persæpè cōtingere solet, fuisse interceptas. Addo Viuium *d. decis. sua 62. num. 12.* & Farinacium *præcitata parte 4. num. 124.*

34 Septimus adducitur casus, & est, quādo quis pigritia, viæq; conficiendæ tedio adductus, in itinere litteras alicuius priuati abijcit, vel arena obruit; hoc in casu litteris repertis, extraordinaria pęna falsi ipsum multandum, latissimè, & ex professò respōdit Iacobus Thomingius, omninò videndus *decis. sua 34. per totam.*

35 Vltimus principalis casus est, quādo ille, qui litteras aperuit, & legit, aliquid forsan in ipsis
36 correxit, abrasit, ac immutauit; & tunc absque dubio ordinaria pœna falsi multandus est. Nec mirum: cum enim definitio ipsius criminis falsi in eiusmodi delictum quadret, (falsum enim
37 nil aliud est, quam immutatio veritatis dolosè, & ex certa scientia facta, ad tradita per Hostieś. *in tit. de crimine fals. §. 1.* & per Marsil. *in Rubrica*
38 *ad leg. Cornel. de fals. nu. 1.* & proculdubio iste corrigendo, & immutando veritatem mutauit,) & definitum quoque ipsum illi conuenire debere consequens est necessarium, *vulgata l. Quintus, §. cui aurum, ff. de auro, & arg. leg.* Hoc idem tangere videtur Farinacius *d. par. 4. num. 117.*

Hæc, cum agitur de litteris alicuius priuati.

Nunc de publicis, distinguendo pariter, varios casus differamus.

39 Primus itaque, & principalis casus est, quando quis litteras Principis sui aperuit, in quibus de re graui ipsiusmet Principis agebatur, easq; hostibus suis patefecit. Hoc equidem casu va-
40 rijs pœnis multari solet, & potest. Et primò quidem; potest multari ea pœna, qua punitur reuelans Principis secreta, quæ quidem est pęna capitis. Ad latè tradita per Clar. Menoch. *d. Centuria 6. in libro secundo, de Arbitrar. Casu 537. num. 5.*

41 Et meritò, dicitur enim committere crimē læsæ maiestatis, *ad not. in l. 1. ff. ad leg. Iuliam maiestatis;* & sequitur post Roman. & Gigantem *in suo tractatu de crimine læsæ maiestatis*, Decian. *d. suo numero 46. colum. penult. versic. illud autem.* Sic etiam docet post plures alios relatos Menoch. *d. Casu 538. num. 2.* Addo Baiard. *in additionibus ad d. §. falsum, num. 209.* & Clar. Farinac. *d. par. 4. num. 120.* vbi pulchrè.

42 Secundò potest etiam iste delinquens ordinaria puniri pœna falsi. Sic post Decian. *d. loco.* Menoch. *d. Casu 538. num. 2.* latius vide per eos.

43 Secundus principalis est casus, quando quis aperuit litteras Principis, in quibus agebatur de re propria ipsius aperientis. Hoc in casu aperiens ipse punitur pęna quæ indicta est à Summo Pontifice *in d. c. cū olim magister, de off. delegati,*
44 vt scilicèt amplius non audiatur; & si clericus est, deponatur. Sic post Roman. Gigantem, & Decian. Menoch. *d. casu 538. num. 3.* Addo Baiard. *cit. loco, num. 208.* vbi adducit text. *in cap. ad falsariorum, de crimine fals.*

45 Tertius deducitur casus, & est, quando aliquis à litteris alicuius Principis remouit sigillum; hoc itidem casu pœna falsi punitur. Sic post Bartol. Bertachin. *in d. tract. de Episcopo lib. 3. in prima parte versic. vlterius quæro, num. 36.* vbi ita extitisse aliàs in facti contingentia quemdam Set Gyrutium de Monte Sancto, condemnatum, ob sigillum per eū amotum à litteris Cardinalis Firmani, recenset. Sequitur post hos, & Gigantem *in d. suo tract. de crimine læsæ maiestat.* relatos,

relatos, Viuius, d.decis.sua 62.num.11. & Clariss.
Menochius d. Casu 538. nu.18.& 19.vbi præcisè
loquitur de eo, qui remouit sigillum de litteris
Papæ. Addo Clariss. Farinacium d. parte 4.
num.125.

46 Quartus principalis casus est, (& hoc, vt om-
nia de hac materia complectar,) quando quis
aperuit litteras alicuius Magistratus, vel Iudi-
cis. Hoc in casu eum pœna pecuniaria 50. au-
reorum, iuxta §.pœnales, Instit.de actionib. punien-
dum, responderunt addentes ad Guidon. Pa-
pam, decis.sua 233.in littera A.

47 Guido verò Papa sensit ibidem, eum multā-
dum pęna 500. aureorum, iuxta l. si quis id quod,
in princip.ff.de iurisd.omn.iud.vel etiam pœna falsi,
48 l.Hodie, in princip. ff. de fals. & ipsum sequutus est
Decian.d.num.46.versic.& dixit Guido, & post eū
Clar.Menoch.d.Casu 538.num.4.

49 Ioannes autē Faber, in d.§.pęnales, sensit aper-
tè hunc pęna iudici arbitraria puniendum, cu-
ius vestigia sequuti videntur quoque alij ad-
dentes ad eumdem Guid. d. decisione 233. in lit-
tera B.

50 Ego verò, pro tantorū patrum diuersis opi-
nionibus sedandis, cogitabam si ità distingui
posset. Aut iste, qui has litteras aperuit, deli-
quit dumtaxat in aperiēdo, ac legendo, aut etiā
vlterius progrediens, deliquit in mutando, au-
gendo, imminuendo, vel abradendo.

51 Si primò, locum habeat pœna iudici arbitra-
ria, inspecta tamen cōditione, qualitate, & per-
52 sona ipsius delinquentis, si verò secūdo, locus
sit indistinctè ordinariæ pęnæ falsi. Cogita.
Adeundus de materia huius quarti casus Do-
minus Farinacius d. quæstione 150. præcitata par-
te 4. numero 118. vbi multa ad rem spectantia
coaceruat.

53 Quintus, & vltimus præcipuus casus est, quā
do quis aperuit acta iudiciaria in sui aduersarij
detrimentum: Hoc sanè casu punitur iste du-
plici pęna, extra ordinem, scilicet iudicis arbi-
bitrio, & quia amplius audiri non potest. post
Roman. consilio suo 346.num.12. Canonistæ om-
nes in d.cap.cum olim, moti per illum textum. Se-
quutus est etiam Clariss. Menoch. d. Casu 538.
num.1.

54 Plura de hac materia tangentem videas Ba-
iard. in d. §. falsum, à numero 201. vsque ad 222.
Adeundus quoque Matthias Coler. in suis deci-
sionibus Germaniæ, decis. 179.num.14.& 15.& in ad-
ditionibus. & Cl. Farinac. d. quæstione 150.præcitata
parte 4. per totam.

55 Obseruandum est tamen pro coronide hu-
ius materiæ, hos omnes casus supra enarratos,
dumtaxat procedere, quando ipsemet apetiens
dolosè litteras alienas aperuit, ac dissigillauit;
secùs si absque dolo, & culpa, & cum bona fi-
56 de; tunc enim ab omni pęna sine dubio tutus
esset. Cessante enim dolo non solum cessat pę-
na ordinaria leg.Corneliæ de falsis, sed etiā alia ex-
traordinaria stellionatus.

57 Pro falso enim carente dolo, nec pęna ex-
traordinaria infligitur. Corneus consilio 182. nu.
5.lib.4. Cæpol. Socinus iun. Beccius, & plurimi
alij, quos refert, & sequitur Honded. consil. suo
105. num.86.in primo; & est verissima Cōclusio,
58 cum nec crimen stellionatus sine dolo cōmit-
tatur, l. 3.§.1.ff.de crimine stellionat. Bossius in tit.de
crimine stellionat. num.1.cum cōcordantibus. Sic pręcisè docuit inter ceteros Honded.d.consilio 105.
num.84.cum sequent. Videndus tamen hac dę ma
teria, ac obseruatione Cl. Farinac. d.quæst.150.
parte 11.num.287.& 288. vbi etiam pro ista opi-
nione, quòd iste, scilicet extraordinaria aliqua
pęna plectatur, quamplures Doct. authoritates
deducit; à superiori autem firmata vti magis
Communiter recepta minimè arbitror rece-
dendum.

59 Obseruandum secundò, in omnibus ijsdem
casibus dolum regulariter non pręsumi, sed ab
eo, qui illum allegat, clarè probandum esse,
l.dolum, vbi Bart. Bald.& ceteri omnes, C.de dolo malo,
l.quoties, §.dolo, ff.de probationibus, Bart. & alij com
muniter in l. quoties, §. primo, ff. de hæred. insti-
tuendis.

60 Licet enim in delictis in dubio dolus præsu-
matur, l. prima, C. ad legem Corneliam, de sicar. l. si
non conuitij, C. de iniur. & capit. primo, de præsumptio-
nibus cum concordantibus; attamen illa doli præ-
61 sumptio admittitur in dubio, vt dicitur in dicta
l. prima, & declarant Bartol. in l. dolum, numero
tertio, C. de dolo, & Angel. in l. plagij, numero pri-
mo, versic. aut dubitatur, C. ad legem Flaui. de
plagiar.

62 Sed quando allegatur aliqua causa, ex qua
quis motus fuit, tunc doli præsumptio remo-
63 uetur, cum quælibet causa etiam iniusta à do-
lo excusare soleat, l. igitur, versic. potest, ff.de libe-
64 ral. caus. Grammat. decisione quinta, numero 26. &
secundum aliquos etiam leuis, & bestialis cau-
sa dolum excludit. Crauet. consilio sexto, num.89.
& 319. numero 14. latè Tiraquell. in tract.de pęnis,
Causa 43. & quod quælibet causa etiam iniusta
65 à dolo, & consequenter à delicto, & eius pęna
excuset, probat Gloss. magna, in l. fine, in l. vni.
§. finali, ff. si quis ius dic. non obtemper. cum sexcentis
alijs concordantibus relatis per Honded. dicto cons. 105.
numero 24. cum sequentibus. Et per Clariss. Fari-
nacium dicta quæstione 150. præcitata parte 11. nu-
mero 274. cum sequentibus. Et hæc sufficiant de
hac materia: quando tamē aperientes extitere
laici. Quid autem iuris sit, si ipsimet essent reli-
giosi, in præsentiarum minimè discutio, sed
adeundus Reuerendus Pater Emanuel Rode-
ricus lib. 2. suarum quæstion. Canonicarum, quæst. 36.
artic. 2. & 4. vbi pulchrè, & latè; sat enim mi-
hi est loca tetigisse.

De hac eadem materia aperientium litteras
alienas, quanam scilicet, pęna puniantur, vi-
dendus Illustriss. Cardin. Tuscus, Conclusione sua
375. in littera L. vbi pulchrè.

An

An falsificans litteras alienas, pęna falsi puniatur? Contingit secundo loco dubitare.

SVMMARIVM.

1 *An falsificans litteras alienas pęna falsi puniatur? plures casus sunt distinguendi.*
2 *Falsificans litteras Summi Pontif. ordinaria pęna falsi punitur.*
3 *Quinimò cum suis fautoribus est excommunicatus.*
4 *Et si clericus est, officijs, & beneficijs priuatus degradatur, & curiæ sæculari puniendus traditur.*
5 *Portius consilio suo 7. num. 20. adducitur.*
6 *Quot modis litteræ Summi Pontificis falsificari soleāt, & possint, remissiuè.*
7 *Falsificans litteras Regias, vel cuiuslibet alterius Principis, ordinaria pęna falsi secundum terminos iuris punitur.*
8 *Aliter autē ex Constitutionibus locorum particularium.*
9 *Quid apud Gallos, & num. 10.*
11 *In Regno Hispaniarum.* } *obseruatur, docet author.*
12 *In Regno Neapolitano.*
13 *In Statu Mediolani.*
14 *Et sub hoc Serenifs. Dominio.*
15 *Falsificans litteras alicuius priuati, punitur pœna ordinaria falsi.*
16 *Hoc intellige verum, quando falsum illud alteri detrimentum affert.*
17 *Cum autem nemini obest, maxima est inter Doct. altercatio.*
18 *Author sequitur opinionem Clarissimi Menochij.*

Relato casui hic proximè accedit, an scilicet falsificans litteras alienas, ordinaria pœna falsi puniatur?

1 IN qua quidem difficultate, (supposito semper tamen dolo, & tertij præiudicio, aliter enim frustra de pęna ordinaria falsi infligenda tractaretur, vt supra proximè diximus) plures pariter casus ad ipsius clariorem intelligentiam arbitror distinguendos.

2 Primus itaque casus est, quādo quis falsificat litteras Sūmi Pontificis, & hoc casu absque du-
3 bio punitur ordinaria pęna falsi. Quinimò cū suis asseclis, ac fautoribus excommunicationis
4 labem incurrit, et si est clericus, officijs, & beneficijs priuatus, degradatur, & Curiæ sæculari, ad hoc vt iuxta leges puniatur, traditur. Sic disertè cautum est *in cap. ad falsariorum, vbi clar. text. extra de crimine falsi.* Sequitur D.Thom. Triuisan. *lib. 2. decis. sua 9. num. 4. & 5.* qui tamen subdit mitius agi solere, si agatur de litteris alterius, quam ipsius Summi Pontificis.

5 Id quod etiam docuit ante eum Philipp. Portius *consil. suo 7. num. 20.* dum ibi docet, quod si cōtingat litteras Legatorum, vel delegatorum Sedis Apostolicæ falsi aliqua specie corrumpi: mitius delictum ipsum patrans puniendus erit, adducit text. *in cap. olim ex litteris, de rescriptis, in fi.* vbi Hostiens. Butrius, Abb. & alij, vlterius animaduertūt, illum ipsum causam amittere, qui in eius litteris falsum ipsum commisit. Videndus idem Portius *citato consi. num. 19.* vbi pulchrè de hac materia. Adeundus quoque Cl. vir & numquā satis laudatus D. Farinacius post hæc edita visus, *in suo elegāti tract. de Falsitate, & simulat. q. 151. par. 1. per totam*, ibi enim adeo doctè & eleganter hanc præcisè materiam falsificantis litteras Apostolicas ampliando, declarando, ac limitādo tractat, ac prosequitur, vt vniuscuiusque alterius opera superuacanea, mea sniā, iudicetur, ad ipsum igitur ne ex scriptis scripta conficiam, beneuolū lectorē omninò relego; addo Card. Tuscum *Conclus. sua 52. in littera F.* vbi pulchrè. Videndus quoque idem Dom. Farinac. *d. quæst. 151. parte 2. per totam*, ibi .n. producens, & vtens falsis litteris Apostolicis, an, quādo, & qua pęna puniatur, ab ipso omnium quotquot scripserint, elegantissimè disceptatur; Sat locum mihi tetigisse.

6 Quot autē modis litteræ ipsius Summi Pontificis regulariter falsificari soleant, & possint, videndi sunt pulcherrimi textus cum ibi notatis, *in capit. licet, & cap. quam graui, extra de crimine falsi.* & Farinacius *præcitata quæstione, numero 37. & 38.*

7 Secundus quidem principalis casus est, quādo quis in litteris alicuius Regis, vel cuiuslibet alterius Principis falsitatem committit; & isto pariter casu (secundum terminos iuris loquendo) ordinaria pœna falsi punitur, text. *in l. maiorem, & in l. vbi, cum ibi not. C. ad legem Corneliam de fals.* Sequitur Boerius *decisione sua 82. numero 4.*

8 Iure merito autem dixi, (secundum terminos iuris) quia aliter ex Constitutionibus locorum decretum est.

9 Apud Gallos (vt hinc exordiar) falsificans litteras Regias, hac plectitur pœna.

In primis is falsarius deferēdo manu sua accensam tędam fustigatur per aliquas vias ciuitatis, deinde ducitur ad Palatium Magistratus, ibiq; omnibus spectantibus, ferro candenti in fronte inuritur, & deinde bannitur: ita Boer. *d. quæst. 82. num. 9.*

10 Quæ quidem pœnæ forma est desumpta *ex cap. ad audientiam, de falsis*, quo clerico falsificanti Rescripta indicitur pœna degradationis, deinde ferro candenti in fronte inuritur, & postmodum in exilium mittitur; aliquando verò degradatur, & in monasterium ad tanti sceleris agendam pænitētiam detruditur, *cap. 1. vbi Doctor. de crimine falsi.*

11 In Regno Hispaniarū, qui Regum, vel Papę litteras falsas fingit, pœna capitis absque dubio punitur. Sic apertè legitur *l. 8. tit. 9. par. 2. & l. 6. tit. 7. par. 7.* Sequitur Padyl. *in l. transigere, nu. 111. C. de transactionibus, in princip.*

12 In Regno Neapolitano ex Regia Cōstitutione, in huiusmodi delinquētē statuta est pariter pęna capitalis, prout refert Afflict. *decis. sua 21.*

vbi etiam latiſsimè diſcurrit, qua pęna plectendus ſit ille, qui ſcribit litteras ſub nomine Regis, & contrafacit eius ſignaturam, & falſo effingit etiam alias manus, quæ de ſtylo apponuntur in regijs litteris veris.

13 In ſtatu Mediolani ex Nouis Conſtitutionibus *in tit. de pęnis, varijs tormentorum generibus falſarij multantur*; Falſificans autem præcipuè litteras Principis, igni concremandus traditur, *vt in §. 1. illius tituli*.

14 Sub hoc autem Sereniſs. Dominio Veneto cautum dumtaxat eſt, vt qui ſigillum præfati Sereniſsimi Dominij falſificauerit, ſi de hoc confeſſus fuerit, aut conuictus per teſtes, manus dexteræ amputationis pęna punitur. Sic legitur apertè in libro, qui inſcribitur *Liber Promiſſion. Maleſic. c. 20. inter Statuta Veneta, pag. mihi* 135. Sed an eadem pęna falſi ordinaria plectatur ille, qui litteras regis incępit falſificare, licet non perfecerit? videndus D. Afflict. *in ſuis Conſtitutionib. Neapolitan. lib. 3. tit. de Falſarijs, num. 5.*

15 Tertius, & vltimus principalis caſus eſt, quãdo quis falſificat litteras alicuius priuati, & hoc etiã caſu ordinaria pęna falſi punitur. Sic præciſè poſt infinitos relatos Cl. Farinac. *d. tractatu quæſt.* 150. *par.* 12. *num.* 351. vbi docet de hoc eſſe textum apertum *in l. damus, in verſic. & epiſtolam, C. ad leg. Corneliam de Falſis*, vbi Bald.

16 Hæc tamen omnia, ſine controuerſia procedunt, cum falſum illud alteri, prout etiam ſuperius attigimus detrimentum afferet.

17 Cum autem nemini nocet, maxima eſt inter Doctor. noſtros altercatio.

18 Ego, omiſsis diſputationibus ſequor ſententiam Cl. D. Menochij, *de Arbitrarijs lib. 2. Centuria 4. Caſu* 306. *num.* 16. videlicèt, hunc falſarium euitare quidem falſi pœnam ordinariam, ſed non extraordinariam, arbitrio tamen iudicis. Sequutus eſt etiã præciſè perilluſtris vir D. Farinacius *d. quæſt.* 150. *præcitata parte* 12. vbi inter ceteros cõcordantes, adducit Ludouic. Pegueram *deciſ. ſua Criminali* 80. *num.* 15. *cum ſeqq.* vbi teſtatur aliàs fuiſſe fuſtigatos, & tranſmiſſos ad triremes quoſdã falſificatores manus, & ſigilli Regij, licet illa falſitas nemini nocuerit, & non habuerit ſuum effectum, & latiùs, vt per eum.

Vide, quę aliàs ſcripſimus *lib. 1. quæſt. 4. nu.* 37. *cum ſequentibus*. De materia huius quæſtionis videndus nouiſsimè eruditiſs. P. de Caball. *Reſolutionum Criminal. Centuria 3. Caſu* 206. Satis.

An diſpoſitio l. ſi filiusfamil. ff. ad Macedonianum locum habeat in Criminalibus.

QVAESTIO III.

SVMMARIVM.

1 *Diſpoſitio l. ſi filiusfamilias, ff. ad Macedonianum in criminalibus non eſt apta ad condemnationem, ſed dumtaxat ad torturam infligendam.*

2 *Ratio.*

3 *Pulchra proponitur quæſtio, de qua ibi.*

4 *Reſolutio ex Vincentio Mancino.*

5 *Alia dubitatio proponitur.*

6 *Deducitur opinio Hippolythi de Marſilijs, in d. dubitat.*

7 *Quæ tamen damnatur per M. Antonium Blanchum, & num. 8.*

9 *Alia excitata quæſtio.*

10 *Reſoluitur per M. Antonium Eugenium.*

11 *An nuncij portantes litteras, vel ambaſciatas alicuius alteri, de homicidio committendo ſcienter, illo ſequuto, teneantur pœna homicidij, non ſecus, ac illud faciens? dubitatur.*

12 *Concluſio ſtat pro affirmatiua.*

13 *Ratio.*

14 *Præſtans opem, vel auxilium delinquenti ante delictũ, vt ipſum committat, an puniatur eadem pęna, qua ipſe delinquens? videndus Farinacius remiſſiuè.*

Recipientem litteras, & eis acceptis non reluctantem, ſed tacentem, omnia in eiſdem contenta vti vera etiam in ſui detrimentum in ciuilibus cenſeri approbare per textum *in l. ſi filiusfamilias, ff. ad Macedonian. ſupra ſub num.* 118. *cum infinitis ſequentibus cap. de epiſtola*, ſatis abundè firmauimus.

Supereſt modo, vt an diſpoſitio *d. l. ſi filiusfamilias*, locum quoque ſibi vendicet in criminalibus; in præſentiarum diſcutiamus.

IN huiuſmodi quidem difficultate,
rem paucis complectendo, arbitror
1 per receptionem dictarum litterarũ,
lectionem, & taciturnitatem, non eſ-
ſe quidem locum condemnationi, ſed dumta-
xat torturæ; Moueor recepta illa Concluſione,
vt probatio, quæ ſufficit in ciuili, faciat indi-
2 cium ad torturam in criminali, de qua per Bar-
tolum *in l. finali, in fine, ff. de in litem iurando*, quam
ſequuti ſunt Boſſius *in ſua Praxi, tit. de Falſis, nu.* 17.
Rolan. à Valle *conſil. 24. num. 15. verſic. Quia reſpon-
detur, volum.* 1. ac plurimi alij.

Sed pulchras in hac eadem materia excitari vidi à Scribentibus difficultates, quas quidem ſilentio prętereundas minimè dijudico; in Praxi enim de facili contingere poſſunt.

3 Prima quidem eſt, an per litteras penes aliquem repertas, quibus aſſaſſinus, ſeu proditor ſibi ſignificat, ſe iuxta eius mandatum occidiſſe Titium, & ideò ſoluat pecuniã ſibi promiſſam, probetur talis confeſſio per illarum receptionem, & penes ſe retẽtionem, vt ex ea damnari poſſit?

4 P. Follerius *in ſua Praxi Criminali, in verſic. etſi confitebuntur, num.* 127. hãc difficultatem primus omnium propoſuit, ſed irreſolutus remanſit.

Vincentius autem Mancinus *in ſuo tractatu de confeſſione, cap. 3. articulo 2. numero 39.* propoſita difficultate, in eam deuenit opinionem, vt contra illum, penes quem litteræ illæ repertæ fuere, dumtaxat ſit locus torturæ, ratione, de qua ſupra, *num.* 2. Vide per eum; Videndus idem Mancinus *d. tractatu, cap. 6. num.* 47.

Alia

5 Alia secũdo loco proponi solet facti species, & talis est. Finge Mæuium repertum fuisse interfectum,& nesciri à quo, Titius autem Sempronio scribit epistolam per hæc verba; Quoniam aliqui dicunt te occidisse Mæuium, ideò D.Iudex mandauit, vt capiaris pro tali delicto; si Sempronius recepta tali epistola illam legit, & tacet, & nihil dicit se excusando, nec dicendo, quod miratur de tali re, cum ipse sit innocens à tali delicto, an receptio huiusmodi litterarum cum taciturnitate,faciat contra eum indicium ad torturam de dicto maleficio cõmisso? Pulcherrima est difficultas.

6 D. Hippolyt. de Marsilijs Summus Practicus, *in sua Praxi Criminali, in §.diligenter, num. 136. & 137.* post huiuscemodi difficultatem propositam,quam à nemine,quem viderit,anteà nec tactam, nec excogitatam asserit, pro affirmatiua concludit; Mouetur, nam in criminalibus proceditur ad instar ciuilium, vt dicit textus *in l.absentem, ff.de pœnis*, sed in causa ciuili talis receptio similis epistolæ cũ taciturnitate, facit probationem, *d. l. si filiusfamil. cum concordantibus per eum deductis sub num.* 138. ergò in criminalibus debet facere indicium ad torturam, argumento doctrinæ Bartoli *in l. finali, de in litem iurando*, vbi dicit, quod ea, quæ faciunt plenam probationem in ciuilibus, faciunt In criminalibus indicium ad torturam; & latiùs, vt per eum.

Huic eidem opinioni D. Marsilij subscripsisse visi sunt Addentes ad Matthesilan. *Singul. suo 22.num.5.*& P.Ioannes Ancharan. *lib. 1.quæst.sua 48.num.finali.*

7 Aduerte tamen, quòd isthæc D. Marsilij, & sequaciũ opinio, damnatur, & rectè meo quidem iudicio, per Clar. I. C. & conciuem meũ D. Marcum Antonium Blanchum, in sua elegãti repetitione,*l.finalis, ff.de quæstionibus,nu.*224. ibi enim talia verba profert.

[Aduerte,quod existimo istud non esse indicium habile ad torturam, nam ad hoc,vt argumentum de ciuilibus ad criminalia valeat, requiritur quod sit par ratio eadem in vtroque, vt voluit Salicetus *in l. 1.C.vbi de possess. ag. oportet*, sed in hoc casu non est ratio æqualis de causa ciuili ad criminalem, ergo &c.

Nam quando aliquis accipit litteras in causa ciuili, & obligatione pecuniæ, arbitrij est accipientis dicere, quod non tenetur, nec debitor est quantitatis contentæ in litteris, quia optimè scit, se non esse debitorem; sed quando recipit litteras de delicto, & quod sunt testes, qui hoc dicunt, potest subsistere, & timere propter falsos testes, & nil dicere, ne difametur de tali delicto: nam penes probos, & bonos posset oriri suspicio,& infamia ob illas litteras,& posset nocere propalanti ob famam; ideò non est inconueniens, si ipse tacet, cum ex expressione contentorum in litteris posset sibi nocumentum oriri,non autem vtilitas,quod secùs est in litteris debiti, quia propalatio contentorũ in ipsis, non posset sibi in aliquo nocere, sed prodesse; & ideò nulla adest causa, propter quam non debeat dicere portanti litteras debiti, quod nõ est debitor Scribentis. Item ex alio, quando

8 committitur citatio personalis ob delictum, à communiter accidentibus secretò cõmittitur, vndè ille, q scribit amico litteras, scribit quoddam secretum, dum dicit, quod aduertere debet, ne capiatur, quo fit, vt non conueniat, quod ille, qui recipit litteras, id palam dicat, ad præiudicium illius, qui ostendit se velle fauere illi, qui litteras accepit, ex quo cum nullum sit commodum scribenti, vt frequenter accidit, ergo, nec debet habere hoc incommodum, vt imputetur diuulgasse, & notificasse per litteras id, quod erat secretum, & hæc communiter contingunt; Itaque debent considerari; & in iudicijs,argumentum à communiter accidẽtibus, validissimum est,vt per Bald. *in l.finali,in fine, ff.de hæred. instituendis*; & ideò putarem istud non facere indicium, nec ad inquirendum,neque ad torturam.] Hactenus Blanchus. Cuius quidem opinio, vt supra dixi, mihi summopere placet. In hanc eamdem Blanchi sententiam, nullam tamen de eo mentionem faciens, descendit quoque Iacobus Nouellus *in sua Praxi Criminali, cap. 1. numero 105. in fine.*

Tertia principalis excitatur à Scribentibus

9 quæstio, & est, an litteræ transmissæ per homicidam post delictum commissum, alicui significantes se in tutum receptum, faciant contra ipsum recipientem aliquod indicium de tractatu præcedente?

10 Clariss. Marcus Antonius Eugenius, *consilio suo 76.num.99. cum sequentibus*, concludit pro negatiua. Mouetur *sub num.* 100.*& sequenti*, tùm ex opinione D. Blanchi, de qua supra, cum etiam, quia minimè probatum extitit, quod litteræ illæ fuissent retentæ, & lectæ per illum, quẽ fuisse recipientem delatum fuerat, id, quod de necessitate exigebatur,& latius,vt per eum.

11 Quarta principalis succedit dubitatio, licet parum per extra materiam *d.l.si filiusfamilias*, videatur esse, & est. An nuncij portantes litteras, vel ambasciatas alicuius alteri de homicidio committendo scienter, illo sequuto, teneantur pœna homicidij; non secus, ac illud faciens?

12 In qua quidem difficultate, rem paucis perstringendo, conclude pro affirmatiua. Sic præcisè docuit primus omnium Cynus, *in l.non ideo minus,num.4. C.de Accusationibus*. Dicit enim ibi, quod si ego dico nuncio meo, vade ad talem hominem, & dicas illi, quod interficiat Titiũ, & ille iuit, & dixit, & factum sequutum est, talis nuncius tenetur, ex quo delictum perpetratum atrox est, nec excusatur, immo tenetur veluti præstans opem delicto; & probari videtur isthæc eadem opinio per textũ *in l. 1. §.incidit, ff.ad S.C.Turpill.* vbi est casus, in quo puniuntur mãdans, & ille, per quẽ factum est mãdatũ,

& mandatarius, & etiam instigantes, & submittentes, vt ibi dicit Bartolus, qui etiam in fine subdit, illum textum esse notandum contra nuncios, per quos fiunt tractatus maleficiorũ, vt puniantur. Hoc idem sequitur Bald. *in l. vnica, §. ne autem, num.* 18. *C. de educ. toll.* vbi sequendo Cynum *in d. l. non ideo minus*, formaliter dicit: quod si mandaui Titio per litteras, quod committeret homicidium, nuncius, qui scienter portauit litteras, punitur de homicidio subsequuto. Subsequuti sũt Ludolphus Schraderus, *de Feudis, par. 9. cap. 2. num. 70.* vbi infinitos concordantes deducit, & D. Decianus *in suo tractatu Criminali lib. 9. c. 37. num.* 11. Nec sanè mirũ, Auxilium enim præstare dicitur, & is, qui litte-
13 ras de delicto tractantes, & ad delictum spectãtes alicui transmisit: nam, & litteris auxilium, & consilium dari, probat textus *in l. 1. §. finali, ff. ad leg. Iuliam Maiestatis*. Hisce addas Cl. & nunquam satis laudatum Dom. meum I. C. Farinacium, *in sua aurea Praxi Criminali, par. 2. tom. 2. tit. de Consultoribus, quæst. 130. num. 41.* vbi Blanchum, Carrerium, ac infinitos alios concordantes deducit; & nouissimè eruditissimũ D. Petrum de Caball. *Resolutionum Criminalium Centuria 3. Casu 243. per totum*, vbi omnium pulcherrimè, & elegantissimè; & hæc satis.

14 Vide tamen de materia Dom. Farinacium *d. quæst. 130. per totam*, vbi quomodo, & in quibus casibus regula illa, quod præstantes opem, vel auxilium delinquenti ante delictum, vt ipsum comittat, puniũtur eadem pœna, qua ipse delinquens, intelligatur, ac procedat, exactissimè, prout moris sui est, discutit, atque declarat.

An inter absentes per epistolam fideiussores validè obligentur.

QVAESTIO IIII.

SVMMARIVM.

1 *Fideiussores per epistolam inter absentes minimè obligari validè possunt.*
2 *Rationes pulchrè afferuntur, & num. 3. cum sequentibus, vsque ad 15. inclusiuè.*
16 *Obiectio & solutio ibidem.*
17 *Alia obiectio, & num. 18.*
19 *Solutio, & num. 20. 21. & 22.*
23 *Fideiussor per epistolam inter absentes ex consuetudine validè obligatur.*
24 *Sic obseruatur in Germania.*
25 *Et sic in Hispania.*
26 *Et hoc præcipuè procedit inter Mercatores.*
27 *Et quando in epistola ipsa missa ad creditorem, & ab eo acceptata insertum fuit iuramentum.*
28 *Iuramentum supplet præsentiam partis.*
29 *Confessio extraiudicialis facta absente parte, nocet, & probat, si additum fuerit iuramentum.*
30 *Dispositio statuti Patauini sub Rubrica de Alienationibus, & obligationibus, incip. Statuimus, deducitur.*

Altera quarto loco principaliter succedit hic dubitatio, & est, An inter absentes per epistolam fideiussores validè obligentur?

1 N qua quidem difficultate, breuitati studendo, pro negatiua concludito. Sic præcisè Iason, inter alios, *in l. stipulationum aliæ, §. satis acceptio, num. 6. ff. de verborum obligationibus*, qui subdit de hoc esse Gl. singularem *in l. si Procuratorem, §. 1. ff. mandati*, licet in meo Codice talem Glos. minimè reperiam. Sequutus est ante omnes hoc idem, & docuit Bald. *consilio suo 180. num. 1. volum. 5.* Zasius *in d. l. stipulationum aliæ, §. stipulatio autem, num. 9.* Vrsill. *in suis additionibus ad Afflictum, decisione 39. numero 2.* & nouissimè Valentinum Francum *in suo tractatu de Fideiussoribus, capite 4. numero 62.* His adnectendi sunt etiam Carpanus *super statutis Mediolanens. cap. 44. num. 61.* & Hartmanuus Hartman. *lib. 2. Pract. forens. titulo 30. Obseruatione 4. num. 4.*

2 Ratio autem est in promptu, siquidem stipulatione solummodò fideiussio cõtrahitur hoc est, requiritur, vt fideiussor verbis obligetur, præcedente scilicet interrogatione, & responsione mox sequente, prout sunt textus ad litteram *in l. blanditus, C. de Fideiussoribus, & in d. §. satis acceptio.* nec enim aliter fideiussio ipsa con-
3 sistere potest, vt post plures relatos docuit Francus *d. capite 4. numero 53. & 54.* Et hinc est, quod in dubio fideiussio ipsa vt sustineatur, semper præsumitur facta cum stipulatione, vt
4 pulchrè, & latè docet Mascard. *Conclusione sua 781. in primis numeris.* Sequitur Franc. *d. capit. 4. num. 56. & 57.*

5 Amplia, vt nec etiam de iure Canonico, quod tamen multum imitatur æquitatem iurisgentium, fideiussor ipse sine stipulatione constitui possit. Sic post Bald. Zasius *in d. §. stipulatio autem, præcitato numero 9. in fine.* Sequitur Cotta, *in suis Memorabilibus, in versic. Fideiussor non obligatur, circa medium*, & Vrsill. *in d. decis. 39. num. 3.*

6 Amplia secundo, id adeò verum esse, quod etiamsi incontinenti post contractum, fideiussor absque stipulatione accedat, tale pactum non vestitur coherentia contractus. Sic post Baldum, Cremensem, Decium, & alios Prosper Carauita, *super Ritibus Magnæ Curiæ, Ritu 259. num. 2.* Sequitur Cotta, *in d. versic. Fideiussor non obligatur.*

7 Ad stipulationem autem inducendam contrahentium præsentiam de necessitate requiri, adeò notum est, quàm quod notissimum, *vulgata l. 1. ff. de verborum obligationibus, cum ibi notat. l. 3. C. de inutil. stipulationibus, l. 3. C. de contrahenda stipulatione, & §. item verborum, & ibi glos. & Doct. Institut. de inutilibus stipulationibus.*

8 Hinc vulgatum illud, quod fideiussor, quando offertur, debet semper esse presẽs, prout notatur *in l. qui decem, §. idem responsum, ff. de solutionibus,*

bus, & tradunt Imola, *in l. prætor*, §. *si quis*, *ff. de non. operis nunciat.* & Alexander *in l. de pupillo*, §. *is cui*, *ff. eodem titulo*. Si sic est, ergò.

9 Præterea consideratur, quod ad inducendā stipulationem, per quam fideiussio, vt supra dixi, solummodò contrahitur, semper requiruntur verba, *d. l. 1. de verborum obligationibus*. Et hinc est φ stipulatio ipsa in scriptus fieri neutiquam potest, quandoquidem nisi vtraque loquente confici debet, *d. l. 1. in principio*, & ibi Zasius *numero 33.* & Marcus Antonius Aglinus, *num. 38. & 39.* citans Aretinum, Baldum, Crotum, Socinum, Ripam, Bolognet. & Vaccam; addo Flaminium Chartarium *in decisione Rotæ Genuēs. 51. num. 22. cum sequentibus*, vbi expromissionem in eo differre à fideiussione subijcit, quod hæc non nisi per stipulationem inter præsentes, illa etiam inter absentes per litteras fieri possit.

10 Idq; adeò verum est, vt obtineat, etiamsi partes conueniāt, quod sine loquela, ac verbis fieret, sicuti post Alciat. Nigrum, Socinum, Bolognet. & alios, probat acutè M. Aquilinus *in d. l. 1. in principio*, *num. 48.* Naturale enim stipulationis immutabile omninò est, vt verbis fiat, vt notant præcitati Doct. *in d. l. 1.*

11 Hinc quoque est, vt infans, mutus & surdus, cum alloqui, & exaudire respectiuè minimè possit, ab ipsa stipulatione contrahenda penitus arceantur, textus apertissimus *in l. prima*, *ff. eodem*, *& in l. 1. §. penult. ff. de actionibus*, *& obligationibus*, & per consequens etiam à fideiubendo; ad latè tradita per Francum *de fideiuss. c. 2. nu. 21.*

12 Mutum tamen accipimus eum, cui eloquendi facultas adempta est, non qui grauiter, & difficulter loquitur, ad notata *in l. mutum*, *ff. de ædilitio edicto*; Vel qui blesus, balbus, vel atypus est, *ad l. idem Offilius*, §. *finali*, *& ibi* Budęus, *ff. eo-*

13 *dem*. Surdum verò intelligimus, qui omninò nil exaudit, vtpotè aurium meatus obtusos habens, nō surdastrum, qui tardius exaudit. Corras. *in l. 1. ff. eod. num. 3.*

14 Hinc etiam infertur, vt ob easdem rationes, nec per nuncium fideiussor ipse efficaciter obligari queat; sic post Bald. præcisè Valentin. Franc. *d. cap. 4. num. 65.*

15 Sic tādem, (ne diutiùs lectorem morer) elicitur, non valere stipulationem, si præsens præsentem per epistolam interrogaret, & ille per epistolam responderet, quandoquidem ad ipsam contrahēdam verba, de necessitate requiruntur. Sic præcisè inter alios, pluribus rationibus motus concludit Do. Ioannes Baptista Schuuartzenthaler, *de stipulationibus pagina mihi 487. num. 9. & 10.* vbi etiam concordantes adducit Bart. Bald. Socinum, Iason. Buticellam, Parisium, Alciatum, & Crotum, & attestatur de Communi.

16 Nec obijcias fideiussorias obligationes in scripturam vt plurimum redigi, istud enim nō est de substantia huius contractus, sed eam solum ob causam fit, vt quod inter partes cōuentum est, facilius per scripturam ipsam probari possit, iuxta textum, vbi notantur, *in l. ea quæ*, *ff. de donation. inter virum & vxorem*, & tradit Bart. *in l. Titius in secunda oppositione*, *ff. de cōstitut. pecunia.*

17 Minus opponas secundo loco, stipulationē adhuc per epistolam contrahi posse, & per cōsequens fideiussionem, quandoquidem nō minus valet quod scriptura, quàm quod lingua nuncupatur, aut vocibus lingua figuratis significatur, *ad leg. nō figura*, *ff. de obligationib. & actionib.*

18 Vnde etiam dicimus, quod is, qui scribit, loqui videatur, *ad leg. hæredes*, §. 1. *in verbo*, *sua voce*, *vel litteris*, *ff. qui testamenta fac. poss. & in l. 1. §. 1. in vers. siue per epistolam*, *siue verbis*, *siue per nuncium*, *ff. quod iussu*, *cum concordantibus.*

19 Quoniam respondetur, & primò, negari nō posse, quod quis per nuncium, vel epistolā propriè nō loquatur Bald. & alij permulti, *in d. l. 1. ff. de verborum obligationibus*, & omnium pulcherrimè Corras. *lib. 1. Miscellaneor. cap. 24. num. 1.*

20 Præterea, verba ad ipsam stipulationem, & per consequens fideiussionem inducendā, pro forma requiruntur, *d. l. 1.* sub illis verbis. (non nisi) dictio enim ista (Nisi) postposita negationi, conditionem, & formam inducit, *ad not. in l. quibus diebus*, §. *quidam Titio*, *ff. de conditionibus*, *& demonstrationibus*, & sequitur Socinus iunior, *consil. 49. num. 18. in secundo.*

21 Forma autem exactè, & ad vnguem est seruandi, adeò, vt etiam vberiori, pinguiori, ac vtiliori modo non possit impleri, vt prolixè docet Tiraquel. *de Retractu*, *parte 1. §. 36. glos. 2. num. 88.* & multi alij; & iam notum est, quod forma nō

22 potest adimpleri per æquipollens, aut simile, *ad leg. singulos*, *& ibi DD. ff. de testamentis.*

23 Obseruandum tamen, quod hæc omnia supradicta procedunt indubitanter de stricto Romanorum iure, ex consuetudine autem inueterata, totum contrarium receptum est, videlicèt, epistola fideiussorem rectè constitui posse. Finge enim aliquod negotium geri inter Titiū hic Patauij, & Meuium Romæ domiciliū suū habentes, ac Titius Meuio non aliter pecuniā per factorem suū fortè numerare, aut merces, fide ad tempus habita de pretio, credere velit, quā si ipse Meuius Pamphylum Bononię comorātem sibi fideiussorem det, & exhibeat, sanè hoc casu fatendum est, Pāphilum per litteras ipsimet Titio absenti efficaciter fideiubere posse, cum eam ob causam ad hanc Patauinam vrbem se conferre admodum graue ipsi futurum esset, & sic indistinctè in quocumque ferè loco vsus obtinuit. De hoc autem præcisè attestatus est Cl. D. Henring. Oldēburg. *in suo celebri tractatu de Fideiussorib. c. 11. num. 87.* & vidēdus *à num. 26. vsque ad 90.* vbi pulcherrimis quidē, ac subtilissimis rationibus motus, etiam de stricto iure per epistolam fideiussorem rectè obligari posse tuetur, ac enixè contendit.

24 In Germania hoc idem inoleuisse post Hieronym. Treuthlet, *in suis selectis*, *disputationibus*, *parte 2. disputat. 28. thesi 4. in littera A.* testatus est idem Oldemburgicus, *in d. cap. 11. num. 82.*

25 Sic & hodie, iure Regio Hispano, etiam inter absentes promissionem valere, post Gregorium Lopez, Ioannem Matienz. & Alfonsum de Azeuedo, probat Antonius Pichardo, *in §. item verborum, numero 5. de inutilibus stipulationibus*.

26 Amplia, vt id præcipuè procedat, cum agitur inter mercatores, inter quos apices iuris minimè inspiciuntur; tunc enim fideiussor efficaciter absque alio per epistolam obligatur. Sic post alios Vrsillus *in d. decis. 39. num. 2.* Sequutus est Oldemburgicus *in d. cap. 11. num. 84.*

27 Amplia secundo, vt id maximè locū habeat, si epistolæ, vel obligationi fideiussoriæ scriptæ, & ad creditorem transmissæ, ab eodemq; acceptæ, (quo casu demum verè inducta est inter eos obligatio. Tiraquell. *de Retractu, §. 1. gl. 7. num. 47.* Rota Genuens. *decisione 80. numero 1. & 2.* & aliàs diximus) etiam iuramentum promissorium fortè inseratur, tunce enim promis-

28 sio illa per absentem absenti facta, magis conualidabitur, cum iuramentum suppleat partis præsentiam. Sic præcisè Dom. Matthæus Cunon, *de Pactis, lib. 1. capite 14. num. 20. & 21.* vbi in

29 simili considerat, confessionem extraiudicialem factam absente parte, nocere, & probare, si additum fuerit iuramentum. Subsequutus est post plures alios relatos Do. Oldemburgicus, *d. cap. 11. num. 85. & 86.*

30 Nota tamen (vt nil relatu dignum in hac materia relinquam.) Statuto nostro municipali cautum esse, quod aliquis in aliquo contractu non possit de cetero esse fideiussor, vel constitui fideiussor, nisi præsente principali persona, cuius debebit esse fideiussor, & ipsa consentiente; sic præcisè legitur *sub Rubrica, de Alienationibus, & obligationibus, capit. statuimus, & ordinamus; quod aliquis in aliquo contractu*, &c. ex quo de necessitate sequitur, per epistolam ipsam fideiussorem rectè minimè obligari posse penes creditorem, cum præsentia ipsius principalis debitoris debeat intercedere. Et hæc satis.

Emptio, ac venditio, an per epistolam celebrari possint?

QVAESTIO VI.

SVMMARIVM.

1 *Emptio, ac venditio per epistolam celebrari queunt* 3 *& num. 2.*
3 *Ratio, & num. 4. 5. & 6.*
7 *Pulchra quæstio proponitur.*
8 *Resoluitur per Doct. remissiuè.*

1 IN proposita difficultate (conclusio sit affirmatiua, textus est ad litteram *in l. 1. in fine, ff. de contrahenda emptione*, vbi Paulus Iurisconsultus, ita loquitur. *Est autem emptio Iuris Gentium, & ideo consensu peragitur, & inter absentes contrahi potest, & per nuncium, & per litteras.*) clarior est etiam textus *in l. consensu, ff. de actionibus, & obligationibus, & in l. finali, C. si quis alteri, vel sibi.*

2 Et hanc Conclusionem vti veram firmarūt communiter Scribentes *in d. l. 1. de contrahenda emptione, & in aliis iuribus, supra deductis.* Eam quoque sequutus est D. Henring. Oldemburgic. *in suo celebri tractatu de Fideiussoribus, capitulo 11. numero 81.*

3 Ratio autem huiusce met Conclusionis ea quoque potest esse: quoniam emptio solo consensu perficitur, & ideò in ea non est opus ser-

4 mone, & per consequens surdus in illa potest interuenire, *l. 47. de actionibus, & obligationibus.* pulchrè Card. Mantica, *de tacitis, & ambiguis conuentionibus, lib. 4. tit. 4.* Addo Card. Tuscum, *Conclusione sua 985. num. 3.*

5 Per epistolam autem clarè de ipsorum contrahentium cōsensu constare posse, nullus est qui eat inficias:

6 Adde, quòd vbi interuenit scriptura aliqua ipsorum contrahentium, eorumdem non requiritur præsentia, Bart. *in l. nuda ratio, ff. de donationibus*, & post Neuizan. tradit Matthæus Cunon, *de Pactis lib. 1. cap. 14. num. 8.*

7 Sed pulchra in hac materia insurgit hic dubitatio, & est: An si contractus venditionis factus fuerit per epistolam, seu quamlibet aliam scripturam priuatam, cum hoc, quòd posteà fiat instrumētum per publicum Notarium, an ipse contractus ità sustineatur, vt interim donec fiat ipsum instrumentum publicum, nō sit locus pœnitentiæ?

8 Huic quidem difficultati omnium elegantissimè satisfacit inter ceteros Cl. D. Borgnin. Caualcanus, *lib. 2. decisione 2. num. 38. cum pluribus sequentibus*, vbi proponit Regulam pro validitate ipsius contractus, variasq; posteà subiungit ad eam limitationes; vide per eum ibi enim infinitos alios coaceruat; Adeundus quoque Magon. *decisione sua Lucens. 95. per totam*, & D. Alexander Trentacinquius *Variarum Resolutionum lib. 3. tit. de emptione, & venditione, resolutione 14.*

Societas an iniri possit per epistolam?

QVAESTIO VII.

SVMMARIVM.

1 *Societas per epistolam iniri potest.*
2 *Ratio, & num. 3.*
4 *Societas contracta per epistolam probari potest.*
5 *Ratio.*
6 *Subamplia etiā per quamlibet aliā scripturam priuatā.*

1 SOcietatem per nuncium, vel epistolā inter aliquos iniri posse, docuit clarissimè Modestinus *in l. societatem, ff. pro socio*; sequutus est per illū text. D. Henting. Oldēburgic. *in suo tract. de Fideiuss. c. 11. nu. 81.*

Et

2 Et ratio mea sententia ea potest esse: quoniam societas est contractus, qui solo consensu perficitur, & à solo consensu dependet, vt post alios docuit Roman. *cons. suo 291. num. 3.* & sequutus est D. Mascard. *Conclus. sua 1315. num. 3.* vbi pulchrè. Addo Illustr. viros D. Card. Manticam, *de tacitis, & ambiguis conuentionibus, lib. 6. tit. 1. num. 1.* Card. Tuscum *Conclus. sua 540. in littera C, num. 1. & Conclus. 985. num. 1. eadem littera C,* & Farinacium *decis. sua nouiss. Rotæ Romanæ 31 1. num. 1.* Adeundus quoque D. Io. Gulielmus Guidobonus *Aduocatione sua 75. nu. 1.* vbi subdit, societatis contractũ, qui consensu perficitur, tamdiu valere, quamdiu partes in eadem voluntate permanent, vbi enim voluntatem mutant, confestim societas ipsa dissoluitur, *ad l. tamdiu, C. pro socio, & §. manet, Instit. de societate.*

3 Clarum est autem contractum, qui solo consensu perficitur, per medium alterius organũ, seu per epistolam inter ipsas partes ritè explicari posse. Sicuti per multa iura tradidit idem Roman. *d. consil. 291. num. 8.*

4 Amplia, vt celebrata, per eamdem quoque probari possit, ergo ipse *lib. 1. supra, quæst. 4. numero 249.* Nunc autem addo D. Mascard. *d. Conclusione 1315. num. 6. & 7.* & D. Hectorem Feliciũ, *in suo tractatu de societate, cap. 11. num. 11.* vbi etiam alios concordantes deducit.

5 Et ratio est secũdum eosdemmet Mascard. & Felicium: quia litteræ alicuius præsertim sigillatæ, probant & præcipuè contra scribentem, *l. Publia, ff. depositi, & l. eum de indebito, ff. de probationibus.*

6 Subamplia, vt hoc verum sit, etiã per quamlibet aliam scripturã priuatam, per eam enim societas contracta rectè probatur. Ita Felicius post Parisium, Decianum, ac Flaminium de Rubeis *d. num. 11. in fine.*

Locatio, & conductio an per epistolam celebrari possint.

QVAESTIO VIII.

SVMMARIVM.

1 *Locatio per epistolam celebrari potest.*
2 *Fundamenta, & nu. 3. 4. 5. 6. & 7.*
8 *Item celebrata per eamdem probari potest.*

Locatio, & conductio an per epistolam celebrari possint.

1 IN huiusmodi difficultate, rem paucis perstringendo, conclude pro affirmatiua. Ad hoc autem asseuerandum moueor infrascriptis iuris rationibus; Et primum sic arguo. Locatio est contractus, qui nõ verbis, sed solo consensu contrahitur, prout est textus expressus *in l. cõtractus, C. locati,* & tradidit post plures relatos Carroc. *de Locato, & conducto, pag. mihi 39. tit. de locatione an requirat scripturam, nu. 3.* Addo Card. Tuscum, *Conclus. sua 985. numero 5. in littera C,*

3 Contractum autem, qui solo consensu perficitur, rectè per epistolam explicari posse, adeo notum est, quam quod notissimum, *vulgata l. consensu, de actionibus, & obligationibus,* & pluries aliàs per nos fuit edoctum. Addo eumdem Card. Tuscum *d. Conclus. 985. num. 9. cum sequentibus,* vbi etiam an sufficiat, quod sine medio, videlicet nuncio, procuratore, vel epistola, à quocumque, contractus ipse deducatur ad notitiam absentis, vt perfectionem accipiat, eleganter edisserit.

4 Secundò accedit talis consideratio: Locatio similis est emptioni, & venditioni, Carroc. *dicto titulo, num. 2. & pag. 45. tit. de similitudine locationis, num. 1. cum sequentibus,* vbi docet, quòd iisdem iuris regulis consistit, & tãtam inuicem familiaritatem ipsi contractus habere videntur, vt vnus ab alio ferè discerni non possit. Addo ego textum *in §. 1. de Locatione, & conductione.*

5 At emptionem, ac venditionem per epistolam rectè celebrari posse, suo loco docuimus ergo.

6 Tertiò loco accedit authoritas grauissimi Carrocij *d. suo tractatu de Locato, & conducto, pagina mihi 73. tit. de Locatione per procuratorem, numero 72. cum seqq. & 76.* vbi præcisè docuit, locationem ipsam per epistolam, interabsentes fieri posse. Quinimo etiam per nuncium; & latius, vt per eum, quem omnino cõsulas. Adeundus idem *pag. 39. tit. verba an in locatione sint necessaria, num. 4.* vbi pulchrè. Addo Clar. Farinacium *decis. sua Rotæ Romanæ 199. num. 9. in nouissimis,* vbi docet, locationes etiam per priuatas apochas fieri posse.

7 Et ne diutius lectorem remorer, quòd locatio, & conductio per epistolam celebrari possint, textus est apertissimus, *in l. consensu, ff. de obligationibus, & actionibus,* & Instit. *tit. de obligationibus ex consensu ferè in fine;* Addo textum *in l. quædam mulier, ff. de rei vendicatione,* & ibi Scribentes.

8 Amplia, vt ipsemet contractus locationis non solum celebrari possit per epistolam, vt supra vidimus, sed etiam per eamdem celebratus, probari, pulchrè Carroc. *d. tractatu pag. mihi 276. à tergo tit. de probatione, q. 10. nu. 5.* Satis.

Depositum an per epistolam probari possit?

QVAESTIO IX.

SVMMARIVM.

1 *Depositum probari potest per epistolam.*
2 *Probatur etiam per confessionem ipsius depositarij, & num. 3.*
4 *Intellige quoad præiudicium ipsius confitentis, non autem tertij.*
5 *Ratio diuersitatis.*

Deposi-

6 *Depositum confessatum non gaudet priuilegijs veri depositi.*
7 *De materia ista vide Doctores remissiuè.*

1 IN huiusmodi difficultate resolutiuè procedendo conclude pro affirmatiua rex.est clarissimus *in l.Publia, §.fin. ff.depositi.*

2 Amplia, vt probari possit etiam per confessionem ipsius depositarij. Sic præcisè post plures relatos Clar. Mascard. *Conclus. sua 60. num. 2.* Vincentius Carroc. *de deposito, par. 1. Rubr. de depositi probatione, num. 3. & 4.* vbi ampliat, vt contra istam confessionem in deposito factam, non possit etiam opponi exceptio non numeratæ pecuniæ; & latius, vt per eum, & nouissimè Illustriss. Card. Tuscus, *Conclus. sua 199. num. 2. in litera D,* vbi subdit, id ex eo procedere, qa quoad ipsum, non est necessaria numeratio; & nume-
3 ro 4. docet, sola confessione depositum non contrahi, sed per eum iam contractum, bene probari, & ideo agente contra aliud tanquam depositarium, ex instrumento, in quo dicitur, quòd A. dedit in depositum decem B. prout B. confitetur habuisse, & recepisse debere obtinere: adducit Bald. Castrens. ac alios.

4 Intellige tamen, ac declara hoc procedere quoad præiudicium tantum ipsius confitentis, non autem tertij. Sic eleganter post nonnullos concordantes adductos, docuit Cl. Mascard. *d. Conclus. 60. nu. 3. cum seqq.* & Carroc. *d. loco nu. 5.*

5 Ratio autem ob quam, quando confessio ipsa affert præiudicium tertio, non probetur ob eam vere depositum, ea est: quia depositũ non nisi vno modo contrahitur, s. re; & vnus est cõtractus, & vna obligatio, quæ tantum re ipsa perficitur, ergo nisi re ipsa hic verè interueniat, non potest dici depositum, etiamsi huiusmodi confessio chirographo, aut verbis tantum facta fuerit. Sic præcisè colligitur ex scriptis per Mascard. *d. Conclus. nu. 5. & 6.*

6 Secundò limitabis, ac intelliges prædicta, vt tale depositum confessatum tantum, id est, de quo aliter constare non potest, quam per confessionem depositarij, non gaudeat priuilegijs veri depositi, scilicet de cuius vera numeratione certissimis probationibus apparet. Sic in puncto post Bald. Socin. Tiraquel. ac alios Cl. Mascard. *d. Conclus. 60. num. finali.* Sequutus est Carroc. *d. loco num. 6.* Et hæc potiora breuiter retulisse sufficiat.

7 Latius autem de materia differũt Mascard. Carroc. & Card. Tuscus *locis iam admonitis,* vide per eos.

Cessio iurium, & actionum, an per epistolam fieri possit?

QVAESTIO X.

SVMMARIVM.

1 *Exemplum.*
2 *Cessio iuris per epistolam fieri potest.*
3 *Ratio.*
4 *Et hanc Conclusionem infiniti sequuti sunt.*

1 SI Mçuius puta extiterit debitor Titij aureorum 50. ipsum cedere posse ipsimet Titio creditori pro satisfactione dicti sui crediti alia 50. de quibus erat creditor Pamphili, & per illam cessionem Mçuium ipsum ab illo debito penitus liberari, cõstat inter omnes. Rota Genuens. *decis. 156.* Bald. *in l. per diuersas, C. mandati,* ac alij.

Dubitatur modo, an isthæc cessio creditori absenti mediante epistola fieri possit?

2 In hac autem difficultate resolutiuè procedendo, conclude pro affirmatiua.

3 Nec mirum sanè: certum est enim, in contractibus, qui solo consensu perficiuntur, absenti omne ius quæri in re, interueniente, nuncio, vel ipsamet epistola, *ad l consensu, cum glos. in vers. consentire, de actionibus, & obligationibus, & l. inter mortis, de donationibus causa mortis, cum pluribus concordantibus deductis* per Beccium *consil. suo 65. num. 4. vol. 1.*

4 Et hanc Conclusionem sequuti sunt in terminis quamplurimi. Addentes in primis ad Speculator. *in titulo de Cessione actionis, §. 2. in littera B,* vbi concludunt cessionem ipsam aliter absenti factam minimè sustineri: moti ex eo, quod cessionem ex causa, vel titulo fieri oportet; ad tradita per eumdem Speculatorem *ibi;* Cum autem titulus aliquis fieri nõ possit inter absentes, nisi per nuncium, vel epistolam, sequitur cessionem ipsam absenti factam nemine recipiente, seu epistola minimè intercedente, non valere; id quod etiam omnium latissimè, & elegantissimè tutatus est D. Beccius *in præcitato consil. suo 65. per totum,* vbi quoque omnia, quæ in contrarium adduci possunt, eleganter resoluit. Sequutus est quoque Bald. *in d. l. per diuersas, nu. 30. cum sequentibus, & præcipuè 33. C. mandati, & in l. cx legato, in fine, C. de legatis,* Salic. *in l. 1. num. 26. de actionibus, & obligationibus.* Afflict. Romanus, ac alij, quos omnes retulit, ac sequutus est Clar. Beccius *d. consil. 65. num. 5.* Addo Ruin. *consil. 209. num. 2. in* 1. vbi pulchrè; & D. Matth. Cunonem, *de Pactis, lib. 1. cap. 14. nu. 6.*

Pactum an per epistolam confici possit?

QVAESTIO XI.

SVMMARIVM.

1 *Pacta, & conuentiones per epistolam confici possunt, & num. 2.*
3 *Ratio.*
4 *Obiectio.*
5 *Solutio, & num. 6. 7. 8. 9. & 10.*
11 *Illatio.*
12 *An dum mittitur nuncius, vel epistola, mandatum,* vel

vel consensus reuocari possit? videndus Cunon remissiuè.

13 *Nuncius, vel epistola in pactis, & contractibus expressis inter absentes celebrandis non requiritur multis in casibus relatis remissiuè per Cunonem de Pactis.*

14 *Pacta tacita inter absentes, confici etiam possunt citra nuncium, vel epistolam, propter aliquod factum interueniens, ac iuris præsumptione.*

15 *Pactum initum probari etiam potest per epistolam.*

16 *Quemadmodum etiam per quamlibet aliam scripturam priuatam.*

1 Acta, & conuentiones per epistolā rectè confici posse, docuit apertè Paulus Iurisconsultus *in l. 2. ff. de pactis*, vbi etiam legitur; (Labeo ait cōuenire vel re, vel per epistolam, vel per nuncium inter absentes quoque posse.) Sequuti sunt Communiter Doctores ibi. Hāc eamdem Conclusionem firmauit etiam Card. Parisius *consil. suo 127. num. 27. cum seqq. par. 1.* vbi pulchrè; & D. Matthæus Cunon *de Pactis, libro 1. cap. 9. num. 1. cum sequentibus*, vbi non solum plura alia iura, ac varias Scribentium authoritates concordantes deducit, verum etiam sub-
2 dit, quod pacta expressa inter absentes non aliter valent, quam interueniente nuncio, vel ipsamet epistola; & *sub num. 3.* docet idem iuris esse in omnibus expressis conuentionibus inter absentes celebrandis: regulare est enim, (inquit ipse,) vt absque epistola celebratæ minimè valeant; ibiq; varijs in casibus exemplificat, vt per eum, quem consulas.

3 Huiusce autem Conclusionis ea quoque potest esse ratio: nam pactum solo consensu celebratur, ad notāda *in l. 1. de pactis*; ea autem, quæ solo consensu perficiuntur, ritè per medium epistolæ celebrari posse, multoties docuimus *ad l. consensu, de actionibus, & obligationibus*.

4 Obijcies nullo modo pactum per epistolam confici posse, quandoquidem pactum sit duorum in idem consensus, *l. pactum, de pollicitat. & l. 1. cum ibi notatis, de pactis*, qui quidem consensus inter absentes in hoc casu considerari nequit.

5 Respondeo, argumentum posse retorqueri; ex quo maximè intercedit amborum contrahentium consensus in ipso pacto ineundo, licet inter absentes; id quod sic ad oculum demonstro.

Quando aliquis ex contrahentibus mittit epistolam alicui pactum aliquod continētem, nemini dubium est, quod de consensu ipsius scribentis, quod velit contrahere, & pacisci per
6 eamdem clarè constat. Epistola enim nomine suo semper loquitur, *l. 1. §. in initio, ff. de officio præfecti Vrbis, & in l. miles ad sororem, ff. de legat. 2. cum concordantibus adductis per Parisl. præcitato consil. 127. num. 30.*

7 Item epistola facit præsentem scriptorem, etiamsi ipse per mille milliaria absit. Schrader. post alios *de Feudis, par. 10. sectione 9. num. 50.* pulchrè Card. Tuscus *Conclus. sua 82. nu. 1. & sequentibus in littera S*, vbi regulam proponit, quod scriptura semper loquitur, & nedum loquitur, sed etiam clamat.

8 Cum autem ille absens, ad quem litteræ ipsæ sunt directæ eas acceptauit, tūc per talem actū inducitur quoque ipsius consensus.

9 Certum est enim, quod epistolam transmissam recipiens, & tacens, consentire dicitur omnibus contentis in ea, *vulgata l. filiusfamilias, ff. ad Macedonian.* & in specie pacti tradidit Clariss. Cunon, *d. c. 9. nu. 12. 13. & 14.* ergo constat apertè inesse amborum contrahentium cōsensum simultaneum, per quem pactum ipsum causa-
10 tur; & ideo Bald. *in d. l. 2.* allegando multa iura, docuit mirabiliter, quod epistola est medium organum, per quam inducitur pactum expressum inter absentes, & est tanquam copulatio consensuum, id quod etiam sequutus est præcisè Card. Paris. *d. consil. suo 127. nu. 29.*

11 Ex supradictis autem infertur si is, qui litteras, pactum, aut promissionem continentes, mittit, moriatur, priusquam recipiantur ab eo cui mittuntur, pactum non confici; sic post Innocētium, Butrium, Romanum, Zuchardum, ac plures alios, D. Cunon, *d. cap. 9. num. 15. & videndus sub num. 16.* vbi pariter docuit, quod si viuente eo, qui nuncium destinaret, nuncius moriatur, antequam voluntate destinantis ad absentem retulisset; pactum ipsum non conficiatur.

12 An autem interea dum mittitur nuncius, vel epistola, mandatum, vel consensus reuocari possit, videndus d. Cunon, *d. cap. 9. num. 17.* vbi non solum plura iura, verum etiam quamplures Scribentium authoritates remissiuè coaceruat, ac deducit.

13 Notandum est tamen, nonnullos extare casus, in quibus nuncius, vel epistola, in pactis, & contractibus expressis inter absentes celebrandis, non requiritur, quos quidem omnes pulchro quidem ordine refert, ac deducit idem d. Cunon, *d. cap. 9. num. 19. vsque ad 26. inclusiuè.* Vide per eum.

14 Obseruandum secundò, quod pacta tacita inter absentes confici etiam possunt citra nuncium, vel epistolam, propter aliquod factum interueniens, aut iuris præsumptionem. Sic præcisè post infinitos relatos docet D. Cunon, *d. cap. 9. num. 27.* Addo Fortunium Garzoni *ad l. Labeo, num. 5. ff. de pactis.*

Sed quia hæc ad materiam nostram parum conferre videntur, vlterius non insistam. Satis.

15 Obseruandum postremò, pactum per epistolam non solum confici posse, sed etiam initum probari. Sic præcisè in pacto de retrouendēdo, quod per epistolā probari possit, docuit Illustr. Card. Tuscus *Conclus. sua 74. num. 13. in littera P, videndus sub num. 11. & 12.* vbi subdit, idem
16 iuris esse respectu scripturæ priuatæ, & apochę, maximè quando ipsamet scriptura fuit geminata; latius vide per eum.

Dona-

Donatio inter viuos, an per epistolam inter absentes rectè celebrari possit?

QVAESTIO XII.

SVMMARIVM.

1 *Donatio inter viuos per epistolam inter absentes celebrari potest.*
2 *Et hæc est indubitata Conclusio.*
3 *Ratio, & num.4.*
5 *Illationes, & num.6.7.& 8.*
9 *Ampliatur supradicta Conclusio, & num.* 10.
11 *Donatio inter viuos (olim) per epistolam rectè constituebatur, si incepisset à traditione, secus si à promissione.*
12 *Cur author dixerit olim explicat.*
13 *Donatio inter viuos solo consensu per pactum nudum perfici potest.*
14 *De materia donationis inter viuos celebratæ inter absentes per epistolam, Latè Gomez.* Variarum Resolutionum.
15 *Donatio inter viuos potest probari per scripturam priuatam ab ipso donatore recognitam.*

Donatio inter viuos, an per epistolam celebrari possit? Quæritur.

1 IN hac quidem difficultate Conclusio fit affirmatiua; textus sunt ad litteram, *in l. si donatio, in l. nec ambigi, & in l. si aliquid, C. de donationib.* Item *in l. etiam, & l. absenti, ff. de donationib.* ad hoc etiam textus expressus *in l. consensu, ff. de actionibus, & obligationibus,* vbi consensu inter presentes contractus perficiuntur, si in idem contrahentes consentiant; inter absentes verò firmantur ipsimet cōtractus per nuncium, & epistolam; *in l. 2. ff. de pactis, & in l. qui autem, §. fin. ff. de constituta pecunia.*

Hanc eamdem Conclusionem firmat post alios relatos Card. Paris. *consil. suo* 127. *num.* 54. *volum.* 1. Corneus *consil.* 129. *num.* 23. *in* 2. Clarus *in §. donatio, quæst.* 12. *num.* 1. vbi de communi Corrasius *lib.* 3. *Miscellaneorum, cap.* 4. *num.* 5. *vers. probatur etiam,* Hartman. Pistorius, *libro* 1. *quæstionum, quæst.* 13. *num.* 2. & 3. Matthæus Cunon, *de pactis, lib.* 1. *cap.* 14. *nu.* 5. Antonius de Leo. *in d. l. nec ambigi, num.* 4. vbi etiam Sichardus *num.* 1. & 2. qui exemplificat, vt per eum. & nouissimè perillustris Eques D. Peregrin. *consil. suo* 94. *num.* 8. *vol.* 1. Addo Guidon. Papa *decis. sua Gratianopolitan.* 222. *num.* 2. Boerium *decis. sua* 172. *num.* 21. Beccium *cons.* 65. *nu.* 1. *vol.* 1. & eruditissimum I.C. D. Heringium Oldeburgicum *in suo celebri tract. de Fideiussoribus, cap.* 11. *num.* 80. vbi Plotum, Rebuffum, Cacheranum, Tessaurū, ac pluries alios concordantes deducit.

2 Et hæc est indubitata Conclus. licet aliàs ipsa donatio facta absenti nemine recipiente minimè teneat, vt not. gloss. finalsi, & Bart. *in l. illud §. de sacrosanctis Eccles.* & docet Felin. *in cap.* 2. *nu.* 19. *de Fide instrumentorum.*

3 Ratio autem huiusce Cōclusionis ea potest esse: nam epistola missa donatario iungit consensum donantis, & ipsius donatarij, qui sine ea essent separati; sic post Bald. Hippol. Rimin. *consil. suo* 9. *nu.* 29. *vol.* 1.

4 Licet enim in contractibus, & conuentionibus simultaneus partium exigatur consensus, vt habetur *in l.* 1. *ff. de pactis;* attamen satis simultaneus dicetur consensus partium intercedere, nempe, cum scriptura pro scribente semper loquatur, ideo recipiens, & consentiens, satis simul dicentur consentire; ita notabiliter colligetur ex scriptis Bartoli, & Castrensis *in l. nuda ratio, ff. de donationibus.* Sequitur Socin. *cons.* 102. *colum.* 1. *in* 3.

5 Ex qua ratione infertur, quod vbi ipsamet epistola fuisset reuocata per scribētem, vt quia protestatus foret, se pœnituisse ante acceptationem litterarum, vel quia mortuus esset, quo casu per mortem cessaret consensus, & voluntas sua, *l.* 4. *ff. locati, & §. deinceps, in Authent. de nuptijs,* tunc, quia non posset amplius consentire, propterea nec etiam per litteras fictè diceretur simultaneum consensum præstare; idcirco epistola illa, quāuis à parte acceptata, non prodes-
6 set ad obligandum absentem: quia vbi locum habere nequit veritas, nec etiam fictio concurrere potest, *ad l. qui ad certum, ff. eod. Locati, & l.* 4. *ff. de precario.* Per quam rationem ita decidit Romanus, *in d. l. nuda ratio, ff. de donationibus,* quem post quamplures relatos sequitur Ias. *in d. l. admonendi, num.* 114. & Ripa, *nu.* 136.

7 Amplia in his præcisis terminis donationis, vt si quis donet absenti, pro quo tabellio etiam stipuletur, si prius tamen ipse donator moriatur, quam donatarius absens acceptet, rei donatæ dominium transferat ad suos heredes, nec donatarius post eiusdē donatoris obitum potest ratificare; sicq; donatio ipsa in effectu euanescit. Sic eleganter infiniti, quos deducit, ac coaceruat Clar. Cęphal. *consil. suo* 33. *nu.* 2. *vol.* 1. In hoc tamen vlterius non insisto.

8 Vide namque de materia præfatum Clariss. Cęphal. *d. consil.* 33. *per totum,* Clarum, *in §. donatio quæst.* 13. Osascum *decis.* 33. & D. Tessaurum *decis. sua* 70. vbi de donatione facta absenti, stipulante pro eo Notario, vel quolibet alio priuato, omnium latissimè disceptatur.

9 Ampliatur autē supradicta principalis Conclusio, videlicet, donationem inter viuos inter absentes per epistolam rectè celebrari posse, vt multo magis procedat, quando res remissa, & donata reperiretur pęnes donatariū de voluntate ipsius donantis, textus est *in d. l. nec ambigi,* & firmant omnes, *in l. absenti, ff. de donationibus.* Sequitur Card. Parisius, *consilio suo* 127. *num.* 35. *volumine* 1.

10 Ampliatur secundò, vt sicut donari potest per nuncium, vel epistolam, vt vidimus supra, ita & à fortiori declaratio voluntatis ipsius donantis

nantis possit fieri, & probari per eamdem epistolam, *ad l. 1. §. finali, cum l. sequenti, ff. si mensor fals. mod. dixer.* Sic præcisè Boer. *decis. sua* 172. *num.* 21. & quod donatio inter viuos facta probari possit per epistolam, rescripsere Impp. Diocletianus, & Maximinianus, *in l. si aliquid, C. de donationibus*, & Impp. Carinus, & Numerianus, *in l. si donatio per epistolam, C. eod. de donationibus*, & Paulus Iurisconf. *in l. 1. in fine, ff. de contrahen. empt.* Hoc idem sequutus est, & firmauit pro regula Clar. D. meus Mascard. *Conclus. sua* 557. *num. 1. & videndus per totam*; ibi enim supradictam Conclusionem nō solum pluribus modis ampliat procedere, verum etiam limitat, ac coacernat, ipsum consulito. Non enim ex scriptis scripta absque lectoris vtilitate conficienda sunt. Vide quoque scripta per nos *supra libro 1. quæst. 4. num.* 247.

11 Obseruandum tamē pro coronide huiusce difficultatis, id quod supra diximus, donationē videlicet inter viuos inter absentes, per epistolā rectè constitui posse, olim dumtaxat locum habuisse, si ipsamet donatio incœpisset à traditione, eo enim casu valebat, & tenebat, interce dente tamē nuncio, vel epistola, ad coniungendas ipsorum contrahentium voluntates; secus autem si incœpisset à promissione, tunc enim non poterat fieri inter absentes, interueniente vel nuncio, vel epistola, quia tunc temporis requirebatur stipulatio, quæ non accipiebatur inter absentes, *vt in l. 1. ff. de verbor. obligat.* & in expresso, *vt in d. l. ambigi, C. de donationib.* vbi glos. & Doctores.

12 Iure merito autem dixi (*olim*) hodie enim rectè donatio per epistolam etiam inter absentes perfici potest, si incipiat à promissione, quandoquidem ipsa hisce temporibus solo consensu per pactum nudum perficitur, *ad l. si quis argentum, §. sin autem, C. de donationibus*, sic eleganter animaduertit in terminis post plures relatos Antonius Gomez. *Variarum Resolutionum tomo 2. cap. de donationibus, num. 2.* vbi quoque subdit, iure Regio valere donationem factam inter absentes, etiam non intercedente nuncio, vel epistola, *vt l. 3. tit. 8. lib. 3. ordin.* & quod hodie ipsa-

13 met donatio solo cōsensu per pactum nudum perfici possit, post infinitos adductos firmat pro Regula D. Michael Crassus, *in §. donatio causa mortis, quæst. 8. nu. 1.* vbi etiam ex Communiori concludit, dispositionem *d. l. si argentum*, locum quoque sibi vendicare respectu ipsius donationis causa mortis, eum consulito. Et hæc satis.

14 Latius autem de materia dictæ donationis inter viuos, celebratæ inter absentes per epistolam, differit Gomez. *præcit. cap. 4. d. nu. 2. & 3.* ibi enim particulariter quoque discutit, an si donatio est facta inter absentes mediante traditione, interueniente ipso nuncio, vel epistola, possit postea per dominum reuocari, etiam antequam reuocatio perueniat in notitiam ipsius nuncij, vel eius, cui mittitur, vide per eum.

15 Obseruandum postremò, quòd sicuti ipsamet donatio probari potest per epistolā, vt supra vidimus, sic quoque per scripturam priuatam ab ipso donante recognitam, quando tamen ipsamet scriptura donationem certā continet per verba dispositiua, prout est verbum (*Dono*) Sic eleganter docet inter alios Card. Tuscus *Conclus. 653. nu. 4. in littera D.*

An Donatio causa mortis per epistolam celebrari possit inter absentes?

QVAESTIO XIII.

SVMMARIVM.

1 *Donatio causa mortis requirit donatarij præsentiam, vt valeat, & num. 2.*

3 *Ista donatio potest celebrari per epistolam inter absentes.*

4 *Ratio.*

Viso, an donatio inter viuos inter absentes per epistolam confici possit, videndum modo, quid iuris existat respectu ipsius donationis causa mortis. Pro intelligentia autem materiæ sciendum est, quòd donatio ipsa

1 causa mortis vt valeat, requirit etiam donatarij præsentiam, sicut donatio inter viuos, quæ si absenti fiat, nō valet, vt est textus *in l. inter mortis, ff. cod. de donationibus causa mortis*, & tradit Ias. *consil. 82. nu. 6. in 3.*

2 Et hinc est, quòd si Clausula codicillaris, vel ipsius donationis causa mortis, in testamento fuerit adiecta, legata tamen in vim ipsius donationis sustineri nequeunt, siquidem donatarius non fuerit præsens. Sic eleganter post plures relatos, docet hæc omnia Michael Crassus, *in d. §. donatio causa mortis, quæst. 9. num. 1. & 2.* Hoc præmisso.

3 Sciendum modo est, & ipsammet donationem causa mortis, inter absentes per epistolam rectè celebrari posse. Sic præcisè docet inter alios Pistorius *d. quæst. 13. nu. 6. & 7.* & sequutus est post plures alios concordantes adductos, Crassus, *d. quæst. 9. num. 3.*

4 Ratio autem de facili ea potest esse: quia, *vt capite præcedenti, num. 3. docuimus*. Epistola missa donatario, iungit cōsensum donantis, & ipsius donatarij, qui sine ea essent separati. Satis.

Mandatum, siuè constitutio procuratoris, an per epistolam fieri possit?

QVAESTIO XIIII.

SVMMARIVM.

1 *Mandatum, siue constitutio procuratoris, fieri potest per epistolam, & nu. 2. 3. & 4.*

5 *Probatur mandatum per epistolam in delictis.*

Quem-

6 *Quemadmodum & per subscriptionem.*
7 *An mandatum procuratorium probari possit per epistolam? conclude, quòd sic.*
8 *Opinio Imolæ deducitur.*
9 *Reprobatur, & num. 10. & 11.*
12 *Quomodo adhibebatur fides litteris procuratoré constituẽtis quoad mandatũ ipsum procuratoriũ probandũ?*
13 *Docet Bart. & num. 14. & 15.*
16 *Mandatum an per litteras probari possit, remissiue Mascardus.*

Huic quidem difficultati satisfaciendo, breuiter conclude pro affirmatiua; textus sunt clarissimi *in l. 1. §. constituitur, & in l. si procuratorem absentem, ff. de procuratoribus, necnon in Clementina prima, eod. tit. de Procuratoribus.* Sequitur eleganter P. Aemil. Verral. *decis. sua Rota Romana 185. num. 2. par. 2.* vbi subdit, id esse in causa, quoniam procurator solo consensu constituitur, & eodem tacito reuocatur, *ad l. qui patitur, ff. mandati.* Hoc idem repetit *decis. sua 394. par. 2.* vbi quoque subdit, quòd ille, qui dicit recepisse mandatum alicuius, & litteras, & postea administrauit, tenetur actione mãdati, vel negotiorum gestorum, & latius vt per eum. Sequuti quoque sunt Io. de Anania, *in c. ea noscitur, nu. 4. de his, quæ fiunt à Prælatis.* P. de Castro, *in d. l. 1. numero 6. ff. eod. de procuratoribus,* Rota Genuens. *decis. 49. nu. 1. & decis. 119. num. 1.* Card. Paris. *consilio suo 47. num. 4. vol. 1.* Matthæus Cunon, *de Pactis lib. 1. d. cap. 14. num. 4.* Beccius *cons. 65. num. 2. in 1.* vbi concordantes adducit text. *in c. cum dilecta, de confirmatione vtili, vel inutili, & in c. ap. licet is, vbi glos. de procuratoribus in 6.* & nouissimè D. Henningius Oldemburgicus, *d. suo tractatu de Fideiussoribus, præcitato cap. 11. num. 81.* Adnectendus est
3 etiam Bald. *in l. Procurator, num. 2. versic. Tertiò nota, eod. tit. de procuratoribus,* vbi subdit, ob hoc in constitutione ipsius procuratoris non esse necessariam ipsius præsentiam: quia etiam absenti officium procuratoris potest committi per nuncium, vel epistolam, & latius vt per eum.

4 Et hæc Conclusio nullam pati potest difficultatem, pro qua etiam est textus apertus (loquendo in puris terminis mandati) *in l. 1. ff. mandati.* Et sequuntur Cõmuniter Doctores Oynotomus in specie, *lib. 3. Institut. tit. de mandato, in principio, num. 4.* vbi etiam subdit, quòd non interest, quibus verbis ipsum mandatum fiat, potest enim fieri per verbum rogo, supplico, mando, volo, peto, & per quæcumque alia verba similia, & idonea, *d. l. 1. iuncta glos. ff. eod.* Clar. D. meus Scaccius *ibid. nu. 5.* ac plurimi alij.

5 Amplia, vt mandatũ quoque in delictis per epistolam contrahatur, *l. 1. ff. eod. mandati;* & per subscriptionem, quia subscribẽs videtur man-
6 dare, *l. etiã, & ibi gl. & Bald. C. quod cũ eo.* Sequitur elegantissimè Clar. Farinac. *in sua Praxi, & Theorica criminali, par. 2. tom. 2. tit. de Consultoribus, quæst. 134. cap. 3. num. 13.*

7 Sed pulchra hic suboritur dubitatio, & est: an per ipsam epistolam mandatum procuratorium probari possit?

In hac quidem difficultate statuas Regulam
8 pro affirmatiua. Licet enim Imol. *in d. Clem. 1. col. 5. in glos. in vers. litteras,* videatur velle, quòd non probetur, nam datum (inquit) ad fauorem scri-
9 bentis, attamen, eius decisio redditur falsa, per iura prædicta; quamuis enim scriptura priuata non probet intentionem vtilem scribentis, *l. exemplum, C. de probationibus,* procuratoris nihilominus constitutio, non dicitur fieri in præiudicium eius, contra quem constituitur, quia non per hoc ipse obligatur; vnde admittitur procurator, qualitercumque constet, quòd habeat voluntatem eius, pro quo ad causam venit; Bo
10 nifacius, *in d. Clementina 1. num. 16.* Imò ille, qui habet iura facientia ad causam, admittitur vt procurator, *cap. præterea, de officio delegati.* Doctores *in l. Mænia, in princip. ff. solut. matrim.* dummodo non sit persona domestica. Romanus *consil. 44. in 2. dubio.*

11 Et si sola scientia hoc operatur, *d. l. qui patitur,* Alex. *consil. 80. num. 5. lib. 4.* tanto magis hoc debet operari epistola, quæ plenè probat intentionem ipsius scribentis, *ad l. Publia, §. finali, ff. depositi.* Ita pulchrè docet hæc omnia P. Aemil. Verral. inter ceteros, *in d. decis. 185. per totam,* vbi subdit, ita tentum die 17. Aprilis 1551. in vna Oxonensi parochialis de Caualerijs, coram D. Guidobono. Vide per eum. Addo Cl. Farinacium *in suis decisionibus nouiss. Rotæ Romanæ decis. 54. num. 2.* & D. Hectorem Felicium *Allegat. sua Iuris, num. 6. & 31. lib. 2.*

12 Sed quomodo hisce litteris procuratorem constituentis quoad mandatum ipsum procuratorium probandum, adhibenda sit fides, sciscitaberis?

13 Ad hoc autem Bart. Auriga noster, *in l. si procuratorem, num. 1. cum duobus seqq. ff. eod. de procurat.* respondet per hæc verba.

Aut hæ litteræ habent sigillum publicum alicuius Communis, vel Domini, & tunc faciunt fidem, *vt infra, de public. l. si publicanus, & supra de officio præsidis, l. Diuus, cum concordantibus.*

Aut non habent sigillum publicum, & tũc aut istæ litteræ sunt approbatæ ab aduersario, & faciunt fidem, vt hic.

Aut ab aduersario non sunt approbatæ, & tunc non faciunt fidem, nisi aliàs approbarentur, *argum. l. 1. §. sed ne, C. de Latina libert. tollenda.*

14 Qualiter autem fiet ista approbatio? respondetur, duobus modis.

Primò, si habeat testimonium publicum, vt quia Notarius subscripsit se litteris, & dicit, ad maioris roboris firmitatem fecit sui sigilli munimine roborari, &c.

15 Secundò, potest approbari per testes, qui viderunt Dominum sigillare, & ita etiam potest loqui hic, *argumento, l. sed si quis ex signatoribus infra, quemad. test. aperiantur.* Nec requiritur quod sit sigillum ipsius Domini sigillantis, *vt l. ad testium, §. 1. de test.*

Vides ergo, (subdit Bartolus,) quòd litteræ possunt approbari absente domino. Hactenus Bartolus.

16 De hac eadē tamen materia, videlicet, an, & quando, per litteras probari possit mandatum, adeo doctè, & eleganter tum ampliando, limitando, ad declarando, differit, ac pertractat Cl. I.C. ac D. meus colendiss. Mascard. *Conclus. sua* 1009. *per totam*, vt nil aliud superaddi posse proculdubio videatur; ad ipsum igitur Lectorem beneuolum remitto. Satis. Addo Iaon. Guliermum Guidobon. *Aduocatione sua 26. nu. 74.*

Conferunt, quæ scripsimus de materia *supra cap. 1. nu. 119. & 120.*

An constitutum per epistolam celebrari possit?

Dubitatio XV.

SVMMARIVM.

1 *Constitutum per epistolam celebrari potest.*
2 *Ratio.*
3 *Amplia.*
4 *Obiectio.*
5 *Solutio, & num. 6.*

1 Onclusio in huiusmodi difficultate sit affirmatiua, textus sunt ad litteram, *in l. qui autem, § finali, & in l. Titius Seio, & in l. quidam, ff. de constituta pecun.* Sequuntur Cōmuniter Doctores ibidem, Bart. inter ceteros *in d. l. Titius; in principio*, vbi quoque rationem deducit dicens:

2 Nam in ijs, quæ solo consensu contrahuntur, prout est constitutum, epistola inducit dispositionem. Addo Bald. Salic. ac alios, *ibidem*. Addendus quoque D. Henringhius Oldenburgicus, *in d. suo tract. de Fideiussorib. precis. c. 1 1. nu. 81.*

3 Amplia, vt ille, qui per ipsamet epistolam se debitorem constituit, validè, & efficaciter obligatus intelligatur: In his enim quæ per epistolam geri possunt, per eadem proculdubio inducitur obligatio. Sic præcisè Doctores omnes *in d. l. Titius Seio*, in specie autem Bart. Bald. & Salicetus.

4 Obijcies, quòd epistola non inducat obligationē, sed inductā, probet, *ad l. Publia, ff. depositi.*

5 Respondeo, ita distinguendo: Aut epistola est inducta ad inducendum obligationem, & tunc in his, quæ possunt per epistolam geri, epistola obligationem inducit, & ita procedit textus *in d. l. Titius Seio, cum concordantibus.*

6 Aut vero epistola non est inducta ad obligationem inducendam, sed est inducta ad narrandum præcedens factum, & tunc ipsamet obligationem minimè inducit: Sed inducit probationem præcedentis obligationis, & ita loquitur *d. l. Publia, in fine.* Sic præcisè Bald. *in d. l. Titius Seio, num. 2.* & Albericus *num. pariter 2.* idem Albericus *in d. l. quidam.*

An curator ad lites per epistolam inter absentes constitui possit?

QVAESTIO XVI.

SVMMARIVM.

1 *Curator ad lites per epistolam inter absentes nequit constitui.*
2 *Ratio, & num. 3.*
4 *Idem iuris de tutore.*
5 *Subamplia.*
6 *Tutor actorem cōstituere potest etiam sine causa; Latius tamen est vt cum causa eumdem elegat, & nu. 7.*
8 *Actoris officium finitur officio tutoris finito.*

Curator ad lites an per epistolam constitui possit? Quæritur.

1 Pro resolutione huiusce difficultatis, vt rem paucis complectar, statue Regulam pro negatiua.

2 Et ratio est: quia in constitutione dicti curatoris requiritur decretum iudicis, q̄ nō debet stare in pendenti, *ad l. item eorum, §. sed si ita, ff. quòd cuiusque vniuersitatis*, & sic requiritur quòd sit præsens; & consentiens, aliàs esset in pendenti, quousque ratum haberet, quod non est dicendum. Ita primus omnium docuit Iacobus de Arena, *in l. qui habent, §. si pupillus, ff. de tutelis*, vbi etiam subdit, quod in isto casu non potest considerari subsequens ratihabitio, quoniam, vbi determinato tēpore requiritur consensus, ibi ratihabitio nihil operatur, *ad l. obligari, §. finali*, de authoritate tutorum. Subsequuti sunt Bald. *in l. procurator est, §. dari autem, numero 1. versic. extra quaro, ff. de procuratoribus*, Angel. *in præcitato, §. dari.* & omnium pulcherrimè Paulus de Castro *in præcitata l. procurator est, num. 5.*

3 Et hęc in summam est verissima opinio, pro qua etiam potest considerari; nam curator datus liti adulti, vel pupilli, tenetur bona sua obligare, & dare fideiussorem; Item, debet promittere vtilia facere, & inutilia prætermittere; & adultum ipsum indefensum non relinquere ad instar tutoris, vt pulchrè animaduertit post alios Capella Tolosana, *decis. sua 247.*

Ad hæc autem omnia peragenda ipsius curatoris præsentiam requiri adeo notum est, quam quòd notissimum; & in terminis quòd curator ad lites cum constituitur debeat esse præsens, & dari quoque præsenti, firmauit post alios summus Practicus Gayl. *lib. 2. Obseruat. 108. numero 5.*

4 Amplia, vt per easdem rationes, nec etiam aliquis absens tutor per epistolam constitui possit; si enim tempore, quo constituitur debet iurare vtilia pupillo se facturum, ac inutilia prætermissurum, item se non relicturum pupillum indefensum.

Item si decretum Iudicis requiritur, quando ipsemet tutor accipit administrationem rerum ipsius minoris, vt post alios tradit hæc omnia eleganter P. Montanus *de Iure tutelarum, cap. 32. Regula 1. 2. & 3.*

Consequētia itidem deducitur clara, ipsum tutorem debere esse præsentem, & per consequens absentem per epistolam constitui minimè posse;

5 Subamplia, hoc eo magis procedere in illis, qui à tutoribus, vel curatoribus alicuius actores cōstituti sunt, cum enim actores isti absque decreto Iudicis constitui nequeant, *l. vnica, C. de actor. an tutor. vel curator. dand.* & tradit omnium latissimè Gayll. *lib. 2. Obseruat. 107. nu. 6.* & Mynsingerus *Centur. 2. Obseruat. 38.* & ipsum decretum iudicis non possit stare in pendenti, vt supra dictum fuit, euincitur clarè, dictos actores per epistolam minimè constitui posse, sed præsentes esse debere.

6 Hic obiter nota pro cognitione terminorū, quòd tutor actorē constituere potest, & si nulla subsit causa; tutius tamen est, vt semper apponatur aliqua causa. Bart. *in l. 25. ff. de admini-*
7 *stratione, & periculo tutorum.* Imò tutores ex Communiori nō possunt creare actores, nisi ob imminentes aliquas causas, puta infirmitatis, absentiæ, vel nobilitatis, & huiusmodi, quę quidē causæ inseri debent in ipsa constitutione actoris; ita pręcisè post multos relatos D. Ioseph Ludouicus, *in sua decis. 4. Pisana, par. 1. num. 1. & 2.* vbi, etiam, an, & quādo pupillus habeat regressum contra actorem, vel ipsum tutorem eleganter subnectit.

8 Notandum exinde, quod officium ipsius actoris finitur finito officio ipsius tutoris. Sic præcisè Addentes ad Cappell. Tolosanam, *q. sua 43.* vbi intelligunt hoc procedere quoad negotia noua, quæ nō poterit actor ille inchoare, non autem quoad vetera incepta; ea enim perficere poterit, vide per eos. Satis.

Compromissum inter absentes, an per epistolam celebrari posit?

QVAESTIO XVII.

SVMMARIVM.

1 *Cōpromissum per epistolā celebrari potest. Ratio ibid.*
2 *Amplia.*
3 *Si prorogatio facienda sit ab arbitro electo? quid iuris, dubitatur.*
4 *Solutio, & num. 5.*

Compromissum an per epistola celebrari possit? Quæritur.

1 ET pro affirmatiua rem paucis perstringendo, concludas, quippe quòd ipsum à mera compromittentis dependeat voluntate. Sic præcisè inter alios Antonius Cioff. *consil. suo 124. nu. 12. vol. 1.* vbi adducit textum *in l. Publia, in fine, ff. mandati. glos. in l. sed licet, ff. de constituta pecunia,* & Ioannē Bapt. Perusinum *in suo tractatu de Arbitris, libro 9. cap. 10.*

2 Amplia, vt per eamdem epistolam inter eosdem mer absentes ipsum compromissum prorogari etiam possit, quando tamen partes ipsæ de hoc consentiunt.

3 Sed quid iuris, si prorogatio facienda sit ab ipso arbitrio iam electo, vt quia in ipso compromisso sibi dumtaxat data sit facultas prorogandi, & partes sint absentes?

4 Respondeo, prorogationem quoque illam fieri posse dictis partibus absentibus, modo tamen eisdem intimatio fiat, vel aliter certiorentur per nuncium, vel epistolam. Sic in terminis docet inter alios Lanfranc. de Oriano, *de Arbitr. par. 1. nu. 52.* vbi adducit textum *in l. diem proferre, in principio, ff. eodem, de arbitris,* & subdit, quòd si ipsemet arbiter prorogaret compromissum partibus ipsis absentibus, & ignorantibus, ex potestate quidem sibi concessa, non valeret prorogatio, & sententia esset nulla, nisi eam intimaret partibus.

Subamplia hoc procedere, etsi dictum esset in ipso compromisso, quod ipsum prorogari posset adhuc partibus ipsis absentibus, & ignorantibus, nam per hoc non excusaretur arbiter
5 ab intimatione dictæ prorogationis, & ideo hoc casu, si non intimetur, nulla erit prorogatio. Secundum Bald. *in l. eos, §. Apostolos, C. de appellationibus.* Sic præcisè sequitur idem Lanfranc. *loco iam admonito, & sub num. 53.* vbi etiam clarius subdit, quod si partes ipsę in cōpromisso renunciauerint intimationi sibi faciendę de dicta prorogatione, quod talis renūciatio non valet: quia ratio, quare sit necessaria dicta intimatio, est: quia si ipsa prætermitteretur, viderentur arbitratores dolose agere, secundum Bald. *in d. §. Apostolos.* Dolo autem de futuro nulla via renunciari potest, *l. si vno, § illud, de Pactis,* & latius, vt per eumdē Lanfranc. quem videas: Adeundus quoque D. Decius, *cons. suo 39. nu. 1. & 2.* vbi super hoc, quod prorogatio compromissi debeat notificari partibus, omnium latissimè insistit.

Feudum, an per epistolam relinqui posit?

QVAESTIO XVIII.

SVMMARIVM.

1 *Feudum per epistolam relinqui potest.*
2 *Fundamenta, & num. 3. 4. & 5. cum sequentibus vsque ad 17. exclusiuè.*
17 *Et hæc est verissima Conclusio.*
18 *Pulchra quæstio proponitur.*
19 *Resoluitur per Carol. Ruinum.*

Feudum an per epistolam, &c.

1 IN huiusmodi difficultate, propono regulam pro affirmatiua. Ad id autem asseuerandum moueor infrascriptis iuris rationibus, &

2 Primò sic arguo. Nemini dubiũ est, quod feuda æquiparantur fideicommissis, Schrader. post Signorol. de Homodeis *in suo tractatu de Feudis, par. 10. sect. 19 num. 114.* Petra post Decium *de Fidecommiss. q. 8. nu. 323.*

3 At fideicõmissa per epistolam relinqui possunt, vt loco suo plenè dicetur, ergò, &c.

4 Secundò considero, quòd feuda sine dubio per procuratorem concedi possunt, *cap. 1. §. sed vtrum, per quos fiat inuestit.* & tradit Schrad. *d. tract. par. 4. c. 1. nu. 8.* vbi tamen subdit procuratorem hũc speciale mandatũ habere debere, & latius, vt per eum; Addo Conradum Rittershusium *in suis Partitionibus Feudalibus, lib. 1. cap. 9. nu. 5.*

5 Si sic est, ergò & per epistolam concedi poterunt; quæ enim per nuncium celebrari possunt, eadem & per epistolam fieri posse apertissimum est, *ad nota. in l. consensu, de actionibus, & obligationibus,* & passim Doctores.

6 Accedit tertio principaliter: nam concessio dationis in feudum facta ab aliquo alicui, ex eo cognoscitur, quando in priuilegio facta est mentio ipsius feudi; item quando adest verbum illud (*inuestimus;*) Item quando adsunt verba illa, (concedimus Titio, putà tale Castrum) tunc enim intelligitur facta cõcessio donationis in feudum, nam omnia castra sunt feuda. Sic præcisè, & eleganter docet hæc omnia inter alios D. Petrus de Gregorijs, *in suo tractat. de concessione feudi, par. 2. q. 2. per totam.*

7 Hæc autem omnia quin per epistolam rectè explicari possint, nullus inficiabitur.

8 Suffragatur quarto principaliter, nam scriptura non requiritur de necessitate, & de substantia ipsius contractus Feudi, ita vt ea omissa actus infringatur, sed ad eius probationem tantum bene est, vt intercedat. Pulchrè post Bald. Zas. ac alios, Petrus de Gregorijs, *d. suo tractatu par. 2. q. 4. num. 4.* Sequitur Conradus Rittershusius *d. suo cap. 9. in principio.*

9 Si sic est quid ergo refert, quod ipsum, feudum relinquatur per epistolam? iam autem per eamdem ipsum probari posse, constat inter omnes.

10 Vlterius quinto loco ego considero, ꝙ feudum est contractus; Bart. & Communiter Doctores *in l. iurisgentium, §. quinimo, ff. de pactis.* Bald. *in Rubrica, C. de rerum permutatione*, & sequitur Cl. Pereg. *consil 25. num. 4 in 1.* & in ipso feudi contractu consensum esse de substantia, tã ex parte dantis, quam ex parte accipientis pulchrè P. Nicolaus Moz. *de Feudis, tit. de substantialibus, seu requisitis Feudi, num. 4.*

11 Clarum est autem, omnes eos contractus, quorum de substantia adest consensus, per epistolam celebrari posse, *d. l. consensu, de actionibus; & obligationibus*, ergo, &c.

12 Sextò, accedit principaliter, nam concessio ipsius feudi non tantum fieri potest per cõtractum gratuitum, qualis est donatio, legatum, & similia, *cap. 1. in princip. de Feud. dato inuicem legis Commissoriæ; & c. 1. §. fin. in quibus causis feud. amitt. cum concordantibus.*

13 Sed etiam per contractum onerosum, qualis est emptio, permutatio, & alia huiuscemodi, *cap. 1. §. notandum de his, qui feud. dare poss. c. 1. de natur. feud. cap. 1. quemadmod. feud. ad filiam perueniat, & cap. 1. de inuestit. in maritum facta. cum mille concordantibus.* Sequutus est præcisè post alios Schrad. *d. suo tract. par. 5. cap. 1. nu. 3.*

14 Hos autem supradictos omnes contractus per epistolam celebrari posse notissimum est; & locis suis abundè docuimus, ergo, &c.

15 Postremo loco considero, quòd feudũ vsus fructus instar obtinet, *cap. 1. §. finali, in quibus caus. feud. amittitur;* pulchrè Schrader. *d. tractatu par. 6. cap 6. num. 109.*

16 Vsusfructus autem cum pactionibus, & stipulationibus contrahatur, per epistolam quoque rectè constitui potest, ad notata per Doctores *in §. vsusfructus, Institutionibus de vsufructu*, ergò illud idem statuendum est de Feudo.

17 Et hanc Conclusionem per supradicta à nemine, quem viderim in hoc proposito, tacta, indubitati esse iuris existimo.

18 Sed pulchra in hac eadem materia oritur dubitatio, & est: an feudum censeatur, si in ipsamet epistola, vel aliqua alia scriptura priuata hæc verba reperiantur. *Lo Signor vuole che ogni cosa, che m'hà dato sia feudo*, & res sit propria feudatarij?

19 Pro resolutione videndus Carol. Ruin. *consil. suo 6. in 1.* & hæc satis.

Contractus emphyteuticus an per epistolam celebrari possit?

QVAESTIO XIX.

SVMMARIVM.

1 *Exemplum, quomodo contractus emphyteuticus per epistolam celebrari queat.*

2 *Fundamenta, quibus fundatur isthæc Conclusio, & numero 3. 4. 5. 6. & 7.*

8 *Iure Regio DD. Hispanorum, an scriptura debeat intercedere in ipso contractu emphyteutico; & an debeat esse publica? docet author, & num. 9. & 10.*

1 SI quis mittat epistolam Mæuio, in qua illi soluturũ annuatim 30. promittat, si sibi domũ suã sitam &c. velit concedere in emphyteusim; & Mæuius accepta illa epistola, in id consentiat; contractum emphyteuticum inter eos rectè celebratum esse per mediũ illius epistolæ nullus ibit inficias; isthæcq; opinio pluribus etiam rationibus suaderi potest, &

2 Primò, valet argumentum de Feudo ad emphyteusim, & è contra. Addentes ad Clarum *in* §. *emphyteusis*, *q*. 50. & sequitur post nõnullos concordantes adductos Clar. Pereg. *consil. suo* 25. *num*. 5. *in* 1.

3 At Feudum per epistolam celebrari posse, satis, superq; docuimus. ergo.

4 Secundò considerari potest, quòd scriptura in ipso contractu emphyteutico non requiritur, de necessitate saltem ex consuetudine. Guido de Zuzaria *de iure emphyteutico*, *num*. 4. Caballin. pulchrè *Milleloq. suo* 177. & nouissimè Card. Mantica, post infinitos relatos *de tacitis, & ambiguis conuentionibus, lib*. 22. *tit*. 6. *nu*. 17. *&* 18. Addo Card. Tuscum *Conclus. sua* 148. *in littera C, num*. 15. *& videndum per totam*.

5 Et licet extiterint quamplurimi, qui contrarium verius esse fuerint opinati, inter quos Clarus, *in d*. §. *emphyteusis, quæst*. 4. & Aluarus Valascus, *in suo pariter tract. de iur. emphyteutico, quæst*. 7. *num*. 2. vbi infinitos propemodum concordan-
6 tes deducit; Attamen, omnes consentiunt, ipsam exigi non ad essentiam, & sollemnitatem ipsius contractus, sed dumtaxat ad probationem. Valascus ipse *d. quæst*. 7. *nu*. 3. & Card. Mantica *d. tit*. 6. *num*. 16.

7 Si sic est cur contractus ipse emphyteuticus per epistolam celebrari nequibit? nonne satis de ipsius celebratione per medium epistolæ à partibus confessatę poterit apparere?

8 Nota tamen, hanc opinionem iure Regio Doctoribusq; Hispanorũ expressè improbatum esse: Lex enim Regia *lib*. 4. *tit*. 36. *in principio*, *& tit*. 45. clarè disponit, quòd scriptura debeat intercedere in ipsomet cõtractu emphyteutico, & debeat esse publica; sic præcisè animaduertit Clar. Valascus *d. quæst*. 7. *num*. 11. *cum sequentibus, & num*. 14. vbi subdit hoc adeo verum, vt ne-
9 queat fieri ipsemet contractus per scripturam priuatam cum ista conditione, vt ipsi scripturę stetur tãquam publicæ, & quòd habeat vim publici instrumenti, & latius vt per eum, qui inter cetera pro ratione considerat, quod si secus diceretur, esset in effectu publicũ tabellionem creare, quod priuatis non permittitur.

10 Est bene verum, quòd distinguit inter emphyteusim ecclesiasticam, & secularem, & inquit, quòd in Ecclesiastica ex illo iure ipsamet scriptura de necessitate, & de substantia debet intercedere; quo vero ad secularem, dumtaxat quoad probationem: sed vtroque modo ipsamet scriptura debet esse publica; Satis.

Aditio hęreditatis an per epistolam fieri possit?

QVAESTIO XX.

SVMMARIVM.

1 *Aditio, & repudiatio hæreditatis à pari procedunt.*
2 *Hæreditatis recusatio per epistolam fieri potest.*
3 *Et an aditio hæreditatis per epistolam fieri possit, probatur pluribus medijs, de quibus & numero* 4. 5. 6. 7. 8. *&* 9.

Vm aditio hæreditatis, ac repudiatio à pari procedant, glos. & Docto-
1 res *in* §. *pen. Instit. de hæred. qualitate, & differentia*, & tradant Clar. Menoch. *lib*. 4. *præsumpt*. 1. *num*. 61. & Peregrinus, *consil*. 55. *num*. 1. *in* 4.

2 Factum hinc est, vt quemadmodum hæreditatis recusatio per epistolã fieri potest, vt cap. proximo videbimus; sic etiã ipsius aditionem per eamdem fieri posse contingat.

3 Ad hanc autem Conclusionem firmandam considerari etiam potest, nam ipsius hæreditatis aditio altero de duobus modis colligitur, atque præsumitur, verbis scilicet, aut factis, non enim solus ipse animus separatus à verbis, & factis sufficit, vt adita dici possit hæreditas; sicuti scripserunt Glos. & Doctores communiter *in l. gerit, & in l. mutuum, de acquirenda hæreditate*, & firmat inter alios omnium latissimè, ac elegantissimè, contrarijs quibuscumque resolutis. Clar. Menoch. *lib*. 4. *præsumpt. cap*. 99. *à num*. 6. *vsque in finem*.

4 Si sic est, quòd hæreditas verbis adiri possit, ergo & per epistolam, quæ semper loquitur, vt aliàs diximus.

5 Adde verba aliquãdo viua voce, & aliquando scriptis proferri solere; & nullam esse inter dictos modos differentiã, quoad effectũ adeundæ hæreditatis, cum non ipsa litterarum figura, sed consensus, qui in eis continetur ille sit, qui obligat *ad l. non figura, de actionibus, & obligationibus*, sic eleganter D. Menoch. *lib*. 4. *præsumptione* 100. *num*. 2.

6 Præterea trita est Conclusio, quòd aditio hęreditatis induci potest per scripturam, & facilius quoque inducitur per eam, quam per verba, quia verba scripta magis deliberate prolata, & posita existimantur, ad tradita per Bart. *in l*. 2. *C. de sententijs ex breuicul. recitandis*. Sic præcisè firmat Crassus *lib*. 2. *sententiarum, in* §. *acquisitio hæreditatis, quæst*. 8. *per totam*; vbi etiam subdit, hoc procedere, etiamsi scriptura ipsa foret inualida; quandoquidem imperfecta etiam scriptura probat voluntatem *ad l. fin. ff. de rebus eorum, qui sunt sub tutel. & l. in testamento, de Fideicommissis libertatibus*.

7 Si sic est, quod per scripturam hæreditas adiri possit; ergo & per epistolam.

8 Adde postremo loco, contrariorũ eamdem esse disciplinam, ac rationem, *l. finali*, §. *contra quoque, ff. de legat*. 3. Doctores omnes *in Rubrica de acquirenda possessione*, & tradit Hippolytus Riminaldus *consilio suo* 60. *numero* 28. 92. *num*. 7. *&* 99. *numero* 19.

9 Ergo, quemadmodum repudiatio hæreditatis per ipsam epistolam fieri potest, sic etiam ipsius aditionem per eamdem fieri posse, vt vnusquisque fateatur necesse est.

Hæredi-

Hæreditas alicuius, an per epistolam recusari possit?

QVAESTIO XXI.

SVMMARIVM.

1 *Alicuius hæreditas per epistolam repudiari potest, & num. 2. & 3.*
4 *Ratio, & num 5.*

Vic quidem difficultati satisfaciendo, breuiter conclude pro affirmatiua, text. est notabilis, (ex quo
1 desumi potest isthæc conclusio) *in l. recusari, ff. de acquirenda, vel omittenda hæreditate*, vbi sic legitur: Recusari hæreditas nõ tantum verbis, sed etiam re potest, & alio quouis inditio voluntatis.

Melior est textus iuncta glos. *in l. recusare, ff. ad S.C. Trebellianum*, vbi Vlpian. ita loquitur.

2 *Recusare autem non tantum præsentes, sed etiam absentes, vel per epistolam possunt*, & Glos. *in vers. recusare* declarat, scilicet, adire hæreditatem.

3 Hanc eamdem Conclusionem per supradicta iura firmauit nouissimè Clar. D. Heringus Oldemburgicus, *in suo tractatu de Fideiussorib. c. 11. num. 80. versic. sic recusari.* Addo ante omnes Bartiam *in d. l. recusare, in* † *notabili*, Alex. *num. 1.* ac Communiter alios Scribentes.

4 Huiusce autem Conclusionis ea (mea sententia) potest esse ratio: quia omissio, vel repudiatio hæreditatis, fieri potest solo animo declarato tamen aliquo verbo, vel facto, prout notatur *in supradicta l. recusare*, & tradit post nonnullos relatos Crass. *lib. 2. sentent. in artic. omissio hæreditatis, quæst 2. num. 2.* Addo Card. Manticam *de coniectur. vlt. volunt. lib. 12. tit. 14. num. 1.*

5 Adde, quòd hæreditas repudiari etiam potest per scripturam, vt post alios præcisè tradidit idem D. Crassus, *in d. artic. omissio hæreditatis, quæst. 8.* ergò & per epistolam.

Fideicommissum an per epistolam relinqui possit?

QVAESTIO XXII.

SVMMARIVM.

1 *Fideicommissum per epistolam relinqui potest.*
2 *Ratio, & num. 3.*
4 *Notabilia, & num. 5.*

Onclusio in huiusmodi difficultate
1 sit affirmatiua. Sic præcisè rescripserũt Impp. Diocletianus, & Maximianus, *in l. & in epistola, C. de fideicommissis, vbi Glos. in versic. (& in epistola)* concordantia quoque iura deducit; textum videlicet, *in l. 1. C. de codicillis, & in l. Miles in principio, ff. de legatis 2.* Sequutus est etiam in præcisis terminis Lanarius, *cons. suo 82. nu. 2.*

2 De hoc autem nemini mirum videri debet, quandoquidem ad ipsum fideicommissum inducendum sufficit quoque voluntas, etiã coniecturata, nedum ex scripto, & expresso, sed etiam signis, & nutu demõstrata, ad textum *in l. nutu, ff. de legat. 3.* & sequitur Clar. D. meus Peregrinus *de Fideicommissis, art. 1. num. 45. & 46. cum*
3 *sequentibus*, vbi etiam subdit, omne verbum significans legitimum testatoris sensum legare, aut fideicommittere volẽtis, sufficere ad inducẽdum ipsum legatum, vel fideicommissum; siue sit præceptiuum, siue precarium, & latius vt per eum, quem consulas.

4 Aduerte tamen, quod quando ipsemet litteræ fideicommissariæ, vt ita loquar cõficiuntur, requiritur præsentia testium, sicuti dicitur *in eadem l. & in epistola*, vbi etiam glos. *in versic. testibus,*
5 *& in d. l. miles;* & testes non debent esse minus quinque; eadem glos. *in d. versic. testibus*, quę adducit textum *in l. finali, §. finali, C. de codicillis*, quo generaliter deciditur, in qualibet vltima voluntate adhibendum esse ad minus numerũ quinque testium. Sequutus est præcisè hæc omnia Lanarius *d. cons. 28. præfato, num. 2.* vide per eum. Et hæc breuiter tetigisse sufficiat. Latius autẽ, & elegantius in hoc proposito insistit Card. Mantica *de coniectur. vlt. volunt. lib. 1. tit. 11. per totum;* eum consulas.

Legatum an per epistolam relinqui possit?

QVAESTIO XXIII.

SVMMARIVM.

1 *Legata, & fideicommissa exequata sunt.*
2 *Legata per epistolam relinqui possunt, & nu. 3.*
4 *Notabile.*
5 *Legatum nutu etiam relinqui potest.*

1
Vm legata, & fideicommissa in omnibus, ac per omnia exequata esse litteris prodiderit I.C. *in l. 1. de legat. 1.* Consequens illud est, vt quemadmodum fideicommissum per epistolam celebrari potest, sic etiam legatum ipsum per eamdem relinqui queat.

2 Et in terminis quòd illud per epistolã relinqui possit, est textus ad litteram, *in l. epistolam, ff. ad Senatusconf. Trebellian.* per quem textum sic etiam decidit Petrus Ricciard. *in Rubrica Institutionum, titulo de legatis, numero 16.* vbi etiam concordantes adducit textum *in l. in epistola, C. de Fideicommissis.*

3 Sequutus est quoque Card. Mãtica *d. tit. 11. num. 5.* vbi etiam subdit, quòd sicuti per epistolam potest legari, ita etiam per nuncium; veluti si quis dixerit: vade ad talem, cui dicas nomine meo, quòd ego ei relinquo talem domum.

4 Et aduerte ex eiusdem Card. Manticæ sententia, quòd in constitutione huius nuncij requiritur legitimus numerus testium, sicut in epistola, quæ exigit quinque testes, cum celebratur, non autem quando assignatur, seu præsentatur; & latius, vt per eum, quem consulas.

5 Amplia, vt legatū ipsum ad instar fideicommissi nutu etiam relinqui possit, & factum teneat; pulchrè post alios Card. Tuscus *Conclus. 34. in littera L.*

An codicilli celebrari possint per epistolam?

QVAESTIO XXIIII.

SVMMARIVM.

1 *Codicilli celebrari possunt per epistolam, & nu. 2. & 3.*
4 *Epistola tamen illa debet continere quinque testes.*
5 *Quemadmodum & qualibet alia vltima voluntas.*
6 *Obiectio de l. litteræ, ff. de iure codicillorum.*
7 *Solutio.*

1 SI quis velit in absentia codicillari, id per epistolā facere posse, communi omnium Scribentium voto receptum est. Sic præcisè docuit Speculator *in tit. de instrument. edition. §. porro, num. mihi 4. in principio.* Sequutus est Bald. per illum textum *in l. hæreditas, num. 1. C. de ijs, quibus vt indignus*, vbi apertè dicit, codicillos posse fieri per modum epistolæ, & simpliciter, & in effectu nullam esse differentiam, & nouissimè Card. Mantica, *de coniectur. vlt. voluntate, lib. 1. tit. 11. num. 1. in fine.*

2 Et de hoc (mea sententia) videtur etiam esse textus apertus *in l. 1. C. de codicillis.*

3 Adde, quòd codicillus, nihil aliud est, quam iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri voluit, absque hæredis institutione, *ad l. 1. cum ibi notatus, ff. de testamentis.* Et tradit idem Card. Mantica, *de coniecturis d. lib. 1. tit. 8. in principio.* Iam autem voluntatem istam etiam per epistolam declarari posse, nullus est qui ignoret.

4 Nota tamen, quòd ipsamet epistola debebit esse subscripta à quinque testibus, alioquin nullius erit momenti, *ad notat in l. 1. C. de codicillis.*

5 In qualibet enim specie vltimæ voluntatis, quinque testes sunt necessarij, *ad l. vlt. C. eod. de codicillis, & l. vlt. C. de donationi causa mortis.*

6 Obijcies falsum esse, codicillos celebrari posse per epistolam, & adduces textum *in l. litteræ, ff. de iure codicillorum*, vbi sic legitur. (*Litteræ, quibus hæreditas promittitur, vel animi affectus exprimitur, codicillorum vim non obtinent.*)

7 Huic obiecto de facili responderi posse existimo; arbitror enim ideo litteras illas codicillorum vim obtinere minimè posse, quia (vt animaduertit in specie ibi Bart.) tractatur per eas
8 de danda hæreditate, clarum est autem, hæreditatem in codicillis nec dari, nec adimi posse, *ad l. hæreditatem, C. eod. de codicillis, cum concordantibus deductis* per Crassum *in §. codicillis, num. 3. lib. 1. sententiarum.* Et hæc sufficiant.

Latius de materia Card. Mantica *d. tit. 11.* vide per eum.

Libertas an per epistolam dari possit?

QVAESTIO XXV.

SVMMARIVM.

1 *Libertas per epistolam dari poterat.*
2 *Quomodo id contingeret, edocet Author, & nu. 3.*

1 REgulam statuas affirmatiuā; textus est ad litteram, *in §. multis autem modis, Institution. tit. de Libertinis, ibi: (Aut per epistolam)* vbi etiam omnes Scribentes.

2 Hoc autem contingebat, cum dominus epi-
stola ad seruum missa, ei concedebat, vt liber
viueret; quæ epistola, si ipsius domini manu
fuisset conscripta, sola quinque testium subscri
ptione satis muniebatur: sin minus, eiusdem
dn̄i subscriptione opus erat; pulcher est textus
3 hanc eamdē Conclus. confirmans, *in l. vnica, §.
sancimus, C. de Latina libertate tollenda*, & huius ge-
neris manumissionis, meminit Iulian. *in l. qui
absenti, ff. de acquir. possess.* Latius de hoc differunt
interpretes, *in d. §. multis autem.* Vide per eos.

Præsentatio facta à patrono per litteras an valeat?

QVAESTIO XXVI.

SVMMARIVM.

1 *Præsentatio facta à patrono per litteras, valet.*
2 *Præsentandus tamen debet esse præsens, & num. 3.*
4 *Quod fallit, si notus sit.*

IN huiusmodi difficultate resolutiue
1 procedendo, conclude pro affirmati-
ua. Sic præcisè Summus Pontifex *in
c. ea noscitur, de his, quæ fiunt à Prælatis.* Se-
quuti sunt ibi Cōmuniter Canonistæ, Butrius
num. 3. vbi concordantem adducit text. *in c. acce-
dens, de prabendis*, Imola *num. pariter 3.* vbi sub-
dit, quòd licet præsentatio, & collatio possint
fieri per epistolam, *per dictum textum*, attamen
2 præsentandus debet esse præsens coram illo, cui
fieri debet præsentatio, per id, q̄d notat Glos.
*in Clementin. Dudum, in versiculo præsentari, de
sepulturis*, & sic non sufficeret dirigere litte-
ras Episcopo, quandò ipse præsentat Titium, si
Titius non sit præsens tempore præsentationis
ipsarum litterarum, & latius, vt per eum, qui
subdit tandem, hoc menti tenēdum; Hostiens.
num. 1. vbi concordantes adducit textus *in cap. 1.
& 2. 64. distinct. & in c. 1 & 2. 73. distinct.* Abb. *nu. 3.*
vbi

vbi protulit hæc verba. (*Nota quod habens ius præsentandi potest præsentare clericum per litteras, nam per eas constituitur procurator, vt in Clementina prima, de procuratoribus, clericus tamen præsentandus debet esse præsens, quia non dicitur præsentari, nisi exhibeat se sensibus corporis illius, cui fit præsentatio, de quo vide bonam Glossam in Clementina Dudum, de sepulturis super*
4 *verbo, præsentare; Quod puto verum, nisi præsentandus sit notus; nam quemadmodum beneficium potest conferri absenti, vt in cap. accedens, de præbendis, ita & præsentari potest, ex quo superior habet illius personæ qualitates notas; & hoc nota: quia sæpè accidit.*) Hactenus Abbas. Sequuti sunt adhuc P. de Ancharano, *ibidem num.* 5. Ioannes de Anania, *nu.* 3. Zabarella, *num.* 2. ac Communiter alij Canonistæ. Addo Lapum *Allegatione sua* 75. *nu.* 7. & Cl. Equitem D. meum Peregrinum, *consilio suo* 94. *num.* 8. *in fine, vol.* 1.

Ius patronatus alicuius beneficij, an per epistolam probari possit?

QVAESTIO XXVII.

1 Respondeo pro affirmatiua: nec mirum: Ius enim ipsum patronatus plenè probatur ex cōfessione partis. Pulchrè Farinacius, *in suis decisionibus Rotæ Romanæ decis.* 645. Er-
2 go, & per epistolam id sine dubio fieri potest, quę semper loquitur Scribētis nomine, vt multoties dictum antea fuit.

Consensus alicuius, an per epistolam probari possit?

QVAESTIO XXVIII.

1 Respondendum pro affirmatiua: si quidem & per ipsam clarè de consensu vniuscuiusque constare potest. Sic præcisè Dom. Mascardus, *Conclusione sua* 417. *num.* 25. vbi exemplificat, eum consulas. Sequitur Card. Tuscus *Conclusione sua* 749. *num.* 2. *in littera C.*
2 Dissensus autem quomodo probetur, videndi Mascard. *Conclus. sua* 520. & Cardin. Tuscus *Conclus.* 454. *in littera C.*

Collatio beneficij facta absenti, quid operetur, antequam ille acceptet, & an valeat absque epistola?

QVAESTIO XXIX.

1 Pro resolutione videndus Cardinalis Tuscus *Conclusione sua* 433. *in littera C.* & *prius Conclusione sua* 39. *in littera A.* & *Conclus.* 85. *in littera B.*

An sponsalia per epistolam celebrari possint?

QVAESTIO XXX.

SVMMARIVM.

1 *Sponsalia per epistolam celebrari possunt, & numero* 2.
3 *Ratio, & num.* 4.
5 *Notabilia, & num.* 6. 7. & 8.

Sponsalia an per epistolam, &c.

1 Vic quidem difficultati satisfaciendo, pone Regulam pro affirmatiua. Sic præcisè Vlpianus, *in l. finali, ff. de sponsalibus*, vbi ita loquitur. (*In sponsalibus constituendis, parum refert per se, & coram, an per nuncium, vel epistolam, an per aliud hoc factum sit.*) Sequuntur ibidem Bald. & Albericus, vbi concordantem adducūt textum *in l. sufficit, ff. eod. tit.* Hanc eamdem Conclusionem sequuta est Glos. *in cap. veniens, in versic. absenti, extra, qui clerici, vel vouentes matrimon.* Hostiens. *in sua Summa, tit. de sponsalibus, num.* 6. & D. Thomas Triuisanus *in suo tractatu de sponsalibus priuilegio* 6. *num.* 11. vbi infinitos alios concordantes deducit.
2 Addo ex neothericis D. Herigium Oldemburgicū *in suo eleganti tractatu de Fideiussorib. c.* 11. *num.* 79. vbi concordantes adducit, Zasium, & Alberic. Gentilem, Dom. Iulium Sanazarium *in suo tractatu de sponsalibus, cap.* 2. *artic.* 4. *nu.* 57. *cum sequentibus*, Alphonsum Itachium *in suo pariter tractatu de sponsalibus, cap.* 1. *num.* 19. Clariss. Farinacium *in suis decisionib. Rotæ Romanæ decis.* 25. *nu.* 1. vbi loquitur de sponsalibus contractis per apocham; & præclariss. I. C. ac Dominum meum colendissimum, & in meis huiusce scientiæ legalis primordiis præceptorem amantissimum, D. Thadeum Pisonem. Scaccia *in suo itidem eleganti tract. de sponsalibus, tit. Qui sponsalia contrahere possint, numero* 2. His adde R. P. Alphons. à vera Cruce, *in suo Speculo Coniugiorum artic.* 16. *dubitatione* 4.
3 Huiusce autem Conclusionis (mea sententia) ea potest esse ratio: nam ad constituenda sponsalia, sufficit nudus consensus, elegās textus est *in l. sufficit, ff. eod. tit. de sponsalibus*, Card. Tuscus post Romanum *Conclus. sua* 985. *num.* 2. *in littera C.*
4 Ea autem, quæ solo consensu perficiuntur, per epistolam rectè explicari posse, multoties supra deduximus.
5 Obseruandum est tamen, necesse esse, quod qui mittit litteras in materia sponsaliorum cōtrahendorum, perseueret in opinione ipsa contrahendi vsquequo illa, ad quam litteræ mittuntur, consentiat: si enim ante acceptationem ipsarum litterarum protestatus foret, se penituisse,

tuisse, nihil penitus ageretur: quoniam ipsius
6 scribentis consensus deficeret; Consentire autem absens censetur, non tantum quando epistola recepta, verbis consensum exprimit, verū
7 etiam quando tacet. Certū est namque, q̄ epistolam transmissam recipiens, & tacens, consentire dicitur omnibus in ea contentis, *ad l. filiusfamilias, ff. ad Macedonian. & Clementina prima, de procuratoribus*; Sic in summa voluit dicere, (licet non ita clarè) D. Triuisanus, *d. priuileg. 6. num.* 12. vbi subdit, quòd in sponsalibus satis est, vt accipiens litteras tacitè consentiat, argumento textus *in cap. sua, de sponsalibus*.
8 Conferunt mirabiliter in hoc proposito, quæ in simili deduximus supra, *in Conclusione an Donatio per epistolam celebrari possit numero* ...... ad ibi dicta lectorem remitto.

Matrimonium an per epistolam contrahi posſit?

QVAESTIO XXXI.

SVMMARIVM.

1 *Matrimonium per epistolam contrahi potest.*
2 *Ratio, & num. 3. 4. 5. & 6.*
7 *Et hæc Conclusio ante Tridentinam Synodum, nullam patiebatur difficultatem, & num. 14.*
8 *Si ante præsentationem epistolæ, mittentem ipsum peniteat, licet reuocatio illa non intimetur nuncio, vel epistolam ipsam recipienti, obligatio tamen impeditur.*
9 *Secus est respectu procuratoris specialiter ad id constituti.*
10 *Ratio differentiæ, & num. 11.*
12 *Vtrum necessarium sit, vt recipiens epistolam consensum explicet, rescribendo mittenti, vel potiùs satis sit cuicumque exprimere consensum, docet Sanchez.*
13 *Videndus Alphonsus à Veracruce, in suo Speculo Coniugiorum.*
15 *An post Cōcilium Tridentinum matrimonium per epistolam celebrari possit? dubitatur.*
16 *Sanchez. ac alij, concludunt pro affirmatiua; licet Sanazarius subdat huiusmodi matrimonium esse periculo plenum, & num. 17.*
18 *Explicantur Casus, in quibus etiam post Concilium Tridentinum, celebrato per epistolam matrimonio, potest vtriusque contrahentis consensus apparere, & num. 19. 20. & 21.*
22 *An matrimonium contractum per epistolam, sit Sacramentum? videndus Sanchez.*
23 *An matrimonium contractum per epistolam probari possit? conclude, quòd sic, ibidem.*
24 *Notabilia, & num. 25. 26. & 27.*

Iso, an per epistolam possint cōtrahi sponsalia, superest modo vide-
1 re, quid iuris de matrimonio, ipsū autem per eamdem celebrari posse, sine dubio concludito. textus de hoc est apertissimus *in l. mulierē, ff. de ritu nuptiar.* vbi Pomponius ita scribit. (*Mulierem absenti per literas eius, vel nuncium posse nubere placet.*) Hoc idem sequuti sunt per illum textum quamplurimi. Zasius inter alios; *consilio suo 3. num. 5. & consil. 4. num. 1. lib. 2.* vbi plura alia iura concordantia deducit; Hippolytus Riminaldus *consil. suo 9. num. 27.* vbi concordantes adducit Butriū, & Ancharan. Cardin. Paris. *consil. suo 55. num. 1. in quarto*, Thomas Triuisanus, *in suo tract. de sponsalibus, priuileg. 6. num. 15.* Corras. *lib. 3. suorum iuris Miscellan. cap. 4. num. 2.* & D. Couuar. *in titulum de sponsalibus parte 2. cap. 4. numero finali, in fine*, Adde Antonium Gubert. *de Nuptijs, lib. 2. c. 14.* vbi pulchrè, & latè.

2 Huiusce autem Cōclusionis ea Communiter consideratur ratio: nam matrimonium est contractus, qui solo consensu perficitur, *cap. cū apud, de sponsalibus, l. nuptias, de regul. iuris, cap. sufficiat, & c. matrimonium, 27. quæst. 2. cum mille concordantibus*; pulchrè D. Maścard. *Conclus. sua 1023. num. 1.* vbi ob id subdit, matrimonium ipsum esse quid facti, cū ex consensu consistat; Addo Card. Tuscum *Conclus. 985. num. 7. in littera C.*

3 Omnes autē contractus, qui solo consensu perficiuntur, per nuncium, aut epistolam rectè absolui posse, nemini dubium est. *d. l. quæ autem, §. finali, ff. de constit. pecun. l. consensu, ff. de actionibus, & obligationibus, & l. nec ambigi, C. de donat cum mille concordantib.* nec sanè mirum: cōsensus enim
4 ex litteris sufficienter probatur. Pulchrè D. Farinac. *decis. sua 335. in nouiss.* Sic rationem istam considerarunt in specie D. Corras. *præcitato c. 4. num. 2. & 3.* vbi latè insistit, & D. Zasius, *d. cons. 3. num. 6. & 7.*

5 Accedit prætereà: nam sponsalia sunt mentio, & promissio futurarum nuptiarum, & sic via, & principium ipsius matrimonij, ad not. *in l. 1. & l. oratio, ff. de sponsalibus.*

6 Idem autem iudicatur de actu, quòd de princip. ipsius actus, & è contra, iuribus vulgatis; ergo quemadmodum sponsalia ritè per epistolā contrahi possunt, vt supra vidimus, sic pariter per eamdem matrimonium ipsum celebrari posse fatendum est.

7 Et hæc quidem Conclusio iure veteri inspecto, ante decreta, scilicet Sacræ Tridentinę Synodus, nullam patitur difficultatem. teste eruditissimo, atque admodum Reuerendo Patre D. Thoma Sanchez, post plures relatos *lib. 2. de sponsalibus, & matrimonio, disputatione 12. num. 1.*

8 Aduertendum tamen est, quòd si ante præsentationem ipsius epistolæ, mittentem ipsum peniteat, licet reuocatio illa non intimetur nūcio, vel epistolam ipsam recipienti, obligatio tamen impeditur, ad latè tradita per citatum Dom. Triuisan. *d. priuil. 6. num. 13. vers. notandum*;
9 quod secus est respectu procuratoris specialiter ad id constituti, cui denunciatio illa reuocationis de necessitate facienda est, aliter durat ipsa obligatio.

10 Ratio autem differentiæ est, quia nuncius, & epistola est tamquam merum instrumentum, & organum, per quod dominus profert verba,

&

& ita concipit verba in persona mittentis, vnde consensu ipsius domini deficiente, tẽpore quo ipsa verba profert, nil operatur epistola, aut nuncius, quamuis reuocationis ignarus sit.

11 Cum autem aliquis procuratorem constituit, facto illius voluit obligari, vnde necesse est, eum, per quem consensus præstatur ipsius reuocationis conscium esse. Sic eleganter docet hæc omnia Clar. Sanchez, *d. lib. 2. disputatione 11. num. 6. & 7.* Et sequutus est Didacus de Medrano Hispanus, *in suo tractatu de Consensu connubiali, cap. 12.* vbi tradit, de hoc esse textum apertum *in l. si pater, in principio, de manumiss. vindicta.*

12 Vtrum autem necessarium sit, vt recipiens ipsam epistolam, cõsensum explicet, rescribendo mittenti, vel per nũcium ad id destinatum, vel potius satis sit cuicumque exprimere consensum ipsum, pulchrè, & latè disputauit, idem Reuerendus Sanchez, *d. suo tract. lib. 2. disputat. 7.*

13 *num. 35.* vide per eum. Adeundus quoque Reuerendus Pater Alphonsus à vera Cruce *in suo Speculo Coniugiorum, artic. 16. dubit. 10.* vbi pulchrè in hoc proposito docet, si litteris acceptatis, accipiens ipse nullum volũtatis suæ certiorem faciat, sed in se retineat, nullum matrimonium contractum esse, rationibus vt per eum elegantissimè perpensis.

14 Hæc, vt dixi, iure veteri inspecto.

- An autem post Tridentinam Synodum *sessione 24 cap. 1. de matrimonio*, matrimoniũ ipsum

15 validè per epistolam amplius celebrari possit, maxima est apud Scribẽtes nostros difficultas.

16 Sanchez eruditiss. *d. lib. 2. disputat. 11. quæst. 2. & disputat. 12. num. 2. & 3.* discutit ad partes latissimè hunc articulum, ac tãdem resolutis quibuscumque contrarijs, post infinitos concordantes adductos pro affirmatiua concludit; eum consulas.

Idipsum quoque affirmasse visus est, Reuerendus Pater Dom. Emanuel Rodericus *quæstion. suarum Canonicarum lib. 3. quæstione 17. art. 13. ferè circa medium*, & Dom. Iulius Sanazar. *in suo*

17 *tract. de matrimonio, cap. 3. artic. 4. num. 113.* vbi tamen subdit, hunc modum contrahendi matrimonij esse periculo plenum, ob multas dubitationes, quæ possent contingere, tam quoad dubitationem, num litteræ illius forent, quẽ scripsisse deduceretur, quàm an falsæ, ac subreptitiæ essent, & an facta sit consensus mutatio;

18 Sed dices, cum post Concilium Tridentinũ necessarium sit à contrahentibus eorum cõsensum corã parocho, & testibus præstari, *d. cap. 1. præcitata sessione 24.* Explica casus, in quibus celebrato per epistolam matrimonio potest vtriusque consensus coram eodem parocho, & testibus adhiberi?

19 Explico libenter.

20 Primus casus potest esse, si epistolam mittens, scribat se non solum facere sui corporis traditionem, sed ex tunc traditionem per alterum sibi faciendam acceptare; tunc enim si epistola lecta coram parocho, & testibus alter cõsentiat, iam vtriusque traditio, & acceptatio fit coram eodem parocho, & testibus.

21 Alter casus potest esse, si recipiens epistolã, rescribat mittẽti se accepisse litteras, in quibus vult ipsum in coniugẽ, & similiter ipsum velle; tunc enim, si hac epistola rescripta, lecta corã parocho, & testibus recipiens coram illis consentiat, iam mutua acceptatio, & traditio constat parocho, & testibus: quia illa epistola continet traditionem rescribentis, & acceptationẽ traditionis factæ à priori mittente, & prior mittens se tradit, & acceptat coram parocho, & testibus, & sic vides exempla; Alia cogitato. Vide Sanazarium *d. num. 113.* vbi aliud adducit exemplum.

22 Dubitabis secũdo loco, vtrum matrimoniũ ipsum per epistolam contractum sit Sacramentum? In qua quidem difficultate, verior est opinio affirmatiua; Videndus D. Sanchez, *d. disputatione 11. quæst. 4. & disputatione 12. num. 4.* vbi post articulum plenè discussum, variasq; Scribentium authoritates hicinde deductas, in eamdẽ vti veriorem, ac Communiorem descendit; ipsum consulas.

23 Indagabis tandem an ipsum matrimoniũ contractum, ritè per medium epistolæ probari possit? In qua quidem dubitatione statuas regulam pro affirmatiua, contra proferentem ipsammet epistolam, ac scribentem, *ad l. Publia. §. finali, ff. deposit.* Videndus de hoc D. Corras *d. cap. 4. num. 4. cum sequentibus, & præcipuè sub num. 7.* vbi quoque, an ex eo, quod in epistolis maritus, & vxor nominẽt se coniuges, perfectè matrimoniũ ipsum probetur, eleganter edisseit. Adeundus etiam de hoc postremo quæsito Cl. Dom. Mascard. *de probationibus, Conclusione sua 1030.* vbi pulchrè.

24 Vnum solummodo animaduertendum est pro coronide huiusce dubitationis, & est, quòd licet maritus per nuncium suum, vel epistolã, possit vxorem ducere, mulier tamen isdẽ modis nubere nequit, sed & vbi maritus per eamdem epistolam contrahit, non videtur vxor esse, nisi deducatur in domum viri; textus est ad litteram, *in l. mulierem, ff. de ritu nuptiar.* vbi sic legitur.

(Mulierem absenti per litteras eius, vel nuncium posse nubere placet, si in domum eius deduceretur, eam verò, quæ abesset, ex litteris, vel nuncio suo, duci à marito non posse. Deductione enim opus esse in mariti, non in vxoris domum, quasi in domicilium matrimonij.)

25 Obseruandum tamen, quòd iure Pontificio inspecto, quod in hac materia obseruatur, huiusmodi subtilitates non admitterentur, *argumento cap. 1. de dolo, & contumacia, & c. dilecti, de Iudic.* Sicut enim vir potest per nuncium vxorẽ ducere, sic & mulier virum, non enim ad imparia iudicari debent circa matrimonium, *cap. gaudemus, versic. nec vlli vnquam, in fine, de diuort.* &

26 solus consensus sine traductione facit matrimonium, nisi fortè ætas, vel aliud impediat. Sic eleganter animaduertit inter ceteros Hostiensis

stiensis *in sua Summa, lib.4. tit. de sponsalibus, & matrimon. num. 7.* vide per eum. Et hæc sufficiant.

27 Latiùs autem de materia, an de substantia matrimonij requiratur deductio sponsæ in domũ mariti, differit Euerhard. Brõchorst, *in αντινομιων Centur. 3. Assert. 7.* vbi etiam de intellectu *d. l. mulierem;* vide per eum.

Dotis contractus an per epistolam celebrari possit?

QVAESTIO XXXII.

1 HVic quidem difficultati satisfacien-
do, breuiter conclude pro affirma-
2 tiua. Nec sanè mirum: Dotis enim
contractus solo consensu perfici-
tur, *l. ad exactionem, C. de iure dotium,*
& sequitur Card. Tuscus post Bart. *Conclusione*
sua 85. num. 6. in littera C. & Conclusione 722. num. 7.
in littera D.

3 Ea autem, quæ solo consensu perficiuntur, rectè per epistolam celebrari posse, nullus est, qui eat inficias, *vulgata, l. consensu de Actionibus, & obligationibus,* & tradit idem Card. Tuscus, *d. Conclus. num. 9.*

An Consanguinitas, siue necessitudo, per epistolam probari possit?

QVAESTIO XXXIII.

SVMMARIVM.

1 *Exemplum.*
2 *Consanguinitas minimè probatur per epistolam, & num. 13.*
3 *Ratio, & num. 4.*
5 *An ex epistola oriatur probatio, distingue, & num. 6. 7. 8. 9. 10. 11. & 12.*
14 *Verba Hugon. Donelli referuntur.*
15 *Per epistolam non probatur, nec agnatio, nec cognatio.*
16 *Item nec filiatio. Ratio ibidem, & num. 17. & 18.*
19 *Quemadmodum nec fraternitas, & sororitas.*
20 *Consanguinitas, vel necessitudo probatur per epistolam saltem præsumptiuè, quæ præsumptio transfert onus probandi contrarium in aduersarium, & numero 21. & 48.*
22 *Et hæc est reccepta Conclus. & num. 23.*
24 *Contrarium tenuerunt quamplurimi relati sub nu. 28.*
25 *Fundamenta, quibus mouentur, & num. 26. & 27.*
29 *Prior opinio affirmatiua retinetur.*
30 *Resoluuntur contraria, & num. 31. & 32.*
33 *Quædam opinio P. Gilkeni deducitur in hoc proposito.*
34 *Eius fundamentum.*
35 *Reijcitur dicta opinio per Authorem.*
36 *Fundamentum eius.*
37 *Solutio rationis Gilkeni.*
38 *Refellitur opinio Mascardi.*
39 *Consideratur Authoritas Rolandi à Valle.*
40 *Iisdem modis probatur fraternitas, quibus filiatio.*
41 *Alia doctrina Mascardi refertur.*
42 *Reprobatur per Authorem, & num. 43.*
44 *Quasi possessio fraternitatis ad hoc vt per epistolam inducatur, nominatio fieri debet per verba clara, & dispositiua, & conuenientia ipsi fraternitati, & nu. 45. 46. & 47.*
49 *Filiatio probatur præsumptiuè per epistolam.*
50 *Subamplia.*
51 *Quomodo autem supradicta Conclusio procedat, videndi DD. remissiuè, & num. 52.*
53 *Qualibet consanguinitas, & parentela probatur præsumptiuè per epistolam.*
54 *Cuiuslibet materiæ quasi possessio inducitur per epistolam.*
55 *Declara, & num. 56.*
57 *Vtrum filiationis, & consanguinitatis quasi possessio, quæ per nominationem factam in epistola inducitur, sufficiat in decisorijs petitorij? pulchra est dubitatio.*
58 *Verior est opinio affirmatiua.*
59 *Contrarium plurimi tenuerunt.*
60 *Consanguinitas, siue necessitudo per epistolam benè probatur contra scribentem.*
61 *Author se remittit ad scripta de Verbis enunciatiuis.*

An Consanguinitas per epistolam probari possit? Quæritur.

1 Xemplum pro faciliori tyronum intelligentia.

Mæuius in quadam epistola scripsit cuidam ancillæ suæ, confitendo, quod ipsa erat soror eius, ipsa hoc videns impetrauit rescriptum super diuisione hæreditatis patris dicti Mæuij in quo rescripto Princeps mentionem faciebat ipsius sororitatis, putà dicendo: Conquesta est coram nobis talis soror tua, &c. Modò quæritur, numquid ex huiusmodi epistola, vel Rescripto, vel vtroque simul inito, probetur ipsa sororitas, & fundetur iudicium diuisorium?

2 In huiusmodi quidẽ difficultate, firma Regulam pro negatiua; Textus est ad litteram *in l. non epistolis, C. de probationibus,* vbi sic legitur. (*Non epistolis necessitudo consanguinitatis, sed natalibus, vel adoptionis sollemnitate coniungitur.*) &c.

3 Ratio autem huiusce Cõclusionis ea potest esse: quia necessitudo, idest, consanguinitas ipsa, ordinatur à natura, & procedit ex genitalibus principijs, nõ autem ex accidentali sermone. Sic præcisè Bald. inter alios, *in d. l. non epistolis, num. 2. & 3.*

4 Accedat, nã confessio extraiudicialis, prout ista, minimè præiudicat, *ad l. finalem, de interrog. in iure fac.*

5 Prætereà, ad dignoscendum, an ex ipsamet epistola oriatur probatio, intelligo autem de epistola, quam pars confitetur à se emissam, prout supponitur in casu nostro, ita distinguendum est.

6 Aut in ipsa epistola cõtinentur verba dispositiua, aut verba enunciatiua, si verba dispositiua,

na, siquidem super eo, quòd poterat per epistolam induci, vt in contractibus, qui contrahuntur consensu; & tunc epistola probat, & probationem inducit, *vt l. consensu, de Actionibus, & obligationibus, & l. 1. in fine, de contrahenda emptione, cum concordantibus*; Si verò illud non poterat induci per epistolam, tunc non probat, *vt l. 1. ff. de verborum obligationibus*, & contingit in casu nostro.

7 Si vero epistola continet verba enunciatiua, tunc siquidem fit enūciatio super eo, quòd partes facere potuissent, inducit probationem, *vt l. .... C. de contrahenda, & committenda stipulatione*.

Si verò super eo, quòd partes inducere non potuissent, vti cōsanguinitatem, fraternitatē, & similia, tunc dicta epistola nihil prodest, *vt d. l. non epistolis*: ita magistraliter auriga noster Bart. *in d. l. non epistolis*. Sequitur ibidem Angelus.

8 Subtilis autem Bald. *in d. l. non epistolis, num. 4.* alio modo in hoc proposito, an videlicet, & quando epistola probet, nec ne, distinxisse, visus est, inquit enim, quòd aut epistola continet negotij dispositionem, aut negotij dispositi testificationem, aut parētelæ, vel libertatis enunciationem.

9 Primo casu, quando continet negocij dispositionem, subdistinguendum est; aut enim est tale negocium, quod per litteras recipit formā sui: Quia consistit in consensu, vt emptio, & similes contractus, & tunc valet dispositio, *vt C. si quis alteri, vel sibi, l. fin. & l. licet, ff. de constit. pecun. & l. quia autem, & l. sequēti, de contrahenda emptione, cum concordantibus.*

Aut non recipit formam sui, quia nō potest celebrari inter absentes, vt stipulatio, & similia, & tunc secùs est, *ad l. 1. de verborum obligationibus*.

10 Secundo casu, quando epistola continet negotij iam dispositi attestationem, aut est inter scribentem, & eum cui scribitur, & statur epistolæ, *vt l. Publia, §. finali, ff. depositi*. aut commemorat alienum factum, vel ius alienum, & non statur epistolæ, *vt ff. de pactis, l. epistola, in principio*.

11 Tertio autem casu, quando epistola continet parentelæ, vel libertatis enunciationem, distinguendum est; aut enim loquitur quo ad vim productiuam, & non producit, *vt d. l. non epistolis*, quia vis productiua requirit aliud organū, quàm epistolę; aut quo ad vim probationis, & tunc subdistinguendum; aut enim verba sunt assertoria, aut narratoria emissa principaliter propter aliud; Primo casu statur, nisi contrarium probetur, *vt in d. l. non epistolis*; Secundo verò casu non statur, *vt extra de præsumptionibus, cap. illud*, vbi Innocentius, & alij. Hactenus Baldus, qui subdit hæc menti tenenda.

12 Nota tamen huiusmodi distinctionem inuentam fuisse & ante ipsum Bald. prius traditam à Iacobo de Arena, *in d. l. non epistolis*, quem Arenam sequutus est quoque Alberic. ibidem; & antea Cynus. Hanc eamdem Conclusionē

13 supra firmatam per prędicta, sequuti sunt cōmuniter Doctores *in prænotatis locis*. Addo Federic. Schenck *in suo tract. de probationibus, nu. 13.* & Clariss. Mascard. *Conclus. sua 411. num. 21.* Adnectendus est etiam Hugo Donell. *in præcitata l. non epistolis*, vbi omnium pulcherrimè, & latius

14 mè in hoc proposito discurrit. Libet autem eius verba hic transcribere.

(Hæc sententia dubitationem non habet, si quis eam pro sorore habuerit errans, nam facti error nulli nocet, *l. error, & l. regula, ff. de iuris & facti ignor.* Præterea, non potuit sororem suā facere, nisi consensu, si tamen cōsensu facere potuisset; nunc autem errantis nulla volūtas, nullus consensus est, *l. cum testamentum, C. de iuris, & facti ignor. & l. 2. de Iudic.* Sed nihilominus idem hoc rescripto constituitur, etsi quis aliquā pro sorore habuerit consultò; Ratio hæc redditur: quia ratio hæc redunt; quia necessitudo cōsanguinitatis non nisi natalibus, aut adoptione cōiungitur, Natalibus, idest, parentibus, à quibus vterque natus sit, aut adoptione, vel natiuitate, & origine, quæ à parentibus proficiscatur. Hoc ita demonstratur.

Non est enim soror nostra, nisi ea, quæ eumdem patrem, aut matrem eamdem nobiscū habet, parentes autem non constituuntur, nisi his duobus modis, vel natura, vel iure ciuili, adoptione, *l. 1. de Adoptionibus*. Natura constituuntur parentes, mater quidem si ex ea nati sumus, pater autem, si nati sumus ex eius vxore legitima, *l. filium, ff. de his, qui sunt sui, vel alieni iuris*; At cōsensus noster, quādo volumus aliquā nobis pro sorore haberi, non potest efficere, vt ea, quæ ex patre meo, aut matre mea nata non est, videatur nata esse, nec potest efficere, vt videatur à patre esse adoptata, quæ adoptata non est. Quare consensu soror effici non potest, quæ natura, aut iure soror non est. Quod si ita est, consequens est, quod hic dicitur, eū, qui sororem habuit, eam, quæ soror non erat, nō prohiberi quandoq; eam sororem negare; Nō obstat ei sua affirmatio, & suus consensus, nam affirmatio nostra, aut negatio, veritatem rerum non mutat, *l. cum falsa, de iuris, & facti ignorantia, & l. assumptione, ad Municipal.*) Hactenus Donel. Addo etiam Hartman. Hartman. *Practicarum forensium lib. 2. tit. de probationibus, observatione 2. num. 1.* vbi subdit, hoc etiam procedere, etiamsi vterque tam nominans, quàm nominatus, consentiat, & hoc per supradicta.

15 Amplia, vt ob eadem supra deducta, non solum per epistolam consanguinitas, siue necessitudo probari nequeat, vt vidimus, sed nec etiā agnatio, & cognatio. Sic præcisè notatur *in d. l. non epistolis*, & præcipuè tradit *ibi* nouissimè Cl. vir Petrus Gilken. *num. 1.* vbi post alios docet, hoc verbum, (Necessitudinis,) de quo *in d. l. non epistolis*, latè patere, & complecti agnationem, & cognationem; eum consulas.

16 Amplia secundò, vt nec etiā filiatio probari possit; nec mirum: filiatio enim à natura descēdit, quam sola nominatio efficere non potest, vt post plures relatos tradit Mascard. *Cōclusione sua*

17 *sua 790.num.31.& prius num.3.* & Diocletianus, & Maximianus Impp. *in l. non nudis, C. de probat.* in hæc verba prorepsere, (*Non nudis asseuerationibus, nec ementita professione, licet vtrique consentiant, sed matrimonio legitimo concepti, vel adoptione sollemni, filij ciuili iure patri constituuntur, &c.*)

18 Accedit, nam nominatio facta de filio blandiendi potius gratia proferri solet, quam veritatis inducendæ, *ad l. nemo, §. 1. ff. de hæredibus instituendis, & l. neque professio, C. de testamentis, cum concordantibus* deductis per eũdem Mascard. *d. nu. 3.* Addo Clar. Menochiũ, *de Arbitrariis, lib. 2. Centuria 1. Casu 89. num. 77.* vbi pulchrè, Marcabrun. ab Anguill. *consil. 13. num. 99. Card. Paris. consil. 10. num. 16. in secundo,* ac alios.

19 Amplia tertiò idem iuris quoque esse per su pradicta, quoad fraternitatem, & sororitatem, textus est expressus *in d. l. non epistolis;* Nec officit, quod in eo textu dumtaxat fiat mentio de fraternitate, cum pronunciatione fratris, etiam soror contineatur, *ad l. tres fratres, ff. de pactis, l. Lucius, ff. famil. herciscũda, l. Lucius, §. quæsitũ, ff. de leg. 3. & l. Lucius, §. Mænia, ff. ad S.C. Trebellianum, cũ concordantibus.*

20 Coarctatur tamen Regula supradicta principalis, quòd videlicet, consanguinitas, vel necessitudo minimè probetur per epistolam, vt non procedat quoad aliqualem præsumptionem, quæ quidem transferat onus probandi in aduersarium asseuerantem contrarium verius esse; & sic quoad inducendam quasi possessionem ipsius consanguinitatis, in qua constituatur ille, vel illa, ad cuius fauorẽ epistola illa fuit conscripta; donec reuera fuerit edoctũ per scribentem illã, de contrario. Sic præcisè Accurs. *in l. non epistolis, supra citata in versic. Coniungitur, & in l. non nudis, in versic. detege. C. de probationibus.* Sequutus est Bart. *in d. l. non epistolis, num. 1. & præcipuè in antiqua lectura;* vbi protulit hæc verba.

(*Hæc est veritas, quòd per istas epistolas inducitur quasi possessio fraternitatis, & ideò quando ius fraternitatis venit in iudicio incidenter, vt putà quia principaliter agitur de diuidenda hæreditate, vt in l. nostra, tunc præsumitur frater, donec probetur contrarium, vt hic, & l. proxima.*) Hactenus Bartol. Hoc idem docuit quoque *in d. l. non nudis, in vtraque lectura,* vbi etiã de hoc dat articulandi formã, & praxim; Eidẽ sententiæ adhæsit quoque Angelus *in præcitata l. non epistolis, num. 2.* dum ita fatus est.

Nota singularem istam glos. quòd est dare possessoriũ fraternitatis, sicut & possessorium filiationis, & fraternitatis, & istud tenuit Petrus, & Cynus, & ita dicunt ipsi, quod ille, qui non potest probare veram fraternit. item, articulare debet, & probare saltem de quasi possessione, & ista probatio erit sibi sufficiens, nisi per aduersarium probetur contrarium. Hæc Angel. qui & hoc idem sequutus est *in d. l. nonnullis.* Hanc eamdem sentẽtiam, quod detur possessorium fraternitatis, sicut possessoriũ filiationis, insequuti sunt Cynus & Albericus, *in d. l. non epistolis,* vbi subdunt, ad fauorem cuiusdã fratris, in possessione fraternitatis prætendentis esse, contra Fiscum, ità suis temporibus decisum fuisse, Addo Bald. *in d. l. non epistolis, in primis numeris,* vbi etiã Castrens. Petr. *de Fideicomm. quæst. 11. num. 628. licet sub num. 309.* aliter sentire videatur, Cl. D. Fuluium Pacianum, *lib. 2. de probationibus, cap. 12. num. 10.* vbi infinitos concordantes deducit, eruditissimus D. Mascard. *de probationibus, concl. 812. in primis numeris,* vbi præcisè loquitur, de probatione ipsius fraternitatis, factæ per epistolam; & nouissimè D. Fabium de Anna post plures pariter deductos, *cons. suo 88. num. 12.*

His adde etiam Hugonẽ Donell. *in d. l. non epistolis, in fine,* & Iulium Pacium *ibid. num. 33.* necnon Hartman. Hartman. *d. Obseruat. 2. num. 2. cum sequentibus.*

22 Et hæc est receptissima opinio, ac omnium ferè cõsensu approbata; eamdem sequitur etiã Card. Tuscus *Concl. sua 739. num. 23. in littera C. & num. 24.* vbi ampliat eam procedere etiamsi cõfessio in ipsamet epistola fieret per verba narratiua, & enunciatiua, quando tamen principalis materia ipsius epistolæ adiuuat verba ipsa narratiua.

23 Exemplum ponit post Salicet. & Alexandr. si scribens dicat ei, cui scribit: Scias pater, vel soror mea, quod decessit talis frater noster, & ob hãc causam habemus hęreditatem eius cõmunẽ, vnde venias; certè enim probatur præsumptiuè, quod sunt frater, & soror, & latius, vt per eum.

24 Nota tamen totum contrarium (nescio quo numine) nõnullis placuisse, arbitrati sunt enim ij, nullo modo quasi possessionem consanguinitatis, siue fraternitatis considerari posse ad fauorem illius mulieris, de qua supra, ad quam epistola illa exarata fuit.

25 Mouentur: nam (inquiunt) ibi dari iudiciũ possessorium, vbi datur etiam petitorium, aliàs non, vt probatur *in l. 1. in principio, ff. de acquirenda possess.* & hoc quidem patet in patre, & filio, inter quos datur possessorium, quoniã inter eos reperitur petitorium; quia pater potest vendicare filium, & filius per actionem præiudicialem potest petere se declarari filium; & de vẽdicatione ex causa ciuili, loquitur textus *in l. 1. §. per hanc, ff. de rei vendicat.* & de actione præiudiciali tract. Bart. *in l. sine contra, §. 1. quia Plautianum, ff. de liberis agnoscendis.*

26 Sed nullibi inuenitur, quod frater, vel cõsanguineus, possit vendicare fratrẽ, vel consanguineum; ergò vbi non adest petitorium, ibi non habet locum possessorium; & per consequens non põt dari possessio aliqua consanguinitatis.

27 Accedat, nam (vt supra etiã tetigimus) multi fraterna caritate se diligunt, & se tractãt ad instar fratrum, eoq; nomine se vocant, licet fratres non sint; ergò neque tractatus, neque nominatio probant fraternitatem, vel consanguinitatẽ ipsam, & multo minus quasi possessionem dictorum iurium inducunt.

28 Et ista fuit opinio Iacobi de Rauenna, antiqui Doctoris, quam refert Cynus, *in d. l. non epistolis,*

stolis,in fine,C.de probationibus, Eumdem sequutus est præcisè Petr. de Ancharano, *consilio suo 52. num.8.* & Decius,*consilio suo 524.num.5.*

29 A supradicta tamen priori opinione, quam veriorem,& receptiorem arbitror,minimè recedendum iudico: cū enim inter fratrē, & fratrem, iura cognationis contrahantur, constat iura realia in eis reperiri, & per consequens etiam possessoria procedere. Quo sic stāte,non officiunt contraria.

30 Ad primum enim respondetur, eos falli, qui autumant inter fratrem,& fratrem,non dari iudicium petitorium,prout contingit inter patrē, & filium,quoniam ex filiatione sequitur fraternitas,& ex possessione filiationis, possessio fraternitatis, ita,vt si habearis pro filio patris mei, consequenter habearis pro fratre meo consanguineo, *ad l.2.de agnosc.liber.* Quamobrem, si inter patrem & filium datur dictum iudicium petitorium,consequentia redditur clara,idē quoque locum habere inter fratrem,& fratrē. Latius de hoc Iulius Pacius, *in d. l. non epistolis,num. 33.*vide per eum.

31 Ad secundum respondetur adhuc ex textu *in d.l.nemo, §. qui frater,* elici Conclusionem nostram. Finge enim aliquem institutum vti fratrem,qui tamen reuera frater non sit,sed de eo ambigitur, certè institutus ille manebit in possessione fraternitatis, donec cōtrariū fuerit probatū, vel per venières ab intestato, vel per alios prætendentes, & si id forsan probatum fuerit, hoc casu (ne institutio labefactetur,) institutus ipse meo iudicio cogetur probare,tam arctam inter se,ac defunctum familiaritatem extitisse, vt alter alterum fraterna dilectione prosequutus sit; Vndè non officit.

32 Alio modo resoluit Petrus Gilken. *in d.l. non epistolis,num.12.& 13.* quem consulas.

33 Non ignorandū tamē volo, præfatū D.Petr. Gilkenum,nouissimè *in suis Comment. ad d. l. non epistolis,sub nu.7.& 8.cum seqq.*fuisse in hoc proposito,in noua,ac amplius minimè excogitata opinione; Arbitratus est enim ipse,per nominationem illam fraternitatis,factā de aliquo per epistolam, resultare quādam præsumptionem ad fauorem illius nominati;quę quidem cōtrariū probandi necessitatem in ipsum nominantem reijciat,sed quòd tamen ad fauorem ipsiusmet non inducatur ipsamet possessio fraternitatis.

34 Mouetur nam repugnat text. *in d.l.non epistolis, cum sequentib.* Ex quibus colligitur eius,quòd non est, aut tituli, qui planè nullus sit, possess. & per cōsequens ius fraternitatis, & filiationis, (vt vocant) constitui non posse.

35 Verùm isthæc Gilkeni viri quidem alioquin Clarissimi ac eruditissimi, opinio,mihi parum probatur,quinimò eam falsam penitus iudico, & ita arguo.

36 Certum est, ex nominatione illa fraternitatis facta per illam epistolam, induci præsumptionem talem ad fauorem nominati quoad ipsam fraternitatem, vt onus probandi contrarium in ipsum nominantem proculdubio reijciatur; textus sunt apertissimi, *in d.l.non epistolis,* sub illis verbis: *(Siue itaque quasi ad sororem, quam ancillam te posse probare confidis.) & in d.l.non nudis, ibi. (Si itaque hunc,contra quem supplicas, alienum esse probare confidis,)* & fatetur ipsemet Gilkenus, fit oritur iam dicta præsumptio,ergò de necessitate inducitur quoque dicta quasi possessio fraternitatis,aliàs dicta præsumptio esset inanis,infructuosa, & sine effectu, q̄ minimè est dicendum; & ideò communiter ista duo in hoc casu à Doctor. confundi, videlicet, præsumptionē illam, ac quasi possessionem, constat ex supra deductis.

37 Nec officit,quòd Impp. *in d. l. non epistolis, & in d.l.non nudis, in princip.* scripserint, fraternitatem induci natalibus,vel adoptione, nō autem epistolis,ac nudis asseuerationibus, Respondetur enim, inferius in ijsdem legibus eosdem tradere quoque,q̄ dicta præsumptio, & per cōsequens dicta quasi possessio ex iam dicta nominatione oriatur ad fauorem ipsius nominati, vndè non officit.

38 Ex his omnibus supradictis liquido constat, Clar. quoque virum, D.Mascardum *de probationibus Conclus.sua 790.num.* 10.in errorem maximū fuisse lapsum,dum concludit,tunc ex dicta nominatione dictā præsumptionem,ac quasi possessionē ad fauorem nominati resultare, quando cū ipsa nominatione aliquæ aliæ coniecturę concurrerent, secùs autem, si extaret tantummodò nominatio, quoniam nominationem ipsam tantummodò sufficere pro dicto effectu, nec aliud de necessitate requiri, sustinemus, & ex propositis supra, satis liquere arbitramur.

39 Et vt hoc euidentius appareat, addo authoritatem Dom. Rolan. à Valle *consilio suo 22. numero 26. in tertio,* vbi sic loquitur *(Quod etiam probatur ex communi conclusione, quæ habet, quod & sola nominatio constituit quem in quasi possessione filiationis, quando facta est in actu, qui magis filio, quàm extraneo conueniat.)* (quod & nos supponimus.) Bart. *in l. ex Senatus, §. idem per contrarium, ff. de liber. agnoscendis.*

40 Nec dicatur Mascard.& Rolan. ipsum, loqui de filiatione, non autem de fraternitate, siue consanguinitate; Respondetur enim, nil referre, quandoquidem ijsdem modis probatur fraternitas, quibus & filiatio, teste Bart. *in d. l.non nudis, C.de probationibus,* & Mascard. ipse *Conclus. sua 812.num.5.*

41 Infertur quoque ex supradictis in alio præfatum Dom. Mascard. hallucinatum esse, *dicta Conclusione 790. numero 23.* dum post nonullos relatos docet, quòd in casibus,in quibus nominatio probat dictum effectum quasi possessionis filiationis, ita demum vera sit,& procedat, si nominatus ipse nihil petat, sed ab eo petatur aliàs secùs, si petat; Id quod etiam docuit Petra *d.quæst.* 11.*num.*28.

42 Decipitur enim vna cum sequacibus, qua n-

N doqui-

doquidem ex nominatione ipsa in casu nostro, ancilla illa, cui epistola, de qua supra, exarata fuit, adeò in possessione fraternitatis constituitur, vt ad diuisionem vna cum Meuio nominante hæreditatis patris sui admittatur, portionemq; suam consequi valeat, nisi de contrario per ipsummet Meuiũ, ancillã illã, scilicet minimè sororẽ suã esse, fuerit edoctũ. Sic clarè colligitur ex traditis per Doctor. *in d. l. non epistolis.*

43 Accedaret etiam, quod si aliter diceretur, dicta quasi sua possessio fraternitatis, in qua per supradictam nominationem proculdubio constituitur, esset elusoria, & penitus inutilis, ac infructuosa; si vigore illius nil petere posset, quod non est dicendum.

44 Obseruandum tamen volo, quod vt supradicta quasi possessio fraternitatis inducatur per dictam nominationẽ, nominatio ipsa fieri debet per verba clara, & dispositiua, ac conuenientia ipsi fraternitati; non autem per verba enũciatiua emissa propter aliud; & prolata circa actũ ipsimet fraternitati minimè congruentem. Sic præcisè Iason, Gratus, ac alij, relati per Mascardum, *d. conclus.* 790. *d. num.* 23. Hoc
45 idem sequutus est etiam Cl. D. meus, & nunquam satis laudatus D. Peregrinus, *de Fideicommissis, artic.* 43. *num.* 73. vbi docet, quod si verba scripta in epistola continente sororitatem, fraternitatem, aut consanguinitatem, emissa sunt confessionaliter, & dispositiuè, probatur præsumptiuè, donec probetur contrarium, *ad l. Publia, §. finali, ff. depositi*; & hoc casu missio ipsius epistolæ, supplet præsentiam partis, quæ necessaria esset; epistola enim operatur perinde, ac si confessio facta fuisset præsente parte, *dicta l. Publia.*

46 Si verò sunt verba narratoria, si quidem principalis materia, de qua scribit in epistola, coadiuuat verba ipsa narratoria esse vera, quia sint de re propria, & peculiari ad consanguineos, non communi ad personas extraneas; & hoc casu similiter præsumptiuè probatur, *d. l. non epistolis, & l. quidam, de probationibus.*

47 Si autem principalis materia sit extranea, & communis, & non coadiuuent verba narratiua, tunc epistola ipsa nõ probat etiam præsumptiuè, nisi alijs sit adminiculis suffulta, *d. l. non nudis, & ibidem DD. & in spẽ Alexand. sub num.* 2. vbi quando verba videantur prolata principaliter propter illud, & quando enunciatiuè, & incidenter, elegãter declarat; & latius vt per eumdem D. Peregrinum, quẽ omninò videas rogo.

48 Firma igitur ex supradictis remanet limitatio. per nominationem fraternitatis factam in epistola de persona alicuius quasi possessionem ipsius fraternitatis induci.

49 Amplia primo, idem iuris esse respectu filiationis, adhuc enim per nominationem ipsius factam in epistola, eiusdemmet filiationis quasi possessio inducitur, ac cõstituitur, ac per consequens onus probandi contrarium in aduersarium transfertur. Sic præcisè notatur *in lege quidam, ff. de probationibus*, sequuntur infiniti, quos retulit, ac sequutus est Fuluius Pacianus, *de probationib. lib. 2. cap. 6. num.* 10. Addo Mascard. *d. Conclus. 790. num. 9. & Conclus. 794. num.* 10. vbi plures concordantes deducit, & nouissimè Cl. Equitem, ac dominum meum colendiss. Do. Marc. Ant. Peregrin. *d. artic. 43. nu.* 66. Addendus quoque D. Ioannes Baptista Asinius, *in sua Praxi, parte 2. §. 1. c.* 144. vbi infinitos cõcordãtes deducit.

50 Subamplia, vt coniectura quasi possessionis ipsius filiationis adhuc oriatur ex libris priuatis patris nominantis, vel ex libris repertis in hæreditate, & etiã ex simplicibus memorialibus. Sic post Mandell. ac nonnullos alios, docuit præcitatus D. Asinius *in dicta sua Praxi, parte 2. §. 1. cap.* 52. sequutus est præcisè Cl. D. meus Peregrin. *de Fideicomm. d. artic. 43. num.* 86. vbi concordantes adducit Bald. Salicet. Paris. ac plures alios. Adde Mascard. *Concl. sua 794. num. 4. cum tribus sequentibus*, vbi omnium pulcherrime, & latissimè.

51 Quomodo autem isthæc ampliatio, quod videlicet per solam nominationem possessio filiationis inducatur, procedat, & in quibus casibus locum habeat, in præsentiarum minimè discutio, sed videndi Pacianus, *d. cap. 6. præcitato numero 10. cum pluribus sequentibus*, & Cl. Mascard. *d. Concl. 790. à num. 10. vsque ad 27.* vbi omnium latissimè, ac elegantissimè disceptatur. Viden-
52 dus quoque D. Asinius *præcitato §. 1. cap. 146. cũ sequentibus*, vbi ipsius filiationis quasi possess. nõ reijcere onus probandi in aduersarium, stantibus in contrarium alijs præsumptionibus. Item quando quis se filium asserit, & vult bona alicuius tamquam filius; Item, quãdo filiatio ipsa à lege reprobata est, ac pluribus in alijs casibus, pulchrè (more suo) docet, ac prosequitur. Videndus prius quoque *cap.* 31. vbi nominationẽ non probare quasi possess. filiationis, qñ filiatio principaliter deducitur, eleganter subnectit.

53 Amplia secundò, vt id procedat, nedũ in fraternitate, & in filiatione, sed ẽt in qualibet consanguinitate, ac parẽtela. Sic præcisè post Bart. Angel. Bald. ac plures alios, Pacianus *d. cap. 12. num.* 11. Sequuti sunt Mascard. *d. Conclus. 790. nu. 16. cum seqq.* Fabius de Anna *cons. suo 88. nu.* 13. & Cl. Eques D. Peregr. *d. art. 43. nu.* 67. Addo Petrã *d. quæst. 11. de Fideicommiss. num.* 273. vbi pulchrè, & Hartman. *d. Obseruatione 2. num.* 8.

54 Amplia tertiò, vt in qualibet materia locũ quoque sibi vendicet. Sic præcisè post alios, Pacianus *d. c. 12. nu. 12. & 13.* vbi subdit, dari etiã quasi possessionem ciuitatis, vel vicinitatis, & sponsaliorum de futuro, & ibi latiùs, vt per eũ. Sequuti sunt Clar. Mascard. *d. Conclus. 790. nu. 17. cum duobus seqq.* & D. Fabius de Anna, *d. consil. suo 88. nu. 14. & 15.* tangit etiam perillustr. D. meus Peregrinus *d. art. 43. præcitato num. 67. in fine*; Addo Petram *d. quæst. 11. num.* 275. vbi latè.

55 Intellige tamen hæc omnia, quæ diximus de possessione consanguinitatis, fraternitatis, filiationis, & similium, esse vera, quando sumus

in

in dubio, secùs si in claris: si enim reuera cōstaret nullam adfuisse consanguinitatē, nihil quasi possessio prodesset, etiamsi quis per mille annos in quasi possessione fuisset: quia ius cōsanguinitatis nullo tempore præscribitur, vt tradit Barbatia, *conf. 27. col. finali, vol. 1.* quē sequutus est Pacian. *d. c. 12. nu. 24. & prius, c. 6. nu. 6. vers. quæres.*

56 Intellige secūdo, vt in casibus, in quibus nominatio cōstituit nominatum in quasi possess. filiationis, fraternitatis, sororitatis, ac similium, oporteat probatam esse concludenter dictam nominationem factā principaliter ad effectū, de quo quæritur, aliàs non releuaret principaliter dicta nominatio. Sic præcisè post infinitos relatos D. Petra, *d. quæst. 11. num. 285.* & ob id dictus Petra *præcitata quæst. 11. in fine, sub num. 307.* docuit, quod si dicta nominatio facta de filiatione, vel consanguinitate, probāda foret testibus, testes quidem deponentes deberent esse contestes, secùs singulares; & latius, vt per eum.

57 Sed hic pulchra de materia occurrit inspectio, & est, vtrum filiationis, fraternitatis, & cōsanguinitatis quasi possess. quæ per nominationem factam in epistola, vel alio modo, inducitur, sufficiat in decisorijs petitorij?

Anceps quidē, & disputabilis est huiusmodi quæstio, vt videre licet ex collectis per Pacian. *d. cap. 6. sub num. 17. cum sequentibus.*

58 Verior tamen est sententia pro affirmatiua. Sic post infinitos relatos testatus est Cl. Peregrinus *d. artic. 43. num. 68.* vide per eum, sat enim mihi est difficultatem, & loca tetigisse; tangit etiam Fabius de Anna, *d. conf. 88. num. 16.*

59 Contrarium tenuerunt nonnulli, quos refert, & sequitur Asinius *in sua Praxi, parte 2. §. 1. 33. & c. 46.* vide per eū. Videndus tamen etiam ipsemet Asinius *d. §. 1. cap. 145.* vbi post plures relatos, subdit veriorem, ac probabiliorem esse opinionem, quod filiationis quasi possessio reijciat quoque onus probādi in aduersarium in iudicio petitorio; quam quidem sententiam veriorem esse, ac receptiorem testatus est post infinitos concordantes adductos Petra *de Fideicommiss. quæst. 11. num. 283.*

60 Coarctatur secundo principaliter regula supradicta contra scribentem: nam contra ipsum per epistolam benè probatur ipsamet consanguinitas, siue necessitudo. Sic præcisè post Bald. ac alios Cl. Menoch. *lib. 2. Cent. 1. Casu 94. nu. 16.* Dixi ego supra, *de epistola in genere, num. 88.*

61 Conferunt, quæ scripsimus *in tractatu nostro de verbis enunciatiuis lib. 2. quæst. 32. & 33.*

Ciuilitas an probetur per epistolam.

QVAESTIO XXXIIII.

Ciuilitas probatur per litteras supremi magistratus, fidem facientes, quibus credendum est inter subditos, argumento eorum, quæ docuit Bald. *in l. exemplo, C. de probationibus, & in l. comparationes, C. de fide instrumentorum.* Addo Roman. *consil. 59. in quarto dubio,* & Marsil. *in l. si quis quæstio, ff. de quæstionibus, numero 144.* vbi quod litteris supremorum Magistratuum attestantibus de qualitatibus personarum, creditur.

Immo etiam personæ honestæ creditur attestanti de qualitate personarū, quòd quis sit Notarius, Scriba, vel Clericus. Ita Abbas, Zasius, ac alij, quos retulit, ac sequutus est Illustris. Cardin. Tuscus *Conclusione sua 278. num. 2. in littera C.* quem consulas.

Cessio bonorum per debitorem inopem, in absentia suorum creditorum, an per epistolam fieri possit?

QVAESTIO XXXV.

SVMMARIVM.

1 *Cessio bonorum per debitorem inopem per epistolam fieri potest.*
2 *Ratio, & num. 3.*
4 *Cedens bonis, de iure non efficitur infamis.*
5 *Et multo minus qui cedit per epistolam.*
6 *Intellige, quoad infamiam iuris, non autem facti.*
7 *Ex consuetudine cedens bonis, efficitur infamis.*
8 *Romæ.*
9 *Papiæ.*
10 *Lugduni.*
11 *In Regno Neapolitano.*
12 *In Regno Siciliæ.*
13 *Mediolani.*
14 *Ferrariæ.*
15 *Apud Auimonenses.*
16 *In Ciuitate Arimini.*
17 *In hac alma vrbe Patauina*
18 *Bergomi.*
(8–18:) *Quid obseruetur, quando aliquis vult cedere bonis, edocet author.*
19 *Statuta disponētia, quòd cedens bonis percutiat ter natibus lapidem, dicendo: Cedo bonis, & alia. & quòd efficiatur infamis, an valeant?*
20 *In hoc Doctores minimè conueniunt.*
21 *Negatiua tenuerunt plurimi, & num. 22.*
23 *Fundamenta.*
24 *Contrarium sensere P. Iacobus Aurelianensis, & Mattheus Brunus.*
25 *Author cogitandum relinquit.*

Cessio bonorum per debitorem an per epistolam fieri possit? Quæritur.

1

Vera, & realis resolutio in huiusmodi difficultate stat pro affirmatiua, textus est ad litteram *in l. finali, ff. de Cessione bonorum,* sequitur Bartol. *ibidem, num. 1.* Bald. *in l. 1. numero 11. vbi etiam* Salicetus, *nu. 8. C. qui bonis ced. poss.* Addo Roland. à Valle, *consil. suo 7. nu. 14. in 2.* Mattheū Brunum *de Cessione bonorum quæst. 6. principali, nu. 1.*

vbi pulchrè; Ioseph. Cumiam *in Ritus Magnæ Curiæ Regni Siciliæ, cap. 95. num. 37.* & eruditiss. Horatium Carpanū, *supra Statuta Mediolanens. c. 408. num. 174.* Adnectendus est etiam nouissimè Cl. D. Henring. Oldēburgicus, *in suo tract. de Fideiussoribus, cap. 11. num. 78.* vbi cōcordantes adducit. Zasius, *in d. l. finali, de Cess. bonorum,* & Angel. de Clauasio, *in sua Summa, in verbo, solutio, nu. 23.* Addo quoque Matthiam Colerium, *in decisionibus Germaniæ, part. 1. decis. 137. num. 14. & 15.*

2 Ratio autem huiusce Conclusionis ex sententia eiusdem D. Henringij ea esse potest, quia postquam nuncius hoc retulit ad creditorem, vel epistola est ei præsentata, & ab eo acceptata, tunc finguntur omnia corā fieri, & in præsentia, prout ēt & nos aliàs satis abūdè docuimus.

3 Accedat: nam cessio ipsa bonorū potest fieri solo verbo, & sine aliqua sollemnitate, prout est textus apertissimus *in l. in omni cessione, C. qui bonis cedunt. poss.* & sequuntur Communiter ibi Scribentes; ergò nil mirum, si & per epistolam celebrari potest.

Obseruandum tamen pro cognitione materiæ, 4 quod regulariter cedens bonis, de iure non efficitur infamis, textus est apertus, *in l. finali, C. qui bon. ced. poss.* & sequūtur Cōmuniter ibi Scribentes; & clarior est *in l. debitores, C. quibus ex causis infam. irrogetur.*

5 Et multo minus efficietur infamis is, qui hoc modo, videlicèt per epistolam bonorum cessionem facit, vt post alios notat Brunus *dicta quæstione 6. principali, num. 3. & 4.* vbi etiam ampliat hoc procedere, etiamsi vituperosè cederet; id quòd etiam sequutus est post alios Carpanus *in Statut. Mediolanens. præcitato c. 408. nu. 175.*

6 Intellige tamen hoc esse verum, quoad infamiam iuris, non autem facti; ita post Alberic. notat Brunus *d. quæst. 6. nu. 5.* & idem Carpanus post Odofredum *d. cap. 408. num. 176.*

7 Non ignorandum secundò, quòd hodie in partibus, in quibus fit cessio, est consuetudo, quòd fiat modo vituperabili, & per cōsequens, quòd cedens efficiatur infamis, prout animaduertit Bart. *in d. l. finali, de Cessione bonorum;* & sequutus est Brunus *d. quæst. 6. num. 5.* Vnde dixit Angelus *in d. l. finali,* quòd in partibus Italiæ inoleuit consuetudo, quòd ipse cedens bonis, nudus vadat in locum publicum, & notorium, & posteriora percutiat ter ad lapidem, vel columnam, clamando, Cedo bonis.

8 Romæ (vt ad loca particularia descendam) bonis cedere volens Leonem Marmoreum in Scalis Capitolij ascendit, & ibi nates percutiēs, dicit: Cedo bonis. Sic præcisè ibi obseruari retulit Cynus *in l. 1. num. 5. in fine, C. qui bon. ced. poss.* quem sequitur ibidem Albericus, *num. 6.*

Addo Ioannem Baptistam Marchesanum, *Commissionum, seu Rescriptorum vtriusque Signaturæ, Commissione 4. cap. 2. num. 4.*

9 Papiæ similiter lapidem cum natibus percutit, dicendo: Cedo bonis, prout testatum reliquit Brunus *d. quæst. 6. principali, num. 5.*

10 In Curijs Ciuitatis Lugduni, & aliorum locorum, bonis cedentem, remotis familiaribus de culo super lapidem percutere debere, testatus est Guid. Papa, *decis. sua Grationopolitana 343.*

11 In Regno Neapolitano, ante portam maximam excelsi palatij Magnæ Curiæ Vicariæ ciuitatis Neapolis, est positū marmor altū quadratum, & supra est alia columna alba, & ibi ascendunt volentes cedere bonis, & solent manere tantum capite denudato. Sic præcisè decisum esse per Pragmaticam incip. *Don Petrus de Toledo, priscarum legum duritiem, de Cessione bonorum.* retulit Camillus Borellus *in Commentarijs super Pragmaticas Regis Ferdinandi I. incipit: Odia. de Compromiss. §. 1. glos. 3. num. 68.*

12 In Regno Siciliæ, tacto lapide, cessio bonorum dumtaxat cōceditur, si cedentes non sunt Magnifici, & nobiles. Sic præcisè ibi obseruari, & statutum esse, retulit Cumia, *dicto Ritu 95. num. 35.*

13 Statuto Mediolanensi in materia cedentis bonis dispositum est, prout infra.

Si quis voluerit cedere bonis suis, cedat in publica concione, quæ fiat corā Potestate Cōmunis Mediolani, vel eius Vicario, vel Consulibus iustitiæ, de die, pro alijs negotijs pulsatis campanis; ita quod qui cedit, nudus sit, & discalciatus, non habens aliquod vestimentum, vel velamen excepta ferrabula, & sic ascendat super lapidem existentem super palatio magno Broleti Communis Mediolani, antequam Potestas, vel eius Vicarius, vel Consules recedant à concione, & in dicta concione debeat stare à principio ascēsus ipsius Potestatis, vel eius Vicarij, vel Consulum, vsque ad finem descensus, sine aliquo velamine in capite, vel alibi in publico, vt supra, & aliter cessio fata non valeat; sic ad litteram legitur inter Statuta Ciuitatis Mediolanens. *in Rubrica generali, de Extraordinarijs Ciuilium tit. de Cessione bonorum.* De quo quidem statuto meminit Carpanus *cap. 408. in suis Commentarijs super eadem Statuta.*

14 In Ciuitate Ferrariæ obseruatur, vt qui cessit bonis, teneatur portare continuè in capite vnū biretum altum cum signo vulpis coloris crocei decoperto, & apparenti in quolibet quarto latere dicti bireti, & si prædicta obseruata nō fuerint, cessio facta non valet, nec tener ipso iure. Sic præcisè inter Statuta illius Ciuitatis dispositum esse legimus *lib. 2. cap. 134. tit. de Cessione bonorum.*

15 Apud Auinionēses, dimissis brachis in Peyrono Curiæ scinditur sibi lumbar, & inquit cedo bonis. Sic præcisè post P. Iacob. Aureliañ. *in sua Praxi* testatus est Brunus *d. num. 5.*

16 In Ciuitate Arimini obseruatur, quòd recognito debito coram iudice, & indicatis omnibus bonis cum iuramento, asserens se velle bonis suis cedere, exui debeat vsque ad interulam, & sic spoliatus cum sono tubæ, ante ipsum iudicem ducatur ad lapidem marmoreum propè palatium, & ibi super lapidem ter

ponat

ponat se ad sedendum, cum ano nudo, dicendo ter, Cedo bonis. sic præcisè statuto illius Ciuitatis dispositum esse, retulit Brunus *d. loco præcitato num. 5.*

17 In hac tamdem alma Patauina vrbe patria mea, dispositũ est, & obseruatur, quòd volens cedere bonis, depositis omnibus vestimentis, & calciamẽtis, infula, & capelo, exceptis camisia, & ferrabula, in publica concione, vel in maiori palatio, vel Consilio centũ hominibus præsentibus ad minus, per tres vices super quadrum, quòd altum tribus pedibus, ponatur, & sit in maiori sala palatij, & cum natibus super eo percutiat, dicendo ter alta voce: Cedo bonis. Sic præcisè cautum legimus *sub Rubrica de*

18 *Cessione bonorum, in principio,* & aduerte, quòd hoc idem statutum extat Bergomi, prout meminit Albericus *de Statutis, parte prima, quæst. 37.*

19 Sed pulchrã à Scribentibus vidi in hoc proposito excitari quæstionem, & est, an huiusce modi statuta, & cõsuetudines valeant, & de iure sustineri possint?

20 In qua quidem difficultate non est eadem omnium Scribentium sententia.

21 Negatiuam enim primus omniũ tenuit Cynus, *in d. l. 1. C. qui bon. ced. poss. sub num. 5. in fine,* vbi prostulit hæc verba. (*Sed credo, quòd tales consuetudines, & statuta sint contra bonos mores, & contra l. 1. & l. vlt. C. eod. & l. finalē, ff. eod.*) Sequitur Bald. *in l. finali, C. eod. nu. 1. in fi.* vbi tenet ideò talia statuta, & consuetudines nõ tenere, quia oculus videntium infestatur, & est res mali exempli, *ad l. cum supra, de re milit. lib.* 12. Hoc idem Bald. tenuisse visus est *consil. suo* 501. *num. 3. in 5.* vbi subdit, ex cessione facta ita ignominiosè, nihil vtilitatis accrescere creditoribus, nec id esse de substantia ipsius cessionis, sed dumtaxat de accidentalibus, ac ideò talia statuta improbanda; Addo Guid. Pap. *consil. suo* 124. *num. 9.* vbi subdit, eadem statuta esse contra bonos mores, & concordantes adducit Dyn. & Cuman. *in d. l. finali, ff. eodem.* Adnectendus etiam Albericus *in Rubrica, C. qui bon. ced. poss. num. 6. in fine; & in suo tractatu de statutis par. 1. quæst. 37.* vbi præcipuè disputat super inualiditate statuti supradicti Patauini, & inquit, tale statutum non valere, quia est turpe, & eius effectus est turpis & contra bonos mores, & contra libertatem loci, vt cedens ipse incarceretur, & latius, vt per eum. His adnectendi sunt

22 etiam Cotta, *in suis Memorabilibus, in versic. Consuetudo facit licitum, versus finem;* Ioseph. Cumia, *in d. Ritu Magnæ Curiæ* 95. *num.* 36. Roland. à Valle *cõs. suo* 7. *nu.* 13. *cum seqq. in secundo,* & nouissimè Carpanus *d. cap. suo* 408. *num.* 179. Addo Ioan. Bapt. Marchesanum *d. cap. 2. præcitato num.* 4. vbi post plures concordantes adductos subdit, hoc præcipuè procedere, quando vigore rescripti Principis ad cessionem quis admittitur, tunc enim labes illa ignominiæ penitus remittitur, & maximè cum Rescriptum ipsius Principis sit latissimè interpretandum, cum alium non lædat, & supplicanti prosit, & latiùs, vt per eum.

23 Et pro hac opinione (vltra supradicta) considerari etiam potest quod beneficium cessionis bonorum, quod est nedum miserabile, cum ad tantam paupertatem dirigat miserum cedentem, quod vix ei interula dimittatur, sed & flebile, cum acerbissimum existat, cedere bonis, vt pulchrè docet hæc omnia Roland. *citato consil.* 7. *num.* 1. 2. *&* 3. fuit adinuentum à iure, vt succurratur miseris debitoribus, ne in carcerē detrudãtur, vt per Bart. & DD. *in Rubrica, ff. eod.* & Alberic. *C. eod.* ergò non debet posse in eorũ odium retorqueri, vt cum de iure ipsi cedentes infamiæ nota non inurantur, vt supra diximus, cumq; solo verbo, ac nuda volũtate, quacumque sollemnitate prætermissa, cessio ipsa per eos fieri possit, cedentes ipsi vigore dictorũ statutorum infames efficiantur, & teneantur cedere seruato illo actu ignominioso, de quo supra, &c.

24 Obseruandum tamen, contrarium placuisse inter ceteros, D. P. Iacob. Aurelianensi Doctori antiquo *in sua Praxi aurea, tit. de cessione bonorum in 3. notabili, num. 4. & 5.* Inquit enim quod prædicta statuta, & consuetudines sunt laudanda, ex quo hodiè hominum malitia excreuit, quorum multi pecunias mutuo accipiunt, qui plurimum bibunt, & comedunt, parum in suis negotijs vigilantes, & posteà cum ab eorũ creditoribus requiruntur, ipsi absconsis bonis, quæ sibi supersunt, vel maiori parte, non verecundantes bonorum cessionem facere, bonis suis cedunt, & ideò ne faciliores, & ad cessionis refugium promptiores essent, sed potius alijs, sic vitam degentibus essent exẽplo, cõcludit, quòd tales prædicta pati personaliter deberent, nec ob statutum, seu consuetudinem legitimè præscriptam audiri deberent. Quæ quidem opinio, ad fraudes, (vt ipse inquit) debitorum reprimendas, & ad obuiandum creditorum præiudicio, placuit quoque D. Matthæo Bruno, *de Cessione bonorum, dicta quæstione 6. principali, num. 6. in fine.*

25 Cogita; & hæc pauca de hac materia ad rem nostram parum conducentia tetigisse sat sit. Latius Brunus, & alij, *locis iam admonitis;* Adde Do. Menochium *de Arbitrarijs, lib. 2. Centuria 2. Casu* 183. *per totũ,* & Marchesanũ, *d. cap. 2.*

De Litteris Cambij.

SVMMARIVM.

1 *Multæ sunt species litterarum, seu epistolarum.*
2 *Principium demonstrationis est, quod quid est, & communia prius discere, atque ex vniuersalibus ad singularia procedere.*
3 *Cambium definitur, & num. 4.*
5 *Cambium duplex est, siccum, & reale.*
6 *Cambium siccum quid sit,* } *explicatur.*
7 *Et cur ita dicatur.* }
8 *Cambium siccum dupliciter committitur, & num. 9.*
10 *Et vtrumque est prohibitum, & num. 11. & 12.*

N 3 Cam-

13 *Cambia sicca sunt probibita per Constitutiones Pij IIII. & Pij V.*
14 *Item in Regno Lusitaniæ per Pragmaticam Regis Sebastiani.*
15 *Item per decreta Caroli V. & Philippi Regis Hispaniarum.*
16 *Item per Senatusconsultum maioris Consilij huius Serenifs. Dominij.*
17 *Partes latæ in excelso Consilio Rogatorum, circa materiam Cambij recensentur.*
18 *Cambia sicca sunt damnata, etiamsi fiant pro subueniendo alicui in indigentijs, & proprio opere faciendo.*
19 *Cambium reale quid sit, explicatur.*
20 *Cambium reale duplex est, minutum, & per litteras.*
21 *Cambium reale minutum describitur.*
22 *An sit licitum, nec ne, multi contendunt.*
23 *Quod sit permissum, est verior opinio.*
24 *Ratio, & num. 25.*
26 *Cur dicatur reale,* } *explicatur.*
27 *Cur minutum,*
28 *Cambium reale per litteras quid sit, describitur.*
29 *Cur vocetur reale,* } *explicatur.*
30 *Et cur per litteras.*
31 *Cambium reale per litteras tribus modis conficitur.*
32 *Isti modi singillatim explicantur, & de eorum validitate, vel inualiditate differitur, & num. 33. 34. 35. & 36. vsque ad 45. inclusiuè.*
46 *Pulchra proponitur quæstio.*
47 *Resoluitur ex sententia Gabriel. consil. suo 158. in 2.*
48 *Alia excitatur controuersia.*
49 *Pro resolutione videndus Nauar. consilio 32. lib. 5. de vsur. volum. 2.*
50 *Cambium in dubio semper præsumitur reale, non siccũ.*
51 *Ratio.*
52 *An ex litteris Cambij obligatio, & probatio insimul oriatur? ambigitur.*
53 *Conclusio stat pro affirmatiua duobus tamen concurrentibus, videlicet, quod & materia patiatur, & quod loquantur dispositiuè, & num. 54. & 55.*
56 *Litteræ Cambij reuocari minimè possunt, antequam soluatur id, quod scriptum fuit.*
57 *Exemplum.*
58 *Ratio, & num. 59.*
60 *Declara, quando tales litteræ sunt dispositiuæ, secùs si simplicis mandati.*
61 *Ex litteris Cambij oritur obligatio, quando sunt dispositiuæ, secùs si enunciatiuè loquantur.*
62 *Ex litteris Cambij oritur probatio solummodo contra scribentem.*
63 *Amplia, vt ex ipsis litteris Cambij contra ipsummet scribentem probatio inducatur non solum pro eo, ad quem directæ sunt, sed etiam pro tertio.*
64 *Et præcipuè pro eo, cui soluendum erit cambium.*
65 *Ratio, & num. 66.*
67 *Litteræ Cambij contra eum, cui diriguntur, neque obligationem, nec probationem inducunt, nisi acceptentur, quibus tamen acceptatis, remanet obligatus.*
68 *Ratio, & num. 69. 70. & 71.*
72 *Litteris cambij acceptatis, periculum erit illius, cui soluenda est pecunia.*
73 *Ratio, & num. 74.*
75 *Et de hoc nulla potest esse dubitatio.*
76 *In Ciuitate tamen Genuæ contrarium obseruatur inter mercatores.*
77 *Et ista mercatorum obseruantia inter eos facit ius.*
78 *Litteræ cambij tunc demum contra scribentem & probationem, & obligationem inducunt, quando ipsemet scribens tempore, quo ad eum, cui erant directa, fuerunt traditæ, ac consignatæ, diuturna huius lucis vsura fruebatur, secùs si è vita migrasset.*
79 *Litteræ cambij tunc demum acceptatæ, ac approbatæ dicuntur, quando sunt lectæ, & receptæ, & in contrariũ protestatum minimè fuerit.*
80 *Campsores acceptantes litteras cambij, non possunt posteà solutioni contradicere, etiam si mercator qui litteras scripsit, pendente termino solutionis decoxerit, dummodo fuerint ab eo retentæ.*
81 *Mercator recipiens litteras cambij, & eis lectis, ponẽs eas inter alias, puta in filcia, & non contradicens, videtur illas acceptasse, & se obligasse ad contenta in eis, & non poterit eum posteà penitere, & recusare in illis contenta.*
82 *Cautela prudentum campsorum recensetur.*
83 *Accipiens litteras cambij cum protestatione, & posteà simpliciter soluens, censetur soluisse iuxta formam litterarum, cum protestatione.*

De Litteris Cambij.

DE epistolis, seu litteris in genere sumptis, satis abundè hucusque dissemimus. Quoniam autem ipsarum multas extare species nullus est qui ignoret. Aliæ enim sunt cambij, aliæ credentiales, aliæ commendatitiæ, aliæ amatoriæ, aliæ exhortatiuæ, aliæ honorariæ, & aliæ reuerentiales, ideo de singulis ordinarè tamen, & priori quidem loco de ijs, quæ sub nomine cãbij conscribuntur, tractationem instituamus. Verùm quia, (vt ait Philosophus, 1. de Anima.

2 Principium demonstrationis est, quod quid est, & primò Physicorũ rectus dicendi modus secũdum naturam est, cõmunia prius discere, & posteà circa vnũquodque propria speculari, atque ex vniuersalibus ad singularia procedere, cõsequens est, vt antequam ad difficultates præstitutas accedamus, hic sermo noster à definitione, & sic à cõmunioribus proficiscatur. Videndum est itaque in primis pro maiori dicendorum, & intelligentia, ac facilitate, quid sit cambium, & quotuplex.

3 Quod attinet ad primum, definitur cambiũ ex communiori Scribentium sententia, vt sit commutatio vnius generis in aliud genus numismatum, pro emendis rebus ad vsum, & commoditatem humanæ vitæ necessarijs. Sic eleganter descripsit Fr. Fabian. Genuens. *in suo tractatu de Cambijs, p. 1. num. 1.*

4 Hoc idẽ voluit dicere Frater Hieron. de Luca, *in suo pariter tractatu de Cambijs, cap. 1. numero* 4. dum dixit, cambium illud esse, quãdo numisma pro numismate datur. Latius vide per eos. Videndus quoque Lelius Zech. *in suo tractatu de vsuris, cap. 9. numero* 6. vbi pulchrè, &

Leo-

Leonardus Lesius *de iustitia, & iure, lib. 2. cap. 23. dubio primo, num. 1. 2. & 3.* vbi declarat, & explicat. Addo in Ioannem Ozorium *Institutionum Moralium, par. 3. lib. 10. cap. 1.* vbi pulchrè.

5 Duplicis autem generis reperitur esse cambium. Et hæc sint quoad secundum. Aliud enim dicitur siccum, & aliud reale. Siccum dicitur illud, quod re ipsa cambium non est, iustiria, & subiecto carens, & nomine tantum appel

7 latur cambium. Et dicitur siccum, quia debitæ iustitiæ speciem non habet, sed fingitur, cum sit merè mutuum sub vsura factum, & prout latius de hoc Fr. Fabian. *dicto tractatu, par. 1. nu. 35.* & Lelius Zech. *d. cap. 9. num. 3. in fine.* Addo Leonard. Less. *d. dubitatione 1. num. 5. & 6.* Committitur; dupliciter, vt apertè constat ex D. Pij Constitutione.

8 Primus modus est, quando quis pecuniam, puta Florentiæ cum cambio accipit, vt eam soluat Venetijs, & conficiuntur ad id litteræ, quæ mitti debet ad eum locum, vbi moneta soluenda est, quamuis verè, & realiter debitor Florentiæ dumtaxat, vbi cambium datum fuit, solutu rus sit. Conscribuntur tamen litteræ solummodo ad simulandum contractum illum, qui inter dantem, & accipientem cambium, celebratur, quod cambij genus propter id siccum appellatur.

9 Secundò autem modo cambium siccum celebratur, quando litteræ remittuntur in nundinas alicuius loci, vbi debitor, nec pecuniã, nec factorem, cum quo exercere mercaturam soleat, habet, nec habere posse sperat; sed dumtaxat ipsius nomine procurator à campsore constitutus accipit ibi pecunias cũ cambio, & cum recambio illas soluendas remittit Florentiæ; vnde sub illa simulatione persoluuntur vsuræ, & vsurarum vsuræ, quæ ab omni iure tantum damnari solent, ad latè tradita per Petrum Augustinum Morlam *in suo Emporio, par. 1. tit. de rebus creditis, quæst. 25. num. 1.* Et hæc cambia sicca improbum esse fenus ita nũcupatum, & per consequens esse prohibita. Scripsere Caiet. *de cambijs, cap. 1. num. 4.* Sotus *de iustitia, & iure, lib. 6. quæst. 8. art. 1. & latius, quæst. 13. artic. 1.* Armilla *in ver. campsor, num. 4.* Canonistæ omnes, *in cap. Naviganti, de vsuris,* & ex recentiorib. D. Bursat. *consil. suo 399. num. 27.* Addo D. Peregrinum *consil. 85. num. 8. in 3.* & Ioannem Baptistam Cauatium *in suo tract. de cambijs, pag. mihi 222. in principio. cap. de Cambio sicco.* Adeundus quoque Illustriss. Card. Tuscus *Conclus. sua 798. num. finali, in littera C,* vbi subdit, quòd cõsuetudo admittens cambia sicca, & illicita non est attendenda, tanquam nutritiria peccati, & vsurarum adducit Roman. *consil. 238. nu. 11. vers. ad tertium.*

11 Et nota, quod cambium hoc secundo modo celebratum, eo magis dicitur siccum, & per consequens vetitum, quando concurrunt aliquæ aliæ circumstantiæ, & argumenta prauitatem vsurariã in eo contineri præferentes: ita pulchrè Petrus August. Morla, qui si secus ali-

12 ter sensit. Prout quoque cõsuluit Nauar. *lib. 5. suorum consiliorum, tit. de vsuris, consil. 31. vol. 2.* vbi omnium latissimè. Morla inquam, *d. quæst. 25. de rebus creditis, nu. 43.*

13 Id quod etiam apertissimè docuit Pius IV. Pontifex Maximus *in sua Constitutione lata sub anno 1564.* & Pius V. *in Constitutione sua 52. lata sub anno 1571.* vbi vlterius subdit, cambia ipsa sicca exercentes, dignos esse, & plecti debere supplicio aduersus fenerantes constituto, inter quos, & ipsi connumerari possunt.

14 Non ignorandum est quoque quod in Regno Castellæ, ac Lusitaniæ *latissima est Pragmatica* à Rege Sebastiano promulgata 16. *Ianuarij* 1570. per quã huiusmodi cambia sicca, & quæ fiunt intra Regnum, additis etiam alijs iniustis conuentionibus, sub pœnis exterminantur grauissimis.

15 Sic etiam à Carolo V. Imperatore Augustissimo, & à Philippo Catholicissimo, *leg. 8. tit. 18. lib. 5. recompilat.* huiusmodi cambia omnino esse vetita, ac interdicta, apertissimè litteris prodidit P. Morla *d. q. 25. nu. 42. col. 2. in fine.*

16 In hoc felicissimo imperio, ac Dominio Dominorum Venetorum, *Consulto maioris Consilij* 1357. 29. *Martij,* clarè prouisum est, contra cambia, & contractus vsurarios, vt iudices ea reducant ad rectas, & honestas quantitates, id quod etiam obseruetur, quando denarij ipsius contractus cambiorum stipulati essent per publica instrumenta; & prout latius apparet ex præfato Senatusconsulto, de quo *in libris statutorum dictę inclitę Ciuitatis Venetiarũ, pag. mihi 156. a tergo.*

17 Adsunt & aliæ de huiusmodi materia litterarum cambij partes, latæ in Excelso consilio Rogatorum, sub anno 1593. die 14. Decembris, & sub anno 1594. 24. April. Quarum tenorem, cum is parum pertractationi per nos institutę conferre videatur, in præsentiarum recensere superuacaneum iudicauimus.

18 Ampliatur Cõmunis ista Conclusio. Cambia videlicet sicca esse damnata, ac prohibita, vt procedat, etiam si fiant pro subueniendo alicui in indigentijs, & pio opere faciendo; adhuc enim ea interdicta esse apertissimè testatus est Ioannes Baptista Lupus *in suo tractatu de vsuris, §. 2. num. 27.*

Et hæc de cambio sicco.

19 Cambium autem secundo loco reale, sicco oppositum, illud est, quod realiter subiectum, & substantiam habet, & in quo nulla internenit ratio mutui, late Ambros. de Vignat. *in suo tract. de vsuris, ad cap. salubriter, nu. 281. cum seqq.*

20 Et duplicis generis reperitur: aliud enim dicitur minutum, & aliud per litteras.

21 Cambium minutum priori loco dicitur illud, quod est manuale, quando videlicet permutamus nummos aureos cum nummis argenteis, æreis, vel ex qualibet alia materia conflatis, aut è contra pro cuiusque vtilitate.

22 Et licet, an istud cambij genus licitũ sit necnè, multi contendunt.

Crebriori

23 Crebriori tamen calculo Scribentium recepta est opinio affirmatiua. Sic præcisè, & latè testatus est inter ceteros Morla *d. quæst. 25. num. 44. 45. 46. & 47.* & sequitur Gregor. Tolos. *de vsur. lib. 2. c. 2. nu. 5. 6. & 7.*

24 Nec mirum sanè, hic enim lucrum minimè consideratur, quippe quod numismatis valor non attenditur, ac spectatur, iuxta materiam, sed iuxta formam publicam.

25 At eiusdem valoris esse numisma æreum in sua quantitate, ac est aureum, vel argenteum. Text. est apertus, vbi etiam Doctores notant, *in l. 1. ff. de contrahenda emptione.*

26 Dicitur autem reale: quia sine quauis fictione re ipsa siue realiter, & cum effectu numismata diuersorum generum, quæ sunt veræ res, ad inuicem commutantur.

27 Dicitur quoque minutum, secundum aliquos, quia vt plurimum, huiusmodi numismatum commutatio minutè, & in parua quantitate, & summa pecuniarum fit. Pulchrè Fabian. *dicta par. 1. de cambijs, nu. 4.* Videndus de hoc Thomas Card. de Vio, *in suo tractatu pariter de cambijs, cap. 1. nu. 1.* & Lelius Zech. *de vsuris, c. 9. nu. 10.*

28 Cambium verò reale secundo loco per litteras, tunc fit, quando ab altera contrahentium parte in vno loco, siue Regno datur numisma vnius generis, & pro eo numismate ab altero contrahentium aliud numismatis genus alibi, siue alio in regno, litterarum, vt decet adminiculo, efficaciter consignatur; pulchrè Lelius Zech. *d. cap. de vsuris, nu. 11.*

29 Huiusmodi autem cambium vocatur reale, ratione superius dicta, *nu. 26.*

30 Vocatur verò per litteras, quia litteris, vt decet, efficaciter, & cũ effectu perficitur, & completur. Sic post alios Virginius de Boccatijs, *de interdict. vti possidetis, c. 18. nu. 174.*

31 Non ignorandum tamen tribus modis principaliter cãbium ipsum reale per litteras confici posse, quidquid dixerit Lelius Zech. *d. cap. 9. nu. 11.* qui quidem ipsum communiter septem fieri solere modis apertissimè testatus est.

32 Primus quidẽ est, quando quis Venetijs putà habet pecuniam, qua indiget Romæ, & est alius, qui habet pecuniam Romæ, qua indiget Venetijs. Hi pro cuiusque vtilitate, & commodo cambiare, vt ità dicam, ac permutare inter se assolent tantam pecuniæ quantitatem, quantam sibi necessariam esse dignoscunt. Et hæc

33 est prima species cambij realis per litteras. Et huiusmodi cambium esse licitum, ac permissũ, quãdoquidem neque damnum vllum, neque lucrum alterius partis videri intercedere, nullus est, qui eat inficias. Sotus *d. lib. 6. de iustitia, & iure, quæst. 10. art. 1.* Instructorium negotiantium, *lib. 2. cap. 3.* Nauar. *in d. cap. Nauiganti, nu. 61. & 70. cum concordantibus.*

34 Secundus autem modus est, quando quis tantam pecuniã dat campsori Venetijs, quanta eget Romæ, vt ea soluatur ad nundinas Septembris, vel alterius mensis Romæ, vbi eam necessariam esse sibi intelligit, quam debet remittere campsor per litteras cambij ad prædictam Vrbem Romanam certa mercede constituta.

35 Et huiusmodi genus cambij, dummodo iusti lucri, & mercedis modus nequaquam excedatur, sed iuxta eorum generalem consuetudinem fiat, absque dubio permittitur, & exerceri potest, sic infiniti, quos refert, & sequitur Morla *d. quæst. 25. num. 48. col. 2. ferè in fine,* & post plures relatos respondit Botta *cons. suo 56. nu. 10.*

36 Tertius, & vltimus modus est, quando scilicet aliquis egens certa pecuniæ quãtitate in Vrbe Romana, eam accipit cambio in eadem ciuitate cum hac conditione, & obligatione, vt eamdem soluat Venetijs ad tres, vel quattuor menses à die acceptæ pecuniæ, cum quodam etiam lucro ipsius dantis.

37 Sed an huiusmodi species cambij sit licita, & permissa, non est eadem omnium Scribentium sententia.

38 Laurentius enim de Rodulphis, Hieron. Lucas, & alij, quorũ argumenta referuntur à Nauar. *in d. cap. nauiganti, num. 10.* Instructorium negotiantium, *cap. 7. & 8.* & multi alij tenent aperte, huiusmodi cambium esse mutuum feneratitium nomine cambij simulatum, & latens, & per consequens prohibitum.

39 Contrarium tamẽ à Theologis, & iuris Pontificij peritissimis Doctor. receptissimum est, & approbatissimum, nimirũ huiusmodi cambium suaptè natura permittendum esse cessante omni dolo, & simulatione. Nam vt apertè infinitis legibus permissum est, prout *in l. si remunerandi, §. manus, ff. mandati, in l. hoc iure, §. Labeo, ff. de donationibus, & in l. pupillus, in fine, ff. quæ in fraudem credit. cum concordantibus.* Campsor pro opera

40 sua, & industria iustam mercedem accipere securè, & licitè potest.

41 Quapropter si cambium fictum fuerit, dicemus esse siccũ, quod maximo iure, summaq; ratione Pontifices maximi vti vsurariam redolens prauitatem, omninò damnandum, & ex-

42 plodendum esse voluere. Sin autem cambium reale, & verum fuerit dicendum, & asserẽdum erit Reipublicæ esse admodum necessarium, vt comercia, quæ qui è mundo tollit, & exterminat, solem ipsum auferre, & exterminare videtur, possint persistere, & permanere, & cum

43 maiori Reipublicæ vtilitate conseruari. Quod etiam prudẽtissimè idem Pontifex Pius V. considerans, & perpendens, cambia ipsa realia, & vera exercendi rationem Christianæ Reipublicæ permisit.

44 Accedat istud cambium reale nullo pacto ad contractum mutui, quo casu esset reprobatum, accedere posse. Mutuum enim eius est naturæ, vt mutuatæ sortis periculum in accipien-

45 tem transferat. Cambium verò illud campsori, sin minus forsan sorte principali contingat accipere, qđ quandoque accidit, absque dubio relinquit, & idcirco cum is contractus sit potius

tius permutationis, & negotiationis, quia nu-
misima, vt dicitur, pro numismate datur, licitus
iudicatur, nec spes lucri in eo damnatur, prout
in alijs negotiationibus, cum industriæ, labo-
rum, periculorum, expensarum, & aliorũ hu-
iusmodi in præsentiarum omnino sit habenda
ratio. Sic eleganter Thomas Card. de Vio, *de
cambijs, cap. 3. nu. 2. & 3.* Hieron. à Luca, *in suo pa-
riter tractatu de cambijs, versic. sequitur alius tertius,
numero 21.*

46 Sed pulchra in hac materia cambiorum ex-
citari potest quæstio, & talis est. Titius merca-
tor verè dat pecuniam Sempronio mercatori
Barchinonensi, acceptis litteris, quibus idem
Sempronius mandat Lugduni personæ à Titio
nominatæ tot marchas solui. Postea idem Ti-
tius requisitus à Caio etiam mercatore ciuita-
tis Barchinonensis, ordinat ipsimet Sempro-
nio, vt dictas Marchas Caio, vel personæ ab eo
nominatæ in ijsdem nundinis soluat, & Caius
in eadem ciuitate Barchinonensi promittit in
primis nundinis in eadem ciuitate soluere pre-
tium dictarum marcharũ sibi, vel personæ ab
eo nominatæ Lugduni solutarum, Barchino-
ni, veluti in illis nundinis marchæ Lugduni ac-
ceptę pro ciuitate Barchinonensi communiter
soluentur. Dubitur modò, an genus istud cam
bij sit licitum, nec ne? An verò tanquam sub
constitutione Pij V. comprehensum, sit inter-
dictum, ac vetitum?

47 In huiusmodi difficultate Hieron. Gabriel.
consil suo 188. in secundo, ex professo, & pulchrè
pro validitare respondit, vide per eum.

48 Altera secundo loco non minus pulchra,
quam difficilis potest etiam sic proponi cõtro-
uersia, & talis est. Quidã solicitator, siue actor
negotiorum, quæ ex Hispania ei Romam com
mittuntur, cum mandato accipiendi pecunias
ad expedienda necessaria ab aliquo campsore,
accipit ipsas à semetipso, vt liberetur ab onere
quærendi fideiussores dandos campsoribus, &
etiam animo lucrandi sibi id, quod campsor
lucrifacturus erat, & postea mittit litteras in
Hispaniam, vt suus responsalis recipiat illas cũ
cambio paulò minore illo, cum quo soluen-
dæ essent, si acciperentur à campsore, & data
dilatione paulo maiore, quam dat campsor ad
soluendum sibi. Quæritur, an liceat ei hoc
facere?

49 De huiusmodi difficuttate videndus Nauar.
consilio 32. lib. 5. de vsuris, volum. 2. vbi pulchrè, &
ex professo.

50 Pro coronide autem eorum, quæ de hac ma
teria, quod tamen ad cognitionẽ terminorum
spectat, dicturi sumus, sciendum est, in dubio
semper cambium præsumi reale, non autem
siccum, quod est prohibitum.

51 Nemo enim vsurarius censeri, aut præsumi
debet. Est enim delictum grauissimum, & sce-
lus nefarium, & ab omni humanitate prorsus
alienum, & plane Christano homine indignũ,
vt constat *ex l. merito, ff. pro socio, & ex cap. estote
misericordes, extra de reg. iuris cum concordantibus.*

52 His sic pro intelligentia breui terminorum,
ac maiori dicendorum facilitate pręmissis. Ad
id modo, quod principaliter ꝓpositi nostri est,
sermonem conuertamus. Vidẽdum est igitur,
an ex ipsis litteris cambij probatio aliqua, &
obligatio oriatur?

53 In qua quidẽ difficultate, rem paucis, prout
moris nostri est, complectendo, & probatio-
nem, & obligationem ex ipsis duobus tamen
concurrentibus, videlicet, quod & materia pa-
tiatur, & quod loquantur dispositiuè: proma-
nare concindito. Sic præcisè docuit Bald. *in Ru
brica, C. de constituta pecunia, nu. 15.* vbi adducit text.
in l. Titius, iuncta l. quidam, ff. eodem tit. & sequitur
post multos alios relatos Mascard. *Conclus. sua
631. num. 1. & 2. & Conclus. 990. nu. 1.* vbi subdit,
quod licet regulariter per epistolam obligatio
54 non contrahatur, sed inducta tantum probe-
tur, vt *in l. epistola, l. emptor, §. Lucius, ff. de pactis, & in
l. Lucius, ff. de fideiussor.* Hoc tamen minimè proce
dit, si subiecta materia patiatur, tunc enim obli
gationem quoque ex ipsis induci clarissimum
55 est. Exemplum potest esse, quando quis con-
stituit se solututũ pro alio, & obligatio in perso
na alterius iam erat contracta, vt probatur lo-
cis citatis, *& in l. fin. ff. de actionibus, & obligat. cum
concordantibus per eum deductis.* Sequitur hoc idẽ
pręcisè Henric. Schuuarthzenthaler. *in suo tra-
ctatu de stipulationibus, pag. mihi 872. num. 78.*

56 Ampliatur ista cõmunis Conclusio, vt adeò
vera sit, vt nec huiusmodi litteræ cambij reuo-
cari possint, antequam soluatur, quòd scriptũ
fuit, ita præcisè Bald. *in dicta Rubrica, C. de constit.
pec. num. 16.* eum sequitur Iason *in repetitione sua,
l. admonendi, num. 152. de iureiurando,* vbi pulchrè,
& post plures alios relatos Mascard. *dicta Con-
clus. sua 990. nu. 2.* Addo Petr. Fuscum *in suis Sin-
gul. in vers. litteras cambij,* & Schuuartzenthaler,
d. pag. 872. num. 79.

57 Ad exemplum autem pro iunioribus potest
adduci aurea decisio Ioannis Andreæ *in additio-
nibus ad Speculator. in tit. de deposito sup. rubr.* vbi ta-
lem facti speciem decidit.

Deposui aureos centum penes Titium cam
psorẽ, & dum essem debitor Sempronij de cen
tum, eo absente, iubeo præfato Titio campso-
ri, penes quem deposueram, quod illa centum
soluat ipsi Sempronio creditori meo. Titius
describit illa centum ad partitam Sempronij
dubitatur, numquid ego possim postea reuo-
care, & inhibere ipsimet Titio, ne amplius
soluat?

Et decidit ibi pulchrè Ioan. Andr. pro nega-
tiua, & ita refert plures Doctores antea consu-
luisse; sequitur hoc idem pulchrè Puteus *decis.
sua 126. num. 3. lib. 3.* vbi quoque rationem ad-
58 ducit, dicens. Quia res nõ est amplius integra,
prout etiam docet Bimius *conf. suo 50. num. 92. in
primo,* & quia litteræ cambij ex sui natura sunt
irreuocabiles, & latius, vt per eum. Huic eidem
sentẽtię subscripsit quoque Illustr. Card. Tusc.

Conclus.sua 13.*num.* 2.*in littera C,& num.* 3. vbi hoc limitat in quodam casu, vt per eum, quem con sulas, & D.Ioannes Baptista Cauatius *in suo tractatu de Cambijs*, *pag*.224. *cap.de litteris*, *vers.quaero an littera*, *il* 3.*& il* 4.

59 Adde, quod vbi mercatores se subscripserunt debitores in suis libris, non conceditur ipsis amplius reuocatio, quia in eorum scriptura stabiles esse debent, sic praecisè Bimius *d.consilio* 50.*num*.87.*in* 1.

60 Hanc tamen ampliationem rectè intelligas procedere, quando tales litterae essent dispositiuae, tunc enim eae non possent amplius reuocari, secus si essent litterae simplicis mandati, *ad notata in l.vtrum praesente, in vers.vnde falsam, ff.cod. de constit.pec.* Sic praecisè Bald. *in d.Rubr.C.de constit.pec.num*.16.& Ias.*in d.l.admonendi,num*.152. Sequitur P.Bimius *d.consil.suo* 30.*nu*.84. Addo Benuenut.Strach.*de Assecurationibus, glos.* 1 *num*.45. & Illustr.D.Card.Tuscum *Conclus.sua* 362.*nu*.3. *in litttera L.*

61 Praeterea, quod de obligatione diximus, declara dumtaxat procedere, prout etiam superius ex Bald.annuimus, quando hae litterae cambij sunt dispositiuae, secus si enũciatiuè loquantur, hoc enim casu probationem solummodo ex ipsis induci deciditur apertè *in l.Publia, in fine, ff.depos.* sic praecisè post Marsil. Toler.& alios, Mascard.*d.Conclus*.990.*nu*.4. vbi subdit eas tantum probare, maximè contra illos, qui publicę tenēt stationes, seu banchas, vt vtar verbis Boerij *decis.sua* 332.*num*.8. quia eorum epistolę censentur loco librorum, cum de consuetudine ipsorum registrentur in libris, ad tradita per Zabarel.*cons.suo* 163.sequitur hęc omnia Schuuartzenthaler, *pag*.873.*nu*.80.& 81.

62 Tertiò intellige haec omnia, & declara pariter procedere quoad personam dumtaxat ipsius campsoris scribentis, cõtra eum enim vtique probant, prout est text.clarissimus *in l.si litteras, C.mandati.in d.l.Publia, §.fin.ff.depos. cum cõcordantibus deductis per* D.Decian.*consil.suo* 108.*num*. 15.*in secundo.*

Addo Boerium *decis.sua* 282.*nu*.7. vbi ad hãc materiam docet, quod si Titius soluat centum Sempronio pro totidem quae recipit ab eodē, hoc in casu litterę illae cambij probãt receptionem aduersus ipsum Titium scribentem.

63 Amplia, vt ex illis ipsis litteris contra ipsummet scribentem, probatio inducatur nõ solum pro eo, ad quem directae sunt, sed etiam pro tertio; sic post multos relatos D. Mascard.*d.Conclusione* 990.*num*.5.& praecipuè pro eo, cui soluendum erat cambium, Rot. Genuens.*decis*.146.

64

65 Eae enim semper videntur in fauorem ipsius scriptae, sic post Bald. & alios Decian. *cons*.108. *num*.13.*in secundo.*

66 Quippe quod negotium in litteris cambij semper dicitur ad eum spectare, ad quem pecunia est soluenda. Bimius *consil.suo* 50.*num*.67. *in primo.*

67 Contra autem eum, cui ipsaemet litterae diriguntur, neque obligationem, neque probationem inducunt, nisi acceptentur, quibus tamen acceptatis remanet obligatus, *iuxta l.si filius, ff.ad Maced. cum concord.* alias per nos in simili deductis *supra, lib*.1. Nunc autem addo Schuuartzenthaler, *pag*.873.*num*.81.& 82. Ioan. Baptistam Cauatium *de Cambijs, cap.de soluente in loco ad quem pag*.230.*colum*.2.*versic.quaero, an recipiens*, & Clar. Fachineum *consil.suo* 42.*num*.3.*vol*.2.*& consil*.62. *num*.2.*eod.*

68 Et ratio tunc ea potest esse, quoniam per litteras acceptatas dicitur facta quasi quędam copulatio consensus duorũ simultanei, vt inquit Bald.*in l*.2.*ff.de pactis*, & probatur *in l.qui autem, in fin.ff.de constit.pec.& in l*.1.*ff.de contrab.empt.in versiculo, & per litteras.*

69 Epistola enim semper loquitur, *l*.1.*de off.praefect.vrb.& l.saepe audiui Caesarem, ff.de off.praesid.cum*

70 *concord.*& ideo promissio vel mandatum factũ per epistolam semper loquẽtem perficitur per receptionem ipsius epistolae, & ad illud tẽpus, quo recipitur retrotrahitur, *l.qui absenti, ff.de acq. possess.& l.absenti, ff.de don.* tunc enim, cum is, ad quem missa est, recipit, & tacet, vel exequitur, dicitur & ipse consentire, sic mutua oritur, ex tũc obligatio, vt per illum text.dicunt & Bart. & Bald.*in l.Titius, in fin.ff.de constit.pec.& in l.cum tabernam, §.pen.ff.de pign.cum concord.deductis* per Decian.*cons.suo* 108.*num*.17.*in* 2.

71

72 Obseruandum est tamen, quòd huiusmodi litteris acceptatis, cambij periculum erit illius, cui soluenda est pecunia, & ratio est in promptu, nam cum litterae sunt expeditę, & acceptatae, breui manu videtur illi fuisse numeratum, & ab eo denuo penes ipsum campsorem depositum, vel quia satisfactum illi censetur, sic post Bald. Marsil.& alios, Mascard.*dicta Conclus*. 990.*num*.8.

73

74 Vel quia (vt inquit Salicet. *in d.l.si filiusfam, ad Maced.* quem sequitur Corras. *in d.l.admonendi, num*.73.*versic.vnde melius.*) dimittens litteras ipsas cambij penes campsorem, acceptat eum debitorem, *l.inter causam, §. abesse, ff.ad Macedon.* & e contra campsor acceptat ipsum dimittentem, seu praesentantem in creditorē, & de hoc mea quidem sententia, nulla potest esse difficultas, id enim sequitur quoque Alex.Rauden sis *decis.sua Pisan*.4.*nu*.108.

75

76 Non ignorandum tamen, quòd in ciuitate Genuae inter mercatores ibi commorãtes contrarium obseruatur, ibi enim quotiescumque quis facit litteras cambij, & ille, cui diriguntur, acceptat, & postea non soluit ipsas litteras, scribens, remanet obligatus. Ego enim, v.g. qui pecuniam numeraui cambio, habeo secundum eos vtrumque obligatum.

77 Et aduerte, quòd ista mercatorũ obseruantia inter eos facit ius, sic praecisè colligitur ex Rota Genuens.post plures ibi relatos *decis*.2.*numero* 41.*& decis.sua* 8.*nu*.17.*&* 18. sequitur Raudensis *d.num*.108.

78 Obseruandum secundo principaliter, tunc demum

demum litteras istas contra scribentem, & probationem, & obligationem inducere, quando ipsemet scribens tempore, quoad eum, cui erant directæ, fuerunt traditæ, ac consignatæ, diuturna huius lucis vsura fruebatur; secus si antequam traderentur, ex hac vita migrasset, & hoc per doctrinam Innocentij, *in cap. cum dilectus, de succes. ab intestato*, de qua aliàs satis abunde sumus loquuti, Sic in puncto de litteris cambij post Strach. docuit Mascard. *d. Conclus. 990. numero 9.*

79 Animaduertendum tertio, litteras ipsas cambij tunc demum acceptatas, ac approbatas dici, quando sunt lectæ, & receptæ, & in contrarium protestatum minimè fuerit, sic in terminis docet Ang. *in d. l. si filiusfam. in fine*. & Angel. refert, & sequitur Corset. *in suis Singul. verf. taciturnitas, num. 2.*

80 Hoc idem præcisè tradit Salicet. *in d. l. si filius familias*, vbi notat per illum text. contra campsores acceptantes litteras cambij, vt non possint postea solutioni cõtradicere, etiam si mercator, qui litteras scripsit, pendente termino solutionis, decoxerit, quod putat verum, si penes ipsummet campsorem litteræ sint dimissæ, & ab eo retentæ, & Salicet. refert, & sequitur Corras. *in d. l. admonendi*. Sic etiam pulcherrimis alijs rationibus motus respondit elegantissimus Dominus Vicent. de Franc. *decis. sua Neapolit. 303. per totam*, vbi quoque Sacrum Consilium die 26. Nouembris 1583. ita iudicasse subnectit.

81 Addo Cæpol. *Caut. sua 9. num. 1.* vbi inquit, quod mercator recipiens litteras cambii, & eis lectis, ponens eas inter alias, puta in Filcia, & non contradicens, videtur illas acceptasse, & se obligasse ad contenta in eis, & non poterit eum postea pænitere, & per consequens non poterit in illis contenta recusare. Sic etiam docuit Alexand. *in addit. Bart. in l. eum tabernam, §. 1. numero 5. in versic. ex hac lege, de pignoribus*, Socin. iun. *consilio 121. numero 31. libro 2.* Parisius *consilio 5. numero 206. in quarto*, & Rota Genuens. *decis. sua 135. num. 2.* Addo Iacobum Schultes *lib. 1. quæst. sua 43. num. 9.* vbi concordantem deducit, D. Pacian. *de probationibus.*

82 Ideo prudentes campsores, quando recipiunt litteras cambij, & nolunt eas approbare, scribunt in dorso litterarum se illas recepisse, & non acceptasse. Talis enim scriptura in dependentibus ab animo, & sola voluntate scribentis plenè probat, *l. Nesennius*, vbi Bart. *ff. de negot. gest. cum concord.*

83 Est benè verum, quod acceptans litteras ipsas càmbij cum protestatione, & postea simpliciter soluens, censetur soluisse iuxta formam litterarum sine protestatione, sic pulchrè Rota Genuens. *decisione sua sexta*. Et hæc sufficiant.

De litteris cambij.

Contra quem sit dirigenda actio litteris cambij casu amissis, ad petendam pecuniam illis contentam.

QVAESTIO I.

SVMMARIVM.

1 *Litteris cambij casu amissis agendum esse contra illum, penes quem fuerat factum depositum, liberando tamen ipsum mercatorem ab ipsis litteris per publicum, & sollemne instrumentum. Respondit Baldus.*

2 *Eum sequutur Ias.*

3 *Et communiter omnes Scribentes.*

4 *Author autem pro veriori resolutione distinguit, & num. 5. cum seq. vsque in finem.*

Visso, an ex litteris cambij obligatio aliqua, & probatio oriatur, nonnullæ modo, quæ de illarumdem materia à Doctoribus nostris passim excitari solent difficultates, discutiendæ sunt.

Dubitatur igitur primò, contra quem sit dirigenda actio litteris cambij casu amissis, ad petendam pecuniam in illis contentam.

1 Bald. in huiusmodi difficultate *in l. instrumenta, in fine, C. de fideicommissis*, sentit apertè, litteris cambij in itinere amissis agendum esse contra illum, penes quem fuerat factum depositum, non obstante, quod ille, ad cuius fauorem littere fuerunt exaratæ, illas restituere nequiret, liberando tamen ipsum mercatorem ab ipsis litteris per publicum, & sollemne instrumentum.

2 Hoc idem sequutus est etiam Ias. *in repetitione l. admonendi, num. 153. de iureiur.* vbi pro maiori corroboratione adducit text. notab. *in l. huiusmodi, §. si ita cui, de legat. 1.* idem Ias. *in d. l. instrumenta, C. de fideicommis. num. 2.* vbi quoque Paulus de Castro.

3 Hanc eamdem decisionem Baldi sequutus est quoque Bursat. *consil. 39. num. 12.* Mascard. *Conclus. sua 631. num. 8.* vbi post Cottam limitat, quãdo simulatè, & dedita opera fuissent amissæ, & Schuuartzenthaler, *in suo tract. de stipulat. pag. 872. num. 79.*

Addo Pacian. *de probationibus, lib. 1. cap. 63. nu. 139.* Gayll. *lib. 2. Obseruat. 37. num. 8.* Vincentium de Franch. *decis. sua Neapolitana 498. num. 2.* & Antonium de Gamma *decis. sua Lusitaniæ 336. nu. 1.* vbi omnium pulcherrimè, & elegantissimè. Adnectẽdus est etiam D. Bernardus Greuęus, summus practicus, *lib. 2. practicarum conclusionum, conclus. 37. in sua coronide num. 1. & 2.* vbi nonnullos alios concordantes deducit.

Sic etiam decisum esse *in cap. Regni Regis Carol. 120.* apertissimè testatus est Nicolaus Intrigliol. *lib. 2. Singul. suo 70.* Sic quoque inter mercatores

tores vidisse Genuæ continuo obseruari, testatur D. Petrus de Benintendis, *decis. sua Bononiensi, 58. per totam.*

4 Ego autem, (vt vera, & realis huiusce controuersiæ mea quidem sententia, habeatur resolutio) ita arbitror distinguendum. Aut hæ litteræ cambij in itinere amissæ, fuerant iam delatæ ad eum, ad quem erant directæ, & ab eodem acceptatæ, & postea casu amissæ; aut fuerunt deperditæ, antequam perferrentur.

5 Si primo. Firma sit Conclusio. pro repetitione agendum esse contra eum, qui litteras ipsas cãbij semel acceptauit. Nec mirum. Cam-
6 psor enim cum litteras accipit, illico constituit se debitorem penes perferentem, cõtentus est enim illi soluere pecuniæ quantitatem, de qua in litteris. Pulchrè Rota Genuens. *decis. 168. nu. 2.* vnde periculum ad ipsum tamquam debitorem merito spectare debet.

7 Et hinc est, quod si forsan iste campsor, qui litteras accepit, efficeretur non soluendo, vel aufugeret, periculum absque alio esset creditoris. Satisfactum enim sibi videtur; ex quo campsorem illum, siue nummularium in debitorẽ acceptauit, nec aliquo pacto aduersus eũ, qui primo litteras exarauit, agere posset, prout in his terminis pulchris rationibus motus docuit Bald. *in l. pro debito, nu. 2. C. de bon. authorit. iudic. possidend.* quem post infinitos relatos sequutus est etiam Alex. Raudens. *decis. sua Pisana 4. nu. 108.*

8 Alia etiam potest adduci ratio, & est Bart. *in l. singularia, ff. si cert. pet.* nam cum litteræ sunt expeditæ, & acceptatæ, breui manu videtur illi, qui litteras pertulit, fuisse numeratum, & ab eo denuo, penes ipsum campsorem depositum, vnde merito contra illum actio intẽtanda est. Sequitur hoc idem præcisè Petr. de Vbald. *de duobus fratribus, par. 8. princip. nu. 33.*

9 Si verò secundò, id est, si litteræ sunt in itinere deperditę, antequam ad illum, ad quem sunt exaratę perferantur; tunc sumus in comperto, periculum spectare ad illum, qui litteras dedit; data tamen cautione, de qua supra, & ita procedit aurea decisio Baldi.

10 Pro qua etiam facit: nam quæ litteris explicantur, nũquam sortiuntur effectum, nisi litteris præsentatis ei, ad quem ipsæ mittuntur, per text. *in l. qui absenti, ff. de acquir. possess.* & per Doctores omnes, *in l. singularia, ff. si cert. pet.* Si sic est, ergo contra illum de necessitate, qui litteras dedit, pro repetitione agendum est, non autẽ contra eum, ad quem litteræ erant destinatæ.

An pro litteris cambij competat regulariter priuilegium hypothecæ.

QVAESTIO II.

SVMMARIVM.

1 *Pro litteris cambij de iure communi non competit priuilegium hypothecæ.*

2 *Subscribens se litteris cambij, vel schedulæ, quam bancharium appellant, in qua fiat per debitorem promissio de soluendo sub obligatione generali bonorum, non ideo minus se obligat, nec vllo modo contrahitur pro dicto debito hypotheca, nisi id in subscriptione expressum sit.*

3 *Ratio, & num. 4. & 5.*

6 *Ex consuetudinibus, & sanctionibus particularium locorum pro litteris cambij datur hypotheca.*

7 *Sic enim respectu cambij veri, & realis, dispositum est per statuta Mediolani.*

8 *Per statutum Auenionense litteræ cambij habent hypothecam à die recognitionis.*

Litera succedit hic dubitatio, & est, an pro litteris ipsius cambij competat regulariter priuilegium hypothecæ. 1
Cui quidem difficultati satisfaciendo, rem de iure communi pro negatiua esse definitam, apertè concludito. Sic in terminis docuit Petr. Surd. *consil. suo 499. num. 2. in quarto.* Sequutus est etiam Ioannes Baptista Cauatius, *in suo tract. de cambijs, pag. mihi 235. cap. de actione, qua datur occasione litterarum cambij,* vbi subdit non reperi iure cautum, quòd detur.

2 Et hinc est, quod subscribens se huiusmodi litteris, vel schedulæ, quam banchariam appellant, in qua fiat per debitorem promissio de soluendo sub obligatione generali bonorum, nõ ideo minus se obligat, nec vllo modo contrahitur pro dicto debito hypotheca, nisi id in subscriptione expressum sit. Sic præcisè Bursatus post Strach. ibi relatum *consilio suo 103, numero 25.*

3 Et ratio (mea quidem sententia) ea potest esse: quoniam vox ista, *cambium,* antiquis Romanis, & Iurisconsultis, prorsus incognita fuit;
4 Quamuis etenim in foro Romano frequentissimi essent argentarij, nummularij, trapezitę, vel mensarij, fide publica deputati ad gerenda negotia, & instrumenta, vt probat text. *in l. Prætor ait, in l. si quis ex argentarijs, in l. quidam, l. vbi, l. argentarius, ff. de edend. in l. si hominem, §. quoties, in l. quod priuilegium, ff. depositi, in l. si ventri, §. in bonis, de priuilegijs creditorum, cum infinitis alijs concordantibus,* quos refert Reuard. *lib. 1. var. c. 15.* Fornet. *lib. 3. Selectionum, cap. 8.* Sigon. *de antiquo iure Romanorum, lib. 2. cap. 1.* & Petr. Gregorius Tolosan. *Syntagm. lib. 23. cap. 3.*

5 Cambium tamen ipsum minimè agnouerunt. Fuit enim postea à Gothis, vel Longobardis adinuentum, & ab Italis, atque Hispanis receptum, vt constat *ex cap. 1. §. cum autem, si de inuestitura feudi fuerit controuersia, & ex cap. 1. §. si quis dominus, quo tempore miles, &c.* vbi cambium significat permutationem, ex gl. & Communi, ibidem; in eademq; significatione ab Hispanis sumitur, *l. 1. cum sequentibus, tit. 11. lib. 3. fori, l. 1. cum sequentibus, tit. 6. par. 1. & l. 1. cum seqq. tit. 18. libro 5.* Compilat.

6 Dixi autem (rem pro negatiua definitam in iure communi inspecto) quoniam ex consuetudinibus,

nibus, & sanctionibus particularium locorum secus definitum est.

7 Ex nouis enim Constitutionibus Mediolani (vt ab his exordiar) de quibus sub titulo de officio Abb. *in §. eo amplius, libro* 5. concessa est proculdubio hypotheca pro litteris ipsius cambij veri, & realis.

8 Per statutum Auenionense sub *titulo de litteris cambij, lib.* 2. expressè cautum est, vt à die recognitionis dumtaxat litteræ ipsæ cambij habeāt hypothecam, quæ cum sit introducta à lege sine facto hominis, tacita vocatur, *ad not. per glos. in §. item Seruiana, in ver. pignoris,* & ibi late Ias. *Inst. de action.* testis est de hoc præcisè Hier. Laurent. *decis. sua Auenionens.* 146. *numero* 1. & 4. Et hæc Satis.

Dubitatur tertio loco, an ex litteris cambij contra tertium probatio aliqua inducatur?

Et aliqualem saltem induci, arguendo de libris mercatorum ad eorum epistolas, post Zabat. Boer. & Menoch. docuit præcisè Mascard. *d. Conclus. sua* 990. *num.* 6. Hoc idem post Strach. relatum tradidit quoque P. Bimius *conf. suo* 50. *num.* 83. *vol.* 1.

Hic obiter nota, quod litteræ ipsæ cambij scriptæ alicui probant contra scribentem ad fauorem tertij, cui soluendum erat cambium pulchrè Rota Genuens. *decis. sua* 146.

Quomodo creditori cambij subueniendum contra debitorem morosum. Ambigitur 4.

1 Ioannes Baptista Costa post plures relatos *in suo tractatu de iuris, & facti ignor. Centur.* 1. *dist.* 24. *num.* 10. inquit, quod si debita per morosum cambia sint realia, præcedentem requirunt intimationem de satisfaciendo, ac iustificationē postea, quod ob retardatam solutionem fuit accepta pecunia ad cambium, interueniente quoque necessitate ipsiusmet creditoris sic accipiendi, quo casu ipsemet debitor creditori nouo sui creditoris integraliter exinde satisfacere tenebitur. Hoc idem docuit antea Rota Genuens. *decis. sua* 143. *num.* 1. Videndus etiam Lanarius *consil.* 23. *num.* 6. vbi post Bald. *relatum in rubr. C. de constit. pec. num.* 7. inquit, quod ad ip-

2 sum debitorem in mora constituendum, opus est, vt creditor mittat, vel eat ad accipiendam pecuniam.

Quænam actio pro litteris cambij concedatur.

QVAESTIO V.

SVMMARIVM.

1 *Nemo sine actione experitur.*

2 *Pro litteris cambij actio mandati regulariter competit.*

3 *Et dicitur personalis, vt illa, quæ oritur ex contractu vel quasi.*

4 *Cambium est contractus.*

5 *Sed an sit nominatus, vel innominatus, non est eadem omnium scribentium sententia.*

6 *Author nominatum esse opinatur.*

7 *Ratio.*

1
CVM regulariter sine actione nemo experiatur, iuribus vulgatis. Congruo hic loco, quænam actio pro litteris ipsius cambij concedi, ac intentari soleat, inquirendum est.

2 Et regulariter actionem mandati competere constat inter omnes. Si enim Titius mandet Mæuio campsori, quod mihi illam pecuniæ quantitatem soluat, quam ego in exequutione dicti mandati sibi numeraui, proculdubio orta est obligatio, ex contractu mandati, vel constitutæ pecuniæ, prout declarat Bald. *consil.* 348. *in* 1. *& in Rubrica, C. de constituta pecun. nu.* 12.

3 ac proinde actio, quæ ex his litteris emanat, dicitur personalis, vt illa, quæ oritur ex contractu, vel quasi, *ad l.* 1. *de actionibus, & obligationibus, & l. licet, §. ea obligatio, ff. de procuratorib. cum concordantibus deductis pulchre per* Clar. Decian. *consilio suo* 108. *num.* 8. *in* 2.

4 Cambium enim esse contractum, & quidem separatum ab alijs, respondit Bald. *in consil. suo* 190. *in* 2. *& in l.* 2. *in princ. nu.* 2. *versic. item cambia, C. de vsu rei iud.*

5 Sed an sit contractus nominatus, vel innominatus, maximopere se torserunt interpretes. Videnda de hoc Rota Genuens. *decis. sua* 32. *num.* 5. vbi diuersas, ac contrarias hac in re Scribentium sententias accuratè deducit, & Ioannes Baptista Cauatius, *in suo tractatu de Cambijs pagina mihi* 212. *columna secunda, versic. sed est permutatio.*

6 Ego in huiusmodi difficultate arbitror, cambium ipsum proculdubio esse contractum nominatum. Id quod etiam sensit summus practicus D. Bernardus Greuæus *lib.* 2. *Conclus.* 37. *in sua coronide, num.* 3.

7 Litteræ enim ipsius cambij, tamquam obtinentes vim contractus nominati, & qui reuocari minime potest, nullo pacto admittunt, vt liceat pænitere, nisi accedat quoque consensus eius, ad quem negotium pertinet. Sic pulchrè Petrus Bimius *consilio suo quinquagesimo, numero octuagesimoquinto, in primo.* Conferunt quę scripsimus.

De hac eadem materia huius quæstionis, videlicet, quænam actio competat soluenti litteras cambij pro altero, videndus Cauatius *dicto suo tractatu de cambijs, c. de actionibus, ferè in fine,* vbi pulchrè distinguit. Satis.

An litteræ cambij de iure communi exequutionem habeant paratam?

QVAESTIO VI.

SVMMARIVM.

1 *An litteræ cambij de iure exequutionem habeant paratam? dubitatio non est mediocris inter Doctores.*
2 *Fundamenta pro affirmatiua opinione, & num. 3.4.5. 6. & 7.*
8 *Authores, qui hanc opinionem insequuti sint, adducuntur.*
9 *Qui negatiuam tenuerunt, commemorantur.*
10 *Fundamenta pro hac parte, & nu. 11.12. & 13.*
14 *Et hæc opinio verior videtur authori.*
15 *Ex forma statutorum mercantilium tales litteræ habent exequutionem paratam.*
16 *Et talis consuetudo apud eos obseruatur.*
17 *In regno Siciliæ tales litteræ habent exequutionem paratam.*
18 *Sed an id procedat tam contra scribentem, quam contra litteras ipsas accipientem,* videndus Garzia *decis. 9. vol. 1.*

Sed adhuc alia non minus pulchra, quam difficilis succedit hic difficultas, & est. An litteræ ipsæ cambij de iure cõmuni exequutionem habeant paratam?

1 IN huiusmodi quidem proposita difficultate, non est eadem omnium Scribentium sententia.
2 Nonnullis enim placuit affirmatiua motis ex eo, quod pro ipsis litteris competat actio de constituta pecunia, quæ sola actio ex æquitate prætoris retinet primæuam suam naturam iuris gentium, vt ex solo consensu nudo producat actionem, & etiam habeat regiã manum, qua mediante expeditur, prout ante proditas actiones expediebatur, vt declarat Ias. *Institut. de actionibus, §. in personam, in princ.* Manus
3 autem regia idem importat, quòd exequutiuè procedere, Batt. *in Extrauaganti, Ad reprimendum, versic. & figura, in fine;* & quia dantur ab initio obligato de constituta, decem dies, qui dantur miserationis causa condemnatis, vt dicit idem Bart. & alij, *in l. promissor, §. 1. ff. de constit.* Nam constitutum nil aliud est, quam ficta traditio; igitur tenetur excutiuè.
4 Accedit secundo loco vltra alios, pro corroboratione eorumdem opinionis, nam à sententia lata pro litteris cambij nõ datur appellatio, vt docuete. Soc. iun. Berous, I. Cæsar Ruginel. ac alij, quos retulit ac sequtus est D. Ioan. Baptista Cauatius *de Cambijs, pag. mihi 225. col. 1. in fine, cap. de litteris.*
5 Hoc autem nulla alia de causa posse contingere, nisi quia pro ipsis concedatur via exequutiua, adeo notum est, quam quòd notissimum.
6 Præterea tertio loco considero, quòd litteræ cambij habent vim, & effectũ sententiæ, ac rei iudicatæ; pulchrè Crot. *consil. suo 190. nu. 27. in 2.* Addo Rotam Genuens. *decis. 2. nu. 9.*
7 Sicut ergo sententia exequutionem habet paratam, idem quoque concludendum est de litteris ipsius cambij.
8 Et huius opinionis extiterũt quamplurimi. Berous inter cęteros *consil. suo 33. num. 12. in 3.* vbi docet, quòd hæ litteræ habent exequutionem celerrimam, & paratam, & contra quam nil ferè potest opponi, nisi exceptio solutionis, vel præscriptionis, vel quòd non sit manus illius, qui asseritur scripsisse. Marãta, Rota Genuens. ac alij relati per D. Hondedeum *consil. suo 29. nu. 7. in 2.* Addo D. Garziam Mastril. *decis. 9. num. 7. par. 1.* & D. Ioan. Baptistam Cauatium, *in suo tractatu de Cambijs, pag. mihi 225. cap. de Litteris, versic. quæro an litteræ, & pag. 239. cap. de exequutione,* vbi subdit hoc introductũ esse rationabiliter, quia magna est præsumptio fraudis contra non soluentem, argumento textus *in l. qui sequutus, C. de exercitor.* & latius vt per eum.
9 Contrariæ autem sententiæ adhæserunt plurimi alij. Bald. videlicet, Rota Ianuens. ac alij, quos retulit, ac sequutus est D. Card. Tuscus, *in sua Conclus. 13. nu. 5. in littera C.*

Fundamentum huiusce opinionis tale potest esse.

10 Cambiorum litterę sunt ad instar publici instrumenti. Zabarel. *consil. suo 153. in principio.* Rota Genuens. *decis. 2. nu 9.* & nouissimè Card. Tuscus *d. Conclus. 13. nu. 1.* Item habent vim publica-
11 rum scripturarum de consuetudine, licet sint litteræ priuatæ, quia consuetudo potest dare robur priuatæ scripturæ, & illam publicam facere; idem Card. Tuscus, post alios, *Conclus. 362. num. 2. in littera L.*
12 Publica autem instrumenta de iure exequutionem paratam minime habere, adeo notum est, quam quòd notissimum, *vulgata l. minor 25. annis, ff. de minoribus,* & Doctores omnes, *in l. à Diuo pio, §. sententiam, de re iudicata;* adde Fab. de Anna, *consil. suo 82. nu. 2.* post Vincent. de Franch. *ibi relatum;* Clar. Menoch. *de arbitrar. lib. 2. Centur. 1. Casu 17.* & Honded. *consil. suo 29. nu. 35. in 2.* Si sic est, ergo, &c.
13 Præterea considero ego, quòd si vox ista (cambium,) antiquis Regnis, & Iureconsultis prorsus incognita fuit, vt supra diximus, qui cõcludi potest eo iure Romanorũ, litteras ipsius cambij paratam exequutionem habere?
14 Et huic eidem sententiæ subscripsit quoque Clar. Honded. *d. consil. 29. nu. 35. in 2.* & mihi etiã verior videtur in puncto iuris, & communior.
15 Nota tamen ex forma statutorum mercantilium litteras ipsas cambij habere quidem exequutionem paratam, sicut & sententia; quinimo & pleniorẽ, quam ipsa sententia; quia post tres dies, postquam ipsæ fuerunt recognitæ, fieri potest exequutio realis, & personalis, quod secus est in sententia, in qua datur condemnato tempus quadrimestre, *ad Gl. fin. C. de vsur. rei indic.* Sic præcisè Io. Crot. *d. consil. 190. nu. 25. & 26.*

Et

16 Et aduerte, quòd in causis mercantilibus mos, consuetudo, & statuta ipsorum mercatorum, non autem dispositio Iuris Communis attendi debent; Corneus *consil. suo* 319. *num.* 12. *in* 3. & Rota Genuens. *decis. sua* 7. *num.* 11.

17 Obseruandum secundò, per Ritum Magnę Curiæ Regni Siciliæ 18. hoc idem particulariter prouisum esse. Sic enim eius verba sonant, (& quòd pro litteris cambij possit exequutio procedere super quibuscumque bonis, etiam feudalibus, tanquam tacitè obligatis.)

18 Sed an id (inspecto dicto Ritu) procedat regulariter, tam contra scribentem, quam contra litteras ipsas accipientem, & non est eadem omnium Scribentium sententia; videndum de huiusmodi difficultate Dominus Garzia *d. sua decis.* 9. *per totam*, vbi contra vtrumque locum sibi vendicare; sicque die 10. Aprilis 1604. in Concistorio *illus. Regni*, iudicatum fuisse concludit.

Quædam notabilia pro coronide huius materiæ litterarum cambij, & necessaria hic afferuntur.

1 IN recognitione litterarum cambij, missarum ab vno alteri non adhiberi solent testes, qui fuerint presentes, & viderint cum scriberentur, sed tantum qui notam manum habeāt ex characteribus, ac figuris litterarum. Sic post Specin. Ruin. & Puteum in suis decisionibus, & alios, eruditissimus Bursat. *consil. suo* 103. *num.* 9. Hos omnes sequutus est D. Mascard. *Conclus. sua* 988. *num.* 4.

2 Et aduerte, quod recognitio facienda est, integra apocha Banchi exhibita, non autē quoad subscriptionem tantum. Sic præcisè in Sacro Reg. Cōsilio anno 1583. die 24. Octobris iudicatum fuisse, eo referente testatur D. Vincent. de Franch. *decis. sua* 304. *per totam*. Aduerte præterea, in ipsis litterarum cambijs, litterarum comparationem plenam fidem facere. Sic præcisè Gaspar Tessaurus *lib.* 1. *quæst. Forens. cap.* 24. *nu.* 22. vbi subdit ita iudicatum.

3 Is, qui acceptat litteras cambij, quando non est debitor scribentis, videtur esse fideiussor illius, qui scribit, vt est glos. *in Authent. de Fideiussor, §. fin. ver. argentariorum*. Hoc ipsum tradunt Doctor. *in l. singularia, ff. si cert. pet.* vbi Ias. *num.* 39. & Puteus *num.* 803. dicens esse communem opinionem post Socinum, quem allegat, & nouissimè post Vicent. de Franc. *decis. sua* 303. *nu.* 3. D. Fabius de Anna *consil. suo* 82. *num.* 6. Addo P. Bimium *consil. suo* 50. *num.* 62. *in primo*, vbi plures concordantes deducit.

4 Soluens cambium non habet obligatum illum, cui soluit, sed eum cuius mandato soluit, & recipiens obligatur erga mandantem, non erga soluentem. Rota Genuens. *decis.* 168. *num.* 1. & hoc per text. *in l. si pupilli, §. 1. de solutionibus, & in l. si me, & Titium, ff. si certum petatur*.

5 Litteræ cambij si doceantur esse factæ, præsumuntur in tempore esse confectę, vt euitetur suspicio falsi, & præsumptio delicti. Sic præcisè Puteus *decis. sua* 121. *lib.* 3. *num.* 4.

6 Litteræ cambij, si commissio, & partita adsit, statim à debito liberant, & delegationem inducunt, & ratio est: quia dictæ litteræ fiunt à mercatoribus, inter quos proceditur ex bono, & æquo, & non seruantur apices iuris. Sic in terminis Puteus *decis. sua* 124. *per totam, lib.* 3.

7 Litteras cambij acceptās simpliciter, se obligat ad omnia in eis contenta, & solus debitor principalis efficitur, & remanet, postquam promiserit soluere, vel soluerit, & in debitum scribentis solutum posuerit. Bursat. *consil.* 39. *num.* 3. *volum.* 1.

8 Litteras cambij acceptans sub aliqua qualitate, & forma, obligatur periculo, & dāno suo exequi litteras sub illa qualitate. Sic post Paris. *consil. suo* 91. *vol.* 1. Bursat. *consil.* 39. *num.* 8. Nec mirum: litterarum enim cambij receptatores, sunt obligati sicuti scriptores, Bimius *consil. suo* 50. *num.* 91. *vol.* 1.

9 Litteris cambij acceptatis ab vno ex socijs aliorum nomine, etiam dissoluta societate in solidum tenetur is socius, & rectè conuenitur. Sic pulchrè P. Bimius *consil. suo* 50. *nu.* 131. *in* 1.

10 Mercator scribens alicui per cambium, vt soluat centum tali, illo non soluēte, non liberatur à primo nummulario, qui numerauit pecuniam. Sic post Bald. Salic. Barbatiam, & plures alios, Bursat. *d. consil.* 39. *num.* 18.

11 Litterarum cambij locus contractus dicitur ille, ad quem fuerunt destinatę, & receptę, non autem in quo fuerunt scriptæ. Alderan. Mascard. *Conclus. sua* 7. *ad General. statutorum interpret. num.* 72. *&* 73. vbi pulchrè.

12 Litterę cambij, quibus mercatores in plateis vniuersalibus vtuntur, originem traxerunt à materia constituti; sic præcisè post Bald. Clarissimus D. Peregrinus *ad Rubricā Decretal. de pactis, num.* 115.

13 Scribentes litteras cambij an eo non soluto, teneantur, videnda Rota Genuens. *decis. sua prima, num.* 3.

14 Scribens litteras cambij an teneatur, quousque ille, cui sunt directæ soluerit? vide Rotam Genuens. *decis.* 1. *nu.* 6.

15 Contractus cambij quattuor personas exigit, & vnus potest duplici persona fungi, & qui recipit de ordine alicuius, dicitur esse eius procurator. Rota Genuens. *decis.* 1. *nu.* 27.

16 Scribens litteras cambij, an tunc demum obligetur, cum litteræ non acceptantur, vel acceptatæ non complentur. Vide eamdem Rotam *decis.* 4. *num.* 7.

17 Recipiens litteras cambij, & producens, eas approbat; eadem Rota *decis.* 8. *num.* 13.

18 Retinens litteras cambij per temporis spatium, eisq; non contradicens, an eas approbet. Eadem Rota *d. decis.* 8. *num.* 14.

19 Acceptante litteras Cambij non soluente, licet creditori facta protestatione regredi ad scriptorem. Eadem Rota d. *decis.8.nu.19.*

20 Non nominatus in litteris, aut contractu cambij, non potest iure exequutiuo exigere pecunias datas cambio, licet prætenderet illas esse suas. Eadem Rota *decis.* 10. *per totam.*

21 Dans ad cambium litteris non acceptatis, quam actionē habeat? eadem Rota Genuens. *d.decis.* 10. *num.* 16.

22 Litteræ cambij solutæ solent remanere penes debitores, eadem Rota *decis.26.nu.23.*

Acceptans litteras cambij, & soluens, non potest petere interesse à scribente, nisi constituat eum in mora, & quando interesse peti possit, vide Rotam Genuens. *decis.* 30.

23 Pro cambijs siccis nō debetur interesse. Eadem Rota *decis.37.nu.11.*

24 Verba posita in litteris cambij pro totidem cambiatis nō important solutionem, secus verba pro hic habitis, vel pronumerato. Rota Genuens. *decis.44.*

25 Scribens litteras cambij non solutas, sed protestatas tenetur soluere pecunias in litteris constitutas creditori. Eadem Rota Genuens. *decisione* 50.

26 Litteris cambij non acceptatis, debetur interesse per scribentem. Eadem Rota *decis.* 57. *numero* 2.

27 Acceptans epistolam de soluendo alicui, licet non sit littera cambij tenetur soluere, & etiam ad interesse. Eadem Rota *decis.76.*

28 Solito dare, & accipere pecunias cambio debetur interesse ratione damni emergētis etiam à rupto, siue effecto non soluendo; & non obstante solutione sortis recepta cum protestatione. Eadem Rota *decis.99.*

29 An mercatores cōueniendi sint, vbi solutio litterarum cambij est destinata? vide eamdem Rotam *decis.*104. *num.*7.

30 Mandans per litteras cambij pecunias solui alicui nulla præcedente obligatione, an pro cambio remaneat obligatus? vide eādem Rotam *decis.sua* 104. *num.* 5.

31 Interesse cambiorum debetur solito cambia facere. Eadem Rota *decis.* 134.

32 Qui exigere debet cambium, potest eo non soluto, pecunias cambio accipere protestatione facta. Eadem Rota *decis.*143.

33 Scribens litteras cambij, eis acceptis, non potest ordinem reuocare. Eadem Rota *decis.*168, *numero* 3.

34 Acceptans litteras cambij, & soluere promittens, ne congruo tempore soluat obligatur ad interesse, ita pulchrè Hieronymus Marilian. *decis.sua* 54. vbi subdit ita se iudicasse.

35 Interesse damni emergentis cambiorum, & recambiorum non debetur, nisi aliter fuerit legitime conuentum, Clar. Bardellon. pulchrè *cons.suo* 86. *vol.* 1. *per totum.*

Et hæc pauca potiora tamen ex plurimorū Scribentium scriptis collegisse sufficiat. Reliqua ad materiam attinentia videatis penes Hieronymum à Luca, & Thomam de Vio *in suis tract. de cambijs*, Morlam *d. quæst.* 25. Bertaz. *consil. suo criminal.* 254. *in* 2. & ibi addentes; Borgnin. Caualcan. *decis.sua* 2. *de contractibus par.* 2. Bottam *consil.suo* 56. Lelium Zechum *de vsuris*, & penes plures alios, quos ordinatim refert, & sequitur Costa *de Iuris, & facti ignor. centur.* 1. *dist.* 24. *nu.* 9.

Videndus quoque D. Antonin. Tapatus *variarum sententiarum iuris, lib.* 2. *tit. de Litteris cambij*; & eruditissimus D. Leonard. Lessius *de iustitia, & iure, lib.* 2. *cap.* 23. *per totum*, vbi pulchrè, & amplè de hac materia. Addo Benuenut. Strachā *de Assecurat. glos.* 11. *nu.* 42. *cum sequentibus*, & Ioannem Azorium *Institutionum Moralium par.* 3. *libro* 10. *tit. de Cambijs, per totum*, vbi de materia omnium latissimè, ac elegantissimè.

36 Cambia & recambia, vt debeantur mercatori propter retardatam solutionem pecuniarum sibi debitarū, quæ requiratur vide Clar. Farinac. *decis.sua Rota Romana in nouiss.*775.

37 Cambia, & recambia mercatorū, quæ, & an licita sint, vide Card. Tuscum *Conclusione sua* 11. *in littera C.*

38 Cambiator quando teneatur ad pecunias receptas, vt alibi soluātur. Adde eumdem Card. Tuscum *conclus.sua* 12. *in dicta littera C.*

39 Cambia semel recepta quamdiu durent, vide eumdem Card. Tuscum *Conclus.*14. *d. littera C.*

40 An mercator, qui habuit litteras cambij pro Padua possit mittere, & cogere camptorem ad dandum litteras pro Roma, distinguit. Aut litteræ secundum primum modum possunt effectum sortiri, & non potest cogi campsor; aut non possunt verisimiliter sortiri effe-
41 ctum, & potest cogi. Sic præcisè Ioannes Baptista Cauatius *de Cambijs, pagina* 224. *columna secunda, in fine.*

42 De materia quoque litterarum cambij tractat ex professo, & pleniori cornu D. Ioan. Baptista Cauatius *in suo tractatu de Cambijs, per totum*; eum consulas; Adeas quoque D. Franciscum Bernardinum Porrum *in nonnullis suis consultationibus existentibus; post tractatum dicti Cauatij de cambijs*, & D. Card. Tuscum *Conclus.sua* 362. *in littera L.* vbi pulchrè.

43 Consuetudo mercatorum circa cambia est, quòd recipiens cambia stet ad periculum sortis principalis, quia cambia, vt sint licita, debēt recipi in præmium periculi. Sic præcisè Card. Tuscus *Conclus.sua* 898. *num.* 4.

44 Item debet esse in potestate recipientis ad cambia, posse restituere pecunias post primas nundinas, alia sunt illicita cambia; sic in terminis idem Card. Tuscus *d. Conclus. num.* 5.

45 In litteris cambij, cum sint scripturæ priuatæ, non requiritur de necessitate, quòd apponatur dies. Ioannes Petrus Fontanella *de Pactis Nuptialibus Clausula prima, numero septimo, in fine, glos. prima.*

46 Solutio Cambij facta ab vno mercatore pro alio, tenet in honorem litterarum, & soluenti acqui-

acquiritur actio contra debitorem Cl. Menochius *conf. 296. num. 24.*

De Litteris credentialibus, seu fide, vel quòd idem est, assertorijs.

SVMMARIVM.

1 *Littera credentiales, quæ sint,* pulchrè enodat author
2 *Et cur adinuenta* & *num. 3.*
4 *An ex litteris credentialibus contra scribentem oriatur probatio: duo casus sunt distinguendi.*
5 *Litteræ credentiales generalibus verbis conscripta non obligant neque probant contra scribentem.* *Ratio ibidem, & num. 7. & 8.*
6 *Exempla.*
9 *Fallit in nonnullis casibus, de quibus vsque ad numerum 17 inclusiuè.*
18 *Litteræ credentiales specialitatem quandam continentes, probant contra scribentem, & nu. 20.*
19 *Exemplum.*
21 *Amplia, vt id magis procedat, quando conscripta essent à Principe, & sigillo suo authentico roborata.*

Hactenus de litteris Cambij, nunc secundo loco de litteris credentialibus iuxta ordinem nobis propositum differendum est.

1 Sunt autem litteræ credētiales, (Ne termini ignorentur) eæ, quæ feruntur per illum, cui dicitur in eis esse credēdum, ad eum, cui diriguntur. Sic præcisè colligitur ex scriptis per Hippol. Rim. *consilio suo 9. num. 16. in 1.*

2 Adinuentæ sunt autem huiusmodi litteræ, varijs ex causis, & præcipuè quò rectius mentē nostram explicemus, cum enim arcana litteris semper cōmittere minimè expedire vsu compertum sit; possibile namque est, vt vel vulgus intelligat, siue quod ipsæmet litteræ intercipian-
3 tur, vel subtrahantur, aut amittantur; ipsarum met litterarum vsus iure optimo adinuentus est. Id quod nedum à mercatoribus, verum etiā à Regibus, ac Principibus, (ne regni, quod non conuenit, alij scrutentur arcana) vt plurimum obseruari notatur *in l. mercatores, C. de Commercijs, & mercatoribus.* Sic eleganter Benuenut. Srraccha *de assecurationib. gl. 11. nu. 31. & 32.*

His præmissis, videndum modo, an ex ipsis litteris scribens efficaciter obligari possit?

4 In huiusmodi difficultate, vt vera, & realis huiusce rei habeatur resolutio, duos saltem casus arbitror distinguendos.

5 Primus quidem, & principalis est, quando nimis generalibus verbis sunt cōscriptæ, & hoc casu nullum obligationis, vel probationis effectum contra ipsummet scribentem resultare; cum potius ad commendationem datę, quam aliam ob causam censeantur, tradidere passim Scribentes.

6 Exempla autem pro iunioribus possunt esse, veluti, si dicatur; Mæuio, qui tibi has meas tradet, fidē plenam adhibebis; Vel sic: Mæuio omnibus in rebus, quæ tibi meo nomine dicet, fidem plenam adhibebis. Vel sic: Mæuius lator præsentium est persona fidelis, vnde potes de eo cōfidere. In his enim omnibus casibus virtute antedictarum litterarum in præiudicium ipsius scribentis nil agi posse, adeo certum est, quam quod certissimum, *argumento text. in l. fin. C. quod cum eo, in l. & eleganter, § finali, ff. de dolo malo, & in l. si verò non remunerandi, §. cum quidam, ff. mandati.* 1

7 Sic præcisè, & eleganter docuit ante omnes, Bart. *in l. Lucius Titius, num. 1. ff. de Fideiussoribus,* & tāgit etiam *in l. si pupilli, §. item si procuratori, de neg. gestis, num.* 4. Eumdem sequuti sunt Canonistæ omnes *in cap. fraternitati, de clericis non resid.* & ibi in specie Abb. *num. 6.* vbi subdit, quod si forsan ille, cui scribitur, mutuaret pecuniam nuncio, vel secum contraheret nomine scribentis, nullum præiudicium inferri posset ipsimet scribenti, nec cōtra eū actione mandati agi posset.

8 Sequutus est etiam Bald. *in d. l. finali, C. quod cum eo,* vbi *sub num. 3.* inquit, quòd litteræ credentiales informes, generales sunt, & ideo is, qui eas affert, scribentem non obligat, propter nimiam enim obscuritatem tales litteræ non valent, *argumento, l. ita fidei, ff. de iure fisci,* & latius, vt per eum.

Hoc idem quoque docuit Parif. *consilio suo 47. num. 80. volum. 1.* Benuenut. Stracha, *d. glos. 11. num. 33.* & Boerius, *quæst. sua 282. num. 2.* vbi pulchrè. Addo Clar. viros D. Menoch. *de arbitr. libro 2. Centur. 1. Casu 94. num. 20.* & Mascard. *de probationibus. Conclus. sua 627. nu. 51. Conclus. 629. nu. 1. 2. & 3. & Conclus. 1009. num. 16.* Videndus quoque Schuuartzenthaler *in suo tract. de stipulationibus, pag. mihi 765. num. 62.* & Ioachim. Beust. *in d. l. admonendi, num. 1062. cum duobus sequent.* Addo nouissimè post hæc scripta visum D. Alexand. Trentacinq. *var. resolut. vol. 1. lib. 3. tit. de solutionib. resol. 38. vers. prima est.* Et hæc est verissima Conclusio, quidquid subtilibus rationibus motus, scripserit D. Rutgerus Rulant *de Commissionibus, lib. 5. c. 14. num. 20.* dum ex his litteris credentiali bus, quantumcumque generalibus efficacem oriri obligationem, probationemq; plenissimam opinatus est.

9 Restringitur autem, ac limitatur, primus iste casus varijs modis.

10 Primus quidem est; quando ex persona scribentis obscuritas hæc, quæ ex litterarum generalitate oritur, certior quodammodo redderetur, v. g. si is, qui litteras afferebat, & cui fidem haberi significabatur, institor esset scribētis in aliqua negotiatione, seu mensa: tunc enim qui litteras scripsit, sensisse videtur in ea negotiatione, seu mensa, cui litteras afferens propositus erat, fidem adhiberi.

11 Casus est notabilis secundum Bart. *in d. l. Lucius, num. 1. in l. quicumque, §. sed cum filio, ff. de institor.* sub illis verbis, *(planè si affirmauerit mihi rectè me credere operarijs suis, non institoria, sed ex locato tenebitur,* &c.

12 Et licet Raphael Cuman. *in d.l.Lucius,de fideiussorib.* hanc sententiam per illum text. minimè probari fuerit arbitratus, eius tamē opinio vti falsa damnatur per Stracham *d.loco num.34.*
13 quem vide. Hanc eamdem limitationem sequuti sunt et Communiter Scribentes. Abb.
14 *in d.cap.fraternitati, d.nu.6.versic.vel aliud præsumeretur,* Mascard.post Boerium *d.Conclus.629.nu.4. & num.1009. num.19.* ac plerique alij. Addo Vital.de Camban. *de Clausul.pag.mihi 399.nu.2.ver. fallit.* & Trentacinq. *citata resolutione 18. vers.hac Conclusio.*

15 Coarctatur secundo loco supradictus casus, quādo in epistola diceretur. Adhibe latori præsentium plenam fidem super me, vel periculo meo: tunc enim super eo, quod postea actum esset contra mittentem & probatio, & obligatio induceretur. Sic præcisè docuit Bart. *in d.l. Lucius, vers.item fallit,*quod probat per text. *in l.si remunerandi,§. si quis mandauerit, in fine, ff.mandati.* Addo ego text. *in d.l.Lucius ibi,* (*fide, & periculo meo*) sequitur Straccha *d.loco,nu.35.*& Mascard. *d.Conclus.629.num.7.& 1009.nu.20.* Addo Vital. de Camban. *præcitato loco,vers.item fallit,*& Trentacinq. *d.resolut. ver.secundo non procedit.*

16 Restringitur, seu declaratur tertio, quando ipsæmet litteræ credentiales essent conceptæ in hec,seu similia verba: Tabellario,seu latori mearum litterarum mandaui, vt meo nomine faciat quidquid voluerit. Hoc enim casu obligari poterit dominus, idemq; scribens. Sic in terminis Bald. *in d.l.fin. num.4.C.quod cum eo:* qui ait hoc indistinctè velle text.illum.

17 Subiunxit tamen notandum esse sub isto generali arbitrio casum specialiter prohibitum non comprehendi,vt puta donationem. Text. est notabilis *in l.1.§.1.* vbi etiam glos.*ff. quod iussu,* & latius vt per eum. Sequutus est,hoc idem Straccha *d.loco,num.36.*& omnium elegantissimè Bertaz. *consil.suo ciuil.75.num.43.& 44.* Addo Mascard. *præcitata conclus.1009.nu finali.*

Alias fallentias deducit Trentacinq. *cit.resolut.18.ver.nota,& ver.4.& vlt.*vide per eum.

18 Alter quidem principalis casus est, quando litteræ ipsæ credentiales sunt magis speciales, quam supra dictū est,veluti si dicatur. Mæuio
19 præsentium latori,cui animum,atque consilia credidi, (seu quem intentionem meam plenè docui,super tali negotio plenam fidem adhibebis. Hoc in casu contra ipsum mittentem ex ipsis oritur probatio. Sic præcisè docuit Bart. *in d.l.Lucius, ver. quandoque ista litteræ,*vbi subdit aduertendum ex his ipsis litteris, vt supra conceptis,non mandari,vt aliquis contractus cum eo celebretur,sed dumtaxat, vt credatur in his, quæ refert,quod tamen sublimitat,quādo personæ qualitas aliud suaderet, vt puta si esset institor,& latius, vt per eumdem Bart.qui de hac materia vberius edisserit, quem vt consulas,tibi author sum.

20 Hoc idem omnium pulcherrimè, & latissimè sequutus est etiam Straccha *d.glos.11.nu.37. & 38.*& Mascard.*d.Conclus.629.nu.2.& 8.& Conclus.1009. num.17.* Addo Abb. *in d.cap.fraternitati, ferè in fine.* & Boerium *d.quæst.282.num.2.* vbi pro corroboratione adducit text,*in l.si litteras,C. mandati,* vidēdus quoque P.Fuscus *in suis Singul. in versic.littera credentia,*& Ioachim.Beust.*in l.admonendi,num.1065.*

21 Amplia, vt ista Conclusio eo magis procedat, quando ipsæmet litteræ credentiales conscriptæ essent à principe, ac suo sigillo authentico roboratæ,tunc enim plenè probarent. Sic inter alios Ioan.Kopp.*decis.sua 46.nu.53.*

22 Latius autem de materia huiusmodi generis litterarum disserit D.Alexand.Trentacinq. *dicta resolut.18. vide per eum.* Adeundus quoque D.P.Rebuffus *in suo tract. de Cedularum recognitione,num.99. & 100.* vbi etiam an ipsemet litteræ confessatæ, & recognitæ habeāt exequutionē paratam necne; eleganter edisserit. Adeundus quoque Illustr. Card. Tuscus *Conclus. sua 366. in littera L.*

De Litteris Commendatitijs.

SVMMARIVM.

1 *Littera commendatitia quæ sint, describuntur.*
2 *Littera commendatitia non obligant scribentem, & numero 3.*
4 *Et hac est verissima opinio.*
5 *Fallit primò quo ad nobilitatem probandam.*
6 *Item quando in ipsis litteris commendatitijs continetur aliquid certi.*
7 *An ex verbis testatoris commendatitijs inducatur legatum, vel fideicommissum, si testator commendet aliquem heredi. videndi Doct.remissiuè.*
8 *De litteris commendatitijs fit etiam in iure Pontificio sæpè mentio,prout recenset author ex aliorum sententia, vsque in finem.*

1 VIso, quæ sint litteræ credentiales, videndum modo, quænam sint cōmendatitiæ. Describuntur autem, vt sint eæ, per quas fit commendatio de vita,& moribus alicuius. Sic post alios Straccha *de assecurat.d.gl.11.nu.30.*

An autem ex eis oriatur obligatio contra scribentem, non est leuis inter Doctores disputatio.

2 Ego, vt apertè hac in re meam promam sententiam, sentio rem pro negatiua absque dubio esse definitam. Text.est,vt opinor, notabilis *in l.fin.C.quod cum eo,* vbi clarè per I.C.deciditur,familiares epistolas, quibus homines plerumque commendamus, ad obligationes non esse protrahendas.

3 Accedit secundo loco text. clarissimus *in l. si vero non remunerandi, §. cum quidam, ff. mandati,* vbi sic legitur. (*Cum quidam talem epistolam scripsisset amico suo. Rogo te, commendatum habeas*

Sextilium

Sextilium Crescentem amicum meum) non obligabitur mandati, quia commendandi magis hominis, quam mandandi causa scripta est.

Suffragari quoque videtur posse text. *in l. & eleganter, §. fin. ff. mandati.*

4 Et est verissima iuris propositio; quã sequuntur omnes infrascripti. Bartol. *in d. l. Lucius, de Fideiuss.* Bald. *in d. l. fin. C. quod cum eo*, & ibidem Alberic. vbi subdit. Ideò facilè se homines reddere ad scribendum litteras commendatitias, cũ nulla ex his sequatur obligatio; sequitur quoque Stracchia *d. glo. 11. nu. 26.* Boer. *quæst. sua 282. nume. 2.* & post Crauet. *de antiquit. tempor.* & alios Mascard. *d. Conclus. sua 629. num. 9. cum duobus sequentibus.* Addo Camil. Borel. *consil. suo 47. nu. 17.* Costam *de retrotract. Casu 6. cap. 8. num. 6.* & P. Fuscum *in suis Singul. in vers. epistola commendatitia*, & Ioachim Beust. *in d. l. admonendi, nu. 1058. & 1059.* Videndus quoque Vital. de Camban. *de Clausul. pag. mihi 399. num. 2.* & Pyrrhus Alfanus, *ad Rub. Digestorum, de verbor. oblig. num. 4.* adnectendus est etiam benè eruditus Ioannes Koppem *quæst. sua 36. num. 10.* vbi cõcordantes deducit, & Angel. *in l. fin. C. Quod cum eo.* Addo D. Rutger. Rulant *de Commissionibus lib. 5. cap. 14. num. 14.*

5 Fallit primò, ista Regula, quoad nobilitatẽ; quo ad enim eam probandam ex huiusmodi litteris oritur probatio. Sic præcisè inter alios Marzar. *consil. suo 95. num. 5.*

6 Fallit secundò, quando in ipsis litteris commendatitijs continetur aliquid certi; tũc enim contra scribentem oritur obligatio, ita Bart. *in d. l. Lucius, num. 1. per illum text. de Fideiussoribus*, & sequitur Bertazzol. *cons. suo ciuil. 75. num. 33.* Addo Beust. *d. l. admonendi, num. 1061.* vbi exemplificat; puta si Titius in suis litteris commendatitijs ad Seium datis petijsset, vt Seius vellet huic, quem commẽdasset, dare mutuo centũ aureos, quos vellet vigore istarum litterarum restituere; tũc enim efficaciter obligaretur, adducit pro corroboratione text. *in l. fin. C. quod cũ eo, qui in al. pot. & in l. si litteras, C. mandati.* Addo Rulant *præcitato cap. num. 15.*

7 Sed pulchra hic suboritur dubitatio, & est. An ex verbis testatoris commendatitijs inducatur legatum, vel fideicommissum, si testator commendet aliquẽ hæredi. Videndus Alexãd. *consil. 158. lib. 7.* Crauet. tangit *de antiquit. tempor. in versic. vidimus abundè, num. 47.* & P. Fuscum, *in suis Singular. in vers. epistola commendatitia.*

8 Pro coronide huius materiæ obseruandum volo, quod de ipsis litteris commẽdatitijs in iure etiã Pontificio fit sæpè mentio. Scripsit enim Innocet. de his, *in tit. de clericis peregrinantibus*, in hæc verba.

(*Nota, quod alia sunt commendatitiæ, & alia dimissoria.*)

9 Commendatitiæ dicuntur, per quas fit commendatio de vita, & moribus, exprimuntur etiam ordines, quos ibi habet, *argum. 72. distinct. cap. penult. & vltimo.*

10 Litteræ autem dimissoriæ dicuntur, per quas dimittitur à iurisdictione prælati. *3. dist. cap. vlt.* Has autem non potest concedere prælatus minor episcopo; *de offic. Archid. cap. significasti.* Commendatitias credo posse concedere quoslibet bonos prælatos. Doctor. omnes, *in d. cap. fraternitati, de cleric. non residentibus*, & ibi in specie Imola, vbi vlterius litterarum commendatitiarum tria inquit, sunt genera.

11 Primum. Dimissoriarum, quibus clericus dimittitur, & absoluitur à potestate sui Episcopi, in quibus perhibetur testimonium de vita, & ordinibus illius; & has de iure cõmuni soli concedunt Episcopi, non autem inferiores.

12 Secundum genus, quod datur clerico, vt ab alieno Episcopo possit institui, seu ordinari; & hoc Episcopus, & Capitulũ Sede vacante concedit, & quilibet, ad quem spectat spiritualium administratio in Ecclesia Cathedrali. Nec has dare potest, vt subijcit, Archidiacon. nec Vicarius Episcopi, nisi aliud habeat in mandatis.

13 Tertium, quod datur clerico, qui pietatis ergò peregrinatur, & hoc ab Episcopis regulariter solet concedi; sed hæc satis, cum extra materiam videantur esse. Videndi Canonistæ *in d. cap. fraternitati.* Borell. *consil. 70. num. 5. cum seqq.* & quæ Sancta Synodus Tridentina circa prædicta sanctè quidẽ decreuerit, *sess. 14. c. 2. & seq.*

De Litteris Amatorijs.

SVMMARIVM.

1 *Adulteria sunt difficilis probationis, sicut & alij prohibiti concubitus.*
2 *Et ob id coniecturis, ac præsumptionibus rectè probari possunt.*
3 *An ex litteris amatorijs adulterium fuisse commissum rectè probari possit, dubitatur.*
4 *Communis sententia stat pro affirmatiua.*
5 *Ratio.*
6 *Opinio Clar. Menochij hac in re deducitur, quam sequitur author, num. 8.*
7 *Litteræ amatoriæ non probant matrimonium contractum, sed bene contrahendum.*
9 *Quædam opinio Thomæ Sanchez deducitur, & nu. 10.*
11 *Reprobatur per authorem, & num. 12. cum sequentib. vsque in finem.*

1 Vm clàm, & occultè committi soleant adulteria, & prohibiti concubitus, sintq; ob id difficilis probationis, vt latè respondit Dom. Menoch. *de Arbitrar. lib. 2. cap. 116.* &

2 D. Mascard. *Conclus. 57. num. 3.* Factum hinc est, vt præsumptionibus, & cõiecturis rectè probari possint. Sic idem Menoch. *consilio 31. num. 18. & 19.* post infinitos relatos, & Dom. Mascardus *d. Conclus. 57. num. 6. & 7.*

3 Dubitatur nunc itaque: an ex litteris amatorijs adulterium fuisse commissum deprehendi possit?

4 In huiusmodi difficultate cõmuniter à Doctoribus

ctoribus itum est in opinionem affirmatiuam, dummodo sint scriptæ inter amasios, & penes eos repertæ, ac recognitæ. Sic præcisè post Felin. *in cap. scripta, numero* 12. *de fide instrumentorum*, D. Hippolyt. Riminald. *consilio suo* 261. *num.* 71. *in tertio*, & Mascard. *Conclusione sua* 64. *num.* 10. *in fine*, vbi adducit text. *in l. non epistolis, C. de probationibus*. Sequitur Cardin. Paril. *consil.* 54. *num.* 64. *vol.* 4. & Viuius eruditissimus, *decis. sua* 241. *nu.* 18. *in secundo*. Addo Ioannem Zangerum *in suo tractatu de tortura, cap.* 2. *num.* 76. & Clariss. virum & numquam satis laudatum Dom. Farinacium *in sua Praxi & Theoric. criminali, parte* 2. *tom.* 2. *tit. de Delictis Carnis, quæst.* 136. *cap.* 4. *num.* 126. *&* 127. vbi plures alios concordantes deducit.

5 Et ratio, mea sententia, ea potest esse: quia ad ipsum probandū sufficiunt præsumptiones, ac coniecturæ, vt proximè diximus.

6 Clariss. autem Menoch. *lib.* 5. *præsumptione* 41. *num. fin.* docet prudentis iudicis arbitrio pro litterarum tenore hoc tribuendum: nam si fateretur mulier præteritos concubitus, res manifesta contra eam esset; Sed hoc raro euenit, nisi imprudentissima sit mulier; si verò essent litteræ, quibus mulier requireret virum, vt ad eā accederet, futurum, non præteritum adulterium arguerent.

7 Quemadmodum dicimus in simili, quod ipsę litteræ amatoriæ non probant matrimoniū contractum, sed benè contrahendum ad tradita per Viuium *d. decis.* 241. *num.* 19. & P. Aemil. Verald. *lib.* 2. *decis. sua* 212. *num.* 10.

8 A cuius quidem Cl. Menochij opinione minimè arbitror recedendum.

9 Nō omittendum est autem admodum Reuerendum Patrem Thomam Sanchez *in suo celebri tractatu de Matrimonio, lib.* 10. *tit. de Diuortio, disputatione* 12. *quæstione* 3. *numero* 48. post relatas Doctor. opiniones hinc indè, cis opinionis extitisse, quòd adulterium per ipsas litteras amatorias minimè probetur, & si in eis mulier proprium adulterium fateatur, & considerat quòd

10 confessio extraiudicialis, qualis est hæc, nō plenè probat, sed constituit dumtaxat indiciū sufficiens ad torturā. adducit Abbat. & Mascard. interceteros *de probationibus, Conclus.* 350. *num.* 1. *& sequentibus*.

11 Hæc tamen tanti viri opinio, vti noua mihi parū probatur, arbitror enim ego, quòd si mulier proprium adulterium fateatur per litteras ipsas amatorias, per easdem contra ipsam confitentem adulterium ipsum plenè probetur. *ad vulg. l. Publia, § finali, ff. depositi*, & sic etiam sentit

12 Cl. Menoch. *loco superius admonito*. Prætereà considero textum huiusmodi difficultatē decidentem *in capit. penultimo, de Adulter.* sub illis verbis. *Mandamus, quatenus, nisi tibi constiterit, vel per euidentiam rei, vel per confessionem legitimam mulieris vo tum, quòd adulterata sponte fuisset, ipsum recipere compellas eamdem.*

13 Nec respondeat Sanchez. *præcitato loco sub numero* 49. confessionem illam factam per mulierem, de qua in tex. factā fuisse in iudicio, prout animaduertit glos. ibidem, & Hostiens. interceteros, quòd non contingit in casu nostro.

14 Replicatur enim id minimè obesse, quandoquidem idem iuris, quando constaret de adulterio commisso per mulierem, vel per euidentiam rei, vel per ipsius legitimam confessionē, prout deciditur *in d. cap. penultimo*, vel per instrumenta, vel per dicta testium, vel per quemlibet alium legitimum modum, prout est textus ad litteram *in cap. cum ad sedem, §. quia verò, in princip. de restitutione spoliatorum*, & tradit idemmet Hostiens. *in d. cap. penultimo, num.* 3. *versic. Quod si prædi-*

15 *cto modo*. Iam autem epistolam ipsius manu cōscriptam, vel subscriptam legitimum esse modum pro dicto effectu, nullus est ex Scribentibus, qui eat inficias; Vnde non officit; & has eadem opinione retenta.

16 Nō refragatur modò, quòd ex aduerso deducebatur, videlicet, confessionem extraiudicialem minimè probare, sed dūtaxat indicium ad torturam facere.

17 Respondetur enim supradictam regulā fallere, si talis confessio facta fuerit in epistola, quia tunc plenè probat, per Pauli responsum generale *in d. l. Publia*. Nec sanè mirum, vt enim aliàs diximus, per epistolam videtur quis alloqui absentem, dummodò ipsi præsentetur, & ab eo acceptetur, quòd in casu nostro supponitur; & sic adulterium ipsum videtur comprobari per legitimam partium confessionem; sic præcisè regulam illam, quod confessio extraiu-

18 dicialis facta absente parte minimè probet, si facta fuerit in epistola, limitat, ac coarctat Cl. Mascard. *de Probationibus Conclus. sua* 347. *nu.* 104. *cum sequentibus*, vbi tamen id sublimitat, quando mittens ipse reuocaret epistolam, vel ex hac vita migraret, antequam illi, cui exarata fuit, ipsamet redderetur; Sequitur hoc idem D. Vincentius Mazinus *in suo tractatu de Confessione, cap.* 2. *num.* 34. vbi plures concordantes deducit. Et hæc satis.

De Epistola exhortatiua.

SVMMARIVM.

1 *Epistola exhortatiua non probat consensum scribentis sibi præiudicialem. Ratio ibidem.*

2 *Limitatur ista Conclusio in quodam casu, super quo respondit Soc. consil.* 291. *num.* 7. *cum seqq.*

3 *Casus recensetur.*

4 *Socinum sequuti sunt communiter Scribentes.*

5 *An ex his verbis insertis in epistola: Noli dubitare hoc facere, quia nolo, quod ex eo damnum aliquod patiaris, inducatur obligatio ad præstationem indemnitatis, dubitatur.*

6 *Alexander pro negatiua.*

7 *Author est oppositum.*

8 *Ratio, & num.* 9.

10 *Opinio authoris est communiter recepta.*

Homi-

Hominum in quamplurimi, qui alicui litteras exarando di uersimodè sibi præiudicium inferunt, cum frequentissimè reperiantur, an hoc idem ex litteris alicuius exhortatorijs vsu venire possit, contingit hoc in loco congruè dubitare.

Ambigitur itaque.

An epistola exhortatiua probet consensum scribentis sibi præiudicialem?

1 HVic difficultati satisfaciendo, ac insimul breuitati consulendo: concludo pro negatiua; idq; quoniam in dubio obligatio non præsumitur, *ad l. si cum aurum, de solut.* sic precisè Doct. omnes inferius allegandi, quidquid post P. Fuscum dixerit Rutger. Rulant *de Commissionibus lib. 5. cap. 14. num. 15. in fine*.

2 Limitatur autem ista communis Cõclusio in quodam casu, super quo ex facto consultus respondit Soc. senior *consilio suo 291. num. 7. cum multis, seq. in secundo.*

3 Duo extabant fratres simul habitantes. Meuius puta, & Sempronius, non tamen erant socij omnium bonorum: Meuio cum filia natu grandis, viripotens, ac in ætate nubili reperiretur, cumq; de ea viro nobili in vxorem tradenda tractaretur, quia tamen maiorẽ dotis quantitatem promissam sponsus futurus exoptabat, idem Meuius pater, ac frater respectiuè se difficilem reddebant.

Sempronius alter frater hoc intellecto. Meuio fratri suo absẽti scripsit in hæc verba. Oblatam conditionem ne dimittamus, neque per segnitiem, neque per ignauiam, neque per facultates. Dubitatur an ex litteris prædictis ipsius Sempronij consensus ita arguatur, vt ex bonis communibus illi filiæ, ac nepti respectiuè dotem præstari fuerit contentus?

Socin. sen. vt dixi, ex facto consultus respondit amplissimè pro affirmatiua, rationibus vt

4 per eum elegantissimè perpensis. Eumdem sequuti sunt etiam quamplurimi alij, Crauet. *de Antiquit. temporum, par. 1. in verf. vidimus & abundè num. 41. & 43.* Straccha *d. glos. 11. num. 27.* Mascard. *Conclus. sua 629. num. 12. & 13.* & prius *Conclus. sua 417 num. 25. & 26.* & Bertazzol. *consil. sui ciuili 75. num 34.*

5 Sed pulchra hic suboritur dubitatio, & talis est. Meuius scribit alicui, puta Pamphylo in hæc verba. (Noli dubitare hoc facere, quia nolo, quod ex eo damnum aliquod patiaris) dubitatur modo, nũ ex his verbis inducatur obligatio ad præstationem indemnitatis?

6 Alexander in huiusmodi difficultate *consilio suo 199. lib. 7.* sentit pro negatiua.

7 Ego verò totum oppositum: moueor tali ratione.

8 Qui vult aliquid, vult omne illud, per quod peruenitur ad illud, & qui vult cõsequens, vult etiam necessarium antecedẽs ad illud, iuribus vulgatis.

9 Si ergò Meuius vult Pamphylum damnum non pati, indemnitatem quoque ipsimet eumdem pollicitum esse asserendum est, *argumento l. 2. de iurisdictione omnium iud. & l. illud, de acquirenda hær. cum similibus.*

10 Et hæc (mea sententia) est verior opinio, quam etiam sequutus est Crauetta *in dicto tract. de Antiquit. temp. d. versic. vidimus & abundè, nu. 45.* & Straccha *d. glos. 11. numero 28.* Hæc satis.

De Litteris Onerarijs, aliàs de Porto, seu lygagiorum.

Materiam huiusce generis litterarum adeò doctè, & elegãter enodat D. Benuent. Stracch. *d. tract. de Assecurat. d. gloss. 11. à num. 50. vsque in fi.* vt nil aliud superaddi posse cõmodè videatur; Ad ipsum ne ex scriptis scripta conficiam, ac aliena mihi vsurpare videar, lectorem beneuolum remitto. Tangit etiam D. Mascard. *Conclus. sua 990. numero 10.* & Sebastiañ. Medices *decis. sua Marchiana 6. num. 9.* vide per eos.

De Litteris Officiosis, seu Reuerentialibus.

De hac litterarum specie, latè & pulchrè disserit Dom. Ladorch. Imolens. *consil. suo 101.* vide per eum.

Videndus quoque Clar. Eques Dom. Peregrinus *consil. suo 94. num. 5. & 6. in primo*, vbi nonnullos alios de hac eadem materia differentes deducit.

Tangit quoque Iason *in l. ex his verbis, numero finali, C. de testamento militari*, vide per eum.

De Litteris Testimonialibus.

SVMMARIVM.

1 *Litteris testimonialibus plena fides adhibetur.*
2 *Notariatus probatur per litteras testimoniales legalitatis Notarij per ordinarium loci domicilij ipsius Notarij confectas, quæ habeant Sigillum, & alia solita requisita, & num 3.*
4 *Contrarium sensit Paulus de Castro.*
5 *Cuius opinionem in puncto iuris esse veriorem attestatur Decius.*
6 *Priorem sequitur Author.*
7 *Fundamenta Castrensis resoluit Hippolyt. de Marsilijs.*
8 *Declaratur tamen supradicta opinio retenta varijs modis, de quibus, & numeris sequentibus vsque in finem.*

1 AN Litteris testimonialibus plena sit adhibenda fides? vertitur in controuersiam. Huic autem difficultati breuiter satisfaciendo, concludo pro affirmatiua. Sic post Bald. Angel. & alios, Dom. Hippol. de Marsil. *in repetitione Rubricæ, C. de Probationibus, num. 311.*

2 Hinc probatur Notariatus per litteras testimoniales legalitatis Notarij per ordinariũ loci domi-

domicilij ipsius Notarij concessas, quæ habeāt Sigillū,& alia solita requisita, talibus enim litteris vtique fidem esse adhibendā, post nonnullos relatos omnium latissimè,& elegantissimè testatus est idem Dom. Hippolyt. de Marsil. *in l.si quis ne quæstio,num. 144. ff. de quæstionibus*, vbi subdit hunc modum per totam Italiam,immo quasi per totum orbem practicari. Sequitur post quamplures alios adductos Cl. Mascard. *de Probationibus Conclus.sua* 1098.*num*.5. Addo eruditissimū D. Fuluiū Pacianum *in suo pariter tract. de Probationibus,lib.2.cap.21.nu.61.& 62.* vbi subdit, quod his litteris etiā in magna summa cre-
3 ditur, & imputandum est ei, qui non procurauit eas habere; His accedunt Antonius à Sola *in Constitutiones Antiquas Sabaudiæ tit. de oppositionibus contra formam extrinsecam instrumentorum,glos.* 2. *num.fin.pagina mihi* 127. & Hieronym. Marilian. *decisione sua Genuæ* 53.*nu*.6.& est verissima, & receptissima Conclusio, quam etiam sequutus est Cl. Rimin.iun.*consil. suo* 339.*num*.23.*cum seqq.*
4 Obseruandum est tamen cōtrarium ex professo docuisse Dom. Paulum de Castro *in consil. suo* 394.*num*.2.*vol*.1. sensit enim is huiusmodi litteris testimonialibus quoad probādum quem esse Notarium, minimè credendum esse. Mouetur pluribus rōnibus, de quibus vide per eū.
5 Et hanc Castrensis opinionem in puncto iuris esse veriorem testatus est Philippus Decius *in cap.1.num.53.de Fide instrumentorum.*
6 A contraria tamen opinione,quæ teste eodē Decio *in præcitato loco*,& Rutgero Rulant, *de Cōmissionibus lib.5.c.14. num.21.* obseruatur in Praxi minimè recedendum dijudico.
7 Nec officiunt authoritas, & fundamēta Castrensis, cuncta enim adeò doctè, & eleganter dissoluit,ac refellit Dom. Marsylius, *in d.l.si quis ne quæstio, præcitato num.144. cum sequentibus*, vt nil aliud superaddi posse,vt vnusquisque etiam peritissimus fateatur, necesse sit; ipsum lector consulat; non enim ex scriptis scripta conficienda sunt.
8 Declaratur tamen illatio præmissa procedere, quando instrumentum ex longinquis partibus adeò veniret, quod valdè difficilis, & ferè impossibilis alia probatio existimaretur; & in his præcisis terminis loquitur Marsylius *in d.l.si quis ne quæstio,num.*145. tūc enim absque aliqua recognitione probarent litteræ testimoniales, modo tamen expeditæ apparerent in forma publica, & consueta, & non essent aliqua digna de causa suspecta. Sic præcisè declarat D. Mascard.*d.Conclus.*1098.*nu*.6. vbi subdit, quod aliàs Sigillum foret recognoscēdum,vel ad comparationem litterarum recurrendum.
9 Dixi autem (quando instrumentum ex longinquis partibus veniret) iure meritò: si enim prouenirent ex patria, aut loco illi proximo, tūc ordine iuris seruato procederetur ad inquisitionem veritatis, aliter, prout iudex arbitraretur faciendum; & practicam huius probationis docuit inter alios Dom. Rolandus à Valle *cons. suo* 32.*num*.12.*vol*.2. Sic eleganter animaduertit Sola *d.num.14.in fine.*
10 Secundo loco declaranda sunt præmissa, ad hoc scilicet, vt faciant fidem huiusmodi litteræ testimoniales, non sufficere, vt in eis dicatur, Quod talis sit tabellio, & pro tali publicè habeatur: sed etiam opus esse,vt dicatur,quod talis tabellio scripsit hoc præsens instrumentum, quod incipit sic,& finitur sic.
11 Et ratio est: quoniam litteræ ipsæ testimoniales non faciunt fidem nisi de cōtentis in eis, & ideò si negaretur Notarius, litteræ quidem facerēt fidem de notariatu; ac si tabellio, non negaretur, sed solum diceretur illud instrumentum non fuisse scriptum manu illius, tunc illæ litteræ de hoc nō facerent fidem, nisi & hoc in eis esset expressum; ex quo fit, vt vbi prædictæ litteræ hoc non attestarentur,tunc opus esset venire ad litterarum comparationem, etsi tabellionis copia posset haberi,ipse vocādus esset ad iurandum, an instrumentum ab eo fuisset publicatum, vel ab eo scriptum, iuxta tradita *in §.his verò,cum §.præcedenti, in Authentica, de instrumentorum cautela.*
12 At si neque Notarij, neque litterarum eiusdem,ex quibus fiat comparatio,neque testium copia posset haberi,eo quia fuisset instrumentū confectum in regionibus alienis, & Notarius non negaretur, forsitam ob litteras testimoniales, sed solum diceretur instrumentum nō fuisse ab eo publicatum,vel scriptum,tūc ex communiori Scribentium sententia, credendum esset instrumento publico propter impossibilitatem cōparationis faciendæ, & maximè quando producens illud instrumētum esset vir spectatæ quidem fidei, & indubitatæ authoritatis. Sic præcisè declarat post alios Dom. Pacianus, *d.lib.2.de Probationibus,præcitato cap.21.nu.63. cum sequentibus*, vbi latiori folio discurrit. Addo Mascard. *d.Conclus.*1098 *num*.7.& Imolam ante omnes *in cap.1.,num.7.de Fide instrumentorum.* Adeundus quoque Lanfrancus de Oriano, *de Fide instrumentorum, num.7.*
13 Nonnullas alias illationes prosequitur Marsilius *in d.l.si quis,ne quæstio, num.*150.*&* 151. vide per eum.
14 Adeundi de materia harum litterarum Boerius *decisione sua* 154. & Matthæus de Afflictis, *decisione sua* 251. & ibi Addentes. Et hæc satis.

Litteræ Legalitatis an probent? Quæritur.

1 Discutit ex professò hanc materiam Illustriss. Card. Tuscus *Conclus. sua* 363. *in littera L.* eum consulas.

De Litteris Inducialibus,seu Dilatorijs, vel Moratorijs.

SVMMARIVM.

1 *Litteræ Induciales possunt à Principe regulariter concedi debitoribus, ad differendam solutionem debiti.*

Tales-

2 *Talesq; litteræ apud Italos sunt in vsu.*
3 *Et hæc est sentētia receptissima, quicquid dixerit Natta.*
4 *Amplia, vt etiam sine peccato, & de honestate iustitia concedi possint, & num. 5.*
6 *Non possunt autem concedi, cum debitum est iuratum.*
7 *Ratio, & num. 8. & 9.*
10 *Contrarium multi.*
11 *Prior tamen opinio vti verior per authorem retinetur.*
12 *Saluum conductum impetrans, ne à debitoribus molestetur, non defenditur, cum debitum est iuratum; & numero 13.*
14 *Statutum Patauinum sub Rubrica, de Fugitiuis, in cap. Dominus Potest. declaratur.*
15 *Induciales litteræ possunt concedi contra debitum iuratum à Summo Pontifice debitoribus, Ratio ibidem.*
16 *Quod tamen non procedit in Episcopo.*
17 *Necesse est tamen, vt expressam in ipsis litteris mentionem dictus Summus Pontifex de iuramento faciat, Ratio ibidem.*
18 *Item conceduntur contra dictum debitum iuratū, quando ita consuetudine receptum esset.*
19 *Ratio, & num. 20.*
21 *Et aduerte, quod ita ex consuetudine apud omnes obseruatur.*
22 *Quinimò Dec. de hoc amplius non esse disputādum scriptum reliquit.*
23 *Apud Gallos.*
24 *In Parlamento, ac curia Delphinali.*
25 *In Regno Neapoli.*
26 *In Regno Siciliæ,*
27 *Aquitaniæ,*
28 *In patria Pedemont.*
(23–28) *ita de consuetudine obseruari legimus.*
29 *Hæc tamen consuetudo vti improba damnatur per Gasparem Tessaur.*
30 *Litteræ induciales debitoribus minimè prodesse possunt, si processerit condemnatoria sententia.*
31 *Siue sit sententia Senatus, siue cuiuslibet alterius Principis, quidquid dixerit Cuch.*
32 *Ratio, & num. 33. & 34.*
35 *Amplia, idem iuris esse, si sententia de proximo pariter ferenda esset.*
36 *Ratio.*
37 *Hoc tamen declara, & intellige, prout ibi, & num. 38. cum duobus sequentibus.*
41 *Litteræ induciales debitori non conceduntur, cum debitum est inficiatus.*
42 *Ratio.*
43 *Et est verissima Conclusio, quidquid dixerit Paris. cons. suo 100. in 3.*
44 *Statuti nostri dispositio sub Rubr. de citationibus, cap. si quis citatus, deducitur.*
45 *Litteræ induciales debitori minimè concedi possunt, quando cum iuramento illis renunciauit.*
46 *Ratio.*
47 *Declara.*
48 *Item non conceduntur, cum debitum est fiscale.*
49 *Saluum conductum impetrans non defenditur, cum debitum est fiscale.*
50 *Statutum nostrum Patauinum sub Rubr. de Fugit. in cap. Dominus Potestas, declaratur.*
51 *Clar. Peregrin. de iure Fisc. lib. 6. tit. 7. num. 12. cum sequen. deducitur, & num. 52. & 53.*
54 *Item non conceduntur, si debitum procedat ex causa delicti.*
55 *Ratio, & num. 55. 56. 57. & 58.*
59 *Et est verissima conclusio, quidquid dixerint nonnulli.*
60 *Saluum conductum impetrans non defenditur, cum debitum procedit ex causa delicti.*
61 *Item non conceduntur, cum debitum contractum est ex causa locationis.*
62 *Item si debitum procederet ex causa dotis.*
63 *Sublimita, prout ibi.*
64 *Item non conceduntur debitori ex causa alimentorum.*
65 *Item debitori alicuius ecclesiæ, vel loci pij.*
66 *Ratio.*
67 *Item si ageretur de debitore alicuius pupilli, viduæ, vel alterius personæ priuilegiatæ, & num. 68. & 69.*
70 *Item non conceduntur debitori ex causa rerum commestibilium, & emptarum in publico mercatu, ac sine mora soluendi.*
71 *Item si debitum procedat ex causa depositi.*
72 *Item non conceduntur debitori guloso, ac inhonestam vitam degenti.*
73 *Item debitori tacenti se alias dilationes habuisse, vel à Principe, vel ab ipsomet creditore.*
74 *Alias limitationes vide per Doctor. remissiuè.*

1 INduciales litteræ, seu dilatoriæ, quę
debitoribus contra creditores debitum petentes conceduntur, possunt à Principe regulariter concedi ad differendam solutionem debiti: Text. sunt aperti *in l. quoties, & in l. vniuersa, C. de precib. Imper. offer.* vbi etiam Doctor. omnes.
De iure Pontificio adducitur ad hoc text. *in cap. rescripta, 25. q. 2.* Sequitur M. Anton. Cuch. *in suo*
2 *eleganti tract. de Morator. præscr. num. 14.* vbi etiam
subdit eiuscemodi litteras apud Italos Principes, & præcipuè Romæ, Venetijs, Mediolani,
atque in alijs Ducum Curijs indistinctè conce-
3 di solere. Et hæc est verissima sententia, teste
Carolo de Grass. *Except. sua 32. num. 3.* quidquid subtiliter consulendo docuerit M. Ant. Natta, *consil. suo 591. num. 9. cum seq.*
4 Amplia, vt huiusmodi litteræ etiam sine peccato, & de honestate Iustitiæ concedi possint, concurrentibus præcipuè magna difficultate, necnon impossibilitate solutionis faciendæ. Sic omnium pulcherrimè docuit Anton. Tessaur. *in sua Pedemont. decis. 186. num. 3.* vbi etiam subdit Senatum ità censuisse:
5 Tredecim alias ampliationes, recenset miro ordine, Cuch. *d. tract. à num. 27. vsque ad 44. inclusiuè*, vide per eum.

Limitatur tamen principalis ista Conclusio varijs modis.

6 Et Primò, vt non procedat, quando sumus in debito instrumentario, & iurato; tunc enim Principem huiusmodi litteras induciales concedere minimè posse communiter tradidere Scribentes; idq; cum per glos. *in cap. cum non deceat, versic. effectus, de elect. in 6.* vbi dispositio Prin-
7 cipis generaliter loquens non trahitur ad debitum

tum iuratum; tum etiam quia laicus Princeps nullam habet authoritatem super iuramento.
8 Sic præcisè post plures relatos docuit Cuchus *d.tract.num.54.& 62.*& Caballin.*Milleloq.suo 764.* vbi infinitos deducit, & ampliat, vt hoc procedat, etiamsi Princeps motu proprio concessis-
9 set. Sequitur in terminis quoque Natta *consilio suo 233.in primis numeris*, Afflict. *decis.sua quinta*, vbi per Sacrum Consilium, ex voto omnium consiliariorum nemine discrepante ita pariter fuisse decisum attestatur, & D. Roland. à Val. *consilio suo 31.numero 13.in secundo*. His accedunt Mohedan. *de præscript.Conclus.quinta,num.3.* Marchessan. *de commissione sup. Dilation. Morator.c.1. num.28.cum seq.* Valent. Franc. *de Fideiussor.cap.3. num.175.*& D. Ant. Tessaur. *decis.sua Pedemont. 186.numero 3.* vbi subdit, quod cum hac eadem opinione transibat Senatus.
10 Obseruandum est tamen non defuisse qui contrariam hac in re sectati fuerint opinionē, inter ceteros autem adest eruditissimus Surd. *consilio suo 299.in secundo, per totum*,& D.Carol.de Graff. post plures alios relatos *d.sua Except.32. num.8. cum sequentibus.*

Rationes per ipsos elegantissimè deducuntur; vide per eos.
11 A priori tamen,quam veriorem dijudico,& est Communis,recedendum minimè censeo.
12 Sic videmus in simili, quod saluum conductum impetrans, ne à debitoribus molestetur, non defenditur, cum debitum est iuratum; sic præcisè post Alexand. Ias. Felin. Cagnol. Marsilium, Grammatic. Neuizan. & plures alios, Dom.Surd. *d.consil.suo 299.num.4.* Sequitur Cl. vit D.Menoch. *de Arbitr.lib.2.Centur.3.Casu 203. num.14.& Casu 337.num.19.& 20.* vbi subdit,qđ
13 Princeps secularis non potest concedere hanc fidantiam etiam expresse, quoniam contra iuramentum,quod iuris diuini est, dispensare nō
14 potest; & vlterius subdit; ita etiam intelligendum esse Statutum nostri Patauinum *sub Rubr. de Fugitiu. in cap. Dominus Potestas.* Dū statuit prætori licere concedere saluum cōductum debitoribus. Sublimitatur tamen, & declaratur ista
15 principalis limitatio, vt non procedat, si Papa has inducias concederet,quia videtur tunc absoluere à iuramento,sic post Cuchum, & alios Tessaur. *d.decis.186.num.5.*
16 Quod in Episcopo non procederet, Brunus *consil.46.lib.1.*& Tessaur. *ibidem.*
17 Obserua tamen necesse esse,quod ipse Summus Pontifex expressam in ipsis litteris mentionem de iuramento faciat, aliàs non videretur illi voluisse derogare, *ad not.in cap.Constitutus, de rescript.& in d.cap.Cum non deceat,de elect.in 6.* sic præcisè post plures relatos Carol. de Graff. *d. Except. sua 32. numero 7.* & Surd. *d.consilio 299. num. 3.*
18 Declaratur secundò, vt non procedat, quando de consuetudine aliud obseruaretur, videlicet, vt tales induciales litteræ concederentur ēt contra debitum iuratum; tunc enim nō solum
19 annales, sed etiam biennales, & quinquennales concedi à principibus solent; quia consuetudo facit licitum, quod aliàs esset illicitum. Neque enim virtus iuramenti, qđ in omni instrumen-
20 to ex consuetudine præcipuè notariorum inseritur, tantæ potentiæ esse debet, vt impediat ordinariam Principis potestatem, quę est, vt inducias cōncedere possit. Sic eleganter inter alios declarat Tessaur. *d.sua decis.186.num.6.*
21 Et est notandum, quod ita de consuetudine apud oēs peræquè obseruatur. Quinimo Dec.
22 *consilio suo 352. in fine*, dicit de hoc amplius disputandum non esse in terris concedentium istas moratorias, quem sequitur Surd. *d. consil. 299. num. 15.*
23 Apud Gallos ita de consuetudine obseruari scriptum reliquit, Anton. Caius in additionib. ad Aretinum, *in Rubr.de Exceptionibus,num.13.*& de consuetudine Cancellarię in Delphinatu,&
24 Parisijs testatur Guid. Papa *quæst.sua 97.*
25 In Regno Neapolitano id veteri consuetudine pariter receptum esse, testatur Carauita *super ritu eiusdem Regni 287.num.9.*
26 In Regno Siciliæ semper ita vidisse practicari, & obseruari, docuit Carol.de Graff.*d.sua Exceptione 32.num.8.& num.11.* vbi subdit se vidisse quoque pluries pro vno, & eodem debito concedi tres, & plures dilationes, vnam post aliam, non obstantibus reclamationibus quotidie factis à creditoribus.
27 Sic etiam in Aquitania testatur Boer.*decisione sua 296. num.5.*
28 Sic quoque in patria Pedemont. hanc eamdem consuetudinē inoleuisse, retulit post Ant. à Sola eruditiss. Tessaur. *d.decis.186.nu.6.*quam tamen *in suis additionibus ad eamdem decisionē 186.* D.Gaspar Ant. Tessaur. vti improbā, & perniciosam accusat. Quinimò vult monitos Prin-
29 cipes, ac Consiliarios, qui tales litteras concedunt, vt non ita passim sint proni ad concedendum istas dilationes, nisi aliqua subsistēte iusta, & legitima causa, & quando debitores maxima bonorum egestate laborant, & latius vt per eum.
30 Limitatur secundò principaliter supradicta Regula, vt non sint concedendæ tales litteræ, si
31 processerit condemnatoria sententia in foro contētioso, siue sit sententia Senatus, vt per Guidon. Pap.*quæst. sua 97.* vbi pulchrè, siue cuiuslibet alterius iudicis, quamuis de hoc dubitarit Cuch. *de Moratoria, nu.117.* Non enim executio rei iudicatæ potest differri sub prætextu ta-
32 lis dilatoriæ exceptionis procedentis à Principe, medio huiuscemodi litterarum iudicialium.
33 Et ratio quoque est in promptu: nam nō valet rescriptum impetratum contra rem iudicatam, non adiecta Clausula, Non obstante, *l.fin. vbi Doct. C. sententiam rescindi nō posse, l.fin. Vt lite pendente, & l.causas, vel lites, C.de transact.*
34 Quod adeò verum est, vt non sufficiat dictū esse: Non obstante sententia, nisi etiā addatur,

quæ

quæ transiuit in rem iudicatã. Alexand. *conf.94. incipit, In causa,& lite,num.3.& 4.lib.2.* Dec. *consil. 295. numero 3. 198. colum.3. in principio, & consilio suo 308.*
35 Amplia idem iuris pariter esse, si sententia ipsa sit de proximo ferenda. Paria enim sunt, (inquit Natta, qui hoc docuit, *consil.233.num.4.*) esse condemnatum, vel de proximo condemnan-
36 dum. Text. notabilis *in l. qui pœna, §. Diuus, ff. de manumiss. cum simil.* Addo Cuchum *de Moratoria, num.118. cum duobus sequentibus.*
37 Hanc tamen limitationem declara, ac intellige, quando lata est sententia in iudicio contradictorio, si enim fuisset spontanea condemnatio coram iudice, vel Senatu, tunc idem de ea iudicatur, quod de instrumento guarentigiato.
38 Neque enim debitor frustratus est creditorem litibus, & sic cessat ratio, & ita in Pedemontiũ Senatu obseruari docuit Tessaur. *d. sua decisione 186. num.7. versic. declaratur quarto.* Hoc idem sequitur Carol. de Graff. *d. sua Except.32.num.44.* vbi tamen subdit contrarium in regno suo Siciliæ obseruari. Inquit enim pluries se vidisse
39 huiusmodi litteras per debitores impetrari et post latam sententiam, & facta adiudicatione,
40 & deliberatione pro satisfactione ipsius creditoris. Aduertendum est tamen (& hoc ipse innuit) quod quando in tali casu eiuscemodi litteræ impetrantur, debet fieri mentio status ipsius causæ, aliàs redderetur subreptitia, & latius vt per eum *sub num.31. cum seq.*
Videndus etiam de huiuscemodi limitatione Zerola *in sua Praxi, in verf. litteræ quinquennales, vers. secundo debitor.* Adeundus quoque D. Alph. Moditius *lib.2. suarum iuris Dubitationum dubitatione 3. num.3.*
41 Coarctatur tertiò principaliter, vt non prosint istæ induciæ, si debitor debitum est inficiatus. ita pulchrè Cuch. *d. suo tract. de Moratoria, numero 19.* Pœna enim mendacij hoc debet importare, vt scilicet careat impetratis; hoc idem
42 sequitur Tessaur. *d. sua decis. num.7. in fine.*
43 Et est verissima conclusio, quidquid subtiliter, ac ingenij sui exercẽdi gratia, scripserit Cardin. Paris. *consil. suo 100. per totum vol.3.*
44 Hoc idem Statuto nostro *sub Rubr. de Citation. & ord. procedendi, c. si quis citatus,* expressè cautum est; dum enim de dilatione debitoribus assignanda ad soluendum ibi tractatur, in hęc verba prorumpunt statuentes.
(Si quis citatus fuerit ad iudiciũ, vel non citatus, sponte venerit, & se debitorem confessus fuerit, præcipiatur, & detur ei terminus ad soluendum, secundum quantitatem debiti, &c.)
45 Fallit quartò supradicta Regula principalis, vt videlicet huiusmodi litteræ induciales, siue impetratæ, siue impetrandæ non prosint, quando expressè, & cum iuramento illis renunciatũ
46 esset. Nec sanè mirum; contra renunciationes enim, & præcipuè absque pœna periurij, non datur regressus. Sic præcisè post Rolan. à Val. *consil. suo 31. lib.2.* coarctat eruditiss. Tessaur. *d. sua decis. 186. num.8.* vbi etiam subdit, ita sæpius super inobedientia huiusmodi litterarũ per Senatum hoc in casu se vidisse iudicatum; sequi quoque hoc idẽ videtur Carol. de Graff. *d. sua Except.32. nũm.13. cum seq. & præcipuè sub num.16.*
47 vbi post Tessaurum declarat hoc procedere, nisi prius ipsemet debitor, qui iurauit, impetrasset absolutionem à iuramento, tunc enim posset ipsis vti etiam sine metu periurij.
48 Limitatur quintò principaliter, si debitum, pro quo huiusmodi litteræ impetrantur, sit fiscale; sic post plures relatos docuit præcisè Carol. de Graff. *d. sua Except.32. num.22.* & est text. ad litteram, *in l. nec damnosa, C. de precibus Imper. of-*
49 *fer.* Sic in simili saluum conductum impetrans non defenditur, cũ debitum & ipsum est fiscale. sic eleganter post alios Clar. Menoch. *d. Casu 203. num.16. & Casu 337. num.17. & 18.* vbi etiam
50 subdit ita intelligendum statutum nostrũ Patauinum *sub d. Rubr. de Fugit. in pręcit. cap. Dominus Potest.* Addo Surdum *d. consil.299. num.9.* vbi plures adducit, & Cuchum *d. suo tractatu de Morator. num.45. cum seq.* vbi pleniori cornu de hac materia edisserit.
51 Videndus de hac eadem limitatione perillustris Eques D. Peregr. *in suo tract. de iure Fisci lib.6. tit.7. num.12.13. & 14.* vbi postquam docuit, debitori ipsius Fisci petenti dilationem ad comparandam pecuniam, arbitrio tamen iudicis, denegari minimè posse; infert sub hoc Sereniss. Dominio debitores Camerarum ex causa pręcipuè Vectigalium, certis præfinitis temporibus teneri solutiones suas facere, aliàs in pœnam decem pro centenario incidere.
52 Subdit etiam illa tempora præfinita ex legibus non posse Rectores terrarum prorogare, vt pœnam Gabellarij euadant, imò nec etiam Cl. officiũ super Cameris posse prorogare terminum debitoribus Camerarum terræ firmæ, sicuti ex S. C. diei 7. Aprilis 1579. cautum fuit, & 1498. 16. Septembr. subdit tamdem proro-
53 gationem ipsam, si aliquam debitor velit, à solomet Principe impetrandam, cuins rei ordinẽ seruandum elegantissimè ibi commemorat.
54 Coarctatur sextò principaliter, si dẽbitũ procedat ex causa delicti; talia enim debita nõ iuuantur, ex huiusmodi litteris iudicialibus: & ratio est in promptu, nam debitor ratione delicti
55 nõ est propriè debitor, nec creditor ex ista causa dicitur creditor. Bart. *in l.1. ff. si certum petatur,* & sic dilatio concessa contra creditores eos non comprehendit.
56 Adde, quòd in pœnis pecuniarijs ratione delicti infligendis, qui non habet, vndè eas soluat, corporali pœna puniendus est, text. insignis *in l.1. ad fin. ff. de pœn.* & Doct. omnes *in §. pœnales, de action.*
57 Accedit, nam si ista debita comprehenderentur in generali moratoria, sequeretur, quod Princeps gratiam conferret delinquenti non facta delicti mentione, quod esse non potest, *cap. postulasti, versic. non ita deleni, de rescriptis,* Ias.

P *in*

in Auth. Res que, num. 20. C. commun. de legat. & Ca-
58 rauita, *d. Ritu 287. num. 12.* vbi ampliat istã Con-
clusionem, vt procedat, etiam si propter pau-
pertatem esset concessa dilatio, quam tamen
ampliationem limitant, quando causa, propter
quam fuerunt concessæ ipsæ litteræ induciales,
vel moratoriæ, esset talis, quæ etiam in credito-
ribus ex delicto locum sibi vendicaret: quia tūc
ea frueretur debitor; ita Iason, & Carauita, *in lo-
cis prædictis*, vbi ad hoc ponunt exemplum, &
alios concordantes allegant. Sic etiam limitat,
ac restringit Carol. de Grass. *d. Exceptione 32. nu-
mero 22. cum duobus seqq.* post plures ibi relatos.

59 Et hæc est verissima sententia, quidquid post
Rom. & Dec. *in l. 1. ff. si certum petatur*, licet acu-
tè scripserit Matth. Brun. *de Cessione bonorũ, quæst.
sua 27. principal. num. 8. cum seq.* & Cuch. *d. tract. de
morat. num. 28. & 29.*

60 Sic videmus in simili, quod si debitum est ex
causa ipsius delicti, debet impetrans saluũ con-
ductum, exprimere qualitatem ipsius debiti,
alioquin sub saluo cōductu generali non con-
tinebitur, sic post Roman. Rebuff. & plures
alios Clariss. vir Dominus Menoch. *lib. 2. de Ar-
bitr. Centur. 3. Casu 203. num. 16. & Casu 337. nu. 16.*

61 Restringitur septimò, si debitum originem
sumpsit ex causa locationis, ex quo pro talibus
debitis non solet concedi dilatio, vel saluus cō-
ductus, & ideo debitor ex hac causa huiusce-
modi litteris inducialibus, non iuuaretur, ita
post glossam *in l. cũ fructuarius, ff. de vsufruct.* Spe-
culatorem, & alios Clar. Menoch. *d. Casu 203.
num. 18.* Sequitur eruditissimus Carroc. *in suo
tractatu de locato, tit. de verbor. significatione, quæst. 16.
num. 2.* & Carol. de Grass. *d. Except. 32. num. 25.*
Addo Cuchum *de Morator. num. 100.* vbi addu-
cit text. *in Authent. Sed iam cautum, C. de precibus
Imper. offer.*

62 Fallit octauò principaliter, si debitum pro-
cederet ex causa dotis, tunc enim ipsi debitori
huiusmodi litteræ simpliciter impetratæ ex gra
tia non prodessent. Sic præcisè Ioannes Bapti-
sta de S. Blasio, *in tractatu de priuileg. dotalib. pri-
uil. 289.* Thom. Zerola *in Praxi Episcop. in versic.
litteras quinquennales, versic. 5.* Cuch. *de Moratoria,
num. 87. cum sequentib.* & nouissimè post plures
alios relatos Carol. de Grass. *d. Except. 32. nu. 26.*

63 Sublimita tamen hanc limitationem, vt non
procedat, si huiuscemodi litteræ impetrarētur
ex iustitia per concursum maioris partis credi-
torum, sic ex professo Illustr. Præses D. Vincēt.
de Franchis, *decis. sua 219. per totam*, vbi conclu-
dit maiorem partem creditorum posse cogere
creditorem ipsum ex causa dotis ad concurren
dum cum eis in dilatione quinquennali in be-
neficium debitoris, *iuxta terminos l. fin. C. qui bon.
ced. poss.* Eumdem sequitur post nōnullos alios
relatos Carol. de Grass. *d. sua Except. 32. num. 27.*

64 Limitatur quartò principaliter, vt huiusmo-
di litteræ generaliter impetratæ debitori ex cau
sa alimentorum non prosint; sic post Cuch. *in
d. tract. de Morator. num. 90. cum seq.* & Surdũ *de ali-
mentis*, Carol. de Grassis *dicta Except. 32. num. 28.*

65 Fallit decimò quotiescũque tractaretur de
debitore alicuius Ecclesiæ, vel pij loci, sic post
Rebuff. Menoch. & alios Carol. de Grass. *d. Ex-
cept. 32. num. 35.*

66 Et ratio est: quia Principes seculares nō pos-
sunt circa res Ecclesiasticas aliquid statuere,
nec de eis vllo modo disponere, ita glos. *in cap.
si. in vers. principales, de reb. eccl. non alienand.* Sequi-
tur Redoan. *in tract. de ipsis reb. eccles. non alienan.
quæst. 4. num. 7.*

67 Idem iuris esse concludito, si ageretur de de-
bitore alicuius pupilli, viduæ, vel alterius perso-
næ priuilegiatæ, vel si debitum esset vetus, vel si
pro eodem debito ipsimet debitori aliæ dilatio-
nes fuissent concessæ, sic eleganter de his om-
nibus, & pulchrè Carol. de Grass. *præcitato loco,
num. 31. cum seq.* post plures ibi relatos, vbi vlte-
rius debitorem, qui huiuscemodi litteras cupit
impetrare, vult monitum, vt semper in suppli-
68 catione, quam porrigit Principi, narret ea om
nia, quæ possent operari, vt Princeps illas non
concederet, vel difficilius concederet, rōnemq;
69 deduceit, dicens, nã aliàs ipsemet debitor præ-
sumeretur in dolo, tacendo veritatem, vel ex-
primendo falsam causam, & gratia, seu huius-
modi litteræ redderentur subreptitiæ, & per
consequens essent nullæ ipso iure, & latius, vt
per eum, quem consulas. Videndus quoque
Clariss. Menoch. *d. Casu 203. à num. 22. vsque in fi-
nem*, vbi eleganter.

70 Idem iuris pariter esse concludito in vendi-
tione rerum commestibilium in pleno merca-
tu, seu foro facta, & maximè si absque termino
soluendi per venditorem ipsis emptoribus da-
to venditio celebrata fuerit, quia statim eis ven
ditione facta debet solui, *ad l. 2. de nundin.* sic præ-
cisè Boerius *decisione sua 296. num. 6.*

71 Fallit duodecimò, si debitum procedat ex
causa depositi, tũc enim huiusmodi litteræ mi-
nimè prosunt, *text. est in l. si quis vel pecunias, C. de-
posit.* & sequitur Boerius *decis. sua 296. nu. 4.* vbi
subdit ita de Anno 1524. tertio Maij iudicatũ
fuisse: Addo Cuch. *de Morator. num. 70. cum infi-
nitis sequentibus*, vbi omnium pulcherrimè, & la-
tissimè, & Dom. Vincentium de Franch. *decis.
sua 151.* vbi ita quoque se referente in Regio
Consilio fuisse iudicatum testatur.

72 Limitatur tertiodecimo, si agatur de debito-
re guloso, lusore, ac vitam inhonestam degente
meretricando, vel per tabernas, de cuius mala
vita habeatur scientia. Sic post Bald. *in Authent.
qui locum, in fine, C. de collat.* Marchesan. *d. cap. 1.
comiss. 4. num. fin. in fine.*

73 Coarctatur tertiodecimo, nam huiusmodi
litteræ minimè prodessent debitori tacenti im-
petrationem alterius dilationis sibi datæ à Prin
cipe, quoniam tunc ob vitium subreptionis ir-
ritarētur; sic post Rebuffum, Menochium, Fa-
rinacium & alios Cl. Carol. Bardellon, post hæc
edita visus, *consil. suo 30. num. fin. vol. 1.* vbi subdit
idem iuris quasi esse, si ipsemet debitor subii-
ceret

ceret se aliam dilationem ab ipsomet debitore obtinuisse & rationem adducit, quoniã si Princeps id sciuisset, non ita de facili huiusmodi litteras sibi concessisset.

74 Infinitas alias fallẽtias deducit Cuch. *à num. 45. vsque ad 156.* vide per eum.

An dilatio concessa principali debitori ad soluendum medio huiuscemodi litterarum inducialium, prosit suis fideiussoribus in supplicatione non nominatis?

QVAESTIO I.

SVMMARIVM.

1 *Dilatio concessa principali debitori ad soluendum medio huiuscemodi litterarum inducialium non prodest suis fideiussoribus.*
2 *In obligationibus soluendi exceptio, quæ competit reo, non prodest fideiussoribus suis.*
3 *Ratio, num. 4.*
5 *Beneficium concessum debitori principali, ne conueniatur, vltra quam facere potest, non prodest fideiussoribus suis.*
6 *Cessio bonorum facta per principalem debitorem, non prodest fideiussoribus, nec eos liberat ab obligatione.*
7 *Beneficium restitutionis in integrum competens principali debitori, non prodest suis fideiussoribus.*
8 *Dilatio concessa principali debitori ad soluendum non prodest fideiussori quando ad petitionem partis concessa esset, secùs si motu proprio concedentis.*
9 *Differentiæ ratio, & num. 10.*
11 *Item prodest fideiussoribus, quando fuit debitori principali concessa à creditoribus.*
12 *Item quando ipsemet fideiussor non renunciauit beneficio cedendarum.*
13 *Latius id explicatur per authorem.*
14 *Fideiussor potest renunciare beneficio cedendarum.*
15 *Dilatio concessa principali, prodest fideiussoribus, quando adesset obligatio faciendi.*
16 *Item quando principali debitori id prodesset.*
17 *Latius Cuch. de hac materia.*

De litteris inducialibus præludia quædam, vt ita dicam, hactenus attigimus. Nunc autem ad præcipuas quasdam de ipsis quæstiones deueniendo, dubitari primo loco contingit: An dilatio concessa principali debitori ad soluendum medio huiuscemodi litterarum inducialium, prosit suis fideiussoribus, in supplicatione non nominatis?

1 IN qua quidem difficultate, rem paucis perstringendo, conclude pro negatiua, ita Doctores omnes *in d. l. quoties, C. de precibus Imper. offer. & in l. filiusfam. §. stipulatus sum, ff. de verbor. obligat.* Sequitur P. Fuscus *in suis Singul. in littera D. num. 11.* Cl. Menoch. *d. Casu de Arbitr. 203. num. 26. & 337. nu. 22.* vbi loquitur in specie de saluo cõductu, & Bon. *in suo eleganti tract. de statutaria Vrbis præscriptione, gl. 21. num. 64. & 65.* vbi etiam subdit, qđ in obli
gationibus soluendi exceptio, quæ cõpetit reo,
2 non prodest fideiussoribus suis. Addo nouissimè D. Carol. de Graff. *d. sua Exceptione 32. nu. 37.* & D. Cæsarem Barz. *decis. sua Bononiensi 77.* vbi omnium latissimè, ac elegantissimè discutit ad partes hunc articulum, & hanc eãdem sententiam firmis rationibus corroborando, quælibet omnia, quæ in contrarium excogitari possunt, acutè refellit.

3 Ratio autem huiusce Conclusionis, mea sententia, ea põt esse: quia cum hæc exceptio respiciat personam debitoris, cui miserationis causa indulgetur, ad euitandam cessionem bonorum, vt per Doctores omnes *in l. finali, C. qui bon. ced. poss.* non egreditur eius personã, prout quo-
que cõsiderat benè eruditus Dominus Fab. de
4 Anna, *consil. suo 82. num. 8.* Et quia exceptiones, quæ personæ cohærent nõ transeunt ad fideiussores, nec eis prosunt regulariter, *l. exceptiones, la seconda, ff. de exceptionib. l. & fideiussor, de re indic. & l. 1. C. de fideiussorib. cum similibus.*

5 Sic in simili videmus, quod beneficium concessum debitori principali, ne conueniatur, vltra quam facere potest, non prodest fideiussoribus suis, *l. si fideiussor*, vbi gloss. Bart. & Alex. *ff. de re indic.* Brun. *in tract. de ceff. bonorum, quæst. 25. 4. quæstion. principal. num. 1. & seq. & quæst. 6. num. 8. eiusdem 4. quæst. principalis.*

6 Item infertur, quod cessio bonorũ facta per principalem debitorem, non prodest fideiussoribus, nec eos liberat ab obligatione, *§. finali*, vbi Aret. *num. 1. Instit. de replicationib. l. hæres à debitore, §. quod si stipulator*, & ibi Bart. *ff. de fideiuss.* & Guid. Pap. *decis. sua 211.*

7 Sic quoque beneficium restitutionis in integrum cõpetens principali debitori, non prodest suis fideiussorib. Aretin. *in d. §. fin. num. 5. de replicationibus*, & latissimè Dominus Sfortia Oddus *in suo tract. de restit. in integrum, q. 48. per tot.*

8 Hanc tamen Cõclusionem intelligas Primò procedere, quando dilatio fuisset concessa ad petitionem partis, secùs si motu proprio cõcedentis, quia tunc prodest etiam suis fideiussoribus, Salicet. *in d. l. quoties*, & alij plures, quos refert, & sequitur Carol. de Graff. *d. sua Exceptione 32. num. 42.* Sequitur quoque D. Anna, *d. consilio 82. num. 9.*

9 Differentiæ ratio est in promptu: nam in primo casu, ad importunitatem huiusmodi litteræ concessæ videntur, & ob id non comprehenduntur fideiussores, cum talia rescripta ad læ-
10 sionem tendant; in secundo autem continentur, quia rescriptum ex motu proprio latissimè est interpretandum; sic eleganter Marchesan. *in tractatu Commissionum, siue Rescriptorum vtriusque signaturæ, commiss. 4. cap. 1. num. 24. in fine.*

11 Obserua quoque quod prodest fideiussoribus, quando induciæ fuerunt concessæ debitori ab ipsismet creditoribus, sic per pulchras

rationes Valentin. Franch. *de Fideiussoribus, cap.* 3. *num.* 172. *cum seq.*

12 Secundò intelligas principaliter procedere, quando ipsemet fideiussor renunciauit beneficio cedendarũ, nempè quod non opponet creditoribus, vt sibi cedant actiones aduersus debitorem principalem, quia si secus, poterit absque dubio vti dilatione concessa ipsimet principali, sic post Bald. Cuch. & alios, Graff. *d. Except. num.* 43. sequitur Anna. *d. consil.* 82. *num.* 10.

13 Obscurum est id (inquies) explico.

Si fideiussor in casu proposito non renũciauerit beneficio cedendarum actionum, nempè quod per ipsum non opponetur, vt dixi, creditoribus, vt sibi cedant actiones aduersus debitorem principalem, & fortè vrgeatur à creditoribus ad soluendum, satis hoc ipso tutus esse videtur, vt interim pẽdente dilatione cõueniri non possit, poterit namque se offerre paratũ solutioni, modò ex aduerso per ipsos creditores sibi cedantur actiones contra principalem, cũ autem ipsi eas cedere nõ possint saltem efficaciter, durante dilatione ipsa medio litterarum, sequitur, qđ ab agendo interim & ipsi debeant repelli, *arg. l. Stichum, aut Pamphylum,* §. *pen. de solutionibus,* & faciunt tradita per glossam *in l. si stipulatus,* §. *fin. de fideiuss.* opus est ergo, vt dixi, vt fideiussor renunciauerit dicto beneficio cedendarum, cui per ipsum renunciari vtique posse *per*

14 *l. penult. de pactis,* arbitrata est glos. *in l. nisi, eod. illo titulo de pact.*

15 Tertiò declaratur, vt non procedat, quando esset obligatio faciendi, quia tũc dilatio in his litteris concessa principali prodest suis fideiussoribus, sic post Bald. Marchesan. & alios D. Carol. de Graff. *d. Exceptione, num.* 43. *versic.* 4.

16 Quartò, & vltimò intellige, vt fideiussor nõ gaudeat priuilegio concesso principali debitori, quando principali non noceret, secus si ipsi remaneret inutile, quia tunc prodest etiam fideiussoribus, ita Bouius, *de statut.* §. 31. *num.* 69. & Graff. post alios relatos, *d. Except.* 32. *num.* 41.

17 De huiusmodi difficultate adeũdus Cuch. *de Moratoria, à num.* 122. *vsque ad num.* 144. *inclusiuè.*

An inferior à Principe possit concedere moratoriam dilationem, & sic has induciales litteras debitoribus.

QVAESTIO II.

1 Conclusiuè procedendo dicas, quod non, si dilatio ipsa medio huiusce modi litterarum cõceditur ex mera gratia, ita Paul. de Castro *in l.* 1. §. *qui Magistratum, num.* 9. *per textũ,* & *glos. ibi, ff. quod quisque iuris.* Sequitur Carauita *d. Ritu* 287. *num.* 3. & Tessaur. *decis.* 298. *in fine.*

2 Secus est autem, si concederetur ex iustitia, prout est dilatio quinquennalis, quæ conceditur debitori concurrente maiori parte creditorum, talis enim dilatio potest absque dubio per

3 quemcumque iudicem dari, & cõcedi, sic post Angelum, Castrẽs. Alexand. & alios Carol. de Graff. *d. loco, num.* 45. & Carauita *d. loco, num.* 4. Videndus Viuius, *decis. sua* 38. *num.* 7. & 8. *lib.* 1.

An huiusmodi litteræ induciales, quæ conceduntur debitoribus ad satisfaciendum creditoribus suis, præsumantur in dubio concessæ à Principe motu proprio, an verò ad petitionem partium?

QVAESTIO III.

1 Vic quidem difficultati satisfaciendo, eas ad petitionem ipsius partis fuisse concessas, non autem motu proprio, nisi hoc in rescripto expresse sit insertum, concludas. Nec

2 sanè mirũ. Clausula enim illa, motus proprij, in dubio numquam præsumitur, nisi probetur, sic expresse concludit Carauit. *d. Ritu, num.* 12. Grãmaticus *conf.* 34. *num.* 4. & nouissimè D. Carol. de Graff. *d. loco, num.* 46. qui quidem opina-

3 tus est etiam, quod quando dilatio esset generaliter cõcessa omnibus debitoribus, præsumeretur concessa motu proprio ipsius Principis.

An beneficium, quod per has litteras conceditur debitori, transeat ad suos hæredes, & eis prosit?

QVAESTIO IIII.

1 T pro negatiua cõcludito. Sic post Imol. *in l. maritum, ff. soluto matrimonio,* Paulum Fuscum *in suis Singul. in littera D. num.* 11. & plures alios Domin. Cæsar de Grassis *d. loco, nu.* 47.

2 Sic in simili videmus in beneficio, ne quis conueniatur, vltra quam facere potest, quod non transit ad hæredes. Brunus inter ceteros, *de Cessione bonor. quæst.* 6. *num.* 8. 4. *quæst. principali.*

A quo die incipiat currere dilatio in his litteris concessa, an à die concessionis ipsarum, vel à die, quo fuerint præsentatæ, & notificatæ creditoribus.

QVAESTIO V.

1 T dicas, quod à die concessionis, sic in puncto. Guid. Pap. *decisione sua* 109. *numero* 1. vbi adducit pro confirmatione text. *in cap. eam te, de rescript. in cap. dilectus, de prebendis, in cap.* 2. *de decimis,* & *in cap. si propter,* vbi Archidiacon. *de rescriptis in* 6. & subdit ẽt, quod ita seruat stylus Curiæ Parlamẽti, Idẽ *Singul. suo* 715. Sequitur Carauita, *d. Ritu c.* 80. *num.* 9. Cuch. *de Moratoria, num.* 152. & post Brunum,

num, Bouium, & plures alios, Graſ. *d. loco num.* 8. Addo Moditium *præcitata dubitat.* 3. *nu.* 2.

Sed pulchra hic ſexto loco ſuboritur dubitatio, & talis eſt.

1 Quidā debitor ſtetit per vigintiquinqueannos, quod non ſoluit, impetrauit poſtea dilationē quinquennalem. Elapſis triginta annis, dubitatur an creditori exinde competat amplius actio ad petendum, quod ſibi debebatur?

2 Bald. *in d. l. quoties, C. de precib. Imper. offerendis, num.* 2. mouet hanc difficultatem, & ſoluit, vide per eum.

3 Ego rem pro affirmatiua eſſe definitam, per textum *in l. finali, C. qui bon. ceder. poſſ.* exiſtimo, ſic enim in fine ibi legitur (*Nullo præiudicio creditorū, cuiquam ex quinquennij dilatione circa temporalem præſcriptionem generando*) quid clarius?

4 Poſt hæc ſcripta reperi Cuchum *de Moratoria, num.* 111. ita ſentientem, & text. *in d. l. finali,* ſub illis verbis adducentem. Satis. Alia etiam pulchra ſeptimo loco ſubingreditur dubitatio, & eſt. An beneficium, quod per has litteras debitori conceditur, extendatur etiam ad creditores futuros? Moditius eruditiſſimus *præcitata dubitatione* 3. *nu.* 1. poſt Guidonē Papam, Oinotomum, ac alios relatos cōcludit pro negatiua, ipſum conſulas; adeundus quoque Cl. D. Carolus Bardellonus *conſil. ſuo* 30. *num.* 38. vbi plures alios concordantes deducit.

De annalibus, & quinquennalibus dilationibus, breuis, ac elegans diſceptatio.

SVMMARIVM.

1 *Princeps poteſt concedere debitori dilationem annalem.*
2 *Item etiam quinquennalem.*
3 *Vlteriorem autem nequit.*
4 *Et ſi concederet, nec quoad quinquennium ſuſtineretur.*
5 *Contrarium tamen Cuch. de Moratoria.*
6 *Et differentia inter dilationem annalem, & quinquennalem in modo procedendi.*
7 *An in dilatione annali ſit præſtanda cautio à debitore de ſoluendo in fine ipſius dilationis? non eſt eadem omnium ſcribentium ſententia.*
8 *Nonnulli eum teneri arbitrati ſunt; ratio ibid. & nu.* 9.
10 *Contrarium alij multi.*
11 *Corroboratur, & num.* 12.
13 *In dilatione quinquennali talis cautio ſine dubio præſtanda eſt.*
14 *Et ſi forſan non detur reſcriptum, haud valet.*
15 *Amplia etiam ſi his litteris remittatur talis cautio.*
16 *Et eſt veriſſima ſententia, quidquid dixerit Iaſon.*
17 *Quam tamen limita, quando in ipſis litteris deſſet Clauſula, Non obſtante.*
18 *Hac tamen cautio præſtari debet, ſi petatur ab ipſo creditore, aliàs ſecùs, & num.* 19. 20. *&* 21.
22 *Ratio.*
23 *Quando lex, vel ſtatutum requirit, quod præſtetur certa fideiuſſio, aliter actus non valeat, debet ſemper ipſum ſtatutum intelligi, ſi petatur à parte, & num.* 24. *&* 25. *cum ſequentibus, vſque ad* 30. *incluſiuè.*
31 *Debitor ſi facta diligenti inquiſitione non poteſt inuenire fideiuſſores, gaudet beneficio iuratoriæ cautionis, & num.* 32.
33 *Et hæc ſententia eſt receptiſſima.*
34 *Effectus inſignis reſultat debitore non ſoluente poſt quinquennium, nam in carcerem detrudi poteſt, nec amplius ad beneficium ceſſionis admittitur.*
35 *Cur iuratoria cautio fuerit adinuenta, explicat ibi author, & numero* 36. *&* 37.
38 *An datio fideiuſſorum, de qua ſupra, debeat fieri tempore, quo ipſæ litteræ induciales impetrantur, an verò poſſit poſteà præſtari ex interuallo, videndi Doctores remiſſiuè.*
39 *Dilatio quinquennalis conceditur debitori ad inſtantiam creditorum concurrentium pro maiori quantitate, cumuloq; crediti.*
40 *Et tollit beneficium ceſſionis bonorum.*
41 *Et hoc non modò, vbicumque concurreret diſparitas, & maior quantitas crediti eorumdem creditorum cōcurrentium, ſed etiam ſi concurreret æqualis quantitas; vt tunc benignior ſententia admittatur.*
42 *An quinquennalis dilatio concedi poſſit à Principe ad inſtantiam dumtaxat debitorum ignorantibus, & inuitis etiam ipſiſmet creditoribus pulcherrima eſt difficultas.*
43 *Viuius concludit pro affirmatiua, ſubditq; ita iudicatum.*
44 *An maior pars creditorum in præiudicium minoris partis poſſit remittere creditum, vel concedere dilationē debitori, & quomodo? Videndus Maceratenſis in ſuis Reſolutionibus.*

De litteris inducialibus. Hactenus in genere. Nunc autem de earumdem ſpeciebus congruo loco differendum eſt.

1 Sciendum eſt itaque, quod Princeps poteſt concedere debitori dilationem annalem, ſeu litteras induciales ad annum interim non ſoluendi debitum, prout notatur *in l. quo-*
2 *ties, C. de precibus Imperat. offerendis,* ac etiam dilationem medio earūdem litterarum quinquennalem, prout eſt text. ad litteram *in l. fin. C. qui bo-*
3 *nis ced. poſſ.* vlteriotem autem nequit, Caſtrenſ. *in d. l. quoties, in fine.*
4 Quinimò ſi cōcederet, nec quoad quinquennium ſuſtineretur, ſic poſt alios Zerola *in ſua Praxi, in verſic. litteræ quinquennales, in verſic. quar-*
5 *to iſta littera,* licet contrarium ſenſerit *Cuch. de Moratoria, num.* 194. *cum ſeq.* vbi pulchrè.
6 Eſt tamen differētia inter iſtas dilationes in modo procedendi. In prima .n. quæ eſt annalis, ſufficit iurare ipſum debitorem eā impetraſſe pro vrgenti ſua neceſſitate ſine fraude, nec erit

opus alia probatione, nec audiri debent credi-
tores oppositum probare volentes, cum tamē
in quinquennali necesse sit, vt probet se adeò
necessitate premi, vt debitum ipsum exoluere
nequeat. Sic post Boerium, Quintil. Mandos.
& alios, Cuch. *de Moratoria, num. 23.*
7 Sed an in ista annali sit prçstāda cautio à de-
bitore de soluendo in fine ipsius dilationis, non
est eadem omnium Scribentium sententia.
8 Nonnulli enim opinati sunt eum non tene-
ri, moti quia in mora modici temporis non fit
præiudicium, *arg. l. si debitori, ff. de iudic.* & quia qđ
9 differtur, non aufertur, *d. l. quoties, & l. quamuis, ff.
de arbitr. cum simil.*
10 Cōtrariam verò opinionem post Ias. & alios
in d. l. quoties, vti veriorem, sequutus est inter ce-
teros Boer. *d. sua decisione 296. num. 2*, vbi etiā sub-
dit, quod est communis, & post plures alios re-
latos Cuchus *de Moratoria, num. 24. & 53.*
11 Quæ quidem sententia mihi optimè videtur
confirmari per text. *in l. vniuersa, C. eodem titul. de
prec. Imper. offerendis*, sic enim *ibi legitur* (*vniuersa
rescripta,*) & sic (prout ego interpretor, tam an-
nalia, quàm quinquennalia,) quæ in debitorum
causis super prçstandis dilationibus promulgā-
tur, non aliter valeant, nisi fideiussio idonea su-
per debiti solutione præbeatur.
12 Præterea suffragari etiam videtur posse text.
in l. si debitori, vbi Iacobin. de S. Georgio, *de iudic.*
nam in casu *dictæ legis*, quadrimestris dilatio
conceditur, & tamen cautio proculdubio, exi-
gitur, ergo multo magis ea requiretur in an-
nali.
13 In dilatione autē quinquennali huiuscemo-
di cautionem per debitorem præcisè præstan-
dam esse nemini dubium est, sic inter ceteros
Boer. *d. decis. 296. num. 3.* Guid. Pap. *decis. sua 109.*
Paul. Fusc. *in suis Singularibus, in littera D. num. 11.*
Carauita *d. Ritu 287. num. 5.* & post plures alios
relatos, Carolus de Grassis *d. sua Exceptione 32.
num. 97.*
14 Et si forsan nō detur, rescriptum, haud tenet
ad ipsius debitoris vtilitatem, Afflict. *decis. 378.*
15 Quæ Conclusio ampliatur, vt procedat, etiā
si his litteris remittatur talis cautio, quia non
obstante tali remissione, debitor si vult earum
gaudere beneficio, tenetur hanc eamdem cau-
tionem de soluēdo in fine ipsius dilationis prç-
stare, ita Doct. omnes *in d. l. vniuersa, C. de precib.
Imper. offer.* Sequitur post alios Grass. *d. loco,
num. 98.*
16 Et est verissima sententia, quidquid dixerit
Ias. *in d. l. vniuersa, in fine.*
17 Quam tamen limita, quando in ipsis litteris
adesset Clausula, Non obstante. Sic post mul-
tos relatos idem Grass. *num. 99.*
18 Intellige tamen, vt debitor, cui fuit concessa
dilatio, teneatur præstare cautionem per mo-
dum, vt supra, si ab ipsis creditoribus petatur ip-
sa fideiussio, *ad l. si quis filium. §. stipulatio*, ibi, cum
interpellatus, *ff. de Collat.* Quamuis enim text.
in d. l. vniuersa, sub illis verbis (*aliter non valeas*) vi-
deatur innuere, quod absque alia interpellatio-
20 ne, ipsa cautio sit præstanda. Attamen glos. &
DD. ibi contrarium esse verius censuere, verbū
namque illud (*non valeant*) prolatum à lege, in-
21 telligitur cū effectu, non autem ipso iure; Hāc
eamdem sententiam sequuntur, & alij Com-
muniter *Alexander consil. 210. in secunda*, Marsil.
in Rubrica de fideiussoribus, num. 145. Surd. *consilio
124. num. 1. & 2.* Carauita *in Ritu 189. numero 5. &
287. num. 5.* Marchesan. *de Commissione super dila-
tionibus Moratoria, commiss. 4. numero 8.* ac infini-
ti alij, quos refert, & sequitur Grass. *dicto loco,
numero 100.*
22 Ratio autem huiusce Conclusionis ea potest
esse: nam in omni materia, in qua aliquis tene-
tur præstare cautionem, intelligitur semper, si
à parte, in cuius fauorem præstari debet, peta-
tur; ita Abb. *consil. 96. num. 4.* Lancellot. *de attent.
tit. de attent. restit. in integ. pend. p. 2. cap. 28. num. 72.*
& plures alij. Addo ego Paulum de Castro, *in d.
23 l. vniuersa*, vbi ēt ponit Regulā perpetuò menti
tetendam, qđ scilicet, quādo lex, vel statutum,
facta sint quod præstetur certa fideiussio, ali-
ter actus non valeat, debet semper ipsum statu-
24 tum intelligi, si petatur à parte. Vndè infert
ad statutū huius nostræ Magnif. Ciuitatis, quo
cauetur, quod si forensis conueniat ciuem, de-
beat prçstare fideiussorem idoneum de soluen
dis expensis, aliter processus factus non teneat,
dicit Paul. de Castro se allegasse, & obtinuisse
per hanc legem, cum glos. quod tale statutū de-
bet intelligi, si talis fideiussio petatur à forensi,
aliàs si non fuit petita, & processum est in cau-
sa, valet processus.
25 Sic etiam, si statutum alicuius Ciuitatis, pro-
ut est nostrum, dictaret, quod appellans nō au-
diatur, & quod processus ab eo factus sit nul-
lus, nisi præstiterit cautionē de restituendis ex-
pensis, intelligitur, si fuerit facta requisitio, ita
Ripa *in l. 4. §. hoc autem iudicium, num. 5. ff. de damno
infecto, & in l. ita stipulatus, num. 80. ff. de verborum
obligationibus*, Sequitur Ioannes de Amicis, *cons.
suo 28. & 33. num. 32.* & Dominus Brunor. à So-
le, *in suo Compendio propositionum iur. in versic. fideius-
sio à lege requisita*, vbi etiam subdit, hoc procede-
re, etsi in ipso statuto inserta esset Clausula,
Aliter actus non valeat, *ibiq;* plures alios con-
cordantes deducit.
27 Item ad hoc facit quod voluit Ant. de Butr.
in cap. pen. de iudic. vbi voluit, quod si extaret sta-
tutum, vt iudex teneatur causam expedire cum
consilio sapientis, tale statutum intelligatur, si
à parte fuerit petitum, vt causa hoc modo expe
diatur. Quàm sententiam sequuntur Alexand.
consil. 122. lib. 2. & Ripa *in d. l. 4. §. hoc autem iudiciū,
num. 3. ff. de damno infecto, qui etiam sub num. 4.* infert
ad statutum, quo disponitur, vt iudex compel-
28 lat agnatos ad compromittendum de lite inter
eas vertente. Intelligitur enim si ab aliqua ex
partibus hoc fuerit petitum, allegat Butrium *in
cap. cum venerabilis, de iudic.*
29 Sic etiam confert ad hoc, ꝙ voluit Machell,

Tatroc,

Patroc.suo 45.num.7. vbi dicit, quod si statutum
disponit, quod alicui detur terminus ad aliquid
agendum, intelligitur, si talis terminus fuerit à
parte petitus, allegat Iason. in l.admonendi, num.
10. & 11. cum seq. de iureiuran.
30 Infinita alia similia ad hoc apprimè con-
gruentia deducit eleganter Ias. d.l.vniuersa, in pri
mis numeris, & D. Carolus de Grassis d. Except.
32, num. 100. cum infinitis seqq. vide per eos.
Sed iuxta prædicta quæro; quid si facta dili-
genti inquisitione, debitor non potest inuenire
fideiussores, an amittat hoc priuilegium sibi
concessum?
31 Et breuiter dico, quod non, sed ei concedi-
tur dilatio cum iuratoria cautione, prout di-
spositum est in l.omnes, versic. hac autem inclita vr-
be, vbi Bald. in princ. C. de episcopis, & clericis, idem
Bald. in Authent. Cui relictum, num. 7. & 8. C. de indi-
32 cta viduit. tollen. vbi Paulus de Castro concludit,
quod qui debet fideiussores prçstare, releuatur,
ab illo onere, si non potest, vel cum magna diffi
33 cultate potest: & hæc sententia est receptissi-
ma, eam enim sequuntur infiniti ex Neotheri-
cis, quos omnes pulchro ordine refert, & se-
quitur Carol. de Gras. d.loco, num. 118. 119. 120.
& 121. ad eum lectorem remitto. Addo Bar-
zium, decis. sua Bononiens. 78. num. 3. vbi etiam sub
dit in fine, effectum insignem resultare debito-
34 re non soluente post ipsum quinquennium, in
carcerem enim tunc detrudi poterit, nec am-
plius ad beneficium cessionis admittetur, & D.
Marchesanus dicta commiss. 4. cap. 1. num. 11. cum
sequenti.
35 Et hoc proculdubio fuit introductũ, ne con-
tingat, quod impotentia inueniendi fideiusso-
rem ipsi debitori adimat prorsus beneficium,
quod sibi commiserationis causa indulgeri
solet.
36 Sic etiam cautio plena ob paupertatem re-
mittitur, Felin. in cap. significantibus, de offic. deleg.
37 Dec. & alij, in cap. 1. de procuratoribus, & immobi-
lia non possidens, de iudicio sisti cauere mini-
mè tenetur. Decis. Pedemont. 1. num. 9. Angel. Ias.
& alij, in l.Iulianus, in fine, ff. qui satisdare cog. Satis.
Quero secundo loco, an datio fideiussorum,
de qua suprà, debeat fieri tempore, quo ipsæ-
met litteræ induciales impetrantur, an verò
possit præstari postea ex interuallo.
38 Huic difficultati satisfaciunt communiter
Doctores in d.l.vniuersa, & in specie Ias. nu. 7. cum
seq. vide per eum.
39 Pro coronide tamen totius præsentis mate-
riæ notandum volo, quod ipsa dilatio quin-
quennalis debitori conceditur ad instantiam
creditorum concurrentium pro maiori quan-
titate, cumuloq; crediti, in tantum, quod ea ip-
sa dilatio tunc elargitur, etiam reluctantibus,
seu inuitis alijs creditoribus non concurrenti-
bus pro eorumdem minori summa crediti,
qui itidem eo casu condemnantur, merito qui
dem ad concurrendum, text. est expressus in l.
finali, C. qui bon. cedere poss. sequitur Franch. decis.
sua 82. num. 1, cum seq. Paris. consil. 10. num. 1. in 3. ac
plures alij.
40 Et talis concessio quinquennalis dilationis
tollit, & excludit beneficium cessionis bono-
rum, vt superius tactum fuit, & habetur in d.l.fin.
& sequitur post alios Paris. dicto consilio suo 100.
numero 2.
41 Et hoc non modo, vbicumque concurreret
disparitas, & maior quantitas crediti eorum-
dem creditorum concurrentium, sed etiam si
æqualis qualitas cõcurreret, vt tunc benignior
sententia admittatur, sic apertus est text. in dicta
l.finali, vbi Doctores omnes, & sequitur Viuius
decis. sua 38. nu. 1. vol. 1.
42 Sed an huiuscemodi quinquennalis dilatio
possit concedi à Principe ad instantiam dum-
taxat debitorum, ignorantibus, & inuitis etiam
ipsismet creditoribus? pulcherrima est difficul
43 tas. Viuius decis. sua 38. discutit ex professo hũc
articulum, & sub num. 2. cum sequentibus, conclu-
dit pro affirmatiua, subditq; in Regia Audien-
tia terræ Barri, non semel ita obseruatum, vide
per eum.
44 Quæres etiam, an maior pars creditorum in
præiudiciũ minoris partis possit remittere cre-
ditum, vel dilationem concedere ipsimet debi
tori? Pro resolutione videndus Marcus Anto-
nius Maceratensis, Variarum resolutionum, cap. 18.
lib. 2. pag. 294.
45 Et hæc de hac materia sufficiant. Pro satie-
tate videndus Grass. dicta Exceptione 32. per totam,
& Cuchus in d. suo tract. de Moratoria.

De Litteris Apostolicis.

SVMMARIVM.

1 *Ex litteris Apostolicis plena fides, seu probatio induci tur, & num. 2. 3. & 4.*
5 *Ratio.*
6 *Amplia in nonnullis casibus, de quibus, & nu. 7. & 8.*
9 *Non solum litteræ ipsius Summi Pontificis probant, sed etiam eæ, quæ scripta sunt per Cardinalem ipsius Pontificis nepotem, habentem tamen latissimam superintendentiam.*
10 *Ratio, & num. 11.*
12 *Litteræ Summi Pontificis probant, quando Papa attestatur de facto suo proprio tãtum, & in illo se fundat.*
-1 *Et adeò probant, vt nec probatio in contrarium admittatur.*
13 *Quod procedit, etiam si testificetur quidpiam in causa suæ Ecclesiæ.*
14 *Si Pontifex asserat aliquem esse suum Cappellanum, seu Cubicularium, statur suæ assertioni.*
15 *Idem si dicat aliquem esse suum familiarem.*
16 *Idem si narret aliquem renunciasse beneficia per procuratorem.*
17 *Idem si asserat quem esse Nuncium Sedis Apostolicæ.*
18 *Litteræ Papæ, si attestentur de facto alieno, solummodo præsumptionem inducunt, & num. 19.*
20 *Limitatur si Summus Pontifex assereret se de tali facto informatum fuisse, tunc enim sibi etiam de facto*

alieno

alieno attestanti adhibenda esset fides.

21 *Quidquid dixerint nonnulli.*

22 *Litteræ Pontificis carentes titulo dignitatis nullam fidem faciunt.*

23 *Quinimò, sunt suspectæ ob stylum Curiæ non seruatum.*

24 *Litteræ Apostolicæ, etsi exequutionem habeant paratam, tamen sunt iustificandæ.*

Hactenus de varijs litterarum generibus à priuatis personis conscriptis pro virili nostra disseruimus. Superest modò, vt nõnulla de his, quæ à publicis, siue in dignitate constitutis exarantur, breuiter edoceamus. Inquirendum est igitur primo.

An ex litteris Apostolicis plena fides, seu probatio oriatur.

1 IN qua quidem proposita difficultate conclusio sit pro affirmatiua, textus est notabilis *in cap. cum in iure, de officio delegati, & in Clementina prima, vbi etiam Canonistæ omnes, de probationibus*, vbi Summus Pontifex mandat sibi aliquid afferenti plenariam fidem adhiberi, quod etiam elicitur *ex cap. nobilissimus, 95. distinct.* sequitur D. Lapus *Allegat. sua 7.* vbi dicit, quod ex litteris Papæ, in quibus ipse commẽdat aliquem iudici sęculari tanquam plebanum talis plebis, plenè probatur illius plebania. Idem *Allegatione sua 121. & 122.* Sequitur quoque Ioannes Andreas *in cap. non licet, de regul. iuris, in 6.* vbi dicit,
3 quod accusatus coram iudice sæculari producendo litteras, in quibus Pontifex illi tamquam clerico confert beneficium, probat se clericum.

4 Sic etiam Socin. *consil. 266. In causa, quæ vertitur, colum. 1. num. 32. versic. sed tamen non obstante*, docet, quod fundus potest probari liber, vel censualis per litteras Summi Pontificis, in quibus cum aliqua istarum qualitate illum nominet, addo Philipp. Port. *consil. suo 22. num. 21. & consil. 25. num. 22.*

5 Nec mirum de his omnibus alicui videri debet. Si enim statur litteris cuiuslibet iudicis attestantis aliquid de his, quæ pertinent ad officium suum, *l. si publicanus, §. rebus, de publican.* Abbas *in cap. post cessionem, de probat.* Quanto magis standum erit dicto summi Pontificis, cuius authoritas supereminet omnibus alijs.

6 Ampliatur autem ista Conclusio varijs modis, & Primò, vt eo magis procedat, quando sumus in antiquis, tunc enim ex ipsius litteris plęna proculdubio orietur probatio, sic præcisè D. Alferius, *Allegat. sua 14. num. 7.* & sequitur Puteus *decis. sua 306. lib. 3.* vbi pulchrè docuit litteras antiquas Papæ certi quid asserentes, quoad solutionem decimarum, plenè ad victoriam sufficere.

7 Ampliatur secũdò, vt præcipuè sibi locum vendicet, quando in ipsis litteris Papa loqueretur dispositiue, sic præcipue post alios Mascard. *Conclusione sua 1253. numero 51.*

8 Quinimò epistola ipsius Papæ verba dispositiua continens, ac aliquid, quod esset dubium, declarans, seruatur pro lege, Angel. *in l. item veniunt, §. ceterum, de petit. hæredit.* Surd. post alios *cons. suo 333. num. 13. in 4.*

9 Ampliatur tertiò, vt non solum litterę ipsius summi Pontificis probent, sed etiam eæ, quæ scriptæ sunt per Card. ipsius Pontificis nepotẽ, habentem tamen, vt vulgò dicitur, superinten
10 dentiã. Et ratio est: quia tunc censentur scriptę ex Pontificis mandato viuæ vocis oraculo ei facto, sic præcisè Cæsar de Graff. *decis. sua 112. num. 12. & per totam.* Videndus Simon de Pret. *consil. 40. num. 4. in 1.* & Monald. *consil. 109. num. 9. in 2.*
11 vbi post Felinus, & alios docuit, quod litteris scriptis ex mente Papæ, plena fides est adhibenda, cum quotidie seruetur de stylo Curiæ. Adeundus quoque Clar. D. Farinac. *decis. sua Rota Romana 602. num. 2.* vbi post Grãmaticum, Mohedan. & alios docuit, quòd clericatus per litteras Vicarij ipsius Papæ probatur.

12 Intellige tamen hęc omnia, quando Papa attestatur de facto suo proprio tantum, vel in illo se fundat, tunc enim ex litteris ipsius plena fides inducitur, & probatio plenissima, vsque eo, vt nec probatio in contrarium admittatur, *d. Clement. 1. de probat. & ibi Glos. in versic. fecisse narramus, cum concordant. deductis per Mascard. conclus. sua 139. nu. 1. & Conclus. 1233. nu. 52. & 53.*

13 Quæ Conclusio etiam procedit, si testificetur quidpiã in causa Ecclesiæ, nam in illa causa & testis esse potest, & de eadem iudicare. But. *in cap. cum venissent num. 19. de iud.* Io. Crotus *in tractatu de testib. §. 6. num. 217.* Ex quo fit, quod
14 si Pontifex ipse asserat aliquem esse suum Capellanum, seu Cubicularium, statur suæ assertioni, vt respondit Gemin. *consil. 59. in princ.* vt supra diximus.

15 Idem si dicat aliquẽ suum esse familiarem.

16 Idem si narret aliquem renunciasse beneficia per procuratorem, nam creditur fuisse procuratorem, etiam si non constet de mandato, quod etiam locum habet, si asserat aliquem esse procuratorem, quod tamen falsum dijudico, ita pulchrè docet hæc omnia Mascard. *præcit. Conclus. 139. in primis numeris.*

17 Idem iuris pariter esse concludito, si in ipsius summi Pontificis litteris, quem esse nuncium Sedis Apost. enuncietur, adhuc enim ex ijs plena ad illius fauorem orietur probatio, sic eleganter Paris. *d. consil. 17. num. 1. in 4.*

18 Si autem attestetur de facto alieno, tunc sumus in comperto, quòd solum eius litteræ præsumptionem inducunt, ita colligitur ex Lapo *præcit. Allegat. sua 7.* vbi ex dictis Scribentium *d. Clement. 1.* Concludit litteras Papæ narrantes coram ipso factam renũciationem, adeo probare renunciationem, vt nihil in contrarium allegari possit, de facto enim proprio summus Pontifex tũc attestatur, sed si dicat talem obijsse in curia, tunc non probant, sed solum inducunt

19 cunt præsumptionē transferrentem onus pro-
bandi in aduersarium, & hoc quia assertio ip-
sius Papæ est facti alieni. Hanc eamdem distin
ctionem sequitur, & comprobat Imol. ac om-
nes Canonistæ *in d. Clement. 1. de prob.* & post hos
omnes relatos Dom. Mascard. *Conclus. sua 1233. nu. 35. cum seq.*

20 Limitatur tamen hoc, quādo summus Pon
tifex assereret se de tali facto informatum fuis-
21 se, tunc enim sibi etiam de alieno facto atte-
stanti adhibenda esset fides. Quidquid dixerint
nonnulli. Doc. in specie *consil. suo 576. in fine*, ita
Canonistæ omnes *in d. Clement. 1. de prob.* De hoc
autem cum per nos alias satis abundè dictum
fuerit in tractatu nostro de verbis enunciatiuis,
lib. 2. quæst. 2.

Hæc in præsentiarum tetigisse sufficiat, ad
ibi scripta, & per Mascard. *Conclus. 139. & 1233.*
lectorem beneuolum remitto.

22 Obseruandum est autē pro coronide, quod
si epistola ipsius Summi Pontificis absque suæ
dignitatis titulo alicui esset prolata, nullā pro-
culdubio fidem faceret.

23 Quinimo esset suspecta ob stylum Curiæ
non seruatum, sic post Cagnol. Menoch. &
alios D. Mascard. *Conclus. sua 617. num. 22.* Addo
Socin. iun. *consil. suo 189. num. 57. in 2.* vbi præcisè
docet, quòd litteræ Apostolicæ falsæ repu-
tantur, si stylus, & consuetudo Sedis illius non
reperiantur.

24 Obseruandum secundo, quod litteræ Apo-
stolicæ, & si exequutionem habeant paratam,
attamen sunt iustificandæ pulchrè Clar. D. Fa-
rinacius *decis. sua 356. Rota Romanæ in nouissimis per
totum*, & quod habeant exequutionem paratā,
post Mohedanum tradidit idem Clar. D. Fari-
nacius *decis. sua 366. nu. 1.* id quod etiam sequu-
tus est Illustr. Card. Tuscus *Conclus. sua 369. in lit-
tera L.* Et hæc sufficiant latius de materia dicta-
rum litterarū Apostolicarum disceptat idem
D. Card. Tuscus *Conclus. sua 361. 367. & 368. cum
nonnullis alijs sequentibus*, vide per eum. Sat enim
mihi loca tetigisse.

De litteris Episcopi, seu cuiuslibet alterius iudicis Ordinarij.

SVMMARIVM.

1 *Litteris Episcopi, seu alterius iudicis ordinarij authentico sigillo sigillatis, & testium subscriptorum manu propria roboratis plena fides adhibetur.*
2 *Verbum istud (Ordinarius) non solum comprehendit Episcopos, sed etiam inferiores, & speciale ordinariot.*
3 *Litteræ Episcopi, vt supra, conceptæ vim publici obtinent documenti.*
4 *Litteræ Episcopi sigillatæ, vt supra, non solum probant in leuibus, sed etiam in arduis, & non solum in litteris promulgatorijs, seu dispositiuis, sed etiam citatorijs, vel continentibus aliquam sententiam, & in litteris testimonialibus.*
5 *Exemplum.*
6 *Litteræ Episcopi, vt supra non solum probant in spectantibus ad officium suum, sed etiam in alienis negotijs.*
7 *Contrarium docuit Felinus.*
8 *Fundamentum, & num. 9.*
10 *Et est receptior, & verior opinio.*
11 *Quæ eo magis ampliatur, vt vera sit in iudicialibus.*
12 *Intellige tamen hoc procedere in his, quæ non pendent ab arbitrio iudicis.*
13 *Si episcopus faceret fidem de præsentatione facta coram eo, vel de institutione per eum facta, sibi absque alio crederetur.*
14 *Sic etiam si attestaretur se ordines alicui contulisse.*
15 *Vicecurato de matrimonio attestanti, cum attestetur de pertinentibus ad officium suum creditur.*
16 *Litteris episcopi vt supra conceptis non creditur, quando contra ipsum præsumptio esset fraudis, & præcipuè in præiuditium tertij.*
17 *Eemplum.*
18 *Epistolæ episcopi suo signatæ sigillo, & testium subscriptorum manu propria roborata creditur etiam in non spectantibus ad eius officium, cum consuetudine ita receptum est, & nu. 19. & 20.*
21 *Ratio.*
32 *Item epistolæ ipsius, vt supra conceptæ creditur, quando agitur de leuibus.*
23 *Item quoad semiplenam probationem, & nu. 24.*
25 *Item si proferatur aduersus eam producentem, vel aduersus eum, cuius sigillum litteris fuerint impressum, & num. 26.*
27 *Litteræ episcopi solo suo sigillo sigillatæ sine subscriptione testium, ac sine tabellione probant in his, quæ spectant ad eius officium, & nu. 28.*
29 *Ratio.*
30 *Litteræ episcopi solo suo sigillo sigillata, probant dumtaxat in spectantibus ad eius officium.*
31 *Et ideo si sigillum esset appositum in testamento, & sic circa actum non spectantem ad suam iurisdictionem nihil probaret.*
32 *Sic etiam si ipsemet episcopus in sua collatione quem esse filium patrimonialem attestaretur, sibi vtique fides denegaretur, & num. 33.*
34 *Sic quoque si ageretur de probanda dotatione ad quandam capellam, & de illa episcopus in suis attestaretur, sibi vtique minimè fides adhiberetur.*
35 *Ratio.*
36 *Litteras Episcoporum, ac aliorum ordinariorum etiam sigillo suo authentico roboratas nullam probationem facere docuit Felinus.*
37 *Contraria opinio est verior.*
38 *Amplia vt locum sibi vendicet etiam in his, quæ non pertinent ad officium Episcopi.*
39 *Exemplum eiusdem.*
40 *Item amplia, etiamsi ipsiusmet episcopi litteræ essent sigillatæ sigillo alieno, puta Capituli.*
41 *Ratio, & num. 42.*
43 *Litteræ Episcopi solo suo sigillo sigillatæ non probant, cum agitur de præiudicio tertij.*
44 *Ratio ex Menoch. & nu. 45.*
46 *Item non probant in iudicialibus in præiudicium alterius, & num. 47.*
48 *Item quando contra episcopum scribentem esset præsumptio fraudis, & nu. 49. & 50.*

Obijcitur

51 *Obijcitur contra, & num. 52.*
53 *Soluitur, & num. 54.*
55 *Declara ex Mascardo, & num. 56. & 57.*
58 *Litteris Vicarij episcopi, seu eius locum tenentis non creditur.*
59 *Litteris Episcopi suo sigillo munitis non creditur, quando sunt testimoniales super facto de praterito, exempla ibidem.*
60 *Amplia ex Mascardo, etiamsi littera pradicta non forent purè testimoniales, sed recitatoria.*
61 *Limita pluribus alijs modis, de quibus remissiuè per Doctores.*
62 *Litteris extraiudicialibus Episcoporum, & Abbatum creditur, etiam quando tempus, & contra tertium, sed de consuetudine non de iure.*
63 *Littera Episcopi subscripta, sed non sigillata, item absque subscriptione testium censentur littera priuata, quibus dumtaxat creditur contra scribentem, probato, quod ipse scripserit:*
64 *Et non probant contra tertium.*
65 *Non sufficit sigillum, vbi necessaria est subscriptio.*
66 *De materia harum litterarum videndus Card. Tuscus.*

An litteris Episcopi, seu alterius iudicis ordinarij plena fides adhibeatur?

Contingit secundo loco dubitari.

Grauissima sanè, ac vastissima est huiusmodi difficultas: ea enim decem Conclusionibus licet satis confusè, absoluit D. Abbas *in cap. post cessionem, nu. 3. & 4. de probationibus,* quem ibidem sequuntur Communiter Doctores.

Ego autem pro faciliori vestrum intelligentia, ac exactiori huiusce controuersiæ explicatione, totam hanc materiam tribus dumtaxat assertionibus, singulas multifariam extendendo, & limitando, ea maiori breuitate, qua concedetur absoluam.

Sit igitur Prima Conclusio.

1 Litteris Episcopi, seu alterius ordinarij. (Hic obiter nota, quod verbū
2 hoc (*Ordinarius*) non solum comprehendit Episcopos, qui sunt generales Ordinarij, *cap. cum Episcopus, de off. ordinar. lib. 6. & cap. 1. eod. tit.* sed etiam inferiores, & speciales ordinarios, vt est text. iuncta gl. notab. *in cap. ordinarij, de off. ordin. in 6.*) authentico sigillo, id est, publica authoritate comprobato, sigillatis, & testium subscriptorum manu propria roboratis, plena fides adhibetur; ita traditum est ab Innocentio *in cap. 1. in prima oppositione, extra de fide instrumentorum,* & sequuti sunt Canonistæ omnes, *in d. cap. post cessionem,* vbi in specie Abb. & Felin. *num. 3.* vbi vlterius de hoc dicit esse text. *in cap. si Canonici, de off. ordin. in 6. in c. quoniam contra, & cap. pen. de procuratoribus.* Sequitur quoque Clar. D. Mascard. *Conclusione sua 628. num. 1.* Hieronymus Gigas, *consil. suo 21. num. 10.* & nouissimè Schuuartzenthaler *in suo tract. de stipulat. pag. mihi 830. num. 19.*

3 Ratio autem huiusce Conclusionis meæ sententia potest esse, quia huiusmodi litteræ publici instrumenti valorem obtinent, *iuxta cap. 2. de fide instrumentorum;* sequitur Crauet. *consil. suo 122. num. 14.* & Strozzius de Vicario Episcopi, *lib. 1. quæst. 64. nu. 15.*

Ampliatur autem Communis ista Conclusio varijs modis.

4 Et primò, vt locum sibi vendicet nō solum
in leuibus, sed etiam in arduis, & non solum in
litteris promulgatorijs, seu dispositionis, sed ēt
citatorijs, vel continentibus aliquam senten-
tiam, vel si sint litteræ, vt appellant, testimonia
les, attestantes aliquid factum, vel non factum,
5 v.g. quod Titius permutauerit beneficium cū
Sempronio, vel alia huiusmodi. Sic præcisè in-
ter ceteros Felin. *in d. cap. post cessionem, numero 5.*
quem ad litteram sequutus est D. Mascard. *di-
cta Conclus. 628. nu. 2.* vbi vlterius subdit hoc idē
decidendo corroborasse Doctores de Rota *de-
cis. sua prima, alias 22. tit. de probationib. in Nouiss.* qui
tamen de hoc, vt videri potest, nec verbum
quidem.

6 Ampliatur secundò, vt procedat non solum in spectantibus ad officium ipsiusmet Episcopi sigillantis, sed etiam in alienis negotijs. Sic præcisè D. Abbas, *in d. cap. post cessionem, num. 5. in principio, & in versic. tertio dico,* vbi pro corroboratione adducit text. *in d. cap. 2. de fide instrumentorum,* vbi text. indistinctè loquens, æquiparat eas instrumento confecto manu tabellionis; sequuti sunt etiam Domini de Rota, *d. decis. 1. de probationib. in nouiss.* & D. Mascard. *dicta Conclus. sua 628. num. 3.*

7 Contrarium tamen hac in re sensit expressè Felin. *in d. cap. post cessionem, num. 4. versic. sed contrarium, cum ijs, quæ ibidem adducit,* asserens tm̄ epistolas Episcopi probare in pertinentibus ad eius officium; idq; *argum. text. in cap. cum dilecta, de rescriptis,* vbi si litteræ fuerint sigillatæ sigillo alicuius Collegij, probant dumtaxat quoad negotia ipsiusmet Collegij.

8 Et hæc opinio, quæ quidem mea sententia videtur verior, ea fulcitur ratione; nā sigillum solum probat super his, super quibus est inuentum, *cap. significauit, de appellat.* & docuit latissimè Mascard. *Conclus. sua 627. num. 48. & 49. & Conclus. 1308.*

9 Quinimò Dec. *in d. cap. post cessionem* docuit, quod authoritas sigilli restringitur semper ad causam, & officium, quo sigillum constitutum fuit.

10 Et hanc Felini sententiam, quam veriorem, vt supra dixi, dijudico: sequuti sunt etiam plurimi alij, quos pulchrè deducit Mascard. *dicta sua Conclus. 628. num. 5. & 6.* Addo Viuium *decis. sua 184. num. 10.*

11 Quæ quidem eo magis ampliatur, vt vera sit in iudicialibus, in ijs enim sine discrimine non creditur iudici, vel Episcopo, in præiudicium alterius. Sic notatur *in capitulo quoniam contra, de probationibus,* quod videtur confirmari ex *di-*

cta de-

Ita decisione Domini de Rota 1. tit. de probat. in princ. ibi (dummodo non procedat vt index, quia tunc secus, vt in sup. cit. cap. quoniam contra.)

12 Intellige hoc tamen procedere in his, quæ non pendent ab arbitrio iudicis, secus in his, quę ex iure officij pro arbitrio suo potest disponere, nam tūc ipsi creditur, testis est post Bald. & Dec. relatos, D. Mascard. *d. Conclus. sua 628. numero 9.*

13 Et hinc est, quod si ipsemet Episcopus faceret fidem de præsentatione facta coram eo, vel de institutione per eum facta, aut alijs huiusmodi, ex quo ageretur de his, quæ pro arbitrio suo potest disponere, plena fides absque dubio sibi adhiberetur; sic eleganter post Rotam Romanam, Rochum, Lambertinum, & alios, Dominus Monaldus *consil. suo 82. num. 16. volum. 1.*

14 Sic etiam si ipse attestaretur se ordines alicui contulisse, sibi plenè ob eamdem rationem crederetur. Grammat. pulchrè *decis. sua 81. numero 1.* Addo Clariss. Mascard. *Conclus. sua 305. de probationibus, nu. 1. & per totam*, vbi etiam an clericatus per litteras episcopi probari possit pulcherrimè disceptatur. Adeundus quoque de eadem re, Illustr. Card. Tuscus *Conclus. sua 378. in littera C*, vbi latè.

15 Prout creditur vicecurato de matrimonio attestanti, cum attestetur de pertinentibus ad officium suum. Monald. *consilio 42. numero decimonono.*

16 Subampliatur secundo loco, opin. D. Felini, vt eo magis procedat, quādo contra Iudicem, vel Episcopum scribentem præsumptio esset fraudis, tunc enim ipsi in præiudicium tertij non creditur.

17 Exemplum extat *in dicta decis. 1. de probationibus*, vbi non creditur ordinario scribenti contra Apostolicum impetratem, si dicat se prius contulisse beneficium, quam Summus Pontifex, vel exequutor eius; non enim sibi fides adhibetur propter fraudis suspicionem; & latius id prosequitur Dominus Abbas, *in dicto cap. post cessionem, numero quarto, versic. non obstat stylus Palatij.*

Limitatur autem recepta ista sententia Felini, videlicet quod Epistolæ Episcopi suo signatæ sigillo, non creditur in non spectantibus ad eius officium, varijs modis.

18 Primus quidem est, nisi consuetudo extet in contrarium: tunc enim nullo habito discrimine, fides adhiberetur litteris ipsius, iuxta id quod per consuetudinem ipsam esset introductum. ita Canonistæ omnes, *in dicto cap. post cessionem.* Felin. in specie *numero octauo*, & Dec. *numero 41.*

19 Sequitur etiam Bald. *in Rubrica, C. de fide instrumentorum, columna vltima, versic. septimum, & vltimum complementum, numero 41.* dicens huiusmodi consuetudinem efficere posse, vt credatur talibus litteris in quocumque facto. Addo post plures alios relatos Dominū Mascard. *dicta Conclus. sua 628. num. 12. cum duobus sequentibus*, & Schuuartzenthaler, *de stipulat. pag. 829. num. 4.* vbi pulchrè.

20 Subamplia, vt talis consuetudo efficiat, vt non solum credatur ipsius litteris cum sigillo, sed etiā solo sigillo fides adhibeatur, ita Dec. *in d. cap. post cessionem, numero 43.* & communiter Doctores.

21 Nec mirum (mea sententia) ex generali enim totius orbis consuetudine, quam etiam seruat Palatium Apostolicum, in his, quæ spectant ad suum officium: sigillum ipsius episcopi reputatur authenticum. Doctores de Rota *d. decis. 1. in princip.* ac proinde summa cum ratione sibi creditur.

22 Coarctatur secundò principaliter supradicta sententia Felini, quando agitur de leuibus, in ijs enim litteris Episcopi indistinctè creditur; ita Bald. & Communiter omnes, *in dicto cap. post cessionem*, vbi Abba. in specie *sub numero quarto*, dixit in leuibus etiam credi extra officium, *per ea, quæ habentur in capit. 1. de cleric. peregr.* Sequitur post infinitos relatos Dominus Mascardus *dicta Conclusione sua 628. numero 16. & 17.* Idem *Conclusione sua 1225 numero decimo.* Addo Schuuartzenthaler, *de stipulationibus, pagina 83. numero 15.*

23 Limitatur tertiò, quò ad semiplenam probationem, absque difficultate enim ex talibus litteris semiplena oritur probatio. Ita Innocent. *in cap. in præsentia, de renunciat.* vbi Card. & Imola; & sequitur post Abb. D. Mascard. *d. Conclus. 628. num. 18.*

24 Hinc colligebat Dec. *in d. cap. post cessionem, nu. 47.* quod in omnibus illis casibus, in quibus semiplenæ probationes sufficerent, ex huiusmodi litteris plena fides emanaret.

25 Limitatur quartò, si eiusmodi litteræ proferantur aduersus eas producentem, vel aduersus eum, cuius sigillum litteris fuerit impressum, cōtra enim illos probandi hę litteræ vim habent. *argumento l. Publia, §. finali, ff. depositi, l. si procuratorem, de procuratoribus, & l 2. supra de rebus credit.* Sic Canonistæ omnes, *in dicto capit. post cessionem.*

26 Hinc eleganter docet Bart. *in l. 2. de stipul. seruorum.* Instrumentum procurationis confectum ab eo, qui procuratorem constituit, aduersus eum fidem facere, non autem pro ipso. Et hæc satis.

Latius de ista Conclusione per Dominum Abbatem, *in dicto cap. post cessionem, numero quinto*, vide per eum.

Sequitur Secunda Conclusio.

27 Litteræ Episcopi solo suo sigillo sigillatæ sine subscriptione testium, ac sine tabellione, probant in his, quæ spectant ad eius officium, ita Innocent. *in cap. 1. in fine, extra de fide instrumentorum*, vbi fidem adhiberi ait litteris cuiuslibet prælati, de his, quæ sui officij ratione facere debet,

bet, vel poteſt, veluti Archiepiſcopi litteris ad Concilium ſuffraganeos auertentis, vel ad ſuffraganei electionem. *iuxta cap. ſi Epiſcopus, 11. diſtinct. 18. & cap. non debet. 2. diſtinct. 65.* Refert Panormit. *in dicto cap. poſt ceſſionem, numero quarto, in ſeptima oppoſitione*. Sic etiam concludit Ioannes Andreas *in additionibus, ad Speculator, §. nunc dicendum reſtat, columna 7. tit. de inſtrumentorum editione*, vbi firmat expreſſis verbis adhibendam fidem litteris etiam citra adminiculum teſtiũ, ſi modo hæ conſcriptæ ſint de eo, quod ſigillantis officium concernit; idem tradit Bald. *in Rubrica, C. de fide inſtrumentorum*. Sic quoque decidunt Auditores Rotæ Romanæ, *in dicta deciſione prima, & deciſ. 10. de probationib. in nouiſs.* ijdem *in deciſione ſua 16. & 17. eod. tit. de probat. in antiquis*. Sequitur Bertachinus *de Epiſcopo, in 8. parte, titulo tertio, quæſtion. 16.* Allegat Bald. *in l. ſi qua, C. de Epiſcopis, & Clericis, in quarta columna*, vbi dicit credi litteris Epiſcopi de Sacerdotio Clerici.

28 Et hoc procedit etiam, quando litteræ Epiſcopi concernunt factum alienum: ideo ſi in litteris ipſius ſuo ſigillo ſigillatis narretur præſentatio facta, vel inſtitutio, probatur vtique ipſa præſentatio, vel inſtitutio, quia litteris ipſiuſmet Epiſcopi creditur quo ad eius officiũ. ita voluit eadem Rota Romana *deciſione ſua 11. aliàs 423. tit. de iure patronatus, in nouiſs.* & ſequitur Milis *in Repertor. in verſic. litteris Epiſcopi*; plurimos alios concordantes refert, & ſequitur Dominus Maſcardus *Concluſione ſua 991. numero primo*, & Schuuartzenthaler, *in ſuo tractatu de ſtipulationibus, pagina mihi 827. numero 6. & 7.* Ad- do Petrum Aemil. Veral. *deciſ. ſua 408. num. 3. parte 2.* Videndus tamen Dominus Maſcardus *Concluſione ſua 1222. ferè per totam*, vbi pulchrè de hac materia.

29 Ratio autem huiuſce Concluſionis ea poteſt eſſe, quoniam ſigillum ipſius Epiſcopi eſt publicum, ſecundum Caſtrenſ. *in l. ſi procuratorem, ff. de procurat.* & Bald. *in l. ſi qua per calumniam, in fine, C. de Epiſc. & cler.*

Sequitur Rota Romana, *dicta deciſ. 1. de probationibus in nouiſs.* Et hinc eſt, quòd ſigillum ipſius authenticat ſcripturam in pertinentibus ad eius officiũ, quod ſecus eſſet in ſigillis priuatorum, quia illis nulla adhibetur fides.

30 Quod tamen intelligendũ eſt in his, quæ ſpectant ad eius officium, vt firmauimus ſupra.

31 Et ideò ſi ſigillum eſſet appoſitum in teſtamento, & ſic circa actum non ſpectantem ad ſuam iuriſdictionem nihil probaret, ſecũdum Bald. *in l. fin. col. fin. verſic. quod ſi ſcriptura teſtamenti, C. de fideicommiſ.*

32 Sic etiam ſi ipſemet Epiſcopus in ſua collatione quem eſſe filium patrimonialem atte-
33 ſtaretur, ſibi vtique fides denegaretur, quia nõ deponeret de his, quæ ad officium ſuum pertinent: & ideo agens vti filius patrimonialis debebit ſe eſſe probare talem; non enim per aſſertionem Epiſcopi probatur ſe per ſupra dicta filium patrimonialem; & ita anno Domini 1552. die 22. Iunij, iudicatum fuiſſe teſtatur Petrus Aemil. Verral. *deciſ. ſua 308. par. 1. & deciſ. 289. parte 2.*

34 Sic quoque ſi ageretur de probanda dotatione ad quandam Capellam, & de illa Epiſcopus in ſuis atteſtaretur, ſibi vtique fides mini-
35 mè adhiberetur; & ratio eſt: quia talis dotatio non ſpectat ad eius officium, ſed dependet à facto, & voluntate aliorum. Sic eleganter inter alios D. Franciſc. Monald. *conſil. ſuo 82. num. 17. volum. 1.*

36 Obſeruandum eſt tamen contrariam hac in re defendiſſe ſententiam, Felinum *in d. cap. poſt ceſſionem, numero ſeptimo*, ſenſit enim ibi litteras Epiſcoporum, vel aliorum ordinariorum etiam ſigillo authentico, & teſtibus, qui ſe non ſubſcripſerunt, munitas, nullam probationem facere; idq; per dicta Innocentij, *in cap. 1. de fide inſtrumentorum*, ac aliorum ibidem citatorum; & propter periculum damni, quod ex falſitate probationis reſultare poſſet ſubdit; ptopter quod ſicut viuæ voci Epiſcopi in grauibus non ſtatur, *capit. ſi Epiſcopus, ſexto quæſtione vndecima, & capitulo quoniam contra, de probationibus*; ita nec mortuæ, quæ faciliter fraudare poſſet.

37 Retenta tamen prioti opinione vti veriori, ac receptiori, ampliare illam poteris, vt lo-
38 cum ſibi vendicet etiam in his, quæ non pertinent ad officium Epiſcopi; vt ſtatuerunt Domini de Rota *deciſione ſua 12. tit. de procuratoribus, in nouiſs.* vbi cenſuerunt valere procurato-
39 rium ad cauſas ſolo ſigillo Epiſcopi ſigillatum, dũmodo ſit ſigillum recognitum, quod aliàs non probaret; ad quod citatur ibi Hoſtienſ. *in cap. 1. de procuratoribus, cum ibi allatis*; & tamen illud procuratorium ad cauſas, eſt extra officium Epiſcopi; idem obſeruauit Nicolaus de Myl. *in ſuo Repertor. in verſic. litteris Epiſcopi*, Felin. etiam ipſemet *in dicto cap. poſt ceſſionem, num. 14.* & Dominus Maſcard. *dicta Concluſ. 991. num. 4. & 5.*

40 Amplia ſecundò, etiamſi ipſiuſmet Epiſcopi litteræ eſſent ſigillatæ ſigillo alieno, puta
41 Capituli; adhuc enim plenam fidem facient. Nec mirum, tũ quia Epiſcopus eſt caput ipſius
42 Capituli, *capit. nouit, & cap. quanto, de ijs, quæ fiunt à prælat.* tum etiam quia nihil intereſt, ſi quis alieno ſigillo ſignet, dummodo dicat, vel proprio, iuxta textus *in l. ad teſtium, §. ab ipſo, vbi etiam Bart. de teſtamentis*, & per Ioannem Firman. *de Epiſcopo, libro tertio, parte prima, numero vigeſimo-octauo, verſic. poteſt etiam ſigillatio*. Sic eleganter docet, & ampliat Mandoſius *conſilio ſuo trigeſimo, numero 8.*

43 Limitatur autem primò, recepta iſta Concluſio, vt locum ſibi minimè vendicet, cum agitur de præiudicio tertij, contra illum enim litteræ Epiſcopi etiam ſigillatæ non probant; ſic Socin. *conſilio ſuo 258. columna penultima, in ſecundo*, Rota Romana *deciſione 158. in antiquis, tit. de pro-*

de procuratoribus, volens, quod in præiudicialibus non credatur sigillo iudicis; sequitur etiam Monald. *consil. suo 82. numero 20. volum. 1.* & Clariss. Menoch. post plures relatos, *lib. 2. de arbitr. Centur. 1. Casu 94. numero 23.* vbi etiam rationem
44 deducit, dicens, quia hæ litteræ principaliter non sunt de his, quæ ad eius officium spectant, *iuxta cap. post cessionem, de probat.* sed considerantur tanquam litteræ priuati cuiusdam amici amico datæ.

Eumdem Menoch. refert, & sequitur Dominus Mascard. *Conclus. sua 627. numero 15.* Addo eumdem *d. Conclus. sua 991 numero 7. & 8.* vbi post Archid. Felin. & alios, docuit non esse credendum litteris Episcopi, vbi læditur ius partis; nisi tamen habeat testium subscriptionem;
45 quo casu fides adhibetur. Hoc idem sensit etiam Paul. Borgasius *in suo tractatu de irregularitate, parte sexta, quæst. 8. cap. de publicatione excommunicationis, numero 3. & 4.* vbi clarè docuit litteris solius episcopi dicentis se excommunicasse, vel anathematizasse aliquem, fidem minimè esse adhibendam, nisi adsit in illis subscriptio testiũ, & Notarij. Sequitur Vgolinus *de Censuris, cap. 21. §. 2. nu. 16. & cap. 19. §. 1. nu. 5.* vbi an quis litteris excommunicari possit, & absolui omnium elegantissimè edisserit. Videndus quoque Ioachim. Beust. *in l. admonendi, de iureiur. numero 779.* An autem excommunicatio facta de aliquo per litteras ordinarij probari possit, in præsentiarum non discutio, sed adeundi Clar. Mascard. *Conclus. sua 703.* & Illustr. Card. Tusc. *Conclus. 444. nu. 12. in littera E.*

46 Secundo loco effectu caret ista Conclusio in iudicialibus, in quibus citra discrimen iudici, vel Episcopo non adhibetur fides in præiudicium alterius. ita Innocent. *in dicto cap. quoniam*
47 *contra, de probat.* cuius dictum verissimum arbitratur Bellamera *in decis. sua 631.* vbi decisum vlterius reliquit nõ credi attestationibus cum sigillo Cardinalis, vel Vicecancellarij in iudicio; sequitur hoc idem post alios relatos Mascard. *d. Conclus. 991. num. 11. & 12.* Addo Schuartzenthaler, *dicto suo tractatu de stipulat. pag. mihi 828. num. 9.*

48 Tertiò limitare poteris conclusionem non procedere, quado contra Episcopum scribentem esset præsumptio fraudis, vt si ipse attestetur contra Apostolicum impetrantem se primo contulisse beneficium, quam Papa, vel eius exequutor; nam in hoc ipsi non credere tur propter fraudis suspicionem. ita Abb. *in dicto capit. post cessionem, colum. 6. versic. Ratio prædictæ Conclusionis; de probationibus*, & ibi Dec. *numero 35.*
49 *versic. secundo fallit*; idq; ea ratione, quia sæpè accidit, quod Episcopi, vel eorum Cancellarij anticipent datam, vt fraudent Apostolicos impetrantes; idemq; seruari de stylo Palatij Apostolici, dixerunt Domini de Rota, *decisione prima, numero secundo, de probationibus, & decisione sua 10. aliàs 348. eodem tit. in nouis*; vbi id etiam
50 ampliatur in quocumque alio collatore, vel Nuncio Apostolico habente potestatem conferendi beneficium, quia eorum solis litteris sigillatis non stabitur, sed recipiẽs beneficium ab illis, tenebitur probare, quod sit in taxa propter præsumptionem fraudis. Hoc idem confirmat Felin. *in d. cap. post cessionem, numero 17. ver. quinto de probat.* qui ad hoc allegat text. *in cap. 1. de procurator.* vbi maior sollemnitas requiritur, quando extat fraudis suspicio; & sequitur Milis, Soc. sen. Gem. & post plures alios Mascard. *d. Conclus. 991. num. 15.* Addo Schuuartzenthaler, *d. pag. 828. de stipulationib. num. 10.*

51 Obijcitur, quod litteris sigillatis delegatorũ, & subdelegatorum creditur, ex doctrina Archidiaconi, *in cap. à subdelegato, de off. deleg. in 6.* igitur pari saltem ratione idem videtur dicẽdum de litteris Episcopi.

52 Sicuti etiam videtur obstare decisio Rotæ 348. *aliàs 10. de probationib. in nouis.* dum ibi voluit ꝙ processus factus per executorẽ probatur per eius litteras, quod etiam sequitur Natta *consil. suo 649. num. 12. in 4.*

53 Sed optimè resoluuntur hæc obiecta per D. Mascard. *d. Conclus. 991. num. 17.* dicit enim ibi, quod ideo creditur litteris subdelegatorum, quia cessat præsumptio fraudis; ex quo subdelegatio est leuis præiudicij: secus est autem in collatione beneficij, in quo agitur de graui præiudicio.

54 Sic etiam soluitur illud de exequutore: ideo enim secundum eum fides adhibetur eius litteris, quia non extat præsumptio fraudis, cum agatur de leui præiudicio, quo casu creditur litteris ipsius Episcopi; & adducit Felin. *in d. cap. post cessionem.*

55 Quapropter *sub num. 18.* hanc limitationem principalem intelligendã existimat stante frau
56 dis suspicione, secus illa cessante, vbi exemplificat, veluti si ille, cui ordinarius contulit, reperiatur in possessione beneficij ante datam litteram impetrantis Apostolici, vel ante intimationem litterarum episcopo factam, nam tunc fraus excluditur, & consequenter ipsis litteris plena fides adhibenda erit; adducit pro corroboratione authorit. addentium *ad d. decis. 22. de probationibus, in nouis.* vbi etiam attestatur de obseruatione Rotæ, & quod aliàs iuxta hanc sententiam in quadam causa, quam ipse habuit in concordi consilio omnium Dominorum de Rota pronunciauit.

57 Secundo loco interpretatur Dominus Mascardus *sub numero 19.* hanc limitationem non procedere, quando litteræ essent plurium prælatorum, quibus magis creditur, quam vnius, vt in *cap. tum litteris, de testibus, cum concordantibus*, per eum ibi deductis, & prius per Felin. qui & hoc ipse sequitur *in d. capit. post cessionem, num. 16. versic. fallit nono.*

58 Quartò principaliter limitabis Conclusionem non procedere in Locumtenente, seu Vicario Episcopi, cuius litteris non creditur, vt litteris ipsiusmet Episcopi. ita post Bellamer.

Q decisio-

decisione sua 301. Mascard. *dicta Conclusione* 991. *numero* 20.

59 Quintò limita, quando litteræ huiusmodi sunt testimoniales super facto de præterito, puta, quia ad petitionem partis scribit talem excõmunicasse, vel ordinasse, vel beneficium contulisse, vel saltem sententiam tulisse, quia & eo casu non statur ipsis litteris, etiamsi sint super facto scribentis: & multo minus si de alieno. Sic post glos. *in cap. testes*, 3. *quæst*. 9. Calderin. Abbas, & alios, Dominus Mascard. *Con-*

60 *clusione sua præcitata* 991. *num*. 21. *&* 22. vbi ampliat hoc procedere, etiamsi litteræ prædictæ non forent puræ testimoniales, sed recitatoriæ, vt qui narrarent ita factum esse ad aliquem finem, qui fit, vel mandatur fieri per iudicem ratione illius facti recitati, puta quia recitat se tale beneficium contulisse, ideo mandat illum in possessionẽ induci, vel poni, siue talem sententiam protulisse, & propterea mandat eum de tali possessionẽ remoueri, vel similia; nam & isto casu ipsæ litteræ non probant illud factũ de præterito. Rationem ibidem adducit, vt per te videre poteris.

61 Pluribus alijs modis limitatur supradicta Regula, de quibus per Doctores *in dicto cap. post cessionem*; & præcipue per Felin. & per Mascard. *d. Conclus*. 991. vide per eos.

62 Norandũ tamen volo pro coronide huiusce Conclusionis; quòd litteris extraiudicialibus Episcoporum, Abbatum, aliorumvè ordinariorum, non creditur, quod ad tempus concessionis attinet, sicut nec sigillis, præterquam in præiudicium ipsorum, & producẽtis, maximè vero si testes nulli subscripserint; ne alioqui facile sit prælato fraudem committere in eius necem, cui antea ius fuerit quæsitum; sed quamquam iuris ratio ita suadet, attamen inueterata consuetudine plerisque Senatuiconsultis adprobata receptum est, vt huiusmodi scripturarum in omnibus tãta fides sit, quanta si essent publicæ, non solum si ab ipsis ordinarijs subscriptæ sint, sed & si ab eorum dumtaxat amanuensibus, quamuis alij testes nulli interuenerint; itaque si quis earum fidẽ in dubium reuocare velit, perinde falsi accusationẽ instituere, & in crimen subscribere debet, ac si publicum instrumentum esset impugnaturus. Sic præcisè in causa Illustr. D. Vicentij Laurei Cardinalis de Mondeui, & Reuerendi Petri Goyet de Prioratu Nantuacensi Collitigantiũ 7. Kal. Martij 1589. in Senatu Pedemontium iudicatum fuisse, testatus est eruditis. Dominus Antonius Faber, *in suo Codice Fabriano, lib*. 3. *tit*. 14. *definitione* 19.

Sequitur Tertia Conclusio.

63 Litteræ Episcoporum subscriptæ, sed non sigillatæ, imò absque subscriptione testium, censentur litteræ priuatę, quibus dumtaxat creditur contra scribentem, probato, quod ipse scripserit, *d. l. Publia*, *& l. si procuratorem*, *de procuratoribus*.

64 Et non probant contra tertium, nisi prout aliæ scripturæ priuatæ, de quibus *in l. scripturas*, *C. qui potiores*, *& supradictum fuit*. Sic præcisè Fel. *in d. cap. post cessionem*, *nu*. 18.

65 Amplia, vt quantumuis publicum sigillum habeant, nullam tamen fidem faciant, nisi ab eo ipso, cuius nomen præseferunt, subsignatæ sint, aut ab amanuensi eius, alioué, qui subsignandi mandatum habeat, & potestatem. Sic præcisè Senatũ Pedemontium sæpius iudicasse testatus est Antonius Faber *in suo C. Fabriano*, *lib*. 4. *tit*. 14. *definit*. 20. vbi subdit id locum etiam habere in litteris iudicis, seu alterius cuiuscumque personæ publicæ, & hæc Satis.

66 Videndus de materia Illustr. Card. Tuscus, *Conclus. sua* 365. *in littera L*, vbi pulchrè.

De Litteris Imperatoris, Regis, vel cuiuslibet alterius Principis, & præcipuè non recognoscentis Superiorem.

SVMMARIVM.

1 *Littera Imperatoris, Regis, uel cuiuslibet alterius Principis plenam fidem faciunt.*
2 *Principis assertioni regulariter standum est.*
3 *Præsumitur enim semper Iustitia plenus, & idcirco omnia deliberatè, & prout conuenit, facere.*
4 *Quinimò semper præsumendum est, quod ipsiusmet Principis litteræ processerunt de iustitia.*
5 *Cum princeps sibi possit in causa propria ius dicere, fides etiam sua scripturæ est adhibenda.*
6 *Litteræ Principis vim legum obtinent.*
7 *Et hinc est, quod vti tales ius faciunt quoad omnes.*
8 *Quinimò arctant scientes absque vlla publicatione.*
9 *Nisi tamen essent litteræ particulares ipsorum principum ad lites.*
10 *An autem generaliter sint pro legibus obseruandæ, videndi Doct. remissiuè.*
11 *Epistola principis fidem facit, licet etiam fuerit conscripta manu alicuius sui scribæ, eius tamen mandato.*
12 *Et probat etiam contra tertium.*
13 *Ratio.*
14 *Declara.*
15 *Litteris ipsiusmet principis statur, licet in illis enuncietur aliquem commisisse delictum.*
16 *Limitatur ex sententia Authoris, cum ageretur de crimi ne rebellionis, propter quòd bona ueniunt publicãda.*
17 *Litteris inferioris à principe neutiquam creditur in præiudicium tertij.*
18 *Quinimò regulariter ipsis plena fides nõ adhibetur, nisi in illis enarratorum plenissima fiat comprobatio.*
19 *In omnibus illis casibus, in quibus litteræ principis operantur, ac fidem faciunt, debet adesse ipsius principis subscriptio, ac sigillum.*
20 *Item in illis debet fieri præmissio nominum suarum dignitatum, ac titulorum, & nu.* 21.
22 *Cum verisimiliter de validitate, seu veritate litterarum ipsius principis dubitatur; tunc ea non sunt semper exequenda, sed ipsi rescribendum.*

Et super-

3 *Et super ueniente postea noua iussione ipsius principis obediendum est.*
24 *De materia huiusce quaestionis videndi Doctores remissiuè.*
25 *Plurimae sunt aliae litterarum species de quibus ibi.*

An Litterae Imperatoris, Regis, vel cuiuslibet alterius Principis fidem faciant?

QVAESTIO III.

Materia ista, vt vnusquisque videt, est satis ampla, ac difficilis, & ideo à Doctorib. multis in locis, cõtrouersa. Nos autem cum etiam de ea *in tractatu nostro de Verbis enunciatiuis, lib. 2. quaest. 4.* non ineleganter, ac satis abundè disseruerimus; in praesentiarum dumtaxat nonnulla ipsimet apprimè congruentia breuiter attingemus.

1 Sit igitur firma Conclusio. Litteras huiusmodi principium probare, ac plenam fidem facere.

2 Principis enim assertioni regulariter standũ est, *vulgata Clement. 1. de probationibus*, vbi Canonistae omnes, praesumitur namque semper In-
3 stitiae plenus, & idcirco omnia deliberatè, & prout conuenit, facere; & ideo non est credendum, quod falsum dicat, *l. 2. §. meritò, & §. si quis à principe, ff. ne quid in loco publico, & l. ex facto, in principio, ff. de vulgari, cum infinitis concordantibus deductis pulchrè* per Mascard. *Conclusione sua 1213. numero 22.*

4 Quinimò semper praesumendum est, quod ipsius principis litterae processerint de Iustitia. Afflict. *decis. sua 51. numero tertio*. Addo eumdem Mascard. *Conclusione sua 628. numero 20.* vbi
5 docet, quod cum princeps sibi possit in causa propria ius dicere, quod ideo fides etiam suae scripturae est adhibenda; videtur etiam sequi Asinius *in sua praxi, parte secunda, §. primo, cap. 54. numero 7.*

6 Amplia primò, vt huiusmodi litterae vim legum obtineant, *argumento l. 1. ff. de constit. princip. & §. sed & quod principi, Institut. de iure naturali.* Sic eleganter Lancel. Gallia, *consilio suo vigesimoquinto, numero 122.* vbi loquitur in specie de litteris Imperat. Addo Barbatiam *consilio suo 21. numero primo, in secundo*, vbi docet, quod epistola eius, qui potest legem condere, pro lege est obseruanda; sequitur Nicolaus de Agaz. *consilio suo Feudali, quinto, numero secundo, inter consilia Alberti Bruni.*

7 Et hinc est, quod vti tales ius faciunt quoad omnes, Leonar. à Lege *in suis consil. 36. & 116.*

8 Quinimò arctant scientes absque vlla publicatione, vt pulchrè docuit Costa, *de iuris, & facti ignorantia, distinct. 75. Centuria secunda, numero tertio.*

9 Nisi tamen essent litterae particulares ipsorum principum ad lites; tunc enim dicuntur rescripta, & non egrediuntur personam illius, in cuius fauorem scriptae sunt, prout inter alios docet Bald. *consil. suo 106. num. 4. in 6.*

10 An autem generaliter sint pro lege obseruandę. Videndus Salon de Pace, *in proaem. ll. Tauri, numero 451. fol. 65.* & Aldobrandin. *consil. 66.* Videndus quoque Dominus Alphonsus Moditius post haec edita visus, *lib. 2. suarum Dubitationum, dubitatione secunda, per totam*, vbi hoc idem, An epistola principis vim legis obtineat, & quid in inferiore ab ipso principe, pleniori cõnu discutit ac pertractat.

11 Amplia principaliter secundò, vt epistola principis fidem faciat, licet etiam fuerit conscripta manu alicuius sui scribae, eius tamen mandato. ita Franc. Marcus *decis. sua 629. numero 1. in secundo.*

12 Extẽde principaliter tertiò, vt probet etiam contra tertium.

13 Nec sanè mirum. Huiusmodi enim litterae ab habentibus potestatem legis condendae conscriptae absque dubio habent vim legis. Sic post Bald. *in l. exempla, num. 4. C. de probationibus*, & Ruin. *consil. 121. num. 11. in 4.* D. Mascard. *Conclus. sua 630. numero primo, & prius conclus. sua 627. numero 12. & 13.*

14 Intellige tamen, secundum Dec. *in capit. post cessionem, num. 48. de probat.* dummodo ita res se habeat de consuetudine, vt indistinctè litteris huiusmodi fides adhibeatur. Eumdem refert idem Mascardus, *dicta Conclusione 630. numero secundo.*

15 Amplia quarto, vt litterae ipsiusmet principis fidem faciat, licet in illis attestetur aliquem commisisse delictum, adhuc enim narratio illa principis est sufficiens probatio delicti. Sic post infinitos relatos hanc opinionẽ veriorem, & receptiorem esse testatur omnium elegantissimè Viuius, omninò videndus, *opinione sua 639. numero 1.*

16 Limitarem tamẽ ego, cum ageretur de maximo crimine rebellionis, propter quòd bona veniunt publicanda, tunc enim ipsius litteris, nisi aliter de delicto ex actis legitimè praecedenbus appareret, standum non esset. Sic eleganter Pichus *consil. 97. num. 85.*

17 Notandum tamen, quod litteris inferioris ab ipsomet principe, neutiquam creditur in praeiudicium tertij, text. cum materia *in Clem. 1. de probat. & in cap. post cessionem, eod. tit.* sequitur Clar. Peregrinus post Card. Dec. & alios, relatos *consil. suo 16. num. 15. vol. 1.*

18 Quinimò regulariter ipsis plena fides non adhibetur, nisi in illis ennarratorum plenissima fiat comprobatio, prout est glos. quam omnes sequuntur *in Clement. 1. in versic. recusasse, de probationibus*, sequitur Natta *consilio suo 179. numero 15.*

19 Obseruandum praeterea, quod in omnibus illis casibus, in quibus litterae principis operantur, ac fidem faciunt, debet adesse ipsius prin-

cipis subscriptio, ac sigillum, *capit. inter dilectos*, vbi Innocent. & alij, *de fide instrumentorum*, *l. bene à Zenone*, & ibi Angel. *C. de quadrien. praescript. l. sacri affat. C. de diuers. rescript. cum concordantibus deductis* per Nattã *consil. suo* 420. *num.* 46. sequitur Petrus de Monte Picho *consil. suo* 97. *numero* 45. *in suo tractatu de chirographorum, & cedularum recognitione*, *num.* 4.

20 Item deber in illis fieri premissio nominum suarum dignitatum, ac titulorum, quod si non fiat, ipsas litteras fide carituras, concludunt communiter Doctores, in specie autem Padil. *in d. l. sacri affat.*

21 Item in fronte earumdem suarum epistolarum, vel constitutionum debet semper inesse inscriptio illa. Ego Leonardus Donato, puta Dei gratia, Dux Venetiarum, &c. Cur autem illa verba (Dei gratia) sint apponenda, latissimè docuit inter ceteros Moditius, *d. lib.* 2. *Dubitationum suarum, dubitatione* 1. *num.* 1. *cum sequentibus* eum consulas.

22 Notandum postremò, quod quando verisimiliter de validitate, seu litterarum ipsius principis veritate dubitatur, tunc non sunt semper exequendae, sed ipsi rescribendum, secundum

23 Bald. *consil.* 64. *in prima parte*, & superueniente postea noua iussione ipsius principis obediendum, sequitur Foller. *in sua praxi*, 1. *par. secundae partis, pagina mihi* 230. *numero* 43.

24 Et haec breuiter tetigisse sufficiat, pro satietate videndus Mascard. *conclus. sua* 1233. Gabriel. *de probat. conclus. sua* 2. & plurimi alij, quos omnes ordinatim recensui *d. tractatu de Verbis enunciatiuis*, *locò iam admonito*. Videndus quoque Illustriss. Dominus Card. Tuscus *Conclus. sua* 377. *in littera L*, vbi an, & quando litterae principum non valeant tamquam subreptitiae, eleganter edisserit.

25 Sunt & aliae quamplurimae litterarum species, de quibus passim in iure nostro, & per Doctores particulariter fit mentio, prout sunt litterae Gratiae, litterae Iustitiae, litterae Executoriales, Monitoriales, Subreptitiae, Dimissoriales, Paenitentiariae, Compulsoriales, ac aliae huiusmodi. Verum quia circa propositum nobis tum obligationis, tum etiam probationis finẽ, ad quem reliquae omnes eae, de quibus supra sermonem habuimus, respexere, minimè versantur, de ijs in praesentiarum disserere superuacaneum, quinimo extraneum iudicauimus. Videndi igitur qui de illarumdem materia latissimè, & ex professò conscripsere. Satis.

De Compulsorialibus omnium latissimè, Scaccia *lib.* 2. *de iudic. caus. ciuil. cap.* 11. *à nu.* 803. *vsque ad* 895. vide per eum.

Finis Libri Tertij.

DE SCRIPTVRA PRIVATA TRACTATVS D. NICOLAI DE PASSERIBVS A IANVA I. C. PATAVINI.

Liber Quartus.

De Libris Rationum.

SVMMARIVM.

1 *Liber rationum quid sit, definitur.*
2 *Libri rationum sunt varij, quod explicatur, & numero 3. & 4.*
5 *Qui bene distinguit, proximus est veritati.*
6 *Liber rationum alicuius priuati regulariter non probat pro scribente, & num. 9. 10. & 11. estque hoc receptissimum num. 14.*
7 *Ratio, & num. 8.*
12 *Partita scriptę manu creditoris, & ad vtilitatem ipsius scribentis non probant, nisi aliter verificentur.*
13 *Instrumenta notariorum, quorum fides de publico approbata est, non probant in fauorem ipsius scribentis.*
15 *Liber rationum priuati non solum non probat pro scribente, sed nec etiam pro eius hærede, etiamsi illi successerit Fiscus, vel Ecclesia.*
16 *Liber rationum defuncti, qui fuit habitus vir probus, ac bonæ famæ, inducit aliqualem præsumptionem pro ipsius hærede; & est verissima Conclusio, numero 21. 22. & 23.*
17 *Ratio.*
18 *Animus defuncti non præsumitur corruptus, nec etiam corrumpi potest, sicut viuentis.*
19 *Mors scribentis auget fidem libri sui.*
20 *Mors habet vim iuramenti, & nu. 23.*
24 *Liber rationum defuncti non solum præsumptionem aliquam inducit pro eius hærede, verum etiam semiplenam probationem.*
25 *Et ad plenam inducendam sufficeret vnus testis, vel posset hæredi deferri iuramentum in supplementum probationis verioris, si sciebat veritatem.*
26 *Contrarium multi tenuere.*
27 *Et est communis.*
28 *Concilia ex mente Ripæ, & aliorum, & nu. 29. & 30.*
31 *Liber rationum defuncti facit præsumptionem, seu semiplenam probationem, si fuit conceptus in forma rationum, aliàs nec præsumptionem inducit.*
32 *Liber rationum defuncti iunctis alijs præsumptionibus, seu adminiculis plenè etiam probat.*
33 *Liber rationum defuncti, qui fuerat bonæ conditionis, ac famæ, secundum statuta Veneta non probat, sed bene præsumptionem quandam inducit, ita vt honestiori parti deferatur iuramentum.*
34 *Ex proprio rationum libro creditoris haud etiam conuincitur debitor in causa fiscali.*
35 *Amplia etiamsi debitum non tantum in vno libro Rationum, sed etiam in pluribus eiusdem creditoris scriptum reperiatur.*
36 *Si aduersarius meus librum meum, rationum contra me producat, vel eo vtatur, non ob id ex eo ad mei fauorem oritur probatio.*
37 *Aliæ ampliationes referuntur per Doct. remissiuè.*
38 *Liber rationū priuati probat ēt ad eius fauorē in dependentibus ab eiusdem voluntate, & num. 39. & 41.*
40 *Sublimita ex Mascardo.*
42 *Liber rationū donatoris dubiam illius mentē declarat.*
43 *Sic etiam ex eo probatur consensus contra scribentem.*
44 *Liber rationum priuati probat pro eo, quando multa capitula ipsius libri vera ostenduntur, vel per instrumenta publica, vel aliter, & quando liber ipse in aliquo nec redargui, nec conuinci potest de mendacio, & num. 47. & 49.*
45 *Ratio, & num. 46.*
48 *Et est verissima conclusio, quidquid dixerint nonnulli.*
50 *Amplia, etiamsi partitę non verificatę, essent alicuius momenti.*
51 *Contrarium multi.*
52 *Opinio Authoris.*
53 *Clar. Menochij.*
54 *Sublimita tamen in Capitulis separatis, & nu. 55.*
56 *Liber rationum probat pro scribente, quando scripta in eo sunt verisimilia, & num. 58. 60. 61. & 62.*
57 *Exemplum ex Ias. & alijs.*
59 *Necessarium est tamen iuramentum ipsius scribentis.*
63 *Libris publicis eo magis fides adhiberi solet, quando continetur in ipsis aliqua enunciatio possibilis, ac verisimilis.*
64 *Quædam opinio Decij deducitur.*
65 *Improbatur per Tyrrum Alfanum.*
66 *Liber rationum priuati probat pro scribēte, si agatur de modica quantitate, iuncto tamen iuramento scribētis.*
67 *Secus si de magna. Summa libr. 832. non est parua ex Rimmald. ibidem.*

68 *Et hac est verissima conclusio, quidquid dixerit Bolog.*
69 *Item probat pro eo, cum agitur de modico praeiuditio.*
70 *Item cum sumus in connexis, & subordinatis.*
Eemplum ibidem.
71 *Ratio.*
Contrarium multi.
72 *Opinio Authoris.*
73 *Liber rationum probat pro scribente, si consuetudine, vel statuto caueatur, vt dicto libro plenè etiam in fauorem scribentis credatur.*
74 *Amplia, etiamsi statutum ipsum disponat, vt respectu magnæ summæ libris rationum credatur.*
75 *Declara, & num 76. & 77.*
78 *Liber rationum alicuius priuati si sit persona nobilis, honesta, legalis, & fide digna, aliqualem indistinctè ad sui fauorem præsumptionem facit.*
79 *Et est verissima conclusio, quidquid dixerit Hippolytus Riminald.*
80 *Item consonat cum dispositione Statutorum Venetorū.*
81 *Amplia, vt si in ipsomet libro appareat de debito, & credito, & verisimilia contineantur, ex eo etiam plena oriatur probatio.*
82 *Ratio.*
83 *Liber rationum probat pro scribente, cum actus celebratus non impugnatur, & quando continet verisimilia.*
84 *Quod tamen limita in memoriali, vel schedula in dicto libro rationum reperta.*
85 *Item limita, si dictus liber careat fortassis nomine contrahentium, item die, ac Consule.*
86 *Quod declara, vt ibi.*
87 *Liber rationum probat pro scribente, quando versamur in antiquis.*
88 *Ratio.*
89 *Quod tamen fallit, quando ageretur contra tertium.*
90 *Hoc tamen minimè procedit, quando in eodem libro multa alia partita veræ apparerent, & concurrentibus alijs adminiculis.*
91 *Liber rationum probat pro scribente, quando continet data & recepta.*
92 *Debent tamen ista contineri clarè, singulariter, & specificè.*
93 *Aliàs secus esset.*
94 *Alia limitationes afferuntur per Doctores remissiuè.*
95 *Liber rationum contra scribentem plenè probat.*
96 *Amplia ex Bolog.*
97 *Et est receptissima conclusio.*
98 *Ratio, & num.99.*
100 *Liber rationum probat contra scribentem, siue aduersario præsente, siue absente fuerit conscriptus.*
101 *Et est verissima conclusio, quidquid dixeriat nonnulli.*
102 *Quod maximè in mercatoribus tales libros habentibus procedit.*
103 *Liber rationum priuati probat contra ipsum scribentem, siue in ipso libro insertus sit dies, & Consul, siue non; siue etiam desint aliæ sollemnitates.*
104 *Item contra eum probat, siue quis per se, siue per alium hunc librum rationum conscripserit, & numero 105.*
206 *Amplia, vt etiam locum habeat, si is, qui mè mandante conscripsit meum librum rationum, sit suspecta, atque deploratæ vita.*

107 *Liber rationum probat contra scribentem, etsi is, contra quem suus liber rationum producitur, negauerit se hanc particulam dicti libri rationis, quæ contra ipsum facit, vel scripsisse, vel mandasse scribi.*
108 *Ratio.*
109 *Imò si aliquid seriptum esset in libro mei aduersarij manu mea, talis liber probaret contra ipsum.*
110 *Ratio.*
111 *Liber rationum priuati non solum probat contra scribentem, verum etiam contra eius hæredes.*
112 *Declara tamen, & intellige, prout ibi, & nu.113.*
114 *Liber rationum priuati non probat contra scribentem, quando in ipsomet libro nulla causa debiti esset expressa.*
115 *Ratio, & num.116.*
117 *Contrarium tenuit Dec.*
118 *Concilia, & declara, & nu.119. & 120.*
121 *Librum rationum probare semiplenè contra scribentē, etsi in eo non sit expressa aliqua causa arbitratus est Schrader. in l. admonendi, ff. de iureiur.*
122 *Liber rationum non probat contra scribentem, quando is, qui librum ipsum conscripsit, probaret illam particulam, quæ ex suo illo libro contra se allegatur, vel proprio, vel ministri sui errore fuisse conscriptam.*
123 *Ratio.*
124 *Liber rationum non probat contra scribentem respectu illius, qui huic libro rationum contradixit, vel eum impugnare nixus fuit.*
125 *Declara, & num. 126.*
127 *Nec pariter contra eum probat, si is, contra quem ipse liber producitur, non vnam particulam tantum, sed totum illum librum suum esse inficietur.*
Quod tamen fallit, si litterarum comparationis adminiculo adiuuetur. ibid.
128 *Comparatione litterarum accedente ex libro rationum plena inducitur probatio.*
129 *Memoriale, vel schedula in libro rationum alicuius reperta, contra illum minimè probat.*
130 *Ratio.*
131 *Contrarium Dec. & Schrader.*
132 *Eorum fundamentum.*
133 *Prior tamen vti verior, & communior per authorem retinetur.*
134 *Declara, & num.135.*
130 *Licet quis in vno libro scribat separatim data, vel soluta tantum, & in alio libro scribat tantum accepta, tamen hi duo libri cum se inuicem respiciant, vnum librum rationum dicuntur constituere, ac proinde plenam fidem contra scribentem faciunt.*
137 *Liber rationum contra scribentem, aut omnino probat, aut omnino improbat.*
138 *Alia de hac regula per Doctores remissiuè.*
139 *An ille, qui librum rationis conscripsit, in quo reperitur aliquid annotatum contra se, & ad fauorem Caij, possit ab ipsomet Caio medio iuris astringi ad eiusdem sui libri editionem? dubitatur.*
140 *Conclusio sit negatiua. Fundamenta ibidem, & numero 141.*
142 *Limita, & nu.143. cum duobus seqq.*
146 *Quonam autem remedio iste astringi possit, an scilicet officio iudicis nobili, seu mercenario, an verò actione mandati? dubitatur.*

Videndi

147 *Videndi Cagnol. & Maſſinius.*
148 *An Actor cogi poſſit ad editionem ſui libri vtcumque priuati faciendam reo? dubitatur.*
149 *Conclude ex ſententia Caroli Bardelloni pro affirmatiua rationes vide ibidem.*
150 *Liber rationum priuati non probat pro tertio in præiudicium tertij.*
151 *Multum tamen adminiculatur.*
152 *Quinimo probat etiam ſemiplenè. intellige, vt ibi.*

Scripturæ priuatæ tres præcipuas extare ſpecies, apocham videlicet, epiſtolam, & librum rationum, ſatis abundè ſupra docuimus. De apocha, & epiſtola hactenus. Nunc de libro rationum, & ſic de tertia ſpecie in hoc quarto libro congruè diſſerendum eſt.

1 DEfinitur autem liber rationū, (vt hinc exordiar) per I. C. Labeonem *in l. ſi quis ex argētarijs, §. rationé, ff. de edendo,* vt ſit, vltrò, citroq; dandi, accipiēdi, credendi, obligandi, ac ſoluendi ſui cauſa negotiatio. Squitur Schrader. *in l. admonendi, de iureiurando, num.* 264. vbi etiam Ioachim. Beuſt. *nu.* 1012. Sichard. *in l. rationes, num.* 2. *C. de probationibus.* & Ioannes quoque de Vico Mercato, *in l.* 1. *num.* 8. *C. de edendo,* dum inquit, librum rationum illū eſſe, qui ſolum continet data, & recepta. Nec ab opinione tantorum patrum recedendū diju dico, quidquid ſubtilibus rationibus motus docuerit Pyrrus Alfan. *in d. l.* 1. *num.* 14. *C. de edendo.*

2 Obſeruandum eſt autem, quòd libri ipſi rationum ſunt varij. (Quemadmodum, & hoc docuit Do. Sigiſmundus Scaccia, *lib.* 2. *de iudic. Cauſ. Ciuil. cap.* 11. *num.* 104. Quidā enim ſunt confecti ab aliquo ratione ſui officij, vt olim erat nummularius, *l. quidam, §. nummularios, ff. de edendo,* exactor tributorum, & theſaurius, *l. illata, C. de fide inſtrumentorum.*

Quidam verò ſunt ab aliquo confecti ratione ſuæ adminiſtrationis, vt ſunt libri tutorum, curatorum, inſtitorum, & huiuſcemodi aliarū perſonarum, *ad l.* 1. *§. officio, de tutel. & rationibus diſtrahend.*

4 Et quidam poſtremo loco ſunt libri pro arbitrio, & voluntate vniuſcuiuſque, prout res poſtular, cōſcripti, & ſunt ij, quos quiſque ſibi priuatim conficit. De ſingulis, ac prius de ijs, qui à perſonis priuatis conficiuntur, deſpiciamus.

5 Pro pleniori autem dicendorum intelligentia, ac maiori addiſcētium facilitate tres apprimè diſtinguēdos eſſe caſus exiſtimo. Qui enim benè diſtinguit, proximus eſt veritati, vt inquit Salic. *in proœmio Codic. col.* 2.

6 Primus itaque, ac principalis caſus eſt, quādo liber ipſe rationum continet aliquid pro ſcribente. Tunc an plena ex eo ad illius fauorem oriatur probatio, contingit dubitare.

In qua quidem difficultate receptiſſima eſt opinio negatiua. Ea enim plurium Iuris Conſultorum authoritate, & Pontificijs, & Imperialibus Cōſtitutionibus comprobatur. Nāque textus ſunt aperti, *in l. inſtrumenta, in l. rationes, & in l. exemplo, C. de probationibus, in l.* 2. *& l. fin. C. de conuen. fiſc. debitor. lib.* 10. *in l. nuda ratio, de donationibus, in cap.* 2. *ext. de fide inſtrumentorum, & in Clementina vnica, §.* 1. *& ibi gloſſ. in verb. Rationem, verſic. item ſcias, de vſuris, cum concordantibus.*

7 Nec ſanè mirum; Exemplo enim pernicioſum eſt (inquit Imp. Gallien. *in d. l. exemplo,*) vt ei ſcripturæ credatur, qua vnuſquiſque ſibi annotatione propria debitorem conſtituit.

8 Accedit, quod ſi ipſis rationum libris in fauorem ipſorummet ſcribentium crederetur, de facili præberetur occaſio delinquendi, prout poſt Crauet. & Cephal. animaduertit Fab. Turrer. *conſil. ſuo* 20. *num.* 7. *in primo,* & Hippolyt. Riminald. *conſil. ſuo* 132. *num.* 20.

9 Hanc eamdem ſententiam amplexi ſunt, vt dixi, communiter Doctores. Eam enim inter ceteros tenuit Bart. *in d. l. nuda ratio, num.* 7. *in d. l. exemplo, & in Authent. Etſi contractus, num.* 9. *&* 14. *C. de fide inſtrumentorum,* idem *in d. l. admonendi, num.* 26. quem *ibidem* ceteri ſequuntur, Bald. Alex. & Iaſ. *num.* 120. Lanfranc. de Oriano, *num.* 50. Curt. iun. *num.* 124. Corraſ. *in* 3. *parte, numero* 61. Schrader. *nu.* 267. & ex modernioribus Ioachimus Beuſt. *num.* 1013.

10 Sequuti ſunt etiam Canoniſtæ omnes, *in d. cap.* 2. *de fide inſtrumentor. vbi in ſpecie Abb. ſub num.* 9. & Felin. *num.* 21. His accedunt Ioannes de Vico Mercato, poſt plures alios relatos *in l.* 1. *nu.* 20. vbi etiam Bologner. *num.* 18. Alfan. *num.* 18. & Maſſinius, *numero* 53. *C. de edendo,* Pater Auguſtinus Morla *in ſuo Emporio Iuris Ciu. par.* 1. *q.* 17. *num.* 5. *tit. de rebus credit.* & plurimi alij.

Ex cōſulentibus hoc idem docuere Hippol. Riminald. poſt alios *conſil. ſuo* 132. *num.* 17. Cephal. *conſil. ſuo* 475. *num.* 5. *&* 508. *numero* 21. *&* 22. Prer. *conſil.* 92. *num.* 6. *vol.* 1. Eugen. *conſ* 8. *num.* 42. Honded. *conſil.* 91. *num.* 86. *vol.* 1. *& conſil.* 39. *num.* 49. *in ſecundo,* Beccius *conſil ſuo* 47. *num.* 11. & nouiſſimè Fab. Turret. *conſil. ſuo* 20. *num* 7. *in primo, & conſil.* 77. *num.* 28. *in ſecundo.*

11 Addo D. Mafcard. *Concluſ. ſua* 976. *num.* 1. vbi infinitos alios deducit, addo Carrocium *deciſ. ſua* 104. *num.* 10. Hectorem Felicium *Allegatione ſua iuris* 32. *num.* 7. *parte* 3. & Dom. Stephanum Gratianum nouiſſimè *deciſione ſua March.* 137. *num.* 1. vbi etiā docet, quod partitæ ſcriptæ ma-
12 nu creditoris, & ad vtilitatem ipſius ſcribentis,
13 non probant, niſi aliter verificentur; & meritò: nam, & inſtrumenta Notariorum, quorum fides de publico approbata eſt, non probant in fauorem ipſius ſcribentis, *l. de eo, & l. diuus, ad legem Corneliam, de Falſis.*

14 Eſtq; hoc apud omnes receptiſſimum, teſte Rota Genuenſi *deciſione ſua* 135. *num.* 5. *&* 148. *numero* 3.

Ampliatur autem cōmunis iſte primus Caſus varijs modis.

15 Et primò, vt liber rationum alicuius priuati non ſolum non probet pro ſcribente, ſed nec etiam pro eius hærede, etiam ſi illi ſucceſſerit

Fiſcus

Fiſcus,vel Eccleſia tex.eſt apertiſſimus *in l.inter chartulas,C.de conuenien.fiſc.debitor.lib.*11. Sequitur poſt Bald. Boer. *deciſione ſua* 105. *num.*5: & alios, D.Maſcard. *d.Concluſ.ſua* 976.*num.*2.

16 Limitatur tamen hæc ampliatio in libro rationum defuncti,qui fuit habitus vir probus,ac bonæ famæ, nam talis liber inducit ſaltem aliqualem præſumptionem pro ipſius hærede.

Ad hoc autem cõprobãdum ſolet per Bart. *in d.l.admonendi, num.* 27. allegari text. *in l. qui cum maior.§.fin.ff.de bon.liber.* qui text.tamen nõ multum probat, vt admonet *ibidem* Ripa *ſub nu.*113. melius facit textus *in l.non omnes,§.à Barbaris,de re milit. & in l.rationes, verſ.Solas, C.de probationib.* Sequitur Pancirol. *conſ.*140.*num.*6.*&* *num.*20. Andræas Alferius *conſil. ſuo* 60. *num.* 72. Addo poſt Ruin. Clariſs. Menoch. *lib.*5.*præſumpt.*5.*num.*5.

17 Eſtq; ratio ſecũdum Bald. *in d.l.rationes,nu.*1. *in fine*. quod libro rationum defuncti maior fides adhibetur, quam viuentis, prout docuit & Cæphal. *conſilio ſuo* 749. *num.*12. Surd. *conſilio ſuo* 245.*num.*19.*&* 543.*nu.*2. Bimius *conſil.*109.*nu.*65. *in ſecundo*, & alij.

18 Animus enim defuncti nõ præſumitur corruptus,nec etiam corrumpi poteſt, ſicut viuentis, prout tradit Hipp. Riminal. poſt alios, *conſil. ſuo* 547.*num.*2.*in* 5. Ancharan.*lib.*1.*quæſt.famil.*55. *num.finali* & Viuius *deciſ.ſua* 114.*num.*11.

19 Adde mortem ſcribentis augere fidem libri ſui. Dec.*in l.*1.*C.de edendo*, Boer. *deciſione ſua* 105. *num.*6. vbi eleganter, pulchrè, & latè. Stephan.
20 Gratian. *deciſ. ſua* 94. *num.*10. *cum ſeq.* vbi etiam docet,quod mors habet vim iuramenti.

21 Et quod iſta qualis qualis probatio, ſeu præſumptio hoc in caſu abſque dubio oriatur, tenuerunt communiter Doctor. poſt Bart. Fulg. Caſtrenſ.& alios Doctor. Iaſon,*in d.l.admonendi, num.*120. vbi etiam Curt. iun. *d. num.* 124. Lanfranc. de Oriano *ibidem,num.*50. *verſic.addit vnũ*, Corraſ.*num.*61.*&* 62.*in tertia parte*, Schraderus, *num.* 268. *verſ. ſecundo non habet locum*, & nouiſs. Ioachim Beuſt. *num.*1016.

22 His accedunt Canoniſtæ omnes, *in d. cap.* 2. *de fide inſtrumentor.* & *ibi* in ſpecie Abb. *num.*9. & Felin.*num* 24. Sequitur quoque poſt alios relatos Herculanus *in ſuo reſp. pro Sereniſſimo Etruriæ Magno Duce,numero* 334. Pariſ. *conſil.ſuo* 104. *num.* 76.*cum ſequentib. in primo*, Honded. *conſil. ſuo* 39. *num.*51.*in ſecundo*, Beccius *conſil.ſuo* 47. *numero* 12. vbi latiſs. & Maſcard. *Concluſ. ſua* 976. *numero* 3. Addo Zucchard.*conſil.ſuo* 56.*num.*12. vbi præcipuè hoc procedere intelligit, quando probaretur, quod libri producti eſſent dicti mortui, item,quod eius manu forent ſcripti.

23 Addo etiam Surd. *deciſione ſua* 103. *num.* 5. *&* 199.*num.*2. vbi pulchrè. Videndus quoque Dominus Hippol. Riminald. *conſil.ſuo* 506. *num.* 18. vbi amplius ſubdit, minimè iuramẽto opus eſſe,ex quo mors,vt dixi, ipſius vim, ac efficaciũ præbet, *& conſilio ſuo* 665.*num.*6.*in* 6.

4 Ampliatur Primò iſta limitatio: nam talis liber defuncti non ſolum præſumptionem aliquã inducit pro eius hærede, vt ſupra diximus, verum etiam ſemiplenam probationem,ita Caſtrenſis *in d.l.admonendi, num.*43.vbi quoque Ripa,*num.*123. Sequitur præciſe Cardinalis Pariſ. *conſilio ſuo* 7.*num.*15. *vol.*4. Beccius *conſilio ſuo* 47. *numero* 12. vbi pulchrè, & poſt infinitos relatos D. Viuius *deciſione ſua* 184.*num.*12.*&* 13. His adde Scacciam *cap.* 11.*infra deducendo, num.*261. vbi nonnullos concordantes adducit.

25 Addo quoque Boerium *deciſ. ſua* 105. *num.*5. vbi ſubdit,quod ad plenam inducendam ſufficeret vnus teſtis, vel poſſet hæredi deferri iuramentum in ſupplementum probationis verioris, ſi ſciebat veritatem, vt voluit Bart. *in l.admonendi, ff. de iureiurando*. Sequitur hoc idem poſt Boer. nouiſsimè Petr. Surd.*conſil.ſuo* 543.*num.*3.

26 Contrarium tamen voluerunt expreſsè Bar-
27 tol. Iaſ. *d.num.*120.*in fine*, & reliqui omnes ſupra allegati, & eſt Communis opin. prout retulit Ripa loco citato, & docu t etiam latè Bologn. *in repetitione d.l.*1.*C.de edendo,num.*21.

28 Sed fœdere etiam diſtinctionis hæ duç diuerſæ Scribentium ſententiæ conciliari poſſunt; aut enim loquimur de probo viro bonitate regulari, id eſt, de eo, qui fuit habitus vir bonus in gradu communi, & tunc procedat opinio Bartoli.

29 Aut verò loquimur de viro probo probitate præexcellenti, & extraordinaria,& tunc procedat opinio Caſtrenſ. ac ſequacium.

30 Et ita conciliat Ripa *in d.l.admonendi,præcitato loco*, vbi etiam maximè aduertendum cenſet in hac materia,an is,qui librum ipſum conſcripſerit poſt litem moram, vel ante ex hac luce migrauerit, ſequitur poſt eum D. Maſcard. *d. Concluſ.*976.*nu.*6. & Beuſt. *in d.l.admonendi, nu.* 1018. *&* 1019. Addo Becc.*d.ſuo conſ.*47.*num.*12. *&* 13. & in terminis poſt alios Honded. *conſilio ſuo* 39. *num.*50.*&* 51.*vol.*1.

31 Obſeruandum eſt tamen hanc limitationẽ, non in omni libro rationum defuncti procedere,ſed dumtaxat in eo,qui habet, & cõtinet formam debitam rationum, puta quãdo in eo reperiuntur data,& accepta,vel debita, & credita. Sic poſt Bald. Alexand. Iaſ.& alios, D.Maſcard. *d.Concluſ.ſua* 976. *num.*7. & Beuſtius *in d.l. admonendi, num.* 1017. Hoc idem voluit etiam dicere Schrader. *ibidem d.num.*268.*verſic.quod tamẽ ita accipiendum eſt.* & ſequitur in terminis doctiſs. Honded. *d.conſilio* 39.*num.*52.

32 Ampliatur ſecundo ſupradicta proxima limitatio: nam talis liber defuncti iunctis alijs præſumptionibus,ſeu adminiculis plenè etiam probat,ita Bartol. *in d.l.admonendi*, vbi ceteri Doctores,& Canoniſtæ omnes, *in d.cap.*2.*de Fide inſtrumentorum.*

Sequitur Boer.*deciſ. ſua* 105. *d.nu.*5. Guid. Pap. *quæſt. ſua* 441. vbi quænam ſint iſta adminicula ſigillatim enumerat. Quemadmodum etiam facit Sigiſmundus Scaccia *cap.*11.*inferius allegando, nu.*262. & nos pleniori folio diſſeruimus infra *de libris Mercatorum.* Pariſ.*conſil.ſuo* 104.*nu.*77.

in

in primo, Gayll. Gabr. ac plurimi alij, quos longa ſerie ſequitur, ac deducit Dominus Maſcardus *d. Concluſ. 976. num. 8. & num. 74.* Addo Brunor. à Sole, *in ſuo Compendio propoſition. iur. in verſ. liber defuncti*, Crauetta *conſilio ſuo 434. numero 23. parte 3.* Iacob. Schultes *in ſuis Locis communibus, in verſic. liber, num. 1.* Turret. poſt Cuman. Beroum, Beccium, & plures alios relatos *conſil. ſuo 9. num. 10. in tertio*, vbi de magis Communi, & nouiſsimè Clariſs. Equitem Dominum Peregrinum *conſ. ſuo 90. num. 9. in tertio.*

Et de hoc mihi videntur eſſe text. aperti *in d. l. instrumenta domeſtica, & in d. l. rationes, verſic. Sola, C. de probat.*

Hęc de Iure Ciuili, & traditionibus Scribentium inſpectis dicta ſint.

33 Iure autem municipali inclitæ Ciuitatis Dominantis Venetiarum expreſsè cautum eſt, in hac materia, vt liber quidem rationum defuncti, qui fuerat bonæ conditionis, ac famæ, non probet, ſed benè præſumptionem quamdam inducat, ita vt honeſtiori parte deferatur iuramẽtum. Sic pręcisè legitur *libro primo ſtatutorum eiuſdem Ciuitatis, cap. 48. verſus fin.*

34 Secundo loco extenditur adeò ſupradicta principalis Concluſio, vt ex proprio rationũ libro creditoris, haud etiam cõuincatur debitor in cauſa fiſcali, text. eſt expreſſus *in d. l. exemplo, C. de probationibus, & in l. inter chartulas confiſcari, C. de conueniend. fiſci debitor. lib. 10. cum concord.* per Boer. deductis *deciſ. ſua 105. num. 3.*

35 Extenditur principaliter tertiò, etiam ſi hoc debitum nõ tantum in vno libro rationum, ſed etiam in pluribus eiuſdem creditoris ſcriptum reperiatur, adhuc enim pro Scribente fidem nõ facit, *argum. § pen. Inſtit. de teſtib. & l. vnum, ff. eodẽ titulo*, ſic in terminis Schrader. *in d. l. admonendi, num. 268. verſ. ſecundo extenditur.*

36 Extenditur quartò, vt procedat, licet aduerſarius meus hunc librum rationum contra me producat, vel eo vtatur, adhuc enim pro me ſcribente nulla fides ex eo promanabit. Sic poſt Abb. Bald. Alexand. & alios, Schrader. *d. num. 268. verſic. tertiò hoc procedit.*

37 Multas alias ampliationes ad hanc Regulam deducunt Communiter Scribentes, *in d. l. admonendi*, & Maſcard. inter alios *d. Concluſ. 976. à nu. 9. vſque ad 71.* vide per eos.

Nobis potiores & ad rem facientes ea breuitate maiori, qua potuimus tetigiſſe ſufficiat.

Hæc autẽ Cõcluſio ita ampliata aliquot pa-
38 riter notabiles limitationes recipit; Et primò,
non habet locũ in illis, quæ in libera ipſius ſcri-
bentis voluntate ſita ſunt; in his enim liber ip-
ſemet rationum pro eo plenam vtique fidẽ fa-
cit, adducitur communiter text. *in l. Neſennius,*
vbi etiam Bartol. num. 4. de negot. geſt. qui quidem
text. loquitur in ratihabitione, & de eo, qui in
ſuo libro rationum ſcripſit, quòd præſtabat ali-
menta animo repetẽdi, qui quidem animus re-
ctè probatur per dictum librum rationum, idẽ
Bart. hoc docet *in l. nuda, num. 7. de donationibus, in*
Authent. Et ſi contractus, C. de fide instrumentorum, &
in d. l. admonendi, num. 26. in fin. quem *ibidem* ceteri
alij communiter ſequuntur, Caccialup. in ſpe-
cie, *nu. 71.* vbi etiam exẽplificat in aditione hę-
reditatis, Iaſ. *num. 111.* Curt. iun. *num. 124.* Lan-
franc. de Orian. *numero 50. verſic. quartus caſus eſt,*
Corraſ. *in d. 3. parte, num. 63.* Schrader. *d. num. 268.*
verſic. hæc concluſio, & nouiſsimè poſt Ripam, *in*
eadem lege, num. 112. Beuſtus, *nu. 1014.* & Petrus
Gilken *in d. l. instrumenta, num. 22. C. de Probationib.*
vbi nonnullos concordantes adducit.

His accedunt Canoniſtæ omnes, *in d. cap. 2. de*
Fide instrument. & *ibi* in ſpecie Felin. *num. 22.* Bo-
logn. quoque *in l. 1. num. 22. C. de eden.* & Petr. Au-
39 guſt. Morla, *d. quæſt. ſua 17. num. 7.* Ex conſulenti-
bus hoc idem etiam docuere, Gratus *conſilio ſuo*
118. num. 13. in primo, Marcobrun. *conſil. 5. nu. 11.*
P. Paſet. *conſilio ſuo 94. num. 4.* Pret. *conſil. ſuo 142.*
num. 14. & 19. in primo, vbi quoque ſubdit, quod
liber ipſe rationum confectus de expenſis pro-
bat, & fidem etiam facit de earum quantitate,
& nouiſſimè perilluſtris Eques, ac Dom. meus
M. Anton. Peregrinus *conſil. 94. num. 6. in primo.*

40 Adde Dom. Maſcar. poſt plures alios relatos, *Concluſione ſua 976. num. 72. & 73.* vbi etiam poſt alios hoc ſublimitat, ſi in ipſo libro deſcripta ſint alia, ex quibus actus cum alio celebratus impugnetur. Adde etiam Viuium, *deciſione ſua 456 num. 11.* & Cappell. Toloſ. *quæſt. ſua 497.*

41 Et hæc eſt veriſſima iuris limitatio; quem ſequutus eſt etiam eruditiſs. D. Scaccia poſt hæc edita viſus, *lib. 2. de Iud. Cauſ. Ciuil. c. 11. nu. 139. cum ſeq.* vbi exemplificat duobus modis, ac reſtringit, vt per eum.

42 Sic videmus in ſimili, quod liber rationũ donatoris dubiam illius mentem declarat, Petr. de Cabal. poſt alios *per d. l. Neſennius, conſilio ſuo 26. numero 9.*

43 Sic etiam ex eo probatur conſenſus contra ſcribentem, Hippolyt. Riminald. *conſil. ſuo 280. num. 47. in tertio.*

44 Limitatur ſecundò principaliter Regula ſupradicta, quando multa capitula ipſius libri rationum vera oſtenduntur, vel per inſtrumenta publica, vel aliter, nec liber ipſe in aliquo redargui vel conuinci poteſt de mendacio, vel falſo, tunc enim plena ex eo ad fauorem ſcribentis oritur probatio.

45 Nec ſanè mirum. Sicut enim vna particula falſa totum librum rationum ſuſpectum reddit, argum. eorum, quę notantur *in l. ſi ex falſis, C. de tranſactionib.* & docet Socin iun. *conſil. 131. numero 11. in tertio*, Plot. *conſil. 88. num. 8.* Crauetta *conſilio 386. num. 15.* & alij.

46 Ita etiã propter multa capitula vera, vel approbata totus liber ipſe rationũ verus, vel probatus cenſeri debet, vt contrariorum contraria exiſtat diſciplina, *l. & ſi contra, ff. de vulg.* ita pulchrè poſt Caſtrenſ. & Angel. docet Iaſ. *in d. l. admonendi, num. 128.* vbi ſubdit, quod hæc deciſio tam-

tam,quam noua,& singularis,est benè cordi te-
nenda. Eumdem sequuti sunt *ibidem* Schrader.
d.num.268. versic. tertio hac Conclusio, & D.Ioach.
Beust.*num.1026. cum seq.*

47 His accedunt Gabr. post infinitos relatos *in*
suis Conclusionibus, titulo de præsumptionibus Conclus.5.
num.1.2.& 3. vbi de magis Communi, Cardin.
Paris. *consilio suo 90.num.3.& 4.& consil.47.vol.1.*
Herculan. *in vulgato illo suo resp. pro Serenis. Etru-*
riæ Magno Duce,nu.338. Prosp.Paseth. *cons.suo 75.*
num.13.& 190. numero 6. Sequitur etiam Natta
consil.suo 581.num.15. Cephal.*cons.suo 508. nu. 34.*
Hippol. Riminald. *consil. suo 489. num.30. & 35.*
& prius consilio suo 132. num.3. Hoc idem tradunt
quoque Petr. Surd. *consil suo 543. num.4. & decis.*
sua 199. num.3. vbi adducit inter alios Purpurat.
consil.519. Natta *citato loco*, & Crauett. *cons. 350.*
num.15. videndus idem Crauetta *consil.198.nu.6.*
& 969.num.32. in quinto. Addo Siluan. *consil.211*
num.10.in secundo, Camil.Borel.*consil.suo num.20.*
cum seq. Bursat. *consilio 224. num. 8.* Fab.Turret.
consilio suo 100.num.40.in primo, Monald.*consil.98.*
num.3. Dom. Mascard. post infinitos deductos,
d.Conclus. sua 976. num.75. & prius conclus. sua 362.
num.18. Marc. Antonium Maceratens. *variarũ*
resolutionum,lib.2.cap.19 nu.1. & nouissimè Clar.
Dom.Farinac.*consil suo 13.num.6. & ibi Addentes*
in littera A. vbi adducunt Rotam Rom.*in nouissi-*
mis, decisio.sua 813. num. 15. cum seq. parte 1. Atte-
stantem hanc esse magis Communẽ,& in Pra-
xi seruandam opinionem.

48 Et hæc in sũma est verissima limitatio,quid-
quid dixerit Bolognet. *in l.1.num.23.versic. sed in*
contrariũ,C.de edendo, & Ceph. *sibi contrarius*. Pro-
sper *consilio suo 47. num.46.* post Purpurat. & Ri-
pam relatos, cui quidem sentẽtiæ videtur quo-
que adhæsisse Ioseph. Ludouic. *decis. sua Lucu-*
na 42.numero 36.& 37.

49 Et pro hac eadem opin. ita fuisse iudicatum
attestatur Clariss.vir Dom.Decian. *cons.suo 28.*
num.34.& 62.num.32.in tertio; Sic etiam in Sacra
Regia audientia Baresi in causa aliquorum de
Ciuitate Bari, Anno Domini 1589. & in Regia
Audientia Capitinatæ Apuliæ, Comitatusq;
Molisij, Anno Domini 1583. varijs in causis
iudicatum fuisse asseuerat doctissimus Viuius
decisione sua 132.num.8. & decisione sua 445. num.8.
Addo post hæc scripta Clariss. Menoch. *lib. 3,*
præsumpt.63. à num.1. vsque ad numerum 9. inclusiuè,
vbi infinitos propemodum pro hac eadem opi
nione deducit,eamq; acutissimè à quibuscum-
que aduersariorũ obiectis propugnat,ac defen-
dit. ipsum consulas.

50 Ampliatur ista limitatio, vt procedat etiam
si partitæ non verificatæ magni essent momen-
ti, ita Ias.*d.num.128.* Gabr. post Corneum, Rui-
num,& alios, *d.Conclus.5.num.3.* Mascard. *d.Con-*
clus.num.76. Addo Ancharan. *d.quæst.55.num.10.*

51 Contrariũ tamen senserunt Decius, Affliẽt.
Ripa, & alij, relati per eumdem Mascard. *dicta*
Conclus.num.77.

52 Ego pro qualitate circumstantiarum hac in
re multum in arbitrio iudicis positum esse exi-
stimo, prout etiam scriptum reliquit Salicet. *in*
l.vnica,num.7.in fine,C.de confess. & Turrett.*consilio*
53 *suo 77.num.30.in secundo*. Addo Clariss. Menoch.
dicta præsumpt.61.num.10. cum sequentibus, & præci-
puè sub num.12. vbi ampliat relatam istam cõmu
nem opinionẽ, multo magis procedere, quan-
do aduersarius istius librum habentis negasset
vnam ex parcellis contentiosis, & illa deinde
fuisset ab illo verificata, nam tunc reliquæ sine
controuersia veræ præsumerentur, & latius vt
per eum.

54 Sublimita modò iam dictam limitationem
non procedere in capitulis separatis,quia in his
non facit fidem,sic post Dec.Purpurat. Ripam,
& plures alios docuit Mascard. *d. Conclus. nu.78.*
& Gabriel ante eũ *d.Conclus.5. in fine*. Addo Ce-
phalum *consil.suo 85.num.34.* vbi pulchrè discur-
rit,& D.Hyppol. Riminald. *consil.suo 132.nu.18.*
cum seq. vbi quænam capitula sint connexa; &
quęnam separata, post alios eleganter edisserit.

55 Videndus etiam idem Riminald.*consil.suo 489.*
num.33.& 34.& 686.num.42. cum sequentibus, vbi
quoque regulas illas,quod scriptura in vno fal-
sa,in ceteris præsumitur falsa, & in vno vera in
ceteris præsumitur vera, intelligit veras in con-
nexis,non autem in separatis.

Latius de hac eadem limitatione disserit Bo-
lognettus *in d.l.1.num.23.* vide per eum.

56 Tertio principaliter fallit supradicta Conclu
sio, si illa, quæ conscripta sunt in ipso libro ra-
tionum,sint admodum verisimilia,& habeant
probabiles coniecturas,vel præsumptiones pro
se,tunc enim illi etiam pro scribente,accedente
tamen illius iuramento plenè creditur,sic præ-
cipuè inter ceteros coarctat Ias.*in d.l.admonendi,*
57 *num.125.* vbi exemplificat in tutore, curatore,
vel negotiorum gestore in aliquo libro rationũ
scribente expensas alimentorum pupilli,vel fa-
miliæ, vel quod dedit mercedẽ præceptoribus
sui pupilli, de cuius profectu apparet,vel quod
ędificium est refectum, cum enim ista sine ex-
pensis minimè fieri possint, *l.fin. C.de alim. pupill.*
præstand. certè considerata verisimili qualitate
facti,& quantitate expensarum,credetur dicto
soli libro rationum pro scribente saltem cum
eius iuramento, *ad l.lex quæ tutores, C.de administr.*
tutorum.

Sequitur hoc idem post Ias. Lanfranc. de
Oriano *in d.l.admonendi,num.50.vers.secundus casus*,
Curt.iun.*num.125.* Corras. *in 3.parte, numero 65.*
Schrader. *d.num.268.versic.quarto prædicta*,& no-
uissimè Beust. *num.1025.*

58 His accedunt Canonistæ omnes, *in d.cap.2.de*
fide instrumentorum, & in specie Felin. *numero 23.*
Ioan.de Vico Mercato, sequitur *in l.1.num.23.C.*
de edendo, vbi quoque Mantua, *num.15. vers.fallit*
tamen. Ex consulentibus huic etiam sententiæ
subscripserunt Dec. *cons. 596. num.9.* Cephalus
consilio 85.num.38.& 631.num.37. Mazzol. *consil.*
16.num.16.& 17. Crauet. *consilio 73.num.41. 158.*
num.9.258.num.18.275.num.8. 384. num.10.434.
num.18.

num. 18. Paseth. *cons. suo* 190. *num.* 7. Decian. *cons. suo* 51. *num.* 74. *in secundo.* Cioff. *cons.* 106. *num.* 15. *in secundo*, Honded. *cons.* 91. *num.* 8. *in primo*, Rubeus *cons.* 31. *num.* 72. *in primo*, Surd. *cons.* 543. *nu.* 6. vbi infinitos deducit, & nouissimè Fabius Turret. *cons. suo* 100. *num.* 41. *in primo.*

59 Addo Hippolyt. Riminald. *cons. suo* 489. *num.* 19. & 24. vbi quoque subdit expresse necessarium esse iuramentū ipsius scribentis; id quod etiam post plures relatos docet *sub nu.* 22. & 23. videndus etiam *cons. suo* 665. *num.* 5. *in sexto.* Hoc idem de iuramento firmauit Ancharan. *d. quaest. sua* 55. *num.* 4. & omnes supra citati.

60 Hanc eamdem limitationem sequitur etiā Magon. *decis. sua Florentina* 95. *num.* 5. Cæsar Vrsil. in addit. ad Afflict. *decis. sua* 40. *nu.* 18. P. Surd. *decis. sua* 105. *num.* 6. Vinius *decis. sua* 64. *num.* 8. Cl. Dom. Farinac. *decis. sua Rotæ Romanæ* 845. *num.* 1. D. Mascard. post infinitos relatos *d. conclus. sua* 976. *num.* 82. & 95. & nouissimè Carroc. *decis. sua* 104. *num.* 7. vbi etiam subdit hoc præcipuè procedere cōcurrente penuria, & difficultate probationum, id quod etiam docuit ante eū Curtius iunior *in l.* 1. *num.* 3. *C. de edendo*, & sufficit, vt deducatur difficultas virtualiter tantum, Carroc. ibid.

61 Adde ex sententia Alphani *in d. l.* 1. *num.* 18. requiri etiā vltra supradicta, videlicet iuramentum, & difficultatē probationis, vt qui scripsit, sit vir bonus, & integræ vitæ, vt nullo modo dubitari possit de eius fide, *argumento l. si quis, §. cogentur, ff. eod. tit.* Item vt de modica quantitate tractetur prout etiam paulò infra dicetur.

62 Et hæc in summa est verissima limitatio, ac ab omnibus communiter approbata.

63 Hinc videmus in simili, quod libris pariter publicis, eo magis fides adhiberi solet, quando continetur in ipsis aliqua enunciatio possibilis, ac verisimilis, sic præcisè D. Herculan. qui & ipse hanc eamdem limitationem sequutus est, *in præallegato suo respon. num.* 322. & *prius sub num.* 203.

64 Obseruandum est tamen, Decium virū summæ eruditionis, *in d. cap.* 2. *nu.* 18. *de fide instrumentorum*, opinatum esse, quod supra diximus, de iuramento, quòd scilicet debeat intercedere, minimè locum sibi vēdicare, si mortuus fuerit is, qui scripsit, tunc enim ex eiusdem sententia et absque iuramento plana, & abūdans fides eius libro habenda est. Mouetur, quia plenius mortuis credendum est, quam viuis, *ad l. si quis in graui, §.* 11. *ff. ad Sillanian.* Eiusdem sententiæ ante ipsum fuit quoque Castrens. *in cons. suo* 301. *num.* 3. *lib.* 1. dum putauit mortem iurisiurandi loco haberi.

65 Subtilis autē Pyrrus Alphanus, *in d. l.* 1. *nu.* 19. aliter sensit, existimauit enim, quamuis mortuus sit, qui scripsit, tamen non esse plenè eius libro rationum credendum: nam id, quòd ex aduerso deducitur, mortuis, scilicet ampliorē fidem habendam esse, verum esse existimat in eis tantūm, quæ morientes dixerunt, vel scripserunt, non in alijs, quæ viui scripserunt, & morientes, vt verisimile est, nōn sunt recordati; & ita procedit textus *in d. l. si quis in graui, §.* 1. & sibi videtur tradi hæc differentia *in l. rationes, C. de probationibus.* Quare secundum eum, mors habebitur loco iurisiurandi in ijs tantum, quæ mortis tempore dicta sunt; & huic sententiæ & ego assentior.

66 Quarto principaliter fallit supradicta Conclusio, si agatur de parua, vel modica quantitate, tunc enim ipsi libro rationum iuncto iuramento scribentis, plenè etiam pro ipso fides adhibetur, sic post alios Ripa, *in d. l. admonendi, num.* 126. vbi etiam Corras. *num.* 64. Schrader, *dicto numero* 268. *vers. quinto hæc conclusio*, & Beustius *num.* 1025. *in fine.* Sequitur Ioannes de Vico Mercato, *in l.* 1. *num.* 21. *C. de edendo*, vbi subdit hoc præcipuè procedere, quando aliter adesset difficultas probationis, & Mantua ibidem, *num.* 15. *vers. secundo fallit.* His accedunt Paseth. *consilio* 190. *num.* 8. Borella *cons.* 82. *num.* 16. Afinius *in sua Praxi, §.* 7. *cap.* 5. *limitatione* 59. *num.* 9. Mascard. *d. Conclus. sua* 976. *num. fin.* & Hippolyt. Riminald. *cons. suo* 52. *num.* 153. & 489. *num.* 27. & 28. vbi ta-

67 men post plures relatos subdit secus esse, si de magna summa tractaretur, dicitq; quātitatem *lib.* 832. non esse paruam. Adeundus est etiam de hac limitatione D. Scaccia *d. c.* 11. *num.* 176. *cum seq.* vbi hac opinione firmata, quæcumque à Scribentibus ex aduerso obijci possunt acutè resoluit, vide per eum.

68 Et hæc est verissima limitatio, quidquid subtiliter dixerit Bolognet. *in d. l.* 1. *C. de edendo, sub numero* 20. Et ratio est: quia (vt dicit Paulus de Castro, & sequitur idem Scaccia *d. num.* 176. *in fine.* in expensis paucis non solent parari probationes: quæ autem summæ dicantur magnæ, vel paruæ, à iudicis arbitrio pendere docuit idē D. Scaccia, *d. cap.* 11. *num.* 295.

69 Adde idem iuris esse, cum agitur de modico præiudicio. Crauetta post alios, *cons.* 182. *nu.* 15. Vrsil. *in addit. ad Afflict. d. sua decis.* 40. *num.* 19. Eugen. *cons.* 44. *num.* 23. ac plures alij.

70 Coarctatur quintò principaliter supradicta Conclusio, in connexis, & subordinatis, nam si quis alleget, vel in mediū proferat, ex libro rationum contra scribentem, omnia connexa, & subordinata illi capitulo allegato pro scribente contra ipsum allegātem, plenam fidē faciunt, vt puta si quis, veluti Sempronius in libro suo rationum scriberet se vendidisse fundum pro centum Caio, & Caius emptor illum fundum à venditore petens ad probandum hunc contractum producat librum illum rationum contra ipsum Sempronium venditorem: tunc sicut ipse Caius ex illo met libro rationum probaret fundum sibi venditum, ità & ipsemet liber rationum cōtra ipsum plenam fidem faceret, eum scilicet ipsi Sempronio venditori ad centum nomine pretij fundi obligatum esse. Sic præcisè docuit Bart. *in l. quod.* ... *§. nummularios*, vbi etiam Angel. *ff. de edendo, argum. l. etiam, §.* 1. *ff. de minoribus*, & *l. Tublia, §. finali, ff. depos.* Sequitur

latis-

latissimè Ias. *in d.l.admonendi, num.*129. vbi etiam
Curt.iun. *num.*125. *vers.secundo.* Addo Ripã, *num.*
124. Schrader. *d.num.*268. *vers. sexto hac conclusio;*
& doctiss. Beust. *num.* 1030. His accedunt idem
Curt.iun. *in l.1.nu.*7. vbi et Ioãnes de Vico Mer-
cato, *num.*23. *vers.quinto,* & Pyrrus Alphanus, *nu-
mero* 20. *C.de edendo,* Felin. *in d.cap.*2.*num.*25.*de fi-
de instrument.* Barbat. *cons.suo* 54.*numero* 11. *&* 19.
*vol.*3. Card. Paris. *consil.suo* 90.*num.*2.*vol.*1. Paset.
*cons.*190.*num.*5. P. August. Morla, *d.q.*17.*num.*10.
& post infinitos alios relatos D. Mascard. *d.Con-
clus.sua* 976 *num.*79. Addo Rotam Roman. *decis.*
276 *lib.*2. *parte* 3. & Viuium *decis.sua* 132. *num.*9.
cum seq. vbi etiam rationem deducit, dicẽs, quo-
71 niam confessio in libro rationum diuidi non
potest, vt per Alex. *in l.Publia,* §.1. *in fi. ff.depos.* &
sic liber rationis etiam quòd contineat diuersa
capitula, probat propter vnitatem officij, vt per
Ang. *in l.sumptus, C.de administr.tutor.* & Cyn. *in l.
lex, quæ tutores, C. de iure deliberandi.* Adeundus
quoque Sichard. *in l.rationes, numero* 8. *C.de proba-
tionibus.*

72 Contrarium tamen voluit post Ioan. Andr.
in addit. ad Spec. Abb. *in d. cap.*2. & Cardin. Paris.
sibi parum constans, *consil. suo* 47. *num.*10. *lib.*1.
ac multi alij. Vide, quæ de hac materia latius
nos deduximus infra.

73 Sextò principaliter fallit supradicta Conclu
sio, si consuetudine, vel statuto caueatur, vt li-
bro rationum plenè etiam in fauorem scriben-
tis credatur, talem enim consuetudinem vale-
re receptum est, Bald. *in l.* 1. *num.*16. *C.de summa
Trinitate, argum. cap.cum dilectus, extra de fide instru-
mentorum.* Sequitur Caccialup. *in d.l.admonendi,
num.*72. vbi etiam Beust. *numero* 1020. His adde
Bolognet. *in d.l.* 2. *C. de edend. num.* 24. vbi etiam
Ioannes de Vico Mercato, *num.* 23. *versic. quarto,*
& Mantua *nu.*15. *vers.sed vltra.* Adeundus quo-
que D. Ant. Piaggi. nuper editus, *in suo tract. de
consuetudine, quæst.*11. *num.*520. & D. Hector Feli-
cius, *Allegatione sua iuris* 44. *num.* 12. *parte* 3. vbi
nonnullos alios concordantes deducit, & sub-
dit consuetudinem istam extare Eugubij.

74 Amplia, etiam si statutum ipsum disponat,
vt respectu magnæ summæ libris rationum cre
datur, ita Abb. *in cap.bona, il secondo, num.*22. *extra
de postul.prælat.* Bald. *in l.prima, numero* 13. *C.de con-
fess.* ac plures alij.

75 Hoc tamen, quod dictum est, valere consue-
tudinem, vel statutum, quæ vult, vt plena fides
libro rationum adhibeatur, non procedit, quan
do consuetudo, vel statutũ disponeret, vt cuili-
bet rationũ libro nulla habita distinctione cre-
datur, talis enim consuetudo, quia & honestati
repugnat, & præbet occasionem delinquendi,
non valet, ita Ias. *in l.age cum Geminiano, C.de tran-
sactionibus,* & Alexander *consil.*3 *nu.*5 *lib.*2. *argum.
cap.erit, distinctione* 4. *& l.conuenire, ff. de pactis dotal.*
Sequitur hoc idem in terminis Hubertin. Zu-
chard. *consil.suo* 56. *num.*11. vbi amplius subdit,
quod ista cõsuetudo debet esse annorum qua-
draginta de iure Canonico.

76 Obseruandum præterea, quod in omnibus
illis casibus, in quibus valet statutum, vel con-
suetudo, vt libro rationum pro scribente plenè
77 credatur, non simpliciter ita intelligitur, vt de-
beatur in omni casu ipsi libro plena fides adhi-
beri, sed iudex benè inspectis omnibus circum-
stantijs, videlicet, qualitate scribentis, quanti-
tate debiti, & similibus, modò plenam, modò
minorem fidem huic ipsi libro adhibere debe-
bit, *argum.l.*3. §.1. *de testibus,* ita Bald. *in d.l.*1. *nu.*3.
C.de confess. & Abb. *in d.cap.bona;* Sequitur Galli-
nius *in suo tractatu de verbor. significat. lib.*5. *cap.*20.
numero 220.

78 Fallit septimo loco supradicta Regula, si is,
qui librum ipsum rationis conscripsit, sit perso
na nobilis, honesta, legalis, & fide digna, tunc
enim, siue is vitam ducat, siue vita functus sit,
hic liber rationum pro eo non semiplenã qui-
dem probationem, prout opinatus est Cæphal.
consil. suo 374. *num.* 37. & Ioannes de Vico Mer-
cato, *in d.l.*1. *numero* 22. *C.de edendo,* sed præsum-
ptionem aliqualem facit, ac inducit, ita Bartol.
in d.l.admonendi, num. 26. & Canonistæ *in d.cap.*2.
vbi in specie Felin. *num.*24. *de fide instrumentorum,*
idq; *argum. l.rationes, C.de probationibus, & l.qui cum
mater,* §.*finali, ff.de bon.liber.* Sequitur hoc idẽ Bi-
mius *consilio suo* 188. *num.*107. *in secunda,* Surd. *de-
cis.sua* 105. *num.*5. *&* 6. & multi alij. Et est verissi-
ma Conclusio, (quidquid dixerit Hippol. Ri-
minald. *consil. suo* 344. *num.*73. qui nec præsum-
79 ptionem induci quidẽ opinatus est.) Quinimò
ista Doctorum Conclusio consonat mirum in
modum cum dispositione statutorum inclitæ
80 Ciuitatis Venetiarum, ijsdem enim cautũ le-
gimus *sub titulo de præsumptionibus, versic. tertia præ-
sumptio, pagina num* 6. quod liber rationum pri-
uati continens aliquid pro scribente, non pro-
bet, sed benè præsumptionem faciat, vt hone-
stiori quidem parti, deferatur iuramentum.

81 Amplia, vt si in ipsomet libro appareat de
debito, & credito, & verisimilia contineantur,
ex eo etiam plena oriatur probatio, sic præcisè
post alios D. Cæsar Barzius *decis.sua Bononiensi* 24.
*num.*7. *cum seq.*

82 Nec mirum sanè: libro enim viri honesti, &
benè ordinato, plenè credendum est, Bartol. *in
l.admonendi, ff.de iureiurando,* & Cuman. *consil.*31.
*num.*1. Sequitur Barzius *dicto loco,* vbi præterea
subdit, quod statur plenè ipsi libro rationũ pro
scribente, cum actus celebratus non impugna-
tur, iuxta Communem opinionem, & quan-
do continet verisimilia, vt supra. Addo Fla-
minium de Rubeis, *consilio suo* 32. *numero* 66.
in primo.

84 Quod tamen ita accipiendum est, vt non ha-
beat locum in memoriali, vel schedula, quæ in
ipso libro rationũ reperitur, illa enim pro scri-
bente nec præsumptionem quidem inducit, ita
Bald. *in d.l.rationes,* & Ias. *in d.l.admonendi, nu.*116.
& alias tetigimus.

85 Secundò hoc pariter verum intellige, nisi li-
ber ipse rationũ careat fortassis nomine cõtra-
hentium,

hentium, item die, ac Conſule; tunc enim ne
prçſumptio quidem ex eo ad fauorẽ ipſius ſcri-
bentis inducetur, itâ Ioannes Andreas *in Addi-
tionib. ad Speculator. §. nunc dicendum, num. 4. verſic.
quid ſi in prædictis, de inſtrumentorum editione*, ſequi-
tur Plot. *conſ. 88. nu. 11.* & Ioãnes de Vico Mer-
cato, *in l. 1. num. 24. C. de edendo*, vbi pro corrobo-
ratione adducit text. *in l. 1. §. rationem, cum ibi not.
C. eod. tit. de edendo*.
86 Quod tamen limitando declara, niſi forſan
iuſta, ac probabili cauſa iudex ipſe moueatur,
vt huic libro rationum die, ac conſule carenti
fidem aliquam adhibeat, itâ Ioannes Andreas
*in additionib. ad eumdem Speculat. d. §. nunc dicendum,
num. 4. verſ. ſupradicta*.
87 Coarctatur octauò Regula ſupradicta, quã-
do verſamur in antiquis, tũc enim liber ipſe ra-
tionum, ad fauorem etiam ſcribentis fidẽ pro-
meretur, ſic præciſè P. Pich. *conſ. ſuo 97. num. 23.*
Surd. *conſ. 429. num. 40. in tertio*. P. Enriquez, *con-
ſilio ſuo 56. num. 4.* vbi adducit text. *in c. cum cauſam,
de probatio.* & nouiſſimè P. Bimius *conſ. ſuo 109.*
88 *num. 58.* vbi pro ratione conſiderat magnam
eſſe vim, & efficaciam ipſius antiquitatis.
89 Sublimitatur autem hoc, quãdo agitur con-
tra tertium, ſic prçciſè D. Eugenius *conſil. ſuo 44.
num. 19. cum ſeq.* vbi hoc tamen minimè proce-
90 dere ſubdit, quando in eiſdem libris multç aliç
partitæ veræ apparerent, & cõcurrentibus alijs
adminiculis.
91 Coarctatur vltimo loco memorata regula, ſi
liber ipſe rationum contineat data, & recepta,
& ita cõtra ſcribentem aliquid complectatur,
tunc enim ad fauorem etiam ipſius ſcribentis,
probationem plenam inducit, ſic præciſè Bar-
bat. *conſ. ſuo 28. num. 7. in tertio*, Borell. poſt alios
conſil. ſuo 82. num. 18.
92 Aduerte, quod debent in eo ſingulariter, &
ſpecificè ipſa data, & recepta contineri, ad hoc,
vt veritas, & falſum deſcriptorũ appareat, Go-
zad. *conſ. 17. nu. 10.* apertiſſimè Surd. *conſ. ſuo 391.
num. 35. in 3.* vbi adducit text. *in l. antepen. de condi-
tionib. & demõſtr.* & infinitos cõcordantes. Sequi
tur Iacobus Schultes *in ſuis locis cõmunibus, in verſ.*
93 *liber, num. 2.* vbi latè. Aliàs ſi inordinatè, ac con-
fusè conſcriptus eſſet, nihil probaret, ad tradita
per Cæphalum *conſ. ſuo 674. num. 30.*
94 Multas alias limitationes deducunt Docto-
res *præannotatis locis*, & præcipuè Maſcard. *d. Con-
cluſ. 976.* vide per eum. Videndus quoque D. Bo
lognet. *in d. l. 1. C. de edendo, num. 18. & 19.*

Hæc quoad primum caſum ex propoſitis.

Secundus autem principalis caſus eſt, quan-
do liber rationum continet aliquid contra
ſcribentem, tunc enim, quid iuris ſit, oritur
dubitatio.
95 Et conſtituendam eſſe concluſionem, quod
liber ipſe rationum contra ſcribentem plene
probet, affirmarunt communiter interpretes,
ita Accurſ. per illum textum *in l. quædam, §. num-
mularios, ff. de edendo*, & Gloſ. *in Clem. eutmaprima,
§. ceterum, in verſic. rationum, de Vſuris*. Sequitur
Bartol. *in dicto §. nummularios, numero 2. & in l.
admonendi, de iureiurando, numero 26.* vbi etiam
reliqui Doctores, Iaſon in ſpecie, *in repetitione,
numero 112.* Caccialupus, *numero 71.* Curt. iun.
numero 124. Lanfranc. de Oriano, *num. 50.* Cor-
raſ. *in 3. parte, numero 66.* & nouiſſimè Schrader.
numero 266. & Ioachim. Beuſt. *numero 1031.* His
accedunt Doct. omnes, *in l. 1. C. de edendo*, & in
ſpecie Iaſ. *ſub num. 3.* Curt. iun. *numero 2.* Ioannes
de Vico Mercato, poſt alios, *numero 8.* Mantua,
numero 15. Pyrrus Alfanus, *numero 9.* Maſſinius,
numero 53. Cagnol. *numero 18. & 19.* vbi ſubdit,
hoc ideò procedere, quia non eſt veriſimile qđ
contra ſe quis ſcribat, niſi veritas ita ſe habeat.
& Bolognett. *num. 27.* vbi pariter dixit idem iu-
ris eſſe, ſiue ipſemet ſcribens fateatur eſſe ſuam
96 ſcripturam, ſiue neget, & poſteà appareat. Se-
quuntur hoc idem Canoniſtæ omnes, *in d. c. 2.
de fide inſtrument.* & ibi in ſpecie Abb. *num. 10.* &
Felinus, *num. 28.*
Ex conſulentibus huic etiam ſententiæ ſub-
ſcripſerunt, Grat. *conſil. ſuo 122. num. 1. in ſecundo.*
P. Portius *cõſ. ſuo 170. nu. 19.* Laur. de Pinu, *conſ.
158. num. 8.* Panciról. *conſ. 74. nu. 7.* Hippolyt. Ri-
minald. *conſil. ſuo 280. num. 46. cum ſeq. & conſ. 489.
numero 20.* Preteus *conſilio 142. numero 44. vol. 1.*
Honded. poſt alios *conſ. ſuo 39. num. 54. in ſecundo*,
Petr. de Cabal. *conſilio ſuo 138. numero 4.* Burſat.
conſilio ſuo 39. num. 34. vbi concordantes adducit
Pariſ. *conſilio ſuo 47. num. 4. volum. 1.* Rayn. Cor-
ſus *lib. 2. indagat. ver. cap. 27.* ac plures alios, & te-
ſtatur de Communi. His adde P. Auguſt. Mor-
lam *d. quæſt. 17. tit. de rebus creditis, numero 2.* D. Ma-
ſcard. poſt plures relatos, *Concluſ. ſua 977. num. 1.*
Sebaſt. Medicem *deciſione ſua Marchiana 6. num. 18.*
& Alexand. Raudenſ. *deciſ. ſua Piſana 19. num. 63.*
Videndus quoque Sigiſmund. Scaccia, *de Iudic.
Cauſar. Ciuil. lib. 2. cap. 11. num. 84.* & D. P. Gilkenus
in l. inſtrumenta, num. 19. C. de probationibus.
97 Et hæc eſt veriſſima, & receptiſſima Conclu
ſio, quidquid dixerint nonnulli relati per Ma-
ſcard. *d. Concluſ. 977. num. 3.*
98 Nec ſanè mirum, licet enim huiuſmodi cõ-
feſſio, tamquam parte abſente ſcripta plenam
probationem inducere minimè poſſe videatur,
ad l. certum, §. ſi quis abſente, de confeſſis, quia tamen
ſcriptura ſemper loquitur, & habet actum per-
99 manentem, *ad l. Ariani, C. de Hæreticis*, & tem-
pore productionis libri pars præſens eſt, vide-
tur confeſſio ipſa facta præſente parte, quæ
quandocumque poteſt confeſſiones accepta-
re, ac ratificare, ſic poſt Bart. Corraſ. & alios,
in d. l. admonendi, Dominus Maſcardus *d. Conclu-
ſione 977. numero ſecundo*, & Domin. Morla, *dicta
quæſt. 17. num. 3. & 4.* Sic etiam egregiè poſt alios,
Portius, *dicto conſilio ſuo 170. num. 19.* Addo poſt
hæc ſcripta Schuuartzenthaler, *de Stipulationibus,
pag. mihi 753. num. 29.* & eruditiſſ. Andr. Fachi-
neum *lib. 11. ſuarum iuris Controuerſ. c. 32.* vbi plu-

ribus iuribus, & rationibus hanc eamdem opi-
nionem communit.
100 Ampliatur autem principalis ista conclusio
varijs modis; Et primo, vt locum habeat, siue
aduersario præsente, siue eo absente, hic liber
rationum fuerit conscriptus per supradicta, sic
post alios Ripa, in d.l.admonendi, num. 117. cum seq.
quem ibidem sequutus est Beust. num. 1035. &
Schrader. num. 266. versic. quod primo, post Bart.
in l. 4. ff. de donationibus, relatum. Addo Gilkenũ
in d.l. instrumenta, num. 21.
101 Et est verissima limitatio quidquid dixerint
nonnulli.
102 Quod maximè in mercatoribus habentibus
tales libros procedit, vt not. Bart. in l. 1. num. 11.
& alij, C. de edendo.
103 Secundò extendenda est ista Cõclusio, vt sit
vera, siue in ipso libro rationũ insertus sit dies,
& consul, siue non, siue etiã desint aliæ sollem-
nitates. Sic in terminis Abb. in d. cap. 2. num. 12.
de fide instrumentorum, pulchrè D. Iason in repetit.
d.l. admonendi, num. 115. vbi subdit hoc esse notan
dum', id, quod etiã sequitur ibidem Schrader.
num. 266. vers. quartò extenditur, & Beust. nu. 1034.
Addo Surdum consil. suo 489. num. 20. in quarto, &
Dom. Mascard. d. Conclus. 977. num. 11. vbi plu-
res deducit. Adeundus quoque D. Pyrrus Al-
fanus in d.l. 1. num. 11. C. eod. licet prima parte ti-
tubare visus sit; & Domin. Gilkenus, præcitato
numero 21.
104 Extenditur tertiò, vt etiam locum habeat, si-
ue quis per se, siue per alium hunc librum ra-
tionum conscripserit. ita Abb. in d. cap. 2. nu. 12.
& præcipuè Addentes ibi, in littera D. Sequitur post
Ioannem Andrçam in addit. ad Speculator. Schra-
der. in d.l. admonendi, num. 266. versic. secundò exten-
ditur, & D. Petr. Gilken. præcitato numero 21. versic.
neque etiam. Addo D. Iacobum Berrettam consil.
105 suò 117. per totum, vbi consuluit, quod liber ra-
tionum priuati plenè probat cõtra illum, etiãsi
sit scriptus per illius institorem, seu ratiocina-
torem.
106 Subampliatur ista tertia principalis amplia-
tio, vt etiam locum habeat, si is, qui me man-
dante conscripsit meum librum rationum, sit
suspectæ, atque deploratæ vitæ, nam nihilomi-
nus hic liber rationum contra me plenam fidẽ
facit, argum. l. cum mandato, ff. de minoribus, & l. si
quis testibus, ita Schrader. d. num. 266.
107 Extenditur quartò principaliter supradicta
conclusio, vt etiam locum sibi vendicet, si is,
contra quem suus liber rationum producitur,
negauerit, se hanc particulam dicti libri ratio-
nis, quæ contra ipsum facit, vel scripsisse, vel
mandasse scribi, quia vtroque casu pręsumitur
108 ab eo, vel alio, de cuius tamen consensu, scri-
ptum fuisse, nisi euidenter contrarium docere
possit. ita tradit Bald. in Rubr. numero 13. vers. sed
hic quæro, C. de fide instrumentorum, & omnium pul-
cherrimè Ias. in repetit. d.l. admonendi, num. 112. in
fine, cum seq. Sequitur post alios relatos Schrad.
ibidem d. num. 266. in vers. quintò extenditur; & Ioa-
chim. Beust. num. 1033. Addo Mantuam in l. 1.
num. 15. C. de edendo.
109 Imò si aliquid scriptũ esset in libro mei ad-
uersarij manu mea: talis liber probaret etiam
110 cõtra ipsum; quia eius voluntate id scriptum
crederetur, sic post Cumanum, Ripam, & alios
Dom. Mascard. d. Conclus. sua 977. num. 10.
111 Ampliatur quintò, vt ex tali libro non solũ
oriatur probatio contra scribentem, sed etiam
contra eius hæredes, vel singulares successores,
argum. l. Publia, §. fin. ff. deposit. Sic post Crauet. de
antiquit. temporum, & alios Dom. Mascard. d. Con-
clus. 977. num. 12. & Dom. Farinac. decis. sua 110.
numero 4.
112 Intellige tamen, quando is, quo absente ali-
quid scriptum, vel relatum est in ipsum librum
rationum, eius fauorem respiciens, hoc habeat
ratum viuo scribẽte, nam illo ante ratihabitio-
nem aduersarij mortuo: talis scriptura contra
illius hæredes plenam fidem nõ facit; per mor-
113 tem enim dicitur cessare voluntas, & loquela
scribentis, l. 4. ff. locati, cap. si gratiosè, de rescript.
lib. 6. Bart. & Ias. in l. centesimus, §. fin. ff. de verbor.
oblig. Sic elegãter docuit post Butrium, Schra-
der. in d.l. admonendi, d. numero 266. versic. tertiò hæc
conclusio, vbi quoque Bald. in l. 1. numero 15. C. si
ex fals. caus. & in l. si quis ex argentarijs, §. ex hoc,
de edendo contrarium sentientis, opinionem acu
tè refellit.
114 Limitatur autem hæc eadẽ principalis Con-
clusio varijs etiam modis; & Primò, vt non
procedat, quando in ipsomet libro rationum
nulla causa debiti esset expressa; vt putà ex cau-
sa mutui, quia tunc ex eo contra ipsummet scri
bentem plena minimè orietur probatio; sic
post Bartol. Roman. & alios, Dom. Iason. in
d.l. admonendi, numero 115. versic. limita istum pri-
mum Casum, vbi etiam rationem deducit, dicens,
quia scriptura libri rationum non est modus
115 inducendæ obligationis, sed si in ea inferatur
causa, propter insertionem, ipsius causæ bene
præsumitur obligatio inducta. iuxta l. cum de in
rem verso, ff. de Vsuris, quam rationem sequitur
quoque ex professo Beccius consilio suo 5. nume-
ro 9. & facit etiam; nam liber non potest indu-
cere obligationem sine causa vt per Bald. in Ru-
116 brica de fide instrument. & per Bologn. in l. 1. num.
17. in fi. C. de edendo, & facit l. cum de indebito, §. fin.
ff. de probationibus.
Hanc eamdem sentẽtiam sequutus est quo-
que post infinitos relatos Dom. Mascard. d. Con
clusione sua 977. num. 16. His accedunt Abb. in d.
cap. 2. de fide instrumentorum, num. 12. & ibi Adden-
tes in littera C. & Felin. numero 31. Addo Franc.
Beccium d. cons. suo 5. num. 8. vbi pulchrè, & Pyr-
rus Alfanus in d.l. 1. num. 12.
117 Obseruandum est tamen contrarium sensis-
se Decium in d.c. 2. in fi. num. 19.
118 Sed reconciliari possunt hę dissidentes inter
se DD. opiniones, si dicamus priorem senten-
tiam procedere, vbi etiam non adessent aliquæ
coniecturæ de causa debiti; Aliàs coniecturis
existen-

exiſtentibus poteſt procedere opin. Decij. Vbi
enim requiritur probatio de vera cauſa, ſuffi-
ciunt etiam coniecturæ; ſic poſt Bald. Alexād.
119 Beltrand. & alios conciliar expreſsè D. Ma-
ſcard. *d. Concluſ. 977. num. 18.*
120 Hoc idem latè tradit, & ſequitur Ioannes de
Vico Mercato, *in l. 1. num. 11. & 12. C. de edendo*,
vbi docet etiam ſufficere, quod cauſa ipſius da-
ti, vel recepti ſit præſumpta, licet non expreſſa,
ibiq; pro faciliori omniū intelligentia nonnul-
la exempla deducit, vide per eum.
121 Nota tamen (vt nil intactum relinquam)
Schradero placuiſſe *d. numero 266. verſic. ſecunda
concluſio Bartoli.* librum rationum, in quo non
ſit expreſſa cauſa debiti, ſemiplenam adhuc cō-
tra ſcribentem fidem facere: idq; per gloſ. *in
verſ. vacuāte, l. inter chartulas, C. de fide inſtrumentorū,
lib. 10.* Videndus etiam Felin. *in d. cap. 2. de fide in-
ſtrumentorum, num. 30.*
122 Coarctatur principaliter ſecundò, quando
is, qui librum ipſum rationum conſcripſit, pro-
baret iſtam particulam, quæ ex ſuo libro cōtra
ſe allegatur, vel ſuo, vel miniſtri ſui errore con-
ſcriptam: tunc enim ex huiuſmodi rationum
libro contra eum nulla fides, vel probatio in-
123 duceretur, namque conceſſum eſt confeſſio-
nem etiam libro rationum, vel alio ſcripto do-
cumento inſertam, probato errore reuocari;
ſic poſt Iaſon. *in l. error, numero 29. C. de iur. & facti
ignor. & in l. 2. num. 5. C. de inſtitut. & ſubſtit.* Schra-
der. *in d. l. admonendi, dicto num. 266. verſic. quartò
prædicta.*
124 Fallit tertiò loco prædicta concluſio reſpe-
ctu illius, qui huic libro rationum contradixit,
vel eum impugnare nixus fuit, is enim ex hoc
eodem libro nihil contra ſcribentem allegare,
vel in medium proferre poteſt, *arg. cap. ex eo, de
reg. iur. in ſexto, & cap. cum olim, & ibi Abb. extra, de
cenſibus,* ſic poſt Bart. *in l. poſt legatum, ff. de his, qui-
bus vt indign.* Roman. Speculator. & alios, Felin.
*in d. cap. 2. num. 31. verſic. fallit vltimo, de fide inſtru-
mentorum.* His accedit D. Iaſon *in d. l. admonendi,
ſub num. 116. cum ſeq.* vbi etiam id pluribus ſimi-
libus comprobat, prout etiam repetit Beuſt.
ibidem, num. 1039. cum ſequen. & Schrader. *d. num.
266. verſic. quinto prædicta.* Hoc idem ſequitur
etiam Ioannes de Vico Mercato, *in l. 1. num. 10.
vbi etiam Bologn. num. 17. in fine, C. de edendo,* & poſt
plures relatos, D. Maſcard. *d. Concluſ. 977. numero
finali.* Addo poſt hæc ſcripta Schuuartzentha-
ler, *de Stipulationibus, pag. mihi 755. nu. 30. cum ſeq.*
125 Declaratur tamen iſthæc limitatio, vt mini-
mè procedat, quando eum, qui impugnauit, pę-
nituiſſet, nec mirum ſanè, cum quis enim aliqđ
cōmodum amittit, eo quod impugnauit per-
mittitur ei facultas pęnitendi ante ſententiam,
l. Papinianus, §. meminiſſe vbi nemo commodum
cōſequi debet ex eo, qđ oppugnare conatus eſt.
126 De materia autem, an, & quādo quis ex actu
impugnato commodum ſentire poſſit, necne;
omnium latiſſimè differit Ant. Gabriel. *lib. 6.
ſuarum Concluſ. concl. 1. per totam.* Vide per eū Hie-
ronymum Butigella, poſt Alex. & alios relatos
in l. 1. num. 23. C. de edendo.
127 Limitatur principaliter quartò, ſi is, contra
quem liber ipſe rationum producitur, non vnā
particulam tantum, ſed totum librum rationū
ſuum eſſe inficietur; tunc enim talis liber con-
tra ipſum ſcribentem plenè non probat niſi lit
terarum cōparationis adminiculo adiuuetur:
Comparatione enim litterarū accedente iuxta
128 communem DD. ſententiam ex libro ratio-
num plenam poſtea induci probationem, teſtis
eſt Bart. *in d. l. admonendi, num. 29.* & Iaſon *in repeti-
tione, num. 131.* & nos *aliàs* plenè diximus. Sic
præciſè coarctat D. Schrader. *in d. l. admonendi, d.
num. 266. verſ. primo enim.*
129 Reſtringitur quinto principaliter, vt propriè
procedat in libro rationum, in quo continuè
debita, & credita ſcribuntur; ſecus autem eſt,
ſi quis fortè in aliquo memoriali, vel ſchedula
aliquid contra ſe ſcripſiſſet; licet enim illud
memoriale, vel illa ſchedula in libro rationum
reperiatur; adhuc tamen contra ſcribētem ni-
130 hil probat. Ad hoc enim, vt ex eodē libro ra-
tionum plena contra ſcribentem oriatur pro-
batio, requiritur vt in eo continuè, & iuſto or-
dine, data, & accepta ſint ſcripta, *l. ſi quis ex argen
tarijs, §. rationum, ff. de edendo,* Bal. *in l. rationes, num.
1. C. de probation.* & Ludou. Roman. *in d. l. nuda
ratio, num. 7. de donationibus.*
Sic in terminis limitat poſt alios D. Iaſon *in
repetitione d. l. admonendi, nu. 115. verſ. ſecundo limita,*
vbi elegāter, & ibidē quoque Beuſt. *num. 1036.*
Sequitur Ioannes de Vico Mercato *in l. 1. num.
9. C. de edendo,* vbi quoque Butigella, *numero 22.* &
Alphanus, *num. 12.* Felin. *in d. cap. 2. num. 30.* &
poſt plures alios relatos, D. Maſcard. *d. Concluſ.
ſua 977. num. 19.* His accedunt Rota Roman. *in
Nouiſs. lib. 2. deciſ. 14. num. 1. par. 3.* Alexand. Rau-
denſ. *deciſ. ſua Piſana 14. num. 160.* & plures alij.
Addo poſt hæc ſcripta eruditiſs. Hondedeum
conſil. ſuo 39. num. 53. in ſecundo, & num. 55. vbi ſub-
dit etiam, quod liber confectus in forma ratio-
num, nec facit præſumptionem aliquam etiam
ex iudicis arbitrio, ſi non continet omnia data,
& recepta.
431 Contrarium tamen ſenſit ex profeſſo Dec.
in d. cap. 2. num. 19. & D. Schrader. *in d. l. admonen-
di, d. num. 266. verſic. ſexta concluſ. Bart.* arbitrati
ſunt enim ij ex illo memoriali, vel ſchedula ple
nam contra ipſummet ſcribentem adhuc pro-
bationem reſultare; moti ex eo, quod magis
132 communiter Doctor. concludunt: confeſ-
ſionem de debito, vel de alia re, quæ chartę, vel
ſchedulæ cuilibet tam iudiciali, quam extraiu-
diciali, abſente aduerſario, inſcripta eſt, plenam
fidem contra ſcribentem facere, ac ſemper ab
ipſomet aduerſario acceptari poſſe, de qua qui-
dem concluſione per Bartol. *in d. l. nuda, numero
quarto, & in l. certum, §. ſi quis abſente,* de confeſ-
ſis, & per Iaſon. *in l. cum te tranſegiſſe, num. 12. de
tranſact. & in l. 2. num. 4. C. de inſtitutionibus & ſub-
ſtitution.*

133 Sed à priori sententia vti veriori, ac communiori minimè arbitror recedendum.

134 Credo tamē eam primo non habere locum quoad semiplenam probationem, nam quælibet confessio etiam non scripta, & absente aduersario facta semiplenam probationem facit, *capit. fin. extra, de success. ab intest.*

135 Secundo non habere pariter locum in vsurarijs, contra illos enim hæc schedula, vel memoriale propter delictum illorum, plenam fidem faceret, Bald. *in Rubr. nu. 14. C. de constit. pecunia*, idque *argumento Clementinæ primæ, de Vsuris*. Vide, quæ scripsimus *infra de Libris Vsurarij, num. 21. & 22.*

136 Pro coronide sciendum est, licet quis in vno libro scribat separatim data, vel soluta tantùm, & in alio libro scribat accepta tantùm, tamen hos duos libros, cum se inuicem respiciant, vnum librum rationum constituere, ac plenam fidem contra scribentem facere, Bald. *in d. l. 1. num. 14. C. de confess.* id quod etiam sequitur Schraderus *in d. l. admonendi, d. num. 266. in fine.*

137 Sciendum prætereà, quod liber ipse rationum contra scribentem non probat in parte, sed aut omninò probat, aut omninò improbat; sic præcisè post alios Rota Romana *in nouiss. decis. sua 726. num. 4. lib. 2.*

138 Aliæ limitationes afferuntur ad supradictā Regulam Principalem, per Felinum *in d. cap. 2.* & Doctores *in d. l. admonendi*, ac Mascard. *d. Conclusione 977.* vide per eos. Alias etiam retulit Pyrrus Alfanus *in l. 1. numero 13. & 14. C. eod. necnon, & num. 17. ipsum consulas.*

139 Sed pulchra, pro coronide huius secundæ Conclusionis posset hic excitari quæstio, & est; An ille, qui librum ipsum rationis conscripsit, in quo aliquid reperitur annotatum contra se, & ad fauorem puta Caij, possit ab ipsomet Caio medio iuris astringi ad eiusdem sui libri editionem?

140 In qua quidem difficultate, rem paucis de more, perstringendo, concludo pro negatiua. Moueor vulgatissima illa iuris Regula. Reum conuentum non teneri edere actoris rationes, & instrumenta, quibus actor contra ipsum reum vtatur, *l. 1. & l. vltima, C. de edendo*; pulchrè, & latè Clarissimus Dominus Menochius *de Arbitrarijs lib. 2. Centuria 5. Casu 499. numero 1. & 2.* & nos latiori folio docuimus *infra hoc eod. libro 4. tit. de Libris Mercatorum pag. 316. num. 1. 2. 3. & 4. in antiquis*, ergo &c.

141 Accedit secundò principaliter, nam communis stat Scribentium sententia, ab illis dumtaxat edendos esse suarum rationum libros ad instantiam petentium, qui ratione publici officij tenentur, ipsos conficere, prout sunt Argentarij, seu Nummularij, Mercatores, Gabellarij, ac alij huiusmodi, sic post alios eruditissimus Fuluius Pacianus, *de probationibus lib. 1. cap. 63. num. 93. cum sequentibus*, & nos loquendo de Mercatoribus tradidimus *infra pag. 329. num. 49. & 54.* pariter in antiquis.

Clarum est autem priuatum conficientem simpliciter sibi priuatarum rationum librum memoriæ seruandæ causâ, non teneri ipsum conficere ratione publici officij; igitur nil mirum, si nec ad ipsius editionem vllo pacto tenetur.

142 Et hæc est verissima Conclusio, quam tamen limita, quando liber ipse rationum conscriptus esset mandante eo, vel procuratore illius, qui editionem ipsam petit, tunc enim absque alio ab ipsomet scribente ad ipsius petentis instantiam, liber ipse edendus esset; *l. si quis, §. pertinere, & l. prætor, §. huius edicti, vbi glossa, ff. de edendo, cum concordantibus deductis* per D. Pacianum *d. cap. 63. num. 1.*

143 Obseruandum est tamen, quod in casu huius fallentiæ, pro obtinenda ista editione, duo concurrere debent, alterum, quod ratio sit scripta, puta me mandante, alterum verò, quod mea intersit, nec sufficeret solum mandatum sine vtilitate mandantis, nec sola vtilitas sine mandato.

Item quòd ad iustificandum causam ipsius editionis non solum sufficit mandatum expressum, sed etiam tacitum, vel præsumptum; cuius quidem taciti mandati præsumptio arguitur, si me putà præsente, rationes ipsæ fuerint scriptæ, vel fuerint scriptæ contemplatione mei tertio meo nomine acceptante. Sic præcisè, sed longè latius, & elegantius docet hæc omnia Pacianus *d. cap. 63. numero 2. cum pluribus sequentibus*, quem omninò consulas: sat enim mihi res in summarium tetigisse. Adeundus quoque doctissimus Massinius *in d. l. 1. numero 60. C. eodem*, vbi explosa opinione Ioannis Bolognetti contrarium sentientis, hanc eamdem opinionem, quod scilicet ista duo requirantur, mandatum, & interesse, vti veriorem, ac Communiorem, pulchris rationibus corroborat, atque confirmat. Videndus itidem *sub numero 61.* vbi an ad hoc vt fiat editio, de qua loquimur, semper mandatum, & interesse simul sufficiant, pulchra adhibita distinctione, id enodat, atque resoluit, ad eum, ne ex scriptis scripta conficiam, beneuolum lectorem remitto. De hoc eodem, an scilicet ista duo copulatiuè requirantur, mandatum, & interesse, videndus in simili Clariss. Fachineus *lib. 11. suarum iuris controuersiarum cap. 84.* vbi pulchrè.

144 Obseruandum secundo principaliter, in alio etiam casu ab ipsomet scribente suarum rationum priuatarum editionem faciendam esse, quando scilicet qualitas personæ actoris suadet, vt æquitate moueatur Iudex, sicuti quando Agricola litterarum ignarus, se locatoris rationes sequutum esse affirmat, easque edi petit; sic post Paulum Pichum, Alciatum, & alios, docet præcisè Clariss. Menoch. *d. Casu 499. num. 69.*

145 Aliud est etiam exemplum huius æquitatis, quandò amicus amico, inter quos magna intercedebat amicitia, mutuò dedit centum putà,

ti, nulla ab eo accepta cautione, & is mutuatarius decessit relicto hærede, à quo, qui mutuò dedit, petit sibi edi rationes ipsius defuncti, quibus vult adhibere fidem; hoc enim casu cogi potest hæres ille, nam magna hic versatur æquitas, ob id, quod confisus est mutuans ille de amici mutuatarij fide, & bonitate; & quia hic agitur de exoneranda defuncti conscientia, quam exonerare tenetur hæres, *cap. tua nos, de Vsuris*. Sic eleganter docet idem Clarissimus Menochius, *dicto Casu, num. 70.*

Alia etiam exempla deducit idem Do. Menochius *præcitato Casu*, vide per eum.

146 Sed hic alia pulchra subingreditur dubitatio; & est, quonam remedio cogendus sit iste priuatus in casibus, in quibus teneatur edere; ad editionem sui proprij libri rationum faciendam, an scilicet officio iudicis Nobili, seu Mercenario, an verò actione mandati?

147 Pro resolutione huiusce difficultatis, videndi inter ceteros Cagnol. & Massinius, *in d. l. 1. C. de edend. ille sub num. 99. hic verò sub num. finali*, vbi pulchrè.

Sed hæc de editione facienda à reo dicta sint.

148 Quid autem iuris existat respectu actoris? superest videre.

149 Rem autem paucis perstringendo, concludo Actorem ipsum teneri edere ipsi reo librū rationum suarum vtcumque priuatum, & scriptum adhuc eo minimè mandante, *ad l. non est nouum, vbi Doctor. C. de edendo*. Sic præcisè post plures relatos, Clarissimus D. Carolus Bardellon. *consilio suo 54. numero 12. & 13. in primo*, qui subdit, quod si secus diceretur, nihil specialitatis esset in reo, cum actori rationes eo mandante factæ ab ipsomet reo edendæ sint. *iuxta l. 1. vbi Doctor. C. de edendo*, & quia fauorabilior est causa rei, quàm actoris, & latius vt per eum, quem consulas. De hac eadem materia editionis librorum faciendæ ab ipsomet actore, videndus Illustriss. Card. Tuscus *Conclus. sua 44. in littera E.*

Duo tamē hic principaliter obseruāda sunt; pro Coronide huius materiæ. Alterum quidem est, quod ad exhibendum librum, quem sub iuramento deperditum asseuerat, actor ipse, siue reus non tenetur, si maximè diligentiā in eo perquirendo fecerit, & aliàs ad illum custodiendum non erat obligatus; sic eleganter docuit Clarissimus Farinacius *in suis decisionibus Rotæ Romanæ nouiss. decis. 238. per totam*, vbi etiam tradidit, quòd si quis ex contractu, vel obligatione ad rem custodiendam tenetur, ad probandam illius amissionem per solum iusiurādum non admittitur; secus si ad eius custodiam non est obligatus, & latius, vt per eum.

Alterum verò est, quòd exhibitionem libri ab aliquo petens, existentiam eius penes eum, à quo petitur, probare debet; sic præcisè idem D. Farinac. *decisione sua 239.* vbi etiam an censuris Ecclesiasticis quis ad exhibitionem libri cogi possit, eleganter subnectit. Videndus quoque *decisione sua 241.* vbi docet, quòd exhibitio libri sine interesse partis, non datur, & quod hæres ad exhibitionem libri à defuncto possessi, non tenetur, sed sufficit, quòd iuramento asseueret se non habere, & latius, vt per eum, quem consulas.

Sequitur tertia Conclusio.

150 Liber rationum alicuius priuati non probat regulariter pro tertio; maximè in præiudicium tertij; Sic per l. instrumenta domestica, *l. exemplo, iunct. l. rationes, C. de fide instrumentorum*, docuit post alios plures relatos Domin. Bursatus *consilio suo 321. num. 73.* Sequitur post Felinum Clariss. Mascard. *d. Conclusione 979. numero 1.* Addo Massinium *in d. l. 1. num. 53. C. de edendo.*

151 Est tamen verum, quod pro ipso tertio contra aliū tertium multū adminiculatur; Socin. post alios *consil. suo 259. colum. 2. post medium, versic. tertiò principaliter, vol. 2.* allegat notata per Bartolum *in l. nuda, de Donationibus*, maximè stante morte ipsius scribentis. pulchrè Dom. Farinacius *decis. sua Rot. Roman. 844. num. 4.*

152 Quinimò probat etiam semiplenè; ita Bertachin. *in suo repertorio in versic. Liber rationum, in vers. 8.* & addentes ad Aufrer. *decisione Tolosana 496. num. 3.* vbi tamen intelligant, quandò liber ipse rationum est hominis probi, ac probæ fidei. Sequitur post Iasonem Vrsill. *in suis Additionibus ad Afflict. decisione sua 40. num. 19.* & hæc sufficiant.

Videndus de hoc tertio capite Clariss. Dom. Fachineus post hæc edita visus *lib. 11. suarum iuris controuers. cap. 34.* vbi pulchrè.

De Fide Libri rationum tam pro Actore illum producente, quàm contra se, copiosa, ac dilucida explicatio.

SVMMARIVM.

1 *Cum liber rationum contineat data, & recepta; an is, contra quem producitur, teneatur illi fidem adhibere tàm pro se, quàm contra se. Maxima est inter scribentes altercatio, & num. 3.*

2 *Exemplum.*

4 *Nonnulli sensere, quod ipsi libro standum sit tàm pro, quàm contra.*

5 *Alij verò, quod ipsi dumtaxat credatur contra scribentem.*

6 *Opinio Authoris est, quod stetur in hoc arbitrio iudicis, & vide num. 12.*

7 *Fundamentum eius elicitur ex l. Publia, §. finali, ff. depositi. qua declaratur ibidem.*

8 *Quid sit Trophyma. vide remissiuè.*

9 *Interpretatio Matthesilani, & Bolognetti ad illum textum affertur.*

10 *Refellitur per Authorem, & num. 11.*

13 *Author pro perfectiori intelligentia supradictæ difficul-*

tatis. nonnullos casus distinguit, de quibus vide à num. 14. vsque in finem.

Rosequendo eamdem materiam Libri rationum, de pluribus alijs hic dubitari contingit.

1 Primo enim vertitur in controuersiam, cum in ipso rationum libro à priuato confecto acceptum, & datum scriptum est; an is, contra quem ipsemet liber à Scribente producitur, teneatur illi fidem adhibere tàm pro se, quàm contra se? exemplum sit.

2 D. Aloysius Tomasinus in suo libro rationũ conscripsit, se à me centum mutui nomine accepisse, in alia deinde eiusdem libri pagina scripsit, se mihi quinquaginta soluisse. Dubitatur, an ego, qui volo iuuari illo libro rationum contra dictum Aloysium scribentem, tenear etiam illi libro acquiescere contra me ipsum?

3 In huiusmodi difficultate maximoperè Scribentes nostri se torserunt;

4 Plerique enim in eam iuerunt sententiam, vt tenear ipsimet libro acquiescère tam pro me, quàm contra me. Huiusce autem opinionis extitere infiniti, quos *cap. precedenti* deduximus, *num. 70. & 71.*

5 Alij autem opinati sunt, huic libro rationũ non esse credendum in commodum Scribentis, etsi contra ipsum credatur; Et hanc opinionem probarunt Abb. Paris. ac alij, *relati supra d. cap. num. 72.* Addo Laurentium à Pinu *consilio suo* 158. vbi pulcherrimis quidẽ rationibus motus hanc eamdem opinionem tuetur, atque defendit, vt per te ipsum videre poteris.

6 Ego autem (vt hac in re meam promã sententiam in iudicis arbitrio totam hanc difficultatem residere existimo, an scilicet is, contra quem liber ab ipso scribente producitur, teneatur illi libro credere tàm pro se, quàm contra se.

7 Meam autem hanc opinionem existimo amplexam, ac plenè decisam esse à Iurisconsulto *in l. Publia, §. finali, ff. Depositi.* Cuius verba hæc sunt. *Titius Sempronio salutem. Habere me à vobis auri pondo plus minus decem, & discos duos, & saccum signatum, ex quibus mihi debetis decem, quos apud Titium deposuistis, item quos Trophyma decem*); Quid autem sit Trophyma, videndus Clariss. Menochius *lib. 2. de Arbitrarijs, Centuria prima, Casu 93. numero* 17. ac alij, quos deduximus *in tractatu de Verbis Enunciatiuis lib. 2. q. 17. num. 8. Item ex ratione patris vestri decem, & quod excurrit;*

Vides (vt puto) in hac epistola contineri debita, & credita; (vt vulgo dicitur) Nunc videamus, an probet contra scribentem, quod scilicèt debeat id, quod fatetur se debere; & respondet Iurisconsultus in hæc verba.

(*Quæro an ex huiusmodi scriptura aliqua obligatio nata sit, scilicet quoad solam pecuniæ causam attinet: Respondi ex epistola, de qua quæritur, obligationem quidem nullam natam videri, sed depositarum rerum probationem impleri posse.*)

8 Ex quibus verbis deciditurq; epistolã probare contra scribentem, quatenus scripsit se habere res depositas. Sed quæritur tamdem, an probatio inducatur ex ea in fauorem ipsius scribẽtis, quatenus scripsit, sibi quoque deberi decem, & alia.

Respondet Iurisconsultus in hunc modum. (*An autem is quoque, qui deberi sibi decem in eadem epistola cauit, probare hoc possit, quod scripsit, inducem æstimaturum.*

Quibus verbis apparet, arbitrio iudicis relictum esse, vt ipse æstimet, an per epistolam illam probare possit scribens sibi deberi illa decem, de quibus ibi.

9 Respondet Matthesilan. *Singulari suo 78.* epistolam, de qua fit mentio *in d. l. Publia, præcitato §. finali*, differre ab ipso libro rationum; nam epistola est vnum corpus continens plura capita separata, & ideò mirum non est, si pro parte acceptari queat, pro alia verò parte repudiari, sed liber rationum continens plures partitas videtur cõtinere orationem indiuisibilem, & partitæ videntur connexæ, quare meritò in totum tàm pro, quàm contra approbandus est; ita Matthesilanus; qui subdit hanc doctrinam esse mirabilem, ac à nemine tactam; eũdem sequutus est D. Bolognettus, *in præcitata l. 1. numero 23. vers. vnde pro solutione, C. de edendo.*

10 Sed (pace tantorum virorũ dixerim) isthæc sua opinio nequit subsistere: idem est enim in libro rationum, quod in epistola, siquidem & liber, & epistola continere possunt varia capita inter se diuersa, & penitus distincta, vt propterea ad eorum diuersificationem nullo modo cum ratione deueniri possit; Accedit præ-

11 tereà, nam si epistola illa plura capita separata continuisset, ibi Iurisconsultus non iudicem æstimaturũ dixisset, sed fidem ei minimè adhibendam, vtpotè in separatis *ac l. etiam, §. illud de minoribus ergo.*

Itaque concludo huic sententię omninò acquiescendum esse propter Iurisconsulti Authoritatem ita decidentis in epistola, cum nulla di-

12 uersitatis ratio adferri possit inter eam, & librũ ipsum rationũ. & sic inter cæteros sensit quoque Bald. *in consilio suo 156. volum. 3.* qui subdit iudicem hunc considerare debere diligenter, an rei veritas inueniri possit verisimili ratione, & causa perpensa, quæ sanè veritas, vbi ipsi alijs coniecturis apparere non potest, debet ipsius scribentis qualitatem considerare, videlicèt si vir bonus est, & bonæ famæ, si quãtitas magna non est, & similia, & latius, vt per eum; sequuti sunt quoque duo clarissima iuris lumina D. Menoch. *de Arbitrarijs lib. 2. Centuria 1. Casu 93. numero 2. & 3.* vbi plures concordantes deducit, & Dominus Fachineus *lib. 11. suarum iuris controuers. cap. 33.* Addo eruditissimum Munoz de Escobar, *in suo perutili tractatu de Ratiocinijs Administratorum, cap. 13. num. 3.*

Sed

13 Sed pro pleniori, ac perfectiori huiusce difficultatis intelligentia, necnon pro maiori addiscentium facilitate, plures casus, qui de facili in praxi contingere solent, sequẽdo maiorum nostrorum vestigia arbitror distinguendos.

14 Primus quidem est, cum agitur de integro libro rationum inter diuersas personas de diuersis negotijs, tunc certissimi iuris est, quod si vnus dicti libri partem pro se approbet, dictus
15 liber minimè approbatus intelligitur quoad alios, nec sanè mirum. Res enim inter alios acta tertio minime obest, & quia hic cessat omnis connexitatis ratio, & causa. Sic in specie post Bolognettum tradidit Clar. Menoch. *dicto Casu* 93. *num.* 4. Sequutus est quoque Munoz de Escobar *d. cap.* 13. *num.* 4.

16 Secundus est casus, quando agitur de toto ipso libro rationum inter multas personas de vno tamen negotio pertinẽti ad omnes simul; puta quando plures socij habent vnum negotiorum gestorem, vel institorem ad negotium vnum, veluti ad artem Lanæ, vel pãnorum; si is negotiorum gestor librum conficiat super actis in illo negotio, si vnus ex illis socijs institorem illum dumtaxat constituit, & librum approbauit, ipsi socio scripta per eum negotiorũ gestorem solummodo præiudicat, non vero alijs, qui eum non elegerunt, vel approbauerint; quam sententiam tenet Alex. *consil.* 186. *numero* 2. & 3. *in* 2. vbi concludit, quod non cõpelluntur alij socij fidem præstare libro illius institoris, qui ab altero sociorum, ceteris non mandantibus ad scribendum adhibitus fuit; quod si omnes talem factorem elegerunt, & vnus ex socijs librum probet, talis approbatio omnibus alijs, quippe qui vnum corpus iudicentur, sine dubio præiudicabit; & ita præcisè docuit D. Menoch. *d. Casu* 93. *nu.* 5. & 6. & D. Escobar *d. cap.* 13. *nu pariter* 5. & 6.

17 De hac tamen materia vidẽdus idem. Alex. *præcitato consilio*, vbi pulcherrimè, & tradita per nos *inferius titulo de Libris rationum alicuius societatis per totum*.

18 Tertius principalis adducitur casus, quando agitur de libro rationum integro ex diuersis negotijs, & causis, (inter easdem tamen personas) tunc qui aliqua capitula ipsius libri pro se approbauit, non tamen cogitur approbare alia capitula diuersa contra se, vt ex sequenti exemplo patebit, pone enim, quod in pagina vigesima ipsius libri scriptum sit; (Ego Aloysius debeo centum Nicolao ex causa mutui;) & postea in pagina quinquagesima scriptũ existat. (Nicolaus mihi Aloysio quinquaginta debet ex causa venditionis.) Si prædictus Nicolaus ad sui vtilitatem acceptet parcellam de cẽtum sibi ab Aloysio debitis, non tamen cogitur aliã acceptare de 50. in quibus ipsimet Aloysio vigore dicti libri factus est debitor; & ratio est in
19 promptu: cum enim separatę hæ omninò sint causæ, & parcellæ, partem quis acceptare potest, & partem improbare, *ad l. etiam*, §. 1. *de Mino*
20 *ribus*, & vbi diuersæ sunt causæ, variatio non improbatur, *l. in causæ*, §. 1. *de procuratorib.* Sic pręcise docuit post plures relatos Cl. Menoch. *d. Casu* 93. *nu.* 7. 8. & 9. & sequutus est D. Escobar, *d. cap.* 13. *num.* 7. *cum duobus seqq.*

21 Aduerte tamen D. Crauettam *de Antiquitat. tempor. part.* 4. *num.* 70. docuisse hunc casum non habere locum, quando aliæ parcellæ diuersæ causæ veræ iudici viderentur inspecta personæ qualitate, videlicet, cum vir probus est, cum verisimilia sunt, & cum non sunt magnæ summæ, eum sequitur præcisè Dominus de Escobar *d. cap.* 13. *num.* 9.

22. Sed ego sequendo vestigia Clar. D. mei Menochij *d. cap.* 93. *num.* 9. opinor quidem declarationem in se veram, sed casui nostro non multum conuenire; hæc enim fides, quæ his minutis parcellis à iudice adhibebitur; non prouenit ex eo, quod aduersarius scribentis approbarit illud, quod ad sui cõmodum scriptum est, sed dependet à solo ipsius iudicis arbitrio, qui iuxta leges, ac æquum, & bonum iudicat, illum falsitatem scribendo minimè cõmisisse, nam & extra casum nostrum ei creditur, fidesq; adhibetur, vt aliàs supra deduximus, & tradit Dec. *in d. l.* 1. *num.* 4. *C. de edendo* ab ipsomet Menochio relatus.

23. Quartus principalis casus est, quando agitur de libro rationum integro inter easdem personas ex eodem negotio à scribente tractato nomine sui, & aduersarij, vtpotè quando agimus de libro rationum tutoris, curatoris, depositarij, vel œconomi, & similium; si enim vnus ex ipsis in aliquibus paginis scribat accepta ad vtilitatem sui minoris, vel domini; in alijs verò scribat data, & impensa diuersis modis, temporibus, vel causis; hoc casu si minor, vel dominus acceptat, quæ ad sui vtilitatem recepta fuisse scripta sunt, tenetur etiam acceptare, quæ sunt ad sui detrimentum; sic præcisè docuere gloss. *in d. l. Publia*, §. *fin. ff. depositi*, Angel. Cuman. Corn. Parlador. Gregor. Lupus, ac plerique alij, quos refert, ac sequitur eruditiss. Munoz de
24 Escobar, *d. c.* 13. *num.* 10. Et ratio ex eorumdem sententia est in promptu: quia quãdo liber est confectus ex necessitate officij, seu ministerij, accepta, & data in eodem libro contenta quasi cõnexa, & inseparabilia iudicantur propter vnitatem officij, vt optimè etiam docuit Iurisconsultus *in l. si quis ex argentarijs*, §. *si initium, ff. de edendo*; ergo & pro, & contra dicto libro standum est; &c.

25 Confirmatur: quia cõnexorum idem est iudicium, nec potest fieri de vno, quin fiat de reliquo, *c. si quis obiecerit*, *c. si quis probandus*, 1. *quæst.* 3. *cap. quando, vbi Dec. notabili* 3. *de iudicijs*.

26 Cõnexa namque pro vno reputantur, *l. quod conclaue, ff. de damno infecto*; & sequitur Crauetta *consil.* 275. *num.* 4.

27. Huic eidem sententiæ subscripsit quoque Dominus meus colendissimus Menoch. *d. Casu* 93 *num.* 10. & 11. *Duobus tamen additis*, *vnum scilicet*,

licet, quòd fides talis administratoris sit approbata ad textum, *in l. cum quæreretur, ff. de administra tione tutorum*; & loquendo in administratore Reip ublicę. Idem probat text. *in l. Caius, de vsuris.* Alterum vero, quod vnitatem, seu connexitatem negotij contineat, *vt in l. eum actum, §. planè*
28 *si quid, ff. de negotijs gestis*. Insuper supradictis duobus concurrentibus docuit ibi malè consuluisse D. Abbatem *consil. suo 36. in fine, lib. 2.* & Alex. *consil. 186. nu. 7. in 2.* rationibus, vt per eum, quem omnino consulas. Hanc eamdem sententiam, quam pro decisione istius quarti casus firmauimus, amplexus est quoque Excell. D. Scaccia, *lib. 2. de iudicijs Causarum ciuilium, cap. 11. numero 303. & 304.*
29 Quintus principalis adducitur casus, & est, quando agitur de sola vna parcella in libro rationum scripta inter easdem partes, quæ continet acceptum à scribente, & exinde ab eo datum, vel impensum, quod quidem datum est ex vna causa, acceptum vero ex altera diuersis temporibus. Exemplum pro Iunioribus. Scriptum est in libro.

(Ego Nicolaus mutuo accepi ab Aloysio Kalendis Ianuarij præsentis Anni 1611. quinquaginta) in alia verò proxima eiusdem libri parcella sic annotatum reperitur. (Ego Nicolaus torquem auream commodato dedi Aloysio Idibus Februarij proximè euoluti.) Hoc casu si Aloysius acceptet librũ ad sui cõmodum, vt probet se centum mutuo dedisse, nõ tamen cogitur acceptare parte alteram; vt teneatur cõmodato, & ratio est; quia separata hæc sunt, & penitus diuersa ob causarum, & temporum diuersitatem, *l. etiam, §. 1. de minoribus.*
30 Neque refert, quod in eodem libro, seu pagina vtraque parcella scripta sit, quoniam hoc non facit, vt connexa dici possint; vt probat *d. l. etiam, §. 1. & l. ampliorem, C. de appellationibus*, vbi capita sententiæ separata iudicantur, quamquã vna sententiæ scriptura contineatur, & ita declarat præcisè inter alios Clar. Menoch. *dicto Ca*
31 *su 93. num. 12. & 13.* vbi cum Alexand. Bellono, & alijs tenet, quod non cogitur approbare substitutiones in testamento factas, qui iam legata probauerit, quia licet sub vna scriptura contineantur, tamen causę connexę non sunt. Hoc idem sequutus est etiam Munoz de Escobar *dicto cap. 13. num. 13.*
32 Sextus principalis casus est, quãdo agitur de vna sola parcella in libro rationum conscripta inter easdem partes ex eadem causa, & eodem tempore. Pono exemplum in libro rationum Aloysij reperitur scriptũ per hæc verba. (Ego Aloysius cẽtum habui mutuo à Nicolao, quæ ipse promisi restituere, cum primum Romam petierit Excellentiss. D. Paulus frater meus,) vel sic: (Quod mutuũ statim pro dimidia restitui) vel quid simile; an hoc casu si Nicolaus velit iuuari probatione dicti libri, vt illa centum petat, teneatur etiam residuum eius scripturæ ad sui detrimentum acceptare. Maxima est apud Doctores nostros difficultas, & altercatio.
33 Ego autem (rem paucis perstringendo) existimo, in arbitrio Iudicis esse positum, an eidẽ Aloysio sit credendum circa illam quantitatẽ temporis, vel conditionis, quã ipsi mutuo adiecit; quæ opinio (mea quidem sententia) rectè comprobatur per textum *in d. l. Publia, §. fin. ff. de-*
34 *positi.* Neque refert, quod ibi l. C. in epistola loquatur, quia inter eam, & librum ipsum rationum in hoc nulla est differentia, vt supra deduximus, & latiori folio demonstrat Clariss. Menoch. *d. Casu 93. num. 15. cum tribus sequentibus.* Facchineus *d. cap. 33. lib. 11. suarum iuris controuers.* & Munoz de Escobar, *d. cap. 13. num. 14.* Addo Laurentium à Pinu *cons. suo 158. nu. 11.*
35 Ipse Iudex igitur ex coniecturis perpendet, (prout etiam supra dictum fuit,) quæ fides hoc casu sit tali partitæ adhibenda; si vero nullum inuenerit impedimentum, rectè iudicabit, si librum illum eamdem fidẽ facere pro scribente, quam contra scribentem pronunciauerit; idq; ille, qui libro iuuatur, non ægrè laturus
36 est. Inconstantis enim viri est, sine causa iusta partem approbare, & partem impugnare in eadem indiuiduaq; fide, *argumento l. in causam, §. 1. de Procuratoribus.*
37 Adde, quod qui scripturæ fidem in vna parte probauit, in altera illi annexa, vel connexa non debet posse improbare, *ad tradita in l. Caius, de Vsuris*. Hanc eamdem sententiam, quod dictus rationum liber in hoc casu tam pro scribente, quam contra ipsum sit approbandus iubente iudice, vltra prædictas rationes, quinque alijs solidissimis fundamentis adeo acutè, & eleganter corroborat, ac communit, quæque exinde, quæ in contrarium obijci possunt, resoluendo, Iureconsultorum Monarcha D. Menochius *d. Casu 93. à num. 19. vsque ad 32. inclusiuè*, vt nil amplius desiderari posse, vt vnusquisque fateatur necesse sit, eum igitur lector consulat. Eamdem insequutus est etiã D. Munoz Escobar. *d. cap. 13. num. 14. & 15.* ac plures alij; & mihi sine dubio videtur verissima sententia.

Vide tamen, quæ in hoc proposito in contrarium scripsit D. Scaccia *d. cap. 11 nu. 306. cum aliquibus sequentibus*, & quæ aliàs per nos scripta fuere, *supra lib. 1. quæst. 3. num. 89. cum sequentibus*, & cogita.
38 Declaratur tamẽ isthæc supra firmata Conclusio, vt locum minimè habeat, quando aduersarius huius scriptoris, qui acceptauit scripta ad sui commodum, probare vellet scripta deinde ad sui detrimẽtum vera non esse, exemplum (Aloysius scripsit in suo Codice. Ego A. mutuo accepi à Nicolao centum, ex quibus deinde quinquaginta restitui.) inquit Nicolaus (accepto istam confessionem, me scilicet mutuo dedisse centum, & nego me deindè recepisse 50. quod probare volo.) Vel si ita est scriptum: (Ego Aloysius à Nicolao centum mutuo habui, quæ sub conditione promisi restituere)

mere) tunc Nicolaus potest negare conditionem aliquam restitutioni adiectam fuisse. Hæc autē declaratio clarè probatur ex text. *in l. Aurelius, §. idem quæsijt de liberatione legata*, vbi Bart. & ceteri, *& ex l. si quidem, C. de transactionibus*. Et
39 ratio quoque ea potest esse: quia confessio illa qualificata cōfitenti prodest in dubio, cum eius fides probata videatur ab aduersario, quæ ratio cessat, vbi contrarium probatur; & sic inter ceteros præcisè docuit Clar. Menoch. *d. Casu 93. num. 33. cum duobus sequentibus*, vbi latissimè, & sequutus est Munoz de Escobar, *d. capit. 13. numero 16.*

40 Declaratur secundo principaliter, vt minimè procedat, quando illi qualitati adiectæ responsioni, vel scripturæ dicti rationum libri præsumptio aliqua aduersaretur; exemplum (Mæuius scripsit in suo Codice rationū: Ego mutuo habui decem à Pamphylo, ex quibus medietatem restitui) modo constat ipsum Menium fuisse debitorē pro alia summa ipsi Pamphylo, cui adstrictus erat grauioti obligatione, ita vt præsumptio sit hæc quinque fuisse in graniorem causam soluta, *iuxta l. in his, de solutionib.* vel alia similis est præsumptio cōtra ipsum scribentem; hoc casu scriptura pro parte acceptari poterit, quantum scilicet creditori prodest, & pro alia parte reiici. Sic etiam eleganter docuit post alios idem Clar. Menoch. *d. Casu 93. num. 36. cum duobus sequentibus*, vbi latius insistit, ipsum consulas.

41 Videndus quoque eruditiss. D. Scaccia *dicto cap. 1 I. à num. 298. vsque ad 322. inclusiuè*, vbi hanc præcisam materiam, an, & quando is, contra quem liber rationum producitur, possit ipsius acceptare vnam partitam, & aliam repudiare duabus pulcherrimis inspectionibus adhibitis, de ipsisque latissimè differēdo, ac disceptando pulcherrimè enodat, atque pertractat; adeun-
42 dus quoque *præcitato cap. sub numero 332. vsque ad 523.* vbi an, & quando confessio qualificata, seu habens plura capitula cōnexa possit pro parte acceptari, & pro parte non, vndecim con clusionibus propositis, atque mature discussis omnium latissimè, atque elegantissimè disceptatur, ad eum, ne ex scriptis scripta conficiam, lectorem beneuolum relego. Satenim mihi de hoc loca tetigisse.

43 His adde Clar. Pacianum *de probationib. libro primo, cap. 28. num. 23. cum quattuor sequentibus*, vbi de hac eadem materia, an scilicet scriptura dati, & recepti dicatur esse connexa, an vero separata, ita vt pro parte repudiari possit, & pro alia acceptari, latissimè discurrit; eum consulito. Adeundus idem *d. lib. 1. cap. 25. per totum*, vbi exceptionem qualificatam obijciens an confiteri, vel negare censeatur onusque probandi cui incumbat, & in quibus casibus confessio qualificata diuidi, seu in parte, & partibus acceptari possit, omnium latissimè atque elegantissime pertractat. His adnectendus est etiam Munoz de Escobar, *d. cap. 13. num. 28. vsque in finem*, vbi an, & quando in ipso libro rationum continentur connexa, & quando separata, pleniori cornu & ipse discurrit; adeas quoq; Ioachim. Beust. *in l. admonendi, num. 1030. de iureiurando*; & hæc Satis.

De Connexis, ac separatis vtilissima tractatio.

SVMMARIVM.

1 *De Connexis tractatur in statutis, in rescriptis, in contractibus, in iudicijs, in sententijs, ac tandem in vltimis voluntatibus.*
2 *Connexio diuersis respectibus in iure consideratur. Hoc autem clarè deducitur, & num. 3. 4. 5. & 6.*
7 *Quæ dicantur connexa, variæ extitere scribentium opiniones.*
8 *Prima opinio est, quod connexa dicantur, quando est vnum factum cum suis qualitatib. exempla ibidem, & num. 9. & 10.*
11 *Secunda est opinio, quod connexa dicantur ea, quorum vnum non potest stare sine altero, exempla ibid.*
12 *Adulterium cum lenocinio connexum est.*
13 *Connexa etiam dicuntur, quorum vnum tendit ad perfectionem alterius.*
14 *Item quando vnum est consequens alterius exemplum, ibidem.*
15 *Alij sensere, quod connexa dicantur ea, quæ habent simul correspectiuitatem, exemplum, ibid.*
16 *Connexa secundum alios sunt ea, quæ ex continentia factorum separationem minimè recipiunt.*
17 *Exemplum, & num. 18.*
19 *Connexa itidem sunt, quæ sub vna specie continentur.*
20 *Item quæ sunt indiuidua, exemplum, ibidem, & numero 21.*
22 *An eadem sit ratio Ecclesiæ, ac cæmiterij ipsius Ecclesiæ. videndus D. Pacian. remissiuè.*
23 *Quæ dicantur connexa secundum alios, standum est iudicis arbitrio.*
24 *Reprobatur autem hæc opinio per D. Scacciam; fundamentum eius ibidem.*
25 *An omnes casus à iure sint decisi, ita vt arbitrium iudicis debeat cessare, videndus Menoch.*
26 *Connexorum idem est iudicium, atque determinatio, & num. 28.*
27 *Connexa, vel inuicem vnita communicant sibi actiones, iura, consuetudines, priuilegia, & immunitates, de his autem duabus regulis videndus Pacianus remissiuè.*

De Connexis.

CVm in proximè discussa quæstione, & etiam alibi sæpius retulerim aliqua capita dici connexa, & aliqua separata; cumque materia ista & vtilissima, & ad rem nostram maximè pertinere videatur, necnon tam latè pateat, ac adeo frequens, & quotidiana sit, vt nihil sit vtilius, nec magis expediat, quam summo

mo studio illius notitiam perfectè adipisci; de ipsa enim in Statutis, in Rescriptis, in Contractibus, in Iudicijs, in Sententijs, ac denique in vltimis voluntatibus sæpissimè disputari cõtingit; prout inter ceteros pulchrè animaduertit D. Pacianus *de probationibus, lib.2. cap.26. in primis numeris;* postulat iure merito iste locus, vt quæ connexa, & quæ separata dicantur maturo studio, ac diligentia despiciamus.

2 Illud autem in primis sciendum est, connexionem diuersis respectibus in iure nostro considerari. Alia enim dicuntur esse connexa ratione rei, vt ait gl. *in l. eum actum, in verbo non pos-*
3 *sit, de negotijs gestis,* vbi tradit, quod connexum, vel inseparabile quid esse dicitur ratione rei, in quam impenditur, non autem ratione impensæ.

4 Alia dicuntur esse connexa ex dispositione iuris, vt est cura Parochialis, & sacerdotium, item Canonicatus, & præbenda.

5 Alia ex dispositione hominis, vt sunt beneficia simul vnita, & ciuitates, vel prouinciæ, vel populi simul vniti, & in obligationibus, vt obligationes correspectiue, vel respectu personarũ, quarum aliæ dicuntur re coniunctæ, aliæ re, & verbis, & aliæ verbis tantum.

6 Alia tamdem respectu duorum contrariorum; de quibus quidem omnibus cum omniũ latissimè, & ex professo disseruerit D. Pacian. *d. cap. 26. à num. 4. vsque ad 15.* in præsentiarum denuo differere, ac sermonem habere supervacaneum iudicauimus, ipsum igitur lector consulat.

His ita generaliter cognitis, capiendo pro nunc connexorum materiam. (De separatis enim in sequenti capite præcipuam tractatio-
7 nem habebimus) sciendum est varias extitisse Scribentiũ nostrorum sententias, in docendo, quænam connexa dici possint, singulas referamus.

8 Prima quidem opinio est, quod connexa dicantur, quando est vnum factum cum suis qualitatibus, id est confessio qualificata, puta si dico, me tibi centum sub conditione promisisse; item si dico me tibi centum promisisse pacto incontinenti adiecto, vt tu pro me ires Romã, nam cum inesse dicatur, quòd incontinenti fit,
9 *l. lecta, versic. dicebam, ff. si cert. petat.* perinde est, ac si vnico contextu facta est promissio. Sic præcisè docuit Bart. *in l. Aurelius, § item quæsyt, nu. 3. de liberatione legat.* sequitur Clar. Menoch. *de arbitrar. lib. 2. Centur. 1. casu 95. num. 14.* & D. Sigismundus Scaccia *d. cap. 11. num. 362. versic. prima opinio est, cum duobus seqq.*

10 Addo Abbatem *in cap. bonæ memoriæ il secondo, num. 29. de postul. prælator.* vbi aliud ponit exemplum, veluti si dicatur (confiteor me recepisse à te cẽtum, quę mihi debebas ex causa mutui:) Sequitur præcisè Maranta *in suo Speculo part. 6. articulo 5. num. 27.* Addo Pacian. *d. cap. 26. num. 24.* & Vicentium Mancinum *de Confessione capit. primo, numero 23.*

11 Altera principalis opinio est, quod connexa dicantur ea, quorum vnum non potest stare sine altero, qualia sunt antecedens, & consequẽs necessarium, sic præcisè Franc. Aretinus, *in cap. translato, nu. 3. de constitut.*

Hoc idem ipsemet docuisse visus est, *consilio suo 29. num. 20. versic. his breuiter præmissis*, qui respondit connexa dici illa, quorum vnum pendet ab altero, ac exemplificat in mandato de suscipiẽdis mutuo pecunijs pro negotiorũ administratione, quod quidem esse connexum ipsis negotijs ac administratis, patet *ex l. 1. §. non autem, de exercitat. actione, & ex l. si tutor post pubertatem, de tutelis, & rationibus distrahendis, cum concordantibus.* Hanc Aretini traditionem sequutus est in terminis D. Crauetta, *consil. suo 232. num. 1.* vbi concordantes adducit textus, *in capit. si quis obiecerit, in capit. si quis præbendas, 1. quæst. 3. & glos. in cap. 1. in verb. tale de Filij presbyterorum, lib. 6.* vbi in connexis prohibito vno, prohibitum censetur & alterum, nec vnum sine altero potest impleri; adducit quoque D. Angel. *consil. suo 326. ex themate, col. 3. in 4. dubio,* vbi respondit, quod si vnus hæredum ex pluribus contrauenit contractui ob dolum, vel metum illatum, in totũ etiam quo ad alios ipse cõtractus rescinditur, quoniam contractus connexitas quid indiuiduum iudicatur, non enim ius, & dolus potest esse solummodò in parte ipsius contractus, sed opus est, vt in toto intercesserit; sequitur quoque D. Pacianus, & Cl. Menochius, *d. Casu 95. num. 8. & num. 14. versus finem,* vbi exemplificando subdit. Adulterium cũ lenocinio connexũ
12 esse, vtpotè ab eo descendens, adducit Bart. *in l. is, qui reus, de Publicis Iudic. & in l. 2. §. si publico, de Adulter.* Et cum hac opinione concordant etiã
13 hi, qui dicunt connexa esse ea, quorum vnum tendit ad perfectionem alterius, iuxta ea, quæ scribit idem Menoch. *d. Casu 95. num. 5. versic. dicitur etiam connexum,* vbi ad comprobationem adducit textum *in l. eum actum, §. planè si quid conne-*
14 *xum, de negotijs gestis, & nu. 16.* vbi subdit connexa ea dici, quando vnum est consequens alterius, exemplum est ex ipsius sententia, veluti si ego dixerim.

Fateor me per Apocham esse confessum à te accepisse centum, sed illud asseueraui dixisse sub spe futuræ numerationis, vel si dicam te mihi dedisse decem, quæ tibi solui. Hnic eidem secundæ principali scribentium opinioni adhęsit quoque D. Scaccia *d. cap. 11. num. 366.* Addo eumdem D. Menoch. *consil. suo 123. num. 22.* & Munoz de Escobar, *d. cap. 13. num. 17.*

15 Tertia est opinio principalis Scribentium, quod connexa dicantur ea, quæ habent simul correspectiuitatem, id est, reflectuntur ad inuicem, sicut loquendo de confessione sensit Ver ral. *decis. sua 186. num. 2. par. 1. & in terminis nostris,* Gabriel *lib. 6. suarum Conclusionum, tit. de regul. iuris, Conclusione 1. num. 37.* vbi adducit cõcordantem Grammaticum *decis. sua 103. num. 156. cum seqq.* vbi tradit exemplum, dicẽs, (promitto tibi Stichum,

chum, quia pro eo promittis mihi decem,) & latius, vt per eum, quem consulas. Hanc eamdem opinionem sequutus est quoque D. Scaccia *d.c.11.num.367.& 368.* vbi alio modo exemplificat; vide per eum.

16 Quarta opinio videtur esse, quod connexa sunt illa, quæ ex continentia factorum separationem minimè recipiunt, vt scribit inter ceteros, Lancellot. *de attentat.par.2.cap.12.limit.2.numero 11.* vbi adducit text. *in l.1.C.si vnus ex plur.*

17 *appell.* cum multis Doctorum authoritatibus, ad hoc concordantibus, exemplũ et potest esse (mea sententia) in iure Patronatus, quod dicimus spiritualitati annexum, *cap. quanto, de iudic. & cap. de iure Patronatus.* Non enim sine corruptione separari spiritualitas à temporalitate po

18 test cum in ea temporalitate viuat spiritualitas, vt anima in corpore, *capit. si quis obiecerit, 1. quæst.3.* & ibi Turrecremat. & D. Thomas *2.2.quæst.100.art.1. in responsione sexti argumenti.*

De hac quarta opinione videndus Pacianus *d.cap.26.num.43.*

19 Quinto loco extitere alij, qui autumarunt ea connexa dici, quæ sub vna specie continentur adducunt textum, *in l.etiam si, §. primo, de minoribus.*

20 Item sextò reperti sunt, qui connexa esse indiuidua existimarunt, exemplum est in vna domo alteri connexa, cum ex vna ad alteram patet aditus, *ad l.quod conclaue, ff.de damno infecto*, & alibi Paul. *in l.prædijs, §.Balneum, ff.de leg.3.* Has domos coniunctas habet, quod idem est, ac si connexas dixisset; sic (inquit Ancharanus *in consilio*

21 *160.*) cœmeterium Ecclesiæ connexum dicitur, ob id polluto cœmeterio, polluta ipsa Ecclesia dicitur, *c.1.de consecratione, Eccles. vel Altaris.* Rota *decis.6.de concessione prabend. in nouis*, quæ ob id decidit, quod habens gratiã in certa ecclesia de beneficio inibi vacaturo, potest acceptare beneficium vacans in cœmeterio, vel ambitu, vel capellis ipsi ecclesiæ contiguis situatum.

22 An autem semper eadem sit ratio ecclesiæ, ac cœmeterij ipsius ecclesiæ, omnium elegantissimè docet Pacian. *d.cap.26.à num.26. vsque ad 34.* eum consulas.

23 Septima adducitur opinio eorum, qui agnoscentes aliquid dici cõnexum diuersimodè secundum subiectam materiam, tenuerunt relinqui arbitrio iudicis, quæ dicantur connexa; sic post Imolam, & Alciatum hanc opionem retulit Clar. Menoch. *d.Casu 95.num.4.* vbi subdit eam non esse penitus aspernandam; nonnullos alios eamdem insectantes deducit quoque D. Scaccia *d.cap.11.num.376.*

24 Obseruandum est tamen, quod isthæc septima opinio damnatur præcisè per dictum Dominum Scacciam *d.cap.11.sub nu.377. cum sequentibus*, qui hac præcipua ratione mouetur, quod omnes casus à iure sint decisi, id quod pluribus medijs confirmare conatur; vnde subdit arbitrium iudicis penitus debere cessare; subiungit tamen in certis dũtaxat casibus per eum relatis ipsius iudicis arbitrio locum esse, ipsum consulas. Non enim hic omnia, & præcipuè extra materiam mihi chartis committẽda sunt; adeas quoque ipsum *d. cap.11.sub num.297.*

25 De hac tamen re, an scilicet omnes casus à iure sint decisi, nec ne, ita vt arbitrium iudicis debeat cessare, videndus Clar. Menoch. *de arbitrar.lib.1. in procem. per totum.*

Relatis hucusque opinionibus circa connexorum descriptionem, de quibus etiam aliqua diximus *supra lib.1.quæst.3.num.102.& 103.*

26 Nunc duæ ipsis statuendæ sunt Regulæ. Quarum prior est, quod connexorum idem est iudicium, atque eadem determinatio.

27 Altera vero, quod connexa, vel inuicem vnita communicãt sibi actiones, iura, consuetudines, priuilegia, & immunitates. De hisce autem duobus axiomatibus ex professo adeo doctè, & eleganter differit, atque disceptat Clariss. Pacian. *d.lib.1.cap.26.à num.15. vsque in finem, & cap.27. per totum*, vt vniuscuiusque alterius opera superuacanea sine dubio existat; ad ipsum igitur lectorem beneuolum relego, Sat enim mihi summatim pro tyronum intelligentia tetigisse, quæ dicantur connexa, cum de ipsis superiori capite mentionem fecerimus. Et hæc Satis.

28 De Priori illa regula, quod connexorum idẽ sit iudicium, pulchrè, & latè differit quoque D. Gaillius *lib.1. Practicarum obseruationum c.35. num.10.* Adeundus quoque Illustr. D. Card. Tuscus *Conclus.sua 626. in littera C*, vbi vsque ad satietatem, consulas eumdem *conclus.sua 625.& 627.* vbi pulchrè de materia connexorum.

De Separatis.

SVMMARIVM.

1 *Sicuti diuersis respectibus connexio consideratur, ita etiam separatio varijs modis considerari solet, de quibus & num.2.*

3 *Negotium potest dici separatum origine, causa, & condemnatione, de quibus modis D. Pacianus remissiuè.*

4 *Item à Causarum origine, à forma, à materia, & à fine quid dici potest separatum ex Menoch.*

5 *Cognito vno ex Correlatiuis cognoscitur & alterum.*

6 *Separata ea dicuntur, quæ quidem sunt facta diuersis temporibus ex sententia Bart. exemplum, ibid.*

7 *Item si in continenti sunt plura, sed quodlibet est per se, id est vnum non venit ad determinationem alterius.*

8 *Prior opinio Bart. de qua num.7. improbatur per Menchium, & alios.*

9 *Fundamenta eius, & num.10.*

11 *Saluatur tamen per Pacianum remissiuè.*

12 *Capitula separata etiam dicuntur, quando inter ipsa ponitur, seu adest aduersatiua illa (sed)*

13 *Exemplum est, si dicatur. Fateor, quod mutuo dedisti mihi centum, sed tamen fecisse pactum de non petendo, vel ea tibi restitui.*

14 *Cautela Marantæ deducitur.*

Contra-

15 *Contrarium quoad supradicta exempla senserunt multi, & num. 16. & 17.*
18 *Author non recedit à priori opinione supra relata.*
19 *Fundamentum eius.*
20 *Videndus Pacianus de probationibus, lib. 1. capit. 20. 22. & 23.*

Isum est de connexis, nunc reliquũ est, vt de separatis aliqua seiunctè dicamus. Antequam autem ad eorum materiam pertractãdam me accingam, præsciendum est, quod sicuti diuersis respectibus connexio considera-
1 tur, ita etiam separatio varijs modis considerari solet, quandoquidem satis illud certum est, quod separatio non solum cadit inter facta penitus diuersa, vt ait Bald. *in l. 2. num. 5. versic. sed*
2 *hic dubitatur, C. de re iudicata*, verum etiam cadit circa eamdem rem, vel causam, siue propter diuersitatem instantiæ eiusdem causæ, vt notat Castrens. *in consil. 12. num. 5. versic. secunda ratio, volum. 1.* Siue propter diuersitatem iuris, vel defensionis in eadem causa concurrentis, vt tradit Aretinus *in consil. 29. num. 25.* vbi tradit, quod licet causa possessorij, & causa petitorij sint connexæ respectu subiecti, id est respectu eiusdem rei; diuersitas tamen inter eas cadit, quia separatam causam defensionis habent, cum alio iure petitorium, alio possessorium defendatur; quæ iuris diuersitas id operatur, vt licet in causis connexis Iudex, qui finiuit vnã causam, remaneat suspectus in altera connexa, cũ præsumendum sit, quod ipse opinioni suæ sit fauturus; secus tamen est, quando in causa connexa concurrit separata causa defensionis, nam tunc vt suspectus recusari non poterit. Sequitur hæc omnia præcisè eruditiss. Pacian. *de Probationibus, lib. 1. cap. 28. in primis numeris*, vbi etiam latius insistit.

3 Secundò præsciendũ est principaliter, quod negotium potest dici separatum tribus modis, id est origine, causa, & condemnatione, prout inter alios eleganter explicat, atque exemplificat idem Pacianus *d. cap. 28. à num. 4. vsque ad 9. inclusiuè* quem omnino consulas. Videndus
4 quoque Clar. Menoch. *cons. suo 123. num. 20. cum quinque seqq.* vbi nõ solum à causarum origine, verum etiam à forma, materia, & à fine an aliquid separatum dici possit, elegantissimè docet, atque confirmat.

His sic ad euidentiam præmissis. Quænam dicãtur separata, videndũ modo est. Etsi enim ex his, quæ supra proximè diximus de cõnexis,
5 nascatur cognitio ipsorum separatorum, quia contrariorũ, seu correlatiuorum cognito vno, cognoscitur & reliquum iuribus vulgatis: attamen Doctores nostri non omittunt specialiter declarare, quænam & ipsa dicantur.

6 Separata autem dicuntur esse ea, quæ quidẽ sunt facta diuersis temporibus. Sic præcisè docuit Bart. *in d. l. Aurelius, §. item quæsit, num. 3.* vbi adducit glos. *in l. si quidem, C. de exceptionibus.*

Exemplum est si dicatur. (Mutuasti mihi decem, quæ post annum tibi restitui.)

7 Item si incontinenti sunt plura, sed quodlibet est per se, id est vnum nõ venit ad determinationem alterius, seu quæ ex diuersitate factorum separationem recipiunt; sic in terminis idem Bart. *in d. §. idem quæsijt in fine*, vbi adducit textum, *in l. etiam, §. 1. de Minoribus, & in l. scire debemus de Verborum obligationibus*. Sequuntur præcisè infiniti, quos refert, & insequitur, eruditissimus Pacianus, *d. cap. 28. num. 10.* His adde Marcabrun. ab Anguill. *consil. suo 29. num. 43.* D. Lancellot. *de Attentatis, cap. 12. limitat. 2. num. 4.* & doctissimum Scacciam *d. cap. 11. num. 370. & 371.* vbi post Abbatem subdit exemplum esse posse; si dicatur: Fateor quidem me tibi centum debere ex causa mutui, sed tu ècontra mihi teneris in mille ex alia causa; puta emptionis, vel locati, addo Vicentium Mancin. *de confessione, cap. 1. num. 24.*

8 Obseruandum est tamen priorem illam opinionem Bartolo supra relata dicentis, (capitula separata dici, cũ continent plura diuersi temporibus facta) improbari præcisè per Clar. ac eminentis doctrinæ præsidem Menoch. *de Ar-*
9 *bitrar. d. Casu 95. nu. 20.* inquirenim illius sententiã de directo aduersari Vlpiano *in l. eum actum, §. planè, de negotijs gestis*, vbi considerat connexitatem nõ inspecto temporum interuallo, quo gestum, perfectumq; est negotium. Ergo patet ibi, quod neque in connexis temporis diuersitas consideratur.

10 Mouetur exindè per textum, *in l. etiam, §. 1. de minoribus*, vbi intelligit Modestinus separata dici, etiamsi incontinenti fiãt, eademque scriptura complectantur, cum in sententia ibi vno tempore de rebus diuersis prolata, separationem consideret. Menochij vestigijs adhæsisse visus est quoque Petrus Augustinus Morla, *in suo Emporio Iuris Ciuilis, part. 1. tit. de Fide instrumentorum, quæst. 3. num. 10.* & bene eruditus Scaccia, *d. cap. 11. pracit. num. 370.*

11 Verum isthæc Menochij, & sequacium opinio damnatur, & rectè (meo quidem iudicio) per doctissimum Pacian. *d. capit. 28. sub num. 20. cum duobus sequentibus*, eum consulas. Adeundus est quoque *sub num. 11. cum pluribus sequentibus*, ubi an diuersitas temporis in actibus interuenientibus inducat diuersitatem capitulorum, & è conuerso, an vnitas temporis connexitatem faciat, omnium latissimè, & elegantissimè disceptatur.

12 Capitula separata secundò principaliter ea intelliguntur esse, quando inter ipsa adest, seu
13 ponitur aduersatiua illa (sed) veluti si dicatur. (Fateor, quod mihi dedisti mutuò cẽtum, sed fecisse pactum de non petendo, vel tibi ea restitui;) in ijs enim duobus casibus potest accepta re confessionem quoad mutuum, & reijcere quo ad pactum de non petẽdo, vel solutionem allegatam, quia eiusmodi confessio continet duo capitula separata. Sic præcisè docuit inter alios

alios Lanfranc. de Oriano *in suo tract. de confess.*
n.28.in fi. Hoc idẽ infiniti quoque sequuti sunt,
quos refert, & sequitur Cl. Pacian. *d. lib. 1. de pro-*
bat. c. 28. n. 35. & prius *cap. 24. per tot.* vbi conclu-
14 sionẽ firmat generalem, quod huiusmodi ex-
ceptionem proponens habetur pro cõfitente,
& sibi eã incumbit onus probãdi, & ideo sum-
mus Practicus Maranta *in suo Spec. parte 6. art. 5.*
n. 28. huic eidẽ adhærens & ipse opinioni, cau-
telã post Aret. tradit ad fauorẽ respõdentis de-
bitoris, vt respõdeat sub ista verborũ formula.
Nihil mihi mutuasti, ppter qđ sim tibi obligatus.
15 Obseruandũ est tamen contrariũ in vtroque
exẽplo, siue facti specie quam plurimis placuis-
se. Quoad primũ enim (dum dicebatur: Sepa-
rata ea intelligi, cũ quis dixit: Fateor, quod mu-
tuo dedisti mihi centũ, sed tamen fecisti pactũ
de nõ petendo) contrariũ sensere, post Signo-
rol. de Homodeis, Fulgos. & alios Boer. *decis.*
sua 243. n. 9. vers. alia, & secunda opinio. dicens eã in
grandi iacere æquitate. Et Cl. Monoch. *d. Casu*
95. n. 14. tradunt enim hi, quod pactũ de nõ pe-
tendo, vel quietantia allegata sunt de cõnexis,
vel depẽdentibus à negotio principali; & ideo
confessio, prout stat, & iacet, sit acceptanda.
Quod idẽ sequutus est Caualcan. ac alij relati
per eumdem Pacian. *d. cap. 28. num. 34.* Addo
Scacciam *d. cap. 11. num. 375.*
16 Quod autem spectat ad secũdum, videlicet,
vt separata pariter ea dicantur, quando dictum
sit. (Fateor, quod mutuo dedisti mihi centum,
sed tibi ea restitui) contrariũ ex professo tenuit
Petrus Surd. *in decis. sua Mantuana 258. per totam*,
17 vbi ita iudicatum subnectit; mouetur inter alia
ex doctrina Bartoli *in d. l. Aurel. §. idem quæsijt, de*
liberat. legata, vbi vult, quod si vnum extat capi-
tulum, vel plura connexa, confessio diuidi non
potest, si contra confitentem non militat iuris
præsumptio, & ibi quæcumque, quæ in contra-
rium obijci possunt, acutè resoluit; in ijsdem fe
rè terminis pro hac eadem opinione respon-
dit Clar. Hippol. Riminal. *cons. sua 127. per totum*;
vbi subdit ita per binas conformes fuisse iudi-
catum, & exequutum.
18 Ego autem, (vt quid sentiam, libere lo-
quar) arbitror Conclusionem, & Regulam su-
pra firmatam, videlicet, quod ista reuera dican
tur, & sint separata, esse veriorem, id quod etiã
in simili facti spetie *supra lib. 1. quæst. 3. nu. 93. cum*
seqq. latè firmauimus. Moueor vltra ibi dedu-
19 cta, quod factum restitutionis, vel pacti de nõ
petendo, non potuit contigisse tempore rece-
ptionis, sed alio diuerso; ergò vbi factorum di-
uersitas extat, cõfessio potest pro vna parte tan
tum acceptari, & pro alia repudiari, ad tradita
per Bald. *in l. vnica, C. de Confessis*. Sed de his satis.
Videndus Clar. Pacianus *præcit. cap. 28. in præcita*
tis locis, vbi latè; videndus idem *in cap. 20. per to-*
20 *tum*, vbi an excipiens intelligatur fateri, an verò
negare, & cui incumbat onus probandi, om-
nium latissimè disceptatur. Adeundus quo-
que *cap. 22. per totum*, vbi an solã iuris exceptio-
nem obijciens, veluti quando reus conuentus
nil aliud dicit, quam solui, vel fecisti pactum
de non petendo intelligatur negare, an laudare
intẽtionem ipsius Actoris, latissimo folio per-
tractat; perlegendus tandem *in cap. 23. eod. lib. 1.*
vbi excipiens cõditionaliter, hoc modo dicen-
do. Si mutuasti, solui, aut fecisti pactum de nõ
petendo, censeatur fateri, an negare, onusq;
probandi cui incumbat, & quomodo succura-
tur ei, à quo mutuum petitur, quod secreto re-
stituerat, omnium exactissimè discutit, atque
determinat, eum igitur lector omnino consu-
lat; Adeat quoque Card. Tuscũ, *Conclus. sua 60.*
in littera C, vbi late de materia separatorum.
Sed iam ad alias quæstiones iuxta ordinem
nobis propositum properemus.
1 Dubitatur igitur secundo loco, numquid re-
perto vitio in vna partita libri ceteræ aliæ quo-
que partitæ eiusdem libri vitientur.
2 Huic autem difficultati (distinguendo duo
genera vitiorum) adeo doctè, & eleganter satis
facit Dominus Scaccia *d. cap. 11. à num. 325. vs-*
que ad 328. inclusiuè, vt nil supra (mea quidem
sententia) desiderari possit, ad eum igitur, ne
ex scriptis scripta conficiam, lectorem bene-
uolum relego.
3 Vide, quæ de hac eadẽ materia disseruimus
supra de Libris Rationum, nu. 45. & 46. pag. mihi 256.
Tertio loco dubitari cõtingit, numquid pro-
testatio iuuet producentẽ librum, & protestan
tem se dumtaxat eum producere in parte, &
partibus?
1 Pro resolutione huiusce difficultatis, viden-
dus quoque idem Scaccia *d. cap. 11. nu. 329. cum*
2 *duobus seqq.* vbi tres casus distinguendo totam
hanc materiam discutit, atque complectitur.
Et hæc satis. Conferũt mirum in modum, quæ
scripsimus *supra lib. 1. quæst. 3. numero 158.* ibi le-
ctor videat.

De Libris dominorum contra rusticos, ac eorum colonos.

SVMMARIVM.

1 *Libris dominorum contra rusticos, ac eorum colonos mi-*
nimè creditur.
2 *Ratio.*
3 *Amplia ex Carrocio, etiamsi concurrant adminicula, de*
quibus per Guid. Pap. q. sua 441.
4 *Contrarium tenuit M. Ant. Maceratens.*
5 *Fundamentum eius.*
6 *Prior tamen opinio vti verior per author. retinetur.*
7 *Limitatur tamen, quando partita dictorũ librorũ essent*
verisimiles, & quãdo maior pars earum esset compro
bata, & quando in ipsis adessent data, & recepta.
8 *Item si ipsismet rusticis, ac colonis consentientibus li-*
bri eiusmodi à dominis conscripti essent, vel rustici ip-
simet pro se eos allegarent.
9 *Item si ageretur de modica summa.*
10 *Prouisio Excel. Consil. Rogat. 1451. 9. Augusti in hac*
materia deducitur.
11 *Liber inter dominum, & Emphyteutam dumtaxat se-*
miplenè probat, cum agitur de fauore ipsius domini.

De libro Rationum alicuius priuati, an, & quando fidem faciat, hactenus vidimus in genere. Nunc ad particulares personas illos conscribentes deueniendo, de aliquibus dubitare contingit.

Et primò, An libris Dominorum contra rusticos, ac eorum colonos, fides adhibeatur.

1 IN qua quidē difficultate cōclude pro negatiua. Text. sūt ad litterā *in l. instrumenta, C. de probationib. in Authent. si quis vult, in fin. C. qui potiores, cum concordantib.*

2 Et ratio etiam est in promptu: quia hi libri nil aliud sunt, quam priuata scriptura, cui quidem non credi adeo notum est, quam quod notissimum.

3 Hoc idem sequitur in terminis Daniel Moller. *lib. 4. semestr. cap.* 37. *num.* 1. & D. Carroc. *decis. sua* 104 *num. fin.* vbi ampliat, etiamsi vltra præfatos libros concurrant adminicula, de quibus per Guid. Papam, *quæst. sua* 441.

Quinimò Moller. *d. loco* subdit ita indicatū. Addo D. Rutgerum Rulant, *de Commissionibus, lib.* 5. *cap.* 13. *num.* 2.

4 Contrariam tamen sententiam in his terminis probasse visus est, D. Marc. Ant. Maceratēs.

5 *lib.* 2. *var. resol. cap.* 19. *num.* 2. & reddit rationem: nam inter colonum, & dominum proceditur de plano, & æquo, sicut inter socios; inter quos liber ipse priuatus probat.

6 Sed à priori vti veriore, ac Communiori minimè recedendum diiudico; quam tamen limita varijs modis. Et Primò, quando partitæ dictorum librorum essent verisimiles, & quādo

7 maior pars earum esset comprobata, seu verificata, & quādo in ipsis adessent data, & recepta; tunc enim plenā contra ipsosmet colonos probationem inducerent. Sic eleganter inter alios D. Maceratens. *d. resolut.* 19. *num.* 3. *&* 4.

8 Coarcta principaliter secundo memoratam Conclusionem, quando ipsismet rusticis, ac colonis consentientibus libri eiusmodi conscripti essent, vel rustici ipsimet eos pro se allegarent: tunc enim plena ex illis cōtra eos non secus, ac contra dominos, ac patronos induceretur probatio. Sic eleganter post plures relatos Moller. *d. cap.* 37. *num.* 2.

9 Tertiò principaliter limita; si ageretur de parua, vel modica quantitate: tunc enim assertioni dominorum contra ipsosmet colonos apprimè standum esse, docuit post infinitos relatos D. Carroc. *d. Casu* 104. *num.* 9.

10 Nota pro coronide. Senatusconsult. Rogat. 1451. 9. Augusti prouisum esse, vt libro priuato patroni locantis domum, non credatur, nisi per vnum annum dumtaxat in præiudicium ipsius conductoris, seu inquilini; sic expresse legitur in Consultis inter Stat. Venet. *pag.* 151. *c.* 18.

11 Obseruandum postremò, quòd liber priuatus inter dominum, & emphyteutam dumtaxat semiplenè probat, cum agitur de fauore ipsius domini. Sic post alios D. Hippol. Riminal. *consil. suo* 432. *num.* 13. *in* 4.

De libro factoris contra dominum.

SVMMARIVM.

1 *Liber factoris contra dominum fidem facit.*
2 *Ratio, & numero* 3.
4 *Amplia, vt probet etiā contra hæredes ipsius domini.*
5 *Item, vt ex eodem libro oriatur probatio contra dominum, etiam in fauorem tertij.*
6 *Item vt dicto libro stetur ēt contra dominum in fauorem ipsiusmet factoris scribentis, quatenus tamen fides eius agnita est à domino, qui negotijs eum præfecit.*
7 *Dubitat tamen hac de re Crauet. & se remittit.*
8 *Notabile deducitur.*

Viso, an libris dominorum contra colonos fides adhibeatur, videndum modo, an ècontra liber factoris contra ipsum dominum fidem faciat?

1 HVic quidem difficultati satisfaciendo conclude breuiter pro affirmatiua. Moueor tali fundamento.

2 Libro rationū alicuius priuati plenam fidem regulariter contra eum adhiberi, nullus est qui eat inficias, text. sunt apertissimi *in l. Publia, §. fin. ff. deposit. in l. cū de indeb. ff. de probat. in l. ne satisdatio, ff. rem rat. habe. & in l. generaliter, C. de non numer. pec. cum concordantibus,* & supra latius dictum fuit.

3 Sed liber rentus à factore alicuius domini ab eodem constituto, proinde habetur, ac si scriptus sit ab ipso domino. *Reg. Qui per alium, de reg. iur.* ergò. Plena illi libro contra ipsummet dominum fides adhibenda erit.

Et hanc eamdem sententiam, quam verissimam arbitror, sequuti sunt etiā subtil. Fulgos. *cons.* 102. *num.* 2. & doctiss. Crauet. *cons.* 815. *nu.* 14.

4 Amplia, vt dictus liber probet ēt contra heredes ipsius domini: sic præcisè Fulg. *loco iam alleg.*

5 Amplia secundò, vt ex eodem libro oriatur probatio contra dominum etiam in fauorem tertij, sic Crauet. *d. consil. num.* 14. *in principio.*

6 Amplia tertio, vt dicto libro stetur etiā contra dominū in fauorem ipsiusmet factoris scribentis, quatenus tamen fides eius agnita à domino est, qui negotijs eum præfecit.

7 Sic præcisè Crauet. *d. num.* 14. est bene verum, quod ipse postea dubitat, remittendo se ad scripta *in suo tractatu de antiquit. tempor.*

8 Notandum tamen pro coronide huius materiæ, quod damna & interesse, refundere tenetur factor, qui librum penes se existentem domino suo exhibere recusat; nec mirum, cū in dolo præsumatur esse. Sic præcisè post Bald. & Socin. Cl. Farinac. *decis. sua Rota Romana* 237. *per totam,* vbi subdit ipsummet factorem minimè excusari propter bilancij exhibitionem, & latius, vt per eum quem consulas.

Hactenus de libris, quos pro arbitrio, & ex sui propria volūtate quisque sibi priuatim conficit, disseruimus. Nunc de illis, qui ab aliquo ratione suæ administrationis solent confici, vt sunt tutorum scilicet, curatorum, institorum, administratorum, & huiuscemodi aliarū personarum, ordinatim dispiciamus.

De Li-

De Libris tutorum, curatorum, ac aliarum huiusmodi personarum, breuis disceptatio.

SVMMARIVM.

1 *Quilibet tutor tenetur conficere librum rationum, expensis tamen pupillorum.*

2 *Ratio.*

3 *Qualem autem, vel quid ipse continere debeat, ne contra eum iuretur in litem, ibidem deducitur, & numero 4. & 5.*

6 *Libris rationum tutorum, curatorum, exequutorum, negotiorum gestorum, & procuratorum regulariter non statur pro se.*

7 *Fallit autem hoc in summis paruis, maximè si sint verisimiles, ac claræ, ac maior pars earum comprobata.*

8 *Et præcipuè, quando ipsemet tutor ex hac vita migrauit.*

9 *Quæ dicatur summa magna, & quæ parua, consideranda est persona minoris.*

10 *Vel etiam relinquitur secundùm alios iudicis arbitrio.*

11 *Libris tutorum, & similium personarum stante verisimilitudine, fides etiam adhibitur in magnis summis ex Crauetta.*

12 *Et hanc sequitur author.*

13 *Dummodò tamen multa concurrant, de quibus, nu. 14. 15. 16. 17. 18. & 19. cum sequent. vsque ad 28. inclusiuè.*

29 *Amplia, etiamsi illemet liber fuerit à tertio conscriptus.*

30 *Quod quis potest regulariter per se ipsum facere, potest etiam per alium illud idem facere.*

31 *Amplia secundò, siue hi libri producantur ab illis, qui eos confecerint, siue ab eorum hæredibus.*

32 *P. Montani opinio displicet authori.*

33 *Hæredes tutoris administratæ tutelæ rationem reddentes, ipsius administrationis librum exhibere tenētur, & ad eum edendum, casu quo nollent, possunt etiam cogi.*

34 *Contra librum tutoris legitimè confectum non potest etiam obijci de libro Notarij contraria continentis.*

35 *Tutor diligenter custodire debet librum rationum.*

36 *Et ideo dicenti se illum confecisse, sed postea amisisse non crederetur etiam cum iuramento.*

37 *Quinimò præsumptio contra eum oriretur ipsum ab eo malitiosè occultatum.*

38 *Nisi tamen probaret, quando illum amisisset, & quomodo.*

39 *Tutor librum rationum cum ipsius tutelæ administratione reddere tenetur, etiam non requisitus.*

40 *Quid autem in huiusmodi rationibus reddendis obseruandum sit, pulchrè docet D. Menoch.*

41 *Liber tutoris, vel curatoris non probat contra tertium.*

42 *Fallis in summis paruis, nam tunc probat etiam contra pupillum, & num. 43.*

Eteti quidem consuetudine rece-
ptum est, quemliber tutorem li-
brum rationum expensis tamen
1 pupilli conscribere debere, in quo
omnia data, & accepta, redditus,
exitus, & expensas, & quæcumque administra
uit, clarè, & singillatim describere teneatur, ita
vt omnia in eo singulariter de die in diem, tam
respectu eius, quod recipitur, quam eius, quod
expenditur, inserantur. Quod quidem ideo fa-
ctum est, vt ex eo veritas, vel falsitas elici pos-
2 sit, vel vt contra eum probari possit contrariū,
*iuxta l. apparitores, C. de exact. tribut. l. 1. §. officio, ff. de
tutel. & ration. distrahendis, & l. si quis, ff. de condit. &
demonstr. cum concordantibus deductis* per Preteum
consil. suo 25. num. 13. & per Cæphal. *consil. suo 674.
num. 24. & 678 num. 47.*

3 Et hæc in genere minimè poni debere ob-
seruandum; adeo vt si omnia non ponantur
ita clarè, vel ponantur tantum quidem in gene
re, respectu eorum, quæ non fuerit posita, vel
fuerint in genere, absque tempore, causa, die,
mense, & anno, & personarum, & locorum
nominatione, iurari poterit in litem contra il-
lum, quippe qui talem librum confecerit, ita
vt ex ipso iuramento res, & rerum quantitas,
pretium, æstimatio, fructus, & redditus, contra
ipsum tutorem, vel curatorem, qui ad confe-
ctionem talis libri rationum tenetur, proben-
tur recepti, & demum generaliter contra ta-
4 lem in litem iurari poterit, perinde ac si nullū
librum confecisset, præuia semper tamen iudi-
cis taxatione. Sic pulcherrimè post Crauet. *de
antiquitatib. tempor. §. limitatur quarto, num. 44. &
plures alios* Petrus Montan. *in suo tractatu de tutel.
cap. 32. reg. 8. num. 1.* Addo Seraphin, *de priuileg.
iurament. priuileg. 31. num. 115.* Ioseph. Ludouic.
Conclus. sua 29. pag. 73. columna prima, in fine. Petrus
Aemil. Verral. *decis. sua 157. par. 2.* & Clar. Me-
5 nochius *de Arbitrar. lib. 2. Centur. 3. Casu 208. num.
19. & 20.* vbi quoque subdit rationem dicens;
nam rationum perplexitas idem efficit, ac si nō
essent confectæ, cum quid actum sit, discerni
minimè possit.

Videndus quoque eruditiss. D. Munoz de Escobar *in suo eleganti tractatu de Ratiocinat. Administratorum, cap. 10. per totum, & præcipuè sub nu. 42. cum sequenti.*

6 His ad euidentiam sic breuiter præmissis;
sciendum modo est, quod libris rationum ip-
sorummet tutorum, curatorū, exequutorum,
negotiorum gestorum, & procuratorum regu
lariter non statur pro se. Sic post Cyn. Bart. Bal
dum, & plures alios firmauit pro regula Clar.
D. Mascard. *Conclus. sua 976. num. 60.*

7 Declara modo hanc Conclusionem intelli-
gēdam esse in summis magnis, secus autem in
paruis, maximè si sint verisimiles, claræ, ac spe-
cificatæ, & maior pars earum comprobata;
quia in his creditur etiam pro se, accedente po
tissimum eorum iuramēto. Sic post alios Cor-
neus, *consilio suo 319. in littera X. volum. 3.* Ruinus

consil. 18. *num.* 2. *in* 4. & post nonnullos alios relatos D. Mascard. *dicta Conclus. sua* 976. *num.* 61. Sequitur hoc idem post infinitos propè deductos Tiraquel. *in suo tract. de iud. in rebus exig. ferendo, num.* 7. Clar. Decian. *consil. suo* 85. *num.* 36. *in* 2. Hippol. Riminald. *consil. suo* 686. *num.* 45. Surd. *consil. suo* 290. *num.* 48. *& in suo tractatu de Aliment. quæst.* 8. *tit.* 6. *num.* 76. Addo Petrus Montan. *de iure tutel. d. cap.* 32. *reg.* 8. *num.* 3. *& num.* 6. *&* 7. & Vincentius Manzin. *in suo pariter tractatu de tutel. quæst.* 3. *tertiæ quæstionis principalis, num.* 12. videndus quoque eruditissimus Scaccia, *cap.* 11. *inferius allegando, num.* 248. *cum duobus sequentibus*, vbi pulchrè.

8 Et hoc quidem præcipuè procedit, quando ipsemet tutor ex hac vita migrasset. Sic eleganter in terminis post Alciat. & Menoch. *de præsumptionibus*, Polydor. Ripa, *de Actis in Mort. articulo, cap.* 38. *num.* 15.

9 Quæ autem dicatur summa magna, vel parua, consideranda est persona minoris, an scilicet sit pauper, vel diues, an rusticus, vel ciuis: sic post Mathesilan. Paridem de Syndicat. Guid. Papæ, ac plures alios clarè docuit Borgnin. *de tutor. & curatore, num.* 213.

10 Vel etiam relinquendum est iudicis arbitrio; Ad tradita per Scacciam *lib.* 2. *de Iudic. caus. ciuil. cap.* 11. *num.* 181.

11 Obseruandum tamen contrarium hac in re firmasse Crauet. *de antiquit. tempor. d. versic. limitatur quarto, num.* 28. *cum sequentibus*, is enim stante verisimilitudine, libris tutorum, & similium personarum adhibendam esse quoque fidem in magnis summis amplissimè testatus est; id quod etiam clarè docuit Alexand. de Neuo, *consilio suo* 39. *num.* 2. *&* 3. & sequi etiam videtur M. Brunus *consilio suo* 139. *num.* 48. dum indistinctè loquitur.

12 Sequendo autem hanc opinionē, videlicet, quod liber ipse tutorum, & similium personarum probet etiam pro se in magnis summis, vt voluit Crauet. *vt supra*; intellige tamen eam, dummodo infrascripta concurrant.

13 Primò, vt data, & recepta clarè, & indistinctè complectatur, prout inter alios docuit eleganter Montan. *d. cap.* 32. *reg.* 8. *num.* 1. *&* 14. *cum seq.* vbi etiam nonnullos deducit casus, in quibus reddere rationem tam claram, ac distinctam haud necessarium sapientibus visum est.

14 Nota tamen minimè necesse esse, vt species monetarū per ipsum in dicto libro describantur, sed sufficere, vt in eo dumtaxat annotetur, tantum tali die, mense, & anno fuisse solutum, datum, receptū, & expensum, ac pro tali causa. sic eleganter, sed longè latius docuit post alios eruditis. Bursat. *consil. suo* 325. *num.* 6. sequitur Farinac. nouissimè *consilio suo* 96. *num.* 36. *in pri-*
15 *mo*, vbi etiam subdit librum ipsius tutoris, vel negotiorū gestoris non debere esse defectuosum, sed continere debere omnes receptas pecunias: adducit concordantem Beroum *consilio suo* 191. *num.* 18. *in primo*.

16 Exposcitur secundò, quod d. liber causam contineat, ad not. per Bart. *in d. l. nuda ratio, de donat.* & sequitur Crauet. *in dicto §. limitatur quarto, num.* 46.

17 Hoc tamen intellige necessarium ad plenā probationem inducendam; nam etsi causam non contineret, semiplenè tamen probaret. sic post Roman. Corneum, Ias. & alios, Crauet. *d. nu.* 46. sequitur Mascard. *d. Conclus.* 976. *nu.* 65.

18 Requiritur tertio, quod in eo adsit appositio temporis, aut diei, Alex. *consil.* 70. *colum.* 3. *li-*
19 *bro* 1. *& in consil.* 77. *col.* 2. *in* 6. Hoc autem intellige, quādo sine expressione ipsius diei non potest intelligi, quando datum, vel acceptum cur sum sit; sed esset omnino incertitudo, prout contingit in nauicularijs continuè species trāsferentibus, vel inferrentibus; nisi enim per ipsos dies illationis præcipua edoceatur, non poterit postea illatio, nec quid illatum fuerit, cla-
20 rè verificari, *ad l. comperimus, de Nauicul. lib.* 11. Secus tamen esset, si ex omissione ipsius diei non emergeret incertitudo, & ambiguitas, quia tūc sufficeret designare annum, vel mensem, vel aliud tempus ipsius dati, vel accepti, puta tempus vindemiarum, vel messium; sic eleganter Montanus *d. reg.* 8. *num.* 2. Videndus de hoc tertio requisito Munoz Escobar. *d. cap.* 10. *num.* 52. *cum pluribus sequent.* vbi omnium latissimè, ac elegantissimè.

21 Quarto, supradictam conclusionem procedere intellige, dummodo persona, quæ scribit, sit fide digna, ita Bald. *in l. vnica, colum.* 3. *C. de confess.* Alexan. *consil. vlt. lib.* 7. Socin. *consil.* 161. *colum.* 2. & Crauet. *de antiquit. tempor. dicto vers. quarto limitatur, num.* 32. quidquid scripserit Scaccia, *dicto capit.* 11. *num.* 254.

22 Quintò, dummodo ipsemet liber contineat verisimilia. Sic post Paul. de Castro, Ias. Dec. & alios, Crauet. *dicto versic. quarto limitatur, numero* 35.

23 Sextò, dummodo concurrat iuramentum ipsius scribentis. Sic præcisè post alios Crauet. *præcitato versic. limitatur quarto, num.* 47. vbi subdit in hoc Scribentes omnes vnanimi voto consentire. De his duobus postremis requisitis vide D. Scacciam *lib.* 2. *de iudicijs causarum ciuil. cap.* 11. *num.* 153. *cum pluribus sequenti*, vbi omnium latissimè, ac elegantissimè; videndus idem de postremo *sub num.* 255.

24 Septimò, dummodo talis liber contineat solum rationes pertinentes ad bona eius, de cuius administratione agitur. Sic post Socin. Crauet. *supra citato loco, num.* 51.

25 Et quod in dicto libro rationes tutoris, ac pupilli minimè commisceri debeant, post Socinum respondit Cæphal. *consil. suo* 674. *num.* 25. & sequutus est Scaccia *dicto capit.* 11. *num.* 260. vbi subdit hoc ideo dispositum esse, quia miscens res suas cum rebus eius, cuius est administrator, videtur velle eas occultare, & per consequens contra eum præsumitur, quod sit in dolo.

Postre-

26 Postremo, ac vltimò eam procedere intelligas, dūmodo interueniat difficultas aliter probandi quam per ipsum librum rationum. ita Bald. *in l. 1. C. de edendo*. Iason *in dicta l. admonendi*, Crauetta *dicto loco, num. 34.* & sequitur hæc omnia requisita Clarissimus vir, & nunquam satis laudatus Dominus Mascard. *conclus. sua praecitata 976. à num. 63. vsque ad 71. inclusiuè*. verumtamen aduerte, quod ista difficultas præsumitur in omnibus actibus, qui communiter fieri solent sine præsentia testium, & propterea satis est, quod ista difficultas allegetur virtualiter, & effectualiter, licet non expresse; quare sufficit quod quis iurauerit contenta in libro esse vera: quia ex tali iuramento admisso, colligatur tacita allegatio, & difficultas ipsa probationis. Sic post alios animaduertit eleganter D. Scaccia *d. cap. 11. num. 257.*

27 Hisce omnibus, de quibus supra coniunctim concurrentibus huiuscemodi personarum libris plenissimam fidem adhiberi, etiā in summis maximæ quantitatis, Communi sententia receptum est.

Secùs est autem, si non concurrant, vt *per totum consilium* voluit Beltrand. *conf. suo 136. lib. 1. parte 2.* vbi contra administratorem cuiusdam hospitalis ex professo consultus respondit.

28 Nota tamen quod si forsan supradicta illa omnia requisita, minimè concurrerent, non ideo minus (mea quidē sententia) concludendum est, ptout supra Cōmuniter, quod dictis tutorū libris plena fides minimè adhibeatur; Opinor enim sufficere, quod ex ipsis aliqua interueniant; Quid enim si tutor, vel curator iā in fata concesserit, vt iusiurandum requisitum amplius per ipsum præstari nequeat? Quid si nullus dies adiectus sit, cum de opere constet? Quid si cum alias probationes haberet, ex imperitia suo tempore illas non produxerit? Cogita tamen.

29 Amplia hoc adeò verum, etiamsi illemet liber fuerit à tertio conscriptus. Sic post Crauet. Ancharan. *in suis Quæstionibus*, & Straccham, D. Borgnin. *dicto tract. de tutor. & curat. num. 212.* Sequitur ante eum Alexand. de Neuo, *conf. suo 39. num. 1.* vbi pro ratione considerat, quod re-

30 gulariter illud, quod potest quis facere per seipsum, potest etiam per alium illud idem facere, *l. ita autem. §. gessisse, ff. de administ. tut. & l. qui per alium, de regul. iur.* Addo Munoz de Escobar. *de Ratiocin. administrator. c. 10. num. 41.*

31 Amplia secundò hoc pariter procedere, siue hi libri producantur ab illis, qui eos confecerint, siue ab eorum hæredibus. Sic post alios Montan. *d. reg. 8. num. 4.* vbi tamen subdit hoc

32 procedere, modò sint paruæ, & nō magni momenti expensæ; cui tamen in hoc ob supradicta minimè assentior.

33 Hic obiter nota, heredes quoque tutoris administratæ tutelæ rationem reddentes, ipsius administrationis librū exhibere debere, & ad eum edendum, casu quo nollent, cogi etiā posse, vt amplissimè pulchris rationibus motus respondit Cæphal. *conf. suo 674. num. 14. cum infinitis sequentibus, in quinto.* Addo D. Munoz de Escobar. *in suo eleganti tract. de Ratiocin. administrat. c. 10. num. 6.* vbi etiam subdit hæredes ipsius tutoris in dolo esse præsumi, si rationes prædecessoris minimè reddant, & ob id contra eos in litem iurari posse.

34 Amplia tertiò, vt contra talem librum tutoris ità legitimè confectum non possit etiam obijci de libro alicuius Notarij contraria ex professo continentis. Sic post Castrens. Decius, Menoch. & alios, Ioseph. Ludouic. *Conclus. sua 29. pag. mihi 73. in princ.*

35 Huiusmodi autem librum taliter confectū diligenter custodire debet ipsemet tutor, &

36 ideo dicenti se illum cōfecisse, sed postea amisisse non crederetur etiam cum iuramento, secundum Gratum *cons. suo 23. num. 20.*

Nec immeritò, quādo enim aliquis rem aliquam tenetur custodire, non statur eius iuramento quando dicit se illam perdidisse, sed necessario casum probare debet. Sic eleganter post alios D. Munoz de Escobar *de Ratiocinijs administrator. cap. 10. num. 4.*

37 Quinimò præsumptio contra illum orietur, ipsum ab eo malitiosè occultatum, prout notatur *in l. si quis ex argentarijs, §. penult. ff. de edendo, & l. cum ita legatur, §. species, ff. de legat. 2.*

38 Nisi probaretur, quando illum amisisset, & quomodo, secundum Socinum sen. *consil. 159. numero 50.*

39 Quin etiam, quod fortius est, tutor ipse istū librum rationum cum ipsius tutelæ, & curæ administratione reddere tenetur etiam non requisitus, secundum Doct. Communiter, *in Clement. Quia contingit, de relligios. domibus*, & sequitur Card. Paris. *cons. suo 21. num. 55. in 2.*

40 Quid autem in huiusmodi rationibus reddendis obseruandū sit, doctissimè explicat more suo Nomenclator egregius, ac vir Iurisperitissimus D. Menoch. *de arbitrar. lib. 2. Centur. 3. Casu 209.* per totum; quem consulas. Addo D. Munoz de Escobar. *d. cap. 10.* vbi latissimè.

Sed pulchra (pro coronide huius materiæ) oritur hic dubitatio, & est.

An liber tutoris, vel curatoris probet contra tertium.

41 In qua quidem difficultate conclude pro negatiua. Ita Ioseph. Ludou. *loco inferius allegando.*

42 Fallit autem in summis paruis, quando tū liber ipsarum rationum esset sollemniter cōfectus. Sic post Caualc. *de tutor. & curator.* Ludou.

43 *decis. sua Lucensi 42. num. 39. & 40. cum seq.* vbi etiā docet, quod contra pupillum probat in paruis summis, adducit text. *in l. cum quæreretur, ff. de administrat. tutor.* & Bursat. *cons. 105. num. 27. lib. 1.*

Et hæc sufficiant. Latius de hac materia disserunt Montan. Mancin. & alij, qui de iure tutelarum, & Curationum tractatus præcipuos

conscripsere. Vide per eos. Addo Solam in constitutiones Sabaudiæ, *pagina mihi 156.glos.3. per totam*.

Adeundus quoque D. Munoz de Escobar, *d.cap.10.per totum*, vbi latissimè de materia. His adde etiam Scacciam *d.cap.11.à num.247. vsque ad 260.inclusiuè*, Hieronym. Marilian. *decis.sua 13. per totam*, vbi loquitur in specie de exequutione testamenti; & D.P. GilKenum, *in l.instrumenta, num.23.cum quatuor sequentibus, C.de probationibus*, vbi latè. Adeundus quoque Clar. Farinacius, *decis.sua Rotæ 43.Centur.7.* vbi inter cetera docuit libro ipsius tutoris non stari in partibus nō acceptatis, nisi aliunde iustificentur; & latius vt per eum, videndus idem *decis.483*.

De Libro Administratoris.

SVMMARIVM.

1 *Libro rationum administratoris circa expensas ab eo factas creditur etiam quo ad sui fauorem, pluribus tamen concurrentibus, de quibus ibi.*

2 *Quæ si non concurrant, secus est.*

3 *Ad hoc, vt dicto libro administratoris stetur, multa etiam alia debent intercedere ex sententia Ludouici, quæ ibidem deducuntur, & num.4. & 5.*

6 *Pulchra quæstio.*

7 *Administrator licet libros rationum edere cogatur, liberatur tamen ab editione, eos ostendendo, vt eorum fiat copia; & num.8.*

1 Libro Rationum administratoris circa expensas ab eo factas plenè statur, his tamen concurrentibus, qđ expensæ sint verisimiles, concurrat difficultas probandi, simus in actibus, qui fieri consueuerūt absque testibus, concurrant etiam qualitas causæ, legalitas scribentis, bona fama, expēsa non sit excessiua respectu patrimonij, quòd administrat, & de ista verisimilitudine iudici constet; tunc hisce omnibus, vt dixi, intercedētibus, liber rationis administratœ probat etiam ad fauorem ipsius scribentis; sic post alios omnium latissimè, & elegantissimè docuit hæc omnia Clar. Crauet. *de antiquit.tempor. dicto versic.limitatur quarto, num.32. cum sequenti*.

2 Aliàs si prædicta non concurrant, vel maior pars ipsorum, non statur vtique dicto libro administratoris, vt *per totum consilium*, voluit Beltrand. superius relatus *d.consi.suo 136.lib.1*.

3 Sequitur hoc idem D. Ioseph. Ludouic. *dicta Conclus.sua 29.pag.73.colum.1.versic.amplia 18.* vbi etiam subdit, quod ad hoc, vt liber ipsius administratoris probet, debent singulariter omnia in eo describi de die in diem, tam respectu eius, quod recipitur, quam eius, quod expenditur, vt tantum ex tali fundo, tantum à tali colono, tantum à tali debitore, tantum tali die, mense,

4 & anno, & in tali re expensum; & si ponantur in genere non probant, & debet inseri dies, quemadmodum in libris publicis, aliàs poterit contra tales iurari in litem, ac si nullum librum confecissent, ex quo dolus, & deceptio

5 præsumeretur, & ipsi tenerentur ad interesse; sequitur hoc etiam præcisè Petrus Aemil. Veral. *decis.sua 157.num.5. & 6.part.2. & per totam*, vbi pulchrè, & late de hac materia, ipsum lector consulat.

6 Sed non minus pulchra, quam subtilis oritur hic dubitatio; & est. An si promissum fuit per dominum administratori, quod in rationibus simplici eius dicto fidem præstabit. An (si hoc casu) librum rationis non exhibeat, adhuc contra administratorem iuramentum in litem deferri possit; an verò ipsius libri confectio ex dictis verbis illi remissa videatur? videndus de huiusmodi difficultate D. Munoz de Escobar. *de Ratiocin.administrator.cap.10.num.7.cum sequenti*, vbi omnium latissimè.

7 Pro coronide autem huius materiæ obseruandum volo, quòd licet ipsemet administrator, vel qui administrationis reddere rationē tenetur, libros edere cogatur. Bald. *in l.cū testamento, nu.4.C.de testamento manumiss.* ab ipsa tamen editione liberatur, si codices ipsarum rationum ostendit, & copiam describendi faciat; edere enim non plus importat, quam Codices ostendere, & copiam describendi facere, *l.1.§.1. & l.argentarius, §.edi autem, ff.de edendo*, & quòd suf-

8 ficiat libros ostendere, vt legi possint, & calculari rationes absque eorum traditione, scripsere Socin. Parisf. ac alij, quos retulit, ac sequutus est Clar. Dominus Farinacius *decis.sua Rota Romana 767. num.2. & 3.* vbi subdit, quòd libri si sint communes, non solum quoad negotium, & interesse, sed etiam quoad dominium, propter discordiam partium eligi debet tertius, apud quem deponantur, & latius, vt per eum.

De Libro Patroni Nauis.

SVMMARIVM.

1 *Liber Patroni Nauis in terra bene compositus, facit fidem contra participes etiam ad beneficium ipsiusmet patroni.*

2 *Expensæ factæ per institorem, debent refici per socios, & participes.*

3 *Benuenuti Strachæ doctrina deducitur.*

4 *Liber, seu Cartularium nauis, probat contra patronum ipsius nauis.*

5 *Nautum patroni in mari tenētur reddere rationem singulis participibus, nec se excusare possunt, eo quod teneantur eam reddere patronis in terra.*

1 Liber Patroni Nauis in terra bene compositus facit fidem cōtra participes etiam ad beneficium ipsiusmet patroni; itaque si ipsemet patronus pro fulcienda, reficienda, & expediēda naui, ac pro alijs ad eius vsum opportunis aliquid expendent, de expensisq; rationem

rationem confecerit, ipsi suo libro fides indubitata adeò adhibetur, vt vnusquisque etiã participum teneatur expensas ab ipsomet patrono factas ei resarcire pro rata eorum participationis, pariterq; stare eius libro, tàm pro, quàm contra; sic præcisè docet post alios Rota Genuens. *decis. sua* 85. *per totam, & decis.* 170. *num.* 2.
2 vbi subdit, de hoc nemini mirum videri debere, cum etiam iure cautum sit, vt expensæ factę per institorem debeant refici per socios, & participes, vt est doct. Bart. *in l. filiusfamilias, num.* 7. *ff. de donat.* qui etiam loquitur in potioribus terminis, videlicet quandò expensæ sunt tantùm honorificę; igitur multo magis, si fuerint necessariæ, vel vtiles. Sequitur D. Rutger. Rulant. *de Commissionibus lib.* 5. *cap.* 10. *num. finali, in littera E.*

3 Huc confert mirum in modũ doctrina Benuenuti Strachæ *in suo tractatu de Nauibus, parte* 2. *num.* 8, quod si quis ex duobus exercitoribus, seu eiusdem nauis dominis, altero cessante, & negligente reficere, communi nomine reficiat, si cessans intra quattuor menses non restituit partem expensarum sese contingentem cũ vsuris, eum perdere dominium suæ partis, & illud ipsimet reficienti acquiri per iura, & authoritates, quas allegat; videndus omninò *præcitato loco*.

4 Ampliа vt multo mágis liber, seu Cartularium nauis probet contra ipsummet patronũ, qui librum ipsum conscripsit; sic præcisè docuit eadem Rota Genuens. *decis. sua* 182. *per totam*; & hæc sufficiant.

5 Nota de materia quòd nauium patroni in mari tenentur reddere rationem singulis participibus, nec se excusare possunt, & quòd teneãtur eam reddere patronis in terra; sic præcisè eadem Rota Genuens. *decis.* 20.

De Libris Proxenetarum, Mediatorum, seu, vt vulgo dicitur sensariorum.

SVMMARIVM.

1 *Proxenetarum libris non creditur, cum agitur de eorum fauore.*
2 *Ratio.*
3 *Ampliatur istã conclusio, vt procedat, etiamsi ipsimet proxenetæ approbati essent à publico ex sententia Rotæ Genuens.*
4 *Ratio secundum eam.*
5 *Opinio Authoris.*
6 *Ampliatur secundo, vt procedat etiam inter alios, seu ad aliarum personarum fauorem.*
7 *Ratio ex sententia Authoris, & num.* 8. *&* 9.
10 *Limitatur supradicta Conclusio, quando ipsimet proxenetæ à publico essent deputati, & tractaretur de his, quæ spectarent ad eorum officium.*
11 *Quædam notabilia de materia proxenetarum afferuntur, & num.* 12. 13. *&* 14.

1 Libris proxenetarum, seu mediatorum, si de eorumdem agatur fauore, nullo pacto esse credendum, firma sit Conclusio. Sic post alios pro Regula firmauit Rota Genuens. *decis. sua* 110. *num.* 5. vbi quoque rationem deducit, dicens: Nam scripturis maximè priuatis in fauorem scribẽtium non creditur, ad tradita per Bartol. *in l. quadam*, *§. nummularios, ff. de edendo*, & nos aliàs satis abundè docuimus.

2 Est enim exemplum perniciosum (sequitur ibidem Rota) credi scripturæ qua quis propria annotatione sibi aliquem constituit debitorẽ, *ad l. exemplo, C. de probationibus*.

3 Ampliatur isthæc Conclusio ex mente eiusdem Rotæ, *præcitato num.* 5. vt etiam sibi locum vendicet, etsi ipsimet proxenetæ essent à publico approbati; nã adhuc eorumdẽ libris quoad sui fauorem, fides minimè adhiberetur, adducit annotata per Bart. & Doctor. *in d. l. quadam*, *præcitato §. nummularios.*

4 Considerat preterea, quod licet Notarij sint approbati, & habeant officium, & authoritatẽ de publico, *argumento l. Diuus, & l. de eo ff. de fals.* & traditur per Bartol. *in d. §. nummularios*, ad huc tamen ipsis minimè creditur, cum agitur de eorum fauore.

5 Ego super hoc vlterius minimè insisto; sed beneuolum lectorẽ remitto ad scripta per nos *hoc eodem libro tit. de libris rationum officialis de publico deputati, sub numero septimo, cum pluribus sequentibus*.

6 Ampliatur secundò, vt iisdem proxenetarũ libris fides minimè adhibeatur etiã inter alios, seu ad aliarum personarum fauorem. Sic præcisè post alios eadem Rota Genuens. *præcitata decisione* 110. *num.* 5. *versus finem*. Isthæc autem ampliatio (mea quidem sententia) tali fulciri potest ratione.

7 Tritũ est Axioma, quod idem operatur vox viua alicuius, quod mortua, id est eius scriptura, iuribus vulgatis; Quinimò minus creditur mortuæ ad tradita per Bald. *in l.* 1 *colum. finali, C. de edendo.*

8 Sed proxenetæ testimonium inter alios super eo contractu, super quo fuit mediator, nullam fidem facit; ad latè tradita per Mascardum, *Conclusione sua* 1163. *num.* 36. *& prius Conclusione sua* 1040. *per totam*, ergo.

9 Huic eidem ampliationi subscripsit quoque Clariss. Mascard. *d. Conclus. sua* 1040. *num.* 7. vbi quoque eamdemmet ferè rationem deducit: inquit enim, ideò ipsius mediatoris libro non credi, quoniam cuius testimonium non admittitur, nec eius scriptura recipitur, & cũ non creditur voci viuæ, minus creditur mortuæ; & latius, vt per eum.

10 Limitatur autem supradicta firmata Conclusio, quandò ipsemet proxenetæ à publico essent deputati, & tractaretur de his, quæ spectarent ad eorum officium, nam tunc eorumdem libris plena fides adhiberetur. Sic præcisè colligitur

ligitur ex scriptis per Rotam Genuensem *dicta sua decis. 110. num. 6.*

11 Non tamen, quod libri ipsorummet proxenetarum debent esse benè compositi; in ipsis enim debent scribere conuentiones personarũ, non defunctoriè, & oscitanter, seu obscurè, sed clarè, & apertè; Item contrahentium voluntates ex fide debent requirere, & interpretari, & actus sui rõnem diligenter conficere, & in summa, debẽt probe se gerere circa eorum officiũ. Sic præcisè, sed longè latius & elegantius animaduertit hæc omnia Benuenutus Straccha *in suo tractatu de proxenetis, parte 2. num. 7.*

12 Obseruandum secũdò principaliter, editionem suorum librorum ratione officij cõfectorum, ab ijsdemmet proxenetis edendos esse ad instantiam partium editionem ipsam petentiũ; Nec mirum, æquum enim est, vt id, quod mei causa confecit proxeneta, ad instantiam quoque mei petẽtis exhibeat, *ad l. prætor ait, ff. de edendo.* Sic eleganter, sed longè latius, docet Straccha *d. tract. de Proxenetis, parte 3. num. 43.*

13 Et aduerte ex mente eiusdem Straccæ, qđ edenda sunt omnia per ipsum ad partes pertinentia, nec proxeneta ipse edere videtur, si totã conuentionem non edit; edi ergò debet conuentio à capite, nam conuentio ipsa nisi à capite inspiciatur, intelligi non potest; sed non totũ contrahentibus codicem cõuentionũ, totasq; membranas, seu paginas inspiciendas exhibere debet, sed eas solas, in quibus conuentio tractata reperitur inscripta, *argumento l. 1. §. edenda, & l. Argentarius, §. edi autem, ff. de edendo.*

14 Sed quid iuris, si plures Proxenetæ sint? indagabis: Hic obiter nota, quod nihil prohibet, plures in eodem negotio interuenire. Respondeo, quod omnes ad editionem compellendi sunt: Quid enim si vnus ex ipsis edat, vt dubitare quis meritò de fide editionis possit? omnes ergo edere debent, aut vnius editioni subscribere, *ad l. si quis, §. cogentur, ff. de edendo.* Sic eleganter docet hæc omnia Straccha, *d. parte 3. numero finali.* Et hæc sufficiant. Latius de materia vide per eumdem Straccham.

De Libro Rationum institoris accurata, atque perutilis disceptatio.

SVMMARIVM.

1 *Institor quid sit, definitur, ac declaratur, numero 2. 3. & 4.*

5 *Institor dicitur ille, qui negotiationi quæstuariæ tantùm præpositus est, aliàs procurator nuncupabitur.*

6 *Qui præponitur Villæ, vel proprijs fructibus colligẽdis, seu familiaribus negotijs, non dicitur institor, sed potius procurator, vel factor.*

7 *Ratio.*

8 *Institor duobus modis constituitur expressè scilicèt, & tacitè, & num. 12.*

9 *Expressè quando constituatur.* } *Explicat author, & num. 11.*

10 *Tacitè quando dicatur constitutus.* }

13 *Ex contractu, vel negocio cum vno gesto alius non obligatur cuius consensus non intercessit.*

14 *Diuersa est voluntas vnius à voluntate alterius.*

15 *Alteri per alterum non infertur damnum, vel iniqua conditio.*

16 *Dominus obligatur ex facto institoris, & num. 18.*

17 *Ratio.*

19 *Bart. consil. suo 79.*

20 *Angeli Aretini in §. si igitur, numero 2. instit. quod cum eo.*

21 *Decij in l. si institorem, num. 4. de rebus credit.*

22 *Paulo de Castro in l. hæres absens, §. apud Labeonem, ff. de Iudic.*

23 *P. Bimij consilio suo 216. num. 40. in 3.* } *traditiones adducũtur.*

24 *Et Menoch. consil. suo 296. num. 14.* }

25 *Regula illa, quod actio institoria detur cõtra dominum, varijs modis ampliatur, de quibus vide, & num. 26. cum sequentibus vsque ad 32. inclusiuè.*

33 *Varijs etiam modis limitatur, de quibus, & num. 34. 35. 36. & 37.*

38 *Maxima est differentia inconueniendo dominum, an expressè ipsemet institor fuerit cõstitutus, an verò tacitè; si enim expressè fuerit præpositus, sufficit, quod ipsemet institor dicat se mutuam pecuniam accipere pro ipsomet domino, sin autem tacitè constitutus fuerit, multa requiruntur, de quibus. & num. 39. cum sequentibus, vsque ad 48. inclusiuè.*

49 *Si plures mercatores aliquem in institorẽ præposuerint, an omnes æquè principaliter obligentur ex ipsiusmet institoris contractu? dubitatur.*

50 *Concluditur pro affirmatiua.*

51 *Fundamentum, & num. 52.*

53 *Est benè verum, quod solutione vnius omnium perimitur obligatio.*

54 *Si plures exerceant vnam mercãtiam ministerio vnius, quilibet in solidum obligatur, non tamen pro toto debito, sed pro quantitate, quam habet in societate.*

55 *An præponentes, si plures fuerint, obligati intelligantur erga eum, qui cum eorum institore contraxit, vti rei plures debendi, adeo vt omnia iura, quæ de reis loquuntur, ijs rectè accommodentur, necne? Videndus Ronchegall. remissiuè.*

56 *An institor ex eo facto, cui præfuit, præter præponentẽ obligatus intelligatur, conueniriq; eius rei nomine possit ab illis, qui cum ipso contraxere? maxima est difficultas.*

57 *Fundamenta pro opinione affirmatiua, & num. 58. cum sequent. vsque ad 64. inclusiuè.*

65 *Afferuntur authoritates scribentium, qui huic opinioni adhæsere.*

66 *Media, quibus contraria opinio fundatur, deducuntur, & num. 67. 68. 69. & 70.*

71 *Authores, qui hanc opinionem insectati sunt, deducuntur.*

72 *Difficultas ista pro vtraque parte potest sustineri, tùm rationibus cum Doct. authoritatibus.*

73 *Opinio Authoris, & num. 74. & 75.*

76 *Institor, qui præponitur, debet esse maior 25. annis, vel si minor est, debet præfici cum authoritate tutoris, vel curatoris.*

77 *Ad quid competat hæc actio illi, qui cum institore contraxit, declarat author.*

Si

78 *Si institor delinquat circa munus ei iniunctũ, illud quidem imputatur domino præponenti, ita vt damnum pecuniarum resarcire teneatur, & numero 79.*
80 *Pro contraria autem opinione, multa solent adduci, de quibus & num. 81. 82. 83. & 84.*
85 *Quam præcisè sequuti sunt Laurent. à Pinu, & Hondedeus.*
86 *Author pro his opinionibus sedandis, varijs modis distinguit; de quibus vide, & num. 87. cum sequentib. vsque ad 93. inclusiuè.*
94 *An libro rationum institoris plena fides contra dominum adhibeatur? ambigitur.*
95 *Institores tenentur librum separatum, & rationes separatas conscribere.*
96 *Et isti libri ab ipsis edendi sunt, & restituendi mortuis ipsis mercatoribus eorum hæredibus.*
97 *In difficultate, de qua supra, numero 94. Conclusio fit affirmatiua.*
98 *Institoris simplex scriptura priuata probat contra dominum præponentem.*

De Libro Rationum institoris.

Prosequendo illorum materiam, qui ratione suæ administrationis libros rationum conficiunt, de nonnullis etiam contingit dubitare.

Ambigitur itaque tertio loco, an libro rationum institoris plena fides contra dominũ adhibeatur?

Antequam autem ad huiusceemodi difficultatis resolutionem descendam, multa notatu digna pro terminorum, ac materiæ intelligentia, nec non pro maiori lectoris beneuoli eruditione, ac capacitate obseruanda sunt.

1 PRimo enim sciendum est, quod institor dicitur ille, qui tabernæ, locoue ad emendum, vẽdendumuè præponitur, quiuè sine loco ad eũdem actũ præponitur. His præcisis verbis sic ipsum definiuit Paul. I. C. *in l. insti-*
2 *tor. est, ff. de instit. act.* & Vlpian. *in l. 3. ff. eod. tit.* docuit, quod institor appellatus est ex eo, quod negotio gerendo instet; nec multum facit, tabernæ sit præpositus, an cuilibet alii negotia-
3 tioni, *& in l. cuicumque, illo eod. tit.* subdidit, quod cuicumque negotio præpositus sit, institor rectè appellabitur.
4 Sequitur ferè hæc omnia in terminis D. Rõchegall. *in l. eamdem, num. 151. ff. de duobus reis*, & Bart. ante eum, *cons. suo 79. num. 2.*
5 Hæc autem sic generaliter prolata, videlicet institorem eum dici, cuicumque negotiationi præpositus sit, declara, ac intellige procedere, modò negotiatio quæstuaria sit, si enim talis non sit, proculdubio præpositus non dicetur institor, sed procurator nuncupabitur. Sic præcise docuit inter alios Bart. *in d. l. 3. eod. tit.* vbi talia verba profert; (Institor est ille, qui alicui negotiationi quæstuariæ præponitur etiã certo loco non designato, & obligat dominũ, cuiuscumque cõditionis sit negotiatio quæstuaria, secùs si certæ rei, vel negotiationi nõ quæstuariæ præponatur; tunc enim magis procurator vocabitur.) Hæc Bart. Hoc idem tradidit Iason *in l. si institorem, ff. de rebus credit.* vbi etiã Dec. *num. 1. & 2.* & Alciatus *in primis numeris*; Rota Genuenſ. post plures relatos, *decis. sua 4. num. 1.* & Cl. Petrus Bimius *cons. suo 10. num. 24. vol. 1.* Addo Angel. Aretinũ *in §. si igitur, num. 8. Instit. quod cum eo.* vbi etiam, quæ requirantur, vt quis institor dicatur, pulchrè deducit. & Illustriss. D. Card. Tuscum *concl. sua 224. in littera I. num. 1.*

6 Et hinc est, quod qui præponitur villæ, vel proprijs fructibus colligendis, vel huiusmodi familiaribus negotijs, non dicitur institor, sed potius procurator, vel vt vulgo dicitur, factor, seu castaldio, prout notant Doct. *in l. si cum Villico, ff. eod. de Institut.*

7 Et ratio est in promptu, quia non cadit mercatura, nec quæstuaria negotiatio in suis proprijs fructibus, prout notatur *in l. quicumque, ff. eodem*, & in specie docuit ibi Bart. *num. 1.* qui interpretatur verba illa (Agris colendis,) de quibus *in d. l. quicumque*, de agris alienis causã quæstus faciendi. Ita etiam pulchrè animaduertit inter alios idem D. Bimius, *d. consil. 10. num. 25. & 26.* Addo excellentissimum D. Thadeũ Pisonem Soaccium Pandectarum interpretem acutissimum in almo hoc gymnasio, vriũ quidem summæ eruditionis, ac dominum meum colendissimum, *Institut. tit. Quod cum eo, § si igitur iussu, num. 13. versic. tertio*, vbi pulchrè.

8 Non ignorandũ secundò principaliter, duobus modis aliquem in institorem præponi solere, expressè scilicet, & tacitè.

9 Expressè tunc constituitur, cum Mæuius putà, inquit Pamphylo expressis verbis: Facio te institorem meum; His enim verbis, Pamphylus videtur esse præpositus quibuscumque negotijs, quibus antea Mæuius dominus vti solebat, *ad l. Titia, ff. quòd cum eo, cum concordantibus.*

10 Tacitè vero tunc aliquis in institorem constituitur, quando is publicè gerit se pro tali, domino sciente, & patiente, & pro tali publicè habetur, *argum. l. 1. §. Magistrum autem, de exercit. act. cum concordantibus deductis* per Ronchegall. *in d. l. eamdem, num. 153.* vbi subdit hoc summa cũ ratione introductum, ne cogantur ij, qui cũ hu-
11 iusmodi personis contrahunt, probare veram ipsam, ac expressam præpositionem, vel si non adsit, ne contrahentes facilè decipiantur, & præponenti sit fraudandi parata via.

12 Sic eleganter his duobus modis institorem constitui, docuit post Scribentes *in l. si institorem*, & Ronchegall. *d. nu. 153. & 154.* Rota Genueñ. *d. decis. 14. num. 3. & 4.* Addo Clariss. Bimium *d. cons. 10. num. 31. cum sequentib.* & Illustriss. Card. Tuscum *d. conclus. 224. num. 6. & 7.*

13 Obseruandum principaliter tertiò, quod quamuis generaliter traditum sit ex contractu, vel negotio cum vno gesto, alium nõ obligari, cuius consensus non intercessit, cum tamen sit necessarius ad hoc, *iuxta l. 1. ff. de pactis, & l. consensu,*

14 *sensu, de actionibus, & obligationibus*, nam diuersa
est voluntas vnius à voluntate alterius, vt per
Azonem, & Castrens. *in Rubrica, C. de exercit.* &
per Parisium, *consil.93. num.18. lib. 1.* & licet etiã
passim tradatur alteri per alterum, non inferri
15 damnum, vel iniquam conditionem, *l. non debet
alteri, de regul. iuris, & c. non debet, cũ seq. eod. tit. lib. 6.
cum concordantibus*, nihilominus aliquando con-
trarium euenit, vt ex facto, scilicet vnius alter
teneatur, maximè vbi sit aliqua persona, ex qua
lucrum aliquis capiat, nam tunc æquum est, vt
factum illius quoque præstet, *ad l. ex qua persona,
vbi glos. & DD. de reg. iuris.*

16 Exẽplum præcisè deducitur in institore, cu-
ius factum censetur factum ab ipso domino,
etiamsi eius rei occasione domini conditio ali-
qua in re fiat deterior, text. de hoc est apertissi-
mus *in l. 1. ff. eod. tit. de institor.* vbi Vlpianus ita lo-
quitur (Aequũ prætori visum est, sicut cõmo-
da sentimus ex contractu institorum, ita etiam
obligari uos ex contractibus ipsorum, & con-
ueniri,) &cet. Ad idem iura sunt aperta *in l. 1.
2. & 3. C. eodem tit. & in l. si institorem, ff. de rebus cre-
dit. cum concordantibus.*

17 Ratio autem huiusce rei (mea quidem sen-
tentia) esse potest: quia is, qui cum institore
contrahit, fidem domini sequi dicitur; Quare
datur actio in solidum aduersus ipsum domi-
num pro gestis occasione rei, cui ipsemet insti-
tor est præpositus, quæ à nomine illius, qui præ-
ponitur, institoria appellatur, *iuxta §. si igitur, In-
stit. Quod cum eo.*

18 Sic eleganter post alios tradidit Cardin. Pa-
risius *d. consil. suo 93. in primis numeris*, Riminald.
iunior, *consil. suo 52. num. 124.* Ioannes Koppen,
quæst. sua 36. num. 16. Addentes ad Magonium
decis. sua Lucensi secunda, in littera G. & P. Bimius *con-
silio suo 10. num. 21.*

19 Et hæc est Cõmunis, & ab omnibus appro-
bata sententia; Hinc Bartol. Auriga noster, *in
consilio suo 79.* consuluit, quod vendens porcum
institori lanionis, potest agere pro pretiò cõtra
eumdem lanionem dominum. Hinc etiã An-
gelus Aretin. *in §. si igitur, numero secundo, Instit.*
20 *Quod cum eo*; docuit in simili, quod Merca-
tores Florentini, qui præponunt institores,
seu factores alicui negotiationi, vel taberne, ex
eorum cõtractibus obligantur, & si institor pu-
tà vendit, obligatur dominus non solum insti-
toria, sed de euictione, & actione redhibitoria,
l. si quis mancipijs, in principio, vbi Bart. & Bald. *ff. de
inoffic. testam.* Sequitur præcisè Maranta *in suo Spe
culo, par. 4. Iudic. distinct. 22. num. 16.* & D. Decius,
in d. l. si institorem, num. 4. de rebus credit. vbi subdit,
21 quod etiam ad pœnam institor potest obliga-
re dominum, si sit de natura contractus; addu-
cit Bald. *in Rubr. C. de constit. pecunia col. 2.* id quod
etiam sequitur post alios idem Maranta *dicta
distinctione 22. num. 9.*

22 Sic etiam cõfert mirũ in modum, quod tra-
didit P. de Castro *in l. hæres absens, §. apud Labeonẽ,
ff. de Iudic.* quẽ ibi sequitur Iacobin. de S. Geor-
gio, dum docuit, quod si ciuis putà Florentinus
teneat vnum institorẽ in ciuitate Lugduni ad
vnam rationem, seu ad vnum banchũ, seu fun-
digum, poterit pro cõtractibus cum illo facto-
re celebratis conueniri in ciuitate Lugdunensi,
si ibi reperiatur; quod dictũ Castrensis sequu-
tus est quoque Boerius *decis. sua 114. num. 1.*

23 Suffragatur etiam quarto loco, quod docuit
P. Bimius, *consil. suo 216. num. 40. in tertio.* dũ tra-
didit institoris confessionem ipsum preponen-
tem obligare: & quod post Rotam Genuens.
tradidit quoque Clariss. Menoch. *consil. suo 296.*
24 *num. 14.* dum docuit, quod institoris negotia
ipsi domino attribuuntur.

25 Ampliatur autem cõmune istud Axioma,
vt videlicèt hæc actio detur contra eum, qui in-
stitorem ipsum præposuit, varijs modis.

Et Primò vt procedat, siue ipse, siue procura
tor eius, siue etiam negotiorum gestor (domi-
no tamen consentiente, & ratum habente) pre-
fecerint, *l. cuicumque, in princip. & in §. finali, & l. sed
& si quis, ff. eodem.*

26 Ampliatur secundò, vt detur etiam contra
hæredes eius, qui institorem ipsum præposuit,
id est ipsius domini, *l. nouissimè, & l. cuicumque, §.
finali, ff. eodem.*

27 Hinc doctissimus *Heigius, in §. eadem ratione, nu.
finali, Instit. Quod cum eo*, docuit iure meritò in hac
institoria actione regulare esse, quod mandatũ
institori datum morte mandantis, seu præpo-
nentis non expirat, sed ad ipsius etiam hæredes
extenditur, & post mortem eius durat, adeo vt
sui hæredes quamuis impuberes, & pupilli ex
contractibus institorum ipsius defuncti tenean
tur, nisi ab ipsorum tutoribus interea fuerint re
uocati, atque illi declarauerint voluntatẽ suã,
nolle se .s. istorũ institorum opera ampliùs vti,
& latius, vt per eum, quem consulas. Addo An-
gel. Aretin. *in §. si igitur, num. 9. eodem illo titulo, In-
stit. Quod cum eo*, & Marantam *d. distinct. 22. nu. 14.*
vbi pulchrè.

28 Ampliatur tertio, hoc adeò verum esse, vi-
delicèt institorem, qui accepit pecuniam mu-
tuam ex causa, ad quam fuit deputatus, obliga-
re dominum vt procedat, licèt pecuniam illam
in eum vsum non conuerterit, *text. in l. 1. §. non
autem, de exercitor. & in l. finali, ff. eod.* vbi idem dici-
tur de eo, qui magistro nauis mutuauit in ipsius
nauis refectionem, is enim habet cum obliga-
tum, qui magistrum naui preposuit, etiamsi nõ
probet nauim fuisse refectam ea pecunia; Se-
quitur hoc idem Clarissimus Surdus *decis. sua
Mantuana 156. num. 1. cum sequentib.* vbi pulchrè
& latè plura similia deducendo discurrit; eum
consulito.

29 Ampliatur quartò; vt detur quoque contra
patrem, pro filio tabernæ seu alteri negotiatio-
ni præposito, fideiubentem, *ad l. penultimam, §.
taberna, ff. eodem.* Sequitur Clariss. Soatius *præci-
tato §. num. 15.*

30 Ampliatur quinto, vt dominus teneatur,
etiamsi ipsemet institor in fraudem faceret, &
contra-

contraheret, quia imputet sibi, qui talem prępo
suit; *l.1.§.vt enim, ff.de exercitor. & l. sed etsi pupil-
lus, §. proscribere, ff. de Instit.* & sequitur Bartol.
præcitato consil.suo 79. num.3. vbi pulchrè.
31 Confert vulgatum illud: Quod dominus te-
netur de culpa, & fraude illorum operantium,
quorum opera ipse vtebatur, vt post alios tradit
Grammaticus *decis.3.num.9.*
32 Ampliatur sextò, vt præponentes teneantur
etiam ex cōtractibus gestis per pueros, qui mit-
tuntur per ciuitatem cum casseta in collo cum
rebus ad ornatum mulierum spectantibus, vt
vendātur, text.est notabilis *in l.quicumque, §. sed
etiam eos, ff.eod.de Instit.* vbi dicit text. Quod etiā
illi dicūtur institores, qui mittuntur circumfe-
rentes per totam ciuitatem ad vendendum ve-
stes; & sic ibi est casus in indiuiduo, nam si isti
sunt institores, sequitur, quod eos præponens
obligetur ex contractu, & gestis per eos, *d.l.1.in
principio, ff.eodem;* Sequitur Maranta in suo Spe-
culo *d.distinct.22.num.7.*
33 Limitatur autem axioma illud supra relatū
varijs quoque modis; &
Primò, vt non procedat, quando actus cele-
bratus nomine institoris tenderet ad obligan-
dum dominum; tunc enim institor nō videtur
posse obligare ipsum dominum etiam cū man-
dato. Sic præcisè post Ronchegall. ac Rotam
Genuens. animaduertit Clariss. Sfortia Oddus,
consil.suo 31.num.5.volum.1.
34 Coarctatur secundo principaliter, quando
tractaretur de negotio, ad quod institor à domi
no non esset præpositus, & ipsum negotium nō
esset confectum nomine ipsius domini: nā tunc
ex eo facto dominus ipse minimè obligaretur,
textus est ad litteram, *in l. in eum, §. seruus pecu-
nijs, ff.eodem, de Instit.* Sequitur post infinitos rela-
tos D.Bursat. *consil.suo 193.num.39.in primo;* Ad-
do post Paris. Clar. Menoch. *consil.suo 98.nu.74.
& consil.suo 119.num.12.*
35 Et ratio (mea sententia) ea potest esse: quia
institor non potest præiudicare domino, nisi in
his, quibus specificè ab ipso fuit præpositus *ad
not.in l.1.§.non autem, ff.de Instit. & l.finali, ff. Quod
36 cum eo;* & sequitur præcisè Rota Genuens. *de-
cis.sua 12.num.11.*& in his, quæ ipsius domini no
mine, ad eiusq; vtilitatem administrat, vt pul-
chrè tradit inter ceteros Clariss. Menoch. *d.cons.
suo 119. præcitato num.12.vol.2.* De hac eadem li-
mitatione adeundus Maranta *in suo Speculo, dicta
distinctione 22.num.5.* vbi pulchrè exemplificat.
37 Limitatur tertiò, si quis præposuerit instito-
rem cum aliquibus pactis: (v.g. Non contrahat
solus, sed cum interuentu certæ personæ, & vt
vendat merces non habita fide de pretio, vel si
habuerit fidem de pretio, habeant cautionem,
vel pignus,) & demum non obseruatis condi-
tionibus, & pactis contraxerit, tunc nullo pacto
ex contractu per eū inito obligatur præponēs:
tex. est notab. *in l.sed etsi pupillus, §.conditio, ff.de In-
stit. actione;* nisi tamen fraus ipsius præponentis
argui posset, vt ibi; Sequitur præcisè Maran-
ta *in suo Speculo dicta distinctione 22. num. 15.*
38 Non ignorandum quartò principaliter, ma-
ximam esse differentiam in cōueniendo ipsum
dominum, an expressè ipsemet institor ab eo-
dem domino fuerit constitutus, an verò tacitè;
quoniam priore casu ad obligādum ipsum do-
minum sufficit, si ipsemet institor dicat se mu-
tuā pecuniam accipere pro ipsomet domino;
posteriore verò casu ad ipsius domini inducen-
dam obligationem quinque requiruntur co-
pulatiuè.
39 Primò, vt institor tempore mutui, dicat se
recipere pro negotiatione, *ad l.1.§.quod si ab ini-
tio, ff.de exercitor.*
40 Secundò, quod esset opportunum tunc ac-
cipere, *ad l.final.ff.eodem.*
41 Tertiò, quod mutuans sciret eam opportu-
nitatem, & quod esset præpositus, & quod vo-
luerit dominum obligare, *ad l.finalem, tit.eod. &
l.ei qui, in fine, C.Quod cum eo.* Sequitur Alex. *cons.
penult.num.14.vol.7.* Narta *cons.suo 567.num.6.* &
Hippol. Riminald. *consilio suo 331.num.9. & 10.
volum. 3.*
42 Quartò, quod non mutuet maiorem quan-
titatem pecuniæ, quam exigat rei necessitas,
aliàs non haberet regressum cōtra ipsum præ-
ponētem, nisi vsque ad dictam quatitatem ne-
cessariam, *vt in prææallegat. l.finali.*
43 Quintò, & vltimò, quod factum sit mutuū
in loco, in quo causa, propter quam factum est
mutuum, possit adimpleri. *d.l.finali.*
44 Et vna ex his qualitatibus deficiente, domi-
nus ex mutuo institori facto non obligatur.
Pulchrum est, & celebre consilium Alexādri,
ad quod omnes in hac re confugiunt, licet Al-
ciatus *in d. l.si institorem, num.8.* aliter senserit, *in
cons.suo 44.num.6. vol.2.* iuxta cuius opinionem
iudicatum fuisse, tradit inter alios Cl. Stephan.
Gratian. *decisione sua Marchiana 178. per totam,* vbi
pulcherrimè; sequitur post Manfredum Be-
neuentan. *in sua praxi Iudiciorum.* excellentiss. P.
Bimius *cons. suo 10. num.36. cum duobus sequentib.
45 vol.1.* vbi subdit, quod nisi probatio hæc omnia
simul copulata concluderet, tāquam incerta,
& dubia nihil iuuare posset, *ad c. in præsentia, de
probationibus,* & rationem adducit, quia qui di-
46 cit aliquem esse pręposìtum alicui negotiatio-
ni, vel officio, tenetur id probare, quia præposi-
tio tum præsumitur; & non solum, quod fue-
rit pręposìtus, sed etiam alię qualitates, de qui-
bus supra, sunt omnes simul, & semel proban-
dæ; Adducit Bald. *in l.1.in primo notabili, C.eodem.*
Hoc idem post plures relatos tradit idem Bi-
47 mius *cons.suo 216.nu.22.vol.3.* vbi subdit, quod
vbi hæc supradicta desint, ad hoc, vt ipsemet
dominus præponens obligetur, requiritur sal-
tem, quod pecunia accepta versa sit in vtilitatē
ipsius domini; *d.l.quicumque, §.non tamen, ff.eodē,
cum concordantibus per eum ibi deductis.* Et sequitur
omnium elegantissimè Gratian. *d. decision.178.
num.3.cum sequentibus.* Addo Marantam in suo
Speculo *d.dist.22.num.6.* vbi pulchrè.

His

48 His adnectendus eſt etiam Ronchegall. *in d. l. eamdem num. 159. cum ſequentibus*, vbi vltra quã quod ſubdit nonnulla alia cumulatiuè requiri, ad hoc vt contra ipſum præponentẽ agi poſſit, de quibus vide per eũ; pro pleniori huiuſce difficultatis & claritate, ac intelligentia, duos caſus proponendo, videlicet quando agitur de ijs, quæ pertinent ad negotiationem eam, cui aliquis eſt præpoſitus, abſque eo quod agatur de pecunia mutuo recipienda, vel quãdo quæritur de ipſa mutui recceptione, in hocq; ſecundo tres alios ſubdiſtinguẽdo, circaque eos latiſſimè verſando: totam hanc materiam pertractat, ac complectitur; eumdem conſulas, non enim mihi aliena vſurpare, & ex ſcriptis abſque lectoris vtilitate, ſcripta conficere vllo pacto conſtitui.

49 Sed pulchra hic ſuboritur dubitatio, & talis eſt. Finge aliquem putà Mçuium à pluribus mercatoribus alicui negotiationi in inſtitorem præpoſitum fuiſſe; Dubium eſt, vtrum illi omnes præponentes pariter obligentur ex illius facto, ſic vt inſolidum quaſi rei debendi plures, vel omnes conueniri queant?

50 In huiuſmodi difficultate rẽ paucis perſtringendo, conclude præponentes ſingulos ex facto eorum inſtitoris, ſiue præpoſiti inſolidum obligari, & inſolidum poſſe conueniri.

51 Text. (mea quidem ſententia) eſt apertus *in l. 1. §. finali, iuncta gl. ff. de exercitor. & in l. habebat, §. ſi duo, ff. de Inſtit.* Sequitur Maranta *d. diſtinct. 22. num. 10.*

52 Rationem quoque deducit Gaius Iuriſconſultus *in l. ne plures, ff. eodem, de exercit.* ſub illis verbis (Nè in plures aduerſarios diſtinguatur, qui cum vno contraxit) Qui enim cum vno cõtrahit, non debet contra plures compelli agere, Gloſ. plura iura deducens *in d. l. §. finali in verbo inſolidum, ff. eod. de exercitoria.*

53 Eſt bene verum, quod ſolutione vnius omniũ perimitur obligatio. Sic præcisè poſt Bart. Bald. ac alios plures relatos docuit Roncheg. *in d. l. eamdem, nu. 164.* ſequutus eſt præcisè poſt plures quoque alios adductos Oſaſch. *deciſ. ſua Pedemontana 150. nu. 7.* vbi ex cõmuni pariter con-
54 cludit, quod quando plures exercent vnã mercantiam miniſterio vnius, quilibet inſolidum obligatur; ſubdit tamen quemlibet obligari in ſolidum non pro toto debito, ſed pro quantitate, quam habet in ſocietate, & atteſtatur Senatum ita cenſuiſſe, de hac autem materia videndus in ſimili D. Hector Felicius, *de Societate cap. 30. per tot.* vbi pulchrè.

55 An autẽ ipſimet præponentes, ſi plures fuerint, obligati intelligantur erga eum; qui cum eorum inſtitore contraxit, vti rei plures debendi; adeò vt omnia iura, quæ de reis loquuntur, ijs rectè accommodentur, nec nè in præſentiarum non diſcutio, ſed adeundus Ronchegall. *in d. l. eamdem, num. 165. & 166.*

56 Altera ſecundo loco nõ minus pulchra, quã difficilis ſuccedit hic dubitatio, & eſt, Vtrũ ipſemet inſtitor, ſeu præpoſitus ex eo facto, cui præfuit, præter præponentem obligatus intelligatur, conueniriq; eius rei nomine poſſit ab illis, qui cum ipſo contraxere?

Articulus ſanè eſt dubius, & diſputabilis, ideò exactiſſimè diſcutiendus.

57 Pro affirmatiua vrgent infraſcripta; & Primò textus apertus *in l. 1. §. eſt autẽ nobis, ff. de exercitor.* vbi Vlpianus ita loquitur; (eſt autem nobis electio, vtrum exercitorem, an Magiſtrum conuenire velimus.) Quid clarius? Hic obiter nota, pro terminorum cognitione, quod exerci-
58 tor eſt ille, ad quem quotidianus quæſtus nauis pertinet, *§. eadem ratione Inſtit.* quòd eum eo.

59 Magiſter verò eſt ille, quem exercitor naui præpoſuit, & cui curam nauis demandauit; *l. 1. §. magiſtrum, ff. de exercitoria*, & ſequitur Cl. Soatius *in d. §. ſi igitur num. 7.*

60 Secũdò pro hac parte ſuffragari, videtur admodum *text. in l. ſi quis mancipijs, §. primo, ff. de Inſtit.* vbi Paulus Iuriſconſultus ita loquitur; (Si ſeruum Titij inſtitorem habueris, vel tecum ex hoc edicto, vel cum Titio ex inferioribus edictis,) ſcilicèt de peculio, quod iuſſu, & de in rem verſo, prout explicat ibi gloſ. in verbo ex inferioribus, agere potero; Ecce quod tã ipſemet inſtitor, quàm ipſius dominus ex contractu cum ipſomet inſtitore inito efficaciter obligatur.

61 Tertio vrgere videtur textus *in l. ſolutum, §. per liberam, ff. de pignorata actione*, vbi dicitur, quod pignoratitia actio datur cõtra ipſum procuratorem, cui data fuerunt pignora, non autem contra dominum, pro quo ipſe recipit, & ſic patet ex eo tex. inſtitorem, ſeu procuratorem obligari.

62 Ad idem deducitur textus *in l. ſeruum filij, ff. mandat.* vbi procurator obligatur ex ſolo cõtractu venditionis celebrato procuratorio nomine, poſito quod aliter non aſtrinxerit, nec aliquam promiſſionem fecerit.

63 Solent etiam deduci iura *in l. licet §. poſſumus, ff. Nauta, Caupones, et Stabular; et in l. ſed etſi pupillus, §. finali, ff. eodem de Inſtit.* Ea per te videas.

64 Conſidera etiam text. *in l. 1. ff. de Inſtit.* ſub illis verbis. (ipſum tamen inſtitorem, vel dominum eius conuenire poterit.)

65 Et huic ſententię adhęſerunt infiniti; Bartol. videlicet *in d. l. finali ff. eod. de Inſtit. & in d. l. eamdẽ, num. 7. in fine, ff. de duobus reis*; videndus idem *ſub num. 11.* vbi docet quemlibet eorum inſolidum obligari, non tamẽ dici poſſe eos eſſe duos reos debendi, ſed vnum, dominum ſcilicet principaliter teneri, alterum verò inſtitorẽ, ſcilicet acceſſoriè; ac propterea eoſdem æquiparat principali, ac fideiuſſori; Hoc idem tradit, & ſequitur ipſemet Bart. *conſilio ſuo 79. num. 2. idem concludit* P. de Caſtro *conſ. ſuo 20. in primo dubio volum. 2.* Angel. Aret. *in d. §. ſi igitur, num. 8.* Petr. Peckius, *in d. l. 1. præcitato §. eſt autem nobis, numero 4.* ac plures alij; Sic quoque tenuit Rota Romana in vna Portugallenſ. pecuniaria coram D. Capi-

ſucio

fucio die 23. Junij 1552. teste Verral. decis. sua 94. parte 2. Pro contraria autem opinione considerari solent infrascripta; &

66 Primò, textus in l. finali, ff. eodem, de Institor. vbi talis proponitur facti species; Præposui libertum meum mensæ nummulariæ; misit libertus iste Titio litteras, quibus significauit ei, quòd apud mensam habebat centum, & ad certum tempus nunciauit ei debere, dubitatur ibi; an vigore illius epistolæ libertus ille conueniri posset? & rñsum fuit à Scæuola Iurisconsulto pro negatiua, ecce tex. apertus institorē nō obligari.

67 Secundò principaliter cōsiderari solet, ideò institorem alicuius negotiationis ex contractu per eum cum aliquo inito non obligari, sed ipsius dominum dumtaxat conueniendum esse, quia is, qui contulit, fidem ipsius domini solūmodò sequi videtur, vt dicit text. in §. si igitur Institoria. Quod cum eo, & supra deduximus, ergo.

68 Adde imputandum esse contrahenti, si non fuerit scrutatus conditionem illius, cum quo contrahit ad l. qui cum alio de regulis iuris cum cōcord.

69 Suffragatur tertiò talis ratio. Nemini dubium est aduersus præponentem duplici via directa, scilicet, ac vtili proditum esse illi, qui cum illius institore contraxit, vt notatur in d. §. si igitur, & in §. finali, Instit. eod. tit. Quod cum eo, & in l. si institorem, ff. si certum petatur. De actione verò danda eius rei nomine aduersus institorem nullū verbum, ergo consequentia deducitur clara institorem non obligari; sic præcisè arguit Ronchegall. in d. l. eamdem, num. 175.

70 Accedit quarto loco, nam si aliter concluderetur, euenire facile posset, vt illud institoris officium posset alicui esse dānosum, domino non soluente; aduersus regulam, l. si quis ex signatoribus, ff. quemadmod. testamenta aperiantur; Quamobrem est inspicienda intentio contrahentium, iuxta l. non omnis, ff. si certum petatur, arbitrandumq; id non esse actum ab institore, vt ipse obligetur, ita vt de suo teneatur, maximè quia æquum est obligari eum solum modò, qui lucrū ex ea re est consequuturus, d. l. 1. in principio de Instit. Sic eleganter inter alios discurrit idem Ronchegall. præcitato num. 175.

71 Et hanc posteriorem sententiam veriorem esse, ac eam vti receptiorem amplectendam diiudico, eā enim sequuti sunt quoque inter alios Dominus Ronchegallus in d. l. eamdem d. numero 175. cum sequentibus, vbi etiam quæcumque ex aduerso obiecta fuere, & in contrarium excogitari possunt, acutissimè resoluit; ipsum consulas, M. Antonius Natta post plures relatos consilio suo 641. in primis numeris, Decius in l. si institorem, numero 5. ff. si certum petatur, vbi post Angel. in d. l. eamdem de duobus reis subdit, Quod institores, licet in mille litteris scribāt se debitores, non proptereà poterunt conueniri, quia videntur scribere institorio nomine, id quod etiā repetit in cons. suo 520. ac plures alij; addo Straccham de Assecurat. num. 78. P. Heigium in §. eadem ratione, numero 16. Instit. Quod cum eo. & D. Antonium Heringium Oldembergicum in suo celebri tract. qui de Fideiussoribus, cap. 27. parte 1. numero 136. & 137. vbi pulchrè, & hanc eamdem opinionem Curiam Parisiensem die 2. Iunij, anno 1551. pronunciando comprobasse testatur P. Costald. lib. 14. Pandectarum suorum aduersariorum par. 3. tit. de exercit. actione l. 1. §. est autem; Addo Matthiam Colerum decis. sua 248. lib. 2.

72 Vides ex his lector beneuole, difficultatem istam pro vtraque parte solidissimis tùm rationibus, tum pluribus scribentium authoritatibus communiri posse.

73 Ego, (vt hac in re meam quidem promam sententiam) arbitror multos extare casus, in quibus ipsemet dominus præponens ex facto sui institoris dumtaxat obligetur, ac multos etiam, in quibus idemmet institor conueniri

74 possit; eos autē omnes respectu vtriusque partis adeò doctè, & eleganter coaceruat, ac deducit Dom. Socin. senior consilio suo 154. per totum volum. 2. vt vniuscuiusque alterius opera procul dubio superuacanea videatur, ipsum igitur lector consulat; adeas quoque Alciatum in d. l. si Institorem, num. 10. vsque in finem, vbi eosdemmet casus repetit, atque prosequitur. Quemadmodum facit etiam Illustriss. Card. Tusc. d. Conclus. 224. num. 12. cum infinitis sequentibus

75 Nota tamē duos ex illis rectè impugnari per Decium in d. l. si Institorem, num. 5. & 6. quē sequitur etiam Ronchег. in d. l. eamdem, nu. 173. & 174. & Alc. in præcitata l. in fine; ad ipsos eūdem lectorē remito. Sat. n. mihi circa hoc loca tetigisse.

76 Præsciendum quinto principaliter, expressè requiri, quod ipsemet institor, qui præpositus est, sit maior vigintiquinque annis, vel si pupillus, aut minor, vt cum authoritate tutoris, vel curatoris præficiatur, l. verum, & l. quicumque §. final. ff. de Instit. sequitur excell. Soatius d. num. 13.

77 Non ignorādum sextò hanc actionem, quæ ipsi contrahenti cum institore, seu hæredibus eius cōpetit contra dominū, qui præposuit, ad l. nouissimè, ff. eod. dari primò ad id, quod ex cōtractu, vel quasi cum institore inito, debetur insolidum, ad l. ex contractib C. eod. item ad reddēdam pecuniam eius negotij causā depositam, quod per institorem exercebatur, ad l. Instit. C. eod. & sequitur excell. D. meus Soatius præcitato §. si quis Iussu, num. 16.

78 Obseruandū septimò principaliter pro complemento istius materiæ, nā si institor, vel præpositus delinquat circa munus ei iniūctū, illud quidem imputatur dño præponenti, ita vt damnum pecuniarum resarcire teneatur, arg. l. 1. §. familia de Publicanis, & l. 1. in princ. & §. 1. Titul. Nautæ, Caupones, & Stabular. cum concordantibus; & vbi quidpiam eius rei nomine dominus soluit, ha-

79 bet regressum posteà aduersus ministrum, qui eum conseruet indemnem, vt per Innocētium in c. t. in fi. vt lite contest. Sequitur D. Ronchegal. in d. l. eamdem, nu. 183. cum duob. seq. vbi latè de hoc notabili discurrit; sequi videtur quoque P. Bimius cons. suo 10. num. 51. & 52. volum. 1.

T Notan-

80 Notandum est tamen contrarium hac in re plurimis placuisse, dominum videlicet ex delicto sui institoris, seu præpositi minimè teneri, nec minus conueniri posse, mouentur ex notatis *in l.cotem, §.dominus, & l.final. §.sed Marcus, ff. de publicanis, iuncta l.ex maleficio. §.si quis absentis, ff. de actionibus & obligationibus, cum similibus.*

81 Addunt, quod dominus mandans suâ negotia institori, non censetur mandare, vt circa illa committat dolum, fraudem, seu delictum, *iuxta l.creditori, §. Lucius, in fine, ff. mandati cum concordantibus.*

82 Cõfirmatur tertiò isthæc opinio ex eo, quod in generali mandato nunquam intelligitur data facultas procuratori, vt ex suo facto, vel delicto faciat dominum incidere in pœnã, nisi expressè id fuerit dictum, *l. 3. §. procurator, & ibi glos. ff. quod quisque iuris*, Bart. & alij communiter *in l. iubemus, C. de sacrosanct. eccles.* Franc. Turzar. qui Communem dicit *in suis Communibus opinionibus, cap. 66.*

83 Accedit quartò generalis illa regula, quod vnus pro facto alterius regulariter minimè tenetur, cum pęna sequi debeat criminis authores, *l. sancimus, C. de pœnis*, & noxa caput sequitur *§. omnis, Institut. de Noxalib. actionib. & l. crimen, ff. de pœnis.*

84 Et ideò scribunt omnes legem illam siue communem, siue municipalem esse odiosam, & rigoris plenam, qua alter pro alterius delicto punitur; itá eleganter post Baldum, Socinum seniorem, Decium, ac alios Clariss. Menoch. *consilio suo 53. numero 9. & 10. volumine 1.* pulchrè de hoc eodem axiomate Monarcha Iurisprudentum D. Farinacius *de Delictis, & pœnis quæst. 24. num. 1.*

85 Et hanc sententiam in præcisis terminis institorum, sequuti sunt inter alios duo Clariss. viri, ac nunquam satis laudati, Laurẽtius à Pinu *consilio suo 151. per totum*, & Vincentius Honded. *consilio suo 96. num. 18. cum seq. volum. 2.*

86 Ego in tanto opinionum anfractu arbitror, pro ipsis opinionibus sedandis ita distingui posse.

87 Aut ipsemet institor, siue prępositus deliquit sciente, vel mandante domino, aut eo ignorante, seu absente; si primò, nemini dubium est, eũ ex delicto ipsiusmet præpositi teneri, secus si secundò; isthæc autem distinctio clarè cõprobatur *ex textu in d. l. cotem, §. dominus, & in d. l. finali, §. sed & Marcus, de Publicanis*; & sic inter ceteros animaduertit Castrens. *in l. 1 §. quod nouissimè, ff. eodem de Publicanis*, & tetigit Ronchegall. *in d. l. eamdem, num. 184. vers. Quod intelligas.*

88 Nota tamen, quod in dubio intelligetur deliquisse ipsomet domino ignorante; præsũptio est enim dominum censeri ignorare, quæ à seruo suo geruntur, pulchrè Cl. Menoch. *lib. 5. præsumpt. 27. nu. 4 & 5.* vbi subdit idem iuris esse, & in homine libero, is enim nec etiam præsumitur deliquisse voluntate, & consensu sui patroni.

Alio modo secundo loco pro conciliatione distingui potest; Aut ipsemet institor deliquit
89 extra officium, in quo à domino deputatus est, & tunc pro eius delicto dominus minimè
90 tenetur, Aut verò deliquit circa officium, in quo à domino deputatus est, & tunc pro eius delicto eumdem teneri certi iuris est; sic in simili de famulo, an, & quando pro eo dominus teneatur, distinguendo docuit Clariss. Farinacius *dicta quæstione 24. numero 49. & 50.* vbi infinitos propemodum deducit; Conferunt etiã scripta per Pinũ, *dicto consilio 151. numero quarto.* Hanc distinctionem in his præcisis terminis loquendo de institore, sequutus est Stephan. Gratian. *decisione sua Marchiana 56. numero 18. & 19.*

91 Alij tertio loco sic distinguendum autumarunt; Aut ipsemet dominus præponens potest accusari de culpa malę electionis, quod scilicet elegerit in institorem hominem nõ idoneum, & quem quilibet diligens paterfamilias nõ pręposuisset, & sic ex eius delicto proculdubio tenetur, imputandum enim sibi, cur talem præposuerit.

92 Aut verò de tali electione minimè tedargui potest, & tunc secus; sic præcisè Doctores omnes *in d. §. quod nouissimè*, & in specie P. de Castro.

93 Quarto loco cogitabam, si ita etiam distingui posset pro supradictarum cõtrariarum opinionum conciliatione;

Aut dominus præponens ex delicto sui institoris aliquid commodi percepit, aut non; si primò, sine dubio ex eius delicto tenetur, ac conueniri potest: secus si secundò. sic in simili de delicto commisso à seruo, distinguendo docuit Menochius, *dicto consilio quinquagesimotertio, numero decimoquinto.*

His breuitate maiori, qua potuimus tùm ad clariorem huiusce materiæ intelligentiam, tum ad faciliorem tyronum cognitionem sic præmissis, reliquum modo est, vt ad id, quod instituti nostri est, particulariter deueniamus;

94 Ambigitur itaque hic cõgruo loco, an libro rationũ institoris plena fides contra dominum adhibeatur?

95 Hic obiter nota institores, siue administratores teneri librum separatum, & rationes separatas conscribere, prout eleganter docet inter alios Clariss. Decian. *consilio suo 11. num. 50.*
96 *in primo*, qui quidem libri ab ipsis edendi sunt, ac restituendi mortuis ipsis mercatoribus præponentibus eorum hæredibus, vt post alios clarè firmauit Guid. Papa *singul. suo 500.*

97 Cui quidem difficultati satisfaciendo, concludo breuiter pro affirmatiua; stante maximè approbatione ipsius domini præponentis, & dummodò ipsemet institor faciat id, quod de iure, vel ex consuetudine facere tenetur, & scribat verisimilia, & manu propria, sic post Crauet. *de Antiquit. temp. in d. vers. limitatur quarto, num. 30.*

num. 30. & 31. D. Ioseph. Ludouic. *Conclus. sua* 29. *pag.* 27. *col.* 1. *vers. amplia* 17.

98 Sic etiam, quod magis est, simplex scriptura priuata ipsius met institoris probat cōtra eumdemmet præponentem, Rota Genuens. pulchrè *decis. sua* 186. *num.* 4. Et hæc sufficiant.

Quædam Notabilia in hac eadem institorum materia non spernenda deducuntur.

1 ACtio institoria an sine cessione domino competat? vide Francisc. Marc. *quæst. sua* 9. *vol.* 1.

2 Quæ requiruntur, vt ex contractu ipsius institoris agere possit? vide eumdē *quæst.* 469.

3 An institores ex contractu tempore præpositionis celebrato post finitum illud officium, rectè conueniri possint, maxima est controuersia. Videndus Hieronym. Treuther. *vol.* 1. *suarū iuris disputation. disputatione* 24. *thes.* 7. *in fine, & in cōmentarijs ad Tandectas ad titulū de Institor. act. pag. mihi* 924. Adeund. quoque Caballin. *Millelog. sua* 235. *per totum par.* 1. Addo Bart. ante omnes *in l.* 41. *num.* 6. *ff. si certum petatur.*

4 Institor dicitur habere generale mandatum ad omnia faciendum, quæ tangunt ipsum negotium cui præpositus est, Decian. *cons.* 29. *num.* 11. *volum.* 1.

5 Institor nō differt à famulo quoad periculū rei sibi subtractæ, idem Decian. *d. consil. num.* 12.

6 Institoris confessio probat contra dominū, Cephal. *consil.* 603. *num.* 54.

7 Socium, vel institorē, vel negotiationi præpositum, qui aliquem dicit, probare legitimè debet, Bimius *cons.* 216. *num.* 9. & *num.* 77. *in tertio.*

8 De conditione institoris non curatur, quoniam si minus idoneus fuerit, sibi tribuere, & imputare debet, qui eum præposuerit, *l. sed etsi quis, ff. de Institoria*; Sequitur Bimius *cons.* 10. *num.* 22. *vol.* 1.

9 Dicta in iure de institoribus trahuntur hodie ad factores, & ad quoscumque alios administratores, Alba *consil.* 104. *num.* 6.

10 Quando sunt plures institores, exercitores, vel socij vnius negotiationis, & administrationis, si fiat actus per vnum de volūtate aliorum, perinde est, ac si ceteri omnes fecissent, Alba *cons.* 744. *num.* 1.

11 Sicut ex contractu institoris potest dominus conueniri, ita ex contractu domini conuenietur factor, seu institor, quòd esse notabile, *text. est in l.* 1. *§. penult. ff. de exercit.* Ex contractu verò institoris non aget dominus, nisi actione cessa, vel in subsidium, putà si factor aufugisset, aut aliter soluēdo non esset, *text. in l.* 1. *ff. de Instit.* ita docet Ang. *in l. cum te in Gallia, nu. finali, C. si cert. petatur.* Sequitur Ias. *in l. si Instit. in fi. ff. eod. si cert. pet.*

12 Præpositi alicui negotiationi, eo ipso quòd fugerint, seu decoxerint, censentur reuocati, Benuenut. Straccha, *de Decoctoribus par.* 3. *nu.* 51.

13 Institorem alicui apothecę præpositum volens reuocare, edictum ante illam apothecam publicè præponere debet, vt nemo cum illo contrahat, Maranta *in suo Speculo, in sexta parte, in versic. citatio num.* 90. vide Bart. *in l. vnica num.* 9. *C. de satisdation.* Et hæc satis.

14 Latius de materia vide penes Sebastianum Hornmold. *in suo Repert. sententiarum in versic. Institor.* Oinotomum *Instit. tit. Quod cum eo, §. Institoria, per totum*, vbi latissimè Bertachin. *in suo Repertorio, in versic. Institor.* Marantam *in suo Speculo par.* 4. *Iudiciorum, distinctione* 22. *ferè per totam*, Stephan. Daoyz *in suo Iuris Ciuil. septimo tomo, in vers. Institor.* vbi pulchrè. Indicem tractatuum *in versic. Institores*, & Arismin. Tepatum *lib.* 2. *sententiarum iuris, tit. de Institoria*, vbi omnium elegantissimè.

Adeundi sunt quoque compilatores decisionum Rotæ Genuens. *in pluribus decisionibus*, sed præcipuè *in* 14. ibi enim de hac materia latissimè disseritur.

De Libris Rationum alicuius societatis.

SVMMARIVM.

1 *Liber rationū societatis plenè inter ipsos socios probat, & tàm pro scribente, quàm contra eum.*
2 *Ratio.*
3 *Quod non solum procedit in paruis summis, sed etiam in magnis.*
4 *Ratio.*
5 *Amplia, quando liber iste fuit indifferenter scriptus ab omnibus socijs.*
6 *Item licet fuerit dumtaxat conscriptus ab vno ex socijs, qui tamen scribere consueuerit.*
7 *Ratio.*
8 *Mandatum præsumitur ex scientia, & patientia.*
9 *Liber rationum societatis non probat inter socios, cum non continet verisimilia.*
10 *Quæ sint verisimilia iudicis arbitrio relinquitur.*
11 *Item non probat, quando complecteretur dūtaxat data per scribentem socium, & non ab eo recepta.*
12 *Ratio.*
13 *Quæ parcella dicantur connexę. vide Menochium.*
14 *Liber rationum societatis pariter non probat inter socios, quando alterius manu, quàm vnius ex socijs scriptus esset, etiamsi is qui scripsit, ab altero sociorum adhibitus fuisset ad scribendum altero tamē non mandante.*
15 *Ratio, & num.* 16.
17 *Libro ipsius societatis non creditur ad fauorem socij, qui solus in libro scripsit, vbi scriptum non est verisimile.*
18 *Liber societatis conscriptus ab institore, ab omnibus socijs approbato, & illi muneri expressè delegato, probat inter socios.*
19 *Non probat autem, si in ipso conscriberentur alia, quàm attinentia ad illam negotiationem, de qua agitur, & de qua contracta fuit societas.*
20 *Liber sociorum ad hoc vt probet, non debet continere lituras,*

lituras, cancellationes, lacerationes, & similia.

21 *Debet benè continere diem, mensem, & annum.*

22 *Socius tenetur alteri socio exhibere libr. ipsius societatis.*

23 *Quinimò si non exhibeat requisitus, amittit causam. Ratio ibidem.*

24 *Et nō solum amittit causam, sed super exequutione contra eum iurari potest etiam in litem.*

25 *Videndus Bimius consilio suo 182. in secundo, vbi latè de hac materia.*

26 *Intitulationi, & inscriptioni libri societatis stādum est. ex ea enim tacita scribentis intētio colligitur, ibidem.*

27 *Si libri rationum societatis communi nomine inscripti sint, ex tali intitulatione potest argui extare societatem communem.*

28 *Si socius habeat aliquid scriptum contra se in suo negotiationis libro, & disputatio non sit cum socio, sed cum tertio, ad cuius fauorem scriptum legitur, ex illo eodē libro probatio oritur ad fauorem illius tertij contra ipsummet socium librum penes se habentem.*

29 *& 30. Ratio.*

31 *De materia huius capitis. videndus D. Hector Felicius in suo tract. de Societate, per totū, & præcipuè, c. 38.*

De Fide, & probatione Libri rationum societatis, clara & dilucida explanatio.

REctè fecisse videbor, si posteà quā de fide, & probatione libri rationum ratione suæ administrationis ab aliquo concepti verba facere cępi, hunc etiā casum de fide libri rationum societatis subiecero. Dubitatur igitur apud scribentes, an ipsimet libro rationum inter negotiationis socios fides sit adhibenda? Qua in re aduertēdum est, Doctor. hoc in casu loqui, cum eorum fides de publico non est approbata, nam vbi approbata est, cessat dubitatio.

1 In hac igitur difficultate regulam cū Alex. sic statuo. Librum rationum societatis plenè inter ipsos probare, & tam per scribentē, quàm contra eum; sic idem Alex. *consil suo* 186. *num.* 1. *lib.* 2. motus *ex l. inter chartulas, C. de Conueniend. fisc. debitor. lib.* 10. *& ex l.* 1. *ff. de duobus reis.* Sequitur in terminis post alios Cl. Decian. *cons. suo* 29. *nu.* 33. *in secundo,* Portius *consil.* 114. *num.* 10. Cęph. *cons.* 678. *num.* 14. Bimius *cons.* 136. *num.* 39. *in secundo, & plures alij.* Addo D. Hectorem Felicium *de Societate cap.* 38. *numero* 15. *vbi plures alios concordantes deducit.* & nouissimè Clariss. D. Ioseph. de Rustic. *ad l. cum Auus, de Conditionibus & demonstrationibus in proœmio cap.* 2. *num.* 26. vbi subdit hoc præcipuè procedere, quando dictus liber continet verisimilia.

2 Et ratio quoque est in promptu, quia eorum personæ inter eos adeo approbatę sunt, vt vnus non valeat factum alterius improbare; & verè in hoc oēs cōueniunt, quādo liber ab vtroque sociorū est scriptus, hoc est modo parcella vna ab vno, modò altera ab altero, vt vsu venit, ita post Bal. Alex. & alios, Crauet. *de Antiquitatib. d. versic. quarto limitatur nu.* 59. quem præcisè sequitur Clar. vir D. Menoch. de Arbitr. *Casu* 93. *nu.* 4. His accedunt Cęph. *d. cons.* 678. *num.* 14. & Fab. Turret. *cons. suo* 100. *num.* 39. *in primo, vbi concordantes adducit* Menoch. Berret. & Bertazzol. *cons. suo Crimin.* 224. *num.* 2. *lib.* 2. Addo post hæc scripta Schuuartzenthaler, *de Stipulation. pag.* 873. *nu.* 84. 85. *&* 86. Hectorem Felicium *d. cap.* 38. *num.* 19. & eruditiss. D. Munoz. de Escobar, *in suo elegāt. tract. de Ratiocin. Administrat. c.* 12. *in primis numeris.*

3 Id quod non solum procedit in paruis summis, sed etiam in magnis, in libro enim ipsorū sociorum non fit hæc differentia, Crauet. *d. loco num.* 61. & Ioseph. Ludouic. *Concl. sua* 29. *pag.* 73. *col.* 2. *vers. amplia* 19. Addo eruditiss. Scacciam *lib.* 2. *de Iudic. Causarum Ciuilium, cap.* 11. *num.* 182.

4 Quandoquidem inter ipsos socios proceditur de bono, & ęquo; & sola facti veritate dūtaxat inspecta, vt dixerunt Angel. & Bald. Socsen. & alij, quos referr, & sequitur Decian. *cons. sua* 97. *num.* 27. *lib.* 2. & Fab. Turret. *d. consilio suo* 100. *num.* 43. *in primo.*

5 Ampliatur autem communis ista cōclusio, vt præcipuè procedat, quādo liber iste cōis fuit indifferenter scriptus ab omnibus socijs; hoc enim casu à fortiori præsumitur scriptus de voluntate, & cōsensu omnium, & propterea inter eos plenam fidem faciet: ita post Bald. Alexād. Corneum, Socin. senior. Deciū, & Crauet. necnō plures alios, docuit Clariss. Dom. Menoch. *lib.* 3. *præsumpt.* 62. *num.* 4.

6 Ampliatur secundò, vt etiam procedat, licet ipsemet liber fuerit conscriptus dumtaxat ab vno ex socijs, qui tamen scribere consueuerit; hoc enim casu, quoniam scriptus præsumitur cōsensu aliorum, plenè etiam inter eosdē probabit; sic post Alex. Crauet. & alios Menoch. *d. præsumpt.* 62. *num.* 1. *cum sequentibus.*

7 Et ratio est etiam in promptu, nam præsumitur, sic mandatum ab alijs socijs, qui scienter passi sunt illum scribere.

8 Mandatum enim præsumitur ex scientia, & patientia, prout post Innocentium, & plures alios relatos docuit idem Menoch. *lib.* 2. *præsumptione* 15. *in secunda declaratione.* Adde de mādato. Quod liber conficiatur, dici etiam constare, si socio sit permissa administratio, quia permissa ei administratione, censetur ei mandatū, quod librum conficiat, cum de administratis teneatur reddere rationem, & ratio sine libri confectione reddi non possit. pulchrè Felicius *d. cap.* 38. *num.* 79.

9 Limitatur autem hæc eadem cōmunis sententia varijs modis; & Primò, vt non procedat, quando hic liber non continet verisimilia; sic post Bal. *in Rubrica de Fide instrumentorum,* Crauet. *dicto versic. quarto limitatur, num.* 60. idem *cons. suo* 75. *num.* 23. & Clariss. Menoch. *d. Casu* 92. *num.* 5. Sequitur hoc idem Berret. post plures relatos *consilio suo* 26. *num.* 9. Mascard. *d. Conclusione* 976. *num.* 83. *&* 85. & nouissimè Beust. *in dicta l. admonendi, numero* 103. Addo Schuuartzenthaler *in præcitato suo tractatu de Stipulationibus, pagina* 874. *num.* 87. & Dom. Felicium *d. cap.* 38. *numero* 32.

necnon

necnon D. Petrum Sanz. *de Diuisione bonorum lib. 2. cap. 9. num. 6.* Quæ autem sint verisimilia, iu-
10 dicis arbitrio, considerata causa, qualitate personarum, & sociorum, & considerata quantitate bonorum relinquendum existimo. Ripa *in d. l. admonendi num. 129.* Tiraquel. *in l. si vnquam in præfatione num. 51. C. de renocandis donationibus:* & Crauet. *d. conf. 75. num. 23.* Addo Scacciam *dicto cap. 11. num. 294.* & Felicium *d. cap. 38. num. 33.*

11 Declaratur secundo loco, memoratam cõclusionem minime procedere, quãdo ipsemet liber complecteretur dumtaxat data per scribentem socium, & nõ accepta ab eo, atque ita non esset liber rationum in forma dati, & accepti. Sic præcisè post Bald. Ias. Purpurat. & alios D. Menoch. *d. Casu 92. num. 6.* vbi etiã subdit librum rationum malè confectum probare solummodo contra scribentem; non autem pro scribente.

12 Hic enim socius, qui vult iuuari cõtra suum consocium libro illo, debet etiam pati in commodum eius, quod ab eo suscepit ratione connexitatis rationum. Sequitur hanc eamdem declarationẽ D. Mascard. *d. Concl. sua 976. nu. 86.* & nouissimè Schuuartzenthal. *de stipulationibus, pag. 874. num. 88.* Addo P. Sanz. *d. cap. 9. nu. 7. in fi.*

13 Quæ autem propriè dicantur connexæ parcellæ; videndus idẽ Menoch. *d. lib. 2. Cent. 1. Casu 95. per tot.* & tradita per nos supra *cap. de Connexis.*

Hanc eamdem declarationem, sequutus est post plures alios relatos D. Felic. *d. cap. 38. num. 34.* vbi cum Bart. *in l. comperimus, C. de Nauicul. lib. 11.* Subdit, quod in eo scribi debent ea, quæ recipiuntur, & nominatim à quo recipiuntur, & ex qua causa, & similiter videantur, nominatim apponendo diem, quia aliàs si non ita scriberentur, non posset cognosci, si quid fraudis, & machinationis fuisset admissum, & non diceretur reddita ratio, & latius vt per eum, quem consulas.

14 Declaratur tertiò, vt locum sibi non vendicet recepta ista conclusio, quando liber ipsius societatis alterius manu, quàm manu vnius sociorum, scriptus esset, etiamsi is, qui scripsit, ab altero sociorum adhibitus fuisset ad scribẽdũ, altero tamen non mandante: ita Alexander. *cõs. 186. num. 2. in 2.* ante eum Bald. *consil. 278. in tertio,* Sequitur Menoch. *d. Casu, num. 7.* & Schuuarzẽthaler *d. pag. 874. nu. 89. & 90.* vbi latissimè.

15 Ratio autem est in promptu, quia vt scripturæ huius socij fides adhibeatur, constare debet, esse scripturam ab eo confectam; iuxta regulã *l. Diuus, ff. de milit. testamento.*

16 Et dum manu alterius, quàm socij scribitur, alter socius non dicitur illi cõsensisse, atque ita eius personã approbasse; Quapropter illius scriptura ei nocere nõ dẽt quamq̃ prodesse possit.

17 Quinimò libro ipsius societatis non creditur ad fauorem socij, qui solus in libro scripsit, vbi scriptum non est verisimile; sic post Bal. in Rubrica, *C. de fide instrumentorũ,* Crauet. & alios Cæphal. *consil. suo 475. num. 3.*

18 Claudicat tamen supradicta limitatio, quando is liber fuisset cõscriptus ab institore ab omnibus socijs approbato, & illi muneri expreisè delegato; sic post Alexãd. Castrens. Crauet. & alios pulchrè Cl. Menoch. *d. Casu 92. num. 9. & de præsumptionib. cap. 62. numero 5.* Sequitur quoque post infinitos alios relatos, Decian. *cons. suo 60. num. 1. & 2. in secundo,* P. Bimius *consilio suo 96. numero 24. in primo,* & D. Mascard. *præcitata Conclus. 976. num. 94.* Addo Clariss. D. Munoz de Escobar. qui & ipse omnia supradicta docuit, *d. c. 12. num. 3. & 4.* & D. Petr. Sanz. *de Diuisione Bonorum lib. 2. cap. 9. numero 7.* vbi subdit hoc in casu ex dicto libro oriri probationem etiam in fauorem tertij, & latius, vt per eum.

19 Declaratur quartò, vt pariter minimè locũ habeat, si in ipsomet libro comprehenderẽtur alia, quàm attinentia ad illam negotiationem, de qua agitur, & de qua contracta fuit societas, sic post Alexandrum, & Decium, Cl. Decian. *d. conf. suo 60. num. 10. in secundo.*

20 Limitatur quinto, quotiescumque in ipsomet libro adessent lituræ, cancellationes, lacerationes, remissiones, & alia huiusmodi, ex quibus falsitas argui posset. Quia dicta falsitatis suspitione stãte, liber ipse indistinctè, ac plenè minimè probaret, & maximè pro scribẽte; sic eleganter per multa iura, ac nonnullas scribẽtium authoritates docuit in terminis D. Felicius *in suo tract. de Societate, d. cap. 38. num. 36. cum nonnullis sequentibus,* vbi etiam tradidit, cauendũ esse à socio, ne librum ipsum rationum eo modo, quo fieri debet, cõficere prætermittat, quia contra eum daretur iuramentum in litem; subdit quoque ab eodem cauendum, ne in eodem libro cum negotijs societatis propria negotia scribat, quia talis culpa in eo deprehenderetur, quòd posset in litem contra eum pariter iurari; Nec dicat ipse, eo modo, librum confecisse, prout facere sciuit, quia non ob id excusatus erit à congrua libri confectione, & à congrua redditione rationum, & sibi imputet, si se immiscuit in negotijs peragendis, de quibus ignarus erat; & latius vt per eum.

21 Coarctatur sextò principaliter, quotiescumque liber ipse & diem, & mensem, & annũ minimè contineret, & ratio, quare supradicta apponi debeãt, est, ne rationes sint obscuræ, confusæ, & intricatæ; sic eleganter Felicius *d. c. 38. nu. 23. cũ nonnullis seqq.* Etsi enim in scriptura priuata, dies minimè requiratur *ad l. cum taberna, §. idem quæsijt de Pignorib.* nisi tamen dies sit de substantia; nihilominus hoc fallit in libro rationum, vt per Alex. *cons. 70. col. 3. lib. 1.* & D. Rol. à Vall. *cons. 92. num. 14. lib. 3.* Tetigimus nos supra *lib. 1. quæst. 3. num. 7.* Declara tamen, vt non ob id desinat probare contra ipsummet scribentem, licet non pro eo. Felicius *d. cap. num. 26.*

22 Obseruãdum est autem (vt omnia præcipua de hac materia complectar,) quod socius tenetur alteri socio exhibere libros ipsius societatis, *l. quadam in principio,* vbi Bartolus, Bald.

Ang. & alij communiter, *ff. de edendo*, cum alijs adductis per Nonium *conf. suo 63. num. 1. & seqq.* qui de Communi attestatur, addo Ioannem de Mõtesperell. *conf. suo 22. num. 11.* Petrũ Sanz. *de diuisione bonorum lib. 2. d. cap. 9. numero 2.* & Fabium Turretum *consilio suo 3. numero 1. in secundo.* Adeundus quoque D. Hector Felicius *in tract. de Societate c. 38. num. 11.* vbi subdit nõ satis esse, si rationes velit ostendere in chartis, & folijs, tenetur enim de necessitate conficere librum, nec ab ipsius libri confectione potest excusari, asserẽdo, quòd ad illum conficiendũ non fuerit requisitus, & per consequens ad ipsius editionem obligatus est: videndus idem *sub num. 41. & 42.* vbi latè, *& cap. suo 31. numero 59.* vbi subdit Socium ipsum ad editionem dicti libri teneri, etsi reus existat, concordantes adducit Alciatum, & Beroum.

23 Quinimò si non exhibeat, requisitus, succũbit postea in causa. Turret. post Socin. & Plot. *d. conf. 3. num. 16.*

Nec sanè mirum. Libros enim non exhibẽs, quos tenetur, præsumitur malam, ac iniustam causam fouere. Afflict. Paris. Crauet. Plot. & alij, quos refert, & sequitur D. Menoch. *de præsumptionibus lib. 2. præsumpt. 91.*

24 Et non solum amittit causam, sed contra eũ posteà super exequutione in litẽ iurari potest; sic post Bal. Straccham, Petrũ de Vbald. Plot. Nonium, & alios Turret. *d. consil. suo 3. num. 21.* Sequitur hoc idem P. Bimius *consilio suo 50. num. 112. volum. 1.*

25 Videndus idem Bimius *consilio suo 182. per totum in secundo*, vbi an, & quando creditor vnius ex socijs possit alterum socium cogere ad exhibendum ipsius societatis librum, pro eo, quòd eius intersit, & an eius amissio iuramento probari queat, multaq; & complura alia de huiusmodi libris conficiendis, & exhibendis, adeò acutè, & eleganter pertractat, vt nil proculdubio superaddi posse videatur, ad ipsum lectorem remitto.

26 Obseruandum principaliter secundo ipsius societatis librorum intitulationi, ac inscriptioni præcisè standum esse; sic post Bartol. & Socin. Bertazzol. *consil. suo Ciuil. 19. num. 30. & 31. in primo*, ex ea enim tacita scribentis intentio vtique colligitur. Montesperell. *consil. 38. num. 31.*

27 Hinc si libri ipsi rationum communi nomine inscripti sint, ex tali intitulatione potest argui extare societatem communem; sic eleganter Marcabrun. ab Anguill. *conf. suo 5. nu. 57.* Sequuti sunt Bart. Bald. Riminal. sen. Bertazzol. Straccha, Mascard. Menoch. ac alij, quos retulit, & sequutus est D. Hector Felic. *in suo tract. de Societate c. 11. num. 19. & 20.* vbi etiã subdit, quòd probatur societas, si in aliqua partita libri rationum quis socius nominatur, & latius, vt per eum. vide omninò D. Mascard. relatũ per Felicium *Concl. sua 1315. nu. 16. cũ seqq.* vbi pulchrè.

28 Notãdum postremo, Corrolarij quasi loco, quod si socius habeat aliquid scriptum contra se in suo negotiationis libro, & disputatio non sit cũ socio, sed cum tertio, ad cuius fauorem scriptum legitur, quòd ex illo eodem libro oritur sine dubio probatio ad fauorem illius tertij contra ipsummet socium librum penes se habentem. Nec mirum sanè.

29 Quidquid enim legitur scriptũ in ipso libro, præsumitur voluntate, & consensu ipsius socij scriptum, ac proindè cõtra ipsum plenè probare debet; sic eleganter post plures relatos Clar. Menoch. *lib. 3. præsumpt. 62. num. 6.*

30 Quinimò adde, quod in libro rationũ alicuius societatis scriptum est, de mandato omniũ sociorũ ritè præsumi scriptũ: ita Port. *conf. suo 125. nu. 2.* vbi adducit text. *in l. vel vniuersorum, ff. de pignor. act. cum concordantibus.* Et hæc satis.

31 Latius de hac materia disceptat Felicius *d. suo tract. de Societate per tot.* & præcipuè *d. cap. 38.* vbi inter cetera de Calculis, & Calculatoribus post editionem dicti libri factam, conficiendis, & eligendis, de eorumdemq; materia; plenissimè differit, atque pertractat. eum consulas, cõsulendus quoque Ioan. Gulielm. Guidobon. *aduocatione sua 76.* vbi nonnulla de hac materia.

De Libris Rationum, qui ab aliquo ratione sui officij conficiuntur, sermonem nunc habituri, de ijs prius, qui per aliquem ex officialibus de publico deputatis conscribuntur, tractationem instituamus.

De Libris Rationum officialis de publico deputati, elegans disceptatio.

SVMMARIVM.

1 *Liber rationum publici officialis, quamuis non sit persona publica, plenè tamen probat, & num. 2.*
3 *Et est verissima conclusio.*
4 *Ratio, & num. 5.*
6 *Idque præcipuè procedit, si fuerit conscriptus ab officialibus Principis, vel ab ipso deputatis.*
7 *Liber officialis de publico ad scribendum deputati plenè probat, etiamsi agatur de fauore ipsiusmet scribentis.*
8 *Comprobatur, & num. 9. & 10.*
11 *Contrarium multi.*
12 *Ratio.*
13 *Concilia, & num. 14.*
15 *Opinio D. Bolognetti hac in re deducitur.*
16 *Liber officialis publici probat etiamsi adesset statutum, quo caueretur, quod aliquid non posset probari nisi per instrumentum, quia posset adhuc probari per librum talis officialis publici.*
17 *Liber ipsius officialis non probat, cum agitur de graui crimine.*
18 *Exemplum.*
19 *Item non probat contra non subditum, & num. 22.*
20 *Ratio, & num. 21.*
23 *Liber prædicti officialis publici probat, siue sit Notarius, siue non, & num. 24.*
25 *Et magis statur illius libro, quàm depositioni testium contrarium asserentium.*
26 *Ratio, & num. 27. & 28.*

29 *Libro publici officialis, minimè creditur, quando vltra eum adesset proprius notarius, qui ad scribendum ea, quæ agerentur ab vniuersitate destinatus esset.*
30 *Limita quoad aliqualem præsumptionem.*
31 *Item ei non creditur, quando scribens ipse attestaretur de ijs, quæ ad eius officium minimè spectarent, & numero 32.*
33 *Libri confecti à publicis officialibus in concernentibus dumtaxat eorum officium, plenè probant.*
34 *Declara, & num. 35. & 36.*
37 *Quoddam notabile deducitur, & num. 38.*
39 *Liber publici officialis minimè probat, quando non contineret causam ipsius scriptionis.*
40 *Liber publici officialis productus à tertio contra tertium fidem facit, & num. 41. & 42.*
43 *Intellige, ac declara, & num. 44. & 45.*

1 Libro alicuius officialis de publico
ad scribendum deputati, quamuis
non sit persona publica, plenissi-
mam esse fidem adhibēdam, com
muni scribentium sententia rece-
ptum est, sic præcisè docuit post Bart. *in l. quidam, §. nummularios, in fine, vbi etiam Ias. ff. de edendo,*
Alexand. Soc. & plures alios D. Crauet. *in dicto versic. limitatur quarto, de antiquit. tempor. num. 62.*
sequitur hoc idem P. Paseth. *consil. suo 94. num. 1.*
Sola *in Constitutiones Sabaudiæ, tit. de Libris mercatorum glos. 2. num. 34.* Beccius omnium latissimè,
ac elegantissimè *consil. suo 5. num. 1.* Magon. *decis. sua Lucens. 59. num. 2.* Mascard. *conclus. sua 672. num. 9. & 673. num. 20.* & ex recentioribus D. Franc.
Monald. *cons. suo 24. nu. 7. cons. suo 88. num. 4. in 1. & cons. suo 5. n. 52. 78. n. 7. & 154. nu. 12. in 2.* Addo Ber
nard. Bombin. *cons. suo 60. per totum*, vbi per hanc
2 regulā consuluit scriptos in libro contumaciū,
vel bannitorum per officiales ad hoc deputa-
tos debere reputari tamquam contumaces, ac
bannitos, si aliter non constet.

3 Et hæc est verisima Conclusio, nec mirum
sanè, creditur enim quibuscumque personis,
hoc est, eorum libris, quando tales personæ à
4 publico sunt approbatæ. sic eleganter post Bur
sat. *consil. suo 105. num. 26.* Riminald. iun. *consil. 39. num. 1.* & plures alios D. Ioseph. Ludouic. *dicta conclus. 29. pag. 72. colum. 3. versic. amplia sexto.* Ad-
do Stephan. Gratian. *decis. sua Marchiana 137. numero 2. in fine,* & Paseth. *consil. suo 52. num. 12.* vbi
docet in simili, quod libris factoris, procurato-
5 ris, vel alterius de publico deputati, est plene
credendum.

6 Et ista Communis sententia præcipuè pro-
cedit, si ipsimet libri fuerint conscripti ab offi-
cialibus Principis, vel ab ipso deputatis, sic pre-
cisè post alios Paseth. *consil. suo 94. num. 1. & prius consil. suo 52. num. 13.* vbi docet hos libros præci-
puè contra deputantem probare.

7 Ampliatur autem memorata ista conclusio,
videlicet librū officialis de publico ad scriben-
dum deputati plenam fidem facere, vt proce-
dat etiam si agatur de fauore ipsiusmet scriben
tis, sic inter ceteros Bart. Castrens. Alexan. Ias.
ac plures alij relati per Mascard. *conclus. sua 976. num. 35.* sequitur P. Enriquez. nouiss. *cons. suo 56. num. 2.* Addo D. Scacciam *lib. 2. de iudicijs Causar. ciuil. cap. 11. nu. 115.* vbi pulchrè. Hoc idem sequi
quoque videtur Cl. Menoch. *de Arbitrar. lib. 2. Centur. 1. casu 91. num. 15. in fine.*

Et est verissima propositio, quæ hisce etiam
iuris rationibus fulcitur.

8 Primò consideratur text. *in d. l. quedam, §. nummularios, ff. de edendo, ibi.* (quarum probatio scri-
ptura, codicibusque eorum maximè contine-
tur, & frequentissimè ad fidem eorum decur-
ritur.)

9 Secundò consideratur, nam si libro alicuius
priuati administratoris, institoris, & procurato
ris pro scribente creditur, vt suo loco plenè di-
ctum fuit. Quanto fortius ei, qui fidem de pu-
blico consequutus est? Verè maior fides adhi-
10 benda est illi ratione publici officij, quam alte
ri cuilibet priuato, *argum. l. 2. C. de officio ciuilium iudicum,* quod in specie tradit etiam post Ias. Cra-
uet. *d. versic. quarto limitatur, num. 68.* quo loci ad-
uersus ceteros scribit libro ipsius publici offi-
cialis, etiam ad illius commodum creden-
dum esse.

11 Contrariam tamē hac in re opinionem pro-
bauit idem Bart. Ripa, Felin. ac multi alij relati
per eumdem Mascard. *d. conclus. sua num. 34.* Ad-
do Cæphal. *consil. suo 508. num. 2.*

12 In hanc autem sentētiam adducti sunt, quo-
niam videmus instrumentis notariorum, quo-
rum fides de publico probata est, fidem ad eo-
rum commodum non præstari, cum pro se in-
strumenta conficere non possint, *l. de eo, l. Diuus, ff. de fals. & C. de his, qui sib. adscrib. in test.*

13 Concordari tamen possunt hæ dissidentes
Doctorum nostrorum opiniones ex sententia
Mascard. *d. conclus. sua 976. num. 36.* post alios ibi
relatos, vt ista postrema scribentium sententia
locum habeat contra tertium, qui non appro-
basset, & cum quo res gesta non esset, vel quan
do officialis publicum munus exercens scribit
aliquid alienum ab eius officio, tunc enim non
probat pro se.

14 Prima autem procedat, quando scribit ali-
quid spectans ad officium eius, quia tunc pro-
bat etiam pro se. Dominus autem Bolognet.
15 *in l. 1. num. 25. C. de edend.* fuit in alia opinione, ar-
bitratus est enim ibi post plures Doctorū opi-
niones relatas semiplenā ad fauorem ipsorum-
met officialium scribentium probationem ori
ri, ac plenam, accedente postea eorum iura-
mento. Vide per eum.

16 Sequendo primam opinionem vti veriorē,
ac communiorem.

Amplia, vt ea procedat, etiam si adesset statu
tum, quo caueretur quod aliquid non posset
probari nisi per instrumentum, quia posset ad-
huc probari per librum talis officialis publici,
sic præcisè post plures relatos, idem Dominus
Mascard. *d. conclus. 976. num. 37. & 38.* vbi hanc
verissimam testatur, quidquid dixerit Rom. ac
non-

nonnulli alij, sequitur hoc idem Crauet. *dicto versic. limitatur quarto, num. 83. cum seq. usque in finem*, vbi omnium latissimè, & D. Ioseph. Ludouic. *d. conclus. sua 29. pag. 73. colum. 2. versic. amplia 23.* Hoc idem sequutus est quoque D. Scaccia *d. cap. 11. num. 122.*

17 Intellige tamē præmissam Conclusionem, quod liber officialis de publico deputati probat, quod procedat dumtaxat in ciuilibus, vel etiam in criminalibus, quādo tamen agitur de leui crimine, secus si de graui, puta, constitui-
18 tur quis procurator maleficiorum ab vniuersitate; Iste denunciator scribit in suo libro, quod talis tali die egit tale quid, ex quo crimen graue nascitur, certè tali libro in grauibus fides non adhibetur, sic post Alex. *consil. 75. colum. pen. circa finem, lib. 5.* D. Crauet. *de antiquit. tempor. d. versic. limitatur quarto, num. 75.* Addo post hæc edita visum Dominum Scacciam *d. cap. 11. num. 127.* vbi pulchrè.

19 Intellige secundo, quod ista conclusio non procedat contra non subditum; Contra eum enim tali libro officialis plenè non creditur; sic post alios Petrus Aemil. Verral. *decis. sua 155. numero finali, par. 2.* vbi ita etiam fuisse resolutum subiungit.

20 Nec mirum sanè. Si enim iste officialis electus ab vniuersitate examinaretur in testem, pro ipsa contra personam non subditam, certè eo casu nō videretur testis idoneus, per ea, quę habentur *in l. in tantum, §. vniuersitatis, ff. de rerum diuisione, & in cap. nuper, extra, eod. titulo.*

21 Ergò videretur absurdum, si daretur fides eius scripturæ in ea causa, in qua non esset integer testis. Hanc eamdem sententiam pluribus alijs fundamentis, ac rationibus corroborat, ac sequitur omnium elegantissimè Crauet. *di-*
22 *cto versic. limitatur quarto, num. 77. cum sequenti*, vide per eum.

Addo post hæc scripta Viuiū hanc eamdem opinionem insectantem, *decis. sua 184. nu. 5.* vbi adducit post alios Berret. *cons. 88. num. 19.* Cioff. *consil. 103. num. 1. & sequenti, in primo*, & Riminal. iun. *consil. 432. num. 10. cum sequenti, in quarto.* Huic eidem sententię subscripsit quoque D. Scaccia *d. cap. 11. nu. 148.* qui ex sententia Crauet. aliam deducit rationem, dicens ideo librum publici officialis contra non subditum non probare, quia eius persona fuit approbata per totam ciuitatem, & ideo probat tantum inter subditos, qui approbauerunt, secus contra extraneos, & non subditos, subdit tamen dictum librum qualem fidem facere, quod an verum sit; cogita.

23 Ampliatur secundò principaliter supradicta memorata conclusio, vt liber officialis publica authoritate deputati fidem faciat, siue is sit notarius, Bart. *in l. iubemus, §. sanè, il primo, C. de sacrosanct. Eccles.* & Ruin. *consil. 3. num. 9. lib. 4.* siue etiā non sit notarius, ita Bart. *in d. l. quadam, §. nummularios, ad finem, ff. de edendo*, & ibi Alexand. *in secun-*
24 *do notab.* & Ias. *num. 8.* inquiunt, quod illis datur plena fides, & Angel. addit, quod ita Communiter obseruatur, sequitur hoc idem Franc. Beccius *consil. suo 5. num. 1.*

25 Ampliatur tertiò, vt magis stetur his libris publicorum officialium, quam depositioni te-
26 stium contrarium asserentium, maximè quia probatio resultans ex depositionibus eorum, non potest esse nisi generalis, & vaga, & non concludens. Probatio autem resultans ex dictis libris est specialis, & certa, & sic tanto magis præualere debet. Innocent. & Canonistæ omnes *in cap. auditis, de præscriptionibus*, Soc. Crauet. & alij plurimi relati per Lanarium *consil. suo 43. num. 9.* vbi subdit, ex alio etiam magis standum esse dictis libris, quam testibus quia argueretur falsitas in dictis libris, quod non est dicen-
27 dum, cum semper sit facienda interpretatio,
28 vt falsum euitetur, adducit Bald. *in l. iurisgentium, §. quod ferè, de pactis, & in l. Imper. colum. 2. de statu hominum, cum alijs cumulatis per* Decium *cons. 189. num. 5. colum. 2.*

29 Limitatur autem eadem communis Conclusio, vt videlicet libro publici officialis plenè credatur, quando vltra eum adesset proprius notarius, qui ad scribendum ea, quæ agerentur ab vniuersitate destinatus esset; tunc enim nisi aliter constaret per scripturam ipsius notarij, non crederetur plenè libro ipsius præpositi. Sic eleganter per text. *in l. 2. C. de conuen. fisc. debitor. libro 11.* Gratus *consil. suo 122. num. 12. in 2.*

30 Sublimitatur tamen isthæc principalis limitatio, vt non procedat quoad aliqualem præsumptionem, quæ eo casu etiam oriretur, sic post Salicet. Ias. Alexan. & alios D. Hippol. Riminald. *consil. suo 335. num. 27.*

31 Coarctatur secundo loco supradicta principalis Conclusio; nam libris ipsiusmet officialis à publico deputati minimè fides adhiberetur, cum attestaretur de ijs, quę ad eius officium minimè spectarent, sic in terminis Ioannes Andreas post Nicolaum de Matarel. *in additionibus ad Speculat. tit. de instrumentorum editione, §. nunc dicendum, in additione magna, versic. sin autem, scripsit* per text. *in l. 3. §. hoc edicto, ff. Naut. Caupon. stabul.* sequitur Roman. *consil. suo 204. Pro discutienda, colum. 1. versic. sed etiam ex alio*, & post plures alios
32 relatos Becc. *cons. suo 5. num. 10.* vbi subdit, quod authoritas, quæ competit ratione officij, non debet vltra naturam ipsius officij operari. Addo Surd. *consil. suo 151. num. 88.* vbi post infinitos adductos perpendit textum *in l. si quis ex Argentarijs, §. rationem, ff. de edendo*, vbi licet aliàs Argentarij libro credatur, tamen fallit, quando in eo scripsit, quæ non concernunt officium eius, ac negotiationem. Hoc idem sequutus est nouissimè Scaccia *d. cap. 11. num. 123. & 124.* vbi similibus comprobat, vt per eum.

33 Et est verissima limitatio. Libri enim confecti à publicis officialibus, in concernentibus dumtaxat eorum officium, plenè probant, *l. in fraudem, §. quoties, de iure fisci, l. quadam, §. nummularios*, cum ibi notatis, *ff. de edendo*, cum suis concordan-

cordantibus deductis per Caballin. *Mill. suo* 57. *numero primo*.

34 Quod tamen intelligo in concernentibus solummodo munus dictorum officialium, pulchrè Clar. Eques D.Peregr. *consil.suo* 92. *num*. 1. *& 3. volum*. 2.

35 Vnde licet per libros præpositorum gabellis probetur solutio, vel non solutio gabellæ, non tamen plenè probatur contractus, si de eo principaliter agatur, vt pulchrè decidit Alexan. *consilio* 36. *Viso processu, col*. 1. *lib*. 5. Decius *in cap. cum causam, num*. 3. *de probationibus*, Socin. *cons*. 28. *Visis actis, col*. 2. *lib*. 2. & alij plures.

36 Sic etiam in simili, licet liber æstimi sit confectus ab officialibus à publico constitutis, non tamen probat hunc, vel illum esse dominum, vel possessorē, si hoc primo agatur inter alios, ita concludit Bald. *in l. quidam in suo, in fine, ff. de condit. instit.* idem Bald. Salicet. Paul. & alij *in l. sollemnibus, C. de rei vendic.* & post plures alios relatos Cabal. *d. Mill.* 57. *num*. 2.

37 Hic tamen obseruandum est, (& est pulchrū dogma,) ꝙ licet liber gabellarij non probet super re non spectante ad eius officium, nihilominus, si res habeat connexitatem cum eius officio resultat probatio etiam super illa re annexa, & gesta partibus præsentibus, exemplum deduximus *in cap. sequenti, num*. 11. diximus enim ibi, quòd si emptor præsente venditore puta Titio, dicat gabellario, soluo gabellam domus emptę à Titio, & ita ipso præsente scribatur, dicitur probata emptio, tamē ad gabellarium nihil spectat de contractibus, sed solum de solutionibus gabellæ.

38 Et ratio (mea sententia) est in promptu; quia solutio gabellæ partibus præsentibus necessario præsupponit emptionem, & venditionem, sicut accessorium præsupponit principale, quare si nominatus venditor interuenit actu positiuo in solutione gabellæ, ex ista probatione nascitur inseparabiliter probatio venditionis. Sic præcisè post Crauett. declarauit traditionem Alexand. Socini, ac sequacium, de qua *num*. 35. Scaccia *d. cap*. 11. *num*. 125. *&* 126.

39 Limitatur tertiò principaliter supradicta Conclusio, quando ipsemet liber à publico officiali conscriptus minimè contineret causam ipsius scriptionis, nam tunc minimè probaret, sic post Bartolum, Romanum, & Alexādrum, Do. Menochium *consil. suo* 23. *num*. 13. Beccium *cons*. 5. *num*. 8. ac plures alios D. Surd. *cons. suo* 151. *num*. 87. *in secundo*.

Sed pulchra pro coronide huius materię oritur hic dubitatio, & est. An liber publici officialis ratione officij desumptus, productus à tertio, contra tertium fidem faciat?

40 In huiusmodi difficultate Hippol. Riminal. *consil. suo* 334. *num*. 26. post alios ibi relatos concludit pro affirmatiua, ac exemplificat in argentario, nummulario, & publico mercatore, quinimò *sub numero* 27. docet, quod liber illius officialis, qui non tenetur ex necessitate officij sui tenere librum, qualem, qualem fidem inducit.

41 Eiusdem opinionis extitit etiā Clarissimus vir, & Eques Dominus meus Peregrinus *consil. suo* 92. *nu*. 1. *in* 2. vbi clarè docuit plenam, & hoc casu ipsius libris fidem adhibendam esse, contra Ias. *consil. suo* 103. *colum*. 1. *lib*. 1. qui dumtaxat eis semiplenè credi arbitratus est. Addo post hæc scripta D. Bursatum *consil. suo* 87. *num*. 7. & eruditissimum D. Mascard. post plures relatos *conclus. sua* 978. *num*. 2. vbi post Angelum dicit, quod ita communiter obseruatur. Videndus quoque post hæc edita visus D. Scaccia *dicto cap*. 11. *num*. 116. vbi pulcherrimè, & D. Hector Felicius, *allegat. sua iuris* 11. *num*. 38. *par*. 1. confirmatur autem isthęc conclusio tali ratione.

42 Liber huius officialis à publico deputati probat etiam ad fauorē ipsorummet officialium scribentium. Scaccia inter ceteros *d. cap*. 11. *numero* 115. & nos *supra num*. 7. *cum sequentibus*; ergo a fortiori debet probare ad fauorem tertij contra tertium, quia si non probaret pro tertio, multominus probaret ꝓ seipso. Scimus enim, quod testis admittitur in causa aliena, sed non in causa propria propter affectionem, & interesse.

43 Intellige tamen hanc Conclusionem primò procedere, quando ipsemet officialis fuit deputatus ad scribendum, secus si ad recipiendum tantum. Sic post Iasonem, Curtium, Crauettam, & alios idem Mascard. *citata Conclusione, numero* 4.

44 Intellige secundò loco, vt procedat quoad eos, cum quibus res gesta sit, secus contra tertium absentem. Sic post Alexandrum, Crauettam, Menochium, Bursatum, & alios idem Mascard. *d. conclus. num*. 5.

45 Qualiter autem id intelligatur, vide quæ latiori folio scripsimus, *cap. sequenti, num*. 10. *cum sequentibus*, ibi enim dicta hic volumus pro repetitis haberi, & hæc sufficiant.

Videndus de hac materia Schraderus *in d. l. admonendi, num*. 269. vbi latè.

De Libris Argentariorum, seu Nummulariorum accurata, & elegans disceptatio.

SVMMARIVM.

1 *Argentarius duobus modis apud Latinos Scriptores vsurpatus, & num*. 3.

2 *Alciati opinio lib*. 1. *Disputat. cap*. 25. *deducitur, quæ tamen parum probatur P. Rebufo*.

4 *Ars argentarij Romæ parum honesta fuit*.

5 *Argentarius à Scæuola fuit vsurpatus pro coactore*.

6 *Quid sit propriè coactor ex sententia Alciati explicat Author*.

Doctrina

7 *Doctrina Bologneti de Argentarijs affertur, & numero 8.*

9 *Argentarius vnde dictus sit, explicat Author, & numero 10. & 11.*

12 *Quid sit collybus. itidem docet Author.*

13 *Argentarij officium fuit adinuentum iure ciuili Romanorum.*

14 *Argentarij varijs nominibus appellabantur.*

15 *Argentarij, & Mensarij erant vnum, & idem ex multorum sententia.*

16 *Contrarium sensere Sigonius, & Massinius.*

17 *Author cogitandum relinquit.*

18 *De Argentarijs latissimè differunt D. Pancirolius, & Massinius.*

19 *Tripliciter potuit contingere, vt Argentarij libro fueris fides adhibita.*

20 *Libro Argentarij plenè credebatur etiam ad eius commodum, & pro se ratio ibidem, & num. 21.*

22 *Contrarium sensit Bart Fundamentum eius.*

23 *Author non recedit à priori opinione.*

24 *Soluitur fundamentum Bartoli.*

25 *Liber Argentarij fidem faciebat pro se, etiam in summis magnis. ratio ibid.*

26 *Contrarium Decius.*

27 *Decij opinio qualiter procedat, explicat Author ex sententia Menochij.*

28 *Quæ summa sit magna, & indiscreta, à Iudicis arbitrio pendet.*

29 *Liber Argentarij fidem faciebat etiam pro se, quando continebat rationes ita connexas, quarum pars acceptari, & pars repudiari non poterat.*

30 *Liber Argẽtarij minime probabat ad eius commodum in multis casibus, de quibus, & numero 31. 32. 33. & 34.*

35 *Liber Argentarij contra eum fidem faciebat, ratio ibidem.*

36 *Liber Argentarij fidem faciebat quoque contra tertium.*

37 *Probatur, & num. 38.*

39 *Declara.*

40 *Argentarius tenebatur edere libros suarum rationum actori ad fundandam eius intentionem, & num. 45.*

41 *Rationes, & num. 42. & 44.*

43 *Argentarij, & nummularij an essent vnum, & idem, videndus D. Menoch.*

46 *Argentarius tenebatur edere dictos suos libros non solum semel; sed & pluries, si opus erat, & ex causa.*

47 *Secus tamen erat respectu personæ priuatæ, & nu 49.*

48 *Causæ, ob quas argentarius iterum edere cogebatur suarum rationum libros, enumerantur per Pacianum de Probationibus.*

50 *Hæres argentarij tenebatur, & ipse edere libros rationum defuncti.*

51 *Ratio.*

52 *Etiam ille, qui desierat artem argentarij exercere, tenebatur edere libros rationum conscriptarum tempore, quo ipsam exercebat.*

53 *Argentarius tenebatur edere dictos libros etiam contra se, si modo mandatum de scribendis illis ab actore, vel eius procuratore illi factum erit.*

54 *Argentarius dolo, vel lata culpa dictos libros non edens, damnabatur in id quod intererat petentis.*

55 *Argentarius quid in casu editionis edere teneretur, colligitur ex l. Argentarius, §. edi autem, ff. de edendo.*

56 *Argentarius an teneretur cuilibet, vel ei tantum edere, qui rationes mandauerat conscribi? videndus Menoch.*

57 *Ad l. 1. C. de edendo varij intellectus per Scribentes allati, sed per Authorem reprobati, & num. 58. cum sequentibus, vsque ad 82. inclusiuè, & num. 85.*

83 *Intellectus, quem sequitur Author, deducitur & numero 84.*

86 *Oritur quæstio. Cum seruus admitti non possit ad publica officia, & officium Argentarij sit publicum, quomodo dicere potuerit I.C. in l. prætor ait, ff. de edendo, seruum posse Argeatarij munus exercere.*

87 *Pro resolutione videndi Fachineus, & Menoch.*

88 *Editio libri rationum ab Argentario an esset facienda iure actionis, an officio iudicis, dubitatur.*

89 *Vtilitas huiusce dubitationis, & num. 90. & 91.*

92 *In varias Scribentes iuerunt sententias, alij enim voluerunt, quod officio iudicis, nonnulli vero quod iure actionis.*

93 *Fundamenta, & authoritates pro vtraque parte deducunt Bolognettus, Alfanus, Massinius, & Fachineus.*

94 *Author pro vera istius materiæ intelligentia, ac declaratione, remittit lectorem ad D. Pacianum de Probationibus.*

95 *Quid lector ex Paciani scriptis ediscere poterit, summatim deducit Author, & numero 96. 97. 98. & 99.*

100 *Argentarij non tenebantur rationes suas edere gratis.*

101 *Contra argentariũ cur non daretur actio mandati, quãuis mandato contrahentis rationes confecisset, docet Author, & videndus Pyrrus Alfanus.*

102 *Ad hoc vt Argentarius teneretur suos rationum libros edere; mandatum, & interesse debebant concurrere, de quo videndi Fachineus, & Massinius remissiuè.*

De Libris Argentariorum.

Ibro rationum alicuius officialis de publico ad scribendum deputati, an fides, & plena sit adhibenda, superiore capite docuimus; nunc de eo, qui ab Argentario, seu nummulario olim conficiebatur, an scilicet, & ipsi plenè crederetur, hic congruo loco tractare plenè constitui.

1 Ad faciliorem autem, ac pleniorem dicendorum intelligentiam præsciendum est, & primo, Argentarium inter ceteros duobus potissimum modis apud Latinos Scriptores vsurpatum, vno modo pro eo, cuius officium erat, & artificium, vasa aurea, & argentea conflare, qui argentarius vascularius appellabatur, de quo meminit *lex finalis, ff. de actionibus, & obligationibus.*

2 Et licet subtilis Alciatus *lib. 1. dispunct. cap. 25.* non admittat huiusmodi argentarium, quia *in d. l. vltima,* nulla fiat mentio de vasculis, satis tamen

men est ad declarandam qualitatem ipsius argentarij, cum quo ibi non de vasculis conficiendis contrahebatur, illa appellatio vascularij, *argumento, l. apud, §. vlt. ff. de praescriptis verbis*. Sic in specie P. Rebuf. *in l. boues, pag. mihi 550. in fin. ff. de verbor. signific.*

3 Secundò autem modo Argentarius habebatur pro priuato feneratore, qui quaestum olim faciebat aut permutandis pecunijs, aut fenerandis, & erat quoque veluti proxeneta quidā, qui pecuniam fenerari volentibus opitulabatur, eamq; ob causam pecunia apud eum à feneratoribus deponi solebat, quam alijs exinde ipse fenori tradebat; & ea de re diligēter rationes conficere tenebatur; sic praecise post alios docuit eleganter Clar. Menoch. *lib. 2. de Arbitrar. centur. 1. casu 91. numero 3. cum sequentibus*, sequutus est etiam (post infinitos concordantes adductos) eruditiss. Massinius *in l. 1. nu. 29. C. de edendo*, nec non D. Munoz de Escobar *de Ratiociniis administrator. cap. 11. num. 1. & 2.* vbi subdit,

4 quod hęc ars parum honesta Romę fuit, prout etiam scripsit Claudius Suetonius *in Octauiani Caesaris vita, cap. 23.* vbi refert Caesari à M. Antonio obiectum fuisse, quod Auum argentarium habuisset; & nos quoque infra de libris mercatorum tetigimus, *pag. 321. num. 48.* & de huiusmodi Argentarijs à nobis praecipuè differendum est.

5 Non omittendum tamen volo (vt quaeque praecipua de hac materia complectar) Argentarium à Scaeuola Iurisconsulto, *in l. Sticho, §. Argentarius, ff. de statu liberis*, vsurpatum quoque fuisse pro coactore, id est illo, qui cogebat, & congregabat pecuniam mensae argentariae debitam.

6 Sed rectius (mea sententia) subtilis Alciatus *lib. 1. παρέργων cap. 24.* scribit, coactores argentarios eos dici, qui dum reliquatores aliquos haberent, vel propter paupertatem, vel alia de causa difficiles exactu, huiusmodi nomina per licitationem vendebāt; hi enim emptores propriè appellari solent coactores, quod & cogere sit pecuniam corradere, & exigere, & latius vt per eum, de quo etiam meminit Rebuf. *in d. l. boues, pag. mihi 551. in principio.*

7 Neque etiam hic silētio praetereundum censeo, quod hac de re docuit Dominus Bolognettus, *in d. l. 1. num. 6. C. de edendo*, vbi talia verba profert.

(Argentarij autem erant antiquitus duobus modis: nam aliquando vniuersitas ciuitatis faciebat vnā mensam, & constituebant locum, in quo deberent omnes ciues, vel alij deponere pecuniam suam, recepturi eamdem ad suam voluntatem, & commoditatem; & huic mensae praeponebant personas approbatae fidei, quibus committebatur, vt tenerent computa, & rationes omnium deponentium, & recipientium pecunias suas, & rationes eorum appellabantur publicae, propter eorum fidem à publico approbatam.

8 Secundò modo erant argentarij, qui de suo profitebantur se velle retinere mensam, & bancum, in quo omnes ciues possent deponere pecunias suas, recepturi easdem ad eorum voluntatem, & commoditatem in totum, vel in partem, & isti pro faciliori exequutione impetrabant à publico, vt eorum fides approbaretur, & daretur sibi potestas scribendi rationes suas, & omnium negotiantium cum eis; & fideliter promittebant conficere, & obtinebant; dicebantur autem conficere rationes publicas propter fidem publicam impetratam; & de istis particularibus argentarijs loquitur *text. in l. si hominem, §. quoties, ff. depositi, cum l. sequenti, & l. si ventri, §. in bonis, ff. de priuilegijs creditor.* cum concordantibus per eum deductis.) Hactenus Bolognettus.

9 Non ignorandum secundò principaliter, dictum esse argentarium, eiusq; officium ab argento, cuius exercitio praeerat. Hinc saepenumero apud Iustinianum argenti distractores reperiuntur appellati, vt obseruauit Cuiacius *lib. 10. Obseruationum, cap. 14.* P. Rebuf. *in d. l. boues, pagina mihi 550. versic. nam & argentarius*, & Bolognet. *d. num. 6. post medium.*

10 Nec sane mirum: argenti enim appellatione (secundum vsum communem loquendi) omne genus monetę cuiuscumque materię intelligimus, vt pluribus docet Tiraquel. *in tractatu de vtroque retractu, §. 1. glos. 20. num. 5. & 6.* & Iacob. Cuiatius *in d. cap. 14.* & forte potius ab argento, quam ab aere, vel auro, quia pecunia argentea superat dignitate, & pretio aes, quantitate, & vsu aurum, cuius minor erat etiam copia apud antiquos, *argumento, §. poena autem, Instit.*

11 *de iniurijs*, Iure optimo igitur argentarij ab argento dicebantur, quod argentum, id est, nummos venderent; nummos autem vendit, (vt inquit Cuiatius,) qui pro nummis, quos dat permutanti alios, lucelli aliquid accipit, id est, col-

12 lybum; nam collybus est, quod pro permutatione pecuniae datur, vel munus, quod pro Cābio datur, vt ex Diuo Hieronymo docet idem Cuiatius *d. cap. 14.* vbi pulchrè, & latè de hac voce collybus, ipsum consulas. Adeas quoque Eberardum Speckan. *quaest. inferius alleganda, numero 2. cum duobus seqq.*

13 Obseruandum tertiò principaliter, introductum fuisse ipsorum argentariorum officium, de quo agitur, iure ciuili Romanorum, apud ipsos enim Romanos, (in quorum foro habebātur tabernae conductę, de quibus loquitur text. *in l. qui tabernas argentarias, ff. de contrahenda emptione*, prout post alios tradit subtilis Vaconius à Vacuna, *lib. 1. declarationem iuris ciuilis declaratione 14. num. 5.*) exercuerunt ab initio Vrbis ipsi argētarij suum officiū ob priuatum quęstum, prout docet Carolus Sigonius *lib. 2. de antiquo iure ciuium Romanorum, cap. 11.*

14 Praesciendum postremo, argentarijs ipsis varia nomina fuisse indita: appellari fuerūt enim collectarij, argenti distractores, seu venditores,

trape-

trapezitæ argentariæ mēsę exercitores, cermatistæ, coactores, nūmularij, ac randē mensarij, seu mensularij. Sic pulchrè docet hæc omnia Prateius *in suo lexico Iuris ciuilis in verbo, Argentariorum nomina*. Sequitur Schrad. *in eodem verbo, in suo lexico*. Adde Spegelium *in suo pariter lexico, in verbo, Argentarius*, & Brissonium *de verborum significatione in verbo, argentarij*. Adeundus quoque Eberard. Speckhan *quæstionum suarum cent. 1. cap. 68. num. 1. & 2.*

15 Et quod argentarij, ac mēsarij in specie non
differant, sed sint vnum, & idem, docuit post Budeum, Equinarium, Baronē, Hotomannum, Corrasium, ac alios, Cl. Menoch. *d. casu 91. nu. 6.* & sequitur Munoz de Escobar *d. c. 11. nu. 2.*

16 Nota tamen in hoc particulari contrarium
placuisse Carolo Sigonio *lib. 2. de antiquo iure ciuium Romanorum, d. cap. 11. quem nouissimè*, sequutus est Massinius *in d. l. 1. nu. 34. C. de edendo*.

17 Cogita in hoc enim, quia parum lectori, vtile, haud immorandum opinor.

18 His sic breuiter ad euidentiam præmissis, latiori enim folio de ipsorum materia disserit D. Camill. Borell. *de Regis Catholici præstant. cap. 22. per totum*, Clar. Pancirol. *in suo Thesauro variarum lectionum lib. 1. cap. 31.* & D. Massinius *in d. l. 1. à numero 29. vsque ad 46.* vbi & qua ratione ipsi fuerint adinuenti, quale fuerit eorum officium, quotuplicis generis sint, & quibus modis eorū officium finiretur, plenissimè discurrit quem omninò consulas. Adeundus quoque D. Speckhan *præcitato, cap. 68. per totum*, vbi nonnullos alios concordantes deducit.

Videndum modo, an plena eorumdem libris fides adhiberetur; quoniam autem id tripliciter contingere posse, & potuisse compertissi-
19 mum est, videlicet pro se, contra se, ac pro tertio contra tertium, de singulis hisce casibus particulariter disseramus.

20 Quod attinet ad primum. Regulam sic statuas. Libris argentariorum plenam fuisse adhibitam fidem etiam ad eorum commodum, ac pro se; confirmatur autem isthæc conclusio tali ratione.

21 Libro alicuius officialis à publico ad scribendum deputati, plenissimam adhiberi fidē, etiamsi agatur de fauore ipsiusmet scribentis, *supra cap. præcedenti, nu. 7.* cum sequentibus duobus validissimis fundamentis, quæ hic pro repetitis haberi volumus, post nonnullas scribentium authoritates quoque deductas, clarè fir-
21 mauimus. Sed ipsimet argentarii à publico erant ad eorum officium exercendum deputati, vt ex supradictis clarè constat, ergo &c. & hanc conclusionem firmauit quoque inter ceteros Clar. Menoch. *d. casu 91. num. 11. cum sequentibus*. Addo Bald. *in l. rationes, num. 3. C de Probationibus*, Bolognettum *in d. l. 1. num. 25.* vbi prius etiam Alex. *sub nu. 10. C. de edendo*; vbi subdit hoc præcipuè verum intercedente ipsiusmet argentarij iuramento. Addendus quoque eruditiss. Scaccia *de iudicijs Causarum ciuilium, lib. 2. cap. 11.* *num. 105. cum pluribus sequentibus*, vbi pulchrè, & late, & D. Rutger. Rulant. *de Comissionibus lib. 5. cap. 10. num. 5.*

22 Contrariæ tamen sententiæ adhæsit. Auriga noster Bart. *in l. quadam. §. nummularios, nu. 2. ff. de edendo*, motus ex eo, quod instrumentis notariorum, quorum fides de publico quoque probata est, fides ad eorum commodum non adhibeatur, cum pro se instrumenta conficere minimè queant, *ad l. de eo, & l. diuus, ff. de fals.*

23 Sed a priori opinione vti veriori, minimè recedendum dijudico.

24 Nec obstat fundamentum Bartoli de notario; Respondetur enim disparem esse rationē inter ipsum, & argentarium; argentarij enim fides a publico sic olim erat approbata, vt illi de omni peracto pecuniario negotio credendum esset, nam cum munus ipsius circa pecuniariam mutuationem versaretur, in eo pariter ipsius fides probabatur, quare ipsius Codex accepti erat, & dati, expēsiq;, si ergo plus expensum, quam acceptum in illo scriptum comperiebatur, ei fides præstabatur, quoniam in his eius fides erat approbata, *ad l. si quis ex argentarijs, §. rationem, ff. de edendo*, qua lege etiam probatur, nullam ipsius argentarij rationum fuisse fidē, si quid præter eius officium gestum foret; hoc idem in notarijs esse cōperimus, eorum namque munus est in publica documenta aliorum contractus, & gesta redigere, atque in hoc solo eorum fides approbata est, non autem vt & ipsi propria negotia gerant, & suis rationibus concludant; quare si quid dubij eueniat, quod eius munus tātum respiciat, is ille erit, qui explicabit, vt scribunt omnes *in l. si librarius, ff. de regulis iuris*, secus erit autem in alijs, & sic non officiunt. Sic eleganter Clar. Menoch. *d. casu 91. numero 14. & 15.* & sequitur Bolognettus *d. nu. 25. versic. nec obstat fundamentum*.

25 Extenditur autem hæc Conclusio, vt locum etiam sibi vendicet, licet liber magnas summas continuisset, nec sane mirum, quandoquidem absolutè approbata est à publico ipsius argentarij fides.

26 Et licet contrarium sentire visus fuerit Dec. *in l. 1. num. 4. de edendo*, dum libro rationum fidē adhiberi in paruis, non autem in magnis sum-
27 mis, litteris prodidit, defenditur tamen supradicta ampliatio per Clar. Menoch. *d. casu 91. nu. 17. & 18.* dum docet opinionem Decij procedere in libro rationum illius, cuius fides à publico approbata non est; contrariam vero in eo, qui probatus est; vel secundo Decium loqui, ac intelligere de summa magna, quæ sit indiscreta, & inuerisimilis, contrariam vero sententiam procedere in summa magna, verisimili tamen, & quæ probabiliter conueniat qualitati personarum, & negotiationis.

28 Quæ autem summa magna sit, & indiscreta, à iudicis arbitrio pendere post Abbatem, Anchar. Cran. & alios, docuit idem Menoch. *d. num. 18. in fine*.

Exten-

29 Extenditur secundò, vt multo magis procedat, quando liber ipsiusmet argentarij rationes ita connexas habuisset, quarum pars acceptari, & pars repudiari nō potuisset, tunc enim absque alio dicto eius libro etiam pro se, & in sui commodum, plenè fuisse creditum testatur inter ceteros Bart. *in dicto §. nummularios, præcitato numero 2.*
30 Limitatur tamen hæc eadem Conclusio varijs modis.
Et primò, vt non processerit, quando ipsorummet argentariorum libri suspitione aliqua falsi laborassent, tunc enim nullo pacto ad sui commodum ipsis credebatur; sic post Salicet. & Iasonem, D. Menoch. *relato Casu 91. nu. 20.*
31 Coarctatur secundò, vt minimè processerit, quando aliqua præsumptio extitisset in cōtrarium. Exemplum esse potest, cum liber ipse verisimilia non continuisset; tunc enim nullam fidem, ac probationem faciebat. Sic post multos relatos docuit idem Menochius *præcitato Casu, num. 21.* vbi quoque subdit standum esse iu-
32 dicis arbitrio, quæ his casibus dici possint verisimilia.
33 Declaratur tertiò, vt supradicta Conclusio minimè locum sibi vendicarit, quando liber ipsiusmet argentarij quid à suo ministerio, ac munere diuersum continuisset, quemadmodum de libro mercatoris, ac officialis de publico deputati, suis locis dictum fuit. Sic præcisè post infinitos relatos, ac nonnulla similia deducta, tradit idem Menoch. *præcitato Casu nu. 22. cum duobus sequentibus*, vbi quoque reprobat opinionem Decij *in l. age, num. 5. C. de transactionibus*, contrarium sentientis.
34 Et meritò (mea quidem sententia) quandoquidem ipsorummet argentariorū fides, prout etiam animaduertit idem Menoch. in hoc officij genere probata tantùm erat; esset enim ridiculum, si aliorum diuersa negotia, & penitus aliena à munere suo in eorum codicibus retulissent, ac conscripsissent.
Et hæc quod primum casum ex propositis sufficiant.
35 Quod autem spectat ad secundum, videlicet An liber ipsius argētarij cōtra se fidem fecerit. Res pro affirmatiua difficultate caret. Scimus enim certissimum in iure esse. Librum semper fidem facere contra scribentem. Sic de libro priuati latissimè supra conclusimus *de libris rationum, num. 95. cum sequentibus.* De libro Sociorum *tit. de libris rationum alicuius societatis, num. 1.* De libris Mercatoris, *tit. de Libris Mercatorum, quæst. 2. nu. 1. cum seqq.* ac de libro Vsurarij *tit. de libris vsurarij, nu. 1. cum seqq.*
Et ne diutius lectorem beneuolum morer, mihi videtur esse de hoc textus apertissimus *in l. argētarius, ff. de edendo*; quo loci deciditur, argentarium teneri ad editionem libri suarum rationum, ergo dictus liber productus probabit de necessitate etiam contra se. Hoc idem sequi videtur Clar. Menoch. *d. Casu 91. nu. 11.*

Quod verò ad vltimum attinet; idest An ex ipsius argentarij libro contra tertium fides oriri potuerit? Rem paucis perstringendo; Con-
36 clusio sit affirmatiua. Probatur autem ipsamet Conclusio per textum *in d. l. Argentarius,*
37 *ibi:* (nec interest cum ipso argentario controuersia sit, an cum alio.) Præterea considera,
38 quod frustra Prętor coegisset argētarium edere etiam contra se, nisi illi tertio fides libri nocere potuisset; quod etiam ad plenam probationem intelligit Menoch. *d. Casu 91. numero præcitato 11. & 12.* Hoc idem sequi videtur Riminaldus iunior *consilio suo 334. numero 26. in tertiò.* Adde Bartolum ante omnes *in d. l. argentarius, num. 1.* vbi protulit hæc verba (Nota, quod scripturæ istorum loquendo de argentarijs, faciūt contra tertium, & pro tertio.
39 Declaratur tamen hoc non processisse contra tertium absentem, cum quo actus aliquis gestus non fuisset, nam res inter alios acta alijs obesse minimè debet. Sic præcisè coarctat ipsemet Menochius *dicto Casu 91. numero 25. cum sequentibus*, vbi id quoque post nonnullos concordantes deductos pluribus similibus comprobat. ipsum consulas. Conferunt quæ supra scripsimus *de libris officialium de publico deputatorum, num. 38. cum sequentibus, & præcipuè num. 42.* ibi videas.
Et hæc satis de tribus illis requisitis, seu dubitationibus supra propositis.
Sed pulchræ de eadem materia excitari hic possunt difficultates.
40 Prima quidem est, An ipsemet argentarius teneatur edere libros rationum suarum ad fundandam intentionem alterius?
In qua quidem controuersia resolutio sit affirmatiua, textus sunt ad litteram *in d. l. argentarius in principio, & in l. prætor ait, ff. de edendo.*
41 Rationes autem principales duæ sunt. Prima elicitur ex textu *in d. l. argentarius ibi.* (Ideo autem argentarios tantum, neque alios vllos absimiles eis, edere rationes cogit, quia officium eorum, atque ministerium publicam habet causam.)
42 Et quod ratio publici officij fuerit principalis causa, vt rationes, quæ in publico officio essent, ederentur, & propterea argentarij, quorum officium erat publicum, cogerentur suas rationes edere, etiamsi cum illis controuersia versaretur, docuit per illa duo iura eruditiss. Paciannus *de Probationibus, lib. 1. cap. 63. num. 93. & 94.* vbi subdit idem iuris extitisse non solum in ipsis, & nummularijs, *ad l. quadam, §. nummularios, ff. de edendo.* (An autem argentarij differunt reuera ab ipsis nummularijs, an verò essent vnum,
43 & idem. omnium elegantissimè disceptatur Perillustris Præses Menoch. *de Arbitr. lib. 2. Centuria 5. casu 499. nu. 7.* quem consulas) verum etiā in omnibus illis, qui officia publica exercebāt, & exercent, & ibi exemplificat in Publicanis, Datiarijs, ac alijs huiusce modi personis, vt per eum, quem videas.

V Altera

44 Altera ratio principalis desumitur ex textu
in d.l.prætor ait, sub illis verbis.(Nam cũ singulo-
rum rationes argentarij cõficiant, æquum fuit
id, quod mei causa confectum est, meum quo-
dam modo instrumentum mihi edi.)

45 Hoc idem, quod argentarius teneretur suas
rationes edere, per dicta iura tradidit quoque
idem Clar. Menoch. *d. Casu* 499. *num.* 5. Addo
Zazium *in l.* 1. *§. editiones, num.* 55. *ff. de edendo*, &
Bernard. Greuæum *lib.* 1. *Practicarum conclusion.
cap.* 106. *consideratione* 1. *num.* 1.

46 Extenditur autem hęc Conclusio varijs mo
dis, & primo, vt locum habeat, etiam quando
ipsemet argentarius reus conuentus semel ipsi
actori suas rationes edidisset, nã adhuc si opus
erat, ex causa iterum eas edere tenebatur, vt
notatur *in l. si quis ex argentarijs*, *§. prætor*, *& l. se-
quenti, ff. eodem, de edendo*. Sic præcisè Clar. Me-
nochius *præcit.ato Casu* 499. *numero* 9. *&* 10. vbi ta-
47 men subdit secus esse respectu personæ priua-
tæ, ipsa enim cum semel editionem fecerit,
amplius edere non tenetur. rationibus, vt per
eum.

Hoc idem, quod ipsemet argẽtarius iterum
ex causa proprias rationes edere cogeretur, do
cuit D. Pacian. *de Probationibus lib.* 1. *cap* 64 *nu.* 53.
48 Causæ verò, quibus ipse edere cogebatur, enu-
merantur *in l. veluti cum sequeati, ff. eodem*, & eas
pleniori cornu repetit *d. cap.* 64. *sub num.* 54. *cum
infinitis sequentibus*, quem consulas.

49 De hac eadem materia vidẽdus Pyrrum Al-
fanum *in d. l.* 1. *num.* 35. *cum duobus sequentibus, C. de
edendo*, vbi pulcherrimis rationibus motus, ex-
plosaq; Lancelloti Decij, ac Aquensis contra-
rium sentientium opinione, hoc idem, quod
persona priuata, quæ semel ex mera benignita-
te libros rationum suarum edidit, ad eos eden-
dos amplius minimè cogi possit, mirabiliter
tuetur, ac defendit.

50 Extenditur secundò, vt locum habuerit etiã
in hærede ipsius argentarij, qui edere teneba-
tur, quemadmodum ipsemet argentarius *l. quę-
51 dam, §. nihil, ff. de edendo*. Nec sanè mirum; obli-
gatio enim defuncti transit in hæredem, *l.* 1. *C.
vt actio ab hæredibus, & contra hæredes*, sequitur D.
Menoch. *d. Casu* 499. *num.* 11. *&* 12. Addo ego
meliorem textũ, & à nemine, quem viderim,
perpensum, *in l. si quis ex argentarijs*, *§. cogentur, ff.
eod. de edendo*. Eius verba talia sunt.

(Cogentur & successores argentarij edere
rationes, quod si plures sint hæredes, & vnus ha
beat, solus ad editionem compelletur, sed si
omnes habeant, & vnus edi sibi desideret, om-
nes ad editionem compellendi sunt.) Quid
clarius?

52 Ampliatur tertio supradicta Conclusio, vt
locum habuerit, etiamsi ipsemet argentarius
argẽtariam ipsam exercere, ac facere desijsset,
nam adhuc ad suarum rationũ, tempore quo
illam exercebat, cõscriptarum editionem com
pellebatur, text. est vulgatissimus, & expressus
in d. l. prætor, *§. is etiam*, *ff. eod. tit.* vbi etiam docet
Vlpianus I. C. quod ibi argentarius compelle-
batur edere, vbi argentariam exercuerat, licet
instrumentum argentariæ in alia Prouincia ha
beret, & latius, vt per eum.

53 Ampliatur quartò, vt ipsemet argentarius
etiam contra se dictos suos libros edere tenere
tur, si modo mandatum de scribendis illis ab
eodem Actore, vel eius procuratore sibi factũ
foret, sic inter ceteros per multa iura docet
Franciscus Zoannettus *in d. l.* 1. *C. de edendo, nu.* 6.
Addo Menoch. *de Arbitrar. Casu* 499. *lib.* 2. *Centu-
ria* 5. *num.* 6.

Nota tamen quod ipsemet argentarius eos-
dem suos libros minimè tenebatur edere, quã-
do in ipsis habebat proprij patrimonij ratio-
nes commixtas. Sic præcisè inter alios Decia-
nus, *consil. suo* 61. *num.* 3, *vol.* 1. sequitur Greuæus
lib. 1. *practicarum conclus. cap.* 106. *consideratione pri-
ma, num.* 2.

54 Nota secundò, quod si forsan ipsemet ar-
gentarius vel dolo, vel lata culpa non edidisset,
damnabatur in id, quod intererat petentis, cu-
ius quantitas secundum tempus decreti præto-
ris iubentis edi æstimabatur nõ inspecto, si post
desijsset interesse, aut creuisset, seu decreuisset;
pulcher de hoc est textus, & ibi Doctores *in l.
vbi exigitur, C. eodem*. Addo Bellaperticam *in l. ar-
gentarius, §. cum autem, numero primo, ff. de edendo, &
numero* 8.

55 Quid autem in casu editionis per ipsummet
argentarium erat edendum, clarè colligitur ex
textu cum ibi notatis *in d. l. argentarius*, *§. edi au-
tem, ff. eodem*. De his tamen duobus vide inferius
dicta *sub num.* 96.

56 Ceterum dubitatio est non leuis, vtrum ipse
met argentarius edere teneretur cuilibet, vel
ei tantum, qui rationes mandauerat conscribi?
Huic autem difficultati adeo doctè, & elegan-
ter quattuor distinguendo casus, ac contrarias
hinc inde scribentium opiniones afferrendo,
satisfacit ęternæ memoriæ Clariss. Menochius
d. Casu 499. *à num.* 15. *vsque ad* 21. vt non dicam
mea, sed vniuscuiusque alterius etiam peritissi-
mi opera superuacanea videatur ad ipsum igi-
tur, ne ex scriptis scripta conficiam absque le-
ctoris vtilitare, eumdem beneuolum lectorem
remitto.

Et hæc quoad hanc primam difficultatem
sufficiant.

Altera secundo loco succedit hic dubitatio,
& est. Quomodo mulier, de qua loquitur tex-
tus *in l.* 1. *C. de edendo*, habuerit rationes, cum non
possit esse argentaria *ad l. feminæ*, *ff. eodem tit.* &
57 consequenter quomodo videatur posse librũ
conficere rationum, cum hoc sit officium
præcisum ipsius argentarij, *ad l. argentarius*, *ff.
eodem*.

De intellectu itaque *d. l.* 1. *C. de edendo*, dissceren
dum est. Multi multa dixere.

58 Accursius priori loco *in d. l.* 1. *in verbo* (*id ex
causa*) *circa medium*. Respondet textum esse intel
ligendum, quãdo mulier successit argentario,
quia

quia tunc tenetur edere, sicut argentarius, *l. quadam*, §. *nihil interest*, *ff. eod.* & sic potest habere rationes.

59 Sed iste intellectus quippe diuinatiuus, (quid quid dixerit Butigell. *in d. l. 1. numero 52. & 53.*) absque dubio reijciendus est, non enim constat ibi mulierem illam alicui argentario successisse; eum igitur reprobat Bartolus *in d. l. 1. numero 3.*

60 Præterea ex alio haud amplectēdus est: quia sicut argentarius indistinctè tenetur edere ratione officij *ad l. argentarius*, *ff. eodem*, ita mulier eius hæres, *d. §. nihil*, cuius contrarium hic præsupponitur.

61 Alia etiam ratione hic intellectus sustineri nequit, quia rationes editæ ab argentario, cui femina successit, sunt quasi publicæ *d. l. argentarius*, & communes, *d. l. prætor*, *in principio*, textus autem loquitur de rationibus priuatis, & proprijs, vt probat illud verbum (suas,) de quo in textu *ad l. si ita*, *ff. de auro*, *& argento legato*.

62 Alia secundo loco fuit interpretatio nonnullorum, asserentium textum posse intelligi in muliere, quæ officium argentariæ exercebat per seruum suum, hoc enim facere sibi permissum est, seruus namque potest exercere huiusmodi officium, *l. prætor ait*, §. *sed & si seruus*, *ff. eodem*, & ita sensit post Fulgos. Romanus *in d. l. 1. num. 13. in fine*, sequitur D. Iason *ibidem*, *num. 6. versic. tu potes intelligere*; & omnium latissimè, ac elegantissimè Pyrrus Alfanus omnino videndus ab ijs, qui hunc sensum sibi sequendum iudicarent, *in præcitata l. 1. numero 39. & 40.*

63 Sed iste intellectus maximas patitur difficultates.

64 Prima est, quia nimis insolenter diuinat, ptout de primo dictum fuit.

65 Altera est, quia præsuppositum non est verum, quod scilicet mulier possit exercere argentariam per seruum: nam cum mulier ipsa repellatur ab huiusmodi officio, etiam seruus eius repellitur ex antiqua illa regula: Quod non possumus facere per nosipsos, nec etiam per seruos nobis facere permissum est, *de qua in l. non licet, de contrahenda emptione*, *in l. neque*, *C. de hæredib. instituendis*, *& in l. si mihi*, *& tibi*, §. *regula*, *de legatis primo*, *cum concordantibus.* Et ita considerat inter ceteros Decius *in d. l. 1. num. 12.* quem retulit, & sequutus est Hippol. de Marsil. *in Singulari suo 61. num. 6.*

66 Cui addatur, capacitatem serui regulari, ac pēdere à capacitate domini, *l. si mihi*, *& tibi*, §. *regula*, *de legatis primo*. Cum ergo femina argentariam exercere non possit, atque ita incapax sit illius officij *d. l. feminæ*, sic etiā incapax erit eius seruus.

67 Nota tamen quod ista Decij ratio à plerisque refellitur, & summa reprehensionis in hoc consistit, quod regula illa non procedit, quando diuersa est ratio inter dominum, & seruum, id patet *ex l. 1. de verborum obligationibus*, vbi dicitur, eum qui per se stipulari non potest, stipulari posse per seruum proprium; & hæc est Doctrina Baldi *in l. humanitatis, in quarta oppositione, C. de impuberum.*

68 At in proposito nostro diuersa ratio considerari potest inter dominum, & seruum, quia femina ideo nō potest exercere hoc officium, quoniam vitile est, vt habetur *in d. l. feminæ*, *ff. eodem*, non enim decet (vt dicit Alciatus) verecundiam muliebrem huiusmodi rationes tractare cum viris. Hæc ratio cessat in seruo, vt patet, ergo, & ita supradictam rationem refellit in specie Dominus Ripa, *in d. l. 1. num. 4. vers.*

69 *sed defendendo*, & Cl. Menoch. *d. Casu 499. num. 14.* vbi pulchrè subdit, etiam non obstare Regulam illam: Capacitatem serui pendere à capacitate domini, nam dicta Regula secundum eum procedit, quando incapacitas est ratione personæ, & effectus, non autem si honestatis, & verecundiæ causa, & latius vt per eum, quem consulas.

70 De hoc tamen præciso intellectu omninm latissimè differit Bolognettus, *in d. l. 1. num. 52. & 53.* vide per eum. Adeundus quoque Cagnolus *ibidem*, *nu. 49. cum duobus seqq.*

71 Tertiò loco alij dixerunt, verbum illud (Rationes) de quo in textu, exponi debere pro instrumentis, quibus suffragari videtur textus *in l. prætor ait*, *ff. de edendo*, vbi rationes appellantur instrumenta; & sic sensit Castrens. *in d. l. 1. nu. 3. in fine.*

72 Sed nec iste sensus mihi probatur, quia propriè rationes differunt ab instrumentis, *argumento l. si quis*, §. *Labeo*, *ff. de edēdo*, & verba semper sūt accipienda in proprio significatu, *l. non aliter*, *de legatis tertio*, & in specie eum reprobat Ripa, *in dicta l. 1. numero quarto*, & Massinius post articulum plenè discussum, ac contraria resoluta, *num. 51.*

73 Adde alia ratione hunc intellectum respuendum esse: nam in iure nostro latius patet hoc verbum (instrumentum,) quam dictio ista (Ratio,) cum instrumentum dicatur omne, quo causa instrui potest, *l. 1. de fide instrumentorum*, quod non repetitur dictum de ratione; ideo instrumenta accipi possunt pro rationibus, sed non rationes pro instrumentis, cum minus contineat ratio, quam instrumentum, & exponi possit id, quod est plus, per id quod est minus: contra verò minimè. Bartolus *in l. tutores*, §. *curatores*, *ff. de administratione tutorum.* Hanc eamdem interpretationē reprobat quoque bene eruditus Alfan. *in d. l. 1. num. 95. cum sequentibus*, vbi etiam nonnulla, quæ ex aduerso obijci solent, acutissimè refellit.

74 Quartò loco alij opinati sunt. Mulierem istam exercuisse de facto argentariam, & sic de consuetudine saltem, licet non de iure, mulier potest esse argentaria, quia consuetudo valet contra ius scriptum, *l. de quibus*, *de legibus*, *capit. finali*, *de consuetudine*, *& cap. dilecti*, *de Arbitris.*

V 2 Sed

75 Sed nec horum interpretatio amplectenda, quia nimis morbo diuinationis laborat.

76 Accedit quinto loco nonnullorum aliorum sensus, & est; textum illum intelligi debere de muliere vsuraria, quæ quidem compellitur librum rationum suarum edere, ad tradita *in Clementina prima*, §. 1. *de vsuris*, & ita inter ceteros videtur docuisse Bartolus, *in dicta l. 1. numero quarto*.

77 Sed isthæc Bart. opinio omnium aliarum mihi videtur pessima, quis enim ipsi reuelauit feminam illam, de qua fit mentio *in d. l. 1.* fuisse vsurariam?

78 Accedat, Imperatorem ibi non potuisse vaticinari de decisione *dictæ Clementinæ primæ*, quæ per mille annos post illam legem edita fuit. Sic animaduertit Alex. *in d. l. 1. num. 2.* & Romanus, *num. 13*.

79 Considera præterea, quòd dispositio dictæ Clementinæ primæ, dumtaxat habet locum, cum tractatur de Vsuris, vt ad litteram *ibi* deciditur, & tradunt communiter *ibi* Canonistæ.

80 Sed in casu *d. l. 1. agitur de deposito*, in quo non solent vsuræ considerari, prout nouissimum est, & tradit Purpurat. in specie *in d. l. 1. num. 24. versic. tertia lectura*, ergo, &c.

81 Suffragatur & fortius, nam si textus *in d. l. 1.* intelligeretur, (prout autumat Bart.) de muliere vsuraria, certè esset de indubitabili: nam clarum est, vsurarium omnino teneri ad editionem faciendam suarum rationum *dicta Clementina prima*, & tamen textus ille loquitur in casu, in quo rationum non debet fieri editio nisi ex causa, quam iudex debet cognoscere, ergo, &c.

82 Videndus tamen de hoc præciso intellectu Decius *in d. l. 1. num. 13.* vbi latè insistit, & D. Iason *num. 8.* Adeundus quoque D. Bolognettus *ibidem, nu. 55.* & Alfan. *nu. 50. & 51.* vbi omnium pulcherrimè.

83 Alia sexto loco accedit Scribentium expositio, dicentium text. *in d. l. 1.* intelligendum esse de muliere, quę habebat priuatas suas rationes, quas confecerat vt persona priuata, nō autem vigore alicuius officij.

Et si diceres, ergo non deberet teneri ad earum editionem, quod est contra textum. Respondeo negando consequentiam: ipsa enim & ad editionem tenetur suadente aliqua iusta causa, vt ibi dicitur, vt puta si ipsa istis rationibus vteretur, *ad l. 1. §. edenda sunt omnia, ff. eodem*, vel si persona agens esset priuilegiata, vt fiscus, *ad l. ne quisquam, ff. eodem*, & ita sensit inter alios idemmet Bart. melius consultus, *in d. l. 1. num. 4.* vbi etiam Bald. *num. 2. versic. alij dicunt.* Sequitur Salicet. *ibidem, num. 3.* Ripa, *num. 4. in fine*, vbi subdit, quod iste intellectus est communis, & magis amicus litteræ; ab eodem non dissensit etiā Clar. Fachineus *libro 11. suarum iuris controuersiarum, cap. 85.* nec Pyrrus Alfanus *in d. l. 1. nu. 99.*

84 Et hunc proculdubio sequēdum & ego opinor, quidquid dixerit Purpuratus *in d. l. 1. nu. 24. versic. secunda lectura.*

85 Alij etiam intellectus *ad d. l. 1.* solent per Scribentes deduci, in specie autem referuntur per Purpuratum *ibi. num. 24. versic. quinta lectura, & num. 25.* per Ioannem de Vicomercato, *num. 43.* & per Gozadinum *nu. 7.* Sed mihi potiores deduxisse sufficiat.

86 Tertio loco alia non minus pulchra, quàm difficilis oritur hic dubitatio, & est; cum seruus admitti non possit ad publica officia, *ad l. cum prætor, de iudicijs*, & officium argentarij sit publicum, *ad l. argentarius, ff. de edendo*, quomodo dicere potuerit Iurisconsultus *in l. prætor ait, ff. eodem titulo*, seruum posse argentarij munus exercere?

Pro resolutione huiusce difficultatis, varij varia dixere, quorum omnium opiniones retulit, ac improbauit nihil concludens Clariss. Fa-

87 chineus *lib. 11. suarum iuris controuersiarum, cap. 86.* ipsum consulas, nihil enim noui in hoc puncto penes me est, quod in medium afferam; videndus quoque dilectissimus meus Menoch. *lib. 2. de Arbitrarijs, Centuria prima, Casu 91. num. 8.* vbi pulchrè.

88 Succedit quarto principaliter alia dubitatio, & est: An editio rationum esset facienda ab ipsomet argentario, seu nummulario iure actionis, vel officio iudicis.

89 Vtilitas autem huius quæstionis non parui erat momenti, nam is, qui tenebatur edere iure actionis, constituebatur in mora ex sola interpellatione extraiudiciali, *ad l. si ex legati cau-*

90 *sa, ff. de verborum obligationibus*, is vero qui tenebatur officio iudicis edere, non constituebatur in mora nisi ex iudiciali interpellatione, vt probatur *in l. cum postulem, ff. de damno infecto, cum infinitis concordantibus deductis* per doctissimum Pacianum *in suo tractatu de Probationibus, libro 1. cap. 66. num. 1. & 2.*

91 Rursus alio modo formabatur libellus, quādo implorabatur officium iudicis, & alio modo, quando intentabatur actio, vbi enim libellus formabatur super actione, debebat quis narrare ea, per quæ concludebatur partem teneri ad aliquid sibi dandum, vel faciendum, sed vbi formabatur super officio iudicis, debebat quis ea narrare, per quæ concludebatur, quod iudex deberet facere, vel posset facere illud, quod petebatur. Sic post Bart. docet Pacian. *d. cap. 66. num. 3.* & videndus, *sub tribus numeris sequentibus*, vbi circa differentias inter actionem, & officium omnium pulcherrimè insistit. De qua etiam re vide Bolognettum, *in d. l. 1. numero 84. C. eodem.*

92 In hac quidem difficultate mirum in modū se torserunt Scribentes; nonnullis enim placuit, argentarium ipsum cogi potuisse rationes suas edere per actionem in factum; quampluri mis verò officio iudicis: cui quidem si non paruisset, tūc postea competijsset actio in factum pro interesse.

Funda-

93 Fundamenta, & authoritates pro vtraque parte omnium latissimè, atque elegantissimè deducunt inter ceteros ex Neothericis quattuor Clarissimi viri per lectorem consulendi. Bolognettus videlicet, Alfanus, & Massinius *in d.l.1. ille sub num. 80. cum sequentibus*. Secundus scilicet Alfanus, *à num. 100. vsque ad 115.* hic verò (intelligendo de Massinio,) *sub num. 113. & infra*, necnon eruditiss. Andreas Fachin. *libro 11. suarum Controuersiarum, cap. 90.* qui quidem hanc secundam opinionem esse magis Cōmunem, & receptam præter Alfanum, attestantur.

94 Reiectis disputationibus, quas vtrimque Doctores prædicti vsque ad satietatem habuere, pro istius materiæ amplissima declaratione, ac intelligentia lectorem beneuolum moneo, & hortor, vt scripta eruditissimi, atque numquam satis laudati Do. Fuluij Paciani *in præcitat. cap. 66. per totum* dumtaxat legat, atque repetendo relegat, ipsis enim lectis, tanta facilitate, ac claritate, omnium, quæ ad hanc materiam spectare dijudicare poterit cōscius, ac plenè informatus euadet, vt nihil amplius pro plena eiusdēmet materiæ cognitione consequenda desiderari posse, vt fateatur, necesse erit.

95 Discet enim primò, (vt ad particularia descendam) tribus modis editionem potuisse peti; aliquando enim petebatur officio iudicis mercenario, interdum officio iudicis nobili, nonnumquam vero iure actionis ordinariæ; circa quos modos exemplificando, disceptando, ac declarando insistit *à nu. 9. vsque ad 37.*

96. Docebitur secundò, quomodo esset facienda ipsa editio, an scilicet liber ipsarum rationū integer esset edendus, an potius sufficeret edere illam partem, de qua esset controuersia; & an ipsamet editio esset facienda cum die, loco, & consule, de quibus quidem omnibus disceptat ipsemet Pacianus *præcitato cap. à num. 38. vsque ad 82. inclusiuè.*

97 Conscius erit tertio loco, quo tempore ipsamet editio erit facienda; de qua quidem re disseriit idem Pacian. *præcitato cap. à num. 83. vsque ad 118. inclusiuè.*

98. Percipiet quartò, quo in loco de ipsomet libro rationum per ipsum argentarium erat facienda editio; de quo quidem puncto scribit *à nu. 119. vsque ad 138. inclusiuè.*

99 Intelliget postremò, quanam pœna ipsemet argentarius multabatur, si edere recusabat. De qua quidem re omnium elegantissimè discurrit *à num. 139. vsque ad 185 inclusiuè.*

Ipsum igitur lector cōsulat, neminem enim ex Scribentibus (repeto) in meorum librorum multitudine nactus sum, qui de huiuscemodi difficultate, & materia, & doctius, & latius D. Paciano *præcit. cap. disseruerit.* Addo etiam quendam Antonius de Matthæis, post hęc congesta visum, in quodam suo tractatu editionis librorum rationis, vbi latè.

100 Quintò loco principaliter dubitari contingit, an ipsimet argentarij tenerentur petentibus rationes suas edere gratis?

Huic autem difficultati satisfaciendo, concludе pro negatiua. Sic post Albericum *in l. quadam, §. nummularios, in fine, ff. eod. de edendo*, docuit Clarissimus Pacianus *d. tract. tu, lib. 1. cap. 64. num. 30. & 31.* vbi post Bald. *in d. l. quedam, sub numero 2.* subdit, quod Argentarius, & Notatius cogebantur inuiti scribere, & suscipere rogitum, & per consequens eorum officium non debebat esse gratuitum.

101 Et ex hac ratione communiter Scribentes in eam iuerunt sententiam, quod licet argentarius mandato contraheritis rationes conficeret, nō tamen contra ipsum orietur actio mandati, inquiūt enim mandatū debere esse gratuitum, & voluntarium, vt ex eo oriri possit actio mandati; *ad l. 1. & l. ita vt, ff. mandati, cum suis concordantibus*, quod non contingit in hoc casu, per supradicta.

De hoc tamen particulari, cur actio mandati non daretur contra ipsummet argentarium, licet mandato ipsius cōtrahentis rationes confecisset, disserit omnium elegantissimè Dominus Alfanus *in d. l. 1. à num. 116. vsque in finem*, ipsum consulas.

Sexta oritur dubitatio, & est: an duo copulatiuè requirerentur, mandatum scilicet, & interesse, vt argentarius, vel similes tenerentur edere?

102 In qua quidem difficultate, Communis est sententia Doctorū, dicta duo copulatiuè fuisse necessaria. Videndus inter ceteros eruditiss. Andreas Fachineus *lib. 11. suarum iuris Controuersiarum, cap. 84.* ibi enim post articulum ad partes discussum, ac contraria quæque resoluta, hanc eamdem sententiam vti Communem, ac veram pluribus iuribus firmat, atque communit; Vidēdus quoque doctissimus Massinius, *in d. l. 1. num. 59.* vbi & ipse hanc eamdem sententiam vti veriorem, ac Cōmuniorem, omnibus contrarijs resolutis, tuetur, ac defendit; ad ipsos beneuolum lectorem remitto; non enim hic omnia mihi cartis comittenda per viam disputationis proposui, sed loca principalia tetigisse sat sit. Vide etiam quæ nos scripsimus supra de Libris rationum in genere, *nu. 144. & 145.*

Et hæc de argentarijs, qui ad præsens in vsu esse desierunt, siue de eorum materia docuisse sufficiat, ad alia procedamus.

De Libris Rationum Gabellarij, seu Daciarij.

SVMMARIVM.

1 *Libri rationum Gabellarij probant etiam pro se, & numero 2.*

3 *Item probant quoque negatiuam, puta, quod quis non soluit collectam.*

4 *Exemptio, seu immunitas alicuius rectè probatur per libros gabellarij, concurrente maximè cursu temporis constituti ad præscribendum.*
5 *Ratio.*
6 *Maior fides adhibetur libris gabellarij, quam testibus.*
7 *Declara, ac intellige vt ibi.*
8 *Libri gabellarij probant etiã pro tertio contra tertium, & num. 9.*
10 *Intellige, ac declara, prout & numero 11. 12. 13. 14. & 15.*
16 *Libri gabellarij probant solummodo in his, quæ pertinent ad eorum officium, & non vltra.*
17 *Non tamen probant, quando vltra dictum officium, deputatus est alius notarius, ad quem scribere, vel subscribere spectaret, & ederentur sine scriptione, vel subscriptione ipsius notarij.*
18 *Item quando gabellarius non esset à publico constitutus.*
19 *Libri gabellarij non probant venditionem inter contrahentes.*
20 *Fallit hoc in quodam casu, de quo per authorem, remissiuè.*
21 *Libros gabellæ regulariter tenetur edere gabellarius, & num. 22.*
23 *Gabellarius, qui libros suarum rationum lacerauit, & combussit; an incidat in crimen falsi, latissimè docet Tessaurus.*

De Libris Rationum Gabellarij.

1 Libri eorum, qui eliguntur ad recipiendas gabellas, vel collectas, authoritate publica, probant etiam pro se; Bart. *in l. quadam, §. nummularios, in fine, ff. de edendo*, vbi subdit idem iuris esse in stationario, si authoritate publica eligeretur. Socin. *consil. suo 208. num. 2. in 2.* Decius, Curtius, & alij plures, quos refert, & sequitur D. Mascard. *Conclus. sua 976. nu. 39. & prius Conclus. sua 837. num. 1. cum duobus sequentibus*. Sequitur hoc idem D. Angelus de Perusio *in d. §. nummularios*, vbi dicit, quod ita obseruatur, licet tales scripturæ non sint authenticæ. His accedunt idem Decius *consil. 596. num. 5. in 2.* & idem Socin. *consil. 97. num. 13. in quinto*, vbi amplius docet, quod libro denunciationum gabellæ scri-
2 pto per Commentariensem deputatum, plena fides adhibetur, addo Surd. *consil. suo 429 nu. 38. in 3. & decis. sua 336. num. 1.* Bursat. *consil. 235. nu. 26.* Bernard. Vvurmser. *lib. 1. Tract. Forensium obseru. obseruat. 3. num. 3.* D. M. Antonium de Amatis, *decis. sua March. 24. num. 15.* vbi plures deducit, & attestatur de Communi. Videndus quoque Clar. Fuluius Pacianus, *de probationibus, libro 1. cap. 63. num. 96.* & D. Rutgerus Rulant, *de Commissionibus, lib. 5. cap. 10. num. 4* vbi docet etiam hoc procedere, siue ij gabellas superiori reddant siue eas conduxerint, vt hodie ferè vbique, præsertim in Italia, fieri consueuit.

3 Amplia, vt probent etiam negatiuam, puta, quod quis non soluit collectam, ita Bartol. & Communiter Doctores *in l. Titia textores, ff. de leg. 1. & in d. §. nummularios*. Sequitur post infinitos alios relatos, D. Mascard. *Conclus. sua 834. num. 36. & 976. num. 40.* & eruditissimus Bertaz. *consil. suo ciuil. 71. num. 47.* vbi concordantes adducit. Natta *consil. suo 406. num. 12. & 627. num. 1.* Bursat. *consil. 13. num. 4.* & plures alios. Sequitur quoque Dominus Bim. *consil. suo 172. num. 17. in secundo*, vbi etiam subdit, sic per Cõsilium Neapolitanum fuisse decisum, teste Afflict. *decis. sua 400. nu. 9.* His accedit D. Ioannes P. Anchar. *quæst. sua 50. nu. 10. lib. 2.* vbi amplius docet, exem-
4 ptionem, seu immunitatem rectè per eosdem libros probari, concurrẽte maximè cursu temporis constituti ad præscribendum. Addo post hæc scripta D. Bursat. *consil. 16. num. 35.* & eumdem D. Mascard. *Conclus. sua 316. num. 4.* vbi post innumeros propè deductos, rationem *sub nu. 5.*
5 deducit, dicens: Nam persona exactoris est authoritate publica electa, & ideo omnino sequi videtur, vt illius libris fides adhibeatur; Quini-
6 mò, *sub num. 6.* asserit maiorem fidem illis adhiberi, quam testibus.

7 Quod tamen est intelligendum, si causa ageretur inter subditos dicto Cõmuni, cuius sunt libri, & modo sint in archiuio publico repositi, & habeant custodem publicè ad id constitutum, & alia, de quibus per Canonistas *in c. cum causam, de probat. & in cap. ad audientiam, de præscription.* Sequitur id expressè D. Mascard. *dicta Conclus. 316. num. 7.*

Intellige secundò, ac declara supradictam ampliationem, prout fuit D. Alex. Trentacinq. post hæc edita visus, *Variarum resolutionum, lib. 2. tit. de fide instrumentorum, resolutione 2. numero 4.* quem consulas.

8 Amplia secundo principaliter, vt dicti gabellariorum libri probent etiam pro tertio cõtra tertium, sic præcisè post infinitos relatos Hippol. Rimmald. *consil. suo 52. num. 102. volum. 1.* Sequitur quoque D. Ioseph. Ludouic. *d. Conclus. sua 29. pag. 72. colum. 3. vers. ampliatur 7.* vbi etiam subampliat, quod libri istorum deputatorum
9 à publico, probent innocentiam rei, & adducit Decian. *consil. suo 72. num. 27. volum. 3.* Addo post hęc scripta Ioachim. Beust. *in d. l. admonendi, num. 1043.* & Schuuartzenthaler, *de stipulationib. pag. mihi 756. num. 35. cum sequent.*

10 Intellige tamen istam ampliationem, vt procedat solum in re gesta cum ipso gabellario intercedente tertio, pro quo, seu contra quem, contingeret produci scripturam, seu librum ipsum gabellarij: quia tunc libér probat plenè illam rem gestam etiam pro tertio contra tertium. Sic intelligendus est post alios Mascardus *dicta Conclusione sua 978. num. 5. & supradicta ampliatio.*

11 Exemplo pro faciliori lectoris intelligentia, rem declaro. Excellentissimus Thomasinus emptor domus Pamphili, venit ad gabellarium ad soluendam gabellam iuxta formã partium Serenissimi Dominij de soluendis gabellis, & præsente ipso Pamphilo venditore, dicit gabel-

gabellario, seu publicano, quòd ipse emit domum Pamphili præsentis, pro qua soluit 1300. pro gabella,& publicanus scribit; vtique si isto casu posteà oriretur his inter emptorē, & Pamphilum venditorem, agentem rei vendicatione pro dicta domo, & Thomasinus emptor producat librum gabellarij, plenè probabit aduersus Pāphilum,se emisse dictam domū. Nec enim isto casu potest obijci de regula. Res inter alios acta, &c. Quia cū ipse Pamphilus tertius ad hunc finem accesserit, & fuerit præsens, res dicitur acta etiam cum ipso.

12 Secus autem erit in probatione contra tertium, cum quo res gesta non sit, quia res inter alios acta,&cet. Exemplū; ego accedo ad publicanum, & soluo gabellam, asserendo me emisse domum à Mæuio, ipse tamen Mæuius est absens. Publicanus scribit in libro, quòd ego solui tantum nomine gabellæ emptionis talis domus per Mæuium venditę; certè talis liber non probat contra Mæuium, quòd vendiderit mihi

13 domum;& ratio est euidens: quia non est danda maior fides libris ipsius gabellarij, quàm instrumento publico Notarij, sed instrumentum publicum Notarij non probat cōtra tertios absentes, quibus contrahentes præiudicare non possunt, *toto tit. C. res inter alios acta*,&c. ergo,&c.

14 Comprobatur ista declaratio, quia catastrū, registrum, seu æstimum Communis, probat solum quoad personas, quæ consenserunt descriptioni æstimi, ceterū quoad alias personas, quæ nō consenserunt, regulariter non probat quoad dominium, nec quoad possessionē. Sic post alios eleganter D. Scaccia *d. cap. 11. num. 119.* & nos inferius loco suo.

15 An autem isto casu, quo res cum tertio gesta non est, oriatur saltem ex ipso libro gabellarij semiplena probatio pro tertio, & contra tertium? vide, quæ scripsimus infra *de Mercatore*.

16 Declaratur autē supradicta principalis Cōclusio, vt tantum locum habeat in ijs, quæ pertinent ad eorum officium,& non vltrà, ita post Socin. & alios Dominus Mascard. *Conclus. sua præcitata 976. num. 41.* Sequitur Preteus, *consil. suo 60. num. 10. vol. 1.* & nouissimè Petr. Surd. *decis. sua Mantuana 336. num. 4.* vbi concordantem adducit Socin. *consil. suo 208. numero 2. vers. ex libris, in secundo.*

17 Declaratur secundò, vt non procedat, quando esset deputatus vltra dictum officium alius Notarius ad quem scribere, vel subscribere spectaret, eo enim casu, sine ipsius Notarij deputati scriptione, vel subscriptione, prędicto libro susceptoris gabellæ, fides minimè adhiberetur, sic post Alexand. *in d. §. Nummularios, sub num. 3.* qui alios citat, eruditiss. Mascard. *d. Concl. sua 76. numero 2.*

18 Declaratur tertio, vt locum minimè habeat, quando ipsemet gabellarius nō esset à publico cōstitutus, sed ipsemet gabellæ absque alio exigerētur nomine fisci, nam tūc ipsius libris fides minimè est adhibenda, quum debitum fiscale propria scriptura non probetur, *l. exemplo, C. de probationibus*, Sequutus est D. Sola *in Constitutiones Sabaudiæ tit. de Libris Mercatorum, gl. 2. nu. 39. & 40. cum sequentibus*, vbi Regulam supra firmatā veram intelligit, quando libri ipsi conficiuntur ab officialibus ad id de publico constitutis, & latius, vt per eum.

19 Notandum est autem (vt quæque præcipua de hac materia complectar) quod libri ipsius gabellarij non probant venditionem inter cōtrahentes, sic post Socin. *consil. suo 208. in tertia col. versic. tertiò ex libris, vol. 2.* docuit Zuchard. *consil. suo 56.* dum dixit, quod libri gabellarum, benè probant denunciam contractus animaliū venditorum, non autem probant venditionem inter contrahentes. Addo Clariss. D. Mascard. *de probationibus, Conclus. 611. per totam*, vbi post nōnullos concordantes adductos attestatur de veriori, ac Communiori, & D. Ioan. Gulierm. Guidobon. *aduocat. sua 112. num. 8.*

20 Hoc tamen limita præcipuè in casu de quo loquuti summus *supra capite de Libris Rationum officialis à publico deputati, num. 37. & 38.* ad ibi dicta lectorem remitto.

21 Obseruandum pręterea libros Gabellæ regulariter ab ipsomet gabellario edendos esse. Sic præcisè post Bertachin. *in tract. de Gabell. parte 4. quæst. 3. num. 7. & sequentib.* Bertazzol. *consil. suo Ciuil. 97. num. 24.* Addo Clariss. Pacianum, *de probationib. d. cap. 63. num. 95.* Et hoc sine dubio prouenit ratione publici officij, quæ suadet, vt rationes, quæ in publico officio sunt, edantur.

22 Hinc videmus idem iuris esse in omnibus illis, qui officia publica exercent, per quæ rationes conficiunt; hi enim omnes ad suorū librorum editionem proculdubio compellūtur; sic præcisè inter alios D. Pacian. *d. cap. 63. num. 93. & 94.* vbi exemplificat inter ceteros in Argentarijs, & nummularijs.

23 An autem Gabellarius ipse, qui libros suarū rationum lacerauit, & combussit, incidat in crimen falsi latissimè discutit Tessaurus *in sua Pedemontana 171.* vide per eum; Discurit quoque *ibidem sub num. 6. cum sequentib.* an ipsius libri dicantur publici, vel priuati.

24 Latius autem de materia horum librorum, Illustr. D. Card. Tuscus *Conclus. sua 13. in vers. sexto disceptatur*, vide per eum.

De Libris Thesaurariorum.

SVMMARIVM.

1 *Libri thesaurariorum plenam fidem faciunt.*
2 *Et dicuntur libri communes.*
3 *Et ad illos recurritur tamquam ad speculum veritatis.*
4 *Intellige tamen in pertinentibus ad eorum officium, veluti in materia pecuniaria, & num. 5.*
6 *Quidnam in his libris ipsimet thesaurarij scribere debeant, animaduertit author, & num. 7.*
8 *An libri ipsorum thesaurariorum, pro tertio contra aliū tertium*

tertium regulariter fidem faciant, non est eadem omnium ſcribentium ſententia.

9 *Plotus ſemiplenam probationem eos duntaxat inducere arbitratus eſt.*

10 *Maſcard. verò, quod plenam.*

11 *Et hanc vti veriorem approbat author, quam tamen limitat duobus modis, vt per eundem Maſcard. remiſſiuè.*

Cum inter illos, qui ratione ſui officij rationum libros conficiunt, & theſaurarij connumerentur, iure optimò, an ipſorum pariter libris plena ſit adhibenda fides, hic ſubijcere viſum eſt.

1 IN huiuſmodi igitur difficultate (rē paucis perſtringendo) cōclude pro affirmatiua, *text. eſt in l. 2. & ibi Bald. C. de conuen. fiſci debitor. lib.* 10. Sequitur Alex. *conſ.* 177. *in primo*, Fulg. *conſil.* 11. *num.* 2. Ripa, Socin. & alij, quos refert, & ſequitur Dom. Maſcard. *d. Concluſione ſua* 976. *numero* 47.

His accedunt D. Hypp. Rimin. *conſilio ſuo* 39. *num.* 1. *vol.* 1. Becc. *conſil.* 5. *num.* 2. Ioſeph. Ludou. *d. Concluſ. ſua* 29. *pagina* 73. *colum.* 2. *verſic. amplia* 21. D. Rutger. Rulant, *de Comiſsionibus, lib.* 5. *capit.* 10. *num.* 3. *in fine.* & P. Aemil. Veral. *deciſ. ſua* 156. *per totam, & præcipuè nu.* 3. *par.* 2. amplius docet, quod liber ipſius theſaurarij eſt liber cōmunis. Addo Beuſt. *in d. l. admonendi, num.* 1044. & Viuium *deciſ. ſua* 184. *num.* 7. vbi prætereà ſubdit, ad huiuſ

5 modi librum recurri, tamquam ad ſpeculum veritatis. Intellige tamen in pertinentibus ad eorum officium, veluti in materia pecuniaria.

4 Sic eleganter poſt Roman. Roland. à Vall. *conſ. ſuo* 92. *num.* 12. *in tertio*, vbi conſuluit, quod ſtatutum diſponens de fide plenaria adhibenda the-

5 ſaurario, non procedit, quando agitur de materia non pecuniaria, & ſic non pertinente ad officiū theſaurariæ, ſequitur hoc idem Plot. *conſ. ſuo* 88. *num.* 12. vbi concordantes adducit Socin. *cit. conſ.* 208. *col.* 2. Iaſ. Ripam, & alios, *in vulgata illa l. admonendi, ff. de iureiurando.*

6 Aduertendum eſt autem neceſſe eſſe, quod in talibus libris ad hoc deputatis ſcribant nominatim ipſi theſaurarij, à quonā recipiant, ex qua cauſa, & quanam die, & quam pecun. quātitatē, *ad l. apparitores, ibi: collationum ſummas, C. de exact. tributorum, lib.* 10. *ad l. neminem, ibi: Quibus totaliter ſuſcepta diſperſerint, C. de ſuſcept. & arcarijs, lib.* 10. *& l.* 1. *ibi. Cauſa, & ſumma comprehendatur, C. de apoch. publ. lib.* 10. Sequitur pulchrè Plot. *conſ. ſuo* 88. *num.* 7. vbi concordantes adducit.

7 Non erit tamen opus, quod ſpecialiter genus, & nomen monetarū addatur. prout egregiè poſt Alciat. Paridē de Puteo, & plures alios, firmauit Clariſs. Burſat. *conſilio ſuo* 325. *numero* 8. *in tertio.*

8 Sed an libri ipſius Theſaurarij, plenè probēt regulariter pro tertio contra aliū tertium, non eſt eadem omnium ſcribentium ſentētia.

9 Plot. enim, *conſil. ſuo* 88. *num.* 6. poſt Bart. *in l. quadam, §. nummularios, num.* 2. *verſ. ſed quæro, an libri, de edend.* expreſsè concludit, eos duntaxat ſemiplenam in hoc caſu probationem inducere.

10 Contrarium tamen tenet ex profeſſo Dom. Maſcard. *Concluſ. ſua* 978. *num.* 3. vbi concord. adducit Bald. Crauet. *de antiquit. tempor.* Burſat. & alios.

11 Et eſt verior ſententia; quam tamen ſublimita duobus modis, vt per eumdem Maſcard. *d. Concluſ. num.* 4. *&* 5.

Sunt & alij, qui ratione ſui officij rationum libros conficiunt, prout ſunt Villarum Maſſarij, Degani, Fiſcales, & aliæ huiuſcemodi perſonæ, de quibus omnibus particulariter diſſerendum.

De Libris Maſſariorum alicuius Villæ.

SVMMARIVM.

1 *Libri Maſſariorum alicuius Villæ, vel Caſtri, ſeu Communitatis, plenè probant ex ſententia Crauettæ.*

2 *Fundamentum eius, & num.* 3.

4 *Crauettam multi ſequuntur, & num.* 5.

6 *Contrarium plures alij.*

7 *Concilia, & num.* 8.

9 *Si Maſſarius ſcriberet non pertinentia ad eius officium, ei non crederetur.*

10 *Notabile.*

1 LIbri Maſſariorum alicuius Villę, vel Caſtri, ſeu Communitatis ex nonnullorum ſententia, plenam inducunt probationem, ſic prçcisè inter alios eruditiſs. Crauet. *de antiq. tempor. in verſic. quarto limitatur, num.* 63. *cum ſeq.* vbi ſic arguit.

2 Libro alicuius officialis de publico deputati, proculdubio fides adhibetur, vt ſuprà dictū fuit, & tradit ipſemet Crauet. *d. verſ. numero* 62. poſt infinitos ibi relatos.

3 Sed Maſſarius electus ad officium Maſſariat. per Communitatem alicuius Villæ, vel Caſtri, dicitur deputatus de publico, ergo, &c. Crauettam ſequitur Becc. *conſil. ſuo* 5. *num.* 2. Addo poſt Felin. relatum Steph. Gratian. *deciſ. ſua March.* 137. *num.* 2. D. Scacciam *cap.* 11. *inferius allegand. num.* 113. & Illuſtriſs. Cardin. Tuſcum *Concluſ. ſua* 346. *num.* 27. *in littera L.* Eiuſdem opinionis extitit etiam D. Alex. *in d. §. nummularios, & in conſ. ſuo* 136. *col.* 2. *verſ. item etiam, de ſolutionib. num.* 2. vbi dicit, quod quādo Communitas agit

5 contra forenſem ratione collectarum, ad quas dicit ipſum obligatum ex cōſuetudine propter ſolutiones anteà per eumdem factas, quod plenè eius intentio redditur comprobata per librum ipſius Maſſarij, in quo anteà ctæ ſolutiones reperiuntur adnotatæ.

6 Contrariam autem ſententiā defendere alij multi nō dubitarunt, Bal. inter ceteros *in l. Imp. num.* 33.

num. 33. *ff. de statu hominum*, vbi allegat text. *in l.* 2. *C. de conuen. fisci debit. lib.* 10. qui tamen rectè resoluitur per Crauet. *d. vers. quartò limitatur, num.* 64. *& 65.* sequitur etiam Alex. sibi parum cõstans *consil. suo* 186. *num.* 6. *vol.* 2. & D. Rutger. Rulant *d. tractatu de Commissionibus, lib.* 5. *cap.* 10. *numero* 6. *in littera A.*

7 Pro conciliatione harum opinionum Dom. Mascard. post plures ibi relatos *d. Cõclus. sua* 976. *num.* 45. inquit, quod hæc secunda procedit, vbi essent duo officiales, vnus deputatus ad recipiẽdum, alter autem ad scribendum, quia primò non crederetur; Hoc idem sequi etiam videtur
8 Grat. *cons. suo* 122. *num.* 13. *in secundo*, vbi inquit, quod libro ipsius Massarij Communitatis non creditur, quando Communitas habet propriũ Notarium, qui ad scribendum sit deputatus. Huic eidem sententiæ subscripsisse quoque visus est Scaccia *d. cap.* 11. *num.* 114.

9 Pro Coronide nota, quod si aliqua forsan iste Massarius scriberet non pertinentia ad eius officium, vtique ei nõ crederetur; sic post alios Crauet. *d. versic. quartò limitatur, num.* 63.

10 Quemadmodum etiam non crederetur dicto eius libro super collectis, nisi esset subscriptus à Notario, ad tradita post Alexãd. per Illustriss. Card. Tuscum *d. Conclus. sua* 346. *num.* 28.

De Libris Deganeorum.

1 Libros Deganeorum, si non sunt in archiuio publico, nec tractent de negotio antiquo, non probare, nec aliquã fidem facere, minusq; in præiudicium tertij, post Abb. Felin. & plures alios, docuit ex professo Bursat. *consilio suo* 36. *num.* 17. *vol.* 1.

2 Contrarium autem in eoneernentibus eorum officium ob dicta *in præcedenti quæst.* quæ hic pro repetitis habeantur, verius esse dijudico. Cogita.

De Libris Fiscalibus.

1 Libris Fiscalium regulariter fidem adhiberi solere, probatur *in l. illata, C. de fide instrument. & ibi* Bart. Sequuntur Bald. Crauetta, ac multi alij, quos refert, & sequitur Mascard. *Conclus. sua* 976. *num.* 46. & D. Ioseph. Ludouic. *Conclus. sua* 29. *pag.* 73. *col.* 2. *vers. amplia vigesimo.* His accedunt Viuius, *decis. sua* 184. *num.* 7. & D. Becc. *cons. suo* 5. *num.* 2. vbi etiam deducit Bald. *cons. suo* 353. *lib.* 4. qui quidem allegat text. concordantem *in l. in contractibus, §.* 1. *C. de non numer. pec.* Addo quoque D. Butger. *de Commissionibus, lib.* 5. *cap.* 10.
2 Liber Fisci Criminalium, in quo reperitur condemnatus cancellatus, probat præsumptiuè vel absolutionem condemnati, vel quòd satisfecerit condemnationẽ, sic præcisè post nonnullos relatos Card. Tuscus, *Conclus. sua* 346. *in*
3 *littera L. num.* 37. vbi post Angel. de Maleficijs subdit, quòd in dubio præsumitur pro cancellatione sẽtẽtiæ Criminalis, & quod onus probandi transfertur in eum, qui ipsi cancellationi contradicit, & latius, vt per eum.

De Libro Salis.

1 Libro Salis apprimè esse credẽdum, post Paris. *consilio suo* 4. *num.* 5. *in quarto*, respondit D. Ioseph. Ludouic. *Conclus. sua* 29. *pag.* 72. *col.* 3. *versic. amplia decimo.* Sequitur Gratian. *decis. sua Marchiana* 137. *num.* 2. Addo Sigismũd. Scacciã, *lib.* 2. *de Iudicijs Causarum Ciuilium, cap.* 11. *num.* 111.
2 vbi rationem subiungit, dicens: quia talis liber regulatur, & gubernatur per personam authoritate publica cõstitutam, & latius vt per eum, quem consulas.

De Libris Mercatorum.

SVMMARIVM.

1 *Quid sit Mercator, describitur.*
2 *Libri Mercatorum regulariter nullam fidem faciunt. Ratio ibidem.*
3 *Ratio rationis.*
4 *Amplia regulam supradictam multo magis procedere in nonnullis casibus, de quibus & num.* 5. 6. 7. 8. 9. 10. *&* 11.
12 *Limita, vbicumque adest statutum, vel cõsuetudo, quod stetur libris ipsorum mercatorum, & num.* 13.
14 *Et talis consuetudo, vel statutum valet.*
15 *Idem quod dicitur de statuto, procedit etiam in Principe, & num.* 16. *&* 17.
18 *Amplia, vt tale statutum extendat vires suas extra territorium.*
19 *Ratio.*
20 *Exemplum.*
21 *Et hæc est verissima conclusio, quidquid scripserit Antonius Piaggius de consuetudine.*
22 *Debet tamen liber ipse rationum esse conscriptus in territorio ipsorum statuentium.*
23 *Et est verissimum axioma, quidquid dubitarit Corneus.*
24 *Limita, quotiescumque præfatum statutum esset indiscretũ, quippe quod contineret, omni scripturæ mercatoris pro se indistinctè credendum esse: quia tunc cum careret ratione, non valeret.*
25 *Verificabitur ergò in illis mercatoribus dumtaxat, qui fuerint approbati.*
26 *Item præfatum statutum locum solummodò sibi vendicabit in modica summam, non autem in magna.*
27 *Restringitur tamen hoc, vt non procedat respectu statuti, quod arbitrium iudicis non excluderet, sed potius ei submitteretur, secundum Scacciam.*
28 *Libri Mercatorum plenam fidem facientes statuto laicorũ mandante, contra clericos, nihil operantur etiam in foro seculari.*
29 *Amplia, vt nec probent in fauorem ipsorum clericorũ contra laicos, vt in iudicijs seruetur æqualitas.*
30 *Statutum, quod libris mercatorum plenè credatur, interpretatur, ac intelligitur dumtaxat in pertinentibus ad mercaturam, & eorum officium, non autem in alijs, & num.* 33.
31 *Ratio ex Beccio.*

Alia

32 *Alia ratio secundum Scacciam.*
34 *Et est verissima conclusio, quidquid dixerit Decius.*
35 *Plura similia afferuntur, & num. 36. cum sequentibus vsque ad 43. inclusiuè.*
44 *Intellige, ac declara, prout ibi, & num. 45.*
46 *Consuetudo, quod libris Mercatorum credatur, est articulanda, & probanda.*
47 *Ad hoc vt libri Mercatorum etiam ita disponente statuto fidem faciant, plura requiruntur, quæ quidem erunt articulanda, ac probanda.*
48 *Primò, quod mercator ipse fuerit, ac sit legalis homo, & pro tali ab omnibus habitus.*
49 *Et non sit infamiæ aliqua labe notatus.*
50 *Quod tamen intellige in infamia publica.*
51 *Secundò requiritur, quod ipsemet mercator librum sui rationum manu propria conscripserit.*
52 *Contrarium Stracha post alios.*
53 *Fundamentum eius, & num. 54.*
55 *Concilia, & numero 56.*
57 *Exigitur tertiò, quod veritatem ipsemet mercator scribere consueuerit.*
58 *Si enim reperiatur ipse liber falsus in vno, præsumetur falsus in omnibus.*
59 *Et hæc quidem qualitas erit articulanda, & probanda.*
60 *Requiritur quartò, quod causam in ipsomet libro rationum subiunxerit, & num. 61. vsque ad 65. inclusiuè.*
66 *Et aduerte quòd non solum requiritur causa, sed debet esse apta, clara, & intelligibilis, & num. 67. & 68.*
69 *Exigitur quintò, quod aliquid contra se in eodem libro conscripserit.*
70 *Exposcitur sextò, quod ex verisimilibus circumstantijs possit esse verum, quod scriptum in eo reperitur, habito respectu ad tempus debiti contracti, solutionis factæ, & ad alia, & num. 71.*
72 *Et licèt hæc sex requisita impugnentur per Crauettam.*
73 *Defenduntur tamen per Ioseph. Ludouicum.*
74 *Dictum Guid. Papæ deducitur.*
75 *Septimò requiritur, quod in dicto libro sint descriptæ partitæ pertinentes ad mercaturam, siue exercitium, de quo tractatur, & non ad aliud.*
76 *Exigitur octauò, quod ipsemet rationum libro appositus sit annus, mensis, & dies.*
77 *Ratio ex Stracha.*
78 *Declara, & num. 79. 80. & 81.*
82 *Nonò requiritur, quod appareat mercatorem tradidisse merces, licet non sit necesse probare de quantitate, & de pretio, & num. 83.*
84 *Exigitur decimò, quod dicti libri non sint descripti diuersa manu, & atramento, item, vt non sint mendosi.*
85 *Falsi suspitio in parte, librum totum vitiat.*
86 *Libri Mercatorum carere debent cancellationibus, inductionibus, & de eis dicitur: Quod scripsi, scripsi.*
87 *Item, debent esse candidi, ac carere omni superinductione, aliàs contra ipsos mercatores poterit in litem iurari.*
88 *Exposcitur vndecimo, quod in ipso rationum libro sint descripta data, & recepta, & à quo, & ex qua causa, vt veritas, & falsitas ex eo deprehendi valeat.*
89 *Duodecimò requiritur, quod mercator ipse iuret contenta in eodem libro fuisse, & esse vera.*
90 *Doctrina Bartoli deducitur.*
91 *Mercatores istud iuramentum subeunt initio mercaturæ, seu officij sui, ad differentiam aliorum.*
92 *Decimotertiò exigitur, quod is liber ad petitionem partis exhibeatur, ad effectum, vt contra eum opponere possit.*
93 *Contra arguitur, & num. 94.*
95 *Decimoquartò requiritur, quod dictus liber præfationem contineat, ac insimul inscriptionem.*
96 *Exemplum.*
97 *Exigitur decimoquintò, quod ipsemet liber factus, ac conscriptus sit secundum loci consuetudinem.*
98 *Scartafacijs non est credendum, & num. 99. & 100.*
101 *His omnibus requisitis, siue maiori eorum parte intercedentibus, stante tali statuto, vel consuetudine, libris ipsorum mercatorũ plena fides adhiberi poterit.*
102 *Idquè non solum in paruis summis, sed etiam in magnis sibi locum vendicabit.*
103 *Ratio.*
104 *Amplia hoc etiam procedere, licet aliquæ dumtaxat ex partitis ipsorummet librorum essent veræ, approbatæ, & acceptatæ.*
105 *Amplia secundo, prout ibi.*
106 *An contra dictos libros admittatur probatio in contrarium? dubitatur.*
107 *Alexander, & alij concludunt pro negatiua.*
108 *Ratio ex Vinio.*
109 *Contraria opinio verior videtur.*
110 *An libri Mercatorum habiti pro publicis, ac habentes vigore dicti statuti exequutionem paratam, præferantur creditori posteriori fundanti se in instrumento? dubitatur.*
111 *Videndus Stephanus Gratianus, decis. sua 203.*
112 *Liber Mercatoris probat, quando sumus in articulis connexis.*
113 *Quid in capitulis separatis? vide ibi.*

VM & à Mercatoribus ratione sui officij Libri rationum conficiantur, (is autem dicitur mercator, ne termini ignorentur, qui negotiandi opus exercet, non tantum emen
1 do, *ad l. eum qui ædes, ff. de vsucapion. & l. 2. §. finali, ff. de doli exceptione*, sed etiam qui emendo, vendendoq; mercaturam exercet, *l. 1. l. licitatio, ff. de leg. tertio, l. anonam, ff. de extraordinarijs criminib. & l. mercis, ff. de verb. significatione*. Sequitur Sola, *in Consuetud. Sabaudiæ, tit. de Libris Mercatorum, tit. 24. glos. 1. num. 2.* (iure optimo, an ipsorummet libris regulariter plena fides adhibeatur, hic dubitare contingit.

2 In qua quidem difficultate Cõclusio sit negatiua. P. Gilkenus, *in l. instrumenta, num. 27. in fine, C. de probationibus*, vbi adducit textum, *in l. exemplo, C. eod. in l. inter chartulas, C. de fide instrumẽt. & in cap. 2. eod. tit. de Fide instrumentorum.*

Nec sanè mirum. Scripturæ enim mercatoris non debet plus credi, quàm viuæ eius voci, sed si mercator viua voce deponeret, & particulariter pro se, nihil ei crederetur, *ad l. omnibus, C. de testibus*. ergò non plus etiam credi debet eius scripturæ. Hoc idem docet, & sequitur Triuisan. *lib. 1. decis. sua 16. num. 2. & num. 5. in fine*, vbi subdit, ita iudicatum.

Ratio

3 Ratio rationis est, quoniam libri ipsorũ mer
catorum hodie de iure cõmuni nullam habẽt
authoritatẽ publicam, sed considerãtur, prout
quęlibet alia priuata scriptura, quæ regulariter
nullam fidem facit, ita Pinu, *conf.* 158. *nu.* 16.
4 Amplia primò, hoc præcipuè procedere,
quando ipsemet mercator scribens est suspe-
ctus, & partitæ libri, quibus nititur, sint abrasæ,
quo casu tãquam de falso suspectæ, nullã pro-
bationem inducunt. Sic post glos. *in l. iubemus, in
vers. suspect. C. de probationib. gl. in c. cum Venerabilis, in
vers. propter, de Relig. domibus*, Affiict. Albens. ac
alios. Clar. Ceph. *conf.* 475. *nu.* 7. sequitur Mace-
ratens. *Variar. Resolut. lib.* 1. *c.* 58. *vbi præcipuè loqui-
tur in libro mercatoris rupto, & vide nu.* 8.
5 Amplia secundò, supradictã regulam, quod
scilicet liber mercatoris non probet, maximè
locum habere, si descriptus in ipso libro neget
negotiationem, & mercator eum non probet,
id autem intelligas inspecto iure communi, se-
cus inspecta consuetudine, seu statuto, quod ip
si libro mercatoris plenè credatur; sic elegan-
ter D. Scaccia *lib.* 2. *de indicijs causar. ciuil. cap.* 11.
num. 147. vbi quoque diuersitatis rationem in-
ter vnum, & alterum casum subnectit. Vide
per eum, & scripta per nos *infra num.* 105.
6 Amplia tertiò, eamdem maximè sibi locum
vendicare, quando liber ipse contineret ratio-
nes illiquidas, ac intrichatas. Sic post Beccium
D. Scaccia *d. c.* 11. *nu.* 200. vbi subdit id omni ca
rere difficultate, qñquidẽ in omni genere pro-
bationis requiritur, quod probatiõ sit liquida.
7 Amplia quartò, vt ipsamet regula præcipuè
procedat, qñ rationes ipsæ tentę per mercatorẽ
sunt relatiuæ, vt puta quia habeant relationem
ad aliam scripturam, quia tunc, nisi edatur etiã
scriptura ipsa relata, eiusdem mercatoris liber
nil probabit; & meritò: relato enim minimè
credendũ esse, nisi constet de refferente, adeo
notum est, quam quod notissimum. Sic ele-
ganter D. Beccius *consil. suo* 5. *num.* 4. & 5. Addo
Scacciam *d. cap.* 11. *nu.* 201. licèt firmare postea
minimè audeat.
8 Ampliatur quintò supradicta Conclusio, vt
pręcipuè vera sit, quando in ipsomet libro con
tinerentur alia, quam attinentia ad mercaturã,
& officium ipsorum mercatorum. conferunt,
quæ scripsimus *infra nu.* 30. *cum seq.*
9 Ampliatur sextò, vt præcipuè locum sibi
vendicet, quãdo partitæ aliquæ libri ipsius mer
catoris de falso redargui possent, tunc enim in
nihilo sibi crederetur. Sic eleganter tribus ra-
tionibus motus probauit, & docuit Clar. vir D.
Scaccia *d. cap.* 11. *num.* 183. *cum seqq.* Conferunt
scripta per nos *infra, num.* 57. & 58.
10 Item postremo loco, si in ipso libro verisimi
lia minimè cõtinerentur nulla enim nec eo ca
su fides sibi adhiberetur, nec sanè mirũ. Quod
enim nõ est verisimile, vtique specimen falsita
11 tis habet. Ad tradita per Bald. *in l.* 1. *sub num.* 9.
vers. idem si dicatur, C. de seruis fugitiuis. Sic præcisè
post alios idem D. Scaccia *d. c.* 11. *nu.* 156. *cum plu
ribus seqq.* vbi oĩum latissimè, ac elegantissimè.
Conferunt scripta per nos *nu.* 70. & 71. *infra.*
12 Limitatur autẽ, hæc eadem supradicta Con
clusio, ex omnium sententia, vbicumque adest
statutum, prout est ferè in tota Italia, vel con-
suetudo, quæ iam apud omnes inoleuit. Teste
Bursat. *conf.* 39. *num.* 28. & 224. *num.* 7. *necnon*, &
Turret. *conf.* 47. *num.* 3. post Pedocham, Petrum
Fuscum, & alios ibi relatos, quod stetur libris
ipsorum mercatorum: tũc enim dicti libri ple-
nam fidem faciunt, cum nitantur publica au-
thoritate; ita Doct. omnes *in d. l. admonendi*, sequi
tur post Boerium, Didacum, Beroum, & alios
D. Rol. à Vall. *conf. suo* 92. *num.* 5. *in* 3. vbi subdit
hoc esse iuris indubitati, & D. Turret. *consil. suo*
47. *num.* 3. & 100. *num.* 36. *in primo, & in* 87. *nu.* 15.
13 *in secundo.* His accedunt Maceratens. *Variar. reso-
lutionum, lib.* 2. *resolut.* 6. *nu.* 15. Ioan. Kopp. *decis. sua*
46. *nu.* 56. Addẽtes ad decisionem Capel. Tho-
losan. 497. *num.* 2. Flamin. Charrar. *decis. sua Rota
Genuens.* 127. *num.* 3. *post plures ibi relatos*, & nouissi
mè Petrus Enriquez *conf. suo* 56. *num.* 1. vbi vlte-
rius docet, quod liber ipsius mercatoris hoc ca
su probat tam pro se, quam contra se. Addo
post infinitos relatos D. Ioseph. Ludouic. *Concl.
sua* 29. *in princ.* & Do. Sigismundum Scacciam,
lib. 2. *de iudic. Causar. ciuil. cap.* 11. *num.* 133. vbi infini
tos concordantes deducit. Adeundus quoque
D. Ant. Piagg. *de Consuetud. cap.* 11. *num.* 521. & D.
Petrus Gilken. *in d. l. instrumẽta, nu.* 37. *C. de probat.*
licèt parumper titubare videatur.
14 Et aduerte quod huiusmodi consuetudo, vel
statutum, quod stetur libris ipsorum mercato-
rum, ob vtilitatem publicam commerciorum
valet, & tenet, vt post infinitos relatos, per text.
in cap. cum dilecto, & cap. 2. *de fide instrument.* docuit
Viuius, *Opinione sua* 806. *nu.* 1. vbi ẽt post Crauet.
de antiq. temp. subdit, huic cõclusioni neminem
ex scribentibus aduersari. Sequitur post plures
pariter deductos Do. Beust. *in d. l. admonendi num.*
1020. & D. P. Surd. *decis. sua* 312. *nu.* 3. vbi quoque
subdit, quod dicitur de statuto, habere locum
15 in Principe, qui dicitur lex animata in terris, &
docet etiam, quod cum decretũ Principis in-
16 distinctè mandat fidem alicuius mercatoris li-
bris adhiberi, intelligi debet generaliter tã con
tra tertium, quam contra debitorem; adducit
text. *in l.* 1. *§. & generaliter, ff. de legatis præstandis, &
in l. de pretio, de Publiciana.*
17 Et in terminis, quod etiam contra tertiũ ip-
semet mercatorum liber probationem faciat,
consuluit Soc. *conf.* 240. *nu.* 3. *col.* 2. *vers.* 2. *vol.* 2. &
plenius loco suo dicetur, sequitũ hoc idẽ in ter-
minis, de decreto Principis videlicet ꝙ idẽ ope
retur quod lex, vel consuetudo, quoad dictos li
bros mercatorũ, D. Ant. à Sola *d. tit. de libris mer
catorum, præcit. gl.* 2. *nu.* 1. vbi tamẽ subdit, librum
ipsum mercatorum, cui Princeps mandat tri-
bui fidem, multa requirere, quæ ibidem sigil-
latim deducit; eum omninò consulas.
18 Ampliatur hoc statutũ extendere vires suas
extra etiam territorium ipsorum statuentium,
id est

id eſt vt liber rationis ipſius mercatoris ſic à ſta
tuto roboratus vbique probet, licet in iudicio,
in quo producitur, non adſit tale ſtatutum. Sic
poſt Ioan. Andr. Bart. ac plures alios, ampliat
idem Viuius, *dicta ſua Opin.* 806. *num.* 2. *&* 30. vbi
etiam rationem deducit.

19 Quoniam circa ſcripturę fidem inſpicitur lo
cus, vbi celebrata eſt, vbicumque poſtmodum
producatur. ſequitur hoc in terminis D. Beuſt.
in d. l. admonendi, nu. 1021. vbi ſic exemplificat.

20 Quidam Mercator Norimbergenſis, qui co
dicem ſuarum rationũ ſcripſit Norimbergæ,
vbi prædicta conſuetudo viget, ac obſeruatur,
producit illum ſuum codicẽ in alio loco puta,
Lipſiæ, vbi fortè cũ alio litigat, in quo loco præ
dicta conſuetudo minimè viget, vel non eſt in
vſu: quæritur, An etiam vigore cõſuetudinis il-
lius loci, vbi ſcriptus ſit codex ipſarum ratio-
nũ, probet in illo loco, vbi litigatur, ac produci
tur? & reſpõdet, quod ſic: ob ſupradicta. Non-
nullis alijs rationib. ac fundamentis, hãc eam-
dem ſñiam cõmuniter eruditiſs. Scaccia, *d. c.* 11.
nu. 239. *cum aliquib. ſeqq.* ipſum lector conſulat.

21 Et hęc eſt veriſſima cõcluſio, qdquid ſcripſe
rit D. Ant. Piagg. poſt hæc edita viſus, *in ſuo tra-
ctatu de Conſuetudine, quæſt.* 12. *nu.* 55. De hac eadẽ
materia ad hanc ampliationẽ ſpectante, viden-
dus quoque D. Pacian. *d. c.* 63. *nu.* 41. *cum ſeqq.*

22 Obſeruandum eſt tñ neceſſe eſſe, quod liber
ipſe rationũ ſit cõſcriptus in territorio ipſorũ-
met ſtatuentiũ, & non alibi, vnde ſi Patauinus
Romæ cõmorans in libro ſuo annotaret ſe ſol
uiſſe centũ, quę D. Paulo Tomaſino Patauino
pariter debebat, ſeu ſoluere tenebaĩ tunc virtu
te prædicti libri rationum conſcripti extra ter-
ritorium Patauinum non probaretur ipſa ſolu
tio. Sic poſt alios relatos docuit precisè Viuius
23 *d. ſua Opinione* 806. *nu. fin.* & eſt veriſſima Conclu
ſio, quidquid dubitauerit D. Corn. *conſ. ſuo* 319.
in vltima dubitatione, vol. 3.

24 Obſeruandum ſecundò principaliter, prædi
ctum ſtatutum non procedere, ſi eſſet indiſcre
tum, videlicet, quod omni ſcripturæ mercato-
ris pro ſe indiſtinctè crederetur, quia tunc care
ret ratione, immò eſſet patronũ ad falſum cõ-
mittendum, ſic poſt Bald. *in l. vnica, num.* 13. *C. de
Confeſſ.* Abbat. *in c.* 2. *circa finem extra de poſtulatione
prælator.* Marſil. *Singul. ſuo* 458. Strachã, & alios,
obſeruauit Viuius, *d. ſua Opin.* 806. *num.* 4. Addo
Cl. Pacian. *de Probat. c.* 63. *li.* 1. *nu.* 28. vbi pulchrè:
D. Fabium Turret. *conſ.* 47. *num.* 5. vbi infinitos
deducit, *vol.* 2. P. Gilken. *in d. l. inſtrumenta, nu.* 38.
C. de probat. & D. Bernard. Greuæum *lib.* 2. *Practi
carum Concluſ. concl.* 20. *num.* 4. Adeundus quoque
D. Steph. Gratian. *Diſceptationum forenſium c.* 171.
25 *nu.* 7. Verificabitur ergo in illis mercatoribus
dũtaxat, qui fuerint approbati, prout Peruſiæ
obſeruari, ac illius ciuitatis ſtatuto cautũ eſſe.
reſpondit idem Turret. *conſ.* 47. *nu.* 2. *vol.* 2.

26 Animaduertendum tertiò, præfatum ſtatu-
tum locum dumtaxat ſibi vẽdicare in modica
ſumma, non aũt in magna. Sic poſt Andream
Siculum *in Rubr. de Conſuetudine, nu.* 83. vbi atteſta
tur ita ipſum iudicaſſe in ciuitate Ariminenſi.
Hippol. de Marſil. *Singul. ſuo* 458. & alios. Tho-
27 mas Triuiſan. *lib.* 1. *deciſ.* 16. *nu.* 3. Declara, ac re-
ſtringe animaduerſionẽ hanc, vt non procedat
reſpectu ſtatuti, quod arbitriũ iudicis non ex-
cluderet, ſed potius ei ſubmitteretur, quia iſto
caſu conſuetudo, ſeu ſtatutũ valeret, & ideo co
dices mercatoris vigore dictæ conſuetudinis,
ſeu ſtatuti accedente cõſenſu iudicis, ideſt ſi iu
dici videbitur, conſiderata qualitate mercato-
ris quãtitate, ac prę iudicio cauſæ probabunt ẽt
in magnis ſummis. Sic egregiè poſt infinitos re
28 latos Scaccia *d. c.* 11. *nu.* 198. Notandum pręte-
rea, libros ipſorum mercatorum plenã fidem
facientes, ſtatuto laicorũ mandante contra cle
ricos nihil operari ẽt in foro ſeculari. Sic poſt
Abbat. Alex. Caprã, & alios Alderan. Maſcar.
ſuper interpretatione ſtatutorum Concl. 1. *nu.* 32.

29 Amplia, vt præfatum ſtatutũ à ſecularibus
ordinatũ nihil probationis in foro eccleſiaſti-
co reſpectu prædictorum librorum faciat, nec
ẽt in fauorem ipſorum clericorum contra lai-
cos; & hoc vt in iudicijs ſeruetur æqualitas. Sic
præcisè poſt plures relatos Cl. Menoc. *conſ.* 991.
vol. 10. *nu.* 7. & ſequutus eſt nouiſſimè Greuęus
d. Concl. 20. *num.* 5. *&* 6. De ſupradicta materia vi-
dendus Cl. Marta *de iuriſdictione par.* 4. *Centur.* 1.
caſu 84. *per totum,* vbi pulchrè.

30 Obſeruandum principaliter quintò, prædi-
ctum ſtatutũ, vel cõſuetudinem dictam (quod
libris ipſorũ mercatorum plena fides adhibea-
tur,) interpretari, ac intelligi dumtaxat in perti
nentibus ad mercaturam, & eorum officium,
non aũt in alijs, & ideo ſi mercator puta pan-
norũ ſcriberet in ſuo libro rationũ de aliquo
depoſito, vel mutuo, quod ad eius artem mini-
mè ſpectaret, ex tali libro nulla proculdubio
oriretur probatio, etiam ſtãte præfato ſtatuto,
vel conſuetudine. Sic pręcisè docuit inter alios
Aret. *conſ.* 33. *num.* 1. 44. *num.* 2. *&* 45. *in fine,* Ceph.
conſ. 374. *num.* 6. *&* 53. Mazzol. *conſ.* 106. *num.* 44.
Hippol. Rimin. *conſ. ſuo* 489. *nu.* 36. *&* 37. vbi pul-
chrè, Marcabrunus *conſ.* 18. *nu.* 146. Burſat. poſt
alios, *conſ.* 224. *num.* 2. & nouiſſimè Fabius Tur-
ret. *conſ.* 47. *nu.* 4. *in ſecundo,* vbi infinitos deducit,
his accedunt Borrel. *conſ.* 66. *num.* 11. Petrus Sur
dus *conſil. ſuo* 326. *num.* 18. 453. *nu.* 54. 543. *num.* 9.
& deciſ. ſua 336. *num.* 3. Petrus Auguſt. Morla *d.
quæſt.* 17. poſt plures relatos, *nu.* 14. Viuius *dicta
ſua opinione* 806. *n.* 5. *&* 6. vbi etiam poſt Roman.
Ioannem Andream, Decium, Crauet. & plu-
res alios adductos atteſtatur de Communi; idẽ
Viuius *deciſ. ſua* 445. *nu.* 2. & omnium latiſſimè,
ac elegantiſſimè Do. Franc. Beccius *conſil. ſuo* 5.
31 *num.* 11. *&* 14. vbi pro corroboratione conſide-
rat, quod ſtatutum vel conſuetudo diſponens,
quod libro alicuius plena fides adhibeatur, re-
pugnat diſpoſitioni iuris communis, ac ideo re
ſtringi, ac intelligi debet ſecũdum ius commu
ne nempè in reſpicientibus officium, ſeu ne-
gotium eius.

Huic

32 Huic idem communi traditioni subscripserunt etiam Alderanus Mascard. *super extens. statutorum, Conclus. sua 2. num. 266.* M. Ant. Maceratens. *Variarum resolut. lib. 2. cap. 6. num. 25. cap. 58. num. 6. & resolut. ultima, cap. 14. per totum.* Medices *decis. sua Marchiana 14. num. 9.* & ex recentioribus Cl. Eques D. Pereg. *de iure Fisci lib. 6. tit. 5. nu. 16.* Addo eruditiss. Greuçum *lib. 2. Practicarum conclusionum, cap. 20. num. 3.* vbi nonnullos concordantes deducit; & D. Sigismundum Scacciam post innumeros hanc eamdem sententiam in sequentes adductos, *d. cap. 11. num. 148. & 149.* vbi quoque aliam rationem deducit dicens:
33 nam authoritas, quæ competit ratione officij, seu exercitij, non debet posse operari vltra naturam ipsius officij, & latius, vt per eum, quem consulas. Videndus quoque D. Paeian. *d. c. 63, nu. 29. & 30.* vbi latissimè. Addo etiam Solam *d. tit. de Libris Mercator. d. gl. 2. nu. 7.*
34 Et hæc est verissima Conclusio, quidquid tiubanter, & parum sibi constans scripserit Decius *in l. age, nu. 5. C. de transactionibus.*
35 Sic videmus in simili, quod statutum disponens de plena fide adhibenda thesaurario, non procedit, quando tractatur de materia non pecuniaria, & sic non spectante ad officium thesaurariæ. Sic post Rom. *consil. suo 319.* D. Rol. à Val. *consil. suo 92. nu. 12. vol. 3.* Sequitur D. Scaccia *d. cap. 11. nu. 151.*
36 Sic etiam decretum de dando fidem libris Hebrçorum intelligitur in pertinētibus ad Hebræos, puta de mutuando pecunias captis pignoribus, & non de alijs. Sic post Iason, & Cacher. *decis. sua Pedemontana 72. num. 10.* Ludouic. *d. Conclus. sua 29. pag. 71. versic. septimo requiritur, in fine,* vbi etiā subdit post Cephal. & alios, quod
37 istud, quod mercator scripserit de pertinentibus ad exercitium non facit, quod ei credatur, nisi stante dicto statuto, vel consuetudine.
38 Sic quoque si statuto aliquo caueatur, quod filiusfamilias non possit se obligare, nisi sit artifex, prout in hac ciuitate expressè cautum esse legimus inter Statuta, *sub Rubrica, de Mercatoribus, & eorum quæstionibus, cap. filiusfamilias,* valebit dumtaxat obligatio, si contraxerit occasione artis, & non aliter. Sic post Alex. Iason; Barbatiā, ac infinitos propè alios, D. Bccius, *d. consil. suo 5. nu. 15.* Sequitur post infinitos concordan-
39 tes adductos Scaccia, *d. cap. 11. nu. 150.* vbi quoque rationem huius comprobationis deducit, dicens: nam habilitatio, seu permissio contrahendi cum filiofamilias, est respectu causæ, & non personæ, quare cessante causa mercantiæ, cessat promissio, & habilitatio. Hoc idem sequitur quoque post quamplures allatos disertissimus Pacian. *d. cap. 63. nu. 31. & 32.*
40 Sic pariter libri visitationum Episcopi plenè probant quoad visitationem dumtaxat, videlicet, quoad visitationem personarum, sacramentorum, & aliorum pertinentium ad officium visitantis, & non quoad alia. Ita præcisè Petrus Aemil. Verral. *decisione sua 158. parte 2.* vbi de anno D. 1551. die 14. Decembris ita iudicatum fuisse subnectit, Veral. sequitur nouissimè P. Enriquez, *consil. suo 56. num. 5.*
41 Sic etiam libris publicis nō credi nisi de his, quæ spectant ad officium ipsorum scribētium, egregiè respondit Socin. *consil. suo 268. num. 2. in secundo.* Alex. *consil. 68. num. 3. in tertio,* & sequitur post hos relatos Herculan. *in suo responso pro Serenissimo Etruriæ Duce, num. 277. in principio.*
42 Sic quoque (ne huius materię terminos egrediar) mercatorum, artiumuè mechanicarum præpositis, siue prioribus ex statuto, vel priuilegio. Potestatem inter mercatores, & artifices cognoscendi, iudicandiuè concessam, vltra negotia mercantilia, & causas artificium ipsum concernentia nō extendi, omnium elegantissimè post infinitos relatos, docuit Greueus summus Practicus, *d. concl. 20. Considerat. prima, num. 1. & per totam.*
43 Latius de materia huius notabilis D. Rol. à Valle, *d. cons. suo 92. à num. 8. vsque ad 14.* & Lācellottus Gallia, *consil. suo 15.* vide per eos. Addo Pacian. *d. cap. 63. num. 33. cum sequentibus,* vbi pluribus similibus comprobat.
44 Hæc autem omnia intellige procedere, quādo datur fides libro ipsius mercatoris ex dispositione statuti, tunc enim aliter non creditur, nisi in concernentibus mercaturam.
45 Secùs autem est, vbi fides libri pendet à Iuris communis dispositione, tunc enim ipsi in omnibus creditur, siue de mercatura, siue de mutuo, siue de deposito in eo scriptum sit, quando tamen extāt alia adminicula. Sic præcisè P. Surdus, *cons. suo 543. num. 9.* vbi post alios concordantes adducit Cephal. *cons. 374. num. 53.* & Ioseph. *d. Concl. sua 29. num. 118.* Addo Stephanum Gratianum post hęc scripta visum *Disceptationum Forensium, cap. 171. num. 9. & 10.*
46 Obseruandum sextò principaliter prædictā consuetudinem, cum sit facti, rectè capitulandam, ac probandam esse; sic in terminis docet Turret. *consil. suo 47. num. 7. in secundo,* vbi etiam qualiter ipsa probari debeat, eleganter subnectit. Sequitur hoc idem Herculan. *in d. suo responso, num. 352.* addo M. Brunum, *consilio suo 46. num. 5.* & Pacian. *d. cap. 63. num. 39. & 40.* vbi docet, quod in huius cōsuetudinis probatione requiritur de iure ciuili cursus 30. annorum, de iure autem Canonico 40.
47 Animaduertēdum postremò, quod ad hoc, vt ipsi mercatorum libri etiam ita disponente Statuto, vel Consuetudine fidem faciant, requiruntur infrascripta, quæ ad maiorem etiam cautelam erunt articulanda, & probanda.
48 Primò itaque requiritur, quod mercator ipse fuerit, ac sit legalis homo, & pro tali ab omnibus habitus. Sic præcisè Guido Papa, *Quæstione sua 44.* Roland. à Valle post Bald. *in dicta l. admonendi, & in dicta l. nuda, ff. de Donationibus, dicto consilio suo 92. num. 6. in tertio,* Crauet. *de Antiquit. tempor. in §. vidimus, & abundè, num. 20.*

& D. Menoch. *conf. suo 39. num. 14. lib. 1.* His accedunt Viuius *decis. sua 445. nu. 16.* Bernardus Greuæus *d. Conclus. 20. nu. 7.* Pacian. *d. cap. 63. num. 20.* & D. Petrus Surd. post alios *decis. sua 199. nu. 15. & consil. suo 489. num. 19.* vbi subdit, quod eo casu liber ipsius mercatoris absque alio fidem aliqualem facit.

49 Et non sit infamiæ aliqua labe notatus, ad latè tradita per Roland. post alios *d. conf. suo 92. num. fin. in 3.* & D. Farinac. *consil. suo criminali 20. num. 1. in fine.* Id quod etiam docuit Thomas Gramat. post plures relatos *consil. suo ciuili 70. nu. 8.* & D. Mascard. *Concl. sua 90. nu. 30.*

50 Quod tamen intellige, si talis infamia sit publica, aliàs secus, vt per eumdem *citato loco*, de qua tamen re vide dicta *superius nu. 5.* Nunc autem addo Solam, *d. gl. 2. nu. 8. & 9.* vbi subdit idē iuris, & si alia sinistra suspicio cōtra ipsum met mercatorem oriretur.

51 Exigitur secundò principaliter, quod ipsemet mercator scripturam, siue librum suum rationum manu propria conscripserit, *ad l. Generaliter, C. de non numer. pec.* sic præcisè Roland. *d. consil. 92. d. num. 6. versic. secundo*, & M. Brunus *consil. suo 46. num. 4.*

52 Contrarium tamen hac in re expressè sensit Straccha post alios plures relatos *in suo tractatu de Mercat. parte 2. num. 65.* motus tum ex eo, quia

53 ille videtur scribere, cuius nomine scribitur, *ad l. qui per alium, de reg. iur.*

54 Tum etiam, quia quidquid in libro mercatoris penes se existente scriptum legitur, id omne eius consensu, ac voluntate conscriptū præsumitur, nisi contrarium probetur, *ad l. census, de probationibus cum concordantibus, per eum deductis.* Quam etiam opinionem pulchrè aliis tamen rationibus motus, vt per eum, defendit Crau. *in d. §. vidimus, num. 21.* & nouissimè Clar. D. Farinac. *consil. suo 18. num. 16.* Viuius quoque aliis etiam rationibus omnium elegantissimè hanc eamdem opinionem communit, pro eaq; ita iudicatum extitisse anno Domini 1589. in Sacra Audientia Barensi in causa tunc in ea vertente inter aliquos mercatores Baris commorantes, *sub num. 16.* subnectit.

55 Sed verior ex sententia Ludouic. *d. Concl. sua 29.* est præcedens opinio, quando virtute statuti omnino crederetur libris Mercatorum.

56 Contraria autem procedit, quando à Statuto non est approbata expressè persona ipsius mercatoris. Videndus idem Ludouic. *d. Concl. col. 5. versic. & quamuis.*

57 Tertiò principaliter requiritur, q͂ veritatem ipsemet mercator scribere consueuerit, *ad l. vel vniuersorum, ff. de Pignorat. act.* Sic Rol. *d. nu. 6. vers. tertio.* Sequitur Viuius, *d. decis. 445. num. 21. vers. tertio requiritur.* Si enim reperiatur ipse liber fal-

58 sus in vno, præsumetur absque dubio falsus in omnibus; ita Castrensf. *conf. 301. num. 4. lib. 1.* Ias. *in d. l. admonendi, nu. 128.* & Gabriel. *conf. 148. nu. 9.*

59 Et hæc quidem qualitas est articulāda, ac probanda; ita colligi videtur ex scriptis per D. Hippolytum Riminaldum, *consilio suo 665. num. 4.*

60 Exigitur quartò, quod causam in ipsomet libro subiunxerit, ex qua scilicet causa acceptū latum sit, & ex qua expensum latum, iuxta doctrinā Bart. *in l. instrumenta, C. de probationib.* Non enim nudæ à causa rationes esse debent, *l. nuda ratio de donationib.* sic præcisè Rol. à Valle *d. conf. suo 92. d. num. 6. versic. quarto.* Sequitur hoc idem Straccha *de Mercator. d. par. 2. nu. 60.* vbi omnium pulcherrimè Viuius *d. decis. sua 445. nu. 21. versic. quarto debet*, Pacian. *d. cap. 63. num. 22.* & ex recentioribus Do. Franc. Beccius *d. consil. suo 5. num. 8.*

61 vbi etiam subdit, quod non solum liber mercatoris, sed cuiusuis confessionem continens causa non adiecta, probationem minimè inducit, nec etiam contra scribentem. Allegat *l. cum de indebito, §. vlt. de probationibus, & cap. si cautio, de Fide instrument.* nec non Alex. post alios *consil. suo 180. In causa, & lite, num. 2. lib. 6.* vbi vult, quod li-

62 ber rationum in ea parte, in qua ratio in eo descripta caret causa, non probat.

63 Quæ etiam confirmantur ex eo, quod scribit Abbas *in cap. 2. num. 6. de Fide instrumentor.* inquit enim, quod licet scriptura priuata reperta in Archiuio publico ratione loci fidem faciat, tamen hoc intelligitur, quando scriptura continet causam. Adducit in argumentum *d. cap. si cautio, de fide instrument & d. l. cum de indebito, §. fin.*

64 Facit etiam, quod vult Bald. *in Rubrica, C. de fide instrument. num. 33. versic. Sed quæro*, vbi docet, quod creditur libro rationum, quando est in forma rationum, quæ causam demonstret. Secus si in forma vnius simplicis confessionis ad obligandum non apposita causa *per d. l. nuda, de donationibus.*

65 Et est ratio secundum eum: quia scriptura non est modus constituēdi obligationem, sed inducēdi præsumptionem obligationis ex causa, quæ allegatur præcessisse in ipsa scriptura; vnde si non constat de causa in eadem met scriptura, nō inducitur præsumptio obligationis, & sic deficit probatio, quæ esset præsumptiua. Sequitur post Beltrand. Ias. & alios, D. Beccius *consil. suo 5. num. 9.*

66 Et aduerte, quod non solum requiritur causa, sed dēt esse apta, clara, & intelligibilis, alias idem iuris esset, ac si non esset inserta.

67 Paria enim sunt, nullo modo aliquid esse expressum, & esse expressum incertè, & non intelligibiliter, ad tradita per Bartolum *in l. quidquid astringenda, de verbor. obligat.* Sic post Marsil. *in Rubrica, de fideiussorib. num. 318.* docet eleganter Beccius *d. consil. 5. nu. 8. circa finem.* Sequitur hæc omnia præcisè Scaccia *d. cap. 11. num. 271. cum infinitis seqq.* vbi etiam non tantùm subdit, quod cau-

68 sa satis dicitur expressa, & certa, si ex coniecturis colligatur, exēplificando circa coniecturis, verùm quoque nonnulla alia non spernenda circa hoc requisitum proponit, ac comminiscitur, ipsum consulito.

69 Quintò requiritur, quod aliquid contra se in eodem libro conscripserit, *l. Publia, § finali, ff. de. positi,*

positi, & l. quędã, §. nummularios, ff. de edendo; ita Roland. *d. num. 6. vers. Quintò*. Brun. *cons. suo 46. num. 4. vers. requiritur etiam*; P. Surd. post plures relatos, *consil. suo 443. num. 5.* & Viuius, *d. decis. 445. num. 16. versic. Quintò*.

70 Exposcitur sextò, quod ex verisimilibus circumstantijs, & præsumptionibus possit esse verum, quod scriptum in eo reperitur, habito respectu ad tempus debiti cõtracti, solutionis factæ, ad personas contrahentes, & ad locum contractus. Sic Rol. à Valle, *d. cons. 92. d. num. 6. vers. sexto*. Straccha, *d. parte 2. de Mercatoribus, num. 61. vers. denique*. Marcabrun. *cons. 18. num. 167.* Mascard. *Concl. sua 975. num. 82. & 95.* Bimius, *consil. 69. num. 20. in primo*, & nouissimè Fab. Turret. *cons. suo 47. num. 13. & 14. in secundo*. Addo Viuiũ, *d. decis. 445. num. 21. ferè in fine*, vbi pulchrè. P. Surdum, *decis. sua 199. num. 5.* & Medicem, *decis. sua Marchiana 14. num. 16.*

71 Adeundus etiã de hoc requisito D. Scaccia, *d. cap. 11. nu. 153. cum multis seqq.* vbi post infinitos concordantes adductos nõ solum exemplis, ac rationibus hoc requisitum communit, verum etiam quid sit verisimile pluribus modis elegãter declarat; ad ipsum ne ex scriptis scripta conficiam lectorem beneuolũ remitto. Videndus quoque *sub num. 289.* Addo Pacianum, *d. cap. 63. nu. 25. & 26.* vbi pulchrè de hoc eodẽ requisito.

72 Et licet hæc sex requisita relata etiam singillatim per Surdum, *d. decis. sua 109. num. 11. & cons. suo 543. num. 8.* Ioannẽ P. Anchar. *lib. 2. quæst. 55. num. 5. & quæst. 42. num. 5. cum seq. in tertio*. Solam, *d. gl. 2. num. 50.* Flaminium Chartar. *decis. sua Genuens. 127. num. 4.* P. Gilkenum, *in d. l. instrumenta, num. 28. cum seqq. C. de Probat.* & plures alios; impugnantur ferè per Crauet. *d. §. vidimus, num. 21.* cuius vestigijs adhæsisse quoque visus est P. Gilken. *in d. l. instrumenta, num. 50. & 51. C. de Probat.*

73 Defenduntur tamen, ac sustinentur per Ludouic. *d. Concl. sua 29. col. 3. vers. est verum*, quẽ consulas. Quinimo Guid. Pap. *decis. sua 44.* (prout refert Viuius dicto loco) ãdijcit aduocatũ semper in casibus occursis huiusmodi omnia requisita pro palma, victoriaq; obtinenda, ac reportanda circa præstandam fidem hisce libris articulasse, ac probasse. Addo Ioan. Gulielm. Guidobonum, *Aduocatione sua 51. num. 4. cum seq.*

75 Septimò principaliter requiritur, quod in dicto libro sint descriptæ partitæ pertinentes ad mercaturam, siue exercitium, de quo tractatur, & non ad aliud. Ita Rol. *d. cons. 92. num. 8. cum seq.* Conferunt, quæ suscripsimus *supra, nu. 30. cũ seq.*

76 Exigitur octauò, quod in ipsomet rationum libro sit appositus annus, mensis, & dies, alias non probat; ita pulchrè, sed lõgè latius D. Rol. à Valle, *d. cons. 92. num. 14.* Stracchа, *d. parte 2. numero 55. & 61.* vbi etiam rationem deducit, di-

77 cens, quia sine certo die rationes implicitæ reddduntur, & explorari non possunt.

78 Addo eruditissimum Scacciam, *d. cap. 11. nu. 281.* vbi nonnullos concordantes deducit. Declara istud requisitum esse necessarium ad effectum, vt liber probet pro scribente, secus ad effectum, vt contra ipsum probationem faciat, cõtra eum enim probabit, quamuis careat die.

79 Et ratio est euidens: quia nemo ex propria culpa commodum reportare debet. Sic eleganter post Abbatẽ, Ias. & alios, Scaccia, *d. c. 11. nu. 282.*

80 Hinc rectè docuit Butrius, *in cap. 2. sub num. 5. vers. venio ad secundum, de fide instrument.* quod inquantum scriptura cõficitur contra scribentẽ, non est quærendum de sollẽnitate, sed inquantum conficit contra mandãtem, vel contra tertium, debet (inquit) habere sollemnitates. Non tamen obiter (quantum ad appositionem Cõsulis) quod eius appositio non seruatur in praxi, & Cõsulem in isto casu intelligas Papam in Statu Ecclesiastico, Imperatorẽ in Statu Imperiali, & Principem Venetum in hoc Serenissimo Dominio. Conferunt quæ de materia huius requisiti scripsimus *supra lib. 1. quæst. 3.* ad ibi dicta lectorem remitto.

82 Nonò requiritur, quod appareat mercatorẽ tradidisse merces, licet non sit necesse probare de quantitate, & de pretio: nam quantitas, vel pretium probatur per eius librum. ita Crauet. post alios *in d. §. vidimus, num. 9. cum seqq.* vbi ponit exemplum de creditore, qui probat mutuo dedisse pecuniam; licet enim non probet expressè de summa, seu quãtitate, attamen super ipsa stabitur iuramento ipsiusmet creditoris, iuxta originalem opinionẽ Rayner. de Foroliuio, *in l. 1. ff. de in litem iurando*; quam latè defendir ipsemet Crauetta, ab obiectis D. Purpurati, *in d. l. admonendi, eod. tit. de in litẽ iurando*; Sequitur hoc idẽ P. Surd. *decis. sua 199. nu. 5.* & D. Mascard. *d. Concl. sua 976. nu. 33.* idem Crauetta tangit, *cons. suo 369. num. 20. in tertio, & cons. suo 218. num. 5. in secundo*.

84 Exigitur decimò, quod dicti libri nõ sint descripti diuersa manu, & atramento, item non sint mendosi; ita Dec. *cons. 447. num. 8.* Crauet. *cons. 88. nu. 6. & 134. nu. 27.* & Cl. Menoch. *cons. suo 23. nu. 16. & 17.* vbi etiam subdit post alios, quod

85 falsi suspicio in partẽ libri totum vitiat, *per l. si ex fals.* vbi Ias. *C. de transact.*

86 Libri enim ipsorum mercatorum carere debent cancellationibus, inductionibus, & de eis dicitur, Quod scripsi, scripsi; & habentur eorũ partitæ pro sententia transacta in rem iudicatã.

87 Sequitur Ludouic. post alios, *d. Cõcl. sua 29. vers. quartodecimo requiritur*. Addo Cl. Farinac. *cons. suo 18. num. 4.* vbi pariter dicit, quod libri ipsorum mercatorum debẽt esse candidi, ac carere omni inductione, ac superinductione, aliter contra eos iuratur in litem, & eo magis quando continent repugnantia, & latius vt per eum.

88 Vndecimo exposcitur, quod in ipso rationũ libro sint descripta data, & recepta, & à quo, & ex qua causa, vt veritas, & falsitas in eo deprehendi valeat, sic post Bartolum, Crauettam, Menochium, & alios, Ludouic. *dicta conclusione sua 29. vers. vigesimoquinto requiritur.* Addo Bursat. *cons. suo 283. num. 8.* vbi adducit Plotum *in l. si quando, num. 243. C. vnde vi*, & alios. Sequitur

tur Turret. *consil. suo* 100. *num.* 37. *&* 42. *in primo.* Addo M.Brunum, *cons. suo* 46. *num.* 1. & Pacian. *d. cap.* 63. *num.* 21. Adeundus est etiam D. Scaccia, *d. cap.* 11. *num.* 268. *cum sequentibus*, vbi tandem concludit, quod si liber ipse contineret dumtaxat data, non probaret pro ipso scribente, sed benè contra eum. ipsum consulas.

89 Duodecimo requiritur, quod mercator ipse iuret contenta in eodem libro fuisse, & esse vera. Sic post alios Menoch. *consil.* 23. *num.* 14. & *Crauet. de Antiquitatibus tempor.* 6. *parte prima part. principal. num* 47. moti auctoritate Bartoli, *in l.*
90 *Theopompus, de dote praleg.* dum dixit, quod quando assertioni alicuius est fides adhibenda ex dispositione statuti intelligitur, modò si suo iuramento id asserit; sequitur Pacian. *d. cap.* 63. *num.* 23. *&* 24. Et aduerte, quod istud iuramentum ab ipsis mercatoribus subeundũ est initio mer-
91 caturæ, seu officij sui; tunc enim debent iurare de exercendo artem suam iustè, ac fideliter, & hoc ad differentiam eorum, qui non exercẽt officium, seu artem publicam, sed vel conficiũt libros administrationis alicuius personæ priuatæ, quales sunt tutores, curatores, & similes, vel sibi conficiunt libros propriarum rationũ suarum; hi enim non tenentur iurare, nisi post ortam aliquam controuersiam, quando scilicet ad eorum intentionem probãdam producunt ipsum librum rationum: quia tunc debent iurare contenta in eo esse vera. Sic eleganter animaduertit post infinitos relatos Scaccia, *d. cap.* 11. *num.* 286. *&* 287. & videndus *sub num.* 288. vbi subdit, multis in locis mercatores hodiernos hoc non seruare; nullo enim iuramento suscepto exercent mercaturam, seu artem ad eorum libitum.

92 Tertiodecimò exigitur, quod is liber ad petitionem partis exhibeatur, ad effectum, vt cõtra eum opponere possit; ita Roman. *cons.* 186. Marsil. *Singul.* 81. Menoch. *d. cõs.* 23. *n.* 17. & alij.

93 Contra tamen videtur vrgere, quod scripturam approbare censetur, qui illius petit productionem. Crauet. *cons.* 275. *num.* 2. Simon de Pretis *de interpretatione vlt. volunt. lib.* 5. *dubit.* 4. *num.* 66. *folio* 541. & facit generalis Regula, quod appro
94 bare videtur scripturam, quicumque ea aliquo modo vtitur. Surd. *cons.* 60. *num.* 12. *&* 157. *num.* 23. *& decis. sua* 199. *num.* 6. & in specie de Libris Mercatorum productis, docuit Bursat. *cons. suo* 224. *num.* 10. Videndus tamen in simili in hac materia D. Munoz de Escobar, *in suo tractatu de Ratiocin. Administrat. cap.* 10. *num.* 27. *cum sequentibus*, vbi pulchrè.

95 Decimoquartò requiritur, quod dictus liber præfationem contineat, ac insimul inscriptionem, v.g. Hic est liber mei Aloysij Tomasini
96 rerum in credentiam venditarum, &c. sic post infinitos relatos omnium pulcherrimè, & elegantissimè D. Straccha, *d. parte* 2. *de Mercatoribus, num.* 53. quem sequitur Ludouic. *d. sua Conclusione* 29. *vers.* 18. His adde D. Scacciam, *d. cap.* 11. *num.* 267. vbi subdit, quod ista præfatio, seu inscriptio est necessaria pro declaratione eorum, quæ in libro apparent scripta, nam ex ipsa intitulatione potest declarari mens illius, qui conficit, seu mandat fieri librum, & latius, vt per eumdem Scacciam.

97 Quintodecimò requiritur, quod ipsemet liber de more factus sit secundum loci cõsuetu-
98 dinem, non enim scartafacijs credendum est. Sic post Bald. Ias. Straccham, & alios, Ludouicus, *d. Conclus. sua* 29. *vers. secundo requiritur*, vbi etiã subdit, quod ipsi libri rationum debent esse cõ-
99 paginati, aliàs non carerent suspicione falsi. Adducit D. Decian. *consil.* 100. *num.* 16. *in secundo.* Sequitur pulchrè Scaccia, *d. cap.* 11. *num.* 152. *& melius sub num.* 285. vbi subdit, quod hi libri de-
100 bent habere chartulationẽ, ad effectum vt inde aliqua charta detrahi, seu addi non possit; & sic videmus in praxi edi semper Codices rationum, ac libros ipsorum mercatorum chartulatos, & latius, vt per eum.

101 His omnibus requisitis, siue maiori eorum parte intercedentibus; stante tali statuto, vel consuetudine, libris ipsorum mercatorum plena fides adhiberi poterit; idq; nõ solum in par-
102 uis summis, sed etiam in magnis sibi locũ vendicabit: cum enim eorũ fides à publico sit ap-
103 probata, nõ esse de paruis, vel magnis summis distinguendum, post Iason. Menoch. & alios, docuit eruditiss. D. Ludouic. *d. conclus. sua* 29. *pag.* 72. *vers. amplia secundo.*

104 Amplia, hoc etiam procedere, licet aliquæ dũtaxat ex partitis ipsorummet librorũ essent veræ, approbatæ, & acceptatæ, nam in omnibus etiam alijs ipsis plenam fidem adhiberi cõmuniter docuerunt interpretes. Sic post Paul. de Castro, *cons.* 301. *lib.* 1. Crauet. *cons.* 158. *n.* 6. Bursat. qui alios allegat, & docet de Cõmuni, & in practica tenenda, *cons. suo* 224. *num* 8. *&* 651. *num.* 2. *in quarto.* Addo Flamin. Chariat. *decis. sua Genuæ* 127. *num.* 5. & Surdum, *decis. sua* 299. *nu.* 3. vbi concordantes adducit Menoch. *de Præsumption. lib.* 3 *præsumpt.* 63. Crauet. *cons.* 360. *num.* 15. Natta, *cons.* 581. *num.* 15. Purpurat. *cons.* 519. *num.* 5. ac plures alios. Videndus quoque D. Scaccia post hęc edita visus, *cap. præcit.* 11. *nu.* 143. *&* 144 & Stephanus Gratian. *Disceptationum Forensium cap.* 171. *num.* 11.

105 Amplia secũdò, hoc pariter procedere, quãuis descriptus in ipso libro negaret, se negotiatũ fuisse cũ mercatore, & negotiatio aliter non probaretur; & ratio est: quia statutum, vel cõsuetudo disponens simpliciter credi debere libris mercatorum, id agit, quoniam eorum ars, seu munus, & eorum libri censentur tacito cõsensu populi approbati; pulchrè D. Scaccia, *d. cap.* 11. *num.* 147.

106 Sed pulchra hic suboritur dubitatio, & est: An admittatur probatio in contrarium contra dictos libros? *Alex. in l.* 1. *§. si absens, n.* 7. *ff. si ex noxali causa*, quẽ refert Straccha de Mercator. *tit. Quomodo in causis Mercatorum procedendum sit, nu.* 25. dicit nõ admitti; id quod etiam sentire videtur Viuius, *decis. sua* 445. *num.* 3. dũ docet, ꝙ libri mercato-

catorum habentur quodammodo pro senten-
tia, suaq; fide in rem iudicatam transeunt, id
108 est in soliditatem firmitatis, & irreuocabili-
tatis, *vt in Auth. de Fideiussor. §. argentariorum*.
109 Verior tamen, & magis Communis opinio
videtur esse in contrarium, quod scilicet admit
tatur. Sic post Iason. *in d. l. admonendi, num. 304.
& 305.* qui pluribus eã similibus comprobat,
& Osasch. *in sua Pedemontana 72. num. 11.* D. Io-
seph Ludouic. *Conclus. sua praecitata 29. col. 2. vers.
verior tamen, & pag. 72. vers. amplia, & declara ter-
tio*. Addo ego Solam, *d. glos. 2. num. 12.*
110 Sed alia non minus pulchra, quã vtilis suc-
cedit adhuc difficultas, & est, an libri ipsorum
mercatorum, si habeantur vigore dicti statuti,
vel consuetudinis pro publicis instrumẽtis, &
habeant exequutionem paratam, praeferantur
creditori posteriori fundanti se in instrumẽto?
111 Vide Gratian. *decis. sua Marchiana 203. per to-
tam*, vbi elegantissimè.

An Liber Rationum mercatoris pro scribente regulariter fidem faciat dubitatur.

SVMMARIVM.

1 *An liber mercatoris regulariter pro se scribente fidem faciat, non est eadem omnium scribentium sententia.*
2 *Glos. in l. quedam, §. nummularios, C. de edendo, quem omnes ibi sequuntur, sensit pro negatiua.*
3 *Contrarium Speculator, & alij multi, & num. 4.*
5 *Sed hac opinio communiter reprobatur.*
6 *Alia opinio Nicolai de Matarellis deducitur.*
7 *Glos. & aliorum in d. l. quedam. opinio vti verior retinetur.*
8 *Liber mercatoris pro scribente facit regulariter qualem qualem praesumptionem.*
9 *Amplia ex P. Surdo, praesertim si ipsimet mercator sit vir bonus, ac inculpatae vitae.*
10 *Quinimò Vitius intelligit etiã, quod oriatur semiplena.*
11 *Scaccia tenet quoque plenam resultare. Ratio ibidem.*
12 *Liber ipsius mercatoris probat pro scribẽte in postis minutis, quando tamen mercator est fide dignus.*
13 *Intellige, ac declara ex Craucr. de antiquitatibus temporum.*
14 *Amplia, vt probet etiam, cum agitur de magna summa, dummodo tamen non adsit suspicio, nec de magno aduersarij praeiudicio tractetur.*
15 *Item ex Ias. quando aliquae partitae in ipsis libris contentae reperiuntur verae.*
16 *Contrarium multi. Sentiunt enim, quod tantummodo faciat aliqualem praesumptionem, quando agitur de magna summa, licet etiam de libro persona legalis tractetur.*
17 *Et est verissima conclusio.*
18 *Quam tamen limita quando adesset statutũ, vel consuetudo, quod libro ipsius mercatoris fides adhibeatur.*
19 *Quidquid dixerit P. Enriquez. post Corneum.*
20 *Item cum versamur inter Mercatores.*
21 *Ratio, & num. 22.*
23 *Amplia, vt hoc procedat, non solum in libris mercatorum, qui actu mercaturam exercent, sed etiam in libris eorum, qui iam eam exercere desierunt, dummodo tamen sint descripti tempore, quo mercaturam ipsam exereebant.*
24 *Liber mercatoris regulariter probat pro scribente accedentibus vrgentibus coniecturis, & quando mercator est legalis, ac fide dignus, idq; articulatum, & probatum extitisset.*
25 *Item probat extante statuto, vel consuetudine quod libris ipsorum mercatorum credatur.*
26 *Rationes ex Scaccia.*
27 *Statuto, vel consuetudine disponi potest, vt eorum libris credatur.*
28 *Et haec inspectis regulis iuris communis dicta sint.*
29 *Quid iure municipali DD. Venetorum, & num. 30.* } *Author recenset.*
31 *Et quid Statuto nostro Patauino in hac materia dispositum sit.*

Libris Mercatorum, si statuto cautum, vel
consuetudine receptum sit, quod probent, ple-
nissimam absque alio esse fidem adhibendam,
hactenus conclusimus. Nũc quid iuris existat,
circumscripta omni consuetudine, ac statuto,
superest videre. Quoniam autem tripliciter ip-
sis fidem adhiberi principaliter contingit, Pro
scribente; contra scribentem; & pro tertio con
tra tertium; de singulis exactissimè differere
mihi statutum est.

Dubitatur igitur Primò, an liber ipsius Mer-
catoris regulariter pro se scribẽte fidem faciat?

1 IN huiusmodi difficultate variae qui-
dem extiterunt DD. sententiae.
2 Gloss. enim *in l. quedam, §. nummularios, C. de edendo, & ibi* Bart. & Castrens.
num. 3. & alij communiter, vt dicit Ias. *in d. l. admonendi, sub num. 131.* sensit apertè pro negatiua;
Eamdem post alios sequitur Ruin. *consil. suo 77.
num. 2. in 4.* vbi dicit, quod DD. communiter
transeunt cum Bart. addo Bursatum post plu-
res relatos *consilio suo 224. num. 1.* & Surd. *cons. suo
372. num. 31. in 3.* Videndus quoque D. Bernar-
dinus Greuaeus *Pract. Conclusionũ, lib. 2. conclus. 20.
num. 1.* vbi plures concordantes adducit, & sub-
dit Rotam Romanam, ita saepius tenuisse. Ad-
do Fuluium Pacianum *in suo tract. de Probationib.
lib. 1. cap. 63. num. 18.* & Sola, *d. glos. 2. num. 6.*
3 Contrarium voluit Speculat. *in tit. de instrumentor. edit. sub Rubr. quot sunt species instrumenti, sub
num. 5.* vbi voluit, quod liber mercatoris nostri
temporis probat etiam pro se, cum adminicu-
lo vnius testis, vel cum iuramento. Idem voluit
Salic. *in l. rationes, C. de probationibus, & in l. 1. C. de*
4 *edendo*, vbi amplius subdit, in arbitrio iudicis re-
sidere, considerata qualitate personae, & quan-
titate rerum, quanta scilicet sit adhibẽda libris
ipsorum mercatorum: id, quod etiã sequutus
est post Barbatiam, & alios Cl. Menoch. *de arbitrat. lib. 2. Centur. 1. Casu 91. num. 19.* & P. Gilken. *i*

dicta l. instrumenta, *num.* 31. *C. de probationibus*.

5 Sed hæc opinio communiter reprobatur, vt ſcribit Abb. *in d. cap.* 2. *ſub num.* 9. *verſic. ſecunda. fuit opinio*, & eam quoque reprobat Cinus *in l. instrumenta*, *C. de probat.*

6 Inter has pugnantes Scribentium ſententias, tertia fuit opinio Nicolai de Matarel. qui dixit, quod cum alijs adminiculis probat pro ſcribente, vt refert, & ſequitur Bald. *in d. l. rationes*, *C. de probat.*

7 Tenendo primam opinionem gloſ. & Bart. quam alij communiter ſequuntur.

8 Primò, eam limita, non procedere quoad qualemqualem præſumptionem. Eam enim etiam pro ipſomet ſcribente induci, communiter receptum eſt. Ita Iaſ. *d. nu.* 131. *in fine*, Canoniſtæ omnes, *in d. cap.* 2. *de fide inſtrument.* & poſt plures alios relatos Do. Maſcard. *d. ſua Concluſ.* 976. *num.* 12.

9 Addo Surdum *deciſ. ſua* 199. *num.* 1. vbi ampliat, præſertim ſi ipſemet mercator ſit vir bonus, ac inculpatæ vitæ. Id quod etiam pulchrè ſequitur Ioan. Kopp *deciſ. ſua* 46. *nu.* 54.

10 Videndus quoque Viuius, *deciſ. ſua* 445. *num.* 15. vbi intelligit etiam, quod oriatur ſemiplena, ibiq; plures deducit.

11 Quinimò quod etiam plena ac efficax oriatur, tenuit omnium elegantiſſimè Scaccia, *de iudic. Cauſ. ciuil. lib.* 2. *cap.* 11. *num.* 129. *&* 130. & ratio eſt ſecundum eum: quia mercatores ipſi ſcribunt, & faciunt libros rationum quadam neceſſitate ſui officij, & ex quodam tacito mãdato, & voluntate eorum, cum quibus contrahuntur, quia hi cum quibus contrahunt ſciunt, quod mercatores neceſſariò debent facere, & tenere vnum codicem ſuarum rationum, cum ſæpè dent in credentiam, & recipiant creditum in diuerſis partitis, & contrahant cum tot, & diuerſis, vt nimis oneroſum eis eſſet de ſingulis parare probationes aliter, quam per ſcripturam proprij codicis rationũ, vnde ij, qui cum dictis mercatoribus contrahunt, videntur tacitè eiſdem mandare, quod ſcribant data, & recepta, & propterea nil mirum, ſi etiam ad fauorem ipſorum plena dictis libris fides adhibenda ſit; & an inter mercatorem, & contrahentem cum eo, præſumatur iſtud tacitum mandatum, iniunctum ipſi mercatori a cõtrahente cum eo, vt ſcilicet ſcribat, refert, ac ſequitur Maſcard. Anchar. ac plures alij relati per eumdem Scacciam.

12 Secundò limita, eam pariter non procedere in poſtis minutis, quando tamen mercator eſt fide dignus, tunc enim plenè etiam probat. Bald. *in l. vnica*, *col.* 3. *in fine*, *C. de confeſſ.* Iaſ. *in d. l. admonendi*, *num.* 125. *in fine*, vbi etiam Corraſ. *nu.* 64. Abb. *in c. bona*, *il* 2. *num.* 3. *de poſtul. prælat.* & D. Crauet. *de antiquitatib. d. ver. vidimus*, *num.* 2. vbi
13 tamen dicit hoc intelligi debere, dummodo liber ipſe rationem ſit cõfectus cum omnibus illis ſollemnitatibus, de quibus ipſe loquutus eſt *in ipſo tract. in prima parte*, *in verſ. quarto limitatur*, *nu.* 44. & quas nos miro quodam ordine ſupra retulimus. Sequitur Dec. *in l.* 1. *num* 4. *C. de edendo*. Maceratenſ. *Var. reſolut. lib.* 2. *reſol.* 6. *num.* 16. Kopp. *d. deciſ. ſua* 46. *num.* 55. Medices, *deciſ. Marchiana* 14. *num.* 1. & plures alij. Addo Pacian. *d. cap.* 63. *num.* 20.

14 Ampliabis hanc limitationem etiam procedere in magna ſumma, dummodo tamen non adeſſet ſuſpicio, nec de magno aduerſarij præiudicio tractaretur. ita Bartol. *in dicta l. vnica*, *columna quarta*, *C. de confeſſ.* & videtur ſequi Anania *conſ.* 3. ſequitur etiam Iaſ. *in dicta l. admonendi*, *de*
15 *iureiurando*, vbi præcipuè docet hoc procedere, quando aliquæ partitæ in ipſis libris contentæ reperirentur veræ, ceteræ namque omnes præſumuntur ſimiles, allegat poſt nonnullos alios Angel. *Inſtit. de actionib.* §. *actionum autem*, *quæſt.* 13.

16 Contrarium tamen voluit idem Bald. *in d. l. rationes*, & Bartol. *in d. l. admonendi*, *num.* 27. vbi ſentiunt, quod tantummodo faciat aliqualem præſumptionem, quando agitur de magna ſumma, licet etiam de libro legalis perſonæ tractetur. Hoc idem ſequuntur Communiter DD. *in d. l. admonendi*; & omnium latiſſimè, & elegantiſſimè Crauetta, *in d.* §. *vidimus abundè*, *num* 4. *cum duobus ſequentibus*. Addo poſt hęc ſcripta Thomam Triuiſan. ex profeſsò ſic cõcludentem, *deciſ. ſua* 16. *libro* 1. *per totam*, vbi quoque ita iudicatum ſubdit.

17 Et eſt veriſſima Concluſio, prout etiam teſtatur poſt multos relatos Burſat. *conſ. ſuo* 119.
18 *num.* 33. Quam tamen limita primò, quando adeſſet Statutum, vel Conſuetudo, quod libro ipſius mercatoris fides adhibeatur, tunc enim indubitatam eſſe Concluſionem, quod libri ipſorum mercatorum plenè etiam ad ſui fauorem in quantitatibus magnis probent, cum nitantur publica authoritate, tradidere paſſim Scribentes *in d. l. admonendi*, *&* *in d. cap.* 2. *de fide. inſtrumentorum*. Sequitur poſt Boer. Rol. Menoc. Viuium, & alios plures relatos D. Maſc. *d. concl. ſua* 976. *num.* 16.

19 Vidend. tamen P. Enriquez *conſ. ſuo* 20. *nu.* 10. vbi poſt Corneum, & alios totum oppoſitum verius eſſe contendit.

20 Secundò pariter limita cum verſamur inter mercatores, inter eos enim libri huiuſmodi concurrentibus qualitatibus requiſitis, de quibus ſupra, plenè ac diſtinctè probant.

21 Nec mirum ſanè, inter ipſos enim ex æquo, & bono iudicatur, & probationes ſemiplenæ recipiuntur, ita Bald. *conſil.* 198. *num.* 5. *volum.* 1. dicens, quod in cauſis ipſorum mercatorum, vbi de bona fide agitur, non congruit de iuris apicibus diſputare, per context. *in l. ſi fideiuſſor*, §. *quædam*, *ff. mandati*; ſequitur hoc idem poſt alios relatos D. Maſcard. *d. ſua Concluſ.* 976. *num.* 18. Surd. *conſil. ſuo* 528. *num.* 7. Viuius *deciſ. ſua* 445. *num.* 12. vbi pulchrè, & nouiſſimè Ioan. Kopp. *deciſ. ſua* 46. *num.* 55. vbi adducit Gaill. *lib.* 2. *Obſeruat.* 20. *num.* 2. & plures alios.

22 Adde, quod ſchedula, ſiue memoriale ꝓbat

inter

inter mercatores maximè contra scribentem, & habet vim instrumenti. Rota Genuensi *decis.* 126.

23 Amplia, vt hoc procedat non solum in libris mercatorum, qui actu mercaturam exercent, sed etiam in libris eorum, qui iam desierunt eam exercere; dummodo tamen sint descripti tempore, quo mercaturam ipsam exercebāt; sic præcisè D. Stracch. *d. tract. de mercatur. Quomodo in caus. mercatorum sit procedend. nu.* 34. vbi considerat in argum. text. *in l. prætor, §. item qui ét desijt, ff. de edendo,* & sequitur Mascard. *d. sua Conclus.* 976. *num.* 25. & nouissimè post hosce relatos D. Cæsar. Barz. *decis. sua Bononiensi* 26. *num.* 16. Addo Polydor. Ripam. *Obseruat. sua* 57. *num* 2. & D. Munoz de Escobar, *in suo eleganti tract. de Ratiocinijs administratorum, cap.* 11. *num.* 32.

24 Tertiò principaliter limita, accedentibus grauissimis coniecturis, & quando mercator est legalis, ac fide dignus, idq; articulatum, & probatum extitisset; adhuc enim in magnis liber ipsius mercatoris pro eo fidē facit. sic post Bal. Abba. Menoch. & alios Surd. *decis. sua* 199. *num.* 15. & Viuius *decis. sua* 445. *num.* 13.

25 Limita quartò principaliter, vbi extat statutum, vel cōsuetudo, quod libris ipsorū mercatorum credatur, tūc enim staretur ipsis etiam ad fauorem ipsorum mercatorum. Sic post infinitos cōcordantes adductos docuit omnium elegantissimè Scaccia, *d. cap.* 11. *nu.* 134. *&* 135. & ratio est; quia ratione frequentiæ, & consuetudinis scriptura priuata facit fidem, quam alias non faceret. Bald. *in l. quedam sunt personæ §. nummularios, num.* 1. *notab.* 2. *ff. de edendo,* vbi etiam Ias. *num.* 3. Et ratio huius consuetudinis esse potest: quia mercatores, qui falsum scriberent, essent grauiter puniendi. sicuti hanc rationem loquendo in mercatoribus Florentiæ assignat Castrensis *in vulg. in l. admonendi num.* 42. *in fine, de iureiurando.*

26 Sed ex mente eiusdē Scacciæ duplex alia ratio reddi potest. Prima est, quia esset nimis onerosum mercatori de singulis negotijs, & particellis parare probationes, & præsertim in paruis. Altera verò est: quia si liber mercatoris reperiretur falsus in vna particella, præsumeretur falsus in omnibus. Idem Scaccia *d. cap.* 11. *num.* 183. quod esset maximo detrimento ipsimet mercatori, qui solet totum patrimonium habere in mercatura descripta in libro mercaturæ. Et hæc ratio concludit in omnibus libris rationum, in quibus contineretur negotiatio magna, quia tunc non est verisimile, quod in eis scribatur falsum, cum ex falsitate vnius partitæ præsumerentur falsæ etiam veræ, & latius vt per eumdem Scacciam *d. loco.* Hic obiter nota, Statuto disponi validè posse, vt mercatorū libris etiam pro se credatur. Sic post Ioseph. Ludouic. Surdum, Mascard. & alios Greuęus *d. conclus.* 20. *num.* 2.

Vide tamen, quæ de hac materia superiori capite diximus.

27 Nota secundo Statuto, vel Consuetudine disponi etiam posse, vt dictorum libris plene credatur, licet in ipsis non intercessierint omnia illa requisita, *de quibus singillatim supra*; modo tamen libri illi sint cōfecti more, & secundum consuetudinem illius loci, in quo conficiuntur. Sic eleganter Scaccia *d. cap.* 11. *nu.* 290. vbi subdit, quod huiusmodi consuetudo extat in quibusdam castris, & terris, quas incolunt homines, & mercatores idiotæ, & grossolani, & latius, vt per eum.

28 Coarctatur quintò principaliter, quando liber ipsius mercatoris in plurimis capitulis in eo descriptis verificatur; & inuenitur conformis veritati, tunc enim probat etiam pro ipsomet scribente. Sic præcisè post plures relatos Modernus Parisiensis *in suas Consuetudines Parisienses, tit.* 1. *gl.* 1. §. 8. *num.* 20.

Et hæc inspectis dogmatibus, & traditionibus sapientum nostrorum dicta sint.

29 Iure autem præcipuo municipali inclitæ ciuitatis Venetiarum, (vt nil, quod ad hanc materiam spectat, intactum relinquam) in hoc particulari sic cautum reperitur.

1521. Die 18. Iunij in maiori Consilio.

Fu prouisto, &c.

30 *L'andarà parte, che de cetero cosi alli libri ordinarij, come à cadaun' altro libro de botteghieri, non si debba*
29 *dar fede, se non da cinque anni in giù, nel qual tempo i detti botteghieri commodamente potranno farsi pagare, ouero farsi fare chiarezza da quelli, che realmente li saranno debitori, & niuno sarà defrandato, come si richiede.* Hactenus pars.

31 In hac autem Vrbe Patauij, libris ipsorum mercatorū creditur vsque ad summam librarum 10. dumtaxat, cum eorum iuramento; sic præciſè per Sereniss. Franciscum Foscari prouisum fuit ad fauorem dictorum mercatorū, die 17. Ianuarij, anno Domini 1444. prout expressè legitur post titulum de scutiferis, & seruientibus in statuto nostro Patauino. Satis.

An liber rationum mercatoris contra eum fidem faciat?

QVAESTIO II.

SVMMARIVM.

1 *Liber mercatoris regulariter contra eum fidem facit.*
2 *Amplia, vt hoc procedat etiam si mercator negaret scripturas, quæ in illo reperirentur, esse conscriptas manu sua, vel sua voluntate.*
3 *Ratio.*
4 *Amplia secundò, vt pariter locū habeat, siue liber ipse rationum fuerit conscriptus manu propria ipsius mercatoris, siue cuiuslibet alterius, eius tamen mandato.*
5 *Amplia tertiò, licet ipsemet liber foret defectuus, & careret aliquo ex requisitis alias relatis.*

Viso,

Viso, an liber mercatoris probet pro scribente, videndum modo, an contra eum regulariter fidem faciat?

1 Vi quidem difficultati satisfaciendo, conclude pro affirmatiua; ita Bald. *in l. 1. C. de edendo, & ibi* Dec. *& in d. §. nummularios, ff. eod.* Sequitur Franc. de Aretio. *consil. suo 44. num. 1.* Port. *cons. suo 170 num.* ... Ioan. Kopp. *decis. sua 46. num. 57.* vbi adducit text. *in d. §. nummularios, & in l. rationes, ac l. instrumenta, C. de probationibus,* & ex recentioribus post plures alios relatos Do. Mascad. *Conclus. sua 976. num. 3.* Addo post hæc scripta Philip. Massin. *in l. 1. num. 64. C. de edendo,* & Clar. Farinac. *consilio suo 13 num. 15. & decis. sua 110. vbi Addentes in littera C.*

2 Ampliatur hoc, vt habeat locum, etiamsi ipsemet mercator scripturas, quæ in suo rationũ libro reperirentur, manu sua, vel sua voluntate esse conscriptas iret inficias, adhuc enim ex illo eodem libro contra eum oriretur probatio, sic post Nicolaum de Matarell. Bald. Roman. & alios, idem Mascard. *d. sua Conclus. 977. num. 5.*

3 Nec mirum sanè, quidquid enim in libro apud se existente reperiretur scriptum, eius cõsensu, & voluntate scriptum præsumitur, nisi de contrario doceatur, ac probetur, sequitur hoc idem in terminis D. Lanatius *consil. suo 30. num. 6.* & Plotus *cons. 95 num. 6.*

4 Ampliatur secundò, siue liber ipse rationũ fuerit conscriptus manu propria ipsius mercatoris, siue cuiuslibet, eius tamen mandato, ita Laurent. à Pinu *consil. 158. num. 6.* Sequitur Pyrrus Alfan. *in l. 1 num. 10. C. de edendo, vbi exemplificat in famulo.*

5 Ampliatur tertiò, vt procedat, licet ipsemet liber mercatoris esset defectiuus, & careret aliquo, seu aliquibus ex requisitis supra relatis: nã ideo minus mercator ipse, seu alius ratiocinator minimè euadet, quid talis liber contra se probet: non enim ex culpa sua cõmodum reportare debet, prout alias diximus. Sic eleganter Scaccia *d. cap. 11. num. 291.*

An liber mercatoris pro tertio, contra tertium regulariter fidem faciat?

QVAESTIO III.

SVMMARIVM.

1 *An liber mercatoris pro tertio contra tertium regulariter fidem faciat, non est eadem omnium scribentium sententia.*
2 *Nonnulli enim ex ipsorum libris semiplenam dumtaxat emanare probationem rati sunt.*
3 *Ratio.*
4 *Multis verò nec minimam quidem induci visum est.*
5 *Ratio ex Verall.*
6 *Alia ratio ex Farinac. num. 7.*
8 *Amplia.*
9 *Prior tamen sententia vti verior, ac communior retinetur per Authorem.*
10 *Declara, & intellige, prout ibi.*
11 *Pro maiori elucidatione huius difficultatis author cum Scaccia, duos casus proponit, de ipsisq; latissimè differit, vsque in finem.*

An liber mercatoris pro tertio contra tertium regulariter fidem faciat, maximopere se tot ferunt interpretes.

1 Vibusdam enim ex libris ipsorum mercatorum, si sint inculpatæ fidei homines, semiplenam dumtaxat probationẽ induci visum est, ita Bart. & reliqui Doctores, *in §. nummularios, & in d. l. admonendi,* Idem Bart. *in d. l. nuda ratio, num. 8.* Sequitur Cephal. *consil. suo 274. nu. 48.* vbi de Communi, Marcabrun. *cons. 100. num. 149.* Addentes ad *decis.* Cappel. *Tolosanæ 297. num. 3.* Magon. post plures relatos, *decis. sua Lucẽsi 5. nu. fin.* & ex recentioribus D. Ioannes Kopp. *decis. sua 46. num. 58.* vbi pariter de Communi.

3 Et hoc quasi successerint in locum eorum, qui olim publico officio fungebantur, istudq; est etiam consuetudine receptum, prout dicũt Canonistæ, *in d. cap. 2. de fide instrument.* His adde Gaill. *lib. 2. Obser. 20.* Bernar. VVurmser, *lib. 1. Tract. for. Obseruat. 3. num. 1.* Schuuartzenthaler, *de stipul. pag. 757. num. 39* & nouiss. Ioach. Beust *in d. l. admonendi, num. 1045.*

4 Alia autem, & prorsus diuersa fuit Scribentium sententia, videlicet, Felini, *in d. cap. 2. num. 33.* post Imol. & Rom. *in d. l. nuda ratio,* Menoch. *consil. suo 23. num. 15. & cons. 38. num. 28. & 72.* necnon P. Aemil. Veral. *decis. 155. par. 2.*

5 Arbitrati sunt enim ij nullã ex ipsis libris pro tertio cõtra tertium regulariter fidem emanare, rationemq; deducit idem Verall. quia mercatores non dicuntur constituti de publico, subditq; itá anno D. 1551. 2. Decẽbris in Rota Romana iudicatum. Hoc idẽ pulchrè sequitur Mala, *d. quæst. 17. num. 12.* Bursat. post plures alios *cons. suo 283. num. 6.* vbi de Communi. D. Munoz de Escobar, *in suo tractatu de ratiocinijs administratorum, cap. 11. nu. 29.* Vincent. Mancin. *in suo tract. de confess. cap. 2. nu. 86.* vbi subdit itá quæque iudicatum, & nouissimè Cl. vir D. Farinac. *cons. 75. num. 103.* vbi subdit Rotam Roman. in pluribus causis idem iudicasse. Videndus etiam *in sua decis. 110.* vbi addentes in litera .... rationem

6 deducunt, dicentes: quia libro mercatoris creditur tantum in ijs, quæ respiciũt causam mer-

7 caturæ, secus in alijs, & ibi plures adducuntur. Doctorum authoritates. Subdunt tamen hoc idem fallere concurrentibus pluribus alijs cõiecturis, id quod, etiam docuerunt ante eos, Socin. *cons. suo 291. num. 14. in secundo,* & Crauet. *cons. 275. num. 8.* Adeundus idem Cl. D. Farinac. *in suis decisionibus Rotæ Romanæ nouissimis decis. 101. num. 1. & 442. num. 1.* vbi in vna Bononiensi de anno Domini 1599. die primo Mart. coram Dom.

Dom. Lancell. ita fuisse iudicatum subnectit.

8 Amplia, vt libri ipsorum mercatorum in præiudicium tertij, nequaquam probēt, etiam in fauorem doris, quæ prætenditur ex ijs probari numeratam, cum talis probatio ex ipsis libris promanans, non sit sufficiens, & maximè in præiudicium tertij, ita pulcherrimè Rota Romana *decis. sua 544. num. 4. & per tot. lib. 3. in nouiss.*

9 Sed à priori Scribentium sententia vti veriori, ac Communiori minimè recedendum dijudico.

10 Quam tamen intellige, ac declara, dummodo mercator ipse ab initio iurauerit artem suā se fideliter, ac probè exercere; ac insimul concurrant omnia illa requisita, de quibus supra, sic præcisè post plures relatos concludit etiam D. Mascar. *Conclus. sua 978. num. 8. & 9.* & ante eū latissimè Ias. *in repetit. d. l. admonendi, num. 134.* & nouissimè Schuuartzenthaler, *d. pagina 757. num. 40.* Hæc communiter Scribentes.

11 Ego autem, vt perfectior, ac clarior huiusce difficultatis, ac quæsiti resolutio habeatur, arbitror vna cum eruditiss. D. Scaccia *d. cap. 11. numero 203. cum sequentibus*, duos casus esse distinguendos.

12 Primus quidem est, quando in ipso libro reperitur aliquid scriptum, quod non est pro scribēte, nec contra scribentem. Exemplum, duo nolunt ire ad notandum, sed vadunt ad mercatorem, vt de eorum communi consensu scribat in suo libro, quod Aloysius, puta præsens, soluit Nicolao præsenti suo hospiti scutos 50. & hoc casu (quidquid dixerint nonnulli) arbitror, nec plenam, nec semiplenam fidem ex eo libro promanare. Moueor: nam cum illa scriptura non respiciat negotiationem mercatoris, & consequenter non spectet ad mercaturam, cessat in ea qualitas, quæ dat vim probandi ipsis libris mercatorum; ad tradita per nos, *cap. 1. de libris Mercatorum, num. 22. & 23.* ac propterea nil mirum, si ex iisdem libris talis non

13 oriatur probatio. Adde, librum illum hoc casu considerari vti scripturam priuatam vnius, quę de per se non facit etiam semiplenam probationem: quia si vox viua vnius non iurati non probat semiplenè, ergo nec vox mortua eiusdem.

14 Crederem tamen, scripturam illam siue librum aliqualem præsumptionem facere ad fauorem illam proferentis, ad tradita per nos *supra libro primo, quæst. 4. numero 255. cum sequenti*, & non solum semiplenam, verum etiam plenā, si a partibus in ipsa contenta vti vera enunciarentur.

15 Alter quidem principalis casus est, quando in ipso mercatoris libro reperitur aliquid scriptum, quod est actum principaliter inter ipsum mercatorem, & negotiatorem cum eo, & in consequentia ex illa negotiatione illiusq; scriptura inter eos facta oritur interesse alicuius tertij, vt in exemplo soluentis gabellam publicano de domo Titij, quam asserit se emisse, de quo casu scripsimus *supra hoc eodem libro, tit. de libris Rationum Gabellarij, num. 11. cum sequentibus*, & in hac hypothesi tres alij casus subdistinguendi sunt.

Primus est, quando tertius, contra quem producitur ipse mercatoris liber, fuit absens.

Secundus est, quando fuit præsens.

Tertius est, quando est controuersia, quia in libro est scriptum, quod fuit præsens, & ipse negat se fuisse præsentem.

16 In primo casu, quando fuit absens, concludo, quod liber mercatoris illius nec plenè, nec semiplenè probet contra illum tertium absentem, & ratio est: quia res inter alios acta alijs non præiudicat, *tit. C. res inter alios acta, vel indicata, & l. sæpè de re iudicat. cum concordantibus.*

17 Confirmatur ista Conclusio, quia liber officialis à publico deputati, qui habet potius maiorem vim probandi, quam minorē, non probat contra tertium, cum quo res gesta nō fuit, prout per nos fuit conclusum, *supra hoc eodem libro tit. de libris Rationum officialis à publico, &c. numero finali*, ergo.

18 Multa à scribentibus aduersus opinionē nostram tentam in hoc casu obijciuntur, quę singillatim refferuntur per Scacciam *d. cap. 11. numero 207. cum sequentibus*, verum cum per eumdem doctissimè, ac exactissimè tum excutiantur cùm resoluantur, ad ipsum, ne ex scriptis absque lectoris vtilitate scripta cōficiam, eumdem Lectorem beneuolum relego. Videndus igitur idem Scaccia *à num. 207. vsque ad 224. exclusiuè.*

19 In secundò casu principali, quando erat pręsens, concludo, quod liber mercatoris probat plenè, quia isto casu supponimus, quod non dubiteur de facto, & fide scripturæ.

20 Sed pulchra hic oritur dubitatio, & est: nūquid ille tertius præsens, sed tacens, dum ageretur, & conficeretur illa scriptura, dicatur consensisse illi scripturæ?

Et resolutiuè procedendo, concludo, quod sic: nam aut illa scriptura erat ad sui fauorem, & isto casu tacendo, & non contradicendo, censetur consensisse: quia sola taciturnitas

21 vnà cum scientia inducit consensum in re fauorabili, ad notata *in capit. qui tacet, de regulis iuris in sexto*. Aut verò scriptura tendebat in sui præiudicium, & tunc similiter censetur consensisse, quia licet regula sit, quod tacens non censetur consensisse in sibi præiudicialibus, tamen inter alias fallentias, quæ dantur huic regulæ, numerantur hæ duæ, quarum vtraque applicatur casui nostro.

22 Prima est, quando tacens poterat impedire illum actum, & non impediuit, Canonistæ omnes, *in d. cap. qui tacet*, & latè Ias. *in l. quæ dotis, num. 76. cum sequenti, ff. soluto matrimonio.*

23 Secunda est, quando vocatur ad aliquem actum, vt illi vel consentiat, vel contradicat, & is vocatus interuenit, ac tacet, tunc videtur

consen-

24 consentire; & ratio est; quia plus est, esse vocatum assistere, scire, & tacere, quam scire & tacere, sicut aduertit Butr. *in cap. quamuis, num. 4. de sententia, & re iudic.* ita pulchrè Iason, *in d. l. quæ dotis, num. 87.*

25 Hinc videmus in simili, quod si exemptus patiatur se describi in libro æstimi, seu debentiũ soluere collectas, & non appellet infra decem dies, sibi præiudicat, & perdit priuilegium exemptionis argumento text. *in l. 1. §. si quis tutor, in fine, ff. quando appelland. sit.* Sic post alios eleganter Scaccia, *d. c. 11. num. 228.*

26 Ampliatur hoc primò, ex mẽte eiusdẽ Scacciæ, *sub nu. 230.* vt habeat locum, etiamsi iste tertius esset mortuus, quia tunc etsi de præsentia ipsius non constaret aliter quam per scripturã libri, tamen crederetur ipsi libro: rationem deducit idem Scaccia, vide per eum.

27 Ampliatur secundò, vt procedat, etiamsi iste tertius esset vnicus, & opponeret rem non fuisse gestam, sicut reperitur scripta, quia dummodo constaret, seu assereret, quod se præsente res gesta fuerit, in reliquis staretur in dubio scripturæ.

28 Et ratio est: quia quando probatur substantia, & dubitatur solum de qualitate, tunc standum est ipsi libro mercatoris, puta, mercator tradidit merces mulioni ad aliquem locum vehendas, quas mulio culpa sua amisit; oritur lis inter eos circa quantitatem mercium; dico; quod creditur libro ipsius mercatoris saltem cum eius iuramento, accedẽte tamen etiam verisimilitudine, quod mercator eas scripserit in libro ante casum amissionis; ita pulchrè post alios idem Scaccia *d. cap. 11. sub num. 231. cum seq.* vbi omnium latissimè, vide per eum.

29 In tertiò casu, quando negat se fuisse præsentem ex sententia eiusdem Scacciæ, *sub numero 235. cum sequenti*, adhibendæ sunt duæ inspectiones.

Prima inspectio est, si nos inspicimus Dispositionem Iuris communis.

Secunda est, si inspicimus Consuetudinem.

30 Si inspicimus Ius commune, tunc concludo, quod liber mercatoris probat semiplenè tantum, & forsan etiam minus, & ratio est: quia stante huiusmodi omnimoda negatione negotiationis, liber ille paucam meretur fidem, libris enim ipsius mercatoris ideo de iure prę̨statur fides, quia hi, qui cum ijs negotiantur de re spectante ad negotiationem mercaturæ, videntur mandare ei, vt conficiat, & teneat rationes communes, ergo non probato supposito negotiationis cessat tacitum mandatum de confitendis rationibus ipsius negotiationis.

31 Et si tu diceres, negotiationem ipsam satis probari ex ipsa scriptura mercatoris. Ego respondeo, quod sic scriptura probaret id, quod est causa, vt ipsa scriptura probet, quod est impossibile, quia sequeretur, quod posteriora producerent priora, seu effecti producerẽt causam, quod est absurdum. Latius de hoc capite Scaccia *num. 236. cum seqq.*

32 Si inspicimus Consuetudinem, concludo, quod probat plenè, dummodò agatur de re pertinente ad mercaturam, & non de magna summa, considerata qualitate personarum, & negotij; & moueor: quia de consuetudine cre-
33 ditur libris ipsorum mercatorum, nõ propter præsumptum tacitum mandatũ, sed quia mercatoris fides tacito populi consensu, videtur approbata; & ratio huius taciti consensus est triplex.

34 Prima: quia non est præsumendum, quod mercator velit scribere falsum in suo libro, quia Seuerius, quam alius falsarius puniretur. Secunda, quia ex vna partita falsà totus liber redderetur suspectus de falso. Tertia ratio est, quia nimis onerosum esset ipsi mercatori parare probationes de singulis negotiationib. præsertim minimis. Sic eleganter idem Scaccia, *sub nu. 238.* & videndus etiam *sub numeris seqq. vsque ad 246. inclusiuè*, vbi multas adhuc casum tũ ampliationes tum limitationes annectit, ipsum Lector consulat, sat est enim mihi potiora ex eiusdem scriptis retulisse. Videndus quoque de hac materia D. Fachineus, *lib. 11. suarum iuris Controuersiarum cap. 34.*

Sed non minus pulchra, quàm vtilis oritur hic difficultas, & est. An mercatores nostri temporis suarum rationum libros ad fundandam alterius, actoris nempè intentionem, edere teneatur?

SVMMARIVM.

1 *Reus conuentus non tenetur edere actori rationes, ac instrumenta, quibus actor contra ipsum reum vtatur.*

2 *Ratio, num. 3. & 4.*

5 *Iudex ex causa compellere potest reum, vt actori edat instrumenta.*

6 *Et principalis illa est causa, quæ à consuetudine conficiendi, & conscribendi hos libros rationum sumitur.*

7 *An mercatores nostri temporis suarum rationũ libros ad fundandam actoris intentionem edere compellantur, maxima est in iure nostro controuersia.*

8 *Negatiuam tenuerunt plurimi.*

9 *Fundamenta eorum, & nu. 10. 11. 12. 13. cum sequen. vsque ad 19. inclusiuè.*

20 *A contrario steterunt infiniti alij.*

21 *Amplia ex Beltrando.*

22 *Eorum rationes, & numeris 21. 22. 23. 24. cum sequent. vsque ad 36. inclusiuè.*

37 *Et hæc posterior, quæ est affirmatiua, per authorem retinetur.*

38 *Fundamentis aduersariorum respondetur, & num. 39. 40. 41. vsque ad 51. inclusiuè.*

52 *Distinctio ex Ioan. Bolognetto, quem sequitur quoque Philip. Massin. & num. 53. & 54.*

Multa

55 *Multa notabilia afferuntur, & num. 56. 57. 58. 59. vsque in finem.*

1 IVris est sententia. Reum conuentum non teneri edere actori rationes, ac instrumenta, quibus actor contra ipsum reum vtatur, *l. 1. & l. vlt. C. de edendo, & cap. 1. de probat.*

2 Est enim valdè inhumanum, vt quis sumat arma de domo rei, *l. de minore, §. tormenta, ff. de quæstionibus, & l. nimis graue, C. de testibus*, & bis (vt
3 est in veteri prouerbio) interimitur, qui suo gladio petit, *d. cap. 1. de probat.*

4 Adde minimè conuenire, quòd negligentia actoris, qui ad iudicium paratus venire debet, noceat ipsi reo, contra text. *in l. 1. ff. si mensor. fals. mod. dixer. & l. magna, ff. de verborum oblig. cum concordantibus.*

5 Cæterum iudex aliquãdo ex causa compellere potest reum ipsum, vt actori edat, sicut statuit Antonin. Imp. *in d. l. 1. C. de edendo*, dum ita rescripsit: Nam (quod desideras, vt rationes suas aduersaria tua exhibeat, id ex causa ad iudicis officium pertinere solet.)

6 Plurimas autem iustas esse causas, ob quas reus compellendus est actori rationum suarũ edere librum, nullus est qui eat inficias; Inter eas autem præcipuè illa connumerari assolet, quæ à consuetudine conficiendi, & conscribẽdi hos libros rationum sumitur, sicut contingit in nostri temporis mercatoribus, ij enim ex Communiori ad fundandam intentionem actoris, hos libros edere compelluntur.

7 Sed quia hoc maximam patitur difficultatem, & plures habet contradictores, proprerea causam istam in quæstionem redigo, & quęro.

An mercatores nostri temporis suarum rationum libros ad fundandam actoris intentionem edere teneantur?

8 Negatiuam in huiusmodi difficultate sententiam tenuit primus omnium, post gloss. *in Clementina 1. §. ceterum, de vsur.* Bald. *in l. 1. num. 9. C. de edendo, vbi etiam* Ias. *num. 15.* sequuntur ibidem Dec. *num. 18.* Alciat. *num. 14.* & plurimi alij, quos refert, & sequitur Clarissimus vir D. Menoch. *de arbitrar. lib. 2. Centur. 5. Casu 499. num. 37. & 38.* & docere etiam videtur *consil. suo 465. per totum vol. 5.* Addo nouissimè D. Philip. Massin. *in l. 1. C. eodẽ tit. de edend. pagina mihi 87. vers. in contrarium*, vbi infinitos deducit, hancq; opinionẽ in puncto iuris veriorem esse attestatur; & Clariss. D. Andream Fachineum, *libro 11. suarum Iuris Controuersiarum, cap. 89.* Sectator est etiam eiusdem opinionis D. Pyrrus Alfanus, *in d. l. 1. num. 82. cum sequentibus*, vbi latissimè.

Plura autem pro corroboratione huiusce opinionis adducuntur à Doctoribus fundamenta, nos potiora referamus.

9 Primò itaque sic arguitur, vbicumque speciali ratione in certa aliqua persona, & in certa aliqua causa, aliquid à iure cautum est, contrarium semper in alijs personis, & caulis intelligitur de iure communi dispositum, *ad l. ius singulare, ff. de legib. cum concordantib. deductis* per Euerhard. *in suis locis argumentor. in loco à speciali.*

10 Sed specialiter *in d. Clem. 1. §. ceterum, de vsuris*, in personis vsurariorum, & cum de vsuris agitur, est dispositum, vt edere, scilicet contra regulam teneantur. Ergo censendum est in alijs
11 personis omnibus, & causis, & consequenter etiam in probis mercatoribus contrarium statutum esse, vt edere non teneantur.

12 Et quod vsurarij ob eorum odium, & delictum rationes suas, ac instrumenta edere actoribus compellantur, omnium latissimè, ac elegantissimè firmauit Cl. vir D. Menoch. *de arbitrar. lib. 2. Centur. 5. Casu 499. à num. 21. vsque ad 37.* & inferius loco suo latius differetur. Videndus de hoc præcipuè Cl. Pacianus, *de probat. lib. 1. cap. 63. num. 66. cum seq.* vbi omnium pulcherrimè.

13 Corroboratur hoc fundamentum: nam mercatores in casu nostro habent regulam pro se, quę habet, reos non esse cogendos actoribus edere ad eorumdem intentionem fundandam, vnde illa specialem ob causam in vsurarijs, & cum de vsuris agitur facta exceptio, extra feneratores, & extra vsurariæ prauitatis causam, firmat regulam contrariam, *l. nam quod liquidè, ff. de penu leg.*

14 Adducitur secundo loco text. *in l. 1. C. de edendo*, vbi mulier quædam negotiabatur, & aliquod mercaturæ genus exercebat, rationes suas illius occasione conficiendo, & tamen ibi deciditur, quod rationes suas edere actori minimè cogitur: ergo.

15 Tertio loco Cl. vir D. Menochius *d. casu 499. num. 7.* qui hanc eamdem defendit opinionem, mouetur Caij responso *in l. Argentarius. §. 1. ff. de edendo*, dum respondit Prętorem cogere argentarios tantùm, & non absimiles edere, & ita arguit.

16 Dissimiles ab Argentarijs non tenentur libros suarum rationum edere, ad fundandam actoris intentionem, *d. l. Argentarius*, ibi. (Argentarios tantùm, neque alios absimiles, illa enim dictio,) tantùm (excludit alios ab argentatijs dissimiles.)

17 At mercatores nostri temporis ab ipsismet argentarijs sunt valde dissimiles, ergo, &c. Minorem, cum Baldo in rubr. C. de fide instrumentorum, *numero 31.* ita probat.

18 Argẽtarij publicam personam, seu causam habebant, hoc est, eorum persona à republica eligebatur, eorumq; fides approbabatur, cum apud eos deponerentur pecuniæ, quasi in loco publico, nempe in æde Castoris, & sub custodia, aliquando sine fenore, vt essent sub custodia, aliquando cum fenore, vt lucrum inde caperent, id quod eleganter explicant, Budeus, Corras. Hotomã. ac alij per eumdem Menoch. relati.

19 Hæc autem omnia cessant in mercatoribus nostri temporis, qui priuatam omninò causam,

ſam, & perſonam ſuſtinent, cum vnuſquiſque
pro ſuo libito mercaturam exercere poſſit, nec
ab aliquo eliguntur, nec ad eorum fidem, vt
publicam recurritur, & latius, vt per eum, er-
go, &c.

20 A contrario autem, videlicet, quod merca-
tores noſtri temporis abſque alio libros ratio-
num ſuarum ad fundandam agentium inten-
tionem edere teneantur, ſteterunt plurimi alij,
Bart. videlicet, *in l.1.C.de edend. num.5.& in l.quæ-
dam, in principio, & in §. nummularios, ff. eodem.* In
eamdem ſententiam videtur procliuior quo-
que Curt. iun. *in d.l.1.num.*26.& Purpurat. *num.*
19.*&* 20. licet contrariam in puncto iuris ve-
riorem eſſe aſſerat, ſequitur etiam Gozadin.
num. 18. *cum ſequentibus*, & M. Mantua *num.* 24.
vbi de Communi. Elegantiſſimè hoc idem
21 conſulendo docuit Stephanus Beltr. *conſil. ſuo*
102.*parte prima, vol.2. per totum*, vbi etiam ſucceſ-
ſores ipſorum mercatorum ad eorumdem li-
brorum ſuarum rationum editionem teneri
clarè ſub *num.9.* ſubnectit. Beltrandũ ſectatur
Burſat. *conſil. ſuo* 39. *num.*31. vbi poſt alios quo-
que adducit Riminald. *conſil.*347. *vol.*2.& Lau-
rent. Chirchou. Communi Opin. Centur. 3.
Concluſ. 42. Addendi ſunt ex recentioribus
Petrus à Syria, *quæſt. ſua* 21. *per totam*, vbi de Cõ-
muni, & quod ita obſeruatur in praxi, & Dom.
Farinac. *conſil. ſuo criminali* 13. *num.* 13. vbi con-
cordantes adducit Nonium *conſil.*63. *num.*2. &
plures alios. His adde etiam Ant. à Sola, *in ſuas
conſuetudines Sabaudiæ tit. de Libris Mercatorum gl.* 2.
num. 13. *&* 14.

22 Mouetur primo tali pacto. Vbicumque pe-
tentis intereſſe, & mandatum concurrit, nihil
eſt impedimento, quo minus reus etiam actori
ad illius intentionem fundandam edere coga-
tur, vt probat generalitas, *l. ſi quis ex argentarijs, in
§. ex hoc edicto, verſicul. pertinere, & l. prætor in princ.
ff. de edendo*, & eſt veriſſima propoſitio.

23 Sed vbi petit actor mercatorem compelli
ſuos edere rationũ libros, tàm intereſſe, quàm
mandatum eiuſdem petitoris concurrit.

24 Igitur nihil eſt impedimẽto quo minus no-
ſtri temporis mercator ſuos libros actori ede-
re cogatur. Minor probatur: nam quod ex cõ-
ſuetudine fieri ſolet, licet de eo non conſtet,
factum eſſe præſumitur. *l. vel vniuerſorum, ff. de
pignor. act. l. Titia ff. quod cum eo, & l. finali, iuncta glo.
C. de fideiuſſorib. cum concordantibus.*

25 Sed conſuendo inoleuit apud ipſos merca-
tores, vt ea omnia, quæ cum ipſis per nos agun-
tur, in ſuis codicibus nobis mandantibus ſcri-
bantur, igitur contrahentes cum illis, conſue-
tudinis huiuſmodi virtute, eiſdem mandaſſe
videntur, vt ſecundum conſuetudinem ſcri-
berent.

26 Eapropter cum intereſſe concurrat, vt ſup-
ponimus, & mandatum petentis ſaltem præ-
ſumptiuum, & tacitum, quod eiuſdem virtutis
eſt, cuius eſt expreſſum, cum taciti, & expreſſi
27 par ſit virtus, *l. de quibus, in fine, ff. de legib. & l. cum
quid, ff. ſi certum petatur*, rationi, & æquitati con-
ſentaneum eſt, vt mercator, a quo petitur edi-
tio, etiam contra regulam actori edere co-
gatur.

28 Secundo loco mouentur per textum *in d.l.
prætor, in princip. ff. eodem*, quatenus eam cenſet,
ibi Vlpian. rationem eſſe, & cauſam, ob quam
Argentariæ menſæ exercitores edere cogun-
tur, quia cum ſingulorum rationes ipſi confi-
ciant, æquum fuit id, quod mei cauſa confe-
ctum eſt, & meum quodammodo inſtrumen-
tum mihi edi, inducendo dictam legem à ra-
tione ampla, & generali ad extenſionem eiuſ-
dem legis, à quo loco ſumptum argumẽtum
29 eſt in iure noſtro validiſſimum, *l. regula. §. vlt.
& ibi Doctores, ff. de iuris, & facti ignor. & l. nomen de-
bitoris, §. vltimo. ff. de leg.* 3. cum ſimilibus, hoc
modo argumentationem conficiendo.

30 Vbicumque ratio generalior eſt dicto, di-
ctum illud ad omnes alios caſus generaliter
extenditur, in quibus illa ipſa ratio viget, dictis
iuribus.

31 Sed ratio, quæ redditur *in d.l. prætor*, genera-
lior eſt diſpoſitione eiuſdem legis, quæ habet
argentarios ad editionem compellendos eſſe,
& viget etiam in alijs perſonis ibi non expreſ-
ſis, nempè in mercatoribus noſtri temporis,
igitur ad eoſdem, quod ibi de Argentarijs di-
ctum eſt, extendi debet, & conſequenter ipſi
quoque eodem modo edere ſunt cogendi.

32 Probatur minor: quia mercatores quoque
ſingulorum ſecum contrahentium conficiũt
rationes, quæ cum ob communem vtilitatem
communes inter ſe, & eos, ad quos pertinent
dici poſſint, per gl. *in d.l. prætor, in verſ. meum*, dici
33 quoque cuiuſque propriæ poſſunt, quando-
quidem quod commune eſt, meum eſt.

34 Tertio loco adducitur text. *in l. Argentarius, in
princip. ff. eod. de edendo*, vbi duæ aſſignantur à Iu-
reconſ. rationes æquè potentes, ac principa-
les, ob quas argentarij ſuarum rationum ede-
re libros compelluntur, Altera, quis officium
argentarii, & nummularij reſpicit publicam
cauſam. Altera verò, quia eorum opera princi-
paliter conſiſtit in ſcribendis rationibus, quæ
35 rationes cum ſint æquè potentes, non requi-
runt concurſum, ſed ſufficit vna, *§. affinitatis, &
§. ſocrum, de nuptijs.*

36 Sed vna ex ipſis æquè militat in mercatori-
bus noſtri temporis, quia ex conſuetudine eo-
rum opera ſine dubio conſiſtit in ſcribendo,
ergo tenebuntur & ipſi edere. Quarto videtur
poſſe ſuffragari text. *in l. non eſt nouum C. de edendo.*

37 Retenta in huiuſmodi difficultate opinione
affirmatiua, vti iuri, ac æquitati (mea ſenten-
tia) magis conſona, & à qua in praxi minimè
recedendum diiudicat Alfan. licet contrarium
diſputauerit, *in d.l.1.nu.*90. nõ officiũt cõtraria.

38 Ad primum enim deſumptum *ex Clemen.* 1.
§. ceterum, de vſuris. Reſpondent multipliciter
Doctores, & primò dicunt, regulare quidem
eſſe in omnibus mercatoribus, qui publicè ne-
gotian-

gotiantur, vt teneantur edere, sed illos, qui negotiantur priuatim ad hoc non teneri, speciale tamen esse in vsurarijs, vt teneantur edere, licet publicè non negotientur, sed priuatim & occultè, prout ibi deciditur, & sic docent specialitatem illius text. versari tantummodo circa personas vsurariorum priuatorum clàm & occultè rationes conficientium, vsuraśq; committentium, vndè non officit.

39 Secundo loco alij respondent regulare quidem esse in omnibus mercatoribus, siue vsurarij sint, siue non, vt edere compellantur suos rationum libros, quos occasione mercaturæ, quam profitentur, & exercent, conscripserunt, sed eosdem pariter mercatores exceptionem etiam communiter habere, vt editionem huiusmodi subterfugiant, quando per eam propriam detegere turpitudinem necessariò cogerentur, *l. aliàs, vbi gloss. ff. de iureiurando, & l. 2. §. Diuus, ff. de iure Fisci* cum concordant. speciale tamen *d. §. ceterum.* in eo consistere, vt vsurarij in sui odium edere teneantur, licet per editionem huiusmodi eorum improbitas propaletur, & turpido detegatur, ita vt dictæ exceptionis allegatione vti, vt ceteri non improbi mercatores, minimè possint, hæc Communiter Doctores.

40 Et licet per Decium, ac nouissimè per Massin. *in d. l. 1. pag. 88. & 89. C. de edendo*, hæ Communes Scribentium responsiones improbentur, saluantur tamen, ac defenduntur per Bolognet. *in eadem l. 1. num. 63. vers. secundo principaliter*, quem consulas.

42 Ego autem, omissis his omnibus Doctorum nostrorum responsionibus, & alijs etiam relatis per Mantuam, *in dict. leg. prima, numero 24.* respondeo vnà cum P. à Syria, *libro primo, suarum Forens. quæst. quæst. vigesima prima, numero quinto*, istas priuatas tùm mercatorum, cùm aliarum personarum rationes, officio iudicis ex iusta quidem causa edendas esse, prout est text. apertissimus *in leg. prima, Cod. de edendo*, & sequitur post alios Clarissimus vir Dominus Menochius *dicto Casu 499. num. 3. cum sequentibus*, & nos supra tetigimus.

43 Inter autem iustas hasce causas, (Plurimæ enim à Doctoribus afferuntur, & præcipuè à Domino Menochio, *dict. Casu. 499. per totum*) illa præcipuè connumeratur, quæ ab odio, & delicto personæ ipsius rei conuenti prouenit, vt si reus ipsemet sit fenerator & vsurarius, vt omnium latissimè docuit ipsemet Menochius *dict. Casu 499. numero vigesimo primo, cum sequen.* vnde non esse speciale in vsurario, prout ex aduerso concludebatur, optimè dignoscitur; ergò non officit.

44 Ad secundum argumentum desumptum *ex l. 1. C. de edendo*, respondeo, & fateor, reum regulariter actori ad faciendam rationum suarum exhibitionem minimè teneri, nisi ex iusta aliqua causa, prout docet Imper. *in d. l. 1.*

45 Iustam autem causam esse illam, quę à consuetudine conficiendi, & conscribendi hos libros rationum sumitur, sicuti contingit in mercatoribus nostri temporis: rectè affirmamus. Vnde non officit, aliter Doctores ipsi communiter videndi.

Ad vltimum, quod est Clarissimi Menochij, respondeo, ita ipsum retorquendo, & arguo sic:

46 Quidquid statuitur in Argentarijs, intelligitur etiam statutum in his, qui ipsis Argentarijs non sunt absimiles, vt probatur non modò per locum generalem à simili, iuxta textum *in l. non possunt, ff. de legibus*, sed in specie in materia nostra, quæ recipit extensionem, *per l. quædam, §. nummularios, ff. eod.*

47 At mercatores Argentarijs, qui edere coguntur, sunt omninò similes; ergo ipsi quoque, quemadmodum Argentarij ad suarum rationum editionem, sunt compellendi.

48 Minor ita probatur; Argentarij erant feneratores, qui priuatam negotiationem exercebant quæstum faciendo, aut permutandis pecunijs, aut fenerandis, & istius sui fenoris ac negotiationis libros rationum conficiebāt, eratq; eorum officium publicum, non dico ciuile, neque enim eo tunc fungi potuissent serui, *ad l. quod attinet. de regulis iuris*, quemadmodum poterant, *l. Prætor. §. primo, ff. eodem, de edendo*, sed publicum dicebatur, quoniam publicam respiciebat vtilitatem totius populi, ex quo singulorum rationes conficiebant, vel quia eorum fides à publico erat approbata, & prout latius describuntur *in d. l. 1. C. de edendo.*

49 Hæc autem omnia concurrunt etiam in mercatoribus nostri temporis, ij enim, & rationes conficiunt, & ad fidem eorum frequentissimè decurritur: ergò, &c. & hæc præcipuè intellige vera in mercatorib. publicis consuetis libros rationum conficere, licet secus dici posset in mercatore secretè tenente librum in domo, prout animaduertit Panormitan. *in cap. 1. extra, de probationibus*, Gozadin. *in l. 1. C. de edendo, num. 14. & ibidem etiam* Ioann. de Vicomercato, *num. 28.*

50 Prætereà considero, non obstare, quod illi Argentarij essent electi de publico, quæ ratio cessat in istis mercatoribus; quia dico, quod illa causa erat impulsiua, non autem finalis.

51 Patet in Nummularijs, qui coguntur edere, & tamen non erant electi publicè, prout constat *ex l. quædam. §. nummularios, ff. de edendo*, & tradit Pacianus *cap. 63. inferius allegando. numero 93.* sic præcisè Dominus Gozadin. *in dicta l. 1. numero 20.*

52 Ioannes autem Bolognetus post Ripam *in d. l. 1. numero 66. & 67.* post plures Doctorum nostrorum opiniones hinc inde relatas, ac discussas pro conciliatione ita distinguit.

53 Aut isti mercatores impetrauerunt licētiam à Magistratibus suis, vt Consulibus, vel alijs

ad hoc deputatis, vel ex forma statuti, vel de iure, & tunc illi tenentur edere, quia dicuntur habere publicam fidem, cum ista authoritas scribendi rationes, & retinendi libros regulatos, concedatur à publico illis, qui promittunt scribere fideliter rationes omnium eo modo, quo gesta fuerunt negotia, & iurauerunt, & ideò succedunt loco argentariorum, & nummulariorum, vt dicebat Bartolus *in dicto §. num. mularios*, & dicunt rationes certo modo publicæ authoritate, licet sint priuatæ quantum ad dominium, sicut erant rationes ipsorum argentariorum, qui dicebantur *in d. l. Argentarius*, habere publicam caussam, & publicum officium, propter authoritatem publicam, & licentiam à publico concessam, licet quoad dominium illę essent priuatæ, & competerent etiam seruo peculiari, *l. Prætor. §. 1. ff. eod.*

54 Aut verò non habuerunt ipsi Mercatores licentiam istam scribendi, sed per se conficiunt rationes (quo casu sunt merè priuatæ, licet palam scribantur, & apotheca teneatur in publico loco, quia habent priuatam fidem) & istas non tenentur edere, licet millies sit consuetudo scribendi, cum non præsumantur velle parare probationes contrà se efficacissimas, & pro se inutiles, & latius, vt per eumdem Bolognettum, quem nouissimè sequitur Maffin. *d. l. 1. num. 66.* vide per eos.

Et hæc est verissima distinctio, quidquid scripserit Do. Pyrrus Alfan. *in d. l. 1. num. 83. cum sequentibus.*

Ex his ergò firma resultat Conclusio. Mercatores nostri temporis ad fundandam actoris intentionem, libros suarum rationum edere teneri.

55 Multa autem ad maiorem, ac clariorem huiusce materiæ intelligentiam notanda sunt. Et primò, quod mercator non cogitur edere alio in loco, vel ad alium locum, ad petentis instantiam libros suos transportare, nisi ad locum eius domicilij, & hoc si ipsemet petens offerat suo periculo, & suis expensis deferri, & cautiones offerat, ita Socin. *consilio 149. numero quarto, libro primo*, Decius *in cap. 1. num. 65. de probat.* & alij.

56 Et in euentum, quod mercator non consentiat, suo periculo, & sumptibus proprijs deferri, ille non cogetur, sed Dom. Iudex mittet ad locum rationum conscriptarum personas idoneas, qui libros videant, & ipsi referant, vt dicit Bart. quem omnes sequuntur *in l. Prętor, §. fin. ff. de edendo.*

57 Vel poterit Dominus Iudex committere iudici loci rei gestæ, quod ipsos videat, & rescribat, secundum Fulgos. *in dicto §. fin.* vbi Iason etiam dicit, hanc esse practicam meliorem, sequitur hæc omnia Magonius *decis. sua Lucensi 5. num. 14. & 15.*

Adde regulariter editionem librorum per mercatorem faciendam esse in loco, vbi exercuit mercaturam, vel nummulariam, quia eo ipso, quod alio transportat, dicitur delinquere; notatur *in l. Prætor, § is etiam, ff. de edendo*. Sic præcisè post alios Illustr. Dom. Card. Tuscus, *Conclusione sua 40. num. 12. in littera E.* Et videndus *numero decimo tertio*, vbi ampliat hoc procedere, etiamsi adsit pactum inter plures mercatores, puta Florentinos, exercentes mercaturam Anconæ, quod finita mercatura libri reponentur Florentiam; quia pactum vel nullum est tamquam contra legem; vel quatenus excusat à dolo, non tamen à culpa, & latius, vt per eum, quem consulas.

58 Obseruandum secundò, non solùm illos ad huiusmodi librorum editionem faciẽdam cogendos esse, qui actualiter mercaturam exercent, sed etiam eos, qui desierunt, dummodo agatur de rebus gestis ante ipsam mercaturam destitutã, sic per *l. Prætor, §. is etiam, ff. de edendo*, post Purpurat. Maffin. & alios, pulchrè docuit Polydor. Ripa, *de actis in mortis articulo, Obseruatione 57. num. 2.*

59 Obseruandum tertiò, librum ipsius mercatoris edendum esse dumtaxat in particula ad causam faciente, sic post Bart. *in d. l. Argentarius, §. 1. ff. de edendo*, docuit præcisè Camill. Borell. *cons. suo 82. num. 29.*

60 Notandum vltimò, quod editione librorum ab aliquo mercatore semel facta, parti postea iterum petenti denegari potest, nisi per ipsam probetur amissio, sic per *l. si ex Argentarijs, in fine, & de edendo, & l. finali, ff. de bon. authoritate iud. possid.* docuit Clar. Bursat. *consilio suo 224. num. 9.* Et hæc sufficiant.

Latius de hac materia disceptat Clar. Dominus Pacianus *de Probationibus lib. 1. cap. 65. per totum, & præcipuè sub numero 10. cum sequentibus*, vbi quomodo in praxi petenda sit editio libri ab ipso mercatore, & an ipse edere teneatur libros cuiuscumque generis per eum tentos, eleganter edisserit, ipsum consulas.

61 An autem editionem ipsorum librorum petẽtes, teneatur ipsis stare tam pro se, quam contra se, disceptat Illustriss. Dominus Card. Tuscus *Conclus. sua 42. in littera E*, vide per eum. Mihi autem opinio affirmatiua videtur iuris esse indubitati, in quam opinionem propensior quoque videtur esse Antonius à Sola, *in suis Consuetudinib. Sabaudiæ, titulo de libris Mercatorum, gloss. 2. num. 15. cum sequentibus*, vbi ob id docet superuacaneum esse respondere interrogatorio, quod facere aliquando consuescunt mercatores, dum ad librorũ suorum editionem faciendam interpellantur, an scilicet petens ipsius libri editionem habeat animum standi dicto libro, tam pro, quam contra: cum enim (subdit Sola,) petens exhibitionem, si exhibeatur, videatur ipsemet producere, ac librum edi petitum approbare, consequentia clara resultat dictam responsionem ad supradictum interrogatorium superuacaneã fore, ac per consequens, sequi

sequi etiam superfluitatem sui antecedentis, id est, ipsiusmet interrogatorij. De hac tamen latius vide penes eumdem Solam.

Ioannes Gulietmus Guidobonus, post hæc congesta visus; *Aduocatione sua 7. numero finali* docet in praxi illud obseruari, vt volente actore, teneatur reus stare libro tam pro se, quam con tra se, alias non tenetur edere.

62 Sed pulchra suboritur hic dubitatio, & est quibusnam remedijs ad editionem faciẽdam cogi possit ille, qui edere tenetur; Sola eruditissimus, *d. gl. 2. num. 43. vsque in finem*, varios ac diuersos proponit modos, quibus ad editionem ipsam faciendam obstringi potest, eum consulas. Satis.

De Libro Campsoris, & Bancherij.

SVMMARIVM.

1 *Libro campsoris, vel bancherij, plenè creditur.*
2 *Et præcipuè Ferrariæ, talisq; consuetudo est validissima.*
3 *Intellige, ac declara, & num. 4.*
5 *Libro publici campsoris creditur, etiam in summis magnis.*
6 *Contrarium Dec. & Ripa.*
7 *Concilia ex Menoch. & Mascardo.*
8 *Libris bancheriorum, & campsorum nostri temporis non plenè creditur pro se, sed arbitrio iudicis.*
9 *Item ipsi non creditur, quando suspicione aliqua falsi laborarent.*
10 *Item quando aliqua præsumptio esset in contrarium.*
11 *Exemplum.*
12 *Item quando in ipsis contineretur aliquid diuersum ab eius officio, seu ministerio.*
13 *Ratio.*
14 *Item ipsis minimè creditur in præindicium tertij, cum quo actus aliquis gestus non esset.*
15 *Ratio, & num. 16.*
17 *Hippolyto Riminaldo placuit, quod semiplena ex ipsis contra illum oriatur probatio.*
18 *Item ipsis minimè creditur, quando penitus ignorarentur, cuius manu conscripti forent.*
19 *Nisi intercedente litterarum comparationis adminiculo.*
20 *Contra libros campsorum potest probari contrarium, etiam si per testatorem fuerit dispositum, quod dictis libris stetur in omnibus, ac per omnia.*
21 *Cum libri campsorum vim, ac robur probationis accipiunt à consuetudine, talis consuetudo est articulanda, & probanda.*

Quamquam que in proximè, de publicis officialibus relatis casibus dicta sunt, definiant etiam, qualis fides libro ipsius campsoris sit adhibenda; verumtamen, vt aliqua speciatim de eo dicamus, libuit hic casum hunc adscribere.

Dubitatur igitur, an libris ipsius campsoris plena sit adhibenda fides.

1 IN qua quidem difficultate, rem paucis perstringendo, conclusio sit affirmatiua. Sic post Beroum *consil. suo 87. num. 22. in secundo*, Iulius Ferret. de Gabell. ac alios, Dominus Hippolytus Riminald. *consil. suo 52 num. 18. in primo*, & Ioseph. Ludouic. *d. Conclus. sua 29. pag. 72. colum. 3. versic. amplia 8.* Sequitur hoc idem præfatus Riminald. *consil. suo 506. num. 14. & 15.* vbi etiam subdit Ferrariæ libris ipsorum Cam
2 psorum, plenam adhiberi fidẽ solere, talemq; consuetudinem validissimam esse.

3 Intellige tamen memoratam Conclusionem, quando ipsius campsoris, vel bancherij persona, ac munus authoritate publica sint approbata, tunc enim libris talium personarum ita credendum est, ratione publicæ authoritatis, prout alias credebatur libris Argentariorum. Sic præcisè Clarissimus Menoch *de arbitrar. libro 2. Centuria prima, Casu 91. num. 15 versic. vera itaque. & prius sub num. 11. cum sequentibus, ac per totum*, vbi non solùm plenè eorumdem codicibus credendum esse tam pro se, quam con
4 tra se, ac etiam contra tertium, cum quo gestum est negotium, & hoc per text. *in l. Argentarius, in princ. ff. de edendo, cum alijs per eum deductis*, verùm etiam qui nam olim essent argentarij, omnium elegantissimè deducit. De qua etiam re, latissimè differit Munoz de Escobar, *de ratiocin. administrat. cap. 11. in primis numeris*. Sequitur hoc idem Clariss. Mascard. *d. Conclusione sua 976. nu. 87.* & Stephan. Gratian. *decis. sua Marchiana 137. num. 2.*

5 Ampliatur ista Conclusio, vt locum etiam sibi vendicet, quãdo in ipsomet libro summæ magnæ continerentur. Sic post Abbat. *in cap. bonæ, il secondo, columna vltima, de postulat. prælator* Iason. & alios, Dominus Menochius, *d. Casu 91. num. 17.*

6 Contrarium tamen sentit Decius *in l. 1. nu. 4. C. de edendo*, Ripa, *in d. l. admonendi, numero 126.* ac plurimi alij.

7 Concorda, vt per Menoch. *d. Casu 91. num. 18.* vt Decij opinio procedat, quando publica authoritate fides eorum non sit probata, vel verisimile non concurrat, sequitur hoc idem Do. Mascard. *d. conclus. sua 976. n. 90.* Addo Clar. Do. Munoz de Escobar, *de ratiocin. administratorum, cap. 11. num. 16.*

8 Limitatur autem hæc eadem Communis Conclusio varijs modis; & primò, vt locum habeat in campsoribus, & bancherijs nostri temporis, qui authoritate publica non vtuntur, nec ita sollemniter gerunt officium campsoris, vt olim faciebant Argentarii, nam illorum libris non creditur plenè pro se, sed arbitrio iudicis, sic post Salicetum, Barbat. & alios, Clariss. Dom. Menochius *dicto casu 91. num. 19.* vbi latè. Sequitur Dom. Mascard. *dicta conclusione 976. num. 91.*

9 Coarctatur secundò, quando libri talium bancheriorum, quibus alias fides aliqua adhi-

beretur, suspicione aliqua falsi laborarent, tunc enim illis omnino fides denegari debet, ita post Salicet. Iason. & alios, Dominus Menochius *d. Casu* 91. *num.*20. Sequitur Mascard. *praecit. Concl. nu.*92. Addo D. Munoz de Escobar, *d. cap.* 11. *num.* 22.

10 Coarctatur tertiò, quando aliqua praesumptio esset in contrarium. Exemplum esse potest, cum verisimilia in eodem non continerentur,
11 tur, tunc enim nullo modo probatio ex eo induceretur, sic post Salicet. Dec. & alios, Clar. Menochius, *d. Casu* 91. *num.* 21. vbi etiam in iudicis arbitrio versari, quae his casibus dici possint verisimilia, eleganter subiungit. Sequitur Mascardus, *d. Conclus.* 976. *numero* 93. Addo Munoz de Escobar, *dicto capit.* 11. *numero* 23. *&* 24. vbi pulchrè.

12 Limitatur quartò, quando in libro ipsiusmet campsoris, seu bancherij aliquid contineretur diuersum ab eius officio, seu ministerio.

13 Nec sanè mirum. Ridiculum enim esset, si aliorum diuersa negotia, & penitus abhorrentia à munere suo in eorum codicibus referrēt, ita Iason, *in d. l. admonendi, numero* 119. *in fine, & ibi* Ripa, *num.* 114. Idem Ias. *in l. age, num.* 3. *C. de transactionibus*, Dec. *in cap. post cessionem, num.* 5. *de probationibus*, & omnium elegantissimè post plures alios relatos Dominus Menoch. *dicto Casu* 91. *num.* 22. *cum duobus sequentibus.* Addo Dominum Mascard. *d. Conclus. sua* 976. *num.* 94. *& prius Conclus. sua* 254. *num.* 9. Videndus etiam Vbertinus Zuchar. *consil. suo* 56. *num.* 9. & Escobar *d. cap.* 11. *numero* 27.

14 Limitatur quintò, memoratam Conclusionem non procedere cōtra tertium absentem, cum quo actus aliquis gestus nō esset: nam res inter alios acta tertio nocere nō debet, ita post
15 Alexan. Imol. Crauet. & alios, Dominus Menochius, *dicto Casu* 91. *num.* 25. *cum duobus sequentibus*, vbi pulchrè, & latè. Addo Escobar, *dicto cap.* 11. *num.* 29.

16 Sic videmus in simili, quod instrumenta tertio, cum quo nihil gestum est, minime obsunt, vulgatus est textus *in d. l. admonendi, de iure iur.* & tradit latissimè Tiraquel. *in suo tractatu, Res inter alios acta.*

18 Aduerte tamen Hippol. Riminald. *consil. suo* 506. *nu.* 16. docuisse, libros huiusmodi campsorum pro tertio, & contra tertium semiplenam probationem inducere.

18 Coarctatur sextò, quando penitus ignoraretur, cuius manu liber ipse scriptus appareret, tunc enim nullam fidem faceret, nisi ad comparationis litterarum adminiculum confugeretur, quo casu plena postea ex eo oriretur
19 probatio. Sic praecisè post alios Nomenclator egregius Dominus Mascardus, *Conclus. sua* 254. *num.* 14.

20 Postremo, & septimo loco limitādum erit, vt aduersus huiusmodi libros possit contrariū probari, etiam si per testatorem fuerit dispositum, quod dictis libris in omnibus, ac per omnia stetur, & ideò illis sit credendum. Sic post Tiraq. Abb. Alex. & alios eruditiss. Mascard. *d. Concl. sua* 254. *nu.* 15.

21 Pro coronide obseruandum, vt quando libri ipsi campsorum, ac similium personarum robur probationis accipiunt à consuetudine, non autem à iure communi, illos producentes in ius probare tenentur talem consuetudinem, videlicet, quod consuetum sit ipsis fidem adhiberi. Sic post Firman. *in suo tractatu de Gabell.* docuit Mascard. *dicta Conclusione sua* 254. *numero finali.* Et haec sufficiant. Latius de hac materia Dominus Mascard. *d. Conclusione* 254. *per totam.* Et D. Escobar *d. cap.* 12. Adeūdus quoque Illustr. D. Card. Tuscus *Conclus. sua* 347. *in littera L, per totam* vbi latissimè.

Supersunt adhuc pauci aliqui, qui inter illos, qui ratione sui officij, rationum libros conficiunt, connumerari queunt, prout sunt Vsurarij, Hebraei, Aromatarij, & similes, de quibus omnibus particulariter est differendum.

De libris Vsurarij.

SVMMARIVM.

1 *Liber vsurarij contra seipsum regulariter probat.*
2 *Ratio ex Menoch.*
3 *Amplia, si praecipuè frequentia actuum ex libro ipso detegatur.*
4 *Per libros suarum rationum quis vsurarius manifestus rectè probatur.*
5 *Ex libris recipientis sub vsuris nulla oritur probatio contra vsurarium, & nu.* 6.
7 *Liber vsurarij pro se nullam fidem facit.*
8 *Limita.*
9 *Arma regulariter non sunt sumenda de domo rei.*
10 *Vsurarius conuentus proprios rationum libros edere tenetur, ad fundandam actoris intentionem, & numero* 17.
11 *Ratio ex Mascardo, & numero* 12. *&* 13. *ex Gregorio Tolosano.*
14 *Contra obijcitur, quod non teneatur.*
15 *Soluitur, & num.* 16.
18 *Amplia, vt eius etiam haeredes teneantur, siue sint sui, siue extranei, ratio ibidem.*
19 *Si tamen prompti essent ad iurandum, se rationes vllas defuncti minimè habere, eis crederetur.*
20 *Feneratores poterunt compelli edere libros suos, etiam si tolerarentur in ciuitate.*
21 *Item non solùm tenentur edere codices rationum, sed etiam omnem schedulam, & omnem scripturam priuatam, in quibus easdem suas rationes conficerent.*
22 *Et est verissima opinio, quidquid dixerit Mascardus.*
23 *Etiam Iudaeus fenerator, & vsurarius tenetur edere libros suarum rationum.*
24 *Amplia, etiamsi non sit vsurarius.*
25 *Contrarium sensit Fachinens. Author cogitandum relinquit.*

Vsurarius

26 *Vsurarius tenetur edere libros suarũ rationum, etiamsi fenus exercere desierit.*
27 *An mercatores carius suas merces vendentes, concessa dilatione ad soluendum, teneantur edere libros suarum rationum ad fundandam alterius intentionem? maxima est difficultas.*
28 *Adeundi Menochius, Massinius, ac Pacianus.*
29 *Ad hoc vt vsurarius teneatur edere libros suarum rationum, tria sunt necessaria, de quibus, & num. 30. & 31.*
32 *Si vsurarius requisitus ad editionẽ librorum faciendã, negauerit se libros confecisse, an eius iuramento sit standum? dubitatur.*
Paciani distinctio, ibidem, & cautela sub num. 33.
34 *Quid iuris autem, si asseuerauerit eos amisisse? numquid ipsi erit adhibenda fides? dubitatur.*
35 *Author concludit pro negatiua.*
36 *Quãdo vsurarius à suorum librorum editione facienda liberetur, vna cum Paciano docet Author.*
37 *Latius de hac materia Gregorius Tolosanus, in suo tractatu de Vsuris.*
38 *Pulchra quæstio de materia.*

1 LIber vsurarij regulariter contra se
ipsum plenam fidem facit, sic post
Cardinal. *in Clement. 1. §. 1. quæst. 6.*
de vsuris, & Bald. *in Rubrica, C. de Con-*
stitutionibus Eruditissimus Mascard.
Conclus. sua 977. num. 14. Sequitur Dom. Hippol.
Rimin. *cons. suo 567. num. 95.* & Cl. D. Menoch.
de arbitrar. lib. 2. Centuria 3. Casu 235. n. 30. vbi quo-
que rationem deducit, dicens: Nam liber ra-
tionum probat regulariter contra ipsum scri-
bentem, idq; subdit præcipuè verius, si fre-
3 quentia actuum ex libro ipso detegatur, cum
frequentia secundum eum efficiat illum esse
manifestum vsurarium, prout & hoc docuit
etiam idem Dominus Mascard. *Conclusione sua*
4 1425. *num.* 14. vbi vlterius docet, quod quis per
libros suarum rationum vsurarius manifestus
rectè probabatur. Tradit hoc idem ipsemet
Mascard. *Conclus. sua* 1424. *num.* 24. & 25. Adde
Illustr. Card. Mantica *de Tacitis, & ambiguis con-*
uent. lib. 8. tit. 19. num. 9. & 10. vbi subdit, quod si-
militer contractus vsurarius probatur per co-
dices rationum ipsius feneratoris, qui censu-
ra ecclesiastica potest compelli ad eos exhiben
dos, vt infrà dicetur: subiungit etiam, quod &
per scripturam priuatam potest quis conuinci
de vsuraria prauitate, si ea concurrant, quæ in
priuata scriptura requiruntur, & latius, vt per
eum.

5 Obseruandum tamen hoc fallere respectu
libri illius, qui recipit sub vsuris, ex eo enim
contra ipsummet vsurarium nulla procul du-
bio oritur probatio. Sic ex professo concludit
inter alios Dominus Ludouic. Rodolphin. *li-*
6 *bro 2. quæst. sua 45. per totam*, vbi declarat Cæpol.
in suo tractatu de simulatione contractuum, numero 87.
qui videtur decidere contrarium, sicq; fuisse
ad fauorem cuiusdam Domini Iulij de Moris,
delati à Ioanne Baptista Ghinalea, qui mu-
tuam ab eo acceperat pecuniam, quiq; scripse
rat in suo libro rationum partitas, ex quibus ar
guebatur vsura respectu mutui prædicti, iudica
tum fuisse subiungit.

7 Obseruandum principaliter secundò. Li-
brum ipsius vsurarij ad fauorem ipsius nullam
fidem facere. Sic inter alios Clarissimus Do-
minus Mascardus *Conclus. sua 977. numero* 14. Se-
quitur Tolosanus, *dicto numero decimoquarto pagi-*
na 583. in fine.

8 Quod tamen limita non procedere, quan-
do aduersarius peteret sibi librum illum edi,
tunc enim etiam pro ipsomet vsurario conten
tis in eodem libro standum esset, sic post glos.
in d. Clement. 1. §. 1. de vsur. Do. Mascard. *d. Conclus.*
sua 977. num. 15.

9 Aduertendum tertiò principaliter, ex diffi-
cultate probationis huiusce vsurariæ prauita-
tis inferri, quod etsi arma regulariter non sint
sumenda de domo rei, *ad l. nimis graue, C. de testi-*
10 *bus, & l. 1. C. de edendo*, nihilominus vsurarius
conuentus proprios libros suarum rationum
tenetur edere actori petenti, ad fundandam
eius intentionem, textus vulgaris, *in Clementina*
vnica, §. ceterum, de vsuris, Doctores omnes *in d.*
l. 1. C. de edendo, vbi Decius, Curtius, Purpurat.
Alciat. & alij, qui receptam hanc esse opinionẽ
attestantur; quinimò Philip. Massin. *l. 1. num. 97.*
inquit, quod hanc sententiam omnes vno ore
amplectuntur.

11 His accedunt etiam Clarissimi viri Domini
Mascardi, *dicta Conclus. sua 1424. numero 22. & 23.*
cum sequenti, vbi quoque rationem subdit, di-
cens: nam per dictos libros probabitur qui-
dem vsura, & Dominus Menochius, *de arbitra-*
rijs, libro secundo, Centur. 5. Casu 499. num. 21. & 22.
vbi latè.

12 Sequitur hoc idem Petrus Gregorius Tolo-
sanus, *de vsuris, libro tertio, cap. 10. numero decimo*
quarto, vbi pro corroboratione huiusce Con-
clusionis considerat, quod in criminibus oc-
cultis, prout est vsura, dicto §. ceterum. Agen-
ti fisco contra se, quis tenetur exhibere instru-
menta, & libros, *cap. vt commissi, de hæretic. in 6. &*
l. 3. ff. de edendo.

13 Item, quia vsurariorum rationes videntur
quodammodo communes inter illos, & de-
bitores, à quibus vsuras extorquent, proinde
ipsi tenentur eas edere, vti communia instru-
menta, *ad l. non est nouum, & l. iustum est, C. de edendo,*
& c. G. perpetuus, de fide instrumentorum.

14 Nec obijcias fortè de vulgata illa iuris Re-
gula, quod nemo cogitur edere, vbi de sua
agatur detegenda turpitudine, *l. alias, vbi gloss.*
ff. de iureiurando, & l. 2. §. Diuus, ff. de iure fisci cum
concordantibus.

15 Respondetur enim primò, speciale esse in-
troductum odio feneratorum, vt cogantur
edere, etiam vbi agatur de ipsorum turpitu-
dine detegenda, quam semper occultare ni-
tuntur, vt colligitur ex eadem Clementina.

16 Præterea respondetur, quod quando petitur

editio ex forma d. Clementinæ, iam detectum est crimen ipsum vsuræ, cum debeat saltem constare summatim, vt sit locus d. Clementinæ, eum à quo petitur editio, vsurariæ prauitatis infectum esse, vt ex Ioanne Andr. Baldo, & alijs, docet Dec. *in cap.1. de probatio. num.* 120. vnde non officit.

17 Firmanda est igitur denuò Conclusio. Vsurarium libros rationum suarum actori petenti ad fundandam eius intentionem edere teneri. Addo Fuluium Pacianum *de probationibus, lib.1. cap.63. num* 66. vbi concordantes adducit. Hoc idem post infinitos alios cōcordantes allatos, sequitur quoque Bernard. Greuæus, *lib.1. Conclus. sua* 106. *consideratione* 3. *num.* 1. *Practicarum conclusionum*.

18 Amplia, vt hoc etiam procedat respectu suorum hæredum, siue sint sui, siue extranei, ex quo ab illis vsuræ repeti possunt, *cap. sua nos, &c. Michael, de Vsuris.* Sic præcisè inter alios Tolosan. *de Vsuris d. cap.* 10. *lib.* 3. *num.* 4. Addo Pacianum *d. cap.63. num.*67. & Greuęum *dicta consideratione* 3. *num.* 2.

19 Est bene verum, quod si ipsi prompti essent ad iurandum, se non habere penes se rationes vllas defuncti; standum vtique esset eorum iuramento, & maximè, si essent fide digni, & bonæ conditionis, ac famæ. Sic eleganter Tolos. *d. nu.*14. *pag.* 584. *in fine.*

20 Extenditur secundò supradicta Conclusio, vt locum habeat, etiamsi ij vsurarij, & feneratores tolerentur in ipsa Ciuitate: nam adhuc saltem authoritate Episcopi poterunt compelli edere; ita post Purpurat. & alios, Clar. D. Menoch. *d. Casu* 499. *num.*23.

21 Extenditur tertiò, vt vsurarius ipse non solùm edere debeat codices rationum, sed etiam omnē schedulam, & omnem scripturam priuatam, in quibus easdem suas rationes conficeret. Sic præcisè post infinitos relatos D. Pacianus *d. cap.*63. *nu.*69.

22 Et mihi videtur verissima ampliatio, quidquid dixerit Mascard. *Conclusione sua* 1424. *nu.*26. Nota tamē, quoad has schedulas secus esse respectu aliorum mercatorum, hi cenim ad eas edendas minimè cogi possunt. Ita post alios, Clar. Bardellon. *consil. suo* 54. *num.* 12. Adde Hectorem Felicium *Allegatione sua* 65. *numero primo, parte* 2.

23 Extenditur quartò hæc causa, vt locum habeat etiam in Iudæo feneratore, & vsurario; ita Decius, Purpuratus, Alciatus, & Communiter Doctores, *in d. l.* 1. *C. de edendo*. Sequitur Massinius post articulum plenè discussum, & contraria omnia exactè resoluta, *in d. l.* 1. *num.* 98. vbi etiam pulcherrimè Pyrrus Alfanus, *num.* 52. *cum tribus sequentibus*. His accedit Clar. vir Dominus Menochius, *d. Casu* 499. *num.*24. & eruditissimus Dominus Andreas Fachineus, *lib.* 11. *suarum iuris controuersiarum*, *cap.*87. Videndus quoque D. Bolognet. *in d. l.* 1. *num.* 56. *C. de edendo*, vbi latè de hac materia.

24 Subamplia, vt id procedat, quando scilicet ipsemet Iudæus non esset, nec fenerator, nec vsurarius, adhuc enim rationes suas edere actori ob suæ personæ odium, ad fundandam ipsius intētionem astringetur; ita post alios duabus acutissimis rationibus motus, docuit Pacian. *d. cap.*63. *nu.*86. *cum seqq.*

25 In contrariā tamen sententiam videtur propensior Dom. Fachineus *præcitato cap.*87. *in fine.* Cogita.

26 Ampliatur quintò, vt hæc causa locum etiā sibi vendicet in feneratore, qui fenus exercere desijt ita Decius, *in d. l.* 1. *num.* 16. *C. de edendo*, qui eiusdem opinionis alios recenset; videndus tamen Dominus Menochius *d. Casu* 499. *num.*27. *cum sequentibus*, & Dominus Massinius *in d. l.* 1. *num.* 100. vbi distinguendo plures casus, latissimè de hac materia disseruere. Adeundus quoque eruditissimus Pacianus, *d. cap.*63. *num.*71. *cum sequentibus*, vbi pulchrè; & D. Pyrrus Alfan. *in d. l.* 1. *num.*60.

27 Sed an sæpius memorata Conclusio habeat etiam locum in mercatoribus, qui carius suas vedunt merces concessā dilatione ad soluendum? Maxima est de hoc in iure nostro difficultas.

28 Videndus Dom. Menoch. *d. Casu* 35. *&* 36. & Massinius *in d. l.* 1. *num.* 102. Hi enim adeo doctè, & eleganter huiusmodi explicant materiā, vt alicuius alterius opera absque dubio superuacanea videatur, ad ipsos beneuolum Lectorem remitto; Adeas quoque D. Pacian. *d. cap.* 63. *num.*70. vbi pulchrè, & D. Pyrr. Alfan. *in d. l.* 1. *nu.*61. *cum seqq.* vbi pluribus rationibus motus. hos sic carius vendentes feneratorum nomine contineri eleganter concludit.

29 Ceterum vt ea, quæ de vsurario diximus, habeat locum, scire oportet, necessarium esse, vt tria concurrant, quorū illud potissimum est, vt in primis constet eum esse vsurarium: quia nemo præsumitur vsurarius, nisi ab allegāte probetur; & iuri consentaneum est, vt antequam quis cogatur edere, cognoscatur prius, an sit vsurarius, vt docent Communiter Scribentes, & in specie Purpuratus, *in l.* 1. *numero* 23. *C. de edendo*.

Quibus autem modis quis vsurarius probetur, omnium latissimè tradit Mascardus *Conclusione sua* 1425. *per totam*, & Card. Mantica *de tacitis, & ambiguis conuentionib. libro* 8. *tit.* 19. vide per eos.

30 Exinde requiritur, vt agatur de causa vsurarum, si enim ageretur de alio contractu, vel alia causa, quæ non respicit vsuras, non esset vsurarius, & per consequens, ad editionē suarum rationum minimè cogeretur. Sic post infinitos relatos Dominus Pacianus, *d. cap.*63. *numero* 76.

31 Vltimò requiritur, vt constet vsurarium libros rationum confecisse; sed quid iuris, si negaret se confecisse libros; stabitur ne de hoc eius iuramento?

Pacia-

32 Pacianus eruditiss. *d.cap.63.num.78.* post alla-
tas contrarias Scribentium opiniones ita distin
guit: Aut per coniecturas, seu per publicam vo-
cem, & famam constat talem vsurarium esse
solitum scribere rationes, & tunc non stabitur
eius iuramento; Aut verò de rationibus scriptis
nullæ adsunt coniecturæ, nec vlla fama cõstat,
& tunc ipsimet suo iuramento standum affir-
33 mat; subdit tamen *num. 79.* in hoc secundo ca-
su remedium esse petẽti libros ipsos rationum,
& repetenti vsuras, vt imploret officium iudi-
cis, ad hoc, vt ponat edictum generale sub pœ-
na excommunicationis, vt qui super hoc noue-
rint veritatem, compareant, & veniant ad testi-
monium ferendum, iuxta textum, *in capit. no-
stram, il secondo, extra de iureiurando*, & latius, vt
per eum.
34 Sed alia pulchra suboritur hic dubitatio, &
est huiusmodi. Finge ipsum vsurarium cõscri-
psisse libros; requisitum autem ad eorum edi-
tionẽ asseuerare, se eos amisisse, dubitatur hoc
35 casu, numquid ipsi sit adhibenda fides? & rem
paucis perstringendo, conclude pro negatiua,
cũ tractetur de ipsius lucro, & præiudicio alio-
rum; & aduerte, quod non liberatur ab obli-
gatione edendi, nisi probet amissionem ipsorũ
librorum factam casu, puta incẽdio, ruina, fur-
to, aut corruptione fatali; ita pulchrè docet
post alios Pacian. *d. cap.63. num.81. cum duobus se-
36 quentibus*, vbi tamen subdit ipsummet vsurariũ
ab editione liberari, nõ solùm quando sine cul-
pa casualiter ipsosmet libros amisit, verùm etiã
quãdo eos perdidit culpa sua, etiam ad hoc or-
dinata, modo malitia, ac dolus non adsit; ex eo
enim, quod dominium librorum est ipsius vsu-
rarij, non est punienda culpa commissa per eũ
citra tamen dolum, circa amissionem illorum,
cum quilibet sit arbiter, & moderator rei suæ,
l. in re mandata, C. mandati; & latius, vt per eum,
quem consulas. & hæc sufficiant.
37 Latius de hac materia Tolosanus *d. num. 14.
& 15.* vbi inter cetera amplissimè discutit, an
domum ipsorum vsurariorũ, quis ingredi pos-
sit, & scrutari arcam eorum ad libros suos per-
quirendos. Videndus quoque D. Greuæus *di-
cta consideral. 3. per totam*.
38 Post hæc congesta, pulchram vidi à Scriben-
tibus difficultatem in hac materia promoueri.
Quidam mercator Bladorum vendebat fru-
mentum, & alia Blada diuersis in magna quan
titate, & omnibus addito hoc pacto, quod ei
supradicta soluantur secundum valorem men-
sis Maij. Quæritur, an istud pactum vsurariam
prauitatem redoleat, necne? pro resolutione
videndi Natta, *consil. suo 369.* Crauet. *consil. 146.
num.23.* Philip. Portium, *cons. suo 30. in primo.* Soc.
iuniorem *in simili consil. suo 83. in secundo.* & Card.
Tuscum, *Conclus. sua 337. numero 57. cum sequenti-
bus, & præcipuè 64. in littera V.* Sat enim loca te-
tigisse.

De Libris Hebræorum.

SVMMARIVM.

1 *Libris Hebræorum, quibus ex priuilegio Papæ creden-
dum esset, plenè creditur.*
2 *Et Priuilegium istud valet, & tenet, & num. 3.*
4 *Intellige tamen in pertinentibus dumtaxat ad eorum of-
ficium.*
5 *Item quando est concessum ab eo, qui potestatem habet
derogandi Canonibus.*
6 *Statutum disponens, quod Hebræorum libris credatur
contra Christianos non valet, cum sit iniquum. Au-
ctor hac in re cogitandum relinquit.*
7 *An Hebræus ad editionem libri rationum suarum ad fun
dandam intentionem actoris, cogi possit, dubitatur.*
8 *Pro resolutione Auctor se remittit ad tradita supra cap.
præcedenti cum duobus sequentibus.*

1 LIbris Hebræorum, quibus ex priui-
legio Papæ eredendum esset, ple-
nissimam esse fidem adhibendam
receptissima est Scribentium sen-
tentia. sic præcisè post Straccham
*de Mercatoribus, tit. Quomodo procedendum sit in causa
Mercatorum, num. 8.* D. Ioseph Ludouic. *d. conclus.
sua 29. pag. 73. col. 3. versic. amplia 28.* Addo post
plures alios relatos D. Viuium, *decisione sua 445.
numero 4.*
2 Imò priuilegium istud talia disponendo va-
let, & tenet, prout in proprijs terminis cõsuluit
Alexander ad fauorem cuiusdam Danielis He
bræi Mercatoris librum producentis ad debiti
probationem, cum simili priuilegio. Alex. in-
quam *cons. suo 53. in secundo*, per notat. per Bald. *in
l. cunctos populos. C. de summa Trinitate, & in l. quoties,
C. de Iudic.* Concludens denique ibi, debitum per
huiusmodi libri partitas rectè probari. Assen-
titur etiam Roman. *in l. si duo, ff. de acquir. hæred.* &
3 Marquar. de Susannis, *in suo tract. de Iudæis, & in-
fidelibus, in secunda parte cap. 5. num. 17.* vbi hoc casu
plenam admodum fidem ipsorum Iudæorum
fenerantium libris contra Christicolas præstan
dam esse, eleganter subnectit. Sequitur hæc
omnia longè latius, & elegantius Viuius, *dicta
decis. 445. num. 4.*
4 Intellige tamen hoc priuilegium de danda,
præstandaq; fide libris ipsorum Hebræorum:
intelligi re vera, ac interpretari de pertinẽtibus
dumtaxat ad eorum officium, vt de mutuando
pecunias sub pignoribus, ita post Iason, Cache-
ran. *decis. 72. num. 10.* Crauet. *de Antiq. temp.* Lu-
douic. *d. Conclus. sua 29.* & alios plures D. Viuius,
d. decis. sua 445. nu. 5. & nos supra tetigimus, lib. 1.
Addo nunc Solam *in Constit. Sabaudiæ, tit. de libris
Mercat. glos. 2. num. 7.*
5 Intellige secundò, tunc demum hoc priuile-
gium valere, quando est concessum ab eo, qui
habet potestatem derogãdi Canonibus, prout
est Summus Pontifex, secus si ab alio. Sic ele-
ganter D. Scaccia, *lib. 2. Iudic. causarum ciuil. cap. 11.
6 num. 138.* vbi damnat eiusmodi priuilegia, & in-
quit.

quit. Statutum, vt credatur scripturæ Hebræorum contra Christianum, esse inhonestum, iniquum, & irrationabile. De hac tamen re cogita.

7 Sed pulchra hic potest excitari quæstio, & est: an Hebræus ad editionem libri rationum suarum ad fundandam intentionem actoris cogi possit?

8 Pro resolutione, vide quæ summatim deduximus supra capite præcedenti, num. 23. cum duobus sequentibus.

De Libris Aromatariorum.

SVMMARIVM.

1 *Libro Aromatarij regulariter non creditur.*
2 *Ratio.*
3 *Limita, quando aliter consuetudine receptum esset.*
4 *Prout est in Regno Napolitano.*
5 *Nota tamen, consuetudinem illam articulandam, & probandam.*
6 *Item limita, quando in ipsismet libris continerentur verisimilia, data, & recepta, exiguę summę, & alia, de quibus ibi.*
7 *Elegans consilium Camil. Borel. deducitur.*
8 *Quid per Summos Pontifices de ipsis Aromatariorum libris dispositum sit, docet Author.*

Aromatariorum libris an credatur? Congruo loco contingit dubitare.

1 ET regulariter non credi, docuit primus omnium P. de Anchar. *consil. suo* 388. *num.* 11. & rationem deduxit di-
2 cens: quia persona ipsius Aromatarij, est persona priuata, nec officium habet de publico, vnde nil mirum, si eius libro minime fides adhibetur, ad notata *in l. quædam*, §. 1. *ff. de edendo. in l. admonendi, de iureiurando, in l. nuda, ff. de donationibus, & in Authent. & si contract. C. de fid. instrumentorum, cum concordantibus.*

3 Hanc tamen Conclusionem limita, quando aliter consuetudine receptum esset, i. vt huiu-
4 scemodi libris plena fides adhiberetur, prout in Regno Neapolitano, tunc enim ipsis plenissimam proculdubio fidem adhiberi testatus est inter ceteros D. Camil. Borel. *cons. suo* 82. *per totum*.

5 Aduerte tamē prædictam Consuetudinem & articulandam, & probationibus clarissimis comprobandam esse, sic Borell. *d. loco vbi latissimè de hac materia.*

6 Limita secundò principaliter memoratam Conclusionem, quando in ipsismet libris continerentur verisimilia, continerentur data, & recepta, continerētur partitæ exiguæ summæ, ac quantitatis, & in aliquibus tandem partitis libri ipsi extitissent verificati, ac comprobati, tunc enim plena ex iisdem ad fauorem etiam ipsius Aromatarij oriretur probatio. Sic in ter-
7 minis, sed longè latius, & elegantius D. Camil. Borell. *d. consil.* 82. *per totum*, ibi n. omnibus hisce supra dictis concurrentibus, clarè consuluit. Nobilem quemdam Alexandrum de Felice, de Ciuitate Nusci, Aromatarium debere obtinere in causa intentata pro salario Medicinarum consequendo, non obstante, quod aduersarius prætenderet librum eiusdem Aromatarij nullam fidem facere. vide per eum. Non omittenda est etiam pulchra in hoc proposito consultatio D. Purpurati. *in cons. suo* 31. *vol.* 1. docuit enim is, quod facta probatione per Aromatarium de infirmitate ipsius rei conuēti; de ordinationibus medicinarum factis à Physico, de traditionibus earumdem à suis agētibus celebratis, & facta exhibitione libri rationum suarum, Iuramentoq; suppletorio per ipsummet sublato, satis superq; fundatam esse eius intentionem pro consequēdo valore ipsarum medicinarum; & latius, vt per eum, quem cōsulas. Videndus quoque M. Ant. Maceratens. *Variar. resolut. lib.* 2. *resolutione* 6. vbi pulchrè de hac materia.

8 Pro Coronide huiuscemet materiæ, sciendum volo, extare motum proprium Iulij Papæ III. pro Aromatarijs mandantem, quod ipsorum libris tentis more mercantili benè, & secundum statuta artis adhibeatur plena fides vsque ad annos quinque, & quod de cetero ipsi libri non habeant fidem in iudicio, nec extra nisi fuerint approbati per fidem Cōsulum pro tempore, manu Notarij cōsulatus dictæ artis, quas facultates priuilegiorum, & iurisdictionis ipsorum Aromatariorum vrbis, confirmauit Clemens VIII. anno Quinto eius Pōtificatus, 3. Kal. Ianuarij, Anno D. 1596. per confirmationem incipientē *Laudabilis, in* §. *Ac quod*, mandans, vt libris, quos mercantili more, vel secundū vsum dictę artis Aromatarij tenuerint, adhibeatur fides iuxta formam dicti motus proprij Iulij Papæ III. vsque ad quinquennium. Sic præcisè testatus est inter ceteros D. Scaccia post hæc edita visus, *lib.* 2. *de Iudic. Causarum ciuil. cap.* 11. *num.* 136.

De Libro Matriculæ Scholarium.

1 LIber Matriculæ, in quo describuntur scholares, qui in ea recipiuntur, probat procul dubiò, qui sint de Matricula, & qui non, iuxta *l.* 1. *&* 2. *C. de Primicerio libr.* 12. *& de agentibus in rebus eod. lib. cum similibus.* sic eleganter Bartol. *in l. fin. C. de reb. credit.* Card. Paris. *cons. suo* 159. *num.* 16. *in* 4. P. Bimius *cons. suo* 172. *num.* 17. *in secundo*, & nouissimè post plures alios relatos D. Honded. *cons. suo* 78. *num.* 8. *in* 2. Addo D. Pacian. *de probat. lib.* 1. *cap.* 44. *num.* 8.

2 Aduerte tamen ex inspectione ipsius Matriculæ, in qua scholaris non reperitur descriptus, non rectè probari, quod ille non sit scholaris. Matricula enim nō facit scholarem, ad tradita per Decium, *in d. l. finali, C. de reb. cred.* nisi tamen huius-

huiusmodi descriptio in matricula ex consue-
3 tudine, vel statuto exposceretur pro substantia. Sic in terminis post Herculanum *in suo tract. de proband. neg. nu. 169. cum seq.* ita Bart. *intentionem in d. l. fin. C. de reb. cred.* declarantē, docuit eruditiss. Honded. *dicto cons. suo 78. nu. 35.* Addo D. Trentacinq. *Variar. resolut. lib. 2. tit. de fide instrument. resol. 2. num. 3.* vbi pulchrè.

De Libris Syndicorum alicuius Ciuitatis.

1 Libri Syndicorum alicuius ciuitatis cōtinentes data, & recepta ratione eorū officij saltē semiplenam probationē inducunt; sic præcisè D. Ioannes de Amicis, *cons.*
2 *suo 101. num. 24.* vbi subdit præcipuè verum, quia regulariter ab ipsis præstari solet iuramentum
3 de rectè, & legaliter officium suum exercēdo, quod est hodie regulare in omnibus administrantibus aliena negotia, quibus committuntur scripturę conficiendæ, vt est glos. sollemnis in versic. decurritur *in d. l. quædam §. Nummularios,* vbi etiam Bart. & alij, & latius, vt per eum.

De Libro Camerarij alicuius Vniuersitatis.

1 Liber Camerarij Vniuersitatis probat regulariter inter ipsum, & Vniuersitatē, non autē contra tertium. Sic post Imol. Alex. Dec. Crauet. Menoch. & alios, Prosper Farinac. *consilio suo 11. num. 28.* Nec sanè mirum.
2 Res enim inter alios acta tertio præiudicare minimè solet. Sic pulchrè Menoch. *de Arbitrar. lib. 2. centur. 1. cas. 91. num. 25. cum sequentibus,* vbi
3 etiam subdit à fortiori, publica instrumēta tertio, cum quo gestum nihil est, minimè nocere, prout quoque apertissimus est textus, *in d. l. admonendi, ff. de iureiurando.*

De Libro Ciuitatis, vel Municipij.

1 Libris alicuius Ciuitatis, vel Municipij veluti publicis, regulariter fides adhibetur. Sic post Bart. & alios, *in l. quædam. §. nummularios, in fine, ff. de edendo,* docuit præcisè Crauetta, *consilio suo 549. num. 2.* vbi etiam se remittit ad scripta per eum *in suo tract. de Antiq. temp. parte 1. num. 230.*
2 Sic etiam libro Statutorum alicuius Ciuitatis plenè creditur, si Notarij subscriptione iuuetur, vel pro sollemni diu sit habitus. Sic post Bart. Geminian. & plures alios, idem D. Crauet. *consilio suo 425. num. 44.* vbi quoque subdit, quod ex tali obseruantia longi temporis, indubitata fides tali libro Statutorum adhiberi debet. Sequitur idem Crauetta, *consilio suo 701. num. 5. & in suo tract. de Antiquitatibus tempor.* Addo eruditissimum D. Pacianum, *de Probationib. lib. 1. cap. 52. num. 11.* Solam, *in Consuetud. Sabaudiæ, in proœm. Decretor. glos. 4. numero 1.* & D. Rutger. Rulant. *de Commissionibus, lib. 5. cap. 6. num. 2. cum duobus sequentibus,* vbi docet hos libros Statutorum quoad magistratum, si diutina consuetudine, ac vsu corroborati sint, plenè probare, idq; maximè, si potestatem habeant condendi statuta, *ad l. omnes populi, de iustitia, & iure, & tradit Gaill. lib. 1. obseruat. 106. num. 8.*

Inter priuatos autem præsertim subditos, eosdem libros probare non est dubium. Quo verò ad extraneos, opinatur ipsemet Rulant. præfatos Statutorum libros extendi quoque extra territorium, & latius, vt per eum, quem consulas.

Finis Libri Quarti.

DE SCRIPTVRA PRIVATA TRACTATVS

D. NICOLAI DE PASSERIBVS A IANVA I. C. PATAVINI.

Liber Quintus.

Miscellanea quædam ac varia de libris rationum in hoc postremo libro discussuri, de iis prius, qui in archiuio aliquo publico reperiuntur, tractationem instituamus.

De Libris rationum in archiuio publico repertis.

SVMMARIVM.

1 *Archiuium publicum quid sit, explicat Author.*
2 *Liber rationum in archiuio publico repertus, concurrentibus quattuor requisitis, de quibus ibi, plenam fidem facit.*
3 *Liber Ecclesiæ in archiuijs publicis adinuentus, plenè probat, maximè si in eo multa partita veræ, ac comprobata contineantur.*
4 *Libro, quando est sub custodia publica, fides adhibetur.*
5 *Et productus in iudicio plenissimam fidem facit.*
6 *Libris Archiuij Principis, vel suorum officialium, plenè creditur.*
7 *Prout etiam cuilibet libro confecto ab officiali alicui archiuio publico assistenti, fides adhibetur.*
8 *Libris antiquis Episcopatus in archiuio publico existentibus plena præstatur fides.*
9 *Quod amplia, etiamsi sint sine die, & Consule.*
10 *Qualibet scriptura priuata concurrentibus illis quattuor requisitis, de quibus ibi, sumpta ex archiuio publico plenam fidem facit.*
11 *Dictum D. Rol. à Val. deducitur.*
12 *Si producatur originalis aliqua scriptura reperta in archiuio, publico testimonio, siue subscriptione illius, qui præest ipsi archiuio, attestantis eam esse scripturam archiuij inter authenticas inuentam, & seruatam, communiri debet.*
13 *Alioquin sine prædicta testificatione minimè probaret.*
14 *Sin autem producatur exemplum illius scripturę, tunc non sufficit testimonium præpositi ipsius archiuij, sed cum hoc requiritur, quod iudicis authoritate sit facta exemplatio.*
15 *Hoc autem communiter intelligunt DD. procedere inter subditos illorum, qui præsunt archiuio, & infra eorum territorium.*
16 *Secùs inter non subditos, & extra territorium.*
17 *Sentiunt tamen multi, quod probandi virtus ex ipso libro, vel qualibet alia scriptura ratione illius loci promanans, extendatur etiam extra territorium, sed inter subditos tantum.*
18 *Sed toto cęlo aberrant, secundum Caballin. Ratio ibidem, & num. 19.*
20 *Videndus hac de re D. Crauetta.*
21 *An partis citatio regulariter sit necessaria, quando ex archiuio publico sumitur transumptum de aliqua scriptura, non est eadem omnium Scribentium sententia.*
22 *Cassaneus, & alij, concludunt pro affirmatiua.*
23 *Quod tamen secundum Cacheran. intellige verum, in exemplo sumpto ex scriptura priuata reperta in archiuio publico alicuius inferioris à Principe.*
24 *Fundamentum huius opinionis.*
25 *Contrarium tenuere alij multi.*
26 *Concilia, & numero 27. 28. & 29.*
30 *Scriptura ex archiuio Monasterij desumpta, nullam fidem fac it. Ratio ibidem.*
31 *Ad hoc vt scriptura aliqua ex archiuio sumpta fidem faciat, requiritur, quod ipsum archiuium sit publicum, & quod ipsi publici officiales præsint.*
32 *Item quod in eo solummodò scripturæ publicæ reponantur.*
33 *Liber rationum, prout etiam alia scriptura priuata ab archiuio alicuius Episcopi extracta, plenam fidem facit, & num. 35.*
34 *Ratio.*
36 *Extractum ab archiuio registri, fidem minimè facit Ratio ibidem.*

LIBER rationum in archiuio publico repertus, (est autem archiuium publicum, ne termini ignorentur, locus in quo reponi as- 1
solent scripturæ publicæ, & authenticæ. Sic post Panormit. Felin. & alios Hieronym. Schurph. *consil. suo 90. num. 8. cent. 3.* &
2 docet Roland. à Vall. *consil. 75. numero secundo, in quarto,*) concurrentibus quattuor requisitis, Primò quod archiuio præsit officialis; secũdò, quod sit positus inter scripturas authẽticas, vel pro

pro authēticis habitas; tertiò, q fides illi detur ex cōsuetudine; vltimò, q corroboretur testimonio officialis ipsi archiuio assistentis, qui testetur librum ipsum in archiuio publico fuisse repertum: probationem plenam inducit. Ita post infinitos relatos docet eruditiss. Crauetta *de antiquitatibus temporum, in §. limitatur quartò, in primis numeris*. eum sequitur Ioseph. Ludouic. *Conclus. sua 29. pag. 72. col. 4. versic. amplia 15.* vbi
3 etiam post eumdem Crauettam *consil. suo 158. num. 5.* infert, quod liber Ecclesiæ in archiuijs publicis adinuentus plenè probat, maximè si in eo multæ partitæ veræ, ac comprobatæ contineantur. His accedit Hippol. Riminald. *consil. 642. num. 19.* vbi adducit textum *in c. ad audientiam, de præscriptionibus*, Butrius, Dec. & plures alij concordantes. Addo in terminis Cacheran. *decis. sua Pedemont. 69. num. 2. & 3.* & doctissimum Scacciam *cap. 11. inferius allegando, à numero 760. vsque ad 778. inclusiuè*: ibi enim quattuor ista requisita deducendo, qualiterq; intelligantur, procedant, & habeant locum declarando, omnium quorquot scripserint elegantissimè, disceptatur: Ad eum, ne in suo Codice scripta absque lectoris vtilitate in meo repetam, eumdem lectorem remitto. His adde etiam Solam *in Consuetudinib. Sabaudiæ, pag. mihi 702. gl. 3.* & hæc est verissima Conclusio, per quam etiam faciti
4 nam libro, quando est sub custodia publica, fides semper adhibetur, Decius *consil. 46. num. 10.* Monald. post plures relatos, *consil. suo 11. num. 1. in. 1.* ac alij.
5 Et productus in iudicio plenissimam fidem facit. Siluan. inter alios *consil. suo 16. num. 3 1. in 2.*
6 Hinc libris archiuij principis, vel suorum officialium, plenè creditur, Sic post Mandos. Crauet. & alios, Bursat. *cons. suo 106. numero 18.* & D. Osach. *decis. sua 69. num. 5* prout etiam cuilibet libro confecto ab officiali alicui archiuio publico assistenti, plenissimam præstati fidem.
7 responderunt Corneus *consil. 142. num. 6. lib. 3.* Felinus, Menoch. Bursat. & plures alij quos refert, & sequitur Ioseph. Ludouic. *conclus. sua 29. colum. 3. pag. 73. versiculo amplia 19.* sic pariter
8 libris antiquis episcopatus in archiuio publico existentib. indubitata fides adhibetur. Sic post alios Franc. de Aluaro. *cons. suo 121. num. 3. inter cons. Alb. Bruni.*
9 Quod amplia, etiamsi sint sine die, & Consule. ita Cassaneus *cons. 15. num. 2.*
10 Ampliatur autem principaliter id verum esse supradictis his omnibus concurrentib. in qualibet etiam alia scriptura priuata ex eodem publico archiuio sumpta: ex ipsa. n. plena procul dubio inducitur probatio, etiamsi careat subscriptione Notarij, testib. & alijs sollemnit. publici instrumenti. sic præcisè post alios G. Caballin. *mill. suo 58. num 1. vbi adducit tex. in auth. ad hæc C. de fid. instrumentorum, in cap. ad audientiam de præscript. in l. moris, §. solet, ff. de pœnis, in Clementina vnica in fine de iureiuran. & in cap. peruenit 2. q. 1.* sequitur hoc idē post plures relatos D. Monald. *consil. suo 5. num. 3. & consil. 11. num. 1. vol. 1.* Moder. Parisiensis *in suas consuetudines Parisiens. lib. 1. gl. 1. §. 8. num. 26.* & nouissimè D. Frideric. Martini, *de iure censuum cap. 7. num. 25.*
Addo D. Rol. à Val. *cons. suo 75. num. 3 vol. 4.*
11 vbi etiam vult, quod ad hoc vt ipsa scriptura ex ipso archiuio sumpta plenè probet, Notarius, qui eam cōfecit, mortuus sit, & non reperiantur eius scripturæ alibi, quam in dicto archiuio; ibiq; plures concordantes deducit. Sequitur hoc idem in terminis Osasch. *decis. sua 69. num. 3. in fine.*
12 Obseruandum est tamen, (vt nil intactum relinquam de hac materia.) quod si producatur ipsamet originalis scriptura reperta in præfato archiuio, publico testimonio, siuè subscriptione illius, qui præest archiuio, attestantis eam esse scripturam archiuij, inter authenticas inuentam, ac in eo seruatam, communiri debet, text. *in §. sancimus, & ibi* Bart. *in Auth. de his, qui ingred. ad appelland.* Ang. Paul. & alij, *in d. Autent. Ad hæc.*
13 Alioquin sine prædicta testificatione non probaret, prout tenent DD. *in pranot. locis*, & expressè Corneus *consil. 42. col. 3. libro 3.*
14 Sin autem producatur exemplū illius scripturæ, tūc testimonium præpositum ipsius archiuij minimè sufficere, sed cum eo requiri, quod iudicis authoritate sit facta exemplatio, notarunt communiter Interpretes, *in Authent. si quis in aliquo, C. de edendo*, & docuit in specie Paul. de Cast. *in d. Auth. Ad hæc.* Sequutus est in terminis Modern. Parisiens. *in d. §. 8. num. præcit. 26. & 27.* vbi latius insistit.
15 Hoc tamē intelligunt communi voto DD. procedere inter subditos illorum, qui præsunt archiuio, & infra eorum territorium, intra quod est deputatum archiuium, & adseruantur scripturæ tamquam authenticæ.
16 Secus inter non subditos, & extra territoriū; ita determinat Ioannes Andr. *in Additionib. ad Speculator. de instrumentorum edit. §. nunc dicendum. in gl. magna in 5. & 6. supplemento.* Sequitur Bald. *in Rubr. C. de fide instr. col. fin.* Florian. *in l. censur, de probationibus*, & alij. Sequitur hoc idem Cur. iun. *in Authent. Si quis in aliquo, num. 27. C. de edendo*, Osasch. *decis. sua 69. num. 7.* D. Rol. à Val. *cons. suo 75. num. 7. cum sequentibus vsque in finem, vol. 4.* vbi latissimè, & D. Franc. Monald. *consil. suo 17. num. 4. vol. 1.*
17 Sentiunt tamen Bald. Salic. & alij, *in l. exemplo, C. de probationibus*, quod virtus probandi ex ipso libro, vel qualibet alia scriptura ratione illius loci, promanans, extendatur etiam extra territorium, sed inter subditos tātum; id quod etiam approbat Felin. *in d. cap. ad audientiam, col. 4.*
18 Sed præfati DD. toto cœlo aberrant, cum scriptura sumpta ex archiuio publico cum testimonio officialis ad hoc deputati, vel eius exemplum sollemniter cōfectum, plenam fidem faciat de iure communi, text. *in d. Auth. Ad hæc, & in d. §. sancimus.*

Vnde

19 Vnde sequitur, quod hoc debeat vbique lo-
corum eumdem effectum operari, etiam inter
non subditos præpositi archiuij, & hoc verissi-
mum arbitratur Caballin. *pranot. loco in fine*, &
retulit hæc omnia prædictus Moder. Parisiens.
d.§.8.num.29.

20 Videndi tamen hac de re Crauetta, *in dicto
versic. limitatur quarto, num.5. cum sequenti, & praci-
puè num.11.* & quæ scripsimus supra, *lib.1.quaest.
2.num.9. cum sequentibus*, à quibus, (ne contra-
rius mihi videar,) minimè recedendum dijudi-
co, discutit ad partes ex professo hunc articu-
lum eruditiss. Dom. Rutger. Rulanth *de Comis-
sionibus, lib.5.cap.5. per totum*, vide per eum, sat
mihi sit loca tetigisse.

Sed pulchra hic exoritur difficultas, & est: an
partis citatio regulariter sit necessaria, quando
ex ipso archiuio publico sumitur trāsumptum
de aliqua scriptura?

21 In qua quidem difficultate non est eadem
omnium scribentium sententia.

22 Barth. enim Cassanæus, *consilio suo 15.num.5.*
post Fel. *in d.cap.audientiam, de præscript.* tenet pro
affirmatiua. Sequitur hoc idem Cacheran. *de-
cis.sua 69.num.4. & num.8.* vbi tamen id intelligit
23 verum esse in exēplo sumpto ex scriptura pri-
uata reperta in archiuio publico alicuius infe-
rioris à Principe. His accedit Dom. Roland. à
Val. *d.consil.suo 75. num.4. in 4. vbi concordantes ad-
ducit*, Corneum, Socin. iuniorē, & plures alios.
& Clar. Dominus Farinac. *decis. sua Rota Roma-
na 549.* vbi in hoc proposito docet, quod scri-
pturæ extractæ ex archiuio reposito penes Ca-
pitulum, non citata parte aduersa ad vidēdum
collationari, pro Capitulo non probant.

24 Fundamentum huiusce opinionis est: quo-
niam exemplum factum regulariter parte non
citata, minimè probat. Puteus inter alios, *decis.
sua 159.lib.1. & decis.152.lib.3.* sequitur Mynsin-
ger. *in tit. de fide instrumentor. cap.1.num.33. & Obser-
uatione sua 73. numero 11. Centuria 6.* vbi adducit
textum *in cap. cum P. Tabellio. eodem illo tit. de fide in-
strumentor.* Afflict. Boer. & alios, & attestatur de
Communi.

25 Contrariæ autem sententię adhæsit post Fe-
lin. & Bald. Franc. Monald. ex recentioribus
consil. suo 5 num.5. & consil.17.num.3. volum.1. Se-
qui quoque videtur Do. Mynsinger. *in tit. de fide
instrument. cap.1.num.34.*

26 Pro conciliatione harum inter se dissiden-
tium opinionum, ita distinguendum arbitror.

Aut per exemplationem, quæ fit de aliqua
scriptura sumpta ex ipso archiuio, pars non ci-
tata lædi potest, & læditur; aut non.

27 Si Primò, requiritur de necessitate citatio persona-
lis, si pars, cuius interesse potest, est certa; si ve-
rò est incerta, sufficit citatio voce præconis fa-
cta, siue per edictum; ad latè tradita per Mohe-
dan. *decis. sua 8. tit. de fide instrument.* quod tamen
procedit, nisi periculum esset in mora de per-
28 dendo originali; ad tradita per Angel. & Do-
ctores *in Authent. Si quis in aliquo, C. de edendo.*

29 Si verò secundò, id est, si pars non citata nō
læditur, secus est. Sic Tho. Minad. *decis. sua 43.*
Vide Statutum nostrum Patauinum, *sub Rubr.
de fide instrument. exemplatorum, cap.1.*

Altera secundo loco nunc succedit dubita-
tio, & est; an scriptura aliqua ex archiuio Mo-
nasterij deprompta, fidem aliquam inducat?

30 Et non inducere, quia tale archiuium est
priuatum, propter interesse prætendentium,
receptissima est maiorum nostrorum senten-
tia. Sic inter alios tenuit præcisè Rota Roma-
na, die 3. Decembris 1548. in causa Terraco-
nens. parochialis, teste Puteo, *libro tertio, decisio-
ne sua 186.* Hoc idem sequutus est etiam Fran-
ciscus Marcus *decisione sua Delphinali 298. volumi-
ne primo*, vbi quoque *sub numero secundo* docet,
31 quod ad hoc vt scriptura aliqua ex archiuio
sumpta fidem faciat, requiritur quod ipsum ar
chiuium sit publicum, & quod ipsi officiales
publici præsint, & latius, vt per eum.

Hoc idem sequitur præcisè eruditiss. Seac.
lib.2. de iudic. Causar. ciuil. c.11.nu.759. vbi subdit,
hoc casu authoritatem ipsius archiuij minimè
suffragari propter dictum interesse eorum, qui
habent illud archiuium, & latius, vt per eum.

32 Adde, requiri etiam, quod ibidem solùm
scripturæ publicæ reponantur. Dec. *consil. 458.
numero 5.*

Sed alia tertiò loco non minus vtilis, quam
pulchra oritur hic controuersia, & est: an liber
ipse rationum, prout etiam alia scriptura pri-
uata, ab archiuio alicuius Episcopi extractus, fi
dem faciat?

33 Cui quidem difficultati satisfaciendo, bre-
uiter conclude pro affirmatiua, & ratio est in
34 promptu: quoniam Episcopus dicitur habere
archiuium publicum, *cap.2. cum ibi notatis, de fide
instrumentorum, cap. post cessionem, de probationibus,
l. si qua per calumniam, cum ibi not. C. de Episc. & Cler.*
& sic ratione loci publici, ipsemet liber fidem
facit.

35 Sic per ipsam rationem, sed longè latius, &
elegantius concludit D. Franc. Marc. *decis. sua
Delphinali 439. vol.1. per totam.*

Dubitatur quartò, an extractum ab archi-
uio registri fidem faciat?

36 Et non facere, cum in eo omnes scripturæ
minimè reponātur, testis est post Afflict. *in suis
decis.* Verral. *decis. sua 234. num.1. parte 3.* Satis.

De materia ista archiuij, videlicet de ety-
mologia, & definitione ipsius; nec non, qui
nam ius archiuij habeant, omnium latissimè,
ac elegantissimè disceptat Clar. vir D. Rutger.
Rulanth, *d. tractatu de Comissionibus, præcit. lib.5.c.3.
& 4.* eum lector consulat. Adeundus quoque
vbi, an, & quando instrumenta in dubio publi-
co reperta fidem faciant, eleganter *capitolo octa-
uo*, edisserit.

De

De Libris Monasterij.

CAPVT I.

SVMMARIVM.

1 *An Libris Monasteriorum, ac Ecclesiarum pro se regulariter fides adhibenda sit, non est eadem omnium Scribentium sententia.*
2 *Nonnulli sunt pro negatiua, & nu. 3. 4. & 5.*
6 *Affirmatiuam alij quam plurimi forent, & n. 7. & 8.*
9 *Negatiuam sequitur author.*
10 *Limitatur tamen in libris ipsius Ecclesiæ repertis in archiuio publico, ac per officiales publicos seruatis.*
11 *Sublimita modò, vt non procedat, si res ageretur extra territorium, vbi est archiuium.*
12 *Item, si talis pariter liber produceretur contra non subditum ipsius territorij, in quo ipsummet archiuum reperitur.*
13 *Et est verissima Conclusio, quidquid dixerint nonnulli.*
14 *Libris Ecclesiæ antiquis etiam ad sui fauorem plenè creditur, & nu. 15. ex Communi.*
16 *Contrarium Crauetta.*
17 *Prior autem retinetur, quam duobus modis ampliat author, & num. 18. & 19.*
20 *Libris Monasterij cum agitur de modico præiudicio, & paucis summis, plenè etiam pro se statur, & nu. 21.*
22 *Quæ autem dicantur magnæ, vel paruæ summæ, iudicis arbitrio relinquitur.*
23 *Libris rationum administratoris creditur quoad summas paruas, & verisimiles, & maximè accedente ipsius iuramento.*
24 *Iuramentum regulariter religiosis minimè remittitur.*
25 *Mors supplet iuramenti efficaciam.*
26 *Libri monasterij multas partitas veras in se continentes, in omnibus etiam alijs, ad sui fauorem plenè probant, & nu. 27.*
28 *Sublimita, in capitulis separatis. Ratio ibidem.*
29 *Ex libris Monasterij plena contra ipsum inducitur probatio.*
30 *Libri Monasterij probant indistinctè, quando vel consuetudine receptum est, vel decreto Principis sancitũ, quod ipsis plena fides adhibeatur.*
31 *Amplia, vt etiam in præiudicium tertij.*
32 *Liber censualis Ecclesiæ, quando lapsum est temporis curriculum sufficiens ad inducendam præscriptionem contra soluentem, contra eumdem plenè probat, & contra tertium inducit præsumptionem, quæ sufficit ad iuramentum suppletiuum deferendum.*
33 *Hoc tamen damnatur per Crauettam.*
34 *An per librum censualem Ecclesiæ, probetur regulariter ipsius dominium? maximè se torserunt interpretes.*
35 *Romanus, ac alij concludunt pro affirmatiua.*
36 *Contrarium Barbatia.*
37 *Consil. Romani 127. declaratur per Barbatiam.*
38 *Fundamentum Barbatiæ.*
39 *Barbatiam alij sequuntur.*
40 *Concilia, & num. 41.*
42 *Intellige, ac declara multis modis, & nu. 43. 44. 45. 46. & 47.*
48 *Liber censualis Monasterij ad ipsius fauorem, & contra tertium cum probat, id procedit in iudicio possessorio, non autem petitorio, & num. 49.*

IN hac de fide libri rationum perutili disceptatione, solet & hic casus cõsiderari, an libris Ecclesiarum, vel Monasteriorum fides pro se regulariter adhibenda sit?

1 In qua quidem difficultate, non eadem videtur esse omnium Scribentium sententia.

2 Nonnulli senserunt pro negatiua. Sic præcisè inter ceteros Matth. de Afflict. *decis. sua 364. nu. 7.* vbi post alios animaduertit, quod si Monasterium scriberet in libro suo rem meam esse sibi redditiam, nihil mihi noceret talis scriptura, nisi ego consentitem, & latius, vt per
3 eum, sequitur Hippol. Rimin. post alios *consil. suo 432. num. 12. in 4.* & Crauet. *de Antiquit. temp. in versic. quid in libro officialis, numero secundo*, vbi ad hoc pariter infert, quod si in ipso libro Monasterij sint descriptæ solutiones canonum, aut censuum, ex hoc non infertur ad solutionem ipsius census, vel emphyteusis. ibiq; multos deducit.

4 Accedit etiam Bursat. post alios, *consil. suo 26. num. 29. in 1.* vbi pariter docet, quod liber ipsius Monasterij non probat regulariter contra tertium, siue in ipsius præiudicium, nisi sit publi-
5 cus, *& sub nu. 30.* ampliat, etiamsi liber ipse excedat spatium 30. annorum; subdit benè præsumptam quamdam probationem ex eo induci iudici arbitrariam.

6 Contrariam autem sententiam, quod imò libris ipsorum Monasteriorum, & similium locorum talem cõtinentibus solutionem, plena sit adhibenda fides, tenuit primus omnium Roman. *consil. suo 127. ferè in princip.* vbi etiam pro corroboratione deducit textum, *in cap. ad audientiam, extra, de præscriptionibus, & in l. census, ff. de probationibus*. Sequitur Dec. *consil. suo 147. numero 14. versic. quartò ista Conclusio*, vbi multos alios concordantes adducit, & subiungit hoc præcipuè verum concurrentibus alijs coniectutis; His accedunt Boerius *decis. sua 105. numero 13.* Paris. *consil. 7. num. 2. in quarto.* Camill. Botell. *consil. 41. num. 42.* ac multi alij. Addo Hippolytum Riminald. *consil. suo 506. numero 19.*
7 vbi pariter docet, libris eorumdem Monasteriorum esse credendum, in quibus apparent solutiones factæ per plures ipsorum procuratores, & œconomos iam defunctos, quia non est
8 verisimile, quod mori voluissent in peccato falsitatis. Sequitur etiam idem Bursat. *consil. suo 253. num. 44.* vbi post alios similiter tradit, quòd libri ipsius Ecclesię, ac Monasterij, vel plenè, vel quasi plenè rem esse censualem ipsiusmet Ecclesiæ probant.

9 Sequendo priorem opinionẽ vti veriorem, quam etiam sequutus est nouissimè Clar. Fachin. *consil. 40. nu. 3. in 2.* Primò limita eam non procedere in libris Ecclesię, et similium aliorũ

locorũ, repertis in archiuio publico, ac per officiales publicos seruatis, tunc enim ipsis plena fides solet adhiberi, etiam pro Ecclesia, & contra tertium, ita probat text. *in cap. ad audientiam. de præscriptionibus, & ibi gloss. in Auth. Ad hæc, vbi etiam gl. C. de fide instrument. gl. in cap. cum causam, extra, de probationib.* & post plures alios relatos D. Mascard. *Concl. sua* 976. *nu.* 50. Sequitur hoc idẽ Amicis, *consil.* 101. *nu.* 27. Berret. *consil. suo* 89. *nu.* 4. Crauet. post alios relatos *consil. suo* 158. *num.* 5. Bursat. *consil. suo* 330. *num.* 108. & nouissimè Preteus, *consil. suo* 144. *num.* 11. *vol.* 1. Addo Iacobũ Schultes, *in suis locis Communibus, in vers. liber, nu.* 4. vbi infinitos deducit, & D. Petrũ Surd. *cons. suo* 245. *nu.* 18. vbi concordantes refert Boer. *q. sua* 105. *num.* 10. Paris. *cons.* 107. *num.* 16. *volum.* 1. ac plures alios.

11 Sublimitatur modò ista fallentia, vt nõ procedat, si res ageretur extra territorium, vbi est archiuium; ita post Bald. Salic. Socin. Crauet. & alios, D. Mascard. *d. concl. sua* 976. *nu.* 51.

12 Item, si talis pariter liber produceretur contra nõ subditum illius territorij, in quo ipsummet archiuium reperitur. Sic post multos relatos idem Mascard. *citata Conclus. num.* 52. & est verissima Conclusio, quidquid dixerint nonnulli relati per eumdem Mascard. *d. Concl.* 976. *nu.* 53. Vide tamen, quæ superiori capite *sub nu.* 18. & 19. docuimus.

14 Limita secundò principaliter, Conclusionẽ supradictam non procedere in libris ipsiusmet Ecclesiæ antiquis; hi enim propter eorum antiquitatem pro ea absque dubio plenè probãt; textus est expressus *in cap. cum causam,* & ibi gl. *de probationibus, & in cap. sanè, il secondo,* 24. *quæst.* 2. infinitos concordantes refert, & sequitur D. Mascard. memorata *Conclus.* 976. *num.* 57. His accedunt Card. Paris. *consil. suo* 107. *num.* 16. *vol.* 1. Petrus Enriquez *consil. suo* 56. *num.* 50. & D. Bursat.
15 *consil. suo* 330. *num.* 116. *in* 3. vbi quoque hoc potissimùm procedere subdit; si ipsimet libri sint plures numero, scripti à Cancellarijs, & Notarijs viris religiosissimis, & vitæ probatæ iam mortuis; ijs enim in commodum etiam ipsius monasterij, ne in peccato decessisse credantur, absque vlla hæsitatione plenè credi debet. Sequitur hoc idem ipsemet Bursatus *d. consil.* 330. *num.* 107.

16 Obseruandum tamen, contrarium placuisse Crauettæ, is enim *consil. suo* 158. *nu.* 4. *in primo,* ex libris alicuius Ecclesiæ antiquis semiplenã dumtaxat ad fauorem ipsius probationem induci arbitratus est.

17 Priori autem opinione retenta. Amplia primò, vt ea præcipuè procedat, cum agitur de finibus probandis, aut territorio. Sic præcisè post alios Beret. *consil. suo* 89. *nu* 4.

18 Amplia secundò, vt supradicti libri pariter probent extra territorium inter tamen subditos ipsius territorij. Sic Doctores *prænotatis locis,* & sequitur post alios eleganter Nicol. Reusnerus, *lib.* 1. *consil. suo* 23. *nu.* 16.

19 Contrarium tamen tenent Afflict. & Schurphius relati per eumdem Reusner. *d. cons. n.* 58.

Coarctatur tertiò principaliter supradicta principalis Conclusio in paruis summis, & quando agitur de modico præiudicio, tunc. n.
20 talibus libris monasterij plenissimã adhibendam esse fidem responderunt Cõmuniter interpretes. Sic post Anchar. *consil. suo* 44. Crauet. *de antiquitatibus tempor. d. versic. quid in libro officialis, num.* 4. *& consil. suo* 434. *num.* 17. Sequitur Clar. Mascard. *d. Concl. sua* 926. *num.* 58. & Bursat. post alios, *cons. sua* 249. *nu.* 27. vbi pariter docet, quòd libris cẽsus alicuius monasterij plenè creditur
21 in modica summa; adducit Menochium *de Arbitrar. Casu* 3. *num.* 4. Addo Clar. Cephal. *consil. suo* 508. *num.* 27.

22 Quæ autem dicantur paruæ, vel magnæ summæ, iudicis arbitrio secundum qualitatem personarum relinquendum existimo, *l. sed & si susceperit,* §. 1. *cum ibi not. ff. de iudic.*

23 Sic etiam libris rationum administratoris creditur quoad summas paruas, & verisimiles, maximè accedente ipsius iuramento, vt aliàs diximus; quòd etiam iuramẽtum hic putarem necessariũ, cum illud regulariter religiosis minimè remittatur, *c. nuper, extra, de testibus.*

24 Quocirca ab œconomis ipsius Monasterij, aut alijs, qui subscripserint, si fuerint in humanis, præstabitur quidẽ iusiurandum, aliàs mortuorum ipsius iuramenti supplebit efficacia,
25 prout loco suo dictum fuit, latius de hoc Crauet. *d. num.* 4. & 5.

26 Quartò principaliter limita, quando in talibus libris adessent multæ partitæ, & aliquæ earum probarentur veræ, tunc enim præsumeretur, quod liber ipse in alijs etiam veritatẽ contineret, ac proinde plena ex eo pro Ecclesia oriretur probatio. Sic præcisè Crauet. *consilio suo* 158. *num.* 6. *& in dicto versic. Quid in libro officialis, num.* 11. vbi subdit hoc præcipuè verum, con-
27 currentibus alijs coniecturis, & docet etiam, quod ista limitatio, videtur quoque generalis quoad alios libros. Hanc eamdem sequitur Clariss. Mascard. *d. Conclus.* 976. *numero* 59. Sequi etiam videtur Bursat. *consil. suo* 330. *num.* 116. & *prius sub num.* 110. vbi adducit Decian. qui ita iudicatum firmat, *consil. suo* 48. *num.* 34. & *consil.* 62. *num.* 32. *in* 3.

28 Sublimita tamen eam minimè locum habere in partitis, aut capitulis separatis, tunc enim non sequitur illa Conclusio. Nonnullæ partitæ contentæ in libro sunt comprobatæ, ergò omnes veritatem continent. ita Ripa, *in d. l. admonendi,* vbi etiam Purpurat. & aliàs dictum fuit.

29 Quintò principaliter limita, quando contra ipsum monasterium ageretur, tunc enim contra ipsum ex eisdem libris plena, ac indubitata fides induceretur. Sic post Anchar. *consil.* 44. Ananiam *consil.* 84. Abbat. *consil.* 67. *col.* 2. *in secundo,* Alex. & alios D. Crauet. *in d. versic. & quid in libro officialis, num.* 6.

Sexto

30 Sextò principaliter coarcta, quando consuetudine receptũ esset, vel decreto Principis sancitum, quod talibus libris monasteriorum plena fides adhiberetur, tunc enim ipsos indistinctè probare docuit post alios idem Crauetta, *d.num.6. vers. tertio limitatur*, vbi pro hoc adducit text. *in c.cum dilectus, de fide instrumentorum*. Addo Cl. D. Fachineum, *consilio suo 40. numer. 4. cum sequent. in 2.* vbi subdit, consuetudinem istã esse probandam ab allegante. Item prædictis libris, stante etiam dicta consuetudine, non esse credendum, quando ex aliquibus probabilibus causis contrarium videretur iudici. & latiùs, vt per eum.

31 Amplia, vt etiam in præiudicium tertij. Sic post alios eleganter Bursat. *consilio suo 330. numero 111.*

32 Septimò sunt, qui limitant supradictam regulam principalem, quando lapsum esset temporis curriculum sufficiens ad inducendam præscriptionem contra soluentem, contra ipsum enim talis liber Ecclesiæ, in quo describuntur solutiones, & annui census, propter lapsum tanti temporis plenè probat; contra tertium autem inducit præsumptionem, quæ sufficit ad iuramentum suppletiuum deferendum. Sic post alios tradit Roman. *d. consilio suo* 127. & sequi post alios videtur Bursat. *consil. suo 26 num. 31. volumine 1.*

33 Verùm ista limitatio non admodum videtur tuta, eam enim inter ceteros damnat, ac euertit doctissimus Crauetta *dicto versiculo, & quid in libro officialis, sub nu. 8. 9. & 10.* vide per eum.

34 Sed non minùs pulchra, quàm vtilis succedit hoc in loco dubitatio, & est: an per ipsius librum censualem probetur, regulariter eiusdẽmet Ecclesiæ dominium?

Variæ quidem hac in re extitere Scribentium nostrorum sententiæ.

35 Roman. enim *consil. suo 127. col. 1.* consuluit clarè pro affirmatiua, motus authoritate Summi Pontificis. *in cap. ad audientiam, de rescriptis*, quem refert, & sequitur Dec. *consil suo 146. post num. 14. & consil. suo 596. num. 3.* concordat text. *in l. census, ff. de probationib. & in Auth. Ad hac, C. de fide instrum.* Addo Crau. *consil.* 168. *num.* 4. & ex nouissimis Nicolaum Reusnerum, *lib. 1. consil. suo 23 num. 15. & 16. vbi concordantes adducit* Paris. *consil. 7. num. 15. vsque in finem. lib.* 4. & Boer. *decis. sua* 105. *num. 11. & 13.*

36 A contrario tamen stetit Barbat. *consil. suo 8.
num. 18. vol. 2.* vbi ait, ex eo libro non solùm nõ
probari dominium, sed nec possessionem per-
cipiendi census: Subdens *consil. Rom.* 127. nul-
37 lam vim facere. In casu. n. dicti consilij, per
spatium 30. annorum apparebat ex illo libro
solutum fuisse censum, & per duos testes pro-
batum fuisse de huiusmodi solutione census,
vnde mirandum non est, si longissimo tempo-
re concurrente probatur ex eo libro, quia sal-
tem per præscriptionem fuit ab ipsamet Eccle-
sia acquisitum dominium, vt inquit Speculat.
in tit. de locato, siuè emphyteusi. §. nunc aliqua, versic.
53: & alij non pauci tradidere à Barbat. relati,
d. cons. 8. col. 5. d. num. 18.

38 Mouetur autem Barbat. *d. num.* 18. per textũ à simili, *in l. sollemnibus, C. de rei vendicatione,* vbi per Catastrum, seu æstimum non probatur regulariter dominium, nisi in præiudicium facientis fieri illam scripturam, pluresq; ibi concordantes deducit.

39 Barbatiam sequutus est Ioannes Baptista Vvillalobos, *in Communib. opinionib. in verbo liber, fol.* 398. & in hanc eamdem videtur procliuior Reusner. *d. cons. num.* 59.

40 Concilia, vt dominium probetur per istos
libros censuales, quando tales libri asseruantur
inter alias scripturas publicas, à viris ad hoc
deputatis, vt placuit, Felino *in d. cap. ad audiẽtiam,*
ac plurimis alijs, quos longa serie refert, & se-
41 quitur Dom. Mascard. *Conclus. sua 544. num. 3.*
& 4. vbi quoque idem iuris esse subiungit, si li-
bri prædicti pro publicis haberentur, & nullo
discrimine habito pro authenticis, & publicis
iudices, vel alij eisdem vterentur.

42 Intelligi tamen supradicta locum habere dumtaxat contra subiectos, contra eos enim dicti libri plenè probarent, non contra alios. sic post Bald. Barbatiam, Crauettam, & alios, Mascard. *dicta Conclus. num.* 5.

43 Intellige secundò, contra ipsum soluentem
censum, etenim tunc ex ipsis rectè probaretur
24 dominium, secus contra tertium. Sic colligi-
tur ex Rescripto Imperatoris, *in l. si functiones,*
C. de donationib. quod etiam videntur rescripsisse
Imperatorem Diocletian. & Maximinian. *in l.*
censualis, C. eodem, & iidem *in l. sollemnibus, C. de rei*
vend. Sequitur hoc idem post plures relatos
Mascard. *d. Concl. num.* 7.

45 Sublimita tamen hoc, quando de paruo ageretur præiudicio, etenim libris illis fidẽ adhibẽdam esse etiam contra tertium, testis est locupletissimus Ancharan. *in cons.* 44. quem refert, & sequitur Mascard. *d. Conclus. num. 9. &* 10. vbi etiam iudicis arbitrio remitti, quid magnum, & quid modicum dicatur, clarè subnectit.

46 Sublimita secundò: nam saltem ex illo eodem libro inducitur quædam præsumptio dominij ad fauorem ipsius monasterij, etiam cõtra tertium, adeò, vt possit in supplementum deferri iuramentum. sic post Felin. Roman. Barbat. & plures alios, D. Mascard. *d. Conclus. num.* 8. sequitur etiam post plures relatos Portius *cons. suo* 169. *num.* 17.

47 Intellige postremo loco supradicta sibi locũ vendicare, nisi consuetudine aliter receptũ esset, id est, vt huiusmodi libris indistinctè fides adhiberetur. Sic per context. *in c. cum dilectus, de fide instrument.* post Crauett. notabiliter docuit idem Mascard. *dicta conclusione* 544. *nu.* 11.

48 Nota tamen, quod si liber ipsius monasterij censualis ad fauorem sui, & contra tertium, plenè probaret, id vtique procederet in iudicio possessorio, non autem petitorio, & in rei vẽdi-

cationc, sic post Mascard. Turret. *consil.* 33. *numero* 8. *in primo*, Sequitur post alios idem Reus-
49 ner. *d. consil.* 23. *num.* 58. dum subdit, quod libri censuales monasterij probant quidem solutionis consuetudinem, non autem ipsius solutionis ius, aut debitum; adducit textum, *in l. census*, vbi etiam Communiter Doctores, *ff. de probat.* Et hæc satis.

Videndus de hac materia Do. Rutger. Rulanth. *de Comissionibus, lib.* 5. *cum duobus sequentibus*, & Illustr. Do. Card. Tuscus. *conclusione sua* 344. *in littera L. per totam.*

De Libris Monasterij.

CAPVT II.

SVMMARIVM.

1 *Libris Monasterij, vel Ecclesiæ in præiudicium tertij plenè non creditur.*
2 *Inducitur tamen quædam præsumptio, quæ benè sufficit ad iuramentum suppletorium deferendum.*
3 *Fallit primò supradicta regula in antiquis, & quando hi libri sunt benè tenti, regulati, nec in aliquo suspecti, & num.* 4. 5. 6. & 7.
8 *Fallit secundò, cum agitur de his, quæ sunt leuis præiudicij, ac momenti.*
9 *Item cum in ipsismet libris adsunt aliqua partita veræ, Ratio. ibidem.*
10 *Sublimita tamen in separatis.*
11 *Item fallit, cum in ipsismet libris apparet de solutione decennali vniformi, tunc enim ipsis in præiudicium tertij plenè creditur.*
12 *Adducitur quædam doctrina Baldi.*
13 *Et alia Barbatiæ.*
14 *Author se remittit ad ea, quæ scripsit in præcedenti capite.*
15 *Aliæ limitationes referuntur per Bursat. remissiuè.*

Viso, an liber Monasterij, vel Ecclesiæ ad sui fauorem plenè probet, videndum modò, an contra tertium plenam quoque regulariter fidem faciat. In qua quidem difficultate Regulam sic statuas.

1 Libris alicuius Monasterij, vel Ecclesiæ in præiudicium tertij plenè non creditur, Bursat. post infinitos ibi relatos, *consilio suo* 330.
2 *num.* 100. *in tertio*, sed dumtaxat quædam præsumptio inducitur, quæ benè sufficit ad iuramentum suppletorium deferendum. Sic post Roman. Felin. Becc. & alios, Surd. *consil. suo* 245. *num.* 19. *in* 2.
3 Fallit Primò supradicta regula, quando hi libri sunt antiqui, benè tenti, & regulati, nec in aliquo suspecti, tunc enim ipsis pro Ecclesia, etiam contra tertium, plena fides adhibetur. Sic præcisè post alios idem Bursat. *d. consil.* 330. *num.* 101. vbi quoque præcipuè docet, quod ipsis statur quoad probandam præstationem censûs, vel affictus. Addo Florianum *in l. Census, ver-*
4 *sic. tertio, & vltimo. num* 4. *ff. de probationibus*, vbi inquit, per libros, ac scripturas prælatorum antiquas, quoad iura Ecclesiæ, & personas eiusdē territorij rectè probari censum, cum lōgitudo temporis absque dubio præiudicium inducat.
5 Sic quoque concludit eruditissimus Cephal. *consil. suo* 508. *num.* 23. *cum sequ.* Consuluit enim ibi Reuer. fratres de Monte Carmelo rectè conuincere posse suos liuellarios, siue perpetuos affictuarios per librum Monasterij, in quo constet eos tamquam liuellarios soluisse per spatium aliquot annorum. Subdit tamen *sub num.* 24. hoc præcipuè procedere, maximè si ipsemet liber sit antiquus, bene tentus, & regulatus, cum libri censuales ad fauorem Ecclesiæ fidem faciant, etiam contra tertium, dummodo, vt suprà dixi, non sint aliquo modo suspecti, & ibi plures adducit; & in terminis etiam in probatione affictuum Ecclesiæ, quod per eius libros solutio probetur, tradit Bald. *in l. exemplo, col.* 1. *C. de probat.*
6 Et hæc est verissima Conclusio, quidquid nouiter scripserit Clar. Dominus Aldouinus, *consil. suo* 80. *num.* 24. *in* 1.
7 Intellige tamē hoc axioma verum esse contra eos, qui sunt descripti in ipsismet libris, vel habent causam ab eis, secus contra alios in eisdem non nominatos, sic præcisè animaduertit inter alios Clar. Menoch. *consil. suo* 708 *num.* 17. *vol.* 8. vbi pulchrè.
8 Fallit secundo loco principaliter memorata Conclusio, quando versamur in his, quæ sunt leuis præiudicij, ac momenti, & quando agitur de paruis summis, tūc enim libris ipsius Ecclesię, vel monasterij etiam contra tertium plenè creditur. sic post Crauet. Cephal. Prosper. Pa-seth. & alios, Dominus Bursat. *d. consil.* 330. *numero* 102.
9 Coarctatur tertiò, quando in ipsismet libris Monasterij adsunt aliquæ partitæ veræ, vt puta, comprobatæ, aut ab aduersantibus admissę, tunc enim in omnibus etiam in præiudicium tertij illis plena adhiberetur fides, cum vera in parte totum verum præsumi faciant; sic elegāter post Crauet. Cephal. *consil. suo* 508. *num.* 34. & 36. Hippol. Rimin. *consil.* 132. *num.* 3. & *seq. necnon num.* 18. & 19. & plures alios, docuit Clar. Bursat. *d. consil. suo* 330. *num.* 103.
10 Quod tamen sublimita in capitulis separatis, prout superius docuimus.
11 Coarctatur principaliter quartò, quando in ipsismet monasterij libris de solutione decennali vniformi clarè constaret, tunc enim ipsis in præiudicium soluentium in posterum plenè
12 crederetur. Hæc est doctrina Bald. *in terminis in l. fin. numero nono, C. fine censu, vel reliq.* dicentis, solitam solutionem censûs rectè probari per libros censuales continentes vniformem solutionem, nec vlterius aliud inquirendum, si per decennium ita consuetum scriptum legatur, nisi contrariū probetur, eo quod non tractetur an præ-

an prædicta sint monasterij, vel censualia, sed tantummodo quid, & quantum sit præstari so litum; quam doctrinam sequuntur multi alij, quos refert, & sequitur Bursat. *dicto consilio* 330. *num.* 104.

13 Addo Barbatiam *consil. suo* 8. *num.* 19. *&* 20. *in secundo*, vbi docet, quod liber censualis alicuius Ecclesiæ, vel monasterij probat etiam dominium, ac possessionem aduersus eum, qui per 30. annos iam pensionem exsoluit, & aduersus alium facit iudicium, ac præsumptionem: allegat post Specul. text. *in l. si quis emptionis, C. de præscript.* 30. *annorum.*

14 Videndā, quæ scripsimus de hoc particulari supra *cap. præcedenti*: Adeundus quoque de materia huiusce quartę limitationis Dom. Frideric. Martini *de iure censuum, cap.* 7. *num.* 38. *cum pluribus sequentibus*, vbi latissimè discutit inter cetera; vtrum, & quomodo ex annua pensionis præstatione probetur ius cēsus ad fauorem Ecclesiæ, seu Monasterij.

15 Alias limitationes vide per Bursat. *d. conf. in sequentibus numeris.*

De Libro Capituli alicuius Ecclesiæ, vel Monasterij.

1 Liber Capituli alicuius Ecclesiæ, vel Monasterij, si per officiales ad hoc deputatos inter alias publicas scipturas conseruetur, plenā etiam contra tertium probationem inducit. Sic post Felin. *in cap. ad audientiam, num.* 16. *extra de rescriptis*, Roman. *consil.* 165. ac plures alios, D. P. Ioannes Anchar. *quæst. sua* 60. *num.* 6. *lib.* 1.

2 Item probat absque testibus stante consuetudine, quod ipsi plena fides adhibeatur. Sic post alios Antonius Piagg. *in suo tractatu de Consuetudine, quæst.* 11. *num.* 543. vbi subdit posse Gratum, consuetudine hoc recipi posse.

3 Item fidem facit, cum simus in antiquis pul chrè D. Hector Felicius, *Allegatione sua iuris* 16. *num.* 1. *parte* 3.

4 Similiter probat, si retractis temporis ei fides adhibita fuit, tam in indicio, quam extra, & eo tam iudices, quam alij vsi fuerint pro publico, & authentico; sic eleganter post alios dictus Dominus Felicius, *d. Allegatione sua* 16. *numero* 3.

5 Præterea probat etiam, si scriptus fuerit à deputato ab ipso Capitulo, idem Felicius *dicta Allegat. num.* 7.

6 Et aduerte, quod quando probat contra Ca pitulum, probat etiam contra habentem ius ab eo. Sic præcisè idem Felicius, *dicto capit.* 16. *numero nono.*

De Libro Hospitalis.

1 Liber Hospitalis, cui consueuit fides communiter adhiberi, regulariter plenam fidem facit, & præcipuè quo ad probandā mortem iam defunctorum. Sic post Crauet. *de antiquit.* Rebuff. ac alios, Dominus Petrus Surd. *consil. suo* 530. *num.* 36. *volum.* 4. Videndus de hac materia Clar. Fachineus, *consil. suo* 40. *lib.* 2. & Illustriss. Dominus Card. Tuscus *Conclus. sua* 170. *in littera H.*

De Libris Confraternitatis Disciplinatorum.

1 Libris Confraternitatis Disciplinatorū standum est regulariter, contra ipsam Confraternitatem de precio recepto ab emptore eius bonorum. Sic post alios Petrus de Caball. *consil. suo* 138. *num.* 1. *& num.* 3. *&* 5.

2 Libris Confraternitatum, seu Redditnum quoad valorem fructuum, standum est, cum careant omni suspicione; Clar. Farinac. *in suis decis. nouissimis Rotæ Romanæ decis.* 15. *num.* 5. *decis.* 16. *numero* 9.

De Libris Cathedralis Ecclesiæ.

1 Libris Ecclesiæ Cathedralis plenissimam te gulariter fidem adhiberi solere, testatur post Bursat. *consil. suo* 23. *num.* 27. *volum.* 1. Domi nus Ioseph. Ludouic. *d. Conclus. sua* 29. *pagina* 74. *colum.* 1. *versic. amplia* 36. & sequitur post Paridem de Puteo, *de Redintegratione feudorum*. Camil. Borell. *consil. suo* 41. *num.* 42.

De Libris Plebanorum, seu Curatorum diligens, atque accurata disputatio.

An ex ipsorum Plebanorum libris ætas alicuius probetur?

QVAESTO I.

SVMMARIVM.

1 *Ætas alicuius per librum Plebani rectè probatur, & num.* 2. *&* 3.
4 *Et est verissima conclusio.*
5 *Amplia, etiamsi dies natiuitatis illius, de cuius ætate quæritur, in eodem et libro non fuerit nominatus, sed tantum dies, quo ad fontem Baptismatis accessit.*
6 *Ratio, & num.* 7.
8 *Amplia secundò, etiamsi ageretur de fauore illius, cuius est liber, & de eius commodo pecuniario tractaretur.*
9 *Intellige tamen, vt supradicta conclusio dumtaxat procedat, dummodo adsit consuetudo, vt huic libro plenè credatur.*
10 *Vel saltem si ita fuerit solitum à* 10. *annis ante.*
11 *Contrà, quod non requiratur consuetudo ista decennalis, tenuit Mandos.*
12 *Fundamentum eius, & nu.* 13. *&* 14.
15 *Et hæc etiam videtur verior, & æquior sententia.*
16 *Hæc tamen conclusio temporibus nostris, stante Conc.*

Trident. est superuacanea; & hoc etiam animaduertit Mascard. num. 21.
17 *Concil. Tridentin. dispositio sess. 24. tit. de Reform. matrimonij c. 1. in fine affertur per authorem.*
18 *Verba sic accipi debent, vt aliquid operentur.*
19 *Libro electi à publico bene creditur.*
20 *Plebanus, seu Rector Ecclesiæ, est à publico ad id electus.*

CVM liber Plebani, vel Parochi quoad multa sit efficax modus probandi, de infrascriptis breuiter, ac ordinatè differendum est. Videndum est igitur primo loco, an per ipsius librum, in quo passim describuntur nomina, ac cognomina eorum, qui ab eo sacro Baptismatis fonte, lustrati fuere, rectè, ac validè ætas alicuius probari possit?

1 In qua quidem difficultate (rem paucis perstringendo) concludo pro affirmatiua; sic eleganter docuit inter alios Ioannes Mauritius *in suo tract. de restitutione in integr. cap. 321. per totum,* vbi protulit hæc verba.

2 Est etiam efficax modus probandæ ætatis liber Plebani, qui aliter Curatus vocatur, in quo passim is describit nomina, & cognomina eorum, qui ab eo Baptisma suscipiūt, & illud est certissimum ætatis testimonium, quod approbat vniuersa Gallia, imò memini sic ætatem probatam, vbi de restitutione in integrum ageretur, ex quo modo probationis nulla fraus resultat, cum id hac præcipua intentione agant plebani, vt sciant, quos nam parochianos habeant, & vt incidentet de ætate eorum pateat, qui cum nihil vtilitatis, ac commodi pecuniarij sint ex eo assequuturi, præsumuntur verè ætatem describere. Hactenus Mauritius, quem post infinitos relatos refert, & sequitur Clariss. Mascard. *de probationibus, Conclus. sua 673. num. 1. & 2.*

3 His accedit Ioseph. Ludouic. *decis. sua Perus. 55. num. 7. par. 1.* vbi concordantes adducit, Alciat. Decium, *consil. 682. num. 16.* & Caualcan. *de tutore, & curat. num. 296.* Sequitur etiam Herculan. *in suo responso pro Serenissimo Hetrur. Duce, nu. 467.* & D. Polydor. Ripa *Obseruatione sua 247. num. 1.* post Franc. de Caldas, *ad l. si curatorem, in verbo minoribus, num. 38. versic. ex quibus iam infertur. C. de in integr. restitut.* & Mandos. *in regul. 18. Cancellar. quæstione 10.* relatos.

4 Et est verissima Conclusio, quam à nonnullis etiam, quæ ex aduerso obijci possent, defendit doctè, ac eleganter idem Mascard. *d. conclus. num. 16. 17. & 18.* quem consulas.

Sic etiam pro ista opinione fuisse iudicatum affirmarunt Paul. Aemil. Verral. *decis. sua 314. par. 1.* & Francisc. Viuius *decis. sua 184. numero 2. libro 1.*

Addo post hæc scripta Franc. Monald. *cons. suo 5. numero 49. & 50. in secundo;* vbi concordantes etiam adducit Maluas. *in consil. 85. num. 17.* & Laurent. de Pinu *consil. vlt. num. 14.* nec non & Dom. P. Gilkenum, *in l. euntem, num. 14. C. de probationibus.* consulendus quoque Card. Tuscus, *Conclus. sua 340. num. 7. in littera E.*

Adeundus quoque Bertazzol. *consil. suo ciuili 67. num. 9.* & nouissimè Schuuartzentaler, *de stipulationib. pag. 866. nu. 51.* Videndus, etiam Claud. Tutius *allegat. sua 40. num. 5.*

Hoc idem statuto Bononiensi expressè cautum esse, patet ex libro 2. Statutorum illius Ciuitatis *sub Rubrica, qualiter procedatur si super ætate procedatur, §. finali.*

5 Amplia priori loco memoratam Conclusionem procedere, etiamsi dies natiuitatis illius, de cuius ætate quæritur, in eodem met libro non fuerit annotata, sed tantùm dies, quo
6 ad fontem Baptismatis accessit: adhuc enim per eumdem librum ętas illius rectè probatur. Nec sanè mirum. Compertum enim cuique esse potest, vt plurimum contingere infantes, qui baptizantur, nō solere excedere octauum, vel decimum diem, adeo vt ipsius ætas sic necessariò concludatur; sic in terminis post Mandos. *d. quæst. 10. in fine,* eruditiss. Mascard. *d. conclus.*
7 *sua 673. nu. 3. & 4. cum sequentibus,* vbi etiam quomodo, & maior, & minor ætas ritè probetur, eleganter exemplificat.

8 Amplia secundò iam dictam Conclusionē locum habere, etiā si ageretur de fauore illius, cuius est liber, & de eius commodo pecuniario tractaretur, sic post Sal. Fel. Mandos. & alios, D. Mascard. *d. concl. num. 9.*

9 Intelligitur autem cōmuniter ista Conclusio, & declaratur locum sibi solummodo vendicare, dummodo adsit consuetudo, vt huic libro plenè credatur, per text. *in cap. ad audientiam,*
10 *versic. nos igitur, de præscriptionibus,* vel saltem si ita fuerit solitum à 10. annis ante, ita Felin. *in d. cap. sub num. 16.*

11 Contrarium tamen, quod imò semper probet, neque requiratur consuetudo ista decennalis tenuit in terminis Quintil. Mandos. *d. reg. 18. num. 3. quæst. 10.* & hoc multis argumentis nititur comprobare.

12 Videmus enim (inquit ipse) quod per tales libros probatur quis excommunicatus; item, quod probatur quem mortuum, & alia huiusmodi, & tamen non possunt hæc de alio libro
13 intelligi, quam de libro ipsius Curati, vel rectoris Ecclesiæ, quia istorum est cura mortuos sepeliendi, & de illis curam habendi, *cap. 1. & cap. ex parte, extra de sepulturis.*

14 Si igitur per huiusmodi libros rectè probatur mors, excōmunicatio, & similia, quæ sunt plenè probanda, multo magis probari poterit ætas, quæ probari potest per verisimilia.

15 Et hæc etiam videtur verior, & æquior sententia, per ea, quæ tradit Ioannes Maurit. *d. cap. 321.* vbi simpliciter, & sine vlla distinctione loquitur. Huic etiam subscribit Mascard. *d. Conclusione num. 15.*

16 Obseruandum tamen temporibus nostris vanam, & futilem hanc disputationem videri,

vtrum

vtrum scilicet liber ipsius Curati de ætate alicuius fidem faciat, cum id apertissimè sancitum sit, ac conclusum à sacrosanctis Patribus in sacra Tridentina Synodo, *sessione 24. tit. de reformat. matrimon. cap. 1. sub fine, versic. Habeat parochus librum:* in eo enim loco amplissimi illi Patres decreuere, vt parochus librum habere debeat, in quo omnia illa, quæ ad curam sibi subditorum spectent, fideliter describat, & annotet; ex quo colligitur, quod illi quoque sine vla dubitatione super illis, de quibus in libro, fides adhibenda sit, præcipuè cum eius sit electa fides, & industria, cum verba sic accipi debeat, vt aliquid operentur, *l. si quando, ff. de leg. primo.* frustra enim onus registrandi in libro suo ei imponeretur, nisi quoque fidem apud omnes publicè faceret, ac plenè probaret:

17

18

19 Et pro hac eadem sententia facit vrgens ratio: nam libro electi a publico absque dubio plenè creditur, vt aliàs latè diximus, nunc autem addo Monal. post plures relatos *consil. suo 154. num. 12. in 2.*

20 Atqui Pleban. seu rector Ecclesiæ est à publico ad id electus, ergo sine dubio probat.

21 Hoc idem animaduertisse visus est etiam D. Mascard *d. conf. 673. num.* 18. cum sequent.

An ex Libris Curatorum Ecclesiarum, mors alicuius ritè probari possit?

QVAESTIO II.

SVMMARIVM.

1 *Libris Plebanorum, in quibus sit descripta mors sepultorum in eorum Ecclesia, si tractetur de modico præiudicio plenè creditur.*

2 *Sin autem de magno, ex ipsis saltem aliqualis inducitur præsumptio.*

3 *Et hac est verissima conclusio, quidquid dixerit Bertazzol.*

1 Libris Rectorum alicuius Ecclesiæ, prout sunt Plebani, seu Curati, in quib. sit descripta mors sepultorũ in eorum Ecclesia, si stet consuetudo, quod dictis libris credatur, vel tractetur de modico præiudicio, etiam semota consuetudine plenè creditur, sic præcisè Crauet. *de Antiq. tempor. in §. videmus, num. 1.* sequitur Ioseph Ludouic. *Concl. sua 29. pag. 75. versic. amplia 24. & decis. sua Perus. 12. num. 17. par. 1.* His accedunt D. Mascard. post alios, *de probationib. concl. sua 673. num. 13. & 1077. num. 4.* vbi etiã

2 de magno tractaretur præiudicio, ex huiusmodi libro aliqualem saltem præsumptionem induci clarè subnectit, & D. Franc. Monald. *conf. suo 5. num. 51. vol. 2.*

3 Et hæc est verissima iuris conclusio, quidquid dixerit Bertazzol. *consilio suo ciuili 67. numero quarto.*

Sequitur tertia Conclusio de hac eadem materia, & est: An per librum dictorum Plebanorum probetur natiuitas alicuius?

1 ET vt paucis rem complectar, cõcludo pro affirmatiua, dummodo tamen dictus li-

2 ber contineat horam natiuitatis Ecclesiam, in qua fuit Baptizat. diem, & annum, susceptores, vel patrinos illius, nomenq; quod indiderunt; sic præcisè post Rebuf. D. Mascard. *concl. sua 1087. num. 7. & per totam,* vbi etiam quibusnam modis regulariter probetur natiuitas, eleganter edisserit. His accedit Monald. *consil. suo 154. num. 13. in 2.* vbi etiam post Rebuf. docet, ex dicto libro rectè probari posse quem esse legitimum, vel illegitimum. Vide per eum.

An per librum eorumdem Plebanorum probetur aliquem fuisse excommunicatum? Contingit quarto loco dubitare.

1 HVic quidem difficultati satisfaciendo, concludo breuiter pro affirmatiua. Sic post Feder. de Senis *conf. suo 119. in fi.* D. Crauet. *in d. tract. præcit. versic. vidimus, n. 1.* sequitur Ioseph Ludouic. *d. concl. sua 29. pag. 73. col. 2. in fi. &* D. Mascard. *d. Conclus. 673. num. 12.*

An per dictorum Plebanorum Librum probetur dominium alicuius rei ad fauorem suarum Ecclesiarum?

QVAESTIO V.

1 IN huiusmodi quidem controuersia D. Mascard. *præcitata conclu. sua 673. num. 7.* post infinitos ibi relatos concludit pro affirmatiua; subdit tamen sub *num. 8.* hoc non proce-

2 dere contra tertium, contra quem dictus liber solum præsumptionem, & indicium facit, ibique Menochium, Bursat. & plures alios concordantes deducit.

An ex libris dictorum Plebanorum probari possit matrimonium?

QVAESTIO VI.

SVMMARIVM.

1 *Parochus ex forma Concilij Tridentini tenetur habere librum, in eoq; scribere coniugum, & testium nomina, nec non locum, & tempus contracti matrimonij.*

2 *Et hoc tenetur facere sub pœna lethali.*

3 *Licet ex verbis dicti Concilij hoc minimè inferatur.*

4 *Ex libro præfati Parochi ritè probatur matrimonium.*

5 *Vtrumque est secundum Galliam de hoc amplius disputare.*

6 *Ratio.*

Cum

1 Um ex forma *Concilij Trident. sess.* 24. *de reformatione matrimonij, cap.* 1. *ad finem*, Parochus teneatur habere librū, in eo quod scribere coniugū, & testium nomina, necnō locum, & tempus contracti matrimonij, quod praecep-
2 tum, quia tēdit ad finem vitandi lites, & vt Ecclesiae constet de matrimonio, obligat sub poena lethali (quamuis Tridentinū *d. loco*, non vtatur verbis adeo rigidis, vt denotent lethalis
3 culpae vinculum, solum enim dicit. Habeat Parochus apud se librum) vt post alios animaduertit eleganter doctiss. Thomas Sanchez. *de matrimonio, lib.* 1. *disput.* 15. *num. fin.* Summa cum ratione hic dubitari sexto loco contingit; an praefato Plebani libro plena quoad dicti matrimoni) probationem fides sit adhibenda?
4 In qua quidem difficultate Conclusio sit affirmatiua; sic post Borgnin. Dom. Mascard. &
5 alios D. Lancellot. Gallia *cons. suo* 15. *num.* 3. vbi etiam vanum nunc esse de hoc disputare clarè subnectit, hoc idem latius docet *d. consilio nu.* 16. *& 17. cum sequenti*. Addo Monald. *consil. suo* 78. *num.* 6. *& 7. in* 2. Viuium *decis. sua* 489. *num.* 9. *in* 3. & Robuster. *in decis. sua* 340. *num.* 1. *cum sequenti, inter decis. nouissimas diuersorum, vol.* 2.
6 Nec sanè mirum; in his enim, quae spectant ad eius officium libris Parochi plenè creditur, vt post alios animauertit M. Ant. Macerat. *Variarum resolut. fin. cas* 33. Satis.

De Libris Visitationum.

1 Libris Visitationum Episcoporum, seu aliarum personarum in iudicio productis plene creditur, quoad visitationem, & praecipuè cum hodie consuetudo inoleuerit, quod libris ipsarum Visitationum detur plena fides. Sic post Petrū Aemil. Verral. *decis. sua* 229. *parte prima*. M. Ant. Macerat. *Variarum resolut. lib.* 1. *resol.* 110. *numero quarto, & per totum*, vbi latè de hac materia.

De Libris Chronicorum.

1 Liber Chronicorum plenam in iudicio probationē inducit, ita Felin. *in cap. ex parte il primo, circa finem, de Rescript.* & sequitur Macerat. *Variarum resolut. lib.* 1. *cap.* 46. *num.* 5.
2 Item probat erectionem alicuius officij, ac beneficij. Sic praecisè P. Aemil. Verral. *decis. sua* 160. *par.* 2. vbi ita etiam de anno Domini 1552. iudicatum fuisse attestatur. Addo Dom. Sigismundum Scacciam, *de Iudicijs causarum ciuilium, lib.* 2. *cap.* 11. *num.* 265.

De Libris Canonicorum.

1 AN Libris Canonicorum plena regulariter fides adhibeatur? Videndus Gratus *consil. suo* 123. *per totum in* 2. vbi pulchrè, & latè.
2 Tu tantùm nota consuetudine induci posse, vt ipsorum libris plena fides adhibeatur. Sic eleganter post alios Antonius Piagg. post haec edita visus *in suo tractatu de consuetudine, quaest.* 11. *numero* 544.
3 Aduerte etiam, quod quādo illi, qui scripserunt sunt mortui, & liber est antiquus, verificatur ferè in omnibus eius partitis, cōseruatur in archiuio, & semper fuit approbatus; quod liber ipse Canonicorum plenā fidem facit. Sic eleganter post alios Dominus Hector Felicius *Allegatione sua* 32. *nu.* 2. *par.* 3. *& allegatione sua* 48. *num.* 8. *ead. parte*.

De Libris Camerae Apostolicae.

SVMMARIVM.

1 *Libris Camerae Apostolicae regulariter creditur.*
2 *Prout & libris Camerae Regiae.*
3 *Et hoc praecipuè de consuetudine Curiae.*
4 *Libri Camerae Apostolicae, ex quibus apparet solutio Annatae, seu Guindenij. probant regulariter vnionem Ecclesiae, pro qua soluitur, in fauorem soluentium, & per consequens possessionem ipsius Ecclesiae.*
5 *Liber Pontificis Romani plenè probat.*
6 *Libris antiquis Camerae ducalis plenè creditur.*
7 *Ratio, & num.* 8.

Dubitari etiam aliquando assolet, an Libris Camerae Apostolicae plena regulariter sit adhibenda fides?

1 IN qua quidem difficultate Cōclusio sit affirmatiua. Sic praecisè Card. Parisiens. *cons. suo* 140. *num.* 17. *in* 4. Hipp. Riminald. *consil. suo* 39. *numero* 1. *in fine*, Thob. Non. *consil suo* 24. *num.* 7. & post hos omnes relatos Dominus Ioseph. Ludouic. *d. Concl. sua* 29. *pag.* 72. *col.* 3. *versic. amplia* 9. Addo Steph. Gratian. *decis. sua Marchiana* 137. *num.* 2. Solam *in consuetudines Sabaudiae tit. de libris Mercatorum, glo.* 2. *nu.* 35. & Viuium *decis. sua* 184. *nu.* 1. *in* 1. vbi concordantes adducit, Rotam Roman. *decis.* 32. *de praebend. in antiquis*, Bellametā. *decis. sua* 9. *&* 675.
2 Paseth. *consil.* 94. *num.* 1. & plures alios, & aduertе, quod loquitur ibi de libris etiam Camerae Regiae.
3 Et de consuetudine Curiae absque alio libris ipsius Camerae Apostolicae plena datur fides sic Bellamer. *cons. suo* 33. *nu.* 35.
4 Hinc per tales, ex quibus apparet solutio Annatae, seu Guindenij. rectè probatur vnio illius Ecclesiae, pro qua soluitur, in fauorem soluentium, & per consequens possessio ipsius met ecclesiae ita pulchrè, sed latè Plotus *consil. suo* 26. *num.* 7. *&* 8.
5 Amplia, vt etiam liber Pontificis Romani plenè probet. Sic post Mohedan. *de fide instrumentorum decis.* 5. Mar. Antonius Maceratensis *Variarum resolut. lib.* 1. *resolut.* 112. *casu* 14. *versiculo nec verba*.

Amplia

6 Amplia secundò, vt etiam libris antiquis Cameræ Ducalis plena regulariter fides debeat adhiberi, nec mirum; tum quia conscripti sunt ab officialibus de publico deputatis, vt notat Salic. *in l. exemplo in principio, C. de probationib.* Bart. Angel. & ceteri *in l. quadam, §. nummularios, ff. de edendo*, Rimin. sen. *conf.* 316. *nu.* 2.

7 Tum etiam quia de factis antiquis, de quibus aliæ probationes haberi minimè possunt, particularem mētionem faciunt, vt per Butrium, & Hostiens. *in cap. cum causam, de probationibus.* Sic præcisè post alios Dominus Hippol. Rinald. *consil. suo* 339. *num.* 56. *in* 3.

De Libris Prælatorum.

SVMMARIVM.

1 *Libris Prælatorum de expensis factis per ipsos in Ecclesia creditur.*

2 *Item creditur suis libris computorum continentibus censuales debitores, & eorum emphyteutas.*

3 *Et solutiones ipsorum probant contra illos debitores,*

4 *& censuales, non autem contra alios, nisi esset consuetudo in contrarium, quod contra omnes fidem facerent.*

5 *Amplia ex Boerio, prout ibi.*

6 *Opinio Carol. Bardelloni, & nu. 7. & 8.*

9 *Opinio Authoris.*

1 Libris Prælatorum creditur de expensis factis per ipsos in Ecclesia. Sic post Federicum de Senis, P. Enriquez *consilio suo* 4. *num.* 9.

2 Item creditur suis libris computorum continentibus censuales debitores, & emphyteu-
3 tas, Boerius *loco inferius allegando*, & solutiones ipsorum probant contra illos debitores, &
4 censuales, non autem cōtra alios, nisi esset con suetudo in contrarium, quod contra omnes fidem facerent. Sic præcisè post alios Boer. *conf. suo* 105. *num.* 13. vbi post Roman. subdit etiam
5 tales libros præcipuè probare, quando tanto tempore in eo fuissent descriptæ annuæ solutiones, quod inducta esset præsumptiua probatio iuris ecclesiastici contra soluentem, tunc enim etiam contra tertium facerent præsumptionem, per quam posset deferri iuramētum in supplementum.

6 Nota tamē totum contrarium placuisse excellentissimo D. Carolo Bardellono post hæc edita viso *consil. suo* 54. *num.* 1. *&* 2. *in* 1.

7 Mouetur quando liber ille non est publicus, sed priuatus seruiens pro memoria, & instructione ipsius rectoris. Adducit Cardinalem, & Decium *in l.* 1. *nu.* 126. *de probationibus.*

8 Item, quia rectores isti non censentur habere mandatum scribendi librum istum à suis liuellarijs, & latius, vt per eum, quem videas.

9 Cogita. Ego enim à priore opinione minimè recederem.

De Libro Registri.

1 Libro Registri producto tamquam publico, & in archiuio publico, aut loco non suspecto reposito, plena etiam pro producente fides adhibetur, etiamsi die, ac Consule careat. Sic præcisè post infinitos relatos Iacob. Schultes in suis locis communibus, *in verf. liber, nu.* 6. Addo Socin. *conf. suo* 97. *num.* 2. *in* 5.

De Libris Aestimi.

An liber æstimi, seu quod idem est, Catastrum, regulariter probet?

QVAESTIO I.

SVMMARIVM.

1 *Liber æstimi regulariter minimè probat.*

2 *Declara.*

3 *Limita primò, quando agitur contra illum, qui est dominus rerum in ipso Catastro descriptarum.*

4 *Si quis in suo æstimo professus sit soluere libellum, vel censum alicui, fundata remanet ipsius creditoris intentio, etiam contra tertium possessorem loco descriptum bentis.*

5 *Limita secundò, quando Catastrum reperitur penes egregias, & illustres personas, quales sunt Marchiones.*

6 *Tertiò, fallit, quando ipsemet liber æstimi inter scripturas publicas reperitur collocat[us], et ei præstit magistrat. publicus, ac demum ipsi fides adhiberi consueuerit.*

7 *Ratio ex Mascard.*

8 *Per æstimum testatoris fideicommittentis plenè probatur descripta in eo fuisse in illius bonis.*

9 *Amplia, etiamsi scriptura reperta in registro dicti æstimi non habeat neque diem, neque Consulem.*

10 *Amplia secundò, vt eo magis procedat, quando tale Catastrum diù habitum sit pro publico, & authentico.*

11 *Ratio.*

12 *Limita quartò, quando ipsum Catastrum, seu liber æstimi, producitur vnà cum solutione census, & collectarum, tunc enim plenè probat locum, vel villam soluentem censum, vel collectas esse de dominatu loci illius, cui soluuntur, & nu.* 13. *&* 14.

15 *Limita quintò, quoad aliqualem præsumptionem, quæ inducitur in gratiam eius, cui bona sunt descripta, & numero* 17.

16 *Bona censentur communia inter fratres, si communi nomine sint descripta in libro ipsius æstimi.*

18 *Ex scriptura ipsius æstimi plena, ac efficax inducitur probatio rem fuisse in bonis illius, ad cuius nomen reperitur descripta.*

19 *Ratio.*

20 *Cum liber æstimi probat, illud duntaxat procedit inter personas eiusdem territorij, non autem contra alios.*

21 *Solum Catastrum non probat absque solutione census contra*

contra illos, quos non apparet consensisse, aut interfuisse scripturæ.

22 *Liber æstimi probat contra tertium, dummodò adfuerit tempore, quo conscriberetur, ac descriptioni consenserit.*

23 *Requiritur tamen, quod expressè consenserit, non enim sufficit patientia, aut scientia tantùm.*

24 *An ex politia æstimi alicuius ad præiudicium tertij regulariter oriatur probatio? duos casus particulares distinguit author, & num. 25. 26. 27. cum sequentibus vsque in finem.*

Materia librorum æstimi quàm sit vtilis, ac necessaria, nullus est, qui eat inficias, eam igitur pro maiori addiscentium & facilitate, ac vtilitate nonnullis quæstionibus pro virili nostra absoluemus.

Dubitatur igitur primo loco, an liber ipsius æstimi regulariter probet?

1 ET non probare optimi ferè quiquè scribentes docuere. Sic inter ceteros Hieronymus de Monte *in suo tract. de Finib. regund. cap. 64. num.* 5. post Felin. & Crauet. ibi relatos; Grat. *consil.* 130. *nu.* 7. *in* 2. & D. Mascard. *concl. sua* 273. *nu.* 1.

2 Sic verò est accipienda Conclusio, vt maximè procedat, quando agitur contra tertium, eo enim casu æstimum nihil probat; secus verò quando agitur inter personas in illo æstimo comprehensas, ita post Parisium, Hieronymũ de Monte, Alexandrum, & alios eleganter declarat D. Mascard. *d. conlus. sua* 273. *num.* 3. sequitur Clar. vir Dominus Menoch. post plures pariter relatos *de arbitrar. lib.* 2. *Centur.* 1. *Casu* 91. *nu.* 27. His accedunt Socin. iun. *consil. suo* 61. *num.* 2. *in* 3. Botta *conf.* 86. *nu.* 21. & plures alij.

Limitatur autem hęc eadem cõmunis Conclusio varijs modis.

3 Primus quidem est, quando agitur contra illum, qui est dominus rerum in ipso Catastro descriptarum; tunc enim ex eo contra ipsum dominum plena oritur probatio, sic præcisè post Bartolum, Barbatiam, & alios Dom. Mascard. *d. sua conclus.* 273. *num.* 10. Iason ante eum *in l.* 10. *stipulatus num.* 35. *ff. de verb. obligat.* Cephal. *consil. suo* 558. *num.* 52. & nouissimè Clar. vir, ac nũquam satis laudatus, Dominus M. Ant. Peregrinus *in suo aureo Tract. de Fideicommissis art.* 44. *num.* 9. Addo illustr. Card. Tuscum *Conclus. sua* 128. *in littera C, num.* 8. vbi post nonnullos relatos reddit quoque rationem dicens, quia talis cõfessio præsumitur acceptata per officialem publicum nomine omnium, quorum interest.

4 Vnde infertur, quod si quis in suo æstimo professus sit soluere libellum, vel censum alicui, fundata remanet ipsius creditoris intentio etiam contra tertium possessorem loco describentis. Sic amplè D. Crauet. *consil. suo* 217. *nu.* 8. & infrà.

5 Secundus principalis casus, in quo fallit supradicta Conclusio, est, quãdo Catastrum, seu liber ipsius æstimi reperitur penes egregias, ac illustres personas, quales sunt Marchiones, tũc enim ipsum plenè probare author est Scult. *consil. suo* 6. *num.* 14. *in* 2. sequitur Hieronym. de Monte *d. suo cap.* 64. *in fine*, vbi subdit alijs tamen adminiculis opus esse, & nouiss. D. Mascard. *dicta sua Concl.* 273. *num.* 11.

6 Tertiò principaliter fallit supradicta Conclusio, quando ipsemet liber æstimi inter scripturas publicas reperitur collocatus, & ei præsit Magistratus publicus, ac demum ipsi fides adhiberi consueuerit, tunc enim plenè probat. ita pulchrè, sed latè Do. Barbatias *d. consil. suo* 6. *num.* 16. *cum sequenti*, & post Alexandrum Do. Mascard. *d. sua Conclus.* 273. *num.* 12. *cum sequenti-*
7 *bus*, vbi etiam rationem deducit dicens, quoniam cũ liber ipse asseruetur in archiuio publico, habetur pro publica scriptura *ad not. in auth. ad hæc, C. de fide instrumentorum*, addo post plures relatos Dominũ Lancell. Galliam *cons. suo* 27. *num.* 26. & illustr. Card. Tuscum *Concl. sua* 674. *num.* 22. *in littera E*, vbi pulchrè.

8 Hinc rectè infertur, per æstimum testatoris fideicõmittentis plenè probari descripta in eo fuisse in illius bonis, quando tamen ipse liber ęstimi inter publicas, & authenticas scripturas
9 reperitur. Sic præcisè Roman. *consil. suo* 165. vbi ampliat, etiam quod scriptura illa reperta in registro æstimi non habeat neque diem, neque Consulem *ad not. in cap. ad audientiam extra de præscriptionibus*, & idem quoque tradit Alexander *consil.* 92. *num.* 5. *in* 2. Albens. *consil.* 6. *num.* 8. & ita apud nos practicatur teste Clar. viro D. Pereg. *de Fideicom. art.* 44. *nu.* 7.

10 Ampliatur ista tertia principalis limitatio, vt eo magis procedat, quando tale Catastrum
11 diù habitum sit pro publico, & authentico; & ratio est, quia magna est authoritas antiquitatis, cum vim legis obtineat *l.* 2. *ff. de aqua plu. arcend.* sic eleganter Dominus Barbatia *d. consilio suo* 6. *num.* 17. *in fine, & num.* 18. & Dom. Mascard. *d. Concl. sua* 273. *nu.* 15.

12 Limitatur quartò principaliter, quando ipsum Catastrũ, seu liber æstimi, producitur vna cũ solutione census, & collectarum, tunc enim plenè probat locum, vel villam soluentem censum, vel collectas, esse de dominatu loci illius, cui soluuntur, quod placuit Hieronymo de Monte *d. cap.* 64. *nu.* 4. secundum Alexandrum *in consil.* 35. *nu.* 4. *in* 4. *per textum in d. §. si quis igitur in authent. Quibus mod. naturales efficiuntur legitimi*, & ibi per glossam *in versic. persoluatur*, & per Bald. *in l.* 3. *C. de naturalibus liber.* vbi illius cõtextus authoritate motus obseruat per census, & col-
13 lectas rectè designari subiectionẽ, & per eam probari castrum, vel villã esse territorij illius, cui soluuntur, & *per l.* 3. *versic. sub quo vicus, vel possessio censeatur, C. de iure emphyteutico*: Addo post plures alios relatos Lancel. Gall. *conf.* 27. *nu.* 27.

Secus

14 Secus verò esset, vbi Catastrum per se sine
solutione produceretur, non enim probaret.
Sic post Felinum *in cap. cum causam*, & plures
alios, D. Mascard. *d. sua conclus. 273. num. 4. cum tribus sequentibus*.

15 Coarctatur quintò principaliter quoad aliqualem præsumptionem, licet enim ex ipsomet æstimi libro plena regulariter probatio minimè oriatur, inducitur tamen aliqualis procul dubio præsumptio in gratiam eius, cui sunt bona descripta. Sic post Mand. Albens. Hieron. de Monte, C. Paris. & plures alios Dominus Mascard. *d. conclus. sua 273. num. 8. & num. 18. in fine*, Magon. post Bald. *decis. sua Florent. 37. num. 8.* & nouissimè Cl. Eques D. Pereg. *d. artic. 44. num. 12.* vbi infinitos deducit.

16 Addo Socin. iuniorem *cons. suo 61. num. 3. cum sequentib. in 3.* vbi etiam sub *num. 4.* subdit post
alios, quod bona censentur communia inter
fratres, si communi nomine sunt descripta in
17 libro ipsius æstimi, & aduerte, huic quidem
præsumptioni standum esse, etiamsi sola esset, vbi per aduersarium contrarium minimè
probetur, iuxta tradita *in l. sine possidetis*, per glossam, & alios, & *in l. ab ea parte, C. de probationibus*,
sic eleganter Socin. *d. consilio 61. num. 5.* & Cl. Pe-
18 regrinus *d. artic. 44. num. 12.* Quinimmo dictus
Eques Peregrinus *d. articul. 44. num. 7.* docuit
apertè, ex scriptura ipsius æstimi plenam etiam,
19 ac efficacem probationem induci rem fuisse
in bonis illius, ad cuius nomē reperitur descripta; Nec mirum (inquit ipse) liber enim æstimi, vt potè a communi ordinatus, vt bonorũ possessores sub pœnis comminatis exhibeant & cum eorum iuramento politias suorum bonorum, vt pro eorum rata grauari, & collectari possint, dicitur scriptura publica, & authentica, ex qua plenissima solet resultare probatio.

20 Illud verò obseruatione dignum non prætereibo, omnes has limitationes locum habere, & procedere duntaxat, quando agitur inter personas eiusdem territorij, secus verò, si agatur contra illos, qui non sunt in illius dominatu. argumento *l. regula, §. penult. ff. de iuris, & fac. ignoran.* sic præcisè post Sicul. *d. cons. suo 6. num. 17.* D. Mascard. *d. sua conclusio. 273. num. 17.* sequitur Ioannes Baptista Costa *cons. suo 31. nu. 50. vol. 1.* vbi etiam adducit Verral. *decis. 42. lib. 1.* Addo Cl. D. Farinaciũ *decis. sua Rotæ Romanæ 53. num. 2. in nouiss. &* D. Iacob. Berret. *consil. suo 89. num. 44.*
21 *volu. 1.* vbi etiam docet, quod solùm Catastrũ
non probat absque solutione census contra illos, quos non apparet consensisse, aut interfuisse scripturæ; adducitq; Felinum, Crauettam, & alios.

22 Limitatur posttemo loco supradicta conclusio, nam etiam probat ipse liber æstimi contra tertium dummodò adfuerit tempore, quo conscriberetur, ac descriptioni consenserit; sic post plures relatos Dominus Mascardus, *d. sua conclusione num. 18. & conclusione sua 1186. num. 18.* sequitur præcisè Pancirol. *cons. suo 89. numero 20.*
Mar. Ant. Maceratens. *Var. resolution. lib. 2. resolution. vltima cas. 47. vers. quia liber æstimi*, & nouissimè Prosper. Farinac. *cons. suo criminal. 11. num. 43.* vbi infinitos pariter deducit; addo Marchysel. *quest. sua. 40. num. 15. & 16.* vbi tamen subdit hoc
procedere, vbi quis expressè consensit descri-
ptioni in æstimo factæ ad fauorem alterius, se-
23 cùs vbi patientia, & scientia tantùm interue-
nit, ea enim consensum minimè inducit, vt latè
per eum.

Sed an ex politia æstimi alicuius ad præiudicium tertij regulariter oriatur probatio, pleniore cornu differendum est. duo itaque casus principales considerandi sunt, àc distinguendi.

24 Primus ac principalis est, quando ille tertius consensit, vel passus fuit rem suam describi ad nomen puta Titij, & tunc sine dubio sibi præiudicat, videtur namque rem illam Titio donasse, ac ideò ipsimet Titio acquiritur, casus est apertus *in l. censualis, C. de donationibus*, & inde notant Bartol. Bald. Salic. & alij. idem Bartol. *in l. rura. C. de omni agro deserto lib. 11.* & ibidem
25 Ioannes de Platea, vbi vltra descriptionem ad
æstimum docuerunt, requiri etiam, quod ipse-
met Titius functiones publicas soluerit., id
quod etiam sensit Rol. à Val. *cons. 4. num. 20. in 2.*
26 Idem quod dominium in ipsum Titium trans
feratur per illum consensum firmauit Bal. *in l. quidam in suo, ff. de conditionibus institution. & in d. l. si sollemnibus*, Socinus *cons. 6. num. 8. in 4.* & Crauett. *consil. 261. col. 2.*

27 Iterũ ab ammotione vnius rei de æstimo
vnius ad æstimũ alterius, rē in hunc translatam
quoad ius dominij, & possessionis arguit. & de-
cidit Dec. *cons. 146. num. 13.* & ante eum sic voluit
28 Alexan. *consil. 146. in 5.* Hęc tamen conclusio
temperāda est, vt non procedat, cum ex aliqua
alia causa, quàm donationis descriptio illa pos-
set videri facta, & sic fictè, ac simulatè quoad
illius personā, casus est *in l. si præses, C. de donationibus & in d. l. censualis*, vbi DD. veluti ob timorē
29 creditorum, aut fisci, vel quia mater permisis-
set poni ad æstimum filiorum, vt ditiores vide-
rētur, vt Bal. in dictis iuribus, vel cum alia causa posset coniecturari, vt quia solitum in loco esset in Catastro alieno describere bona propria, veluti considerauit Corneus *consil. suo 225. in secundo*, vbi sic limitat illam Bartoli traditionem *in d. 3. l. rura.*

30 Nota tamen, quia constare debet de eius expresso consensu, aliàs ambigua probatio nō releuaret, ita Corn. *d. consilio 282. col. 4. in 1.* & Rol. *d. cons. 4. num. 18.* & sic ex facto fuisse decisum retulit post hæc omnia eleganter adducta, Cl. vir D. Pereg. *d. artic. 44. nu. 10 in fin.*

31 Alter verò principalis casus est, quādo ille tertius nō cōsensit descriptioni æstimi de fundo aliquo ad nomen puta Titij, & tunc procul dubio dominium, quod erat penes illum tertium, & possessio non ab eo amouetur, nec transit in illum, ad cuius æstimum res illa reperitur, quamuis ille soluat functiones. casus est

in d.

in d.l.censualis, in principio, in d.l.sollemnibus, & in d.l.
32 *si pater*, ex quibus omnibus iuribus colligitur
apertè ista regula, quod æstimum non præiu-
dicat alicui tertio in suo dominio, & possessio-
ne, sicuti notarunt omnes ibidem, & post plu-
res alios relatos Cl. Peregr. *d.articul.44. num.11.*

An dominium per Catastrum, seu æstimi Codicem probetur?

QVAESTIO II.

SVMMARIVM.

1 *Dominium per æstimum minimè probatur.*
2 *Aestimum neminem facit dominum.*
3 *Amplia, etiam tributorum solutione facta.*
4 *Et est verissima conclusio, quidquid dixerint nonnulli.*
5 *Amplia, vt eo magis procedat, cum agitur de præiudicio tertij.*
6 *Vel cum agitur de personis in ipso æstimo non interuenientibus, ac nominatis.*
7 *Subamplia hoc procedere, etiamsi essent assignati ad id magistratus publici.*
8 *Aestimum dominium probat in præiudicium eius, qui conficiendam curat scripturam in d. æstimo.*
9 *Licet secus sit quoad præiudicium tertij.*
10 *Doctrina Bart. deducitur.*
11 *Aestimum respectu dominij facit saltem aliqualem præsumptionem ad fauorem illius, ad cuius nomen bona descripta sunt.*
12 *Amplia ex Ancharan. præcipuè, si ille, cuius nomine sunt descripta, soluerit collectas.*
13 *Amplia etiam, vt oriatur semiplena probatio.*
14 *De hac tamen opinione dubitat author.*
15 *Per æstimum dominium probatur inter partes, quæ ipsi consenserunt, seu sunt in ipso descriptę.*

An per æstimi Codicem dominium probe-
tur, dubitatur.

1 ET non probari communi scriben-
tium sententia receptum est. ita
post Iacobum Butrigar. Bald. *in l.*
sollemnibus num. 1. C. de rei vendicat. se-
quitur post infinitos propè relatos
D. Mascardus *conclusione sua 543. numero 1.* idem
conclusione sua 273. num. 2. & conclusione sua 665. nu-
mero primo, addo eũdem Bald. *in §. final. de vsuca-*
pionibus. vbi pro regula ponit, quod æstimum
2 neminem facit dominum, cuius dictum sequu-
tus est Socin. *consil. suo 205. num. 5. versic. 10. vol. 2.*
His accedunt Riminald. iunior *cons. 266. num. 5.*
3 & Portius *cons. suo 68. num. 26.* vbi id etiam am-
pliat procedere, Tributorum solutione facta.
4 Et est verissima conclusio, quidquid dixe-
rint nonnulli.
5 Amplia, vt huiuscemodi conclusio eo ma-
gis procedat, cum agitur de præiudicio tertij.
Sic præcisè post Alexãdrum, Decium, & alios
D. Crauet. de Antiquitatibus *in versic. 4. limita-*
6 *tur, num. 71. in fine*, vel cum agitur de personis in
ipso æstimo non interuenientibus, ac nomina-
tis. Sic post alios per *l. si pater, C. de rei vendicatione*,
Cardin. Paris. *consil. suo 104. numero 169. volum. 1.*
7 vbi de communi, subamplia hoc itidem proce-
dere etiamsi ad id magistratus à publico essent
assignati, adhuc enim contra tertium dominiũ
per ipsum minimè probaretur, sic eleganter
post alios D. Bursat. *consil. suo 36 num. 17. versic.*
quinimmo, & D. Mascard. *d. conclusione sua 543. nu-*
mero 2.

Coarctatur autem communis ista conclu-
sio varijs modis.
8 Et primò, vt non procedat in præiudicium
eius, qui conficiendam curat scripturam in d.
9 æstimo; tali enim casu contra illum probatur
vtique ex eo libro dominium, licet secus sit
quoad præiudicium tertij. Sic DD. omnes *in d.*
l. sollemnibus, C. de rei vendicatione, et in specie Bald.
num. 1. per textum. in l. censualis C. de donationib. sequi-
tur post plures alios relatos Barbatias *cons. suo 8.*
num. 18. in 2. Paul. Montan. *de iure Tutel. cap. 32.*
reg. 5. num. 60. & nouissimè Cl. D. Mascard. *d. con-*
clus. sua 543. num. 3.
10 Hinc Bat. *in l. rura, C. de omni agro deserto lib. 11.*
docuit, quod si fraceremit suo nomine fundũ,
& postea fecit illum describi in Catastro com-
muni, tam nomine suo, quam nomine fratrũ,
probatur dominium in præiudicium ipsius fa-
cientis scribi illud Catastrum, & sic ex ipso Ca-
tastro non oritur fides pro scribente, sed benè
contra ipsum; hoc idem sequitur præcisè Bar-
batias *dicto cons. suo 8. num. 18.*
11 Secundo loco limitatur, vt non vsque eo lo-
cum habeat, quin saltem faciat præsumptionẽ
ad fauorem illius, ad cuius nomẽ bona descri-
pta sunt, ad notata *in l. censualis, C. de donationib.* Sic
præcisè inter alios Soci. sen. *cons. suo 89. num. 12.*
vol. 1. Dec. *consil. suo 482. num. 5.* Bertazol. *consil.*
suo ciuil. 52. num. 35. Ciof. *cons. suo 124. num. 26. vo-*
lum. 1. vbi Socin. *in cons. 205. num. 2. lib. 2.* & Cor-
neus *cons. 165. lib. 3.* concordantes deducit Natt.
consil. 235. num. 14. post Calcaneum, Mascard. *d.*
conclusione sua 543. numero 4. & nouissimè D. Lu-
douic. Sacca *consil. suo 11. num. 8. & cons. 94. num. 8.*
Addo P. Ioannem Anchar. *quæstione sua 80. num.*
18. lib. 3. vbi concordantes adducit C. Parisium
cons. suo 53. num. 21. & 55. num. 54. volum. 1. Bursat.
12 *consil. suo 153. numero 20.* ac plures alios: adno-
ctendus quoque D. Gulielmus Guidobonus
Aduoc. sua 123. num. 27. & aduerte, quod ampliat
etiam, hoc eo magis procedere, si ille, cuius no-
mine sunt descripta, soluerit collectas.
13 Amplia, vt secundum aliquos oriatur etiam
semiplena probatio. sic præcisè Cl. Decia. post
alios *cons. suo 17. num. 29. in 2.*
14 De qua tamen opinione valdè dubito.
15 Fallit postremo loco supradicta principalis
conclusio, nam inter partes, quę consenserunt
æstimo, seu in ipso descriptæ sunt, dominium
rectè probatur, ità tradidit Bal. *in l. quidam in suo,*
in fine, de conditionibus institutio. per d.l. censualis; se-
quitur

quitur post Calcaneum, & alios Do. Mascard. *d. Conclusione num. 5.* Addo Portium *consil. suo 68. nu. 26.* & D. Cæsar. Barziū *decis. sua Bononiens. 49. nu. 21.* & hæc sufficiant; latius autē de hac materia differit Illustr. Card. Tuscus *Concl. sua 674. num. 7. cum infinitis seqq. in littera E.* vide per eum.

An per Librum Aestimi probetur possessio?

QVAESTIO III.

SVMMARIVM.

1 *Possessio per librum æstimi minimè probatur.*

2 *Amplia etiamsi ille, ad cuius nomen bona descripta sunt solueret tributa, & vectigalia, quando tamen alius eo tempore cogitur possidere.*

3 *Amplia secundò, vt ista regula præcipuè procedat, quando agitur contra eum, qui descriptioni consensit:*
4 *vel quando agitur de graui tertij præiudicio.*

5 *Per æstimum, cum agitur de possessione, aliquod saltem adminiculum, seu præsumptio inducitur ad fauorem illius, ad cuius nomen bona descripta sunt.*

6 *Et huic quidem præsumptioni standum est, donec de contrario doceatur.*

7 *Amplia, prout ibi.*

8 *Per æstimum probatur possessio in factis antiquis, item quando non probatur, quod tunc temporis, quo liber fuit confectus, res per alium possideretur.*

9 *Amplia prout ibi.*

10 *Per æstimum probatur possessio inter partes in ipso descriptas.*

11 *Amplia ex Bertazzol. hoc eo magis procedere, si non constaret tempore ipsius æstimi alium possedisse.*

12 *Et est verissima ampliatio.*

13 *Ratio.*

14 *Aestimum probat possessionem, quando alius non reperitur possidere.*

15 *Quomodo autem id dignoscatur, docet author.*

16 *Aestimum quamuis non probet plenè dominium, ac possessionem inter diuersas personas, quæ ipsi non consenserunt, inducit tamen præsumptionem dominij, ac possessionis, quæ sufficit in antiquis pro plena probatione, & num. 17.*

Vm dominium siue proprietas regulariter cum possessione nil communiter habeat vulgata *l. naturaliter, §. nihil commune*, de acquirenda possessione, iure optimo, postquā vidimus, an per æstimi librum dominium ipsum probaretur, an per eumdem probari possit possessio, hic sermo subijciendus est.

1 In huiusmodi difficultate, rem paucis perstringendo, conclude pro negatiua; Sic præcisè docuit Bart. *in l. si pater, illam in compendium redigendo, C. de act. empti.* vbi tributi solutio rei possessionem non probat, ibiq; eum sequutus est Bald. *numero primo, per l. quæ quisque, ff. de acquir. rerum dominio*, infinitos alios refert, ac
sequitur Dominus Mascardus *Conclus. sua 665.*
num. 1. Addo Iacobum Marchisell. *quæst. sua 40.*
2 *num. 13.* vbi ampliat, id etiam procedere, etiamsi
ille, ad cuius nomen bona descripta sunt, solue
ret tributa, ac vectigalia, quando tamen alius
eo tempore reperitur possidere.

3 Amplia vt ista regula præcipuè procedat, quando agitur contra eū, qui descriptioni non consensit. sic præcipuè docet inter alios Dec. *consil. suo 146. num. 14. ferè in fine.*

4 Vel quando agitur de graui tertij præiudicio. Sic post plures relatos D. Ioannes Baptista Costa *cons. suo 31. num. 48. vol. 1.*

Item quando constat alium vetè, & realiter possidere, ita pulchrè post alios animaduertit D. Hector Felicius *Allegatione sua iuris 10. nu. 26. versic. nam de libro, parte 3.*

5 Limita primò conclusionem, nam aliquod
saltem adminiculum, seu præsumptio induci-
tur ad fauorem illius, ad cuius nomen bona de
scripta sunt. Sic post alios Mascard. *prænot. loco,*
6 & Marchisel. *d. quæst. 40. nu. 14.* cui quidem præ-
sumptioni standum est, donec de contrario do
ceatur, *argumento, l. fin. C. de prædijs Nauicul. lib. 11.*
sequitur elegantissimè D. Menoch. *de retinend.*
remed. 3. num. 570. & Do. Petrus de Caball. post
Anchar. *quæst. sua 60. num. 4. lib. 1. consilio suo 156.*
num. 24. Guidobon. *Aduocatione sua 37. num. 12.*
vbi plures concordantes deducit.

7 Quod quidem eo magis procedit, quando per ipsum functiones fuissent solutæ, & quando ille, contra quem liber ipse producitur, consenserit, seu passus fuerit pro eo, qui est nominatus, bona ipsa describi. Sic præcisè post alios Roland. à Val. *consil. suo 4. num. 21. in 2.* vbi præcipuè deducit inter ceteros Socin. *consil. 46. col. 2. in 3.* referentem, quod aliàs legendo Ferrariæ, ita obtinuit in terra Bagna Caualli. Addo Cephal. *consil. suo 458. nu. 72. & 73. & consil. suo 756. numero 9. in 5.* Amicis *consil. 120. num. 34.* ac plures alios.

8 Coarctatur secundò principaliter, quando
sumus in factis antiquis, & quando non proba
tur, quod tunc temporis, quo liber fuir confe-
ctus, res per alium possideretur, vel quod ad
alium spectaret, tunc enim absque dubio pro-
batur plenè per eumdem librum possessio, ad
fauorem illius, ad cuius nomen bona sunt de-
9 scripta; id quod maximè procedit, quando hu-
iusmodi libri sunt in loco publico, & à publi-
cis officialibus ad id deputatis custoditi. Sic
pluribus rationibus motus ex professo consul-
tus respondit D. Barthol. Socin. *cons. suo 205. per*
totum vol. 2. Socinum sequutus est Cl. Menoch.
d. num. 570. & Straccha *consil. 11. num. 10.*

10 Fallit tertiò supradicta Conclusio, nam in-
ter partes descriptas in æstimo, medio ipsius
possessio rectè probatur. sic elegāter post alios
Bertazzol. *consil. suo ciuil. 52. nu. 36. & 37.* vbi hoc
11 tanto clarius procedere subdit, si non consta-
ret tempore ipsius æstimi alium possedisse, al-
legatq; Castrensem, *in l. si pater, C. de actionibus*

empt. Roland.*consil.4.num.17.in* 2. Socinum, ac plures alios, sequitur Cl.vir, ac æternę memoriæ Do. Menoch. *de Retinenda,remed.3.num.570. versic.declaratur primo.*

12 Et est verissima ampliatio; dictum enim illud, quod per æstimum neutiquam probatur

13 possessio, procedit, quando alius reperitur in possessione,aliàs pręsumitur pro æstimo communis,alio non apparente in contrarium; ita notatur *in l.fin.C.de prædijs nauicular.lib.*11. & declarat post Castrensem, Parif. & alios. Dominus Rolan. à Val. *d consil. suo* 4.*num.*17.*in* 2. Addo Preteum *consil. suo* 8.*nu.*7. *vol.*1. & Marcum Antonium Macerat.*Variar.resolutionum,lib.2.resolut.vltima,cap.*47. *in fine.*

14 Et quod æstimum probet possessionẽ, quando alius non reperitur possidere tenuit in terminis Huberti. Zucchard.*consil.suo* 61.*nu.*2. post Socin. & alios ibi relatos.

15 Id autem optimè dignoscetur, si factis proclamationibus, nullus contradicendo comparuerit; per proclamata enim siue banna acquiritur quasi possessio,sic eleganter post Aluaro. *de Feudis*. Petrus Fuscus *in suis Singul. in versic. liber æstimi,num.*22.

16 Pro coronide obseruandum est, quod æstimum quamuis non probet plenè dominium, ac possessionem inter diuersas personas, quæ ipsi æstimo non consenserunt, inducit tamen præsumptionem dominij,ac possessionis, quæ sufficit in antiquis pro plena probatione. Sic post alios eleganter Dominus Cæsar Barzius *decis.sua* 49. *nu.*21.*&* 22. vbi subdit,quòd ex hac

17 probatione,quæ est saltem pręsumptiua, transfertur onus probandi in aduersarium. Et hæc Satis.

Latius de materia huius quæstionis vide penes Illustr. Card. Tuscum *Conclus. sua* 674.*nu.*1. *cum quinque seqq. in littera E.*

An per librum æstimi rei æstimatio probari possit?

QVAESTIO IV.

SVMMARIVM.

1 *Per librum æstimi probatur rei æstimatio, dummodo tamen in ipsomet libro describantur res omnium, & eorum pretia.*

2 *Solus liber æstimi probat verum valorem,nisi per testes clarè sit edoctum de contrario.*

3 *Immò liber æstimi cum duobus testibus præfertur quinque contrarium deponentibus.*

4 *Ratio,& num.*5.

6 *Per librum æstimi æstimatio rei minimè probatur quoad effectum respicientem priuatorum commodum, ac incommodum, nisi saltem huiusmodi æstimatio per æstimum esset facta tempore contractus, vel paulò ante.*

7 *Secus autem est,si ęstimum olim,non autem de recenti factum esset, & tunc agatur de probatione æstimationis.*

8 *Ratio,& num.*9.10.11.*&* 12.

13 *Licet per catastrum inter alios æstimatio rei,minimè probetur, tamen ex dicto æstimo oritur saltem concludens pręsumptio,quod ille fundus tanti valeat.*

14 *Ratio.*

Viso, an per æstimum probetur dominium, ac possessio; videndum modò,an per idem probetur etiam rei valor, ac æstimatio?

1 Vic quidem difficultati satisfaciendo,concludo breuiter pro affirmatiua,dummodo tamen in ipsomet libro describantur res omnium & eorum pretia; Text. est singularis secundum vnam lecturam *in l.fin.in fine,C.de prędijs,& alijs rebus nauic. lib.*11. sequitur Bald *.in l.*2. *nu.*59.*C.de rescind.venditione*, vbi adducit textum *in l.cum de lege,ff. de probationibus*, Panthaleon de Crema *in d.l.*2.*num.*300. *cum seqq.* vbi etiam Cagnol.*num.*260. quibus adiungas Nicolaum Festas. *in suo tract. de ęstimo, parte* 1. *cap.*1. *num.*51. & post plures alios relatos D. Mascard. *Conclus.sua* 665.*num.*1. His accedunt Petrus de Caball.*consil. suo* 144.*num.*39. & Do. Franc. Monald. *consil. suo* 168.*num.*4.*in* 2. Addo Clar. Decian. *cons. suo* 17.

2 *num.*21.*cum seqq. in secundo*, vbi etiam post Aret. subdit, quod solus liber æstimi probat verum

3 valorem,nisi per testes clarè sit edoctũ de contrario; immò dicit, quod liber ipsius æstimi cũ

4 duobus testibus præfertur quinque contrariũ deponẽtibus,& est ratio secundum eum, nam cum omnia bona in æstimo descripta æstimentur ab estimatoribus publicis, & publicè electis, pro illis semper præsumitur, vt est text. *in l.*2.*in vers.quod non arbitramur,C.de offic.eius iud.*&c. quem text. ad hoc ponderat, & dicit valdè notabilem Bald.*in l.errorem,C.de Testib.* & diligen-

5 tia præsumitur in officiali publico, *l.*1.*C.de suscept.& arc.lib.*10. & tradit idem Bald. *in l.damni, §.Sabini, ff.de damn.infect.* sequitur Decian. *d.loco num.*28. Addo etiam post hæc scripta Schuuarzenthaler *de stipulationib.pag.*871.*nu.*71.72.*&* 73.

6 Limitatur autem communiter ista conclusio quoad effectum respicientem priuatorum commodum,ac incommodum,nam tunc esti mum non probat, nisi saltem huiusmodi æstimatio per æstimum esset facta tempore contractus,vel paulò ante. ita Salic. *in d.l.*2.*C.de rescind.venditione*,iuxta doctrinam Cyn.*in Auth.sed quod ius,C.de rei vxor.act.* & idem refert, & sequitur Aret.*consil.suo* 65. *In pręsenti consultatione col.*2. *versic.quia tamen audio.*

7 Secus autem est, si æstimum olim, non autem de recenti esset factum, & tunc agatur de probatione æstimationis,quia tunc, vt dixi, nõ probat, vt post Alexandrum *in d.l.pretia rerum*, animaduertit. Dom. Festas.*in citato cap.*1.*nu.*51. *versic. considera*. Addo P. de Caball. *consilio suo* 144. *num.* 65. vbi adducit text.*in l.*3. *§.Diui fratres.* ibi

ibi (& iusta pretia non ex præterita emptione, sed ex præsenti æstimatione constitui) *ff. de iure fisci, & in l. ad rescindendam, C. de rescindenda venditione.*

8 Et ratio quoque est in promptu, quia cum pretia rerum tam mobilium, quam immobilium tractu temporis varientur *d. l. pretia rerum, §. fin. ff. ad leg. Falc. cum similibus.* non sequitur, ista eadem res fuit pridem tanti æstimata, & pro tanto allibrata, ergo vnum tantumdem valet. Sic Panthaleon de Crema, *in dicta l. 2. num. 306.*

9 Addo, quod tale æstimum probat solum, & factum est, vt dũtaxat probet inter fiscum, vel communitatem, & illum, ad cuius nomen res descriptæ sunt, ergo alijs non debet præiudica-

10 re, *argumento l. si vnus, §. ante omnia, ff. de pactis*, & propterea quia æstimum tãtummodò factum est ad effectum supportationis onerum pro rata quemlibet tangẽte, non debet vlterius ope-

11 rari: limitata enim causa limitatum producit effectum, *l. age, C. de transact.*

12 Huic eidem limitationi ob supradicta subscribit etiam Cl. D. Mascard. *d. conclus. sua 665. num. 2. cum quattuor sequentibus.*

13 Sublimitatur tamen ista principalis limitatio, nam licet per Catastrum plenè inter alios æstimatio non probetur, tamen ex supradicto æstimo oritur saltem concludens præsumptio, quod ille fundus tanti valeat, iuxta illud pretium, quod reperitur descriptum in ipso æstimo communi.

14 Nec sanè mirum, illa enim æstimatio fit à magistratibus publicè ad id constitutis, ideò præsumitur pro eo Catastro, sicut præsumitur pro quolibet actu à persona publica confecto, *argumento l. secunda, C. de officio eius.* Sic eleganter post Panthaleon. de Crema *in d. l. secunda, numero 305.* Aretinum, & alios. eruditiss. D. Mascardus *conclusione sua præcitata 655. num. 7.*

An ex æstimi Libro quem esse, vel non esse soluendo, rectè comprehendi possit?

QVAESTIO V.

SVMMARIVM.

1 *An ex æstimi libro quem esse, vel non esse soluendo, rectè comprehendi possit? non est eadem omnium scribentium sententia.*
2 *Bar. ac alij pro affirmatiua.*
3 *Aestimum probat præsumptiuè quem ampliora bona non habere, quàm ibi descriptum sit.*
4 *Cui quidem præsumptioni statur non docto de contrario.*
5 *Fideiussor etiam debitore principali non excusso à creditore, qui librum æstimi pro communi habitum, & in loco communitatis asseruatum ei ostendit, conuentus, non potest obijcere exceptionem ordinis, & excussionis, & si referat forsan debitorem plus in bonis habere, id probare obstrict. est.*
6 *Contrariam autem sententiã tenuit Bald. Ang. ac alij.*
7 *Fundamentum.*
8 *Concilia ex Alex. & nu. 9.*
10 *Alex. multi sequuti sunt.*
11 *Liber æstimi probat bona in illo præscripta oneribus obnoxia esse inter easdem personas eiusdem territorij, secus inter alienigenas.*

An ex æstimi libro quem esse, vel non esse solu[illegible]do rectè comprehendi possit? dubitatur?

1 IN huiusmodi difficultate nõ est eadem omnium scribentium sententia.

2 Bart. enim in *d. l. 10. stipulatus n. 3. ff. de verborum obligat.* expressè sensit pro affirmatiua, docuit enim is per Catastrũ, siuè librũ æstimi rectè probari posse quem non esse soluendo, cui adhæret. Ias. *ibidem num. 35. & 36.* & Panthaleon de Crema *in d. l. 2. nu. 301. C. de rescind. venditione.* His adiungas Socin. *consil. suo 205. nu. 1. ferè in fine vol. 2.* Bottam post plutes relatos *cons. suo. 61. numero. 8.* ac plures alios.

3 Hinc passi hanc eamdem opinionem insectantes scripsère, Aestimum probare prẽsumptiuè quem ampliora bona non habere, quã ibi descriptũ sit. sic Alex. in specie, *in d. l. decẽ, num. 17.* quem sequitur Præteus post alios, *consil. suo 8. num. 17. vol. 1.* Cui quidem præsumptioni

4 statur non docto de contrario. pulchrè post alios Botta *consil. suo. 61. nu. 9.*

5 Hinc etiam nonulli ob supradicta docuere fideiussorem, etiam bonorum principalis debitoris non facta excussione rite a creditore, qui librum æstimi pro communi habitũ, & in loco communitatis asseruatum ei ostendit, conuentum nõ posse obijcere exceptionem ordinis, ac excussionis, imò si is refert debito rẽ plus in bonis habere, id eum probare obstrictum esse.

6 Contrarium tamen sensere Bald. Ang. & Raphael, *in d. l. decem.*

7 Mouentur: nam non sequitur in ipso Codice æstimi tot bona sunt descripta, ergò plura non habet debitor, cum mobilia non descripta habere possit, ac indies lucrari queat iuris præsumptione *ad l. si defunctus, C. arbitrium tutelæ.*

8 Pro sedandis hisce scribentium dissensionibus Alex. *in d. l. decem, num. 17. vers. posset pro concordia*, ita distinguendum est opinatus. Nã aut eo tempore, quo codex conficitur, proclama editum est, vel loci statutum disponit quempiam sub pœna propalare omnia bona sua teneri, & quia illum delinquere velle à iure non præsumitur, codex iste probabit, vt supra, & hoc pacto Bartoli accepta sententia vera erit.

9 Aut verò statuto cautum reperitur, quod quis teneatur tantùm immobilia profiteri, vel curet describenda omnia bona tempore, quo conficitur statutum, & tunc procedat opinio Bald. Ang. ac aliorum.

10 Hanc eamdem distinctionem post Festas. *in d. tract. de æstimo, d. part. 1. cap. 1. num. 58.* probauit post alios Cl. D. Mascard. *d. sua Conclus. 665. num. 9.* & nouissimè D. Sehuuarzentaler, *de stipulationibus pag. 870. num. 69. & 70.*

11 Obseruandum est autem Coronidis quasi loco, ipsum librũ æstimi bona in illo præscripta oneribus obnoxia esse probare inter easdem personas eiusdem territorij, si authoritate publica confectus sit, seruatusq; à publicis personis, secus si alieni sint territorij. sic post Bald. Alexandrum, Rom. ac alios D. Mascard. *d. Conclus. sua 665. num. fin.*

An per librum æstimi census probetur? sexto loco dubitari contingit.

1 ET probari, si in ipso æstimo ille, cuius nomine res est descripta, dicat, & asserat rem illam soluisse cẽsum alicui, puta Titio; docuit post Foller. *in sua practica censuali.* Cassaneum, Gulielm. Benedictum, & alios eruditiss. D. Mascard. *conclus. sua 280. num. 5.*

An per librum æstimi probetur primum extremum in Saluiano interdicto? septimo loco dubitatur.

1 HVic quidem difficultati adeò doctè, & eleganter satisfacit D. Bartholom. Scapuccin. post hæc congesta visus, *in suo eleganti tract. de Vtili Saluiano interdicto, lib. 1. quæst. 29.* vt nil superaddi posse videatur; ad ipsum, ne aliena mihi videar vsurpare, & ex scriptis scripta conficiam, lectorem beneuolum relego. Conferunt quæ scripsimus supra de hac materia, *quæstione 2. & 3.*

An per librum æstimi probetur societas? octauo dubitatur.

1 EX libro æstimi probari communionem, & societatem, si bona quæsita fuerint postea de communi consensu in eo descripta, communi omnium scribẽtium voto receptũ est. sic præcisè docuit Bart. *per illum textum, in l. rura, C. de omni agro desert. lib. 11.* vbi protulit hęc verba; [Nota hanc legem contra fratres, qui fecerunt se in instrumentis emptionum tantummodo nominari, & postea prædia fecerũt in Catastro cõscribi eis, & fratribus, & sic cõmuniter tributa sunt soluta, nam per hoc est fratribus dominium acquisitum, sicut ipsis, quos tenor instrumenti designat.] Hactenus Bart. quem nonnulli sequuti sunt, relati ibidem *in additionibus in littera B.* sequutus est etiã

2 Roman. *conf. suo 291. nu. 7.* vbi pro ratione considerat, quod quãuis descriptio de re alicuius eo ignorante, in Catastro meo, meo nomine facta, sequutaq; tributorum pro ea per me solutio in me illius dominium nõ transferatur, *vt C. de rei vendicat. l. sollemnibus, & l. si functiones, C. de donationibus.* tamen si in his ambobus scientia cum patientia domini cõcurrat; ex ijsdem ius in eius dominio me acquisiuisse, casus est apertus, *in l. censualis, C. eod. de donationibus.* His adde Cl. D. Menochium, *de præsumptionib. lib. 3. præsumpt. 56. cap. 21. & 22.* & eruditissimum D. Hectorem Felicium, *in suo eleganti tract. de sollemnit. cap. 11. num. 15.* Addo etiam Card. Tuscum, *Concl. sua 313. num. 11. in littera S.*

3 Confert hic mirum in modum, quod docuere communiter interpretes, quod tunc societas, & communio minimè inducta cẽsetur, quando alter ex socijs, siue fratribus bona ab eo empta non describi fecisset in Catastro cõmuni, sed ad proprium Catastrum dumtaxat ipsiusmet ementis, ita Cl. Menoch. *conf. suo 12. num. 15. lib. 1.* inquiens, quod sicut, quando bona fratrum sunt omnia descripta ad Catastrũ commune, præsumuntur communia, & communi nomine acquisita; ita à sensu contrario Catastrum proprio nomine factum societatem non initam demonstrat, ibiq; nonnullos concordantes adducit; Menochium sequutus est in terminis D. Ioseph Ludouic. *Concl. sua 53. pag. mihi 129. versic. Tertiadecima conectura est.* vbi pulchrè. Satis.

Diuisio Bonorum an ex Libris æstimi possit apparere?

QVAESTIO IX.

1 DIuisionem bonorũ ex Libris Aestimi, seu Catastri, (vt nostri vocant) constare posse, satis apertè post Alex. *cons. 92. num. 6. in secundo.* testatus est Cl. Mascard. *de probationibus, concl. 527. num. 13.* quem consulas.

2 Nec sanè mirum, sicut enim commune Catastrum arguit societatem esse contractam; ita ex diuerso Catastrum proprium profert non esse contractam societatem; sic post Roman. & Menoch. Card. Mantica, *de Tacitis, & ambig. lib. 6. tit. 10. num. 19.*

Miscellanea quædam non spernenda in materia librorum Aestimi.

1 PEr librum publicum æstimi, seu Catastri, in quo sũt descripta bona testatoris, & suo nomine deleto per mortẽ, & eius loco adscriptis nominibus suorum filiorum, ac hæredũ, probatur dicta bona fuisse dicti testatoris quo ad possessionem, & dominium, stante quod non appareat prius scripta ad æstimum alterius, & stante in loco, statuto pęnali cõtra possidentes bona, & non ponentes ad suum æstimum. Sic post Socin. & alios D. Simon de Pretis, *de Interpretatione vltimarum voluntatum, lib. 5. pag. mihi 555. num. 359.*

Librum

2 Librum Catastri exhibere tenetur, qui super eo suam intentionem fundat. ita Lanceilot. Gall. *cons. suo 112. num. 1.*

3 Aestimum est causa finalis collectādi. idem Gallia *d. consilio 112. num. 3. & num. 20. & 21.*

4 Liber æstimi quoad tertiam personam facit præsumptionem. Bald. *in l. quidam in suo, ff. de conditionibus institutionum.* Alex. *in l pretia rerum colum. 2. ff. ad leg. Falcidiam.* Socin. *consil. 89. num. 12. in 1. cum concordantibus deductis per Ioannem Bottam cons. suo 86. num. 21.* Sequitur etiam Pancirol. *consil. 189. num. 20.* & Cephal. *cons. suo 458. num. 73. versic. sed quoad tertium.*

5 Quinimmo quoad personas in eo descriptas omnimodam probationem facit, Rol. à Valle *consil. 4. num. 15. in secundo.* Cephal. *cons. suo 246. num. 7.* Bursat. *cons. 16. num. 35.* & Botta post alios relatos *d. cons. 86. num. 21.*

6 Libris Catastri credi debet, quando per testes probatur consuetudinē sese habere, quod talibus fides adhibeatur. Herculanus post alios
7 *in suo resp. pro Serenifs. Hetruriæ Duce nu. 352. & 53.* vbi etiam subdit, quod probatio scripturæ, etiā aliàs imperfectæ, potest à consuetudine validari.

8 Qui semel in æstimo se describi fecit, non potest ampliùs contrauenire. Grat. *cons. suo 61. num. 6. volum. 1.*

9 Solutiones Collectarum factæ ciuitati, aut clero, pro aliquo prædio, ad denotandum soluentem fuisse illius rei dominum, vel possessorem, alio non docto, non probat nec dominiū, non possessionem, pariunt tamē repetitionem soluti ab illo, qui illius rei possessor est. Casus est *in l. sollemnibus, C. de rei vendicat. in l. si pater, C. de act. empt. & in l. si functiones, C. de donationibus.* vbi deciditur, ex hoc non colligi donationem ex parte domini, quia sciuerit illum soluere functiones ipsas. sequitur hoc idem Cl. D. Pereg. *de Fideicommissis artic. 44. num. 8.*

10 Standum est æstimo facto de voluntate partium. Bald. *in d. l. censualis, C. de donationibus,* sequitur Rolan. *d. consil. 4. num. 16.* & M. Ant. Maceratens. *Variarum resolut. lib. 2. cap. 43. num. 19.* Addo Alexand. *consil. 92. col. fin. in 2. & cons. 1c. colum. fin.*
11 *volum. 4.* vbi subdit æstimum illis præiudicium inferre, qui descriptioni dicti æstimi consenserunt.

12 Aestimum solet fieri parte non citata. ita Soc. *consil. 205. versic. 3. eadem conclus. in 2.* sequitur Rol. *d. cons. 4. num. 18.*

13 Aestimum non potest mutari, quando est imposita collecta, & eius solutio est iam destinata collectoribus, & nisi bona æstimanda ponerentur in alio æstimo. Sic post alios Preteus *consil. 119. num. 26. in 1.*

14 Immunitas à collectis probatur ex libris æstimi, si ibi non reperiatur descriptus grauād. Sic omnium elegantissimè post plures relatos Bursat. *cons. suo 186. num. 18. in 2.* qui post Ioannē de Amicis *cons. suo 186. num. 19.* subdit, quod li-
15 bris ipsius æstimi hodie plenè creditur, & q; non sint subscripti ab aliqua publica persona.

16 Liber æstimi probat scriptos in eo esse ciues. Sic post alios Cephal. *consilio suo 246. num. 7. in secundo.*

17 Liber æstimi etiam à Notario publico receptus, habēsq; sollemnia à iure requisita ad esse scripturæ publicæ, & authēticæ, non nocet nisi recognoscentibus, & his, qui consenserunt ipsius descriptioni. Sic post plures relatos Cacheran. *consil. suo 34. num. 24. cum duobus sequentib.*

18 Libro antiquo æstimi statur quoad fines, & latitudines prædiorum. Gulierm. Guidobon. *Aduocat. sua 104. num. 9.*

Et hęc in hac materia sufficiant, & latius per Nicolaum Festas. *in d. suo tract. de æstimo, & collectis.* Et per Card. Tuscum *Concl. sua 128. in littera C.* vbi Catastrum quid sit, & contineat, & an prober, omnium elegātissimè disceptatur, eum consulas: ne ex scriptis scripta conficiam, adeundus idem *Concl. sua 674. & 675. in littera E,* vbi latè de hac materia, & *Concl. 345. in littera L.*

Notabilia quædam in materia Librorum Rationum.

1 Librum debitoris producens suspectus est, quod eū subtraxerit. Barbatias inter alios *cons. suo 4. num. 1. in tertio.*

2 Liber creditoris non probat contra tertium. Surd. *decisione sua 312. num. 1.*

3 Libris antiquis de nobilitate creditur. Turret. post alios *consil. 14. num. 15. in primo.*

4 Liber aut saldus in eo approbatus per aliquem, non potest amplius per eum improbari. Hippol. Riminal. post alios *cons. suo 665. nu. 1.*

5 Libri inspectione rem non esset emphyteuticam probatur, in quo res emphyteuticæ describi solent, si ibidem descripta non reperiatur, negatiua enim ita probatur, maximè si in libro res aliæ contiguæ descriptæ reperiantur. pulchrè Hector Felicius *Allegatione sua Iuris 13. num. 6. & 7. parte 3.*

6 Libro fratris administrantis bona hereditaria credendum est. M. Brunus post alios *consilio suo 128. num. 5.*

Libris publicis fides est adhibenda. Rutger. inter alios *cons. suo 6. num. 25. in 1.*

7 Libri Comitum, qui fuerunt legales, & nobiles, veritatem præsumuntur continere. Riminald. iunior *cons. 379. num. 23. in quarto.*

8 Liber Pontificalis est authentic. & probat; idem in alijs libris, quibus Ecclesia Romana vtitur in ceremonijs, & ordine Sacramentorū & diuinorum officiorum. Mohedan. *decis. 5. de fide instrument.*

9 Cuicumque libro priuato, accedente probabilitate, fides adhibetur; sic præcisè post plures relatos, D. Mascard. *Concl. sua* 670. num. 4.

10 Aetas an probetur ex scriptis, & libro parētum, amplissimè docuerunt Cl. Menoch. *de Arbitrarijs lib. 2. Cent. 2. cas. 116. nu. 4. cum sequentib.* & D.

& D. Mascard. *Conclus. sua* 670. *per totam*. His accedunt P. Aemil. Verral. *decis. sua* 314 *num*. 3. & Viuius *decis. sua* 184. *nu*. 3. vbi subdit ita aliàs fuisse decisum de anno Domini 1583. in Regia audiētia Apuliæ. Addo Card. Tuscum *Concl*. 346. *num*. 31. *in littera L*.

11 Aetas ex libro natiuitatis sufficienter probatur Viuius post infinitos adductos *d. decis*. 184. *nu*. 15. Addo Vincent. de Anna *Sing. suo* 379. vbi ita meminit decisum anno Domini 1568. in sacro Regio Consilio.

De hac eadem materia, an, & quomodo probetur ætas alicuius, differit etiam Illustriss. Card. Tuscus *Concl. sua* 340. *per totam vide per eum in littera E*.

12 Liber rationum personæ ecclesiasticæ probat ipsam esse personam ecclesiasticam. Mascard. *Concl. sua* 977. *nu*. 13.

13 Libri rationum pro publicis adeo habiti, vt differenter iudices eis vtantur, pro publicis probant. Mascard. post Bald. & alios *concl. sua* 976. *numero* 56.

14 Statur iuramento hæredis libros confectos per defunctum ad eum non peruenisse, sed potest benè conuinci de mendacio. Sic post Aretinum *consil. suo* 119. Vrsill. in additionib. ad Afflictum *decis. sua* 274. *nu*. 4.

15 Libri non compaginati, nec habentes debita requisita, non carent suspicione. Gratian. *decis. sua* 137. *num*. 30. post Decian. *consil*. 100. *num*. 16. *in* 2. imò potius vocari possunt, vt vulgo dicitur, squartafogli, quibus non creditur, Bald. Ias. Stracha, & alij relati per Gratianum *dicto loco*, *numero* 3.

16 Libros Rationum, vel similes surripientes, & furti, & ad id, quod partis interest, tenentur, sic per *l. Paulus, vbi Bart. ff. de fall. l. qui tabulis, & l. eum qui emit, & l*. 1. *ff. de furtis*. P. Bimius *consil. suo* 91. *num*. 16. *vol*. 1.

17 Quando scribens esset homo fide dignus, & partitæ verificarentur, ei posset credi. Sic post Iason, Decium, Decian. & alios Turret. *consil*.

18 *suo* 77. *num*. 29. & 30. vbi hoc tamen remittit iudicis arbitrio *in* 2.

19 Debito soluto qua actione chirographum repetatur, vide Iacob. Schultes, *q. sua* 8. *lib*. 1.

20 Libri Curiarum, Ciuitatum, Episcoporum, vel aliorum præsidentium, si scribantur manu priuata, an & quando probent? videndus Bal. *in l. exemplo, C. de probat*. vbi latissimè.

21 Libros rationum si quis vidit, nec contradixit, fidem eorum approbasse censetur. Clar. D. Farinac. *decis. sua* 845. *nu*. 3.

22 Infinita alia deducuntur, in hoc proposito perillustr. Card. Tuscum *Conclus. sua* 346. *in littera L. per totam*.

23 Apocha manu Cardinalis subscripta, vi statuti Vrbis Romæ, *cap*. 83. *lib*. 1. vigorem obtinet publici instrumēti, & exequutionem paratam habet Clar. Farinac. *decis. sua Rotæ Romanæ in Nouiss. decis*. 272. *num*. 1.

24 Scripturæ factæ in vna Ciuitate, in qua illis adhibetur fides, est etiam fides adhibenda in alia ciuitate, in qua producitur Rota Genuensis, *decis*. 38.

Regulæ quædam singulares in materia librorum Mercatorum.

1 Liber Mercatorum postquam est spoliatus, & redactus in alium librum non potest amplius accomodari, ita Do. Farinac. *consil. suo* 18. *num*. 3. & 4. *cum sequentibus*, vbi etiam docet, quot regulariter requiratur ad hoc, vt partitæ librorum ipsius mercatoris possint stornari, vt illius verbis vtar, & accomodari.

2 Mercator, qui mandante meo debitore mihi soluit, vel promittit, etiamsi mandans cedat foro, cogitur nihilominus is, qui litteras acceptauit, soluere; Surd. post alios *consil. suo* 528. *nu*. 14. *in quarto, idem sub num*. 15. vbi docet etiā, quod repetitio non datur ei, qui soluit pecuniam de mandato mercatoris ob sequutam decoctionem mandantis.

3 Mercatorem delegans, quem scit breui decocturum, vel fugam abrepturum, non liberatur propter dolum, sic post Bald. *in l. si cum dotem, §. mulier, il primo, ff. solut. matr*. Ang. Castrens. Alex. & alij, P. Surd. *d. consil*. 528. *num*. 8.

4 Libri Mercatorū in statu ecclesiastico probant vsque ad summam ducatorum 20. Paulus III. *Bulla* 47. *quæ incipit, Dudum*, & Pius IIII.

5 *Bulla* 59. *quæ incipit, volentes*, disponit, vt probent vsque ad 30. Refert Zerola, *in sua praxi in verf. libri, seu catastica, in fine*.

6 Iuramēto Mercatoris ex forma statuti standum est, si sit persona legalis, bonæ conditionis, & famæ: ita Seraphinus *de iuramenti priuileg. suo* 1. *num*. 33.

7 Litteræ, quę mittuntur inter Mercatores, habent vim publicorum instrumentorum. Cardinalis Zabarella *consil. suo* 153. *numero* 1. Rota Genuens. *decis. sua* 142.

8 Liber Mercatoris qualitatem mercium probat contra Mulionem culpę reum. Crauet. *consilio* 369. *num*. 20.

9 Scripturæ Mercatorum, an etiam probent, differit Card. Tuscus *Concl. sua* 77. *in littera S*. vide per eum.

De Libris Annalium.

1 Libris Annalium creditur, quatenus recepti sunt in iure. Gratus *consil*. 9. *nu*. 7. *vol*. 1.

2 Liber Annalium, in quo narratur Ecclesiā fuisse à suis antecessoribus fundatam, probat ius patronatus. Gratus *d. responso*, 9. *nu*. 6.

3 Sic etiam libris Historiarum creditur, maximè in factis antiquis, quando historiæ nō sunt reprobatæ. Sic præcisè post glos. *in cap. placuit*, 16. *distinct*. D. Vldericus Zasius *consil. suo* 16. *nu*. 1. *vol*. 2. Addo Clar. Farinac. *decis. sua* 18. *nu*. 2. *Centuria* 7. *Rotæ Romanæ*, vbi pulchrè.

4 De materia autem librorum ipsarum Historiarum

riarum adeo doctè, & eleganter disceptantur duo iuris Luminaria Magna Mascar. *Concl.* 287. & Illustr. Card. Tuscus *Conclus.* 139. *in littera H.* vt nil aliud superaddi posse, vt vnusquisque fateatur, necesse sit, ad eos Lectorem remitto; ad eumdem, idem Card. Tuscus *Conclus.* 346. *num.* 16. *in littera L.* vbi regulam proponit, quod per librum Historiarum, & Annalium probatur ius patronatus.

De Libro Principis.

1 Liber Principis an probet? Videndus Card. Tuscus *Concl.* 343. *in littera L*, vbi pulchrè.

De Libris Collegiorum, & Tribuum.

1 Libris Collegiorum, ac Tribuum plenam adhiberi fidē firma pro regula; licet enim propriè publici dici nequeant, cum ex priuatis
2 personis hæc collegia tantùm constent; quia tamen huiusmodi sunt, vt potentia, singuli Senatores existant, quum ex ijs Senatores eligantur, vt Mediolani, Coloniæ, Venetijs, & alibi moris est, quasi publicam videntur constituere personam; & sic horum libri plenè probāt; Sic præcisè docuit Rutger. Rulanth. *de Commissionibus, lib.* 5. *cap.* 10. *nu.* 6.

De Libris alicuius Magistratus, seu Senatus.

1 Libros Senatus, seu Magistratus, in quibus illa, quæ Senatus agit, comprehenduntur, contra subditos plenè probare, non est dubium.
2 Si autē Senatus ipse producat, similiter probant, præsertim in antiquis, ex ea ratione, quod in Senatu semper præsumitur multitudo testium; sic post Castrens. & Iason: docuit præcisè Do. Rutger. Rulanth. *de Commissionibus lib.* 5. *cap.* 6. *num.* 8. vbi subdit anno Domini 1577. de mense Octobris ita iudicatum.
3 Eādem vim obtinent libri Missiuarum alicuius ciuitatis, continentes litteras ad alios missas. Sic præcisè idem Rulanth. *præcitato numero octauo.*
4 Parem ferè naturam habent libri, in quibus pœnæ, & multæ in causis criminalibus inscribuntur, (vulgò vocantur, Le Raspe.) eos enim probare pro Magistratu contra illum, qui punitus est, vel eius hæredem, dubio caret.
5 Sed an contra tertium merum imperium probent? maior est dubitatio; Rulanth. *præcit.*
6 *cap.* 6. *num.* 10. opinatur, quod non, maximè si de possessorio tractetur, vbi instrumenta non facilè ad probationem admittuntur.
7 Si autem priuatus priuatum ratione criminis aliquando punitum probare vellet, tunc eos ad probandum vires habere arbitratur; & latius, vt per eum, quem consulas.

De Libris Iudicialibus.

1 Libri Iudiciales, in quibus actus voluntariæ iurisdictionis, insinuationis donationum, dationum tutelarum, & generaliter omnia, in quibus iudicis decretum interponitur, inscribuntur, siue à Magistratu, siue à priuato producantur, plenè probant. *cap. scriptura, de fide instrumentorum, l. publicati, & ibi Doctores, C. de testamentis, & l. fin. C. de re iudicata*, ex ea ratione, quod
2 in iudicio semper præsumatur adesse multitudo testium; sequutus est præcisè Clar. D. Rutger. Rulanth. *de Commissionibus, lib.* 5. *cap.* 6. *nu.* 14. *&* 15. vbi subdit ita multoties resolutum.

De Libris Feudalibus.

1 Si Dominus hisce libris feudalibus contra extraneum volentem eximere vasallum vtatur, rectè id agere posse firma fit Cōclusio; Rutger. Rulanth. *de Commissionib. lib.* 5. *c.* 6. *nu.* 13.
2 Hi libri in antiquis accedentibus maximè alijs coniecturis plenè probant. Rulanth. *ibid.*
3 Si Dominus iisdem libris contra vasallum vtatur, plena ex ipsis oritur probatio; Sic post Molinæum, & Zasium Rulanth. *d. nu.* 13.
4 Vasallus eos etiam contra priuatum efficaciter adhibet. Rulanth. *sub num.* 14. Sed hæc breuiter tetigisse sufficiat. Latius aūt de hac materia differit Molinæus *in suas Consuetudines Parisiens. tit.* 1. §. 8. *vide per eum*. Addo Gud. Papæ, *quæst.* 59. *num.* 4.

De Libris Collectarum.

1 Illud, quod apparet obseruatum per annos 10. per libros collectarum, debet in futurum quoque obseruari. Sic præcisè post alios Do. Vrsill. in additionibus ad Afflict. *decis. sua* 303. *num.* 7. *quem consulas.* Videndus quoque D. Monald. *consil. suo* 11. *per totum, vol.* 1.
2 Collectas autem fuisse solutas quando, & qualiter probetur, differit inter alios Clar. Mascard. *de probationibus Concl.* 316. ad quem etiam se remittit Card. Tusc. *Concl. sua* 450. *in littera C.*
3 De materia ista Collectarum amplissimè idem Card. Tuscus *Conclus. sua* 447. 448. 449. *&* 450. *in littera C.* disceptatur, eum consulas. Sat enim loca tetigisse.

De Libro Datariæ.

1 Librum Datariæ nullam fidem facere, cum sit liber priuatus, tenuit aliàs Rota Romana, in vna Pampilonensi pensionis, coram bonæ memoriæ Bubalo, teste Farinac. *in suis decisionibus Rotæ Romanæ decis.* 594. *num.* 2. *versic. neque obstare*; quod quidem eo magis posset procedere, quando in eo adesset incertitudo, *argumento, l. duo sunt Titij de testamentaria tutela, & l. non hoc, C. vnde legitimi.*

Contra-

2 Contrariæ tamen sententiæ adhæsit idem Clar. Farinac. inter ceteros *d.decis.num.3.* docet enim ibi, quod cum liber ille sit per officialem ad id deputatum conscriptus, vtique plenam fidem facit, quando tamen est recognitus, ad notata per Bart. *in l.argentarius, & in l.quadam, de edendo, & in l.Titia textores, de leg.1.*

3 Quod etiam sensit Rota in eadem Pampilonensi coram Reuerendissimo Patre D. Gipsio anno 1585. & 1586. & in causa Cartaginensi 11. Maij 1592. coram Reuerendissimo Penia. Latius vide per eumdem Farinac.

Folium album quando valeat, & obliget, vel non?

Differit de hac materia Card. Tuscus *Concl. sua 409. in littera F.* vide per eum.

De Giornali, seu libro Diario.

SVMMARIVM.

1 *Giornale quid sit, definitur.*
2 *An fidem faciat, Doctores inter se contrarij extitere.*
3 *Affirmatiuam tenuere nonnulli.*
4 *Contrariam verò alij.*
5 *Author tuetur affirmatiuam, & num.6.*

De Giornali.

1 Giornale est protocollum, ex quo liber ipsius mercatoris, seu Codex formatur, atque conficitur. sic præcisè, & eleganter subtilis Alciatus *lib.6. responsorum consil.64.num.5. cum seqq.* sequitur Rota Genuens. *decis.123.nu.6.*

2 An autem ipsi regulariter fides adhibeatur, non est eadem omnium Scribentium sentẽtia.

3 Affirmatiuam enim tenuere Berous *consilio 87.num.46.vol.3.* & D. Ioseph. Ludouic. *Conclus. sua 29. pagina mihi 74. col.1. versic. amplia 38.* Addo Gratum *consil. suo 12. num.69. vol.1.* qui subdit hunc librum Bononiæ absque alio approbatum esse, id quod etiam sequutus est Card. Tuscus *Conclus. sua 346. nu.11. in littera L.*

4 Contrariæ autẽ opinioni adhæsit Rotæ Genuens. *decis. sua 2. num.27.* vbi nonnullos concordantes deducit.

5 Ego autem à priori minimè recedendum diiudico; arbitror enim, quod si libris ipsorum mercatorum regulariter fides adhibetur, prout loco suo satis abundè conclusum fuit; quod multo magis adhibenda sit fides ipsi Giornali, ex quo libri ipsi conficiuntur.

6 Præterea cum ipsum Giornale sit tamquam protocollum, vbi negatur rationem esse perfectam, debet ad illum recurri, & edi, sicuti dicimus de ceteris originalibus, vt habetur *in l.Sempronius, ff. de legat. secundo,* & sequitur Alciat. *dicto consil.64. num.6.* ergo ipsimet absque dubio fides adhibenda est.

De Scartafacijs, seu Memorialibus.

SVMMARIVM.

1 *Scartafacium quid sit, definitur.*
2 *Scartafacio non adhibetur fides.*
3 *Ratio.*
4 *Amplia, vt nec contra ipsummet scribentem.*
5 *Fundamentum, & num.6. & 7.*
8 *An scriptura Mercatoris facta in suo libro ad fauorem alterius reuocari possit, dubitatur?*
9 *Author proponit varios casus, de quibus, & num.10. cum sequentibus.*
14 *Quædam opinio Clar. Menochij in cons. suo 296. num. 93. cum seqq. deducitur.*
15 *Afferuntur rationes, quibus ipsamet opinio fundatur, & num.16. & 17.*
18 *Eam tamen damnat, atque improbat Author.*
19 *Fundamentum.*
20 *Resoluuntur considerationes Menochij, vsque in finem.*

De Scartafacijs.

1 Scartafacium nil aliud est, quam id, quod memoriæ seruandæ causa ab ipso mercatore conscribitur, vt inter alios tradit Clar. Menochius *consil. suo 296. num.91. & 95.*

2 An autem ipsi regulariter fides adhibenda sit, rem paucis perstringendo, conclude pro negatiua. Sic præcisè D. Iason *in l.admonendi, nu. 81. in fine, ff. de iureiurando,* vbi concordantes adducit Bald. Castrens. Alex. Rom. ac alios, *& in Repetitione eiusdem legis, num.115. versic. secundo limita,* sequutus est post plures alios relatos Clar. Menoch. *d.consil.296.nu.28. & 29.* vbi reddit rationem dicens: nam hæc Scartafacia sunt quidam libri sine ordine confecti, atque conscripti, quibus non creditur.

3 (rationem)

4 Amplia, vt nec etiam contra ipsummet scribentem, ex ipso scartafacio oriatur probatio; Hector Felicius in simili post plures relatos, *Allegatione sua 18. num. 2. lib. 1.* id quod tali ratione ad viuum demonstratur.

5 Non plus probat Scartafacium, seu memoriale, quam confessio facta absente parte. Sic post Bald. *in Rubr. C. de constituta pecunia.* Do. Menoch. *d.cons.296. nu.75. & num.94.* vbi pulchrè. Cogita.

6 Cum autem cõfessio facta absente parte ipsi confitenti minimè noceat, ab eoq; reuocari libere possit, *l.certum, §.si quis absente, de Confessis,* idem dicendum est, de scriptura facta in memoriali & Scartafacio; ac proinde patet ex ipso Scartafacio nullam fidem promanare contra ipsummet Scribentem. quam quidem opinionem sequuti sunt plurimi, quos refert, & sequitur Modern. *in suas Consuetudines Parisiens. tit. 3. gl.1. §.8. num.20.*

7 Conferunt hic mirum in modum, quæ supra de libris rationum in genere latè deduximus

mus, *sub num. 128. cum sequentibus*; ibi dicta lector perlegat. Contra tamen vrgere videntur scripta per Rotam Genuensem, *decis. sua 96. per totam*, vbi concludit, quod debitor summæ per abacum super fogliaccio, seu appapiru, non scripta partita ad formam libri tenetur, licet ad reddendam rationem fogliaccia, seu appapirus non admittatur, sed exhibendi sint libri.

8 Sed pulchra (pro coronide huiusce materiæ) excitari potest hic quæstio, & est, an scriptura mercatoris facta in suo libro ad fauorem alterius reuocari possit?

9 Pro huius quidem difficultatis clariori resolutione ac intelligentia, nonnullos casus, qui de facili in praxi contingere solent, distinguendos esse reor.

10 Primus quidem est, quando in libro rationum principali, & Codice suo magistrali scripsit mercator mandato Sempronij, se aliquid debere, solutumq; esse Aloysio puta, qui absens est; Hoc in casu statim, ex quo id scriptũ est à mercatore, non potest amplius reuocari, & ob id probat is liber ad fauorem Aloysij, sic præcisè post Ioannem Andream, Castrensem, Iasonem, Rotam Romanam, Crauettam, ac alios. Clar. Menoch. *d. consil. 296. num. 90.*

11 Secundus principalis casus est, quando in libro, qui Giornale appellatur, seu in Scartafaccio, quod memoriæ causa a mercatore conscribitur, vt supra diximus, mercator ipse scripsit, mandato Mæuij se aliquid debere, solutumq; esse Aloysio absenti; & is Aloysius nõdum sciuit, nec acceptauit promissionem, & scripturam illam; & dubitatur an hæc scriptura, si non est à mercatore scribente reuocata, probet contra eum ad fauorem ipsius Alyosij; & concludendum est probare; ita post Decium, Crauettam, & alios D. Menoch. *d. consil. 296. num. 91.*

12 Tertius adducitur casus, & est, quando in Scartafaccio, & memoriali scriptũ est aliquid pro Aloysio absente, & is Aloysius nondum sciuit, nec acceptauit; an licitum sit ipsimet mercatori, quod scripsit, postea reuocare? & pro affirmatiua conclusio firmãda est; sic post Crauettam, Rotam Romanam, ac alios Do. Menoch. *d. consil. 296. num. 92.*

13 Postremus casus est, quãdo in Scartafaccio, & memoriali scriptum est, vt supra pro Aloysio absente, qui sciuit ita scriptum, & acceptauit expresſè, & dubitatur, an liceat hoc casu ipsi mercatori, quod scripsit, postea reuocare.

14 Clarissimus vir, & numquam satis laudatus D. Menoch. *d. consil. 296. num. 93. cum duobus seqq.* concludit pro affirmatiua.

15 Mouetur, quia ex parte mercatoris scribentis non affuit ab initio perfectus consensus; quod voluerit verè soluere, cum id tantùm annotauerit in ipso Scartafaccio, & memoriali causa memoriæ, vt deinde deliberaret, an deberet soluere, vel non; & ideò cum in libro magistrali non transtulerit scripturam, & promissionem illam; dicitur facti pœnituisse.

16 Considerat præterea, quod scripta in memoriali, & Scartafaccio possunt cassari, variari, & reuocari, vt aliàs dictum fuit.

17 Accedit tertio loco secundum eum illa iuris consideratio, quod scriptum in memoriali mercatoris, nil plus operatur ad fauorem absentis, quam confessio extraiudicialis, quæ quidem confitenti non præiudicat, & quandocumque reuocari potest, *ad l. certum, §. si quis absente, de Confessis*. Hæc, sed longè latius, & elegantius pro sua opinione deduxit Clarissimus Menochius.

18 Mihi tamen (vt quid sentiam libere loquar) opinio ista Domini Menochij viri alioquin Clarissimi, ac Iurisperitorum nostri temporis facilè principis, non satis probatur; Arbitror enim ego in hac hypothesi non esse licitum ipsi mercatori, quod scripsit mandato Titij ad fauorem puta Aloysij, qui sciuit ita scriptum, & acceptauit expresſè, postea reuocare.

19 Moueor, nam ipsemet mercator, qui mandato Titij (repeto) se aliquid debere, solutumq; esse Aloysio absenti scripsit, qui tamen Aloysius sciuit ita scriptum, & acceptauit expresſè; spopondit ipsimet Aloysio se soluturum quantitatem conscriptam, & fassus est se illius esse debitorem, ergo in præiudicium ipsiusmet Aloysij, cui iam dicta promissio facta fuit, non licet ipsi amplius pœnitere, aliàs ipsemet Aloysius remaneret delusus, crederet n. absque alio ab ipsomet mercatore se quantitem debitam consequuturum, & tamen res aliter se haberet?

20 Qua opinione sic firmata non officiunt contraria.

21 Ad primum enim respondetur negando, quod ab initio non affuerit ex parte Mercatoris scribentis perfectus consensus, quod verè voluerit soluere, nam imò affuit; nec officit, quod id tãtùm annotauerit in ipso Scartafaccio, & memoriali causa memoriæ, vt deinde deliberaret, an deberet soluere, vel non quia negatur pariter, quod id in ipso Scartafaccio annotauerit, vt deliberaret postea, an deberet soluere, vel non; nam id annotauit dumtaxat memoriæ seruandæ causa, animo postea registrandi in Codice ordinario, seu libro magistrali, & si id postea non egit, non debet hoc tamen præiudicare ipsimet Aloysio creditori, cui iam promissio facta fuit.

22 Non officit secũdum, dum dicebatur, quod scripta in memoriali, & scartafaccio possunt cassari, variari, & reuocari; quia supradicta minimè procedunt, quando is, ad cuius fauorem scriptum est, sciuit, quod scriptum fuit, & acceptauit expresſè.

23 Ad vltimum respondetur, ita ipsum retorquendo.

Scriptu-

Scriptum in memoriali mercatoris idem operatur ad fauorem absentis, quod confessio extraiudicialis, ex sententia Menochij.

24 Sed cōfessio extraiudicalis. parte tamē præsente, & acceptante, adeo plenè probat, & contra scribentem fidem facit, vt nequeat amplius postea reuocari, ad latè tradita per Clar. Mascard. *Conclusione sua 346. per totam*: ergo & hæc. Satis.

Bulletinum, quod fit pro peste, vel aliqua alia causa, an probet?

1 PRo resolutione videndus Dominus Mascardus *Concl. sua 247. & 248.* vbi an, & quo modo bulletinum ipsum probet aliquem non esse de peste suspectum, eleganter etiam edisserit, ad eumdem Mascard. se remittit quoque Illustr. D. Card. Tuscus, *Conclus. sua 133. in littera B. pagina mihi 597. col. 1 ferè in fine.*

De Schedulis, breuis sed elegans disceptatio.

SVMMARIVM.

1 *Schedula varijs modis accipitur, & num. 2. 3. & 4.*
5 *Schedulæ aut sunt obligatoriæ, aut liberatoriæ.*
6 *Obligatoriarum aliæ ordinariæ, aliæ verò extraordinariæ.*
7 *De ordinarijs agit author, & num. 8.*
9 *Quæ sint extraordinariæ, docet idem author, & numero 10. & 11.*
12 *Liberatoriæ Schedulæ quę sint declaratur, & nu. 13. 4. 15. & 16.*
17 *Schedula Bancharia habet vim solutionis.*

1 Chedula, quā aliqui sine aspiratione scribunt, & quæ idem est, quod chirographum, & antipocha, seu apodissa. Ad tradita per Rebuff. *in suo tractatu de Chirographorum recognitione, num. 17.* multis varijsq; modis describi solet. Describitur enim primò, vt sit folium
2 chartæ, siue papyri nondum compactum, & ligatum, teste Plinio *libro 13. Historiarum Natural. capitulo 2.*

3 Alij schedulam ipsam putant tabellam, siue pagellam liliaceam, qua pro chartis priscos vti solitos Historiographi, & Poetæ tradiderunt. Quintilianus verò, & alij quamplures pro libris, monumentisq; litterarum eam capiunt, teste Catell. Cotta, *in suis memorialibus, in versic. Librorum.*

4 Rebuff. autem *dicto suo tractatu, num. 15.* accipit eamdem tam pro chirographo, quam pro alia scriptura priuata; & subdit, quod communis vsus scribendi detraxit illi elementa illa, S. & S. & scribit schedulam, & in hoc quidem sensu ipsammet, & nos accipimus.

5 Hoc præmisso. Sciendum modò est, quod ipsæmet Schedulæ, aut sunt obligatoriæ, aut liberatoriæ; obligatoriæ describi possunt, quod sint scriptura, qua quis se, aut suos ad aliquid dandum, vel faciendum obstringit, ac obligat.

6 In hisce autem aliæ alijs maiorem fidem, & authoritatem præstant, & hoc respectu diuidi possunt in ordinarias, & extraordinarias.

7 Quod autem ad schedulam ordinariam attinet, & regulariter paruam fidem facit; nisi sollemnitates, quæ præcisè in scriptura qualibet priuata desiderantur, in eadem intersint; &
8 ideo, vt probet, requiritur inter cetera, vt triū testium subscriptione munita sit; præterea de ea statuitur, quod de chirographo; aut enim debitor eam confitetur sua manu scriptam, & tunc plenam facit probationem; aut negat, & tunc aut talis scriptura habet subscriptionem testium, & facit semiplenam probationem; aut ea caret, nec potest fieri comparatio, & tunc nullam probationem, sed aliquale tantùm facit indicium. Sic præcisè post Lanfranc. *de probationibus, cap. 9. num. 54. & in additionibus* docuit Dominus Rutger. Rulanth. *lib. 5. de Commissionibus, cap. 12. in primis numeris, & præcipuè numero quinto.*

9 Extraordinaria verò schedula est, quæ inter mercatores paucis adhibitis sollemnitatibus fit; dantur enim plerūque inter eos paruæ tantùm schedulæ, quod habet hanc rationem, quia bona fides inter eosdemmet mercatores maximè attenditur, quod etiam apud antiquos Romanos obtinuisse verisimile est. Hinc de consuetudine huiusmodi schedulæ, siue chirographa in foro ipsorum mercatorum vim publici instrumenti habent.

10 Inter easdem etiam extraordinarias schedulas referuntur eæ, quæ testamentis à testatoribus adijciuntur, quæ licet omnibus requisitis destitutæ, plurimum tamen probant; & ratio est, quia non tantùm quod priuatæ sint, sed quod ipsi testamento sollemni, & perfecto tāquam pars adijciantur, perpenduntur, quibus & annumerandæ, quas pater inter liberos
11 in vim vltimæ voluntatis scribit, nam & eæ precisè ligant. *Authentica, & siue, vbi Doctores, C. de testamentis*, sufficit enim hoc casu in ipsis eiusdem patris subscriptio. Et hæc de schedula obligatoria.

12 Liberatoria autem dicitur ea tabella, in qua creditor se pecuniam à debitore accepisse fatetur, *l. 18. ff. de fide instrumentorum*, & vulgò dicitur quittantia, & ea in fidem factæ solutionis produci solet.

13 Huic vicina est apocha, qua debitor se pecuniam creditori persoluisse testatur.

14 Et quoad effectum, iisdem iuris regulis, quibus obligatoria, adstringitur.

15 Regulariter autem probat solutionem, si à tribus testibus sit subscripta, *l. 14. de solutionibus*,

bus, l. 2. C. de Apochis publicis, lib. 12. & l. super chirographarijs, ff. si cert. petat.

16 Vel si sit antiqua, vel si ab ipsomet creditore confessata; & hæc sufficiant.

Latius de hac materia, vide Rutger. Rulanth. *d. cap. 12.*

Sat nobis potiora retulisse.

17 Vnum adde dumtaxat, in dicta materia schedularum; & est, quod schedula bancharia habet vim solutionis. Clar. Farinacius post Bartolum, & Puteum, *decis. sua Rotæ Romanæ in nouissimis 285. num. 4.*

Et hic diu defatigatus, facto fine quiesco, ad laudem, & gloriā Dei, & Virginis Deiparæ.

Explicit Liber Quintus, & vltimus huius Tractatus nostri anno Salutis 1609. labentibus Kalendis Februarij, reuisus anno Domini 1612.

DE
ENVNCIATIVIS
VERBIS
TRACTATVS

Nouus, & Locupletiſsimus,

NICOLAO GENVA
PATAVINO I·C· CELEBERRIMO,
ATQVE CLARISSIMO AVCTORE;

Cum duobus indicibus, altero Quæſtionum, altero rerum, & verborum notabilium exuberantiſſimis;

Omnibus Iuris vtriuſque profeſſoribus admodum vtilis, ac neceſſarius:

Ab eodem Auctore SECVNDA HAC EDITIONE ſumma diligentia recognitus, compluribuſq; additamentis, & integris capitibus recenter adauctus, & illuſtratus.

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS, MDCXV.

Apud Rubertum Meietum.

De conſenſu Superiorum.

INDEX
QVAESTIONVM,
SIVE CAPITVM
in hoc Tractatu de Enunciatiuis Verbis contentorum.

IN PRIMO LIBRO.

IN SECVNDO LIBRO.

Finis Indicis Quæstionum.

Excellentissimi Dom. Leonidæ Turricellæ Vicentini Causarum Patroni in Patauino foro ex primariis ad Auctorem.

Epigramma.

OLim visa fuit res mira, quod esset Homeri
Ilias exiguo tegmine clausa nucis:
At magis hoc mirum est. Doctrina scrinia, legum
Thesauros paruus continet iste liber:
Hoc Genuæ virtutis opus. Debetur Homero
Ilias? At Genuæ non minus istud opus:
Ille suo quantum celebratur carmine, tantum
Legibus iste suis non sine laude viget.

INDEX

RERVM, ET VERBORVM

Quæ in his Libris de Enunciatiuis Verbis continentur,

D

Donatio

INDEX.

E

 finalis.

Enun-

G

H

I

L

uerba

M

N

O

Pactum

P

R

S

Scriptum

INDEX.

Verba

INDEX.

INDEX.

FINIS.

ENVNCIATIVIS VERBIS TRACTATVS

D. NICOLAI DE PASSERIBVS A IANVA, I. C. PATAVINI.

Liber Primus.

QVAESTIO PRIMA.

Quæ sint Verba Enunciatiua.

SVMMARIVM.

Cturus, Diuino numine patrocinante, de Verbis enunciatiuis, prius pro ipsorum intelligentia ad eorum definitionem deueniendũ est: omnis enim, quæ à ratione suscipitur, de aliqua re
1 tractanda institutio debet à definitione proficisci, vt intelligatur, quid sit id, de quo disputatur secundum Cagnolum *in l. omnis definitio. num. 4. de reg. iur.*

Definiuntur igitur Verba enunciatiua, si tamen rectè definiri possunt, vt sint quoddã
2 Prohęmium, vel præambulum, in quibus nõ sistit voluntas, sed transeunt, seu per se non stant, & non sunt ipsa dispositio: ita descripsit hæc verba primus omnium Bald. *in l. 1. sub nu. 91. C. de fals. caus. adiect. leg.* eum sequuti sunt communiter dd. Monachus *in cap. si Papa num. 1. de Priuileg. in 6.* Alexand. *consil. 82. num. 21. in 3.* Paris *consil. 77. num. 34. in 3. & in l. ex hac scriptura, num. 7. de Donationibus,* Riminald. sen. *consil. 164. nume. 15. in princip. & 600. nu. 8. in 3.* Rimin. iun. *consil. 23. num. 195. & consil. 84. num. 19. in pr. iden in consil. 113. num. 26. in secundo, in 382. num. 27 in quarto, in 619. nu. 45.* vbi adducit Socinum, & alios. *in 670. num. 2. in 6. & in 819. num. 8. in 7.* Aldobrand. *consil. 27. num. 42.* Marcabrun. ab Anguill. *consil. 29. num. 21. 38. & 71. in pr.* Bursat. *consil. 151. nu. 44. in 2.* Petra *de fideicom. quæst. 11. num. 626.* Simon de Prætis *de interpretatione vlt. volunt. lib. 2. solut. 3. num. 18. pag. 156.* & Illust. D. Card. Mantica *de Tacit. & ambig. conuent. lib. 2. tit. 6. num. 1.*

Sic etiam tenuit Rota Genuens. *decis. 37. nu. 6.* & Neap. teste Afflicto *decis. 83. num. 1.* & hæc definitio, seu descriptio est communiter recepta; quam sequitur quoque D. Marta Neapolitan. *in l. 1. artic. 3. num. 9. ff. de operis noui nunciatione pag. 42.*

3 Verum Soc. iun. *in d. l. ex hac scriptura sub nu. 1.* damnat, & rectè meo iuditio, hanc Bal. definitionem, inquit enim, quòd huiusmodi verba possunt reperiri & in medio, & in fine dispositionis; qualia videntur adesse in l. ex his verbis, C. de test. milit. & sic non erunt prohęmium, vel præambulum. Eam quoque sic reprobat nouissimè Polydorus Ripa *de Actis in mortis articulo, cap. 82. nu. 2. & 3.* qui quidem Ripa. *sub nu. 4. & 5.* inhærendo definitioni ipsius Bald. ommisit illa verba dicẽs; quod

verba enunciatiua sunt illa, quę nō stant per se, sed in aliud transeunt, quòd non est verbum principale orationis. Hoc idem quoq; sequi visus est Ioãnes de Castillos *Quotidianarum controuers. iur. cap. 26. num. 73.* vbi infinitos concordentes deducit.

4 Quamobrem aliam horum verborum definitionem tradit ipsemet Socinus cit. loco dicens: quòd Verba enunciatiua dicuntur ea, quę in aliqua dispositione posita secundum eorum sonum dispositionem aliquam nō inducunt. Hanc eandem approbat Seraphinus de Seraphinis *de priuileg. iuramen. priuil. 92. num. 4.*

5 Aliter hæc verba describit Michael Craff. *lib. 2. sententiarum art. incipit Acquisitio hæred. quæstio. 7. nu. 12. in fine*, dum dicit, quòd hæc verba sunt prædicati, vel subiecti determinatio, sine qua nihilominus illa certum disponerent.

6 In prædicato potest afferri exemplum, veluti si dicatur. Ego perennem precor fęlicitatem excellent. M. Anton. Peregr. Equiti, & consiliario Serenissimæ Reipubl. Venetę, hęc verba, Equiti, & Consiliario, &c. sunt determinatio prædicati, sine qua verborum additione nihilominus quid certi disponeretur, quia sufficit dicere; Ego precor felicitatem excellentiss. D. Marc. Ant. Peregr.

7 In subiecto verò ita potest exēplificari, vt, Ego filius spiritualis pręfati excellent. M. Anton. peto à Caio centum; ista verba, Filius spiritualis, &c. sunt determinatio subiecti, sine quibus verbis certum quid disponitur.

8 Et huic descriptioni vr̄ assentire Schard. *in suo Lexico iuris in verbo enunciatiuè, vel narratiuè*, licet in allatione exempli in prædicato deceipiatur. Tale enim affert exemplum: Peto a Titio, qui est hæres Seij; & inquit, quòd ista verba, qui est hæres Seij, enunciatiua sunt, vndè, etiamsi hęc verba non adessent, nihilominus procedit libellus.

9 Sed decipitur, quia, si dicatur simpliciter. Peto a Titio decem, non potest apparere de quo Titio senserit actor. *iuxta l. duo sunt Titij de tutelis*, & sic non poterit quid certi apparere. Est ergo necessarium cognomen talem ipsius Titij.

10 Præterea considero, quòd illa verba; Qui est hæres Titij; a Schardio posita non sunt enunciatiua, sed demonstratiua, quæ demonstratio haber vim expressionis nominis. *l. certum. de reb. credit.* Vnde si dictum fuerit; Hæres Sempronij petit a Caio centū, & nullus alius sit hæres ipsius Sempronij præter me, certè sub illis verbis, Hæres Sempronij, de me facilè conijci poterit.

11 Quamobrē alio modo describere videtur hæc verba Cardin. Mantica *de Coniecturis lib. 3. tit. 12. num. 4.* Inquit enim, quod verba enunciatiua dicuntur, quando non, vt disponant, proferuntur principaliter, sed aliam ob causam.

12 Sed videtur concordare cū illa Socini iun. a qua nullo pacto arbitror discedendum, habet enim omnia requisita, quibus gaudere potest omnis bona definitio. Constat namq; ex genere, ibi (quæ in aliqua dispositione, &c.) & differentia, ibi (secundum eorum sonum dispositionem aliquam, &c.) ad differentiam dispositiuorum, est insuper conuerti bilis cum suo definito, & conuenit soli.

13 Aliter autem hæc eadē verba describi posse existimō, & dico, quę enunciatiuè, vel narratiuè deduci propriè dicitur, cum simpliciter aliquid sine mysterio, & sine pondere deducitur; exemplum est, si quis dicat: Ago aduersus D. Paulum Thomas. qui quatuor habet liberos, hæc enim verba, Qui quatuor habet liberos, enūciatiuè prolata sunt, ob id valet nihilominus instituta contra eundē actio, etsi nullos hic habuerit liberos: & hæc satis circa descriptionem horum verborum.

QVÆSTIO II.

Quotuplex sit verbum enunciatiuum.

SVMMARIVM.

1 *Diuisio qualibet debet esse Bimembris.*
2 *Verba enunciatiua reperiuntur duplicis generis, vel propter se, vel propter aliud.*
3 *Quæ sint enunciatiua propter se, declaratur, & nu. 4.*
5 *Quæ sint enunciatiua propter aliud, exponitur.*
6 *Verba enunciatiua propter aliud sunt quadruplicis generis; vide remissiuè.*

Viso quid sit verbum enunciatiuum, videndum modò quotuplex sit, & cum omnis bona diuisio debeat esse bimembris, *iuxta* 1
2 *§ omnis. instit. de Actionibus.* Dico, quòd duplicis generis dicuntur esse verba enunciatiua, aliquando enim dicuntur emissa propter se, aliquando verò propter aliud.

3 Verba enunciatiua propter se ea dicūtur, quæ non terminantur ad aliud, nec respiciūt alium finem, nisi vt illuminent sermonem, & factum, de quo agitur; ita post Bal. declarat Paris. *consil. 127. nu. 46. in princ.* Federicus Scot. *lib. 1. suorum consil. vol. 2. consil. 3. num. 11.* Cacher. *consil. 31. num. 48. & 49.* & nouissimè Fabius de Anna, *consil. suo 44. nume. 45. & prius sub num. 42. 3. & 4.* vbi alias declarationes horum verborum sic prolatorum tradit; sequitur Papon. *consil. 14. num. 13. vol. 1.*

4 Clarius autem ea sic describo. Verba enunciatiua propter se ea dicuntur, super quibus intentio fundari solet disponentis, vt quæ necessaria sunt. vel ad id conferunt, de quo agitur, & super quo enunciantur.

Exemplū de Conceptione horum verborū potest esse in l. 1. C. de fals. caus. adiect. leg. iuncta gloss. in l. ex hac scriptura de Donationibus.

Verba

5 Verba verò enunciatiua prolata pp aliud ea dñtur esse, quæ sunt prolata ad effectũ alterius dispositionis, & nõ sunt priucipalia verba orationis, sed sunt transitus ad aliud: ita post plures relatos concludit Scotus *citato loco num.* 12. Cels. Hugo *consil.* 10. *nu.* 5. & post Masc. Crau. & alios Fab. de Anna *citato cõs.* 44. *nu.* 46. addo nouissimè M. Ant. Bellonũ *decis. sua Genu.* 37. *nu.* 6. & d. Carol. Bardellonũ *consil. suo* 49. *nu.* 11. vbi plures alios concordantes deducit.

Exemplum autem de hoc facile afferri potest, veluti cum dico: Lego Titio vsumfructũ fundi Semproniani, cuius proprietatem habebit, si hæredi meo amicus extiterit: ita exemplificatur *in l. generali de vsufruct. leg.* Aliud exẽplum affert Cyn. *in d. l.* 1. *C. de fals. caus. sub nume.* 2. ꝙ est desumptum *ex l. non nudis, C. de probationib.*

6 Hoc posito sciendũ est, ꝙ verba enunciatiua emissa pp aliud sunt quadruplicis generis, aliqñ enim proferuntur per modũ conditionis, exẽplum est *in l. ex facto la prima, de hered. instituend.* ibi. (si mihi Seius hæres nõ erit, quẽ non instituerã, Sempronius hæres esto.) vel si dixero. promitto tibi si hæres sum, vt exẽplificat Bart. *in l. gerit nu.* 15. *ff. de acq. hered.* Aliquando per modũ modi, exemplũ *in l. vlt. C. de his, que sub modo.* Tertio per modũ causæ; Exemplũ *in l. qui volebat. ff. de hered. instit. & in l. emptor §. Ancilla. ff. de rei vendic.* Quarto, & vltimo, per modũ demonstrationis; Exemplum põt esse, si in instrumẽto procuratorio dicatur: Talis facit talẽ procuratorem suũ ad lites, vel talis hęres; talis sibi salutẽ dicit, & cet. ita dicitur *in d. l. gerit.*

Alia exempla possunt afferri, vt hñ *in l. Demonstratio falsa. §. autem, & in l. cum tale, §. si de cõditionib. & demonstrationib.* Hæc satis. Latius autem vide per Card. Paris. *in d. l. ex hac scriptura, nu.* 6. 7. *&* 8. vbi etiã post Alex. & alios optimã tradit doctrinã ad cognoscendũ, qñ verba sũt enunciatiua, & qñ dispositiua. vide per eum.

QVAESTIO III.

An Verba enunciatiua generaliter sumpta disponant.

SVMMARIVM.

1 *Verba enũciatiua generaliter sũpta minimè disponũt.*
2 *Verba enũciatiua quoties sunt prolata circa ea, de quibus disponentes non poterant disponere, nec præsumptionem inducunt.*
3 *Itẽ qñ volũtas enunciãtis nõ terminatur tũc; exẽplũ.*
4 *Verba enunciatiua minimè disponunt in odiosis.*
5 *Licet geminata.*
6 *Verba enunciatiua non disponunt, cum agitur de præiudicio alterius.*
7 *Enunciatiua verba testatoris non disponunt in præiudicium tutoris.*
8 *Quemadmodum nec in præiudicium creditorum.*
9 *Enunciatiua verba minimè disponunt, quando relatiuè prolata sunt.*
10 *Declaratur.*
11 *Verba enũciatiua minimè disponũt, vbicunq; effectus vnius cũ prolata contrariũ producerẽt, ac operarentur.*
12 *Item quando agitur de obumbranda veritate.*
13 *Verba enunciatiua minimè disponunt, si uerbis ipsis certa species, uel quantitas non exprimatur, & num.* 14. *&* 15.
16 *Verba enunciatiua iurata disponunt.*
17 *Decius contra. Pr.or autem retinetur, num.* 20.
18 *Iuramentum de sui natura ad plus non extenditur, quã extendatur uirtus promissionis.*
19 *Iuramẽtum semper sortitur naturam actus, super quo interponitur.*
Declaratur nu. 25. *& per Marcabrunum, num.* 30.
21 *Iuramẽtum facit semper actum ualere eo meliori modo, quo ualere potest.*
22 *Iuramenti hæc est uis, ut actum confirmet, & tale robur illi adyciat, ut rescindi minimè possit.*
23 *Iuramentum dicitur habere uim geminationis.*
24 *Iuramentum, quoties potest seruari absque interitu salutis aeternæ, semper seruandum est.*
26 *Iuramentum ualidat renunciationem Velleiani, quæ de per se non ualet.*
27 *Pactũ nudum accedente iuramento disponit, & actionem producit de iure ciuili.*
28 *Donat. o facta filio à patre, quæ regulariter non ualet, ualet tamen apposito iuramento.*
31 *Enunciatiua uerba geminata disponunt.*
Declaratur per Caphal. ibidem.
32 *Geminata confessio facta eodẽ instãti habetur pro una.*
33 *Enunciatiua uerba geminata idem operantur, ac si essent uerba dispositiua ex sententia Gigantis.*
34 *Verba geminata ostendunt magis exploratam mentem proferentis.*
35 *Enunciatiua uerba disponunt, quãdo tendunt in præiudiciũ enunciantis, uel eius, qui grauari potest, quod secus est, si sint in præiudicium alterius.*
36 *Enunciatiua uerba disponunt in suo necessario antecedenti, quod pendet à uoluntate proferentis.*
37 *Verba enunciatiua disponunt, quando constat de uoluntate ipsius enunciantis.*
38 *Item quando sunt inter eosdem contrahentes prolata.*
39 *Declaratur.*
40 *Enunciatiua uerba disponunt, quando prolata sunt ad liberandum.*
41 *Amplia.*
42 *Enunciatiua uerba disponunt, quando sunt prolata à personis, quæ habent auctoritatem liberam disponendi, & num.* 43.
44 *Amplia.*
45 *Limita.*
46 *Item disponunt, quandò ex illis sequitur malum imminens.*
47 *Item quando proferuntur per tempus præteritum.*
48 *Verba enunciatiua nunquam dispositionem inducunt ultra id, quod eorum significatio importat.*

PRæludia quędã verborũ enunciatiuorum hactenus attigimus; Nũc autem eorum penetralia ingrediendo, de nõnullis, ordinatè tamen, & quoad breuius fieri poterit procedendo, differendũ est.

Contingit igitur in præsenti principaliter dubitare, an huiusmodi verba enũciatiua di-

sponant? & generaliter loquendo, non distinguendo de aliqua spetie, (de quacunq; enim suo loco, & tempore tractate plenè cõstitui) dico cõstituendam esse regulam generalem

1 negatiuam, videlicet, hæc verba non disponere; ita Doctores omnes *in d.l.ex hac scriptura, in l. ex his, C. de testamento militis, & in l. 1. C. de fals. caus. adiect. legato;* Canonistæ omnes, *in c. si Papa de priuileg. in 6. in c. fi. de success. ab intestato, & in Clem. 1. de probationibus,* Sequitur Barbatias, *consl. 32. nu. 23. in 4.* Gratus *cons. 9. num. 22. in pr.* Camill Gallin. *de verbor. signific. lib. 5. c. 14. nume. 8.* Clar. Menoch. *cons. suo 372. nu. 16.* & nouissimè Polydorus Ripa *d. loco nu. 6.* qui etiam adducit textũ *in l. non nudis, & in l. non epistolis, C. de probationibus.* addo post hæc edita visum subtilissimũ Vasquium *lib. 1. suarum controuers. illustrium c. 30. nu. 8.* vbi post infinitos relatos rationem subiungit dicens, quia mente deliberata carere præsumuntur; adnectẽdus est etiã Val. Guil. Foller. *de iuris interpretat. lib. 2. cap. 11. nu. 6.* vbi ob id tradit, ꝙ in verbis enunciatiuis nõ cadit extẽsio.

2 Declaratur autem regula ista principalis, vt præcipuè procedat, quando disponentes non poterant disponere de eo, super quo verba huiusmodi prolata fuere; nam tunc nullã etiam licet minimam, præsumptionẽ inducunt, ita post Bal. Laudens. *consil. suo 5. nu. 2.* & Soc. *in d. l. ex hac scriptura nu. 50.* vbi quoque rationem deducit dicens, quia omnis dispositio etiam expressa ad possibilitatem disponentis debet adaptari; *argumẽto l. Lucius, § penult. ad municipalem, & l. si quis ita. de condit. instiunt.* Sequitur post plures relatos D. Menoch. *lib. 3. præsumpt. 133. num. 27. cum sequentib.* vbi affert plura exempla, & nouissime sequitur Honded. *cons. 31. nu. 28. & 29. in secundo;* adde Clar. D. Carol. Bard. *cõs. suo 49. n. 12.* vbi infinitos alios deducit.

3 Et quando voluntas enunciantis non terminatur tunc. Sic Purpuratus *consil. suo 369. nu. 29. in secundo.* Exemplum autem potest esse, quando testator ita inquit. Faciam testamẽtum, & instituã talem: hæc enim verba, quoniam non continent voluntatem terminantem tunc actum illum instituendi, sed terminandum aliàs; idcirco non disponunt. Sequitur D. Marcabrun. ab Anguill. *consil. suo 29. nu. 22. & 23.* vbi pulchrè.

4 Declaratur secũdò, vt præcipuè procedat, quãdo sumus in odiosis, ac pœnalibus, ita Iaf. *in l. ex his verbis nu. 4. C. de testamento milit.* Decius *in c. per tuas. num. 30. de probationibus,* Leonard. à Lege *cons. suo Feudal. 55. num. 24.* & Hypol. Riminald. *consil. suo 578. num. 65. in quinto;* addo D. Ludouicum Casanate post hæc edita visum *cons. suo 19. num. 23. & 24.* vbi id eleganter declarat.

5 Id quod etiã habet locum, etiamsi ista verba sint geminata; ita post Riminald. iuniorè docet Fab. de Anan. *cõs. suo 44. n. 57. et 58. vol. 1.*

6 Declaratur tertiò, vt præcipue locum habeat, quando agitur de præiudicio alterius. Sic Riminald. iun. *consil. 578. nume. 61. in quinto.* & D. Cephal. *consil. suo 684. num. 5. vol. 5.*

7 Hinc videmus, quod verba enunciatiua testatoris nil disponunt in præiudicium tutoris *l. 1. C. Arbitrium tutelæ.*

8 Quemadmodũ ẽt nil disponunt in præiudiciũ creditorũ *ad l. Seia Mancipia ff. ad S. C. Velleian.*

9 Declaratur quarto, vt maximè sibi locum vendicet, quando huiusmodi verba relatiuè prolata fuerunt; veluti cum quis omninò refert se ad scripturam aliquam.

10 Sed aduerte, quod ista enũciatio procedit, quando relatio est facta ad futura, nõ autem si ad præterita: ita post alios Spin. Oddus *consil. 64. nu. 76. vol. 1.*

11 Declaratur quintò, vt præcipuè procedat, vbicũque hęc verba effectus vnius cã prolata contrarium producerent, ac operarentur, Tex. est clarus *in l. cum tale § fi. ff. de cond. t. & demonstr.* sic præcise Crauet. *consil. 613. nu. 8. vol. 4.*

12 Declaratur sexto, vt maxime locũ habeat, quando de obumbranda agitur veritate; & præcipuè in præiudicium eorum, quos testator grauare non potest, per talia enim verba eo respectu veritas non immutatur; tex. est ad literam *in l. uerba testamenti C. eod. de Testamentis.* Et nota, quod adeò verum est hoc, quod nec per dispositiua præiudicari potest eis, quos testator grauare non potest, cum alteri per alterum iniqua conditio non inferatur; & hoc esse expeditissimum, docuit apertè Soc. iun. *in d. l. ex hac scriptura nu. 45.*

13 Declaratur septimo, vt præcipuè locum sibi vendicet, si verbis ipsis enunciatiuis certa species, vel quantitas non exprimatur, & sic remaneamus in incerto, nam tunc vllo pacto inducitur dispositio; sic post alios Socin. iun. *in d. l. ex hac scriptura num. 32. de Donationibus* adde Illustr. D. Card. Tuscum *conclus. sua 652. num. 8. in litera C.* vbi docet, ꝙ cõfessio enuncians aliquid generaliter nõ præiudicat, nisi illud specificetur; plura exempla ponit Crauet. *cõs. 29. nu. 3.* vbi qđ verba enunciatiua generalia non releuant, vt inferant præiudicium enunciantis, quia requiritur specificatio.

14 Subamplia, vt nec verba dispositiua quicquã operentur, si adest incertitudo. *l. cum post §. Gener. de iure Dotium.*

15 Adde, quod dispositio pariter, quę aliàs ex verbis enunciatiuis induci posset, non inducitur, vbi non sit certa persona, in quã dispositio censeretur facta, *ad l. cum ex pluribus de manumiss. testam.* pulchrè Socin. iun. *in d. l. ex hac scriptura nu. 51.* vbi hoc tamen sublimitat, quando aliquo modo persona veniret certificanda *ad tradita in §. incertus instit. de legatis,* vide Paris. *in d. l. ex hac scriptura num. 17.*

16 Declaratur octauò, vt magis locũ habeat, quando in dubium reuocaretur enũciatum, & de eo disputari cõtingeret, sic præcisè post multos relatos Cl. Menoch. *cons. suo 372. nu. 17.*

Fallit aũt hæc eadem regula multis modis.

17 Et primò, quãdo huiusmodi verba sunt iurata, vigore enim iuramenti disponunt; ita est expressus *in l. cum quis decedens §. Codicillis de leg. 3.*

leg.3. vbi pulcher est casus, sequūtur Doct.cōmuniter, Iass.in d.l.ex his nu.2, vers.6. Fallit, ubi am pliatur hoc procedere, siue restator enūcians iurer, siue asserat se iurasse, Albens. in cōs.suo 4. nu.58. in pr.& 740. nu.3. in 3. Ceph. cōs.192. nu.35. in 2. Rimin.iun. cōs.suo 12. post plures relatos nu.10. & 11. in pr. Grāmatic. voto suo 16. nu.5. vbi citat Alexand. consil. 17. in tertio, Menoch. præsumpt. 133. nume.10. in tertio, & nouissimè Polydorus. Ripa de Actis in mortis articulo d. cap. 82. num. 10. addo D. Alexand. Trentacinq. Variarum resol. lib.1. tit.de Verborum signif. resolut.2. nu.90. vbi pul chrè declarat, vide per eum.

18 Decius tamen in l. ex his nu.3. C.de testamento milit. sentit contrarium, hac motus ratione. Iuramentum de sui natura ad plus non extenditur, quàm extendatur virtus promissionis, vt dicit Aug. consil.315. & Oldrad. cons.238. Si ergo verba enunciatiua de per se nō disponunt, vt supra visum est; non videtur quoque, qđ accedēte iuramēto disponere valeāt.

19 Accedit secundo loco regula illa vulgarissima, quod iuramētum semper sortitur naturam actus, super quo interponitur, c. quemadmodum. de iureiur. ergo, Sicuti dicta verba per se non disponūt, nec ēt accedenre iuramento.

20 Sed à priori sententia haud arbitror discedendum, quam firmo hisce iuris rationibus.

21 Et primo moueor, quia iuramentum facit actū valere eo meliori modo, quo valere pōt, l.cum pater §.filius matrem. de leg.2. ergo huiusmo di verba, quæ sola non habent efficaciā, eam in suo sensu habent, quando sunt iurata.

22 Secundò confirmatur, nam iuramenti hæc est uis, & efficacia, vt actum confirmet, & tale robur illi adijciat, vt rescindi minimè possit, id patet ex auth. Sacramenta puberum, C. si aduersus vendit. ergo, &c.

23 Tertiò accedit, nam hæc verba disponunt absque dubio, quando sunt geminata, vt inferius dicetur, sed iuramentum dicitur habere vim geminationis. gloss. & Doct. in c. cum contin gat de iureiurando.

Hinc Anguil. consil. suo 29. nu.130. inquit, qđ vbicunque quis procedit ad actum cum iuramento, dicitur ad illum deliberatè accedere, nō minus, ac si actū illum geminaret; ergo.

24 Quartò potest considerari illa alia iuris regula, quod iuramentum, quoties potest seruari absque interitu salutis æternæ, semper seruandum est, cap. quamuis, de pactis in 6. Tanti enim æstimatur iurisiurandi religio, vt nefarium iudicetur ab actu iuramēto firmato recedere, & qui illud non seruat, peccat mortaliter. Alex. consil.21. vol.3. ex his ergo concludēdum est, hæc verba per vim iuri disponere.

25 Non officiunt cōtraria, quia ambo vna responsione tolluntur, illæ enim regulæ procedunt quoad sortiēdam naturam actus, super quo interponuntur, secus autem quoad validandam, d.auth. Sacramenta puberum, ergo mirū non est, si in isto casu iuramentum operatur, vt hæc verba enunciatiuè prolata, quæ regulariter non disponunt, accedente ipso iuramento disponant.

26 Hinc videmus in simili, quod iuramētum validat renūciationem Velleiani, quæ de per se non valet, ita Bart. in l.fi. §.fi. ad Velleian. Abb. in c.si diligenti. de foro cōp. & est verissima opinio, pro qua etiam Senatus Pedemontium iudicauit, vt refert Tesaurus decis. sua 222. nu.10.

27 Sic etiam pactum nudum, quamuis de per se non producat actionem de iure ciuili, immo nec secūdum aliquos veluti Alciat. lib.5. Παρad'οξ. c.3. & alios de iure Canonico; nihilo minus accedente iuramēto disponit, & actionē producit; Doct. oēs in c. cū cōtingat de iureiur.

28 Similiter donatio facta filio à patre, licet regulariter non valeat, valet tamen apposito iuramento. Sic post alios concludit D. Fachineus l.b.3. suarum iuris controu. cap.77.

29 Sic etiam, licèt confessio fiat sine expressione causæ, veluti quando quis confitetur se debere centum Titio, & non significet ex qua causa; veluti an ex causa mutui, vel depositi, vel qualibet alia simili, regula nō valeat, nec probet in præiudiciū confitentis, vt post infinitos relatos omnium elegantissimè firmauit Masc. conclus. sua 345. nu.1. attamen non procedit, si super huiuscemodi cōfessione positum sit iuramentum, quia tunc absque etiā causa valet, & plenè probat, neque reuocari potest tanquam confessio deliberata; sic pulcherrimè Masc. d.conclus. num.36. cum duobus seq.

30 Alio modo ad illud, quod dicebatur, quod scilicet iuramentum non extenditur ad plus, nec auget obligationē, rñdet Marcabrun. ab Anguil. cons. suo 29. nu.137. cum seq. vide per eū. De hac eadem regula latissimè disserit inter ceteros Vancinus in suo tract. de iuram. par.4. effect.8. vide per eum: de ea autem, qp iuramentum reguletur secundum naturam actus, cui adijcitur, latissimè disserit Do. Card. Tuscus conclus. sua 506. in litera Z. vide per eum.

31 Ampliatur ista limitatio, vt cum vigore iuramenti verba enunciatiua fiant dispositiua, non debeat admitti probatio in contrarium, quoniam in verbis dispositiuis nō admittitur. sic post Castrens. Crauet. & alios Hyppol. Riminald. cons. suo 12. num.11.

32 Limitatur secundo, regula principalis, qñ hmōi verba sunt geminata; qa tūc disponūt, sic Marf. cons. suo 2. nu.58. Albes. cōs.740. nu.214. & ibi Vinc. Annibal in addit. in litera B. Purp. cōs. 522. nu.18. in 2. & Ceph. cons.192. nu.37. in 2. qui dicit hoc præcipuè procedere, vbicūque horū verborū geminatio rpls interuallo facta fuit. Et iure merito, nam ēt geminata confessio facta eodē instāti hř pro vna gl. in l.4. in ver. Nisi, & ibi Bart. de pign. act. Pancir. cons. suo 194. nu.24. vol.1. Hodie idem, qđ hmōi verba geminata disponant, sequitur Sichar. in l.ex his, C. de testam. milit. nu.8. vbi pulchrè Maluas. cons. 120. nu.18. in pr. Card. Mant. de Tacit. conuent. lib.2. tit.7. n.20. & nouissimè post plures relatos Polyd. Ripa.

33 d.c.82. nu.12. Hinc Gigas de Pēsion. q.97. nu.9. post

post Abb. dixit, qđ verba enunciatiua geminata idē operātur, ac si essent verba dispositiua, & dicit esse casum singularem in l. vnica, C. de plus petitionibus, quem tex. vti mirabilē allegat quoq; Barbat. *consil. suo 37. nu. 1. in tertio.*

34 Et ratio est ēt, mea snia, qnia verba geminata ostēdunt magis exploratam mentē proferentis. Sic Plotus *cons. 14. nu. 5. cum seqq.* Rol. *cons. 8. nu. 5. vol. 1.* plura in materia confessionis geminatę hic cōgruentia videas penes Masc. *conclus. sua 347. nu. 37. cum multis seq.* & præcipue *sub num. 44.* vbi præcisè loquitur quando confessio geminata facta fuit per verba enūciatiua de qua etiam materia videndus D. Alex. Trentacinq. *Variarum resolut. lib. 1. titu. de verborum signif. resolut. 2. num. 89.* vbi pulchrè.

His adde Illust. D. Cardin. Tuscum *concl. sua 158. per totam in litera V.* vbi pulchrè de hac eadem materia verborum enunciatiuorum.

35 Limitatur tertio, qñ hmōi verba tēdunt in præiudicium enunciantis, vel eius, qui grauari pōt, tunc .n. ex his verbis oritur dispositio: licet secus sit in præiudiciū alterius, prout est tex. *in l. 1. C. Arbitr. Tutela,* vbi in præiudiciū tutoris non statur ęstimationi bonorū, quā testator in suo testō fecit, vel dixit se habere. Sic post alios Marcabr. ab Ang. *d. cōs. suo 29. nu. 87. cum seqq.* & Paris. *cons. suo 5. nu. 216. vol. 4.* sic etiā vult dicere Socin. *in d. l. ex hac scriptura num. 45.*

36 Limitatur quarto, nam hmōi verba sic generaliter sumpta disponunt in suo necessario antecedenti, qđ pendet a voluntate proferentis. Exēplum de hoc clarè colligitur ex tex. *in l. proculus testō, ff. de vsufruct.* vbi sic testator dixit. Lego vsumfructū talis domus meæ Sempronio; si in ea constituerit heredi meo seruitutē altius nō tollendi, per hanc .n. verborū conceptionem vr̄ ipsimet Sēpronio legasse quoque dominium, ac proprietatem prędictę domus; De necessitate est enim, quod tale dominium trāsear in ipsum legatarium ad hoc, vt possit constituere seruitutem in illa domo: & ita pulchrè post Alexand. ac Ruin. notauit Bimius *consil. suo 98. num. 106. in primo.*

37 Fallit quinto, qñ constat de volūtate aperta ipsius enunciātis; nā tunc pariter disponūt. tex. sunt aptissimi *in l. vnū ex familia §. si omissa, &c §. si.* vbi Bar. *ff. de leg. 2.* Vegius *cōs. 74. n. 378. vol. 1.*

38 Limitatur sexto, qñ inter eosdē cōtrahētes sunt prolata: nā tūc plenè disponūt, ita Malu. *cons. suo 111. nu. 13.* sic ēt notatur *in l. optimā, ff. de contrah. & comit. stipul. & in l. ex his, C. de test. milit.*

39 Id autem intellige, nisi dispositio esset facta per verba futuri temporis, quia tunc nec inter easdem partes disponerent. ita Viuius *decis. sua 283. nu. 16. in 2.* vbi deducit text. ad literam *in l. Titia cum testamento, in princip. ff. de legat. 2.*

40 Coarctatur septimo, qñ prolata sunt ad liberandū, tunc .n. disponūt, nec requiritur expressio causæ. Tex. est ad literā *in l. tale pactū, ff. de pact.* vbi debebas mihi decē; ego aūt cupiēs te liberare, ita dixi: profiteor te non teneri. dr̄ ibi, qđ per hæc verba censeris oīno liberatus.

Hoc idē docet Euerard. *cons. suo 169. nu. 8.* Paris. *cōs. suo 5. nu. 214. in 4.* Scruff. *cōs. 10. nu. 36. cēt. 3.* & Macha. *Patroc. suo 38. nu. 1.* hoc idē quoq; sequitur post plures relatos Masc. *cōcl. sua 345. nu. 45.*

41 Ampliatur ista limitatio, vt præcipuè procedat, quoties ista verba prolata sunt ad liberandum se à pœna. Sic præcipuè Gratus *consil. suo 114. nu. 23. cum seq. in primo.*

42 Fallit octauo, qñ hmōi verba fuerunt prolata à personis, q̄ habent auctoritatē liberam disponendi: nā eo casu disponunt; ita Doct. *in l. si socer. §. Lucius, ff. soluto matr. & in l. ex hac scriptura. de don.* sic ēt post Dec. & alios docet Albens. *consil. suo 4. num. 58. & 62. nu. 7. vol. 1.* Odd. *cons. 64. nu. 58. volum. 1.* & Pappon. *consil. suo 48. num. 15.*

43 Et qñ hæc verba fuerūt prolata circa actū, de quo partes ipsæ poterant tpe prolationis disponere, vt notatur *in l. optimam, C. de contr. stipu.* ita Paris. post plures relatos *cons. suo 26. num. 127. in 2.* pulchrè Cassan. *cons. 5. nu. 5. & 6.* addo Castillos *d. c. 26. nu. 79.* vbi docet verba enūciatiua dispositionē inducere, qñ proferuntur super his, quę dependent à voluntate partiū, & super quibus possunt liberè disponere, & sūt de præterito; ibiq; plures cōcordātes deducit. Exemplum de hoc clarissimè colligi potest ex text. *in d. l. ex hac scriptura.*

44 Amplia præcipuè, qñ prolata sunt ab eo, q in extremis laborat, nā eo casu maximè disponūt. sic post Albe. tribus Rōnib. motus docet Poly. a Ripa *de Actis in mortis art. c. 82. n. 9. cū seq.*

45 Limitat tamen idem Ripa in fine, vbi agetur de præiudicio tertij.

46 Limitatur nono, vt per Marian. Soc. sen. *in c. ex literis, nu. 6. de excessibus prælatorum,* quando ex illis sequitur malum imminēs; tunc enim tacitè disponunt, & latius vide per eum.

47 Limitatur decimo, quādo talia verba proferuntur per tempus pręteritum, aut id, quòd enunciatur, est præteriti tēporis: tunc enim dispositionem inducunt; sic eleganter post alios Ioannes de Castillos *suarum Quotidianarum controuers. iuris c. 26. num. 77.*

48 Aduerte tñ, φ in omnibus illis casibus, in quibus dicta verba disponunt, hoc nō procedit vltra id, φ eorum significatio importat: sic præcisè Bar. *in d. l. rationes nu. 5. C. de probationibus,* vbi subdit de hoc casum esse ibidē, *& in l. Titia, §. Caius. de leg. 2.* Tangit etiam Cuman. *in l. ex hac scriptura, num. 5. ff. de donationibus.*

49 Obseruandum secundò, verba ipsa enunciatiua, etsi falsa, nō nocere, ac derogare verbis ipsis dispositiuis. Tex. est *in l. cum tale, §. fin. de conditionib. & demonstrationib.* vbi ex centum, quæ Titio legaui, 50. Seio dari volo, illa prima verba ex centū, quæ Titio &c. erant enunciatiua, & falsa, quia nihil Titio relictum fuerat, & tamen 50. dispositiuè Seio relicta debentur. Vndè notant ibi Bald. & Imol. quòd verba enunciatiua nō disponūt, si falsa sunt, tamen alijs verbis dispositiuis non nocent: sequutus est pulchrè Do. Cæsar Manenti. post hæc edita visus *cons. suo 5. nu. 1. & 2.* Satis

QVAE-

QVÆSTIO IIII.

An Verba Enunciatiua generaliter sumpta probent.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua non probant, & num. 2.*
3 *Verba enunciatiua præcipuè non probant, vbi principaliter cõtingit disputari de enunciato. Exemplum.*
4 *Fallit si aliqua adminicula concurrant cum his verbis.*
5 *Item si sint iurata.*
6 *Exemplum.*
7 *Enunciatiua verba non probant, vbi principaliter contingit de ipso enunciato disputari, etiam quoad ipsos contrahentes.*
8 *Exempla & num. 9.*
10 *Est verissima sententia.*
11 *Contrarium tenet Soc. & alij.*
12 *Retinetur communis.*
13 *Amplia.*
14 *Verba enunciatiua probant inter partes, quamuis de enunciato principaliter disputari contingat, quando iuramentum intercedit.*
15 *Item quando ab instructo, & sciente prolata fuerunt.*
16 *Exemplum.*
17 *Item quando prolata fuerunt super eo, super quo partes possunt sibi praiudicare.*
18 *Item quando fuerunt prolata partibus præsentibus.*
19 *Verba enunciatiua inducunt saltem aliqualem præsumptionem, cui statur non ostenso contrario. & nu. 20. cum tribus sequentibus.*
24 *Verba enunciatiua non probant, & præcipuè quando prolata sunt super illis, quibus partes inter se contrahentes renunciare non possunt.*
Exemplum, ibid.
25 *Enunciatiua verba non probant, maximè quando fuerunt prolata super aliquo facto non conuenienti ipsi enunciationi, & confessioni.*
26 *Exemplum.*
27 *Item non probant, quando nimis generaliter, & in confuso prolata sunt.*
Exemplum, ibid.
28 *Item non probant, quando versamur in odiosis.*
29 *Similiter non probant contra tertium.*
30 *Verba enunciatiua probant, quando sunt geminata, ratio ibidem & num. 31.*
32 *Verba enunciatiua iuramento vallata probant.*
Ratio ex Mascardo.
33 *Contrarium tenuit Rota Romana.*
34 *Verba enunciatiua iuramento vallata etiam parte absente probant.*
Ratio.
35 *Verba enunciatiua iurata probant, nedum si iuramentum tunc interponatur, sed etiam si asseratur, quod fuerit iam interpositum.*
36 *Limita, quando agitur de praiudicio tertij.*
37 *Verba enunciatiua quoad validitatem actus, cui apponuntur, probant, Exempla, ibid. & nu. 38. & 39.*
40 *Enunciatiua verba in ijs, quæ ab animo enũciantis dependent, probant.*
41 *Ampliatur & num. 42.*
43 *Verba enunciatiua probant, cum aliter actus confessionis, seu enunciationis non possit subsistere tanquã facta sine causa.*
44 *Enunciatiua verba plenè probant, cum versamur in antiquis.*
45 *Ratio.*
46 *Et præcipuè si illud factum excedat memoriam hominum.*
47 *Et quando vertitur quæstio inter eosdẽ contrahentes.*
48 *Verbis enunciatiuis propter diuturnitatem tẽporis statur, etiamsi enuncient actum, qui interuenire non potuit tempore confecti instrumenti.*
Dubitat tamen Auctor nu. 49.
50 *Verba enunciatiua in antiquis probant mandatum, licet regulariter illud non probent.*
51 *Declara, & amplia vt num. 52.*
53 *Verba enunciatiua in antiquis dominium probant.*
54 *Ratio.*
55 *Verba enunciatiua in antiquis consuetudinem probant.*
56 *Enunciatiua verba probant in antiquis confines, & territorium.*
57 *Ratio & nu. 58.*
59 *Verba enunciatiua probant in priuilegijs, ac rescriptis antiquis.*
60 *Et præsertim inter easdem personas.*
61 *Verba enunciatiua probant in Antiquis quoad feuda, & latè ibi.*
62 *Verba enunciatiua probant in antiquis, etiamsi de isto enunciato principaliter disputari contingat.*
63 *Verba enunciatiua in antiquis probant etiam contra tertium.*
64 *Contrarium tenent multi.*
65 *Conciliationes, & num. 66.*
67 *Verba enunciatiua in antiquis semiplenè probant contra tertium, etiã quando agitur de graui præiudicio.*
68 *Immo plenè probant, si cum antiquitate concurrant alia adminicula.*
69 *Opinio Cran.*
70 *Improbatur, & num. 71.*
72 *Verba enunciatiua in Antiquis probant etiam ad fauorem tertij.*
73 *Verba enunciatiua probant inter easdem personas, seu contrahentes.*
74 *Quinimo censentur veluti dispositiua.*
75 *Verba enunciatiua extra contrahentes non probant.*
76 *Amplia.*
77 *Limita.*
78 *Declara, & num. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85.*
86 *Verba enunciatiua probant inter partes tantum, non tamen in præiudicium tertij.*
87 *Ratio.*
88 *Enunciatiua verba probant saltem semiplenè contra tertium.*
89 *Verba enunciatiua probationem inducunt duntaxat inter partes, non autem obligationem.*
90 *Fallit, quando sunt geminata: sed dubitat Auctor.*
91 *Enunciatiua verba probant inter partes, & maximè in Antiquis, & inter præsentes.*
92 *Enunciatiua verba non solum probant inter ipsos contrahentes, sed etiam inter eorum hæredes, & successores.*

Verba

93 *Verba enunciatiua inter partes adeo probant, vt etiã aliquando non admittatur probatio in contrarium.*
94 *Enunciatiua verba probant inter partes, etiamsi enunciatur id, quod eo tempore confecti actus non potuit verisimiliter interuenire.*
95 *Enunciatiua verba non probant inter partes, vbi dispositio facta esset per verba futuri temporis.*
96 *Item non probant, quotiescunque sumus in his, quæ sunt iuris. Exemplum ibid. & num. 97.*
98 *Item non probant, quando agitur de aliqua re, quæ sit probibita, & non nisi certo casu permissa.*
99 *Similiter non probant, quotiescunque cõtrahentes sunt personæ probibitæ & suspectæ.*
100 *Item non probant, quotiescunque hæc verba fuerunt prolata ab eo, qui verosimiliter enunciatum ignorauit.*
101 *Enunciatiua verba probant contra enunciantem.*
102 *Ratio, & num. 103.*
104 *Contrarium Beltr. & alij.*
105 *Distingue, & nu. 106.*
107 *Opponitur contra illud axioma, quod verba enunciatiua probant contra enunciantem, & num. 108.*
109 *Solutio & nu. 110.*
111 *Enunciatiua verba non solum contra enunciantem probant, sed etiam contra eius singularem successorem, ab ipsomet tamen causam habente.*
112 *Enunciatiua verba non solum contra enunciantẽ probant, sed etiam contra ipsius hæredem.*
113 *Ratio.*
114 *Enunciatiua verba contra enunciantem probant, maximè quando agitur de facto proprio ipsius enunciantis.*
115 *Verba enunciatiua non probant contra enunciantem, quando illud, quod principaliter fuit enunciatum, in dubium postea reuocatur.*
116 *Item non probant contra ipsummet enunciantẽ, quãdo versamur circa ea, quæ non dependent à partium potestate. Exemplum ex Alex. ibidem.*
117 *Enunciatiua verba probant, quoties sunt prolata ab homine receptæ auctoritatis in rebus modici præiudicij.*
118 *Quid in rebus magni momenti?*
119 *Enunciatiua verba probant, quando sunt probata cũ ratione expressa, & finali.*
120 *Item quando sunt prolata in pluribus horis, seu quod idem est, pluries repetita.*
121 *Item probant in his, quæ per consensum inducuntur. Exemplum 122.*
123 *Similiter probant, quando hæc verba ex titulis conualidantur.*
124 *Similiter probant, quando huiusmodi uerba prolata sunt per modum confessionis, quæ confessio redacta sit postea in scriptis. Exemplum ex Decio, ibidem.*
125 *Item probant, quando sunt iuncta cũ alijs coniecturis.*
126 *Pariter probant, si huiusmodi uerba prolata sint de eo, quod potuit tunc esse, uel fieri.*
127 *Item probant, quando sunt prolata præsente eo, ad quẽ diriguntur. Exemplum ibid.*
128 *Similiter ista uerba probant, cum agitur de modico præiudicio.*
129 *Verba enunciatiua in omnibus illis casibus, in quibus nec disponunt, nec probant, aliqualem saltem præsumptionem inducunt.*
130 *Et transferunt onus probandi in aduersarium.*
131 *Ita ut ipsis stetur, donec probatur contrarium.*
132 *Quo probato, hæc uerba, tanquam per errorem, & inconsulte prolata, nil probant, etiamsi geminata.*
133 *Ratio.*
134 *Verba enunciatiua in illis casibus, in quibus nec disponunt, nec probant, præsumptionem faciunt etiam ad fauorem tertij.*
135 *Quæ sanè præsumptio transfert onus probandi in aduersarium.*
136 *Amplia, & num. 137. 138. 139. 140. & 141.*
142 *Verba enunciatiua probant in delictis, & præcipuè cum agitur de probando mandato.*
143 *Ratio.*
144 *Exemplum.*
145 *Declara.*
146 *Pulchra quæstio.*
147 *Resolutio, & num. 148. 149. & 150.*
151 *Quæ uerbis enunciatiuis prolata fuere, uera præsumuntur.*
152 *Verba enunciatiua probant quo ad præiudicium proferentis, maximè in his, quæ sibi possunt præiudicare.*
153 *Declara.*
154 *Quando ultra uerba enunciatiua de præterito sequitur posteà promissio, & dispositio, tunc uerba enunciatiua probant.*
155 *De materia horum uerborum uidẽdus Card. Tuscus.*

Iso, an huiusmodi verba disponant, inquirẽdum est modo, an probent.

1 Et non probare communiter tradiderunt Doctor. pulchrè Gratus *consil. suo 143. nu. 15. in 2.* Paris. *consil. 77. nu. 30. in 3.* Cæphal *consil. 608. nu. 51. in 4.* vbi iura deducit, Decian. *consil. 32. num. 75. in 2.* Brunot. a Sole, *quæst. 22. nu. 63.* Ernest. Cothoman. *consil. suo 47. nu. 22.* Cornazan. *decisio. sua Lucensi 212. num. 9.* & alij. Addo nouissime D. Carol. Bardellonum *consil. suo 49. num. 10. in prin.* vbi concordantes deducit Panciyrolam, Menochium, Ponte, ac plures alios.

2 Et pro confirmatione huius opinionis inuenio text. pulcherrimum à nemine perpensum, nec excogitatum *in l. Lucius Titius testamento. §. qsquis mihi hæres erit. de leg. 2.* vbi testator ita dixit: Quisquis mihi hæres erit, sciat me debere Demetrio patruo meo denaria tria, quæ etiam protinus reddi, & solui iubeo. Quæsitum est, an si non fuerit probatum debitorẽ esse testatorem illorum trium denariorum; competat actio Demetrio ipsa petendi? & dicitur, quod non, Actione ex debito, ergo verba enunciatiua testatoris, siue proferẽtis regulariter de per se non probant, quia si probassent, vtique sibi absque alio actio competijsset.

3 Declaratur autem Regula ista principalis, quod scilicet verba enunciatiua non probãt, vt pręcipuè procedat, vbi principaliter disputari

tari

tari contingit de enunciato; eo nanque casu fides duntaxat inducitur ad illius contractus finem, pro quo enunciatio facta fuit. *text. est expressus in auth. si quis in aliquo, C. de edendo, & ibi Doct. & in cap. illud, de praesumptionibus*. Exemplo quoque pro iunioribus rem declaro.

Titio vti seruo Sempronij a me stipulanti promisi centum; hoc enunciatum vtique probat Titium esse seruum Sempronij quoad validitatem contractus. Secus est autem, si postea de ipsius serui dominio lis vertatur, & seorsum in alio iudicio, an ille stipulator sit seruus Sempronij, principaliter disputari contingat, eo enim casu per haec verba nulla inducitur probatio.

Sic etiam, si ego dicam: Conduco a te talem domum tamquam tuam; ista verba bene probant dominium tuum quantum ad validitatem conductionis, licet secus sit, si disputari postea contingat principaliter de dominio ipsius domus.

Et ista est communis, & verissima declaratio ad supradictam regulam, quam sequuntur omnes infrascripti. Riminald. Sen. *consil. 480. num. 12. in 3.* Mazzol. *consil. suo 89. num. 32. in 1.* Caephal. *consil. suo 540. num. 34. in 4.* vbi infinitos concordantes deducit. Riminald. Iun. *cōs. 570. num. 30. in 5. 642. num. 64. & 670. num. 3. in 6.* Gabriel. *consil. 40. nu. 20. in 1.* Franc. de Ponte, *consil. suo 30. nu. 14. & 15. & 95. num. 15. & 16.* vbi affert exemplum Burlat. *consil. 80. nu. 23. 106. nu. 12. in 1. 234. nu. 44. in 3. & 350. nu. 69. in 4.* Menoch. *consil. 81. num. 23. in 1. 395. num. 60. in 4. & 732. num. 24. in 8.* Odd. *consil. 64. nu. 2.* Surd. post plures relatos *consil. suo 5. nu. 16. in 1.* Gallia *cōs. 58. num. 74. in 1.* Raudens. *consil. 25. num. 96. in 2.* Gargiarcus *Patroc. 50. num. 5. &* Mancin. *de iuramento part. 4. effect. 151. nu. 1.* Sic quoq; Capic. *decis. sua 71. numero 2.* Cacheran. *in Pedemontana 76. num. 12.* Farinat. *decis. sua Rot. Romanae nouissima 166. nu. 2.* & alij; addo Mascard. post alios *conclus. sua 916. num. 14.* vbi late, & Cl. D. Carolum Bardellonum post haec edita visum *cons. suo 54. num. 16. vol. 1.* adeundus etiam D. Iason *in d. l. ex his. num. 2. vers. 7. limita C. de testamento. milit.* vbi tamen subdit aduersus istam conclusionem valde stringere textum *in d. l. ex his*. cogita.

4 Limitatur autem ista principalis declaratio, si aliqua adminicula concurrant cum his verbis enunciatiuis, nam tunc probant, licet de enunciato disputetur, ita Grat. *cons. suo 104. num. 5. in 1.* Riminald. iun. *consil. 12. num. 12. in 1. & 314. num. 17. in 3.* & Mancin. *citato loco, nu. 4.* addo D. Fab. de Anna post haec edita visum *cons. suo 88. nu. 31.* Adminicula autem facile licebit colligere ex facti serie, quae fuerit proposita.

Limitatur secundo, si sint iurata, tunc enim pariter probant, licet principaliter de ipso enunciato disputari contingat: ita pulchre, & late pluribus rationibus firmat Seraphin. *de Priuileg. iuramcnt. priuileg. 92. sub nu. 8. cum seq.* Mancin. *citato loco num. 2. & 3.* idem Riminal. *citato consil. 12. num. 10.* post plures ibi relatos, & plerique alij. Pro faciliori autem omnium intelligentia affero exemplum.

6 In instrumento cuiusdam procuratoris sic enunciatur; Aloysius Tomasinus vti haeres D. Pauli fratris sui talem fecit procuratorem suum ad lites: ista verba haeres, &c. ex sententia Bart. & aliorum *in l. gerit. ff. de acquir. haered.* regulariter probare solent praedictum Aloysium esse haeredem Pauli. Si tamen de hoc principaliter disputari contingat, an scilicet re vera Aloysius sit haeres ipsius D. Pauli, secus est. Fallit autem istud, quotiescunque intercessit in dicto instrumento iuramētum, vt quia, verbi gratia, praedictus Aloysius iurauerit omnia, & singula contenta in eo instrumento vera esse, eo enim casu non obstante iam dicta disputatione per supradicta verba probatur Aloysium esse haeredem ipsius Pauli. Quinimo nota, quod quando quis in instrumento fatetur omnia in eo scripta esse vera, contra ipsam confessionem venire non potest.

7 Subampliatur modo supradicta principalis declaratio, quod scilicet verba enunciatiua tunc praecipue non probant, quando principaliter contingit postea de ipso enunciato disputari, vt procedat etiam quoad ipsos contrahentes, si iuramentū non intercesserit. Sic Craueta *consil. 1. pro genero, num. 11. & de Antiquitatibus temporum part. 1. sectio. propositum num. 54.* vbi plures concordantes deducit: exemplum.

8 Enunciatur in quodam compromisso societatem initam esse inter te, & me, exinde principaliter oritur quaestio inter nos de ipsa societate, absque dubio hoc in casu non probatur ex iam dicta enunciatione contracta societas, nec inter nosmetipsos contrahentes.

9 Aliud exemplum. In vno instrumento celebrato inter Maeuium, & Sempronium reperitur enunciatiuè insertum me contraxisse matrimonium cum Bertha, certe ex ipsa enunciatione probatur matrimonium inter ipsos contrahentes; sed si postea de ipso principaliter disputari contingat, an, scilicet, re vera fuerit contractum, necne, secus est.

10 Et haec est receptissima subampliatio, eam enim tenuit Alexan. *consil. 21. num. 4. & ibi Apostil. in litera K. volum. 1.* Berous *consilio 67. numero 33. in primo.* Riminald. Sen. *consilio suo 82. numero 18. & 89. numero 24. in primo; idem in 544. numero 3. in tertio:* Decius *539. numero 1.* Paris. *consil. 94. numero 19. volum. 1.* Decian. *consilio 21. numero 36. in 2.* Cephal. *consilio 265. numero fin. in 2. & in 317. num. 67. in 3.* Hippol. Rimin. *cons. suo 12. nu. 8. cons. 53. nu. 18. in 1. 147. num. 36. in 2. 365. n. 11. 382. nu. 43. in 4. & 578. nu. 63. in 5.* Mazzol. *cōs. 31. nu. 49. in 1.* Anguis. *cons. 150. n. 1. vol. 1.*

Pancirol. *695.num.33.* Menoch. *in 288.nu.27. in 3. in 372.num. 17. & in 395.num.60.in 4.* Surd. *consil.5.num.33.in 1.* Personalis *in suo 22.num.15.* Præteus *in 137.nn.162.in 1.* Malual. *in 91.num. 44.in 1.* Bimius *in 137.nn.6.in 174.nu.9.& in 192. num.9.in 2.* Fabius de Anna *in suo 59.nu.41.in 1.* & nouissimè Torniola *consil.suo 55.un.14.in 1.* addo D.Bardellonum *consil.suo 49.nn.52.*

Hanc eandem sequutus est etiam Gabriel *in suis conclusionibus tit.de Confess.conclus.6.nu.3.* Caball. *milleloq. 40. nu.2.& 485.p.1.* Matthesilan. *singulari suo 33.in additionibus,num.1.* vbi quoque affert exempla, Brun. a Sole *in suo Compendio propositio. in uer. Verba enunciatiua,quod inter partes* vbi latè.

Sic quoq; tenuit Rota Romana teste Veral. *decis.sua 247.num.3.par.3.*

11 Et licet cõtrarium videantur tenere nonnulli moti per d.l.optimam, quæ generaliter loquitur, inter quos est Soc. *consil.suo 68.nu.7. ver.Sed his non obstantibus in 4.* Iacobus Machel. *patroc.suo 38.nu.4.ver.3.respon.* & nouissime Papponius *consil. suo 116. nu.6. & 7. vol.1.* addo Viuium *opinione sua 1038. num.fin.* vbi post plures relatos attestatur de communi.

12 A priori tamen tanquam magis recepta non est recedendum,quam sequitur quoque ipsemet Pappon. sibi contratius *consil.suo 49. num.19.*

13 Quæ opinio retenta multo magis procedit, vbi de enunciato disputare contingit cum illis, qui non interuenerunt in instrumento. Sic Rimin. iun. *consil.suo 365. nu.19. & 20.in 4.*

14 Limitatur tñ primo supradicta subampliatio, quando iuramentum intercedit.

15 Secundo quando ab instructo, & sciente prolata fuerunt.

In his enim duobus casibus plene probant hæc verba inter partes, licet de enunciato principaliter disputari contingat,ita in vtroque casu limitat Riminald.iunior *cons.suo 42. num.14.& 53.nu.19.& 20.in 1.*

16 Exemplum potest esse in hoc secundo casu, si hæc verba prolata essent, verbi gratia super consanguinitate ab his, qui præsumuntur scire iura sanguinis, hoc enim casu huiusmodi verba consanguinitatem probant, quod postea de ipsa disputari contingeret, text. est ad literam *in l. quidam, de probationibus.* sequitur etiã d.Fab.de Anna. *cõs.suo 88. nu.32.*

17 Limitatur tertio, quando prolata fuerunt super eo, super quo partes sibi præiudicare possunt, ita post alios Machel. *patroc. suo 38. nu.4.ver.2.respon.*

Exemplum potest esse secundum Dec. *cons. suo 539. num.5.* quando quis confiteretur, & constitueret se esse debitorem alicuius rei. immò in fortioribus terminis, quod quando verba enũciatiua sciẽter proferũtur super eo, super quo partes sibi possunt præiudicare sic probent, vt non admittatur probatio in contrarium, post Cyn. Alex. Paris. Mascard. ac alios tradidit elegantissimè Ioannes de Castillos post hęc edita visus *suarum controuers. Quotidianorum cap.26.nu.71.*

18 Limitatur quarto, quando hæc verba fuerunt prolata partibus præsentibus, sic post alios Cæph. *consil.suo 443.nu.8.in 3.*

19 Limitatur quintò quoad inducendam saltem aliqualem præsumptionem, cui statur non ostenso contrario. Sic præcisè post infinitos relatos D.Craueta, qui pluribus rationibus id comprobat, *de Antiquitatibus dicta section. Propositum num.55.cum sequentibus*, vbi latè; sequitur Riminald.iun. *cons.suo 42. nu.11. & 53. num.22.* Decian. *cons.32.num.81. vol.2.* Cardin. Mantica *de Ambiguis lib.2.tit.6. nu.10.* & Cl D. Menoch. *d. præsumptione 133.num.5.cum sequentibus*, vbi ampliat, vt hæc præsumptio locum etiam habeat quoad fauorem tertij, & latiùs vt per eum *vsque ad nu.12.*

20 Et hæc est verissima sententia, quicquid subtiliter differuerit idem Cl. Menoch. sibi contrarius *cons.suo 260. num.12. cum pluribus sequentibus*, cuius vestigijs adhæsisse quoque visus est nouissimè D. C. Bardellon. *cons. suo 49. num.47. vol.1.* Et eo magis dicta D.Menochij opinio est respuenda,quoniam ratio, qua ipse sub num.20. mouetur, non est sympliciter vera; Inquit enim, quod præsumptio hominis non transfert onus probandi in aduersarium, & tamen hoc idem maximam pati difficultatem satis claiè colligitur ex scriptis per Mascard. *de probationibus conclus. sua 1026.* P. cian. *itidem de probationibus lib.1.cap.9.num.3. cum sequentib.* & per eundem D.Menoch. *lib.1. præsumptione 33.num.10.& 11.*

Quamobrem à supradicta firmata conclusione minimè recedendum dijudico,pro qua multum deseruiunt scripta per nos infra sub nu.129. cum pluribus sequentibus, ad quæ breuitatis causa lectorem remmitto.

21 Amplia, vt ista talis qualis præsumptio ex iam dicta enunciatione promanans habeat quoque vim, secundum aliquos, semiplenæ probationis. Sic præcisè post Felyn.Decium, ac alios D. Gasp. Caballin. *mill. suo 485.par.1.* sequitur Cl.Fachineus *lib.2.cons.62.num.6.* vbi quoque concordantẽ deducit Ruinum *cons. 141.num.13.lib.5.*

22 Sublimitatur tamen isthæc limitatio, vt minime locum habeat,quando ipsamet verba enunciatiua sunt prolata super eo, quod non pendet à voluntate partium, nam tunc non inducunt dictam præsumptionem, etsi principaliter fuerint enunciata. Sic præcisè post alios idem Cl.Menoch. *d.cons.260. nu.21.*

23 Item quando prolata sunt super eo,de quo partes ipsæ disponere non possunt. Exemplũ afferri potest,quando in instrumento alienationis bonorũ ecclesiæ dicitur: Habita licentia episcopi,& præcedentibus tractatibus:nã tunc hęc verba non faciunt pręsumptionem;

ita

ita quoque dicimus, quod quando in alienatione ipsa bonorum ecclesiæ enunciatur id factum esse pro euidenti vtilitate, vel necessitate ecclesiæ, enunciatio hæc non facit ita esse, sed requiritur probatio.

Sic etiam dicimus, quod renunciatio facta a muliere, quod sit vidua, cũ non constet aliter de morte mariti, non facit præsumptionẽ, cum ab eius potestate hoc non pendeat.

Est simile, quod respondit Berous *in consil. 170. nu. 3. lib. 2.* cum dixit non præsumi clericũ, qui talis fuit verbis enunciatiuis appellatus, cum ab enunciantis potestate hoc non pendeat; ita pulchrè exemplificando docet hæc omnia, ac DD. auctoritatib. corroborat iamdictus Cl. meus Menoch. *d. præsumptione 133. sub nu. 17. cum tribus sequentibus.* cum consulto.

24 Declaratur secundo loco regula principalis, vt præcipuè procedat, quoties huiusmodi verba prolata sunt super illis, quibus partes inter se contrahentes renunciare non possunt, tunc enim nullam probationem inducunt. Sic post alios Decius *in cap. quoniam cõtra. nu. 182. de probationibus.*

Exemplum potest afferri in Macedoniano, cui per filium renunciari non potest ad tradita per D. Andr. Fachineum *lib. 2. suar. iur. Controuers. cap. 61.* v. g. inquit filius: ea 10. quę mihi mutuo dedisti, quoniam renunciaui beneficio S. C. Macedoniani, tibi restituam.

25 Declaratur tertiò, vt maximè locum habeat, quando huiusmodi verba fuerunt prolata super aliquo facto non conuenienti ipsi enunciationi, & confessioni, hoc enim casu nec præsumptio quidem inducitur; ita post Crauet. Menoch. *de præsumpt. 133. nu. 15. & 16.*

26 Exemplum potest esse, quando quis fuit nominatus filius incidenter in actu indifferenti, qui etiam non filio conuenire potest. Putà si dicatur. Fili mi veni huc, facito hoc, hæc enim verba non inducunt præsumptionem filiationis pro illo, vt dicatur constitutus in quasi possessione filiationis: Secus autem est, quando huiusmodi verba proferuntur in actu, qui alteri, quam filio conuenire non solet; vt putà si dicatur: Benè veni fili mi, volo, quòd tractes negotia mea, quòd mihi succedas, volo tibi pupillariter substituere, & alia huiusmodi, & latius vt per eum. adeundus in hoc proposito Natta *cons. suo 235. nu. 2.*

27 Declaratur quartò, vt supradicta regula præcipue sibi locum vendicet, quando nimis generaliter, dubie, & in confuso hæc verba prolata sunt. Sic Aemil. Verral. *decis. sua 328. nu. 4. & 5.* post Crauet. ibi relatum *par. 2.* vbi adducit quoque rationem dicens, quòd ea est probationis anima, vt debeat de necessitate concludere. *c. in præsentia. de prob.*

Exemplum potest esse, veluti si enunciatiuè proferatur quædam bona occupata à Titio, nec appareat quæ sint ista bona, de ratione cuius, quo in loco sita, & de alijs huiusmodi: hanc eandem declarationem sequutus est etiam D. Carol. Bardellon. *d. cons. suo 49. nu. 18.* vbi post plures relatos docet hæc verba dubia, incerta, vel obscura; etiam in antiquis, nec plenè, nec semiplenè, nec etiam præsumptiuè probare.

28 Declaratur quinto, vt maximè locum habeat, quando versamur in odiosis, in ijs enim nullo modo probant. Sic præcisè Grat *cons. suo 143. nu. 22. in 2.*

29 Declaratur sextò, vt præcipuè procedat cõtra tertium; sic post Menoch. Marius Ant. Maceratens. *var. resol. lib. 1. resol. 38. nu. 7.* tex. est etiam de hoc expressus *in l. 1. C. arbitr. tut.* addo Cl. D. Fachineum *cons. suo 72. nu. 7. vol. 1.* Bertazzol. *cons. crim. 230. nu. 11. in 1.* vbi pulchrè, & D. Fuluium Pacian. *cons. 8. nu. 24.* adeundi quoq; D. Hetor Felicius *alleg. sua iur. 16. num. 11. par. 3.* & Ill. D. Card. Mantica *de Tacit. & ambig. conuent. lib. 2. tit. 7. to. 1. nu. 13.* vbi docet plus quam manifestum esse, quod verba enunciatiua inter aliquos dicta nihil alijs possunt prodesse, & minus obesse, adducit Bart. *in l. ex hac scriptura nu. 16. ff. de Donationib.* & Roman. *cons. 156. nu. 3. ver. nec obstat.* Vnde infert, quod contractus, qui in aliquo instrumento enunciatur, nec ex cursu longi temporis præsumitur in alterius præiudicium, quia semper dici potest illud instrumentum non probare, nisi inter contrahentes. *auth. si quis in aliquo. C. de edendo; iunct. l. optimam C. de contrahenda stipulatione.*

Quin etiã (subdit ipse) verba enunciatiua neq; ad præiudicium, neque ad fauorẽ aliorum fidem faciunt, tametsi iureiurando fuerint confirmata, quia sicut iuramentum non nocet tertio, *c. quamuis. de pactis in 6. c. sicut, & c. intellecto. de iureiur.* ita etiam non debet prodesse, adducit Iason, Decian. ac alios, vt per eũ.

Declaratur septimò, vt maximè locum habeat, quãdo ipsa verba relatiuè prolata sunt, nam nil vtique probant, nisi quatenus loquitur dispositio relata *c. si Papa. de priuil. in 6. & Clem. 1. de prob.* sequitur pulchrè D. Carol. Bardellon. *cons. suo 49. nu. 17. vol. 1.* vbi ampliat hoc procedere, etsi dicta verba essent geminata.

Declaratur octauo, vt eo magis procedat, quãdo plura specialia concurrerent, nã tunc nullus pbationis effectus ex ipsis verbis enunciatiuis promanaret; sic eleganter post Gratum D. Car. Bardellon. *d. cons. suo 49. nu. 24.*

Declaratur nono, vt maximè locũ habeat, quando ipsamet verba processerunt a parte habente interesse, tunc. n. illa nec ei, nec eius successoribus prosunt. Sic præcisè post Arer. docuit eleganter Sigismund. Loffred. *cons. suo 44. num. 6.* vbi ampliat hoc procedere etiamsi dicta verba essent in antiqua scriptura, sequutus est Cl. Farinat. *decis. sua Rot. Rom. in nouissimis 590. nu. 3.*

30 Fallit autẽ principalis ista regula, q. s. verba enunciatiua minimè probent multis modis; & primò, quando sunt geminata, seu reiterata,

terata, tunc enim plenissimam probationem inducunt, ita post alios Barbatias *consil. suo 14. nu. 10. & 11. & cons. 37. nu. 1. in 3.* vbi pluribus similibus comprobat Rimin. Iun. *cons. 314. nu. 15. 308. nu. 14. & 340. nu. 54. in 3.* Gratus. *consil. 143. num. 9. in 2.* Cæph. *cons. 246. nu. 51. in 2. & in 443. nu. 9. in 3.* Paris. *cons. 77. num. 37. in 3.* & Mascard. post alios *conclus. sua 622. nu. 37.* addo Anguill. *cons. 29. nu. 146.* vbi pulchre.

Et ratio est secundum Dec. *in d. l. ex his num. 10. de testam. milit.* quia verba enunciatiua de per se semiplenam inducunt probationem, vt inferius dicetur, ergo geminata, & præcipuè quādo temporis interuallum intercedit, plenè debent probare. Zuchard. *cons. 34. n. 18.*

31 Et eo magis, quia verba geminata, vt etiā alias dictum fuit, indicant enixam, & præcisam voluntatem, quod proferens voluerit disponere. Sic Iacob. Hein RicKman. *cons. sua 1. nu. 199. 238. & 645. in 1.* Crot. *consil. 44. num. 7. & 11. & 143. num. 20. & 24. in 1.*

32 Fallit secundò, quando hæc verba essent iuramento vallata, nam tunc absque dubio probant, textus ad litteram *in leg. rationes iuncta auth. quod obtinet C. de probationib.* vbi rationes defuncti, quę in bonis eius inueniuntur, ad probationē sibi debitæ quantitatis solæ non sufficiunt, nisi testator iurauerit. Confert etiam mirum in modum tex. *in d. l. cum quis.*

Sic etiā tenet post alios Grat. *cons. 143. nu. 6. in 2.* Hypp. Rimin. *consil. 53. num. 19. in 1. & 693. nu. 55. in 6.* per tex. *l. decedens §. Codicillis, de leg. 3.* vbi expressè deciditur confessionem debiti factam in testamento per verba enunciatiua, minimè probationem inducere, nisi testator iurauerit, Laurent. de Pin *cōs. 26. n. 4.* Anguill. *cons. 86. nu. 87. in 1.* Butsat. *cons. 225. num. 54. in 2.* Gargiar. *Patroc. suo 43. nu. 7.* latè post alios Mascard. *d. conclus. 622. nu. 42. & 43.* vbi rationem deducit dicens, quòd iuramentum habet vim clausulæ, vt actus omnino valeat, ac sustineatur. *ad l. cum pater. §. filius matrem. de leg. 2.* & hæc est verissima sententia.

33 Licèt contrarium tenuerit Rota Romana teste Verall. *decis. sua 190. num. 4. part. 1. & decis. 336. num. 3. part. 3.*

34 Et procedit etiam parte absente, non ideo minus hæc verba iuramento vallata probāt: ita Anguill. latissimè *cons. suo 29. n. 220. cum seq.*

Et ratio est, quia iuramentum supplet partis præsentiam. Rota Genuensis. *decis. 33. nu. 8. & cons. suo 62. num. 214.* vbi etiam refert tex. *in l. certum §. si quis absente de Confessis,* qui text. videtur contrarium probare.

35 Ampliat Socin. *in d. l. ex hac scriptura num. 52.* vt per huiusmodi verba cum iuramento prolata inducatur probatio actus iam celebrati, nedum si iuramētum tunc interponatur, sed etiam si afferatur, quòd fuerit iam interpositum, & ibi reddit rationem.

Adde tu vltra alios, quòd tātum operatur confessio de præstito iuramento, quantum etiā ipsa præstatio, *vt notatur in l. ne in Arbitris, & ibi Bald. C. de Arbitris.* Mascard. *conclus. 347. nu. 26. & conclus. 359. nu. 12.*

An autem vbi iuramentum est interpositum, admittatur probatio in contrarium nec ne vidend. Soc. Iun. *in d. l. ex hac scriptura nu. 56. & 57.* & tradita per nos *infra lib. 2. quæst. 50.*

36 Amplia secundò, vt verba enunciatiua iuramento vallata probent, nedum si proferatur principaliter propter se, sed etiā propter aliud. Sic præcisè post alios D. Anguill. *cons. suo 29. nu. 122.*

37 Limitatur autem supradicta fallentia, vt non procedat, quando agitur de præiudicio tertij, puta creditoris: nam tunc, licet iurata, non probant, text. expressus, *in d. auth. quòd obtinet in fine C. de probationibus.*

38 Fallit tertio, quoad validationem actus, cui apponuntur; nam tunc probant, ita Cæphal. *consil. suo 113. nu. 9. in 2.*

Sic etiam post alios Clariss. Eques D. Peregrinus *de Fideicomm. art. 43. nu. 75.* vbi ponit exēplum, dicens, quòd nominatio facta ex incidenti de filio, vel de consanguineo, quamuis non probet consanguinitatem, & filiationē in alia causa, in qua principaliter ea de re ageretur, probat tamen quoad validitatem, & effectum illius actus, super quo enunciatio illa emanauit; Sic etiam si dicatur.

39 Titius de Padua promisit: Ista verba benè probant, quòd Titius sit de Padua quoad istū actum, vt Paduæ conueniri possit, licet secus sit quoad alia; addo Bertazzol. *cons. crim. 196. num. 10. in 1.* vbi quoque subdit eadem verba probare, cū sunt necessaria ad actum, de quo agitur, sequitur Castill. *cap. inferius alleg. nu. 80.* addo Ias. *cons. 104. nu. 1. in 4.*

40 Fallit 4. in dependentib. a voluntate proferentis, nam tunc ipsamet verba enunciatiua plenè probatur, etiam quod de ipso enunciato aliter nō constet. exemplū est veluti si dicatur, Talis hæres Titij. nam ista verba probāt, illum esse hæredem Titij. Bart. *in l. gerit. col. 3. vers. circa tertium, ff. de acquir. hæred.* & ibi Aretin. Dec. *in d. l. ex his num. 32. & 33.*

Probatur hęc eadem conclusio primò per textum, quem ibi ponderat Bald. ad hoc *in l. si proponas §. 1. ff. de inoff. test.* vbi probatur, quod ille, qui contrahit cum aliquo tanquam cum hærede, hoc ipso videtur fateri eum esse hæredem, & præiudicat sibi ista cōfessio; 2. probatur per tex. *in l. tale pactum §. fin. de pactis,* vbi probat tamen Bar. φ qñ quis prouidet alicui per stipulationē tanquam hæredi suo futuro, hoc ipso vr̄ ipsum instituere hæredem, dummodo sit talis persona, quæ possit institui seruata solemnitate iuris gentium: & hæc fallentia est cōiter recepta; eam n. sequutus est Iason *in d. l. ex his nu. 2. ver. 8. limita.* Alciatus *cons. suo 9. n. 23. lib. 1.* Crauet. *cōs. 217. nu. 7. in 2.* Intrigliol. *de Feudis cent. 1. quæst. 24. nu. 17.* & nouissimè D. Alex. Trentacinq. *var. resol. lib. 1. tit. de verbor. signi. resolutione*

lutione 2.nu.92. addo Ioãnem de Castillos *Quotidianarum controuers.iur.cap.26.num.70.*

Sic quoque post infinitos relatos Thomas Triuisan.*lib.2.caus.crim.decis.38.nu.6.& per totũ*, vbi hoc hanc fallentiam concludit dictũ testis de auditu ab eo, qui asseruit se fuisse aliàs hæreticũ, semiplenam probationẽ inducere.

41 Quinimò addentes ad Matthesilan.*sing.suo 34.* tenent, quod in casu huius fallẽtiæ dispositio inducatur.

42 Et Pancirol. *conf.96.nu.56.* post alios ibi relatos tenet, quòd non admittatur probatio in contrarium. Hæc autem conclusio procedit, quando verba enunciatiua sunt facti proprij, & non alieni. Bat.*in d.l.gerit*, & Dec. *in d.l. ex his*; & quando sunt facti proprij, idem est dicẽdum in dependentibus à voluntate duorum, vel plurium, quia eadem ratio videtur, sicut etiam ille, qui contrahit cum aliquo vti hærede, videtur fateri illum esse hæredem & illa cõfessio sibi pręiudicat, vt supra diximus. Sic præcisè Treutacinq. *cit.nu.92.in fine.*

43 Fallit quintò cum aliter actus cõfessionis, seu enunciationis non posset subsistere tanquam factæ sine causa, quia tunc ista verba probant.*iuxta l.2.§.circa de dol.mal. exceptione, & l. cum de indebito §. fin. de probationib.* ita Cæphal. post alios ibi deductos *consil.9.num.24. in 1.* addo Adrian. Gylma. *Rerum iudicat. Camer. Imperial.lib.1.decis.26.nu.85.in fine.*

44 Fallit sextò, cum versamur in Antiquis, in ijs enim huiusmodi verba plenè probant. ita Alexander *consil.6.nu.6.in 1.* Ias.*in l.ex his verbis num.2.vers.4.limita.C.de testam.milit. & in conf.34. nu.16.*& ibi Addentes *in littera G.vol.1.* Albenl. *consil.159.num.3.in 1.* Berous *consil.67.nu.6.in 1.* Hypp.de Marsilijs *in suo tract.de Bannitis in secundo, Tempor.num.97.cum sequentibus*, vbi plura de antiquitate congruentia deducit; Grat.*consil. 143.numero 10.in 2.* Dec.*consil.564. num.16. in 2.* Tiraquel.*de prescript.§.1.Glo.4.num.51.* vbi latè. Cæphal.*consil.152.nu.33.246.nu.6. in 2.458.nu. 55.in 4.& 608.nu.17.* vbi plures deducit, *& 52. vol.4.* Sequitur Soc.iun.*conf.65.nu.7.in 1.* Hyppolitus Riminald. post infinitos relatos *consil. suo 137.n.1.2.& 15.in 2.in 339.nu.44.in 3.in 365. num.21.in 397.nu.7.in 461.in 4.& in 501.num.21. in 5.* Natta *consil.526.num.4.in 3.* Bertazzol. *consil.suo Ciuili. primo num.4.* Malu al. *consil.92. num. 45. in primo.* Herculanus *in suo Respon. pro Serenis. Francisco Medices numero 294. & 632.* Gallia *consil.97.num.21.* Fab.de Anna post plures cõcordãtes adductos *consil.suo 88.nu.1.* Vasquius *lib.2. illustr. Controuers. cap.63.num.13.* Petra *de Fideicommissis quæstione 13. num.2.104.* Menochius *consil.suo 336.num.12.in quarto, & 416.numero 3. in quinto*, Brunor. à sole *in suo compendio proposition.iur.in 1.Verba enunciatiua incidenter prolata*, & nouissimè. Adrian.Gylman. *rerum iudicat. Cameræ Imperialis libro 2. dicta decisione 22. num.4.* Addo Cl. Fachineum post hęc edita visum *consil.suo 30.num.9.vol.1.* vbi pulchrè; adnectendus est etiam D.Carol.Bardellon.*conf. suo 49.numero 1.* vbi nonnullos concordantes deducit.

Sic quoque tenuit Rota Auenionens. teste Hieronymo Laurentio *in sua decis.128. numero 20.* vbi plures deducit, & Capel.Tolosana *decis.440.in tertio.num.*

45 Et ratio huius fallentiæ hæc est, quia in Antiquis illa probatio est plena, quæ esset semiplena, si factum non esset Antiquum, vt post Menochium inquit Herculan. *d.consil. num.361.*

46 Et hoc præcipuè procedit, si illud factum excedat memoriam hominum: ita post Afflictum, & Decium Sichard. *consil.suo Feudal.10. num.8.* addo Bardellon.*d.num.1.*

47 Et quando vertitur quæstio inter contrahentes; inter eos enim hæc verba plenissimè probant; sic Barbatias *consil.57.num.3.in quarto.* Berous *conf.21.num.2.in tertio*, licèt etiam quoad alios probationem aliquam inducant: vt post alios docet Natta *consil. 628. numero 2. in tertio*; & inferius dicetur.

48 Ampliatur primò id adeò verum esse, vt.s. stetur verbis enunciatiuis propter diuturnitatem temporis, vt procedat, etiamsi enuncient actum, qui interuenire non potuit tempore confecti instrumenti. Sic post Barbatiã Mascard.*conclus.sua 394.num.8.vol.1.* idem post alios relatos *conclus.sua 106.num.5.*

49 Sed de huiusmodi ampliatione valde dubito vna cum Tiraquel. *de præscriptionibus §.1. glos.4.nu.52.* Cogita.

50 Secundò ampliatur, vt hæc verba probent in Antiquis Mandatum, licèt regulariter illud non probent, ita post alios Gratus *consil. 142.num.27.in 2.*

51 Et prælertim probant mandatum, quando in aliquo Instrumento antiquo enunciatur. Sic post infinitos relatos Menochius *de pręsumptionib.lib.2.præsumpt.33.nu.25.& 26.* vbi quoq; quandam obiectionẽ Alexandri pulchrè resoluit. Sic quoque tenuit Rota Romana teste Verral. *decis.sua 194.par.2.* Achill. de Grass. *de Fid.instrumentorum decis.3.*

Et quando versamur in actu, ad quem quis sine ipso mandato verisimiliter non accederet; ex cursu enim longi temporis præsumitur ipsum intercessisse: ita Gratus sequitur *sub nu. 28.* & tangere videtur Viuius *lib.2. suarum communium opin.opinione 475.num.61.in 2.* Videndus omninò GilKenus *de Vsucapionibus par.2.memb. 1.cap.8.per totum*, vbi pulchrè, & latè post alios doeet, An, & quando Mandatum ex cursu longi temporis præsumatur. Vide quoq; Gabriel.*de procuratoribus conclus.1.*

52 Subampliatur, vt procedat etiam, vbi ageretur de præiudicio tertij, concurrentibus tamen longa possessione, vel pluribus instrumentis, nam ideo minùs mandatum per hæc verba probatur, ita post alios ibi relatos Bursatus *consil.150.num.35.in 2.*

De hoc autẽ satis videndus autem de materia Ill. D. Card. Mantica, *de Tacit. & Ambig. conuent. lib. 7. tit. 8. vol. 1.* vbi inter cetera, ex verbis enunciatiuis quemadmodum mandatum concipi possit, eleganter edisserit.

53 Ampliatur tertio, vt hæc verba in Antiquis dominium etiam probent: ita gl. ordin. *in cap. cum olim. de censibus.* Bal. & alij *in l. cum aliquis C. de iure deliberandi.* Crau. *consilio 434. numero 11. in 3.*

Nec mirum. Si enim dominium probatur, & maximè inter easdem partes in facto recenti, vt post Alexand. & Crauet. docet M. Antonius Maceratens. *lib. 2. resolutione 55. nu. 7.* ergo multo magis id locum sibi vendicabit in Antiquis.

55 Ampliatur quartò, vt pariter consuetudinem probent. ita Cacheran. *consilio 31. numero 44.*

56 Ampliatur quintò, vt hæc eadem verba in Antiquis probent confines, & territorium siue iurisdictionem; ita post gl. *in c. cum olim in glos. 1. de censibus,* & alios docet Crauet. *cõs. 400. num. 20. in 3. & in 882. num. 12. in 5.* addo Cl. Fachineum post hæc edita vltimi *cons. suo 98. nu. 8. vol. 1.*

57 Et ratio est, quia semiplena quoque probatio sufficit in confinibus probandis in Antiquis. Cardinal. *in Clementina 1. in tertia oppositione. de probationibus,* Socin. *cons. 90. col. 1. versiculo, & eo maximè vol. 1.*

58 Videmus enim quòd ipsi fines probantur ex instrumentis priuatorũ in Antiquis. Bald. & alij *in l. cum aliquis. C. de iure delib.* Florian. *in l. l. finalib. ff. Finium regundorum;* quòd alias fieri non posset.

Sic etiam docet Albens. *cons. suo 83. n. 4. in 1.* Bertazzol. *consilio suo ciuili primo, numero 67.* & Menochius *consil. 21. nu. 27. in 1.* Sed de hoc latius inferius.

59 Ampliatur sextò, vt probent etiam in priuilegijs, ac rescriptis Antiquis. *cap. si Papa cum ibi notatis. de priuileg. in sexto.* sequitur Bart. *in l. cũ testamentum num. 5. C. de iur. & fact. ignorantia,* Cæphal. *consil. 608. num. 18. in 4.* & post plures relatos Decian. *consil. 66. num. 15. in 3.*

60 Et præsertim inter easdem personas. Sic Ioannes de Amicis. *consilio 101. numero 28. in 1.*

61 Ampliatur septimò, vt probent etiam in Antiquis quoad feuda. Sic præcisè Decian. *cons. suo 24. nu. 83. vol. 1.* Vide Rosenthal. *de Feud. cap. 12. conclus. 14. nu. 42. & 46. pag. mihi 567.* vbi subdit se bis, aut ter respõdisse, Castrũ quoddam cum territorio suo esse feudale propter antiquas tales enunciationes in instrumentis diuersis inter personas, à quibus contendentes causam prætendebant, factas, id, quòd etiam multo magis procedit, quando huiusmodi verba in concessione fuerunt à Principe prolata: eo enim casu feudum absque dubio probatur. Sic post Ruin. Crauet. & alios Dom. Garsia Mastril. *in addit. ad Petrum de Gregorijs de concessione feud. par. 2. quæst. 1. in litera A.*

Et quod per verba enunciatiua principis bona aliqua esse feudalia narrantis probetur bona illa esse feudalia, tenuit post Alexan. & alios Card. Mantica *de Tacitis, & Ambiguis conuentionibus lib. 23. tit. 5. nu. 15.* & D. Mascard. *conclus. sua 209. num. 9.* vbi præcise hoc procedere intelligit, dummodo in talibus verbis fundetur ipsius principis intentio, vt quia illa sic narrata cõferant ad id, quod præcipue, ac principaliter per ipsum principem disponebatur in dicto rescripto, vel instrumento. Et reddit rationẽ sub numero decimo, quia censetur ipsemet princeps eo casu plene edoctus de eo, quod narrat, & asserit, *argumen. textus in clementina prima de probationibus;* addo eundem Mascard. *conclus. sua 768. nu. 8. & 9.* & nouissimè D. Bardellon. *d. cons. suo 49. nu. 9.* vbi etiam docet verba ennnciatiua feudum esse antiquũ emissa in instrumento antiquo per prælatum alioquin non valentem de nouo disponere, saltẽ præsumptiue ipsius feudi antiquitatem probare, ita ut transferant onus probandi in aduersarium, adducit Iason; Rosenth. & alios.

62 Ampliatur octauo, vt procedat, etiamsi de isto enunciato principaliter disputari contingat, in Antiquis enim adhuc ista verba probant; sic post Bartol. Soc. & alios Cothoman. *consil. suo 26. num. 116. cum duobus seq.* & est verissima conclus. quicquid scripserit D. Carol. Bardellonus *d. consil. 49. nu. 47.*

63 Ampliatur nono, vt huiusmodi verba in Antiquis probent etiam contra tertium, ita post Iason, Decium, Socin. & alios concludit Riminald. iun. *consil. suo 137. nu. 18. 143. nu. 12. 225. num. 4. & 339. num. 44.* Cæphal. *consil. 443. num. 7. & 18.* Natta *consil. 283. num. 8. in secundo,* Menoch. *consil. 90. num. 44. in 1. in 476. num. 3. in 5. & in 816. num. 32.* vbi hæc verba probare cõsanguinitatem, & agnationem etiam contra tertium in antiquis concludit.

Sic quoque tenet Ernest. Cothoman. post plures relatos *consil. suo 26. num. 119.* & Surdus nouissime *cons. suo 500. num. 8. in 4.*

64 Contrarium tenuerunt alij multi, Castren. Socin. Corneus, & alij, quos refert Hypp. Rimin. *d. consil. 339. num. 48.* & Bimius *cons. 184. num. 20. in 2.*

65 Pro Conciliatione sic distinguas. Aut sumus in his, quæ respectu Antiquitatis sunt difficilis probationis, aut non. Si primo, veluti est filiatio, probant plenissime contra tertium; si secundo, non; ita post Crauet. declarat idem Riminal. iun. *d. consil. 339. num. 51. & 52.*

Addo Clarissimum D. Alexandrum Trentacinquium *variarum resolutionum liber primus, titulo de verborum significatione resolutione secunda, numero 83.*

Secun-

Secundo loco sic distingui etiam potest. Aut agitur de magno præiudicio, aut modico. Primò casu non probant; secundo sic: ita docet idem Riminal.iun. *consil.137.nu.19. in 2.* Anguissol. *consil.78. num.8. vol.1.* ita quoque sentire videtur Comes Raudens. *cons. suo 1.nu.7.in 2.* & nouissime Pappon. *consil.suo 49. num.20.* addo eundem Trentacinq. *d.resolutione 2.nu.82.in fine.*

67 Sed aduerte, quod etiam, quando agitur de graui præiudicio, nihilominus hæc verba semiplene saltem probant contra tertium in Antiquis, ita Berret. *consil. 89. num.26. in 1.* & Crau. *de Antiquitatibus cit.c.4.num. 11.*

68 Vnde etiam plene probant, si cum antiquitate concurrant alia adminicula, puta, longa rei possessio, plura, a diuersis tamen confecta, instrumenta, & alia huiusmodi: ita post Bart. Crau. Vasquez, & alios docet Burs. *consil.151.nu.93.in 2.* Berret. *præcita. num.26.* & alij: addo Mascard. *conclus.sua 106. num.12.* & per totam, vbi pulchre de hac materia, & Cl. Fachineum *consil.suo 30.nu.11.vol.1.* adeundus quoque D. Farinat. *decis. sua Rot.Ro.585. nu.2.* vbi docuit enunciatiua antiqua etiam cōtra tertium semiplenè probare, & roborata dicto testis plenè.

69 Et licet Crauetta eruditissimus *citato cap.4. num.20.* dicat requiri possessionem longissimi temporis;

70 Ego tamen credo sufficere decem annorū inter præsentes, & viginti inter absentes.

71 Cum enim in antiquis verba enunciatiua plenè probent, vt dictum fuit, & nil aliud obsit in casu nostro, quam quod agitur de graui præiudicio tertij, sequitur, quod ex cursu tanti temporis statuti principaliter a lege *in §.1.de vsucapion.* auferatur istud præiudiciums & eo magis, nam ipse Crauet. vult, etiā quando agitur de graui præiudicio tertij, vt hæc verba aliqualem præsumptionem inducant; ergo accedente possessione ex cursu tanti tēporis plenam inducent probationem.

72 Ampliatur decimo, vt hæc verba in antiquis probent etiam ad fauorem tertij. Sic præcisè Cl. Menoch. *cons.suo 207.num. 10.* vbi nonnullos concordantes deducit & videndus *sub num.11.* vbi docet hæc eadem verba præsumptionem saltem facere etiam ad fauorem tertij, quæ sanè præsumptio hunc parit effectū, vt reijciat onus probandi in aduersarium; ibique nonnullorū hoc asseuerantium auctoritates coaceruat, nota tamen secus esse si de facto recenti tractetur, eo enim casu nulla fides ad commodum ipsius tertij resultat. Sic precisè post Hieronymum de Mōte, ac alios D.Carol.Bardell. *cons.suo.49.num.14.*

73 Fallit septimo regula principalis, quod scilicet verba enunciatiua non probent, inter easdem personas, seu contrahentes; quoad eas enim plene probant, rex.est expressus, *in l. optimam de contrahenda stipulatione.* (de cuius intellectu late Carol. Zallong. *racemat. sua iur. ciu.25.*) vbi si Sempronius vti seruus tuus stipuletur a Meuio tibi dari centū, & ipse illi stipulanti promittat, potes ex ipsa stipulatione agere, licet tibi ab eodem Mæuio postea excipiatur Sempronium illum seruum tuum minime extitisse, ad idem est text. *in l.Publia, §. fin.ff.Depositi,* & ita concludunt Doct. omnes Dec. in specie *in suo consil.42.nu.9.306.num.12. & 539.num.6.necnon & in auth. si quis in aliquo nu. 34.C.de edendo.* Crot. *in l. Re coniuncti, nu.186. de leg.3.* Berous *consil.6.nu.33.in primo,* Grat *consil. 101.nu.44.& 149.nu.10.in 2.* Albens. *consil.115. num.1.in princ.& 788.nu. 6. in 4.* Rimin. Senior, *consil.599.nu.7.in 3.* Bellon. *consil.75.nu.3.* Panciroi. *consil.191.nu.7.& 195.num.12.* Ferrantes Thieneus *consil.124.nu.18. inter cons. vlt. volunt. Villet.vol.2.* Machell. *patroc.15.num.5.* Menoch. post alios *lib.3.præsumptione 133.nu.1.* late Mascard. *conclusio 622. num.28.* Petra *de Fideicomm. q.13.nu.229.* Caualcan. *decis.sua 8.num.25.vol.5.* Torniola *consil.suo 74.num.28.vol.1.* Cl. Farinat. *decis.sua 569.nu.1.* vbi subdit hoc quidem procedere, donec probetur contrarium & etiam in fauorem tertij, & nouissime M.Anton. Maceratens. *lib.1. resol.66.num.10.in fine, & resolutione 60.nu.11.* addo post hæc edita visum. Cl. Fachineum *cons. suo 98.num.12.vol.1. & 7. prius cons.suo 37.nu.8. eod. vol. & sub nu.9.* vbi ampliat hoc procedere, etiamsi de enunciato ipso cōtingat principaliter disputari, adducit text. *in §.illud in auth.vt fratrum filij,* vbi per instrumentum donationis propter nuptias, in quo fit mentio matrimonij, matrimonium dicitur probari, etiamsi de matrimonio contingat principaliter disputari; de qua tamen ampliatione valde dubito ob scripta per Caballin. *milles.suo 485.* & D.Carol.Bardellon. *cōs.suo 54. num.17.* est bene verum, quod omnes concludunt, tunc semiplenam saltem probationem induci. Sic præcisè Caballin. *præcitato loco,* vbi plures concordantes deducit; Sequitur quoque idem D. Fachineus *præcitato nu.9.*

74 Quinimo Purpurat. *cons.548.num.3.* inquit, quod inter partes censentur veluti dispositiua, & maxime, quando sunt iuramento vallata. Sic Machel. *patroc.11.nu.9.*

75 Extra autem ipsos contrahentes non probant, vt docet Maluas. *consil.126.nu.55.in princ.* Laurent. *decis. Aueniononens.56,num.17.* Barnabas Cornazzan. *decis.Lucens.123.nu.6.*

76 Quod amplia, etsi ageretur de fauore piæ causę. Sic post multos relatos concludit Burs. *cons.151.nu.91.in 2.*

77 Nisi tamen ipsi contractui essent consentientes, quo casu probant. Sic præcisè Meno. *d.præsum.133.num.2.*

78 Declaratur modo ista principalis fallentia, & primo, vt intelligatur duntaxat quoad illum solum actum, de quo agitur, ita Mazzol. *cōsil 98.nu. 19.in prin.* & Viuius *decis.sua 283. nu.18.in 2.* vel vt clarius inquit Rota Ianuen. *decis.*

decis. 37. nu. 2. procedit solum quo ad validitatem actus, per quem prolata sunt. Sic etiã Rimin. Iun. *cons. suo 130. nu. 12.* vbi ponit exemplum dicens, quod si Stichus seruus Titij fuerit stipulatus a Sempronio centum, quantum ad istum effectum, quod illa stipulatio valeat, & acquiratur ex ea Titio, probatur, quod ille Stichus sit seruus Titij. Sed quoad illud, an ille Titius sit dominus illius Stichi, illa verba enunciatiua nil probant etiam inter ipsos contrahentes. Sequitur Petra *de Fideicom. q. 11. nu. 280.* Ill. Mantica *de Tacitis, & ambiguis lib. 2. tit. 6. nu. 8. & 9.* vbi omnium pulcherrime; & ante omnes Dec. *in l. ex his, num. 31. C. de test. milit.* vbi nonnulla contraria dissoluit. *& in Auth. si quis in aliquo. num. 37. C. de edendo.*

79 Et ideo quando hæc verba non sunt necessaria ad actum, de quo agitur, nec etiam inter easdem partes probãt. Sic præcise Surd. *cons. 540. nu. 2. vol. 4.*

80 Declaratur secundo, vt præcipue procedat in iis, in quibus partes sibi præiudicare possunt, ita Berous *cons. 192. nu. 5. in prin.* Grat. *cõs. 114. nu. 20. in prin.* Addentes ad Matthesilan. *singulari suo 79. nu. 2.* Marcabrun. ab Anguill. post alios *consil. suo 29. nu. 62. in prin.* C. Mantica *de Tacitis, & ambiguis conuent. lib. 2. tit. 6. numero 3. vers. hoc tamen.* & infiniti alij.

Quinimo Mascard. *conclus. 622. nu. 31.* post alios ibi deductos tenet, quod in eo casu non admittatur probatio in contrarium.

81 Secus autem esset, si hæc verba prolata essent super aliqua re, cuius libera disponendi facultas enunciantibus non adsit, vel super quã disponentes non habeant potestatẽ sibi præiudicandi; eo enim casu non inducetur probatio.

82 Exemplum potest esse, quando in instrumento alienationis bonorum ecclesiæ dicitur; Habita licentia Episcopi, & præcedentibus tractatibus: isto enim casu non statur tali confessioni inter ipsas partes, etiã quod principaliter fiat, & per se: ita plurimi, quos refert, & sequitur Menoch. *d. præsumpt. 133. num. 17.* & merito.

83 Cum enim prohibeatur alienatio rei ecclesiasticæ, nisi interueniant debitæ iuris solemnitates, vtique non statur confessioni ipsorum alienantium super ipsis solemnitatibus, nisi veritas aliter probetur.

84 Et istud est generale in qualibet materia, quod non statur confessioni inter personas prohibitas, nisi aliter probetur veritas *c. qui testamentum, de probat.*

Et talis confessio præsumitur facta in fraudem legis prohibentis actum fieri nisi cum qualitate enunciata, aut confessa, *l. si forte, & ibi Bar. ff. de Castren. pec.* gloss. & Doctor. *in l. donatione, C. de collation.* vbi etiam habetur, quod quando quis prohibetur donare nisi per benemerita, non statur confessioni ipsius donantis super benemeritis, cum verba proferantur super re, cuius libera disponendi facultas enuncianti non adest.

Aliis exemplis declarationem istam illustrare conãtur Menochius *d. præsumptione 133. num. 18. cum duobus seq.* Crauet. *part. 1. in tertia particula, num. 65. cum seq.* & nouissimè Ioannes Baptista Schuuartzenthaler *in repetitione d. l. optimam. explanatione 85.* vide per eos: addo Surdum *consil. suo 546. num. 1. & 2. in 4.* & omnium, quot viderim, elegantissimè C. Mantica *dicto tit. 6. num. 4. cum tribus seq.*

Sic etiam post alios docet Maluas. *consil. suo 13. num. 46. in 1.* Decian. *consil. suo 35. num. 29. in tertio,* Surdus *consil. 546. num. 1. & 3. vers. his igitur. in quarto;* Pulchrè quoque Clariss. Eques D. Peregrinus *consil. 6. num. 15. vol. 3.* & M. Antonius Maceratens. *var. resolut. lib. 11. resolutione 38. num. 6.* addo Cl. Fachineum post hæc edita virum *consil. suo 37. num. 29. in 1.* vbi pulchre, & Decium *in auth. si quis in aliquo nu. 36. C. de edendo* & ibi Addentes *in littera K.*

85 Amplia, vt eo casu, nec præsumptio quidẽ inducatur. Sic præcisè Menochius *consil. 260. num. 21. in 3.*

86 Declaratur tertiò prædicta principalis fallentia, vt procedat inter partes tantùm, non tamen in præiudicium tertij: ita Caualcanus *decis. 21. num. 41. in 2.*

87 Et ratio est, quia inter alios acta tertio nõ præiudicant. *l. si vnus, §. ante omnia, ff. de pactis. & tot. tit. ff. & C. Res inter alios acta.*

88 Aduerte tamen, quòd contra eum saltem semiplenè probant. Sic post Decium Cæph. *consil. suo 443. num. 18. in tertio.* Aduerte secundò, quod quoad tertiũ dicta verba plenè probant, non secus ac inter easdem personas: quando tamen sumus in his, quę dependent à voluntate proferentis; & ideo dicit Bar. *in l. gerit col. 3. & seq. ff. de acquirenda hæred.* quod si aliquis per verba enunciatiua emissa nedũ propter se, sed etiam propter aliud, confiteatur se esse hæredem Titij, vt puta, quia scribit salutando, talis hæres salutem, &c. inducitur aditio hæreditatis; nedum quoad illum, cui confitetur, sed etiam quoad alios, si poterat hæreditatem Titii adire, vt ibi per eum. Sic præcisè post Aretinum, ac alios animaduertit D. Marcabrun. *præcitato cons. 29. nu. 63. cum tribus seqq.*

89 Declaratur quartò, vt hæc ipsa fallentia duntaxat procedat quoad probationem inducendam, non autem quoad obligationem sequendam: exemplum est clarissimum de hoc *in l. Publia. §. fin. ff. Depositi.* vbi talis facti species determinatur, Titius misit epistolam Sempronio, qua significauit ei sic.

Notum tibi facio, quod apud me habes 10. pondera auri plus vel minus, & saculos signatos 10. dubitatur ibi, an per huiusmodi scripturam aliqua sit nata obligatio? & respondetur, quòd non, sed quòd duntaxat illarum

larum rerum depositio per eandem probari poterit. Hanc eandem decisionem sequitur Crauet. *consil. 29. num. 7.*

90 Fallit tamen ista declaratio, quando huiusmodi verba essent geminata, nam tunc obligarent: ita post alios Anguill. *conf. suo 5. nu. 54.* Cogita.

91 Ampliatur modò principalis ista fallentia, & primò, vt procedat maximè in Antiquis; tunc enim huiusmodi verba plenissimè probant inter partes: ita Mazzol. *consilio 61. numero octauo, in primo*, Pancirol. *consilio 165. num. 13. in 1.*

92 Ampliatur secundò, vt non solum inter ipsos contrahentes probent hæc verba, sed etiam inter eorum hæredes, & successores: ita Crauet. *consilio suo 29. numero primo, & 564. numero secundo, in quarto*, Caualcan. *decisione sua octaua, supracitato num. 41.* & Menochius. *d. præsumptione 133. numero tertio*, addo Clariss. Fachineum post hæc edita visum *consilio suo 98. numero decimotertio, volumine primo*, & Illustriss. Tuscum *conclusione sua 652. numero tertio, in littera C.* vbi subdit nil referre an successores sint singulares, vel vniuersales.

Subamplia, vt id procedat etiam respectu habentium ius ab eis: ita pulchrè post nonnullos relatos D. Hector Felic. post hæc edita visus *allegatione sua 32. numero sexto, parte tertia, & allegatione sua 48. nu. 6. ead. part.*

93 Ampliatur tertiò adeò istam fallentiam procedere, vt etiam aliquando non admittatur probatio in contrarium. Sic post alios Menochius. *dicta præsumptione 133. numero quarto.* vbi exemplificat, quando huiusmodi verba emittuntur scienter super eo, super quo partes ipsæ possunt sibi præiudicare.

94 Ampliatur quartò, vt locum habeat, etiamsi enunciatur id, quòd eo tempore confecti actus non potuit verisimiliter interuenire, veluti si sit enunciatum, factam fuisse subhastationem bonorum alienatorum, quæ non poterat intercessisse tempore prolationis, quoniam debuerat 20. dierum stare curriculo. *ad l. 1. C. de iur. Hast. fisc. libro decimo.* Nam ideo minùs hæc enunciatio probationem facit inter ipsos contrahentes, licet quoad alios non. Sic post alios Menochius *dicta præsumptione 133. numero decimosecundo*, & Illustriss. Mantica *dicto titulo sexto, numero tertio*, addo Mascard. *citata conclusione 622. numero 29.* nota tamen contrarium in hoc post alios sensisse Clarissimum Fachineum post hæc edita visum *consilio suo 37. numero vigesimo octauo, volumine 1.*

Limitatur autem hæc eadem fallentia pluribus modis.

95 Et primò, vt non procedat, vbi dispositio facta esset per verba futuri temporis *lege. Titia cum testamento, in principio. de legatis secundo*, sequitur Viuius post alios *decisione sua 283. numero decimosexto, in secundo.*

96 Limitatur secundò, vt pariter locum non habeat, quotiescunque sumus in his, quæ sunt iuris, quia hæc confessio præiudicare non solet. *l. ornamentorum ff. de auro, & argento leg.*

97 Exemplum quoque potest esse. Si quis confiteatur se furtum commisisse, & re vera illud non commisserit; talis enim confessio non præiudicat. Puta, si res, quam dicit se subtraxisse, erat propria ipsius confitentis, cuius rei propriæ furtum committi non potest; & hoc iure meritò. Non potest enim confessio dispositionem iuris immutare, & facere furtum, vbi furtum non est. Ita quoque docent adientes ad Riminald Sen. *consilio 544. in littera A. volumine tertio.* Crauet. *consilio vigesimo nono, numero secundo*, Bimius *consilio 137. numero octauo, in secundo*, & nouissimè Carol. Iallong. *recematione sua iuris ciuilis vigesimo sexta, numero quinto, & sexto, & per totam*, vbi tres alias declarationes deducit ad suprascriptam fallentiam.

98 Limitatur tertiò supradicta fallentia, quãdo agitur de aliqua re, quæ sit prohibita, & non nisi certo casu permissa, quia ille casus aliter est probandus, quàm his verbis, & sola partium confessione: ita docet Bimius *consilio 137. numero nono, in secundo*; vbi rationem adducit dicens, quòd aliàs vis ipsius actus penderet à simplici partium verbo, & non à veritate ipsa, & à iure, & idcircò cum inter virum, & vxorem donatio prohibeatur, nisi ex causa benemeritorum, debent huiusmodi merita, & seruitia aliter probari, quàm ipsorum coniugum confessione, & latiùs vt per eum.

99 Limitatur quartò, quotiescunque contrahentes sunt personæ prohibitæ, & suspectæ, quales sunt vir, & vxor: ita post alios idem Bimius *consilio suo 95. numero 37. in primo.*

100 Coarctatur quintò, quotiescunque hæc verba fuerunt prolata ab eo, qui verisimiliter enunciatum ignorauit; nam tunc inter contrahentes non probant: ita Rosenthal. *de Feudis capitulo sexto, conclusione vigesima quarta, in littera D. ferè in fine.* Post alios Riminald. Iunior *consilio 382. numero vigesimo quarto, in quarto*, & Menochius *dicta præsumptione 133. numero decimo tertio, & decimo quarto*, vbi hoc exemplificat in filiatione, dicendo, confessionem filiationis incidenter & enunciatiuè emissam non facere præsumptionem, aut effectum, quasi possessionis filiationis, quominus is, qui se postea asserit filium, probare teneatur se filium, quando emissa est ab eo, qui probabiliter ignorabat.

C 101 Fallit

101 Fallit octauò Regula principalis contra enunciantem, contra quem huiusmodi verba plenè probant. text. est clarissimus *in l. vnica §. similique modo. il. a. C. de lat. libert. tollenda, & in d. l. Publia §. fin. ff. Deposit. notatur in l. exemplo C. de probationibus.*

102 Et ratio iuris id expostulat, vt assertioni nostræ contra nos credatur, *iuxta l. cum precum. cum similibus C. de liberal. cauf.* quia imputandum nobis est, cur talia verba proferamus, vt in simili inquit Eugen. *consilio 44. numero 17. in primo.*

103 Adde quòd nulla est maior, & excellentior probatio, quàm ea, quæ fit per proprij oris confessionem; *ad l. generaliter in fine C. de non numerat. pecunia*, latè Clarissimus Peregrinus *de Fideicommissis articulo 43. numero 73.* Vndè infertur, quòd si fortè cum Titio vtpotè Seij procuratore, cōtraxerim, amplius id inficiari non potero. DD. *in Authentica. Siquis in aliquo. C. de edendo.*

Hanc eandē limitationem sequitur Barbatias *consilio suo 37. numero secundo, in tertio.* Socin. Iunior *consilio 77. numero sexto, in primo*, Menochius. *consilio 812. numero tertio, in nono.* Purpuratus. *consilio 279. numero 12. libro secundo.* Gargiareus *Patrocinio suo 19. numero 77.* & nouissimè Surdus *consilio 546. numero septimo, volumine quarto.* Vide Granutium *conclusione sua 20. per totam.* & Claris. Farinatium *in suis decisionibus nouissimis Rota Romana decis. 20. num. 3.*

104 Sed contrarium videtur sentire Beltrand. *consilio suo 78. part. 1.* Berous latè *in suo consilio 170. a principio vsque ad numerum 8. in 2.* & inter alios apiemer Gargiareus sibi contrarius *patrocinio 18. numero 19.* Dicit enim ibi, quòd libellans non dicitur fateri in libello contenta sub verbis enunciatiuis contra se.

105 Pro Resolutione Magistraliter vna cum Felino *in cap. cum venerabilis numero 23. de exceptionibus.* sic est respondendum, quod dictum illud secundum Gargiarei, & aliorum habet locum in producēte simpliciter scripturam, licet in regia audientia Apuliæ aliter de anno 1575. de mense Iunij iudicatum fuisse testetur Viuius *libro tertio, opinione 1038. numero sexto.*

Sed vbi contrahens facit scripturam, eamque producit, & affirmat aliquid enuntiatiue, tunc benè dicta verba sibi præiudicant, & contra eum probant, iuxta scripta per Oldrad. *consilio 198. vers. ad quartum*, & sequitur præcisè Clarissimus Menochius *de præsumptionibus libro secundo, capit. 45. num. 17. cum duobus sequentibus* ac Mascard. *conclusione sua 916. à numero nono, vsque ad 13. inclusiue*; ac ita procedit prior opinio, quæ quidem eo magis locum habet, si producerentur, plures scripturæ, nam tanto magis producens videretur confiteri omnia in eis contenta contra se. Sic præcisè in terminis Mohedan. *de Regularibus decis. 2. aliàs 192.* Tangere videtur Menochius *consilio 147. numero 23. vers. nam respondeo in secundo.*

Videndus Mascard. *conclusione sua 916.* vbi pulchrè docet, an & quando producens instrumentum præsumatur fateri omnia in eo contenta, adeundus quoque Claris. D. Sigismundus Scaccia post hæc edita visus *de iudi. Causarum ciuil. libro secundo, capitulo 11. à numero 408. vsque ad 431. inclusiue*, vbi latissimè de hac eadē materia sat mihi loca tetigisse; consulendus etiam Illustrissimus Card. Tuscus *conclusione sua 646. in littera C. & 647.* vbi an, & quando confessio facta in libello, positionibus, precibus, & alijs noceat confiteri, omnium elegantissimè disceptatur.

106 Limitatur tamen istud, si probetur contrarium per aduersarium, ista enim confessio non præiudicat confitenti, quoniam erronea est. Sic post alios Raynald. Corsius *in additionibus ad consilia Oldrad. consilio 198. in littera A.*

Remanet ergo firmum, hæc verba probare contra enunciantem.

107 Sed adhuc multa contra eandem fallentiā obstare videntur.

Et primò obijci potest text. *in l. Lucius Titius testamento. §. Quisquis mihi hæres erit. de legat. 2.* quem aliàs induximus, vbi testator ita dixit. Quisquis mihi hæres erit, sciat me debere Demetrio Patruo meo denaria tria, & deposita apud me à Seleuco patruo meo alia denaria tria, quæ etiam protinus reddi, & solui iubeo; Quæsitum est, an ex hac confessione competat actio simpliciter ipsi Demetrio illa denaria tria petendi? & Respondetur ibi, quòd non: Ecce ergo, quòd verba enunciatiua non probant contra proferentem, quia si probarent, vtique sibi absque alio actio competerer.

108 Ad idem secundo loco suffragari videtur. tex. *in l. non epistolis C. de probationibus*; vbi talis facti species proponitur. Cuidam Ancillæ Sempronij epistolam misisti, in qua eam sororem vocasti, credens re vera eam esse sororem tuam: Dubitatur ibi, an per illam epistolam, in qua ancillam illam sororem vocasti, tibi præiudicaueris? & Respondetur, quòd non. Ecce ergo, quòd verba enunciatiua non probant contra enunciantem.

His tamen non obstantibus ab ipsa fallentia, quæ communiter recepta est, minime recedendum arbitror.

109 Nec officit tex. *in d. l. Quisquis mihi hæres erit.* Respondeo enim nō dubitari in eo textu, an verba enunciatiua probent contra enunciantem, probare enim absque dubio ibi præsupponitur, sed in eo sita est dubitatio, an obligent ipsum proferentem, & concluditur, quòd non. Quod autem res ita se habeat, clarè colligitur ex verbis ipsiusmet §. ibi.

(Quæ-

(Quæsitum est, an si non deberentur, actio esset.) ita arguendo:

Si illa denaria tria; quæ testator asserebat penes se deposita, vel se debere Demetrio patruo suo, re vera deberentur, absque dubio proferens ob suam confessionem esset obligatus, & ipsi Demetrio per consequens actio ad dicta tria denaria repetenda competeret. Sed quia verba enũciatiua licet probent contra enunciantem, eum tamen non obligant; vt ad litteram est text. *in l. Publia §. finali. ff. Deposit.* ideò mirum non est, si subijciuntur illa verba in text. *in d. §. Quisquis.* quæsitum est, an etsi non deberentur, actio esset? Respondi, si non deberentur, nullam quasi ex debito actionem esse.

110 Minus officit secundò loco tex. *in d. l. non epistolis C. de probationibus.* ideo enim ibi non gignitur præiudicium ipsi enuncianti, &c. Tum quia inerat error, credebat enim re vera ancillam illam esse sororem suam, cùm etiam quia specialiter constitutum est, vt consanguinitatis necessitudo non epistolis, sed natalibus, vel adoptionis solennitate coniungatur, vt ad litteram ibi dicitur, & sic non officit.

Concludendum est igitur denuò verba enunciatiua probare contra enunciantem.

111 Ampliatur, vt non solum contra ipsum, sed etiam contra singularem eius successorem, ab ipsomet tamen causam habentem, probent. ita post alios D. Fusc. *singulari suo 16. in littera V.* & Pappon. post alios *consil. suo 49. num. 25.*

112 Ampliatur secundò, vt hæc verba non solum contra ipsum probent, sed etiam contra ipsius hæredem, & meritò: hæres enim adeundo hæreditatem omnia gesta per enunciantem confirmat, cùm sit cum eo vna, & eadem persona: ita Pappon. *citato consil. 49. numero 23.*

114 Ampliatur tertiò ista 8. fallentia, vt præcipuè procedat, quando agitur de facto proprio ipsius enunciantis; tunc enim plenè probant: ita dicunt omnes per illum text. *in clementina prima de probationibus,* Decian. post alios *consil. 32. num. 82. in 2.*

Ampliatur quarto, vt pariter procedat, etsi tractetur de renunciatione alicuius iuris ipsimet renuncianti competentis; adhuc enim ex dictis verbis oritur probatio contra renunciantem; exemplum potest esse in renunciatione legitimæ facta per filium, ipsius enim legitimæ renunciatio etiam per verba enunciatiua optimè probatur contra ipsum renunciantem. Sic præcisè D. Anguill. *consil. suo 29. num. 69.*

115 Limitatur tamen, quando illud, quòd principaliter fuit enunciatum, in dubium postea reuocatur; ita præcisè post alios idem met Decian. *consil. 20. num. 19. in 3.*

116 Limitatur secundò in ijs, quæ non dependent à partium potestate, hoc enim casu hæc verba contra ipsummet enunciantem minimè probant; ad hoc multum deseruit doctrina Alexandri *in l. si donatione: C. de Collationibus,* vbi dicit, quòd si filiusfamilias, qui ex forma statuti obligari non poterat, nisi esset mercator, mutuam accipiens pecuniam, fateatur se mercatorem; illa confessio sibi non præiudicabit, quia verba enunciatiua ab aliquo prolata nõ officiunt proferenti, quoties sunt prolata circa ea, quæ non pendent à libera ipsius potestate.

117 Fallit nonò Regula principalis, quoties sunt prolata ab homine receptæ auctoritatis in rebus modici præiudicij; tunc enim huiusmodi verba probant: ita post alios Decian. *consilio suo 21. numero tertio, in primo,* & Gil Ken. *de vsucapionibus, parte secunda, membr. 1. capitulo 6. numero 80.*

118 Siuè de re magni momenti tractetur, & concurrat longi temporis suffragium, atque agatur inter eosdem contrahentes, vel eius successores, adhuc etiam probant: ita post alios Gil Kenus *citato loco num. 81. cum seq.* vbi quoque, quantum temporis interuallum requiratur; breuiter discutit.

119 Fallit decimo, quando sunt prolata cum ratione expressa, & finali; tunc enim probãt: ita post alios Crauet. *consilio 911. numero 15. versiculo, sed & aliud volum. 5.* & Decian. *cons. 40. numero 122. in primo,* vbi id exemplificat in fideicommisso, quando ea expressa ratione inductum est, vt bona conseruentur in familia, ac agnatione.

120 Coarctatur vndecimo, quando sunt prolata in pluribus locis, seu, quòd idem est, pluries reperta, tunc enim fidem faciunt, ac probant, ita inter ceteros Laurent. a Pinu *consil. suo 26. num. 5.*

121 Limitatur duodecimo in his, quæ per consensum inducuntur, tunc enim probant, non secus ac si dispositiuè prolata essent, ita post alios, quos ibi refert Gallia *consil. 102. num. 12. & 14. in 1.*

122 Exemplũ potest esse in constitutione procuratoris, quæ consistit in libera dispositione, & simplici voluntate partis; sic etiam in locatione, ac conductione, quæ non verbis, sed solo consensu inducuntur, *l. 1. ff. locat. l. si stipuler, §. si in locando, ff. de verb. obligat.* pulchre Carroc. *de locato: pagin. mihi 39. quæst. 6. numero 2. & quæst. 7. num. 3.* idem in emptione, & venditione concludito; ibi enim contractus quoque solo consensu perficiuntur: glo. & Doctor. *in l. 1. ff. de contrahenda emptione, & in l. consensu. in prin. de Actionibus, & obligat.* Sequitur P. de Rauenna *singul. suo 193.*

123 Fallit decimotertio, quando hæc verba ex titulis conualidantur, prout sunt inuestituræ; eo enim casu plenam probationem inducunt: ita post alios P. Leonius Patauinus *cons. suo 28. num. 10. vol. 1.*

124 Fallit decimoquarto, quando huiusmodi verba prolata sunt per modum confessionis, quæ confessio redacta sit postea in scriptis. Sic præcise, & late Paris. *consil. suo 77. num. 38. in 3.* Exemplum potest esse secundum Decium in materia Liuellaria. Confessio enim præiudicat confitenti dicenti se esse liuellarium, vt post Socin. subijcit etiam idem Paris. *citato consil. 77. num. 39.*

De hac autem materia, an, scilicet, verba enunciatiua per modū confessionis probent, late Vital. de Camban. *in suo tract. clausularum, in ver. enunciatiua verba confessionis.*

125 Fallit decimoquinto, quando ista verba sunt iuncta cum alijs coniecturis, ac adminiculis; tunc enim multum operantur, ac probant: ita post alios Paris. *consil. 5. num. 210. in 4.* Decian. *consil. 68. num. 12. in 2.* Mascard. *d. conclus. 622. num. 25. in 1.* Sequitur Clariss. Bardellon. *consil. suo 49. num. 53.* vbi concordantes adducit Fabium de Anna, Riminald. Iuniorem, ac alios.

126 Fallit decimosexto, si huiusmodi verba prolata sint de eo, quod potuit tunc esse, vel fieri; tunc enim probant etiam inter alios; vt late inter ceteros docet Mascard. *citata conclus. 622. numero 26. & 27.* Exemplificans in notario in instrumento attestante Titium puta procuratorem Caij promisisse: talia enim verba vtique probant Titium esse procuratorem ipsius Caij, & latius, vt per eum. addo post hæc edita visum Ioannem de Castill. *suarum controuersiarum quotidianarum cap. 26. num. 69.* item si prolata sint de his, quæ potuerunt interuenire tempore confecti instrumenti, licèt secus sit in alijs sic præcisè Dec. *in authent. si quis in aliquo num. 35. C. de edendo.*

127 Fallit decimoseptimo, quando sunt prolata præsente eo, ad quem diriguntur, eo enim casu non solum probant, sed etiam dispositionem inducunt. Sic inter ceteros Bernard. Bombi. *consil. suo 76. num. 2.*

Exemplum potest esse in legitimitate filij probanda: Si aliquis enim pater naturalis præsente eius filio naturali legitimato fateatur, quod de eius licentia, & mandato ipse se legitimari fecit, plene creditur hisce verbis prolatis a patre, licet res in rei veritate aliter euenerit, & sic ipsemet filius legitimatus de consensu, & voluntate ipsius patris ab omnibus existimatur, sic in puncto consuluit Angel. *consilio suo 87.* sequitur Viuius *decisione sua 1038. numero 5. in 3.*

128 Fallit decimooctauo, cum agitur de modico præiudicio, quia tunc probat. sic post alios Mascard. *dicta conclusio. 622. numero 48.*

Addo D. Fab. de Anna post hæc edita visum *consil. suo 88. num. 29.*

129 Aduertendum est autem, quod in omnibus illis casibus fere, in quibus verba enunciatiua, nec disponunt, nec probant, aliqualem saltem præsumptionem inducunt, sic post Bart. Alex. *consilio 21. in 1.* Cæphal. *consil. 297. numero decimotertio, in secundo.* Pinu. *consil. suo 26. num. 6.* Menoc. *consil. 147. numero 14. in 2.* Laurent. *decis. sua Auenionens. 51. num. 1. in fine,* & alij.

130 Et transferunt onus probandi in aduersarium: ita post alios Laurent. *citata sua decisione numero quarto.* Petra *de Fideicomm. quæstione 11. numero 628.* Soc. iun. *consilio 65. numero septimo, in princ.* & D. Ponte *cons. 95. num. 18.*

131 Ita vt ipsis stetur, donec re vera probetur contrarium, ita Socin. iun. *cons. 189. numero 98. in secundo.* Scotus *responso 3. numero 10. libro primo tomo 2.* Fabius Turret. *consilio 71. numero 15. in primo.* & D. Menoch. *consilio suo 401. numero 52. volumine quinto, & consilio 504. num. 39. volum. 6.*

132 Quo ostensis ea verba tanquam per errorem, & inconsulte prolata nil probant, etiāsi geminata; & repetita fuissent; ita post alios Bimius *consil. suo 174. num. 10. in 2.*

133 Et ratio, mea sententia, huius animaduersionis ea potest esse, quia nullum verbum debet stare otiosum, & sine virtute aliquid operandi, vt post alios scribit Schurp. *consilio suo 36. numero fin. centuria secunda;* latissime Honded. *consilio suo 48. numero 34. volumine 1. cum sequen.*

134 Ampliatur vt præsumptionem faciant etiam ad fauorem tertij; ita Roma. *consilio 63.* Cæphal. *consilio 297. numero 15. in secundo;* Dec. *in d. l. ex his, numero 19. cum sequen. C. de testament. milit.* & Hyppol. Rimin. *consilio suo 6. numero 59. volum. 1.*

135 Quæ sane præsumptio hunc parit effectū, vt reijciat onus probandi in aduersarium: ita post Abb. Rom. Ias. & alios tradit Menoch. *cons. suo 207. num. 11. in 3.*

136 Primo extendè hanc ampliationem procedere, quandò verba hæc enunciatiua fuerunt prolata in iudicio.

137 Secundo, quando antiquitus prolata.

138 Tertio, quando adhibitum fuit iuramentum.

139 Quarto, quando hæc verba enunciatiua significant causam finalem eius, de quo agitur, & quando habetur respectus ad qualitatem personarum, quas verisimile est non mentiri. In his enim omnibus casibus sine controuersia pro tertio præsumptionem inducit testatū reliquit Nomenclator egregius D. meus Menoch. *d. præsumpt. 133. num. 6. vsque ad 12.* Subamplia, vt hæc verba ad fauorem tertij inducant etiam semiplenam probationem. Sic post multos relatus D. Trentacinq. *d. resolutione 2. nu. 94.* vbi ex Decij sententia attestatur de communi.

140 Ampliatur secundo, vt hæc verba præsumptionem inducant etiam contra tertium, vt post alios tradit Cæph. *consil. sua 443. nu. 18. in 3.*

141 Et

141 Et non solum contra tertium simpliciter, sed etiam contra eius successorem: idem Cæphal. *consil. 90. nu. 52. in 1.* Crau. *consil. 217. nu. 7. in 2.*

142 Fallit decimonono principaliter in delictis, & præcipue, cum agitur de probando mandato, ad hoc enim vt quis dicatur mandasse committi delictum, vt puta homicidiũ, non requiritur, quod interueniant verba imperatiua, aut præceptiua, sed sufficiunt etiam enunciatiua; ex quibus coniectura te appareat, quod ipse mandans optauerit fieri vindictam, vel delictum committi; sic communiter DD. omnes *in l. si quis mihi bona §. sed quid si mandauit. versic. pater ff. de acquirenda hæreditate*, vbi in specie Bal. & Ias. *in principio, & numero 8. necnon & num. 13.* idem Ias. *in l. 1. numero 1. C. de seruis fugitiuis;* Clariss. Menoch. *de præsumptionibus libro 5. præsumptione 27. numero 10.* Decian. *in Tract. criminal. libro nono, capit. 34. numero 3.* vbi tamen loquitur alijs coniecturis concurrentibus, Mascard. *de probationibus conclusione 866. numero 16.* Schrader. *de Feudis part. 9. capit. 2. nu. 47. in secunda ampliatione in fine;* & nouissime Monarcha iuris Clariss. D. Prosper Farinat. *in sua Trax. & Theoric. criminal. par. 2. tom. 2. tit. de Consultoribus quæstione 134. capit. 2. numero sexto;* vbi de communi post infinitos alios concordantes adductos, intelligit tamen quando ipsamet verba sunt prolata propter se, secus si propter aliud, vt per eum.

143 Ratio autem huiusce conclusionis ea de facili potest esse, quia mandatum inducitur quocunque modo, & quibuscunque verbis appareat voluntatem iubentis præcessisse: sic enim colligitur ex d. l. si quis mihi bona §. *sed si quid si mandauit ff. de acquirenda hæred.* & pro regula firmauit post plures adductos præfatus Clariss. D. Farinat. *d. quæstione 134. præcitato cap. 3. num. 1.*

144 Exemplum autem in hoc casu potest esse, quando quis dicit, Bonum esset vindictam facere, nec decet hanc iniuriam remanere impunitam; sic post Monticell. Clariss. Farinat. *d. cap. 3. nu. 6. & nu. 8.*

145 Intellige tamen propositam huius conclusionis regulam, quia licet mãdatum quibuscunque verbis, & quocunque modo inducatur, hoc tamen intelligitur, (prout & nos in principio annuimus,) dummodo ex dictis verbis, & ex proposito modo appareat de intentione, & voluntate mandantis, & sic mandantem ita voluisse, prout postea mandatarius fecit; sic præcise inter alios animaduertit Mascard. *d. conclusione 866. nu. 1.* & Cl. Farinat. *d. cap. 3. num. 14.*

146 Sed Pulchra de hac materia potest hic excitari quæstio, & est, an mandatum præsumatur, seu inducatur, quando dominus, qui aliquam iniuriam passus est, suo famulo dixerit; Non redeas domum, donec aliquid noui senserim de illata iniuria, aut quid simile?

147 In qua quidem difficultate, conclusio constat pro affirmatiua; sic ante omnes docuit ac firmauit Bar. *in d. l. si quis mihi bona fide §. sed quid si mandauit*, vbi subdit ita fuisse obseruatum Florentiæ in quodam nobili, qui propterea fuit decapitatus, & Bar. sic dicentem sequuti sunt ibidem Bal. Angel. Ias. ac plurimi alij: sequutus est quoque hoc idem post infinitos tum ex veteribus, cum ex recentioribus concordantes adductos Clariss. Farinat. *d. tract. de Consultoribus quæstione 134. capit. 2. numero 41. & consil. suo 102. numero secundo, & ibi in additionibus in litera B.*

148 Et hæc opinio est communiter recepta, teste eodem Farinat. *præcit. locis.*

149 De hac autem conclusione latius differere superuacaneum diiudico, quandoquidem quomodo, quando, & in quibus casibus ipsa locum habeat, & procedat, & è contra, omnium elegantissimè more suo disceptatur ipsemet D. Farinat. *præcitata quæstione 134. dicto capitulo secundo, à numero 41. vsque ad 56.* ad ipsum igitur lectorem beneuolum remmitto.

150 Videndi quoque per eundem lectorem Clar. Decian. *d. cap. suo 34.* Mascard. *d. conclusione sua 866.* & Farinat. *d. quæstione 134. cap. 3. per totum;* vbi quibusnam verbis mandatum ipsum in delictis inducatur, & probetur omnium facillime edisserunt, atque pertractant; sat enim mihi loca tetigisse.

151 Fallit vigesimo regula principalis, nam quæ verbis enunciatiuis pronunciata fuerunt, vera præsumuntur. *l. quidam ff. de probationibus; & l. optimam C. de contrahenda stipulatione;* sequitur Clariss. Menoch. *dicta præsumptione 133. numero primo, & per totam*, vbi an, & quando, nec non in quibus casibus hæc eadem regula procedat, omnium elegantissimè, & ex professo discutit, atque declarat eum consulas.

152 Fallit vigesimoprimo principaliter regula supradicta quoad prçiudiciũ proferentis, maxime in his, quæ sibi possunt præiudicare; nã tunc absque dubio verba enunciatiua probant. Sic præcise post plures relatos Clariss. Decian. *consilio 120. numero decimo octauo, volumine tertio*, vbi exemplificat in filiatione.

153 Intellige tamen hoc procedere, vbicunque talia verba enunciatiua forent necessaria ad actum, de quo agitur, aliàs secus, quia etiam inter ipsas partes, & in earum præiudicium non probarent. Sic in terminis Decian. *præcitato numero decimo octauo*: conferunt scripta supra *numero 101. cum sequentibus.*

154 Coarctatur vigesimosecundo principaliter; nam quando vltra verba enunciatiua de prçterito sequitur postea promissio & dispositio; tũc stãdũ est verbis ipsis enũciatiuis ratione annexæ promissionis, & dispositionis: hæc

est pulcherrima doctrina Bald. *per illum textum in l. si societatis C. pro socio*, sequuti sunt Berous *consil. 87. numero final. volum. 2.* & Illustriss. D. Card. Mantica *de Tacit. & Ambig. conuent. lib. 2. tit. 7. num. 17.*

155 Et hæc sufficiant. Latiùs autem de hac eadem materia verborum enunciatiuorũ sumptorum in genere. an, scilicet, & quando probent, differit Card. Tusc. *conclusione sua 81. in litera V. per totam; vide per eum.*

Finis Primi Libri.

ENVNCIATIVIS VERBIS TRACTATVS

D. NICOLAI DE PASSERIBVS A IANVA, I. C. PATAVINI.

Liber Secundus.

QVAESTIO PRIMA.

An Verba enunciatiua posita in instrumento probent.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua instrumenti minime probant.*
2 *Ampliatur, & nu. 3. 4. 5. & 6.*
7 *Limitatur, & nu. 8.*
9 *Declaratur, & nu. 10. 11. 12. & 13.*
14 *Verba enunciatiua instrumenti inter easdem personas non probant quoad tertium absentem.*
15 *L. fin. ff. de interrogatorijs actionibus casus.*
Explicatur nu. 21.
16 *Confessio facta absente parte non praeiudicat consitenti.*
Declaratur ista regula, nu. 22. 23. 24. 25. & 26.
17 *Contra quod Verba enunciatiua instrumenti probent etiam quoad tertium absentem.*
18 *Fundamenta huius opinionis, & nu. 19. & 20.*
27 *Guid. Pap. decisio adducitur.*
28 *Altera Mascard.*
29 *Vtraque interpretatur.*
30 *Dominium regulariter non probatur per instrumentum.*
31 *Quinimo nec per instrumentum locationis.*
32 *Verba enunciatiua posita in instrumento non probant etiam inter easdem personas, quando principaliter de ipso enunciato contingit disputari.*
33 *Contrarium tenet Socin.*
34 *Verba enunciatiua posita in instrumento non probant etiam inter easdem personas, quando personae in eo nominatae essent.*
35 *Enunciatiua verba instrumenti probant contra partem aduersam patientem huiusmodi verba inseri in ipso instrumento.*
36 *Exemplum.*
37 *Sic etiam contra producentem probant.*
38 *Verba enunciatiua instrumenti probant in antiquis.*
39 *Rationes, & nu. 40.*
41 *Quod tempus dicatur Antiquum, dubitatur.*
42 *Diuersorum opinio.*
43 *Communis sententia.*
44 *Opinio Auctoris.*
45 *Confirmatur, & num. 46. 47. 48. 49. & 50.*
51 *Verba enunciatiua instrumenti inter priuatas personas, licet simul, in antiquis non probant.*
52 *Contrarium verius.*
53 *Perpenditur tex. in l. instrumenta domestica, C. de probationibus.*
54 *Verba in dubio sunt in potiori significatu capienda.*
55 *Verba enunciatiua instrumenti simpliciter prolata inducunt semiplenam probationem.*
56 *Scriptura priuata plene probat in antiquis.*
57 *Resoluuntur contraria.*
58 *Verba enunciatiua instrumenti in antiquis probant etiam contra tertium.*
59 *Declara multis modis, & nu. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. & 68.*
69 *Distingue, & num. 70.*
71 *Alia distinctio.*
72 *Verba enunciatiua instrumenti in antiquis probant etiam ad fauorem tertij & nu. 73.*
74 *Confinia bene probantur per instrumenta de antiquo.*
75 *Ratio.*
76 *Contrarium multi.*
Communis retinetur.
77 *Ampliatur & nu. 78.*

79 *Plura*

79 *Plura instrumenta verborum enunciatiuorum an requirantur ad probandos confines, disputatur.*
80 *Communis opinio stat pro affirmatiua.*
Ratio ibidem, & nu. 81.
82 *Amplia.*
83 *Declara, & nu. 84. & 85.*
86 *Limita & nu. 87.*
88 *Verba enunciatiua posita in instrumento solemnitates enunciante probant in Antiquis ipsas solemnitates.*
89 *Dominium, & possessio in antiquissimis per verba enunciatiua probatur.*
90 *Quicquid dixerit Hieronymus de Monte.*
91 *Ratio & nu. 92.*
93 *Instrumenta plura antiqua in quibus aliquid enarretur, si varia sint inter se, quid agendum?*
94 *Verba enunciatiua in rescriptis, ac priuilegijs antiquis probant.*
95 *Ius patronatus per verba enunciatiua instrumenti in antiquis bene probatur.*
96 *Verba enunciatiua apposita in instrumento probant, quando in calce ipsius instrumenti est appositum iuramentum.*
97 *Declara, & nu. 98.*
99 *Verba enunciatiua instrumenti non probant in antiquis, quando concurrerent plura specialia.*
100 *Verba enunciatiua instrumenti probant fauore piæ causæ.*
101 *Item probant quoad ciuilitatem.*
Exemplum ibidem, & nu. 102.
103 *Item quoad dotem.*
104 *Item quando sunt geminata.*
105 *Verba enunciatiua ad hoc vt in casibus supra ennarratis probent, debent clare, & specificè interuenire;*
Ratio ibidem.
106 *Exempla & nu. 107. & 108.*
109 *Verba enunciatiua aliquorum actorum in instrumento posita an probent illa acta interuenisse.*
Exemplum ibidem.
110 *Distingue, & nu. 111.*

Vidimus hucusque, an verba Enũciatiua generaliter sumpta dispositionem, ac probationem inducant: Nunc autem ad principales eorũ quæstiones deueniendo, de infrascriptis breuiter, ac ordinatè differendum est. Ambigitur itaque primo:

An verba enunciatiua posita in instrumento probent.

1 Et non probare verissima est sententia, ita notatur in authentica *si quis in aliquo C. de edendo.* sequitur Riminald. Iunior *consilio 257. num. 76. in tertio.*

2 Amplia, vt præcipuè procedat, si error allegatur; ita post alios Matthæus Cun. *de pactis lib. 1. cap. 11. nu. 94.* idque argumento text. *in l. non epistolis, & l. non nudis C. de probationibus.* Hinc eleganter infertur, quod erronea enunciatio minimè disponit *ad notat. in l. fin. C. de falsa caus. adiect. leg.* & ratio est, quia quod aliàs verba enunciatiua disponant, prouenit ex præsumpta voluntate, & consensu proferentis; errans autem non consentit. *l. si per errorem de iurisdictione omnium iudic.*

3 Amplia secundo, vt præcipuè procedat quoad ea, quæ non dependent à libera potestate proferentis; ita post Alex. Berous *consil. 170. nu. 3. in 2.* vbi consuluit hæc verba in legitimatione apposita; In pręsentia personaliter Constituti Titius, & Sempronius eius filius clericus Bononiensis, &c. non probare Sempronium fuisse clericum, etiamsi ipse producat legitimationis instrumẽtum, quia, quod ille esset clericus, non dependebat a potestate legitimantis.

4 Amplia tertiò, vt præcipuè locum habeat quoad probationem dominij, ipsum enim per huiusmodi verba minimè probatur, veluti si quis producat instrumentum, in quo dicitur, quod ego a te conduxi talem rem tuã, licet enim in instrumento dixerim, Rem tuam, tamen quia dicta verba sunt enunciatiua, ideo nullam probationem inducunt: ita post alios Berous *citato consil. 170. num. 4. in secundo,* & alias diximus. Pulchrè, & latè de hoc P. Barbosa omnino videndus *in sua repetitione l. si alienam. num. 74. cum sequentib. ff. sol. matr.*

5 Amplia quarto regulam supradictam præcipuè locum habere in materia pęnali, & odiosa: ita Mascard. *conclus. 394. num. 25.* post alios, quos ibi deducit, vbi ampliat etiam, etsi plura essent instrumenta.

6 Amplia quinto, vt maximè procedat, si in instrumento essent inserta merita alicuius ab eo, qui non potuit libere donare; per hoc enim instrumentum illius merita non probantur, si tamen de ipsis aliter non constet: ita post alios Ferretus. *consil. 94. nu. 4. vol. 1.*

Fallit autem supradicta regula multis modis.

7 Et primo inter easdem personas, nam tunc plene probant *l. optimam. de contrab. & committenda stipulatione.* ita quoque Alexander *cons. 150. num. 2. in 2.* Maluas. *consil. 91. num. 34. in 1.* addo Adequitem & D. meum colendissimum D. M. Antonium Peregrinum *consil. suo 85. nu. 1. in tertio.*

8 Extende etiam contra filios, & eorum successores, ne alioquin hæres veniat contra factum defuncti, contra l. cum a matre. *C. de rei vendicatione.* ita Mandel *consil. suo 200. nu. 10. in primo,* Maluas. *consil. 120. num. 20. in 1.*

9 Intelligitur tamen primo ista fallentia, quando ista verba necessaria sunt ad validitatem actus duntaxat, de quo agitur, prout loquitur tex. *in d. l. optimam.* & docet in specie Dec. *consil. 118. num. 5. volum. 1. & 389. numero 9.* Curtius Iunior *in authentica. Si quis in aliquo. C. de edend. num. 19.* Maluas. *d. consil. 91. num. 43.* Crau. *consil. 134. num. 8. in 1.* Zuchard. *consil. 2. num. 27.* Aluar. Valasc. post plures relatos *consultatione sua Lusitania 89. nu. fin.* & Marilian. *decis. sua 31. nu. 13.* addo Cl. Peregrinum *pracit. nu. 1. in fine.*

Et

10 Et quando sunt de substantia, & necessitate; vt docet P. Gerard. *singulari suo 39. num. 12.* quo casu ista verba comparantur dispositiuis: ita Gozad. *in d. l. edita num. 12. C. de edendo.*

11 Item quando illud enunciatum verisimiliter tempore confecti instrumenti potuit interuenire, alias secus: ita post Bart. Ias. & alios docet Albens. *consil. suo 740. nu. 12. in 4.* vbi *sub num. 13.* affert exemplum in datione in solutum, quæ minime probatur per verba enunciatiua instrumenti, cum tunc temporis minime potuerit interuenire.

12 Extra autem actus, de quibus loquuntur, allegari non possunt, ita Purpurat. *consil. suo 455. num. 3. in 2.*

13 Intelligitur secundo, quando partes sunt præsentes, ita Maluas. *d. consil. 91. num. 42.* Purpurat. *consil. 367. num. 66. vol. 1.* & alij.

14 Sublimitatur tamen ista principalis limitatio, vt non procedat quoad tertium absentem, & in eius commodum; ita in terminis Riminal. Senior *consil. 718. num. 24. in 4.* & Decian. *consil. suo 52. nu. 44. cum sequentib. in 3.*

15 Et pro hac opinione Riminald. considero tex. *in l. fin. ff. de interrogatorijs actionibus.* Quidam habebat plures creditores supra hæreditate Caij, inter quos erat Fiscus, procurator fisci egit pro Fisco aduersus eum absentibus alijs creditoribus, ipse fassus est, fisco se hæredem esse, & per consequens velle soluere; an sibi præiudicet hæc confessio quoad alios, quæritur, & dicitur, quòd non. Ecce ergo quòd limitatio non procedit quoad tertium absentem.

16 Secundo suffragatur illa regula quòd confessio extraiudicialis facta absente parte, & non accepta illius nomine non præiudicat confitenti, de qua habetur in l. finali. & in l. certum §. si quis absente. de confessis. per quã quidem ratione hanc eandem opinionem insectatus est D. Bardellonus *consil. suo 49. nu. 14. & 15.* vbi etiam plures cõcordantes deducit.

17 Contrarium tamen verius esse arbitror, & ad id probandum moueor ex infrascriptis.

18 Et primò considero textum *in l. Desiderium C. deposit.* qui textus, licet dissentiat Cyn. initificè intentionem nostram videtur probare inducendo hoc modo.

Fingamus, quòd ille Depositarius, de quo in text. qui mutuo dedit pecuniam alteri penes se depositam, quam pecuniam in instrumento contractus ipsius mutui fassus fuit recepisse causa depositi a Sempronio, neget deponenti, se prædictam pecuniam recepisse: certè si deponens proferat instrumentũ mutui, In quo depositarius fatetur pecuniam illam, quam commodauit, penes se a tali fuisse depositam, illud instrumentum probabit depositum, & depositarius tenetur ad restitutionem. Ecce ergo, quòd verba enunciatiua instrumenti probant etiam quoad alios, & istum text. mirabilem vocat Bald. per quem sic etiam aduertit Anania *in c. illud num. 13. de præsumptionibus.*

19 Considero secundo loco talem facti speciem. Caius, & Seius contrahunt ad inuicẽ, in eo instrumento contractus fatetur enunciatiue Caius se centum debere Sempronio: An Sempronius aliquo tempore iuuari possit ea confessione contra Caium, quæritur? Iurisconsultiss. & dilectus meus Menoc, post alios respondit *consil. suo 81. num. 22. in 1.* quòd sic, & rationem adducit, quia licet hæc confessio inter alios emanauerit, respicit tamen Sempronij personam, cui prodesse voluit Caius. Et hanc Menochij decisionem sequutus est, Adrian. Gylman. *Rerum iudicata, Camer. Imperial, lib. 1. decis. 26. num. 85.*

20 Tertiò potest considerari text. *in capit. finali. de Fideiussoribus*, vbi DD. notant, quòd instrumentum confectum inter fideiussorem, & creditorem confitentem se recepisse a fideiussore, probat inter fideiussorem, & debitorem.

21 Quibus sic se habentibus, non officiunt contraria. Ad primum enim respondetur, quòd ideò ille fatendo se hæredem præiudicat sibi solum quoad illum, cum quo litigat, non autem quoad alios creditores hæreditarios, quia non poterat esse hæres, vt aduertit ibi glossa, Bald. & alij. Si enim potuisset, illa confessio quoad omnes sibi præiudicasset. Sic præcise respondit Robertus Maranta. *in repetitione l. is potest num. 223. ff. de acquir. hæred,* vnde non officit.

22 Ad secundum respondetur, & primo regulam illam fallere de æquitate canonica, secũdum quam dici posset, quòd valet confessio facta etiam absente parte; quia secundum æquitatem canonicam sola mens sufficere videtur, vt vult glossa singularis *in cap. quoties versiculo promitto. in fine. prima quæst. 7.* Sic Socin. *in suis Regulis, regula. Confessio facta absente in 10. fallentia.*

23 Secundo respondetur nõ procedere, quando huiusmodi confessio facta esset in instrumento, vel libello, vt est tex. vna cum glossa *in l. cum precum C. de liberal. caus.* eo enim casu cõfessio facta præiudicat quoad omnes, cum videatur magis deliberate facta; sic idem Soc. *citato loco in prima fallentia.*

24 Et potest addi, nam ex instrumento tres oriuntur præsumptiones, scilicet, quòd in ipso prolata sint vera, solemnia, & de voluntate contrahentium confecta; ideo mirum non est, si confessio facta in instrumento plene probat, ita post alios Anguissol. *consil. suo 152. num. 26. vol. 1.* & videatur in numeris subsequentibus, vbi multa de instrumentorũ congruentia, deducit, quemadmodum facit etiã Paris. *consil. suo 77. in primis nu. vol. 3.*

25 Et quòd illa regula non procedat, quando confessio fit in instrumento, præcise tenuit Rota Iannuens. *decis. suo 37. num. 10. versic. 3. illa*

opinio

opinio, & melius *sub num.* 14. Mascard. *conclus.* 347. *num.* 81. vbi inquit esse text. in d. l. De fide-rium.

26 Tertio loco possum respondere, quòd faciat saltem semiplenam probationem, & ideo videmus, quod confessio facta absente parte iuncto vno teste plene probat. Sic post Bald. addentes ad Aretinum *consilio suo* 60. Latè Viuius *opinione sua* 238. *vol.* 1. & Mascar. *citata conclus. sua* 347. *vol.* 1.

27 Aduerte tamen beneuole lector, quòd cōtra nos adest Decisio in terminis Guidon. Papæ *decis. sua* 24. ibi enim huiusmodi facti speciem proponit. Titius vendidit Sempronio quandam domum pretio 100. aureorum asserens directum dominium ipsius domus spectare ad quendam priorem de cōnexa. Prior ille vult compellere dictum emptorem, vt dictam domum ab ipso recognoscat prætextu dictæ assertionis in instrumento ipsius venditionis existentis, dubitatum fuit in senatu Grationopolitano, an iste prior iuste peteret, fuit conclusum, quòd non; ergo verba enunciatiua instrumenti minime probant quoad alios.

28 Quinimo Mascard. (de hac tamen decisione Guid. Papæ nullam mentionem facit,) *de probationibus conclus.* 541. *num.* 14. *vol.* 2. ampliat, etiamsi essemus in antiquis; nam ideominus si in vno, vel in pluribus instrumentis vnius tantum personæ diceretur. Titius vendidit Caio talem rem, quæ est de dominio talis Abbatiæ. hæc instrumenta antiquissima non probarent plenè dominium in fauorem ipsius Abbatiæ; id quod etiam sentit post nōnullos relatos Cl. Farinac *decis. sua Rota Romana* 23. *nu.* 3. *cent.* 7.

29 Crederem tamen sic dici posse pro euitando hoc scopulo, quòd sit speciale in casu Guidon. Papæ, & Mascar. ibi enim agitur de probando dominio, quod probari non potest re-

30 gulariter per instrumentum, vt post infinitos proponens hanc regulam docet ipse Mascar. *citata conclus.* 541. *num.* 1. & 2. vbi ampliat; maximè quando instrumentū loqueretur enunciatiuè.

31 Quinimo nec per instrumentum locationis dominium probatur: sic idem Mascard. *conclus.* 542. *vbi latè*; addo Barbosam *in repet. l. si alienam. nu.* 74. *ff. soluto matrim.* De hoc tamen & nos loco suo aliqua dicemus.

32 Sublimitatur secundò illa prima principalis limitatio, vt non procedat, quando principaliter de ipso enunciato contingit disputari, ita Butrius *in c. illud quoque: num.* 3. *de præsumpt.* Cæphal. *consi.* 369. *num.* 140. *in* 3. Cacherani *decis. sua Pedemont.* 76. *num.* 12. & alij.

33 Quicquid dixerit Soc. *consi.* 68. *num.* 7. *vol.* 4.

34 Sublimitatur tertio, quando contrahentes, id est, personæ nominatæ in instrumento essent personæ prohibitæ, nam tunc nullo modo probarent, ita Purpurat. *consi.* 394. *nu.* 3. *in* 1.

35 Secundò fallit Regula principalis, quòd scilicet, verba enunciatiua instrumenti minimè probant contra partem aduersam patientem huiusmodi verba in instrumento inseri, nam contra eam probant: ita Henric. Bouer. *singulari suo* 48. *num.* 11. vbi deducit text. *in l.* 1. *C. de iur. Hasl. fisc. lib.* 10. cum suis concordantibus, ita quoque Celsus Hugo *consi. suo* 33. *num. fin. vol.* 1.

36 Exemplum potest esse, veluti si in instrumento inter te, & Sempronium celebrato enuncietur ipsum Sempronium esse tuum libellarium, hoc enim casu, quia ipse patitur huiusmodi verba in eo inseri, hæc verba contra eum probant.

37 Sic etiam contra producentem probant, quia instrumentum producens videtur confiteri omnia in eo contenta contra se, ita Bimius *cons.* 126. *num.* 10. *in* 2. Peregrin. in simili *cons. suo* 61. *num.* 10. *in* 1. sed de hoc latius supra.

38 Tertiò fallit Regula principalis in Antiquis; nam eo casu in quacunque fere materia probant, ita post Iason. & Decium firmat Mandel Albens. *cons. suo* 83. *num.* 6. *vol.* 1. Barbatias *cons. suo* 65. *num.* 14. & 15. *in* 3. Riminald. Senior *cons.* 93. *num.* 5. *in* 1. Ferrer. *cons.* 61. *nu.* 7. *in* 1. Cæphal. *cons.* 608. *num.* 17. *in* 4. Purpurat. post multos relatos *cons.* 319. *num.* 10. *vol.* 1. & 545. *num.* 15. *in* 2. Bursat. *cons.* 410. *num.* 66. & 67. *vol.* 4. Præterea *cons.* 8. *num.* 3. Schurp. *cons.* 90. *num.* 7. *cent.* 3. Panciroll. *consil. suo* 128. *nu.* 4. pulchrè Honded. *consil.* 31. *num.* 8. *in* 2. Crot. *consil.* 240. *num.* 32. *in* 2. Sichard. *in d. l. Ex his num.* 11. & 12. Mascard. *conclus.* 106. *nu.* 1. & 3. & nouissime P. Gilkenus, qui quamplures deducit, *in suo tract. de præscript. par.* 2. *memb.* 1. *cap.* 6. *nu.* 11. addo Gulierm. Guidolon. *aduoc. sua* 121. *num.* 5.

39 Et ratio ea potest esse, quia in Antiquis nulla melior reperitur probatio, quam ea, quæ fit per instrumenta, vt post alios Decius *cons.* 146. *nu.* 14.

40 Alia potest esse ratio secundum Eugeniū *cons. suo* 44. *num.* 50. & est, quod cum in Antiquis difficilior sit probatio, vt latè Menoch. *de Arbitrar. cap.* 115. *lib.* 2. *cent.* 2. ne pereat facultas probandi, leuiores admittuntur probationes. Sequitur Mascard. *conclus. sua* 733. *per totam.* vbi pulchre.

41 Sed antequam vlterius progrediamur, breuiter discutiendum est, quod tempus dicatur antiquum, & quot anni requirantur; de hoc enim maxime digladiantur inter se Doct.

42 Nonnulli enim arbitrantur 30. annos sufficere, alij 40. multi 80. alij etiam 10. & sic de singulis, de quibus omnibus optimè differentes videndi sunt Crauet. *de Antiquitatibus tempor. part.* 1. *cap.* 1. *in principio per plures numeros.* Dominus Menochius *de Arbitr. lib.* 2. *cent.* 1. *casu.* 3. vbi refert. 7. Doct. opiniones, Mascard. quoque *de probationibus conclusione* 103. *volum.* 1. Laderch. *consi.* 10. *nu.* 1. Honded. *consil. suo* 17. *nu.* 56.

cum

cum seq. volum. 1. Clariss. Eques Peregrinus *de Fideicommissis artic.* 43. *num.* 83. Polydor. Ripa *obseruatione sua* 69. & nouissime insignis modernus dominus Cesar Barzius *in sua* 2. *decisione Rotæ Bononiensi nu.* 32. *cum seq.*

43 Scio, quod communis sententia, & fere ab omnibus recepta est, quòd requiratur spatium centum annorũ, vt videre licet per eundem Mascard. *citato loco in principio vsque ad numerum* 7. Maluasia quoque testatur de communi *consil. suo* 91. *num.* 46. Decian. *consil.* 2 t. *numero* 28. *in* 1. & D. Barzius *dicta decis.* 2. *nu.* 36. & 37. Addo D. Peregrinum *citato nu. in fine.*

44 Mihi verò semper placuit eorum opinio, qui dixerunt hoc arbitrio ipsius iudicis deferendum, vt scilicet, secundum qualitates difficultatum occurrentium iudicare debeat, quot anni requirantur, &c. Et huic opinioni tanquam crebriori calculo confirmatæ, & in praxi receptæ secundum Bursatum *consil.* 235. *num.* 4. *in tertio, & prius in consil.* 151. *num.* 34. *in* 2. Pedrocham *consil.* 39. *num.* 145. *volum.* 1. & Honded. *d. consil.* 17. *num.* 58. nouissime subscribit etiam P. GilKenus *de vsucapion. citat. part.* 2. *memb.* 1 *cap.* 6. *num.* 83. qui tamen subdit hoc verum esse, dummodo lapsum fuerit tēpus 30. annorum: Eo enim tempore elapso vult, vt stet postea in arbitrio ipsius iudicis iudicare, quòd tempus vlterius requiratur.

45 Et hæc mea opinio non est inconsona; videmus enim, quòd iudicia sæpe variarunt circa hanc materiam antiquitatis.

46 Bartholus namque Romuleus *in l. Sciendum de verb. obligationibus num.* 124. *in fine.* testatur se pluries vidisse tempus 50. annorum tanquàm antiquum à Romanæ Rotæ auditorio fuisse amplexum, & in specie in vna Bononiensi inter Ghysilerios, & Benteuolos coram Reuerendo P. Neocastrens.

47 Similiter Bursat. *d. consil.* 151. *num.* 34. *in secundo,* inquit per Triumuiratum Rotæ Mantuanæ iudicatum fuisse tempus 60. annorum esse tempus Antiquissimum.

48 Pariter Puteus *lib.* 1. *decis. sua* 212. *num.* 1. inquit, quòd aliàs Rota Romana arbitrata fuit, & tenuit, quod tempus 70. annorum esset antiquissimum in vna Bononiensi de Sanderijs.

49 Idem Puteus *lib.* 2. *decis.* 209. *in fine* inquit, eandem Rotam tenuisse tempus 99. annorũ antiquum esse.

50 P. Aemill. Verral. *lib.* 1. *decis.* 28. *num.* 4. inquit in vna Lucana Capellaniæ Rotam tenuisse tempus centum annorum Antiquum esse.

Adeò vt vides lector beneuole, quantum iudicia hac in re varia extiterint. Multa de hac varietate colligere poteris ex Peregrino *d. Fideicommissis art.* 43. *num.* 83.

51 Redeundo autem ad tertiam principalem fallentiam declara, vt non procedat, quando instrumenta cōfecta sunt inter priuatas personas, id est, non sunt publica; nam licet simus in Antiquis, nihilominus non probant: sic in specie docet Mar. Anguissol. *consilio suo* 78. *num.* 7. *vol.* 1.

Et est text. cōmuniter adductus *in l. instrumenta Domestica C. de probationibus.*

52 Sed tamen contraria opinio longè verior mihi videtur, & firmissimè teneo, Verba enunciatiua instrumentorum antiquorum, etiamsi sint domestica, & confecta inter priuatos, adhuc inducere plenam probationē, quando tamen omnia necessaria in ipsis instrumentis inserta reperiuntur.

53 Et pro corroboratione huiusce meæ opinionis considero textum *in d. l. instrumenta domestica,* vbi dicitur, quòd instrumenta domestica sine alijs adminiculis (quæ autem sint ista adminicula, pulchrè explicat Gui. Papa *quæst. sua* 441.) sola non sufficiunt ad probationem plenam, vt ego interpretor.

54 Verba enim in dubio sunt in potiori significatu capienda, iuxta regul. *l.* 1. §. *Qui in perpetuum. Si ager Vectigal. vel Emphyteuticus petatur, & l. quæritur. de statu hominum.* cum similib. adductis per Brunorum a Sole *in suo compendio propositionum iuris in versiculo, verba accipienda sunt. pag. mihi* 202. *& in versiculo, verba in dubio. pag.* 203. Si vero adsint alia adminicula, plenè probāt: hoc posito, sic arguo.

55 Verba enunciatiua instrumenti simpliciter prolata inducunt semiplenam probationem: sic præcise post alios Berous *consil.* 67. *num.* 7. *vol.* 1. & tangit Aret. *consil.* 36. *num.* 3. ergo accedente Antiquitate temporis plenè debent probare; probatur consequentia, quoniam verba enunciatiua plenè probant in Antiquis, vt patet ex tot auctoritatibus suo loco deductis.

56 Secundo considero, quòd etiam priuata siue domestica scriptura plenam in antiquis probationem inducit, prout notatur in l. cũ Tabernã §. *idem quæsiuit ff. de Pignoribus; & l. Lutius, & l. Publia in fine ff. depositi.* & alias latius documus *in tractat. de scriptura. priuata lib.* 1. *quæstione* 4. *num.* 232. *cum sequen.*

57 Non officiunt contraria, quia procedunt, quando huiusmodi instrumenta essent de recenti; & ita respondit etiam Aretin. *citato consil.* 42. *num.* 2. qui hanc eandem opinionem sustinet alijs tamen fundamentis.

58 Ampliatur modo illa tertia principalis limitatio, vt procedat etiam contra tertium, contra quem ista verba probant. Quicquid multi dixerint: ita Cabball. *mille.* 72. *part.* 1. Eugen, *consil.* 44. *num.* 24. *vol.* 1.

59 Declaratur tamen primo ista ampliatio, vt procedat, quoties agitur de modico præiudicio, secus enim esset si de magno, ita post Barbatiam, & alios Anguissol. *consil.* 78. *nu.* 8. *in* 1. P. de Monte Picho *cons. suo* 97. *nu.* 12. *vol.* 1. & indubitatũ hoc esse dixit Eugen. *citato cons.* 44. *nu.* 28. Sequitur pulchrè Masc. *cōcl.* 106. *n.* 9.

60 Fateor

60 Fateor tamen, quòd si cum longo temporis spatio concurreret etiam longa quasi possessio, tunc hæc verba probarent etiam in præiudicium tertij, etsi ageretur de graui præiudicio; ita Menochius *consil.* 147. *nu.* 14. *in* 2. Mascard. *citata conclusione num. fin.*

61 An autem præiudicium sit modicum, vel magnum, erit iudicis arbitrio deferendum.

62 Declaratur secundo ista Ampliatio, vt intelligatur, quoties probatio est difficilis de sui natura, veluti in materia filiationis, consanguinitatis, & similium, aliter enim hæc verba in præiudicium tertij non probarent, ita Albert. *d. consil.* 83. Pancirol. *consilio suo* 78. *num.* 9. *vol.* 1. Mascard. *d. conclus.* 106. *num.* 11.

63 Declaratur tertio, vt intelligatur, quando permultæ sunt assertiones antiquæ, vtputa si plurium instrumentorum verba enunciatiua extant, illæ enim plenè probant contra tertium, secus est autem, si extaret vna sola leuis probatio antiqua: ita docet Hypp. Riminald. *consil.* 76. *num.* 2. *in* 1. ita quoque Menochius *d. consil.* 147. *num.* 13. *in* 2. & post plures relatos *in* 402. *num.* 3. *volum.* 5. addo Trentacinq. *consil. suo* 3. *num.* 8. *in* 2.

64 Ratio est in promptu, nam plura instrumenta de Antiquo habent vim probationis famæ: Bald. Salycetus, & Doct. communiter *in l. cum aliquis. C. de iure deliberandi,* Socin. *consil. suo* 87. *num.* 5. *vol.* 1. & Cl. Farinatius *decis. sua Rotæ Romanæ* 591. *num.* 2.

65 Fama autem in Antiquis plenè probat, licet agatur de graui præiudicio, puta, de probatione dominij, vt habetur in d. l. cum aliquis, & tradit Socin. *consil. suo* 86. *num.* 2. *vol.* 1. & Ias. *consil.* 81. *num.* 8. *vol.* 1.

66 Intelligenda est autem ista declaratio, vt procedat, quoties ista instrumenta emanarunt a diuersis personis; secus si ab ijsdem. Si enim habeant originem ab eisdem personis, semper videtur vnicum, & idem testimoniũ, & ob id famæ efficaciam habere nõ possent: sequitur Socin. *consil.* 194. *col. finali, uersiculo sed ad primum respondetur. in secundo.* & Illustris. D. Card. Mantica *de Tacit. & Ambig. conuentionib. lib.* 2. *tit.* 7. *num.* 21. *&* 22. *cum sequent. ubi latè insistit.* & est verissima propositio.

67 Quicquid dixerit Eugen. *consil.* 44. *num.* 48. *cum seq.*

68 Aduertendum est autem, quòd DD. quamplurimi, veluti Natta *consilio suo* 283. *num.* 8. *in* 2. Riminald. Iunior *consil.* 137. *num.* 26. *in* 2. & alij, tenent, quòd in quocunque actu particulari, (dummodo tamen non agatur de probatione confinium,) quem non est, verisimile, quòd partes enunciassent, nisi ita se haberet veritas, ne ex illo enunciato sibi aliquod præiudicium inferatur, vnicum instrumentum ad plenam probationem in Antiquis sufficiat.

69 Ego autem has DD. opiniones sic conciliandas arbitror, vt vnum instrumentum sufficiat, quando agitur de modico præiudicio, secus autem si de graui, nam tunc plura requiruntur.

70 Et ratio est, quia in causis magni ponderis etiam maximæ probationes requiruntur; sic præcisè Fab. Turret. *consil.* 71. *num.* 14. *in* 1. Mascard. *d. conclusione* 394. *nu.* 21. & alij.

71 Aliter etiam distingui potest: Aut enim enunciatur factum spectans ad partes contrahentes, & tunc vnum sufficit instrumentum; aut verò enunciatur factum, quod eos non tangit principaliter, & tunc plura desiderantur. Sic ex dictis Riminald. *d. consil.* 137. *numero* 29.

Illud autem, quòd dictum fuit de confinibus, inferiùs, an verum sit, dicetur.

72 Ampliatur secundo loco eadẽ tertia principalis limitatio, vt procedat etiam quoad fauorem tertij, intercedentibus maximè pluribus instrumentis deriuantibus à diuersis personis, & diuersis notarijs, qui non sint personæ suspectæ, prout in proxima ampliatione deductum fuit, sic præcisè post alios D. Carol Bardellon. *d. cons. suo* 49. *num.* 27. *cum seq.*

73 Nota tamen eundem Bardellonum *infra sub nu.* 41. concludere contrarium; sentit enim verba enunciatiua probare quoad partes cõtrahentes tantum, non autem quoad tertium, & maximè quando disputatur contingeret de enunciato. Tu cogita.

74 Ampliatur tertio principaliter, vt procedat etiam circa confinia, quæ plenè probantur per instrumenta de Antiquo, puta, dicendo, quòd vendita fuit talis domus, cui ab Aquilone cohæret domus Titij, & a subsolano domus Sempronij, & est in tali castro, vel territorio: ita post alios Ias. *consil. suo* 81. *nu.* 7. *&* 114. *num.* 12. vbi adducit textum *in cap. cum causam. de probationibus. in cap. si Papa, de Priu. legĕs in sexto.* cum concordantibus *uol.* 1. plures refert Menochius *cons. suo* 147. *num.* 11. *in* 2. Bursat. *consil.* 235. *num.* 47. *in* 3. & Valasc. *de Iure Emphyteutico quæst.* 9. *num.* 22. & omnium latissimè ex recentioribus insignis D. Mascard. *de probationibus conclus.* 394. *num.* 2. *cum seq. uol.* 1. *& prius conclus.* 106. *num.* 3. *&* 4. in terminis Paris de Puteo *de Redintegratione feudorum cap.* 181.

75 Et ratio est in promptu, nam in probatione confinium non requiritur directa probatio, sed sufficit probatio adminiculata per verisimilia adminicula, quæ inducuntur per huiusmodi verba enunciatiua, vt latè tradit Menochius *d. consil. suo* 147. *num.* 1.

76 Et licet adsint quam plurimi, qui contrarium tenere ausi fuerint, videlicet, quod confines per huiusmodi instrumenta plenè non probentur, sed duntaxat quædam præsumptio inducatur: nihilominus a communi non est discedendum, vt docet Mascard. *d. conclus.* 394. *num.* 7. quę eo magis procedit, quãdo agitur, inter ipsasmet partes, ad latè tradita post alios per Clariss. Fachineum post hæc edita visum *consil.*

consilio suo 98. numero octauo, volumine primo.
77 Subampliatur primo prædicta secunda ampliatio, vt procedat etiam quoad alias personas: quicquid dixerint nonnulli; ita post Ias. *in citatis suis consilijs*, & alios Dominus Menochius *citato consilio 147. nu. 3. & 4.* vbi reddit rationem. Vallasc. *numero præallegato:* & nouissimè Mascard. *d. conclus. num.* 10. qui has opiniones rectè conciliat.
78 Subampliatur secundo loco, vt procedat, etiamsi instrumenta essent inter alios confecta, & prolata ad alium finem, puta, quando dicitur, actum in tali territorio; tūc enim per huiusmodi verba probantur confines territoriorū, & diocœsum: ita Franc. Marc. *decisione 335. vol. 2.*
79 Sed an plura instrumenta horum verborum requirantur ad probandos confines, vel vnum duntaxat, non est eadem omnium sententia.
80 Verior tamen, & receptior est opinio plura requiri instrumenta, vt post Natta. *d. consil.* 283. Riminald. Iunior *d. consil. 137. num. 27.* & alios tradit latissimè Mascard. *loco citato nu. 12. & 13.* Valasc. *citato loco num. 24.* Excell. Peregrinus *de Fideicommissis art. 43. nu. 84.*

Et ratio hæc est, nam fines probantur inter cetera per communem opinionem, & famā in istis antiquissimis, vt notatur in l. si arbiter. *de probationibus*, cum alijs deductis per Socin. *consil. suo 86. num. 2. in 1.* De Fama latè Mascar. *conclus. sua 396.* De communi opinione idem Mascard. *conclus. 403. num. 11.*
81 Sed sic est, quòd fama, & communis opinio non probatur per vnum duntaxat instrumentum, sed benè per plura, vt docet post multos relatos idem Mascard. *d. conclus. 394. num. 13.* & sequutus post plures alios, adductos Clar. Bardellon. *consilio suo 49. numero 27.* ergo.
82 Ampliat post alios idem Mascard. *citata conclus. numero 17.* vt si duo essent instrumenta, nihilominus plenam non inducerent probationem quoad fines probandos inter alias personas.
83 Et est aduertendum, prout etiam aliàs dictum fuit, quòd ista instrumenta non debent habere originem ab eisdem personis, sed penitus diuersis; alias censerentur esse vnum, & idem instrumentum, & non plura, & sic non probabunt: veluti si omnia instrumenta inueniantur confecta ab vno notario, qui semper scripsit, Actum in tali loco, in talibus confinibus, in tali iurisdictione; hæc enim verba non probant, quia vnum instrumentum censentur: ita Felin. docet *in cap. cum causam. numero quarto, de probationibus.* Mascard. sequitur *citata conclusione, numero 14. cum sequen.* Honded. *consilio 31. numero 31. in secunda.* Peregrin. *citato numero 84.* & sic tenuit etiam Rota Romana teste Verral. *decisione 337. part. 3. num. 6.*

84 Præterea istæ personæ non debent esse suspectæ; vt post Nati. *per text. in cap. licet ex quadam. de testibus.* docet Mascard. *citato loco nu. 34.* vtrumque sic etiam docet Bertazzol. *suo consil. ciuili primo, numero 94. & 95.*
85 Quomodo autem istud intelligatur, videndus Eugenius *dicto consilio 44. numero 60. cum sequentibus.*
86 Limitatur tamen hoc, quòd dictum fuit de pluribus instrumentis, quæ requiruntur ad probandos confines, vt non procedat quo ad ipsos contrahentes, tunc enim, & si non essent plura instrumenta, sed vnum tantum, nihilominus fines ipsi probarentur; ita dicūt plures, quos refert, & sequitur Mascard. *d. conclus. numero 18. & 19.* Quod tamen intelligendum est, si esset vnum instrumentum principaliter factum super confinibus, & cum interuentu personarum, quæ adhiberi debuerunt, namque illud sufficeret etiam inter alias personas in Antiquis secundum Iason, *consilio 63. numero 7.* vbi id pluribus rationibus confirmat *in tertio*, sequitur Clariss. Peregrinus *d. art. 43. citato nu. 84. in fine.*
87 Sed pro faciliori omniū intelligentia exemplo rem declaro.

Si Florentinus Archiepiscopus diæcœsim confinem Pisano Archiepiscopatui habeat, atque inter vtrumque Archiepiscopatum instrumenti confecti tenor enunciatiuè proferat, Acta hæc in domo, aut loco in finibus Archiepiscopatus Florentini sito, hæc quidem enunciatiua verba probant domum, & locum esse de Diocœsi Archiepiscopi Florentini, ait enim Imperator *in fine d. leg. optimam C. de contrahenda stip.* huiuscemodi scripturis propter vtilitatem contrahentium fidem adhibendam esse. Sed hæc in materia confinium satis. latius autem videas penes Card. Tuscum *conclus. sua 700. num. 38. cū pluribus seqq. in litera C.*
88 Ampliatur tertio loco illa tertia principalis fallentia, vt procedat etiam, quando huiusmodi verba posita essent in instrumento solemnitatis enunciante, nam tunc in Antiquis plenè probant, ita Raudens. *de Analogicis capit. 38. num. 104.* vbi exemplificat, quòd instrumentum alienationis rei ecclesiasticæ enuncians solennitates probat eas intercessisse in Antiquis.
89 Ampliatur quarto, vt procedat etiam quoad dominij, & possessionis probationem, in antiquissimis enim per hæc verba eorū probatio inducitur: Sic præcisè Borgnin. Caualcan. *decis. sua 23. nu. 81. part. 2.*
90 Quicquid dixerit Hieronymus de Monte *de Finibus Regund. c. 60. nu. 13.*
91 Et ratio est, quia ex cursu tanti temporis iustus titulus præsumitur; sic infiniti, quos in simili refert, & sequitur Mascard. *conclusione 1219. num. 8. & 9. & conclus. 1377. num. 16. cum sequentibus in 2.*

92 Immò quam plurimi relati per Mascard. *citata conclusione 1377. numero 37.* arbitrati sunt præsumptionem illam tituli, quæ insurgit ex tāti temporis spatio, esse iuris, & de iure, quæ non admittit probationem in contrarium.

93 Sed quid si plura essent instrumenta antiqua, in quibus aliquid narraretur, & essent varia inter se, quænam sint attēdenda, docet Mascard. *d. conclus. 394. numero 26. cum sequentibus.*

94 Ampliatur quinto tertia illa fallentia, vt procedat etiam in rescriptis, ac priuilegijs, in Antiquis enim per hæc verba contentorum in eis inducitur plena probatio. Sic post alios Cæphal. *consil. 608. num. 18. in 4.*

95 Ampliatur sexto, vt procedat etiam quo ad probandum ius Patronatus, per hæc enim verba instrumento inserta ipsum in Antiquis benè probatur, ita Caualean. *decisione 17. nume. 2. & 35. par. 2.* vide tamen de hoc Marcum Ant. Maceratēsem *lib. 1. resolutione* 80. vbi quærit; an post constitutiones Sacræ Tridentinæ Synodus possit amplius probari ipsum ius Patronatus per hæc verba enunciatiua. Videndus quoque Mascard. *conclus. sua 959. numero 23. cum seq.* vbi an, & quando per verba enunciatiua episcopi ipsum ius Patronat. probetur, elegantissimè disseruit.

Adde tu in præsentiarum assertionē Episcopi maximè in antiquis probare ipsum ius patronatus; prout & Papæ assertionem; sic præcisè post puteum, & Achil. de Graff. docet eleganter Clar. Fatinat. decisione sua Rotæ Roman. 542. num. 1. & 2.

96 Ampliatur septimo, vt maximè locum habeat, quando in calce ipsius instrumenti esset appositum iuramētum, quo assereretur, omnia in eodem instrumento contenta esse vera; sic præcisè post nonnullos relatos Clariss. Bardellon. *consil. suo 49. num. 6.*

97 Hanc tamen ampliationem intellige, ac declara procedere in verbis enūciatiuis principaliter prolatis propter se, secus si propter aliud, tunc enim iuramētum nihil operatur. Latè P. Emil. Verral. alios congerens *decisione 336. part. 3.* vbi loquitur etiam in fortioribus terminis, nempè quando cū iuramento concurrit etiam geminatio enunciationis.

98 Declara secundo procedere, ac operari inter partes tantum, non quoad tertium: pulchrè Mascard. *de probationibus conclus. 360. nu. 3.* nec mirum, quia iuramentum est quid personale, vt notum est, & declarat Berous *cons. 92. num. 15. in 1.*

Ampliatur octauo, vt verba enunciatiua in instrumentis antiquis probent etiam quoad famam. Sic præcisè post Puteum D. Hector Felic. *allegatione sua iur. 30. nu. 4. part. 3.*

99 Limitatur tamen isthæc tertia principalis limitatio, ne procedat, quando concurrerent plura specialia; tunc enim verba enunciatiua apposita in instrumento minimè probarent, etiamsi essemus in antiquis; Sic præcisè. & ex professò Clariss. Bardellon. *præcitato consil. suo 49. per totum;* Nec mirum, plura enim specialia non possunt multiplicari, & concurrere ad eundem effectum vnico ictu in eadem persona, quia iura specialium multiplicationem abhorrent, & latiùs per D. Bardellon, *d. cons. 49. num. 23. & 24.*

100 Fallit quarto regula principalis fauore piæ causæ, nam tunc hæc verba instrumenti probant; ita post Dec. Plotus *cons. 26. nu. 2. vol. 1.*

101 Fallit quinto quoad ciuilitatem, nam ipsa per huiusmodi verba in instrumento inserta benè probatur: ita Alex. Raudens. *de Analogis cap. 24. num. 24.* Exemplum: Reuocatur in dubium, an Mæuius sit ciuis alicuius ciuitatis, puta, Veronæ: producitur instrumentum, in quo narratur eius patrem fuisse ciuem Veronensem, absque dubio hoc modo probatur eundem quoque Mæuium, de quo prius dubitabatur esse ciuem ex eadem ciuitate oriundum. Videndus Vicentius de Franchis *decis. sua 357.* vbi pulchrè.

102 Sic etiam idem concludendum est de nobilitate generis, quæ benè probatur ex antiquis familiæ instrumentis, quibus appareat nobiles auos, & proauos illius, de cuius nobilitate controuertitur, maximè verò si aut coram principe, aut apud rationales ipsius principis instrumenta illa conscripta proponantur; neque enim facilè credendum est principem, aut rationales permissuros, vt nobilem se diceret, qui nobilis non esset, cum non solum publicè intersit, sed etiam principis, vt nobiles ab ignobilibus distinguantur. Sic eleganter Antonius Faber *in suo Cod. Fabrian. lib. 4. tit. 14. definitione* 27. Vide eundem *lib. 9. tit. 28. definitione* 15. vbi pulchrè de hac materia.

103 Fallit sexto, quoad dotem, ea enim per verba enunciatiua instrumenti inter alios sequuti probatur, idque fauore ipsius dotis: ita Verral. *decis. 288. part. 1.*

104 Fallit septimò, quando sunt geminata, seu reiterata in ipso instrumento: Sic post alios Monald. *consil. suo 61. num. 6. vol. 1.* & quando in eodem interuenit decretum iudicis. Sic post alios Mancin. *de Iuramento part. 4. effect. 151. num. 5.*

105 Obseruandum est autem, quod vt hæc verba prolata in instrumento probent in omnibus illis casibus supra enarratis, debent specifice, & clare interuenire, non autem in genere, quia aliàs talis enunciatio simplex, & generalis diceretur dubia, incerta, & obscura. *ad l. prætor edixit. ff. de iniurijs.* & ideò nulla induceretur probatio; ita post Oldrad. Castrens. & alios animaduertit Crauet. *de Antiquitatib. temporum part. 1. in vers. ampliatur, num. 26. & in suo consil. 29. num. 3. in 1.* Sic etiam Mazzol. *cons. suo 107. numero 45. in primo,* Mascard. *conclus. 106. numero 6. volum. 1.* & nouissime P. Bimius *consil. suo 137. num. 7. vol. 2.*

106 Exem-

106 Exemplis pro faciliori Tyronum intelligētia rem declaro. Si in instrumento vnionis dicatur, quod vnio facta fuit cum omnium iurium solemnitate, talia verba vtique nō probant solemnitates ipsas præcessisse, nisi in specie exprimantur omnes solemnitates ad vnionem ipsam necessariæ.

107 Sic etiam non sufficit confessio appellati, quod fuerit appellatum, nisi probetur appellatum fuisse infra decem dies, & per habentem potestatem interponendi ipsam appellationem.

108 Sic quoque laudum, quo enunciatur instrumentum transactionis inter partes, non probat ipsam transactionem, quando tenor ipsius transactionis in specie nō exprimitur; ita pulchre docet hæc omnia post plures relatos D. Hypp. Riminald. *consil. suo 365. nu. 24. & 25. in 4.*

109 Sed antequam finis huic materię imponatur, Videndum est, an verba enunciatiua aliquorum actorum in instrumento posita probent acta illa interuenisse?

Verbi gratia, inquit Notarius in instrumēto, Viso libello, Visa litis contestatione, &c. nunquid probetur per instrumentum illa acta interuenisse?

110 Conclusiuè agendo breuiter conclude secundum DD. *in l. sciendum. ff. de verborum obligat.* Quod, si narratur talis actus in instrumento, qui potuit interuenire, tempore dicti confecti instrumenti, per huiusmodi instrumentum probatur huiusmodi actum interuenisse; videlicet si in illo instrumento dicatur; (Vtraque parte pręsente) tūc bene probatur interuenisse præsentiam vtriusque partis, idē est, si dicatur in instrumento, quod mulier fuit certiorata de beneficio Velleiani, per tale enim instrumentum probatur, quod fuit certiorata, quia talis certioratio potuit interuenire tempore confecti instrumenti.

111 Secus autem esset, si non posset interuenire. Exemplum dat Bart. *citato loco.*

Dicitur in quodam instrumento: Visa scriptura debiti, habitaque fide, quòd tale est iustum pretium rei, facta subhastatione &c. Certè istud instrumentum probat, quòd constat de debito, & quòd illud est iustum pretium, quia hoc tempore venditionis potuit fieri, vnde talis solemnitas præsumitur, sed non probat subhastationem, quia non potuerat fieri illo tempore, cum debuerat 20. diebus stare. *l. 1. C. de Iur. Hast. Fisc. libro decimo, & l. 1. de Fide instrumentorum*, & latius post Bart. *citato loco* persequitur Lanfranc. de oriano *in repetitione. c. Quoniam contra. num. 48. cum sequentibus. de probationibus.*

QVAESTIO II.

An Verbis enunciatiuis prolatis à Papa fides adhibenda sit?

SVMMARIVM.

1 *Papæ Assertioni standum est.*
2 *Papæ Actus non potest esse nisi circa veritatem, & cur. ibidem.*
3 *Papæ assertioni adeò statur, vt non possit probari contrarium.*
4 *Ratio, & num. 5.*
6 *Papæ aliquid de iure asserenti plenissimè creditur, nisi manifestam falsitatem assereret, & num. 8.*
7 *Papa præsumitur habere omnia iura in scrinio pectoris sui.*
9 *Papæ creditur non admissa in contrarium probatione, quando attestatur de facto proprio, non de alieno.*
10 *Et maximè quando super eo se fundat.*
11 *Literæ, in quibus Papa attestatur aliquem esse suum Cappellanum, vel cubicularium suum familiarem, benè probant eum esse talem.*
12 *Contrarium multi.*
13 *Resolutio ex Lapo.*
14 *Papæ assertioni standum est super facto proprio, etiāsi attestetur de eo, quòd fecit, vel vidit, dum esset Cardinalis.*
15 *Amplia hoc procedere in quacumque dispositione siue pura, siue conditionali, siue modali.*
16 *Assertio Papæ probat etiam contra laicum non subditum.*
17 *Hoc intellige in beneficialibus.*
18 *Non in prophanis.*
19 *Contrarium multi. Resolutio ex Gabriele, & Portio ibidem remissiue.*
20 *Papæ attestanti non creditur, quando agitur de alterius graui præiudicio, & est communis nu. 24.*
21 *Exempla & nu. 22.*
23 *Ratio.*
25 *Papæ assertioni non statur de delicto alicuius, nisi asserat constare sibi de notorio, & inexcusabili.*
26 *Opinio Auctoris.*
27 *Multa dicuntur notoria, & tamen non sunt.*
28 *Papæ assertioni statur de delicto alicuius, quando disponit non esse recipiendam contrariam probationem.*
29 *Et magis quando concurrunt alia adminicula vltra confessionem ipsius Papæ.*
30 *Papæ assertioni super facto sibi a parte narrato non statur, nisi de facto proprio ipsiusmet Papę tractetur.*
31 *Assertioni Papæ non statur, quando constat de contrario eius, quòd ipse fuit attestatus, vel quando principaliter de eo dubitatur.*
32 *Assertioni Papæ non statur, quando de facto alieno attestatur.*
33 *Papæ in narratis de facto alieno creditur, donec contrarium probetur, & est communis.*
34 *Enunciatiua verba Papæ probant, quando summus Pontifex concedit aliquid motu proprio, & huic assertioni innititur eius intentio.*

35 *Clausula motus proprij non præsumitur, quando non est expressè literis inserta.*
36 *Papæ Assertioni creditur etiam de facto alieno, quando asserere se de tali facto benè fuisse certiorem factum.*
37 *Item quando sumus in Antiquis.*
38 *Amplia.*
39 *Papæ Assertioni creditur in facto alieno coram se gesto. Ratio ibidem.*
40 *Item quando non versamur in praeiudicialibus.*
41 *Similiter si de facto sui progenitoris attestetur.*
42 *Item quoad inducendam aliqualem præsumptionem.*

1 Sed queritur, an verbis enunciatiuis, quæ Papa protulit, credendum sit. Ad quòd dicoconstituendam esse regulam affirmatiuam, text. est apertissimus *in clementina vnica. de probationibus*, id quòd colligitur etiā ex cap. nobilissimus. *97. distinctione*, & ita Doct. omnes concludunt teste Pa ris. *in d. l. ex hac scriptura nu.* 44. & Mascard. *de probationibus conclus.* 1148 *in* 2.

2 Et de hoc mirum nemini videri debet, cum actus Summi Pontificis non possit esse nisi circa veritatem, cum veritas ipsa Deus sit, cuius vices gerit in terris summus Pontifex, ac ideò Sanctus, & Beatus, ac etiam meritò verax existimatur, vt inquit Ioseph. Ludouic. *conclus. sua 24. vers. ego autem. pag. mihi 28. col. 3.*

3 Ampliatur hoc adeò verum esse, videlicet quòd standum est assertioni Papæ, vt contrarium probari minimè possit; sic post alios Mascard. *conclus.* 1233. *nu.* 5. *in* 2.

4 Et ratio est, quia verba enunciatiua Papæ inducunt præsumptionem iuris, & de iure; Barbatias *cons.* 27. *nu.* 8. *in* 3. contra quam non admittitur probatio.

5 Adde, & fortius, nam si pro dicto Principis secularis adest violenta præsumptio, quæ non admittit probationem in contrarium: (Hinc Bald. *in l. 1. per illum text. de offic. prætor. & in cap. ceterum, col. 3. de test.* dixit, quod id, quòd princeps credit, & nos credere debemus, quia dictum principis pro lege est habendū. Hinc etiam Natta post alios clamitat dicendo. Quis enim tantæ superbiæ fastigio tumidus sit, vt regalem sensum neget?) quanto magis id verum erit in Summo Pontifice?

6 Ampliatur secundo loco conclusio, vt procedat, etiamsi Papa aliquid assereret de iure, nam nihilominus ei crederetur.

7 Et ratio est, quia præsumitur, quòd ipse habeat omnia iura in scrinio pectoris sui.

8 Quod tamē intelligendum est, nisi aliquid assereret, quòd de iure manifestam falsitatē in se contineret, ita pòst Gabriel. Mascard. *d. conclus. nu.* 31. *cum duobus seqq.*

9 Declaratur tamen ista principalis conclusio supra relata, vt procedat, quando Papa attestatur de suo facto proprio, tūc enim sua attestatio plenissimam facit fidem, ita vt nec contrarium probari possit. Sic procedit tex. *in d. clem. 1.* atque ita intelligunt communiter DD. teste Gabriel. *tit. de probationib. concl. 2. nu. 2.* Portius *conclus. sua* 27. *in princ.* & Mascard. *d. conclus.* 1233. *nu.* 35. *cum seq.*

10 Et eo magis procedit, quando Papa super eo se fundat: sic Mazol. *consil.* 98. *nu.* 29. Riminald. Sen. *consil.* 419. *num.* 37. *in* 3. & Turret. *consil.* 71. *nu.* 6. *vol.* 1. Addo Crauet. *de antiquitatibus in §. propositum, num.* 15. & 16. *cum seq.* vbi declarat etiam, quando dicatur intentio Papæ fundari super narratis per eum.

11 Hinc sequitur, quòd si Papa attestatur aliquem esse suum Cappellanum, cubiculariū, seu familiarem, debeat stari suæ assertioni, vt voluerunt multi relati per Gabriel. *citato loco, numero* 3. & in terminis adest decisio D. Lapi *in ordin.* 7. dum concludit literis narratiuis Papę commendantis iudici seculari quendā Plebanum, fidem adhibendam esse in hoc, quòd ille sit Plebanus.

12 Et licet videantur esse nonnulli, qui in huiusmodi casibus assertioni ipsius Papæ deferendum non esse autumnent.

13 Nihilominus benè resoluit Lapus *citato loco, numero* 6. & Gabriel. *citata conclus.* 2. *numero* 4. qui *sub num.* 6. declarat etiam, qualiter sit intelligenda decisio Lapi: vid end. etiam de hac eadem declaratione D. Alexan. Trentacinq. *Variar. resolutionum lib. 1. tit. de verborum significatione resolutione* 2. *num.* 10.

14 Ampliatur ista declaratio, vt procedat, etiamsi Papa attestaretur de eo, quòd fecit, vel vidit, dum Purpureo esset decoratus galero, vel in minoribus constitutus. Sic post alios Gabriel. *d. conclusione numero* 16. vbi iura, & auctoritates deducit, Portius *d. conclus.* 27. *pagina* 84. *versiculo, Amplia etiamsi Papa.* Paris. *in d. l. ex hac scriptura. nu.* 44. & alij.

15 Ampliatur secundo, vt habeat locum in quacunque Papæ dispositione siue pura, siue conditionali, siue modali, in qua si Papa attestetur de facto suo, semper locum habebit dispositio dictæ clementinæ primæ, de probationibus. Sic post alios Gabriel. *num.* 23. Vtrūque probat Mascard. *conclus.* 139. *numero sexto, in* 1.

16 Tertiò Amplia, vt talis assertio Papæ probet etiam contra laicum non subditum: Sic inter alios Gabriel. *citato loco numero* 25. Sic etiam Mascard. *conclusione* 139. *num.* 13. & 1233. *numero* 87.

17 Hoc tamen procedit duntaxat in beneficialibus, seu alijs spiritualibus, in quibus Papa habet latissimam potestatem: *cap. 2. de præbendis. in sexto. & cap. proposuit. de concessione præbendæ.*

18 Secus autem in prophanis, ita Abb. Roman. Decius, & alij relati per Gabriel. *nu.* 26. Paris. *in d. l. ex hac scriptura. num.* 45. & Mascard. *d. conclusione* 139. *numero* 13.

19 Et

19 Et licet contrarium teneant nonnulli, nihilominus concordat Gabriel. *num.* 27. & Portius *d. conclus.* 27. *pagina* 86. *vers. limita primo.*

20 Limitatur autem principalis conclusio, vt non procedat, quoties ageretur de graui alterius præiudicio: ita Portius *pag.* 87. *vers. limita secundo d. conclus.* ita Mazol. *cons. suo* 98. *nu.* 21. Zuchard. *cons.* 5. *num.* 48. & Gabriel post multos relatos *num.* 28. *&* 29.

21 Vbi tradit exemplum subdens, quòd si Papa vellet aliquem priuare feudo, vel bonis suis attestando, quòd sibi constet de delicto, hoc casu non staretur suæ assertioni; sequitur Mascardus *conclusione* 138. *numero* 14. *cum sequentibus.*

22 Idem est, si Papa in suis bullis asserat aliquem esse rebellem, nam ex hoc rebellio nullo modo probatur, si alio modo non constet; sic præcisè tenuit Rota Romana pro ciuitate Bononiæ, quam Eugen. Papa in quibusdam Bullis concedendo immunitatem quandam certis castris comitatus Bononiensis, asserebat rebellem teste Crescentio *titulo de probationibus, decis.* 6. teste Puteo in alio casu. *lib.* 1. *decis.* 129. & teste Moledano *de probationibus decisione* 7.

Sic etiam tenet Gigas *de Crimine læsæ Maiestatis. titulo quomodo, & per quos crimen læs. Maiestatis probetur quæst.* 19.

23 Et ratio est in promptu, quia non est deferendum Papæ in eo, quod respicit suam vtilitatem propriam, vt alias dicebat Dec. *consilio* 445. *num.* 61. etiamsi per viam legis agat: Sic Gabriel. *num.* 48.

24 Et hæc est magis communis opinio, quicquid dixerint multi, quos refert Gabriel. *sub num.* 31. & Ludouic. *conclus.* 14. *pag.* 28. *col.* 3. *versic. Ego autem.*

25 Declaratur tamen, vt habeat locum ista limitatio, nisi Papa asseueraret constare de notorio, & inexcusabili delicto, quia tunc crederetur eius assertioni, etiamsi de graui alterius præiudicio tractaretur.

27 Crederem tamen ego in hoc, quòd ista doctrina procedat, donec posset probari cõtrarium, quo probato non amplius ipsius assertioni crederetur.

27 Et ratio est, quia multa dicuntur notoria, & tamen non sunt, vt dicit text. *in cap. consuluit de appellationibus.*

28 Hoc tamen intellige, nisi specialiter Papa disponeret non esse recipiendam contrariã probationem, sed omnino vellet, vt staretur eius assertioni; sic Socin. *consilio* 266. *col.* 12. *vers. confirmantur prædicta. in* 2.

29 Ampliatur autem ista declaratio, vt locum maximè habeat, quando concurrerent alia adminicula vltra confessionem ipsius Papæ: Sic Rota Romana in terminis teste Cresc. *titulo de probationibus decis.* 7.

30 Fallit secundo principaliter regula supradicta, quando Papa aliquid attestaretur tanquam sibi a parte narratum, quia tunc non creditur tali assertioni factæ per narratiuam partis. Sic multi, quos refert Gabriel, *numero* 40. Portius *pag.* 89. *versic. quinto limita.* nisi tamen de facto proprio ipsius Papæ tractetur, Mascard. post alios *citata conclusione* 139. *numero* 20.

31 Fallit tertio regula principalis, quando constaret de contrario eius, quòd Papa fuisset attestatus, vel quando principaliter dubitaretur de eo. Sic post alios Gabriel *numero* 44. *&* 45. Portius *pagina* 92. *uersic. Septimo limita. & octauo.*

Hæc quando Papa de facto suo proprio attestatur.

Quid autem Iuris sit, quando de alieno, superest videre.

32 Constituenda est autem regula negatiua, videlicet, eius verba non probare: *ad textum in dicta Clement. si Summus Pontifex. de Sententia excommunicationis. & in capit. si Papa. de Priuilegiis. in sexto.* Sic Crauet. *consilio* 498. *numero septimo, uolumine tertio.* Sic Bursat. *consilio* 310. *numero* 44. *in tertio.* Sic renuit Rota Romana teste Cresc. *titulo de Renunciatione decisione* 3. & Veral. *parte* 3. *decisione* 77.

33 Limitatur primo ista regula, quando Papa super isto facto alieno suam fundaret intentionem, eo enim casu talis attestatio, etsi non faceret plenissimam probationem, talem tamen præsumptionem induceret, vt onus probandi contrarium in eum transferretur, qui contrarium vellet asserere, & non docto de contrario, suæ staretur assertioni; sic infiniti, quos refert, & sequitur Gabriel. *numero* 49. Portius *pagina* 89. *uersic. Sexto limita.* Paris. *consilio* 5. *numero* 219. *uolum.* 4. & Mascar. *dicta conclusione* 138. *numero* 22.

Et licet adsint multi contrarium tenentes relati per Gabriel. *sub numero* 50. a prima nihilominus opinione vti communiori non est recedendum.

34 Aduertendum est autem, quòd vt hæc prima limitatio locum habeat, nõ sufficit, quòd Papa suam solummodò super illo facto fundet intentionem, sed requiritur etiam, quòd motu proprio ita narrauerit, aliter si non motu proprio, sed ad petitionem partis hoc processisset, non induceret dicta assertio Papæ prædictam præsumptionem narratorum in facto alieno consistentium, quamuis in eis esset ipsius summi Pontificis fundata intẽtio per id, quòd habetur in cap. si motu proprio, & in c. seq. *de prabendis.* & in c. ex literis *cum ibi notatis. de transactionib.* cum concordantibus adductis per Alex. *in cons.* 112. *nu.* 2. *in* 7. sic tenuit Rota Romana teste Puteo *li.* 3. *decis.* 101. *&* 338. *eod. lib.* 3. sequitur Masc. *concl.* 622. *nu.* 4. addo Cl. D. Alex. Trentacinq. post hæc edita visum *Var. resol. lib.* 1. *tit. de Verb. sign. resol.* 2. *nu.* 11. *&* 12. vbi pluribus modis hoc sub declarat: cum consulas.

35 Et obserua, quòd ista clausula motus proprij non præsumitur, quando non est expressè literis inserta, *vt in d.cap. si motu proprio*; erit igitur semper inserenda: Sic præcisè Alexander *citato cons.122. num.3*. Pulchre, & latè Mascard. *de prob.concl.1080.vol.2.* addo Card. Tuscum *concl. sua 406. in litera M.* vbi firmam post alios proponit regulã, quod motus proprius Papæ non præsumitur. Eum consulas.

36 Limitatur secundo Regula principalis, quando Papa assereret se de tali facto alieno bene fuisse certiorem factum. Sic multi relati per Gabriel. *num.* 58. veluti si diceret ex certa nostra scientia, & animo deliberato, & similia, quæ operantur præsumptionem informationis. *l. Sed etsi quis. §. fin. & ibi DD. ff. si quis cautionibus.*

Latius de hac limitatione vide penes D. Trentacinquium *d. resolutione 2.num.13.* & penes D. Farinatium *decis. sua Rotæ Romanæ 522. in nouiss.*

37 Fallit tertio in Antiquis, in quibus Verba Enunciatiua Papæ etiam in facto alieno plenam faciunt probationem. Sic post alios Gabriel *num.59.* Portius *pag.91.vers. secundo limita*; Riminald.Iun *cons.716.num.33.in 6.* & Bursat. *cons.324. num.7. in 3.* addo Clariss. D. Farinat. *in suis decis. Rotæ Rom. nouiss. decis.142. num.6.* vbi concordantes allegat.

Idque præcipuè procedit concurrentibus alijs adminiculis. Sic inter alios idem Bursat. *cons.330. nu.27. in 3.* addo Clariss. Farinatium *decis.145.num.3.*

38 Sublimitatur tamen id, vbi ex facto veritas in contrarium demonstraretur, licèt enim simus in antiquis, attamen præsumitur Papã errore facti deceptum sic scripsisse, ac ideò narratiua eius verba seu nullius sunt, efficaciç, quia veritas omnia vincit. *c. consuetudo.8. dist.* & veritate comperta omnia cedunt veritati. *cap. veritate.eod.tit.* & impacto, vt verba narratiua Papç, vel Principis non probent, docto de veritate in contrarium, senserunt Bar. Pacian. ac alij; quos retulit, ac sequutus est, Cl. D. meus Peregrinus, qui hoc tradidit; *cons. suo 26. num.3. vol.2.* Hoc idem docuit in simili de œconomo Io. Gulierm. Guidolon. post hæc congesta visus *aduocat. sua 129.num.65.*

39 Limitatur quarto in facto alieno coram se gesto; eo enim casu ne Papa de mendacio redargui possit eius assertioni deferẽdum erit, donec probetur contrarium. Sic Gabriel. *nu. 13. & 14.* Portius *d.conclusione 27.pag.48.versiculo Amplia idem si attestetur*, addo Iason. *consil.86. nu.20.in 3.* & ibi Addent. *in litera Q.*

40 Coarctatur quinto regula supradicta, quã do non versamur in præiudicialibus, eo enim casu verba narratiua Papæ etiam de facto alieno plenè probant. Sic Gabriel *nu.62.* Portius *pag.92.versic.5.limita*, & Mascard. *conclusione 622.num.10.*

41 Restringitur sextò principaliter, si de facto sui progenitoris testaretur, tunc enim, quia præsumitur, quòd informatus ita asserat, eius assertioni fides adhibenda erit, sic Gabriel. *num.64.* Mascard. *d.conclusione 622.nu. 9. & 1233.num.48. & 49.in 2.*

42 Fallit septimo quoad inducendam aliqualem præsumptionem. Sic post alios Gabriel. *numero 57.* Portius *pag.91. versiculo limita primo*, & alij.

Et hæc sufficiunt. Reliqua videre potes per Mascard. Portium, & Gabriel. *citatis locis.* aliqua etiam apud Franc. Marcum *decis.1321. vol.1.* & apud DD. omnes *in d. clement.1. de probationibus.* Addo Vital. de Camban. *in tract. clausul. pag. mihi 258. & 259. cum sequentibus.* & Illust. Card. Tuscum *conclusione sua 4. in litera H. & conclusione sua 62. in litera P.* vbi an, & quando Papæ assertioni standum sit, omnium latissimè, ac exactissimè disceptatur. eum omnino consulas.

QVÆSTIO III.

An attestationi Cardinalis, seu legati de Latere credendum sit?

PRo resolutione vide Gabrielum *de probationibus conclusione 3.* Portium *conclus. 28.* & Mascard. *conclus.140.vol.1. & conclus.268. eod.vol.* vbi omniũ elegantissimè; adeundus quoque Card. Tuscus *conclus. sua 103. in litera C.* vbi pulchrè.

QVÆSTIO IIII.

An verba enunciatiua a principe prolata fidem faciant.

SVMMARIVM:

1 *Verba enunciatiua a principe prolata fidem faciunt.*
2 *Expenditur tex. in clemẽtina vnica de probationibus.*
3 *Assertioni principis statur præsumptione iuris, & de iure, quòd verum dicat, &c.*
4 *Princeps præsumitur iustitia plenus, & non præsumitur falsum dicere. &c.*
5 *Principis solo verbo credendum est.*
6 *Non decet principem labium mendax.*
7 *Principis assertioni adeo creditur, vt in contrarium non admittatur probatio.*
8 *Limita in multis casibus, vt per Mascardum.*
9 *Verba enunciatiua principis tunc fidem faciunt, quoties ipse se fundat super illis verbis; quòd amplia prout ibi.*
10 *Item fidem faciunt, quando princeps est bene informatus.*
11 *Amplia etiam contra tertium.*
12 *Informatus dicitur, quando facit aliquid motu proprio, & sine vlla supplicatione preuia.*
13 *Nota casum, in quo verba enunciatiua principis fidem faciunt, licet ipse non sit informatus.*

14 *Asser-*

14 *Assertioni principis statur, facta tamen verbis enunciatiuis contra subditos suos duntaxat.*
15 *Ratio.*
16 *Princeps contra non subditum nequit vti plenitudine potestatis, quòd amplia ex sententia Mascard. prout ibidem.*
17 *Verba enunciatiua principis fidem faciunt maxime quando sunt iterata.*
18 *Item quando proferuntur de eo, quòd pendet a mero arbitrio ipsius principis.*
19 *Similiter fidem quoque faciunt de his, quæ ante principatum vidit.*
20 *Enunciatiua verba principis probant, maximè quando sumus in antiquis, & nu. 21.*
22. *Assertioni principis statur etiam in facto recenti, quando princeps huiusmodi verba protulit motu proprio.*
23 *Similiter statur ipsius assertioni, quando narrat factum mixtum, partim scilicet proprium, & partim alienum.*
24 *Assertioni principis non statur, quando agitur de præiudicio tertij, vel quis iure suo priuatur.*
25 *Princeps statuere nequit, quòd stetur eius dicto, & assertioni in præiudicium tertij etiam de plenitudine potestatis.*
26 *Ratio.*
27 *Verba enunciatiua principis fidem faciunt, etiamsi agatur de præiudicio tertij, quando tamen sunt prolata cum consilio sapientum.*
28. *Intellige tamen, si clare quid enuncietur in specie.*
29 *Assertioni principis non statur, quando clarè constat de contrario eius, quòd expressit.*
30 *Item quando atte statur de facto alieno.*
31 *Limitatur autem id multis modis, de quibus num. 32. cum seq. vsque ad 40.*
41 *Assertioni principis de suo facto proprio adeo statur, vt in contrarium probatio non admittatur.*
42. *Ratio.*
43 *Limita, ac restringe.*
44 *Verba enunciatiua principis minimè fidem faciunt, quando læderent honorem subditi.*
45 *Item quando ad instantiam partis rescriberet.*
46 *Item quando de ipsiusmet principis tractaretur interesse.*
47 *Ratio, & nu. 48. cum seq. vsque ad 62.*
62 *Quid si princeps volens alteri præiudicare, afferat causam, qua moueatur, an eius assertioni sit standum.*
63 *Exempla ad cognoscendum causas vtilitatis, ac necessitatis, quibus mouetur princeps ad præiudicandum iuri tertij, ponit Petra.*

Væritur, vtrum verba enunciatiua a Principe prolata fidem faciant. Et fidem facere communis est Doct. sententia: ita Ruin. *consil.* 21. *num.* 1. *uol.* 1. vbi loquitur in specie de Duce Ferrariens. & *in consil.* 260. *num.* 1. *in* 2. de quo etiam duce loquitur Laderchius *consil.* 107. *num.* 2. *in* 1. Menochius, *in secundo. Resp. causam Finarien. artic.* 1. *num.* 19. & *Resp.* 4. *num.* 51. & *in suo consil.* 2. *num.* 19. *in primo,* & ex Recentioribus latè Mascard. *conclusione sua* 1233. *in primis numeris in secundo.* Sic quoque Capicius *decisione sua* 86. *num.* 2.

2 Adducitur communiter text. *in elementina unica. de probationibus*, qui re vera nil facit, loquitur enim duntaxat de summo Pontifice, ergo non est extendendus ad principem secularem, cum eius dispositio sit exorbitans, & secundum aliquos odiosa: *argumento text. in c. odia. de regulis iuris in sexto;* Sic etiam animaduertit Hypp. Riminald. *in additionibus ad Riminald. Senior. consil.* 529. *in litera H. uol.* 3. & hoc verissimum puto; quicquid dixerit Crauet. *de Antiquitatibus in cap. propositum num.* 3. *cum sequentibus.* & post eum D. Alex. Trentacinq. *resolutione* 2. *inferius alleganda num.* 19. & 20.

Deiure autem ciuili Bartolus considerat textum *in l.* 1. *§. cum urbem. de officio præfect. urb.* qui text. videtur aliquantisper probare, licet dissentiat ibi Rebuffus.

3 Sed tamen prædicta sententia est verissima, quia assertioni ipsius principis statur præsumptione iuris, & de iure, quòd verū dicat, contra quam non admittitur probatio *l. antiqua. C. ad Velleian.* ita precisè Hypp. Riminal. *cons.* 365. *num.* 27. *uol.* 4.

4 Alia potest esse ratio, nam princeps præsumitur iustitia plenus, & idcirco omnia deliberatè, & prout conuenit, facit, & ideo non est credendum, quòd falsum dicat. *l.* 2. *§. merito. & §. si quis a principe. ff. Ne quid in loco public.* latè Mascard. *d. conclus.* 1233. *num.* 22.

5 Erhinc est, quòd communiter dici solet; Principis solo verbo credendum esse. *cap. nobilissimus* 87. *distinct.*

6 Non decet enim principem labium mendax.

7 Et hoc adeo verum est, vt probatio in contrarium contra ipsius principis assertionem non admittatur; latè Mascard. *d. conclus.* 1233. *num.* 29. *cum seq.*

8 Limita tamen in nonnullis casibus, de quibus per eundem Mascardum *a num.* 34. *usque ad* 45.

9 Declaratur primo Regula ista principalis, vt intelligatur, quoties ipse princeps se fundat super illis verbis, tunc enim probant etiā quoad omnes, & præiudicant quoque ipsi principi. Sic Riminald. Senior *consilio* 529. *numero* 51. *in fine.* & 52. *in* 3. Gozad. *consil.* 83. *num.* 10. Leonard. a lege *consil. suo Feudal.* 87. *num.* 6. Crauet. *in d. §. propositum num.* 15. & 16. vbi declarat, quando principis intentio dicatur fundata super narratis per eum. Sic etiā Afflict. *decis. sua* 305. *nu.* 14. & 16. vbi pulchrè.

10 Declaratur secundo, vt eadem conclusio procedat, quando princeps est benè informatus; tunc enim plenè probant, alias secùs. Sic Hyppol. Riminald. *post Felin. consil. suo* 68. *num.* 35. *uol.* 1. Sic Menochius etiam *in d. Resp.* 2. *Causa Ferrarienſ. art.* 1. *num.* 18.

11 Am-

11 Amplia etiam contra tertium. Sic Turret. post alios *consil. suo 71. nu. 3. uol. 1.*

12 Informatus autem, & præcipuè de facto tunc dicetur, quando facit aliquid motu proprio, & sine vlla supplicatione præuia; sic post alios Riminal. *consil. suo 365. num. 5. uol. 4.* item quando facit aliquid ex certa scientia & animo deliberato *l. sed & si quis. §. fin. & ibi not. Bar. & alij, ff. si quis cautionibus.* sequitur post plures relatos Mascard. *d. conclus. sua 209. nu. 11.*

13 Aduertendū est autem, quod in vno quopiam casu quandam inducunt probationem hæc verba enunciatiua principis, licet ipse non sit informatus, quando ab alio, quam ab ipso principe, vel à prædecessore suo essent prolata. Tunc enim omnes firmant, etiamsi essent talia narratiua eorum, in quibus princeps non fundaret intentionem suam, nihilominus facerent qualem qualem præsumptionem operātem idem, quod fama, adeo quod in antiquis sufficeret pro plena probatione; sic post alios Alex. *consil. suo 15. nu. 3. in 15.*

14 Declaratur tertiò, vt hæc eadem regula procedat duntaxat cōtra subditos ipsius principis, non alios.

15 Et ratio est, quia sicut non subdito præiudicare princeps non potest, ita nec contra eū quid asserere, per quod præiudicium ei fiat; ita Crauet. *in d. uers. propositum. num. 0. & sequitur cons. 807. n. 1. in 5.* addo eruditissimū D. Alexand. Trentacinq. post hæc edita visum *Variarum Resol. lib. 1. tit. de Verborum signif. resolut. 2. num. 15.*

16 Contra enim non subditum princeps non potest vti plenitudine potestatis; Abb. & Aretin. *in cap. cum nobis. ext. de test.* hinc etiam Mascard. *d. conclus. 1233. nu. 81. cum seqq: & sub num. 84.* ampliat, vt procedat etiam contra naturaliter non subditum, licet subsit ratione causæ.

17 Ampliatur modò regula principalis, vt præcipue procedat, quando verba ista principis sunt iterata, quòd enim talis iteratio plurimum operetur, scribit post Deciū *consil. suo 588. num. 17. in 2.* Menoch. *in Resp. 4. causæ Ferrariens. nu. 52.* vbi quoq; deducit tex. *in Clement. 1. uers. Diœcesanis. de iur. patron.*

18 Ampliatur secundò, vt maximè locum habeat, quando verba ista proferuntur de eo, quòd pendet à mero arbitrio principis, & nō propter aliud, sed propter se, & non per errorem, sed ex certa scientia, sic post alios benè eruditus Dom. Carol. Tapia *in repetitione l. fin. de constit. princip. cap. 1. par. 1. nu. 13.*

19 Ampliatur tertiò, vt procedat etiā de his, quæ ante principatum princeps vidit, ita Mascard. *d. conclus. 1233. nu. 45.*

20 Ampliatur quartò, vt præcipuè procedat, cum simus in Antiquis; sic post alios Menoc. *in d. uers. 2. causæ Ferrariens. art. 1. nu. 107. & in suo cons. 2. nu. 107. in 1.* addo Mascard. *cōclus. sua 919. num. 3.*

21 In ijs enim creditur assertioni ipsius principis, etiam ad eius commodum, & in præiudicium tertij. Sic præcisè Crauet. *cons. 276. nu. 1. in 2.* vbi rationem reddit, sequitur quoque Riminal. Iunior *cons. 365. nu. 3. in 4.* & hæc est verissima conclusio, quicquid dixerint Crauet. *de Antiq.* Cæphal. ac alij, quos refert, ac sequitur Trentacinq. *d. cons. 1. num. 9.*

22 Est tamen verum, quòd etiam in facto recenti eius assertioni statur, quando princeps huiusmodi verba protulit motu proprio; ita inter ceteros Menochius *consilio 147. num. 23. in secundo.*

23 Ampliatur quinto, vt procedat etiā, quando princeps narrat factum mixtum, partim, scilicet, proprium, & partim alienū. Sic post Gabriel. Mascard. *d. conclus. 1233. nu. 77.*

Limitatur autem hæc eadem regula multis modis.

24 Et primo, vt non procedat, quando ageretur de præiudicio tertij, vel quis iure suo priuaretur: Sic post alios Riminald. Iunior. *consil. suo 328. num. 25. in 3.* Menochius *citato artic. 1. respons. 2. num. 109.* Crauet. *in d. uersic. propositum. num. 9.* vbi ampliat in eo casu non stari narrationi principis etiam quoad præsumptionē, quæ transferat onus probandi in aduersariū, & ibi multos deducit; sic etiam Dominus Tapia *in d. repetitione l. fin. cap. 1. num. 18. part. 1. de Constitutionibus princip.* Petra *de potestate princip. c. 15. num. 73.* & Brunor. a sole *in suo compendio proposition. iuris in uersic. uerba narratiua tertio. &c.* addo Mascard. post plures relatos *conclus. sua 141.*

25 Insuper, quòd magis est, princeps non potest ordinare, quòd stetur eius dicto, & assertioni in præiudicium tertij, etiam de plenitudine potestatis; vt post Decium, & alios docet Petra *d. tract. de potestate principis. cap. 21. numero 5.*

26 Et ratio potest esse, quia principes per indirectum nimis grauare possent subditos, & eis tollere defensiones, quòd non est dicendum: ita Ias. *cons. 86. nu. 7. in 3.*

27 Sublimitatur tamen primo ista limitatio, vt non procedat, quando verba principis essent prolata cum consilio sapientum, licet enim ageretur de præiudicio tertij, nihilominus assertioni ipsius principis sic factæ plene crederetur tanquàm factæ matura deliberatione. Sic Capic. post Iserniam *decis. sua 166. nu. 7.* non benè intellectus per Tapiam *in d. l. fi. c. 1. par. 1. nu. 19.*

28 Intelligitur tamen istud, si clarè quid enunciatur, & in specie. Sic pulchrè, & latè Riminaldus Iunior *cons. suo 365. num. 23. cum seq. in 4.* Crauet. *cons. 807. nu. 4. uol. 5.*

29 Coarctatur secundo principaliter regula supradicta, vt non procedat, quando clarè constaret de contrario eius, quòd princeps expressit, licet enim pro eo præsumatur, vt stetur eius assertioni; attamen talis præsumptio cedit veritati, de qua in contrarium apparet;

parer; Sic pulchrè tradit Crauet. *in dicto vers. propositum. num.* 12. vbi reijcit quoque quandam Doctor. obiectionem. Sequitur post plures alios relatos D. Trentacinquius *d. resolut.* 2. *num.* 16.

30 Fallit tertio, quando princeps testaretur de facto alieno, tunc enim sibi non crederetur, sic post Roman. Iason. Aretin. Ruinum *consil.* 541. *num.* 5. & alios docet Hypp. Riminaldus *consil. suo* 328. *num.* 26. *in* 3. latè Mascar. *citata conclus.* 1233. *num.* 52. *cum seq. in* 2. vbi plures rationes deducit.

31 Claudicat autem primo ista limitatio, cum super illo facto alieno fundaretur ipsius principis intentio, vtpotè cum motu proprio illud factum coram se gestum esse asseueraret: tunc enim ipsius assertioni standum esset. Sic Afflict. *decis. sua* 305. *num.* 15. Aquilinus *in l. Gallus. §. Et quid si tantũ. in versiculo, Quid enim si aquè. numero* 107. *de liberis, & posthumis,* & alij: Mascard. *d. conclus.* 1233. *nu.* 78. & 80.

32 Ampliat Bunius *consil. suo* 98. *num.* 108. *vol.* 1. Etiamsi illud factum alienum coram se gestũ non fuerit, nam nihilominus vult præstandã esse fidem ipsius assertioni.

33 Sed hoc absolutè negat Crauet. *de Antiquitatibus cap.* 1. *part.* 1. *num.* 10. cui opinioni & ego assentior: vide Mascardum *d. conclus.* 1233. *nu.* 60. *cum seqq.*

34 Coarctatur secundo ista fallentia, quando sumus in Antiquis, eo enim casu, licet agatur de facto alieno, nihilominus plenè creditur assertioni ipsius principis. Sic præcisè post alios Menochius *cons. suo* 402. *num.* 26. *volum.* 5.

35 Sublimitatur tertio, quando licet princeps de alterius facto testaretur, de sua tamen vtilitate non ageretur, eo enim casu eius assertioni standum esset, immò ipsi magis crederetur, quàm notario: Sic Decius post Iserniã *cons. suo* 445. *num.* 17. *in* 2.

36 Fallit quarto supradicta tertia limitatio, quando princeps assereret factum sui genitoris, vel prædecessorum suorum.

37 Quia tunc, cum præsumatur, quòd informatus ita asseruit, standum erit eius assertioni etiam super facto alieno: ita post alios Crauet. *de Antiquitat. parte* 1. *cap.* 1. *num.* 12. sequitur Mascard. *conclus.* 662. *num.* 9. & *supra citata* 1233. *num.* 72.

38 Claudicat quinto, cum agitur de leui præiudicio, nam tunc eius assertioni creditur super facto alieno, etiam in non Antiquis. Sic post Aretin. Corneum, & alios Crauet. *d. cap.* 1. *num.* 13. Mascard. *d. conclus.* 621. *numero* 10. & 1233. *num.* 73.

39 Et ratio est, quia princeps in modico de potestate ordinaria potest partem lædere. Sic Afflict. *in cap.* 1. *tit. qui success. teneantur.* latè Dec. *in c. quæ in ecclesiarum. num.* 119. & 120. *ext. de constit.* vbi post multa iura pro hac opinione deducta subdit hoc esse verum, quando constat de mente principis, secus in dubio, quia non præsumitur regulariter, quòd princeps velit etiam in modico præiudicare: & latius vt per eum.

40 Fallit vltimo, nam nihilominus inducitur quædam præsumptio, quæ onus probandi trãsfert in aduersarium: ita infiniti relati per Aquilinum *citato loco, num.* 119. Crauet. *part.* 1. *cap.* 1. *num.* 14. & 15. vbi declarat, & Mascard. *d. concl.* 1233. *num.* 74.

Hæc cum de facto enunciat alieno.

41 Cum autẽ de suo ipsius facto agitur, adeo ipsius assertioni creditur, vt in contrarium probatio non admittatur.

42 Et hoc, ne ipse princeps de mendacio, aut falsitate redargui possit. Sic post multos relatos concludit Aquilinus *in citato versiculo, numero* 111. Berous *in cap.* 1. *de iudicijs num.* 45. & su periùs tetigimus.

43 Restringitur tamen istud, vt non procedat, quando ageretur de præiudicio alterius in iure iam quæsito; quod procedit nisi appareat de veritate ipsius causæ: Sic præcisè Crauet. *de Antiquitatibus. par.* 1. *c.* 2. *nu.* 22.

44 Fallit quarto regula principalis; vt minimè locum habeat, quando huiusmodi verba a principe prolata læderent honorem subditi: ita Decius *consil.* 528. *col.* 3.

45 Et quando ad instantiam partis rescriberet: ita Abbas *in cap. Dudum. de priuilegijs.* & Alexander *consil.* 112. *vol.* 7.

46 Fallit quinto, & vltimo supradicta regula, quãdo de ipsius principis tractaretur interesse, puta, si dixerit, quòd quis crimẽ læsæ Maiestatis commiserit, vel quòd talis fuit rebellis, vel proditor, & ob id ammisit feudum, quòd ab ipso tenebat.

47 Et ratio est, quia tunc testificaretur in causa propria, in qua nullus est idoneus testis. *l. nullus. de testibus.*

48 Et alias esset in potestate ipsius principis priuare aliquem iure suo sine causa ex sola sua assertione, quòd de iure absurdissimum est; vt constat ex scriptis latissimè per Petram *de potestate princip. quæst.* 24. *per totam.*

Sic docet Hyppo. Riminald. *in additionibus ad Riminald. Seniorem cons. suo* 529. *vol.* 3. *in litera H.* Sic pulchrè Rebuf. *de l. Concord. titulo de sublatione clementinæ literis colum.* 2. *pagina mihi* 744. Multos ex recentioribus deducit Ludouic. *conclusione* 14. *pag.* 28. *versiculo transfertur* 42. addo Crauet. *consil. suo* 48. *num.* 1.

49 Videndus quoque D. Alex. Trentacinq. post hæc edita visus *cons. suo* 1. *num.* 3. *vol.* 1. vbi post infinitos concordantes adductos subdit, quod ita alias in facti contingentia iudicauit sacrum consilium Neapolitanum, teste Grãmatico *decis. sua* 15. & ratio vltra suprascripta mea sententia ea quoque potest esse, quam adducit ipsemet Grammaticus *sub num.* 8. quoniam (inquit ipse) omnia iura mundi disponentia pro aliquo crimine ipso iure penam imponi, intelligenda sunt, dummodo secuta

fuerit

fuerit seruatis seruandis sententia declaratoria, per quam declaretur, illud crimen fuisse commissum, aliàs pena non poterit habere exequutionem, seu effectum suum; adducit Archidiac. Bal. Ias. Felyn. & alios sic pro regula firmantes, de quibus ibi; Hoc idem tenuit etiam secundum Trentacinq. Rota Romana reste Puteo, Crescentio, & Gomesio *in decisionibus per eũ relatis.* Sed re vera sunt extra terminos quæstionis propositæ. Loquuntur enim de Summo Pontifice, pront & ego animaduerti *in præced. quæst. sub nu.* 22.

50 Et generaliter, quod non credatur principi, quod aliquis deliquerit, tenent Ruin. Crauet. Gigas *de crimine læsæ Maiestatis,* ac alij, quos refert, ac sequitur Trentacinq. *præcit. num.* 3. *in fine* addo ego D. Decium *consil. suo* 606. *in* 1. *dub. vol.* 2. vbi in his terminis ob rationes omnium supra deductas elegantissimè consuluit nullius roboris esse quandam sententiam, per quam Serenissimus Imperator Carolus IV. declarauit Illustriss. Pyrrhum, & Federicum de Gonzaga rebelles ipsius Imperatoris ac imperij, & propter hoc ipsorum feuda; & omnia bona esse deuoluta ad ipsum Cæsarem, & prout latius apud eum videre licet.

51 Quæ conclusio tanto magis procedit, quãdo Imperator, seu Rex non attestatur de gestis coram ipso, nam nec illi etiam causam asserenti non creditur, nec ob iustam causam ipsum moueri presumitur, & huius opinionis dupplex est ratio.

52 Pruna est, quia si staretur assertioni principis de non gestis coram eo, hoc non posset esse, nisi quia princeps ab alio fidem recepisset.

53 Sed ista fides non videtur esse sufficiens ad probandum aliquid gestum in præiudicium partis, quoniam probatio in præiudiciũ partis non potest recipi parte non citata *c.* 2. *de testibus,* quam defensionẽ princeps tollere non potest. *clement. pastoralis. de re iudicata;* igitur eius assertioni non est standum.

54 Secunda ratio est, quia si huic assertioni crederetur, duo specialia simul concurrerẽt; vnum, quia vni soli fides adhiberetur, secundum, quia ei crederetur de his, quæ ab altero audiuit cõtra c. licet ex quadam, de testibust sic eleganter post Aret. Calderin. Alex. Corneum, ac plures alios D. Alex. Trentacinq. *d. consil.* 1. *num.* 4. *&* 5.

55 Quinimo sub nu. 6. subdit hanc assertionẽ Imperatoris, seu Regis de non gestis coram eo, etiamsi ipsemet Imperator, seu Rex in eis se fundaret, non facere prçsumptionem talẽ, quæ transfundat onus probandi contrarium in aduersarium: adducit pro coroboratione Ioannem Andream & DD. omnes *in clement.* 1. *de probationibus,* vbi Ioannes Bonifacius *col.* 3. attestatur Romanã curiam ita seruare; adducit quoque Oldrad. Aretin. Alex. Curt. Sen. *in consil.* 20. *num.* 21. vbi dicit hanc esse magis communem opinionem, & C. Paris. post alios *consil. suo* 15. *nu.* 23. *vol.* 4. vbi attestatur omnes DD. ita tenere.

56 Hæc autem conclusio adeò quoque est vera, vt etiamsi in priuilegio Imperatoris seu Regis esset inserta clausula motus proprij, non præiudicaret; ita Abbas *in c. causam quę. el* 2. *extra de testibus,* & ratio est, quia princeps concedendo motu proprio priuilegium inscius alterius iuris non videtur velle illi præiudicare *c. super eo. de officio deleg. &* l. 2. *§. si quis à principe. ff. ne quid in loc. public.* Sic præcisè post plurimos relatos D. Trentacinq. *d. consil.* 1. *nu.* 7. *&* 8. vbi etiam subdit hoc idem procedere, etiamsi in ipso priuilegio adesset clausula, ex certa scientia, & de plenitudine põtatis, quia in præiudicium tertij non operatur, adducit Castrens. Bald. Iserniam, Aretin. Alex. Dec. Grammatic. ac plures alios, de quibus ibi.

57 Amplia tandem secundum eundem Trentacinq. *sub nu.* 10. vt antedicta conclusio procedat, etsi ipsemet princeps assereret notoriũ esse, & sic esse notoriam rebellionem, nam nec huic assertioni in præiudicium tertij crederetur; ita in indiuiduo concludit Dec. *in consil. suo* 606. *sub nu.* 13. & de hoc duplex est ratio.

58 Prima est, quia agitur de proprio eius interesse, quo casu eius assertioni non creditur, alia ratio est, quia quando princeps rescribit ex relatione alterius, vtique quemadmodum ille, qui hoc dixit Imperatori non citata parte, nullam fidem facit, ita nec creditur Imperatori in his, quæ dicit ex relatione alterius, vt tradit Aretinus *in c. cum a nobis. de testibus. & in cons. suo* 165. *in vers.* 2. *ratio est.*

60 Facit etiam pro hac conclusione textus. *in clementina pastoralis. de re iudic.* vbi non attenditur assertio Imperatoris, quòd res esset notoria, & quod illud fecisset exigente iustitia, & de imperiali potestate, & per hoc sentẽtia imperatoris ibi annullatur præsertim ex defectu citationis, vt patet ibi *in vers. ceterum.*

61 Hæc, cum sine causa verba illa proferuntur a principe.

62 Quid autem si princeps volens alteri prçiudicare afferat causam, qua moueatur, an eius assertioni sit standum? Vide Aquilinum *in d. §. & quid si tantum. in d. vers. Quid enim si aqua num.* 111. *cum pluribus sequentib. pag.* 56. & Crauetam latissimè disputantem, distinguẽtem, ac resoluentem *de Antiquitatibus part.* 1. *§.* 1. *à num.* 16. *vsque in finem.*

63 Exempla verò ad cognoscendum causas vtilitatis, ac necessitatis, quib. mouetur princeps ad præiudicandum iuri tertij, ponit Petra *de potestate principis pag. mihi* 193. *cum seqq.* & quæ sint iustæ causæ, idem Petra docet *pag.* 189. vide per eum.

Sed hæc satis, reliqua ex Petra *d. tractat.* ex Gabriel. *de Probationibus conclus.* 2. Portio *lib.* 1. *conclus.* 27. Aquilino *citato loco,* Mascard. *d. conclusione* 1233. *& prius conclusione sua* 890. Crauet. *d. cap.*

d.cap.1.& alijs petenda ſunt. Adeundus quoque Illuſtriſ. D. Card. Tuſcus *concluſione ſua 43. in litera I.* Vbi etiam an, & quando Imperatoris aſſertioni ſtetur, omnium exactiſſimè diſceptatur.

QVÆSTIO V.

An verba enunciatiua legis inducant ius in eo, quod narratur, vel enunciatur.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua legis non inducunt ius in eo, quod narratur, vel enunciatur, & nu.2.*
3 *Amplia hoc procedere in verbis enunciatiuis conſtitutionis, vel ſtatuti.*
4 *Fallit, ſi ſuper illis verbis fundetur intentio legislatoris.*
5 *Item quando ſunt geminata.*
6 *Item quando ex mente legislatoris contrarium appareret.*
7 *Item, quando legislator ipſe factum proprium narrat.*
8 *Alias Limitationes vide per Trentacinquium remiſſiuè.*

1 N per Verba Enunciatiua legis inducatur diſpoſitio, controuertitur. Et non induci reſpondit Monachus *in c. ſi Papa num. 7. de priuileg. in 6.* Roman. *conſil. 191. num. 5.* Aldobrandin. poſt plures relatos *conſil. 76. num. 29. in 1.* Belzaran. *in tit. ſi de Feudo Vaſal. ab alijs interpellatus fuerit ad tex. num. 9.* Coletus *de Proceſſibus part. 3. cap. 5. nu. 14.* Pancirol. *conſil. 6. num. 46. vol. 1.* Hieronym. Enriquez *inter conſilia Petri conſil. ſuo 86. num. 46.* Symon de Prætis *conſil. 59. nu. 14. centur. 3.* & alij.

2 Addo Cl. D. Marrã Neapolitanum *in l. 1. ar. 3. num. 3. ff. de noui operis nunciatione.* vbi poſt plures concordantes adductos ſubdit de hoc eſſe duo iura *in cap. ſi Papa de priuilegijs in 6. & in clementina 1. de probationibus.* Adnectendus eſt etiã D. Alex. Trentacinq. *lib. 1. Variar. Reſolut. tit. de verborum ſignific. reſol. 2. nu. 1.* vbi infinitos alios concordantes deducit, & atteſtatur de vera, & communi concluſione. conſulas quoque Illuſtriſ. D. Card. Tuſcum *concluſione ſua 5. nu. 19. in litera H.*

3 Amplia, vt hæc concluſio procedat etiam in verbis enunciatiuis conſtitutionis, vel ſtatuti. Sic poſt Roman. *conſil. 65.* Trentacinq. *d. reſolut. 2. precit. nu. 1. in fine.*

4 Communis prædicta concluſio, & à ſcribentibus communiter recepta non procedit primò, ſi ſuper illis verbis fundetur intentio legislatoris; ita Iaſon *in l. 1. C. de Sacroſanct. Eccleſ. num. 33. in prima lectura;* Sic in ſimili aduertit Schraderus *de Feudis par. 10. ſect. 9. cap. 14. nu. 36.* addo eruditiſſimum Trentacinquium *d. reſoſolutione 2. num. 4.* vbi poſt Romanum *in conſil. 369. in 9. dub.* Crauet. *conſil. 135. num. 32.* & Thomam Grammaticum ſubdit, quod huiuſmodi verbis legislatoris ſtatur ſaltem præſumptiuè.

5 Fallit ſecundò, quando dicta verba ſunt geminata. Brunorus à ſole *in ſuo Compendio propoſitionum iuris in verſ. Verba geminata legislatoris. pag. 202. col. 4.* infinitos propè alios deducit, ac ſequitur D. Trentacinq. *d. reſolut. 2. nu. 5.*

6 Limitatur tertiò, quando ex mente legiſlatoris, ſeu ipſorum ſtatuentium contrarium apparet, quia tunc licèt verba ex ſe deciſionẽ non importent; attamen attendi debet mens conſtituentis, quæ deciſionem per ea voluit denotari. Sic poſt Romanum, & Crauetam Trentacinq. *d. reſolut. 2. nu. 6.*

7 Coarctatur quartò principaliter, quando legislator factum proprium narrat, nam tũc verba enunciatiue prolata probant. Sic poſt Tyraquel. Trentacinq. *d. reſolut. 2. nu. 2.*

8 Alias Limitationes refert, ac deducit D. Trentacinq. *d. reſolutione 2.* vide per eum.

QVÆSTIO VI.

An verba enunciatiua in iudicio prolata probent.

SVMMARIVM.

2 *Pro reſolutione diſtinguendum, & nu. 3. & 4.*
5 *Verba enunciatiua prolata in iudicijs aliquando ponuntur in libellis, aliquando in poſitionibus, & aliquando in ſententijs.*

2 IN hac difficultate, rem paucis perſtringendo, ita diſtingue. Aut loquimur ante litem conteſtatam, aut poſt.

3 Si primò, concluſio ſit negatiua; enunciantem, enim poteſt eſſe, vt pœniteat.

4 Si ſecundo, concluſio ſit affirmatiua, licet poſſet contrarium probari.

Ita pulchrè ex recẽtioribus Dominus Vincentius de Franchis *deciſ. ſua 60. num. 17. & 18.* Matthesilan. ſequitur *ſingulari ſuo 33. numero 4.* & Maſcar. *d. concluſione 622. num. 49. & 50.* vbi quoque declarat hoc dictũ procedere, quando verba enunciatiua ponuntur explicitè, veluti ponendo, vel capitulando, non autem in eo, quòd implicitè exprimunt. Videndus de hac eadem materia Pariſ. *in d. l. ex hac ſcriptura num. 55.* & eruditiſſimus Trentacinq. poſt hæc edita viſus, *Variar. reſolution. lib. 1. tit. de verbor. ſignif. reſolut. 2. num. 24. & 25.* vbi pulchrè. Addo Gulielm. Guidolon. *aduocatione ſua 49. num. 10.* vbi docet verba enunciatiua prolata in iudicio probare, & obligare. adducit Decian. *conſil. 91. num. 32. in 5.*

Obſer-

5 Obseruandum est autem, quòd hæc verba enunciatiua in Iudicijs aliquando ponuntur in libellis, aliquando in positionibus, & aliquando in sententijs, in quibus omnibus casibus an probent, breuiter videndum est.

QVÆSTIO VII.

An posita in libellis probent.

2 QVæstionem hanc adeò pulchre, & latè distinguendo explicat, ac discutit Vitalis de Cambanis *in suo tract. clausular. auris pagina mihi* 203. *&* 204. & Ioãnes Baptista Schuuartzenthaler *in repetitione. l. optimam C. de contrahenda stipulatione. explanatione* 78. *cum quatuor sequentibus*, vt nil aliud supleri posse videatur; ad eos, ne ex scriptis scripta conficiam, lectorem remitto.

3 Ego duntaxat dicam, quòd si non plenam, saltem semiplenam inducent, vt post alios docet Mascar. *conclus. sua* 368. *num.* 11.

QVÆSTIO VIII.

An in positionibus posita fidem faciant.

1 PRo resolutione vide Parisium *in d. l. ex hac scriptura num.* 56. *de Donationibus*, Matthesilan *singul. suo* 33. Vital. de Camban. *in tract. clausul. versic. enunciatiua verba in positionibus. pagina mihi* 205. *&* 206. & nouissimè Ioãnem Baptistam Schuuartzenthaler. *in repetitione. d. l. optimam, explanatione* 83. Hi enim omnes articulum hunc adeo late, & pulchrè discutiunt, vt opera mea sine dubio superuacanea videatur; ad eos itaque lectorem remitto.

QVÆSTIO IX.

An stetur sententiæ verbis enunciatiuis prolatæ.

SVMMARIVM.

1 *Sententiæ verbis enunciatiuis prolatæ minimè statur.*
2 *Assertio iudicis non probat acta extitisse, nisi aliunde constet.*
3 *Contentis in sententia verbis enunciatiuis prolatis statur in Antiquis.*
4 *Item quando est lata inter præsentes, & nemo contradicit.*
5 *Item quando, si pars fuisset absens, fuisset illi intimata, & non esset appellatum, & enunciatio fecisset transitum in rem iudicatam.*
6 *Iudicis assertioni an, & quando standum sit; remissiuè.*

1 SEd an stetur sententiæ verbis enunciatiuis prolatæ dubitatur: Et standum non esse Respondit Purpurat. *consilio suo* 548. *num.* 55. *in* 2. Paseth. *consil.* 141. *num.* 7. *&* 142. *nu.* 7. Roman. post alios, quos ibi refert *consil. suo* 157. *num.* 3. *in* 1. vbi dicit de hoc plenè notari in cap. Quoniam contra. *extra de probationibus* Cios. *consilio suo* 124. *num.* 13. *in* 1. Cæphal. *consil.* 265. *num.* 15. *in* 2. & Caualcanus *decis. sua* 11. *num.* 41. *vol.* 1.

2 Si enim iudex dicat in sententia; Visa petitione, relatione, electione, præcepto, vel qualibet alia re simili, ipsi vtique non creditur, nisi aliquòd aliud adminiculum concurrat, vel aliter probentur enunciata ex Actis. Sic Leonard. a lege *consilio suo Feudal.* 7. *numero* 12. Crauet. *consilio* 197. *numero* 10. *in* 1. Cæph. 265. *num.* 6. *in* 2. & Mascar. post alios *conclus. sua* 35. *num.* 2. *&* 3. *cum sequentibus.*

3 Fallit primo regula ista in Antiquis; eo enim casu plenè statur contentis in sententia. *cap. Bonæ memoriæ. de electione*, sic Purpurat. *d. consilio* 548. *num.* 55. Caualcanus *d. decis.* 21. *num.* 41. Ioannes de Amicis post alios *consilio suo* 25. *nu.* 25. *in* 1. latè Mascar. *d. conclus.* 35. *numero* 21. *cum sequentibus.*

4 Fallit secundo, quando est lata inter præsentes, & nemo contradicit, tunc enim verba enunciatiua sententiæ probant. Sic post alios Barbatias *consil. suo* 38. *num.* 8. *cum seq. in quarto*, Paris. *in cap. Quoniam contra. num.* 126. *de probationibus*, Purpurat. *consilio* 425. *num.* 38. *in* 2. Raudens. *consilio suo* 40. *num.* 59. *in* 2. & post Crauet. Cesar. de Crass. *decis. sua* 141. *num.* 8.

5 Vel si pars fuisset absens, fuisset illi intimatum, & non esset appellatum, & enunciatio fecisset transitum in rem iudicatam. Sic Crauet. *consil.* 168. *nu.* 2. *in* 1.

Latius de hac materia differit Vital de Cãbanis *de clausulis, titulo, enunciatiua verba in sententijs*, & Ioannes Baptista Schuuartzentaler *in repetitione d. l. optimam C. de contrahenda stip. explanatione* 85. vide per eos. adeundus quoque C. Paris. *in d. l. ex hac scriptura num.* 57. & Mascard. eruditissimus *conclusione sua* 952. *per totam*, vbi An, & quando standum sit assertioni ipsius iudicis omnium elegantissimè disceptatur: videndus quoque de hac eadem re Cl. Menoc. *De Arbitrar. lib.* 1. *quæst. sua* 76. & Antonius Fab. *in suo Cod. Fab. lib.* 4. *tit.* 14. *definitione* 7. addo nouissimè Alex. Trentacinq. *variarum resolutionum lib.* 1. *tit. de verbor. significat. resolutione* 2. *num.* 26. *cum infinitis sequentibus*, vbi omnium latissimè discurrit. eũ omnino cõsulas, & D. Card. Tuscum post hæc congesta vitum *conclus. sua* 534. *in litera A.*

QVÆ-

QVÆSTIO X.

An verba enunciatiua laudi probent.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua laudi minimè probant.*
2 *Amplia, quando contingit principaliter de ipso enunciato disputare.*
3 *Limita nam præiudicant saltem partibus, quæ expressè non contradixerunt.*

1 AN in laudo posita probent, ambigitur. Et non probare respondit Ciof. *consil. suo 34. numero 4. in secundo,* Simon de Pretis *de interpretatione vltimarum volunt. lib. 2. solut. 3. nu. 19. pag. 156.* Rom. *consf. 157. nu. 3.*

2 Et maximè, quando contingit de enunciato principaliter disputare. Sic præcisè post alios Marc. Antonius Maceratens. *lib. 2. resol. 11. num. 57.*

3 Est bene verum, quòd præiudicant partibus, quæ expressè non contradixerunt; Crauet. *consil. 54. nu. 12. in 1.*

QVÆSTIO XI.

An verba enunciatiua à notario prolata probationem inducant.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua notarij minimè probant.*
2 *Amplia, & nu. 3.*
4 *Fallit, & nu. 5. 6. 7. 8. & 9.*
10 *De hac materia videndi DD. remissiuè.*
11 *Notabile quodam adducitur.*

N verba enunciatiua notarij probent, quæritur. Et non probare respondit Berous *consilio 213. numero 4. in tertio,* Purpurat. *consilio 466. numero 20. in secundo,* Florian. *consilio 6. numero sexto,* Barbatias *consil. 42. numero 11. in primo,* Hyppol. Riminald. *consilio suo 232. numero 40. in secundo,* Pulchrè Vegius *consilio suo 67. numero 13. in primo,* Sic etiam tenuit Rota Romana in Antiquis *titulo de Fide instrument. decis. 19.* & in nouissimis teste Clariss. Farinat. *in sua decisione 105. numero primo.* vbi docet, enunciatiua notarij de citatione eandem minimè probare, sed & ipsum actum citationis requiri. Vide Ias. *in d. l. ex his num. 3.* & Mascard. *conclus. 143.*

2 Amplia, vt nec etiam notario credatur, licet in instrumento attestetur de productione libelli, de litis contestatione, & alijs iudicij actibus, apponendo etiam diem, & tempus, de quibus ipse fit rogatus.

3 Et ratio est secundum Doctor. quia assertio illa notarij magis videtur esse testimonialis, quam habens fomentum officij Tabellionatus. Sic post alios docet Mascard. *conclus. 35. num. 17. & 18. in 1.*

4 Limitatur tamen istud, quotiescumq; Notarius ipse indistinctè diceret, quando, & coram quibus, & quòd in sui præsentia omnia facta fuerunt; tunc enim sibi crederetur; sic præcisè post alios Martin. Monterus *in suo Responso pro Amita inserto inter suas decis. 5. Aragoniæ par. 1. num. 45.*

5 Sed an ipsi attestanti se fuisse rogatum de quodam instrumēto credendum sit? latè disserit Barbatias *consil. 38. in 4.*

6 Fallit secundo, Regula principalis inter partes, quoad eas enim saltem quandam præsumptionem inducunt: ita Rot. Romana *citato loco.* Videndus tamen Ferret. *consilio 215. numero 3. in primo.* & Brunorus a sol. *in suo compendio propositionum iuris. in versiculo. uerba enunciatiua Notarij,* vbi tenet, quòd in hoc casu plenam probationem inducant.

7 Fallit tertio, vbi agitur de modico præiudicio, eo enim casu verbis enunciatiuis notarij statur, ita post alios Peregrinus Ianinus *deci. Real. lib. 2. cap. 1. numero 319.* ita glosa, quam sequitur Innocentius, *in cap. olim de censibus,* Abb. *consilio 64. in secundo* Crauet. *consilio 182. numero 15.* Asinius *in praxi iudic. §. 7. fallentia 59. num. 14.*

8 Fallit quarto, quando ea, quæ ipse allegat, tunc temporis interuenire potuerunt; eo nāque casu ipsi notario fides adhibetur. Sic Ne-
9 uizan. *consilio 100. num. 7.* Secus est autem, cum interuenire minimè potuerint, & ratio est, quia ipsi non creditur nisi in his, de quibus à partibus ipsis contrahentibus rogatus est. *§. illud. auth. de Tabellion.* rogari autem non potest nisi de his, quæ tunc fiunt ab ipsis contrahentibus vt docet Bartolus *in authentica si quis in aliquo. C. de edend.* sequitur hoc pulchrè D. Fachineus *consil. suo 37. num. 28. uol. 1.* addo D. Antonium Fabrum *in suo Cod. Fabrino lib. 4. tit. 14. decis. 26.* & eruditiss Alexandrum Trentacinq. *Variarum resolutionum lib. 1. tit. de uerborum significatione resolutione 2. à numero 67. usque ad 76.* vbi omnium latissimè, ac elegantissimè de hac materia.

10 Hæc sunt, quæ hinc inde a Maioribus nostris sparsa in vnum colligere potui. Pro satietate tamen vide Mascardum *conclus. 1100. cum pluribus sequentibus in secundo.*

11 Obserua pro coronide, quod ex verbis enunciatiuis notarij in contractibus fiscalib. Solemnitas præsumitur, Sic post Bald. Card. Mantic. *de Tacitis, & Ambiguis libro secundo, tit. 7. numero 19.*

QVAESTIO XII.

1 An verba enunciatiua probent litis contestationem præcessisse.

2 RESpondeo pro affirmatiua. ita post Abbat. P. Surdus *consilio 546. num. 5. in 4.*
3 Quo pacto autem litis contestatio regulariter probetur omnium elegantissime disserit Mascard. *concl. sua 434. per to tam.* vidend. idem *conclus. sua 986.* vbi an si reperiatur in actis litem fuisse contestatam, nec habeatur per quæ verba ex illa scriptura probetur ipsa litis contestatio docte more suo, disceptatur.

QVAESTIO XIII.

1 Verba enunciatiua litis pendentiæ an probent litem pendentem, & quando.

2 PRo resolutione. Vide Ferret. *consil. 170. num. 8. vol. 1.*
3 Quibus autem modis regulariter litis pendentia probetur latè docet Mascardus *conclus. sua 987. vol. 1.* & Illustr. Dom. Card. Tuscus *conclusione sua 380. in litera L. per totam.*

QVAESTIO XIV.

An Citatio per verba enunciatiua probetur.

SVMMARIVM.

1 *Citatio non probatur per verba enunciatiua in aliquo actu posita.*
2 *Declara.*
3 *Solemnitas, quæ non potuit adesse tempore actus, non præsumitur interuenisse per narrationem.*
4 *Contrarium Multi.*
5 *Prior opinio vti communior retinetur.*
6 *Citatio probatur ex verbis enunciatiuis, si in eo actu, in quo enunciatur, potuit de sui natura quis in eodem temporis momento citari.*
7 *Exemplum.*

1 DVbitatur, an per ista verba enunciatiua probetur citatio in aliquo actu posita. Bald. in huiusmodi difficultate *in l. finali num. 17. de re iudicata,* & Innocentius *in cap. quoniam contra. de probationibus.* quos refert, & sequitur Mascard. *conclus. sua 291. numero 13.* sentiunt pro negatiua.
2 Quorum tamen opinio intelligenda est, quando dicta verba sunt de præterito, & in actu aliquo enunciatiua, in quo non potuit interuenire citatio tempore dicti actus, & in eodem temporis puncto, veluti si in publicis actis enuncietur, Mæuium in exilium missum fuisse, quia, cum citatus fuit, non comparuit, vel vt exemplificat idem Bald. non soluit.
3 Nec id ratione caret; cum enim illa sit solemnitas, quæ adesse minimè potuit tunc temporis, quo ipse actus celebratus fuit, nemini mirum videri debet, si non præsumatur talem citationem intercessisse per talem narrationem; *ad not. in authentică. Si quis in aliquo. C. de edend. & in l. sciendum, ff. de verborum oblig.*
4 Et licet Contrarium tenere aufi fuerint Hostiens. Ioannes Andreas, & Butrius *in cap. Alberic. extra de testibus.*
5 A Priori tamen vti veriori, ac communiori minimè recedendum dijudico.
6 Coarctatur tamen præmissa conclusio; si in eo actu, in quo enunciatur, potuerit de sua materia quis in eodem temporis momento citari.
7 Verbi gratia enunciatur in aliquo actu iudiciali Sempronium tali die fuisse citatum, in eademque in iudicio comparuisse; tunc enim ex huiusmodi verbis optimè probaretur ipsa citatio. Sic post Bald. & alios ipsemet Mascar. *d. conclus. 291. num. 15.*

De materia ipsius citationis latissimè idem Mascardus *conclusionibus subsequentibus;* vide per eum.

QVAESTIO XV.

An per verba enunciatiua possit quis procurator constitui.

SVMMARIVM.

1 *Procurator vel ad lites, vel ad negotia per verba enunciatiua constitui potest.*
2 *Ratio, & nu. 3.*
4 *Et de hoc nulla est dubitatio.*
5 *Si procurator per verba enunciatiua fuerit constitutus, illa eadem verba probant.*
6 *Limita, cum agitur de fauore ipsiusmet constituentis.*
7 *Probant autem, si de eius odio agatur, & ad fauorem illius, qui se pro curatorem constitutum affirmaret.*
8 *Limita 2. si agatur de præiudicio tertij.*
9 *Item si postea principaliter disputari contingeret de ipso enunciato.*
10 *Ratio.*
11 *Amplia, & num. 12.*

13 Ver-

15 *Verba ista enunciatiua probant inter ipsos enunciantes.*

Vm nō modo ab ipsismet causarum dominis, sed & ab eorum procuratoribus lites, & iudicia tractari, atque exerceri soleant; Congruè agendum hic est, an procurator ad lites, & iudicia ipsa per huiusmodi verba enunciatiua constitui, ac declarari possit. Verum quia, quæ de iudicijs tractantur, communia sunt cum ceteris, quę extra iudicium geruntur, ea propter generaliter hic agemus,

An procurator per talia verba constitui possit.

1 In hac autem difficultate, rem paucis perstringendo, conclude pro affirmatiua: ita Doct. omnes *in l. ne satisdatio ff. rem rat. haberi.*

2 Et ratio ea potest esse. Nam procurator solo consensu constituitur, & solo etiam consensu reuocatur; *l. si procuratorem. la prima. ff. de procuratoribus, clementina 1. de procurator.* & Verral. *decis.* 185. *num.* 2. *part.* 2. qui consensus ex his verbis deducitur.

3 Quinimo ipse procurator ad causam admittitur, qualitercunque constet, quòd habear voluntatem eius, pro quo ad causam venit. Sic post Vitalinum Verral. *decis. sua* 185. *num.* 5. *par.* 2.

4 Et de hoc, mea sententia, nulla potest esse dubitatio: solum in eo potest esse fixa difficultas, an si per hæc verba procurator fuerit constitutus, hæc eadem verba probationem inducant?

5 In qua quidem difficultate conclusio pariter sit affirmatiua, text. est notabilis in d. l. ne satisdatio.

6 Limitatur autem ista regula, vt non procedat, cum agitur de fauore ipsiusmet constituentis; tunc enim ista verba minime probarent.

7 Secus autem esset, si contra ipsum, & de eius odio ageretur, quemadmodum etiam maximam probationem inducerent ad fauorem eius, qui se procuratorem constitutum affirmaret. *d. l. ne satisdat o.* & tradit Illustriss. D. Card. Tuscus *conclusione sua* 33. *nu.* 8. *in litera M.*

8 Coarctatur secundo, si ageretur de præiudicio tertij, ex iam dicta enim enunciatione minimè probaretur quem procuratorem cōstitutum in illius præiudicium; ita pulchrè post Felin. Speculat. & alios hæc omnia docet Roman. *sing. suo* 359. & ibi Addentes *decis. sua* 281. *nu.* 1.

9 Limitatur tertio, si postea principaliter disputari contingeret, an re vera ille fuisset procurator constitutus nec ne; tunc enim per hæc verba id minimè probaretur.

10 Et Ratio est in promptu: nam mandatum vel ad lites, vel ad negotia nunquàm præsumitur. DD. omnes *in l. Sciendum. de verbor. obligationibus.* est enim facti; facta autem non præsumuntur, nisi expressè probentur; *ad l. in bello §. factæ. de captiuis.*

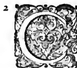
11 Adde & fortius, quòd immò si in instrumento aliquid contineatur assertiuè, sed incidenter. putà quòd in eo dicatur, Sempronius, qui est procurator Caij, adhuc illa verba assertiua non probant eum esse procuratorem, si principaliter de eo disputari contingat. ita Bald. *in Rub. C. de fide instrumentorum,* quem sequitur Ancharan *in clement. 1. de probation.* Roman. quoque *consil. suo* 62.

12 Ampla, vt nec aliquem per hæc eadem verba procuratorem constitutum probetur, si postea principaliter de eo disputari contingat; licet notarius dicat in instrumento; Titius procurator talis, vt constat tali instrumento manu talis notarij a me viso, & lecto: ad huc enim per ista verba non dicitur probatum de mandato illius procuratoris; esset enim potius reddere testimonium, quam mandatum authenticare. Sic post Cardinalem, & alios Petrus Gerard. de Petra sanct. *singulari suo* 39. *numero* 3. & 4.

13 Aduerte tamen, quòd inter ipsosmet enunciantes probant. *ad not. in l. optimam C. de contrahenda.* & præcipuè contra ipsummet constituentem. pulchrè D. Tuscus *d. conclusione sua* 33. *num.* 9. & hæc satis. latius vide de materia penes eundem Tuscum *numeris subsequentibus.*

QVÆSTIO XVI.

1 An verba enunciatiua a testibus prolata probent.

2

Onclude pro negatiua, licet etiam aliter probatio non concluderet: ita post alios Addent. ad Matthesilan. *singulari suo* 79. *numero* 6. Sichard. *in d. l. ex his. numero quarto.* vbi reddit rationem. Ias. quoque *ibidem numero quinto.* Videndi addentes ad Bartol. *in d. l. ex hac scriptura. columna quarta, in litera I. in versic. an autem verba testis* vbi concordantem adducunt Bartol. *in suo consilio incipiente. Statuto ciuitatis Florentinæ cauetur.* addo Alexander Trentacinquium. *variarum resolutionum libro 1. tit. de verborum significatione resolutione 2. num. 80.* & prius P. Decium *in authenti. si quis in aliquo num. 37. versic. & prateterea C. de edendo.*

3 Er ratio, mea ſententia, ea poteſt eſſe, quia dictum teſtis debet de neceſſitate concludere. l. nonnullis. C. de probat.

4 Amplia, vt eo magis iſthæc concluſio procedat, quando prædicta verba enunciatiua eſſent emiſſa propter aliud; nam tunc nihil probant minuſque vllam inducunt diſpoſitionem. Sic præciſè poſt alios Cl. vir D. Ful. Pacian. poſt hæc edita viſus *conſil. ſuo 8. numero 29.*

QVÆSTIO XVII.

An verba enunciatiua generaliter ſumpta in contractibus diſpoſitionem inducant.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua, & præcipuè ad obligandum, non diſponunt in contractibus, & nu. 2.*
3 *Fallit hæc enunciatio quoad liberandum.*
4 *Ratio.*
5 *Declara & nu. 6. & 7.*
8 *Verba enunciatiua probant in contractibus.*
9 *Amplia.*
10 *Declara & nu. 11. & 12.*
13 *Limita.*
14 *Verba enunciatiua diſponunt in contractibus, quando ſunt geminata.*
15 *De materia huius quæſtionis videndi DD. remiſſiuè.*
16 *Duo notabilia afferuntur, & num. 17.*

1 AN verba enunciatiua diſponant in contractibus, controuertitur. Et non diſponere veriſſima eſt ſententia, & præcipuè ad obligandum. text. eſt in l. Publia §. *Titius Sēpronio. ff. depoſit.* ita Sichard. *in l. ex his numero 4. C. de teſtamento milit.* Cioſ. *conſ. ſuo 39. num. 24. in 2.* Sic etiam poſt plures relatos concludit Igneus *in ſua diſputatione An Rex Franciæ recognoſce. Imperatorem, &c. numero 68.* vbi quoque hanc concluſionem communiter amplexam eſſe teſtatur.

2 Nec obijcias de tex. in l. ſi quis mihi bona fide §. *ſi primo ff. de acquirenda hæreditate.* nullo enim pacto facit ad rem, vt videre licet per Bart. *in d. §. ſi primo,* & per Igneum *in d. ſua diſputatione numero 73.*

3 Fallit primo iſta concluſio quo ad liberandum, eo enim caſu verba diſpoſitionem inducunt. text. eſt *in l. tale pactum. in principio. de pactis,* vbi debebas mihi 10. & cum vellem tibi facere pactum de non petendo, ſic dixi. Profiteor te non teneri; quæritur ibi, an ex his verbis intelligaris ab illo debito liberatus? & Reſpōdetur, quòd ſic.

4 Et ratio quoque ea poteſt eſſe, quia fauorabilior eſt liberatio, quam obligatio *l. Arrianus de action. & oblig. & leg. fauorabiliores. de regul. iur.* Sic præciſè Peregrinus *artic. 51. numero ſexto in principio. de Fideicommiſſis.* addo Clariſs. D. Carol. Bardellonum *conſ. ſuo 54. numero 18. in 1.* & Illuſtriſs. Card. Mantica *de Tacit. & Ambig. conuentib. lib. 2. tit. 7. nu. 18.*

5 Aduertendum eſt autem, quòd iſta verba enunciatiua, quæ diſpoſitionem inducunt quoad liberandum, non debent eſſe prolata propter aliud, quia tunc non diſponerent. Text. eſt *in l. Iubemus. C. de liberal. cauſ.* per quem etiam ſic reſpondit Hyppol. Riminald. *conſil. ſuo 130. num. 11. vol. 2.*

6 Imola tamen *in d. l. ex hac ſcriptura. de donationibus.* limitabat id inter præſentes, quod pariter ſequitur Pariſ. *ibid. num. 49.* Quod quidem qualiter intelligatur; videndus Soc. *ibi. nu. 66.* vbi omnium pulcherrimè.

7 Aduertendum ſecundo loco, quòd iſta prima fallentia procedit, quando agitur de liberando aliquem à debito pecuniario, ab aliqua pęna, vel alijs huiuſmodi, ſecus ſi tractetur de liberando aliquem a nexibus ſeruitutis; quia eo caſu non inducitur liberatio ex verbis enunciatiuis, niſi ſaltem quinque teſtes interuenerint: Sic Imola *in d. l. ex hac ſcriptura num. 10.* Socin. pulchrè, & latè *numero 64. & 65.* vbi rationem adducit, quare libertas, quæ eſt omnibus rebus fauorabilior, difficilius detur, quam inducatur liberatio ab aliquo debito. Sic quoque ſequi videtur Pariſ. *ibidem. num. 49.*

8 Fallit ſecundo loco Regula principalis quoad inducendam probationem, tunc enim iſta verba mirificè operantur, text. eſt *in d. l. Publia. §. Titius. ff. depoſiti* vbi Titius miſit epiſtolam Sempronio, qua ſignificauit ei ſic. Notum tibi facio, quòd pęnes me habes 10. pondera auri plus, vel minus, & ſacculos ſignatos 10. & 10. trophymata. (quid autem ſit trophyma. vide poſt Alciat. *libro 1. Diſpunction. capit. 18.* & Antonium Auguſtin. *libro quarto Emendat. iuris cap. 16.* Menochium *de Arbitrar. libro 2. centuria 1. caſu 93. numero 17.* & Schardium *in ſuo Lexico. in verſiculo Trophyma.*) quæritur ibi, an per hanc epiſtolam Sempronius iſtarum rerum depoſitionem probare poſſit? & dicitur, quòd ſic; ergo.

Ita quoque poſt alios limitat Gigas *conſilio ſuo 49. numero 44. volumine primo.* addo Antonium Fabrum *in ſuo Cod. Fabrino libro 4. titulo 14. definit. 23.* vbi pulchre.

Addo etiam textum *in l. proponebatur. de legat. 2.*

9 Ampliatur iſta limitatio, vt præcipuè procedat, quando agitur inter ipſaſmet partes, ſeu contrahentes; inter eos enim omnino probant, text. eſt in l. optimam. *cum ibi notatis. C. de contrahenda ſtip.* Valaſc. *de iur. Emphyteotico. quæſt. 9. num. 1.*

Decla-

10 Declaratur tamen id, vt locum habeat, dũmodo huiuſmodi verba cõtineant id, in quo partes poſſunt ſibi præiudicare, & dummodo prolata ſint circa ea, quę potuerunt interuenire tẽpore celebrati contractus; alias non procederet. Sic præciſè declarat Iacob. Rebuf. *in l. 1. num. 2. & ibi Addentes in litera A. de Fide inſtrumentorum, & iur. haſt. Fiſc. lib.* 10. clarius autem ex ſententia Bart. Guid. Papa *ſingul. ſuo 373. num. 5. cum ſequentibus,* vbi tradit exempla. Sic etiam Mynſing. *decad. 3. reſpon. 30. num. 15.* Hond. *conſil. 58. num. 4. & 5.*

11 Item dũmodo prolata ſint circa id, de quo ipſemet partes poſſunt ad libitum diſponere.

12 Et dummodo neceſſaria ſint ad actum, in quo proferuntur: ita Decius *conſil. 359. num. 6,* ſic poſt alios Maſcard. *concluſ. ſua 622. num. 51. & 52. vol. 1.*

13 Fallit tamen iſta limitatio in contractibus ſuſpectis: ſic poſt alios Bimius *conſil. ſuo 124. num. 22. in 2.*

14 Limitatur tertio loco principaliter regula ſupradicta, quando hæc verba ſunt geminata; virtute enim geminationis tunc diſponũt. Sic poſt Iaſ. concludit Raud. *de Analogis c. 24. num. 70. per textum in l. cum ſcimus C. de Agricol. & cenſit. lib.* 11. vbi Rebuf. *ſub num. 2.* inquit, quòd etiam regula illa, quòd verba enunciatiua in contractibus prolata non ſunt obligatoria, procedit, niſi tamen confeſſio emanauerit vna poſt aliam, & ſic bina interceſſerit, quia tunc reſultabit etiam obligatio: ſequitur Calcan. *conſil. ſuo 19. num. 12.*

15 De materia huius quæſtionis pulchrè, & latè Vital. de Camba. *in ſuo tract. clauſularum. in verſiculo enunciatiua verba in contractibus pag. mihi* 211. *cum ſequentibus.* vide per eum. vidend. quoque Alex. Trentacinq. *var. reſolut. lib. 1. tit. de verb. ſignif. reſolutione 2. num. 51. cum pluribus ſeqq.* vbi latiſſimè.

16 Addo pro Coronide, verba enunciatiua in contractu cum minore geſto appoſita quæ contra maiorem probarent, probare etiã contra minorem, ſi curatoris auctoritas in cõtractu interuenit ipſo, non aliter. Hactenus nimirum vt contrarium probandi onus in minorem ipſum trãsferatur. Sic egregie Ant. Fab. poſt hæc edita viſus *in ſuo Cod. Fabriano lib. 2. tit. 12. definitione 3.* vbi exemplificat, & ſubdit ita fuiſſe deciſum.

17 Addas etiam verba enunciatiua poſita in contractu geſto cum principe probare, ſi veriſimile ſit, quod enunciatur, vt puta, quod maritus ex mandato vxoris, de quo non aliter conſtat, tranſegerit de re vxoris, Neque enim probabile eſt principem contracturum fuiſſe cum eo, qui ſe mandatum habere diceret, Niſi viſo mandato, licèt dici ſoleat, mandatum nunquã præſumi. hoc verò maximè obtinet in antiquis. Sic egregie ibidem Faber *in dicto ſuo Cod. lib. 4. tit. 14. definitione 63.*

QVÆSTIO XVIII.

Interpellatus his verbis, ſi non ſoluat, an conſtituatur in mora.

SVMMARIVM.

1 *Verbis enunciatiuis interpellatus ad ſoluendum, ſi non ſoluat, an conſtituatur in mora.*
2 *Exemplum.*
3 *Bartoli opinio reijcitur.*
4 *Negant infiniti.*
5 *Fundamenta, & nu. 6. 7. 8. 9. cum ſeq. vſque ad 19.*
19 *Affirmant alij multi.*
20 *Media quibus hæc opinio firmatur, & nu. 21. 22. 23. cum ſeq. vſque ad 33.*
33 *Negatiua eſt verior, & receptior.*
34 *Diſtinctio Auctoris & num. 35.*
36 *Confirmatur, & num. 37.*
38 *Et eſt communiter recepta.*
39 *Signa inſpecto iure poli ſufficiunt etiam per interpellationem.*

1 Q Væritur, An quis verbis enũciatiuis ad ſoluendum interpellatus, ſi non ſoluat, conſtituatur in mora iuxta 1
leg. Magnam. *C. de contr. ſtipulatione.*

2 Exemplum poteſt eſſe, Si creditor dicat debitori: Ego multum indigeo pecunia, quam mihi debes.

3 Licet enim Bartolus *l. ſi quis mihi bona fide. §. primo. de acquirenda hereditate.* dicat hæc verba non eſſe enunciatiua, ſed diſpoſitiua, nihilominus eſſe enunciatiua verius eſt, vt videre licet penes Igneum *in ſua diſputatione, an Rex Franciæ recognoſc. Imperium &c. num. 69.*

4 Negatiuam opinionem tenuit primus omnium Cynus *in l. in Minorem. C. in quibus cauſ. in integrum reſtitutio non eſt neceſſaria. numero.* 11. Cuman. *in d. l. ſi quis mihi bona §. iuſſum. numero decimo ſexto, de acquirenda hereditate,* Alberic. *in l. quòd te. numero nono, ff. ſi cert. petatur, verſic. vidi in conditione,* vbi Bolog. quoque *numero* 58. Iaſon *in l. ſi ex legati cauſa. numero 16. de verborum obligationibus.* dicit hanc eandem opinionem in puncto iuris veriorem eſſe, idem Iaſ. *in d. l. ſi quis mihi bona §. primo. nume.* 11. idem Bolog. *in l. vinum. numero 45. ff. ſi certum petatur, & in l. non ſolum §. morte. numero 196. de noui operis nunciatione* Maſcardus *de probationibus concluſione 101. numero fin. volumine ſecundo.* Igneus latè *in d. ſua diſputatione numero 68. cum ſequentibus,* & ex recentioribus Dominus Menochius *de Arbitrar. libro ſecundo, centuria quinta, caſu 461. per totum;* & hanc opinionem ſeruatam in palatijs teſtatur Alber. *citato loco.*

5 Pro hac ſententia conſideratur communiter primo, quòd ad conſtituendum aliquem

in mora verba debent eſſe incitatoria, & prouocatoria, quibus ſignificetur inſtantia creditoris, vt notatur in l. Mora. *de vſuris.* Bart. *in d. §. Morte num. 53.*

6 At hæc verba (indigeo pecunia, quam mihi debes,) non ſignificant inſtantiam, & incitationem aliquam ad ſoluendum, quia, vt optimè conſiderat Menochius, non ſequitur iſtud de neceſſitate; Indigeo mea pecunia, ergo eam mihi numera: igitur &c.

7 Secundo conſiderat excellent. Menochins *d. loco num. 7.* quòd, vt debitor in mora conſtituatur, debet ipſe debitor certò ſcire ſe tunc dare oportere. *l. quòd te ff. ſi cert. petatur.*

Sed ex huiuſmodi verbis a creditore prolatis debitor non fit certus ſe tunc dare oportere; quia verba iſta neceſſario, & concludenter non ſignificant interpellationem, cũ ſint dubia, & minus generaliter prolata.

8 Et verba interpellationis debeant eſſe certa, & clara *l. aut qui aliter. verſicul. 1. ff. quod vi, aut clam.* ergo, &c.

9 Tertio perpendit excellentiſs. Menochius textum *in l. Iulianus §. idem Julian. & in l. in venditione vbi Caſtrenſ. de actionib. empt.* vbi generalis illa denunciatio oneris annexi rei venditæ non ſufficit, ne deinde venditor teneatur actione illa ex vendito.

10 Quartò communiter conſideratur, quòd ex mora magnum debitori infertur præiudicium. *l. ſi ſeruum. §. ſequitur. de verb. obligationibus,* & ratio eſt; quia per illam oneratur debitor vltra ſortem principalem, ſicuti dicitur in d. l. mora, & in leg. pecuniæ. *de vſuris.*

11 At in his, quæ magni ſunt præiudicij, ſimplex admonitio non obligat monitum. *l. ſi filius. vbi gl. de Tutel.* ergo &c.

12 Quintò vltra Menoch. conſiderant DD. communiter textum in materia feudali *in c. 1. §. licet Vaſal. ſi de feud. defunct. fuer. controuerſ. inter Dom. & Agnat. Vaſal.* qui text. hoc probat, quòd Vaſallus ſeruire promptus, quamuis actu non ſeruiat etiam per 1000. annos, feudum non ammittit, niſi ad operam ſuam præſtandam expreſsè requiſitus fuerit; colligitur ergo ex illo text. quòd ad conſtituendum aliquem in mora requiritur expreſſa interpellatio, aliter nunquam conſtituitur.

13 Sextò loco vltra alios cõſidero, quòd propria natura verborum enunciatiuorum eſt, vt tantum diſponant, quantum eorũ ſonus, & ſignificatio patiatur, vt alias diximus, addo nunc Hypp. Riminat. *conſil. ſuo 31. num. 36.* vbi concordantes deducit *in primo.*

Sed ex ſono horum verborum rectè colligi non poteſt, quòd debitor ſit interpellatus; ergo, &c.

14 Corroboratur fundamentum, nam, vt dictum fuit hic ſumus in odioſis.

15 At verba enunciatiua in odioſis nullo modo diſponunt, vt ſuo loco dictũ fuit; ergo, &c.

16 Septimò ego conſidero, quòd quemadmodum in debitore requiritur manualis oblatio *l. obſignatione. C. de ſolutionibus.* & non ſufficit verbalis *l. quidam æſtimauerunt. de rebus creditis, l. acceptam. C. de vſur. cum concordantibus;* Sic etiam in creditore requiritur, quòd actualiter petat per verba directa, & non obliqua.

17 Octauò conſiderari poteſt imputandum eſſe ipſi creditori, qui cum potuerit debitorem ſuum apertius, & vt fieri ſolet, interpellare, hac interpellandi formula fuerit vſus: *ad textum. in l. quicquid aſtringendæ. de verb. oblig. & l. veteribus. de pactis.*

18 Nonò poteſt conſiderari text *in d. l. mora. in verſiculo Ceterum ibi. Omiſſa eſſet repetendi debiti inſtantia, &c.* quemadmodum facit Igneus *cit. loco num. 70.* ad quem lectorem remitto.

Decimò, ac vltimo ſic etiam argui poteſt. Specialitas in vno caſu inducit regulam generalem ſine dubio in contrarium. *l. 1. ad Municipal. l. cum prætor. de iudic.*

Ad ſpeciale eſt, vt verba enunciatiua fauore liberationis diſponãt, prout eſt text. *in l. tale pactum in princ. de pactis.* nec mirum, fauorabilia enim eſt liberatio, quam obligatio. *l. Arrianus, de actionibus, & obligationibus & l. fauorabiliores. ff. de regul. iuris,* ergo veriſſima comprobatur eſſe regula in contrarium, huiuſmodi verba in obligatorijs non diſponant. Si ſic eſt, ergo ex huiuſmodi verbis debitor interpellatus non cõſtituitur in mora, quia ex mora ipſius debitoris committitur obligatio ad periculũ interitus rei debitæ, & aliquando ad penam, & aliquando ad intereſſe *l. quod te vbi DD. ff. ſi cert. petatur, & l. ſi pœnam. Quando dies legat. ced.*

19 Contrariam tamen opinionem, quòd, ſcilicet, debitor ex his verbis interpellatus, ſi non ſoluat, conſtituatur in mora, tenet primus omnium Bartus *in d. §. 1. num. 1.* Caſtrenſ. *in d. l. ſi quis mihi §. ſed quid num. 5.* Imol. *ibidem nu. 4.* Alexander *num. 10.* qui dicit hanc eſſe magis communem, Aretin. *num. 11.* Iaſ. ſibi contrarius *in l. vinum num. 15. ff. ſi cert. petatur,* Purpurat. *ibi ſub numero 33. cum ſequentibus,* & Decius *ſub num. 13.* idem videtur tenere Cagnol. *in l. quòd te nu. 87. ff. ſi cert. pet.* Plant. *ibi lib. 4. nu. 17.* & Ioannes Ant. a Leo de Fortiatis *pag. mihi 20. fere in fine,* Baueria *de mora pag. part. num. 35.* Pancirol. *conſil. 121. num. 28.* Socin. *in ſuis regulis in verſic. interpell. verſic. Amplia iſtam regulam.* & nouiſſimè poſt multos alios relatos exercitatiſſimus Andreas Kohl *exercitatione ſua 23. num. 15.* vbi latè inſiſtit. Addo Carroc. *in ſuo tract. de Depoſit. part. 1. tit. de culpa Depoſitarij num. 45.*

20 Addúcitur priori loco pro hac ſententia text. *in d. §. pater filio,* vbi pater, cuius iuſſus in adeunda per filiumfa. hæreditate eſt neceſſarius, cenſetur iuſſiſſe ipſi filio per illa verba enũciatiua: Scio fili, quòd inuigilabis hæreditati tibi delatæ, vt hæreditatẽ capias, ergo & hic.

21 Secundo communiter conſiderantur text. *in l. etiam hoc modo, & in l. & eo modo ff. de leg. 1.* quos tex. aliàs induximus.

22 Tertio

22 Tertio consideratur regula illa vulgatissima, quòd taciti, & expressi par est virtus. *l. cum quid. ff. si cert. petat.*

23 Sed si debitor esset expressè interpellatus, vtique si non solueret, constitueretur in mora, ergo idem dicendum est, & si tacitè.

24 Quartò considerari potest, quod si ex his verbis debitor non censeretur interpellatus, ista verborum enunciatio esset frustratoria, & otiosa, quòd minimè dicendum, quilibet enim actus in dubio conferi debet, vt valeat, *l. quoties. de verb. obligationibus.*

25 Et qualibet clausula stare debet cum effectu operatiuo ad tradita pulchre per Clariss. Peregrin. *consil. suo 77. num. 50. vol. 1.*

26 Corroboratur, nam ex huiusmodi verbis liquet de intentione creditoris, quam spectare debemus. *l. scire oportet §. sed etsi maximè. de excusat. tuto. & l. 3. C. de liber. præterit.* Nec alia fuit mens, & voluntas creditoris, quàm interpellare debitorem. Nec officit, quòd verba non sint apta, & idonea.

27 Respondetur enim, quòd non attenditur, quòd quis loquatur, sed in quem verba dirigantur. *l. cum pater. §. donat. de leg. 2.*

28 Quintò accedit, nam causa necessitatis, seu indigentiæ expresè attendi debet, quamuis alia petitio non fiat; & ratio est, quia notificatio debiti habetur loco interpellationis *per not. in l. Paulus §. quæro. de bon. libert.*

29 Et quia ex causæ expressione voluntas attenditur. *l. cum pater §. dulcissimis. de leg. 2.*

30 Sextò consideratur tex. *in l. sed & interpellatus. in principio de recept. arbitr.* quo loci glossa intelligit interpellationem pro sola notificatione.

31 Septimò Bald. inducit textum *in l. cum qui §. filiusfam. ff. de acquir. hæredit.* vbi dicitur, quòd si pater scribit filio, quòd ei est relatum, quòd hæreditas, de qua per eum fuit certior factus, non est idonea soluendo; eo ipso prohibere videtur filio aditionem ipsius: ergo idem videtur dicendum in casu nostro, quòd si debitori dicatur a creditore: Ego indigeo pecunia, quã mihi debes, eo ipso intelligatur interpellatus debitor ad soluendũ ipsam pecuniã.

32 Octauò Andreas Kohak considerat, quòd interpellationi solemnia verba nullatenus necessaria sunt, eique sufficiat, quibuscunque verbis de mente, siue intentione creditoris non obscure liqueat. *l. 1. vbi Doct. C. de formul. & impetr. act. sublat.*

33 In huiusmodi difficultate arbitror ego priorem sententiam in puncto iuris veriorem rationibus supra deductis. Nec esset difficile respondere contrarijs, Menoch. enim *in d. casu 461.* omnibus ferè commodas adaptat responsiones: & ad textum in d. §. si pater, quòd est præcipuum aduersæ partis fundamentum; optimè etiam respondit Igneus *citato loco num. 73. & sub num. 76.* inferius respondit textui per Bald. deducto.

34 Sed tamen pro harum opinionum conciliatione cogitabam, sic dici posse; quòd aut debitor, cui a debitore facta fuit denunciatio, erat talis persona, quam propter reuerentiam, aut timorem iustum creditor debuit timere, & ideò aliter denunciari non poterat, & isto casu procedat secunda opinio.

35 Aut erat talis, cui absque timore expreßè poterat fieri denunciatio, & tunc habeat locum prior sententia.

36 Et ista distinctio facilè potest comprobari, videtur enim ita distinguere in simili text. *in l. 1. §. quæ oneranda. ibi. tamen causa cognita si liquido appareat libertum metu solo; vel nimia patroni reuerentia ita se subiecisse, &c. ff. quarum rerum actio non datur,* ad idem videtur tex. *in l. pecunia ff. de furtis, & in l. in coniunctione filiarum. C. de nuptijs.*

37 Vltra alios ego considero textum huiusmodi difficultatem decidentem *in l. cum vero. §. apparet igitur. versiculo plerunque. de Fideicommissarijs libertatibus.* vbi sic legitur. (plerunque enim per ignauiam, vel timiditatem eorum, quibus relinquitur libertas fideicommissaria, vel per ignorantiam iuris sui, vel per auctoritatem & dignitatem eorum, a quibus relicta est, vel serius petitur, vel in totum non petitur fideicommissaria libertas, quæ res obesse liberati non debet.)

Et hæc distinctio est communiter recepta: eam enim sequitur Loriot. *in suo tract. de Mora. axiomat. 6.* Cyn. *in d. l. in Minorum citatio. nu. 11. in fine,* Florian. *in l. mora. de vsur. num. 3.* & infiniti alij. Et ab ea non est recedendum.

39 Vnum duntaxat omittendum haud reor, quòd supradicta disputatio posset procedere inspecto foro fori, non iure poli; quia eo iure etiam signa sufficiunt pro interpellatione. Sic inter alios præcisè Purpurat. *in d. l. vinum. num. 37. cum seq.* Addo Mascard. *conclusione sua 934. num. 36.* vbi inter ceteros adducit D. Thomam *2. 2. quæst. 33. in fine art. 1.* & Richard. *in 4. sentent. distinct. 35. art. 1. quæst. 2.*

QVÆSTIO XIX.

An interpellatio vnica extraiudicialis sufficiat ad constituendum debitorem in Mora.

SVMMARIVM.

1 *Vnica interpellatio extraiudicialis an sufficiat ad constituendum debitorem in mora.*
2 *Ordo seruandus in hac quæstione.*
3 *Allegantur auctores quæstionem hanc examinantes.*
4 *Verbal. mora. versic. & non sufficit. de vsuris. afferuntur.*
5 *Salycet. intellect. ad hunc versiculum.*
6 *Reprobatur.*
7 *Intellectus quorundam Antiquorum adducitur.*
8 *Damnatur & nu. 9. & 10.*

11 *Solo*

1 Ed alia non minus pulchra, quam difficilis oritur dubitatio. An (dato, quod ex his verbis debitor extraiudicialiter interpellatus, si nõ soluat, cõstituatur in mora) vnica tamen sufficiat interpellatio seu denunciatio, an vero plures requirantur.

2 In hac difficultate Ego duntaxat quasdam DD. auctoritates ex recentioribus adnotabo, & versabor latissimè super intellectu leg. mora versic. & non sufficit. *de usur.* qui text. deducitur pro opinione, quod duplex requiratur.

3 Auctores sunt isti. Andreas Kohl. *d. sua exercitatione 13. num. 17.* vbi infinitos deducit; quos non refero, Menochius *de Arbitrar. lib. 2. centur. 3. cas. 220. sub nu. 29. usque in finem,* & omnium latissime, & elegantissimè. P. Rebuf. *in d. l. mora. de usuris.*

4 Verba autem versiculi sunt. L. Mora fieri dicitur &c. (Et non sufficit ad probationem Moræ, si seruo debitoris absentis denunciatum sit a creditore, procuratoreve eius, cum etiamsi ipsi inquam, domino denunciatum est. Ceterum cum postea is sui potestatem faceret, omissa est repetendi debiti instantia, non protinus per debitorem mora facta intelligitur.)

Varij intellectus ad hunc versiculum repe riuntur.

Primus intellectus est Salyceti *in d. l. mora num. 12. in fine* dicentis, quòd ideo ibi repetitio instantiæ locum habet, & sic non sufficit vnica tantum interpellatio, quia prima non tenuit vti facta incongruo loco, & tempore,

5 Sed vbi prima fuisset valida; vna pura, & simplex interpellatio suffecisset.

6 Sed iste sensus Salyc. maximo diuinationis vitio laborat, vt etiam animaduertit Corras. *lib. 2. Miscel. cap. 6. num. 6. in fine,* neque congruere videtur intentioni I. C. cupientis in eo versic. planius comprobare denunciationem seruo debitoris absentis factam non sufficere ad probationem moræ.

7 Secundus est intellectus quorundam Antiquorum dicentium debitorem primo interpellatum comparuisse, seque neduin satisfacere posse dixisse, cui creditor hac de causa dilationem dedit, itaque licet in mora debitor per solam interpellationem fuerit constitutus, quia tamen eidem creditor dilationem dedit, mora omnis censeri debet purgata, & ideo opus est repetitione instantiæ, adeo vt in mora iterum constituatur.

8 Iste pariter sensus refellendus est, propterea quod insolenter diuinat, nullum enim verbum adest in tex. de dilatione concessa a creditore debitori suo, propter quam sit facienda repetitio instantiæ.

9 Nec textui secundo loco congruit; quoniã Martianus *in ver. cum etiam*, vbi vltra denuntiationem domino factam requirit instantiã repetendi debiti, adducit pro corroboratione eius, quod modo de denuntiatione seruo facta dixerat, vt cum denunciatio domino facta nõ sufficiat, multo minus denunciationẽ ipsius seruo factam sufficere intelligatur; Eoque sicut in ver. & non sufficit. concessã fuisse seruo dilationem fingi minime potest, ita nec in annexo versic. cum etiam, alioquin propter maximam casus, & rationis diuersitatem versiculus hic (cũ etiam) pro illius confirmatione nihil omnino faceret, & non posset adduci.

10 Tertio addo ego, & considero, quod si fuit concessa aliqua temporis dilatio, prout ipsi dicunt, tempus istud fuit certum, puta viginti, vel triginta dierum, aliter non video, quomodo possit concedi recte dilatio, vt agatur de fauore ipsius debitoris. Transacto autem vltimo die ex vigesimo, vel trigesimo concessis, si debitor non soluit, ipso iure constituitur in mora, nec opus est alia repetitione instantiæ.

11 Solo enim temporis cursu, & diei aduentu mora contrahitur, *l. pecunias, §. usurarum, de usuris, l. magnam, C. de contrahenda stipulatione,* & latius prosequitur Antonius Faber *lib. 6. coniecturarum iuris, c. 7. col. 2. circa med.* Ioãnes Robert. *lib. 2. Sententiarum iuris, cap. 17.* & sic esset superuacanea illa repetitio instantię, quod non est dicendum.

12 Tertia est interpretatio Ioannis Corrasij *Miscellan. iuris, lib. 2. c. 6. nu. 7.* dicentis, tunc sufficere vnicam interpellationem ad constituendum aliquem in mora, quotiescunque debitor interpellatus amplius sui copiam non facit, eo enim casu, cum creditor non possit ita facile ipsum denuo interpellare, sufficit vnica tantum, sed quando debitor comparet, & creditor non renouat instantiam, coniectat lex eum non perseuerare in ea voluntate, an in mora debitorẽ velit constitui, & ideo vnica interpellatio non sufficit.

Sed hæc subtilis licet, & tanto viro digna expositio, nihilominus facile flecti potest:

13 Regual

13 Regula eſt enim in iure vulgatiſſima, quod ſemel factus certior non eſt amplius certificandus, *l.1.§.vlt.ff.de actionib.empt. c.eum qui certus, de regul. iuris. in 6. cum concordantibus deductis per Clariſs. Menoch. conſilio ſuo 533. num.6. in 6. & 876. num.2.* addo D. Card. Tuſcum *concluſione ſua 199. in litera C.* vbi an, & quando certus debeat certiorari, elegãter ediſſerit; quem vide. Vnde cum debitor iam vna interpellatione certior redditus ſit, non amplius certificandus eſt.

14 Nec officit, vt ſubdit Corraſius quòd mora multum afferat præiudicij, & in multum præiudicialibus plures interpellationes requirantur, *l.1.§.de inſpiciendo, ff. de ventr. inſpic. & in l.1.de libell.dimiſſ.cum concordantibus.*

15 Reſpondetur enim, quod ſatis poteſt ipſe debitor tot moræ præiudicia euitare, poſteaquam monitus nouit, quid agendum ſibi eſt. Quorſum igitur iam certum certum facere? *l.1.ff.de do.praleg.*

16 Nec aduerſantur relata iuris loca; optime enim reſpondit Menochius meus dilectiſſimus *de arbit. iudi. lib.2. cent.3. caſu 220. num.40. cum ſeqq.*

17 Quarta eſt interpretatio Ludouici Charondæ *lib.3. ſuorum veriſimilium cap.* 10. qui opinatus eſt vnam ſolam ſufficere interpellationem ad moram inchoandam, ſed nõ ad perficiendam, quoniam aliquod temporis interuallum requiritur, *iuxta l. ſi quis filium. §. ſtipulatio. de collat. bon. l. ratum. & l. quod dicimus. de ſolut.* & ideo inſtantiæ repetitio, quæ requiritur, non alia ratione requiritur, quam ne deſiſtendo velle videatur debitorem in mora non conſtitui; ſed potius ſoluendi tempus ei prorogare.

18 Sed optime a Menochio *citato caſu 220. num.* 45. reprobatur iſte ſenſus Charondæ; Inquit enim, quod aut vult Charondas poſt interpellationem inſtandum eſſe a creditore alijs interpellationibus & tunc ſentit contra communem, & male: ſemel enim per interpellationem factus certior non debet amplius certificari, vt ſupra dixi.

19 Aut vero vult poſt interpellationem tempus eſſe concedendum, ita vt ille debitor ſolutionem parare poſſit, & tunc nil hic caſus differt ab eo, qui vult ſtatim ſoluere, ſed ad pecunias parandas tempus requirit, *iuxta d. l.* 10. *dicimus. de ſolut.*

Cui opinioni & nos aſſentimur vt ſcilicet illico mora contrahatur ex vnica interpellatione, aliquod tamen temporis ſpatium ad parandam pecuniam concedatur, ſequitur Carrocc. *de Depoſ. tit. de culpa depoſitarij. num.48.*

Quantum autem temporis ſpatium ſoleat concedi, vide penes Menochium eruditiſſimum *de arbitr. citato lib.2. caſu 27.*

20 Quinta eſt interpretatio Iacobi Cuiacij *tract.8. ad Africanum, in l. cum patriſamil. de vſuris, fere in fine,* quẽ ſequitur Euerard. Bronchorſt. *cent.1. cap.* 100. dicentis vnam interpellationẽ teſtatò, hoc eſt, teſtibus, atque notario adhibitis factam, ſufficere ad conſtituendum aliquem in mora, ſi modò inſtantia repetendi debiti, abſque tamen teſtibus, poſt interpellationem perſeuerauerit, atque huic ſententiæ adhærere videtur etiam Faber *lib.6. coniecturarum iuris, cap.7. in prin.*

21 Sed iſta Cuiacij, & ſequacium expoſitio longiſſime a veritate abhorret, nullibi enim ſcriptum reperitur interpellationem extraiudicialem, de qua nos loquimur, fieri debere coram teſtibus, & notario; imo totum cõtrarium cõmuniter receptum eſt: ſufficit enim quocunque modo conſtare denunciationem factam fuiſſe. ita poſt alios pulchre & late docet bene eruditus Do. Andreas Kohl. *exercitatione ſua iuris 13. num.18. col.3.*

22 Nec iura per eos allegata, *Tex. videlicet in l. ſi procuratorem, §. igitur, verſic. & ſi, ff. Mandati, & in l. qui Romæ, §. cohæredes, ff. de verborum obligationibus,* quicquam faciunt, ibi enim talis facti cõtingit ſpecies, ex qua niſi quatenus deciſio ſuper ea fundatur, non licet arguere. Iaſ. poſt alios *in d. l. qui Romæ, §. Callimachus, ff. de verbor. oblig.*

23 Nec ex eo ius ſumitur, quod ex abundanti fit, vt ait Cuiac. *in d. l. patriſam.*

Vnde cum præſuppoſitum Cuiacij de denunciatione teſtato interponenda iuri minime conſentaneum videatur, nec etiam illud, quod conſequitur, ſuſtineri poteſt, alias ſi repetitio inſtantiæ perſeuerare deberet, vna ſola interpellatio non ſufficeret ad conſtituendum aliquem in mora.

24 Quia repetere debitum, vt inquit Menochius *citato caſu 220. num.45.* nil aliud eſt, quam voce interpellare, quod non eſt dicendum.

25 Sexta eſt interpretatio diſſertiſſimi Menochij *cit. caſu 220. num.33.* inquit enim ibi exponendo dictum textum, quòd vna interpellatio facta ſeruo debitoris abſentis non ſufficit, cum ſui copiam debitor exinde facit, quoniã fieri poteſt, vt dominus illius interpellationis notitiam ob ſerui negligentiam non habuerit, quare in mora verè non conſtituitur, ſi præſens interpellari adhuc poteſt, & confirmat id per text. *in l. item veniunt §. petitam verſic. ſed ponamus denunciatum. de petitione hæredit.*

Quando autem interpellatio fit debitori principaliter obligato, ſiue ſit abſens, ſiue præſens, vnica tantum ſufficit, inquit ipſe. & ideo poſt illa verba l. Cum etiamſi ipſi inquã domino denunciatum eſt, addit verbũ iſtud, ſufficiat, & ſic vult, vt legatur ibi affirmatiuè.

26 Sed decipitur in hoc excellentiſſimus Menochius; legendum eſt enim negatiuè, vt ſit ſenſus, quod ſi denunciatio etiam fuerit facta ipſi debitori, abſenti tamen, vnica non ſufficiat.

27 Et ratio eſt in promptu; quoniam debitori abſenti denunciatio poteſt fieri duntaxat per

epiſto-

epistolam, vel per nuncium, vt Doct. omnes concludunt. Hoc supposito; nonnè potest esse, quòd epistola aliquo casu ad manus ipsius debitoris non perueniat, quòd nuncius forte fortuna occidatur, capiatur ab hostibus, vel intereat, antequam denunciationem ipsi debitori significare possit? certè sic. Cur igitur vnica tantum interpellatio facta debitori absenti debet sufficere ad incurrendam moram, si creditor nescit certè, an debitor fuerit interpellatus, & cum possit esse, quòd debitor, vt dixi, de huiusmodi interpellatione non sit certior factus, quo casu nunquam moram incurreret? Mora enim nunquam contrahitur absque propria legitima interpellatione.

28 Nec dicat Menochius, quòd si negatiuè text. ille legatur in ea parte, in qua loquitur de seruo, erit sine probabili dubitatione, cui enim esset dubium, inquit ipse, quod si non sufficit semel ipsimet domino denunciare, non etiam sufficeret, si esset domino mediante persona serui denunciatum?

29 Respondetur enim maximam fuisse dubitationem penes I.C. an, scilicet, ad incurrendam moram sufficeret, si domino debitori esset denunciatum mediante persona serui; ad quod respondit I.C. interrogatus non induci, postea adducendo casum magis dubitabilem id confirmat, dum inquit, quod etiamsi ipsi debitori absenti denunciatum esset, nihilominus mora non contrahitur, sed requiritur repetitio instantiæ, cum tamen ipsemet debitor sui copiam facit.

30 Septima est interpretatio Andreæ Kohl *practata sua exercitatione 13. num. 28. col. 4. & 5.* in summa post multas ambages concludentis, quod ideo ibi opus est repetitione instantiæ, tum quia interpellatio serui facta propter iustam debitoris absentiam, & inhabilitatem serui protinus ab initio fuit per sese inualida quoad inducēdam debitoris moram, adeo vt tractu tēporis conualescere vix possit; *l. quòd initio ff. de reg. iur.* cum etiam quia si ue. adhuc debitori absenti seruus denunciauit interpellationem factam, nihil est, quòd imputetur ei, qui non tenebatur se præparare ad solutionem, priusquam interpellaretur *ad textum in l. si quis filium. §. stipulatio de collatione Bonorum.* & ideo concludit, quod vt debitor moram incurrāt, renouanda est repetitio ipsius instantiæ.

31 Verum de illa interpretatione valde dubito; mihi enim persuadere haud possum, quare denunciatio & valida possit fieri debitori absenti per epistolam, vel nuncium, non autem per seruum; cum immo per seruum dominus ipse possit facilius de interpellatione sibi facta certiorari.

32 Concludendum est igitur, quòd non illa de causa opus est repetitione instantiæ, domino copiam sui faciente, quia seruus fit inhabi-bilis, vt inquit Kohl, sed quia debitor non potest esse certus, an seruus retulerit ipsi domino denunciationem sibi factam necne.

33 Hac eadem ratione quoties debitor propter absentiam, aut aliud iustum impedimentum ab ipsius parte interueniens denunciari nequit, nō sufficere protestationem interim factam, nisi eo reuertente, vel impedimento cessante, creditor ipsi primo quoque tempore denunciet, scriptum reliquerunt communiter Doct. *in l. De pupillo. §. si quis ipsi. ff. de non. operis nunciat.*

34 Relatis, ac insimul reiectis his omnib. DD. expositionibus ad hunc textū l. Morā in versiculo & non sufficit. superest, vt nostrum quoque proponamus intellectum.

35 Arbitramur igitur legem istam duos casus vnico contextu definire in illis verbis. Et non sufficit ad probationem, &c.

36 Alter est, quando interpellatio est facta seruo debitoris absentis.

37 Alter vero est, quando est facta ipsimet debitori Absenti, dicimus nos, non præsenti, & hoc per dictionem illam, etiam, quæ est implicatiua eiusdem qualitatis, & quia præcedentia declarant etiam sequentia.

38 Et in vtroque casu instantiæ repetitione opus esse dicimus, & sic duplicem requiri interpellationem ad hoc, vt debitor constituatur in mora, quia ille erat absens, non præsens, quo casu vna tantum sufficeret.

39 Et ratio differentiæ inter denunciationem factam præsenti, & absenti hæc est, quia si facta est semel tantum presenti, sufficit, quoniam certum est, quòd ipse debitor est factus conscius; quo casu nil aliud quæritur; quando autem denunciatio est facta absenti, tunc quia certum non est ipsum esse certioratum, non est mirum, si duplex requiritur interpellatio; quando tamen facit copiam sui, & sic tex. iste loquitur in absente.

40 Hic fuit intellectus Clariss. & Excellentiss. D. M. Antonij Othelli præceptoris mei, dum d. l. Mora. me auditore, publice interpretaretur, & mihi videtur verissimus, cui etiam applaudere videtur Plantinus *in l. quod te. in præfatione num. 23. ff. si cert. pet.*

QVÆSTIO XX.

An verba enunciatiua sic generaliter sumpta disponant in vltimis voluntatibus.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua disponunt in vltimis voluntatibus ex communi.*

2 *Lex ex hac scriptura. de Donationibus expenditur & num. 50.*

3 *Contrarium tenet Author.*

4 *Verbum*

4 *Verbum disponere, refertur semper ad vltimas voluntates.*
6 *Opponit idem Auctor, & num.* 7.
8 *Soluit & nu.* 9. *&* 10.
11 *Verba enunciatiua nec plenam probationem inducunt in vltimis voluntatibus ex sententia Auctoris.*
12 *Ratio.*
13 *Limita quoad semiplenam.*
14 *Enunciatiuæ defunctorum voluntates obseruantur, si tamen aliter probentur.*
15 *De materia videndi DD. remissiuè, & præcipuè Antonius de Leo.*

1 DVbitatur an verba enunciatiua generalia sumpta disponant in vltimis voluntatibus. Et disponere scripsere Doct. omnes *in d. l. ex hac scriptura*. sequitur Mantua *singul. suo* 658. *in princ.* & post alios Surd. *consil. suo* 241. *nu.* 3. *in* 2. *&* 572. *nu.* 51. *vol.* 4. addo Excell. D. Martam Neapolitan. *in l.* 1. *art.* 3. *nu* 3. *ff. de noui operis nunciat. pag.* 41. adeundus quoque Sichard. *in l. si donatio per epistolam num.* 1. *& num.* 5. *in fine C. de donat.*

2 Pro hac opinione consideratur communiter text. *in d. l. ex hac scriptura*. vbi testator ita dixit in testamento: Sciant hæredes mei me vestem vniuersam, ac res ceteras, quascunq; in diem mortis meę mecum habuero, libertis meis donasse; Quæritur ibi an valeat hęc donatio; & dicitur quòd sic. Et tamen est facta verbis enunciatiuis; ergo verba ista prolata in vltimis voluntatibus dispositionem inducũt; Et ita in summarium deducit d. Bart. ibi.

3 Contraria tamen sententia verior semper mihi visa fuit, & considero, quòd Iust. inquit *in §. disponat authent. de nuptijs* (disponat testator, & erit lex eius voluntas.)

4 Perpendo verbum illud disponere, quòd ex sui propria natura semper refertur ad vltimas voluntates gl. & DD. *in Rubrica ff. solut. matrim.* latè Hypp. Riminald. *in prin. tit. instit. de donationib. num.* 1355. *pag. mihi* 158. & Brunor. a Sole *in suo compend. proposit. iur. in versic. verbum disponere*, pulchrè Viuius *opin. sua* 1040. *volum.* 3. addo Cl. D. Menoch. *consil. suo* 210. *num.* 2. *cum seq. in* 3. & Cl. Farinatiu in *decis. sua Rota Roman.* 879. *num.* 1. ergo in vltimis voluntatibus debẽt adesse verba dispositiua, non autem enunciatiua; inclusio enim vnius est exclusio alterius.

5 Qua ratione sic stante non officit text. *in d. l. ex hac scriptura*. pro cõtraria opi. perpensus, quia ibi verba illa enunciatiua sunt prolata principaliter propter se, quo in casu expressã inducunt dispositionem; vt inferius dicetur, & præsertim in vltimis voluntatibus.

Nostra autem dubitatio procedit, an verba enunciatiua generaliter sumpta disponant in vltimis voluntatibus non considerata aliqua particulari eorũ specie, & respondemus pro negatiua.

6 Minus officit, si diceretur. Hæc verba disponunt, quoad inducendum fideicommissum, vt suo loco dicetur, & tamen fideicommissum est vltima voluntas; ergo in quacunque vltima voluntate hęc verba debẽt disponere.

7 Et eò magis, quia idem iudicatur de genere, quòd de qualibet eius specie *l. qua de tota. ff. de rei vendicatione.*

8 Respondetur enim dupliciter, & primò, quòd legatum, & fideicommissum non sunt species propriæ vltimarum voluntatum, ex quo per se subsistere non possunt: aut enim fideicommissa testamẽto, aut Codicillis, aut in epistola relinquuntur, pulchrè Cardinalis Mantica *de coniectur. lib.* 1. *tit.* 5. *nu.* 2. vnde, &c.

9 Respondetur secundo, & melius, non valere consequentiam; Disponunt in fideicommissis: ergo & in vltimis alijs voluntatibus. Ratio est in promptu, nam tritissimum est,

10 Fideicommissa induci quibuscunque verbis siue dispositiuis, siue enunciatiuis, immo nutu induci potest fideicommissum, vt latissimè super his insistit Excell. Peregrinus *ar.* 1. *num.* 45. *cum duobus sequentibus*. Quod non verificatur in alijs vltimis voluntatibus vnde succedit regula illa, quòd in diuersis diuersum ius statuitur.

11 Imo ego teneo, quòd nec plenam inducãt probationem hæc verba in vltimis voluntatibus tex. est ad literam, & a nemine perpensus *in l. rationes. versiculo eiusdem iuris est, C. de probationibus.* & ibi in specie Sichard. *num.* 9.

12 Et iure merito. Si enim testatori non obtẽperatur, multominus creditur *l. verba C. de testam. & l. scriptura. vbi text. ad literam C. communia vtriusque iud.*

13 Semiplenam tamen inducent, vt alias diximus: ita quoque sensit Dec. *in l. ex his verbis C. de test. milit.* addo Ludouic. de Casanat. *consil. suo* 15. *num.* 13. vbi subdit, quod bene inducunt probationem, & declarationem eorum, quæ in ipsa vltima voluntate gesta sunt.

14 Adde pro Coronide. enunciatiuas defunctorum voluntates pro legibus obseruandas, si tamen aliter probentur, sic præcisè gl. *in d. l. rationes in versic. quam quantitatem in fine.* vbi multa iura de hoc attestantia coaceruat.

15 Sed de his satis. Latius autẽ disserunt DD. *in l. cum proponebatur de leg.* 2. & Vital. de Cãban. *in tract. suo clausularum versiculo enunciatiua verba in vltimis voluntatibus pag. mihi* 221. *cum sequentib.* Adeundus quoque de hac eadem materia D. Aloysius de Leo *in d. l. rationes num.* 12. *C. de probationibus.* vbi quærendo, an verba enunciatiua emissa in vltima voluntate probent, seu dispositionem inducant, ita distinguit. Aut verba enunciatiua proferuntur propter aliud, aut principaliter propter se; primo casu talia verba plenè non probant, nec etiã inducunt dispositionem; secundo autem casu. Aut fuit adiectum

adiectum iuramentum, & probatur, vt in hac lege; & hoc procedit non solum, quando expressè testator iurat, sed etiam quando dicit se iurasse; Aut verò cessat iuramentum, & tunc si pars fuit præsens, vel notarius, vel ordinarius recepit confessionem pro parte, & tunc probat; aut nemo recepit hanc confessionem, & tunc talia verba non probant actū enunciatum, sed inducunt legatum, vel hæredis institutionem secundum qualitatem verborum; & latius vt per eum, quem omnino videas. Satis.

QVAESTIO XXI.

An verba enunciatiua prolata in testamento disponant.

SVMMARIVM.

1 *Vltima voluntas etiam in genere reperitur.*
2 *Quatuor sunt species propriæ vltimarum voluntatum testamentum, scilicet, Codicill. epistola, & Mortis causa donatio.*
3 *In Testamento enunciatiua verba prolata minimè disponunt.*
4 *Ratio.*
5 *Amplia, & num. 6. & 7.*
8 *Limita, & num. 9. 10. 11. & 12.*
13 *Proponitur. Quæstio.*
14 *Resolutio.*

Firmata conclusione c. præcedenti. verba enūciatiuè prolata. in vltimis voluntatibus in genere sumptis, (vltima
1 enim voluntas in genere etiam reperitur, *vt in l. licet cum gl. vlt. & ibi notatur C. de pactis,* pulchrè Card. Mantic. *de Coniect. lib. 1. tit. 14. numero 1.*) minimè dispositionem inducere; Videndum modo est, an saltem in aliqua earū specie disponant, ac probent.

2 Cum autē quatuor ex ipsius Manticæ sententia *in d. lib. 1. cap. 5.* vltimarum voluntatum propriæ existatur species, Testamētum videlicet, Codicillus, epistola, & mortis causa donatio (legatum enim, & fideicommissum etiamsi sint species vltimæ voluntatis, non tamen per se subsistunt, vt aliàs diximus.) de singulis disceptari opere pretium esse duximus.

Dubitatur itaque primo, an in testamento disponant.

3 Et non disponere verissima est sententia. Sic inter alios Caballin. *millef. suo 40. num. 1.* &
4 ratio mea sententia ea potest esse, quia testatorem voluisse, vel de eius mente apparere non sufficit, nisi procedat disponendo, idest, per verba mere dispositiua, iuxta notata in præcitato. §. Disponat. ita Ozasch. *in sua pedemonta. 110. num. 15.* & nouissimè post plures relatos Stephan. Gratian. *decis. sua Marchiana 207. nu. 3.* addo Salicet; *in d. l. Rationes nu. 1.* vbi etiā firmat pro regula, quod verba enunciatiua a defuncto prolata non seruantur.

5 Ampliatur primo ista conclusio, vt præcipuè procedat, quādo tractatur de dispositione inducente contractum, quem testator grauare non potest; contra enim eum dicta verba enunciatiua minime disponunt: sic præcisè Bart. *in d. l. rationes in lectura antiqua num. 5.* vbi subdit de hoc esse casum *in d. l. rationes, & in l. 3. §. 1. ad Syllanian. & in l. verba. C. de testamentis.*

6 Amplia secundo, vt maxime locū sibi vendicet, quando tractatur de eo, quod per ipsummet testatorem minime potest induci. Sic præcisè idem Bart. *in d. l. rationes præcitato num. 5.* vbi subdit de hoc esse iura *in l. 1. Arbitrium tutel. & in l. scriptura C. communia vtriusque iudic.*

7 Amplia tertio, vt nec etiam probent. Sic in specie post infinitos relatos Clar. Decian. *consi. suo 120. num. 17. vol. 3.*

8 Fallit autem istud, quotiescunque coniecturam in testamento existentes contrarium suaderent; eo enim casu & dispositio, & plena probatio per verba ipsa posita in testamēto induceretur; Sic præcisè Sichard. *consil. suo testamentario 8. num. 27.*

9 Fallit secundo principaliter inspecta dispositione Iuris Canonici, eo enim iure verba enunciatiua testatoris fidem semiplenam saltem faciunt absque iuramento. *ad not. in cap. final. de successionibus ab intest.* Sic in puncto Alberic. *in d. l. rationes num. 8.* vbi latè de materia.

10 Fallit tertio, nam verba enunciatiua prolata super eo, quod per testatorem potest induci, disponunt contra eum, quem testator grauare potest; Sic præcisè Bart. *in d. l. rationes. præfat. num. 5. in fine,* vbi plura iura in hoc proposito deducit.

11 Addo Cuman. *in d. l. ex hac scriptura num. 5. ff. de Donationibus.* vbi similiter docet, verba enunciatiua testatoris disponere in his, in quibus testator poterat disponere: & subdit de hoc esse textum *in l. cum pater §. filio. de leg. 2. & in l. 1. C. Arbitrium Tutelæ.*

12 Fallit etiam nonnullis alijs modis, de quibus singillatim Cumā. *in d. l. ex hac scriptura præcitato num. 5.* vide per eum.

13 Sed pro Coronide huius materiæ pulchra suboritur hic dubitatio, & est an Confessio facta de debito per testatorem in sua vltima voluntate probet contra eum, si superuiuat, licèt facta sit in absentia partis.

14 Pro resolutione huiusce difficultatis videndus Cuman. *in d. l. ex hac scriptura num. 6.* Paris. *ibidem num. 13.* & eruditissimus Mascardus *conclusione sua 359. per totam,* vbi omnium doctissimè, ac elegantissimè materiam illam, An, & quando confessio facta in testamento contra ipsum testatorem probationem inducat, discutit

scutit, atque declarat, ad eos, ne ex scriptis scripta conficiam, absque lectoris vtilitate, & & aliena mihi videar vsurpare, beneuolum lectorem remitto. Adeundus quoque Illustr. D. Card. Tuscus *conclusione sua 639. in litera C.* vbi pulchrè.

QVÆSTIO XXII.

An dispositio aliqua in materia testamentaria resultare possit ex verbis enunciatiuis; si tamen non sint expressa, sed duntaxat tacita, putà subintellecta in virtute dictionis taxatiuæ.

SVMMARIVM.

1 *An dispositio aliqua in materia testamentaria resultare possit ex verbis enunciatiuis, si tamen non sint expressa, sed duntaxat tacita; puta, subintellecta in virtute dictionis taxatiuæ, dubitatur.*

2 *Exemplum pro iunioribus.*

3 *In huiusmodi difficultate non est eadem omnium scribentium sententia.*

4 *Bart. sentit pro negatiua motus per textum in l. rationes in fine C. de probationibus.*

5 *Et eius opinio est communis.*

6 *Auctor tuetur contrariam.*

7 *Eius fundamenta & numero 8.9.10.11.12.13.14. & 15.*

16 *Respondetur ad textum in d. l. rationes.*

17 *Limitatur ista conclusio.*

18 *Ampliatur.*

Ed alia non minus pulchra, quam difficilis excitatur hic quæstio, & est, An dispositio aliqua in hac materia testa-
1 mentaria resultare possit ex huiusmodi verbis enunciatiuis, si tamen non sint expressa, sed tacita duntaxat, puta subintellecta in virtute dictionis taxatiuæ?

2 Exemplum pro iunioribus. Titius, cum esset creditor D. Aloysij Tomasini de auris centum ex causa mutui, in suo testamento, quod condidit, ita dixit; Sciant hæredes mei, quòd D. Aloysius Tomasinus debet mihi 50. tantũ ex causa mutui; dubitatur hoc casu, an per ista verba tacita enũciatiua subintellecta per dictionem illam taxatiuam, tantum, inducatur aperta dispositio, ita ut intelligantur a testatore ipsi D. Aloysio remissa alia 50. An vero ipsemet Aloysius ẽt pro dicto residuo ab hæredibus dicti Titij adhuc inquietari possit?

3 In huiusmodi difficultate non est eadẽ omnium scribentium sententia.

4 Bart. Auriga noster *in d. l. ex hac scriptura sub nu. 9.* sentit apertè pro negatiua; videlicet remissionem minimè cẽseri factam; motus per textum in l. rationes. *in fine C. de probationibus.*

5 Et eius opinio est communis.

6 Contraria tamen sententia mihi semper verior visa fuit.

7 In primis consideto textũ huiusmodi difficultatem decidentem *in l. 3. §. cum Titio ff. de adimend. legat.* vbi sic legitur. (Cum Titio centum testamento legasset, & eidem Codicillis ita legasset. Titio quinquaginta duntaxat, nec amplius hæres meus dato; non amplius 50. legaratium petiturum.) Quid clarius?

8 Secundo sic arguo. Idem operatur tacitũ; quod expressum. *vulgat. l. cum quid. ff. si cert. pet. & l. iam hoc iure. de Vulgari;* licèt enim elocutione non sit expressum, intellectu tamen percipitur, *l. ratum. de solutionibus. l. in his, de conditionibus, & demonstrationibus,* Bal. *in l. vlt. nu. 5. de institutionibus, & substitutionibus,* & ideo receptũm est, vt licet exprimantur, quę tacitè insunt; nihil tamen magis importet, ac inducat eorum expressio *l. 3. de leg. 1. cum concordantibus.*

10 Sed per verba enunciatiua expressa absque dubio inducitur dispositio, & potissimum fauore liberationis *vulgata l. tale pactum ff. de pactis.* ergo.

11 Stringitur argumentum, nam per ipsamet verba enunciatiua inducitur liberatio in pactis inter viuos initis, & sic in contractibus, vt in d. l. tale pactum. & nos abunde documus *supra hoc eodẽ lib. q. 17. nu. 3. cum seqq.* ergo multo magis id verificari debebit in vltimis voluntatibus, cum sint fauorabiliores. *ad l. in testamentis. de reg. iur.*

12 Et eo magis, nam etiã tacitè liberationem relinqui posse compertissimum est. *ad l. non solum in princ. de liberat. legat.*

13 Tertiò principaliter suffragari videtur posse tex. *in l. 1. C. de fals. caus. adiect. legato,* vbi cum Titius esset creditor Sempronij puta de Aureis 50. & ita dixisset in suo testamẽto 50. illa, quę debebat mihi Sẽpronius, ab eo peti veto, quia soluit, censetur per hæc verba liberatus ipsemet Sempronius, & si constet dicta centũ per ipsum minimè soluta, nisi liquido per hęredẽ probari possit ipsum defunctum eundemmet Sempronium liberare noluisse; ergo idem in casu nostro concludendum est.

14 Quarto considerari etiã potest virtus, & effectus dictionis Taxatiuæ, quę consistit in includendo casum expressũ, & alios excludendo. *vt notatur in l. ob æs C. de prædijs minorũ, & in l. 1. in princ. si quis iusdicenti non obtemperauerit.*

15 Quinto accedere videtur, nã huic eidẽ opinioni subictipsere Cuman. *in d. l. ex hac scriptura nu. 5. ver. 3. limitatio est.* Parif. *ibidẽ nu. 33. in fine cum duob. seqq.* vbi etiã firmat hoc idẽ quoque tradi expressè à Bart. quẽ ibi sequuntur oẽs scribentes, *in l. siquidẽ C. de tractat.* vbi vult, quod si creditor apposuit dictionẽ taxatiuã, in residuo sibi præiudicat; id quod etiã per illũ text. clarius firmauit *in d. l. 3. § cum Titio ff. eod. ac adimendis legat.* & post alios omniũ elegãtissime Soc. Iun. *in eademmet l. ex hac scriptura num. 49.*

16 Et hac opinione retenta, non officiunt contraria; Ad textum enim *in d. l. rationes.* adductum a Bart. respondetur vna cum Cumano, Parisio, & Soc. *relatis locis.* ibi non adesse dictionẽ illam taxatiuam (tantum) prout ibi clarè videre est; vnde non officit.

17 Obseruandum tamen, quod conclusio ista sic firmata ab omnibus limitatur, ac restringitur, quotiescunque error ipsius testatoris concurreret, vtpote quia opinatus esset re uera sibi à dicto D. Aloysio 50. duntaxat deberi, non autem 100. eo enim casu sine dubio liberatio de illis 50. ad fauorẽ dicti D. Aloysii non induceretur; text. est pulcherimus, & ad literam *in d. l. 1. C. de fals. caus. adiect. leg.* & sequitur Soc. in specie *præcitato nu. 43.* vbi etiam subdit hoc idem cõtingere, etiamsi verba essent clara, & expressa.

18 Ampliatur modò, vt eo magis procedat, ac locum sibi vendicet supradicta firmata conclusiõ; si ipsius defuncti iuramentum etiam intercessserit, vt potè quia dixerit ipsemet testator: Sciant hæredes mei, Aloysium deberẽ mihi tantum 50. ex causa mutui; & ita iuro; text. est de hoc mirificus *in authentica quod obtinet, C. de probationibus*; sequitur Soc. Iun. *in d. l. ex hac scriptura num. 55.* & Parisius *ibidem num. 38. vers. 4. conclusio.* addo Sichard. *in l. rationes nu. fin. C. de probationibus,* vbi pulchre, & latè docet inter cetera, quod licet hæres possit probare maius debitum, tamen non est admittendus, quia iuramentum testatoris ligat etiam hæredem *cap. 2. de pactis lib. 6.* adeo ut si hæres vellet probare de periurio, ammitteret omne cõmodum, quod a testatore haberet *ad l. rem alienam propè finem ff. de pignorat. act. cum concor-*

19 *dantibus.* & est ratio, quia iuramentum habet vim clausulæ codicillaris idest, vt testa. faciat valere omni meliori modo, quo potest *ad l. cum pater §. filius matrem. de legat. 2.* vbi pulcher est casus. Sed hæc satis.

De Materia autem Dictionis Taxatiuæ, an scilicet sit negatiua residui, latissime disserit, Clariss. D. Fuluius Pacian. *de probationibus, li. 1. cap. 31.* vide per eum. Sat locuti sumus.

QVÆSTIO XXIII.

An dispositionem inducant ad pias causas.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua dispositionem inducunt ad pias causas ex communi.*
2 *Fundamenta, & numero 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. & 12.*
13 *Contra per Baldum.*
14 *Med a, & nu. 15.*
16 *Opinio Auctoris, & 17. 18. 19. & 20.*
21 *Cornei consilio 149. in 2.)*
22 *Castrens. Resp. 137. in 2.)*
23 *Decii consult. 159. in 1.*
24 *Beltrand. Doct. consil. suo 340. num. 10. in primo.)* Expenduntur.
25 *Socin. Jun. cons. 179. in 2.)*
26 *Decisio cuiusdam D. Angeli Episcopi Raccanatens. improbatur.*
27 *Alexandri Raudens. decis. 47. enucleatur, & num. 28.*
29 *Matthaeus Brunus consilio suo 87. numero 33. damnatur.*
30 *D. Sfortia Oddi. cons. 64.)* Perpenduntur.
31 *Bald. Resp. 129. in 4.)*
31 *Iodesium Pistoris quæst. 146. part. 4. adducitur.*
33 *Dubitatio pulchra proponitur.*
34 *Opinio Auctoris.*
35 *Fundamenta, & num. 36. vsque ad 40.*

Sed an huiusmodi verba sic generaliter sumpta dispositionem inducant in testamento ad pias causas nõ est eadem omnium sententia. 1

Opinionem enim, quòd inducatur, tenuit Bart. *in l. 1. C. de Sacrosanct. Eccles. num. 76.* vbi Andreas de Besfetis *num. 203.* Pulchrè Decius *in l. ex his nu. 27. C. de testam. milit.* idem *consil. 459. num. 2. volum. 1.* Ias. *in d. l. ex his verbis, versic. 5. limita & consilio 155. num. 2. in 4.* Mascard. *conclus. 388. num. 3.* & post alios *in 6. volumi. 41. in 1.* idem *conclus. sua 1176. num. 58.* vbi subdit hoc etiam verum esse in contractibus; hanc eandem sequitur Pancirol. *consil. 132. num. 17.* Alexand. Raudens. *decis. sua Pisana 461 num. 8. part. 1.* & omnium latissime D. Sfortia Oddus *consil. suo 64. volum. 1.* & hæc est receptissima opinio; quam etiam nouissime loquutus est Clariss. D. Fachineus post hæc edita visus *consil. suo 30. num. 10. vo. 1.* & D. Alexander Trentacinq. *Variar. resolut. lib. 1. tit. de verborum significatione resol. 2. num. 91.*

2 Comprobatur autem primo hæc sententia per text. *in cap. fin. de success. ab intest.* sub illis verbis:

Asseruit se, & bona sua contulisse monasterio, & ibi. Respondit se non posse testari, quia se, & omnia sua contulerat monasterio. Ex quibus quidem verbis colligitur validum testamentum cuiusdam D. Abbat. de quo ibi.

3 Consideratur secundo, quod an requirantur verba dispositiua, vel enunciatiua in condendis testamentis ista dicitur solemnitas, & dispositio iuris ciuilis, non autem iuris naturalis, vel gentium, eo enim iure omnia verba probant, dummodo constare possit de voluntate testatoris.

4 At in dispositione ad pias causas sufficit solemnitas iuris gentium, vt notatur in cap. relatum, il primo de Testamentis; sequitur Matthæus Brunus *consilio suo 89. numero 23.*

ergo

ergo videtur dicendum, quod ista verba sufficiant in testamento condito ad pias causas, quando tamen de testantis apparet voluntate.

5 Tertio accedit, nam si ista verba disponũt in testamento militari, *l. ex his, C. de testamento militari*, multomagis debent disponere in dispositis ad pias causas, tanquam fauorabilioribus.

6 Quod autem pia causa sit fauorabilior milite probatur.

Nam dispositio captatoria non valet in militum dispositionibus, *l. captatorias, C. eo. tit.* & tamen ad pias causas valet, *c. cum tibi, de testam.*

7 Quarto consideratur, quod huiusmodi verba enunciatiua generaliter sumpta de sui natura semiplene probant, vt alias diximus; ergo fauore piæ causæ plene debent probare.

8 Ipsius enim fauore, & verba adulatoria, & iactatoria, quæ alias non disponunt, plenam inducunt probationem, & dispositionẽ; ita plurimi, quos refert, & sequitur Odd. *d. consil. 64. nu. 84.* Raudens. *d. decis. nu. 8.*

9 Suffragatur quinto. Nam valet argumentum de libertate ad piam causam in materia præsertim relictorum, & vltimarum voluntatum.

10 Probatur in primis, quia ipsum libertatis relictum ex eo censetur sic fauorabile, quia censetur relictum pium, seu pietatis causa factum, *l. 1. §. 1. & ibi Bal. C. commu. seruo. manumiss.*

11 Secundo probatur, quia ita tenet Bal. *in l. 2. C. de fideic. libert.* & Euerard. *in loco à liberta. ad piam causam.*

12 Sed huiusmodi verba disponunt fauore libertatis, *l. Paulus respondit, §. Paulus, ff. de fideicommiss. libertatibus.* ergo & fauore piæ causæ.

13 Contrariam tamen opinionem tenet Bal. *in d. l. Habeat, num. 148.*

14 Et pro hac opinione consideratur in summa, quod ideo verba ista enunciatiua non disponunt, quia agitur de imperfectione, vt ita loquar, voluntatis; testator enim non potest perfecte exprimere voluntatem suam, vnde est defectus in substantia, non in solennitate; adeo vt neque in testamento ad pias causas possint inducere dispositionem, cum sit defectus in ipsa substantia.

15 Secundo considerari potest tex. *in cap. cum esses, iuncto c. sequenti, de testamentis*, vbi requiruntur verba dispositiua in testamento ad pias causas, & aliæ solemnitates, de quibus ibi: nõ autem verba enunciatiua.

16 Ego in hac difficultate pro veritate habenda sic distinguendum arbitror.

17 Aut verba ista enunciatiua sunt de præterito, vt sunt illa, quæ habentur in d. cap. fin. *de success. ab intest.* vel de præsenti, & ista disponunt.

18 Aut vero sunt de futuro, vtputa si quis dicat. Volo instituere ecclesiam, vel tale monasterium, & ista non disponunt. Et ratio est, quia non dicitur propterea testamentum condidisse, licet coram testibus etiam dixerit se velle instituere talem ecclesiam.

19 Aliud est enim dicere se velle testari, & aliud testamentum facere. ita Decius *consilio 626. in fine*, & Cæph. *consi. 127. num. 12. vol. 5.*

20 Item quia regula tritissima est in iure, quod non sufficit testatorem velle, nisi quoque disponat. ita post alios Odd. *d. consilio 64. numero 9.*

Quod autem hæc distinctio allata sit iuridica, & procedat, facile probari potest.

21 Super illo enim membro, quando scilicet huiusmodi verba futurum tempus respiciunt, vt non disponant etiam ad pias causas, adest in terminis pulchrum responsum Cornei.

Quidam enim D. Blasius ibi sæpe, ac infinitis vicibus dixerat, quod volebat, quod bona sua post eius obitum obuenirent Monialibus Sanctæ Catherinæ de Vrbino, & id coram testibus confirmauerat. Defuncto præfato Blasio Moniales egerunt aduersus possessores bonorum ipsius D. Blasij: consultus Corneus, an iustã fouerent causam? Respondit pro negatiua, vt est videre in eius *cons. 149. volum. 2.*

22 Affertur secundo loco in terminis quædam decisio Paul. de Castro. fuit enim penes ipsum dubitatum, an institutio cuiusdam cõsortij, seu confraternitatis probaretur, ex eo quod apparebat quendam testatorem dixisse, quod volebat instituere dictum Consortium? Respondit Castr. *consilio suo 137. in 2.* minime probatã esse. Quia talis institutio erat collata in futurum euentum, & expresse respondit *sub num. 2. d. c. fin. de success. ab intest.* quod ibi sunt verba enunciatiua de præterito. Vnde mirum non est, si inducunt dispositionem, ita quoque interpretatur ibidem mentẽ Bar. *in d. l. habeat, C. de sac. san. eccles.*

23 Adest tertio loco in iisdem terminis consultatio Decij *in consilio suo 159. volum. 1.* in quo casu consuluit pariter Ias. *consilio suo 155. vol. 4.* vide per eos.

Extra autem terminos piæ causæ in alia tamen materia multum deseruit doctrina Beltrand. *consil. suo 340. nu. 10. vol. 1.* vbi dicit, quod

24 licet testator voluerit hereditatẽ ad filiũ peruenire in aliquo actu, vel scriptura. Si tamen tunc ibidem hoc non disposuit, non potest vt ex testamento eius agi, *per l. quidam cum filium, & ibi Bal. de hæred. instit.*

25 Occurrit secũdo mirabilis consultatio Soc. iun. *cons. suo 129. in 2.* vbi interrogatus de quodam, qui casualiter interrogatus dixit, quod volebat post mortem suam bona sua fore talis, vt diceretur de bonis suis disposuisse. Respondit amplissime pro negatiua, & ibi deducit quamplurimas Doctor. consultationes in his terminis.

Multum quoque deseruiunt tradita per D. Menochium *de Arbitrar. libro 2. centuria 5. ca. 496. sub numero 18. cum infinitis seq.* vide per eum.

26 Ex his igitur redditur dubia decisio cuiusdam D. Angeli Episcopi Raccanatensis inserta inter consilia vltim. volunt. Zillet. *consil. 55. vol. 1.* qui respondit quandam Margaritucciā rectè fuisse testatam; dum protulisset hæc verba. (*io voglio far testamento, & voglio lasciar lo mio, che sia dato per l'amor de Dio, & per l'anima mia a chi pare a me, & come torno dalla Torre de Palma, si lo farraggio.*) ex his enim verbis non colligitur aliquo pacto deliberata ipsius testatricis voluntas, quòd tunc voluerit testari.

27 Pariter etiam valdè dubitaui de decisione Alex. Raud. *in ord. 46.* vbi vult, quòd quædam mulier nominata Thomasina possit petere bona cuiusdam sui mariti, qui vindicatus ab ipsa a seruitutis iugo, in quo a Turcis detinebatur, cum sæpius instasset, vt ad eum adduceretur scriba condendi causa testamentum, in quo volebat omnia bona sua remunerationis causa prædictæ Tomas. relinquere, ex hac luce, antequàm notarius eo peruenisset, fuit subtractus.

28 De hac inquam decisione valde dubitaui. Sed quia ibi adsunt multæ circunstantiç tum pietatis, & loci, cum temporis, causæ, & personarum, de quibus apud eum in facti specie videri potest, quæ omnia intentioni prædictæ Thomasinæ mirum in modum suffragari videntur; idcirco & ego D. Raudens. sententiæ libenti animo subscribo.

29 Sed toto errauit cęlo Matthæus Brunus *consil. suo 87. num. 33. in 1.* dum ibi concludit per hæc verba dispositionem induci fauore piæ causæ, etiam quando prolata sunt de futuro. Aduersantur enim omnia supradicta; nec vlla ex auctoritatibus per eum deductis eius falsam opinionem probat.

30 Super autem altero membro, videlicet quando ista verba sunt prolata de præterito, vt tunc dispositionem inducant ad pias causas, adest pulchrum consilium Sfortiæ Odd. *d. consilio 64. volum. 1.* Quidam enim Ansel. de terra Castilionis Aretini pluribus, & iteratis vicibus dixerat, coram tamen testibus, quòd ipse fecerat testamentum, & quòd hæredem instituerat hospitale S. Mariæ Nouæ Ciuitatis Florentiæ. Fuit dubitatum, an defuncto Dom. Anselmo, præfatum hospitale iustè petere posset bona dicti defuncti ex iam dictis confessionibus? consultus Odd. vt dixi, plenissimè respondit pro affirmatiua.

Hoc idem ante eum docuit quoque Socin. Iunior *consilio suo 189. numero 20. volumine 2,* quem sequutus est præcisè Illustris. Dom. Card. Tuscus *conclusione sua 102. numero 1. in litera T.*

Declaratur tamen isthæc conclusio, vt minimè procedat, quando præcessisset aliud testamentum solemniter factum, de quo reuocando ageretur, quoniam tunc dispositio, seu testamentum, quòd præsumeretur per illa verba enunciatiua, & sic testamentum, quod non posset dici solemniter factum, non operaretur reuocationē primi solemniter facti. Sic præcisè post Oldradum tradidit idem Socin. *præcitato consil. suo 189. num. 99. & num. 100.* vbi etiam docuit in simili. Post nonnullos ibi relatos, quòd opinio glos. *in l. iubemus C. de testamentis,* quod valeat testamentū factum ad interrogationem alterius, per simplicē responsionem, sic factum ab eo, qui grauissimè infirmabatur, non procedit, quando talis per prius fecerat solemne, & validum testamentum, de quo reuocando ageretur; & latius vt per eum, consulas. Videndus idem Soc. *d. consil. sub num. 98.* vbi quoque tradidit, quod dicta verba enunciatiua de præterito inducunt ad plus præsumptionem iuris, cui standum esset, nisi contrarium probaretur; adducit Abbatem, & alios *in d. cap. final. de successionibus ab intest.*

31 Adest autem extra terminos piæ causæ pulcta Bald. consultatio *in suo consil. 179. in 4.* vbi dicit, quod si pater dixerit, se certo aliquo modo testatum fuisse inter filios, dicitur per hęc verba enunciatiua probatum hoc testamentum patris, ergo, &c.

32 Super vltimo verò mēbro, videlicet quando verba ista sunt prolata de præsenti, vt tunc pariter dispositionem inducant ad pias causas, adest pulchra decisio Modestini Pistoris *in quæstione sua 146. par. 4.* ibi enim Quidam Episcopus Hauburgensis in testamento suo ita, inter cetera disposuerat; & quia ad piam causam hæredem instituo, volo, vt de pecunia mea numerata mille aurei elocentur, quo pensiones horum in pauperes annuatim distribuantur: Dubitabatur ibi, an prædicta verba inducerent institutionem ad pias causas? Modest. respondit, quoniam illa verba erant prolata in tempore præsenti, idcirco institutionem importare, & vt latius per eum.

Adde tu, quod ideò in hoc casu per dicta verba inducitur dispositio, quoniam ipsamet verba nequeunt dici enunciatiua, sed dispositiua. Enunciatiua enim verba propriè appellantur, quando, vel de præterito, vel de futuro actum enunciant; sed quando verba sunt præsentis temporis, & non enunciant actum in futurum explicandum, nec actum tanquā iam explicatum in præteritum, tunc appellātur dispositiua. *l. quoniam C. de testamentis, & l. 2. C. communia de legatis.* Sequitur Anguill. *consilio 29. num. 23.* vnde, &c.

Hæc satis. Vide Tiraquell. *de Priuileg. piæ causæ priu. 86.*

33 Sed pro coronide huius materiæ, videlicet quando verba enunciatiua prolata sunt in testamento talis, quæ de facili posset excitari quæstio, discutienda est.

Mauius

Mænius condit testamentū, & legat vsum fructum omnium bonorum suorum Sempronio, Caio in proprietate instituto, & postea ita inquit. Et quia præfatus Sempronius debet mihi 500. volo, vt eadem duorum annorum curriculo Caio hęredi meo restituat Defuncto testatore Sempronius legatarius consequitur vsumfructum prędictorum bonorū. Caius exinde hæres petit illa 500. debita defuncto testatori ab ipsomet Sempronio. Negat Sempronius se aliquid debere testatori, Replicat Caius de confessione testatoris facta in testamēto, per quam ipse factus est debitor; Excipit Sempronius ob illam se non obligari.

Dubitatur igitur, an per iam dictam confessionem factam in testamēto. Sempronius ille factus fuerit reuera debitor illorum 500. & sic an per illammet confessionem potuerit testator ipsi Sempronio grauamen inferre.

34 In hac difficultate, vt breuitati consulam, sentio Sempronio per hanc confessionē absque dubio grauamen illatum esse, ita vt ad soluenda prædicta 500. omnino ab hærede proprietario cogi possit.

Moueor infrascriptis iuris rationibus.

35 Et primò sic arguo. Legatarius agnoscens legatum tenetur parere iudicio defuncti. *l. 13. C. de fideicommissarijs libertatibus.*

36 At Sempronius legatarius agnouit legatum, consequutus est enim vsumfructum omnium bonorum, ergo videtur paruisse iudicio defuncti, qui voluit ipsum grauare ad præstanda illa 500. &c.

37 Secundo Legatarius petens legatum dicitur in omnibus, & per omnia approbare testamentum, institutionem, & voluntatem testatoris, ita vt amplius ei contrauenire non possit. Pulchre Honded. *consil. suo 89. num. 31. vol. 1.* Hinc Pari. *consil. suo 39. num. 6. in 3.* inquit, quod legatarij tenentur obseruare disposita per testatorem.

At Sempronius legatarius agnouit legatum, ergo &c.

38 Tertiò accedit, nam legatarius tenetur semper agnoscere legatum cum onere illi adiecto, aliàs priuatur legato: pulchrè Hondded. *consil. suo 63. nu. 104. vol. 1.* Gratian. *decis. sua Marchiæ 147. num. 2. &c.*

39 Quarto suffragatur, nam legatarius legatum sibi factum agnoscendo, voluntati testatoris etiā quoad alia dicitur consensisse. Pulchre D. Cæsar Barzius *decis. sua 86. nu. 46.*

40 Hinc vulgatum illud; Qui repudiat onus adiectum legato, censetur quoque repudiare legatum *l. 8. §. fin. ff. si cert. pet.* Si sic est, ergo Sempronius legatarius, cum legatum fuerit consequutus, dicitur consensisse voluntati testatoris, qui voluit ipsum honoratum in illis quingentis grauare, iuxta Regulam l. ab eo *C. de Fideicommissis.* ergo non potest conqueri. Satis.

QVÆSTIO XXIII.

An in codicillis disponant.

SVMMARIVM.

1 *Enunciatiua verba disponunt in Codicillis.*
2 *Ratio diuersitatis inter testamentum, & ipsos Codicillos. & num. 3. 4. & 5.*

1 Isso an Verba enunciatiuè prolata in testamento disponāt, videndum modò, quid iuris sit in Codicillis. Et disponere communis est Doct. sententia. Sic inter ceteros Cardinalis Mantica *de coniect. lib. 6. tit. 4. num. 7.* vbi quoque exemplificat.

2 Diuersitatis autem rationem inter testamentum, & ipsos Codicillos eam esse reor, quia in codicillis voluntas testatoris etiam minus solemnis seruatur, & hoc contingit vel respectu testium, quia sufficiunt quinque testes mares, vel feminæ etiam non rogati *l. fi. C. de codicil. & ibi not.*

3 Vel quia in eis sufficit quæque voluntas e-
4 tiam coniecturata, Quinimo solo nutu ipsius testatoris codicilli fieri possunt capite annuendo absque aliqua expressione verborum, dum tamen memoria læsa non sit, vt ad litteram dicit text. *in l. nutu. de leg. 2.* sequitur Gramat. *decis. sua 73. num. 8. & 35.*

5 Quæ omnia in testamentis minimè procedere adeo notum est, quam quod notissimum &c.

QVÆSTIO XXIV.

An verba enunciatiua in epistola prolata disponant, ac probent.

SVMMARIVM.

1 *Duplex est epistola.*
2 *Quia sit epistola, quæ inter species vltimat. volunt. refertur. Declaratur.*
3 *In hac specie epistolæ quinque testes requiruntur.*
4 *Et ijsdem testibus debet esse subscripta.*
5 *Verba enunciatiua in hac specie epistolæ prolata disponunt. Ratio.*
6 *Exemplum & nu. 7.*
8 *Verba enunciatiua prolata in epistola, quæ ad dispositionem inter viuos refertur, probant solummodo cōtra scribentem.*
9 *Doctrina Bart. deducitur.*
10 *Enunciatiua verba prolata in epistola probant contra scribentem, & num. 18.*
11 *Contrarium Marcabrun. ab Anguill. Fundamentum eius stat in l. epistola ff. de pecu.*

12 *Opinio ista Marcabrun. reprobatur per Auctorem.*
13 *L. epistola supracitata enucleatur, & nu. 14. 15. 16. & 17.*
19 *Enunciatiua verba prolata in epistola probant contra scribentem, & si ipsa epistola careat die, ac consule, neque ab ipso mittente subscripta, vel sigillata sit.*

1 Ertio loco iuxta ordinem propositum indagandum est, an verba enunciatiua in epistola prolata disponant, ac probent. Ac clariorem autē dicendorum intelligentiā præsciendum est duplicis esse generis epistolam, quædam enim pertinet ad vltimas voluntates, & quædam ad dispositionem inter viuos, & prout etiam aduertit Bar. *in l. Carridemus. ff. de pollicitationibus*. De vtraque pauca quædam differamus.

2 Epistola priori loco, quæ inter species vltimarum voluntatum refertur, & de qua præcipuus est hic locus, ea est, quæ nisi solo nomine differt a codicillis. Si quis enim relinquat inter præsentes, simpliciter codicillatur, sin inter absentes codicillatur in formam epistolæ, veluti si ad aliquem scribat *l. epistolam ff. ad Trebell.* & huiusmodi codicilli dicuntur literæ siue epistola, vt colligitur ex l. & in epistola *C. de Fideicommissis cum gloss. & in l. cum quis §. nuptura de leg. 3.* & de hoc sentit speculator *in tit. de instrumentorum editione §. porrò versiculo si quis autem velut in absentia Codicillari, faciat per epistolam.*

3 Et in hac quidem specie vltimæ voluntatis, quemadmodum & in codicillis, quinque
4 testes requiruntur, notatur in d. l. & in epist. *C. de Fideicommissis*, & iisdem testibus debet esse subscripta, alioquin nullius est momēti. gl. *in l. 1. in versiculo literas C. de codicillis*, & latius vt per Mantic. *de coniectur. lib. 1. tit. 11.* & per Ricciard. *ad Rubr. de testamentis num. 100. & 101.*

Hoc præmisso. Videndum modo, an verba enunciatiue prolata disponant in ipsa epistola?

5 Et rem paucis perstringendo. Conclusio sit affirmatiua. Si enim codicilli, & epistola sunt vnum, & idem, nec nisi solo nomine differunt, ergo quemadmodum huiusmodi verba in ipsis prolata disponunt, sic etiam prolata in epistola debent dispositionem inducere.

6 Exemplum autem de hoc mea sententia potest esse. cum ego v. g. coram quinque testibus scribo Sempronio. & ita dico. Anuncio tibi; quòd habebis post mortem meam vsufructum fundi, Semproniani ipsum enim tibi legaui.

7 Clarius autem exemplum desumitur communiter per Doctor. *ex l. Miles ad sororem ff. de leg. 2.*

Quo vero ad epistolæ genus quòd ad dispositionem inter viuos refertur, dubitari pariter contingit, an verba enunciatiua in ipsa epistola prolata fidem faciant, ac probent?
8 Bald. *in l. 1. nu. 3. C. de contrahenda, & committenda stipulatione.* huic quidē difficultati satisfaciendo, considerat duos casus.

Primus est, quādo fit enunciatio super eo, quod partes facere potuissent, & tunc ipsamet epistola inducit obligationem, & eā inductam probat. *tex. est in l. Titius la 2. ff. de constit. pecunia.*

Secundus est, quando non potest confici, quod enunciatur, per epistolam inter cōtrahentes, & tunc non inducit obligationem, sed eam inductam probat. *l. final. §. final. ff. deposit.*

9 Hos eosdem casus ante ipsum considerauit Bar. *in l. non epistolis C. de probationibus.* eius verba talia sunt.

Si verò epistola continet verba enunciatiua, tunc siquidē fit enunciatio super eo, quod partes facere potuissent, inducit probationē, *vt l. 1. C. de committenda, & contrahenda stipulatione.* Si vero super eo, quod partes inducere nō potuissent, vt paternitatem, tunc dicta epistola nihil prodest. adminiculatur tamen aliqualit. Hactenus Bar. quem præcisè sequutus est Angel. *in d. l. non epistolis.* His adde Rumū *consil. suo 185. num. 7. vol. 1.* & eruditissimum Trentacinquium *variarum resolutionum lib. 1. tit. de verborum significatione resolutione 2. num 81.*

10 Obseruandum tamen volo vltra supradicta, quod regulariter ipsamet epistola contra scribentem fidem facit, etsi in ea verba enunciatiua inserta sint. Sic præcisè testatus est Paul. I. C. *in l. publia §. Titius ff. eod.* sequitur post alios. Mascard. *de probationibus conclus. sua 627. num. 17.* & Clariss. Menoch. *de Arbitrar. libro 2. cent. 1. casu 94. num. 10.* addo Adrian. Gilman. *rerum iudicatarum camer. Imperialis lib. 1. decis. 26. num. 64.* & est verissima conclusio.

11 Contrariæ tamen sententiæ adhæsisse visus est D. Marcabrun ab Anguill. *consil. suo 29. num 9. vol. 1.*

Mouetur per textum *in l. epistola in princ. ff. de pactis*, vbi talis proponitur facti species. Titius instituit me solum hæredem; ego autem credens te cohæredem meum, nisi epistolam tibi hoc modo; Ego talis. Pamphylus puta. tibi Mæuio cohæredi meo perennem precor felicitatem; Quæritur modò, an propter hoc sis cohæres meus; & respondit ibi Vlpian. quod non; Ecce ergo, quod verba enunciatiua in epistola prolata minimè probatur cōtra scribentem, si enim probaretur, Mæuius proculdubio, ad quem epistola illa exarata fuit, vtique efficeretur cohæres. ergo.

12 Hac tamen Marcabruni viri alioqui eruditissimi opinione minimè reluctante, à superiori vti communiter recepta; minimè recedendum diiudico; Hæc officit tex. *in d. l. epistola.* multipliciter enim respondetur, & Primò,
13 quod per errorem ibi epistola illa exarata fuit,

fuit, & sic per errorem ille vocatus fuit cohęres. error autem facti nemini nocet. *l. error, & l. regula ff. de iuris, & fact. ignor.* Veritas enim erroribus gestorum minimè vitiatur, *vt l. illicitas §. veritas ff. de off. præsid.*

14 Præterea non potuit scribens illũ, cui scripsit, cohæredem suum facere, nisi consensu; si tamen consensu facere potuisset; Hunc autem errantis nulla voluntas, nullus cõsensus est *l. cum testamentum C. de iur. & fact. ignor. & l. 2. de iudit.* Sic in puncto, quod epistola illa per errorem fuerit exarata, docuit Odoffred. *in d. l. epistola*, vbi quoque quadruplicem rationem deducit, cur contra scribentem ibi ex dictis verbis enunciatiuis erroneæ prolatis, non inducatur probatio; vide per eum; Oddofred. sequi visus est Albericus ibidem.

15 Adde tu idem quoque iuris fore, etsi scribẽs ipse, illum, cui scripsit, pro cohærede suo habuerit consulto; nec sane mirum; epistola enim non facit aliquem cohæredem, & dispositio vltimæ voluntatis: Sic præcisè glos. *in d. l. epistola in verbo. Nullam;* sequuti sunt Odoffred. Bald. Alberic. ac alij *ibidem.*

16 Secundò principaliter respondeo, & dico, quod licèt epistola illa, qua Mæuius cohæres nũcupatus fuit, non plenè probet contra scribentem, quod ille sit cohæres, præsumptionẽ tamen contra ipsum inducit, quod ille sit talis, donec per eundemmet scribentem probetur contrarium. Sic eleganter tradit inter ceteros. Angel. *in d. l. epistola*, vbi subdit hoc fuisse inntentũ Iacobi Butrigar, licèt in meo Cod. Butrigar. nullum verbum reperiam Conferunt hic, quæ scripsimus in tractat. nostro de scriptura priuata *lib. 3. quæst. .... num. ...* vbi docuimus, quod licèt per epistolam consanguinitas, ac necessitudo minimè probentur, inducitur tamen per ipsam quædã præsumptio consanguinitatis ad fauorem nominati, quæ transfert onus probandi in afferentem contrarium.

Hoc idem de filiatione, fraternitate, & sororitate conclusimus inf. *hoc eo. lib. q. 32. & 33.* ibi latè deducta hic pro repetitis habentur.

17 Aliter tertio loco respondit Imol. *in d. l. ex hac scriptura ferè in fine commenti ff. de donationibus,* inquit enim ideo ibi epistolam contra scribẽtem minimè probare, quia non continebat enũciationem dispositionum per partes, sed dispositionum per tertium.

18 Remanet ergo ex supradictis firmum illud axioma; Verba enunciatiua in epistola prolata contra scribentem fidem facere; id quod etiam sequuti summus *in d. tractat. nostro de scriptura priuata lib. 3. tit. de epistola in genere num. 83.*

19 Amplia hoc procedere, licèt ipsamet epistola careat die, ac consule, neque an mittẽte ipso subscripta, vel sigillata fuerit. *ad l. cum tabernam §. idem quæsit. & ibi DD. de pignoribus.* Sic præcisè post alios D. Mascard. *d. conclus. 627. num. 18. cum sequentibus*, vbi latè, & hæc satis

Latius vide de materia penes Vitalẽ de Camban. *in suo tract. de Clausul. in verb. enunciatiua verba prolata in epistolis.* per Schrader. *in l. admonend. num. 270. cum sequentibus, ff. de iure iurando*, & nouissimè per Trentacinquium *variarum resolution. lib. 1. tit. de verborum significatione resolutione 2. num. 81.* Tangit etiam C. Patil. *in d. l. ex hac scriptura num. 53.* Eos omnes consulas.

QVÆSTIO XXVI.

An per verba enunciatiua Donatio causa mortis inducatur.

SVMMARIVM.

1 *Donatio causa mortis verbis enunciatiuis inducitur.*
2 *Perpenditur tex. in l. ex hac scriptura de Donationib.*
3 *Donatio causa mortis assimulatur legato.*
4 *Legatum inducitur per verba enunciatiua.*
5 *Verba enunciatiua prolata ab eo, qui in extremis laborat, disponunt.*
6 *Quæ fiunt a constituto in mortis articulo creduntur fieri animo deliberato.*
7 *Donatio causa mortis vt plurimum ab illo solet fieri, qui est constitutus in artic. mortis.*
8 *Probatur, & num. 9. & 10.*

1 Ccurrit quarto loco dubitari, an per verba enunciatiuè prolata donatio causa mortis inducatur, & valeat. Et vt paucis rem complectar, sentio pro affirmatiua. De hoc autem priori loco est text. ad literam *in l. ex hac scriptura. de donationibus*, vbi sic legitur.

2 (Ex hac scriptura sciant hæredes mei me vestem meam vniuersam, ac res ceteras quascunque in diem mortis meæ mecum habui, illi & illi libertis meis donasse: dominium ad libertos benigna interpretatione pertinere.) & gl. *ibi in d. versic. pertinere.* subijcit postea hæc verba. Nam per talem scripturam videtur donare causa mortis.

3 Secundo loco moueor tali ratione. Donatio causa mortis in omnibus, & per omnia assimilatur legato, *l. illud generaliter ff. de mortis causa donationibus*, & dispositum in legato censetur quoque dispositum in ipsa donatione causa mortis. tex. ad literam *in l. vlt. C. eod. de mortis causa donationibus, & §. 1. instit. eod.*

4 At legatũ inducitur per verba mere enunciatiua *l. si donatio C. de donationibus, & inferius dicetur*, ergo idem & de donatione causa mortis concludendum est.

5 Tertiò sic arguitur. Verba enunciatiua prolata ab eo, qui in extremis laborat, absq; dubio dispositionem inducunt. Sic post Albens. *consil. suo 223.* concludit Polydor. Ripa *de Actis in mort. artic. c. 82. nu. 9.*

6 Motus

6 Motus ea ratione, quod quę fiunt a constituto in mortis artic. creduntur fieri animo deliberato.

7 Sed donatio causa mortis vt plurimum fieri solet ab ipso, qui est, in articulo mortis constitutus.

8 Aliquando enim quis Imminente periculo cōmotus ita donat, vt statim fiat accipientis, sed si mos non sequatur restituatur.

9 Aliquando vero quis periculo mortis commotus non sic dat, vt fiat statim accipientis, sed tunc demum, cum mors fuerit insecuta teste Iuliano *in l. Iulian. ff. eod. de mort. caus. donationibus*.

10 Et in summa ista donatio in tempus mortis semper confertur, Clar. Post alios *in §. donatio causa mortis. quaest. 10. num. 1. & 2.* ergo, &c. Satis.

QVÆSTIO XXVII.

An Verba enunciatiua simpliciter prolata fideicommissum inducant.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua fideicommissum inducunt.*
2 *Quicquid dixerint Antonius Faber, & Polydor. Ripa.*
3 *Fundamenta, & num. 4. 5. 6. 7. 8. & 14.*
9 *Expenditur text. in l. Titia cum testamento §. Titia cum nuberet de leg. 2.*
10 *Verbum sum, es, est, est mere dispositiuum.*
11 *Fellit, quando est futuri temporis ex Bald. Clariss. Peregrin. improbatur ibidem.*
12 *Alciat. disput. 19. lib. 4. affertur.*
13 *Resoluitur.*
15 *In fideicommissis potius inspicitur voluntas testatoris, quam verba.*
16 *Amplia etiamsi voluntas ex coniecturis colligatur.*
17 *Verba enunciatiua fideicommissum inducunt, maximè quando agitur de conseruanda agnatione.*
18 *Amplia duobus alijs modis, de quibus & nu. 19.*
20 *Verba enunciatiua non inducunt fideicommissum, quando futurum euentum respiciunt ex communi.*
21 *Ratio.*
22 *Auctor contra.*
23 *Communis retinetur.*
24 *Verba enunciatiua futuri euentus benè inducunt fideicommissum, quando sunt directa ad filios, vel ad nepotes, quicquid dixerit Clariss. Peregrinus.*
25 *Enunciatiua verba minimè fideicommissum inducũt, quando directa sunt ad honoratum.*
26 *Auctor contra.*
27 *Fideicommissum an inducatur ex verbis dispositiuis, vel enunciatiuis, nil refert.*
28 *Dispositiua verba fideicommissum inducunt, siue testator cum grauato loquatur, siue cum honorato.*
29 *Verba enunciatiua in ratione prohibitionis non inducunt absolutum fideicommissum ex Bursato.*
30 *Fideicommissum an ex his verbis. Ego vt velis restituere; an inducatur vide Riminald. iun.*
31 *Fideicommissum an ex verbis comendatitijs inducatur. vide D. Menochium.*

HActenus de proprijs vltimarũ voluntatum speciebus, an videlicet verba enunciatiua in ipsis prolata disponant, ac probent, disseruimus: nunc de improprijs videlicet de Fideicommisso ac legato sermo subijciendus est.

Dubitatur igitur, An per verba enunciatiua simpliciter prolata fideicommissum inducatur?

1 Et induci respondit Crotus *in suo consilio 13. num. 15. vol. 1. & in 279. num. 2. in 3.* Dec. *cons. 23. num. 3. 38. num. 2. in 1. 584. num. 9. & in 637. nu. 9. in 2.* Curt. Sen. *consil. 40. nu. 19.* Prosper Paterh. *consil. suo 92. nu. 14. in 1.* Rubeus *consil. 120. nu. 1.* Aldobrand. *consil. 31. num. 11. vol. 1.* Veg. *consil. 74. num. 434. vol. 1. & prius sub nu. 380.* Purpurat. *consil. 375. num. 11. in 1.* Portius Imolen. *cons. suo 40. num. 25. vol. 1.* Crau. *consil. 645. num. 2. in 4. ubi late.* Petra *de Fideicomm. quaest. 5. num. 47.* Decian. *consil. suo 1. num. 30. in 1.* Odd. *consil. 65. num. 3.* Menoch. pulchre *consil. suo 369. nu. 4. usque ad 8. in 4.* & nouissime Turret. *cons. suo 81. nu. 65. in 1.* Addo post hæc edita visum D. Ludouic. de Casanate *consil. suo 15. num. 11.* vbi inter alios concordantem adducit Cæphal. *cons. suo 134. num. 26.* idem Casanate *consil. suo 16. num. 20.* vbi plures alios concordantes adducit. *& consil. suo 19. num. fin.* vbi pulchrè adnectendus etiã D. Card. Tuscus *conclusione sua 249. numero 5. in litera F.*

2 Et hæc est verissima sententia, quicquid dixerit Ant. Faber *lib. 14. coniecturarum iur. c. 2. & 3.* & Polydor. Ripa *obseruatio. sua 71. num. 2.*

3 Et pro corroboratione huius opinionis adducitur priori loco text. *in l. unum ex familia, §. fin. de leg. 2.* vbi quidam maritus post institutam vxorem suam, ita dixit verbis enunciatiuis. (Non dubito vxor, quia filijs meis, quæcunque ad te peruenerunt, restituas) dicitur ibi, quod hoc est fideicommissum, & valet. Ecce ergo, quod verba enunciatiua fideicommissum inducunt.

4 Secundo perpendo textum *in l. fideicommissa, §. hæc uerba. de leg. 3.* vbi verba sunt adeo clara, vt nil amplius, sic enim ibi legitur.

Hæc verba te fili rogo, vt prædia, quæ ad te peruenerunt, pro tua diligentia diligas, & curam eorum habeas, vt possint ad filios tuos peruenire, licet non satis exprimant fideicõmissum, sed magis consilium, quam necessitatem relinquendi, tamen ea prędia in nepotibus post mortem patris eorum vim fideicõmissi videntur continere.

5 Ad idem tertio loco videtur esse tex. a nemine perpensus *in d. l. fideicõ. §. cum esset, uersic. si.*

vbi

vbi habentur talia verba (si quis ita scripserit: sufficiant tibi vineæ vel fundus, fideicommissum est, quoniam & fideicommissum illud esse arbitramur. Contentus esto illa re.)

6 Suffragatur quarto loco tex. *in l. etiam hoc modo, de leg.* 1. vbi sic legitur. Etiam hoc modo cupio, vt des; opto, vt des, credo te daturum, fideicommissum est.

7 Ad idem est tex. quinto loco *in l. & eo modo, eo. tit.* vbi dicitur, (& eo modo relictum. exigo, Desidero, vt des, fideicommissum valet; sed & ita volo hæreditatem meam Titij esse, scio hæreditatem meam restituturum te Titio.)

8 Confert sexto, pulcher text. *in l. codicillis, §. matre, de leg.* 2. vbi illa verba, habes filios fororum tuarum, quibus relinquas, fideicommissum inducunt.

9 Suffragatur septimo l. Titia cum testamento *§. Titia cum nuberet, de leg.* 2. secundum intellectum Cumani, & aliorum & mea sententia veriorem, sub illis verbis: Caium Seium virũ meum commendo tibi o filia, cui volo dari ad vitam, &c. & postea ibi: erunt enim post mortem eius tua, & filiorum tuorum, hæc enim vltima verba sunt enunciatiua futuri euentus, quæ cum sint relata ad filios bene fideicommissum inducũt, vt dicetur inferius.

Et hanc opinionem, quod ista sint mere enunciatiua, tenet post alios Paulus de Monte Picho *in d. §. Titia cum nuberet, sub num.* 4. quam opinionem ea ratione corroboro, nam videtur, quod ista emissa fuerint potius ad alliciẽdum filiam ad bene viuendum cum ipso marito legatario, ne eum molestaret de dote, quam ad disponendum, quod ex verborum serie facile constare potest.

10 Nec officit verbum illud, quod prouenit a verbo sum, es, est, quod est mere dispositiuum.

11 Quia Respondit ex mirabili doctrina Bald. *in l. uerbum uolo. ante numerum primum, C. de fideicommiss.* quod quando verbum istud sum, es, est, est futuri temporis, prout ibi, tunc non est dispositiuũ, sed amittit vires suas, & fit enunciatiuum. quicquid dixerit Clariss. Peregrin. *art.* 1. *num.* 52. *in fine.*

12 Minus officit etiam illud, quod scripsit Alciat. *lib.* 4. *dispunction. c.* 19. dum dicit, quod ratio dubitandi in eo text. non erat, an illa verba: Post enim mortem eius &c. essent enunciatiua, vel dispositiua, & per consequens, an fideicommissum esset præstandum. Ea enim esse dispositiua facile constare potest, cum Iuris Consultus ibi absque dubio præsupponat, fideicommissum illud deberi. Sed in eo sita erat dubitatio, num etiam ea, quæ vltra dotem marito suo mulier legauerat, essent huic filiæ restituenda: & randem fuit conclusum pro affirmatiua; ergo, inquit Alciatus, disputare, an illa verba sint enunciatiua, vel dispositiua, frustra totum esse videtur.

13 Quoniam de facili potest responderi, dato enim quod ibi non esset sita dubitatio, prout reuera apparet, nõ sequitur ideo minus quod illa verba sint dispositiua, ex quo ipsemet I.C præsupponit absque dubio fideicommissum esse præstandum, quia etiamsi sint verba enunciatiua, prout reuera credo, nihilominus fideicommissum debetur, cum etiam ipsum per eadem verba inducatur, vt supra vidimus. Non soluit igitur Alciat. ibi id, de quo in præsenti controuertitur.

14 Adstipulatur huic sententiæ post temo loco tex. *in l. Pamphilo. de leg.* 2. *& in l. cum proponebatur, eo.* quem text. omniũ elegãtissimè deducit, Casanate *d. consil.* 16. *num.* 20. vide per eum: alia iura deducit quoque D. Peregrin. *art.* 1. *de Fideicommiss. num.* 47.

15 Rationem autem huiusce conclusionis eã crederem esse, quam affert Cæphal. *in præcit. consil.* 134. *sub num.* 27. *in* 1. quia in fideicommissis voluntas potius inspicitur testatoris quam verba, *l. cum virum C. de fideicommiss. & l.* 3. *§. conditio. de adimen. leg.* etiamsi voluntas ista ex coniecturis colligatur, *l. cum proponebatur, de legat.* 2.

16 cum concordantibus deductis per D. Pereg. *art.* 10. addo D. Menoch. *consil. suo* 1135. *num.* 5.

17 Ampliatur supradicta conclusio, vt præcipuè procedat, quando agitur de conseruanda agnatione. ita Decian. post alios *consil. suo* 41. *num.* 122. *vol.* 1. Card. Mantica *de coniectur. lib.* 3. *tit.* 12. *in fine,* & alij.

Amplia secundo, vt maximè locũ habeat, cum agitur de declarando ipso fideicommisso, facilius enim declaratur factum fideicommissum, quam de nouo inducatur, *argumento l. patre furioso ff. de his, qui sunt sui, vel alien. iur.* Sic præcisè post alios Ludouic. de Casanate *consil. suo* 15. *num.* 12. *& consil. suo* 16. *num.* 27. *cum seq.* vbi elegantissimè *& consilio suo* 19. *num.* 6.

18 Limitatur autem primo, quotiescunque verba ista importarent quendam futurum euentum, tunc enim fideicommissum minimè inducunt. Veluti si testator in prohibitione alienationis bonorum, quam fecit, vtatur his verbis. (ita enim feci, vt de nomine nostro bona nunquam exeant.) Sic præcisè post Bar. *in l. pater §. fundum. de leg.* 3. Anguissol. *consil.* 191. *num.* 4. 193. *num.* 4. *&* 194. *num.* 8. *volum.* 1. Cæph. *consil.* 510. *num.* 6. *vol.* 4. & videtur esse text. in terminis *in l. Iulianus § ex his verbis. de leg.* 3.

21 Et ratio quoque potest esse, quia verba enunciatiua respiciunt semper tempus præteritum, vt inter alios docet Menochius *consil. suo* 772. *num.* 14. *vol.* 8.

22 Ego autem de hac scribentium doctrina, communiter recepta valde dubito, in pluribus enim legibus ex supra citatis mihi videntur adesse verba enunciatiua futuri euentus, & nihilominus fideicommissum inducitur.

23 Sed tamen ab ipsa non est recedendum.

24 Declaratur tamen ista Limitatio, vt non procedat, quotiescunque verba ista enunciatiua

tiua futuri euentus directa essent ad filios, vel ad nepotes; prout de filijs est text. *in d.l. vnum ex familia.§.fin.& in d.l. Titia cum testamento.§. Titia cum nuberet*, & de nepotib. *in d.l. fideicommissaria §. hæc verba. de leg.3.* Sic præcisè docet Rom. *singulari suo 154. num.2.* Alexander Raudens. *consil. suo 24. num.12. in 2.* sequitur Mascardus post alios *de probationibus conclus.775. nu.fi. vol.1.* Sic quoque terminauit Rota Romana in nouissimis *decis.640. num.16. vol.1.* Et hæc opinio est tenenda, quicquid dixerit Excell. Peregrinus *art.1. num.47. in fine.*

25 Limitatur secundo principaliter regula su pradicta, quotiescunque ista verba directa sunt ad honoratum, sic præcisè Castrens. *in l.1. num.13. de leg.2.* Clarus post alios *in §.F. dei com m.sum. quæst.4. num.12.* Alciat. *consil.31. num.21. lib.9.* Pancirol. *consil. suo 193. num.6.* late Mantica *lib.3. tit.12. num.2.* & nouissimè Clariss. Peregr. *art.1. num.48. art.14. num.23. & in suo cons.69. num.18. in 3.* addo eruditiss. D. Ludouic. de Casanate post hæc edita visum *consilio suo 16. num.23.*

26 Mihi tamen nunquam placuit ista Doct. distinctio communiter recepta, vt scilicet, quando hæc verba directa sunt ad oneratum disponāt, secus autem si ad honoratum; nam immo inuenio, quod etiam quando relata sunt ad honoratum disponunt. & fideicommissum inducunt tex. est *in d.§. Titia cum nuberet, in l. fideicommiss.§. cum esset. versic. fi. de leg.3.* & per nos latius dicetur *in lib.3. quæst.1. num.9. cum sequen.*

27 Vlterius considero, quòd an fideicommissum ex verbis dispositiuis, siue enunciatiuis inducatur, nil refert, dummodo tamen testatoris volūtas deseruiat, vt alias late diximus, & concludit Peregr. *art.1. num.51. in fine.*

28 Sed dispositiua verba absque dubio fideicommissum inducunt, siue testator cum grauato loquatur, siue cum honorato. *l. miles ad sororem. in princ. & in l. cum pater.§. donationis de legat.2.* Paris. *in d.l. ex hac scriptura. de donationibus. num.30. & prius sub num.2.* Mantica *lib.3. tit.12. num.1. idem lib.8. tit.1. num.14.* & D. Peregr. *cit. num.51.* ergo idem debent operari enunciatiua.

29 Limitatur tertio principaliter, vt per Bursatum *consil. suo 337. num.63. vol.3.* videlicet vt ista verba in ratione prohibitionis non inducant absolutum fideicommissum.

30 Sed pro coronide, an ex his verbis (Rogo, vt velis restituere) fideicommissum inducatur, late Hipp. Riminal. *consil. suo 700. in sexto.*

31 Videndus quoque Clariss. Dom. Menochius *d. consil. suo 1135.* vbi an fideicommissum ex verbis commēdatitijs induci possit, omnium elegantissime disceptatur.

QVÆSTIO XXVIII.

An verba enunciatiua in legatis disponant, ac probent.

1 Concludе, quòd sic: tex. est *in d.l.1.§. si quis vxo. de dot. prælegata*, vbi sic legitur. Si quis vxori fundum Titianum legauerit sub his verbis, is enim fundus propter illā ad me peruenit, omnino fundus debetur, concordat text. *in l. si donatio C. de donationibus.* sequitur hoc idem Ludouic. de Casanate post hæc edita *consilio suo 16. num.22.* vbi plures concordantes deducit.

2 Nec mirum; in legatis enim sufficit quæque voluntas, etiam coniecturata, nedum ex scripto, & expresse, sed etiam ex signis, aut nutu demonstrata *ad textum in l. nutu. cum ibi not. de leg.3. & l. in epistola. C. de Fideicommissis.*

3 Quimmo omne verbum significans legitimum testatoris sensum legare, aut fideicommittere volentis sufficit ad inducendum ipsum legatum. Sic tex. elegans *in l. omne verbum. C. communia de legatis, & in l. in legatis C. de legatis.*

4 Quid iuris autem sit, si testator dicat Puto à me deberi centum Titio, siue plus, siue minus, prout ipse declarabit, an Titius illa centum ab hæredibus tanquam legatum petere possit? pro resolutione videndus D. Iulius Cæsar Ruginell. post hæc edita visus *pract. quæst. cap. suo 21.* vbi pulchrè.

QVÆSTIO XXIX.

Aditio, vel repudiatio hæreditatis an ex verbis enunciatiuis inducatur.

SVMMARIVM.

1 *Aditio hæreditatis, vel etiam repudiatio an ex verbis enunciatiuis inducatur?*
2 *Vide remissiue & nu.3. & 8.*
4 *Si quis dixerit: Credo hæreditatem esse respuendam, & mihi non expedire, an ex his verbis videatur repudiata hæreditas.*
5 *Auctor cum D. Fachineo concludit pro negatiua.*
6 *Si quis dixerit. Ego Titius hæres Sempronij præcor Cato salutem, an pariter ex his verbis censeatur adita hæreditas.*
7 *Crassus late.*

1 Dubitatur, an ex verbis enunciatiuis aditio hæreditatis, vel etiam repudiatio inducatur, videlicet, cum quis dixerit se nolle hæreditatem adire, vtrum ex his verbis repudiata censeatur, cum vero quis dixerit se velle adire, an censeatur adita.

2 Vtrumque

2 Vtrumque articulum post Doct. omnes *in l. Qui se patris. C. vnde liberi.* latè discutit ex recentioribus D. Fachineus *lib. 6. suarum iur. controuers. cap. 49. & 50.* & in primo casu concludit repudiatam esse hæreditatem, quemadmodũ facit etiam Hieronymus de Cæual. *in suo spec. Communium opinionum opinione* 628. & in secundo aditam.

3 Et de hoc mea sententia nulla est difficultas, cum potius verba dispositiua ista censeãtur esse, licet Mantica, Menochius, & alij dissenserint, quam enunciatiua.

4 Solum in hoc videtur esse aliqua difficultas, vtrum videatur hæreditas repudiata, ex his verbis, Credo hæreditatem esse respuendam, & mihi non expedire.

5 In qua difficultate mihi summopere placet opinio D. Fachinei *lib. 6. Controuers. cap. 60.* existimantis repudiatam non censeri etiam lapso spatio trium mensium: ad ipsum lectorem remitto.

6 Alia insurgit dubitatio, an scilicet, econtra censeatur adita ipsa hęreditas, si dicatur. Ego Titius hæres Sempronij precor Caio Salutem.

7 Vide Crassum distinguentem *lib. 2. sentent. iur. in art. acquisitio hæreditatis quæst. 7. num. 13. 14. & 15.*

8 De hac materia vide DD. omnes *in d. l. Qui se patris C. vnde liberi,* Menoch. *libro 4. præsumpt.* 102. Manticam *de Coniectur. lib. 12. tit. 14.* Mascard. *de probationibus conclus. 41. cum sequentibus, & 853. in 2.* Crassum *d. li. 2. sententiarũ in §. omissio hæreditatis quæst. 7. & in §. acquisitio hæreditatis. quæstione pariter 7.* Fachineum *lib. 6. in præcitat. capitibus, & in cap. 61.* Bald. *consilio 263. num. 1.* & ibi Rouescal. *part. 1.* Corneum *consilio 254. in 4.* & Doct. omnes *in l. si quis mihi bona §. pater. de acquirend. hæred.* adeundus quoque D. Marcabrun. ab Anguill. *consil. suo 29. num. 64. cum sequen.*

QVÆSTIO XXX.

An verba enunciatiua generaliter sumpta fauore libertatis disponant.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua dispositionem inducunt fauore libertatis.*
2 *Probatur hæc enunciatio, & num. 3. & 4.*
5 *Opponitur lex Iulianus §. ex his verbis. de leg. 3.*
6 *Soluitur.*
7 *Verba enunciatiua minimè dispositionem inducunt fauore libertatis, quando sunt per errorem emissa, & num. 23.*
8 *Contra de tex. in l. Paulus Respondit in 1. versic. de Fideicommissarijs libertatibus.*
9 *Sol. & nu. 13. & 16.*
10 *Voluntas imperfecta non est voluntas.*
11 *Ex testamento imperfecto nil debetur.*
12 *Fallit, quando in ipso testamento adesset clausula Codicillaris.*
14 *Testamentum imperfectum probat defuncti voluntatem.*
Intellige prout num. 17.
15 *Expenditur tex. in l. in testam. de Fideicommissarijs libertatibus, & optimè enucleatur num. 19. 20. 21. & 22.*
18 *Lex finalis ff. de rebus eorum. declaratur.*
24 *Verba adulatoria probant, si fauore libertatis proferantur.*

Væritur, an hæc verba dispositionem inducant fauore libertatis. Et inducere communis est Doct. sentẽtia. Sic post alios Mascard. *conclusione 622. num. 47.* quicquid scripserit Greg. de Cabedo post hæc edita visus *decisione sua Lusitaniæ 186. part. 1.*

2 Probatur hæc opinio & primo per textum *in l. Paulus respondit §. Paulus.* ibi. (Crede mi Zoile gratiam tibi referet filius meus Martialis, &c.) *ff. de Fideicommissarijs libertatibus.* ex his enim verbis debetur libertas illi seruo Zoilo.

3 Secundo suffragatur text. *in l. vnica §. similique modo. ll. 2. C. de lat. libert. tollenda.* vbi si aliquis vocet in actis notarij aliquem seruum suum tanquam filium proprium, absque dubio facit eum liberum: ergo &c.

Ad idem est text. *in §. fin. instit. de adoptionibus.*

4 Accedit tertio loco huiusmodi ratio. Valet argumentũ de libertate ad piam causam: Euerhar. *hoc in loco.* sed ad pias causas hæc verba disponunt, vt dictum fuit, ergo idem in libertate.

5 Pro contraria autem sententia videtur esse text. in terminis *in l. Iulianus §. ex his verbis de legat. 3.* vbi sic legitur, (ex his verbis curate agros accendere, & fietata, vt filius meus filios vestros vobis condonet, idest, liberos reddat, fideicommissum peti non posse,) ergo, &c.

6 Sed facile potest responderi, ideo enim ibi non inducitur dispositio; quia sunt verba futuri euentus, quæ regulariter nil ponunt in esse, & verba enunciatiua semper dicuntur illa, quæ sunt de præsenti, vel de præterito.

7 Limitatur autem Regula supradicta, videlicet, quòd verba enunciatiua disponant fauore libertatis, quando essent per errorem emissa, licet enim prolata essent propter id, adhuc nihilominus fauore ipsius libertatis minimè disponerent: tex. est ad literam *in l. cũ testamento. C. de iur. & fact. ignor.* vbi quidam condidit testamentum minus solemne, in quo libertatem seruis suis reliquit, & quandam mulierem, quæ poterat sibi ab intestato succedere, hæredem vniuersalem instituit, ista mulier ommissa via testamenti, successit tanquam ab intestato, & forte fortuna vocauit illos seruos, quibus libertas relicta erat in illo testamento minus solemni; suos libertos,

cum

cum re vera non essent. Dubitatum fuit ibi, an ipsis seruis prodesset hæc confessio quoad consequendam libertatem? Responsum fuit negatiuè, redditur ibi ratio, quia errantis voluntas nulla est, ergo, &c. Et ita in summariũ redigit textum istum Castrensis.

8 Sed contra istam limitationem oppono de tex. a nemine, quem viderim, perpensio *in l. Paulus respondit. in primo uersic. de Fideicommissarijs libertatib.* vbi ego instituto Caio hærede meo, eum rogaui, vt Stichum, quem seruum meũ credebam esse, a seruitutis vinculis vindicaret, Stichus iste apparuit seruus alienus. Dubitatur ibi, an subsistat hæc datio libertatis? & dicitur, quòd sic. Hæres enim meus tenetur redimere illum seruum, & postea ipsum manumittere. Ecce errabam in facto; si enim sciuissem seruum illum esse alienum, vtique libertatem ei non reliquissem, & nihilominus debetur libertas, ergo falsa limitatio.

9 Pro conciliatione horum iurium, Cogitabam si dici posset, quod ideo in d. l. cum testam. libertas illis seruis non debetur, quia testamentum non erat solemne, & perfectũ. & tunc duplici de causa. Altera est, quia non constabat de voluntate testantis, quod voluerit seruos illos manumittere: voluntas enim imperfecta non est voluntas.

10 Et minus cõstabat de voluntate ipsius mulieris, quæ per errorem illos seruos libertos vocauit; & ideo inquit tex. (Si non istius accessit iudicium.)

11 Altera est, quia ex testamento imperfecto nil debetur *ad not. in l. ex imperfecto. C. de testamentis*, & præcipuè in hac materia libertatis; prout sunt text. Clariss. *in l. ex testam. & in l. si non iure C. de testam. manumissis.*

12 Quod fallit, quando in testamento adesset clausula Codicillaris.

13 Sed in casu l. Paulus testamentum erat de iure validum, quo casu potest constare de testantis voluntate, ergo non mirum, si libertas debetur.

Sed hanc conciliationem multa infringere videntur.

14 Et primo nam habemus in iure regulam vulgatissimam, quòd testamentum imperfectum probat defuncti voluntatem *not. in l. fin. ff. de rebus eorum, qui sub tut. &c.* Bart. *in l. in test. eod. tit. de Fideicommissarijs libertatibus* Decius *consil. 159. num. 3.* Peregr. post alios *de Fideicommiss. art. 31. num. 69.*

Si ergo constabat ibi de voluntate testantis, licet testamentum esset imperfectum, nihilominus libertas præstanda erat.

15 Secundo loco videtur aduersari tex. *in l. in test. eod. tit. de Fideicommiss. libert.* vbi quidam in testamento non perfecto alumnæ suæ libertatem, & fideicommissum dedit, cum filij veluti ab intestato omnia gessissent, & filiam istam manumisissent, dubitatum fuit, an rectè fecerint? Et respondit I. C. quòd sic. Et si non fecissent, eos tamen vti pios id facere debuisse, & vlterius iubet fideicommissa quoque isti filiæ, quam pater tantopere dilexit, esse præstanda, ergo, &c.

16 His tamen non obstantibus arbitror conciliationem illã rectè procedere posse, quod scilicet, ideo in d. l. Paulus. libertas debeatur, quia testamentum erat validum, in d. autem l. cum testamentum. ideo non sit præstanda, quia testamentum erat imperfectum.

17 Non officiunt contraria. Ad primum enim facile respondetur, & fateor, quòd testamentum imperfectum ostendit testantis voluntatem sed imperfectam, & inualidam: Vnde succedit regula illa. quòd paria sunt nõ adesse voluntatem, & esse, sed imperfectè.

18 Nec officit tex. *in d. l. fi. de reb. eorum*, vbi testamentum est nullum, & nihilominus seruari debet voluntas ipsius disponẽtis, quia respondetur nos esse in diuersis casibus; in d. enim l. fin. testamentum est a principio validum, & tenet, sed postea fit irritum per capitis diminutionem; id, quòd minimè obest, quin dispo sita in testamento seruentur, sed in casu d. l. cum testamentum. testamentum erat ab initio nullum, & inualidum, quia deficiebant solemnitates a I. C. requisitæ, vnde mirum non est, si in casu illius legis voluntas testantis non obseruatur.

19 Ad secundum respondent communiter Doct. quòd in casu illius legis subintelligitur clausula Codicillaris, & ideo mirum non est, si libertas præstari debet, vt dicit text. *in d. l. si iure C. de testam. manumiss.*

20 Coniectura autem, quod adsit ibi illa clausula, colligitur ex nimia affectione, qua testator illam suam alumnã prosequebatur, quæ coniectura dilectionis est optima ad hanc clausulam inducendã; ideirco inquit tex. ibi, Postamẽ filios debuisse manumittere eam, quam pater dilexisset; vnde tex. ille est extra terminos conclusionis nostræ, sic gl. *in d. l. in testam.* interpretata est dictum textum, quam interpretationem communiter sequuti sunt Doct. Bald. Tiraquel. Ripa, Matthesilan. & alij quos refert, & sequitur Padyl. *in d. l. cum testam. num. 2. fere in fine.* sic etiam Ioannes Anibal. *in repetitione l. nemo potest num. 476. & 477. de leg. 1.* Sic Gramat. Cæphal. Mantica, Vaudus, & alij, multi, quos refert Turret. *de effectibus, & defect. claus. Codicill. quæst. 149. defect. 62. num. 1.* Quicquid ipse dicat *sub num. 4.* Addo nouissime Equitem Peregr. *art. 2. de Fideicommiss. num. 32.*

21 Secundo possum respon. quòd ideo debet ibi præstari libertas, & illud legatum, quia ille; qui successit ab intestato, iam agnouerat voluntatem testatoris exequendo omnia ea, quæ in illo testamẽto erant disposita, & ideo ibi I. C. imponit nescio quid necessitatis illi, qui successit, quoad præstationem libertatis, & legati, cum omnia alia a testatore dispo-

dispoſita executioni mandaſſet, & illud duntaxat faciendum ſuper eſſet.

22 Tertio loco poſſum Reipon. vt per Anibal. *in cit. l. nemo numero 477. cum duobus ſequentibus.*

23 Ex his ergo remanet clariſſima prædicta limitatio, videlicet, quòd verba enunciatiua non diſponant fauore libertatis, quando ſunt per errorem emiſſa, id quod etiam probatur in l. non idcirco. *eod. tit. C. de iur. & fact. ignor.*

24 Adde pro coronide, quod verba etiã adulatoria probant, ſi fauore libertatis proferantur: ſic poſt alios Maſcard. *concluſione ſua 56. num. 5.*

QVÆSTIO XXXI.

An Verba enunciatiua probationem inducant in cauſa Matrimoniali.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua probant fauore matrimonij.*
2 *Fallit iſta enunciatio, quando principaliter contingeret diſputari de ipſo matrimonio.*
3 *Item contra tertium.*
4 *Item, quando tractaretur de præiudicio alterius matrimonij.*
5 *Ex hac verborum formula. Non habebo aliam vxorem, quam te. an inducatur matrimonium, vel ſponſalia, quæritur.*
6 *Quod matrimonium quoque cenſeatur contractum, tenuerunt multi.*
7 *Fundamenta & num. 9. 10. & 11.*
12 *Contraria opinio verior, & ab Auctore amplexa.*
13 *Media, quibus hæc ſententia probatur, & num. 14. 15. 16. cum ſeq. vſque ad 20.*
20 *Solutiones fundamentorum Contrariæ partis & num. 21. & 22.*
23 *Ex his verbis (Habebo te in vxorem) an matrimonium cenſeatur contractum, vel ſponſalia.*
24 *Opinio Auctoris.*
25 *Dubitatur. Puella Iuueni ſe increpanti reſponderat. Nolo, vt me cognoſcas niſi honeſtè, atque ita ſe factorum iuuenis promiſerat, vituperaueratque: quæritur an ideo matrimonium contractum cenſeatur, cum honeſtè attingi mulier citra matrimonium nequeat?*
26 *Remiſſiuè uide DD.*
27 *Ex his uerbis (queſta e mia mogliera) an cenſeatur contractum matrimonium?*
28 *Auctoris opinio.*
29 *Quæritur, an ſi aliqua nominetur uxor, utrum, ex ipſa nominatione præſumatur matrimonium?*
30 *Opinio Auctoris.*
31 *Concilij Tridentini Decretum.*
32 *Vide remiſſiuè de hac materia Doct.*

1 N verba enunciatiua probẽt fauore matrimonij, dubitatur. Et probare concludit poſt multos relatos Maſcar. *concluſione ſua 622. nu. 46. in 1.* vide Iaſ. *in d. l. ex his C. de teſtament. milit. col. 3. uerſic. 11. fallit.* vbi ſubdit hoc præcipuè procedere quoad ipſoſmet enunciantes.

2 Fallit primo, quando principaliter contingeret diſputari de ipſo matrim. Sic præciſè Curtius Iunior *conſil. 95. nu. 1.*

3 Fallit ſecundo contra tertium, contra quẽ per huiuſmodi verba matrimonium minimè probatur.

Sic poſt Socin. & Decium Vetral. *deciſione ſua 247. num. 4. uol. 3.*

4 Fallit tertio, quando tractaretur de præiudicio alterius matrimonij; eo enim caſu non ſtaretur nec confeſſioni viri, nec mulieris. Sic poſt alios Ferret. *conſilio ſuo 353. num. 11. & 12. in 2.* & Matth. Beſignol. *inter conſil. Matrimonialia Zillet. conſilio 92. num. 7. in primo.* Addo in ſimili D. Alexandrum Trentacinquium *Variarum reſolutionum lib. 1. reſolutione 2. tit. de uerborum ſignificatione num. 77.*

Sed pulchræ in hac materia a Doct. excitari ſolent quæſtiones.

5 Ambigitur enim primo, an ex hac verborum formula (Non habebo aliam vxorem, quam te,) inducatur matrimonium, vel ſponſalia?

6 Opinionem, quòd etiam matrimonium inducatur, tenuit Abbas *in cap. ex Parte num. 8. de ſponſalibus. & ibi Addent. in litera G. & H.* Alciat. *conſilio ſuo 13. lib. 1.* In terminis Iacobus Leoniſſa Patauinus *inter conſ. matrimonialia Zillet. conſil. 52. uol. 1.* & Clariſs. Menochius poſt plures relatos *lib. 3. præſumpt. 3. num. 8.* qui ſubdit Rotam Romanam ita tenuiſſe, vt patet ex deciſ. 43. *in prima parte in Nouiſſimis.* ſequuntur communiter Doct. *in l. in actione C. de tranſactionibus.*

6 Fundamentum præcipuum huiuſce opinionis ſtat in illa dictione (niſi) cuius propria natura eſt, vt poſtpoſita negationi affirmet, & affirmationi neget, *ut in authentica niſi Rogati. C. ad S.C. Trebel.* cum concordantibus adductis latiſſimè poſt Barbatiam *conſilio ſuo ſexto, numero decimo, columna ſecunda, uolumine 1.*

8 Quamobrem dicendo; Non habebo aliam in vxorem, niſi te, vel quam te; parum enim refert, cum illa dictio (Quam) ſit eiuſdem ſignificationis, cuius (niſi) vt conſtat ex ſcriptis per Sanchez. *de Matrim. quæſt. 19. num. 8.* Perinde eſt, ac ſi dicatur. Te habebo in vxorem.

9 Sed ex illis verbis te habebo in vxorem, vtique cenſetur matrimonium contractum, vt voluerunt nonnulli, quos in ſequenti cap. recenſebimus, ergo, &c.

G 10 Acce

10 Accedit, quòd matrimonium dicitur res
fauorabilis, & quòd pro eo debet fieri inter-
pretatio, vt potius sit contractum, quam alli-
tet *cap. si. extra de re iud. & cap. videtur. cum ibi no-
tatis. extra, qui matrim. cau. possess.* & licet ista ver-
ba videantur respicere tempus futurum, ta-
11 men magis illa interpretatio præualere de-
bet, quæ fauet matrimonio, & vt latius pro-
bat Alciat. *præcit. suo consil. 13.*

12 Contrariam autem opinionem, videlicet quod nec sponsalia, nec mattimonium fuerit inductum, tenet inter alios Alexan. *cons. 152. num. 3. & 45. in quinto.* Alcia. *in l. in actione, C. de transactionibus, num. 28.* pulchre Cæpol. *suo consil. 1. num. 14. versic. sed in hoc ego teneo, volum. 1.* Hieron. Alphag. *inter consil. matrimonial. Zillett. 93. num. 28. & 29.* Andreas Fachineus alios referens *lib. 3. suarum iur. controuers. cap. 42.* Couuarr. *de sponsalibus, par. 2. cap. 4. §. 1. num. 8.* Sanchez *præcitata disputatione 19. num. 5.* & nouissime Hier. de Cæual. *in suo speculo communium opinionum contra communes opin. 130. num. 3.* vbi de magis communi testatur. Addo Octauian. Vulpel. *de præposition. & aduerbiorum significatione in dictione (nisi) numero 4. & 5.* vbi plures alios concordantes deducit.

13 Et pro hac opinione, quæ mihi magis arridet, considero, quod talis verborum conceptio, seu formula ita est accipienda, vt si ille, qui his verbis vsus est, vxorem ducere voluerit, illam, & non aliam ducere teneatur, quã nominauit, non autem, vt se obliget ad illam vxorem ducendam. Quid enim si vitam cælibem ducere maluerit?

14 Hinc si quis nullam se religionẽ nisi Franciscanam professurum promittat, nemo affirmabit eum teneri Franciscanam ingredi. Quid enim si secularem vitam traducere libuerit? Sed tamen teneri ipsam ingredi, supposita tamen religionis electione.

15 Sic pariter si quis dixerit: Promitto me nõ alienaturum extra familiam prædium, non idcirco promittere videtur se intra familiam alienaturum, sed sensus est, vt si alienare voluerit, non extra familiam alienet. Text. est de h[illegible] pulcherrimus *in l. si sterilis, §. pen. ff. de actio. [illegible]b. emp.*

16 Adstipulatur huic sententiæ, quod ad cõtrahendum matrimonium, vel sponsalia requiritur consensus vtriusque tam masculi, quam feminæ, *l. consensus, de reg. iur. & l. hæc ita. de sponsalibus.* sed hic non interuenit consensus vtriusque; ergo &c.

17 Additur; nam ex his verbis, vt vnusquisque videre potest, colligitur duntaxat quædam simplex promissio conditionalis.

18 At conditio de sui natura nil ponit in esse, *l. si quis sub conditione dandorum 10. ff. si quis omiss. cau. test. &c.*

19 Potest vltimo loco considerari text. *in l. Titia, §. fin. ff. de manumiss. testamen.* de cuius intellectu late Bellonus *lib. 2. supputa. cap. 17.* pulchre Forcatul. *in sua Necyomant. iur. dialog. 93. num. 3. & 4.* Alciat. *lib. 5. Paradox. cap. 4. & in d. consil. 13. num. 16. in 1.* Emanuel a Costa *lib. 1. select. interpret. cap. 25.* Bernardus Vualtherus *lib. 1. Miscell. cap. 18.* Couarruu. *d. par. 2. cap. 4. §. 1. num. 9.* Doctor omnes *ibi, & in d. l. actione, C. de transact.*

Et hac opinione retenta non officiunt contraria.

20 Ad primum enim de illa dictione, nisi, respondeo, & fateor affirmare in casu nostro, cum negatiuæ locutioni sit postposita, sed hoc non contingit simpliciter, & absolute, sed sub conditione, idest, quod si aliquam ducere in vxorem voluero, illam ducam, quam nominaui.

21 Aliter respondit Couarru. Curtius Iun. *in d. l. in actione,* & Sanchez *citata quæst. 19. num. 7.* vide per eos.

22 Ad secundum respondetur illam regulam procedere, quoties verba aliquo pacto possent esse apta ad ipsum matrimonium inducendum, & quando de vtriusque contrahentis expressa constaret voluntate. Neutrum quotum adest in casu nostro. Sed de hoc satis.

23 Alia secundo loco subingreditur dubitatio, an pariter ex his verbis; Habebo te in vxorem; matrimonium contractum censeatur, an vero sponsalia?

24 In hac difficultate sentio sponsalia duntaxat contracta esse. Vide tamen de hoc Couar. *citato loco num. 5.* Menoch. *d. præsumptio. 3. num. 3.* Fachineum *libro 3. suarum controuer. cap. 41.* & Thomam Sanchez. *d. disput. 28. num. 14. 15. 16. cum sequen.*

25 Tertio dubitari contingit; pone. Puella iuueni se increpanti responderat: Nolo, vt me cognoscas, nisi honeste, atque ita se facturum iuuenis promiserat, vituperauerat que, an ideo matrimonium contractum censeatur, cum honeste attingi mulier citra matrimonium nequeat?

26 Late Doctor. *in d. l. in actione,* in specie vero Alciat. *num. 30. cum seqq.*

27 Quarta oritur dubitatio, an ex his verbis:
Questa è mia mogliera; censeatur matrimonium
28 contractum? Et contractum non censeri ar-
bittor cum Parisio *consilio suo 61. num. 23. & 24.
in 4.*

29 Dubitatur quinto, An si aliqua nominatur
vxor, vtrum ex ista nominatione præsumatur
30 matrimonium? Conclusiue procedendo sen-
tio vna cum Gigante *singulari suo 51. & 71.*
pro negatiua.

Ambigitur sextò, an si aliquis dixerit alicui mulieri, volo, quod sis Amasia mea, matrimonium ex his verbis censeatur contractum; & pro negatiua concludit. Sic eleganter post alios Card. Tuscus *conclusione sua 123. in litera M.* vbi subdit rationem eam esse, quia ista verba potiùs arguunt concubinatũ, quã matrimonium; Amplia, & extende vt per eũ.

31 Hæc

31 Hæc pauca de hac materia tetigisse sufficiat, Apud nos enim nulla amplius solet esse dubitatio, cum ex noua lege Sacri Concilij Tridentini non possit contrahi matrimoniũ de præsenti, nisi præsente parocho, & duobus, vel tribus testibus, *vt in cap. 1. sess. 24. de reformat. matrim.*

32. Vide de materia harum quæstionum Petrum Nicolaum Mozzium *in suo tract. de contractibus, tit. de matrimonio, cap. inscripto. De substantialibus, formalibus, & essentialibus matrimonij num. 24. vsque in finem pag. mihi 184.* vidend. quoque Card. Tusc. *d. conclusione 123.* vbi plura alia exẽpla proponit, & D. Ioan. Gutierrez *Canonicarum quæstionum lib. 1. cap. 21.* vbi latissimè. Sat loca indicasse.

QVÆSTIO XXXII.

An Verba enunciatiua fauore dotis probent.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua probant fauore dotis ex communi, & num. 2. & 11.*
3 *Fundamentum, & num. 4. 5. & 6.*
7 *Contrarium Angelus.*
8 *Perpenditur tex. in l. si non designata, C. de fal. cau. adiect. leg.*
9 *Distinctio Bal. Nouel.*
10 *Improbatur.*
11 *Verba enunciatiua probant fauore dotis, etiamsi essent inter alias personas, & propter aliud prolata.*
13 *Contrarium.*
14 *Antifactum probatur etiam per verba enunciatiua.*
15 *Quid sit Antifactum declaratur ex Tapponio.*
16 *Fundamentum, & num. 17. & 18.*
19 *Dos non probatur per verba enunciatiua, quãdo præcipitanter, & ex abrupto fuerunt prolata.*
20 *Intellige, quando agitur de fauore alterius, quam mulieris.*
21 *Similiter, quoties contingeret principaliter disputari de ipso enunciato.*
22 *Item quoties prolata essent ab alio, quam ab eo, qui teneretur ad dotem, vel ab alio, eo tamen absente.*
23 *Verba enunciatiua probant fauore dotis duntaxat quoad dotis promissionem, non tamen quoad ipsius solutionem ex communi.*
24 *Fundamentum, & num. 25. & 26.*
27 *Contra.*
28 *Opinio Auctoris, & num. 29. & 30. quam tenuit quoque Mascard.*
31 *An, & quando confessio facta à marito dicente, se recepisse dotem à muliere probet dotem datam, vel non? vide Mascard. remissiuè.*

1 N verba enunciatiua probent fauore dotis, quæritur. Affirmatiuã opinionem tenuit primus omnium Bart. *cons. suo 123. vol. 1.* ibi enim Titius, & Seius deuenerunt ad instrumentũ diuisionis certarum rerum cum certis pactis, & inter cetera, quod dictus Titius habere debeat talem petiam terrę pro restitutione dotis Bertæ vxoris suæ pro pretio sexaginta aureorum, item fuit confessus d. Titius se habuisse, & recepisse a Seio prædicto centum florenos auri pro restitutione, & toto complemento dotis dictę vxoris suæ, de quibus fecit eidem Seio finẽ, & quietationem per dictum instrumentum. Quæritur ibi, an poterit dicta Berta petere, & plene probare se dotem dedisse, posito quod alias probationes de dote data non habeat? Respondit Bart. quod sic, eum sequuti sunt infiniti: Alexan. *consil. 190. num. 28. in 6. & in terminis consil. 99. in primo dubio, in septimo.* Castren. præcise *consil. 92. vol. 2.* Ias. *consilio 11. num. 6. in 1.* Roman. *singulari suo 540.* Riminal. Sen. *consilio 599. num. 7. volum. 3.* Baptist. de Sancto Blasio *de Priuileg. dotal. cent. 3. priuileg. 253. sub num. 53.* Camill. Visitarinus *in repetitione l. 1. ff. soluto matrimonio, num. 171.* pulchre in terminis Bartol. Paulus Pichus *consil. suo 16. volum. 1.* Anguissol. *consil. suo 86. num. 16. 119. num. fin. & 143. numero nono.* Sequitur Ioannes de Amicis *consilio suo 136. num. 6.* Panicrol. *consil. 131. num. 5.* Scotus *consilio 3. num. 25. lib. 1. tom. 2.* Rauden. *consilio 221. num. 38. in 2.* Mascard. *conclusione 388. numero 4. 570. num. 1. & 1273. num. 12* Card. Tusc. *conclusione sua 652. num. 4. in litera C.* Mantica *de Tacit. & Ambig. conuention, lib. 2. tit. 7. num. 15.* & nouissime Clariss. Peregr. *consilio suo 100. nu. 11. in 3.*

Sic etiam tenuit Boer. *decisione sua 333. numero 7.* Afflict. *in sua 83. num. 5.* & Benintend. *in sua Bononien. 61. num. 6.* Sic quoque fuit a Rota Romana in vna Ariminensi resolutum teste Puteo *decisione 419. volum. 1.* vbi tenuit per ista verba prolata a muliere præsente viro; Ego accepi eum in maritum, & ei dedi omnia bona, quæ habebam in mundo, recte probari mulierem dedisse ei omnia bona sua in dotem.

3 Et pro hac opinione, quæ communiter recipitur, adducitur ab omnibus tex. *in l. 1. C. de dot. promiss. & in l. 2. C. eo.* iuncta gloss.

4 Adducitur secundo loco talis ratio. Dos, & causa pia procedunt a pari; dos enim & ipsa dicitur causa pia, *l. cum is, § si in ea opinione, de condit. indeb.* & gaudet omnibus priuilegijs piæ causæ, ita post alios Clariss. D. Marta Neapolitan. *in l. 1. artic. 4. num. 21. ff. soluto matrimonio, pagina mihi 132.* addo Mascard. *conclus. sua 1176. num. 24.*

5 Sed verba enunciatiua probãt, & disponũt ad pias causas, vt suo loco diximus, ergo &c.

6 Tertio accedit regula illa vulgatissima, quod semper in dubio pro dote pronunciandum est, *leg. semper in dubijs, de Regul.* & mirum non est, quod verba enunciatiua, quæ de per se semiplenè probant, fauore dotis plenissimam probationem inducant.

Adde, quod fauore dotis probatio, quæ alias non reciperetur, admittitur. Beninten. *decisione sua 61. numero 6.* Quinimo & præsumptiones sufficiunt, vt de his omnibus latè, & pulchre Mascard. *conclusio. sua 566. per totam.*

7 Contrariam vero sententiam, videlicet, quod per huiusmodi verba dos non probetur, tenet Angel. *consil. suo 181. A. fecit testamentum,* & sequi videtur etiam Dec. *in l. ex his, num. 13. C. de testam. milit.* licet subdat ab opinione Bar. non esse recedendum, quam ipsemet sequitur *consil. suo 35. num. 4. 135. num. 2. 213. nu. 9. & in c. 1. nu. 4. de fide instr[...]m.*

8 Pro hac opinione adducitur text. *in l. si non designata; C. de fal. can. adiect. leg.* vbi si maritus in testamento confitetur habuisse pro dote vxoris suæ centum, quæ mandat sibi restitui, nec aliter appareat de solutione dotis factæ viro nisi ex dicta confessione, non potest vxor agere vigore dictæ cōfessionis, sed solū vigore legati, ergo per verba enunciatiua prolata a testatore dos non probatur.

9 Tertia est opinio tradita per Doctor. in hac difficultate, & præcipue per Bald. Nouell. *in suo tractat. de dote, par. 6. priuilegio 58.* quod tunc huiusmodi verba probent fauore dotis, quando vtraque pars adest, secus altera absente.

10 Sed hæc opinio facile damnari potest, speciale est enim fauore dotis, vt ipsa per hæc verba probetur in fauorem etiam mulieris absentis, ita post Bart. Castren. Alexand. & alios *cons. suo 407. num. 4. in 2.* Sequitur Decian. *consilio suo 51. num. 45. in 2.* & omnium elegantissimè Mascard. *conclusione sua 347. num. 95.* vbi plures concordantes adducit; & de absentia, vel præsentia vtriusque partis pariter Rota Romana non curauit: teste Puteo *cit. decisione 419. lib. 1.* & illustris. Mantica *d. nu. 15.* vbi subdit ita sæpius in Rota fuisse resolutum, vt relatū est apud bon. mem. Card. Lancell. tunc tēporis sacri Palat. Apostolici Audit. in Sabinen. seu Rom. dotis, & compromissi die 14. Maij 1576.

11 Remanet igitur firmum secundum communem sententiam, quod verba enunciatiua probant fauore dotis; quam opinionē quoq; eruditissimus D. Alex. Trentacinq. *variarum resolutionum lib. 1. tit. de verborum significatione. resolutione 2. num. 76.* quamplurimis alijs medijs quæque contraria acutè resoluendo corroborat, ac communit.

12 Ampliatur, vt hæc regula procedat, etiamsi hæc verba essent inter alias personas, & propter aliud prolata, nam ideo minus fauore dotis plenam probationem inducerent: Sic Ias. *in d. l. ex his, numero 2. versiculo 2. singulariter, C. de testament. milit.* & ibi Sichar. quoque *numero 10.* idem Ias. *consilio suo 91. num. 15.* & ibi addentes *in litera E; volum. 3.* iate Marsil. *singulari suo 442.* Gozadin. *consilio suo 42. numero 10.* Anguisol. *consilio suo 103. numero 6. volum. 1.* Multos alios deducit Hyppol. Riminald. *consilio suo 31. numero 5. volumine 1.* & Mascard. *conclusione sua 570. numero secundo, & 622. numero 35. in 1.*

13 Contrarium tamen, quod hæc verba in isto casu duntaxat semiplenam probationē inducant, tenet Roman. *singulari suo 540.* Sic etiam post alios determinauit Rota Romana teste Verral. *decis. sua 338. vol. 3.* vidend. Car. Mantica *d. num. 15.*

14 Ampliatur secundo loco, vt non solum dos per hæc verba probetur, sed etiam Antifactum.

15 (Est autem Antifactum secundum Papponium *consilio suo 63. numero quarto in primo,* quod datur a marito pro augmento dotis, vel ab eius patre vxori:) & primo probatur sic.

16 Negari non potest, quin dos, & Antifactū sint correlatiua, vt habetur in §. illud *auth. vt exactio instan. do. col. 7. & in Authen. dos data, C. de donation. ante nup.*

17 Sed de iure illud, quod est statutum in vno ex correlatiuis, intelligitur etiam statutum in alio, Bart. & Moderni notant in l. finali, *C. de indict. vidut. toll.* ergo quod dispositum est in dote, intelligitur quoque dispositum in Antifacto, & per consequens verba enunciatiua in vtroque casu probabunt.

18 Secundo sic argui potest. Antifactum, siue donatio propter nuptias, nil aliud est, quā dos ipsius mulieris, notat gloss. *in cap. plerunque. de donationibus inter virum, & vxor. & in cap. ex parte. de foro competenti,* & Doctor. omnes *in Rubrica ff. soluto matrimonio.* ergo quemadmodum hæc verba probant in dote; sic etiam in Antifacto.

Pluribus alijs medijs id confirmat Mar. Anguissol. *cons. suo 152. nu. 3. cum seqq.*

19 Limitatur autē primo principalis ista conclusio, quod scilicet per verba enunciatiua dos probatur, vt non procedat, quando præcipitanter, & ex abrupto fuerunt prolata.

20 Secundo quando agitur de fauore alterius, quam mulieris: in his enim duobus casibus hæc verba non probanr: ita vtrunque docet Mat. Anton. Eugen. *consil. suo 97. nu. 41. & 42. & prius sub num. 37. cum duobus seqq.*

21 Coarctatur tertio, vt non procedat, quoties contingeret principaliter disputari de ipso enunciato, videlicet an hæc dos data fuerit, necne? quia eo casu hæc verba non probarent, ita post multos relatos docet Mascard. *consil. suo 126. num. 62. vol. 1.* & sequutus est etiā Hyppol. Riminald. *consilio suo 31. numero 38. in 1.* Sic quoque Dominus Menochius *consilio suo*

suo 81. *num.* 23. *vol.* 1. addo nouissimè Trentacinquium *d. resolutione* 2. *nu.* 79. vbi tamen hoc duobus modis declarat, vide per eum.

22 Fallit quarto, quoties ista verba prolata essent ab alio, quam ab eo, qui teneretur ad dotem, vel ab alio eo tamen absente, nã tunc dotem non probarent. Secus est autem, si proferens teneretur ipsam dotare, tunc enim dos probaretur ex eis ad fauorem mulieris, cui dos debetur, etiam absentis: ita post alios Riminald. iunior *citato suo consil.* 31. *nu.* 39. *in* 1. vbi ita intelligit intentionem Bartoli *citato consilio* 123. *& text. in d. l.* 2. *C. de do. promiss.*

23 Quinto limitatur, nam ista regula solum probat quoad dotis promissionem, non tamen quoad ipsius solutionem. Ad solutionem enim ipsam probandam alio facto opus est. Sic præcisè post alios Rimin. Iun. *conf.* 31. *num.* 36. *&* 37. *in* 1. & Maluasia *consil.* 126. *num.* 60. *&* 61. *in* 1.

24 Et probatur hæc opinio, & primo per text. *in d. l. si non designata. C. de fal. cau. adiect. leg.* quem superius induximus.

25 Suffragatur secundo, nam ista duo possunt simul stare, videlicet dotẽ fuisse promissam, non tamẽ solutam, vt est tex. *in l.* 1. & ibi gloss. Bal. & Sal. *C. de do. caut. non num.* & gl. *in l. si. in ver. vel promissa C. sol. mat.* ergo licet hæc verba probent promissionem dotis, non tamen sequitur, quòd probent solutionem.

26 Accedit tertio loco doctrina Bart. *in l. qui vxori, de auro, & argento legato*, vbi talia verba profert. Nam sæpe euenit, quod testator relinquit vxori dotem suam, & postea facit eã hæredem, & rogat eam alijs restituere; modo hæredes vxoris volunt ante deducere dotem, certe nõ possunt, nisi probent dotem datam esse per instrumentum, ergo per ista verba dotis solutio non probatur.

27 Contrariam tamen opinionem, quod scilicet dotis solutio probetur etiam per verba enunciatiua, & per consequens detur locus repetitioni; mihi videtur tenere Bart. *præcitato consilio* 123. eum quoque sequitur Ioannes de Amicis *consilio suo* 136. *num.* 5. *in* 1. & omnes supræcitati Doctot.

28 Ego, si inter tantos debeo meam proferre sententiam, arbitror ita distinguendum, aliter enim nõ video; quomodo hæ duæ Doctorum opiniones possint ad cõcordiam redigi.

29 Aut adest, seu præcedit dotale instrumentum matrimonij, & promissionis dotis, & deinde constante matrimonio vir confitetur se recepisse dotem promissam, & tunc talis confessio est eiusmodi naturæ, quod statim præiudicat marito, & eius hæredibus, & in casu restitutionis tenetur eam restituere, nec posset opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, seu dotis etiam infra biennium: ita gl. & Doctor. omnes *in l. in contractibus, §. sed quo niam, C. de do. caut. non numerat.* & ita procedat secunda opinio.

30 Aut non procedit huiusmodi instrumentum dotale, & tũc habet locum prior opinio. Cogita tamen &c.

Adde, quod eandem distinctionem sequi quoque videtur eruditiss. Mascard. *conclusione sua* 567. *num.* 7. *cum sequen. & præcipue sub num.* 9. vbi ampliat, vt talis confessio præiudicet etiã ipsius mariti creditoribus, licet nonnullos contrarium tenentes ibidem deducat.

31 An autem, & quando cõfessio facta à marito dicente se recepisse dotẽ à muliere, probet dotem datam, vel non, omnium exactissimè discutit ex professo Mascard *concl. sua* 362. *per totam.* vide per eum, adeundus quoque D. Ioannes Guliem. Gnidolon. *aduocat.* 11.

QVÆSTIO XXXIII.

An per verba enunciatiua filiatio probetur.

SVMMARIVM.

1 *Filiatio per verba enunciatiua minimè probatur.*
2 *Et est verissima conclusio.*
3 *Ratio, & num.* 4.
5 *Amplia & num.* 6. 7. *&* 8.
9 *Limita primo in Antiquis.*
10 *Ratio, & num.* 11. *&* 12.
13 *Amplia, & num.* 14. *&* 15.
16 *Quod tempus dicatur antiquum, cum agitur de materia filiationis docet Auctor, & num.* 17.
18 *Limitatur secundo contra proferentem, contra enim ipsum per verba enunciatiua filiatio probatur.*
19 *Ratio, & num.* 20.
21 *Declara, & num.* 22.
23 *Amplia, vt magis procedat contra patrem.*
24 *Ratio, & nu.* 25.
26 *Coarctatur tertio quoad inducendum ipsum, qui filius nominatus est, in quasi possessione filiationis, donec de contrario fuerit edoctum.*
27 *Intellige, ac declara, prout ibi.*
28 *Ratio declarationis.*
29 *Limitatur quarto, quando nominatio facta de filio, esset facta in actu, qui magis filio, quam extraneo conueniret, nam tunc probatio induceretur quoad ipsam filiationem per dicta verba enunciatiua, & num.* 30. *&* 31. *ratio ibidem.*
32 *Fallit quinto, quando nominatio ipsa facta de filio per dicta verba esset geminata.*
33 *Ratio.*
34 *Contrarium Mascard. & Petra.*
35 *Et hæc opinio magis placet Auctori, vbi etiam quando contraria opinio posset procedere subnectit.*
36 *Limitatur sexto, concurrentibus alijs adminiculis.*
37 *Coarctatur septimo, quando dicta verba proferuntur filio nominato præsente.*
38 *Ratio.*

 39 *Con-*

39 *Contrarium nonnulli.*
40 *Concilia, & num.41.*
42 *Pulchra quaestio.*
43 *Resoluitur.*
44 *In omnibus illis casibus, in quibus filiatio inducitur, ac per dicta verba probatur, semper auditur quis volens contrarium probare.*
45 *De hac materia videndi plures DD. remissiuè.*

1 AN per verba enunciatiua filiatio probetur, disputari contingit. Et Regulariter non probari responderunt gl. Abbas, & ceteri *in c. feriès. de testibus*, sequuti sunt Iason *in l. ex his verbis num. 2. in fine C. de Test. milit.* Hypp. Riminald. *consil. suo 689. nu. 86. in 6.* & Cl. Decian. *consil. suo 38. num. 20. in 3.* vbi plures concordantes deducit, addo Felin. *in c. per tuas num. 11. extra de probationibus.*

2 Et hæc est verissima conclusio, pro qua adest text. apertus *in l. non nudis C. de probationibus*, vbi Diocletianus, & Maximinianus Imperatores in huiusmodi verba prorumpsere. (Non nudis asseuerationibus, nec ementita professione (licèt vtrique consentiant,) sed matrimonio legitimo concepti, vel adoptione solemni filij ciuili iure patri cõstituũtur.) Ad idem est etiam clarissima decisio *in l. neque professio C. de Testamentis.* vbi Imperatores Valerian. & Gallienus ita loquuti sunt. Neque professio, neque asseueratio nuncupantium filios, qui non sunt, veritati præiudicat.

3 Ratio quoque huiuscemet conclusionis (mea sententia) ea potest esse, quoniam filiatio ex sola nominatione minime probatur, vt pluribus iuribus, & auctoritatibus probat inter alios latissimè Cl. Mascard. *de probationibus conclusione sua 790. nu. 2.*

4 Filiatio enim ortum habet à natura, ideò non potest oriri ex sola nominatione, & maximè facta per verba enũciatiua; sic pulchrè post alios idem Mascard. *præcitata conclusione num. 3.* vbi subdit etiam, quod nominatio facta de filio blandiendi potiùs gratia proferri solet, quam veritatis inducendæ. *ad l. nemo §. 1. ff. de hæredibus instituendis;* & latius vt per eum vnde

5 Amplia huiusmodi conclusionem procedere, etiamsi talis nominatio enunciatiuè facta, & ob aliam causam, quam ad finem probandi filiationem, prolata esset in aliquo instrumento, vel priuilegio, nam ideominus filiatio minimè probaretur. Sic præcisè Mascard. *d. conclusione num. 4.* vbi subdit hoc præcipuè locum habere si proferens talia verba enunciatiua negaret fuisse enunciata animo ostendendi, & probandi filiationem, nã tunc stabitur ipsius assertioni; adducit Feli. & text. *in l. Diuus ff. de in integr. restit.* Hanc eandem sententiam sequutus est quoque post infinitos relatos Asinius *in sua prax. part. 2. §. 1. c. 54. & 55.* vbi tamen subdit eandemmet fallere, quãdo plura instrumenta circa idem similia sunt, intellige tamen quando sunt facta diuersis temporibus, & super factis diuersis; ac etiam à diuersis personis.

6 Amplia secundo, vt eò usque procedat, vt nec etiam inducat aliquam præsumptionem quoad præiudicium tertij. Sic post Iason; Rebuf. Tyraquel. Natt. ac alios docuit præcisè. Clariss. Mascard. *d. conclusione 790. num. 7.* Addo Asinium *in sua prax. part. 2. §. 1. c. 32.* vbi omnium pulcherrimè.

7 Amplia tertio, vt nec ex huiusmodi verbis probetur filiatio ipsa contra ipsum nominãtem, nec per ea illi inferatur aliquod præiudicium, quia solum dicta filiatio probatur inter ipsas partes quoad validitatem, & effectũ illius actus, super quo enunciatio illa emanauit, idque argumento text. *in l. optimam C. de contrahenda, & committenda stipulatione;* vbi si dico: promitto centum Titio, vti seruo Sempronij. Ista verba (vti seruo) probant eundem esse seruum ipsiusmet Sempronij quoad dictum actum stipulationis dũntaxat sustinendum. Sed si postea quæstio moueretur de dominio ipsius Titij, illa cõfessio, vel nominatio in nihilo præiudicaret. Sic eleganter, sed longe latius ampliat, & declarat Clariss. Mascard. *præcitata concl. nu. 8.* addo ego in his præcisis terminis duo iurisprudentiæ luminaria magna D. videlicet Decian. *consil. suo 120. num. 18. in 3.* & per illustr. Equitem Peregrinum *de Fideicommissis art. 43. num. 75.* cuius quidem præcisa verba libuit hic apponere.

(Nota tamen; quod incidens nominatio de filio, vel de consanguineo, quamuis non probet consanguinitatem, & filiationem in alia causa, in qua principaliter de ea re ageretur, etiam inter easdem personas, probat tamen quoad validitatem, & effectum illius actus, super quo enunciatio illa emanauit, & latius vt per eum.) adeundus quoque de hac materia D. Ioannes Baptista Asinius *in sua prax. part. 2. §. 1. cap. 22.*

Fallit autem hæc eadem regula pluribus modis.

9 Et Primo, quando versamur in antiquis, virtute enim antiquitatis filiatio per hæc verba plenè probatur. Sic præcisè post plures relatos Clariss. Mascard. *præcitata conclusione 790. num. 5. & 6.* vbi subdit hanc limitationem veram esse etiam in extraneis, sequuti sunt Monarcha Iuristarum D. Menoch. *de Arbitrar. lib. 2. cent. 1. casu 89. num. 84.* Petra *d. quæst. 11. numero 84.* & Hipp. Riminald. *consil. suo 339. numero 40. cum sequentibus.*

10 Nec sanè mirum: in probatione enim filiationis etiam de recenti sufficit probatio per indicia, vt habetur in c. per tuas. *extra de probationibus.* Quandoquidem ipsamet filiatio est difficilis probationis, quinimmo ferè impossibilis. *ad l. filium ff. de his, qui sunt sui, vel alieni iur.* & tra-

& tradita per Menoch. *d.cas.89. nu. 1.& nu. 11.* ergo vt antiquitas aliquid operetur, dici debet per talia verba enunciatiua probationem induci.

11 Adde, quod cum in factis antiquis non possit haberi per antiquitatem temporis probatio necessaria concludens, ideo admittitur præsumptiua; *ad l.si arbiter ff. de probationibus.*

12 Accedat, nam in quacunque materia verba enunciatiua probant in antiquis; vt post Iason, Decium, ac alios tradit Albens. *cons.83. num.6.* ergo multo magis debent in hoc proposito consanguinitatis probare, quæ de sui natura difficilis est probationis.

13 Hoc idem per supradictas rationes clarè firmauit quoque Antonius Faber *in suo Cod. Fabrian. lib.4. tit.14. definitione 28.* vbi subdit senatum etiam Pedemontium ita censuisse, addo Ioannem Baptistam Asinium *in sua prax. part.2.§.1.cap.25.* vbi subdit aliam esse rationē dicens, quia non præsumitur, vt tandiu ita nominatus fuisset, si filius non esset; adeundus quoque *cap. suo 58.* vbi pulchre.

Amplia vt in hoc casu propter ipsius temporis antiquitatem, & qualitatem facti probetur ipsa filiatio etiam contra tertium. Sic præcisè inter alios Hypp. Riminald. *d. consil. 339.num.40.* & Clariss. Mascard. *conclusione sua 794.numero 11.* vbi plures alios concordantes deducit.

14 Amplia secundò, vt filiatio probetur per verba enunciatiua, quæ in instrumētis factis etiam inter alias personas continentur, quando tamen sumus in antiquis. Sic præcisè Marcabrun. ab Anguil. *consil. suo 24. num.3. cum sequentibus vol. 1.* vbi subdit hoc præcipue verū concurrentibus duobus, vel pluribus instrumentis, in quibus fiat dicta enunciatio: nec sanè mirum, eadem enim non minus probāt, quam communis opinio, & fama, vt dicit ipsemet post alios relatos *præcitato consil. sub nu.5.*

15 Clarum est autem, quod fama probat filiationem, quia est res de facili non probabilis. *ad l.Lucius. de conditionibus, & demonstrationibus,* & ideo sufficiunt indicia, præsumptiones; ac coniecturæ. Latissimè de hoc Mascard. *de probationibus conclus. sua 791.*

16 Aduerte tamen, quod ad huiusmodi antiquitatem inducendam sufficiunt 50. vel 60. anni: istud enim temporis spatiū habetur pro antiquo quoad probandam ipsam filiationē, vt in hac Hyppothesi post Crauet. *de Antiquitatibus.* concludit Albens. *consil. suo 83. num. 14.* Albensem sequutus est D. Mascard. *d. conclusione 791 num. 11. & prius conclusione sua 411. numero 7. & 8.*

17 Quinimo Marcabrun. ab Anguill. *d. consil. suo 24. num.8.* in materia ipsius filiationis docuit spatium 40. annorum esse tempus antiquum, non minus, quam spatium centum annorum in alia re, quæ sit facilis probatu: adducit concordantes Alexandrum, Iason, Socin. ac alios. De Materia huiusce primæ limitationis videndus Clariss. Peregrinus *d. art.43. num.83. & 84.* vbi post plures relatos docet & ipse in antiquis per instrumenta, in quibus reperitur facta mentio enunciatiuè de Titio, puta, filio Sempronij, probari ipsius filiationem etiam quoad alios, & insimul pluralitatem instrumentorum requiri, quæ tamen, vt supra diximus, originem habeant a diuersis, non ab eisdem personis, & latius vt per eum, quem consulas.

18 Limitatur secūdo principaliter supradicta regula contra proferentem aliquem esse filium suum, contra enim ipsum per huiusmodi verba ipsamet filiatio plenè probatur.

19 Nec sanè mirum: Confessio enim regulariter probat contra confitentem *l. cum te C. de Transactionibus,* vbi latè Ias. & Dec. & nulla est maior, & excellentior probatio, quā ea, quæ fit per confessionem partis. *l. generaliter in fine C. de non numerata pecunia.* Hinc Bald. *consil. 354.*

20 *col. 1. vol. 3.* docuit, quod cum adest confessio, ibi est relaxatio omnis probationis: nam confessio præualet cuicunque instrumento, & quibuscunque testium probationibus. Bald. *consil. 192. col. 2. lib. 2. per textum. in l. sed si possessori §. fin. ff. de iureiur.* sequitur Crauet. *consil. 611. num.3. & consil. 171. num.4.* Rol. à Vall. *cons.71. num.40. 41. & 44.* vbi infert, quod Index nō potest eam probationem nullam pronunciare, *& consil. 75. num.23. lib.2.* Cæphal. *consil. 192. nu.8.* ac plurimi alij.

21 Intellige tamen supradictam hanc limitationem, quando huiusmodi verba proferuntur ab eo, qui præsumitur scire iura sanguinis, veluti si sit affinis, & coniunctus; tunc enim verba enunciatiua ab eo prolata probāt aduersus eum, etiamsi principaliter sit cōtentio super consanguinitate, vel super eo, quod sequitur ex eo, sic præcisè inter ceteros Clar. Eques D. Peregrinus *d. art.43. de Fideicommissis num.76.* secus autem erit, si ab alio penitus extraneo fuerint prolata, nam tunc inducetur, contra ipsum probatio duntaxat, seu præsumptio quoad validitatem & effectum illius actus, super quo enunciatio illa emanauit, de qua quidem re paulo superius disseruimus.

Conferunt, quæ aliàs *supra lib.1. q.4. nu. 100.* docuimus, videlicet filiationem non probari etiam inter ipsos enunciantes, quotiescunque hæc verba fuerunt prolata ab eo, qui verisimiliter enunciationem ipsam de filiatione ignorauit.

23 Amplia hoc multò magis procedere quoad præiudicium patris nominantis, nam contra ipsam proculdubio probabitur filiatio ex tali nominatione, & constituetur filius in quasi possessione ipsius filiationis. Sic post Iason, Grat. Natt. ac alios Clariss. D. Mascard. *d. conclus. 790. num. 40. cum seq.*

24 Huius autem rei (ex eiusdem Mascard. sententia) ea potest esse ratio, nam filij nominatio

natio patri plurimum potest afferre præiudicij, cum filijs ipsis alimenta suppeditare cogatur, vt voluere Vlpian. & ceteri I. C. *in l. 1. & tot. tit. ff. de liber. agnosc.* atque filiabus dotem subministrare compellatur, vt rescripsit Imperator Iustinianus *in l. vlt. C. de dotis promissione*, & respondit Martian. I. C. *in l. qui liberos. de ritu Nuptiarum*, postremo ex Caij sententia *in l. inter cetera ff. de liberis, & posthumis.* pater vel instituere, vel præterire tenetur filium, & si secus fecerit, rumpetur illius testamentum. *d. l. inter*
25 *cetera.* Quocirca nullum vnquā adeò vecordem, & exigui ingenij futurum existimandū est, qui ita facilè, & leuiter filium, qui nō sit, potius nominare velit, quam fratrem, aut cōsobrinum, aut aliàs consanguineum, cū maius ex illo, quam ex hoc sit detrimentum passurus. *argumento l. cum de indebito ff. de probationib. cum similibus*, & latius vt per eūdem Mascard. qui *sub tribus numeris sequētibus* hoc sublimitat, vt per eum, quem consulas. De hac eadem ampliatione videndus Ioannes Baptista Asinius *in sua prax. part. 2. §. 1. cap. 37.* vbi post infinitos relatos pulchrè, & latè, *& cap. suo 42.* adeundus quoque C. Patis. *consil. suo 10. nu. 44. & 45. vol. 2.* vbi eleganter.

26 Coarctatur tertio principaliter, vt adeò vera nō sit, quin saltem ex tali nominatione de filio per hæc verba facta onus probandi contrarium transferatur in aduersarium enunciantem, & sic nominatus ipse constituatur in aliquali quasi possessione ipsius filiationis, donec probetur contrarium; sic precise post multos relatos tradidit Clariss. Mascard. *d. conclusione 790. num. 9. cum sequentibus*, vbi etiam an huiusmodi nominatio de necessitate debeat fieri a patre, vel sufficiat, si facta fuerat ab vno parente, de cuius bonis, & hæreditate agatur, licèt non vtriusque parentis nominatio interuenerit, & an intelligatur in filiatione iusta, & licita, videlicet legitima, & naturali, non autem naturali tantum, etiam habeat locum in petitorio, Item an requiratur præsentia ipsius filij ac de pluribus alijs ad rē facientibus latissimè, ac elegantissimè more suo disceptatur, eum consulas. Hoc idē, quod dicta aliqualis præsumptio, per quam transferatur onus probandi in asserentes contrarium, ex supradicta nominatione facta de filio per ista verba enunciatiua absque alio inducatur, docuit etiam Socin. iun. *consil. suo 67. num. 13. & 14. vol. 4.* addo Sichard. *in d. l. non nudis*, vbi pulchrè *in primis numeris*, & videndus *num. 4.* vbi docet, nominatum illum in filium per enunciantem, non esse talem, rectè probari per formam descriptam in l. filium eum definimus *ff. de his, qui sunt sui, vel alien. iur.*

27 Intellige tamen hanc limitationem locū sibi præcipuè vendicare, quando nominatio facta per dicta verba enunciatiua esset facta directe ad hunc effectum in iudicio, secus verò, vbi esset facta extra iudicium incidenter, & propter aliud; etenim tunc voluere DD. indistinctè, quod nil præiudicet. Sic præcisè gl. *in c. per tuas in prima gl. de probationibus*, idem dixit Cyn. *in d. l. non nudis. in 2. quæst. in prin. C. eod. de probationibus*, quo in loco asseruit, quod si confessio sit emissa non animo cōfitendi sed propter aliud, vt si dixerim (fili mi, venias huc, vel vadas illuc) quod tunc nihil prosit illi nominato filio *per d. l. non epistolis C. eod. de probationibus, & l. neque professio C. de Testamentis*; Hoc idem firmat ibi Bald. dum concludit confessionem enunciatiuam non factā cum aliquo ministerio non probare; idem inquit *in d. l. non epistolis*, quod quando huiusmodi verba emissa sunt propter aliud, eis non statur: eandem cōclusionem firmauit quoque inter alios D. Ias. *cons. 102. num. 6. vol. 4.* vbi in eam descendit sententiam per illa verba prolata per aliquē erga alium, dicendo; fili mi, veni huc, vel vadas illuc: non dici nominatum constitutum in quasi possessione; nominatio namque, vel asseueratio filij ad hoc, vt constituat eum in quasi possessione filiationis, non debet esse perfunctoria, sed cum aliqua solemnitate, adeò vt appareat facta cum ministerio; Hæc ferè omnia comprobauit etiam, & sequutus est D. Ludouic. Gozadin. *consil. suo 13. num. 13. & 52.* & Cl. D. Mascard. *d. conclusione 790. num. 27. cum aliquibus sequentibus.* Addo Ioannem Baptistam Asinium *in sua Iudit. prax. part. 2. §. 1. cap. 21. 24. & 38.* & Petram *de Fideicommissis d. quæst. 11. num. 257. cum infinitis sequentibus*, vbi omniū
28 latissime ac elegantissime. Rationem autem huiusce declarationis deducit inter ceteros idem D. Mascard. *d. conclusione num. 32.* Quoniam (inquit) sola nominatio facta de aliquo vti filio magis cōmuniter fit blandiendi causa, non autem iudicandi, & probandi aliquē in filium; neque enim dulciori vocabulo possumus aliquem nominare, quam sub nomine filij, vt respondit Callistrat. *in l. liberorum ff. de Verborum significatione*, & latius vt per eum, quē etiam consulas *sub num. 34. cum aliquibus sequentibus*, vbi quoque supradictam limitationem veram intelligit, quando nominatio de filio facta fuisset principaliter, & propter se, non autem incidenter, & propter aliud; quia eo casu non constitueretur nominatus ipse in dicta quasi possessione ipsius filiationis; & latius vide per eum.

29 Fallit quarto supradicta regula principalis, quando nominatio ipsa esset facta in actu, qui magis filio, quam extraneo conueniret, vt si nominaret illum filium instituendo hæredem suum, & præstaret illi alimenta, vel in actu emancipationis, exhæredationis, vel legitimationis, & alijs id genus, nam hoc casu talis nominatio absque alio probabit filiationem ipsam. Sic præcise post infinitos relatos Cl. Mascard. *d. conclusione 790. num. 45.* & prius Crauet. *consil. 600. num. 3.* & Gozad. *consilio 12. num. 13.* Addo Asinium *in sua prax. part. 2. §. 1. cap. 47.*

cap.47.& 48.necnon 61. vbi pulchrè, & D.Rol. a Vall. *consil.22.num.26. in 3.* & hanc sententiam coadiuuat tex. *in l. quidam cum filium. §.1. de verborum obligationibus,* vbi Paul.I.C.ait exhæredationem, & emancipationem pertinere ad filium, quia hæc sunt, quæ pater solet facere contra ipsum filium.

31 Huic eidem opinioni subscripsit quoque Dec. *in cap.per tuas.num.29.cum duobus sequentibus. de probationibus,* vbi etiam reddit rationem dicens. nam quãdo est facta nominatio in actu filio competenti, nominatus in effectu videtur tractari vt filius, vt latè Aretin. ibidem deducit; clarum est autem, quod ex solo tractatu in quasi possessione filiationis, quis esse dicitur, vt dicunt multi per eundem Decium ibi relati; ego addo nouissimè Clariss. Peregrinum *d.art.43.num.77. & 78.* vbi post infinitos concordantes adductos latissimè insistit, & illustr. præsidem Menoch. *lib.2. de Arbitrar. cent.1.casu 89.num.78.cum duobus sequentibus,* vbi pulchrè; adeundus quoque Petra de Fideic. *d.quæst.11.num.267.cum sequentibus.*

32 Quintò principaliter adsunt nõnulli, qui limitant supradictam regulam minimè procedere, quando nominatio illa de filio facta per verba ennnciatina foret geminata; nam tunc eo magis probaretur filiatio: sic præcisè plurimi relati per Mascard. *d. conclusione 790. numero 46.* addo Surdum *decis.145.num.4.& 13.* Ioannem Baptistam Asinium *in sua prax. Iudic. part.2.§.1.cap.24.* & Menoch. *d.cap.89.num.81.* sequutus est quoque post Riminal.iun. Petra *d. quæst.11.num.308.* addo etiam Rol. a Vall. *d.consil.22.num.27.*

33 Quorum qnidem opinioni mirificè suffragatur, nam verba enunciatiua geminata, siue reiterata plenam fidem faciunt, vt post alios conclusimus supra *lib.1. quæst.4. num.30. & 31.*

34 Contrariæ autem sententiæ adhæsit ipsemet D. Mascard. *d.conclusione 790. sub num.47.* neque enim, inquit ipse, si quis alicui puero dixerit sæpè, & iteratis vicibus, benè venit filius meus; vel fili mi vade illuc, vt vulgo fieri cõsueuit, potest dici; quod ex his probata dicatur filiatio, vel quasi possessio ipsius filiationis. Hanc eandem sententiam sequutus est quoque Petra *d.cap.11.num.276.*

35 Et hæc quidem D. Mascard. ac Petræ opinio mihi videtnr probabilior, nisi tamen nominatio illa esset facta, vel de actu magis filio, quam extraneo conuenienti, vel ab eo, qni præsumeretur scire iura sanguinis, vel esset facta in iudicio per verba principaliter, & propter se prolata, quibus quidem casibus à contraria minimè recedendum dijudicarem.

36 Sextò principaliter coarctatur supradicta regula principalis, vt procedat, nisi alia concurrant adminicula cum ipsis verbis enunciatiuis; eo enim casu de filiatione per iam dicta verba probationem induci post Alex. docuit Petra *d. quæstione 11. numero 287.*

37 Septimò principaliter limitatur, quando
talia verba proferuntur filio nominato præ-
sente; eo enim casu filiatio plenè per dicta
38 verba probari solet: & ratio est: quia si nomi
natio, vel confessio filiationis facta in episto-
la missa tertio probat semiplenè filiationem,
vt notatur in l. fin. *de probationibus,* & tradit Go
zad. *consil.12.num.14.& 19.* quem sequutus est
Asinius *in sua prax.part.2.§.1.c.43.* ergo vt præ-
sentia filij aliquid operetur, resultabit ex
ipsa plena probatio. Sic præcisè Felin. *in cap.*
per tuas num.12.de probationibus; qui id declarat
tribus modis, quos apud eum videre poteris,
sequitur ibidem Aretin. *sub num.19.* Sic etiam
Gozad. *consil.suo 13.num.19. cum sequentibus,* &
Crauet. *consil.600. num.4. in 4.* vbi subdit hoc
procedere, dummodo blandiendi animo fi-
lius minime vocitetur, & dummodo verba
ipsa enunciatiua, nõ sint propter aliud prola-
ta, & perfunctoriè, sed principaliter, & pro-
pter se. Hanc eandem sententiam sequutus
est quoque Asin. *in sua prax. part.2. §.1. cap. 56.*
Ioseph. Mascard. *d.conclusione 790.num.35.* qui
quidem ex sententia Felini *loco supra relato* duo
bus modis sublimitat vt per eum; & nouissi-
mè perillustris eques D.Peregrinus *d. art.43,*
num.72.& 73. vbi latissimè; & hæc est verissi-
ma conclusio.

39 Obseruandum tamen Clariss. D. Menoch. *d.casu 89.num.82.* post Dec. *in d.c.per tuas* & Paleothum *de Noth. & spur.* contrariæ adhæsisse opinioni; ratus est enim ipse prædictam nominationem factam de filio præsente ipso nominato sufficere tantum quoad semiplenam probationem, non autem quoad plenam.

40 Pro conciliatione ita distingue. Aut volumus, quod confessio ista propter præsentiam partis, probet solum inter ipsas partes quantum ad effectum, vt valeat ille actus, super qno verba ipsa enunciatina prolata sunt; aut quod probet indistinctè etiam quoad alios.

41 Si primò, verior est prima sententia Felini, ac sequacium. Si secũdò, procedit illa Menochij. Videndi Dec. *in d. c. per tuas num.38.* Mascard. *d. conclusione 790. num.36.* & Menoch. *præcitato loco num.83.*

42 Sed quid iuris, si nominatus ipse in fillum esset absens tunc temporis, quo dicta verba enunciatiua per ennnciantem proferuntur? probabiturne per ea ad fauorem ipsius nominati absentis dicta filiatio?

43 Anceps quidem est huiusmodi quæstio: Verior tamẽ est opinio negatiua. Sic præcisè post infinitos relatos Petra *d.quæst.11. nu.278.* vbi subdit nominatum debere semper adesse, vel corporaliter, vel per epistolam, quæ idem operatur; vidend. idem Petra *d.quæst.nu. 279.cum tribus sequentibus.*

44 Notandum tamen pro Coronide huius materiæ, & diligenter attẽdendum, vt in omnibus casibus, in quibus filiatio præsumitur, & in-

& inducitur, semper audiatur, quis volens probare contrarium, cum semper debeat esse locus veritati in his, quæ non possunt induci nisi ab ipsa naturali veritate. Sic præcisè inter alios docuit Clariss. D. Mascard. *d. conclus. sua 794. num. fin.*

45 Et hæc satis. Latius de materia vide penes Mascard. *in versic. filiatio per multas conclusiones*, & Asinium *d. part. 2. præcitato §. 1. per totum ferè*, & Perram *quæst. 11. à num. 293. vsque ad 413.* vbi omnium latissimè, quotquot viderim, ac elegantissimè differit. Adeundus quoque C. Paris. *consil. suo 10. vol. 2. per totum.*

Conferunt, quæ scripsimus *in tract. nostro de scriptura priuata lib. 3. quæst. 34. An consanguinitas, vel necessitudo per epistolam probari possit.*

QVÆSTIO XXXIII.

An per verba enunciatiua probetur fraternitas, sororitas, ac alia huiusmodi.

SVMMARIVM.

1 *Filiatio, fraternitas, & sororitas paternizant.*
2 *Fraternitas, & sororitas minimè probatur per verba enunciatiua, & nu. 4.*
3 *Ratio.*
5 *Limita primo, quando cum verbis ipsis enunciatiuis concurrerent alia adminicula.*
6 *Secundo quoad aliqualem præsumptionem, quæ quidem transferat onus probandi in asserentem contrarium.*
7 *Exemplificatur in terminis sororitatis.*
8 *Et in terminis consanguinitatis.*
9 *Item in terminis parentelæ, quæ quidem exemplificatio limitatur in duobus casibus, de quibus & num. 10. & 11.*
12 *An per verba enunciatiua alicuius instrumenti possit consanguinitas ipsa, seu parentela probari? Quæritur.*
13 *Regula sit affirmatiua.*
14 *Amplia, vt id præcipuè procedat in Antiquis.*
15 *Ratio, & num. 16.*
17 *Subamplia, vt id etiam locum habeat in præiudicium tertij.*
18 *Declara, & num. 19.*
20 *De materia consanguinitatis videndi plures DD. remissiuè.*
21 *In dubio quis præsumitur scire quempiam esse fratrem suum, cum sic eum nominat.*

1 Cum filiatio, & fraternitas, seu sororitas paternizare, (vt ita loquar) dicantur, ipsa enim ijsdem modis probari assolet, quibus & ipsa filiatio teste Mascard. *de probationibus conclusione 812. numero 4.*

Contingit hic cõgruo loco dubitare, an quẽadmodum filiatio ipsa per verba enunciatiua regulariter minimè probatur, hoc idem concludendum sit de ipsa fraternitate, seu sororitate?

2 In hac quidem difficultate vtrẽ paucis cõplectar, conclusio pariter sit negatiua. Sic præcisè notatur in d. l. non epistolis, *& in d. l. non nudis C. de probationibus.*

3 Nec sanè mirum; fraternitas enim, & sororitas, quippe quæ & ipsæ à natura ortum habent, sola nominatione, & maximè facta per verba enunciatiua minimè induci possunt.

4 Hanc eandem conclusionem sequutus est quoque inter alios Card. Tusc. *conclusione sua 739. num. 26. in litera C. & num. 27.* vbi ampliat hoc procedere, siue verba enunciatiua sint prolata absente siue præsente parte.

5 Limitatur tamen isthæc conclusio varijs modis, & primo, vt non procedat, quando cũ verbis ipsis enunciatiuis concurrerent adminicula, & aliæ probationes, prout tractatus, quasi possessio, & alia. Sic præcise post Alex. Card. Tusc. *d. conclusione num. 28.*

6 Coarctatur secundo, vt minimè procedat quoad aliqualem præsumptionem quæ quidem transferat onus probandi in asserentem contrarium; ea enim proculdubio ad fauorẽ illius, qui frater nominatus fuit, inducitur, sic præcisè in terminis fraternitatis docuit post plures relatos. Crauet. *consil. 950. num. 6. in 5.* dummodo tamen ista verba propter se prolata appareant: sequutus est Cl. Mascard. *d. conclusione 712. num. 2. & 5.*

7 Sic etiam in terminis sororitatis docuit Petra *de Fideicommissis quæst. 11. num. 624. & 628.* vbi post Alexandrum, exemplificando concludit, quod si Titius, puta, scribat Mæuię sic. soror mea carissima, scias; quod talis frater noster decessit, & ob hanc causam hæreditas eius ad nos pertinet, vnde si tibi placet, venias, & diuidamus eam; quod per illa verba tandiu probatur sororitas, quandiu de contrario doceatur.

8 Hoc idem videmus quoque decisum respectu consanguinitatis, si enim testator in testamento vocet aliquem suum cõsanguineum; probatur proculdubio talis consanguinitas, nisi aduersarius doceat contrarium. Sic præcisè post alios D. Fab. de Anna *consilio suo 88. num. 38.*

9 Idem iuris esse de parentela, seu affinitate, concludit quoque Natta *consil. suo 59. num. 14. in fine.* relatus per Petram *d. quæst. 11. num. 625.* dum inquit, quod si in instrumento diuisionis aliquis nominat eum, cum quo diuidit, filium talis, vel consanguineum suum, probatur inter eos parentela, donec de contrario doceatur.

10 Limitatur tamen id secundũ Raudensem *consil. suo 58. num. 14. in 1.* si de ipsa parentela disputari principaliter postea contingeret, tũc enim minimè probatur.

11 Limi-

11 Limitatur secundo, si materia subiecta non coadiuuaret verba ipsa narratoria, siue enunciatiua, eo enim casu non probatur consanguinitas seu parentela, nisi concurrentibus alijs adminiculis. Sic in puncto Petra *d.quaest.* 11.*num.*624.& Anguill.*consil.*13.*num.*100.

Sed pulchra in proposito consanguinitatis, seu parentelae potest excitari hic quaestio,
12 & est, an per verba enunciatiua alicuius instrumenti possit consanguinitas ipsa, seu parentela probari & pro affirmatiua regulam
13 statuito. Sic praecise post multos relatos D. Mascard. *conclusione sua* 411.*num.*21.

14 Ampliatur ista conclusio, vt multo magis procedat, quando sumus in antiquis. Sic praecisè D. Alba *consil.suo* 83.*num.*3. vbi docet, quod in antiquis probatur consanguinitas, & aliquos esse descendentes tali stipite per verba enunciatiua instrumentorum antiquorum; sequutus est Clariss. Mascard. *d.conclusione* 411.*num.*20.

15 Nec sanè mirum; verba enim enunciatiua instrumentorum probant in quacunque materia in antiquis.

16 Adde, quod consanguinitas ipsa est difficilis probationis. Vbi autem probatio alicuius rei est difficilis de sui natura debet tunc facilius admitti qualiscunq; probatio etiam per probabiles coniecturas, per verba enunciatiua instrumentorum antiquorum, per inditia, & argumenta. Sic in terminis docet eleganter haec omnia post alios adductos D. Alba *consil. praecitato* 83.*num.*6.7.*&* 8. videndus etiam *sub num.*10. vbi docet tempus 56. annorum, & etiam 50. facere rem dici antiquam in materia probandae consanguinitatis, id quod etiam sequutus est Clariss. D. Mascard. *d.conclusione sua* 411.*num.*7.*&* 8. vbi subdit id esse in causa quia non facile potest ab hominibus superstitibus probari actus factus iam annis 56. cum temporibus nostris breuior sit vita hominis, quam fuerit olim; & latius, vt per eum.

17 Subamplia, vt id etiam locum habeat in praeiudicium tertij. Sic post Alexandrum Alba *citato consil.*83.*num.*15.& sequitur Mascard. *d.conclusione* 411.*num.*22.

18 Quod autem supra diximus; videlicet consanguinitatem probari per enunciatiua verba instrumenti, sic velim accipias, vt nō possit confici instrumentum de ipsa consanguinitate simpliciter, & sic per instrumentum non probatur directò, sed bene ex ipso instrumento enunciatiue loquente inducitur aliqua probatio consanguinitatis.

19 Ratio autem est, nam cum notario aliquid attestari non credatur nisi in his, quae potuerunt interuenire, & explicari tempore confecti instrumenti, secundum Bart. *in l.sciendum ff. de verborum significatione,& in auth.si quis in aliquo C.de edendo.* merito non potest fieri instrumentum ad probandum consanguinitatē ipsam, quia consanguinitas formatur à natura, & procedit ex generalibus principijs, vel potest oriri ex solo consensu contrahentium, & minus ex accidentali sermone induci potest, secundum Bal. *in d. l. non epistolis in* 1. *notabil.* Sic praecisè declarat Clariss. Mascard. *d.concl.*411. *num.*23.24.*&* 25. Et haec sufficiant.

20 Latius de materia ipsius consanguinitatis disserit Cl. Mascard. *d.conclusione* 411. vide per eum; videndus quoque D. Fab. de Anna. *d.consil.suo* 88.*num.*12. *cum sequentibus, & praecipuè sub num.*32. vbi docet pro regula, Verba enunciatiua prolata ab eo, qui praesumitur scire iura sanguinis, super consanguinitate, seu paternitate plenè probare: adducit textum *in l.quidam de probationibus*, & plures DD. concordantes.

21 Adde tu, in dubio quem scire praesumi quempiam esse fratrem suum, cum sic eum nominat; vt testatum reliquit Bar. *in l. nemo* §. *qui frater ff. de heredibus instituendis*, & sequutus est Clariss. Mascard. *conclusione* 812.*nu.*7.*& videatur num.*8. vbi docet probari, quod quis sciuerit fratrem suum aliquem esse, si publicè erat notum, vel publica de eo fama erat in vicinia, & latius; vt per eum.

Vide etiam, quae supra *conclusione praecedenti* deduximus, vbi multa ad hanc materiam cōgruentia adinuenies.

QVAESTIO XXXIV.

An verba enunciatiua liberorum fauore disponant.

1 ET disponere textus est apertissimus *in l. vnum ex familia* §. *final.ff. de legat.*2. Sic post alios eques Rugerius *consil.suo* 12. *num.*172.*cum pluribus sequentib. vbi id pluribus similibus comprobat, vol.*1.

2 Et ratio est, quia ipsorum fauore sufficiunt qualiber indicia volūtatis. *l.fin.C.famil.hercisc.* sequitur Bald. *consil.suo* 179.*num.*1.*vol.*4.

QVAESTIO XXXV.

An per verba enunciatiua induci possit donatio inter viuos.

SVMMARIVM.

1 *Donatio inter viuos an inducatur per verba enunciatiua.*
2 *Exemplum.*
3 *Negatiue respondit Auctor.*
4 *Donatio nunquam praesumitur.*
5 *Quinimo vbi alia summi potest interpretatio, & coniectura, quam donationis, illa semper sumitur.*

6 Fa-

6 *Fatuitas potius, quam donatio præsumitur.*
7 *Error potius solet allegari, quam donatio, etiamsi in facto proprio esset.*
8 *Sola voluntate domini neque dominium transfertur in alium, nec etiam amittitur.*
9 *Verba enunciatiua in odiosis minimè disponunt.*
10 *Donatio inter viuos, est odiosa.*
11 *Confessio sine expressione causæ non valeat, nec præiudicat confitenti.*
12 *Ista tamen regula declaratur varijs modis, de quibus & numeris sequentibus vsque in finem.*

1 Quæritur, an per verba enunciatiua donatio inter viuos inducatur?
2 Verbi gratia, inquit Sempronius Mæuio scienter. Cõfiteor hanc domum esse tuã, hanc vestẽ esse in bonis tuis; quæ tamen vere erat ipsiusmet Sempronij; dubitatur inquam, an ex his verbis inducta censeatur donatio?
3 Et non induci, nec inductam dici posse, sentio vna cum Gabr. *consil. suo* 154. *num.* 4. *in* 1. & Petro Barbosa *in repetit. l. si alienam num.* 93. *versic.* 3. *casus ff. sol. matrim.*
4 Et pro hac opinione considero primo regulam illam vulgatissimam, videlicet quòd donatio in dubio nunquam præsumitur *l. cũ de indebito.* §. *fi. ff. de donationibus, l. eleganter.* §. *qui reprobos ff. de Pignor. act. l. si cum aurum. de solutionibus, & l. si Campanus. de operis libert. cum suis concordantibus.*
5 Quinimo vbi alia sumi potest interpretatio, & coniectura, quam donationis, illa sem per sumitur. *d. l. eleganter* §. *Qui reprobos.*
6 Hinc fatuitas potius, quam donatio præsumitur. Bald. *in l. generaliter C. de non numerat. pecun.*
7 Immo error potius solet allegari, quam do natio etiamsi in facto proprio esset, prout de hoc latissimè, & pulcherrimè disserunt Clariss. Menochius *de Arbitr. lib.* 2. *cent.* 1. *cap.* 88. *per totum,* Ioseph. Ludou. *conclus. sua* 9. & Mascard. *conclusione sua* 555.
Si sic est; ergo, &c.
8 Secundo proprius accedendo, considero, quòd nullo pacto in casu nostro potest dici inducta donatio, cum enim nulla nec expressa, nec ficta interuenerit traditio, absque dubio succedit peruulgata illa regula, quòd voluntate sola domini neque dominium transferri potest in alium *ad l. traditionibus.* *C. de Pactis,* neque etiam amitti. *l. si quis* §. *differentia. infra de acquir. possessio.* & per consequens, quòd non possit induci donatio, quæ præsupponit translationem dominij.
9 Tertiò moueor tali ratione. Verba enunciatiua in odiosis minimè disponunt, vt alias diximus.
10 At donatio inter viuos semper est odiosa. Et hinc est, quòd potius præsumitur actus inualidus, quam ipsamet donatio, vt latè Masc. Menoch. & Ludou. *prænotatis locis.* Addo Rol. *consil.* 65. *num.* 14. *in* 4. & Ozasch. *decis.* 132. *num.* 14. ergo, &c.
11 Quarto confert mirabiliter vulgara illa iuris regula, quod confessio sine expressione causæ; veluti, quando quis confitetur se debere centum Mæuio, & non significet ex qua causa, veluti an ex causa mutui, emptionis, vel simili, regulariter non valet, nec probat in præiudicium ipsius confitentis; quam regulam pluribus iuribus, & auctoritatibus omnium elegantissimè firmauit Clar. Mascard. *concl. sua* 345. *num.* 1. ergo.
Latius de hac materia P. Barbosa *in repet. præcitato loco iam alleg.* vide per eum.
12 Aduerte tamen pro Coronide huius materiæ, quòd statur his verbis super meritis in donatione, quando donans potest liberè donare, & ideo non admittitur probatio in con trarium. ita Riminal. Sen. *consil. suo* 616. *num.* 4. *in* 4. nec minus requiritur, quod aliter de ipsis meritis, quam per assertionem ipsius donantis appareat, vt post alios tradit Mascard. *conclusione sua* 561. *num.* 2. vbi de communi.
Aduertendũ secundo principaliter supradictam conclusionẽ minimè procedere, quãdo ex coniecturis posset dignosci confitentẽ ipsum sine causa voluisse donare Mæuio domum illam, quia tunc talis confessio reneret in fauorem ipsius Mæuij etiam absentis. Sic post quam plures concordantes adduxit, docet eleganter Mascard. *d. conclusione* 345. *num.* 46. & 47. vbi etiam se remittit ad Felin. *in cap. si cautio de fide instrumentorum,* vbi quænam sint illæ coniecturæ, ex quibus probetur animus donandi ipsius confitentis; singillatim enumerat; ipsum consulas.
13 Obseruandum tertiò, in hac nostra hypothesi, de qua supra *num.* 2. rectè donationem induci, quando ipsemet Sempronius verba illa (confiteor hanc domum esse tuam) Mæuio in iudicio protulisset, tunc enim etiamsi non sit adiecta causa, valeret ipsa donatio, & huiusmodi confessio adeo probaret, vt domus illa non amplius præsumeretur ipsius Sempronij, donec probaretur contrarium. Sic post infinitos relatos coarctat præcisè D. Mascard. *dicta conclus.* 345. *nu.* 48. & 49. vbi post Felin. rationem adducit dicens, quia, scilicet, ex hac confessione præsumitur, quod ille habuerit rem illam pro derelicta, & ipsius voluerit amittere possessionem.
14 Nota tamen, quod iure meritò dixi (in iudicio) si enim extraiudicialiter verba illa, pro ut nos supponimus, Sempronius protulisset, vtique secus esset, nec aliquod præiudicium sibi per dicta verba gigneretur. Sic eleganter animaduertit idem Mascard. *d. concl. num.* 50. videndus Barbatias *consil.* 69. *in* 2.
15 Notandum quarto, eandemmet regulam principalem minime locum habere, si huiusmodi

modi cōfessio facta à Sempronio ipsi Mæuio geminata fuerit, quia licet fine causa sit, tamen donationem operaretur, talis enim geminatio presupponit animi deliberationem, vt colligere est ex c. si quis iuratus 2. quæst. 3. in gl. in uersic. reiterata; & hoc cautum est etiam in l. si mulier C. ad Velleian.

16 Adde verbum geminatum longe magis operari, quam simplex, prout notatur in capitulo primo, de officio delegat. & Bald. meminit in capitulo primo, de Pace Constant. in uersic. Priuilegia. Sic omnium elegantissimè Mascardus dicta conclusione 345. numero 51. 53. & 54. vbi plura de virtute confessionis geminatæ.

17 Obseruandum quinto principaliter idem iuris esse, quando ipsemet Mæuius, ad cuius fauorem verba illa prolata fuere, concluden ter probare posset, quòd Sempronius sponte ex certa sciētia, & quia sic sibi placuit, verba illa protulisset, nam tunc sibi præiudicarent, & donatio induceretur; sic eleganter post alios D. Mascard. d. conclusione 345. num. 59. & 60. vbi rationem adducit dicens; quia præsumitur talis confessio deliberato animo facta, quæ postea reuocari non potest.

18 Obseruandum postremò regulam prædictam fallere, quando aliqua liberalitas ipsius Mæuij, ad fauorem cuius fit confessio, præcessisset, quia tunc donatio de re illa præsumeretur, ac intelligeretur facta causa remunerandi, vt dixit I. C. in l. si uerò non remunerandi §. Idem Papinianus ff. mandati. Sic præcisè post infinitos relatos docet eleganter Mascard. d. conclusione 345. num. 68.

19 Plura alia ad hanc materiam attinentia vide penes Mascard. præcitata conclusione 345. & conclusione 555. vbi an, & quando donatio regulariter præsumatur, omnium elegantissimè disceptatur. Satis.

QVÆSTIO XXXVII.

An per verba enunciatiua vnio probetur.

SVMMARIVM.

1 *Vnio per uerba enunciatiua minime probatur.*
2 *Ratio.*
3 *Fallit, quotiescunque hæc uerba posita sunt in duobus instrumentis antiquis.*
4 *Ratio.*

1 AN per hæc verba probetur vnio: Conclude pro negatiua. Sic post multos relatos concludit Fab. de Anna consil. suo 44. num. 49. uol. 1.

2 Et ratio est, quia vnio ipsa est odiosa, & ob id strictè interpretāda. Sic post alios idem Anna cit. cons. 44. num. 55. & consil. 66. num. 12. & 35.

3 Fallit ista regula, quotiescunque hæc verba posita sunt in duobus instrumentis Antiquis, nam in hoc casu bene probant vnionem maxime beneficiorum. Sic tenuit Rota Romana teste Puteo lib. 2. decisione 209. & Ver ral. quem refert, & sequitur Mascard. conclus. 1418. num. 12. & 13. inde.

4 Et Ratio est, quia ex diuturnitate temporis vnio præsumitur solemniter facta, cum titulus, & solemnitates præsumantur; ita post alios docet idem Mascard. cit. loco num. 7. & 8. & latius ibi per eum. Satis.

QVÆSTIO XXXVIII.

An excommunicationis sententia lata verbis enunciatiuis à Summo Pontifice valeat, & teneat.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicationis sententia lata a Summo Pontifice uerbis enunciatiuis ualet, quod declara ibidem.*
2 *Ratio.*
3 *Quibus uerbis utatur summus Pontifex, cum excommunicationis sententia homines ferit. Remissiue. uidendi sunt.*

1 AN excommunicationis senten tia lata his verbis teneat? dubitatur, Et conclusive procedendo cōclude vna cum Crauet. de antiquitatibus pag. mihi 45. num. 51. quòd sic, dummodo tamen constet de voluntate ipsius Summi Pontificis, quòd voluerit excommunicare.

2 Ratio est secundum eundem met Crauet. quia duo duntaxat sunt, quæ perficiunt omnes actus, voluntas, scilicet, ac potestas, capit. cum super abbatia. de offic. de leg. & l. Nolle. ubi Bald. ff. de acquirenda hæreditate. Iam adesse voluntatem præsupponimus, de potestate non est, cur dubitemus, ergo, &c.

3 Quibus autem verbis vtatur, & vti soleat, & possit summus Pontifex, cum excommunicationis censura homines ferit, videndus Vgolinus in suo tract. de Censuris tab. 1. §. 6. & in suo tract. de excommunic. maio. cap. 28. per totum, vbi pulchrè, & late.

QVÆSTIO XXXIX.

An stetur Verbis Enunciatiuis peritorum attestantium electionem de ipsorummet personis factam.

1 IN hac difficultate conclude, quòd non, nisi aliter de veritate appareat. Sic post Soc. Iun. Grauet. & alios in terminis Stephanus Gratianus *decisione sua Marchiæ* 147. *numero* 11.

2 In quibus autem casibus dicto peritorum in arte sua sit credendum videndus Mascard. *conclusione sua* 1174.

QVÆSTIO XXXX.

An probetur tractatus per ista verba enunciatiua de alienatione rei ecclesiasticę.

1 REspondetur breuiter pro negatiua. Sic post alios Alexander *consilio* 17. *num.* 6. *in* 4. Vide Anchar. *quæst. fam.* 52. *num.* 8. *lib.* 2.

2 Sic etiam ista verba non sufficiunt ad credendũ, quòd ex causa necessitatis, vel vtilitatis fuerit facta alienatio bonorum ipsius ecclesię. Caualcan. *decis.* 46. *num.* 124. *part.* 1. & 45. *num.* 42. *ead. par.* 1.

QVÆSTIO XXXXI.

An possessio spoliati probetur per verba enunciatiua instrumenti inter alios.

1 COnclude pro negatiua. De hoc adest Pulcherrima decisio Paul. Emil. Verral. *in ordin.* 328. *in secundò*, vide per eum.

QVÆSTIO XLII.

An verba enunciatiua in Priuilegio, vel literis apostolicis inserta probent dignitatem.

1 COnclude pro negatiua. Sic inter ceteros Frãciscus Aretinus *consil. sua* 23. *num.* 7. *cum sequent.* vbi etiam, quando probent, latissimè differit.

2 Pro pleniori autẽ elucidatione huiusce difficultatis, An, & quando verba enunciatiua apposita in priuilegijs, vel rescriptis pontificijs plene disponant, ac probent, rem paucis perstringendo cum Imola *in d. l. ex hac scriptura num.* 8. ac alijs, ita arbitror distinguendum.

3 Aut super his verbis in aliquo rescripto, vel priuilegio prolatis fundatur ipsius Pontificis rescribentis intentio, aut non.

4 Si primo plenissimam ex ipsis probationem induci compertissimum est. *ad notata in clementina* 1. *de priuilegijs in* 6. sequitur Socinus Iun. *in d. l. ex hac scriptura num.* 63. *in fine.* & ante eum Immol. *præcitato num.* 8. qui etiam subdit, quod

5 si de facto ipsius Pontificis tractetur, adeò efficax ex illismet verbis oritur probatio, vt nec contrarium probari directè minimè possit; sin autem de alieno; eousque resultet probatio, donec contrarium probetur; *vt in clem. literis, de probationibus.*

6 Sin autem secundo, nec dispositionẽ aut probationem ex ipsis emanare constat inter omnes. Sic inter alios Immola *præcitato nu.* 8. Socinus Iunior *d. num.* 63. Vide Bar. *in d. l. ex hac scriptura num.* 15. & ibi addentes *in litera B.*

7 De hac eadem materia omnium latissimè, ac elegantissimè differuit D Alexander Trẽtacinquius post hæc edita visus. *Variarum resolutionum lib.* 1. *tit. de Verborum significatione resolutione* 2. *à numero* 7. *vsque ad* 12. *inclusiuè.* eundem consulas.

QVÆSTIO XLIII.

An Verbis Enunciatiuis in rescripto emanatis stetur, & quando.

1 PRo resolutione vide Corneum *cons. suo* 22. *num.* 5. *in* 3.

QVÆSTIO XLIV.

An posita in libris Mercatorum fidem faciant.

1 REspondeo, quòd qualem qualem præsumptionem faciunt, ac inducunt: ita Socin. Senior *consilio suo* 96. *num.* 3. *in* 4.

2 An autem, & quando liber rationum ipsorum Mercatorum probet, latè differit inter ceteros Mascardus *conclusione sua* 976. *in* 1. vide per eum, & nos omnium latissime, ac elegantissimè *in tractat. nostro de scriptura priuata libro quarto capitulo* 21. *cum sequentibus.*

QVÆ-

QVÆSTIO XLV.

An verba enunciatiua probent quoad Emphyteusim.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua minimè probant quoad Emphyteusim. Exemplum ibidem, Et ratio.*
2 *Declaratur, & num. 3.*
4 *Limitatur, & num. 5. & 6.*
7 *Instrumentum inter alios factum an prosit mihi, & an probetur fundus esse Emphyteoticus ex instrumento inter alios celebrato?*
8 *Auctor cum Mandello sentit pro affirmatiua, & num. 25.*
9 *Ponderatur text. in l. desiderium C. deposit.*
10 *Instrumentum publicum dicitur probatio probata, & veritas apparens.*
11 *Et ideo in dubio illi standum est.*
12 *Habens pro se instrumentum dicitur habere intentionem fundatam.*
13 *Instrumentum facit rem notoriam, sicut sententia.*
14 *Illud quod apparet per instrumentum, dicitur certum, & manifestum.*
15 *Quædam opinio Bart. deducitur, quæ est communiter recepta numero 17. Sed tamen contraria est verior num. 26.*
16 *Confessio facta absente parte nil probat. Declaratur num. 27. 28. & 29.*
18 *Enunciatiua verba prolata inter alios, & confessio facta absente parte plenè probat dotem in fauorem mulieris absentis, & vide num. 30.*
19 *Ius speciale in vno casu arguit ius commune in contrarium.*
20 *Notarius debet esse rogatus, ad hoc vt instrumentum ab ipso factum in fauorem producentis probet, & num. 21. & 22.*
23 *Adducitur quædam doctrina Gramatici quæ perpenditur & num. 32. 33. 34. & 35.*
24 *Res inter alios gesta minimè probat quoad eos, qui non interuenerunt.*
Declaratur num. 36. 37. 38. 39. & 40.
31 *Quicquid in instrumento reperitur scriptum, a notario de voluntate, & mandato ipsarum partium præsumitur appositum.*

N Verba enunciatiua probēt quoad emphyteusim? Verbi gratia inquit Sēpronius Mæuio. Dono tibi iura mea directa, quæ habeo in fundo Titiano, vtilia enim iam habes, quia alias ipsum fundū accepisti a Caio in emphyteusim. Hæc enim verba procul dubio sunt enūciatiua, cum ita olim factum nuncietur ad tradita per Menochium post Castren. & Crauet. *consilio suo 147. num. 6. in 2.*

1 Et non probare pro regula firmato. Vide Marcum *decis. sua 615. vol. 1.*

Ratio autem mea sententia, vltra alios, ea potest esse, nam verba enunciatiua nūquam probant, vbi opus est scriptura. Guliel. Redoa. *de Rebus eccles. non alienan. Rub. 30. casu. 8. numero 9.*

Sed in contractu emphyteotico requiritur pro substantia scriptura, glo. & Doct. omnes *in l. 1. C. de iure emphy.* amplissimè Mascard. *conclusione sua 603. per totam.*

Quinimo requiritur publicum instrumentum, latè post alios Clariss. Menoch. *consil. suo 708. num. 2. & 3. in 8.*

2 Declaratur autem regula ista principalis, vt præcipue procedat, vbi principaliter disputari contingeret de ipso enunciato, videlicet, an re vera Mæuius fundum illum a Caio in emphyteusim accepisset necne *ad textum in auth. si quis in aliquo, C. de Eden.*

3 Amplia, vt hoc procedat etiam quoad ipsos enunciantes, quoad eos enim hæc verba minime probarent fundum illum Mæuio fuisse in emphyteusim concessum, si de hoc principaliter inter eos disputari contingeret.

4 Limitatur autem hoc quoad inducendam saltem aliqualem præsumptionem, cui statur non ostenso contrario.

5 Limitatur secundo principaliter, quando essemus in antiquis, & in aliquo instrumento enunciaretur fundum illum Mæuio a Caio datum esse in emphyteusim.

6 Limitatur tertio quoad ipsummet Sempronium enunciantem: contra enim ipsum vtique illa verba probarent.

7 Sed pulchra hic suscitatur quæstio. Celebratur, pone, quoddam instrumentum inter Mæuium, & Pamphylum, & in eo reperitur enunciatiue insertum, me accepisse fundum Titianum a præfato Mæuio in emphyteusim. Dubitatur, inquam, an probetur ille fundus emphyteoticus ob talia verba inserta in illo instrumento inter alios celebrato, & subinde possim ego aliquo temporis tractu ex iam dicta enunciatione iuuari?

8 In huiusmodi difficultate Consultus Mandell. Alben. inter alios respondit pro affirmatiua, vt videre licet ex eius consil. 425. *num. fin.* cuius sentētiæ & ego lubens subscribo. Quinimmo intrepide teneo fundum illū ex hac confessione emphyteoticum plene, ac sufficienter probari.

9 Ad hoc autem afferendum moueor ex notabili tex. *in l. Desiderium, C. deposito* quem etiam alias considerauimus, vbi per instrumentum celebratum inter te, & Titium, in quo continetur, quod ei mutuo dedisti centum, quæ penes te deposueram, plene probatur depositum inter me &c. Sequitur Franc. Cremen. *singulari suo 104.*

10 Secundo loco considero; quod absque difficultate per illa verba inserta in illo publico instrumento probatur fundum illum esse emphyteoticum. Instrumētum enim publicum

dicitur probatio probata, & veritas apparēs: Osaschus *decisione 72. & 117.* Ioseph. Ludou. *decisione Lucæ 54. & Perusina 50.* Gramm. *decis. 45. num. 9. & decis. 103.*

11 Et ideo in dubio illi standum est. Osasch. *decisione 117.* Mar. *quæst. 51.* Verral. *decis. 421. par. 2.*

12 Hinc prouenit, quod habens pro se instrumentum dicatur habere intentionem suam fundatam. Rota Genuen *decis. 122.*

13 Instrumentum enim facit rem notoriam, eadem Rota *decisione 209.* Mar. *quæstione 51. part. 1.* Sicut sententia Vincent. de Franch. *decis. 276. par. 2.*

14 Et illud, quod apparet per instrumentum, dicitur certum, & manifestum: Gramma. *decisione 45. num. 11. & decisione 163.* Rota Genu. *decis. 213.*

15 Obijcitur quædam doctrina Bart. *in L. Admonendi, ff. de iureiurando,* ibi enim Bar. *sub nu. 32.* talem facti speciem decidit. Duo fratres diuiserunt insimul quandam hæreditatem, puta, Mæuij, & in instrumento diuisionis continetur, quod vnus restituit alteri centum, quæ ille mutuo acceperat a Sempronio. Quærit ibi Bart. an illud instrumentum plenam fidem faciat ad fauorem Sempronij? & negatiue resoluit.

16 Rationem autem adducit, quia confessio facta absente parte nihil probat, *l. fin. de interrog. actionib. & l. certū. §. si quis absente, ff. de confess.*

17 Sequutus est hanc decisionem Bart. Curtius Iun. inter alios *in d. l. admonendi, num. 138. cum sequen.* Iacob. Petrus de Ptolomæis *ibidem num. 70.* & de communi attestantur addentes ad eundem Alben. *cit. consil. 425. in litera B.*

Addo Dec. *consilio suo 407. num. 4. & 5.* vbi pro comprobatione opinionis eiusdemmet Bart. duo alia fundamenta deducit, primum tale est.

18 Speciale videtur in dote, quod verba enunciatiua prolata inter alios, & confessio facta absente parte plene probent dotem in fauorem mulieris absentis, vt tradit idem Bart. *consilio suo 123.* cum concordantibus alias deductis.

19 Si speciale est in dote, ergo in contrarium erit ius commune, *l. 1. ad Municipalem,* & per consequens fundus iste non probatur emphyteoticus.

20 Secundo sic arguit. Ad hoc vt instrumentum valeat, & fidem faciat, si proferatur ab aliquo, de necessitate requiritur, quod notarius ab ipsomet producente fuerit rogatus, *§. nos autem, & ibi gl. in authen. de Tabell.* notat Bar. *in authen. si quis in aliquo, nu 8. C. de edendo,* vbi inquit, quod scriptura publici notarij; non facit fidem nisi in eo, de quo rogatus sit a partibus; allegat. d. §. nos autem.

21 At in nostra facti specie Notarius per me minime fuit rogatus, ergo illud instrumentum celebratum inter Mæuium, & Pamphylum nullo modo probabit ad fauorē mei fundum illum Titianum esse emphyteoticum.

23 Adducitur quarto loco quædam doctrina Gramm. *decis. sua 59. nu. 9.* is enim docet, quod si quis fateatur se debitorem aureorum decem, prout in tali instrumento constat: si in eo nō constet de debito, sibi nō nocebit præfata confessio; ergo idem concludendum est in casu nostro, videlicet quod ob illam enunciationem factam in instrumento, quod ego accepi fundum illū in emphyteusim a Sempronio, fundus ille minime probetur emphyteoticus, si aliter non constet.

24 Obijcitur vltimo loco vulgatissimum illud Axioma, quod res inter alios gesta minime probat quoad eos, qui non interuenerunt, *toto titulo Res inter alios gesta. & leg. sæpe, de Reiudicata.*

25 His tamē minime obstantibus a priori sententia, quam etiam sequuti fuimus supra *quæst. 1. numero 17. cum seqq.* recedendum haud arbitror.

Nec officiunt contraria.

26 Ad primum enim Respondetur opinionē contra Bartolum veriorem esse: eam enim sequuti sunt communiter Doctor. *in d. l. desiderium, vbi est text. clariss. C. deposit.* & in specie Baldus, & Salycetus.

Nec officit illa iuris regula per eundem Bart. deducta, videlicet, quod confessio facta absente parte nil probat.

27 Respondetur enim illam regulam fallere, quando confessio principaliter non emanat ad obligandum confitentem alteri, sed tantummodo ad probandum, ex qua probatione absenti acquiratur obligatio. Sic post multos relatos contra opinionem eiusdemmet Bart. *prænotato loco;* limitat præcisè Gabriel. *lib. 1. suarum conclusionum, tit. de Confess. conclus. 1. num. 51.* Sequutus est Mascard. *conclus. sua 347. num. 31. cum quinque sequentibus,* vbi etiam post Curtium docet, quomodo cognoscatur confessio facta ad aliquem obligandum principaliter, & ad aliquid probandum iam factū. Et inquit, vt tunc dicatur confessio ad obligandum principaliter, quando verba confessionis sunt obligatiua de præsenti, quando autem sunt enunciatiua de præterito, dicatur confessio facta principaliter ad aliquid probandum.

28 Sed in casu nostro per illā enunciationem factam in illo instrumento celebrato inter Mæuium, & Pamphylum: Mæuius proferens in nihilo obligatur, sed tantaxat probatur fundum illum Titianum esse emphyteoticum, ergo, &c.

29 Aliter etiam ad hanc eandem regulā fuit responsum in hoc eod. lib *q. 1. num. 22. cum seq.* ad ibi dicta lectorem remitto.

30 Non officit secundo loco primum fundamentum Decij: Respondetur enim negando consequentiam, licet enim confessio facta

cta absente parte plenam probationem inducat ad fauorem mulieris absentis: si causa dotis tractatur, prout etiã post alios cõcludit Mascard. *d.conclus.347.num.95.* Non sequitur propterea, quin eadem quoque regula fallat, prout supra vidimus. Eas enim limitationes ad supradictam regulam post alios deducit idem Mascard. Gabr. & alij.

31 Minus officit secundum: Respondetur enim illum notarium a partibus principalibus fuisse rogatum, quod sat est, & quicquid in instrumento reperitur scriptum, de voluntate, & ex mandato ipsarum partium præsumi ipsummet notarium apposuisse: glo. & Doct. *in l.sciendum versic. solemniter ff. de verb. oblig.* Mascard. *conclus.* 1104. *num.* 1.

32 Nec dicatur, quod illud instrumentum inter illas partes celebratum non probat respectu tertij; respondetur enim id fallum esse ob supradicta, & præcipuè per text. *in d. l. Desiderium.*

Ad traditionem Gramatic. respondetur nos esse in diuersis terminis: ideo enim in casu suo, si non constat de debito, proferenti non nocet illa confessio.

33 Tum quia instrumentum mentionem faciens de alio regulariter non probat, nisi illud instrumentum proferatur, vulgatissimus tex. *in authentica. Si quis in aliquo C. de edendo.* Pulchre post alios Mascard. *conclus. sua* 924. *nu.* 1.

34 cum etiam quia tractatur ibi de obligando proferentem ad soluendum illud, quòd fassus est se debere.

35 In casu autem nostro agitur duntaxat de inducenda probatione, quod ille fundus sit Emphyteoticus, non autem de aliquo obligando; ergo non mirum, si diuersum ius statuitur.

36 Ad vltimum respondetur, quod illa regula procedit, quando ageretur de aliquem obligando, quòd non contingit in casu nostro, vbi solum tractatur de probando fundum illum esse Emphyteoticum.

37 Vel dic, quòd res inter alios gesta simpliciter saltem probat quoad alios, sic inter ceteros Mascard. *conclusione sua* 1273. *num.* 3. *per totũ.*

38 Respondetur & tertio secundum Albens. *consilio suo* 276. *numero* 7. *in secundo*, quòd res inter alios acta non probat quoad tertias personas, pro quibus verisimiliter non fuit facta enuneiatio.

39 Secus autem, si eorum vtilitatem euidenter contineat vsque ab initio, nam tunc probat pro eis, & succedit regula, quòd actio censetur acquiri illis personis, ad quas dirigitur effectus, quamuis non sint expresse nominatæ. *l. fideicommissa §. interdum. de leg. 3. & l. seruo legato §. si testator ff. de leg.* 1.

40 Quæ regula habet etiam locum in contractibus, vt tradit Decius *consil. suo* 407. expresse Bart. *in d. §. interdum, &c.* Et hæc satis.

QVÆSTIO XLVI.

An Verba enunciatiua, quòd aliquis sit in possessione, probent intrusionem in materia attentatorum.

1
Conclusio in hoc casu sit negatiua. Sic præcisè post alios Lancellot. *de Attentatis par. 3. cap. 26. num.* 70. vbi subdit in vna Messanensi Baroniæ coram Do. Oradino 5. Nouembris 1565. ita fuisse decisum; tentum enim fuit ibi, quòd per instrumentum inuestituræ Castri, super cuius Baroniæ lis pendebat, in quo enunciatiuè dicebatur, quòd is, qui petebat inuestituram, erat in possessione dicti Castri, non probatur in-
2 trusio. Quibus autem modis, quem intrusum esse regulariter præsumatur; vidend. Mascar. *conclus. sua* 937. *per totam*; vide per eum.

QVÆSTIO XLVII.

An liber Chronicorum descriptus per verba enunciatiua fidem faciat.

1
Respondeo negatiue. Sic post Felin. docet in terminis Mascard. *conclusione sua* 287. *nu.* 9.
2 Contrarium tamen tenuit post Milleum *in suo repert.* Decian. ac alios Clariss. D. Hector Fel. *allegatione sua nur.* 161. *numero* 8. *part.* 2.
3 Sed a priori sententia minimè recedas;
4 Quam tamen limita, quando essemus in antiquis, & liber ipse esset approbatus; nã tũc fidẽ faceret, ita pulchrè post alios D. Decian. *conf. suo* 21. *num.* 29. *vol.* 3. & hæc satis.
5 An autem ipsarum Chronicarum, & historiarum exemplum regulariter fidem faciat, cum non sit præsentis speculationis, adeundus idem Mascard. *d. conclus.* 287. *per totam*, vbi pulchrè, & Clar. D. Decian. *cons.* 19. *nu.* 80. *in* 3.

QVÆSTIO XLVIII.

An, & quomodo per verba enunciatiua benemerita probentur.

1
Huic difficultati adeo doctè, clarè, & eleganter satisfacit more suo Clarifs. vir, & nunquam satis laudatus D. Mascard. *conclus. sua* 184. vt nil procul dubio addi, aut imminui posse videatur. Ad eũ itaque, ne aliena mihi ascribere videar, & ab eo relata absque vtilitate repetam in præsenti, lectorem beneuolum remitto.

QVAESTIO XLVIII.

An dominium probetur regulariter per verba enunciatiua.

SVMMARIVM.

1 *Per verba enunciatiua, cum non disponant, nec probent, non probatur regulariter dominium.*
2 *Dominium nec probatur per instrumentum. Et praecipuè contra tertium.*
3 *Exemplum.*
4 *Dominium probatur per verba enunciatiua in antiquis.*
5 *Item per instrumentum in Antiquis.*
6 *Dominium probatur in fauorem illius, cuius res illa enunciatur esse, per hæc verba quoad aliqualem præsumptionem, quæ quidem operatur, donec probetur contrarium.*

1 QVæritur an Dominium regulariter per hæc verba probetur. In huiusmodi difficultate, ne lectorem diutius morer, conclusio sit negatiua, cum enim ista verba dispositionem, aut probationem minime inducant, vt superius loco suo abunde docuimus, per eadem quoque dominium nō probari apertè consequitur. Sic præcisè post alios Paris. *consil. suo* 104. *num.* 5. *volum.* 1. Et sequitur Mascard. *conclus. sua* 541. *num.* 2.

2 Adde Dominium ipsum nec etiam probari per instrumentum, prout obseruarunt scribentes *in l. cum res C. de probationibus*; & firmat pro regula Mascard. *conclus. sua* 541.

Et præcipuè quando agitur cōtra tertium, vt subdit idem Mascard. *sub num.* 17.

3 Exemplum autem tale potest esse. Enunciatur in quodam instrumento me a Sempronio conduxisse talem domum suam, certè hoc in casu non probatur per ista verba Sempronium esse dominum prædictæ domus. Sequitur hoc idem ipsemet Mascard. *conclusione sua* 546. *num.* 8. *&* 9.

4 Fallit autem præmissa conclusio in Antiquis in ipsis enim per hæc verba dominium rectè probatur, sic præcisè Paris. *d. consil.* 104. *num.* 48. *&* 116.

5 Et quòd per instrumēta in Antiquis dominium rectè probetur, latè insistit D. Mascard. *d. conclusione* 141. *num.* 12. *cum seq.* vbi quoque qualiter id intelligatur, declarat, & nos tetigimus sup. *lib.... cap.... num...*

6 Coarctatur secundo principaliter quoad aliqualem præsumptionem, quæ in fauorem ipsiusmet Sempronij, donec probetur contrarium, promanat. Sic apertè monuit post Decium, Afflict. & alios idem Mascard. *d. conclusione* 546. *num.* 10. Satis.

QVAESTIO L.

An Verba enunciatiua arbitrorum noceant compromittentibus.

1 RЕspondeo pro negatiua, & maximè, quando arbitrarentur de illis, de quibus disponere minimè possent. Sic præcise docet inter alios P. de Castro *consilio suo centesimo trigesimo nono, numero quarto, in primo.*

QVAESTIO LI.

An vbi iuramentum super verbis enunciatiuis est interpositum, admittatur probatio in contrarium sub prætextu erroris cepti.

SVMMARIVM.

1 *An vbi iuramentum super verbis enunciatiuis est interpositum, admittatur probatio in contrarium necne sub prætextu erroris cepti, digladiantur interpretes.*
2 *Bart. sentit pro negatiua.*
3 *Fundamenta pro hac parte, & numero 4.5.6.7.8.9. & 10.*
11 *Erroneum iuramentum repellere iurantem ab allegatione erroris tradiderunt quamplurimi.*
12 *Paris. & Socinus iunior dissentiunt à Bart. & tuentur affirmatiuam.*
13 *Et hæc opinio placet Auctori.*
14 *Media, quibus fundatur hæc opinio, & num. 15. 16. 17. vsque ad 35. inclusiuè.*
36 *Resoluuntur contraria, & numero 37. 38. vsque in finem.*

1 AN vbi iuramentum super his verbis est interpositum, admittatur probatio in contrarium necnè sub prætextu erroris cepti; non est eadem omnium scribentium sententia.
2 Bart *in d. l. ex hac scriptura sub num.* 12. *de Donationibus*, sentit apertè pro negatiua; adducit gl. *in l. rationes C. de probationibus.*

3 Præterea considerat hoc procedere, non quia erroneum iuramentum liget; sed quia qui iurat, vult valere actū omni meliori modo, quo potest, *iuxta l. cum pater §. filius matrem, de legat.* 2. addo Clariss. Peregrin. *consil. suo* 8. *num.* 44. *in* 1.

4 Suffragatur tertio vulgata illa iuris regula, quod iuramentum semper seruandum est, nisi vergat in dispendium salutis æternæ, *c. cū contingat de iure iurando cum similibus per nos deductis*

5 ctis supra lib. 1. quæstione 3. num. 21. Quarto acce-
dit recepta iuris cõclusio tradita per Clariss.
Mascard. conclusione sua 642. num. 8. & 9. vbi do-
cet pro regula errorem non posse probari
probando rem aliter se habere, quando in-
teruenit iuramentum; & exemplificat in mi-
6 nore; Si enim minor præstito iuramento as-
seruerit se maiorem, nullo modo potest ad-
mitti ad probandum, quod per errorem, &
ignorantiam id asseruit, maxime probando
veritatem esse, se minorem extitisse; adducit
DD. omnes in l. 3. C. si minor se maior. dixer. & Pa-
7 ris. consil. 97. num. 81. vol. 1. & ratio est secundũ
eum, quia emergit præsumptio iuris, & de iu-
re, rem ita sese habere, prout iuratũ fuit, con-
tra quam præsumptionem non admittitur
8 aliqua probatio; Cui rei ex eiusdem senten-
tia & illud fauet, nam quando apponitur iu-
ramentum, præsumitur consulto, & non for-
tuito ad illud accedere; secũdum Alex. Paris.
ac alios, quos ipsemet Mascard. deducit.

9 Quintò confert in simili maximopere,
quod iuramentum habet vim clausulæ, (ex
certa scientia,) quæ similiter impedit posse
allegari errorem l. sed & si quis §. fin. si quis cau-
tion. Bar. in l. si dari. de verborum obligat. Alex. cons.
42. vol. 1. & Dec. in l. in totum omnia num. 4. de re-
gul. iuris.

20 Et ideò dicitur, quod si per maiorem ven-
dentem iuratum fuerit, etiamsi deceptus vl-
tra dimidiam, nec certificatus fuerit de bene-
ficio l. 2. C. de rescindenda venditione, non
poterit allegari error, quamuis aliàs iuris er-
ror nemini in damnis euitandis soleat noce-
re, vt in l. error de iur. & fact. ignor. & hoc propter
iuramentum, ex cuius priuilegio, & virtute
censetur d. legi renunciasse, vt per gl. Bart. &
alios ibi communiter, notatur per scribentes
in cap. pen. de emption. & venditione; infinitos de
hoc concordantes deducit Seraphin. de priui-
leg. iuramenti priuil. 90. nu. 3.

21 Et huic sententiæ, quod erroneũ iuramen-
tum adeò liget iurantem, vt ab allegatio-
ne erroris excludatur, subscripsere omnes in-
frascripti; Paris. d. consilio 97. num. 82. & 83. Ne-
uizan. consil. 50. num. 35. Syluan. consil. 57. nu. 33.
& omnium pulcherrime, & elegantissime
Seraphin. d. priuileg. 90. vbi quoque hanc opi-
nionem ita demum procedere intelligit par-
te opponente, ac protestante, ac etiam ab ad-
missione ipsa ad probandum appellante, &
latiùs vt per eum, quem vt lector beneuolus
consulat; rogatum volo.

12 Non defuere tamen qui in proposita su-
pra difficultate contrariam vti veriorem, ac
æquiorem tutati sunt opinionem; inter cete-
ros autem adsunt C. Parisius in d. l. ex hac scri-
ptura num. 40. & Soc. iun. num. 57.

13 Quorum sententiæ & ego lubens subscri-
bo. Moueor autẽ infrascriptis iuris rationib.

14 Et primò sic. Error potest probari proban-
do rem aliter se habere, & huiusmodi proba-
tio à iure tanquam æqua, & rationabilis ad-
mittitur; notatur in l. cum de indebito §. 1. & 2. C. de
probation. in l. error C. de iur. & fact. ignorant. in l. de
ætate §. qui iusto. de interrogator. actionibus, & in l. si
post diuisionem, vbi Castrens. num. 2. & Ias. nu. 32.
C. eod. de iur. & fact. ignorant.

15 Et iure merito, quia si aliter diceretur, se-
queretur, quod errantes remanerẽt decepti,
cum tamen illis subueniendum sit vulgata l. in
causæ la 2. de Minoribus; & quod magis est sine
consensu obligarentur; immo contra expres-
sam suam voluntatem, cum nihil magis sit
16 hominum consensui contrarium, quam er-
ror; addo l. si per errorem. de iurisdictione omnium
iudic. & l. cum testamentum, iuncta l. non idcirco. C. de
iur. & fact. ignor. addo Clariss. Mascard. d. con-
clusione sua 642. num. 1. & D. Carol. de Grass.
de exceptionibus. exceptione 8. vbi ob supradicta
firmat pro regula; Statutum reijciens omnes
exceptiones non reijcere exceptionem er-
roris.

18 Cum itaque verba enunciatiua ex propria
sui natura non sint apta ad dispositionem in-
ducendam, quia ob causam dispositionis pro
lata minimè censentur ad tradita per nos su-
pra libro 1. quæstione 3. num. 1. iurata tamen di-
sponant, authentica quod obtinet Cod. de probationi-
bus; & nos latè docuimus eadem quæst. 3. nu. 13.
cum multis sequentibus; neque possit iuramen-
tum, si erroneè prolatum sit, efficere, vt tunc
ipsa disponant; veluti post eundem Bart. con-
cludit Socinus iunior in d. l. ex hac scriptura nu-
mero 47. argumento text. in l. 1. in fine Cod. de fals.
causa adiect. legat. & l. fin. qui satisd. cogant. cum si-
milibus.

21 Sequitur concludendum, vt error probe-
tur, & ne obligatio, ac dispositio contra vo-
luntatem iurantis inducatur, contra huius-
modi iuramentum probationem admitten-
dam esse.

22 Secundo mouet me talis ratio; Vbi iura-
mentum metu, ac vi extortum est, absque
dubio nihil operatur, nec obligat. cap. 2. extra
de iureiur. cap. quamuis. extra de pactis, & tamen
aliquo pacto concurrit voluntas, ac consen-
sus ipsius iurantis, quia huiusmodi coacta
voluntas aliquo modo voluntas est. l. si mulier
§. si metu. Quod metus causa, & l. qui ita. in princ. ad
Trebellian.

24 Si sic est; ergo à fortiori minus operabitur,
quando in totum deficit consensus, prout est,
si erroneum fuit; vt ergo probetur error, &
ne obligatio, & dispositio contra volunta-
tem iurantis inducatur, concludendum est,
contra huiusmodi iuramentum probationẽ
fore admittendam.

25 Tertiò suffragatur huiuscemodi conside-
ratio. Quotiescunque iuramentum per cla-
ras, ac indubias probationes redditur falsum;
tunc absque dubio standum est ipsis proba-
tionibus, vt pluribus iuribus, & auctoritati-
bus omnium latissimè, ac elegantissime fir-
mauit

mauit Clariss. Mascard *de probationibus, conclusione sua* 955. *num.* 1. Nec sanè mirum, cum eium iuramentum sit probatio irregularis, debet vtique cedere potentiori probationi, quę post modum superuenit, *ad l. cum de indebito. de probationibus*, & tradit post Decium, & alios idem Mascard. *præcitata conclusione num.* 2.

Si sic est, ergo idem concludendum est in casu nostro, videlicet admitti posse probationem contra iuramentum erroneè prolatum super dictis verbis enunciatiuis.

27 Quartò potest adhuc considerari talis ratio. Iuramentum regulatur semper secundum naturam actus, ac dispositionem verborum, super quibus interponitur, quia intelligitur esse eiusdem naturę cuius est propositio seu dispositio; pulcher est casus in l. fin. Cod. de non numerat. pecunia, vbi exceptio non numeratæ pecuniæ competens intra bienniū nihilominus competit etiamsi super confessione chirographaria iuramentum fuerit interpositum. addo post Dec. & Seraphin. *de priuileg. iurament.* Honded. *consil. suo* 50. *num.* 32. *vol.* 1.

28 Sed in casu nostro iuramentum est interpositum super verbis enunciatiuis, contra quæ regulariter admitti probationem erroris receptissimum est, prout est tex. expressus *in l.* 1. *C. de fals. caus. adiect. leg.* ergo etiamsi super ijs verbis fuerit interpositum iuramentum, probatio ipsius erroris erit admittenda.

29 Accedat etiam, quia si error est in ipso actu, ergo & in iuramento, quia quando vnum dependet ab altero. Sicut iuramentum ab actu; tunc idem dicitur de secundo, quod de primo, vt amplissimè tradit post Calcaneum, & alios Seraphin. *de priuileg. iuramenti priuileg.* 64. *num.* 6. *&* 7.

30 Et dixit idem Calcaneus *in consil.* 17. *num.* 6. *quasi circa finem*, quod vbi renunciatio præsumitur erronea, eodem modo & quietatio; igitur si contra verba enunciatiua admittitur regulariter probatio erroris; ergo illud idem concludendum est; etsi intercesserit ipsum iuramentum.

31 Suadetur sexto, & fortius: nam iuramentum de sui natura minimè procedit, quando non habet illos tres comites, scilicet, iustitiam, iudicium, & veritatem. *cap. animaduertendum* 32. *quæstione* 2. Afflict. *decisione* 80. *numero* 5. *cap. etsi Christus. de iureiurando. cum similibus.*

32 Sed quæ iustitia est, vt quis errans iureiurando obligetur? minus cum Calcaneo *d. consilio* 17. *num.* 8. in ipso errante inest veritas, atque iudicium, scilicet, cōsensus; quia nil tam contrarium veritati, ac consensui, quam error. *l.* 2. *in principio de iudicijs cum concordantibus deductis per* Roland. a Val. *consilio suo* 13. *num.* 2. *vol.* 2.

33 Quinimmo si iuramentum ipsum posset operari contra veritatem, esset iniquitatis vinculum contra sui naturam. *iuxta cap. quanto de iureiurando, & cap. inter corporalia.* 24. *quæstione* 4.

34 Adde quod iuramentum non potest supplere defectum consensus. *vulg. l. fin. C. de non numerat. pecunia*, vbi omnes, & dixit Socinus *in consilio* 40. *num.* 5. *cum duobus seq. volum.* 1. quod iuramentum præstitum per errorē nōn obligat, & ideò ibi concludit, quod si quis promisit cum iuramento illud, quod omni iure erat indebitum, per errorem, quod ad iuramenti obseruantiam minimè tenetur, quia inter alia iuramentum ipsum debet habere iudicium *d. cap. & si Christus de iureiurando, & supra diximus.*

35 (line: "35 gat")

Et hac opinione contra Bart. & alios in huiusmodi difficultate retenta non officiunt contraria.

36 Ad primum enim, & secundum de facili respondetur, dico enim quod procedunt, dūmodo adsit voluntas, & consensus disponendi; eo enim intercedente actus gestus conseruatur omni meliori modo, quo potest, quia sic creditor iurantem voluisse; ex quo constat eum dispositioni cōsensisse; & ita loquitur d. §. filius matrem, vbi testator omnino disponere voluit; & intelligitur glo. deducta per Bart. *in d. l. rationes.*

37 Sed in casu nostro propter errorem cessat consensus, & voluntas disponendi, vt supra dictum est; ergo.

38 Et eodem modo respondetur ad tertium videlicet ad regulam d. cap. cum contingat. Seruari enim debet iuramentum, nisi vergat, &c. dummodo iurans ab initio obligationi, & dispositioni consenserit, quod non cadit in errantem per prædicta; Sic præcisè Parisius, & Socinus iunior *memoratis in locis.*

39 Ad quartum respondetur opinionem Mascard. controuersam admodum esse, & contrariam sententiam veriorem, & æquiorem, esse; & ipsam sequuti sunt Roland. a Vall. inter ceteros *consilio suo* 13. *num.* 30. *cum sequen. volum.* 1. vbi omnium pulcherrimè. & elegantissimè Hypp. Rimnald. *consilio suo* 203. *num.* 102. *cum sequentibus*, vbi latissimè, & prius *consilio suo* 5. *num.* 146. *&* 147. & ante hos Decius *consilio suo* 350. *vol.* 2. Addo eruditiss. Vincent. Mancin. *de iuramento part.* 4. *primo effectu quæstione* 9. *& effect.* 39. vbi plures alios concordantes deducit.

40 Nec officit, quod ipse exemplificat de minore. Respondetur enim illud quidem procedere, quia minor ille iurans voluit obligationi, & dispositioni consentire, quod in errantem minimè cadere adeo notum est, quam quod notissimum.

41 Præterea dico, quod vbi constat de minori ætate, confessio, & assertio maioris ætatis quamuis iurata potest reuocari, & iuramentum non impedit illius reuocationem, quia

42 veritas erroribus gestorum non vitiatur, *l. illicitas.*

citas. §. veritas ff. de officio præsid. & veritas semper valet. semper vincit, & viuit in æternum. *cap. consuetudo 8. distinctione.*

43 Item iuramentum habere debet tres comites veritatem, iudicium, & iustitiam, *d. c. animaduertendum, & d. cap. etsi Christus;* & non debet esse vinculum iniquitatis; vt hæc omnia superius tetigimus.

44 At vbi constat assertionem carere veritate, iam cōstat deficere tres illos comites; ideo iuramento non potest sustineri. Sic post infinitos relatos docet eleganter in his præcisis terminis Clar. Eques D. Peregrinus, *consil. suo 77. numero 27. volum. 1.* & videatur *sub numeris sequentibus*, vbi omnium pulcherrimè de hac materia.

45 Ad quintum respondetur falsum esse quidem, quod Clausula (ex certa scientia) impediat posse allegari errorem, nam immò quando de ipso apparet errore, dictam clausulam nihil operari certum est, ad tradita per Castrens. *consil. suo 196. in principio, volumine secundo,* & DD. omnes *in l. in totum omnia ff. de regulis iuris.*

46 Nec mirum; veritate enim reperta cedit communis opinio, & verisimilitudo veritati. *cap. veritate 8 distinct.* Roman. *consil. 340. num. 9.* facit text. *in §. si quis rem suam instituta de legatis, & in cap. nuper nobis*, vbi gl. & DD. *de Bigamis*, & ipsa veritate nil fortius. *glo. in capitulo primo, in versic. veritas de officio delegat. cum concordantibus.*

47 Et quod talis clausula, (ex certa scientia) non excludat, quominus contrarium probari possit; tradidit post Bald. & Alexandrum, ipsemet Decius, *in d. l. in totum num. 6.* vbi etiam in fine subdit, quod quando cōstat, vel probatur de ignorantia, verba (ex certa scientia) non attenduntur, quia in claris non est opus coniecturis. *§. cum ita. de Verborum obligat.*

Addo post Socinum Solam *in constitutiones Antiquas Sabaudiæ gl. 4. super decreto Rempublicam part. 2. tit. de iure emphyteotico, numero quarto.* Hoc idem docet quoque Roland. à Vall. *consil. suo 49. num. 62. & 63. vol. 1.*

48 Non officit pariter, quòd dicebatur de maiore vendente cum iuramento, licèt enim fuerit deceptus vltra dimidiam, nec certificatus fuerit de beneficio l. 2. *Cod. de rescindenda venditione;* non poterit tamen per eum allegari error, & prout in contrario.

49 Respondetur enim, & primo, quòd prædicta loquuntur in ignorante, non autem in errante, inter quæ duo non est mediocris differentia, vt patet per textum *in l. si me in vacuam. §. 1. de acquirenda possessione;* nam maior est defectus erroris, quam ignorantiæ, cum ignorantia opponatur scientiæ, & error consensui. *l. nihil consensui. in fine de regulis iuris, gl. in Rubrica de iuris, & fact. ignorantia, & glo. in clementina 1. de iudic.* videndus latissimè de hoc Ioannes Bapt. Costa *de iuris, & fact. ignor. inspectione 80.*

50 Secundo, & fortius respondetur maximam in iure esse difficultatem, & a DD. controuersam, vtrum maioris 25. annis iuramentum contractui adhibitum auferat beneficium d. l. 2. Cod. de rescindenda venditione, vt patet ex latissimè scriptis per Clariss. Fachineum *lib. 2. suarum iuris controuers. cap. 17.* vnde non officit. Et hæc sufficiant.

QVÆSTIO LII.

Societas an probetur per verba enunciatiua.

1 IN hac quidem difficultate firma regulam pro negatiua. Sic præcisè post alios Hector Felicius *de Societate capit. 11. num. 13.* sequutus est post Alexandrum, & Guidum Papam Dominus Marcabrunus *consil. 5. num. 49.*

2 Amplia hoc multo magis procedere ex verbis enunciatiuis in scriptura confecta per eum ex socijs prætensis cum extraneo. Sic præcisè post Alexandrum docuit Card. Tusc. *conclusione sua 313. numero decimo tertio in litera S.*

3 Fallit primo isthæc regula, quotiescunque verba ipsa prolata essent propter se, & enunciata societate fuisset ei renunciatum, vel diuisio, quæ supponit communionem ipsam, petita fuisset, tunc enim ex ipsis verbis benè probaretur extitisse per anteà Societatem. Sic eleganter ipsemet Marcabrun. *d. consilio 5. numero 50.* vbi considerat in simili, scripturam, in qua quis declarat vlterius nolle durare Societatem inter eos, probare extitisse societatem.

4 Priuatio enim præsupponit habitum: & latius vt per eum, sequutus est Felicius *d. numero 13.* vbi subdit idem iuris esse, si per enunciantes fuisset consensum alicui ex maioribus suis asserentibus eos esse socios; & latius, vt per eum. Satis.

QVÆ-

QVÆSTIO LIII.

Ex Verbis Enunciatiuis quemadmodum voluntatis intentio colligatur.

1 Discutit hunc articulum omnium latissimè, & ex professò illustr. Card. Mantica *de Coniectur. Vlt. Volunt. lib. 3. tit. 12.* vide per eum. Sat locum denunciasse.

QVÆSTIO LIIII.

Ex verbis enunciatiuis qualis interpretatio in conuentionibus sit accipienda.

1 Pro resolutione videndus Card. Mantica *de Tacitis, & Ambiguis libro secundo, titulo sexto,* vbi ex professo.

Finis Secundi Libri.

DE ENVNCIATIVIS VERBIS TRACTATVS

D. NICOLAI DE PASSERIBVS A IANVA, I. C. PATAVINI.

Liber Tertius.

QVÆSTIO PRIMA.

Verba Enunciatiua propter se prolata an disponant.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua propter se prolata disponunt, ac probant.*
2 *Quinimmo dicuntur vere dispositiua.*
3 *Enunciatiua verba propter se disponunt precipue in vltimis voluntatibus, & num. 4.*
5 *Procedit autem hoc quoad dispositionem inducendã, non autem quoad probationem, & num. 6.*
7 *Ratio.*
8 *Verba enunciatiua propter se in vltimis voluntatibus disponunt duntaxat, quando sunt relata ad oneratum.*
9 *Secus si ad honoratum.*
10 *Ratio diuersitatis.*
11 *Et ista est communis theorica, & num. 33.*
12 *Confirmatur, & num. 13.*
14 *Contra, quod etiam disponant, quando sunt relata ad honoratum.*
15 *Fundamentum, & num. 16. 17. 18. 19. cum seq. vsque ad 24.*
25 *Et ita concludit Auctor.*
26 *Respondetur contrarijs, & num. 27. 28. cum seq. vsque ad 32.*
33 *Verba enunciatiua propter se prolata in vltimis voluntatibus disponunt, quando iuramentum intercedit, etsi relata ad honoratum.*
34 *Hoc tamen procedit, quatenus natura, & vis ipsorum verborum patitur, quod quidem subdeclara, vt ibi.*
35 *Enunciatiua verba propter se præcipuè disponunt, quando sunt geminata, ac temporibus separatis sæpius repetita.*
36 *Prædicta verba plenè probant etiam inter absentes.*
37 *Quod præcipuè procedit, quando sunt geminata.*
38 *Scotus tenet duntaxat semiplenam probationem induci.*
39 *Enunciatiua verba propter se disponunt, etiamsi de enunciato contingat principaliter disputari, dummodo tamen simus inter præsentes.*
40 *Enunciatiua verba propter se probant etiam in factis recentibus.*
41 *Et præcipuè inter ipsos contrahentes.*
42 *Verba enunciatiua propter se non disponunt, quando agitur de præiudicio tertij.*
43 *Item quando sunt prolata circa ea, quæ per defunctum non sunt disponibilia.*
44 *Exemplum ex Bero.*
45 *Item quando in his verbis esset incertitudo respectu personarum, vel respectu quantitatis, vel speciei.*
46 *Ratio.*
47 *Declara.*
48 *Limita.*
49 *Verba enunciatiua propter se non disponunt, quando ironicè, seu adulatoriè sunt prolata.*
50 *Enunciatiua verba propter se nimimè disponunt in actibus inter viuos ex communi.*
51 *Contrarium sentit Auctor. Ratio ibidem.*
52 *Verba enunciatiua propter se non disponunt in actu obligatorio, probant tamen id, quòd important.*
53 *Alias limitationes vide remissiuè per Parisium.*

Vidimus

Vidimus hucusque de verbis Enunciatiuis in genere, nũc ad specialia deueniendo, videndum est de qualibet eorũ specie, & Primo de verbis enũciatiuis principaliter propter se prolatis.

Quæritur ergo, an huiusmodi verba propter se prolata disponant, & probent.

1 Et disponere, ac probare communiter tradiderunt interpretes per illum textum in d. l. ex hac scriptura de donationibus, vbi in specie Parif. sub num. 41. sic etiam Craffet. de Antiquit. tempor. par. 1. cap. 4 nu 55. post alios, quos ibi deducit; idem in suo consil. 564. num. 3. 613. num. 3. in 4. & 832. num. 3. in 5. Anguissol. consil. 119. num. 10. in 1. Florian. in l. Vnum ex familia. §. item Marcbus num. 3. de leg. 2. Scotus consil. 3. num. 15. lib. 1. tom. 2. Pancirol. consil. 131. num. 4. Benicas. in tit. de Actionibus in præfatione num. 229. vbi infinitos deducit, Menoch. de Arbitrar. lib. 2 cent. 5. c. 461. num. 15. & nouissime D. Stortia Oddus consilio suo 64. num. 57. in 1. addo Iason in l. ex his verbis num. 1. C. de testam. milit.

2 Quinimo ista verba dicuntur vere dispositiua vt post Bald. firmat Mandell. Albens. consilio 223. num. 5. & Oddus cit. loco. dispositiua autem verba, quæ sint, & dicantur tradit eleganter Illustris. Card. Tusc. conclusione sua 83. in litera V.

3 Amplia Primo regulam hanc habere locũ præcipuè in vltimis voluntatibus, in ijs enim hæc verba, cum ad finẽ disponendi censeantur à testatore prolata, inducunt dispositionẽ omnino expressam. text. est ad literam in d. l. ex hac scriptura, cuius verba non refero.

5 Sic etiam præcisè tradit Crau. cit. tract. cap. 4. num. 48. Paris. in d. l. ex hac scriptura num. 21. & ibidem Soc. Iun. nu. 43. Mantua. singulari suo 306. Menoch. d. casu 461. num. 18. & nouissime Ioãnes Baptista Schuuartzenthaler in repetitione l. optimam explanatione 86. C. de contrahenda. ante omnes hoc idem tradidit Bart. in d. l. ex hac scriptura num. 7. ff. de donationibus. vbi etiam nonnulla iura, quæ in contrarium obijciuntur, acutè resoluit. Addo nouissimè Ant. Fab. in suo Cod. Fabr. lib. 4. tit. 14. definitione 23. & D. Alex. Trentacinq. variarum resolutionum lib. 1. tit. de verborum significatione resolutione 2. num. 38.

5 Aduertendum est tamen, quod ista ampliatio procedit duntaxat quoad dispositionem inducendam, non autem quoad probationem: licet enim hæc verba plenè disponãt in vltimis voluntatibus, tamen in ijsdem æquè plenè non probant. tex. est apertissimus in d. l. Lucius Titius testa. in 2. §. Quisquis mihi hæres erit il. 2. de legat. 2. quem textum alias induximus.

6 Et sic non habet locum in isto casu regula illa, quòd si hæc verba disponunt, multo magis debent probare argum. l. Publia in fine ff. Deposit.

Et ratio est, quia testatoribus obtemperatur, quoad ab eis disposita, sed non creditur. l. verba. vbi Doct. C. de testam.

8 Obseruandum secundo hanc eandem ampliationem duntaxat procedere, quoties huiusmodi verba prolata à testatore sunt relata ad honoratum, vt ad hæredem, quia dixerit testator: Hæres meus dabit Titio centum. quia tunc disponunt, tex. est secundum Doct. communiter in d. l. ex hac scriptura, in §. etiam hoc modo. & in l. cum eo modo de leg. 1. & in l. vnum ex familia §. vlt. de leg. 2.

9 Secus autem si ad honoratum: Quia tunc per hæc verba non inducitur dispositio; tex. est secundum Bar. in l. generali in principio de vsu, & vsufruct. leg.

10 Et ratio diuersitatis est, quia secundo casu hæc verba videntur prolata gratia adulationis, quo casu nõ disponunt, vt supra diximus.

Et ita concludit Cynus in l. 1. C. de falf. caus. adiect. leg. Bart. in d. l. ex hac scriptura num. 8. & 13. quem sequitur Castrens. ibidem num. 2. addo Trentacinquium d. resolutione 2 num. 42.

11 Pro qua opinione considero ego textum in l. Paulus respondit. ferè in fine. de fideicommissarijs libertatibus, vbi fauore libertatis conceditur, vt hæc verba relata ad honoratum disponant, ergo in contrarium erit ius commune, & regula vniuersalis.

13 Secundo facit videtur tex. in l. Titianus §. ex his verbis de leg. 3. vbi ita legitur (ex his verbis. Curate agros accedere, & ita fiet, vt filius meus filios vestros vobis condonet, fideicommissum peti non posse.) Ecce quia ibi relata sunt ad honoratum, non disponunt.

14 Contrariam tamen opinionem, quòd, scilicet, huiusmodi verba relata etiam ad honoratum in vltimis voluntatibus disponant, defendere alij multi non sunt veriti, & inter ceteros Cuman. in d. leg. ex hac scriptura num. 5. versic. 4. limitatio est. Immola ibidem num. 6. Paris. num. 32. & Soc. Iun. num. 48. versic. Ego tamen teneo. vbi pulcherrimè.

15 Pro hac opinione adducitur primo tex. in l. fideicommissa §. si non esset. versic. fin. de leg. 3. vbi ita scribitur: si quis ita scripserit. (sufficiant tibi vineæ, vel fundus, fideicommissum est; quoniam, &c.) Ecce illa verba sunt enunciatiua, & relata ad honoratum; & nihilominus disponunt, cum constituant fideicommissum.

16 Secundo videtur esse tex. in terminis in l. fi. §. 1. de dol. mal. except. vbi quidam habebat tres nepotes ex filia, legauit cuilibet eorum centum, & dixit sic. (Ignoscite mihi; quia tam parum vobis lego, nam vobis potuissem plus relinquere, sed patre vestro 15. quæ sibi dedi, potuissem recuperare. Item quia omnem meam substantiam ferè ammisi.) modo hæredes testatoris petunt 15. prædicta ab illis nepotibus hæredibus debitoris. Dicitur ibi, quòd repelluntur exceptione doli; cum testator videatur sibi illa 15. remisisse per verba

ba

bā illa dicta in testamento. Ecce ergo, quòd verba enunciatiua relata ad honoratum disponunt.

17 Tertiò accedit, quia iure receptum est, vt non referat, in quem verba testantis dirigantur, sed in quem voluntatis intentio. *l.cum pater §.donationis de leg.2.cum concordantibus*, in vltimis.n.dispositionibus attenditur semper potius voluntas testatoris, quam verba *l.3.§.conditio.de adhimend.legat.* notat gl. *in l.quilibet de hared.instit.* Bar. *in l.cum vnum nu.19.de Fideic.cū concordantib.* ergo in vtroque casu ista verba enunciatiua debent disponere, siue relata sint ad honoratum, siue ad oneratum, tum quia inter vnum casum, & alium solida diuersitatis ratio reddi nequit, tum quia intentio ipsius testatoris deseruit etiam honorato.

18 Quarto arguitur sic. Verba enunciatiua inter viuos relata ad eū, qui honoratur dispo nunt, *l.quidam, & l.Titius, de constituta pecunia.*

19 Fortius ergo in vltimis voluntatibus cum sint fauorabiliores, *l.in testamentis, de reg.iur.*

20 Quinto facit, quod in vltimis voluntatibus, & generaliter in quacunque materia verba debent intelligi cum aliquo effectu operandi, *l.si quando, vbi* Bart. & alij, *de leg.1.* Crauet. *consil.35.num.24.*

21 Immo nec syllaba quidē stare debet otiosa gl. & Bal. *in l.1.ff.de eo quod met.cau.*

22 Et ratio est, quia omnis capienda est interpretatio, vt actus valeat, & sustineatur, *l.quoties, de Rebus dub.*

23 Hinc dicebat Dec. *in l.in testamentis, num.12. C.de milit.testam.* quod præsumptio pro actus validitate est adeo efficax, vt ceteris præualeat, & latissime insistit D.meus Peregr. *de Fideicommissis art.7.nu.17.cum seqq.* ergo, verba ista in omni casu debent dispositionem inducere.

Sexto, ac vltimo admodum conferre videtur tex. adductus per Cuman. *præcit.loco in l.emptor §.ancilla ff.de rei vendicat.* vbi per modū cau sæ emissa verba enunciatiua disponunt, licèt ad honoratum sint directa, et go fortiùs, quādo emittuntur propter se principaliter, prout supponitur in hypothesi nostra.

25 Et hac opinione retenta cōtra Bar. & alios non officiunt contraria.

26 Ad primum enim scilicet ad l.generali. Rēspōdetur vltra Cuma. & Imo *.citato loco,* quod ideo ibi per illa verba non inducitur dispositio, quia ibi erant verba adulatoria prolata potius ad alliciendum legatarium, vt bene viuat cum hærede, quam ad alium finem.

27 Et certum est verba adulatoria dispositionem non inducere, vt plene per Alexandrū *in l.ita stipulatus, la grande, de verbor.obligationibus.* late Stortia Odd *consil.64.num.20.*

28 Vel volumus dicere, quod ibi erant verba Consilij, quæ non disponunt, *l.cum pater, §.modo, de leg.2.*

29 Ad l.Paulus respondeo cum Socino, *nu.48.* quod ibi non adest ius speciale, sed ius commune, & id videtur ex eo tex. probari: præsupponendo, quod illi realiter non fuerint serui, nam tex.ille, si recte aduertas, vult duntaxat aliquod beneficium deberi, & si serui essent, libertatem, quæ est rerum omnium preciosissima *l.libertas, de reg.iur.*

Et sic loquitur conditionaliter per dictionem illam; si quæ nil de sui natura ponit in esse. Pone præterea, quod dixerit testator. Crede mi zoile, quod hæres meus dabit tibi decem, certe ex illo tex. videtur probari, quòd decem debebuntur, & tamen verba sunt ad honoratum directa, & sic hoc non eueniret fauore libertatis, vt dicebatur.

30 Vlterius dico, quod si ibi adesset fauor libertatis, & ideo illa verba disponerent, hoc esset contra textum *in §.ex his verbis, l.Iulianus, de leg.3.* vbi fit mentio de libertate, & nihilominus fauore ipsius libertatis illa verba dispositionem non inducunt.

31 Ad tertium videlicet ad d.§.ex his verbis, possum respondere, quod illa verba sunt verba consilij; dum dicitur ibi, curat. &c. Quæ non disponunt.

32 Aliter respondit Cuman. dicens, quod ibi adest exhortatio futuri euentus, & præterea non disponunt, & sic sublatis contrarijs, remanet opinio contra Bar. defensa, ac propagata.

33 A priori tamen vti communi calculo recepta non est descendendum, quā tamen limita, quando iuramentum intercederet, nam tunc hæc verba etsi ad honoratum relata disponerent, ita Paris. *in d.l.nu.38.vers.3.conclusio.* & Soc.Iun. *num.54. in d.l.ex hac scriptura, & tangit sub nu.48. in fine,* vbi affert tale exemplum, scito Titi clarissime, quod centum duntaxat mihi debes, & ita iuro.

34 Notandum tertio principaliter supradictā primam ampliationem duntaxat intelligi, ac procedere quatenus ipsa enunciatiua verba significant; vltra enim eorundem met naturam, & significationem minimè disponunt. tex. apertissimus *in l.Titia §.Caius ff.de leg.2.* sequitur Bar. *in d.l.ex hac scriptura d.nu.7.* vbi etiā Soc.Iun. *nu.43.* addo Trentacinq *d.resolutione 2.num.44.*

Nota tamen hoc tum demum procedere, nisi de voluntate proferentis aliter constet; nam tunc verba enunciatiua disponent etiā vltra significationem eorum, vt probatur in d.§.Caius; & docet Soc.Iun. *in d.l.ex hac scriptura præcitato num.43. in fine.*

35 Amplia secundo principaliter regulā præcipue locum habere, si verba sint geminata, ac temporibus separatis sæpius repetita, item si iurata, ita Alben. *consilio 508.num.7.in 3.* tangere quoque videtur Verralus. *decis.336.nu.1. part.3.*

36 Amplia tertio regulam habere locum etiā inter absentes, ita Alben. *consilio suo 225.numero 1.in 2.*

37 Id quod magis procedit, quando huiusmodi verba sunt geminata. Sic precisè Anguissol. *consil. 180. num. 14. vol. 1.*

38 Scotus tamen *consil. 3. num. 16. lib. 1. tom. 2.* Inquit hæc verba semiplene duntaxat probare respectu tertij absentis.

39 Amplia quarto regulam habere locum, etiamsi de enunciato contingat principaliter disputari, dummodo tamen simus inter præsentes, idem Alben. *d. consilio num. 2.* post Dec. *cons. 310.* quem ibi deducit, sic etiam post Cæphalum, & Soc. Oddus *consil. 64. nu. 75. in 1.* addo Alexandrum Trentacinquium *variarum resolutionum lib. 1. tit. de Verborum significatione resolutione 2. num. 64. versi. hæc declaratio & ver. 2.*

40 Amplia quinto etiam in factis recentibus, ita post alios Cacheranus *cons. 32. num. 45. in 1.* qui adducit textum *in d. l. ex hac scriptura, de Donatio.* addo Trentacinquium post hæc edita vitium *consil. suo 5. num. 7. vol. 2.* vbi concordantes adducit Bar. *in l. ex hac scriptura. de donationibus,* & Corneum *consil. 269. col. 2. nu 3.*

41 Amplia sexto præcipuè locum habere inter ipsos contrahentes, ita Anguissol. *cons. 180. num. 13. vol. 1.* ita notatur in l. optimam *C. de cōtrah. stipul.*

Limitatur autem hęc eadem regula pluribus modis.

42 Et primo, vt non procedat, quando agitur de præiudicio tertij. Bart. *in d. l. ex hac scriptura, num. 7.* Tex. est ad literam *in l. 1. C. arbitr. tutel. & in l. verba C. de Testã.* sequitur Clarus. Trentacinq. *d. resolutione 2. num. 39.*

43 Secundo quoties hæc verba emissa sunt circa ea, quæ per defunctum non sunt disponibilia, ita Bar. *in d. l. num. 10.* & Cuman. *nu. 5.* *notatur in l. cum pater § filio, de leg. 2. & in l. 1. C. arbitr. tutel.* Oddus a contrario *d. consil. 64. num. 58.* addo Trentacinquium *d. resolutione 2. num. 43.*

44 Exemplum affert Berous *consil. sua 170. nu. 3. lib. 2.* cum dixit non probari esse clericum eũ, qui talis fuit enunciatiuis verbis appellatus, cum ab enunciantis potestate hoc non pendeat.

45 Limitatur tertio regulam istam non procedere, quando in his verbis esset incertitudo respectu personarum, vel respectu quantitatis vel speciei, nam tunc ista verba non disponunt.

46 Si enim sola incertitudo vitiat dispositionem ex his, quæ habentur in l. si ita stipulatus, *in prin. de verb. oblig.* multo magis in casu nostro, vbi non solum adest incertitudo, quæ sola, vt dixi, vitiaret, sed defectus etiam verborum dispositiuorum, & de his tribus extant decisiones apertissimæ, prout videre est penes Parisium *in d. l. ex hac scriptura, num. 17. 18. & 36.*

47 Notandum est tamen, quod ista limitatio locum duntaxat habet quoad obligandum, sed non quoad liberandum, quia tunc incertitudo minime vitiaret, Text. sunt clariss. *in l. emptor, § Lucius, ff. de pactis. & in l. & vno, de Acceptilat.* sequitur Paris. *in d. l. num. 41.*

48 Secundo obseruandum est, quod ista limitatio non procedit fauore dotis, *l. cum post, § gener. de iure dotium,* fauore viæ reficiendę, *vt in l. quidam in testamento, de leg. 2.* & fauore alimentorum, *l. si cui annuum, de leg. annuis.* Quicquid dixerint multi *in l. 1. ff. soluto matrim.*

49 Fallit quarto supradicta regula, quando hæc verba ironice fuissent prolata, seu adulatorie, ita notatur in *l. 2. C. de fals. caus. adiect. legato.* sequitur Paris. *ibidem numero 41. versic. 4.* addo Trentacinquium *d. resolutione 2. num. 40.*

50 Fallit quinto in actibus inter viuos, in quibus hæc verba minime disponunt, sic præcise Florianus *in l. serui electione, num. 15. de leg. 1.*

51 De qua tamen fallentia valde dubito, nullam enim solidam diuersitatis rationem inuenio, ob quam hæc verba disponant in vltimis voluntatibus, non autem in contractib.

52 Coarctatur sexto, vt regula non procedat, quando hæc verba emissa sunt in actu obligatorio, quia eo casu non disponunt, probant tamen id quod important. ita Socinus, qui vtrunque dictum declarat *in d. l. ex hac scriptura, num. 67.* ad eum breuitatis causa lectorem remitto.

53 Alias limitationes deducit Paris. *in d. l. ex hac scriptura, num. 27. & 28. & melius sub num. 41.* ipsum omnino consulito. videndus quoque D. Trentacinq. *d. resolutione 2. num. 41. 45. & 46.*

QVÆSTIO II.

Intellectus varij ad l. ex hac scriptura. ff. de Donationibus. afferuntur; & quisnam verior existat, enucleatur.

SVMMARIVM.

1 *Verba legis.*
2 *Primus intellectus est aliquorum asserentium per verba dictæ legis donationem causa mortis induci.*
3 *Eorum fundamentum, & nu. 4.*
5 *Reprobatur per Auctorem.*
6 *Idque multis medijs, de quibus & num. 7. 8. 9. 10. & 11.*
12 *Soluitur contrarium multipliciter, & num. 13. 14. 15. & 16.*
17 *Secundus est sensus aliorum opinantium, quod verba illius scripturæ, de qua in d. l. inducant legatum, vel fideicommissum.*
18 *Et est communis.*
19 *Fundamentum huius opinionis, & nu. 20.*
21 *Damnatur per Auctorem.*
22 *Media & nu. 23. 24. 25. & 26.*
27 *Soluitur contrarium & nu. 28. 29. 30. & 31.*
32 *Tertius est intellectus aliquorum asserentium dispositionem d. legis intelligendam esse generaliter, & prout ibi.*

33 Sed

33 *Sed reprobatur ratio ibidem.*
34 *Quartus est sensus aliorum asserentium dominium, de quo in ipsa lege, ad libertos illos iure donationis inter viuos pertinere.*
35 *Et hic per Auctorem approbatur.*
36 *Corroboraturque triplici iuris fundamento, de quibus & num. 37. 38. cum sequenti. vsq; ad 56. inclusiue.*
57 *Duo opponuntur per Bart. contra hunc intellectum, de quibus & num. 58. 59. 60. & 61.*
62 *Auctor autem ab eo minimè recedendum diiudicat.*
63 *Et Contraria resoluit, & num. 64. 65. & 66.*

Ed antequam finis huic verborum enunciatiuorum propter se speciei, seu materiæ imponatur; de intellectu ipsius legis ex hac scriptura, in qua propriè de ipsismet verbis sic prolatis differitur; differendum est.

Varij intellectus ad hanc legem a scribentibus traditi reperiuntur.

Verba legis.

1 Ex hac scriptura; Sciant hæredes mei me vestem meã vniuersam, ac res ceteras, quascunque in diem mortis meæ mecum habui, illi, & illi libertis meis viuum donasse: dominiũ ad libertos benigna interpretatione pertinere dicimus.

2 Primus intellectus fuit aliquorum asserentium per dicta verba donationem causa mortis indu-

3 Quorum quidem sensus tali potest fulciri ratione.

Vbicunque in aliqua donatione fit mentio mortis, absque alio causa mortis donatio inducitur, gl. est, quam ibi sequitur Bart. *in l. seia. de dot. praleg. & videtur probari in l. senatus §. mortis causa. eod. de Donat. caus. mortis.*

4 Sed in ista scriptura fit mentio mortis; cum dicatur: Quas in diem mortis meę mecum habui, ergo, &c.

5 Verum hæc expositio mihi à veritate quã maximè abhorrere videtur Moueor infrascriptis iuris rationibus, & Primo sic arguo.

6 Donatio causa mortis sine dubio requirit pręsentiã partis. *l. inter mortis ff. de donat. causa mort.*

Sed hic non ponitur, quod intercesserit partis præsentia, ergo.

7 Secundo accedit talis ratio. In donatione causa mortis inducẽda proculdubio inspecto tempore huius legis requiritur traditio, aut saltem stipulatio: tex. vulgatissimus *in d. l. inter mortis, in princ. iuncta l. mortis causa donatio, & l. senatus §. fin. ff. eod.*

8 Sed hic neutrum ponitur intercessisse; quinimmo vllo pacto potest asseuerari, quod ibi intercesserit ipsa traditio, cum donatio sit facta de ijs rebus, quæ apud donantem reperiẽtur tempore mortis, & sic opus sit, vt prius ille moriatur, antequam sciamus, in quibus rebus ipsa facta sit. ergo.

9 Tertio suffragatur talis cõsideratio. Ad hoc, vt donatio causa mortis inducatur, de necessitate requiritur, quod verba ad ipsum donatarium dirigantur, non autem ad alium. Sic communiter notatur *in d. l. inter mortis.* ibi. (nã mortis causa donatur, ꝙ pręsens præsẽti dat.)

10 Sed in casu nostro verba sunt directa ad hęredes, nõ autẽ ad libertos donatarios. ergo: & sic arguit præcisè Cuman. *in hac lege num. 1.*

11 Et in specie, quod quando in ipsa donatione est expresse facta mentio de hęredibus: nõ censeatur inducta donatio causa mortis, sed benè inter viuos, firmarunt quam plurimi; quos pulchro ordine refert, & sequitur Mascard. *conclusione sua 562. num. 41.*

12 Non officit modo contrarium; ad ipsum enim multipliciter respondeo.

13 Et Primo dico, quod sæpe fit mẽtio mortis, & tamen nõ est donatio causa mortis. *l. vbi ita. donatur. ff. eod. de donat. causa mortis; l. cũ maritus. §. Titius. ff. de pact. dotal.* & declarat Bar. *in l. quę dotis solut. matrim.* vide Mascard. *d. concl. 562. num. 23.*

14 Præterea & melius respondeo, quod argumentum procedit, quando mentio mortis respicit ipsam donationẽ, quod non est in casu huius legis; in qua duntaxat respicit res donatas, videlicet, vt sciamus; quæ sint donatæ.

15 Respondetur tertio, quod ad hoc, vt possit dici facta donatio causa mortis, debent interuenisse ad minus quinque testes, & non pauciores, quia tũc licet esset facta mẽtio mortis, præsumeretur tamen inter viuos; vt actus valeat; sic post Alex. Soc. Iun. & alios declarat eleganter Mascard. *d. conclus. 562. num. 37.*

Sed hic nullum est verbum, quod dicti testes interuenerint; ergo &c.

16 Vlterius potest responderi, quod ad hoc vt possit dici facta donatio ipsa causa mortis, nõ sufficit simpliciter esse factã mentionẽ mortis; sed duo copulatiuè requiruntur, videlicet; quod in ipsa donatione sit facta mentio mortis, & quod ipsa sit collata in tempus mortis. Sic post Sigismund. Loffred. Clar. & alios Mascard *d. conclus. 562. num. 42.*

Sed hic nullum verbum, quod ista duo cõpulatiuè intercedant, ergo, &c.

17 Secundus fuit intellectus aliorum opinantium, quod verba illius scripturæ inducant legatum, vel fideicommissum, & quod per consequens per viam legati, vel fideicommissi dicatur iste defunctus disposuisse.

18 Et iste fuit intellectus Bar *in d. l. nu. 1.* ab omnibus communiter approbatus; eum sequitur Immola *ibidem num. 1.* Cuman. *num. 2.* Parisi. *nu. 12. versic. 2. intellectus.*

19 Fundamentum præcipuum est, quòd hic supponitur dominium illarum rerum donatarũ esse penes illos libertos, de quib. in text; quod solum videtur legato, aut fideicõmisso cõuenire, cũ per talem dispositionẽ dominiũ recta via trãseat in legatariũ sine traditione, vt in d. l. tradunt communiter scribentes.

20 Nec obstat, quod verba sonent in donationem, & non in legatũ, quia cum de ipsa donatione non constet, lex interpretatur talia verba in vim legati. *argumento tex. in l. si donatio. vbi pulcher tex. C. eod. in l. 1. C. de fals. caus. adiect. leg. in l. Lutius §. quisquis & l. 2. de legat. 2. & l. Lutius §. 1. de legat. 3. cum concordantibus.*

21 Sed hęc opinio improbatur de facili, idque infrascriptis iuris rationibus.

22 Et Primo sic. Regula est vulgatissima, quod licet aliàs verba possint importare fideicommissum, illud tamen non inducatur, nisi ex mente fuerint à defuncto prolata *l. ex verbis C. de donationibus inter vir. & vxor.*

23 Sed mens proferentis isto casu non videtur legare, sed solum fateri se donasse, ergo legatum non debet induci.

24 Secundò sic arguo. Verba enunciatiua, quando disponunt, solũ disponunt, in quantum ipsa sonant; vt patet ex l. ex his verbis C. de testamento milit. & ex l. 2. C. de necessar. ser. hæred. instit. ex l. qui volebat ff. de hæred. instit. & ex l. in testamento militis de manumiss. test. cum concordantib.

25 Sed verba illa non sonant legatum, vel fideicommissum, vt vnicuique videre licet; ergo.

26 Adde, quod secundum horum intellectum lex ista non conuenit sub isto titulo, sed sub titulo legatorum poni debuisset *argumento l. Imperatores. de in diem addictione.*

27 Non officit modo consideratio ex aduerso deducta. Respondetur enim & primo, quod dum in ipsa lege dicitur, quod dominiũ pertinet ad libertos; non intelligo, quod ob id in eos ipsum sit translatum, nisi fuisset facta traditio; sed quod eis dicitur debitum, & eorum fieri potest, & debet; Nam etiam tunc potest
28 dici quid ad nos pertinere, quãdo nobis debetur, & nostrum fieri potest. *l. verbum illud pertinere in fine de Verborum significatione.*

29 Præterea potest responderi admodum dubitabilem esse conclusionem illam, quod dominium recta via transeat in legatarium absque traditione, maximè, quando legatum est tacitum, vt patet ex traditis præcipuè a Soc. Iun. *in hac lege sub num. 8. cum seq.*

30 Quinimmo contrariam opinionem veriorem esse contendunt Bart. & reliqui ferè scribentes *in l. 1. ff. de leg. 1.* Vnde non officit.

31 Non officiunt quoque d. l. si donatio C. eod. d. l. 1. C. de fals. causa adiect. leg. cum illis concordantibus superius deductis; Optimè enim resoluuntur, ac enucleantur per Soc. Iunior. *in hac eadem l. sub num. 23.* vide per eum.

31 Tertius adducitur intellectus, & est aliquorum asserentium dispositionem d. legis intelligendam esse generaliter, videlicet non restringendo eam ad donationem, vel ad legatum, sed generaliter intelligendo, scilicet quod ex tali scriptura dominium illarum rerum donatarum transeat absque alio in ipsos libertos donatarios.

33 Sed de facili istorũ sensus damnari potest. Obstat enim mirificè regula illa vulgatissima, quod confessio parte absente facta non præiudicat confitenti, nec probat. *l. certum. §. si quis absente de confessis*; de qua regula omniũ latissimè, ac elegantissimè differt Mascard. *conclusione sua 347.* & D. Vincentius Mancin. *in suo eleganti tractat. de Confessione cap.* .... vide per eos.

34 Quarta, & vltima est expositio aliquorum asserentium dominium, de quo in hac lege, non iure legati, aut donationis causa mortis, sed benè donationis inter viuos ad libertos illos pertinere.

35 Quorum sensus & mihi satis applaudit.

36 Moueor autem pro ipsius corroboratione triplici iuris fundamento.

37 Primum tale est. Quælibet lex sine dubio est intelligenda secundum Rubricã, sub qua posita, & situata est, *l. 1. ff. si cert. pet. d. imperator. de in diem addictione. & c. cum monasterium, vbi Canonistæ omnes. de electione.*

38 Hinc meritò scripsit Iustinian. *in prohemio digestorum l. & in l. Tanta C. de veter. iur. enucleando.* leges omnes fuisse sub suis congruis titulis positas, ac situatas.

39 At lex nostra est situata sub Rubrica de Donationibus, vt patet, ergo satis clarè colligitur eam intelligendam esse de donatione mera inter viuos, non autem de ea, quæ fit causa mortis, vel prouenit ex legato.

40 Donatio enim propriè intelligitur de donatione inter viuos, non de alia. *l. 1. de Donat.*

41 Secundo propius accedendo, & verborum seriem in hac lege positorum considerando sic arguo, Talia semper sunt subiecta, qualia prædicata demonstrant. *l. qui vinum. de vino, trit. & ol. leg.* Iacob de Arena. Bart. & alij. *in l. 3. de fund. instruct. & in l. 1. §. si quis sub conditione. Vt legatorum nomine caueatur*; & talis est enunciati
42 dispositio, quale est enũciatum ipsum *ad tex. in l. ex his verbis C. de testamento milit. in l. 2. C. de necessarijs hæred. instituendis & in l. testamento militis. de manumiss. testamento.*

43 At Prædicatum, & enunciatum in hac lege nihil aliud est, quam donum a viuente sine mortis cogitatione factum, ibi (me viuum donasse,) quo verba tempus præteritum salutis suæ demonstrant, quemadmodũ in simili
44 verba hæc (Habuisse, & recepisse dotem) à marito prolata intelliguntur tempore confecti instrumenti, vt confessio facta ad fauorem partis valeat. Bart. *in l. post dotem quæst. 1. solut. matrim.* Alciat. *præsumptione 35. num. 7.*

45 Quare idem est, ac si dixisset testator. Sciãt hæredes mei me donasse inter viuos, quo casu non donatio causa mortis, sed inter viuos donatio esset. Bart. *in l. vltima num. 11. C. de pactis.* Alexand. *consilio 14. numero tertio, in primo, & consilio 78. numero 2. volum. 4.* & Ias. *in l. qua dotis numero 30. ff. solut. matrim.* cum concordantibus, quos singillatum refert, ac sequitur

Claris.

Clarifs. Menoch. *de præsumptionibus lib. 3. præsum pt. one 35. num. 2.*

45 Ergo ex verbis claris ipsius legis optimè probatur eius subiectum intelligendum esse de donatione inter viuos, non autem de legato, aut donatione causa mortis.

Tertiò sumpta occasione ex illis verbis (Benigna interpretatione) de quibus in text. Sic arguo.

47 Benignior interpretatio sine dubio est illa, quę facit actum valere eo modo, quo melius, & efficacius valet, quando multis modis valere potest. Bal. *in c. quia verisimile. de præsumptionibus, & in cap. 1. de Controuers. inter masc. & femin. argumento l. domus de seruitutibus vrbanorum prædiorum.* Calcaneus *consil. 11. col. 3.* Crauet. *consil. 318. num. 4.* ac plures alij.

48 Hinc fit, vt si quis ex compromisso fuerit electus arbiter, vel arbitrator, & in suo laudo, & arbitrio dixerit. Nos Arbiter, atque Arbitrator; huiusmodi arbitrium ex benigna interpretatione ab eo pręsumitur latum tanquam ab arbitro. vt magis efficax sit; pulchrè Ludouicus Rodolphin. *libro 2. quæst. sua 38.*

49 Et in simili concludit Crauet. *in consilio 284. num. 5. versi. 5. Respondeo, & in consil. 322. colum. 4. in principio*, quod in conferendis beneficijs a cōferente præsumitur semper electus is modus, quo melius, ac efficacius sua collatio valere, ac sustineri potest. Sic etiam Alex. *consil. 8. colum. 4. versic. nec etiam probatur lib. 3.* conclu-

50 dit, quod is, qui ex dupplici iure possidere potuit, præsumitur possedisse ex titulo magis efficaci, sequitur Crauet. *consil. 322. num. 3. versic. rursus non obstat.*

51 At efficacior proculdubio est titulus donationis inter viuos ipso legato, aut donatione causa mortis. (supposito etiam gratia disputandi, quod ista lex possit & in ipsis veri-

52 ficari.) Legatum enim & donatio causa mortis possunt ad libitum, cum sint species vltimarum voluntatum, reuocari. *l. 3. cum l. seq. de adhimend. legat. §. 1. instituta de Donation. & l. non omnis ff. si cert. petatur.*

53 Donatio autem inter viuos est de sui natura irreuocabilis. *§. aliæ. instit. de Donationibus, &*

54 *l. penult. de Donationibus, quæ sub modo;* Quod procedit etiamsi facta sit in testamento. Sic post Roman. Afflict. & alios Tyraquel. *de legibus Connubial. gl. 3. num. 95.* quod de sui natura est

55 reuocabile. ad tradita per DD. *in l. cum quis decedens §. Codicillis. de leg. 3.*

56 Ergo ex benigna interpretatione dominiū rerum, de quibus in text. spectat ad libertos iure donationis inter viuos, non autem iure legati, aut donationis causa mortis.

57 Sed duo contra huiusmodi intellectum, qui mihi videntur verissimus, adducuntur a Bart. *in hac lege præcitato num. 1.*

58 Primum autem tale est. Nemini dubium est, quod donatio inter viuos dicitur, & est contractus. *iuribus vulgatis.*

59 Sed in Contractibus dominium non transit absque traditione. *l. si quis argentum §. pen. C. eod.* nisi in Ecclesiam. *vt C. de sacrosanct. ecclesi. l. vltima.* Hic autem non ponitur traditionem intercessisse, ergo.

60 Alterum, quod opponitur, tale est. Absenti donari non potest. *l. absenti ff. eod.* sed in casu

61 huius legis liberti donatarij erant absentes. ergo.

62 Verum hisce duobus obiectis minimè obstantibus ab ipso intellectu; quem etiam pręcisè sequitur Soc. Iun. *in hac lege num. 23.* nullo pacto recedendum dijudico.

63 Non officit primum; ad ipsum enim patet responsum ex dictis supra *nu. 27. & 28.* quam responsionem sequitur pariter Soc. *præcit. loco.*

64 Ad secundum respondetur non probari, quod liberti essent absentes tēpore donationis; Quinimmo totum contrarium suaderi potest ex illis pronominibus (illi, & illi) qua si fuerint per testatorem ad oculum, & digito demonstrati, quę demonstratio habet vim

65 expressionis nominis. *l. certum ff. si cert. petat.*

66 Præterea dico, quod refert, an tēpore scripturæ essent præsentes, vel ne quia satis est, quod fuerint præsentes tempore donationis in scriptura asserta; & hoc videtur præsupponi. Nam cum defunctus fassus fuerit se donasse, intelligitur, quod donatio fuerit iure facta, & consequenter, quod illi liberti fuerunt pręsentes, vel quid ęquipollens intercesserit. *iuxta d. l. absentis ff. eod.* & hæc sufficiant.

QVAESTIO III.

An verba enunciatiua simpliciter propter aliud prolata disponant.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua propter aliud minime disponunt.*
2 *Et præcipue in materia pœnali, & odiosa.*
3 *Item quando proferuntur inter diuersas personas.*
4 *Enunciatiua verba propter aliud disponunt, quando in contrarium adesset verisimilis mens disponentium.*
5 *Ratio, & num. 6.*
7 *Romani consil. 65. affertur.*
8 *Verba enunciatiua propter aliud disponunt, quando sunt prolata scienter super eo, super quo partes ipsa possunt sibi præiudicare.*
9 *Exemplum.*
10 *Enunciatiua verba propter aliud disponunt, quando sunt geminata.*
11 *Ratio.*
12 *Ampliatur ex sententia Sfortiæ Odd.*
13 *Item disponunt in rebus modici præiudicij.*
14 *Item fauore militis, & num. 16.*
15 *Quid iuris de pagano? uide remissiue.*
17 *Item fauore piæ causæ.*
18 *Contrarium multi.*

19 *Pariter disponunt accedente iuramento.*
20 *Similiter disponunt in his, quæ a solo consensu pendent.*
21 *Item in fauorabilibus.*
22 *Item ex sententia Crauettæ, quando probare non possunt.*
23 *Ratio.*
24 *Quid sit actio de constituta pecunia, & num. 25.*
26 *Alias limitationes, vide remissiue per Odd.*

Vidimus de prima specie verborum enunciatiuorum, videlicet, quando sunt prolata propter se, nũc videndum est de secunda, id est, quãdo sunt prolata simpliciter propter aliud, an disponant.

1 Et non disponere iura sunt apertissima *in l. non nudis, in l. non epistolis de probationibus, in l. ex his verbis*, vbi Doctor. & in specie Ias. *de militari testamento, in l. epistola, de pactis, in cap. si Papa de privileg. in 6.* communiter sic tradiderunt Doct. ita Matthesilan. *singulari suo 13. num. 2.* Rimninald. Senior, *consil. 144. num. 1. in 1.* Socinus Iunior *consil. 85. num. 4. in 4.* Schurff. *cent. 2. consil. 9. num. 15.* Pancirol. *consilio 86. num. 8. in 1.* Viuius *opinione 1038. num. 1. vol. 3.* & Torniola *consilio suo 49. num. 9. vol. 1.* Addo Ludouicum de Casanare post hæc edita visum *consil. suo 16. nu. 6.* & Ioannem de Castillo *suarum controuersiarum quotidianarum iuris cap. 26. num. 76.* vbi infinitos propemodum concordantes deducit.

2 Amplia hoc præcipue procedere in materia pœnali, & odiosa. ita post Bald. Dec. & alios tradit Crauet. *de Antiq. tempor. 1. par. c. 4. num. 53.*

3 Item quando proferuntur hæc verba inter diuersas personas, quia eo casu dispositionẽ non inducunt, nec aliquo modo inducere possunt, ita post alios Angel. Aretinus *consilio 24. num. 4. vol. 1.* vbi adducit text. *in d. l. ex his, C. de testam. milit.*

4 Limitatur autem primo ista principalis conclusio, quando in contrariũ adesset mens verisimilis disponentium, quia tunc ista verba dispositionem inducunt.

5 Et ratio est, quia voluntas disponentis est illa, quæ totum facit, & dominatur. *l. in conditionibus primum locum. de conditionibus & demonstrationibus*, & quæ examussim est seruanda, non enim mens verbis, sed verba ipsorum di-
6 sponentium menti adaptanda sunt, & deseruire debent, *cap. intelligenda, extra de verborum significatione.*

7 Sic in pulchro casu consuluit Roman. *consilio suo 65. per totum.* Anciani etenim, seu populi cuiusdam ciuitatis remouerant quosdã officiales ab officio, quod facere non poterant; deinde totum consilium decreuerunt condidit, in quo declarauit facta per ipsos Ancianos ita fieri potuisse, & in proœmio decreti dictum fuit, quod illud fiebat ad remouendam omnem dubitationem. Dicit Roman. quod illa verba enunciatiua propter aliud inducunt dispositionem, & confirmationem gesti per Ancianos, cum ita appareat de mente consiliariorum ex ipsorum verbis in præfatione, in qua dictum erat, quod volebant tollere omnem dubitationem, licet gesta per Ancianos prædictos expresse non approbarint, sequitur Crau. *de Antiq. p. 1. c. 4. num. 49.*

8 Limitatur secundo, quãdo huiusmodi verba essent prolata super eo scienter, super quo partes ipsæ possunt sibi præiudicare, eo enim casu induceretur expressa dispositio, nec admitteretur probatio in contrarium aduersus hanc enunciationem, sic Menoch. *d. præsumpt. 133. num. 4. lib. 3.*

9 Exemplum potest esse in donatione facta alicui bene meritorum, obsequiorum, & seruitiorum perceptorum ratione, si enim huiusmodi donatio facta sit ab aliquo, qui plenam, ac liberam, nulla habita ratione præcedentium meritorum, donandi facultatem habet, verba tamen enunciatiua de meritis prolata inter easdem personas contrahentes, quibus hoc pacto, & renunciandi, & sibi præiudicium procreandi facultas est, & dispositionem, & probationem plenissimam inducunt.

10 Limitatur tertio, quando huiusmodi verba essent geminata, virtute enim huiusce geminationis dispositionem inducerent. ita Roman. *d. consilio 65. num. 5.* Ias. *in d. l. ex his, num. 2. versi. 1. ergo limita.* Text. est etiã in materia contractuum, *in l. cum scimus, in ver. sin autem scriptura C. de Agrico. & Censiti. lib. 11.* & in materia testamentaria *in l. Pamphylo § propositum de le. 3.*

11 Et non inconuenit; nam verba geminata ostendunt magis enixam enunciantis voluntatem, & corroborant actum, qui sine illa vi geminationis de per se non subsisteret, ita in-
12 finiti, quos refert, & sequitur Odd. *consilio 64. num. 59. 60. & 61.* vbi dicit hoc magis procedere, quando geminatio fuit facta interuallatis vicibus. Et hoc etiamsi de ipso enunciato principaliter disputetur.

13 Limitatur quartò in rebus modici præiudicij, in ijs enim hæc verba disponunt: ita Tiraquel. *de iudit. in rebus exiguis ferrendo, numero mihi 98.*

14 Limitatur quinto fauore militis, tex. est secundum Doct. communiter *in d. l. ex his verbis C. de testam. milit.* Abb *in c. cum dilectis. num. 14. de success. ab intest.* multos refert, & sequitur Intrigliol. *de substitutionibus centur. 2. quæstione 88. numero 23.*

15 Quid autem sit de Pagano; vide Ias. *in d. l. ex his num. 2. versic. 3. Limita*, Marzar. *consilio 37. num. 28.* & Viuium *d. opin. 1038. num. 2.*

16 Sed an id contingat in casu d. l. ex his. ex solo fauore ipsius militis, an verò quia aliquòd aliud adminiculum ibi concurrat, non est eadem omnium sententia. Tu vide Alex. *ibi. in princ.*

princ. Ias. num. 1. Soc. in d. l. ex hac scriptura nu. 40. & ibidem Imol. num. 3. vbi quoque Paris. num. 14. & 15. Dec. in d. l. ex his num. 2. & 3. & Sichar. ibi. num. 7.

17 Limitatur sexto fauore piæ causæ idem Abb. cit. loco, Ias. d. l. ex his num. 2. versic. 5. Limita, & consil. 155. num. 3. in 4. Decian. consil. 111. num. 24. in 2. & consil. 44. num. 54. in 3. Afflict. decis. 83. num. 6.

18 Contrarium tamen tenuerũt nonnulli relati per Viuium d. opi. num. 3. versic. sed tamen. videpet eum.

19 Limitatur septimo, quando huiusmodi verba essent iuramento vallata, nam tunc dispo nerent, ita Alex. & alij relati per Viuiũ d. opi. 1038. in 4. Euerhard. in loco a vi, & energia iuramenti num. 28. vbi deducit tex. in d. l. rationes. iuncta auth. qui obtinet C. de probationibus.

20 Limitatur octauo in his, quæ a puto, & mero animo proferentis dependẽt, & in his, in quibus disponens libera & sola voluntate potest disponere, & operari. vt si quis contrahat tanquam hæres ex illis enim verbis enunciatiuis, (quamuis propter aliud) inducitur aditio hæreditatis, vel probatio, quod adiuerit hæreditatem. ita Homodeus concludit post Crauet. consil. 866. nu. 12. in 5. qui dicit esse tex. secundum vnam lecturam in d. l. cum falsa C. de iur. & fact. ignor. sequitur Ludouic. de Casanate consil. suo 16. num. 21.

21 Limitatur nono in fauorabilibus ita post multos relatos docet Riminal. Iun. consil. 578. num. 65. in 5.

22 Limitatur decimo ex sententia Crauet. de Antiquitatibus tempor. part. 1. cap. 4. num. 50. quando probare non possunt, tunc enim ex his verbis oritur dispositio: adducit text. ad litteram idem Crauet. in l. Quidam. de Constit. pec. vbi si tertius scribit ad creditorem puta Titij, quod illa 10. quæ Titius ab ipso creditore mutuo accepit, sunt, vel habentur penes ipsum scribentem, ex talibus verbis inducitur actio de constit. pec. contra ipsum scribentem.

23 Ratio, quia alias illa verba nil operarentur, quia non potuit tertius confiteri in præiudicium alterius, & sic talis epistola non potest probare contra debitorem absentem, sed quia non est verisimile, quod tertius scribat ita superfluè, & sine causa scribere, lex præsumit, quòd ita scripserit animo se obligandi pro ipso debitore; ac idcirco conceditur actio de constituta contra ipsum scribentem.

24 Est autẽ actio de Const. pec. (vt nil, quòd ad terminorum cognitionem spectat, intactũ relinquam) quæ competit aduersus eum, qui sine stipulatione constituit se pro alio soluturum. l. 2. C. eod.

25 Nec distinguitur ex quanam causa debeat, certa, vel incerta, ciuili, vel honoraria, dum tamen efficaciter debitum potuerit peti, & exigi, vel saltem solutum retineri, vt quia tantum naturale erat debitũ ita Doct. sup. cit. loco.

26 Multos alios casus, in quibus hæc regula non procedit, deducit Ias. inter cæteros d. l. ex his, Viuius d. opi. 1038. & Peralta in l. Titia cum testam. num. 3. de leg. 2. qui etiam sub nu. 2. inquit multa requiri, ad hoc vt ista verba in casibus supra enarratis dispositionem inducant, videlicet, quòd ista verba sint de præterito, nõ autem de futuro, item quòd per talia verba designetur res, vel quantitas certa, tertio; ac vltimo, quòd fuerint emissa super eo, de quo, vel super quo proferens potuisset tunc temporis disponere, & latius vt per eum.

QVÆSTIO III.

An verba enunciatiua simpliciter propter aliud prolata probent.

SVMMARIVM.

1 Enunciatiua verba propter aliud prolata minimè probant.
2 Amplia, vt nec inter easdem partes.
3 Præsumptionem tamen inducunt, cui statur donec probetur contrarium.
4 Inter præsentes in iis, quæ dependent a potestate partium, & super quibus possunt illi liberè disponere, maximam inducunt probationem.
5 Enunciatiua verba propter aliud nec etiam præsumptionem inducunt, quando contingit principaliter de enunciato disputari.
6 Contra Crauet. Scotus, & alij.
7 Limita, vt per Pancirol. & Socinum.
8 Enunciatiua verba propter aliud non probant etiam in vltimis voluntatibus.
9 Exemplum.
10 Enunciatiua verba propter aliud inserta etiam in instrumento non probant.
11 Exemplum.
12 Enunciatiua verba propter aliud minimè probant, quando de societate probanda tractatur.
13 Exemplum.
14 Verba enunciatiua propter aliud non probant etiam solennitatem requisitam in actu interuenisse.
15 Exemplum.
16 Enunciatiua verba propter aliud prolata bene probãt in Antiquis.
17 Ratio.
18 Scriptura priuata non probat in factis recentibus.
19 Secus est in Antiquis.
20 Testis deponens de credulitate regulariter nõ probat.
21 Fallit in Antiquis.
22 Verba enunciatiua propter aliud probant in Antiquis, licèt enunciata sint huiusmodi, quæ tempore actus celebrati, aut enunciationis facta interuenire non potuerint.
23 Verba enunciatiua propter aliud minimè probant etiam in Antiquis, quando agitur de magno tertij præiudicio.
24 Tertius dicitur ille, qui non habet causam cum contrahente, vel enunciante.

25 Enun-

25 *Enunciatiua verba propter aliud probant, quando sunt geminata.*
26 *Amplia etiam quoad tertium.*
27 *Et eo magis si sint iurata.*
28 *Contra Verral. decis. sua 337. par. 3.*
29 *Reprobatur.*
30 *Rationes, & num. 31. 32. 33. & 34.*
35 *Verba enunciatiua propter aliud probant fauore militis.*
36 *Quid iuris in Pagano? Vide Mascard. remissiuè.*
37 *Enunciatiua verba propter aliud probant fauore piæ causæ.*
38 *Item fauore dotis.*
39 *Item quando sunt enunciatiua eius, quod tempore assertionis esse potest.*
Exemplum ex Mascardo ibidem.
40 *Similiter probant in Priuilegijs, quando tamen agitur de facto antiquissimo.*
41 *Declara.*
42 *Item probant, vbi agitur de modico præiudicio.*
43 *Item quando cum his cõcurrunt aliæ præsumptiones.*
44 *Alias limitationes vide per Doct. remissiuè.*
45 *Verba enunciatiua propter aliud prolata a Papa, vel alio principe an probent, vel saltem præsumptionem inducant? & alia de materia. Vide Crauet. Remissiuè, & num. 46.*

Vlso, an huiusmodi verba Enũciatiua propter aliud simpliciter prolata disponãt, inquirendum est modò, an probẽt.
1 Et non probare pariter cõmuniter receptum est. ita Guid. Papa *in cap. illud quoque num. 3. de præsumptionibus.* Schurpf. *cent. 3. consil. 76. num. 9.* Pedrocha *consil. 32. num. 123.* Vincentius de Franchis *decis. sua 357. num. 1.* Mascard. *conclus. 622. num. 1.* post ibi relatos & alij. addo D. Bardellon. *consil. suo 49. num. 11.* vbi concordantes deducit Fabium de Anna, Frãciscum de ponte, ac plures alios.

Textus est, etiam ad literam in d. l. non nudis, vbi si nutriui Titium in domo mea tanquam filium, & eum filium nominabam, nõ per hoc probatur eum esse filium.

2 Ampliatur, vt nec plenè probent inter easdem partes contra textum *in d. l. optimam C. de Contrahenda.* Sic post multos relatos concludit Barnab. Cornaz. *decis. sua Lucensi 92. num. 12.* vbi concludit non esse fidem adhibendam cuidã instrumento celebrato inter quendam nomine Lazarum ex vna, & alium Leporinum ex alia, in quo instrumento enunciatum sit Lazarum esse Ciuem Lucensem, quoad dictam ciuilitatem inter eosdem probandam. Et maximè procedit inter absentes. ita Franciscus de Ponte *consil. suo 95. num. 13.*

3 Limitatur tamen, vt saltem præsumptionẽ inducant, cui stetur donec probetur contrarium, exemplum est clarius in d. l. optimam; vbi videtur illum esse seruum, & partes esse præsentes, prout enunciatur, nisi probetur contrarium; idem etiam probatur in l quidã *de probationibus*, vbi nisi ille frater probet aduersarium non fuisse filium fratris mortui, credetur. quod fuerit prout in aditione, in solutione fideicommissi, & in cautione, de quibus ibi enunciabatur, ita Soc. *consil. 46. num. 8. in primo, & 223. num. 8. in 2.* idem Socinus Iun. *in d. l. ex hac scriptura num. 69. cum seq.* vbi de hoc omnium pulcherrimè & latissimè; sequitur Iacobus Machel. *patroc. 38. num. 2.* Pappon. *consil. 92. num. 37. in 1.* & nouissimè M. Antonius Maceratens. *lib. 2. resolut. 11. nu. 59.* vbi ampliat hæc verba præsumptionem quoque facere ad fauorem tertij absentis.

4 Quinimmo inter præsentes, in ijs tamen, quæ dependent a potestate partium, & super quibus possunt illæ liberè disponere, maximã inducunt probationem. Sic post alios Ponte *d. consil. 95. num. 17.* Crauet. *in d. §. propositum nu. 63.* conferunt mirum in modum scripta per illustriss. D. Card. Tuscum *conclusione sua 652. num. 10. in litera C.* à contrario sensu; docuit enim ibi, quod confessio enunciatiua propter aliud facta non probat etiam inter contrahentes, quando fit super eo, de quo contrahentes non possunt disponere & latius, vt per eum.

5 Declaratur tamen supradicta Limitatio, vt non procedat, quando contingit principaliter de enunciato disputari; tunc enim ne præsumptio quidem oritur: ita plures relati a Crauet. *de Antiquitatibus tempor. part. 1. cap. 3. num. 54.*

6 Licet ipse *subsequentibus numeris*, & Scotus, *consil. 3. lib. 1. num. 39. vol. 2.* contrarium voluerit, sequitur etiam Pappon. *d. consil. 92. num. 38.*

7 Limita tamen vt per Pancirol. *consil. suo 96. num. 57. volum. 1.* quando sunt geminata, & in alio casu vt per Soc. Iun. *in d. l. ex hac scriptura num. 77. vsque in finem.*

8 Ampliatur secundo Regula principalis, vt procedat etiam in vltimis voluntatibus ita post alios concludit Anton. de Petrutia *in l. 1. num. 327. ff. de iureiurando.*

9 Exemplum potest esse, veluti, si Sempronium, quem vti filium tenebam, ac nominabam, hæredem mihi instituam in testamento, ad huc enim non probatur eum esse filiũ.

10 Ampliatur tertio, etiamsi hæc verba essẽt inserta in instrumento, nam idcomnus mini me probant. ita Maluas. *consil. 91. nu. 41. vol. 1.*

11 Exemplum: Acquisiui domum a Sempronio pro me, ac Mæuio, quem vti filium tenebam, ac nominabam; certè adhuc non probatur Mæuium esse filium meum licet illa verba fuerint inserta in instrumento ipsius acquisitionis.

12 Ampliatur quarto, vt præcipuè procedat, quando de societate probanda tractatur, ita post Guid. Pap. & Alex. Marcabruu. ab Anguil. *consil. suo 5. nu. 49.*

13 Exemplum potest esse, veluti si dicatur, Ego,

Ego, & Sempronius socius meus in arte Lanificij, mutuo damus tibi centum: per illa enim verba (Socius meus) non probatur societatem initam inter me, & Sempronium.

14 Ampliatur quinto, vt nec etiam solemnitatem requisitã in actu interuenisse per hæc ipsa verba probetur.

15 Veluti, si in instrumento alienationis dicatur; Habita licentia episcopi, & præcedẽtibus tractatibus, vt post multos concludunt Addẽtes ad Matthesilan. *sing. suo 79. num. 3.*

16 Limitatur autem primo conclusio principalis, videlicet quòd verba enunciatiua simpliciter propter aliud prolata non probant, in Antiquis. ita gl. *in cap. cum olim*, & ibi Doct. *de Censibus*. Pasethus post alios, quos deducit, *consil. suo 204. num. 5. in 1.* Crauet. *de Antiquitatibus. part. 1. cap. 3. num. 7.* Afinius *in sua Praxi par. 2. cap. 12. num. 4.* Mascard. *conclusione 622. num. 15.* & Vincentius de Franchis *d. decis. 357. num. 3.* Addo Trentacinquium *variarum resolutionum lib. 1. tit. de verborum significatione resolutione 2. nu. 82. versic. 2. conclus.*

17 Et ratio est, quia in Antiquis propter difficultatem læuiores probationes sufficiunt. *cap. cum causam vbi gl. de probationibus.*

18 Hinc est, quòd etsi in factis non Antiquis, scriptura priuata non probet *l. nuda. de donationibus, l. instrumenta domestica, l. exemplo, & l. rationes C. de fide instrumentorum.*

19 Secus tamen est, quando sumus in Antiquis, quia tunc probat. ita post multos concludit Crauet. *cit. loc.*

20 Hinc est etiam, quòd quanquam testis deponens de credulitate non probet. glo. *in l. in testamento*, & ibi Cynus *C. de testamentis*, Ias. *in Rubr. de iureiur. num. 2.*

21 Tamen in Antiquis plenè probat. *cap. quoties. in fine versiculo accepisse. de testamentis.*

22 Ampliatur, vt hæc principalis limitatio procedat, licet enũciata sint huiusmodi, quæ tempore actus celebrati, aut enunciationis factæ interuenire non potuerint: ita post plures Crauet. *cit. cap. 4. in principio*, qui *sub num. 3.* declarat, qualiter sit intelligenda hæc ampliatio; pluribus alijs medijs id demonstrat eruditus Pedrocha *consil. suo 32. num. 129. cum sequentibus.* Addo Trentacinquium *præcitato loco.*

23 Declaratur tamen ista limitatio, vt non procedat, quando in Antiquis ageretur de magno præiudicio tertij, quia eo casu nõ plenè probarent. ita Scotus *d. consil. 3. lib. 1. num. 31. cum seq.* Menoch. *in 673. num. 7. & 8. in 7. & in 979. num. 6. & 7. in 10.* addo D. Carol. Bardellonum *consil. suo 49. num. 49. in 1.* vbi pulchrè.

24 Quis autem dicatur tertius declarat Cran. *d. part. 1. de Antiquitatibus. cap. 4. num. 22. cum seqq.* dicẽs in summa, quòd tertius dicitur ille, qui non habet causam cum contrahente, vel enunciante.

25 Limitatur secundo conclusio principalis, quando huiusmodi verba sunt geminata, eo enim casu plenè probant, ita post plures relatos Decian. *consil. suo 21. num. 25. in 1.* Crauet. *consil. 405. num. 4.* Eugen. *consil. 58. nu. 49. vol. 1.*

26 Ampliatur etiam quoad tertium, vt dicũt plurimi relati a Crauet. *d. part. 1. cap. 3. num. 3* & *cum sequentibus*, sequitur post multos relatos Scotus *consil. 3. num. 20. lib. 1. tom. 2.* sequitur Ludouicus *decisione Perusina 33. num. 13. vol. 1.*

27 Et eo magis si sint iurata. Si quidem iuramentum habet vim clausulæ, vt actus valeat omni meliori modo *l. cum pater. §. filius matrem. de leg. 2.* ita M. Anton. Bauerius *de virtute, & viribus iurament. versic. dicturus. num. 32.*

28 Est tamen notandum, quòd adest decisio P. Emil. Verral. in contrariũ *in ord. 336. par. 3*, vbi tenet huiusmodi verba propter aliud prolata geminata, & iurata quoque insimul non probare: & ita inquit fuisse decisum anno Dom. 1553. die 13. Maij.

29 De qua tamen decisione valdè dubito, cũ ab opinione tantorum Patrum aliena videatur.

30 Et quia nemini dubium est hæc verba aliqualem de per se inducere præsumptionem; vt superius fuit dictum: nunc addo Scotum *cit. num. 20. cum sequentibus*, & Butrium *in capit. cum dilectus. num. 7. de success. ab intest.* qui inquit, quòd hæc verba in tantum adminiculantur, vt iuncto vno teste præsumptionem inducant sufficientem etiam ad condemnationem, nisi directè, vel indirectè tollatur, scilicet, per probationem furoris.

31 Quinimmo præsumptionem inducunt etiã ad fauorem, vel in præiudicium tertij, vt tradit Rom. *consil. 63.* Ias. *in d. l. ex his verbis num. 3.*

32 Quæ præsumptio operatur, vt illi standum sit, donec probetur contrarium: ita Scotus *consil. 3. num. 16. lib. 1. tom. 2.*

33 Et hoc præcipuè procedit, quando huiusmodi verba sunt prolata inter personas nobiles, quas non est verisimile mentitas fuisse, vt hæc omnia pulchrè confirmat Decian. *consil. 32. num. 77. in 2.* ergo geminata, & iurata plenè debent probare virtute geminationis, & iuramenti.

34 Et eo magis dico respuendam, quia nonnullos adducit, qui de huiusmodi materia ne verbum quidem proferunt, vt tu lector beneuole videre poteris.

35 Limitatur tertio principalis conclusio fauore militis. *l. ex his verbis C. de testamento militis*, sequitur Mascard. *d. conclus. 622. num. 38.*

36 Quid autem sit de Pagano vide eundem *num. subsequenti.*

37 Limitatur quarto fauore piæ causæ, vt post alios tradit Euerardus *in loco a milite ad ecclesiam num. 3.* Sequitur Ludouic. *decisione Perusina 33. num. 12. part. 1.* Mascard. *d. conclusione 622. nu. 41.* & Crauet. *in §. propositum nu. 60. & 61.* vbi quærit, nunquid iste fauor piæ causæ habeat etiã locum, vbi agitur de fauore liberorum.

38 Limitatur quinto fauore dotis. Sic post plures

plures relatos docuit in terminis Marsilius *singul. suo 442.* vbi subdit hæc menti tenenda, quia illa pluries habuit in facto, & obtinuit contra duos aduocatos. Subsequitur Riminald. Iun. *post alios consil. 31. num. 5. & 36. cum seq.* vbi declarat, qualiter id sit intelligendū, Eugen. *d. cons. 58. nu. 50.* & aliàs diximus supra *lib. 2. quæst. 31.*

39 Limitatur sexto, quando huiusmodi verba sunt enunciatiua eius, quòd tempore assertionis esse potest, nam tunc probant: ita post Bart. & alios Eugen. *consilio 58. nu. 48.* Pulchrè Mascard. *conclusione 622. num. 26. & 27.* vbi affert exemplum dicens, quod si forte fortuna proferatur instrumentum cuiusdam notarij, in quo enuncietur Titium tanquam procuratorem Caij promisisse: Talia verba vtique probant Titium esse procuratorem eiusdem met Caij.

40 Limitatur septimo in priuilegijs, in ijs enim hæc verba enunciatiua probant, quando tamen agitur de facto antiquissimo secundum gl. *in cap. cum olim. de Censibus, & in cap. si Papa. de Priuilegijs in sexto.*

41 Intellige etiam, quando verba proferuntur ab illo, qui super eo, quòd enunciar, potuisset principaliter disponere, & sufficit tūc vnum Priuilegium antiquissimum, quod in probando æquipollet famę, vt tradit Ioannes Andreas *in regula non licet. de reg. iur. in 6.*

Ita docet limitando Franciscus Aretinus *in cap. cum causam. num. 26. de probationibus*, sequitur Mascardus *d. conclus. 622. num. 17.*

42 Limitatur octauo, vbi agitur de modico præiudicio, nam tunc ista verba probant: ita post alios Crauet. *in d. §. propositum num. 61.*

43 Limitatur nono, quando cum his verbis concurrunt aliæ præsumptiones, vel coniecturæ. Sic præcisè post alios Ludouic. de Casanate *consil. suo 16. num. 26.*

44 Alias limitationes vide per Eugenium *d. consil. 58. num. 45. cum seqq.* & per Mascard. *cit. conclus. 622. vol. 1.*

45 Sed an huiusmodi verba prolata a Papa, vel alio principe probent, vel saltem præsumptionem inducant;

46 Et an eadem verba a priuatis prolata, quæ inducunt præsumptionem in contractibus, cui præsumptioni statur, donec probetur cōtrarium, id agant respectu tertij, seu in fauorem tertij, hic non disputo: sed vos remitto ad Crauet. *d. part. 1. capit. 3. num. 18. cum infinitis sequentibus,* qui etiam infinita alia de hac verborum specie prosequitur.

QVÆSTIO V.

An Verba Enunciatiua propter aliud per modum conditionis disponant.

SVMMARIVM.

1 *Verba enunciatiua prolata propter aliud, per modum tamen conditionis, minimè disponunt.*
2 *Ratio.*
3 *Ampliatur, etiamsi sint iurata; Ratio ex Socin. ibidem.*
4 *Ampliatur pariter, etiamsi conditio non sit expressa, sed tacite veniat per verba futuri temporis.*
5 *Limitatur secundum Alex. in aliquo antecedenti, vel consequenti, quòd sit necessario implendum ad illud, quod in conditione est deductum, & est communis limitat. o num. 9.*
6 *Comprobatur, & num. 7. 8. cum seq. vsque ad 14.*
14 *Opinio quadam Addentium ad Bartolum affertur.*
15 *Reprobatur.*
16 *Explicatur reg. in l. Proculus. de Vsufructu.*
17 *Dictiones (si) & (quoad) conditionem important.*
18 *Textus in l. penultima, de collatione dotis declar.*
19 *Dubitat Auctor de limitatione illa Alexandri.*
20 *Enunciatiua verba propter aliud per modum tamen conditionis non disponunt, & præcipuè in vltimis voluntatibus, & numero 21.*
22 *Declaratur ista enunciatio.*
23 *Verba Enunciatiua propter aliud per modum conditionis bene disponunt, quotiescunque aduenit conditio.*
24 *Ratio.*
25 *Item quando concurrunt aliæ coniecturæ, quæ magis apertam voluntatem enunciantis ostendunt.*

Hucusque tractatum fuit de Verbis Enunciatiuis prolatis simpliciter propter aliud, & sic in genere, nunc videndū est de qualibet eorū specie. Et primo an, prolata propter aliud, per modum tamē conditionis, disponant.

1 Et non disponere iura sunt apertissima *videlicet in l. ex facto la prima. ff. de hæredibus instituendis, & in l. si quis sub conditione. ff. si quis omis. caus. test.* Ita quoque Riminald. iunior *in consil. 689. num. 147. in 6.* Paris. *in d. l. ex hac scriptura num. 41. versiculo secunda principalis conclusio*, & Socinus Iunior *num. 30.* quicquid scripserit Mascard. *conclus. 622. num. 45.*

2 Et ratio est in promptu, quia conditio nil vnquam ponit in esse: Ostalcus *decis. 166. nu. 5.* & quæ sub cōditione existunt, non sunt sub dispositione, vt pulchrè, & latè more suo docet Clarissimus Eques D. meus Peregrinus *de Fideicommissis art. 28. num. 8.* pulchrè D. Facchineus *consilio suo 70. num. 3. vol. 1.* Hinc videmus, quod actus conditionalis nihil operatur ante conditionis euentum; Cassador. *decis. 3. de pra-*

de præbend.num. 16. & conditione non verificata cessat dispositio; Oiascus *decis.* 171. *nu.* 6.

3 Ampliatur etiamsi sint iurata; nam ideo minus minimè disponunt: ita Socin. Iun. *in d. l. ex hac scriptura nu.* 53. vbi reddit rationem dicens, quod iuramentum non alterabit (vt ipsius verbis vtar) naturam verborum cōditionalium. Semper enim, etiam quod millies iurata, conditionalia erunt, & in vim conditionis stabunt.

4 Ampliatur secundo principaliter, vt procedat, etiamsi conditio non sit expressa, sed tacitè veniat per verba futuri temporis. *iuxta l. Stichum, qui meus erit. cum similibus ff. de leg.* 1. Sic præcisè Bart. *in d. l. ex hac scriptura num.* 3. *ff. de donationibus* motus per tex. *in l. Titia in princ. ff. de legat.* 2. qui tamen ad rem nil facit, prout egregie animaduertit etiam Soc. Iun. qui & huic eidem ampliationi subscripsit. *in d. l. ex hac scriptura sub num.* 31.

5 Limitatur primo ista conclusio secundum Dom. Alexandrum *consil.* 185. *num.* 17. *in* 2. in aliquo antecedenti, vel consequenti, quod sit necessarium implendum ad illud, quod in conditione deductum est.

6 Adducit textum in consequenti *in l. penultima. de Collatione bonorum*, *vult dicere de Collatione dotis.* vbi quidam testator testamento suo cauit, quod si filia sua conferret fratribus dotem, & alia, quæ sibi nubenti per ipsummet fuerunt tradita pro rata, & portione, ad hæreditatem & ipsa admittatur. Si filia ab hæreditate se abstineat, non potest compelli a fratribus ad bona sua conferenda, quoniam pater voluit filiam suam alterutrum habere, scilicet eandem portionem hæreditatis, si dotem cum ceteris bonis fratribus conferre maluerit, vel dotem, & dicta alia bona habere præcipua si noluerit. Et ratio est, quia cùm pater dixit: Si filia dotem, & cetera, quæ sibi tradidi nubenti, cum fratribus conferret, pro parte hæredem instituo. f. sequitur de necessitate, quod pater voluit dominium dictorū bonorum in filiam transferre, quia alias non potuisset filia dicta bona conferre, vt disposuit testator.

7 Quia Collatio est rei propriæ, non alienæ, in cōmune latio. *l.* 1. *in princ. de Collatione bonorū.*

Non mirandum ergo, quod filia abstinente, ab hæreditate patris dos præcipua vna cum alijs bonis sibi specialiter traditis remaneat pleno iure apud ipsam filiam: Stante regula, quod abstinens ab hęreditate nunquam conferre tenetur. *l. fin de Collatione bonorum.* quę fuit ratio decisionis *in d. l. pen.*

8 Exemplum autem in Antecedenti potest colligi ex l. denique §. *interdum de pecul. leg.* & in terminis ex l. proculus. in principio de vsuf.

9 Ita quoque videtur sentire Dec. *in l. ex his nu.* 35. *C. de testam. milit.* vbi etiam Ias. *num.* 2. *vers.* 10. *fallit.* Cæph. *in l. centurio. de vulgari num.* 98 t. *pag. mihi* 79. Ruinus *consil. suo* 17. *nu.* 3. *in* t. Masc. *d. conclus.* 622. *nu.* 45. Ioānes Baptista Schuuartzentaler *in l. optimam. explanatione* 89. *C. de contrahenda*, Ludouic. de Catanate omnium latissime, & elegantissimè *consil. suo* 16. *sub num.* 9. 10. 11. & 12. & ante omnes Bar. *in d. l. ex hac scriptura, num.* 4. dum ita distinguit de his verbis.

10 Aut fuit expressa certa quantitas, seu species, aut non. Si non fuit expressa, non disponunt: si fuit expressa, tunc subdistinguit.

11 Aut quæritur, an inducat dispositionem in eo, quod venit in conditionem, aut in alio antecedenti, vel consequenti.

12 Primo casu hæc verba non disponunt, nisi tamen prolata sint per ablatiuos absolutos, vt in l. fideicommissa §. *cum esset. de leg.* 3. & *in l. ratione* §. *tametsi. ff. ad l. Falcid.* cum concordātib. deductis per Soc. *in d. l. ex hac scriptura nu.* 35.

13 Secūdo verò casu; Si illud antecedens, vel cōsequens poterat per testatorem induci, & erat antecedens necessarium; disponunt, & hoc est, de quo nos loquuti sumus. Sententiā Bart. præcisè sequutus est D. Trentacinq. *variar. resolut. lib.* 1. *tit. de verb. signif. resolut.* 2. *nu.* 48.

14 Addentes ad Bar. *in d. l. ex hac scriptura in* 3. *col. in litera A.* dicunt limitationem Alex. superius relatam esse contra tex. *in d. l. ex his verbis. C. de testam. milit.* & respondent ad l. proculus, & l. pen. *de Collatione dotis*, quod ibi erant Verba Enūciatiua principaliter propter se prolata.

15 Sed ad istud respondeo, & dico eos decipi. in text. enim in d. l. ex his. non adsunt Verba Enunciatiua prolata propter aliud per modū tamen conditionis, quemadmodum illi arbitrantur, vt vnusquisque videre potest.

16 Propterea tex. in d. l. proculus. loquitur propriè de his verbis prolatis per modum conditionis, non autem per se, patet ibi (si ille hæredi meo promiserit,) vel ibi. (ędium illarum, quoad altius, quam vti nunc sunt, ædificatæ

17 non erunt, &c.) Dictiones enim illæ (si) & (quoad) conditionem important expressam; vt de dictione (si) tex. est *in l.* 1. §. *si quis. ff. de verb. obligat.* Bart *in l.* 1. *de conditionibus, & demonstrationibus in l. qui promisit de conditione indebit. cum similibus*, & de dictione (Quoad) est tex. *in l.* 1. §. *fin. de ventr. in poss. mit. in l. Ambiguitatem. de Usufruct. in l. quamdiu. C. qui admit. cum ibi. not. cum mille concordantibus.*

18 Pariter tex. *in d. l. pen. de Collatione dotis.* loquitur de his verbis; patet ibi. (si dotem, & cetera, quæ nubenti tradidi,) quæ dictio (si) vt dixi, conditionem importat.

19 Aduerte tamen, quod valde dubito de limitatione illa Alex. quod scilicet regula illa fallat in aliquo antecedenti, vel consequenti necessario, & hoc per scripta a Soc. *in d. l. ex hac scriptura num.* 33. & 34. *nec non* 42. & a Paris. *ibidem num.* 19.

20 Secundo loco addentes ad textum *in l. ex facto. la prima. de hered. instituendis.* limitant supradictam regulam principalem, vt duntaxat locum habeat in vltimis voluntatibus, &

hoc

hoc per textũ *in l. filiusfamilias §. cum qui de leg. 1.* qui, vt potui colligere, de hoc ne verbum quidem profert.

21 Quòd autem hæc verba non disponant in vltimis volũtatibus, late Cl. D. Peregrinus *art. 2. de fideicommiss. nu.* 52. vbi quoque rationem deducit; dicens, quod cum conditionalia prolata sint ad conditionandum, & qualificandum dispositionem in alium collatam, satis est, vt secundum eorum naturam operentur effectum conditionis, nec vlla necessitas cogit, vt operentur effectum dispositionis, & latiùs, vt per eum.

22 Intellige tamen id præcipuè, quando nulla quantitas, vel species fuit expressa, tunc enim huiusmodi verba per modum conditionis prolata minimè disponunt In vltimis voluntatibus. Sic præcisè Ioannes Baptista Schuuartzenthaler *in repetitione d. l. optimam explanatione* 88. vbi adducit textum ad literam *in l. Titia in princip. de leg. 2.*

23 Limita tertio vltra alios, quotiescunque conditio aduenisset, quo casu hæc verba disponerent.

24 Ratio est, quia puri, & purificati idem est iudicium *l. Sed etsi de sua. in fine de acquir. possess. l. si pupillus de conditionibus institution.* & Cæph. *in l. centurio. de vulg. num.* 872. addo Veral. *decis.* 338. *part. 1. & decis.* 35. *par. 2.* & Cl. Equitem Peregrinum *de fideicomm. art. 43. num. 17.* videndus quoque D. Leander Galghanet. post hæc edita visus *in suo tract. de conditionib. & demonstrat. part. 1. cap. 88. num. 19.*

25 Quarto Limita, quando cum his verbis concurrerent aliæ cõiecturæ, quę magis apertam proferentis voluntatẽ ostenderent, tunc enim huiusmodi verba conditionalia dispositionem inducerent. Sic præcisè Portius Immolens. *consil. suo* 40. *num.* 20. vbi deducit textũ *in d. l. denique de pecul. leg. & in l. penultima, de collatione dotis cum similibus.* & hæc sufficiant latiùs autem de huiusmodi verborũ specie differit illustr. D. Card. Tuscus *conclus. sua* 82. *in litera V*, vide per eũ non enim ex scriptis scripta conficienda sunt.

QVAESTIO VI.

An Verba Enunciatiua propter aliud prolata per modum modi disponant.

SVMMARIVM.

1 *Modus multipliciter accipi solet.*
2 *Quomodo accipiatur hoc in casu.*
3 *Enunciatiua Verba per modum modi disponunt. Ratio num. 5. & ratio rationis nu. 6. & 7.*
4 *L. Ictio (Ita vt) modum importat.*
8 *Modus definitur.*
9 *Conditio describitur.*
10 *Nulla conditio in præteritum, vel præsens tempus confertur.*
11 *Conditio semper impleri debet ante emolumenti assecutionem.*
12 *Institutus, vel substitutus sub conditione nunquam potest hæreditatem consequi, nisi prius conditionem adimpleat.*
13 *Conditionis implementum dicitur procedere non modo habitu, sed actu, & facto consumato.*
14 *Modus adimpletur post emolumentum consecutum, & num. 15.*
16. *Testator si voluit antea impleri id, quod per dictiones modum importantes expressit, quam emolumentum acquiratur, dispositio erit conditionalis, & non modalis, & num. 17.*
18 *Dispositio testatoris in dubio potiùs præsumitur modalis, quàm conditionalis.*
19 *Conditio pro sui natura semper suspendit dispositionem, & dispositionis effectum in ipsius conditionalis euentum.*
20 *Conditio nil ponit in esse antequam impleatur, & implemento deficiente non sortitur effectum.*
21 *Modus non suspendit, sed resoluit dispositionem in casum modi non impleti.*
22 *In conditione non datur actio, nisi extet conditio.*
23 *Conditio prius verificanda est, antequam agi possit.*
24 *Ex modo datur statim actio. oblata realiter cautione de ipso modo implendo.*
25 *Monitio est necessaria, vt quis priuetur. Commodo relicti ob modum non impletum.*
26 *Menochy in suo consil. 131. in 2.* } *Consultationes adducuntur.*
27 *Deciani in 132. inter illa Menoch.*
28 *Crauetta in 59. in 1.*
29 *In conditione secus est*
30 *Ratio.*
31 *Contractus sub conditione celebratus resolutus dicitur in ipso initio non eueniente ipsa conditione.*
32 *Modus impleri dicitur per modum compulsionis.*
33 *Conditio per modum exclusionis.*
34 *Alias differentias inter modum, & conditionem vide remissiue per doctores.*
34 *Cur Verba Enunciatiua per modum modi prolata disponant, secus sit autem, si per modum conditionis, patet ex supradictis.*
35 *Filiationis quasi possessio probatur per hæc verba.*

ENunciatiua verba propter aliud per modum cõditionis minimè disponere in præcedenti quæst. conclusum est, nunc cõgruenti ordine, An per modum modi prolata, itidem disponant, inquirendum est. Modum autem (ne quid obscuri in
1 hoc opere sit insitũ) accipio in hoc casu (multipliciter enim solet accipi: pulchrè Cl. Peregrinus post alios *de fideicomm. art. 11. num. 109. & 110. cum seqq.* & Pedrocha *consil. suo 2. nu. 23. cum duobus sequentibus in 1.* addo D. Galghanet. *d. tract. part. 1. cap. 92. per totum.* vbi omnium la
2 tissime) pro onere iniuncto honorato *ad textũ in Rubro, ac Nigro C. de his, quæ sub modo,* & pro qualitate

qualitate qualificante dispositionem, *ad textum in l. obligationum §. modus. ff. de actionibus, & obligat. & in l. 4. §. modus. de seruitut. cum concordantib.*

3 Et disponere communis est doctorum sententia. Sic notatur in l. cum eorum. *C. de sententiis.* sic Berous *consil. 87. nu. 18. in 2.* Crauet. *consil. 217. num. 7. in 2.* & alij; sequitur Paris. *in d. l. ex hac scriptura. de donationibus, sub numero 41. versic. quinta conclusio*, Clarissimus Peregrinus *consilio suo 146. numero 1. in 5.* Illustris. Card. Mantic. *de Tacit. & Ambig. conuent. libro 2. tit. 7. numero 16.* & nouissime, Ioannes Baptista Schuuartzenthaler *in repetitione l. optimam. C. de contrahend. explanatione 87. nu. 26.* vbi quoque adducit textũ in terminis *in l. fin. C. de his, quæ sub modo*; vbi sic legitur. Ex his verbis. Titio decem millia, vel insulam relinquo, ita vt quinque millia ex his, vel eandem insulam Mæuio restituat, &c.

4 & inferius. Ex huiusmodi verbis modum respicientibus (Dictio enim illa (ita, vt) absque dubio modum importat, vt est text. *in l. 17. §. hac scriptura. ff. de manumis. testamento.* sequitur post alios Albens. *consil. suo 234. num. 6. in 2.* pulchrè Galghanet. *d. tract. part. 1. cap. 95. nu. 1. & 2.*) siue ad dandum, siue ad faciendum aliquid fideicõmissi actionem omnifariã nasci.

5 Rationem autem huiusce enunciationis eam esse arbitror, quia verba Enunciatiua prolata in modum modi illam eandem vim habent, ac si essent dispositiua *d. l. fi. C. de his quæ sub mod.* sequitur post Bart. Albens. *d. consil. suo 234. num. 5.*

Ratio rationis potest esse multiplex.

6 Altera est, nam modus traditus a disponente declarat vtique mentem ipsius disponentis, & ob eum augetur, & alteratur proprietas verborum, vt per illum textum notat Bal. *in l. proculus de vsufruct.* sequitur Anguill. *consil. suo 85. num. 77.* & Rimin. iun. *consil. suo 700. num. 6.*

7 Secunda potest esse ratio; nam si modus accipitur in hoc casu pro qualitate qualificãte dispositionem; ergo de necessitate opus est, vt etiam per ipsum inducatur dispositio, & tanto magis, quia modus est ille, qui confirmat, & dat robur ipsi dispositioni, si enim ipse minimè impleatur, resoluitur etiam ipsa dispositio: ad tradita per Clarissimum Equitem Dominum Peregrinum *de fideicomm. art. 16. num. 158. cum sequentibus.*

Quoniam autem, & de conditione, & modo in hoc, & præcedenti cap. facta est mentio, non erit ab re, de aliquibus paucis, quæ tantum ad materiam nostram pertinere videantur, breuiter differere.

Videndum igitur solummodo, quid sit modus, & quid conditio, & in quibus inter se differant. Quotuplex enim sit ipse modus, & quotuplex ipsa conditio, per quæ verba inducantur, & alia de hac materia, late docent inter alios Bar. *in l. quibus diebus. §. Termilus. de conditionibus, & demonstrationib.* Sarment. *lib. 2. Selectorum cap. 1. & 2.* Card. Mant. *de Coniect. lib. 10. tit. 5. num 3. cum seqq.* & D. Peregrinus *art. 43. de fideicomm. num. 19. & 20. cum seq.* vide per eos. Addo nouissimè Clariss. D. Ioseph. de Rustic. *ad l. cum Auus. de conditionibus, & demonstrationib. in proæmio c. 3. per totum*, vbi omnium latissimè, ac elegantissime.

8 Modus priori loco nihil aliud est, quam moderatio quædam dispositioni adiecta eũ, qui honoratur, aggrauans in tempus dispositionis perfectæ. Sic tex. nota b. *in l. Mæuia. de manumis. testamento, in l. demonstratio §. vlt. & in l. quibus diebus §. Termilus*, vbi Bar. *num. 1. de conditionibus, & demonstrat.* Lancellot. Gallia sequitur *consil. suo 2. nu. 20. col. 1.* Beret. post multos relatos *consil. suo 12. num. 1.* & nouissimè Dominus Cæsar Barzius *decisione sua Bononiens. 81. num. 6.* addo D. Galghanett. *par. 1. cap. 92. nu. 1.*

9 Conditio verò definitur, vt sit futurus euentus, in quem dispositio suspenditur: ita Bar. *in l. 1. num. 1. eod tit.* & hæc definitio est, communiter recepta, & ab omnibus approbata teste Card Mantic. *d. lib. 10. tit. 5. num. 2.*

10 Dixi autem, futurus euentus, quia nullus est, qui ignoret nullam esse conditionem, quæ in præteritum, vel præsens tempus conferatur: *l. Institutio talis. in fine. de conditionibus institutionum. cum suis concordantibus deductis per Mantic. d. tit. 5. num. 1.*

His sic breuiter ad euidentiam præmissis, videndum modo, quomodo ipsa conditio, & modus inter se principaliter differant.

11 Differunt itaque primo, nam conditio semper impleri debet ante emolumenti assecutionem *l. quæsitum, l. in conditionibus §. 1. de conditionibus, & demonstrationibus, & l. Thais Ancilla §. Stichus. ff. de fideicommissarijs libertatibus*, sequitur Bal. *in l. qui hæredi in fine. ff. de conditionibus, & de-*

12 *monstrationibus*, vbi Soc. *in 3. notabili* dicit, quod institutus, vel substitutus sub conditione nunquam potest hæreditatem cõsequi, nisi prius conditionem adimpleat, cuius dicto subscri-

13 psit etiam Decianus *consil. suo 2. num. 111. in 2.* vbi etiam post Bald. & alios subdit, quod implementum ipsius conditionis debet præcedere non modo habitu, sed actu, & facto consumato. addo D. Leandr. Galghanett. post hęc edita visum *in suo tract. de Condition. & demonstrat. part. 1. cap. 88. num. 6. cum tribus sequentibus.* videndus quoque Claris. Menoch. *consilio suo 262. num. 1. in 3.* vbi subdit, quod qui vult consequi relictum sub conditione, debet etiam probare conditionem ipsam impletam fuisse. concordantes adducit Decium, & Socinum iuniorem.

14 Modus vero post emolumentum consequutum *d. l. quibus diebus. §. Termilus. & ibi. Bart. sub num. 1.* sequitur Hyppol. Riminald. *consilio suo 353. numero 195.* Paris. *consilio 19. num. 250. in 2.* Zuchardus *consilio 68. num. 35.* & Crauet. *consilio suo 59. numero primo*, Sic etiam docet P. Surdus *decisione sua 156. numero 6.* Galghanett. *d. p. 1. c. 94. nu. 1.* vbi concordantes adducit.

15 Ac ideo per quæcunque verba fuerit facta dispositio; Si prius onus iniunctum impleri debeat, semper faciet conditionem; si vero post, faciet modum. Bart. *d. loco num. 5. & in suo consil. 4.* vbi intelligit etiam, quod dictum fuerit: Relinquo sub ea conditione. Sequuntur DD. communiter, & in specie post plures relatos sequitur Clarissimus Peregrinus *de fideicomm. art. 11. nu. 113.* Addo Barzium *decisione sua Bononiens. 25. num. 80.*

16 Limitatur autem hoc, videlicet, quod modus semper impleri debeat post emolumentum consequutum, vt non procedat, quando constat de volũtate testatoris, quod voluerit ipsum prius impleri; tunc enim talis modus capi debet pro conditione, cuius est natura, vt prius existat, antequam emolumenti fiat consequutio; sic præcise limitat post alios Hypp. Riminaldus *consil. suo 595. num. 28. in 5.* Paris. *cons. suo 19. nu. 257. in 2.* & Antonius Gamma *decis. sua Lusitaniæ 158. num. 2.*

17 Hoc idem ante omnes docet Bar. *in d. l. quib. diebus §. Termilius. ff. de conditionibus, & demonstrationibus*, vbi ad dignoscendum, an dispositio sit conditionalis, vel modalis sic distinguendum docet. Aut disponens id, quod in conditionem, vel modum cadere potest, voluit impleri ante suam dispositionem aut post, si primo, erit conditio; si secundo, modus; siue verba de seipsis denotent modum, siuè conditionem: hoc idem sequitur Franciscus Sarmientus *Selectarum interpretation. lib. 2. c. 3.* vbi *sub nu. 4.* pro comprobatione deducit textum in terminis post alios *in l. Mænia de Manumiss. testamento* sequitur etiam Cardin. Mantic. *de Coniectur. lib. 10. tit. 5. num. 15. & 16.*

18 Est bene verum, quod semper in dubio dispositio potius præsumitur modalis, quã conditionalis nempè vtilior; DD. omnes *in l. cum mota. C. de transactionibus.* Gabriel. *consil. 5. num. 4.* Mantic. *d. tit. 5. nu. 12. & 13.* vbi infinitos deducit, & *sub nu. 14.* vbi reprobat opinionem Parisij, *consil. suo 19. nu. 253. in 2.* contrarium defendentis; sequitur nouissimè M. Anton. Maceraten. *lib. 1. variar. resolut. c. 88. num. 6.* Addo per Heigium *quæst. sua Saxonic. 33. num. 58.* Ioseph. de Rustic. *in suo tract. An, & quando liber. in conditione posit. lib. 6. cap. 1. nu. 3.* Sebastian. Medic. *decis. sua Marchia 51. nu. 3.* & Gratian. *decis. sua pariter Marchiana 153. num. 18.* addo Galghanet. *d. tract. part. 2. cap. 3. quæst. 5. nu. 1.* vbi plures alios concordantes deducit, videndus quoque Maicard. *conclus. sua 343.* vbi pulchrè; & Clar. Menoch. *de præsumpt. lib. 4. præsumptione 175. num. 15. cum seq.* vbi elegantissimè, idem Menoch. *cons. 262. num. 6.*

Secunda principalis differentia inter modum, & conditionem est.

19 Nam conditio pro sui natura semper suspendit dispositionem, & dispositionis effectum in ipsius conditionis euentum. Bart. *in l. 1. colum. 1. de conditionibus, & demonstrationibus*, Paris. *d. consil. suo 11. num. 156.* & est tex. apertissimus *in l. si quis sub conditione. ff. si quis omis. caus. testamenti.* vbi regula sumitur: Quæ sunt in conditione, non esse in dispositione.

20 Nec mirum; Conditio enim nil ponit in esse, antequam impleatur, & implemento deficiente non sortitur effectum. Paris. *citato consil. suo 19. num. 45. & 46. in 2. idem in 8. num. 23. in 3.* Pulchrè Verral. *decisione sua 35. numero 4. 130. num. 3. & 298. num. 3. par. 2. idem decis. sua 83. num. 3. in 3.* amplissimè D. Leander Galghanett. post hæc scripta visus. *in suo tractatu de conditionibus part. 1. cap. 88. in primis numeris.*

21 Secus autem est in modo: Modus enim non suspendit, sed resoluit dispositionem in casum modi non impleti, ac ideò solet clarius definiri, vt sit quædam in futurum resolutiua conditio. Sic Paris. *consilio suo 11. num. 37. in primo, & consil. 5. numero 12. lib. 4.* sequitur Menoch. *consilio suo 262. num. 9. 10. & 12. in 2.* Hyppol. Riminald. *consil. suo 70. numero 14. in 6.* & nouissimè Maceratens. *Variar. resolut. lib. 1. cap. 88. num. 7.*

22 Tertio principaliter differunt; nam in conditione non datur actio, nisi extet conditio; *ad l. si quis sub conditione. ff. si quis omissa causa testamenti.*

23 Conditio enim prius verificanda est, antequam agi possit. Veral. *decisione 37. numero 5. 6. & 7. in 3.*

24 Ex modo autem e contra, vti ex dispositione pura statim datur actio, oblata tamen tealiter cautione de ipso modo implendo, alias exceptione doli repelleretur, tex. expressus *in l. si is cui, & in l. cum in testamento. ff. de fideicommissariis libertatibus*, sic Bar. *in d. §. Termilius ante numerum 17. Concordat l. liberto. §. Lucius de Annuis leg. & l. qui haredi. §. fin. & l. cas de conditionibus, & demonstrationibus cum ibi notat.*

An autem sit indistinctè verum, quod de modo implendo sit cauendum ante consequutionem emolumenti latissimè disceptatur D. Galghanet. *d. tract. par. 2. cap. 3. quæst. 9. per totam.*

Differentiam hanc sequi quoque videtur Magonius *decisione sua Florentina 144. numero decimo, & duodecimo.*

Quarto vltra alios principaliter differunt.

25 Nam, qui modum implere debet, ita demum priuatur commodo sibi relicti, cum fuit interpellatus, vel saltim monitus, vt impleret, & non impleuit; adsunt de hoc decisiones, DD. in terminis apertissimæ. Ego duas tantũ in medium afferam.

26 Prima est Clarissimi Menochij; is enim, super quodam statuto Ciuitatis Parmæ consulendo tenuit, (prout patet ex eius *consilio 131. in ordine in 2.*) Quendam Equitem Mantuanũ Ciuem Parmensem effectum beneficio ciuilitatis ipsius Ciuitatis Parmæ minimè cẽseri priuatũ, licet domũ intra annũ

in ipsa

in ipsa Ciuitate, nec emerit, vel ædificarit, prout tenor statuti illius Ciuitatis requirebat, ex quo ad hoc non fuerat monitus, ac interpellatus.

27 Ac eius sententiæ subscripsit etiam Clarissimus Decianus, vt patet cons. suo *inserto inter illa Menochij 132. in ordine, & inter illa ipsiusmet Decian. est 11. in ord. vol. 2.*

28 Altera vero est Eruditissimi Crau. is enim *consil. suo 59. in primo, & præcipuè sub nu. 7.* respondit quendam D. Petrum Martini minime priuatum dici posse quadam hæreditate sibi relicta per Petrum Pollardi, dummodo tamen intra annum obitus ipsiusmet testatoris aliquam in vxorem duceret, licet matrimoniũ cum aliqua minimè contraxerit, ex quo non fuit monitus, vel interpellatus, vt aliquam duceret.

29 In conditione autem secus est, cum enim ipsa, antequam actus perficiatur, implenda sit *l. filiosfamilias. de condit. & demonstrat.* vtique si non impletur, corruit omnis actus, & dispositio. Latè Botta *cons. suo 85. nu. 15. & 106. nu. 2.*

30 & quis illicò omni commodo priuatur. *l. qui fundum. de contrah. empt. & l. fin. §. emptor prædiorũ. de rescindenda venditione.*

31 Et hinc est, quod contractus sub conditione celebratus resolutus dicitur in ipso initio non eueniente ipsa conditione, textus ad literam *in l. necessario §. 1. de periculo, & commod. rei vend. & in l. pecuniam, vbi* Alexand. *num. 4. ff. si certum petatur.*

32 Quinta principalis est differentia; nam modus debet, & potest adimpleri per modum compulsionis, si expediat Domino.

33 Conditio autem per modum exclusionis, idest, quod, si non impletur, excludatur quis ab initio, & exordio contractus. Sic post alios Menochius *d. consil. 131. num. 11. & 134. nu. 37.* sequitur Martinus Monterus *decisione sua Aragonia 20. num. 4.*

34 Alias differentias deducit Ioseph. Ludouic. *conclus. sua 8. columna ultima*, & Sarmient. *d. c. 3. li. 2. Selectarum.* vide per eos. addo Galghanett. *d. c. 88.* & Clariss. Menoch. *lib. 4. præsumptione 175. nu. 10. cum pluribus sequentibus*, vbi pulchrè, & latè.

35 Ex his igitur omnibus veras diuersitatis rationes, ob quas verba ista Enunciatiua per modum modi prolata disponant; secus sit autem, si per modum conditionis, de facili tu ipse Lector beneuole colligere potes.

36 Nota pro coronide huius materiæ filiationis quasi possessionem probari per verba enunciatiua emissa per modum modi. Sic præcisè post nonnullos relatos Asinius *in sua praxi parte secunda, §. 1. cap. 57.* Satis.

QVÆSTIO VII.

An Verba Enunciatiua propter aliud per modum causæ disponant.

SVMMARIVM.

1 *Verba Enunciatiua propter alind per modum causæ disponunt.*
2 *Et hæc est communis opinio.*
3 *Ampliatur hoc præcipuè procedere in ultimis voluntatibus, & num. 4.*
5 *Et potissimum ad pias causas.*
6 *Ampliatur secundo etiam in contractibus ex communi, quam quoque sequitur Auctor nu. 12.*
7 *Contra Ruinus.*
8 *Fundamentum eius, & num. 9.*
10 *Solutur.*
11 *De opinione Ruini dubitat etiam Magonius.*
13 *Enunciatiua Verba propter aliud per modum causæ disponunt etiam in materia odiosa.*
14 *Ista uerba inducunt fideicommissum.*
15 *Fideicommissum regulariter est odiosum.*
16 *Exempla horum uerborum propter aliud per modum causæ prolatorum in materia fideicommissi.*
17 *Enunciatiua Verba per modum causæ an inducant absolutum, ac simplex fideicommissum, an uerò in casu alienationis duntaxat? uide DD. remissiue.*
18 *Enunciatiua Verba propter aliud per modum causæ disponunt, quoad actionem personalem.*
19 *Quid in reali digladiantur DD.*
20 *Negatiuam tenet Bar. & est communis numero 25. & 37.*
21 *Fundamenta, & num. 22. 23. 24.*
25 *Contrarium Auctor.*
26 *Media, quibus mouetur, & nu. 27. 28. 29. & 30.*
31 *Resolutiones contrariorum, & num. 32. usque ad 37.*
38 *De materia huius quæstionis uide DD. remissiue.*
39 *Verba enũciatiua per modum causæ prolata disponũt, nam intercedente etiam iuramento.*
40 *Enunciatiua Verba propter aliud per modum causæ disponunt, quoties sunt prolata ab illis, qui poterant tunc actum inducere.*
41 *Alias secus. exemplum.*
42 *Intellige tamen, quoad ipsos Enunciantes, non quoad alios.*
43 *Enunciatiua Verba per modum causæ disponunt, quando super his uerbis fundatur intentio disponentis.*
44 *Verba Enunciatiua propter aliud per modum causæ tunc disponunt, quando ab ipsa causa dependent, & num. 45.*
46 *Item quando causa illa esset finalis.*
47 *Secus si impulsa. exemplum ibidem.*

Ertio loco videndnm est de Verbis Enunciatiuis propter aliud prolatis tamen per modum causæ, an scilicet disponant? Ad quod dico cõstituẽ-
1 dã esse regulã affirmatiuã, videlicet disponere, tex. est ad literã *in l. qui volebat de hæred. instit.* licet dissentiat

Soc. Iun. in d. l. ex hac scriptura, num. 36. in l. emptor prædium. §. Ancillam de rei vendicat. cum concordantibus, & in l. fi. §. 1. de dol. exception.

2 Et hæc est communis opinio ab omnibus approbata; ita n. tenet Bar. in l. si socer. §. Lucius. ff. solut. matrim. & in l. cum tabernã. §. idem qui sicut. nu. 3. de pignor. per illum tex. & ibi deducit etiã iura cõcordantia tex. f. in l. penult. de collatione dot. & in c. fin. de success. ab intest. ita Imol. in c. filius nu. 20. de testam. Ias. in d. l. ex his verbis num. 2 ver. 9. limita, C. de testam. milit. vbi quoque Dec. num. 34. idem Dec. cons. suo 217. nu. 15. 377. nu. 8. 513. nu. 8. & 635. nu. 6. Gratus cons. 114. nu. 19. in 1. Cassaneus cons. 44. nu. 18. in 1. Paris. cons. suo 5. num. 215. in 4. Mandos. cons. 80. nu. 4. Purpurat. consil. 282. nu. 3. in 1. Rol. a Val. cons. 23. nu. 15. in 4. Decian. cons. 50. nu. 16. in 1. Rugerius cons. 27. nu. 96. vol. 1. Ruin. cons. 117. nu. 23. in 2. & in 116. nu. 14. in 4. Simon de Pretis cõs. sua 175. nu. 11. vol. 1. & post plures relatos Sfortia Erudiriis. cons. 64. nu. 62.

Sic quoque Brunorus a sole q. sua 45. nu. 28. & Magonius decis. sua Florentina 57. nu. 9. Addo Cæs. Contard. in l. vnica. C. si de momentanea pag. mihi 243. nu. 46. Surdum decis. sua 331. num. 14. & nouissimè Schuuartzenthaler in d. l. optimam. explanatione 90.

3 Ampliatur primo, vt præcipuè procedat in vltimis voluntatibus tex. est apertissimus in l. nomen debitoris. §. fin. de leg. 3. ibi. (A te aĩt fili carissime, quæcumque legaui, præstari volo, & si quid euenerit æris alieni, quod in tempus pro mutuo acceperam, & debuero, a te solui volo, vt quod sorori tuæ reliqui, integrum ad eam perueat, &c.)

4 Et ita tenet inter ceteros Riminald. senior consil. 25. nu. 23. in 1. vbi adducit quoque alium tex. videlicet in l. fideicomm. §. si rem eod. tit. de leg. 3. sic quoque Ambros. de Opizonibus in l. filiusfam. §. Diui de leg. 1. Ruin. cons. suo 116. nu. 1. vol. 2. Daniel. Moller. lib. 5. Semestr. differentia 67. & Magonius cit. sua decis. 57. num. 53. & alij.

5 Subampliatur, vt hoc potissimum procedat ad pias causas: ita Abb. consil. 11. dub. 1. vol. 1. latè Tiraquel. de Priuileg. piæ causæ priu. 86.

6 Ampliatur secundo principaliter, vt regula procedat etiam in contractibus: ita Bart. in d. §. idem quæsiuit. per illum textum, & sequitur post multos relatos Paris. cons. suo 26. num. 126. in 2. vbi sub num. præced. inquit, quod huiusmodi verba in contractibus posita non enunciatiua, sed dispositiua iudicanda sunt; addo Ill. Card. Mant. de Tacit. & Ambig. cõuent. lib. 2. tit. 7. vol. 1. num. 12.

7 Contrarium tamen, quod huiusmodi verba sic emissa non disponant in contractibus, tenet Paulus de Castro consil. suo 324. numero 3. vol. 1. & Ruin. consil. 70. num. 10. vol. 1.

8 Mouetur Ruinus hac insulsa ratione.

Hæc Verba Enunciatiua prolata per modum causæ nil aliud sunt, quam Verba Enunciatiua prolata propter aliud, vt voluit etiam Franciscus Aretin. consil. suo 60. num. 2.

9 Sed illa verba neutiquam disponunt, vt suo loco dictum fuit, ergo, &c.

10 Ad hoc argumentum facilè potest respon deri negando consequentiam, quia aliud est, quod verba ista proferantur simpliciter propter aliud, aliud est, quando proferũtur cum expressione causæ, & præcipuè, quando causa esset finalis. Primo enim casu in eis non fit fundamentum, cum (vt in eorum descriptione dixi) ad effectum alterius dispositionis proferatur. Secundo verò casu fit, vt ex supradictis constat.

11 Et ideò mirum non est, si de opinione horum duorum Clarissimorum Iurisconsultorum dubitauit Magonius d. decis. 57. num. 53.

12 Non est igitur recedendum a priori sententia, quam pariter confirmando sequitur Crauet. d. tract. de Antiquitatibus par. 1. c. 4. nu. 45. cum seqq. & D. Peregrinus de fideicõmiss. art. 51. nu. 60.

13 Ampliatur tertio principaliter vt regula procedat etiam in materia odiosa, vt est text. ad literam in d. l. qui volebat. de hæredib. instituendis, & sequitur Vitalinus in clementina vnica. de probationibus, num. 40.

14 Hinc videmus, quod ex huiusmodi verbis sic prolatis fideicõmissum inducitur, ita DD. omnes; sic expressè post Bart. firmat Paris. consil. 31. nu. 30. in 2. Cæph. consil. 153. num. 49. in 2. Cios. cons. suo 67. nu. 4. vol. 1. Menoch. consil. 333. nu. 16. in 4. & tangere videtur Excell. Peregr. art. 14. num. 23.

15 Et nihilominus fideicommissum regulariter est odiosum; l. cohæredi. §. cum filio. de vulgari latissimè Intrigliol. de substitutionib. cent. 3. q. 75.

16 Exempla autem horum verborum sunt, veluti, quia testator alienationem bonorum prohibuit sub illis verbis, videlicet, vt bona conseruentur in familia, vel in substitutos, ac eorum successores.

17 An autem ista verba inducant absolutum, ac simplex fideicommissum, an verò in casum alienationis duntaxat, hoc non est præsentis inuestigationis, sed vide Fachineũ lib. 4. suarum iur. controuers. c. 49. vbi quam plurimos de hac materia differentes deducit, & resoluit, Odd. consil. 65. vol. 1. Excellentissimum Peregrinum de fideic. art. 14. & alios.

18 Ampliatur quarto principaliter, vt regula præcipuè procedat quoad inducendam actionem personalem: ita DD. omnes in l. si Socer. §. Lucius. num. 3. ff. solut. matrim.

19 Sed quoad realem, non est omnium eadẽ sententia.

20 Bart. enim in d. §. Lucius num. 3. quem alij sequuntur, tenet pro negatiua.

21 Mouetur per textum in l. emptor §. Ancillam. de rei vendic. vbi ita legitur.

(Ancillam, quæ non in dotem data, sed in peculium filiæ concessa est, peculio filiæ non legato mancipium hæreditarium esse conuenit, si tamen pro dotis, ac peculij contemplatione filiam exhæredauit, & ea ratione reddita,

dita; nihil ei testamento reliquit, aut eo minus legauit, filiam defensio tuetur voluntatis) idest, poterit detinendo illam Ancillam sibi legatam tanquam suam iure exceptionis se defendere.

Hoc præmisso sic arguit Bartolus.

Nemini dubium est, quod hic adest tacita voluntas ipsius testatoris tantum, non autem expressa, & sic tacitũ legatũ, non expressum.

22 Sed tacita prouisio testatoris non sufficit ad dominij translationem in eum, cui testator loquitur *l. seruum filij §. fin. de leg.* 1. ergo.

23 Nec ad realis actionis productionem, quæ præsupponit, dominium ex parte agentis, *vt in l. 1. C. de alienatione iudic. mutandi causa facta, & in l. item in rem. C. de rei vend.*

24 Secundo adducitur per DD. tex. *in l. Titia cũ testamento §. Caius. de leg.* 2. vbi non datur ex huiusmodi verbis actio vxori ipsius Caij Seij ad detinenda quædam bona sibi legata.

Et hanc opinionem communiter receptã esse testatur Castrens. *in d. §. Lucius nu. 9.*

25 His tamen non obstantibus, contrariam sententiam amplector vna cum Romano *in d. §. Lucius nu.* 59. & Imola *nu. 12.* Crauet. *d. cap. 4. nu. 44.* & alijs, Paris. *in d. l. ex hac scriptura nu. 41. versic. 3. conclus.* vbi etiam Soc. iun. *nu. 37.* idem Paris. *in d. l. nu. 21. 22. & 23.*

26 Et moueor tali ratione.

Hæc Verba Enunciatiua per modum causę prolata disponunt in vltimis voluntatibus, vt dixi. quo casu habent vim legati, seu fideicommissi, *vt in l. 1. C. de fals. caus. adiect. leg.*

27 Sed ex legato, vel ex fideicommisso oritur actio realis, *vt in l. 1. C cõmunia de legat.* ergo, &c.

28 Secundo considero, quod ista verba disponunt in materia odiosa ad exclusionem filiæ ab hæreditate.

29 Et sic tam ab actione reali, quã personali. Exhæredatus enim censetur exclusus a quacunque actione, quæ posset sibi competere ex illa hæreditate, a qua fuit exclusus: tex. est *in cit. l. qui volebat.*

Si ergo in odiosis disponunt, quanto magis in fauorabilibus, vbi agitur de aliqua re in aliquem transferenda quoad plenum dominium, & sic quoad realem actionem.

30 Tertio alio fundamento mouetur Imola, & Romanus, vide per eos.

31 Non officiunt modo contraria. Ad textum enim in d. §. Ancillã. respondetur, quod ideo ibi datur exceptio, quia filia possidebat ancillam illam, vnde in illo tex. non negatur, quod si nõ possideret, quin daretur sibi actio, aliàs sequeretur, quod etiam actio personalis non deberet dari, ex quo sola exceptio cõpeteret, quod est contra communes traditiones nemo enim inficiatur, quin ex huiusmodi verbis oriatur dispositio, quoad actionem personalem.

32 Sic quoque adest alius tex. *in l. pater pro filia §. Anus de dol. mal. exceptione*, vbi ideo datur exceptio quibusdam nepotibus, de quibus ibi, quia detinebant illa 15. de quibus testator dixerat.

33 Ad textum in l. seruum filij. §. fin. resp. Nos esse in diuersis casibus, ibi enim colligitur mens testatoris ex iuris interpretatione; ne aliàs legatum vsusfructus ibi sit inutile; non autem colligitur ex tenore verborum, quemadmodum in casu nostro.

34 Et magis fauet lex voluntati, quæ colligitur ex tenore verborum testantis, quam illi, quæ ex iuris interpretatione *l. iam hoc iure. de vulg. & l. precibus. C. de impub.*

35 Ad l. Titia cum testamento §. Caius resp. ideo ibi denegari actionem illi vxori, quia, quod tanquam legatum petebatur, non includebatur in legato ex vi verborum disponentis, vt ibi dicitur & not. in l. penes de Verborum significatione, ideo nil mirum; si ad illud non competit actio.

36 Quia licet huiusmodi verba disponant; nõ tamen hoc procedit vltra vim verborum; vt plenè per DD. omnes *in d. l. ex hac scriptura.*

37 Et sic opinio contra Bartolum remanet verissima, quam etiam sequutus est nouissime Symon de Pretis *cons. suo 175. nu. 11. vol. 1.* vidẽdus Cl. Petegrinus *consil. suo 146. nu. 1. vol. 5.* & D. Alex. Trentacinq. *variar. resolut. lib. 1. tit. de verb. signif. resolut. 2. nu. 49.* vbi hãc eandem opinionem alijs medijs confirmat, ac tuetur.

38 Intellige tamẽ, vt per Paris. *cit. loco*, qui duobus modis limitat hanc opinionem contra Bartolum. Pro maiori autem intelligentia supradictæ quæstionis videndus Crauet. *de Antiquitatibus p. 1. c. 4. num. 34. cum multis sequentibus.*

39 Ampliatur quinto principaliter regula supradicta, vt etiam locum habeat, nullo interposito iuramento. Sic præcisè post alios Soc. iun. *in d. l. ex hac scriptura nu. 53. vers. aut sunt prolata per modum causæ.*

40 Declaratur modò principalis conclusio, & primo, vt intelligatur, quoties sunt prolata ab illis, qui poterant tunc actum inducere, eo enim casu disponunt, & actum inducunt, alias secus, veluti si dicatur, quia tu es filius
41 Sempronij, relinquo tibi 10. nam ex hoc non inducitur, quod sis filius Sempronij, si non eris, cum hoc non sit in potestate ipsius legãtis: ita Curtius Sen. *consil. 40. nu. 20. in* 1. Bulgarinus *consil. 78. num. 18. inter consilia Criminal. Zilet. uol. 2. in 4.* Mandell. *consil. 740. num. 1. in 2.* Socin. iun. *in d. l. ex hac scriptura. num. 36.*

Et ita in his terminis loquuntur iura precitata *tex. uidelicet in l. emptor. §. fin. de rei uend. & in l. fin. §. fin. de dol. exceptione.*

42 Intelligitur tamen istud, quoad ipsos enunciantes, non quoad alios, & in præiudicium tertij, ita Mandell. *citato consilio num. 10.*

43 Declaratur secũdo, vt regula intelligatur, quando super his verbis fundatur intentio disponentis: ita Menoch. *consil. suo 772. num. 15. in 8.* Confert ad hoc mirifice tex. *in d. l. Qui uolebat*

lebat de hæredibus instituendis: sub illis verbis (te autem, filia, ideo exhæredaui, quoniam contentam te esse dote volui.) ecce quomodo super his verbis fundatur intentio disponentis.

44 Declaratur tertio, vt hæc regula procedat, quando huiusmodi verba prolata per modū causæ dependent tamen ab ipsa causa, aliàs non disponerent, ita colligitur ex tex. *in d. l. qui volebat, in d. §. Ancillam, & in l. Titia testamento. §. Titia cum nuberet. de leg.* 2. sub illis verbis. Caium Seium vnū meum commendo tibi, &c. & ibi. Erunt enim tua post mortem eius, &c. illa enim verba sunt enunciatiua, & mea sententia prolata per modum causæ, quia testatrix præcipit filiæ suæ, vt virum suum commendatum habeat, & statim reddit rationem, erunt enim tua, &c. & aliàs latè diximus.

45 Adde huiusmodi verba sic enunciatiuè prolata restrictionem recipere, & modificari ab his, quorum respectu sunt prolata, & vltra nō disponere. Sic per tex. *in l. Lutius § filiam ff. ad Trebell.* docuit eleganter Soc. iun. *in d. lex hac scriptura nu.* 46.

46 Declaratur vltimo, vt hæc eadem regula locum habeat, quando huiusmodi verba respiciunt causam finalem. Sic Magonius *d. decisione* 57. *num.* 51. & 52.

47 Secus si impulsiuam. Exemplum potest esse. Veluti si in aliquo priuilegio, quædam verba, vel nobilitatem generis respicientia, vel merita, seu virtutes inserta sint, & clarum sit principem nō esse motum ad priuilegium illud indulgēdum propter illa met verba, sed aliā ob causam in ipso priuilegio expressam, eo namque casu nihil operantur, *not. ita in c. si Papa de priuileg. in* 6. Sic in terminis super quodam priuilegio consuluit Maluasia *consil. suo* 93. *nu.* 60. *vol.* 1.

QVAESTIO VIII.

An Verba Enunciatiua propter aliud per modum causæ probent.

SVMMARIVM.

1 *Verba Enunciatiua propter aliud per modum causæ prolata probant.*
2 *Hoc autem procedit inter easdem partes tantum, & num.* 3.
4 *Enunciatiua Verba per modum causæ nec inter ipsos enunciantes probant, quoties contingit principaliter de ipso enunciato disputari.*
5 *Exemplum.*
6 *Enunciatiua Verba propter aliud per modum causæ bene probant in vltimis voluntatibus.*
7 *Contrarium Vitalinus.*
8 *Item probant contra proferentem.*
9 *Exemplum.*
10 *Et maximè in Antiquis.*

VIso, an huiusmodi Verba Enunciatiua per modum causæ prolata disponant, inquirendum est, an probent.

1 Et probare respondit Gratus *consil.* 143. *nu.* 12. *in* 2. Mandell. *consil.* 223. *nu.* 3. *in* 2. Paris. post multos relatos *consil. suo* 77. *nu.* 36. *vol.* 3. sequitur Mascard. *cit. conclus.* 622. *num.* 44. tex. est etiam ad literam *in d. l. emptor. §. Ancillam. ff. de rei vendic. & in l.* 17. §. 1. *ff. de condit. & demonstrat.*

2 Declaratur modo regula ista, vt procedat inter easdem partes tantum. Sic Bursat. *consil.* 101. *nu.* 18. *vol.* 1. Sic quoque tenuit Rot. Romana *in vna Bononiens. de anno* 1552. *die* 18. *Martij* teste Vetal. *p.* 3. *decis.* 335.

3 Et ideò Betous *consi.* 87. *nu.* 16. inquit, quod hæc verba posita in instrumento probant in illis cōtenta dūtaxat inter cōtrahentes ipsos.

4 Fallit tamen istud, si principaliter contingeret disputari de ipso enunciato, quia eo casu etiam inter eos, inter quos id est enunciatum, non probarent: ita post alios Riminald. sen. *consil.* 403. *num.* 8. *vol.* 3.

5 Exemplum potest esse, veluti si in casu d. l. qui volebat. de hæredibus instituendis. vbi his verbis facta exhæredatio de filia, (quoniam pater eam contentam dote esse voluit,) valet, & tenet, contingeret disputari, an re vera pater ideò filiam exheredasset, quia eam sola dote contentam vellet, nec ne?

6 Declaratur secundo, vt regula præcipuè procedat in vltimis voluntatibus. ita Albent. *consil.* 225. *num.* 4. *in* 2.

7 Contrarium tamen tenet Vitalinus *in d. clementina vnica. de probationibus num.* 40. motus per textum *in l. Lucius Titius. testamento. §. quisquis il* 2. *de leg.* 2. qui tex. nil facit, quia de hac specie verborum mea sententia non loquitur.

8 Declaratur tertio, vt regula præcipuè procedat contra proferentem.

9 Exemplum potest esse, veluti si dicatur. Ego, quia sum Liuellarius Excellentissimi Pauli Tomasini, volo, ne ipse Dominus Paulus molestetur ab hęrede meo. Hæc enim verba, quia sum Liuellarius &c. probant absque dubio, non docto de contrario me esse Liuellarium prædicti D. Pauli.

10 Declaratur quarto, vt maximè locum habeant, quando sumus in Antiquis, tunc enim non solum inter easdem, sed etiam inter alias partes mirifice probant. Hactenus saltem vt contrariæ probationis onus in aduersarium transferatur. Sic eleganter Antonius Faber post hæc edita visus *in suo Cod. Fabrino lib.* 4. *tit.* 14. *definitione* 6. vbi subdit id antiquitati tribuendum. Adde regulariter verba enunciatiua prolata per modum causæ probare saltē præsumptiuè, donec probetur contrariū, etsi minimè versemur in antiquis; ita Socin. iun. *consil.* 67. *num.* 21. *vol.* 4.

QVAE.

QVÆSTIO IX.

An Verba Enunciatiua propter aliud per modum demonstrationis disponant.

SVMMARIVM.

1 *Enunciatiua Verba propter aliud, per modum tamen demonstrationis, non disponunt, & nu. 2. & 3.*
4 *Fallit fauore libertatis.*
5 *Item, quando sunt iuramento vallata, Exemplum ibidem. Sed dubitat Auctor.*
6 *Item, quando sunt geminata.*
7 *Similiter, quando aliter nō posset habere locum mens, ac intentio proferentis.*
8 *Exemplum, & num. 9. & 10.*
11 *Item fauore militis.*

Vatuor Verborum Enunciatiuorum propter aliud prolatorū esse species satis abundè superius indicauimus, videlicet per modum causæ, per modum modi, per modū conditionis, & per modum demonstrationis. Hactenus de tribus prioribus, nunc congruenti ordine de vltima specie, videlicet, de illis, quæ causa demonstrationis proferuntur, superest videre. Dubitatur igitur an disponant?

1 Et non disponere tradiderunt communiter post Bartolum DD. *in d. l. ex hac scriptura*, & ibi in specie Soc. iun. *num.* 38. & Paris. *num.* 24. *& num.* 41. *versic.* 4. *conclusio.* sequitur post alios Berous *consil.* 67. *nu.* 35. *in* 1. Plotus *cons.* 55. *nu.* 1. Rimin. iun. *cons.* 84. *nu.* 20. *in* 1. 382. *num.* 45. *in* 4. Mantua 148. *nu.* 10. *in* 2. Simon de Pretis *consil. suo* 142. *nu.* 37. *vol.* 1. Achil. Pedroch. *cons. suo* 24. *num.* 16. *volum.* 1. cum mille concordantibus. addo Trentacinq. *variar. resolut. lib.* 1. *tit. de verborum significat. resolut.* 2. *num.* 50.

2 Et de hoc etiam sunt tex. apertissimi. De iure enim Canonico adducitur clemēt. Si summus Pontifex *de sententia excommunicationis, & notatur in clement. literis. de probationibus.*

3 De iure verò ciuili est tex. *in l. cum tale §. fin. de conditionibus & demonstrat. & in l. demonstratio falsa §. fi. eod. tit.* Alia iura citat Berous *cit. consil.*

4 Fallit autem hæc eadem regula pluribus modis. Et primo fauore libertatis, seo enim casu hæc verba disponunt, & præiudicant proferenti: ita post Bart. *in d. l. ex hac scriptura.* firmat Aldobrand. *inst. de adopt. §. apud Catonem num.* 15. addo Trentacinq. *d. resolut.* 2. *num.* 50.

5 Fallit secundo secundum Bartolum, quando sunt iuramento vallata; *auth. quod obtinet. C. de probationibus.* Exemplum autem potest esse veluti si dicatur; ex 10. quę mihi debet Titius, & ita iuro, Caio lego quinque; sequitur Trētacinq. *præcitato nu.* 50. De hac tamen Fallentia valdè dubito ob scripta per Socinum *in d. l. ex hac scriptura nu.* 41. *& sub num.* 53. *in fine.*

6 Fallit tertio, quando sunt geminata, virtute enim geminationis, quæ solet plurimum operari *arg. l. Ballista. ad Trebell.* disponunt: ita post alios Corneus *consil.* 67. *nu.* 2. *vol.* 1. *&* 140. *num.* 3. *in* 2.

7 Fallit quarto, quando aliter non posset habere locum mens, ac intentio proferentis: ita post alios Marcabrun. ab Anguil. *consil.* 29. *num.* 59. *in* 1.

8 Exemplum colligi potest ex d. §. apud Catonem. *inst. de adopt.* vbi seruus nominatus a domino suo in actis filius, ideò consequitur ibi libertatem, quia alias non posset habere locum mens, ac intentio ipsius proferentis.

9 Aliud exemplum v.g. inquit testator Sempronio. Ex centum, quę tibi legaui, da Męuio 10. in hac Hyppothesi absque dubio censentur legata illa centum Sempronio, quia aliàs non posset sortiri effectum mens, ac intentio proferentis, quod Mæuius illa 10. consequeretur.

10 Sic etiam si testator dicat. Volo, & ordino, quod sorori meæ non debeat auferri, nec minui aliqua res de eo, quod tenet, ac possidet, de præsenti in tali loco. Hæc verba importāt legatum in ipsis rebus, quia aliàs non posset sortiri effectum intentio testatoris. Sic Dec. *consil. suo* 290. alijs exemplis limitationem istā illustrare conatur D. Ludouicus de Casanare post hæc edita visus qui., & hanc sequitur, *consil. suo* 16. *num.* 15. *&* 16. vide per eum.

11 Fallit quinto fauore militis. Imola *in d. l. ex hac scriptura nu.* 3. & ibi Soc. iun. *nu.* 39. *&* 40. vbi quoque genuinum affert sensum *d. l. ex his. C. de testamento milit.* videndus quoque Paris. *in d. l. ex hac scriptura num.* 25.

QVÆSTIO X.

An Verba Enunciatiua propter aliud per modum demonstrationis probent.

SVMMARIVM.

1 *Verba Enunciatiua propter aliud per modum demonstrationis non probant. Ratio ibidem.*
2 *Fallit, quādo per notariū essent in instrumēto inserta.*
3 *Item in materia hæreditatis; Exemplum ibid.*
4 *Ratio.*
5 *Declara, & nu. 6.*
7 *Joannis Vand. opinio lib. 2. quæst. 25. affertur.*
8 *Filium alicuius se asserens an probare debeat plenè hanc qualitatem filiationis? vide remissiuè.*
9 *Discutitur illa matrimonij probatio, quæ fit per confessionem coniugum & nu 10. & 11.*
12 *Matrimoniū qualiter probetur, vide Masc. remissiuè.*
13 *Verba Enunciatiua propter aliud per modum demonstrationis benè probant contra proferentem.*

Viso,

VIdendum an verba Enunciatiua per modum demõstrationis prolata disponant, videndũ modò, an probent?

1 Et nõ probare concludunt communiter DD. in specie autem Berous *cit. consil. nu.* 25. text. est de hoc ad litteram *in d. l. cum tale. §. fin. de condit: & demonstrat.* vbi verba illa, ex centũ, quæ Titio legaui, quinquaginta hæres Seio dato: non probant centum fuisse legata Titio. Et ratio huius enunciationis est in promptu; hæc enim verba non sunt prolata ad disponendum, sed ad demonstrandum, & designandum; veluti si etiam dicatur, ex cẽtum, quæ habeo in arca, quinquaginta tibi lego: hæc enim verba, quippè ad designandũ prolata, de qua pecunia senserim, vtiquè minimè probant me habere illa centum in arca, si re vera non habeam.

2 Fallit autem ista regula, & primo, quando huiusmodi verba per notarium in instrumento essent inserta, quia tunc illud, de quo prolata essent, probant etiam: ita Mynsin. *consilio suo 43. num. 15. decad. 5.* vbi ampliat hoc procedere, præsertim si actus sine eo, cuius supra mentio facta est, consistere nequeat, & alioquin personæ ad contrahendum habiles, & idoneæ sint; tex. est de hoc pulchertimus *in c. illud de præsumptionibus.*

3 Fallit secundo in materia hæreditatis, veluti si dicam. Ego tanquam hæres talis te saluto, & similia, nam eo casu probant; text. est *in l. Panthonius in fine, & in l. gerit. de acquir. hæred.* cum alijs deductis per Bartolum *in d. l. gerit numero 15.* Addo Mascard. *conclus. sua 622. num. 24.*

4 Et ratio potest esse, quia hęreditas solo animo aditur *dicta l. gerit.* Qui animus ex his verbis colligitur.

5 Aduertendum est autem, quod hoc duntaxat procedit, quoad me, non autem inter alios; quia eo casu non probant; opus enim est, vt ille, qui dicit se hæredem talis, facto ipso pro hærede se gerat, veluti, vt fundum distrahat, ædes locet, prædia colat hæreditaria, creditoribus satisfaciat hæreditarijs, alioue facto animum suum re, aut verbis declaret, vt apud Iustin. l. igitur *in §. item extraneus. inst. t. de hæred. qual. t. & differentia,* quę omnia pulchre prosequitur Simon de Pretis *de interpretatione vlt. volunt. lib. 5. dub. 3. interpretatione 1. nu. 54. cum seq. pag. 495.*

6 Immo neque gestio ipsa pro hærede tertio præiudicat. DD. omnes *in d. l. gerit.*

7 Quinimmo Ioannes Vaudus I. C. Eruditissimus *lib. 2. suarum iuris quæstionum cap. 25.* tenuit indistincte facta, & opera requiri, vt quis dicatur hæreditatem adire, nec solum animum sufficere & iuribus *in præcitata l. gerit, & l. si sorori. C. de iure delib.* in quibus videtur decidi, quod hęreditas solo animo adeatur, egregiè, & subtiliter respondet, vide per eum.

8 Sic etiam dicendum est, de filiatione, nam si quis simpliciter dixerit. Ego tanquam filius Sempronij peto a Caio centum; hæc verba inter alios non probant, quoniam qui dicit se filium alicuius, debet plenè probare qualitatem hanc filiationis, alioquin in iudicio succumber, vt ex infinitis constare potest per D. Mascard. deductis *de probationibus conclus. 786. volum. 1.*

9 Sic tertio loco idem dicendum est de matrimonio. Si quis enim tanquam Margharitę coniux det mihi centum, hæc verba quoad se probant.

10 Quia matrimonium probatur per confessionem coniugum, vt post alios decidit Mascard *conclus. 1030. vol. 2.*

11 Non autem si agatur de præiudicio tertij, seu inter alios; quia eo casu (cum matrimonium sit quid facti, ex consensu enim consistit *l. nuptias de regul. iur.* & consensus est facti *l. consilio de Curator. Furios.* Cæph. *consil. 82. nu. 89. vol. 1.*) expressè deberet probari.

12 Quatenus autem probetur matrimonium, latissimè differit Mascard. *incipienda à conclusione 1023. vsque ad 1035.* Sed de his duobus latius suo loco differuimus.

13 Fallit quarto Regula principalis contra proferentem, contra enim ipsum vtique probant. *l. si ponas §. 1. de inoff. testament.* vbi qui contrahit cum aliquo tanquam cum hærede videtur fateri illum esse hæredem; sequitur quoque Zuchard. *consil. 34. num. 19. vol. 1.*

Et hic diu defatigatus, facto fine, quiesco ad laudem, & gloriam Virginis Deiparæ.

RESTAURO DEL LIBRO
di LELLI
GIUSEPPE